

Yeshuât Den Pat
Âlepɲe

The New Testament in the Selepet Language of Papua New
Guinea

Yeshuât Den Pat Âlepŋe
The New Testament in the Selepet Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Selepet long Niugini

copyright © 1986 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Selepet

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

995083d2-705e-5a60-af47-1e36806cccbc

Contents

Mataio	1
Mareko	100
Luka	161
Yoane	259
Aposolo	326
Roma	412
1 Korinti	458
2 Korinti	505
Galatia	535
Epeso	552
Pilipi	568
Kolosai	580
1 Tesalonike	591
2 Tesalonike	600
1 Timoteo	605
2 Timoteo	619
Tito	628
Pilemon	634
Hewuraio	637
Yakowo	674
1 Petoro	686
2 Petoro	700
1 Yoane	708
2 Yoane	719
3 Yoane	721
Yut	723
Hâmbâi	727

Mataio **Yesuhât Den Pat Âlepņe** **Mataioņe kulemguop.**

Yesuhât tâmbâlipņe yengât kutyeņe
(Luka 3:23-28)

¹ Yura lohimbi nengât tâmbânenņe, yamâ kutņe Awaraham sâ, yâkât senâmbâ gâtņe Dawiti. Otmu yâk yetgât sen âlâ yâkâlebâ Yesu teteop yamâ Anitâņe hângângumu giop. Otmu Awarahamgât senâmbâ tetem gawi ya yengât kutyeņe yuwu.

² Topņe katmâ Awarahamgât nanņe, kutņe Isaka sâ, ya teteop. Isakahât nanņe Yakop sâ, ya teteop. Yakopgât nanņe Yura sâ, ya teteop. Otmu imilipņe dondâ meyehop. ³ Yuraņe imbi âlâ, kutņe Tama sâ, ya miop. Yaņeâmâ naom yâhâp meyehop, yâk yetgât kutyetņe, Peresi yet Sera. Otmu Pehisât nanņe Hesoron teteop. Hesorongât nanņe Lam teteop.

⁴ Lamgât nanņe Aminarap teteop. Aminarapgât nanņe Nason teteop. Nasongât nanņe Salamon teteop. ⁵ Salamonņe imbi miop yamâ kutņe Lahap, yaņeâmâ nanyetņe Boasi miop. Boasiņe imbi, kutņe Lut sâ, ya memu yâkņe nanyetņe Owet sâ, ya miop. Owetgât nanņe Yese teteop. ⁶ Yesehât nanņe Dawiti teteop.

Dawitiņeâmâ lok kutdâ otmâ manmâ bukņe, kutņe Uria sâ, yâkât imbi hârem mewangņe. Imbi yaņe nanyetņe Solomon ya miop. ⁷ Solomongât nanņe Lehowoam teteop. Lehowoamgât nanņe Awia teteop. Awiahât nanņe Asa teteop. ⁸ Asahât nanņe Yosapata teteop. Yosapatahât nanņe Yoram teteop. Yoramgât nanņe Usia teteop. ⁹ Usiahât nanņe Yotam teteop. Yotamgât nanņe Ahasi teteop. Ahasihât nanņe Hisikia teteop. ¹⁰ Hisikiahât nanņe Manase teteop. Manasehât nanņe Amon teteop. Amongât nanņe Yosia teteop. ¹¹ Yosiahât nanņe Yekonia teteop. Otmu imilipņe nombotņe meyehop.

Otmu sâp yanâmâ kapi pato âlâ, kutņe Bawilonia sâ, yan tâmbâlipnenņe yengât kasalipyeņeņe taka yongom kiom tuhuyiņgiwi. Kiom tuhuyiņgim meyekmâ ari Bawilonia yan katyekņetâ yâk yengât hoņ bawa otmâ manbi. ¹² Bawilonia kapi manbi yakât kakņan Yekoniahât nanņe, kutņe Salatîe sâ, ya teteop. Salatîehât nanņe Seruwawe teteop. ¹³ Seruwawehât nanņe Awiuru teteop. Awiuruhât nanņe Eliakim teteop. Eliakimgât nanņe Asoro teteop. ¹⁴ Asorohât nanņe Sarok teteop. Sarokgât nanņe Akim teteop. Akimgât nanņe Eliut teteop. ¹⁵ Eliutgât nanņe Eliasa teteop.

Eliasahât nanŋe Matan teteop. Matangât nanŋe Yakop teteop. ¹⁶ Yakopgât nanŋe Yosep teteop. Yosepgât imbi sâŋetâ manop yamâ Maria. Yâhâ Marianeâmâ Yesu miop yamâ Anitâŋe hânŋângumu yâkâlen gemu miop ya nânŋâmain.

¹⁷ Otmu Awarahamgât senâmbâ tetem gaŋetâ gaŋetâ tânâmyeŋambâ Dawiti ya teteop. Yâhâ Awaraham yâkâlembâ lok komotŋe komotŋe tetem gaŋetâ ya yengât sen yaŋe menduhuakmâ 14 olop. Otmu Dawitihât sen yapâ tetem gaŋetâ gaŋetâ Bawilonia hânân ari manbi sen yaŋe menduhuakmâ yawuâk 14 olop. Otmu Bawilonia hânân manbi yaŋak manmâ gaŋetâ gaŋetâ Anitâŋe nanŋe tihitnenŋe olâk sâŋ hânŋângumu yuân giop sen yaŋe menduhuakmâ yawuâk 14 olop. Otmu Yesuŋe giop sâp yanâmâ sen ya pesuk sâop.

Yesu teteop
(Luka 2:1-7)

¹⁸ Anitâŋe Yesu hânŋângumu gemu Mariane miop yakât topŋe yuwu tap. Mâmâŋe Maria yamâ Yosepgât pat kuwaŋgiwi. Yâhâmâ sihan ikŋiâk ikŋiâk manmâ gamutâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe Maria mâmâŋe otbaŋgimu, lokŋe orop, konohân ki manowot yan, imbiâk ya tepŋe olop. ¹⁹ Sâp yan Yosepŋe Anitâhât den tâŋ tâŋâk lâum manop. Yakât otmâmâ biwiŋaŋe yuwu nânŋâop. “Âo, yuâmâ nâhât pat kunihiwi. Yamâ benŋe lok nombotŋe orop mon manmai. Yawu gârâmâ nâŋe lok sen senân watmune aŋulakmap,” yawu sâŋ biwiŋanâk nânŋâm manop. ²⁰ Yawu nânŋâm manmâ yâhâm yâhâm yan awun ehop. Awun ekmu Anitâhât aŋelo âlâŋe yuwu sâŋ ekuop. “Yosep gâ Dawitihât sen, yakât yuwu sâŋ ekgohomune nânŋâ. Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe Maria mâmâŋe otbaŋgimu tepŋe oap. Yawu gârâmâ gâŋe ki nânŋârâ bâlewuap. ²¹ Yâkŋe nanŋe membuap. Nanŋe memu kutŋe Yesu kunbuat. Yâhâ kutŋe yakât topŋe yuwu. Yen yâkât komot manmâ otmâ hilipgum gai yen kerehâk meyekbuap. Meyekmu Anitâŋe yekmu ârândân otbuap.” Aŋeloŋe yawu sâŋ Yosep ekum ariop.

²²⁻²⁵ Yawu sâŋ Yosep ekuop ya nânŋâmu ârândân otmu imbiŋe memu orowâk manowot. Yawu manmâ yâhâm naom ya miop. Otmu Yosepŋe naom ya kutŋe Yesu sâŋ kunop. Yakât topŋe teteâkgât Anitâŋe emet inânŋan yuwu sâmu poropete âlâŋe kulemgup.

“Imbi sihan âlâŋe naom membuap. Yâhâ kutŋe âlâmâ Imanue sâŋ kunbuat.”

Yawu sâmu kulemgup. Kut kunop yakât topŋeâmâ yuwu tap. Anitâŋe nen orop sâp ârândânâk tatmap. Yawu.

2

Pitu ekmâ takawiŋe Yesu mepaewi.

¹ Yuraia hânân lok kutdâ pato âlâ, kutŋe Herot sâŋ, ya manop. Sâp yanâmâ Maria yet Yosep yâhâmâ Yuraia hânân kapi âlâ Betelem sâŋ yan manowot. Kapi yan Mariaŋe Yesu miop. Memu yakât kakŋan lok nombotŋe nâŋgân nâŋgânyeŋe papato yaŋe pitu âlâ tetemu ekmâ yakât topŋe nâŋgâne sâŋ emetsenŋe ga takamawâŋgembâ takawi. Taka Yerusalem kapiân yâhâm kapi ambolipŋe yuwu sâŋ âiyongowi. ² “Yuân naom âlâ teteop yaŋeâmâ hâmbâi yengât lok kutdâ otmâ manbuap yakât towat pitu tetemu ekbin. Naom ya mepaene sâŋ kapi kâlepŋehembâ takain.” Yâhâmâ wosapâ tap?” Yawu sâŋ âiyongowi.

³ Yakât den pat ya nâŋgâm lok kutdâ Herotŋe nâŋgâm yâkŋe pato otmâ watnekmâ kawenan kinmap nâŋgâm gorâwaŋgiop. Otmu bukulipŋaŋe gurâ yawuâk nâŋgâm gorâyŋgiop. ⁴ Herotŋe den pat ya nâŋgâm hotom uminiwi ya yengât kunlipyeŋe otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi ya kerek menduhuyekmâ yuwu sâŋ âiyongop. “Anitâŋe hâmbâi hâŋgâŋumu gewuap sâmai yamâ kapi wosan tetewuap yakât topŋe eknohoŋetâ nâŋgâwe.” Yawu sâop.

⁵⁻⁶ Sâmu sâwi. “Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulemguop ya yawu tap.

“Lok kutdâ âlâ tetem galem otbuap yâkât topŋe yuwu. Yâhâmâ Betelem kapi Yuraia hânân yan tetewuap. Yan tetem manmâ Isirae yengât kunyeŋe otmâ galemyongowuap. Yakât otmâmâ kapi yakât nâŋgâŋetâ yahatbuap.” Yawu kulemguop tap.” Yawu sâwi.

⁷ Yawu sâŋetâ Herotŋe naom ya tetemu sâp kâlep me tâlâwâk oap, yakât topŋe nâŋgâwe sâŋ pitu watmâ takawi ya yohâk mem dâiyekmâ yuwu sâŋ âiyongop. “Pitu ekmâ takawi ya sâp girawuân tetemu ekbi?” Sâmu yakât topŋe ekuwi. ⁸ Ya sâŋetâ yuwu sâŋ ekyongop. “Bâiŋ, âlepŋe yen Betelem kapiân ariŋet. Ari naom ya ekmâ taka eknohoŋetâ nâku yawuâk ari ekmâ heronŋe otbaŋgim mepaewom.” Yawu sâŋ kâityongop.

⁹ Yawu sâŋ kâityongomu ba ariwi. Mâtâwân ari endakembâ pitu yaŋe kulet sâŋ dâiyekmu ari emet mâpuŋan laŋinŋe hâumu siliŋ siliŋ sâmu ekbi. Yaŋe yâhâpŋe torokatmâ yawu hâumu siliŋ siliŋ sâmu ari naom tipiŋe emelan talowân yâhâwi. ¹⁰ Emet kâlehen yâhâ naom ya Mariahât tambonan tatmu yelekmâ heronŋe nâŋgâm mepaewi. ¹¹ Otmu goli, iri sikum, to kukŋe suksuk âlepŋe nanŋe âlâ memâk takawi ya aksihâk go-tyetŋan kutakum hâwuruwi. Hâworum âwurem ariwi. ¹² Yawu otmâ im yan awun yuwu ekbi. Herotgâlen purik sâŋ ari den

pat yu ki ekumai sâm Anitâŋe ekyongop. Yawu ekmâ yok pilâm mâtâp âlâengembâ ba kapiyenjehen ariwi.

Yosepŋe Yesu mâmâŋeit meyelekmu Aihita hânân ariwi.

¹³ Purik sâm âwurem arinetâ Yosepŋe aman im, awun ehop. Awun ekmu Anitâhât anjelo âlâŋe yuwu sâm ekuop. “Sâmune nâŋgâ. Herotŋe Maria nannahât hâkâŋ otmâ hilipguwom sâm nâŋgâm mansap. Yawu gârâmâ gâ yahatmâ imbihe naomge meyelekdâ Aihita hânân ari mannomai. Yan ari manŋetâ nâŋe den girawu sâwom yakât mambotmâ mannomai.” Yawu sâop. ¹⁴⁻¹⁵ Otmu emet inânŋan Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulenguop ya yuwu tap.

“Nannanŋe Aihita hânân manbuap ya kunmune âwurem takawuap.” Yawu tap.

Anjeloŋe Yosep ekuop yanâk imbiŋe naomŋe meyelekmu Aihita hânân ariwi. Yakât otmâ den, ya bonŋe teteop.

Herotgât tembe lâulipŋanŋe Betelem yengât nanlipyene yongowi.

¹⁶ Otmu pitu ekmâ takawi yanŋe Herot kâimboŋmâ ariwi yakât nâŋgâmu bâleop. Nâŋgâmu bâlemu yanjak Yesu ki manâkgât nâŋgâop. Yawu gârâmâ mâmâŋanŋe memu manmu yambu yâhâp pesuk sâop. Yambu yâhâp yakât kâlehen naom titipâ nombotŋe tetewi. Yakât otmâ Herotŋe tembe lâulipŋe hâŋgânyongomu Betelem kapi otmu kapi tipi tapi ya hâlânŋmâ tai yan nimnaom titipâ tetenjetâ yambu yâhâp ki olop ya gurâ kerehâk yongoŋetâ muwi. ¹⁷ Otmu emet inânŋan umatŋe ya tetewuap ya ekmâ poropete âlâ, kutŋe Yeremia sâm, yâkŋe yuwu sâm kulenguop yakât bonŋe teteop.

¹⁸ “Imbi âlâ, kutŋe Lahe sâm, yâkât komot yamâ Lama kapiân tetem mannomai ya yengât nanlipyene yongoŋetâ munomai yakât isem tep bâle otnomai. Otmu sâp yanâmâ lohimbi nombotŋanŋe ya ekmâ biwi nâŋgân nâŋgânyene ki sânduk sâwuap, yawu.”

Yâhâ Herotŋe sâmu nanlipyene kerehâk yongoŋetâ muwi yan bonŋe teteop.

Yosepŋe Yesu mâmâŋeit meyelekmu Aihita hân pilâm âwurem ariwi.

¹⁹ Otmu Herotŋe mumu yanâmâ Yosepŋe Aihita hânân manmâ awun ehop. Ekmu yan Anitâhât anjelo âlâŋe yuwu sâm ekuop. ²⁰ “Mariahât nanŋe hilipguwe sâm kasa otminiop ya emelâk muop. Yakât otmâ imbihe naomge meyelekdâ âwurem Yuraia hânân arinet,” Yawu sâm ekuop. ²¹ Yawu sâm ekumu hân ya pilâm Yosepŋe imbiŋe naomŋe dâiyelekmâ Yuraia hânân âwurewi. Yakât otmâ Anitâŋe poropete âlâ ekumu kulenguop ya bonŋe teteop.

²² Yâhâ Yosepne âwurem ari den pat yuwu nângâop. “Herotne mumu yanjak nanje kutne Akelao sâam, yâkne âwâjahât welâmnan kinmâ Yuraia yengât lok kutdâ mansap.” Yawu sânetâ nângâop. Den ya nângâm nanne hilipgumap sâam gorâwanjimu Yuraia hân pilâm ariwe sâam biwi yâhâp olop. Yawu otmâ im awun ekmu Anitâne yuwu sâam ekuop. “Gâ Yuraia hân pilâm âlâengen meyelekdâ arinomai.” Yawu sâop. ²³ Yawu sâamu yapâ pilâm Galilaia hânân ari, kapi âlâ, kutne Nasaret sâam, yan manbi. Otmu emelâk emet inânjan poropete âlâne den yuwu kulemgup ya bonje yan teteop. “Yâhâmâ Nasaret kapi ambone.”

Yawu kulemgup. Yosepne imbinje naomje meyelekmu Nasaret kapiân ari manbi yakât den ya bonje teteop. Otmu yan manjetâ naom ya lok olop.

3

Yoaneje âi topne kalop.

(Mareko 1:2-8 Luka 3:1-18 Yoane 1:19-28)

¹ Yesu lok otmu yanâmâ bukune Yoane Baptis yâkne âi topne katbe sâam Yuraia hân lok ki manmaiângen ari manop. Ari manmu lohimbî dondâne ari ekne sâam arinetâ yuwu sâam ekyongop. ² “Anitâne tihityene otbe sâam oap yakât orot-memeyene kinjon ya kerek betbanjim yâkâlen torokatmâ manjet.” Yawu sâam ekyongop. ³ Otmu den ya ekyongom gaop yakât emet inânjan poropete âlâ, kutne Yesaia sâam, yâkne Yoanehât nângâm lohimbî biwiyene pâron sâam kuwihaknoma yakât kulemgup. Den yakât bulâne ya yâkâlen teteop. Den ya yuwu.

“Lok ki manmaiângen, lok âlâ yan ari manbuap. Lohimbî yâkâlen arinomai ya yuwu sâam ekyongowuap. “Lok kutdâne tohowuap yakât kawene mem pitim mâtâp mewanjinet. Otmu pumne laune uk sâam hurun sâam, otbuap yamâ kum kilikmâ mem ârândân merândân tuhujetâ talâk.”

Yawu sâam ekyongop. Den yawu kulemgup yakât bulâne ya Yoane yâkâlen teteop.

⁴ Otmu Yoaneje poropete âi ya topne katmâ tuhuwe sâam lok ki manmaiângen ari manop. Otmu senje âlâlâ, hâk katipne, me petne, yamâ songo âlâ, kutne kamele sâam, yakât somotjane mendenmâ mem kepeiakmâ manminiop. Otmu pet âlâ topne yane mem sâhâm kuratguakminiop. Yâhâ sot yamâ nengopdâ, gonjara, otmu dopon yawuya neminiop. ⁵ Otmu lok ki manmaiângen ari manmu nengât kapi kunje Yerusalem ya ambolipne otmu kapi tipi tapi Yerusalem hâlânmâ manbi, otmu Yoran to nombot nombot manbi ya

ambolipnje nombotņaje yâkâlen ariwi. ⁶ Yâkâlen ari orot-memeyenje bâleņe otmâ gawi ya kerehâk sâm teteakņetâ Yoran toen mem katyehop.

⁷⁻⁸ Yawu otņetâ Parisaio otmu Sarukaio lok nombotņaje yâkņe toen mem katnenehâk sâm yâkâlen ariwi. Ariņetâ yekmâ yuwu sâm ekyongop. “Yenâmâ lok perâkņe. Otņetâ bâlem gamap yakât matņe Anitâņe meņet sâmu yakât yeņeâmâ kiņgityeņahât otmâ bâleņe ya pilai mâne âlepņe otbâp. Yawu gârâmâ den yan yu nâņgâņetâ ki ârândâņ oap. ⁹ Yawu otmâmâ yuwu mon nâņgâņomai, “Nenâmâ Awarahamgât komot bulâņe mansain. Yakât otmâ Anitâņe nengât ki nâņgâm bâleningimap.” Yawu ki nâņgâņomai. Yakât yuwu sâmunen nâņgâņet. Anitâņe sâmu kât yuņe Awarahamgât komot tetenomaihât dop tap. Yawu gârâmâ yenâmâ ya imbiâk sâmai. Yakât matņe hâmbâi menomai. ¹⁰ Yakât den âlâen hâum sâmunen nâņgâņet. Emelâk unam sâtņe katmu tap. Yâhâ nak âlâhât bonņe ki kinbuap yamâ kârâm panmu ge mum hâlâlâņ sâmu kâlâpņe sewuap. Yenâmâ nak yakât dop otmâ mansai.

¹¹ Yakât otmâ yeņe orotmemeyenje bâleņe ya sâm tetem Anitâhâlen biwiyeņaje kepeņetâ toen mem katyekbom. Lok âlâ irak betnehembâ âi topņe katbuap yâhâmâ wâtņe pato tatbaņgiap. Yakât otmâ nâņe yâkât itâkat ya gurâ mem kâpekmâ golewanģiwomgât dop ki tap. Otmu tânguowomgât dop gurâ ki tap. Nâņeâmâ yâkât amutģen manmâ yâhâwom. Yâkņeâmâ Wâtģât mâmâņahât Heak hâņgâņgumu ge mem ketetyekbuap. Nombotņe manman âilonģoân mem katyekbuap. Yâhâ nombotņeâmâ hâhiwin kakņan katyekmu mannomai. ¹² Otmu den âlâen hâum sâwe. Yeņeâmâ sot ekmâ mem kiwilim komot ikņjiâk ikņjiâk katmai. Neneņahât pat otmap ya konohân mem hâwurujetâ tatmap. Yâhâ ki neneņahât pat otmap yamâ mem pilâmai. Yakât dopņeâk yâkņe taka biwineneņahât topņe ekmâ mem kâsipnongowuap yakât topņe yuwu. Yâkât tem lâum manmâ yâhânom yamâ ikņan mem torokatnenekbuap. Yâhâ nombotņaje yâkât hâkâņ otmâ betbaņģim manmai yamâ watyekmu kâlâwân kionģmâ hâhiwin nâņgâmbisâi.” Yawu sâop.

Yoaneņe Yesu mem toen kalop.

(Mareko 1:9-11 Luka 3:21-22)

¹³ Sâp yanâmâ Yesuņe Galilaia hân pilâm Yoaneņe toen mem katnehâk sâm yâkâlen ariop. ¹⁴ Arimu Yoaneņe ekmu umatņe otmu yuwu sâm ekuop. “Gâņe nâ toen mem katnekdâ ârândâņ otbâp. Yamâ gâņe nâhâlen takarâ nâņgâmunen umatņe oap.” Yawu sâop.

¹⁵ Sâmu sâop. “Anitâņe sâm kalop ya otmutņe nâņgâmu ârândâņ otbuap. Yakât gâ biwi yâhâp ki ot.” Yawu sâop. Yawu sâmu Yoaneņe nâņgâmu ârândâņ olop. ¹⁶ Nâņgâmu ârândâņ

otmu toen mem katmu ginjan yâhâ kinmutâ yanâk himbim pâronj sâmu Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe kembâ hâtgum ge Yesu mâmâñe otbañgiop. ¹⁷ Gemu yanâk himbimâmbâ Anitâñe yuwu sâm ekyongop. “Ya ekñet. Yamâ nine nanne ombe bisine. Nâ biwinañe yâkâlâk nâñgâman.” Yawu sâop.

4

Satanñe Yesuhât biwinahât topñe ekbe sâm olop.
(Mareko 1:12-13 Luka 4:1-13)

¹ Otmu weke bâleñe ya yengât kunyeñe, kutñe Satan sâm, yâkñe Yesuhât wâtñe tatbañgiap me bia ya ekmâ biwinahât topñe nâñgâwe sâm olop. Yakât otmâmâ Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe Yesu dâim lok ki manmaiângen ariop. ²⁻³ Yan ari manmâ gamu, hilâm 40 pesuk sâop. Sotgât po wañgimu wâtñe houñ sâop. Yawu otmu yanâk lohotñe olâk sâm Satanñe yâkâlen ari yuwu sâm ekuop. “Gâ bonjanâk Anitâhât nanñe mansat otmuâmâ kât yu sârâ sot otmu nendâ gekbe. Yawu otdâ yanâmâ gâ bonjanâk Anitâhât nanñe bulâñe mansat sâwom.” Yawu sâm ekuop.

⁴ Ekumu sâop. “Âlepñe yarâke yamâ benñe Anitâhât den âlâ yuwu tap.

“Anitâñe haonjâmâ ârândâñ tihitnenñe otmap. Yawu gârâmâ sotñak konok wâtnenñe mianjim manmâ yâhânongât dop ki tap. Yamâ wongât? Anitâñe den sâm ningimap ya gurâ lâum yâhânôm. Yawu otmunñe ârândâñ otbuap yakâ.”

Den yawu tap yakât otmâ gâñe den eknohoat ya ki nâñgâwom.” Yawu sâop.

⁵ Yawu sâmu yanâk Satanñe dâimu Yerusalem kapi pato yakât opon kâmbukñahât gimbâñan yâhâowot. ⁶ Yâhâm Satanñe yuwu sâm ekuop. “Anitâñe sâmu den âlâ kulemgowi ya yuwu tap.

“Kâlân kâihan tej sâmapgât Anitâñeâmâ anjelolipñe hâñgânyongomu ge tihitge otñetâ ki hiliwahowuat.”

Den yawu tap. Yawu gârâmâ gâmâ bulâñanâk Anitâhât nanñe mansat otmuâmâ yupâ soñ pilâm kionj. Kiondâ ki gohowuap. Yâhâ gekmâ yuwu nâñgâwom. “O, bulâñanâk lok yuâmâ Anitâhât nanñe mansap.” Yawu sâwom.

⁷ Sâmu sâop. “Bâin, den âlâ yuwu tap.

“Anitâñe tihitnenñe otmap. Yakât otmâ “Ihilâk otbe,” ki sânom.”

Den yawu tap yakât otmâ gâñe den eknohoat ya nâñgâmune tâñât oap.” Yawu sâop.

⁸ Yawu sâmu pumñe gip gipñan dâim yâhâop. Yâhâm yanâmâ hânñe hânñe lok kutyeñe pato ya yengât senñe âlâlâ dondâ

tatyinḡiop ya tiripgum yuwu sâop. ⁹“Senḡe âlâlâ tatmâ arap enda eksat? Nâḡe yukât kunyeḡe manman. Gâḡe mepaenek-buat yanâmâ senḡe âlâlâ yu gâhâlâk hârok otbuap.” Yawu sâop.

¹⁰Sâmu sâop. “Main, Anitâḡe den âlâ sâop ya yuwu tap.

“Anitâ pato konohâk tap. Yâk konok mepaenom. Otmu yâkât den konohâk tem lâum hoḡ bawanḡim mannom.”

Den yawu tap. Yakât otmâ gâḡe den eknohoat ya lâuwomgât dop âlâ ki tap. Gâ pilânekmâ ari.” Yawu sâop.

¹¹Yawu sâmu pilâm ariop. Pilâm arimu yanâk himbimâmbâ aḡelo nombotḡaḡe ge tihitḡe otmâ tâḡuwi.

Yesuḡe topḡe katmâ den kâsikum yinḡiop.
(Mareko 1:14-15 Luka 4:14-15)

¹²Ya pesuk sâmu yakât kakḡan lok kutdâ âlâ, kutḡe Herot Antipa sâḡ, yâkḡe Galilaia yeḡgât galem manop. Yâkḡe sâmu Yoane mem pâi emetḡan katḡetâ talop. Pat ya nâḡgâm Yesuḡe yahatmâ Galilaia hânân ariop. ¹³Yan ari Nasaret kapi ya wangim kapi âlâ, kutḡe Kapanaum sâḡ, kapi yan hân âlâ kutḡe, Sewulun yet Naptali sâḡ, yan ari manop. Otmu Kapanaum kapi yamâ denḡân âlâ, kutḡe Galilaia sâḡ, yakât ginḡan tap. ¹⁴Yesuḡe kapi yan ariop yakât emet inânḡan Anitâḡe poropete âlâ, kutḡe Yesaia sâḡ, den ekumu kuleḡguop yakât bonḡe teteop. Den yamâ yuwu tap.

¹⁵“Sewulun otmu Naptali ambolipḡe yamâ Galilaia denḡân otmu Yoran to nombotḡen tai. ¹⁶Yan taiḡe biwiyenḡe maḡguakmâ kopa olop. Otmu omoḡ bâleḡan manmâ mumuhât pat otmâ manmâ gawi. Yawuhât otmâ lanḡinḡaḡe siliḡ siliḡ sâḡ biwiyenḡan hâumu haḡ sâḡ keterakyingiwuap. Yawu otmu topḡe ekmâ nâḡgâḡetâ biwiyenḡan hâuwuap.”

¹⁷Den yawu tap. Yesuḡe kapi yan ari manop yan den yakât bulâḡe teteop. Otmu yan ari manmâ yuwu sâḡ ekyongop. “Anitâḡe tihityenḡe otbe sâḡ oap. Yakât otmâ otḡetâ bâlemap ya kerek pilâm biwiyenḡe yâkâlen katḡetâ kinbuap.” Yawu sâḡ ekyongop.

Yesuḡe hoḡ bawalipḡe imbât meyehop.
(Mareko 1:16-20 Luka 5:1-11)

¹⁸Sâp yan lok yâhâp imi ata manowot kutyetḡe Simon yet Anderea. Atarâhât kutḡeâmâ Simon otmu yâkâlâk kutḡe âlâ Petoro sâmai. Yâhâ imiḡeâmâ kutḡe Anderea sâḡ, yâhâmâ denḡân tânâmḡan ba inḡan itâḡe toen pilâm kinowot. ¹⁹Yawu otmutâ Yesuḡe yelekḡmâ yuwu sâḡ ekyotḡop. “Yerâmâ nâhâlen torokatmutâ orowâk manmâ yâhânom. Sâp yiwereḡe yuâmâ inḡan dâim mansawot. Yâhâ nâḡe meyeleksan yanâmâ nâhât

wâtnan kinmâ lok meyekmutâ nâhât komolân torokatnomai.” Yawu sâop. ²⁰ Yawu sâmu yanâk inangât senje âlâlâ mem manowot ya aksihâk pilâm Yesu walowot. Watmutâ orowâk manbi.

²¹ Yapâ arain mâne imi ata âlâ mem teteyelekbi, kutyetnje Yakowo yet Yoane sâm, Yeweri nanyâhâtnje. Yâhâmâ âwâyetnje orowâk injan itânje gârem kinbi. ²² Yawu otmutâ Yesune yotgonmu in yawu âwâyetnje pilâm yâkâlen torokatmutâ ariwi.

Yesune lohimbi dondâ mem hengemyongop.
(Luka 6:17-19)

²³ Yesune Galilaia hânân miti emetnje tatmâ arap yan yâhâm gem Anitânje tihitnenne oap yakât den pat âlepne ekyongop. Otmu lohimbi mesek otmâ umatnje topne topne yanje mem bâleyekmu manbi ya hengemyongop. ²⁴ Yawu otmâ manop yakât den pat ya hân âlâ, kutnje Siria sâm, yan pen pen sâm ariop. Pen pen sâm arimu nângânetâ yanak kapi ambolipnaje yawuâk kundat mesek topne topne otbi ya meyekmâ yâkâlen takawi. Weke bâlenaje mângâeyehop. Me kopa otbi. Me sen birik yongom manop. Lok yawuya ya nrehâk meyekmâ yâkâlen tohojetâ hengemyongop. ²⁵ Hengemyongop yakât den pat sâm han tuhojetâ Galilaia ambolipne, otmu ya hâlân mâ kapi bâlâk nrek tatmâ arap, ya yengât kutyenje pato âlâmâ Dekopoli sâm, ya ambolipnaje yâkâlen tohowi. Otmu âlâmâ Yuraia, ya ambolipne. Otmu kapi pato Yerusalem ya ambolipne. Otmu kapi tipi tapi Yoran to nombot nombot tathi ya ambolipnaje menduhuakmâ Yesuhâlen ariwi.

5

Yesune hoŋ bawalipne den ekyongop.

¹ Otmu lohimbi dondânje menduhuakmâ tatnetâ Yesu ikniâk pumnan yâhâop. Yâhâ tatmu hoŋ bawalipne yâhânetâ yuwu sâm ekyongop. ² “Den bonne sâmune nângânet.

Tepnenne herone otmu mannom.
(Luka 6:20-23)

³ Biwi nângân nângânyenaje yenahât nângânetâ gemap. Yeneâmâ yuwu nângânomai. “Nenâmâ emelâk Anitânje himbingât pat kuningiop. Yakât otmâ yâk orowâk mannom.” Yawu nângâm we âlep nângânet. ⁴ Yâhâ we bâle nângâm isem manmai yenâmâ hâmbâi Anitânje mem biwi sânduhân katyekbuap. Yakât otmâ tepyene herone otmu mannomai.

⁵ Mejetâ huruŋ huruŋ otmâp ya yen hâmbâi Anitânje meyekmu yâk orop manmâ yâhâmbisâi yakât we âlep nângâm mannet.

⁶ Otmu Anitâhât den ya girawu otmâ lâune sâam yakât nânghâm manmai. Yâhâmâ hâmbâi Anitâne mâmâne otyingimu manmâ yâhânomai. Yakât otmâ biwiyene herone olâk.

⁷ Buku nombotjane kasa otyinginetâ umam sâyingimai ya gurâ hâmbâi yawuâk Anitâne meyekmâ umam sâyingiwuapgât biwiyene herone olâk.

⁸ Otmu Anitâhâlen biwi nânghân nânghanyene kepeim denje tinjak lâum manmâ gamai yamâ hâmbâi Anitâne meyekmu orowâk mannomai yakât biwiyene herone olâk.

⁹ Otmu bukulipylene orop biwi nânghân nânghanyene kepeiakmâ konohâk otmu manmai. Yawu manjetâ buku nombotjane hionakmâ ahone sâam otjetâ yan mem lohotje tuhuyekmai yamâ hâmbâi Anitâne meyekmâ “Nine nanne baratne bulâne,” yawu sâuwuap. Yakât biwiyene herone olâk.

¹⁰ Otmu Anitâhât den lâum manjetâ torehenlipylene nânghâm bâleyingim mem ge katyekne sâam mem âlâlâ tuhuyekmai. Yawu otyinginetâ ki lohotje otmai. Yamâ Anitâne himbingât pat kuyingiop. Yakât biwiyene herone olâk.

¹¹ Otmu nâhâlen biwiyene kepeim manjetâ lohimbî nombotjane hakyenan sâam mem bâleyeknomai yanâmâ yuwu nânghânomai. ¹² “Âo, bonjanâk. Anjoân emelâk Anitâhât poropete yawuâk otyinginetâ bâleop. Yawuâk sâp yiwerene gurâ otningimai. Yawu gârâmâ yakât hâmene hâmbâi himbimân manman kârikje menom.” Yawu nânghânomai. Yakât otmâmâ biwiyene herone olâk.

Kâtembe otmu lambe yakât dop

(Mareko 9:50 Luka 14:34-35)

¹³ Yengât topylene teteâkgât den âlâen hâum sâamune nânghânet. Kâtembe ihim solân honmunje yanâmâ sot ya nemunje launenan memap. Dop yawuâk yenâmâ lohimbî hohetyenan manjetâ yan yekmâ Anitâ herone nânghawanjinomai. Yâhâ kâtembe helenân ki hikum ikainom yanâmâ pâlâmne otbuap. Yawu otmu girawu tuhmunjeâmâ âlâkuâk ukenje otbuap? Yamâ ki orotje. Pâlâmne oap yane âlâ yu me ya tuhmunje ukenje âlâ tetewuapgât dop bia. Yawu otmâ pâlâmne oap sâam pilâmunje arimap.

¹⁴ Otmu yakât topne tetem hengenjuâkgât den âlâen hâum sâamune nânghânet. Lohimbî hânjan kulemjan mansai ya yengât lajinje otmâ mannomai. Otmu kapi pato âlâ pumje sok sohân tatbuap. Yâhâ ambolipjane kasa yengât senyenan âlâ ari misinguraknomaihât dop ki tap. Yawu. ¹⁵ Otmu âlâen hâum sâawe. Lambe âlâ saum emet kâlehen katmunje kâtapjan tatbuapgât dop ya gurâ ki orotje. Lambe saum helenân gâitmunje kinmâ sem lajinje yanâmâ ekmâ gem yâhâmain. ¹⁶ Yakât otmuâmâ lambe ya lajinje pilâmap, me

kapi pato tetekꞑan tatmap yakât dopꞑeâk yeꞑe Anitâhât den lâum manꞑetâ manmanyeꞑe ekꞑetâ ârândâꞑ otmu awonꞑennꞑe himbimân tatmap ya mepaenomai. Yawu.

Anitâꞑe girem den Mose ekumu kulemguop yakât topꞑe

¹⁷ Otmu âlâ sâmunne nâꞑgâꞑet. Yeꞑeâmâ nâhât yuwu mon nâꞑgâm mansai. “Anitâꞑe girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop. Otmu poropetelipꞑe den ekyongomu kulemguwi yamâ mem ge katbe sâm oap.” Nâhât yawu mon nâꞑgâm mansai. Nâ ya otbehât bia. Nâꞑe ya mem ge katbomgât dop ki tap. Nâꞑe sâwi ya lâum manmune bonꞑe teteâkgât otman. ¹⁸ Yakât yuwu sâwe. Hân himbim tatmâ yâhâwuap. Yâhâ girem den yamâ yawuâk tat tat kârikꞑe tatmâ yâhâwuap. Tatmâ yâhâwuap yakât bulâꞑe tetewuap yanâmâ, hân himbim otmu senꞑe âlâlâ kerek biatmâ metewuap. ¹⁹ Yakât otmâ lok âlâ me âlâꞑe girem den konohâk loꝼgâenomai yakât bulâꝼe ki menomai. Otmâmâ buku nombotꝼaꝼe yawuâk otmâ manꝼet sâm meme sâsâ tuhuyekmâ mannomai yaꝼe hâmbâi yakât matꝼe himbimân yâhâ lok geheꝼe otnomai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâꝼe girem den ya biwiyenꝼe tiꝼâk lâum manꝼetgât tânyongom mannomai yaꝼe himbimân yâhâ lok yâhâ yâhâꝼe otnomai. ²⁰ Yakât topꝼe yuwu sâmunne nâꝼgâm henꝼenꝼunꝼet. Yeꝼe Anitâhât den lâune sâm Mosehât girem den kâsikum ningimai otmu Parisaioꝼe otmai yan ki torokatnomai. Yâkꝼe den perâkꝼe sâmai. Yenâmâ Anitâhât den bulâꝼe ya lâum manmâ yaꝼak himbim manman yakât bulâꝼe menomai. Yawu.

Buku oraꝼgim mannom.

(Luka 12:57-59)

²¹ Otmu Mosenꝼe girem den kulemguop yakât topꝼe ekyongomune nâꝼgâꝼet. Girem den âlâ kulemguop ya yuwu tap. “Lohimbi âlâ me âlâꝼe buku âlâ kuꝼetâ mumbuap. Yamâ papatolipyeꝼaꝼe meyekmâ den âiân katyeꝼkꝼetâ tosa pato menomai. Yawu.” ²² Yawu gârâmâ yuwu sâmunne nâꝼgâꝼet. Lok âlâ me âlâꝼe buku âlâhât nâꝼgâm bâlenomai yamâ Anitâꝼe yawuâk nâꝼgâm bâleyiꝼgiwuap. Otmu lok âlâ me âlâꝼe buku âlâhât nâꝼgâꝼetâ gemu mem ge katmai yamâ papatolipyeꝼaꝼe mem den âiân katyekmâ den yiꝼginomai. Otmu lok âlâ me âlâꝼe buku âlâhât kuk otmâ mem ge katnomai yamâ kâlâpgât pat otnomai. ²³⁻²⁴ Yakât topꝼe yuwu sâmunne nâꝼgâꝼet. Yeꝼgâlen gâtꝼe âlâ me âlâꝼe Anitâ hoꝼ bawanꝼgine sâm otnomai yan buku âlâꝼe lok âlâhât nâꝼgâm bâlem manbuap ya nâꝼgâmu tetemu aꝼgoân buku ya orop biwi konohâk otmâ yakât kakꝼan hoꝼ bawanꝼginomai. Yawu.

²⁵ Yakât âlâ yuwu sâwe. Yeŋgât buku âlâ me âlâŋe kuk otyiŋgim den âiân katyekne sâm kiapgâlen arinomai. Yamâ in yawu ari mâtâwân yekmâ sâm tetenjetâ kaok nanŋarŋginomai. Yâhâ yawu ki otnomai yamâ kiapgâlen den sâm tetemu mem pâi emetŋan katyekbuap. ²⁶ Pâi emetŋan tatmâ yeŋe ombeân kiâk kârik kârikŋe genomai. Kiapŋe pâi emetŋan tatnomai sâm sâp katyiŋgiwuap ya pesuk sâmu yanâmâ genomai.

Eknâle eknâle yakât topŋe

²⁷ Otmu den âlâ sâwe. Moseŋe girem den âlâ kulemguwân yuwu tap. “Lok âlâ me âlâŋe bukulipyenye yeŋgât imbilipyenye ki yekmâ otnomai.” Yawu tap. ²⁸ Yakât otmâ nâŋe yuwu sâmune nânŋâŋet. Yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe biwiyenjan imbi âlâhât nanŋai yamâ emelâk biwiyenjan otmâ tâpikguai lok yaŋe tosa miai. ²⁹ Yakât otmâ nâŋe den mâmâŋe âlâ yuwu sâwe. Bulâŋe hâum gusuhutmâ pilânomai ki sâwe. Lok âlâ me âlâŋe hemgât pat otmaihât senŋe nombolâk bâlewup. Yakât otmâ senŋe bâlewup yaok hâum gusuhutmâ pilânomai. Wongât? Matŋe umatŋe memaihât. Yawu otmâmâ senŋe âlâ âlepŋe oap yaŋahâk mâtâp tâŋ tâŋâk watmâ manman kârikŋan arinomai. ³⁰ Otmu hiliwahom hemgât pat otmaihât yawuâk bâŋe nombot yaŋe otmâ bâlewup yamâ hârem pilânomai. Wongât? Bâleŋan yan kionmaihât. Yawu otmâmâ bâŋenye nombotŋe âlepŋeâk tatbuap yaŋe âi tâŋ tâŋâk tuhum manman âilonŋoân arinomai. Yawu.” Yesuŋe den yan hâum sâop.

Lokŋe imbiŋe ki pilaknomai.

(Mataio 19:9 Mareko 10:11-12 Luka 16:18)

³¹ Otmu den yuwu torokalop. “Nombotŋenye yuwu sâmai. “Lok âlâŋe imbiŋâit manmâ yâhâromawot yamâ nânŋâmum umatŋe otmu imbiŋe ya imbiâk pilâuwup. Pilâuwup yakât topŋe kulemgum bâŋan katmu ariwuap.” Yeŋeâmâ yawu sâmai. ³² Yakât otmâ nâŋe yuwu ekyongomune nânŋâŋet. Lok âlâ me âlâhât imbiŋenye âlepŋe nanŋe manmap. Ki otmâ tâpikgumap ya imbiâk watmu arimu lok âlâŋe imbi ya hârem membuap yamâ lohimbi ya orowâk tosa mendomawot.” Yawu sâop.

Sâm kârikŋe ki tuhunomai.

³³ Otmu den âlâ torokatmâ yuwu sâop. “Emelâk tâmbâlipnenŋenye yuwu sâm alahuminiwi. “Nen Anitâhât senŋan wuân me wuân otne sâm, sâm kârikŋe tuhunom yakât otmâ yawuâhâk otnom.” Yawu sâminiwi. ³⁴ Yakât nânŋâmune bâleap. Yawu gârâmâ yiwerenye yeŋe Anitâhât senŋan wuân me wuân otne sâm, den sâm kârikŋe tuhunomai yan wahap âlâ me âlâhâlen ki gâitmâ sâm kârikŋe tuhunomai. Yâhâ yakât topŋe yuwu tap. Himbimân Anitâhât manman tap.

Yawu gârâmâ yeŋe yan ki gâitmâ sâŋ kârikŋe tuhunomai. ³⁵ Otmu Anitâŋe hânân tatmap. Yakât otmâ hânân ki gâitmâ sâŋ kârikŋe tuhunomai. Yerusalem kapi ya gurâ Anitâŋe tatmawâk. Yakât otmâ Yerusalem kapi pato ewan gurâ ki gâitmâ sâŋ kârikŋe tuhunomai. ³⁶ Yakât yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Yenâmâ Anitâ bia, yenâmâ lok. Yakât otmâ somotyene iwit kaok ya sâŋetâ helenŋ gâwu gâwu otbuapgât dop ki tap. Me somotyene helenŋ gâwu gâwu ya sâŋetâ iwit kaok tetewuapgât dop gurâ ki tap. ³⁷ Yawu gârâmâ yeŋe wonân me wonân gâitmâ sâŋ kârikŋe tuhunomaihât dop ki tap. Anitâ konok manmanyenahât amboŋe tatmap. Yawu gârâmâ denyene bonŋanâk sânomai. Yawu sâŋetâ nâŋgâŋetâ ârândâŋ otmu pesuk sâwuap. Yawu.

Mem âlâlâ tuhunenekŋetâ yakât matŋe ki kâpekyiŋinom.
(Luka 6:29-30)

³⁸ Otmu den âlâ kuleŋguwi ya yuwu tap. “Lok âlâ me âlâhât kasaŋaŋe senŋe nombot ya hâum gusuhutmâ pilâmu yâku yawuâk matŋe senŋe nombolâk hâum gusuhutbaŋgiwuap. Me lok âlâŋe buku âlâhât sâtŋe ya kum parandaŋ pilâmu yâku yawuâk matŋe kum parandaŋ pilâwuap.” ³⁹ Yawu tap. Yakârâmâ nâŋe yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Lok âlâ me âlâŋe buku âlâ mem yawu mâŋgâŋetâ yakât matŋe ki kâpekbuap. ⁴⁰ Otmu âlâ sâwe. Lok âlâ me âlâŋe ambonahât bâleŋe hân meyiŋgim yaŋak kiapgâlen meyekmâ arinomai. Meyekmâ ariŋetâ mâtâwânâk yeŋe hân âlâkuâk yiŋiŋetâ pesuk sâwuap. ⁴¹ Otmu den âlâen hâum sâŋmune nâŋgâŋet. Lok âlâ me âlâŋe yeŋe itâ pare miakmâ umat karat otnomai yan yuwu mon sânomai. “Tânnongom itâ pare mem ari ningiŋet.” Yawu sâŋ ekyongonŋetâ ihilâk denyene nâŋgâm hewewenâk mem ari katyeknomai. ⁴² Otmu lok âlâ me âlâŋe yu me ya ningiŋet sâŋ ulityongonomai yamâ in yawu yiŋiŋinomai. Me lok âlâ me âlâŋe senŋe âlâlâ ekmâ kandi mene sâŋ âiyongonomai yamâ ihilâk yiŋiŋinomai. Yawu otmâ manŋetâ ârândâŋ otbuap.

Kasalipnenŋe yeŋgât nâŋgâm buku otyiŋinom.
(Luka 6:27-28,32-36)

⁴³ Otmu den âlâ yuwu sâŋetâ nâŋgâmain. “Lok âlâ me âlâŋe buku otyiŋinomai yamâ yengu tep heronŋe nâŋgâm buku otyiŋinomai. Yâhâ lok âlâ me âlâŋe kasa otyiŋiŋetâ yengu yawuâk kasa otyiŋinomai.” Yawu sâmai. ⁴⁴⁻⁴⁵ Yakât nâŋgâŋmune ki ârândâŋ oap. Yakât otmâ yuwu sâwe. Anitâŋe lohimbî âlepŋe otmâ manmai ya tânyongomap. Otmu lohimbî bâleŋe ya gurâ yawuâk tânyongomap. Yakât otmâmâ yeŋe kasalipyene ihilâk buku otyiŋinomai. Otmu lok âlâ me âlâŋe

Anitâne mem bâleyehâkgât sait kakyenjan pilânomai yamâ Anitâne lukuleyehâkgât ulitgunomai. Otmu lok âlâ me âlâne Anitâne mem bâleyehâkgât sait lohimbi kakyenjan Anitâne pilânomai yamâ lukuleyehâkgât ulitgunomai. Otmu lok âlâ me âlâne mem âlâlâ tuhuyeknomai yamâ yeje ya yengât umam sâyinginomai. Umam sâyingim himbim awonnenne ulitgunetâ herone nângâyngim nine nanne baratne bulâne mansai sâam meyekbuap. ⁴⁶ Otmu yakât âlâ sâwe. Takesi meme lok nombotjane perâk sâam lohimbi kâityongom tewet-senne kombo meyingimai ya yekjetâ lok bâlene otmai. Yâkne bukulipyene tanyongom mansai. Otmu lok nombotjane yen orop buku konok manne sâam tanyongonjetâ yengu yakât matje yâk konok tanyongomai. Yawu otmai yakât nângâmune ki ârândân otmap. Otmu torokatmâ sâwe. Lok nombotjane nângâm bâleyingimai yamâ yeje buku ki otyingimai. Yawu otmai yakât nângâmune yawuâk ki ârândân otmap. ⁴⁷ Otmu torokatmâ sâwe. Yeje lok nombotje orop buku ki orangimai. Yawu otmai yan bukulipyene ya orowâk buku orangimai yamâ nângâmune ki ârândân oap. Lok nombotje Anitâhât ki nângâmai yane gurâ yawuâk otmai. ⁴⁸ Yawuhât yuwu sâamune nângânet. Himbim awonnenjane manman uwawapne bia otmap. Yengu manman yan torokatmâ manjetâ ârândân otbuap.” Yawu sâam ekyongop.

6

Nembe kalem yakât topje

¹ Yesune den âlâ yuwu sâam ekyongop. “Bukulipyenane yengât nângâynginjetâ yahalâkgât yâk yengât senyenânâk kinmâ lohimbi umburuk manmai ya tanyongonomai. Lohimbinje yenhât nângânetâ yahatmu yawu otmâ manmai yamâ Himbim Âwâyenane yekmu dondâ bâlemap. ² Yawu gârâmâ lok nombotjane senne âlâlâhât pâin guin otmâ manmai. Yawu manmai yamâ lohimbinje nenekjetâ yahalâk sâam lohimbi nombotje biwiyene kurihiakmaine lok senyenjan kinmâ nembe kalem otyingimai. Yakât otmâ Anitâne yakât hâmenje ki yingimu menomai. Yuwu sâawuap. “Emelâk yekjetâ yahalopgât pesuk yap. Âlâmâ ki tap.” Yawu sâawuap. ³ Yakât otmâ yeje lok nombotje senne âlâlâhât pâinmai ya nembe kalem otyingine sâam tihângen kinmâ tanyongonjetâ yan bukulipyenane yakât topje ki yekmâ nângânomai. ⁴ Yawu otjetâ Anitâne tihângen ekmapne yekmâ yakât matje âlepne yingiwuap.” Yesune yawu sâap.

*Anitâ orop den otnom yakât topje yuwu tap.
(Luka 11:2-4)*

⁵ Den âlâ yuwu sâop. “Yeje yok pilâm kinmâ Anitâ ulitgunomai. Yâhâ lok nombotŋaŋe yeje topyeŋe kurihim lok senyeŋan kinmâ bukulpnenŋaŋe nengât nâŋgâŋetâ yahalâk sâŋ sâtŋak Anitâ ulitgumai. Yeje yawu otnomai otmuâmâ Anitâŋe hâmbâi yuwu sâŋ ekyongowuap. “Emelâk lohimbi senyeŋan otŋetâ yan yekŋetâ yahalop. Yakât otmâ pesuk yap. Âlâmâ ki tap.” Yawu sâwuap. ⁶ Anitâ ki ekmain yâkŋeâmâ biwinenŋe ekmap. Yakât otmâ yeje yâk orop den huhune sâŋ yan yok pilâm tatmâ ekunetâ nâŋgâyiŋgiwuap.

⁷ Yakât nâŋe yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Yeje ulitgune sâŋ biwi yâhâp otmâ ki ulitgunomai. Lohimbi Anitâhât topŋe ki nâŋgâm engat yâhâp manmaine yuwu nâŋgâmai. “Nenŋe den pâŋe konok gurâ sâmunŋe Anitâŋe ki nâŋgâningimap.” Yawu nâŋgâm den dâiak dâiahâk otmai. ⁸ Yeje yâkŋe otmai yawu ki otnomai. Yeje âwâyeŋe ki ulitgunetâek biwiyenahât topŋe emelâk nanŋap. ⁹ Yakât yeje yuwu mon sâŋ ulitgum mannomai.

“Himbim awonŋennenŋe, topge âlâ kândâkdâek tap. Yakât nâŋgâm mepaehekmâ mannom. ¹⁰ Gike sâtŋât otmâ aŋelolipgaŋe haonmâ ârândâŋ hoŋ bahihimai yawuâk nenŋe gurâ tem lâuhihim mannom. ¹¹ Otmu gâŋe hilâm ârândâŋ tihitnenŋe otmâ dopnenŋanâk ningimat. ¹² Otmu lohimbi nombotŋaŋe mem bâlenenekmâ tai ya yengât nâŋgâm umam sâyiŋgim tosayeŋe pilâyiŋgimain yakât dopŋeâk gâŋe umam sâningim tosanenŋe pilâningiwuat. ¹³ Otmu Satanŋe kendâningimu otmunŋe bâlemap sâŋ ulitgohoaingât mâtâp meningi.”

Yeje yawu sâŋ Anitâ ulitgum mannomai.” Yawu sâop.

¹⁴ Otmu torokatmâ yuwu sâop. “Lohimbi nombotŋaŋe sâŋ bâleyiŋgim mem ge katyeknomai ya yengât yeje tosayeŋe pilâŋetâ yakât otmâ himbim âwâyeŋaŋe yen gurâ tosayeŋe yawuâk pilâwuap. ¹⁵ Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋaŋe mem âlâlâ tuhuyeknomai yakât nâŋgâm yeje matŋe yiŋgine sâŋ otmâ mannomai yamâ himbim âwâyeŋaŋe yen gurâ otŋetâ bâlewuap yakât matŋe kâpekyiŋgiwuap.

Bukulipnenŋaŋe nâŋgâningiŋetâ yahalâkgât ki nâŋgânom.

¹⁶ Den âlâ yuwu sâop. Lok nombotŋaŋe yeŋahâlâk nâŋgâŋetâ yahatmu topyeŋe kurihiakmâ yuwu nâŋgâmai. “Nenŋe Anitâ ulitgunom yanâmâ lohimbiŋe nenekmâ nâŋgâningiŋetâ yahalâkgât sot barahâk tatmâ ulitgunom.” Yawu nâŋgâmai. Yamâ Anitâŋe nâŋgâmu ki ârândâŋ otmu yuwu sâwuap. “Emelâk bukulpnenŋaŋe yekmâ nâŋgâyiŋgiŋetâ yahalop yaŋak pesuk yap. Âlâ ki tap. Yakât otmâ matŋe ki yiŋgiwom.” Yawu sâwuap. ¹⁷ Yawu gârâmâ yen yawu ki otnomai. Yenâmâ

sot barahâk tatmâ Anitâ ulitgum yan toņe kun kundenyeņe piriakmâ somotyene hâluhuakmâ âilonņo tatmâ ulitgunomai. ¹⁸ Yawu otmâ mannomai yanâmâ yeņe sot barahâk tatnomai yakât topņe bukulipyenane ki yekmâ nânġânomai. Yawu otnomai yamâ awonņenne Anitâ biwinenņahât topņe nânġâmapņe yakât matņe yinņiwuap.” Yawu sâop.

Senņe âlâlâ tatningiap ya ki alitnom.
(Luka 12:33-34)

¹⁹ Yesuņe den âlâ yuwu sâm ekyongop. “Hângât senņe âlâlâ iri sikum me hop sambe tatyinņiap yanē biwi nânġân nânġânyeņe mem dâimu yanâk arimu manmai. Yamâ talaņe kumap, me seloņe hâremap, me bumbungumap me kombo otmai. Yakât otmâ yeņe tatningiâk sâm ki aliraņginomai. Otmu biwiyene yan ki ariwuapġât naņgan. ²⁰⁻²¹ Yeņe biwi konohâk otmâ nembe kalem oraņginomai. Orotmeme ya otņetâ Anitâņe yekmu ârândâņ otbuap. Otmu himbingât pat kuyinņiop ya bonņe menomai. Yawuhât Anitâhâlen biwi nânġân nânġânyeņane kepeim manņetâ ârândâņ otbuap. Yawu.” Yawu sâop.

Sennenņe yamâ lambehât laņinņe yakât dop oap.
(Luka 11:34-36)

²² Den âlâen yuwu hâum sâop. “Senyeņe yamâ lambe laņinņe yakât dop oap. Senyeņe ya âlepņe tatmu yan bam gamai. ²³ Yâhâ senyeņe gara garaņe pik sâwuap me senyeņe bok sâwuap, yanâmâ mâtâp tâpikgum hewukņan kionņomai. Yakât yuwu sâmune nânġâņet. Biwiyenān Anitâhât laņinņe panmap ya bok sâmapġât biwi nânġân nânġânyeņe galemahom manman âlepņeâk torokatmâ manmâ yâhânomai. Biwi nânġân nânġânyeņane pâlâmņe otmâ omoņe kurihiwuap yamâ manman bâleņan yâhâ hiliwahonomai. Yakât yeņe ya otmaihât biwi golâek mannomai. Yawu.”

Anitâņe tihitnenņe otmap. Yakât otmâ ki gorâningimu mannom.
(Luka 16:13 Luka 12:22-31)

²⁴ Den âlâen yuwu hâum sâop. “Lok konokņe lok kutdâ yâhâp yetġât âi menduhum ki tuhuyitgiwuap. Âlâhât biwiņane kepeim heroņe kakņan tuhuwanņiwuap. Yâhâ âlâhârâmâ hâkâņ kakņan nep ya ki tuhūm heņgeņguwuap. Yakât topņe yuwu sâwe. Hângât manman me iri sikum yan biwiyene arimu manmaine girawu otmâ Anitâ tem lâuwāņgim mannomai? Yamâ ki orotņe.” Yawu sâop.

²⁵ Yakât topņe yuwu sâmune nânġâņet. Yeņġât manman yamâ Anitâņe emelâk senņe âlâlâ lâtâkuyinņimu manmai. Yakât otmâ yuwu ki nânġânomai. “Nenņe sot wosapâ ba

mem tetenom? Me iri sikum me âlâlâ ya girawu mem tetem manmâ yâhânom.” Yawu ki sâmbiwi yâhâp otmâ gorâ kakņan mannomai. ²⁶ Yawu gârâmâ den âlâen hâum yuwu sâmune nângâņet. Kembâ yekmain. Yâhâmâ âi kalam ki tuhum hâhiwin nângâmai. Yamâ himbim amboņane haonmâ ârândâņ sot yingimâp. Yenâmâ nâihât dop ki mansai. Yenâmâ lok. Otmu yen gurâ yawuâk Anitâņe haonmâ ârândâņ tânyongom gamap. ²⁷ Yawu gârâmâ yeņahât girawu mannom sâmbi yakât ki nângâm kiwiliņ otnomai.

²⁸ Yeņe iri sikum me sângum lawa lawa yan biwi nângân nângânyeņe hikunetâ dondâ bâlewuap. Yakât topņe yuwu sâmune nângâņet. ²⁹ Hahop ekmain. Hahop yamâ titi pan pan pilâmu ekmunņe âilonņo lonņo otmâp. Yâhâ emelâk lok kutdâ âlâ, kutņe Solomon sâmbi, yâkņe hâk katipņe kulem melem mânunjakmâ manop. Yeņe hahop suriņe sekņe âlepņe tetemâp yakât dopņe gurâ ki miop. ³⁰ Yâhâ hahop suriņe ekmunņe âilonņo otmâp. Yawu gârâmâ ikņahâk ki yahatmâ titi pan pan otmâ kuririņ sâmbi kinmap. Anitâņe nângâopgât yawu kinmap. Yiwerenĕamâ tetem âilonņo kinbuap. Yâhâ pek sâwuap yanâmâ hânân ge tâtuk sâwuap. Yenâmâ hahopgât dop ki mansai. Yenâmâ lok. Yakât otmâ biwiyeņe yuwu ki nângânomai. “Anitâņe pâlâmņe otmâ ki tihitnenņe otmâp.” Yawu ki nângâm mannomai. ³¹ Yakât yuwu sâmune nângâņet. Bulâņanâk Anitâņe haonmâ ârândâņ tihitnenņe otmâ yâhâwuap. Yakât biwi yâhâp ki otnomai. ³² Yawu gârâmâ lok nombotņe Anitâhât topņe ki nângâmaine sângum me iri sikum me senņe âlâlâ yakât nângâņetâ yahatmap. Yawu otņetâ ki ârândâņ otmâp. Yakât otmâ otmaiân yeņe ki torokatnomai. ³³ Yeņe yuwu nângânomai. “Bulâņanâk Anitâņe haonmâ ârândâņ tihitnenņe otmâp.” Yawu nângânomai. Otmu lohimbim nombotņe Anitâhâlen biwiyeņe kepeinĕet sâmbi yakât den ekyongonĕetâ nângânomai. Yawu otmâ manĕetâ himbim awonnenņe topyeņe nângâmapņe dopyeņan yingimu ki umburuk mannomai. ³⁴ Yeņe umatņe topņe topņe teteyingiwuawân “Girawu otnom me wuân teteningiwe sâmbi oap?” Yawu nângâm ki biwi yâhâp otmâ nângâm kiwilino-mai. Senņe âlâlâ hândâhân tetewuap yamâ hândâhângât pat. Otmu âun teteap yuâmâ âungât pat. Yawu gârâmâ torokatmâ manmâ yâhânomân hâmenenņe kinbuap me bia yamâ himbim awonnenņe ikņak nângâmap. Yakât ki gorâningimu nenņe biwi yâhâp otmâ nângâm ketet manmâ yâhânom.” Yesuņe yawu sâop.

*Bukulipnennje ki sâm hâreyinginom.
(Luka 6:37-38,41-42)*

¹ Yesuŋe den âlâ torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Anitâŋe yengât den sâm hâreyingiwuap. Yakât otmâ yeŋe lohimbi yengât den ki sâm hâreyinginomai. Yâhâ yeŋe buku nombotŋe sâm hâreyinginomai yamâ yeŋe otnomai yakât dopŋeâk Anitâŋe yen sâm hâreyingimu matŋe menomai. ² Yâhâ yeŋe senŋe âlâlâ yu me ya otyinginomai. Dop ya tâŋ tâŋâk Anitâŋe yen gurâ mem purik katyingingiwuap. ³ Yakât topŋe nâŋgâŋetgât den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Gâŋe bukukahât senŋan wahap tipinje tap ya ekbuat. Otmu gike sengan gurâ wahap tipinje pato tap ya ki eŋakmâ nanŋanŋimâk bukukahât yuwu mon sâwuat. ⁴ “Buku. Sengan wahap ya hâluhum pangihiwe.” Gâ yawu mon sâwuat otmuâmâ lok perâkŋe. ⁵ Gike sengan wahap pato tap ya hâluhum pilakmâ yanâmâ bukukahât senŋan wahap tatbuap ya hâluhum pilâwanŋiwuat. Wongât? Yuwuhât. Gâŋe gike orotmemehe bâleŋe yakât nâŋgârâ tâŋât otmap. Yawu gârâmâ bukuhane otmu kiŋoŋ otmap ya ekdâ dondâ bâlemap. Yawu otbuat yamâ ekmune ki ârândân otbuap.” Yawu sâop.

⁶ Yâhâ den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Nenŋe sotnenŋe sâsâŋe ya um yan buku ondop yengât soso ya wanmunŋe nembuapgât dop ki tap. Yamâ wongât? Nenŋe um wanmunŋe nembuap yanak purik pilâm nen ningiwuap. Yâhâ âlâen hâum sâwe. Bau hulin hâkŋe ki kilikmain. Hâkŋe ki kilikmaingât otmâ hâknenŋe kukŋe ki nâŋgâmap. Gârâmâ mem lohotŋe tuhune sâm sot um wanŋom yamâ purik sâm ningiwuap. Yakât topŋeâmâ yuwu. Nenŋe Anitâhât pat kukuŋe ya lok ihilâk ki katyinginginom.” Yesuŋe yawu sâop.

*Tihit Amboŋe yamâ Anitâ
(Luka 11:9-13)*

⁷ Yesuŋe yuwu sâm ekyongop. “Yeŋe wuân me wuângât nâŋgâm Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim ulitguŋetâ âlepŋe nâŋgâyingiwuap. ⁸ Otmu âlâen hâum sâwe. Yeŋe buku âlâhât emelan yâhâne sâm, “Wâe tat me?” sâŋetâ nâŋgâyingimu emet kâlehen yâhânomai. Yakât dopŋeâk Anitâ ulitguŋetâ nâŋgâyingiwuap. Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim ulitgumai yamâ âlepŋe nâŋgâyingiwuap. Otmu pâin guin otmai yamâ âlepŋe ikŋak mâmâŋe otyingimu biwiyenŋe sânduk sâwuap. Otmu yâkâlen torokatne sâm otnomai ya gurâ âlepŋe meyekbuawâk. ⁹⁻¹⁰ Otmu den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Yenŋâlen gâtŋe âlâ me âlâhât nanŋanŋe po wanŋimu âwâŋe ulitgumu yan âwâŋanŋe ki nenenŋe ya wanbuapgât dop ki tap. ¹¹ Otmu yen nombotŋanŋe Anitâhât topŋe ki nâŋgâm henŋenŋumainŋe nan baralipyenŋe yawu otyingimai. Anitâ awonŋenenŋe himbimân tatmapŋe nen ikŋiâk ikŋiâk topnenŋe ekmâ nâŋgâmap. Yakât

otmâ yeŋe otyiŋimai ya wangim lok âlâ me âlâŋe yu me yakât ulitgunetâ ya gurâ tâŋ tâŋâk yiŋgimap. ¹² Den ekyon-goan yukât emelâk Mose otmu poropete yaŋe Anitâhât den kâsikum yiŋgiminiwi. Yakât topŋe yuwu tap. Bukulipyenjaŋe tânyongonjetgât nâŋgâmai yeŋe gurâ nâŋgâmai dop yawuâk tânyongonmai.” Yesuŋe den yawu sâm ekyongop.

Mâtâp yâhâp
(Luka 13:24)

¹³ Den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. Hiliwaho hiliwaho kapi yakât mâtâp yamâ pen penâk kinmap. Lok dondâŋe yan arimai. ¹⁴ Yâhâ manman kârikŋahât kapi yakât mâtâp yamâ gâwik gâwikŋe otmu bârâŋ bârâŋ, yanâmâ lok sambeŋe ki arimai. Lok konok konokŋe arimai. Yenâmâ manman kârikŋahât mâtâp ya ekmâ nâŋgâm watmâ arinomai.

Nak topŋe topŋe
(Luka 6:43-44)

¹⁵ Otmu âlâ sâmune nâŋgâŋet. Poropete lok nombotŋaŋe enŋatyenjaŋak otmâ den imbiâk sâm ekyongomai. Yaŋeâmâ lohimbijene nenekmâ topnenŋe nâŋgâmai sâm moroakmâ orot-memeyene bâleŋe kurihim mansai. Topyeŋe teteâkgât den âlâen hâum sâwe. Lok yamâ orotmeme yawuya otmâ lok hilipyongone sâm otmai. Yakât lok yawuya yeŋgât topyeŋe ekmâ nâŋgâm galemeyeŋe tiŋâk otmâ heŋgeŋgunomai. ¹⁶⁻¹⁸ Yâhâ yeŋe topyeŋe nâŋgâŋetgât den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Nak esenŋe omoŋ omoŋ pilâmap yanâmâ bonŋe bâleŋe ki kinmap. Yâhâ nak esenŋe gimbaŋgumap yanâmâ bulâŋe âlepŋe âlâ ki kinmap. Bia yakâ. Yâhâ kiatŋe manam ki otmap. Otmu manamŋe kiat ki otmap. Otmu giŋ gârârâŋ yaŋe ham ki otmap. Otmu hamŋe giŋ gârârâŋ ki otmap. Yamâ topyeŋe ikŋiâk ikŋiâk. ¹⁹ Yawuhât nak âlâ bonŋe bâleŋe yamâ kârâm pilâmunŋe mum haraŋ haraŋ otmu kâlâwân umunŋe semap. ²⁰ Yeŋe den yu nâŋgâm heŋgeŋgum poropete lok perâkŋe enŋatyenjaŋak otmâ imbiâk sâmai ya yekmâ topyeŋe nâŋgâm heŋgeŋgunomai. Yawu.

Lohimbi perâk
(Luka 13:25-27)

²¹ Yakât torokatmâ sâwe. Lohimbi dondâŋe mepaenekmâ nohonmâ manmai ya kerekŋe himbimŋât pat ya ki otnomai. Himbim awoŋnahât tem lâum manmaineâmâ himbimân yâhânomai. ²² Yâhâ lok dondâŋe sâp pato tâlâhuwuawân yan yuwu mon sâm buiakmâ eknohonomai. “Kutdâ, gâ nâŋgâ. Nenŋe denŋe sâm haŋ pilâmunŋe ariop. Otmu gâhât âi tuhum weke bâleŋaŋe lok mâŋgâeyehop ya watyiŋgimunŋe gâiakmâ ariwi. Gâŋeâmâ mâmâŋe otningirâ kulem topŋe topŋe

mewin.” Yawu sâmbuiaknomai. ²³ Yawu sânetâ nâne matne yuwu sâmburik pilâyingiwom. “Nâ yeje den yai ya nângâmune ki teteap, pâpguan. Yeje nâhâlen biwiyenaje ki kepeim manbi gârâmâ nâhât komot bulâne ki otmâ mansai. Yeje orotmeme kinjon manjon manminiwi yakât keteraknetgât nanjan,” sâwom.

Lok nângân nângânne orop otmu lok kopa

(Luka 6:47-49)

²⁴ Yakât otmâ den âlâen hâum sâmbune nângânet. Lok âlâ me âlâne nâhâlen ganetâ den ekyongomune nângâm henjengum lâumaine dop yuwu mansai. Lok nângân nângânyeje orop yanjeâmâ emet tuhune sâmbân kendâm saran kâkâlep yanje kânângâm emet tuhunetâ tinj tinj kinbuap. ²⁵ Yawu gârâmâ to mososonj mem gâsuk gâsuk tuhumu emet ya njiwinj njiwinj sâmbi ki putuk sâmbuap. Yenâmâ dop yawuya. ²⁶ Âlâmâ burik pilâm sâwe. Lok âlâ me âlâne nâhât den nângânetâ nahat otmu betbangim manmai, lok ya yengât topyeneâmâ yuwu. Lok kopa nombotnaje emetyene tuhune sâmbân kendâm saran kakneâk kânângânomai. ²⁷ Yawu tuhunetâ emet ya saranje kandi kinbuap. Yakât otmâ mososonj mem gâsuk gâsuk tuhumu emet ya putuk sâmbi ge imbuap. Yawu.” Yawu sâmbi ekyongop.

Yesune Anitâhât sâtgât sâop.

²⁸⁻²⁹ Yesune Anitâhât sâtgât den ya topnambâek sâmbi tetem ekyongop. Ekyongomu nângânetâ sâtnje otmu yuwu sâmbi. “Anitâhât sâtgât topnambâek yap yune Mosehât girem kâsikum ningimai ya kerek yengât dop ki oap. Yuâmâ âlâ kândâkdâ oap.” Yawu sâmbi.

8

Lok âlâ hâk bâle tetewangimu manop ya Yesune henjenguo.

(Mareko 1:40-44 Luka 5:12-14)

¹ Yesune den ya sâmbi pesuk pilâm pumnehembâ gemu lohimbî dondâne watmâ ariwi. ² Otmu sâmbi yan lok âlâ hâk bâle tetewangimu manopne Yesu ekmâ yan gotnan bam yuwu sâmbi ekuop. “Lok pato, gâne sârâ kundat topne topne biatningiwuapgât dop tap. Yawu sânetâ nanjan. Yawuhât nângânihirâ hâk bâle yune pesuk sâmbihâkgât nanjan.” Yawu sâmbi âmbuop.

³ Yawu sâmbi walipgum yuwu sâmbi ekuop. “Nângânihian. Âlepne, walipgohomune hâk bâle biatgihiâk.” Yawu sâmbi walipgumu yanâk biatbangimu âlepne olop. ⁴ Yawu otmu Yesune yuwu sâmbi ekum hângânguop. “Gâmâ otgihian yukât den pat bukulipge nombotne ki sâmbi tetem ekyongowuat. Hotom umai yengâlenâk arirâ hâkge eknomai. Yawu otmâ yan

Mosenje hotom u uhât girem den kulemguop ya lâum Anitâhât hotom umbuat. Hotom undâ gekmâ yuwu sânomai. “O, lok hâk bâle tetewangiop ya emelâk biatbangiop. Girawu otmâ yawu oap?” Yawu sâmâmâ yakât topnje nângânomai.” Yawu sâm hângângumu ariop.

*Yesuje honj bawa âlâ henjenjuop.
(Luka 7:1-10)*

⁵ Yesuje yapâ pilâyekmâ gem ari iknje kapi tipiŋe Kapanaum yan yâhâmu Roma tembe lâu yengât kunyeŋe âlâŋe yâkâlen ari yuwu sâm ekuop. ⁶ “Lok pato, nâhât honj bawa âlâ mesek sâtŋan kinsap.

⁷ Sâmu sâop. “Âlepŋe ari henjenjuowom.”

⁸ Sâmu sâop. “Lok pato, nâ lok âlepŋe bia. Yakât gâŋe nâhât emelan ariuwatgât ki nanŋan. Yuânâk tatmâ denâk sârâ honj bawane ya âlepŋe otbuapgât nanŋan. ⁹ Yâhâ nâ nineâmâ lok patonahât tem lâuwanŋim yâkât amutgen manman. Gârâmâ patonaŋe nâ gurâ buku nombotŋe yengât kunyeŋe sâm ni-himu manman. Yakât otmâ nâŋe tembe lâulipne âlâ me âlâ yuken me yaken ariŋet sâmune âlepŋe nâhât tem lâunihim arimai. Me âi wuân me wuân tuhuŋet sâm âi yingiman ya gurâ âilonŋo tuhumai. Gâmâ lok pato. Yakât otmâ denâk sârâ âlepŋe otbuapgât nanŋan.” Yawu sâop.

¹⁰ Den yawu sâmu Yesuje nângâmu ewe membe olop. Nângâmu ewe membe otmu Isirae lohimbi betŋan sâwi ya yuwu sâm ekyongop. “Wâtne pato tatnihiap yakât nângâm Roma lok yuŋe biwi yâhâp ki oap. Yakât yuwu nanŋan. Isirae yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe lok yuŋe oap yuwu âlâ ki otŋetâ yekman. Lok yuŋe nâhâlen biwiŋaŋe kepeim den yap yu ekmune âilonŋo oap. ¹¹ Yakât otmâ yuwu sâmune nângâŋet. Hâmbâi lok topŋe topŋe, emetsenŋe ga takamap yakembâ otmu purik sâmap yakembâ taka himbimân yâhâ tâmbâlipyeŋe Awaraham, Isaka otmu Yakop yâk orop hâk sânduhân tatmâ heronj maronj manŋetâ Anitâŋe tihityeŋe otbuap. ¹² Yawu gârâmâ emelâk Anitâŋe yengât sâm pat kuyingiop ya lok ondop mem yingimu yeŋeâmâ hâmbâi belângen ari hem nâpumŋan kionmâ hâhiwin bâleŋe nângâm hu halak tuhunomai.” Yawu sâm ekyongop. ¹³ Benŋe tembe lâu ya yuwu sâm ekuop. “Gâŋe biwihe nâhâlen katsat yakât bulâŋe emetgan ari tetemu ekbuat.” Yawu sâmu ba ariop. Sâp yanâk yâkât honj bawa mesek kuop ya hâkŋe sânduk sâmu âlepŋe olop.

*Yesuje Petoro hewunŋe mem henjenjuop.
(Mareko 1:29-34 Luka 4:38-41)*

¹⁴ Ya pesuk sâmu yapâ ari Petoro hewunŋe mesek pato kumu hâkŋe kâlâp otmu talop. Yakât Yesu ekuŋetâ emelan

yâhâop. ¹⁵ Yâhâ wâimu kundatŋe biatmu hâkŋe sânduk sâop. Yawu otmâ sot um yinŋimu newi. Um yinŋimu nem tatŋetâ yan emetsâpŋe olop.

¹⁶ Emetsâpŋe otmu sombemân yâhâ kinop. Kinmu kapi ambolipŋe weke bâleŋaŋe mângâeyehop ya lâuyekmâ yâkâlen ariwi. Yawu otŋetâ Yesuŋe sâmu weke bâleŋaŋe ya yengâlembâ gaiakmâ ariwi. Yâhâ kundat otbi ya gurâ yawuâk yâkâlen dâiyekmâ ariŋetâ heŋgemyongop. ¹⁷ Yawu olop yamâ emet inânŋan poropete âlâ, kutŋe Yesaia sâmu, yâkŋe den kulemgupop ya yan bonŋe Yesuhâlen teteop. Yamâ yuwu.

“Mesek otmu hâhiwin topŋe topŋe teteningiop yamâ yâkŋe mâmâŋe otningimu tisi mesek biatningiop.”

Den yakât bulâŋe teteâkgât Yesuŋe lohimbi kiŋitŋe orowâk mem heŋgemyongop.

Lok yâhâp Yesu watde sâmu olowot.
(Luka 9:57-60)

¹⁸ Mem heŋgemyongomu lohimbi dondâŋe mem hawam mewam tuhuwi. Yawu otŋetâ kapi ya pilâm âlâengen arine sâmu yakât hoŋ bawalipŋe ekyongomu waŋga mem denŋân hâtikgum ariwi. ¹⁹ Yawu otŋetâ Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi âlâŋe yuwu sâmu ekuop. “Gâ yuken yaken otbuat yamâ nâ orowâk.”

²⁰ Sâmu sâop. “Nine topne hâmu pâpguatgât yuwu sâmune nânŋârâ keterahâk. Soŋgoâmâ nak duwiŋan imai. Yâhâ nâiâmâ nak kakŋan kerem tatmai. Yâhâ nâmâ Anitâŋe hânŋânnohomu ge mansan yamâ emet âlâ ki tatnihiap. Yakât otmâ gâ orowâk arinom otmâmâ girawu otnom?” Yawu sâop. ²¹ Yawu sâmu yanâk lok âlâ yâkâlen ba yuwu sâmu ekuop. “Lok pato, nâ awoŋne bâleap yakât gâ nânŋânihirâ ari kurihiwe. Kurihim âwurem takamune orowâk arinom.” Yawu sâop.

²² Sâmu sâop. “Yawu ki tap. Lohimbi nombotŋe pâlâmŋe biwi manmâ Anitâhât den ki lâum manmai yaŋe kurihiŋet. Yâhâ gâmâ yiwerenŋe nâ orowâk arirehât nanŋan.” Yawu sâop.

Yesuŋe siru kuwaŋgimu nân nân sâop.
(Mareko 4:36-41 Luka 8:22-25)

²³ Den yawu sâmu tiŋ pilâm yahatmâ hoŋ bawalipŋe meyekmu orowâk ariwi. ²⁴ Arim tatŋetâ denŋân tânâmŋan siru pato pilâmu to dondâ bâleop. ²⁵ Yawu otmu waŋga kâlehen to gemu guhulakbe sâmu olop. Guhulakbe sâmu olop yan Yesu waŋga hâmenŋan aman pâlâmŋe iop. Aman im tatmu hoŋ bawalipŋaŋe mândem yuwu sâmu ekuwi. “Pato, toŋe haran-nongomap. Yakât yahatmâ tânnongo,” sâmu mândewi.

²⁶ Mândeŋetâ sâop. “Wongât yen kiŋgityenahât oai? Anitâŋe haonmâ ârândânŋe tihitnenŋe otmap yakât topŋe yen ki nanŋai

me? Wongât biwi yâhâp oai? Nâñe yengât galem tatman yakât yu ya otñetâ tânyongowomgât dop ki tap” yawu mon nanñgai?” Yawu sâñ yahatmâ siru ya kuwanñgimu to yanñe nâñ nâñ sâop. ²⁷ Nâñ nâñ sâñmu ekñetâ sâtñe otñu yuwu sâñwi. “Bâe, lok yukât topñe girawu? Siru kuwanñgimu denñe lâum sâñduk sâñmu to yanñe nâñ nâñ yap.” Yawu sâñwi.

*Yesuñe weke bâleñe watyekmu gaiakmâ bau yengâlen ariwi.
(Mareko 5:1-17 Luka 8:26-37)*

²⁸ To nâñ nâñ sâñmu denñgân ya hâtikgum ba nombot endaken kapi âlâ, kutñe Gerasene sâñ, yan ariwi. Yan ari wanñgaembâ lâum kionñmâ arinñetâ lok yâhâp sumânñgembâ takamutâ enakbi. Yâhâ ya yetgât topyetñeâmâ yuwu. Yâhâmâ weke bâleñanñe mânñgâeyelekmu sâp kâlep manmâ gaminiowot. Lohimbi dondânñe mâtâp tete yelekmâ kinñgityenñahât otmâ ge tiok taok otmâ mâtâp âlânñgembâ ba ariminiwi. Topyetñe yawu. ²⁹ Yesu orop enakbiân weke bâleñe mânñgâeyelekbiñe yuwu sâñ ekuwi. “Gâ Anitâhât nanñe mansat. Gârâmâ gânñe hâhiwin umatñe ningiwuat yakât sâp ki tâlâhuap. Yakât gânñe girawu otningiwe sâñ takat?” Yawu sâñwi.

³⁰ Yâhâ ya hâlânñmâ bau kinñgitñe orowâkñe tomot tuhum kinbi. ³¹ Tomot tuhum kinñetâ yekmâ yuwu sâñ Yesu ekuwi. “Gânñe watnenekbe sâñ oat otmâmâ âlepñe watnenekdâ bau enda yengâlen ari karaknom.” Yawu sâñwi.

³² Sâñetâ sâop. “Âlepñe nanñgai yawuâk otñet.” Yawu sâñmu yâk yetgâlambâ gaiakmâ bau ya yengâlen ge karakbi. Yawu otñetâ bau yanñe sururuk sâñ ba hem patoembâ tâwoñ sâñ denñgânân kionñetâ haranyongop. ³³ Haranyongomu yan bau galemñyongom manbiñe ekmâ sururuk sâñ ari kapi ya ambolipñe ekyongowi. ³⁴ Ekyongonñetâ nânñgâm kuk otmâ Yesuñe pilâyekmâ âlânñengen ariâkgât nânñgâm kapiyenñambâ toho yakât ekuwi. Yawu.

9

*Yesuñe lok pareñe yâkât tosa pilâwanñgiop.
(Mareko 2:1-12 Luka 5:17-26)*

¹ Yawu nânñgâm ekuñetâ Yesuñe hoñ bawalipñe meyekmu kapi ya pilâm wanñgaen yâhâm âwurem ikñe kapi, kutñe Kapanau, yan ariwi. ² Ari kinñetâ yapâ lok pareñe âlâ mem gerelân katmâ lâum yâkâlen ariwi. Lâum arinñetâ Yesuñe biwinñahât topñe ekmâ nânñgâm lok pareñe ya yuwu sâñ ekuop. “Anitânñe tosahe yiwerenñe pilâhihiap.” Yawu sâop.

³ Yawu sâñmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi nombotñanñe den sâop ya nânñgânñetâ bâlemu yuwu sâñwi. “Anitâ ikñak konok tosanenñe âlepñe pilânñingimap. Lok yunñeâmâ

Anitâ mem ge katmâ wangiwe sâam oap. Yawu otmu ki ârândân oap.” Yawu sâam Yesuhât nânġânġetâ bâleop.

⁴ Nânġânġetâ bâlemu biwiyenġâhât topġe ekmâ yan yuwu sâam ekyongop. “Yeġe nâ nekġetâ lok bâleġe otmu yan biwiyenġe yawu nanġai. Ya nânġâmune ki ârândân oap. Yakât yuwu sâamune nânġânġet. ⁵ Wuân âi tuhumune ekġetâ dopġan otbuap? Yuwu mon sâam ekuwom. “Nânġe tosahe pilâhihian.” Yawu sâawom me? Me “Gâ getek yahatmâ geretġe lâuakmâ ari,” sâawom. ⁶ Yakât nine topne yuwu sâamune nânġânġet. Nâ Anitânġe hânġânnohomu gewanġat tosayeġe pilâyinġim mansan. Anitânġe âi sâam nihiop yukât topġe ekmâ nânġânġetġat oan.” Yawu sâam ekyongop. Yawu sâam ekyongom topġe ekmâ keterakġetġat lok pareġe ya yuwu sâam ekuop. “Gâ yahatmâ geretġe lâuakmâ emetġan ari.” Yawu sâop.

⁷ Yawu sâamu senyenânâk yahatmâ geretġe lâuakmâ ariop. ⁸ Arimu lohimbi nombotġeġe Yesuġe Anitâhât wâtġan kinmâ âi miop ya ekġetâ âlâ kândâkdâ olop. Yawu otmuâmâ “Lok yu ki orotġe oap.” Yawu sâawi. Yawu sâam yan Anitâ mepaewi.

*Yesuġe lok tosayeġe orop dâiyekbe sâam ġiop.
(Mareko 2:13-17 Luka 5:27-32)*

⁹ Yesuġe yapâ arimâmâ lohimbi yenġâlen takesihât tewetsenġe meyinġiminiwan nâhâlen tohop. Nâmâ Mataio. Yan tammune yâkġe nekmâ yuwu sâam eknohop. “Nâhâlen torokatdâ orowâk mandehât nanġan.” Yawu sâam eknohomu nânġe yanâk yahatmune orowâk ariwit.

¹⁰ Ari nâhât emelan yâhâ sot nende sâam otmâ sâamune kâlehen yâhâwit. Yawu otmutġe hoġ bawalipġe kerehâkġe net watnelekmâ ġanġetâ orowâk kâlehen yâhâwin. Tatmunġe sâp yanâk bukulpne otmu lok nombotġe ândâp kârik otmâ Mosehât ġirem den ki lâum manminiwi yâkġe nengâlen ġanġetâ orowâk menduhuakmâ sot newin. ¹¹ Nem tatmunġe Parisaio lok nombotġeġe nen aposolo nenekġetâ ki ârândân otmu âinongowi. “Wonġat Yesuġe lok bâleġe yen orop menduhuakmâ lau konok niâi?” Yawu sâam âinongowi.

¹²⁻¹³ Yawu sâam âinongoġetâ Yesuġe den ya nânġâm yuwu sâam matġe ekyongop. “Anġoân topġe katmâ Anitânġe sâamu lok âlânġe kulemġuop yamâ topġe yuwu. “Yeġe orotmemeyeġe bâleġe me tosayenġâhât otmâ hotom ya uġetâ nânġâwan. Yamâ âlepġe oap. Yaġe yu ya âlâ ki oap. Otmu yamâ wahap tâġât. ġârâmâ yeġe biwiyenġe konohâk otnomai yamâ ârândân otbuap.” Yawu sâop. Den topġe yawu tap. Yakât otmâ den âlâen hâum sâamune nânġânġet. Lok mesekyeġe bianġe dokta yenġâlen ki arimai. Lok kundatyenġe orop me hâhiwin teteyinġimapeġemâ dokta yenġâlen arimai. Yakât topġe yuwu sâamune nânġânġetâ keterahâk. Yenġâlen ġâtġe nombotġeġe

yuwu sâmai. “Nen lok âlepŋe, orotmeme âilonŋo lonŋo otmâ mansain.” Yawu sâmai. Yawu gârâmâ lok yawuya yeŋgât sâmi ki gewan. Gârâmâ nâmâ yeŋe lok bâleŋe sâmi betyongonŋetâ manmai yawuyaŋe Anitâhâlen biwiyenŋe katŋetgât gewan.” Yawu sâop.

Yesuhât hoŋ bawalipŋe sâp sâsâŋan sot barak ki manminiwi. orotmeme âiŋe yaŋe dop konohâk ki oawot.

(Mareko 2:18-22 Luka 5:33-39)

¹⁴Yawu sâmi Yoane Baptis orop manbiŋe ga yuwu sâmi Yesu âikuwi. “Nen Anitâŋe nâŋgâningimu âlepŋe olâkgât sâp sâsâŋan sot barak manmain. Otmu Parisaio lok yawuâk otmai. Yâhâ gâhât hoŋ bawalipŋeâmi sot kutakamai?” Yawu sâwi.

¹⁵Sâŋetâ sâop. “Yakât den âlâen hâum sâmi nâŋgâŋet. Lok patonŋe imbi miakbe sâmi bukulpŋe meyekmu orowâk menduhuakmâ sot um nem heronŋe otnomai. Sot um nem heronŋe otnomaiân sot barak ki tatnomai. Yâhâ hâmbâi mâne kasalipyeŋe taka bukuyeŋe kuŋetâ mumbuap yanâmâ enŋat hako nâŋgâm sot barak mannomai. Yakât yuwu sâmi nâŋgâŋet. Yiwerenŋeâmi nâ orowâk mansain yakât otmâ tep âlep nâŋgâmi. Yâhâ hâmbâi mâne nâ nohonŋetâ mumbom. Sâp yan enŋat hako nâŋgânomai.” Yawu sâop.

¹⁶Yawu sâmi kinmâ orotmeme embâŋân aŋgoân otmâ manmâ gawi ya otmu ikŋe orotmeme âiŋe kâsikum yiŋgiop yaŋe ki lâuahowot. Yakât yâhâp yâhâp ya menduhum lâunomaihât dop ki olop. Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmi ekyongop. “Nenŋe sot me salup me âlâlâ hâpu golâenâk mânunŋmâ titâkgum umunŋe sem heŋenŋumap. Yâhâ nenŋe hâpu tekaŋan mânunŋmâ kâlâwân katmain yamâ hâpu tekaŋe ya sem huhumu sot yamâ golâ kinmap.” Yawu sâop. ¹⁷Otmu âlâen yuwu hâum sâop. “Otmu imbi âlâŋe lepa dorokum tâk masipguwuap. Masipgum katmu sâp kâlep tatmâ hâŋiŋe otbuap. Otmu yakât kakŋan tâk âiŋe orop menduhum lowaim iri osowuap. Iri osomâmâ senŋe âlâlâ mem mânunŋbuawân yan dâimu tiririk sâmi tok sâwuap. Yakât otmuâmâ tâk âiŋaŋak menduhum lowaimain. Lowaim iri osom senŋe âlâlâ umatŋe mânunŋnomân yamâ dâimu ŋirik ŋirik sâmi ki tok sâwuap. Yâhâ hâŋiŋe otmu âiŋe menduhunom yamâ dâimu titâk sâwuap. Yamâ ki orotŋe.” Yawu sâop.

Imbi âlâ mesek umatŋe tetewaŋgiopŋe Yesuhât sâŋgum walipgum âlepŋe olop.

(Mareko 5:22-43 Luka 8:41-56)

18 Yesuŋe den yawu sâŋ ekyongom kinmu yanâk Yura nengât patonnenŋe âlâŋe ga yuwu sâŋ ekuop. “Baratne yiwereŋeâk pârâk sâŋ sâŋâk bâleap. Yakât gâŋe mem yahatbuatgât nanŋan.” Yawu sâop.

19 Yawu sâmu Yesuŋe yahatmâ nen hoŋ bawalipŋe menenekmu ariwin. Arimunŋe imbi âlâ watnenehop yâkât topŋeâmâ yuwu. 20 Imbilipnenŋe emetsenŋe ekmai dop yawu ki olop. Yâhâ imbi yuâmâ emetsenŋe ekma yâhâmu yambu kâiân yâhâp pesuk sâop. 21 Yâhâ imbi yaŋe Yesuhât betŋan watmâ ari biwiŋaŋe yuwu nâŋgâop. “O nâ Yesu tetekŋan mem wâiwom yamâ ki orotŋe. Anulakmangât ki wâiwom. In sâŋgumŋeâk walipgum âlepŋe otbe.” Yawu nâŋgâop. 22 Yawu nâŋgâm watmâ arimu Yesuŋe sâŋgum bârârâhâk kâlep mânunjahop. Yan ari sâŋgum potonŋan in walipgumu enŋatŋe kakŋambâ olelem ekma yuwu sâop. “Wa, toune, gâŋe yiwereŋe biwihaŋe nâhâlen kepeiat. Yakât otmâ Anitâŋe nâŋgâhihimu hepge saŋ yap.” Yawu sâŋ ekuop. Yawu sâmu yanâk âlepŋe olop.

23 Neneŋe yapâ gem ari lok galemŋahât baratŋe bâleop yâkât emet ya hâumâk otmâ ariwin. Arimunŋe emet yakât kâlehen lohimbi dondâŋe kahân tatmâ isem we bâle pato nâŋgâwi. 24 Yawu otmâ isem tatŋetâ yuwu sâŋ ekyongop. “O, baratyetŋe yuâmâ ki bâleap. In aman pâlâmŋe iap. Yakât yen yahatmâ yaehen kionŋet.” Yawu sâŋ ekyongop. Yawu sâŋ ekyongomu nâŋgâŋetâ nahat otmu girinŋanŋiwi. 25 Girinŋanŋiŋetâ senŋan geŋetâ hâŋgânyongomu yaehen gewi. Geŋetâ mununambâ mem yahalop. 26 Otmu kulem miop yakât den pat ya sâŋ haok tuhunŋetâ kapi gotŋe tete ya ambolipŋaŋe den pat ya nâŋgâwi.

Lok yâhâp senyetŋe suk sâmu ehowot.

27 Yesuŋe kapi ya pilâm arimu lok yâhâp senyetŋe bok sâsâŋe yaŋe kulem miop yakât den pat nâŋgâm betŋan ari yuwu sâŋ ekuowot. “Wâe, Dawitihât sen. Netgât tepge nâŋgâ. Gâŋe âlepŋe tânnotgowuatgât dop tap me bia? “Yawu sâowot. 28 Yawu sâŋ âikum yaŋak Yesuhât kâiŋe munŋeâk nâŋgâm watmâ emelan gam yâhâowot. Yâhâmutâ yuwu sâop. “Nâŋe sâmune senyetŋe suk sâmu emet galemŋe ekde sâŋ nanŋawot, me bia?” Sâmu sâowot. “Oŋ, yawu nanŋait.”

29 Yawu sâmutâ senyetŋan wâim yuwu sâop. “Nâhâlen biwiyetŋaŋe nâŋgâm kepeiwot yakât bulâŋe teteyitgiâk.” Yawu sâop. 30 Yawu sâmu senyetŋe suk sâmu emet galemŋe ehowot. Ekmutâ yuwu sâŋ ekyotgop. “Kulem yetgâlen tetemu eksawot yu ki sâmutâ pen pen sâmu nâŋgânomai.” 31 Yawu sâŋ

ekyotgop yamâ iliwetmâ den pat ya sâm tetemutâ pen pen sâm arimu lohimbi dondâne nânġâwi.

Lok kopa âlâne den olop.

³² Yâhâ Yesu pilâm arimutâ yanâk lok âlâ Yesuhâlen mem takawi. Mem taka yuwu sâwi. “Lok yuâmâ weke bâleñaŋe mânġâemu den pâpġum kopa otmâ manmap,” sâwi. ³³ Yawu sâġetâ weke bâleñaŋe watmu gaiakmâ arimu launġe hâreakmu den huhuop. Den huhumu ekmâ kinbiñaŋe alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Nen embânġambâek kulem yuwuya âlâ ki tetemu ekmâ gamain.” Yawu sâwi. ³⁴ Yawu otmuâmâ Parisaio nombotñaŋe Yesuñe kulem miop ya ekmâ nânġânġetâ bâlemu yuwu sâwi. “O, yuâmâ weke bâleñaŋe ya yenġât amboyeñaŋe mâmânġe otbañġiap. Yakât otmâmâ weke bâleñaŋe den tem lâuwanġim gaiakmâ arim kinsai.” Yawu sâwi.

Lok nombotñaŋe âlâne tânnongoñetġât Anitâ ulitġumunña katyehâk.

³⁵ Yesuñe kapi ya pilâm kapi tipi tapi tatmâ arap ya biwiñan miti emetñaŋe tap dopñan yâhâm gem Anitâne tihityeñaŋe otbe sâm oap yakât den pat âlepñaŋe ekyongom manop. Yâhâ lohimbi nombotñaŋe mesek me hâhiwin topñaŋe topñaŋe teteyiñġiop ya gurâ heñġemyongop. ³⁶ Heñġemyongom yekmâ biwiñaŋe yuwu nânġâop. Lama galemyeñaŋe bianġe ihilâk mahilâk manmai yakât dopñaek lohimbi gurâ amboyeñaŋe bia otmu ihilâk mahilâk manmâ gai. Yawu manñetâ yekmâ tepñaŋe nânġâyiniñġiop. ³⁷ Tepñaŋe nânġâyiniñġim nen hoñ bawalipñaŋe den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Kalamân sot pato tap. Yâhâ bonñaŋe mem menduhunomaihât lok getek âlâ. ³⁸ Yakât otmâmâ yeñaŋe kalam amboñaŋe, Anitâ, ulitġunġetâ âlâkuâk lok katyekbuap. Katyekmu yen orowâk tânahom nep ya tuhunomai.” Yawu sâm eknongop.

10

Yesuñe hoñ bawalipñaŋe meyekmâ âi sâm yiniñġiop.

(Mareko 3:13-19 Luka 6:12-16)

¹ Yesuñe nen hoñ bawalipñaŋe kâiân yâhâp menenekmu bapunñaŋe yuwu sâm eknongop. “Weke bâleñaŋe lohimbi mem mânġâeyekbuap yamâ yeñaŋe watyiniñġinomai. Me mesek me hâhiwin topñaŋe topñaŋe teteyiñġimu heñġemyongonomai.” Yawu sâop. Yawu sâm niñġim yan mâmânġe otningiop.

² Otmu nen aposolo menenehop nengât kutnenñaŋe yamâ yuwu. Simon yâkât kutñaŋe âlâ Petoro sâm, imiñaŋe Anderea, otmu Yeweri nanyâhâtñaŋe, kutyetñaŋe Yakowo yet Yoane. ³ Otmu âlâmâ Pilip, otmu Batolomaio, Toma, otmu âlâmâ nâ Mataio. Nâmâ anġoân lok yenġâlen takesihât tewetsenñaŋe meminiwan.

Otmu âlâ Alipaio nanje Yakowo, âlâmâ Taraio. ⁴ Âlâmâ Simon, yâhâmâ komot âlâen gâtje topyeje yuwu. Roma lok ya yengât hâkâj otmâ watyekne sâam otminiwi yan gâtje. Otmu bâinjeâmâ Yurasi yamâ Karioto kapiân gâtje. Yâkneâmâ Yesuhât betjehen kionjop ya.

*Yesuje hoj bawalipje hângânyongomu ariwi.
(Mareko 6:7-13 Luka 9:1-5)*

⁵ Otmu Yesuje nen hoj bawalipje den âlâen hâum yuwu sâam eknongom hângânongop. “Lama ya yengât galem ki otjetâ yanâmâ hiliwahomai. Dop yawuâk Isirae lohimbi nombotje yu hiliwahone sâam oai yakât yâk yengâlen tâj tâjâk ari tânyongonomai. ⁶ Tânyongom Anitâje tihityeje otbe sâam oap yakât den pat ekyongonomai. ⁷ Yawu gârâmâ yeje angoân Samaria otmu pâku lohimbi yengâlen ari nep ki tuhunomai. Isirae ambolipje nenjanâk yâhâm gem nep tuhunomai.” Yawu sâop. ⁸ Yawu sâam yan nep denje yuwu sâam ningiop. “Lohimbi munomai yawuya sâjetâ mumujambâ yahatnomai. Me nombotje kundat otmâ mansai ya mem herjemyongonomai. Me hâk bâle otmâ mansai ya gurâ mem herjemyongonomai. Me weke bâlejae mângâeyekmâ mansai. Yawuya watyinjnomai. Yawu otyinjnomai yakât hâmeje mene sâam ki nângânomai. Ninak mâmâje otyingim yakât hâmeje ki meman yakât yengu yawuâk hâmeje ki menomai.

⁹⁻¹⁰ Yâhâ âi topje katne sâam bât barak arinomai. Howan ki mem tinangunomai. Me hâk katipje me pet ya hourâ hourâ gurâ ki miakmâ arinomai. Me kâi katipje katmâ yakât kakjan âlâ ki menomai. Hâkyejan tatbuap yawuâhâk. Me itâkat ki golenomai. Me natik ki miakmâ arinomai me tewet-senje hakyenjan ki tatbuap. Lok âlâ me âlâje nep tuhunomai yakât hâmeje sâam yingijetâ mejetâ ârândân otbuap. Yakât otmâ inâk arinomai.

¹¹ Otmu angoân hângânyongomune arinomai yan kapi ambolipjae yuwu mon sânomai. “Wongât takai yakât topje sâjetâ nângâne.” Yawu sâam âiyongonetâmâ yeje âlepje topje ekyongonomai. Topje ekyongonetâ lok âlâ me âlâje emelan dâim yâhâ katyekjetâ yanâk tatnomai. ¹² Dâim yâhâ katyekjetâ yanâmâ yuwu sânomai. “Anitâje tihityeje otmu yakât wâtjan kinmâ yâhâm herje kakjan mannomai.” Yawu sânomai. ¹³ Otmâ yâkje yekmâ herje nângâyingim denyenje nângâne sânomai yamâ âlepje yâk yengâlen bulâje tetewuap. Yâhâ nombotjaeâmâ denyenje nângâjetâ gemu betyinjnomai. Yawu otyingijetâ yengu yawuâk betyinjim arinomai. ¹⁴ Yâhâ kapi âlâen ari den ekyongonetâ nângâjetâ gemu bet pilânomai. Nângâjetâ gemu bet pilânomai yamâ hâmbâi Anitâje matje umatjeâk yingiwuap. Yakât otmuâmâ

yeŋe kâiyeŋan wahap me bokosok me yu ya horatbuap yamâ tâlim gik beretek meŋetâ gewuap. Ya gemu betyিংim pilâyekmâ arinomial. Arinjetâ towat ya ekmâ kâi katsap yawu nângânomial. ¹⁵ Yakât yuwu sâmunne nângâŋet. Sâp patoen Anitâŋe Sotom otmu Gomora kapi ambolipŋaŋe orotmemeyeŋe bâleŋe otminiwi yakât matŋe yিংim menomial. Gârâmâ yeŋe kapi âlâen arinjetâ betyিংinomial. Yamâ ya yeŋgât tosa ya tatyিংiwuap. Yakât matŋe Anitâŋe hâmbâi umatŋe dondâ yিংiwuap.” Yawu sâm eknongop.

Umatŋe âlâlâ teteningimu yan ki lohotŋe otmâ mannom.
(Mareko 13:9-13 Luka 21:12-17)

¹⁶ Otmu Yesuŋe nen topnenŋe nanŋanŋinehât den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Lama yamâ pâlâmŋe kinmai. Yâhâ sosoneâmâ sâtŋe bâleŋe tatmai. Yawu gârâmâ lama yaŋe dâiakmâ arinomial yamâ sosone yিংim neyekbuap. Dop yawuâk nâŋe hângânyongomune sâtŋe metŋe kâlehen arinomial. Arinomial yan kiŋgityeŋahât otmâ biwi yâhâp ki otnomial. Yakât âlâ torokatmâ sâwe. Soŋgo âlâ kutŋe hewam yamâ nângân nângânŋe tapgât ekmâ nângâm galemahomap. Yakât dopŋeâk yengu yawuâk biwiyenŋe golâek manmâ sâtŋe metŋe ekmâ kewewetmâ galemahomannomial. Yâhâ nâi kopa yamâ kopa kum den biaek tatmu ekmain. Yenâmâ yakât dop manmâ nep lohotŋan tuhum mannomai. ¹⁷ Nep tuhum miti emetŋe tap dopŋan hawamgum nep tuhum mannomai. Nep tuhum manŋetâ kapi ambolipŋaŋe kasa otyিংim den âiân katyekmâ yongonomai. Yawu otyিংinjetâmâ biwiyenŋe ki orotok sâwuap. ¹⁸ Otmu yakât âlâ torokatmâ sâwe. Yeŋe nâhât den yu lâum manŋetâ yakât meyekmâ kiapgâlen ari den âiân katyekmâ mem âi pâi tuhuyeknomai. ¹⁹ Mem âi pâi tuhuyeknomai yan “Den mâtâpŋe girawu watmâ sâm ekyongomunŋe nângâŋetâ keterakyিংiwuap,” yawu nângâm ki gorâyিংiwuap. ²⁰ Sâp yanâmâ Awonŋenŋaŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hângângumu ge den âlâlâ nângân nângânyenŋan katmu nâhât den pat âlepŋe ekyongonomai.

²¹ Otmu sâp yan umatŋe topŋe topŋe teteyিংiwuap yakât yuwu sâmunne nângâŋet. Imi ata yeŋahâk ahom hionaknomai. Yakât otmâ dâiakmâ kiap yeŋgâlen ari den âiân karaknomai. Otmu âwâ nan yeŋahâk ahom hionaknomai. Hionakmâ lok kunŋe yeŋgâlen ari den âiân karaknomai. Den âiân karakŋetâmâ nombotŋe mem âlâlâ tuhuyekmâ yongonjetâ munomial. ²² Yakât torokatmâ âlâ sâwe. Yen orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. Yakât otmâ nâ mem âlâlâ tuhunekŋetâ hâhiwin nângâman yakât dopŋeâk yen gurâ hâhiwin yিংinomial. Hâhiwin yিংinjetâ

yanâmâ hâkyeŋe ki ihiwe ihiwe otmu lohotŋe otmâ betnihino-mai. Yeŋe kârihem kinnomai yanâmâ Anitâŋe meyekmâ man-man kârikŋan katyekmu mannomai. ²³⁻²⁵ Yâhâ mitihât kasaŋe yen meyekmâ den âiân katyekmâ yongom watyekŋetâmâ kapi ya pilâm âlâen arinomai. Yâhâ mem âlâlâ tuhuyekŋetâ hâhiwin kakŋan mannomai. Hâhiwin kakŋan mannomai yakât den âlâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Kasalipyenŋe taka nim-naomlipyenŋe me âwâ mâmâlipyenŋe yamâ kapam dop konohâk yongonomai. Yakât nimnaomlipyenŋe kapam hewewenŋe yongonomaihât dop ki tap. Yâhâ papatolipyenŋe me lok inŋe ya gurâ yawuâk dop konohâk tuhuyeknomai. Lok kunŋe me hoŋ bawalipyenŋe ya gurâ yawuâk. Otmu ninahât sâwe. Nâmâ kunyeŋe otmune yeŋe nâhât den tem lâum hoŋ ban-ihim mansai. Gârâmâ lohimbî nombotŋeŋe nâhât imbiâk yuwu nâŋgâm hilipgumai. Nâhâtŋe weke bâleŋe yeŋgât kunyeŋe kutŋe Satan, otmâ kutŋe âlâ Besewulu yaŋe mâmâŋe otbaŋgimu âi yu mem manmap yawu nâŋgâmai yamâ imbiâk nâŋgâmai. Yeŋgât gurâ dop yawuâk nâŋgâm kasa otyiŋgim mem âlâlâ tuhuyekmâ mem ge katyeknomai. Yakât otmâ den âlâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yeŋeâmâ Isirae kapi ambolipŋe yeŋgâlen âi ki tuhum pesuk pilâŋetâek Awoŋŋeŋe yâhâpŋe hâŋgânnohomu gewom. Yâhâ nâhât komolân gâtŋe âlâ me âlâŋe ki lohotŋe otmâ pilânekmâ âlâhâlen ariwuapŋe yakât matŋe âlepŋe menomai.

Nimbilam yâhâp ki otnom.

(Luka 12:2-7)

²⁶ Yawuhât den yu torokatmâ sâwe. Tihâŋen wahap yu me ya otmâ gai. Ya ki tik tatbuap. Hâmbâi tetekŋan tetemu eknom. Yâhâ yu me ya otmâ kurihiakmai. Ya gurâ tetekŋan tetemu eknom. ²⁷ Yakârâmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yenâmâ nâ orowâk manmain. Yawu gârâmâ den nombotŋe nenniâk tatmâ ekyongoman ya hâmbâi ekyongoŋetâ nâŋgânomai. Yâhâ nâŋe den halowân sâm ekyongom mansan. Yamâ hâmbâi yeŋe lok senyeŋan kinmâ ekyongonomai.

Anitâŋe tihitnenŋe otmap.

²⁸ Ekyongonomai yakât topŋe yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lok senyeŋan kinmâ den ekyongoŋetâ nâŋgâŋetâ nahat otmu yen nombotŋe yongoŋetâ munomai. Yongonomai yamâ umut biwiyenŋe ki hilipgunomai. Lok topnenŋe yawu tap. Yakât otmâ yeŋe ya yeŋgât ki kiŋgityenahât otnomai. Yâhâ Anitâhât topŋeâmâ âlâ tap. Hâmbâi mâne yâkŋe konok umut biwiyenŋe hilipguwuapgât dop tap. Yakât otmâ yeŋe yâkât den konok lâum mannomai. ²⁹ Otmu yakât âlâ sâwe. Anitâhât den lâum manmain nen haŋmâ ârândâŋ Anitâŋe tihitnenŋe otmap

yakât topņe nâņgâņetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmunen nâņgâņet. Giroņ giroņ ekmain yamâ nâi tâņât. Yamâ ki galemgumain. Yawu gârâmâ giroņ giroņ âlâ mumbuap yakât topņe himbim amboņaņe emet inâņņan nâņgâmu tap.³⁰⁻³¹ Yawu gârâmâ nenâmâ giroņ giroņ yakât dop bia. Nenâmâ Anitâ ikņe kundenņe towat manmain. Yawu otmâ Anitâņe topnenņe kerehâk naņgap. Somotnenņe tipi tapi yakât topņe gurâ nâņgâmu tawâk. Yâkņe tihitnenņe otmap. Yakât nâņgâm biwi yâhâp ki otmâ manmâ yâhânom.

Topnenņe ki kurihiakmâ Yesu betbaņginom.

(Luka 12:8-9)

³² Lohimbi âlâ me âlâņe “Yesuhâlen biwinaņe kepeim tem lâuwaņgim mansan,” yawu sâm lohimbi ekyongonomai yâhâmâ hâmbâi nâņe himbim awoņnahât senņan kinmâ topyene sâm tetemune Anitâņe manman kârikņan katyekbuap. ³³ Yâhâ lohimbi âlâ me âlâņe topyene kurihiakmâ “Nâ Yesu ki nâņgâwaņgian,” yawu sânomai otmuâmâ nâku himbim awoņnahât senņan kinmâ “Nâ ki nâņgâyingian,” yawu sâwom. Lohimbi yawu otmai yaņe matņe umatņe menomai. Yawu.

Yesuņe giop yakât lohimbi hioņakmâ mansai.

(Luka 12:51-53 14:26-27)

³⁴ Otmu âlâ yuwu sâmunen nâņgâņet. Yeņeâmâ nâhât yuwu ki sânomai, “Nâhât yamâ buku konok otnehât himbimâmbâ giop.” Yawu ki sânomai. Yakât sâmunen nâņgâņet. Nâņe hânân gewan yakât yen hioņaknomai. ³⁵ Nanlipyeneņe âwâlipyene betyinginomai. Me baralipyeneņe mâmâlipyene betyinginomai. Me imbilipyeneņe iranlipyene betyinginomai. ³⁶ Yawu otmâ hep torehenlipyene hioņakmâ kasa oraņginomai. ³⁷ Otmu yakât topņe yuwu sâmunen nâņgâņet. Lohimbi âlâ me âlâņe biwi nâņgân nâņgânņaņe âwâņe mâmâņe yeņgâlenâk katmâ kepeiyekmâ nâhât âi yakât nâņgâmu giap. Me nanņe baratņe yeņgât biwinâņe kepeiyekmâ nâhât âi yakât nâņgâmu giap. Lok yawu otmai yeņgât nâņgâmunen ki ârândâņ otmap. Yakât otmâmâ nâhât pat ki otņetâ yanâmâ Anitâņe umatņe yingimu menomai. ³⁸ Otmu lok âlâ me âlâņe nâhât den lâum âi tuhuņetâ bukulipyeneņe nâņgâm bâleyingim hilipyongone sâm otņetâ yanâmâ, “Bukulipnaņe hâhiwin nihimai” sâm hâkyene alitmâ mannomai. Lok yawuya nâhât pat ki otņetâ yanâmâ Anitâņe umatņe yingimu menomai. ³⁹ Otmu lok âlâ me âlâņe ikņe manmanņe âlepņe yawuâk mem mete tuhumm buap lok yawuya hâmbâi hiliwahowuap. Otmu lok âlâ me âlâņe nâhât nâņgâmu bulâņe otmu ikņe manmanņe ki alitmâ manbuap. Lok yawuya yamâ nâņe manman kârikņe waņmunen manmâ yâhâwuap.

*Buku orangim mannom yakât hâmeŋe menom.
(Mareko 9:41)*

⁴⁰ Otmu yakât âlâ torokatmâ sâwe. Lohimbi âlâ me âlâŋe nâ buku otnihimai. Lohimbi yaŋe nâ otnihiaian sâm yan awoŋne hâŋgânnohomu gewan ya otbaŋgimai. Gârâmâ benŋe nâŋe yawuâk hâŋgânyongomune ariŋetâ buku otyiŋginomai. Lohimbi yaŋe yen gurâ otyiŋgiaian sâm yan nâ otnihinomai.
⁴¹ Otmu yakât âlâ sâwe. Lok âlâ me âlâŋe Anitâhât hoŋ bawa âlâ ekmâ buku otbaŋginomai. Yawu otnomai yakât matŋe hâmbâi Anitâŋe ikrŋe hoŋ bawa hâmeŋe waŋbuap dop yawuâk lohimbi ya yiŋgiwuap. ⁴² Yâhâ lohimbi biwi nâŋgân nâŋgânyenjaŋe nâ hikunekmâ nâhât den lâum manmai. Yâk yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe senŋe âlâlâ pâinmâ manŋetâ lok nombotŋaŋe towat yekmâ nâhât hoŋ banihim mansai sâm tânyongonomai, me to osom yiŋgiŋetâ nenomai yakât hâmeŋe gurâ hâmbâi menomai. Yawu.” Yesuŋe den yawu sâm hoŋ bawalipŋe nen eknongop.

11

*Yesuŋe Yoanehât sâop.
(Luka 7:18-35)*

¹ Yesuŋe nen hoŋ bawalipŋe kâiân yâhâp eknongom pesuk pilâm, yapâ yahatmâ kapi hâlâŋmâ tatmâ arap ya yengâlen ari den kâsikum yiŋgiop.

² Sâp yanâmâ Yoane pâi emetŋan katŋetâ talop. Katŋetâ talowân Yesuŋe kulem topŋe topŋe miop yakât pat ya nâŋgâm biwi yâhâp otmâ yuwu nâŋgâop. “Lok pato kulet sâwanŋi sâm Anitâŋe âi nihiop ya tuhum mansan. Lok pato yuâmâ Yesu me âlâhât mambotbom.” Biwiŋaŋe yawu nâŋgâm hoŋ bawalipŋe nombotŋe hâŋgânyongomu, ari yuwu sâm Yesu âikuwi. ³ “Anitâŋe lok âlâ hâŋgângumu ge tihitnenŋe otbuap sâmain ya gâ? Me âlâhât mambotnom?”

⁴ Yawu sâm âikuŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Yenâmâ ari kulem topŋe topŋe mian yukât Yoane ekunomai. ⁵ Nâŋe senyeŋe bok sâsâŋe ya walipyongomune senyeŋe suk sâmu ek-sai. Otmu lok pareŋe manmai ya heŋgemyongomune târârâhâk bam gai. Otmu hâk bâle manmai ya gurâ heŋgemyongomune âlepŋe otmâ mansai. Otmu ândâpyeŋe bok sâsâŋe ya gurâ heŋgemyongomune ândâpyeŋe pâroŋ sâmu den nanŋai. Otmu nombotŋe bâlewi ya mumuŋambâ mem yahatyekmune mansai. Otmu kewilâyekŋetâ mansai ya nine den pat âlepŋe ekyongomune nâŋgâm biwiyeŋe heronŋe otmâ mansai.” Yawu sâm Yoane ekunomai. ⁶ Yakât âlâ sâwe. Yawu otyiŋgin mansan yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe nâhât nâŋgâm biwi yâhâp

ki otmai ya yengât nângâmune tepne herone oap.” Yawu sâm ekyongom hângânyongomu âwurewi.

⁷ Hângânyongomu âwurem arinetâ Yesuŋe Yoanehât topne lohimbî kinbî ya yuwu sâm ekyongop. “Yoane lok ki manmaiângen ari manop ya lohimbîne ekne sâm yâkâlen ariwi. Otmu yakât den âlâen hâum sâwe. Siru pato pilâm âliwahap mem gâsuk gâsuk tuhumu ekmâ âlemai. ⁸ Yawu olop ya ekne sâm yakât ariwi me bia? Me lok âlâne hâk katipne sekne âlepne mânunjakmâ manop ya ekne sâm ariwi me? Lok hâk katipne sekne âlepne mânunjakmaineâmâ lok kutdâ yengât emelanâk tatmai. Yâhâ lok ki manmaiângen ki manmai. Yakât otmâ wuân bân ekne sâm yaken ariwi? ⁹ Yakât yuwu sâmune nângânet. Yoaneŋe Anitâhât den pat sâm tetem gaop ya nângâne sâm ariwi. Yâhâ emelâk Anitâhât poropetelipne yâkât den tâmbâlipyene ekyongom manbî ya yengât kunyene pato oap. ¹⁰ Yâkât nângâm emelâk Anitâne den sâop ya yuwu tap. “Gâne nine topne sâm tetem ekyongorâ nângânetgât nine hoŋ bawane hângângumune kulet sâhihim mâtâp menŋihiwuap.” Den yawu tap. Kulet sâop yamâ Yoane.

¹¹⁻¹⁵ Yawu gârâmâ Yoanehât topne nângânetâ keterahâkgât yuwu sâmune nângânet. Poropete lok, Mose otmu lok nombotneŋe Anitâne tihitnenne otmap yakât den pat ekyongom gawi. Yâhâ den ekyongowi ya yawuâk Yoaneŋe potonne sâm teteop.

Yawu otmâ yeŋe biwiyeneŋe yuwu mon nângâmai. “Emelâk poropete âlâ, kutne Elia sâm yâkne yâhâpne hohetnenŋan tetem manmâ kutdâhât mâtâp mewangiwuap.” Biwiyeneŋe yawu nângâmai yakât bonne yamâ Yoanehâlen teteap. Yoanehât yawu nângânetâ keterahâkgât biwiyenŋan katmâ nângâm mannomai.

Otmu torokatmâ sâwe. Yoaneŋe ya topne katmâ mem gaop. Topne katmâ, Anitâne bulânanâk tihitnenne otmap ya ekyongomu nângâm biwiyene herone otmu yakât bonne mene sâm manmâ gai. Otmu yakât den yuwu sâmune nângânet. Anitâne Yoane nep waŋmu miop yakât nângâmu yahatmap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâne Yoane wanginomaihât dop ki tap. Yoaneŋe kulet sânihim âi mem gaop yamâ nine topne ki nângâm heŋgenŋum mansap. Yakât otmâmâ lok âlâ me âlâne nâhât den pat âlepne yu nângâm Anitâhâlen biwi nângân nângânyene katnomai yaŋeâmâ Yoane wanginomial.

Yesuhât den hâkâŋ otmâ betbaŋgiwi.

¹⁶ Yen biwi yâhâp otmâ mansai yakât keterakyiŋgiâkgât den girawu yaen hâum sâmune nângânetâ keterakbuap. Yuwu mon? Nimnaom titipâne sombem patoen hârum konok otmâ tatnomai. Tatmâmâ komot âlâ tatnomaiŋe komot âlâ yuwu

mon ekyongonomai. 17-19 “Nenŋe yahatmâ kep tuhumi âlâlâ otbin. Gârâmâ yen orowâk tuhune sâmunŋe ki tânnongowi.” Yawu otnomai yakât topŋe teteâkgât yuwu sâmunne nânŋâŋet. Yakât dopŋeâk Yoaneŋe herone olâkgât nânŋâwi. Yamâ nânŋâwi yawu Yoaneŋe ki olop. Yakât otmâ yâkât hâkânŋ otmâ sâm ge katbi. Otmu âlâku torokatmâ hâum sâwe. Sâp âlâen nimnaom titipâ komot âlâ tatnomaiŋe komot âlâ yuwu sâm ekyongonomai. “Âo, nen we bâle nânŋâm otmâ ombe hakoâk isewin. Yawu otbin yan yeŋe ki nenekbi. Yakât otmâ nânŋâmunŋe bâleap.” Yawu sânomai. Yakât dopŋeâk yeŋe otmâ mansai. Gârâmâ yeŋe oai yan ki torokatmâ mansan. Yakât otmâ yen nâhât hâkânŋ oai. Yakât yuwu sâmunne nânŋâŋet. Emelâk Yoaneŋe to kârikŋe me âlâlâ ya nembâpgât dop yamâ yâkŋe ki neminiop. Yakât yeŋe yuwu sâwi. “O, lok yuâmâ weke bâleŋeŋe mâmâŋe otbaŋgimu yawu otmap.” Yawu sâwi. Yâhâ nâmâ Anitâŋe hânŋânnohomu ge sot kâle neman. Yakât otmâ yeŋe nâhât yuwu mon nânŋâmai. “O, lok yuâmâ sot pato kutakumap. Otmu takesi meme lok otmu lok komborâ yâk orop buku oraŋgim gamai.” Nâhât yawu sâmai. Yawu gârâmâ yakât sâwe. Anitâŋe den sâop ya tiŋâk lâum manmai ya yeŋgât orotmemeyeŋe ekmâ nânŋâŋetâ bonŋe otbuap. Yawu.” Yawu sâop.

Lohimbi biwi kârik otmâ manbi ya Yesuŋe sârekyongop.
(Luka 10:13-15)

²⁰ Emelâk Yesuŋe kapi hawamgum kerehâk manmâ kulem topŋe topŋe memu ekbi. Yakât otmâ orotmemeyeŋe bâleŋe me kiŋgoŋ ya ki pilâm metem biwiyenŋe Anitâhâlen kepeim manbi. Yakât nânŋâm hemgât pat otbi yakât sârekyongom yuwu sâm ekyongop. ²¹ “Main, Korasin otmu Besaita kapi ambolipŋe yen, Yeŋgâlen kulem topŋe topŋe mem gamune ekŋetâ tâŋât otmâ gamap. Yamâ Tiro Siron kapi ambolipŋe kulem yawu ya ekbi mâne orotmemeyeŋe bâleŋe betbaŋgim biwiyenŋe Anitâhâlen katbâi. ²² Yawu gârâmâ yeŋe manman bâleŋe mansai ya ki pilâm Anitâhâlen biwiyenŋe katsai. Yakât otmâ hâmbâi Tiro Siron kapi ambolipŋe umatŋe menomai ya wangim yeŋe umatŋe amokŋan menomai. ²³ Otmu Kapanaum kapi ambolipŋe yeŋgât sâwe. Yen gurâ yeŋahât nânŋâŋetâ yahatmu hâk mepae otmâ yuwu sâmai. “Nenâmâ emelâk himbingât pat otmâ mansain.” Yawu sâmai. Ya ki tap. Yeŋgâlen kulem topŋe topŋe mem gamune ekŋetâ tâŋât otmâ gamap. Yakât yuwu sâwe. Sotom kapi ambolipŋe kulem yawuya ekbi mâne orotmemeyeŋe bâleŋe ya pilâm biwiyenŋe Anitâhâlen katŋetâ matŋe kâlâpŋe ki seyekbâp. ²⁴ Yawu gârâmâ yeŋe orotmemeyeŋe bâleŋe ya ki betbaŋgim Anitâhâlen biwiyenŋe katsai. Yakât topŋe yuwu sâmunne nânŋâŋet.

Sâp patoen Sotom kapi ambolipñaje orotmeme bâleñe otmâ gawi yakât matñe menomai. Otmu yen gurâ yawuâk orotmemeyene bâleñe torokatmâ mansai yakât yeñeâmâ Sotom ambolipñaje menomai ya wangim umatñe pato hâlilijne menomai.” Yawu sâop.

Yesuñe biwi sânduhân katnenekbuap.

(Luka 10:21-22)

²⁵ Yawu sâm Yesuñe yuwu sâm âwâñe ekuop. “Awoñ, hân himbim kândikyotgon amboñe, gâhât tep âlep pato nâñgâhilian. Otmu lok nombotñaje gâhât topge nâñgâne sâm nâñgân nâñgân emetñan yâhâwi. Parisaio otmu Sarukaio lok yawuya. Yawu gârâmâ nâñe gâhât den lâum manmâ gan yakât dopñeâk yâkñe lâum manmâ gai mâne ârândân otbâp. Yakât topñe nâñgâmaihât nâñgân nâñgânyene ki mem hewewenñe tuhuyingimat. Yawu gârâmâ lok nombotñe, kutyene bia, belângen manmai yañeâmâ topne nâñgâñetgât gâñe nâñgân nâñgânyene mem hewewenñe tuhuyingimat. ²⁶ Âo, gâñe nâñgâmat, yawuâk tetemap. Yakât mepaeheksan.” Yawu sâm âwâñe ekuop.

²⁷ Âwâñe yawu sâm ekum yañak purik sâm yuwu eknongop. “Himbim amboñe tatmap yâhâmâ awoñne. Yâkñe mâmâñe otnihimu wuân me wuân otbomgât dop tap. Otmu nâñe awoñnahât topñe nâñgâwanjim hengenñuan. Yawu gârâmâ lohimbim nombotñaje awoñnahât topñe nâñgâñetgât sâwom yamâ yâkñak nâñgâñetâ keterakbuap.

²⁸ Otmu ninahât topne sâwe. Nâ lohotñan manmâ biwi yâhâp ki otman. Yakât otmâ wuân me wuân otbehât nâñgâman yamâ ki gorânihimap. Bia. ²⁹ Otmu nâñe yen tihityene otbe sâm oan. Yakât yen umatñe topñe topñe teteyingimu hâhiwin me gorâ kakñan manñetâ biwiyene orotok sâmapgât nâhâlen ganñetâ biwi sânduk yingimune lohotñan mannomai. ³⁰ Otmu nâhâlen biwiyenñe kepeim mannomai yanâmâ mâmâñe otyingimune nâhât wâtñan kinmâ biwiyene ki orotok sâwuap. Otmu umatñe teteyingimu yan ki pârâk pilânomai.” Yawu sâm eknongop.

12

Yesu honj bawalipñe orop tatmâ nâñgâ nâñgâ sâp ya kuwi. kalamân ari sot mem newi.

(Mareko 2:23-28 Luka 6:1-5)

¹ Tatmâ nâñgâ nâñgâ sâp âlâen Yesuñe honj bawalipñe nen kerek menenekmu âi kalam biwiñambâ gem ariwin. Gem ari mâtâp tânâmñan po irik irik ningiop. Yawu otmâmâ buku nombotñe yeñgât kalamân sot talop ya mem newin. ² Mem nemunñe Parisaionje nenekmâ Yesu yuwu sâm âikuwi. “Gâ

wongât ândâp bok oat? Moseje girem den kulemguop ya lâum âun yu tatmâ nanġain. Girawu otmâ hoġ bawalipge orop ari buku nombotġe yâk yeġġât sot golâ mem niai? Ya otġetâ yekmunġe ki ârândânġ oap.” Yawu sâm ekuwi.

³ Yawu sâġetâ purik pilâyiġim sâop. “Emelâk embânġan Dawitiġe olop yakât den pat sâlikum ki nânġâm heġġeġgumai. ⁴ Yakât topġe nânġânġetâ keterahâkġât yuwu sâmunġe nânġânġet. Sâp yan Anitâhât hotom um manbiġe baġga tuhum Anitâhât pat sâm katminiwi ya yâkġe konok neminiwi. Lok inġeâmâ bia. Hilâm âlâen Dawiti otmu ikġe tembe lâulipġe po ondop yiġgiop. Yawu otmâ yâkġe Anitâhât miti selepġan yâhâm ya ihilâk mem newi. ⁵ Yakât den yuwu sâmunġe nânġânġet. Moseje sâmu kulemguwi ya topġe sâlikum ki nânġâm heġġeġgumai. Tatmâ nânġâ nânġâ sâp ârândânġak hotom um manbiġe yapâ mem neminiwi. Neġetâ ki bâleop. Yakât denġe ki teteop. ⁶ Yakât topġe yuwu sâmunġe nânġânġet. Anitânġe hânġânnohomu gem tem lâuwanġim manman. Yakât otmâ hotom uminiwi ya yeġġât denyenġe ya wangimune ârândânġ oap. Yakât denġe bia. ⁷ Yâhâ hotom uminiwi yakât topġe teteâkġât Anitânġe yuwu sâmu kulemguwi. “Nânġe tosanenġe bialâk sâm hotom umai yakât nânġâmune tâġât otmap. Yawu ġârâmâ nânġe orotmeme âlepġeâk, buku konok oranġiġetġât ukenġe nânġâman.” Den tap yakât topġe ekmâ nânġâm heġġeġguai mâne lohimbġe otġetâ bâlemap ya yekmâ ki mem ge katyebâi. ⁸ Anitânġe hânġânnohomu ge mansan yamâ tatmâ nânġâ nânġâ sâp yakât amboġe. Otmu yakât bonġeâmâ nânġe konok mem teteman.” Yawu sâm ekyongop. Yawu sâm ekyongomu yahatmâ ba ariwin.

Yesuġe lok âlâ heġġeġguop.

(Mareko 3:1-6 Luka 6:6-11)

⁹ Otmu Yesuġe yapâ arimâmâ miti emetġe âlâen yâhâop. Yâhâmu lok âlâ bâtġe mum pâlâmġe olop yaġe yan tatmu ehop. ¹⁰ Ekmâ yan Parisaio nombotġaġe Yesu mem den âiân katne sâm gotyetġan ba yuwu sâm âikuwi. “Tatmâ nânġâ nânġâ sâpġan âi tuhumaingât Moseje sâm kuningiop. Yawu ġârâmâ lok pareġe yu heġġeġgunomġât dop me bia.” Yawu sâwi. ¹¹ Sâġetâ sâop. “Yakât topġe teteâkġât âlâen hâum sâwe. Yeġan ġâtġe âlâ me âlâhât lamaanġe tatmâ nânġâ nânġâ sâpġan lâmân kionġmu amboġaġe girawu otbuap? Âlepġe lâm kâlehembâ mem katbuap me bia? Amboġaġe âlepġe mem dâiwuapġât dop. ¹² Otmuâmâ lama yamâ wahap tâġât. Lok nenġeâmâ wahap bulânġe. Nenġe Anitâhât senġan lama ya kerek wangiyeksain. Yakât otmâ lohâmâ heġġemyongonom me tânyongonomġât dop tap. Yakât otmuâmâ lok pareġe yu heġġeġguwom.” Yawu sâop. ¹³ Yawu sâm yahatmâ lok

pareŋe ya yuwu sâm ekuop. “Bâtge kuwihak.” Yawu sâm u bâtŋe kuwihakop. ¹⁴ Kuwihakmu ekmâ Parisaioŋe nâŋgâm bâlewanŋim pilâyekmâ ari menduhuakbi. Menduhuakmâ Yesu kuŋetâ muâkgât alahu gulahu otmâ den hikuwi.

Yesu yamâ Anitâhât hoŋ bawa bulâŋe

¹⁵ Yawu otŋetâ Yesuŋe alahuwi yakât halop nâŋgâm yapâ pilâyekmâ âlâengen ariop. Arimu lohimbi nombotŋe watmâ ariwiŋe yâkât den pat nâŋgâm bukulipyenŋe mesek otbi ya meyekmâ yâkâlen ariŋetâ heŋgemyongop. ¹⁶ Yawu olop yakât den pat ya buku nombotŋe ki ekyongonomai sâm kuyiŋgiop. ¹⁷ Otmu yawu olop yakât emelâk Anitâŋe sâm u poropete lok âlâ, kutŋe Yesaia sâm, yâkŋe kulemuŋop ya yuwu tap.

¹⁸ “Lok yuâmâ nine hoŋ bawane bulâŋe manmap. Nâŋe emelâk âi sâm wanban. Yakât nine Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋumune mâmâŋe otbanŋimu manman kârikŋe yakât den pat ya lohimbi kerek sâm tetem ekyongowuap.

¹⁹ Yâhâ lohimbi den kâwâ kârik ki tuhuyekbuap. Yawu otmâ mem lohotŋan katyekbuap.

²⁰ Otmu lohimbi biwiyenŋe orotok sâm u mansai, me tep bâle nâŋgâm mansai ya mem hewewenŋe tuhuyekmu biwiyenŋe sânduk sâwuap. Yawu otmâmâ torokatmâ mem dâiyekmâ manman âlepŋan katyekbuap.

²¹ Otmu lohimbi yaehen mansaiŋe biwiyenŋe yâkâlen kepeim mannomai.”

Den ya yawu tap. Otmuâmâ Yesuŋe lohimbi nombotŋe kundat me umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiop yamâ mem heŋgemyongop. Yesaiaŋe den kulemuŋop yakât bulâŋe heŋgemyongop yan teteop.

Yesuŋe Anitâhât wâtŋan kinmâ weke bâlenŋe walop.

(Mareko 3:20-30 Luka 11:14-23 Luka 12:10)

²² Otmu sâp yanâmâ lok senŋe bok sâŋe âlâ dâim yâkâlen ariwi. Lok yamâ weke bâlenŋe mâŋgâemu kopa otmâ manop. Yesuŋe lok ya ekmâ sâm u lauŋe hâreakmu den sâop. Otmu senŋe suk sâm u emet galem ehop. ²³ Yawu otmu yan lohimbi kiŋgitŋe orowâk kinbiŋe ekmâ pârâk pilâm enŋat yâhâp otmâ yuwu sâwi. “Yesu yuâmâ Dawitihât senân gâtŋe mon?” Yawu sâwi. ²⁴ Yawu sâŋetâ Parisaioŋe ekŋetâ bâlemu lauyenŋe butelim yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Yâkât topŋeâmâ yuwu. Yâhâmâ weke bâlenŋe mâmâŋe otbanŋiap. Yakât otmâ ya yenŋat patoyenŋe, kutŋe Besewulu sâm, kutŋe âlâ Satan yâkât wâtŋan kinmâ watyekmap.” Yawu sâwi. ²⁵ Yawu sâŋetâ Yesuŋe biwiyenŋahât topŋe ekmâ nâŋgâm yuwu sâm ekyongop. “Yeŋe nâŋgâm tâpikguai yakât den âlâen hâum

yuwu sâmunê nânghânet. Lok komot konohâk mansainje yahatmâ ahom hionjakmâ tiok taok otnomai yamâ kutyenje biatbuap. Yâhâ kapi âlâ konohâk tatmainje, yenjahâk yahatmâ ahom hionjaknomai yamâ kâwurumyenjeâk kinbuap. Yakât torokatmâ sâwe. ²⁶ Satangât komotjak ahom hionjaknomai yamâ den yan yuwuâk otmâ hiliwahom kurin sânomai. Yâhâ nâne Satangât wâtjan kinmâ âi yu mian mâne bulâne ki tetembâp. ²⁷⁻²⁸ Nâmâ Anitâhât wâtjan kinmâ weke bâlene watyekmâ yan amboyenje Satan ya mem ge katsan. Yakât otmâ âlâku yu torokatmâ sâwe. Yenje imbiâk nâhâitje Satangât wâtjan kinmâ weke bâlene watyeksap yawu nânghâmai. Yakât nâne yuwu sâm purik pilâmunê nânghânet. Yenje âlâhât wâtjan kinmâ weke bâlene watyekpai? Yenje “Anitâhât wâtjan kinsain” yawu sâmai. Girawu otmuâmâ nâhât yawuâk ki nânghâmai? Yenje nâhât nânghâm tâpikgumai, yawu nanjan. Yawu gârâmâ Anitâne tihityenje otmâ wawaeyekmâ nâ hânghânnohomu ge âi yu mem mansan.”

²⁹ “Nine topne teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâmunê nânghânet. Lok sâtne âlâne hâmbâne mem hanjalakmâ tembe talam lâuakmâ tenghâen irik irihâk kinbuap. Kinmu yanâmâ kasanane taka kombo mewangiwe sâm otmu ahoromawot. Ahom yan kasanane kum itit kiom bâlene tuhuwangiwiuap. Yakât dopneâk nâne Satan mem ge katbom. Yakât otmâ yâkât weke bâlene watyekmunê gaiakmâ arai.

³⁰ Yakât torokatmâ yuwu sâmunê nânghânet. Lohimbi nombotnane nâhât nânghânetâ tânjât otmap yâkneâmâ nâhât kasa manmai, yawu nanjan. Yâhâ nombotne biwiyenje pâlâmne manmâ ki tânnohomaijenâmâ mâtâp mangunihimai dop yawu otmap. Yawu nanjan. ³¹⁻³² Yakât otmâ âlâ torokatmâ yuwu sâwe. Lok âlâ me âlâne otjetâ bâlewuap. Me Anitâne âi sâm nihim hânghânnohomu gewan nâhât nânghânetâ tânjât otbuap. Me nâhât nânghânetâ giâkgât lohimbi biwiyenan kionnomai. Orotmeme yawuya ki witgum mannomai ya yengât tosa yamâ Anitâne pilâyinngiwuapgât dop tap. Otmu torokatmâ sâwe. Lok âlâ me âlâne Anitâhât Wâtgât mâmânghâhât Heakne yu me ya otbuap ya ekmâmâ yuwu mon sâwuap. “Bâe, âi yukât amboen yamâ Satan.” Yawu sâm yan âi ya ekmâ Satangâlen gâitbuap. Yawu otmâ yâhânomai ya yengât tosa Anitâne pilâwangiwiuapgât dop âlâ ki tap. Lohimbi yawuyane tosa pato menomai.” Yawu sâop.

*Anitâne biwinenjahât topne ekmâ nânghâmap.
(Luka 6:43-45)*

³³⁻³⁵ Otmu Yesune ikne biwinjahât topne nânghânetâ teteâkgât den âlâen hâum Parisaio yuwu sâm ekyongop. “Nenâmâ be yakât topne nanjan. Be esenne ya ekmâmâ bonne yamâ ketne

niap me galaŋ siap me bia, yakât ki nâŋgâmain. Galaŋ semu yanâmâ be yu bâleŋe sâŋ hindâm kêrâm tâtuk memain. Yâhâ bonŋe âlepŋe otmuâmâ hindâm mem ari um nemain. Yawu. Otmu âlâ torokatmâ sâwe. Kâpi yakât topŋe nanŋain. Esenŋe gimbanŋum kinmuâmâ bonŋe âlepŋe ki kinbuap sâmain. Yâhâ esenŋe aiakmâ kinbuap otmuâmâ hâmbâi bonŋe âilonŋo kinbuap yawu sâmain. Yawu gârâmâ nenŋe kâpi esenŋaŋe towatŋe girawu tetemap ya ekmâ yanâmâ gâmâlâk kâpi bonŋe girawu kinbuap yakât be nâŋgâmain. Yawu gârâmâ lok nenŋe topnenŋe dop yawuâk ekmâ nâŋgâmain. Lok âlâ me âlâŋe otŋetâ âlepŋe otmap ya yekmâ lok mulunŋe sâmain. Yâhâ lok âlâ me âlâŋe otŋetâ bâlemu kiŋgoŋ manmai ya yengât lok bâleŋe sâmain. Yakât otmâmâ nine topne sâmune nâŋgâŋetâ keterahâk. Nâŋe lok henŋemyongom mansan ya yeŋe ekmâ imbiâk nâhâtŋe Satanŋe mâmâŋe otbanŋimu henŋemyongoap nâŋgâmai. Yakât nâŋgâmune bâleap. Yenâmâ lok perâkŋe, biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe bâleŋe. Yakât otmâmâ lauyenjambâ den perâk yawuâk ga takamap. Yawu yekmâ nanŋan. ³⁶⁻³⁷ Yawu gârâmâ sâp patoen yanâmâ yeŋe den perâkŋe, me den guruk, den yawuya sâmai. Anitâŋe manmanyenŋe ekmâ yakât matŋe ikŋiâk ikŋiâk kâpekyiŋgiuwap.” Yawu sâop.

Yesuŋe kulem âlâ tuhuâkgât Parisaioŋe ekuwi.

(Mareko 8:11-12 Luka 11:29-32)

³⁸ Yesuŋe den ya sâŋ tetemu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi otmu Parisaio lok nombotŋaŋe yuwu sâŋ ekuwi. “Lok pato. Gâŋe kulem topŋe topŋe mem gat yakât âlâ mendâ ekmâ topŋe nâŋgânehât nanŋain.” Yawu sâwi. ³⁹ Yawu sâŋetâ yuwu sâŋ purik pilâyŋgiop. “Lohimbi hârok yengât topyeŋe girawu tap yakât nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nâŋgâŋet. Imbi kondarâŋe lok ihilâk orop manmai dop yawu. Yeŋe biwi yâhâp otmâ kulem witgumâk eknehât nâŋgâmai. Yâhâ nâmâ kulem konohâk memune ekno-mai. Yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anŋoân poropete âlâ, kutŋe Yona sâŋ, yâhâmâ inŋan patoŋe kerenggetmu tepŋe kâlehen ge hilâm kalimbu talop. ⁴⁰ Yakât ninan hâum yuwu sâmune nâŋgâŋet. Nâmâ Anitâŋe hânŋanno-homu gewan. Otmu hân kâlehen ge imbom. Tatmune hilâm kalimbu pesuk sâmu yapâ yahatbom. ⁴¹ Otmu torokatmâ sâwe. Yawu gârâmâ Yonaŋeâmâ kapi âlâ, kutŋe Niniwe sâŋ, ya ambolipŋe ari girem den ekyongomu orotmemeyenŋe bâleŋe pilâm yâkât den nâŋgâwi. Yâhâ othi yamâ yeŋe oai yakât dop bia. Yeŋeâmâ kunyeŋe kârikŋe otmâ nâhât den nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm orotmemeyenŋe kiŋgoŋ torokatmâ mansai. Yakât otmâmâ sâp patoen Niniwe kapi ambolipŋaŋeâmâ lok senyeŋan yahatmâ kinmâ yeŋe orotmemeyenŋe bâleŋe witgum oai yengât topyeŋe mem tetem

añun yinjinjetâ ekbom. Nâ Yonahât kunje mansan. Yakât otmâmâ nâhât den kunjetâ nângâmune bâleap. ⁴² Yakât den âlâ sâwe. Anjoânâmâ lok âlâ, kutje Solomon sâw, Dawiti nanje ya nângân nângânje pato tatbanjiop. Otmu yâkât kut patje ya emelâk sâw han tuhujetâ arimu imbi pato âlâ kapi kâlepnehen manopje nângâop. Nângâm yanâmâ ekbe sâw tohop. Yakât sâwune nângânjet. Solomongât nângân nângân pato tatbanjiop. Yawu gârâmâ nâmâ Solomongât kunje mansan. Otmu nâje kapi kâlepnehen ki mansan. Hohetyerjan manmâ den kâsikum yinjin mansan. Yamâ yejeâmâ nâhât den nângânjetâ nahat otmap. Yakât otmâ mem ge katnekne sâw oai. Yakât otmâ hâmbâi sâw patoen imbi pato yanjeâmâ lok senyerjan yahatmâ kinmâ yeje nâhât den kum mansai yengât topyeje sâw tetemu añulaknomai. Yawu otjetâ Anitâje yakât matje âlâku ikneâk ikneâk yingiwuap.

Weke bâlejanje weke bâleje nombotje dâiyekmu lok mângâeyekmai.

⁴³ Nâje yengât topyeje yu sâw pitingum henjengumune nângânjet. Yeje yuwu nângâm tâpikgumai. “Nenjahâk kuwihakmâ manman âlonjo manmâ yâhânom.” Yen yawu nângâm tâpikguai yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Weke bâlejanje lok âlâ mângâemap ya gaiakmâ emet sondanângen ariwuap. Otmu lok ondopgâlen karakmâ mem bâlewe sâw yakât pâinmâ manbuap. ⁴⁴ Pâinmu biatmu yuwu nângâwuap. “O, emelâk lok âlâ mem mângâeminiwan. Gârâmâ lok yamâ ninahâk gaiakmâ tohowan. Yawu gârâmâ âlâkuâk âwurem ari lok yâkâlen karakbom.” Yawu sâw âwurem ari ekmâ yuwu sâwuap. “Bâe, lok yuâmâ henjemahom mansap. Nâhât wâtne tipje. Yakât otmâ weke bâleje nombotje wâtyeje pato tap ya ari meyekbom. Ari meyekmune taka orowâk menduhuakmâ lok yu mângâenom.” Yawu sâop. ⁴⁵ Yawu sâw ari weke bâleje bât nombotgen yâhâp ya meyekmu taka lok anjoân hâhiwin kakjan manop yamâ witgum mângânjetâ umatje dondâ tete-wanjinmu manbuap. Yakât otmâ yuwu sâwune nângânjet. Yeje yenhâk henjemahom mannomaihât dop âlâ ki tap.” Yawu sâop.

*Yesuhât hep torehenlipje
(Mareko 3:31-35 Luka 8:19-21)*

⁴⁶ Den yawu sâw ekyongom tatmu yanâk ikje hepje torehenlipjanje taka tirek topjan kinmâ yuwu sâwi. “Atanenje gâ tat me?” Yawu sâwi. ⁴⁷ Yawu sânetâ lok âlâ yan talopje yahatmâ yuwu sâw ekuop. “Wâe, emba nângâ. Torehenlipjanje taka tirek topjan kinmâ gâhât yai.” ⁴⁸ Yawu sâmu Yesuje nenekmâ yuwu sâw eknongop. “Hepne torehenlipne taka

kinsai. ⁴⁹⁻⁵⁰ Yawu gârâmâ yuwu sâwe. Awoŋne himbim amboŋahât tem lâum manmainjeâmâ nâhât hepne torehenlipne bulâŋe oai.” Yawu sâop.

13

Hote alikŋan hâum sâop.

(Mareko 4:1-9 Luka 8:4-8)

¹⁻³ Otmâ sâp yanâk Yesu emelambâ yapâ lâum kionŋmâ giop. Yawu otmâ gem yan dengân ginŋan ari tatbin. Yan tatmunŋe lohimbî dondâŋe taka mem hawam mewam tuhunenekbî. Mem hawamnongonjetâ yapâ pilâyekmâ waŋgaen yâhâop. Waŋgaen yâhâmu lohimbî takawî yaŋe ginŋan ge tatbî. Ge tatnetâmâ waŋgaen kinmâ ikŋe den pat yakât topŋe den âlâen hâum yuwu sâm eknongomu nâŋgâwin.

“Lok âlâŋe hote alikŋe mem hâilonŋbe sâm newâŋgen ariop. ⁴⁻⁸ Ari hote alikŋe ya nombot nombot hâilonŋmu giop. Nombotŋe mem hâilonŋmu mâtâwân ge talop. Yâhâ nombotŋeâmâ mem hâilonŋmu hân toŋe biaen ge talop. Yâhâ nombotŋeâmâ hele bâleŋe iowân giop. Yâhâ nombotŋeâmâ tep tep kum hân mem âilonŋgo lonŋgo tuhuwî yan ge talop. Yawu gârâmâ hote mem hâilonŋmu âlâen âlâen giop yakât topŋeâmâ yuwu. Nombotŋe mâtâwân ge talop yamâ nâiŋe taka kârâm nem metewî. Yâhâ nombotŋeâmâ hân toŋe biaen giop yamâ gihitŋe kakŋeâk pilâop. Yakât otmâ sikop kârikŋe kumu yan in yawu mum hâlâlâlâŋ sâop. Yâhâ nombotŋeâmâ hewukŋan me hele pato biwiŋan giop yamâ âlepŋe pururuk sâm teteop. Pururuk sâm tetemu hewukŋaŋe langumu derepgum gimbaŋgumu orok sâop. Yâhâ nombotŋe hân âilonŋgoân giop yaŋeâmâ pururuk sâm âilonŋgo yahalop. ⁹ Nâŋe den yan yu biwiyenjan katmâ nâŋgâm henŋenŋunomai.” Yawu sâop.

Topŋe yuwuhât Yesuŋe den âlâ me âlâen hâum sâop.

(Mareko 4:10-12 Luka 8:9-10)

¹⁰ Otmu lohimbî ya kerehâk arinjetâ nenŋiâk kinmâ Yesu yuwu sâm âikuwin. “Lohimbî yengât senyenjan kinmâ yan girawuhât gâŋe den âlâen hâum sâm teteat? Yawu sârâ yâkŋe nâŋgâŋetâ ki keteraksap. ¹¹ Yawu sâm âikumunŋe yuwu sâop. “Yenâmâ Anitâŋe tihityeŋe otmâ gamap. Yakât topŋe ya yeŋe tipinŋe nanŋai. Ya nâŋgâŋetâ keterahâkgât topŋambâek sâm tetem ekyongoman. Yâhâ lok nombotŋe Anitâ ki nâŋgâwaŋgim pâlâmŋe otmâ mansai yaŋeâmâ Anitâŋe tihityeŋe otbe sâm oap ya ki ekmâ nâŋgâŋetâ keteraksap. Yawuhât yâkŋeâmâ Anitâhât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâman. ¹² Yeŋe emelâk Anitâhât topŋe nâŋgâne sâm biwiyenjan nâhâlen katbî. Yawuhât otmâ den âlâen hâum sâmune âlepŋe nâŋgâŋetâ topŋe tetemap. Yâhâ nombotŋe

nâhât hâkâŋ oai yaŋeâmâ Anitâhât topŋe nâŋgâm tâpikguai. Yakât otmâ den âlâen hâum ekyongomune topŋe ki nâŋgâŋetâ keterakmap. ¹³ Yawuhât poropete lok âlâ, kutŋe Yesaia sâm, yâkŋe emet inânŋan den yuwu kulemguop yakât bonŋe yu teteap. ¹⁴

“Lohimbi yu yeŋgât topyeŋe yuwu. Yâkŋe biwi pâlamŋe otmâ nâhât den pat âilonŋo ya nâŋgâŋetâ tâŋât oap.

¹⁵ Yâhâ nâhât hâkâŋ otmâ nâŋgâm kâkâsuk otmâ kâhâeneksai. Yakât benŋe biwiyeŋe alitmâ nâhât topne ki nâŋgâŋetâ keterakyiŋgiwuap. Yawu otmâ hiliwahonomai. Topyeŋe yawu.”

¹⁶⁻¹⁷ Yawuhât topne yuwu sâmune nâŋgâŋet. Emelâk embâŋân Anitâhât poropete lok otmu lohimbi nombotŋe yâkât tem lâum manbi yaŋe kulem nâŋe mem mansan yu ekne sâm yakât mambotmâ gam inâk muwi. Otmu yakât dopŋeâk yâkŋe himbingât den pat nâŋe ekyongom mansan yu nâŋgâne sâm mambotmâ gam inâk muwi. Yakât otmâ den yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yeŋeâmâ sâp yiwereŋe yu nâ orowâk manmâ gam kulem topŋe topŋe ekmâ nâhât den nâŋgâm heronŋe kakŋan mansai.

*Hote mem hâilonŋmu giop yakât topŋe
(Mareko 4:13-20 Luka 8:11-15)*

¹⁸⁻¹⁹ Otmu hote mem hâilonŋmu giop yakât topŋe yuwu sâm ekyongomune nâŋgâŋet. Lok âlâŋe hote mem hâilonŋmu mâtâwân ge talop yakât topŋe yuwu. Yamâ lohimbi nombotŋe nâhât den nâŋgâŋetâ ki keterakyiŋgimu manmai. Yawu manŋetâ Satanŋe den ya kum mem gulip tuhumap.

²⁰⁻²¹ Otmu hote mem hâilonŋmu nombotŋe hân tonŋe biaen giop yakât topŋe yuwu. Lok yawuya nâhât den pat âlepŋe ekyongomune nâŋgâm heronŋe otmâ manmai. Nâŋgâŋetâ kakŋeâk gem biwiyeŋan gihitŋe kârikŋe ki memap. Yawu gârâmâ Anitâhât kasa takamai ya yekmâ kiŋgityeŋahât otmâ in yawu pilâmai. Me bukulipyenŋe nombotŋe senyeŋan geŋetâ yan lohotŋe otmâ pilâmai.

²² Otmu hote mem hâilonŋmu nombotŋe hele biwiŋan giop yakât topŋe yuwu. Lohimbi nombotŋe den ekyongomune nâŋgâŋetâ bonŋe otmâ. Nâŋgâŋetâ bonŋe otmu sâp kâlep ki otmâek hângât iri sikum me senŋe âlâlâ ekmâ biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe yan hikum nâŋgâm manmai. Yawu manmai yakât otmâ biwi yâhâp otmâ manŋetâ manman âlepŋe ki teteyiŋgimap.

²³ Yâhâ hote mem hâilonŋmu nombotŋe hân tonŋe orowân giop yakât topŋe yuwu. Lok yawuyaŋeâmâ den pat âlepŋe nâŋgâm

henḡenḡumai. Nāḡgām henḡenḡum tiḡāk lâum manḡetâ manman âilonḡo lonḡo teteḡinḡimap. Yâk yeḡḡât topyeḡe yawu. Nâḡe hoteân hâum yan yamâ topnenḡeâmâ yawu.” Yawu sâop.

Hote otmu kainde

²⁴Otmu den âlâ torokatmâ sâop. Anitâḡe kasalipḡe in yawu ki yongom itit kiom tuhuyekbuap. Kasalipḡe orowâk oset guset otmâ manmâ yâhânom yakât topḡe nâḡḡânehât den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Lok âlâḡe kalamâḡen ari hote mem hâilonḡmu giop. Hâilonḡmu gemu emetsâpḡe otmu âwurem kapiḡan ariop. ²⁵Âwurem kapiḡan arimu omonḡâḡe kasaḡaḡe yok pilâm taka sait mewanḡiop. Sait mewanḡimu yaḡak kainde yaḡe hote orop oset guset teteop. ²⁶Yawu otmâ hote ya pururuk sâm tetemu kainde ya yawuâk pururuk sâowot. ²⁷Yawu tetemutâ nep ambonḡe yakât âi lok manbiḡe ekmâ yuwu sâm patoyeḡe ekuwi. “Lok pato, hote hâilonḡdâ pururuk sâop ya kainde yaḡe osetḡe tete pururuk sâmu ekmunḡe ki ârândâḡ oap.” ²⁸Sâḡetâ sâop. “Yakât topḡe nanḡan. Kasanennḡaḡe toho âinenḡe mem bâleninḡiop.” Sâmu sâwi. “Yakât girawu nanḡat? Yakât yiwerenḡe ari kainde harutmâ pilânom me bia?” Yawu sâwi. ²⁹Sâḡetâ sâop. “Yawu otmâ kaindeâk sâm hote nombotḡe harutmaiḡât pilâḡetâ talâk. ³⁰Hâmbâi hâḡḡânyongomune kainde otmu hote ya towatyetḡe ekmâ yan hindâm kâsikunomai. Kainde yamâ kâsikum panḡetâ hâlâlâḡ sâmu uḡetâ sewuap. Yâhâ hote yamâ hindâm komot ikḡjâk katḡetâ tatbuap.” Yawu sâop.

Bândup yakât topḡe

(Mareko 4:30-32 Luka 13:18-21)

³¹Yesuḡe nen biwinenḡe Anitâhâlen katmunḡe tihitnenḡe oap yakât topḡe teteâḡḡât den âlâen hâum yuwu sâop. ³²“Nak âlâ kutḡe bândup yamâ lok âlâḡe kehetḡe tipḡe âlâ mem ari kalamḡan katbuap. Katmu yapâ kâḡḡe ga taka yaḡak yâhâm kâlêp pato otmâ nak nombotḡe wangiyekmap. Yawu otmâ nâi wosapâ wosapâ yaḡe menduhuakmâ ya awatḡe kun kunḡan kerem tatmai.” Yawu sâop.

Matuk keluḡe yakât topḡe

³³Otmu torokatmâ yuwu sâm eknongop. “Lok komotḡe komotḡe wosapâ wosapâ mansaiḡe biwiyeḡe nâhâlen katmâ tem lâunihinḡḡât yeḡe ari nâhât den pat âlepḡe ekyononomai. Yakât topḡe teteâḡḡât den âlâen hâum sâmune nâḡḡâḡet. “Imbi âlâḡe dâmbia golanḡuwuap. Golanḡumâmâ matuk mendâremu keluḡe gemu dâmbia orop menduhumu ukenḡe bâleḡe otbuap. Dop yawu.” Yawu sâop.

Yesuḡe den âlâ me âlâen hâum sâop.

(Mareko 4:33-34)

³⁴ Yesuŋe lohimbi yawu sâŋ den âlâen hâum ekyongom gaop yamâ angoân embânânâk poropete âlâŋe den kuleŋguop yakât bonŋe yan teteop. ³⁵ Otmu den yuwu kuleŋguop tap.

“Den topŋe topŋe Anitâŋe angoân ki sâŋ tetemu nâŋgâm gawiŋak manmâ gawi. Ya yiwerenŋe yuâmâ nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum yakât topŋe ekyongowom.”

Yawu kuleŋguop. Den sâop yan bonŋe teteop.

Hote otmu kainde yakât topŋe

³⁶ Yesuŋe lohimbi tatbi ya pilâyekmâ emelan yâhâop. Yâhâmu watmâ yâhâ yuwu sâŋ âikuwin. “Hote otmu kainde oset guset teteowot yakât topŋe sârâ nâŋgâne.” Yawu sâwin. ³⁷ Sâmunŋe sâop. “Lok âlâŋe hote mem hâilonŋmâ ariop yakât dop yamâ Anitâŋe nâ yu hâŋgânnohomu gewan. ³⁸ Aiop, kalangât sâop yamâ yen hânŋan kuleŋŋan mansai. Yâhâ hotehât sâop yamâ lohimbi Anitâhât amutgen manŋetâ tihityenŋe otmap ya. Yâhâ kaindehât sâop yamâ nâhât den lonŋem betnihim manmai ya. Lohimbi kaindehât dop manmainŋeâmâ Satan orowâk bâlenomai. ³⁹ Aiop, kasaŋe taka sait mewanŋiop yamâ Satan. Yâhâ kalamân sot bonŋe tetewuapgât sâŋ ekyongoan yamâ hâmbâi mâne sâp pato tetewuawân yakât bonŋe tetewuap. Yâhâ âi loklipŋaŋe kainde hindâm menduhum kâlâwân unomaihât sâŋ ekyongoan yamâ hâmbâi Anitâŋe aŋelolipŋe hâŋgânyongomu ge lohimbi betnohomai ya aksihâk mem matŋe bâlenŋe kâpekyiŋginomai. ⁴⁰ Yâhâ kainde hindâm kâlâwân pilâŋetâ sewuapgât yan, ya bonŋanâk tetewuap. Hâmbâi mâne Anitâŋe yâhâpŋe hâŋgânnohomu gewom. ⁴¹ Gem aŋelolipne hâŋgânyongowom. Hâŋgânyongomune ari lohimbi orotmemeyenŋe kiŋgoŋ otmâ manmai me bukulipyenŋe otŋetâ bâleâk sâŋ kendâyiŋgimai komot yâhâp yâhâp ya mem matŋe bâlenŋe kâpekyiŋginomai. ⁴² Matŋe kâpekyiŋgim pilâyekŋetâ hem nâpumân ge hâhiwin pato nâŋgâmbisâi. ⁴³ Yâhâ lohimbi nombotŋaŋe Anitâhât den tem lâum manmai yâhâmâ awonŋaŋe dâiyekmâ ikŋe laŋŋinŋan katyekmu manman kârikŋan mannomai. Den yuâmâ biwiyenânâk katmâ manmâ yâhânomai. Yawu.” Yawu sâop.

Lok âlâŋe tewetsenŋe hanguop yan hâum sâop.

⁴⁴ Otmu torokatmâ den âlâen hâum yuwu sâop. “Anitâŋe tihityenŋe otmâ manman kârikŋan katyekmu bonŋe menomai yan hâum yuwu sâwe. Lok âlâŋe tewetsenŋe mem ari misiŋgulop. Misiŋgutmâmâ ikŋe muop. Gâmâlâk mâneâmâ lok âlâŋe taka tewetsenŋe ya mem teteop. Mem tetem imbiâk nâhâitŋe kombo miap sâŋ nâŋgâmai hât yuwu nâŋgâop. “Yu kurihimune tatmu ari lok âlâhâlen senŋe âlâlâ tatnihiap ya

kerek puluhum yakât hâmenjambâ membomneâmâ âwurem taka hân yu puluhuwom. Puluhum yanâmâ hân otmu tewetsenŋe yâhâp yâhâp ambokuwom.” Yawu nânŋâop. Nânŋâop ya yawuâk olop. Hân otmu tewetsenŋe ya puluhum yâhâp yâhâp ambokuop. Yâhâ dop yawuâk yeŋe manman kârikŋe yakât bonŋe mene sâm senŋe âlâlâ tatyinŋiap yakât ki nânŋâŋetâ yahatbuap. Yawu sâop.

Pânu hâkŋe yan hâum sâop.

⁴⁵ Otmu yakât topŋe nânŋâmunŋe keterahâkgât torokatmâ âlâ yuwu sâop. “Anitâŋe tihityeŋe otmâ manman kârikŋe yinŋimu yakât bonŋe menomai yakât âlâen hâum sâwe. Bisinisi lok âlâŋe pânu hâkŋe âilonŋo nandoroŋe ya membe sâm pâinmâ ariwuap dop yawu ya. ⁴⁶ Lok yaŋe pânu hâkŋe ekmâmâ miakbe sâm ari iri sikum senŋe âlâlâ tatbanŋiap ya mem ari puluhuwuap. Otmu yakât hâmenjambâ membuap yaŋeâmâ âwurem ari pânu hâkŋe ya puluhuwuap. Yawu.

Ijan itâŋe pilâŋetâ giop yan hâum sâop.

⁴⁷ Âlâku yawuâk torokatmâ sâwe. Anitâŋe tihitnenŋe otmâ menenemâ manman kârikŋan katnenekbuap yakât topŋe âlâ yuwu sâwe. Otmu âi lok nombotŋaŋe ijan itâŋe pilâŋetâ gemu ijan topŋe topŋe yakât kâlehen ge kutakulakmai. ⁴⁸ Ge kutakulakŋetâmâ mem dâiŋetâ gamap. Mem dâiŋetâ gamu yan âlepŋe yamâ mem ketetmâ wanŋaen katmai. Yâhâ ijan ki neneŋe yamâ pilâŋetâ arimap. Dop yawu. ⁴⁹⁻⁵⁰ Yawu gârâmâ hâmbâi sâp patoen yu yan yukât bonŋe tetewuap. Anjelolipne hânŋânyongomune ge lohimbi yeŋgât biwiyenŋe ekmâ mem kiwiliyekmâ bâlenjahât pat mansai yamâ meyekmâ matŋe umatŋe yinŋinomai. Yinŋim kâlâp kâlehen panyekŋetâ ge hâhiwin hilâm ârândânŋ nânŋâm yâhâmbisâi. Yâhâ âlepŋe mansai yamâ hâmeŋe âilonŋo yinŋinomai.” Yesuŋe den yawu sâm teteop.

Mosehât girem den otmu ikŋe den.

⁵¹ Den ya sâm tinŋ pilâm yuwu sâm âinongop. “Yen den yan yukât topŋe nânŋâŋetâ keteraksap me bia? Sâmu yuwu sâwin, “Onŋ. yat ya nanŋgain.” Yawu sâmunŋe sâop. ⁵² “Otmu yakât yuwu sâmune nânŋâŋet. Mosehât girem den kâsikum ningimai ya yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe nâhât den yu nânŋâmâmâ biwiyenŋe nâhâlen katmâ mannomai. Yakât topŋe nânŋâŋetgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Emet ambonaŋe senŋe âlâlâ emelâk gâtŋe otmu âiŋe yâhâp yâhâp mem mansap yapâ mem bukulipŋe tânyongomap dop yawu. Ya nânŋâŋetâ keterahâkgât yuwu sâmune nânŋâŋet. Emelâk Moseŋe girem den ekyongop ya sâm tetemune topŋe nanŋgai. Otmâ den yiwereŋe yan yukât

topnje nanjai. Yeņe den yâhâp yâhâp ya nâņgâm Anitâhât topnje kâsikum yingim mansai yawu.

*Yesu ikņe kapi ambolipņaje betbanjiwi.
(Mareko 6:1-6 Luka 4:16-30)*

⁵³ Yesuņe den âlâen hâum sâm tiņ pilâm menenekmu orowâk yahatmâ ariwin. ⁵⁴ Yahatmâ ikņe kapiân ariwin. Yan ari miti emetņan yâhâ den kâsikum yingiop. Den kâsikum yingimu kapilipņaje den ya nâņgâņetâ âlâ kândâkdâ otmu pârâk pilâm yahatmâ yuwu sâwi. “Bâe, lok yuâmâ nengâlen gâtņe. Wosapâ ari kândiwahom nâņgân nâņgân topņe topņe yu mem taka kâsikum ningim kulem âlâlâ tuhum mansap? Yu ekmunņe sâtņe oap. ⁵⁵ Ikņe topņe nanjain. Âwâņe Yosepņeâmâ emet tuhum manmap. Yâhâ mâmâņeâmâ nenņan gâtņe, kutņe Maria. Otmu imilipņe ya gurâ nâņgâyingianâk, kutyeņe. Yakowo, Yosep, Simon, Yurasi. ⁵⁶ Otmu garilipņe yawuâk.” Yawu sâwi. Topņe kerek nâņgâwi yakât otmâ den kâsikum yingim manop ya nâņgâņetâ tâņât otmu betguwi. ⁵⁷ Yawuhât Yesuņe yuwu sâm ekyongop. “Anitâhât poropetelipņaje kapi hawamgum ari yâkât den kâsikum yingijetâ nâņgâņetâ bulâņe otmap. Yâhâ yâkņe hep torehenlipyeņe den kâsikum yingijetâ nâņgâņetâ tâņât otmap.” Yawu sâop. ⁵⁸ Yesuņe den kâsikum yingimu nâņgâņetâ tâņât olop yakât otmâ ikņe kapi ambolipņaje yâkâlen biwiyene ki katbi. Yakât otmâmâ yâk yengât hohetyeņan kulem amon âlâek tuhuop.

14

Yoane kuņetâ muop.

(Mareko 6:14-29 Luka 3:19-20 Luka 9:7-9)

¹ Otmu sâp yanâmâ Galilaia yeņgât lok kunņe âlâ manop, kutņe Herot Antipa sâm, yâkņeâmâ Yesuņe âi âlâlâ mem manop yakât den pat nâņgâop. ² Pat ya nâņgâmâmâ hon bawalipņe yuwu sâm ekyongop. “Lok âlâ, kutņe Yoane sâm, yâkņe embâņâmbâek topņe katmâ lohimbi toen mem katyekmâ gaop. Yâhâmâ tembe lâulipne hâņgânyongomune ari kuņetâ muop. Muop yamâ yahatmâ kulem topņe topņe yu mem gap mon?” Yawu sâm ekyongop.

³ Yâhâ Herotņe sâmu Yoane kuņetâ muop yakât topņe yuwu. Herot yet Pilip yamâ imi ata. Aņgoân Pilipņeâmâ imbi, kutņe Herotia sâm, ya miop. Memu manmâ manmâ imbi yaņe lokņe hâkâņ otmâ pilâmuâmâ kahane Herot ya orop miahowot.

⁴ Yawu otmâ manmutâ Yoaneņe yelekmu bâlemu yuwu sâop. “Nengât girem den kuawot ya ekmune dondâek bâleap.” Yawu sâop.

⁵ Yawu sâm kuyitgimu yanâmâ Herotņe kumune muâkgât nâņgâop. Yawu gârâmâ lohimbi inņaje “Yoane yamâ Anitâhât

poropete,” sâm nânġawânġinjetâ yahalop. Yakât otmâ Herotġe biwiġaġe yuwu nânġâop. “Lok yu kumune muâkgât nanġan. Yâhâ kumune mumbuap yanâmâ lohimbi sesenġâlâkġe nâhât nânġânġetâ dondâ gemu sâm bâlenihinomai. Yakât otmâ ki kumbom.” Yawu nânġâm tembe lâulipġe hânġânyongomu Yoane sâhâm mem ari pâi emetġan katġetâ sâp kâlep yan tatmâ gaop.

⁶ Otmu sâp âlâen Herotġe teteop yakât heroġe otne sâm bukulipġe nombotġe taka menduhuakmâ sot um newi. Sot nem heroġe otġetâ yanâmâ baratyetġaġe yahatmâ kep ândeop. ⁷ Kep ândemu Herotġe ekmâ biwiġe heroġe otmâ yuwu sâm ekuop. “Anitâhât senġan kinmâ sâmune nânġâ. Gâġe wuân me wuânġât nânġâm sârâ âlepġe gihiwom.” Yawu sâop. Yawu sâmu sururuk sâm ari mâmânġe yuwu sâm ekuop. “Awoġnaġe iri sikum ikġambâ gâtġe ya kâsikum nihiwomgât sâm nanġap. Yakât otmâ wuân membomgât nanġat?”

⁸ Sâmu sâop. “Yoane yamâ kuġetâ muâkgât nanġan. Yakât otmâ enġatġe hâreġetâ kunġe mem ga tiripnohorâ ekbom.” Yawu sâm baratġe hânġângumu âwurem ari âwânġe yuwu sâm ekuop. “Gâġe tembe lâulipġe ekyongorâ Yoane enġatġe hârem kunġe kondoân katmâ mem ga nihiġet.” Yawu sâm ekuop. ⁹ Yawu sâmu Herotġe den ya nânġâm biwiġaġe ki ârândânġ olop. Yamâ benġe emelâk Anitâhât senġan sâm kârikġe tuhuop. Yakât otmâ bukulipġaġe nânġawânġinjetâ gemapgât den ya lauġan miop. ¹⁰⁻¹¹ Yawu otmâ tembe lâu âlâ hânġângumu pâi emetġan yâhâ Yoane enġatġe hâreop. Enġatġe hârem kunġe mem kondoân katmâ mem ge baratyetġe waġop. Waġmu lâum mâmânġahâlen ari tiripġumu ekmâ biwiġe heroġe olop. ¹² Yakât den pat ya Yoane hoġ bawalipġaġe nânġâm lâum ari hanguwi. Lâum ari hangumâmâ den pat ya Yesu ari ekuwi.

Lok 5000 ya sot yinġinjetâ newi.

(Mareko 6:31-44 Luka 9:10-17 Yoane 6:1-13)

¹³ Yesuġe den pat ya nânġâm ikġe kapi pilâm nen orowâk waġa mem denġân ya hâtikġum lok biaengen ariwin. Arimunġe lohimbi nombotġaġe kapi ya pilâm nen watnenekmâ denġân ġinġe watmâ ariwi. ¹⁴ Watmâ ariġetâ waġgaembâ kionġmunġe yanâk peneningiwi. Otmu lohimbi dondânġe bukulipyeġe mesek topġe topġe otbi ya meyekmâ takanġetâ Yesuġe yekmâ wenġe nânġâm henġemyongop.

¹⁵ Yawu otmâmâ emetsâpġe otmu yan yuwu sâm ekuwin. “Emetsenġe emelâk purik yap. Gârâmâ yu tain yu hâlânġmâ kapi tipi tapi âlâ ki tap. Yakât po yinġimapgât gâ âlepġe hânġânyongorâ yahatmâ kapiyenġehen ari sot um nenomai.”

¹⁶ Sâmunġe sâop. “O yawu ki tap. Yeġe sot kâsikum yinġinjetâ nen orowâk tatmâ nenġetgât nanġan. ¹⁷ Sâmu sâwin. “Bâe,

nenâmâ sot pato ki tatningiap. Banja kândâkdâmâ mome otmu injan yâhâp âlâ kârikŋe yawuâk tap.” Yawu sâwin.

¹⁸ Sâmunŋe sâop. “Sot ya mem ga nihinet.” Yawu sâmu mem yâhâ wanŋbin. ¹⁹ Wanŋmunŋe lohimbi ekyongomu ge tatbi. Ge tatŋetâ sot ya mem himbimân pak sâm ekmâ Anitâ mepaem ekuop. Anitâ ekum mem ningimu ârândânâk kâsikum yinŋim ariwin. ²⁰ Yinŋimunŋe neŋetâ dopyeŋan olop. Dopyeŋan otmu, nombotŋe talop ya hâwurum mânunŋmunŋe saka saka kâiân yâhâp pik sâop. ²¹ Otmu lok sot newi ya sâlikyonŋomunŋe 5000 yakât dop olop. Yâhâ imbi naomlipeŋe yamâ ki sâlikyongowin.

Yesu to kakŋambâ tâlim takaop.

(Mareko 6:45-52 Yoane 6:15-21)

²² Sot nem pesuk pilâŋetâ Yesuŋe hânŋânŋongom yuwu sâop. “Yeŋe wanŋa mem kulet sâm ba arinet. Nâŋeâmâ lohimbi yu hânŋânyongomune arinetâ yengât betyeŋan watyekbom.” Yawu sâop. ²³ Yawu sâm hânŋânŋongomu arimunŋe lohimbi ya gurâ yawuâk hânŋânyongomu yahatmâ itonŋ galanŋ otmâ ariwi. Arinetâ ikŋiâk tatmâ Anitâ ulitguwe sâm pumŋan yâhâop. Pumŋan yâhâ âwâŋe orop den otmutâ emet ŋiŋ sâop. ²⁴ Emet ŋiŋ sâmu nenâmâ wanŋa mem ari emelâk denŋân tânâmŋum tatbin. Tânâmŋum tatmunŋe ariwinânŋembâ siru pato pilâm wanŋa mem kopa kopa tuhuop.

²⁵ Yâhâ emet enŋatŋe nânŋâmu yan Yesuŋe to kakŋambâ takaop. ²⁶ Takamu ekmâ tepnenŋe hindakmu hu halak tuhum yuwu sâm alahuwin. “O, yuâmâ weke mon takap.” Yawu sâm kiŋgitnenŋahât otmâ kâi bânŋnenŋe sân sân sâop.

²⁷ Yawu otmunŋe yuwu sâm eknongop. “Yen wongât otmâ kiŋgityeŋahât otmâ kâi bâtyeŋe sân sân yap? Nâ ninak takan yukâ.” Yawu sâop.

²⁸ Yawu sâmu tepnenŋe welâmŋan gemu Petoroŋe yuwu sâm ekuop. “Gâ wuân lok mansat yakât topge nânŋâwe. Sârâ nâku kionŋmâ to kakŋambâ gâhâlen gawe.” Yawu sâm âikuop.

²⁹ Âikumu sâop. “Âlepŋe, kionŋmâ ga.” Sâmu kionŋmâ baop. ³⁰ Bam to yaŋe dondâ bâleop ya ekmâ pârâk pilâm enŋat yâhâp otmâ yaŋak to kâlehen ge gulip otbe sâm olop. ³¹ Yawu otmâ yuwu sâop. “Getek bânŋan me.”

Sâmu bânŋan mem yuwu sâm ekuop. “Gâ wongât enŋat yâhâp oat?” Yawu sâop. ³² Yawu sâm mem yahatmu yanâk siru ya sânduk sâm nânŋ nânŋ sâop. ³³ Yawu otmu ekmâ biwinenŋaŋe yuwu nânŋâwin. “Bulânŋanâk lok yuâmâ Anitâhât nenŋe mansap.” Yawu sâwin. Yawu sâm yapâ orowâk ariwin.

Yesuhât sâŋum wâim âlepŋe otbi.

(Mareko 6:53-56)

³⁴ Denġân ya hâtikgum hân âlâ, kutġe Genesaret sâam, yan ari kionmâ wanġa hikumunġe kinop. ³⁵ Hikumunġe kinmu kapi ya ambolipġe Yesu ekmâ nânġâwi. Ekmâ nânġâm den katġetâ kapi tipi tapi hân ya hawamġum tatmâ arap ya ambolipġaġe nânġâwi. Nânġâm kundat, me mesek, me umatġe topġe topġe teteyiġgiop ya meyekmâ yâkâlen ariwi. ³⁶ Meyekmâ ari Yesuġe mem heġgemyongoâkġât yuwu sâam ulitguwi. “Lok pato. Nengâlen ġâtġe kundat me umatġe topġe topġe teteyiġgimu tatmai yu meyekmâ tohoain. Yawu ġârâmâ sombemân menduhum katyekmunġe gotyenanâk arirâ ġâhât sâġgum ya konok wâim yan âlepġe otġetġât nanġain.”

Sâġetâ sâop. “Den yai ya âlepġe otġet.” Yawu sâamu nombotġaġe sâġgumġe wâim yanġak âlepġe otbi.

15

Launenġaġak ki mepaem mannom.
(Mareko 7:1-13)

¹ Parisaio otmu Mosehât ġirem den kâsikum ningiminiwi hârokġe tâmbâlipnenġe yeġġât den lâum kinmâ sot nene sâam bâtyeġe piriakmâ sot mem neminiwi. Inâk ki newi. Lok yaġe Yerusalem kapi pilâm Yesuhâlen ari yuwu sâam âikuwi. ² “Hoġ bawalipġaġe tâmbâlipnenġe yeġġât den kum bâtyeġe ki pirim sot niai. Yawu otmâ sot inâk neġetâ yekmunġe dondâ bâleap.” Yawu sâwi.

³ Sâġetâ purik pilâyiġim yuwu sâop. “Yenâmâ nimbilamyeġe yâhâp. Anitâġe den sâam kalop ya kum yeġe nânġân nânġânân tetemap ya mem mete tuhumai. Yawu otġetâ yekmune dondâ bâleap. ⁴ Yakât topġe yuwu sâawe. Anitâġe Mose ekumu kulemġuop yan ġirem den âlâ yuwu tap. “Yen âwâ mâmâlipyeġe yeġġât nânġâyiġim denyeġe lâum manġet.” Otmu âlâmâ yuwu tap. “Yen âwâ mâmâlipyeġe den bâleġe ki hâiyeknomai. Me ki sâam bâleyiġginomai. Yâhâ yeġġâlen ġâtġe âlâ me âlâġe den yu kunomai yanâmâ mumuhât yongonomai.” Den yawu tap. ⁵ Yeġe den ya kum mansai yakât sâawe. Yeġe yuwu sâamai. “Lohimbi âlâ me âlâġe âwâġe mâmâġe yuwu mon sâam ekyotġonomai. ⁶ “Awoġ, meġ, sombo otdomawot yanâmâ sot me senġe âlâlâ âlepġe tânyotġowom.” Yawu sâam ekyotġonomai. Yawu ġârâmâ sombo otdomawolân yuwu mon sâam ekyongonomai. “Senġe âlâlâ yuâmâ Anitâhât pat kuwan yakât otmuâmâ mem miti emetġan ari katmunġe tatbuap yakât yaġe ki mem tânyotġowom. Inâk tatset.” Yawu sâam betyotġoġetâ umatġe kakġan mandomawot. Nanlipyeġaġe tewetsenġe mem miti emetġan katmai yakât nânġâġetâ yahatmap. ġârâmâ Anitâġeâmâ yawu yakât nânġâmu dondâ ġemap. Yeġe yawu otmâ yan Anitâhât den nânġâġetâ nahat

otmap. ⁷Yen lok perâkne. Anitâne yengât topyene tap yakât nângâm poropete Yesaia ekumu kulenguop ya yuwu tap.

⁸“Lohimbi yuŋe lauyenajak nâ mepaenekmai. Yâhâ biwiyenaneâmâ ki hikunekmai. ⁹Yâkne lok senyen kinmâ yeŋe engatyeneâk otmâ den sâm nâhâlen gâitmai. Yâhâ lauyenajak perâk perâk sâm orotmemeyene yakâlâk nângânetâ yahatmu nâhâlen gâitmai. Yawu.”

Den kulenguop yakât bulâne yengâlen teteap.” Yawu sâop.

Orotmeme yuŋe mem bâlenenekbuap.

(Mareko 7:14-23)

¹⁰Yesuŋe yawu sâmu lohimbiŋe yâkât gotŋan banetâ yuwu sâm ekyongop. “Yuwu sâmune nângâm biwiyenan katnet. ¹¹Yu me ya lauyenambâ neŋetâ tepyenan gemap yaneeâmâ ki mem bâleyekmap. Yâhâ yu me ya nângân nângânyenambâ tetemu sânetâ lauyenambâ ga takamap. Yaneeâmâ dondâ mem bâleyekmap.” Yawu sâop.

¹²Yawu sâmu yuwu sâm ekuwin. “Den yat ya Parisaio lok yanee nângânetâ biwiyenan hâumu nângâm bâlehihi.” ¹³Sâmunŋe sâop. “Awoŋne himbim ambonane âi lok ki katyekmap yamâ hâmbâi watyekbuap. ¹⁴Yawu awoŋnane Parisaio âi ki sâm yingiop. Yawuhât yeŋe yâk yengât nângâm ki gorâyingiâk. Parisaio yengât topyene teteâkgât den âlâen hâum sâwe. Lok senyene bok sâsâŋajak dâiakmâ mâtâp tâpikgum ari hemân kionnomai. Kionmâ hiliwahonomai.” Yawu sâop.

¹⁵Yawu sâmu Petoroŋe yuwu sâm ekuop. “Kutdâ, den âlâen hâum yat yakât topŋe sârâ nângâne.” Yawu sâop. ¹⁶Sâmu sâop. “Bâe, haonmâ ârândân den topŋe topŋe sâman yamâ girawu otmâmâ kiâk nângânetâ keterakmap? ¹⁷Yeŋe sot lauyenambâ neŋetâ tepyenan gemap. Otmu yanak tetmâ pilânetâ wahap tâŋât otmap. ¹⁸Yâhâ wahap bulâne yamâ biwî nângân nângânyenan tatmap ya sânetâ lauyenambâ ga takamap. ¹⁹Orotmemeyene yuwu yanee umut biwiyene otmu nângân nângânyene mem bâlemap. Nângâm bâleanjimai. Me den hako oraŋjimai. Me den belângen sahaŋjimai. Me kombo miaŋjimai. Me buku âlâhât imbi ekmâ otmai. Me lohimbi sihan enakjâlemai. Me manman ihilâk mahilâk otmai. Karasuŋa me sait bâlene topŋe topŋe yawu otmai. Me den imbiâk biwiyenambâ tetemu den golâ gahaemai. ²⁰Yu sâm aran yuŋeâmâ biwiyene mem bâlemap. Yâhâ bâtyene pirim me ki pirim sot nemai yaneeâmâ tâŋât oap.” Yawu sâop.

Kanan gâtŋe, imbi âlâne Yesuhâlen biwiŋe kalop.

(Mareko 7:24-30)

²¹Yesuŋe menenekmu kapi ya pilâm kapi yâhâp, kutyetŋe Tiro otmu Siron yan ariwin. ²²Yan arimunŋe kapi âlâ, kutŋe

Kanan sâam, yan gâtne pâku imbi âlâ yaŋe Yesuhâlen taka yuwu sâam ulitguop. “Gâ Dawitihât sen, yuwu sâamune nângâ. Weke bâleŋaŋe baratne mem mângâemu mansap. Yakât gâŋe watdâ ariâkgât naŋgan.” Yawu sâop. ²³ Yawu gârâmâ aŋgoân Yesuŋe Yura nengâlen gem tânngoâkgât âi ya Anitâŋe sâam waŋop. Yakât otmâmâ den ya nângâm ekmâ ki ekmâ yawu olop. Yawu otmu imbi yaŋe witgum âi pâi tuhum watnenekmu yanâmâ Yesu yuwu sâam ekuwin. “Kutdâ, imbi yu âi pâiâk tuhunenekmâ gamu ekmâ hâkâŋ oain. Yakât otmâ gâku tânngom ekurâ yapâek ariâk.” Yawu sâwin.

²⁴ Yawu sâmunŋe Yesuŋe imbi ya yuwu sâam ekuop. “Isirae lohimbi gulip malap mansai yaŋe Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim manŋetgât ikŋak hângânnohomu gewan. Pâku lohimbi yengâlen nep tuhuwomgât ki hângânnohomu gewan.” Yawu sâam ekuop.

²⁵ Yawu sâamu yâku ulitgum yuwu sâop. “Gâŋe nâ yiwereŋeâk tânnohohât naŋgan.”

²⁶ Sâamu sâop. “Nengât orotmeme yuwu tap. Nan baralipnenŋe sot nem tatŋetâ yan sot lauyenŋambâ hindâm soso gotŋan ki pilâmain.”

²⁷ Sâamu sâop. “Lok pato, den yu nângâmune bulâŋe oap. Gârâmâ nâŋe yuwu sâawe. Nan baralipyeŋe sot neŋetâ wahapŋe lauyenŋambâ gemap yamâ sosoŋe nemai.”

²⁸ Sâamu sâop. “Imbi, biwihane yawu nângâm den yat ya nângâmune ârândân oap. Gikak naŋgat ya yawuâk tetehihiâk.” Yawu sâam ekuop. Yawu sâam ekumu yanâk weke bâleŋe gaiakbaŋgim ba ariop. Yâhâ imbi yaŋe emetŋan âwurem ari baratŋe ekmâ biwiŋe heronŋe olop.

Kundat topŋe topŋe teteyiŋgiop ya Yesuŋe mem heŋgemyongop.

²⁹ Yesuŋe menenekmu Galilaia dengân ya ginŋan ge pâku lohimbi yengât hân horatŋambâ ariwin. Ari pumŋe âlâen yâhâ tatbin. ³⁰ Yâhâ tatmunŋe kapi ambolipŋe bukulipyeŋe umatŋe teteyiŋgiop ya dâiyekmâ nengâlen takawi yamâ yuwu. Nombotŋe senyeŋe bok sâsâŋe. Otmu ândâpyeŋe bok sâsâŋe. Otmu kâiyeŋe goŋ goŋe. Me bâtyeŋe pareŋe. Me kopa. Me kundat topŋe topŋe teteyiŋgiop ya. ³¹ Dâiyekmâ takanŋetâ Yesuŋe kerehâk heŋgemyongomu ekŋetâ âlâ kândâkdâ olop. Yawu otmâ Isirae nengât Anitâ mepaewi.

Lok 4000 ya sot yiŋgiŋetâ newi.

(Mareko 8:1-10)

³² Anitâ mepaenŋetâ yanâmâ Yesuŋe sâamu yâkâlen bamunŋe yuwu sâam eknongop. “Lohimbi yu orowâk tatmâ gamunŋe hilâm kalimbu pesuk yap. Yawu gârâmâ sot miakmâ takawi ya nem pesuk pilai. Yakât otmâ tepne nângâyiŋgian. Sot

barahâk âwurem mâtâwân po yingimu sen biri yingimapgât inâk ki arinomai nanġan.” Yawu sâop.

³³ Sâmu sâwin. “Yuâmâ lok ki manmaiângen mansain. Yawuhât nen sot wosapâ mem yingimunġe neġetâ dopyenġan otbuap?” Yawu sâwin.

³⁴ Sâmunġe sâop. “Yenġâlen wuân sot tap?”

Sâmu sâwin. “Banġa kândâkdâmâ nombolân yâhâp, otmu iġan getek âlâ.” Yawu sâwin.

³⁵ Yawu sâmunġe Yesuġe lohimbî ekyongomu ge tatbî.”

³⁶ Ekyongomu ge tatġetâ Anitâ mepaem banġa otmu iġan ya mem ningiop. Ningimu kâsikum yingimunġe mem newî.

³⁷ Neġetâ dopyenġan otmu hânġânyongomu ariwî. Sot neġetâ torehenġe talop ya menduhum mânunġmunġe saka saka nombolân yâhâp pik sâop. ³⁸ Yâhâ lok papato sâlîkyongomunġe 4000 ya wangiop. Yâhâ imbi naom yamâ ki sâlîkyongowin.

³⁹ Yesuġe hânġânyongomu ariwî. Ariġetâ nenâmâ waġa âlâ mem kapi âlâ, kutġe Maharân sâm, yaken ariwin.

16

Yesuġe kulem âlâ tuhuâkġât Parisaio otmu Sarukaioġe ekuwî.

(Mareko 8:11-13 Luka 12:54-56)

¹ Otmu sâp âlâen Parisaio otmu Sarukaio nombotġaġe Yesuhâlen ari yuwu sâm âikuwî. “Anitâġe hânġângohomu ge mansat sâmai. Ya perâk me bulânġanâk. Yakât otmâ ġaġe sârâ himbimâmbâ kulem âlâ tetemu ekmâ topġe nânġâne.” Yawu sâwi.

² Sâġetâ sâop. “Bâe, yen kulemġât yai. Yawu ġârâmâ kulem âlâlâ otmune topġe ekmâ hâum pâpġuai. Yakât otmâmâ âlâ otmune yawuâk hâum pâpġunomai. Yakât âlâen hâum sâwe. Emetsâpġe otmu yan himbim topġe palalaġ sâm kuriringumap. Yawu otmuâmâ yuwu sâmai. “O, yuâmâ emet henġenġuwe sâm oap. Me sikop otbe sâm oap.” Yawu sâmai. ³ Yâhâ himbim topġe ya helenġumap. Yanâmâ yeġe yuwu nânġâmai. “O, yuâmâ tonġelâk otbe sâm oap.” Yawu sâmai. Yeġeâmâ to yambu otmu sikop yakât topġe ekmâ nânġâm henġenġuai. Yâhâ nâġe kulem âlâlâ memune ek-sai yakât topġeâmâ ġirawuhât ki ekmâ nânġâm henġenġuai?

⁴ Yakât yâhâpġe torokatmâ sâwe. Lohimbî yu yenġât topyene teteâkġât yuwuyaen hâum sâwe. Imbi nombotġaġe lok-lipyeġe betyeġehen kionġmai yakât dopġeâk yeġeâmâ Anitâhât betġehen kionġetâ dondâ bâlemap. Yawuhât kulem âlâ memune ekne sâm yakât âinohoai. Yakât yuwu sâmune nânġâġet. Embânġân poropete âlâ, kutġe Yona sâm, yâkâlen kulem âlâ tetemu Niniwe kapi ambolipġaġe ekbî. Yakât

dopneâk nâhâlen kulem âlâ tetemu eknomai.” Yawu sâop. Yawu sâmu wanjaen yâhâm âlâengen ariwin.

Parisaio otmu Sarukaio yâk yengât matuk keluŋe

⁵ Wanja mem dengân nombot hâtikgum ariwin yan nelâmâk otmâ sot barak ariwin. ⁶ Sot barak arimunŋe yakât otmâ Yesuŋe yuwu sâm eknongop. “Parisaio otmu Sarukaio yengât matuk keluŋe mem bâleyekmapgât galem oranŋinomai.” Yawu sâop.

⁷ Yawu sâmu nenŋe yakât topŋe nângâm pâpgum yuwu sâm alahuwin. “Sot ki mem takain. Yakât mon yap.”

⁸ Yawu sâm alahumunŋe biwinenŋahât topŋe ekmâ yuwu sâm eknongop. Yen sotgâlâk biwiyenŋe katmâ den yan yukât topŋe ki nângâŋetâ keteraksap. Yakât otmâ nâhâlen biwiyenŋe ki tinâk kepeiai. ⁹ Yakât nângâmune ki ârândânŋ oap. Yenâmâ sotgâlâk nanŋai. Yakât sâwe. Sot momeâk mem motokmâ lok 5000 ya yingimunŋe nenŋetâ dopyenŋan olop. Nenŋetâ torehenŋe talop ya saka saka amon mem mânunŋetâ pik sâop? ¹⁰ Otmu sâp âlâen lok 4000 ya gurâ banja nombolân yâhâp yanahâk yingimunŋe newi. Nenŋetâ torehenŋe talop ya saka saka amon mem mânunŋetâ pik sâop? ¹¹ Den ekyongoan yu nângâŋetâ keterakyingimbâp. Yâhâ yeŋe imbiâk nâhâitŋe “sotgât yap” sâm nângânihiiai. Yakât yâhâpŋe sâmunne nângâm henŋenŋunŋet. Parisaio otmu Sarukaio yengât matuk keluŋe yanŋe mem bâleyekmapgât galem oranŋinomai.” Yawu sâop.

¹² Yawu sâm eknongomu nângâmunŋe keterakmu yuwu sâwin. “O, yâhâmâ sotgât ki yap. Yâhâmâ Parisaio otmu Sarukaio yengât den nângâm lohotŋe otmaingât yap.” Yawu sâwin.

Petoroŋe Yesuhât topŋe sâm teteop.

(Mareko 8:27-30 Luka 9:18-21)

¹³ Yapâ yahatmâ, kapi âlâ kutŋe Kaisaria sâm, kutŋe âlâmâ Pilip sâm, yan ariwin. Yan arimunŋe Yesuŋe yuwu sâm âinongop. “Nâmâ Anitâŋe hângânnohomu gewan. Yakât otmâmâ lohimbiŋe nâhât âlâ sâmai?”

¹⁴ Sâmu sâwin. “Nombotŋe gâhât yuwu sâmai. “Yoane Bap-tis emelâk kuŋetâ muop ya mumunambâ yahatmâ mansap,” yawu sâmai. Yâhâ nombotŋeâmâ poropete âlâ, kutŋe Elea, emelâk himbimân yâhâop yanŋe purik sâm ge mansap,” yawu sâmai. Yâhâ nombotŋeâmâ “Poropete âlâ, kutŋe Yeremia, me poropete âlâ mumunambâ yahatmâ mansap,” sâmai.” Yawu sâm ekuwin.

¹⁵ Sâmunŋe sâop. “Yâhâ yeŋeâmâ nâhât âlâ sâmai?”

Yawu sâmu Petoro, kutŋe âlâmâ Simon sâm, yâkŋe yuwu sâop. ¹⁶ “Anitâŋe hângânghohomu ge mansat ya nângâmunŋe

bulâñe otmap. Yakât otmâ gâmâ yâkât nanñe tâñ tâñ ya nanñain.”

17 Sâmu sâop. “Simon, Yoane nanñe, bukulipgañe ekgo-
hoñetâ ki yat. Awoñne himbimân tatmapñe den yu biwihan
katmu yat yakât Anitâñe nânghâhîhimu âlepñe oap. Yakât
biwihe heronje otbuap. 18 Yâhâ gike kutgeâmâ Petoro, kut
yukât topñeâmâ “Kât” yawu tap. Gârâmâ nenñe kât mem emet
tuhumunñe ñiwiñ ñiwiñ sâmap ya ki putuk sâm liwarakbuap.
Yakât dopñeâk lohîmbi nâhâlen ga torokatmai ya ki hiliwa-
honomai. 19 Yakât sâwe. Nâñe mâmâñe otgîhimune lohîmbi
yengât kunyene manbuat. Yanâmâ yâkñe otñetâ bâlemapgât
gâñe sâm kuyiñgiuwat nâku yawuâk kuyiñgiwom. Yamâ yâkñe
âlepñe otñetgât sâm yîñgiuwat nâku yawuâk nânghâwom.” Yawu
sâop.

20 Otmu yuwu sâm kuningiop. “Nâ bulânjanâk Anitâñe
hânghânnohomu gewan. Yakât otmâ lohîmbi ihîlâk ki ekyon-
gonomai.” Yawu sâop.

Petoroñe Yesuhât mâtâp manguwanñiwe sâm olop.

(Mareko 8:31-9:1 Luka 9:22-27)

21 Otmu sâp yan Yesu sâm bâlewanñim mem âlâlâ tuhunomai
yakât tetekñan eknongop. “Topñe katmâ Yerusalem kapiân
yâhâmune yan Isirae nengât kunlipnenñe, otmu Mosehât
girem den kâsikum ningimai ya, otmu hotom umai yengât
kunlipyene kerekñe sâm bâlenihîm mem âlâlâ tuhum no-
hoñetâ mumbom. Mum yan hân kâlehen hîlâm kalimbu
tatbom. Yawu otmâ yanjak mumunambâ yahatbom.” Yawu
sâm eknongop.

22 Yawu sâm eknongomu Petoroñe dâimu peren pilâm ba
yetñiâk kinmâ yuwu sâm ekuop. “Kutdâ, umatñe topñe topñe
otnihinomai sâm tat ya ki tetewuapgât nanñan. Bia kârikñe.”
Yawu sâop.

23 Sâmu purik pilâm yuwu sâm ekuop. “Gâñe mâtâp ki
mangunihi. Mâtâp mangunihîrâmâ Satanñe tepñe heronje ot-
buap. Gâñe den yat yu Anitâñe sâm nihiop ya ki lâuap. Yuâmâ
lokgât nânghân nânghân yat. Ya nânghâmune ki ârândân oap.”
Yawu sâop.

Manmannenñe ki alitmâ manmâ yâhânom.

24 Yawu sâm ekum yanjak purik pilâm yuwu sâm eknongop.
“Lohîmbi âlâ me âlâñe biwiyene nâhâlen katmaiñe nâhâlen
torokatne sâm yan yenjâhât ki nânghâñetâ yahatbuap. Me
senñe âlâlâ tatyîñgiap ya biatningimap sâm yakât ki nânghâm
ketet otmâ engat yâhâp otnomai. Nâhât den haonmâ ârândân
nânghâm tem lâunihîm mannomai. 25 Yâhâ lok âlâ me âlâñe
manmanyene alilaknomai yamâ hiliwahonomai. Yâhâ lok

âlâ me âlâne biwi nângân nângânyene nâhâlâk katmâ manno-
mai. Yawu otmâ manjetâ yongonjetâ munomai yamâ Anitâne
mumuñambâ mem yahatyekbuap. ²⁶ Yawu gârâmâ lok âlâ
me âlâne senne âlâlâ, iri sikum me manman topne topne
yan torokatmâ biwi nângân nângânyene yan hikum munomai
yane mumuñambâ yahatnomaihât dop ki tap. Yâhâ manman
yawu yakât matne âlepne Anitâne yingiwuapgât dop âlâ ki
tap. Yakât yuwu sâmune nângânet. ²⁷ Hâmbâi sâp patoen
Himbim Awoñnañe yâhâpne hângânnohomu anelolipne meyek-
mune hânân genom. Gem yan manmanyenahât matne âlâku
ikñjiâk ikñjiâk kâpekmâ yingiwom. ²⁸ Yen ki mum metenjetâek nâ
lok bulâne mansanne galemnyene otmâ yâhâwom.” Yawu sâop.

17

Yesu, Mose, Elea den sâm alahuwi.
(Mareko 9:2-13 Luka 9:28-36)

¹ Yâhâ yakât kakñan hilâm nombolân konok pesuk sâmu
Yesune Petoro, Yakowo otmu imine Yoane ya yeneâk
meyekmu nen katnenekmâ pumne âlâen yâhâwi. ² Yan
yâhânetâ Yesuhât kun kundenñane âlâ otmu ekbi. Otmu
senneâmâ dewutâ senne gam irik irik sâmap yawuya teteop.
Yâhâ sângumñaneâmâ kaok bolan bolan otmâ kâlâp kokotne
lan lan sâmap yawuya olop.

³ Sâp yanâmâ Mose yet Elea emelâk Anitâne meyelehop
yane yanâk pârâk sânsânâk tetemutâ orowâk den alahu gu-
lahu otbi. ⁴ Den alahu gulahu otñetâ Petoroñe ekmâ Yesu
yuwu sâm ekuop. “Kutdâ, kulem ango teteap yukât yuwuya
âlâ ki ekmain. Yu ekmunne âilongo oap. Yawu gârâmâ gâne
sârâ nâne selep kalimbu kumbomgât nanñan. Âlâmâ gâhât,
âlâmâ Mosehât, âlâmâ Eleahât.” Yawu sâop.

⁵ Yawu sâmu yanâk kulewoñboñ ge lâum kurihiyehop.
Lâum kurihiyekmu yakât biwiñambâ Anitâne yuwu sâop.
“Bulânânâk yuâmâ nine nanne ombe bisine. Nâne biwinane
yâhâk hikum tatman. Yakât otmâ den sâwuap ya yene mem
biwiyeñan katmâ tem lâuwanñim mannomai.” Yawu sâop.
⁶ Yawu sâmu hoñ bawalipñane nângâm kiñgityenahât otmâ
kun kundenyene mem kurihiakmâ hânân ge pare pare iwi.
⁷ Yawu otñetâ Yesune gotyeneñan ba yuwu sâm ekyongop. “Ki
kiñgityenahât otñet. Yahatñetâ arine.” ⁸ Yawu sâmu yahatmâ
lok yâhâp ya yelekñetâ bialop. Yawu otmâ Yesu ikñjiâk kinmu
ekbi.

⁹ Yanak pumñambâ âwurem mâtâwânâk ge Yesune yuwu
sâm ekyongop. “Ewan pumñan Mose yet Elea tetemutâ den
oain yakât in yawu ki ekyongonomai. Hâmbâi nohoñetâ

mum yahatbom yakât kakñanâmâ yu eksai yukât sâam tetem ekyongonjetâ nânġânômai.” Yawu sâop.

¹⁰ Yawu sâamu hoñ bawalipñaje Elea tetemu ekbi yakât nânġâm yuwu sâam âikuwi. “Mosehât girem den kâsikum ningimainjeâmâ yuwu sâamai. “Anġoân Eleane yâhâpñe tetemuâmâ Anitâñe hânġângumu gewuap yâkât mâtâp mewañgiwuap.” Yawu sâamai. Yamâ girawuhât sâamai?”

¹¹ Sâñetâ sâop. “Yamâ bulânjanâk yai. Elea yâhâpñe tetem mâtâp yai ya heñġeñguwuap. ¹² Yawu ġârâmâ yai yakât nâñe yuwu sâamune nânġânjet. Elea yamâ emelâk takaop. Takamu yeñġât kunlipyeñaje ekmâ yâkât topñe ki nânġâm kuñetâ muop. Yâhâ Anitâñe nâ hânġânnohomu gewan yawuâk nohoñetâ mumbom.” Yawu sâop.

¹³ Yawu sâamu nânġânjetâ keterakmu yuwu sâawi. “O, yuâmâ Eleahâlen hâum kinmâ yap yamâ Yoaneñe tetem toen mem katyehop yâkât yap.” Yawu sâawi.

Yesuhât hoñ bawalipñaje weke bâleñe watne sâam hâum pâpġuwi.

(Mareko 9:14-29 Luka 9:37-42)

¹⁴ Mâtâwân gem tatñetâ yan lohimbi dondâñe lok âlâhât nanñe ya nengâlen dâim takanjetâ tângune sâam hâum pâpġum pilâwin. Yawu otmâ yakât den alahum kin tatmunñe bukulipnenñe pumñehembâ ge peneningiwi. Peneninginjetâ yan naom yakât âwânaje Yesu ekmâ gotñan ga yuwu sâam ekuop. ¹⁵ “Lok pato, ġâ ihilâk nannahât nânġâwanġi. Weke bâleñaje nanne mem mânġâemuâmâ toen kionmap. Otmu senñe ġâwânġ ġâwânġ sâam kâlâwân kionmu semap. ¹⁶ Yawuhât nâñe dâim hoñ bawalipñaje sâñetâ weke bâleñaje yâkâlembâ gaiakmâ ariâkġât sâamune hâum pâpġum pilai.” Yawu sâop.

¹⁷ Sâamu Yesuñe nenekmâ yuwu sâam eknongop. “Yen wongât nâhâitñe ki tânnongowuap yawu nanġai? Yakât nânġâmune ki ârândân oap. Nâ yen orop sâp kâlep manmâ yâhâwomġât dop ki tap. Yawuhât pilâyekmâ yâhâwom yan yeñe girawu mannomai?” Yawu sâop. ¹⁸ Yawu sâam lok sihan yakât sâop. “Yen nâhâlen mem ġañet.” Yawu sâop. Mem yâhâñetâ weke bâleñaje mânġâeop ya watmu gaiakmâ ba arimu yanâk âlepñe olop.

¹⁹ Âlepñe olop yakât topñe nânġâne sâam Yesu yuwu sâam âikuwin. “Yu topñe girawuhât nenñe weke bâleñe ya watne sâam hâum pâpġuain?”

²⁰ Sâamunñe sâop. “Yen nâhâlen biwi nânġân nânġânyeñaje kepeim manmai mânê âlepñe yuwu mon sâmbâi. “O, pumñe enda huhuakmâ orotok sâam ġiâk.” Sâñetâ âlepñe huhuakmâ orotok sâam ġembâp. Otmu âi nombotñe tap ya âlepñe

torokatmâ membâi. ²¹ Yamâ weke bâleŋe watmune ariap yaŋe kârikŋe bâleŋe. Yakât otmâ yeŋeâmâ den in sâŋetâ ki gaiakmâ ariap. Yâhâ weke bâleŋe yawuya ekmâmâ topŋe katmâ sot barak manmâ Anitâhâlen biwiyenjaŋe kepeim ulitgunjetâ denyeŋe nâŋgâm gaiakmâ ariwuap.” Yawu sâop.

*Yesuŋe ikŋak mumbuap yakât sâop.
(Mareko 9:30-32 Luka 9:43-45)*

²² Yawu sâmu nen kerehâk yapâ pilâm yahatmâ Galilaia hânâŋgen ariwin. Ari Yesuŋe yuwu sâm eknongop. “Anitâŋe hâŋgânnohomu gewan nâhât kasalipnaŋe nohoŋetâ mumbom. ²³ Nohoŋetâ mum yan hilâm kalimbu hân kâlehen tatmâ mu-muŋambâ yahatbom yakât sâp tâlâhuap.” Yawu sâm eknongomu biwinenjaŋe nâŋgâmunŋe umatŋe bâleŋe olop.

Miti emetŋe yakât takesi kalowot.

²⁴ Mâtâp ari Kapanaum kapi mewin. Kapanaum kapi mem Petorohât emet hawiŋan ari kinmâ den alahuwin. Alahum kinmunŋe lok nombotŋe opon kâmbukŋahât takesi meminiwi yaŋe taka Petoro yuwu sâm âikuwi. “Yeŋgât patoyenjaŋe opon kâmbukŋahât takesi katmap me ki katmap?” Yawu sâm âikuwi. ²⁵ Yawu sâŋetâ Petoroŋe sâop. “Oŋ, yawu otmapgâ.”

Yawu sâmu emet kâlehen yâhâmunŋe Yesuŋe Petoro yuwu sâm âikuop. “Petoro, den yai yakât nâŋgârâ girawu oap? Yuwu sâm âihohowe. Lok komot girawuyaŋe tewetsenŋe mem hâŋgât lok kutdâ yingim mansai? Hâŋgât lok kutdâ ya yeŋgât bukulipyenjaŋe me kasalipyenjaŋe?” Yawu sâop.

²⁶ Sâmu sâop. “Bukulipyenŋe kapi ambolipŋenjaŋe tewetsenŋe ki katmai. Yâhâ kasalipyenŋe mem ge katyekŋetâ yâk yeŋgât amutyenjan mansai yâkŋak tewetsenŋe katmai.” Sâmu sâop. “Bonŋanâk yat. ²⁷ Yawu gârâmâ nen Anitâhât komolân torokatmâ mansainŋe opon kâmbukŋan yâhâ takesi ki katnom yamâ âlepŋe. Yakât denŋe bia. Gârâmâ nâŋgâŋetâ bâlemapgât gâŋe netgât takesi yamâ yuwu tuhum katbuat. Gâŋe iŋan itâŋe mem ari denŋânân pilârâ giâk. Gemu yan anŋoân iŋan kionbuap ya mem tepŋe gâim duhatbuat. Tepŋe gâim duhatmâ tewetsenŋe yapâ mem tetewuat. Ya mem ari gike umut otmu nâhât umut katbuat.” Yawu sâop.

18

*Huruŋ huruŋ manmâ yâhânom.
(Mareko 9:33-37 Luka 9:46-48)*

¹ Yawu sâm ekumu Yesu yuwu sâm âikuwin. “Sâp patoen Anitâŋe tihitnenŋe otmuâmâ orowâk manmâ yâhânom yanâmâ nengâlen gâtŋe âlâ me âlâhât nâŋgârâ kunnenŋe manbuap?” Yawu sâm âikuwin.

² Yawu sâmunje naom tipinje âlâ gotnennjan kinop ya hâum tiripnongom yuwu sâm eknongop. ³ “Âinohoai yakât topnje yuwu sâmune nângânet. Nimnaom titipânje Anitâhât den nângâm in yawu biwiyenaje lâum yâkât komot otmai. Yakât dopnjeâk otnomai yanâmâ Anitânje âlepne yen meyekbuap. Yâhâ yawu ki otnomai yamâ Anitâhât komolân torokatnomaihât dop âlâ ki tap. ⁴ Yâhâ nimnaom titipânje yenhât nângânetâ gemu huruŋ huruŋ manmai. Yakât dopnjeâk yengâlen gâtne âlâ me âlânje yenhât nângânetâ gemu huruŋ huruŋ mannomai. Lok yawuya yengât nângâmune yahatbuap. ⁵ Yâhâ lok âlâ me âlânje naom tipinje yuwuya yakât nângânetâ yahatmu buku otbaŋginomaije nâ hon banihimai yakât dop oap.

*Otjetâ bâleâk sâm ki kendâyinginom.
(Mareko 9:42-48 Luka 17:1-2)*

⁶ Yâhâ lok âlâ me âlânje nimnaom titipâ nâhât pat manmai ya yengât mâtâp maŋguyingimai. Yamâ hâmbâi matne umatne menomai. ⁷ Den yan yakât torokatmâ âlâen hâum yuwu sâwe. Satanje yen kerek mem ge katyekbe sâm otmu yakât lohotne otne sâm oai. Yakât tepne naŋgan. Lohimbi âlâ me âlânje Satangât tem lâum yan, bukulipyene otjetâ bâleâkgât kendâyingimai yakât matne Anitânje umatne yinŋiwuap. Yawu.

⁸ Yakât torokatmâ sâwe. Bulânje hârenomaihât ki sâwom. Topnje nângânetgât den âlâen hâum sâwe. Lok âlâ me âlâ bâtyenaje me kâiyenaje otmâ hilipgunomai. Yawu otmâ hilipgum bâtyenahât me kâiyenahât tosa yakât otmâ umut biwiyene hem kâlâwân kionmapgât ya hârem pilânomai. Topnje yuwuhât yan. Lok âlâ me âlânje dâiyekmu yu me ya otjetâ bâlemu hemgât pat otmai hât ya pilâm biwiyene Anitâhâlen katnomai. Yawu otjetâ manman kârikne yinŋiwuap. ⁹ Otmu yawuâk lok âlâ me âlânje senje nombot me nombot yane orotmeme bâlene ekmâ biwiyene yan ariwuap. Biwiyene yan arimu yakât otmâ tâpikgum senyehât tosa yakât otmâ umut biwiyene hem kâlâpgât pat otmap sâm yakât âlâ gusuhutmâ pilânomai. Gusuhutmâ pilâm biwiyene Anitâhâlen katmâ yâkât tem lâum yâhânetâ manman kârikne yinŋiwuap. Yawu.

*Lama âlâ gulip otbaŋgimu ki pilâwuap yan hâum sâop.
(Luka 15:3-7)*

¹⁰ Yâhâ nimnaom ya yengât âlâku sâmune nângânet. Anitânje anelolipne nombotne naom titipâ yu galemयोगonjet sâm âi yinŋiop yaneâmâ yâkât senjan âilonŋo mansai. Yakât yene naom titipâ yu yengât nângânetâ ki gewuap. ¹¹ Yakât âlâ

torokatmâ sâwe. Lohimbi yeŋe hem nâpumân ge hiliwahomaihât Anitâŋe yeŋgât sâŋ hânġânnohomu gewan. Yakât nâŋe mem kuwikyekmune manman âilŋoġân mannomai.

12-13 Yakât den âlâen hâum yuwu sâŋmune nânġâŋet. Lok âlâhât lama 100 yawu kinbaŋġiai. Gârâmâ ya yeŋgât hohetyeŋambâ konok âlâŋe misiŋgurakbuap. Yawu otmu amboŋaŋe nombotŋe ya katyekmu kinŋetâ konok misiŋgurakbuap ya pâinmâ yâhâm gewuap. Yawu otmâ nombotŋe katyekmu kinnomai ya yeŋgât ki nânġâm ketet otbuap. Yâhâ misiŋgurakbuap ya mem tetem yanâmâ tepŋe welâmŋan ġiâk sâŋ yakât otbuap. ¹⁴Yakât dopŋeâk awoŋnaŋe nan baralipŋe âlâ me âlâŋe hiliwahomaihât haonŋmâ ârândân tihityeŋe otmap.

Orotmeme bâleŋe otniŋinomai yan yuwu otnom.

¹⁵Otmu den âlâ yuwu sâŋmune nânġâŋet. Bukuhe âlâŋe topŋe âlâlâ mânġâehekmu mem dâirâ yok pilâm yetŋiâk alahuromawot. Alahumutâ ârândân otmu buku konok mandowawot. ¹⁶Yâhâ bukunaŋe ġâhât den ki nânġâwuap otmuâmâ emelâk Moseŋe den yuwu kuleŋguop ya watbuat.

“Lok konokŋe ikŋiâk bukulipŋe âlâ me âlâhât topyeŋe teteâġgât sâŋ hâreyiŋgiwuapġât dop ki tap. Lok yâhâp me amon yaŋe denyeŋe sânomai ya lâuakmâ konok otbuap yamâ nânġâŋetâ bonŋe (otmap/otbuap).”

Den ya watmâ buku nombotŋe konok me yâhâp meyelekdâ gam yâkŋe heŋgeŋguromawot. ¹⁷Yâhâ bukunaŋe iliwetbuawâmâ Anitâhât komot yeŋgât senyeŋan heŋgeŋgunomai. Yâhâ yâk yeŋgât senyeŋan iliwetmâ denyeŋe ki nânġâwuawâmâ yuwu sâŋ ekunomai. “ġâmâ kunge kârikŋe otmâ iliwet tat yakât otmâ nen orop torokatdâ mannomġât dop bia.” Yawu sâŋ ekum watŋetâ ari manbuap.

Den sâŋ hâreyiŋgine sâŋ anġoân Anitâ âikum eknom.

¹⁸Yuwu sâŋmune nânġâŋet. Bukulipyenaŋe yu me ya âlepŋe otmai ya yeŋe ekŋetâ ârândân otmap yawuâk Anitâŋe ekmu ârândân otbuap. Yâhâ bukulipyenaŋe otŋetâ bâlemapġât yeŋe kuyiŋġinomai ya yawuâk Anitâŋe mâtâp maŋguyiŋgiwuap. Yawu.

¹⁹Otmu torokatmâ sâwe. Yeŋe menduhuakmâ lok âlâhât den sâŋ hârewaŋġinomai yan biwiyeŋe konok otmu Anitâ âikuŋetâ topŋe mem tetekŋan tuhumu nânġânomai. ²⁰Otmu nâŋe yeŋgât hohetyeŋan kinmâ howeyekbom. Howeyekmune yakât topŋe nânġâm heŋgeŋgum den sâŋ hârewaŋġinomai. Otmu Anitâŋe ġurâ yawuâk hârewaŋgiwuap. Yawu.” Yawu sâop.

Nenje lohimbi otyingim mannom yakât dopheâk Anitâne otningiwuap.

²¹ Sâmu Petoroŋe yuwu sâmu âikuop. “Kutdâ, bukune âlâne orotmeme kiŋgoŋ mângâenekmu tosa pilâwanjimine amon otmu yan pesuk sâwuap? Nombolân yâhâp otmu yan pesuk sâwuap me? Me ya wangim torokatmâ yâhâwuap?” Yawu sâmu topŋe nângâwehât âikum nângâop.

²² Sâmu sâop. “Yawu bia. Ihilâk, gâŋe tosaŋe pilâwanjime yâhâwuat. ²³ Yakât yuwu sâmune nângâ. Anitâne tihityeŋe otmâ den sâmu hâreyingiwuap. Yakât topŋe teteâkgât lok kutdâ orotmemeyenjan hâum sâwe. Yâkŋe ikŋe âi loklipŋe yengât tosa tatyŋgiop ya mem âwureŋet sâmu ekyongop. Ekyongomu tatyŋgiop ya amboŋan amboŋan yâkâlen ba sâmu tetewi. ²⁴ Otmu aŋgoân gaop yâkât tosa pato, yakât dowâmâ 13 milion kina yakât dop. ²⁵ Yâhâ lok yaŋe tewetsenŋe ki tatbanjiopegât otmâ ya kâpekbâpgât dop bia. Yawu gârâmâ lok kutdâŋe yuwu sâmu ekuop. “Gâ, imbihe naomge âi tuhum tewetsenŋe mem dâinomai yamâ nâhâlâk sâmu ârândân katmâ yâhânomai.” Yawu sâop. ²⁶ Yawu sâmu lok yaŋe yuwu nângâop. “Nenje âi yu girawu torokatmâ hâhiwin kakŋan tuhum manmâ yâhânom. Yawu gârâmâ kâpekbomgât dop âlâ ki tap, bia kârikŋe.” Yawu nângâm lok kutdâ ya yuwu sâmu ulitguop. “Yawu gârâmâ gâ nengât tepge nângâningi. Hâmbâi mâtâp teteningimu âlepŋe kâpeknom. Yakât ki hâwât hâwâlâk kendâningiwuat.” Yawu sâop. ²⁷ Yawu sâmu ulitgumu ekmâ tepŋe nângâm tosaŋe ya pilâwanjiopegat.

²⁸ Yawu gârâmâ âi lok yaŋe bukune âlâ mem teteop. Otmu bukujahât tosa yamâ 10 kina yawuya tatbanjiopegat. Mem tetem tosaŋe kâpehâkgât ekuop. ²⁹ Ekumu yuwu sâmu ulitguop. “Gâ tepge nângânihim tipŋe mambotdâ yan kâpekbom.” Yawu sâop. ³⁰ Yawu sâop ya ki nângâm pâi emetŋan mem katmu talop. Yan tatmu yuwu sâmu ekuop. “Gâ yuânâk tâtâ hep torehenlipgaŋe tewetsenŋe gihinetâ pâi emetŋe puluhum gewuat.” Yawu sâop.

³¹ Yawu otmu âi lok yakât bukulipŋaŋe nângâm bâlewanjime patoyeŋe ekuwi. ³² Ekuŋetâ den ya nângâm olop amboŋe ya kunmu gamu yuwu sâmu ekuop. “Gâ lok bâleŋe. Aŋgoân tosahe ya kâpekbâtgât dop. Yamâ nâŋe tosahe pilâhihiwan. ³³ Gâku yawuâk bukukahât tosa ki pilâwanjiate yakât nângâmune umatŋe oap.” Yawu sâop. ³⁴ Otmu biwiŋaŋe nângâmumu umatŋe otmu mem pâi emetŋan katmâ hâhiwin pato ya torokatmâ wanetgât tembe lâulipŋe ekyongop. “Lok yu wawi oap yakât hâhiwin wanetâ ârândân otbuap.” Yawu sâmu ekyongop. ³⁵ Yakât topŋe yuwu tap. Bukulipyeŋaŋe mem âlâlâ tuhuyekŋetâ tosa ki pilâyŋginomai. Yamâ Himbim

Yawu oranjimaihât nângâm lok yawuyaje imbi barak manno-
mai." Yawu sâwin.

¹¹⁻¹² Sâmunje sâop. "Lok kerekje imbi barak mannomaihât
dop ki tap. Nombotjañe mâmalipyene yengât tepyenambâ
pâlâmje mannomaihât yawu tetemai. Nombotjañeâmâ imbi
memai sâm mâtâp manguyingimai. Yâhâ nombotjañeâmâ
Anitâhât nep yakâlâk nângâm tiñ tiñâk mem mannom nângâm
imbi barak manmai. Yakât Anitâñe nângâmu ârândâñ otmap.
Otmu lok nombotjañe den yu biwiyenjañe ekmâ topñe
nângâm yâhâñetâ ârândâñ otbuap." Yawu sâop.

Yesuñe nan baralipyene lukuleyehop.

(Mareko 10:13-16 Luka 18:15-17)

¹³ Otmu sâp yanâmâ lohimbi nombotjañe nan baralipyene
meyekmâ Yesuhâlen ariwi. Ari Yesuñe kunyenjan mem Anitâ
ulitgumu lukuleyehâkgât ekuwi. Yawu otñetâ nenñe yek-
munñe ki ârândâñ otmu kuyingiwîn. ¹⁴ Kuyingimunñe Yesuñe
nenekmu ki ârândâñ otmu yuwu sâm eknongop. "Kâmbukje,
ki kuyinginjet. Anitâñe nimnaom titipâ yu yengât tihityene
otmap. Yakât otmâ dâiyekmâ nâhâlen ganjet. Yeñe kuyinginjetâ
ekmune ki ârândâñ oap. ¹⁵ Yawu sâm Anitâ ulitgum kunyenjan
memu yanjak kapi ya pilâm âlâengen ariwin.

Lok iri sikumyene pato tatyinjiap yâk yengât topyene.

(Mareko 10:17-31 Luka 18:18-30)

¹⁶ Sâp âlâen lok âlâñe Yesuhâlen taka yuwu sâm âikuop.
"Kutdâ, nâñe âlâ girawu otmune ârândâñ otmu yanâmâ An-
itâñe manman kârikjahât pat kunihiwuap?"

¹⁷ Sâmu sâop. "Gâ wongât yakât âinohoat? Yakât amboñe
yamâ Anitâ konok. Gâ yu me ya âlepñeâk otbehât nanjat
otmuâmâ girem den hârohâk nângâm lâuwuat.

¹⁸ Sâmu sâop. "Girem den girawuya?" Sâmu sâop. "Mosehât
girem den yukât yan.

"Gâ lok nombotje ki yongorâ munomai. Me buku âlâhât
imbi ki ekmâ otbuat. Me kombo ki otbuat. Me hâkyenjan
ki sâuwat. Me den perâk ki sâm kâityongowuat.

¹⁹ Gâ âwâhe mâmâhe yetgât lauyetje lâum amutyetjan
manbuat. Otmu nennjahât nanjanjimunñe yahatmap
yakât dopñeâk buku nombotje yengât nângâmunñe ya-
hatbuap." Yawu tap. nângâmat yawuâk buku nombotje
tânyongowehât nângâuwat. Yawu."

²⁰ Sâmu sâop. "Girem den yu sâm arat yamâ otmanâk hârok.
Orotmeme girawuya ki otman ya otbom yanâmâ Anitâñe
manman kârikjahât pat kunihiwuap?" Yawu sâop.

²¹ Sâmu sâop. "Senñe âlâlâ pato tatgihiap yamâ mem buku
nombotje umburuk mansai ya yingiwuat. Yawu otdâmâ

Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuhihiwuap. Yawu otmâ nâhâlen torokatdâ orowâk arinom.” Yawu sâop.

²² Yawu sâmu iri sikum me senŋe âlâlâ pato tatbangiop yakât nâŋgâmu biwiŋe umatŋe otmu, Yesuŋe sâop ya ekmu hâi hâiŋe otmu pilâm âlâengen ba ariop.

²³ Ba arimu Yesuŋe yuwu sâm eknongop. “Yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lok iri sikum pato tatyŋgiap yaŋeâmâ Anitâhâlen torokatne sâm otŋetâ hâi hâiŋe otmap. ²⁴ Yakât otmâ den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Pusiŋe seloŋ watmu pin pinŋan arimu yan watmâ bawe sâm hâum pâpgumap. Yakât dopŋeâk lok iri sikumyeŋe pato tatyŋgiapŋe Anitâŋe tihityeŋe olâkgât mâtâp ya watmâ arine sâm otŋetâ hâi hâiŋe otbuap. Lok nombotŋe iri sikum pato tatyŋgiapŋe yeŋahâlâk nâŋgâmai. Lok yawuyaye himbimân Anitâhât gotŋan ki yâhânomai.” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâmu nâŋgâmunŋe sâtŋe otmu yuwu sâwin. “Âo, yu yat yuâmâ lok girawu yaŋeâmâ himbingât pat otbuap?”

²⁶ Yawu sâmunŋe Yesuŋe sennenŋe topŋan dâŋâk nenekmâ yuwu sâop. “Anitâhât manman kapiân arine sâm loggât nâŋgân nâŋgânân arinomialhât dop ki tap. Yamâ Anitâ konokŋe nâŋgâningimap. Yakât otmâ yeŋe yu me ya otne sâm Anitâhât nâŋgân nâŋgânân watmâ otnomialhât dop tap. Yâkŋe konok manman kârikŋe ya yiŋgimu mem manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

²⁷ Yawu sâmu Petoroŋe yuwu sâm âikuop. “Bâe, nenâmâ senŋe âlâlâ kerek betbangim gâhâlen torokatmâ hâhiwin kakŋan manmain. Yakât nenŋe girawu menomgât nanŋat?” Yawu sâop.

²⁸ Sâmu sâop. “Hâmbâi sâp pato tetewuawân Anitâŋe yâhâpŋe nâ hâŋgânnohomu âwurem gewom. Yanâmâ âi sâm nihiop yakât bulâŋe tetenihiwuap. Yawu gârâmâ yeŋe nâhâlen torokatmâ manmai yamâ nâ orowâk tatnomai. Tatmâmâ Isirae lok komot kâiân yâhâp mansai yeŋgât topyeŋe ya sâm tetenom. Otmu yeŋeâmâ kunlipyenŋe otmâ galemyongom mannomial. ²⁹ Yakât otmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lohimbi âlâ me âlâŋe âwâ mâmâlipyenŋe, me imi garilipyenŋe, me senŋe âlâlâ siminŋe tatyŋgimap ya aksihâk pilâyekmâ lohimbi kerekŋe nâhât den nâŋgâŋetgât nâhât komolân torokatmâ tânyongonomai yâhâmâ nâ orowâk konohân tatnom. Tatmunŋe yakât matŋe âilonŋo yiŋgimune menomial. ³⁰ Yâhâ lohimbi nombotŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmap ya Anitâ orop ki tatnomai. Yâhâ nombotŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmai ya Anitâŋe meyekmu ikŋan torokatnomai.” Yawu sâop.

20

Anitâhât hon bawanġimunġe yakât hâmeġe ningiwuap.

¹ Yesuġe den âlâ yuwu sâġm eknongop. “Anitâhât hon bawanġinġetâ yakât hâmeġe yinġgiwuap yakât topġe nânġġâġetâ keterahâġġât den âlâen hâġm yuwu sâġmune nânġġâġet. Lok kutdâ âlâhât hân pato tatbanġiopġe oġonġânâġ nep tuhuġet sâġm kapiân yâhâ nep lok meyehop. ² Lok meyekmâ, “Âi tuhunomai yakât hâmeġe kina konok konok yinġgiwom,” sâġmu nânġġâġetâ âlepġe otġu yahatmâ ari nep tuhuwi.

³ Yawu otġmâ oġonġânâġ 9 kilok otġu yan lok nombotġe âlâ meyekbe sâġm kapiân yâhâop. Yâhâ hilâm im tatbi ya yehop. ⁴ Yekmâ yuwu sâġm ekyongop. “Yen ari nâhât nep kâġmetġetâġ yakât hâmeġe kina konok konok yinġgiwom.” Yawu sâġm ekyongomu ari nep tuhuwi. ⁵ Nep tuhum tatġetâ 12 kilok olop yan nep lok nombotġe âlâ meyekmu nep tuhuwi. Yâhâ 3 kilok otġu nep nombotġe âlâ ya gurâ meyekmu nep tuhuwi.

⁶ Nep tuhum tatġetâ emelâġ emetsâpġe olop. Emetsâpġe otġu nep lok nombotġe âlâ meyekbe sâġm kapiân yâhâop. Yâhâ yekmâ yuwu sâġm âiyongop. “Wongât otġmâ konam im tai?”

⁷ Sâġmu sâwi. “Lok âlâġe âi tuhuġet sâġm ki sâġm ningiap. Yakât otġmâ hilâm im tain.”

Sâġġetâ sâop. “Yen yahatmâ ari nâhât âi tuhuġet,” sâop. Yawu sâġmu ari nep tuhuwanġiwi.

⁸ Nep tipġe tuhuġetâ emetsenġe potok sâġmu nep ambonaġe yahatmâ nep loklipġe yenġât galem ya yuwu sâġm ekuop. “Lok âi miai ya ekyongorâ ga hâmeġe meġet.” Yawu sâġm ekuop.

Aiop, galem yaġe nep loklipġe ya ekyongomu ġaġetâ bâiġe meyehop yâġ yenġâlebâ topġe katġmâ tewetsenġe yinġgiop. Yinġim arim arim anġoân meyehop ya bâiġe yinġgiop. ⁹ Yawu otġmâ lok emetsâpġe taka âi mewi ya kina konok konok yinġgiop. ¹⁰ Yawu otġu anġoân takawi yaġe yekġetâ bâlemu yuwu nânġġâwi. “Nenġe sâġm oġonġânâġ taka âi topġe kat-sain. Yakât otġmâ tewetsenġe pato membâġġât dop.” Yawu nânġġâwi. Yawu nânġġâwi yamâ anġoân takawi me betġan takawi ya hârohâġ dop konohâġ yinġgiop. ¹¹ Dop konohâġ yinġgimu yakât tepyenġan tâlimu nep ambonahât dondâ nânġġâm bâlewanġim yuwu sâġm ekuwi. ¹² “Lok nombotġe emetsâpġan meyekdâ takai. Yâhâ nenâmâ oġonġânâġ menenekdâ nep tuhumunġe sikopġe irik irik sâġm dondâ nongoap. Yakât otġmâ bâleain. Yawuhât ġirawu otġmâ ġâġe mem ġe katnenekmâ emetsâpġe takai ya orop dop konohâġ ningiat? Yakât nânġġâmunġe dondâ bâleap.” Yawu sâwi.

13 Yawu sânetâ nep ambonaje lok hohetyenjan kinmâ sâop ya yuwu sâm ekuop. “Buku, nâne ki otmâ tâpikguan. Meyeksan yan kina konok konok yingiwom sâmunne nângânetâ ârândân oap. 14 Yakât otmâ yingian yu miakmâ arinet. Nâne yen yingian otmu bâine takai ya yingian yuâmâ nine enjatneâk watmâ yingian. 15 Nâne tewetsenne yu kâsikum yingian yamâ nâhât wahap. Yeje ki galemnohoai. Yakât otmâ yeje nângâm bâlenihiai yakât nângâmune ki ârândân oap.” Yawu sâop.

16 Yakât otmâ yuwu sâmunne nângânet. Sâp yiwerene nâhâlen biwiyenaje kepeim hoj banihiai. Otmu sâp âlâen komot topne topne yaje nâhâlen biwiyenaje kepeim hoj banihino-mai. Yen me yâk hârohâk hâmeje dop konohâk menomai. Gewe yâhâwe bia. Yen kerekne manman kârikjan arinomai. Yawu.” Yawu sâop.

Yesuje mumbuap yakât sâm hoj bawalipne ekyongop.

(Mareko 10:32-34 Luka 18:31-33)

17 Yesuje Yerusalem kapiân yâhâwe sâm nen hoj bawalipne menenekmu orowâk yâhâwin. Mâtâwân yâhâm tatmâ Yesuje yuwu sâm eknongop. 18 “Yuwu sâmunne nângânet. Yiwerene Yerusalem kapiân yâhânom. Yan yâhâmunne lok âlâne nângâm bâlenihim hotom umai otmu Mosehât girem den kâsikum ningimai ya yengât bâtyenjan katnekbup. Bâtyenjan katnekmu den âiân katnekmâ mumbomgât den sâm hârenihinomai. 19 Den sâm hârenihim Roma lok yengâlen katneketâ yâkne yuwu otnihinomai. Sennan gem, tâpnohom, mem âlâlâ tuhunekjetâ hâhiwin pato nângâwom. Otmu benje howanân nohojetâ mumbom. Mumune hannohojetâ hilâm kalimbu pesuk sâmu yakât kakjan mumuambâ yahatbom.” Yawu sâop.

Bukulipnenne yâk yengât hoj bayiinginom.

(Mareko 10:35-45)

20 Sâp yanâmâ Yewerihât imbiñaje nanyâhâtyetne dâiyelekmâ ba Yesu yuwu sâm ekuop. “Kutdâ, nanyâhâtnne yu nângâyitgihât nanjan.” Yawu sâop.

21 Sâmu sâop. “Gâ biwihanje girawu nângâm dâiyelekmâ takat?”

Sâmu sâop. “Sâp patoen gâne lohimbî kerek galem-nenne manbuat yanâmâ nâhât nanyâhâtnne yu orowâk tatmâ tângohomotâ galem mannomai.” Yawu sâop.

22 Yawu sâmu Yakowo yet Yoane yuwu sâm âiyotgop. “Yakât topne ki nângâm denâk sâm yawot. Umatne âlâlâ tetenihimu hâhiwin nângâwom yawuâk nângâromawot me?”

Sâmu sâowot. “Ya âlepne yat. Umatne nângâwualân net gurâ yawuâk nângâromgât nanjait.” Yawu sâowot.

²³ Sâmutâ sâop. “Bonņanâk yawot. Umatņe âlâlâ tetenihimu hâhiwin nângâwom ya yet gurâ yawuâk nângâromawot. Yakât sâwe. Lok âlâ me âlâņe tânnohoņetâ kunlipyenęe mannom yakât Anitâ ikņahâk nângâmu tap.” Yawu sâop.

²⁴ Yawu sâm ekyotgomu yakât den pat nângâmunęe bâlemu Yakowo yet Yoane yetgât nângâm bâleyitgiwin. ²⁵ Nângâm bâleyitgimunęe Yesuņe nângâmu bâlemu den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Lok papatolipyenęe nângâmai dopņan lohimbi galemýongoņetâ yâk yengât amutyenęan manmâ hâhiwin kakņan manmai. ²⁶⁻²⁸ Yeņeâmâ papatolipyenęe otyiņgimai yawu ki otnomai. Nâhât den lâum mansaiņe nâhât hoņ bam gam nâ tânnohoņetgât ki gewan. Nâņeâmâ lohimbi hoņ bayiņgim sârereyekmâ kinmune nohoņetâ mumbom. Mum yan tosayeņe pilâyiņgiwom. Yawu otbomgât awoņnaņe âi sâm nihim hângânnohomu ge mansan. Yawu gârâmâ yengâlen gâtņe âlâ me âlâņe bukulipyenęe nângâyiņgiņetâ yahalâkgât meņetâ huruņ huruņ otmu yâk yengât amutyenęan mannomai. Otmu yengâlen gâtņe âlâ me âlâņe Anitâņe nenekmu ârândâņ olâkgât nângâm yawuâk bukulipyenęe yengât hoņ bayiņginomai. Yawu.” Yawu sâop.

*Lok senyetņe bok sâsâņe ya heņgemýotgop.
(Mareko 10:46-52 Luka 18:35-43)*

²⁹ Yesuņe menenekmu Yeriko kapi pilâm yâhâwin. Yâhâmunęe lohimbi dondâņe betnenņan watnenekmâ ariwi. ³⁰ Arimunęe lok yâhâp senyetņe bok sâsâņe mâtâp ginņan talowot. Tatmutâ lohimbi yaņe “Yesu takap” sâņetâ nângâm yahatmâ halahum yuwu sâowot. “Lok pato, Dawitihât sen, gâ netgât wehe nângânitgi.” Yawu sâowot.

³¹ Yawu sâmutâ lohimbi gotyetņan kinbiņe kuyitgim yuwu sâwi. “Bâe, girawu otmâ den kârikņe sâm halahum tawot? Den nângânâk tatset.” Yawu sâwi. Yawu sâņetâ iliwetmâ witgumâk sâowot.

³² Sâmutâ yuwu sâm âiyotgop. “Girawu otyitgiwehât naņgawot?”

³³ Sâmu sâowot. “Lok pato, sârâ sennetņe hâreakmu ekdehât naņgait.” Yawu sâowot.

³⁴ Yawu sâmutâ senyetņan mem walipgumu hâreakmu ekmâ, Yesu betņan sâmutâ orowâk ariwin.

21

*Yesuņe Yerusalem kapiân yâhâop.
(Mareko 11:1-11 Luka 19:28-40 Yoane 12:12-19)*

¹ Yapâ ari Yerusalem kapi pato yakât gotņan kapi âlâ, kutņe Betepahe sâm, ya Oliwa pumņan tap yan yâhâwin. ² Yan yâhâ Yesuņe hoņ bawayâhâtņe yâhâp yuwu sâm hângânyotgop.

“Kapi tipine ewapâ tap yan dongi nanje otmu mâmâne hikum katyeleknetâ kinsawot ya holaŋmâ meyelekmâ geromawot. ³ Holaŋyelekmutâ lok âlâ me âlâne yelekmâ âiyotgoŋetâmâ yuwu sâŋ ekyongoromawot. “Yiwerene âi teteap. Yakât otmâ kutdânetŋane yu meyelekdêhât hânġânnotgomu takait. Meyelekmâ arimutŋeâmâ âi ya tuhum pesuk pilâmuâmâ mem âwurem takarom.” Yawu sâŋ ekyongoromawot.” Yawu sâop.

⁴⁻⁷ Yawu sâŋ hânġânyotgomu yâhâowot. Yâhâ dongi ya holaŋmâ meyelekmâ takamutâ hâk katipne kâlep katbin ya holaŋmâ lotohom kakŋan katbin. Katmunne kakŋan yâhâ talop. Yâhâ tatmu Yerusalem kapiân yâhâwin. Otmu Yesu kapiân yâhâop yakât emet inânŋan poropete âlâne den kulemguoŋ ya yuwu tap.

“Yen Yerusalem kapi ambolipne nânġânet. Papatolipyenane orotmeme yuwu otmâ mansai. Yaneâmâ bam gane sâŋ yan hâk meme otmâ beâsi kakŋanâk bam gamai. Otmâmâ yengât lok kutdâ yuŋeâmâ yeŋe otmai yawu ki oap. Yâhâmâ ikŋahât nânġâmu gemap. Yakât otmâ dongi kakŋanâk lohotŋan ariop.”

Den yawu tap yakât bonne Yesune dongi kakŋan tatmâ Yerusalem kapiân yâhâop yan teteop.

⁸ Kapiân yâhâmu yan lohimbi kiŋgitne orowâk hâruhuakbiŋe Yesuhât nânġânetâ yahatmu yeŋe sâŋgum kâkâlep ya holaŋmâ mâtâp tete liŋgatmâ ariwi. Yâhâ nombotŋaneâmâ âliwahap esenŋe hârem yanŋe liŋgatmâ ariwi. Liŋgatnetâ dongi yanŋe yakât kakŋambâ ariop. ⁹ Yâhâ nombotŋe hâruhuakbi yanŋe yuwu sâŋ mepaewi. “Gâmâ tâmbânenŋe Dawitihât sen. Gike ombeheâk ki takat. Anitâne âi sâŋ gihiop ya lâum kinmâ nengâlen mat takat. Yakât otmâ herone otgihim mepaeheksain.” Yawu sâŋ mepaewi.

¹⁰ Yesune Yerusalem kapiân yâhâmu kapi ya ambolipŋane ekmâ pâràk pilâm yuwu sâwi. “Main. Lok yuâmâ wonân gâtŋe? Me âlâhât nanŋe?”

¹¹ Yawu sâŋetâ lohimbi betŋan sâwiŋe yuwu sâŋ ekyongowi. “Yuâmâ Anitâhât poropete âlâ, kutŋe Yesu, kapi tipine, kutŋe Nasaret sâŋ, Galilaia hânân tap yapâ gâtŋe.” Yawu sâwi.

Yesune opon kâmbukŋan yâhâ lohimbi watyehop.

(Mareko 11:15-19 Luka 19:45-48 Yoane 2:13-22)

¹²⁻¹³ Yawu sâŋetâ Yerusalem kapi patoen yâhâwin. Yâhâmunne Yesune dongi kakŋambâ kioŋmu yanŋak yapâ opon kâmbukŋan yâhâwin. Yâhâ opon kâmbukŋe kâlehen lohimbiŋe senŋe âlâlâ anġi guŋgi otmâ hâmeŋe hâukum kinbi ya yekbin. Yekmâ Yesune nânġâm bâleyiŋim yuwu sâŋ ekyongop. “Yu oai yukât emet inânŋan Anitâne poropete âlâ ekumu kulemguoŋ ya yuwu tap.

“Lohimbi hânñan kulemñan manmâ araiñe nâhât opon yukât kâlehen yâhâ mepaeneknomai.”

Den sâop yakât yuwu sâmunne nânğâñet. Yeñe yukât kâlehen tatmâ lohimbî kâityongom hâmeñe mem yahatmâ anği gunği otmâ gai. Yawu otmâ gai yu ekmune anğim bero emetñe yawuya oap. Opon kâmbukñe yu kâlehen ki orotñe otñetâ ekmune bâleap.” Yawu sâm kakñan tat tat, tewo, kembâ mem emetñe tuhumi ya kâlehen katñetâ talop, senñe âlâlâyeñe mem purik pilâyinğim watyekmu yahatmâ tiok taok otmâ arim kinbi.

¹⁴ Gem tiok taok otmâ arim kinñetâ lok nombotñe senyeñe bok sâsâñe otmu lok pareñe ya yâkâlen arinñetâ heñgemyongop.

¹⁵ Heñgemyongomu naom titipâñe Yesu ekñetâ sâtñe otmu yuwu sâm mepaewi. “Dawitihât sen, kâwiâk watyekdâ kionşai yakât heroñe oain.” Yawu sâñetâ yan hotom uminiwi ya yeñğât lok kunñe otmu Mosehât girem den kâsikumi ningiminiwi yañe nânğâm bâlewanğim yuwu sâwi.

¹⁶ “Naom titipâ kutyene biane mepaeheksai ya ekmunñe ki ârândân oap. Yakât kuyinğirâ hutuk sâñet,” yawu sâm Yesu ekuwi.

Sâñetâ sâop. “Mepaenekñetâ nânğâmune ârândân oap. Yu oai yukât emet inânñan Anitâñe poropete âlâ ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Anitâñe nimnaom titipâ yeñğât biwiyenñan kionşmu heroñe otbanğiai.”

Den yawu kulemguwi tap yakât bulâñe yu tetemu eksai.”

¹⁷ Yawu sâm ekyongom yapâ pilâyekmâ Betani kapiân ari omoñ sâmu iwin.

Lakop sâwanğimu hâlâlân sâm kinop.

(Mareko 11:12-14,20-24)

¹⁸ Yan imunñe emet hañ sâmu yahatmâ Yerusalem kapiân âwurem yâhâwin. Mâtâp arim tatmunñe Yesu po wanğiop. ¹⁹ Po wanğimu senñe pilâm lakop âlâ mâtâp ginñan kinop ya ehop. Ya ekmâ kehetñe mem nembom sâm gotñan ari ekmâ kehetñe âlâ ki kinop. Esenñanğak âi omoñ omoñ otmâ kinmu ekmâ yuwu sâop. “Âo, yu kehetñe ki kinsap. Esenñeâk tap. Yakât otmâ lakop yukât kehetñe âlâ ki menomai.” Yawu sâop. Sâmu yanğak esenñe gimbanğuo.

²⁰ Yawu otmu nenñe ekmunñe sâtñe otmu yuwu sâm âikuwin. “Bâe, yuâmâ topñe girawuhât esenñe in yawu gimbanğuo.”

²¹ Sâmunñe sâop. “Sâmunne nânğâñet. Biwiyene Anitâhâlen katmâ manmâ yâhânomai yamâ lakop yu sâm wanşan yawuâk otnomaihât dop tap. Yakât den âlâen hâum sâmunne nânğâñet. Yeñe yuwu mon otnomai. Pumñe âlâ ekmâ “Huhuakmâ

orotok sâam giâk” yawu sâam biwi yâhâp ki otmâek ulitgunjetâ âlepne huhuakmâ orotok sâam gewuap. Yawu. ²² Yeŋe yu me ya otne sâamâmâ angoân biwi nângân nângânyerane Anitâhâlen kepeim ulitgunjetâ nângâyin gimu yanâmâ yakât bulâne âlepne tetemu eknomai.” Yawu sâop.

*Yesune âlâhât sâtgât otmâ âi miop ya ki sâam tetem ekyongop.
(Mareko 11:27-33 Luka 20:1-8)*

²³ Yawu sâam eknongomu Yerusalem kapiân yâhâwin. Yâhâ opon kâmbuknan tatmunne lohimbi nombotne yan tatbi ya den pat âlepne ya ekyongop. Hotom uminiwi otmu Yura nengât papatolipnenne yuwu sâam âikuwi. “Gâne oran âlâhât sâtgât Anitâhât opon kâmbuknan yâhâ lohimbi watyehon?” Yawu sâam âikuwi.

²⁴ Sânetâ sâop. “Âinohoi gârâmâ nâku yawuâk âiyongomune yeŋe den matne kâpeknihiŋetâ yanâmâ nâne âlâhât sâtgât âi yu mem gaman yakât topne ekyongowom. ²⁵ Yakât yuwu sâamune nângâŋet. Yoaneŋe toen mem katyehop yamâ âlâhât sâtgât otmâ âi ya miop? Anitâhât me ondop yeŋgât sâtgât âi ya tuhuop yakât sânetâ nângâwe.” Yawu sâam âiyongop.

Yawu sâamu matne kâpekbanjine sâam pâpgum alahu gulahu otmâ yuwu sâawi. “Nenne yuwu mon sâanom. “Yoane yamâ Anitâne âi sâam waŋmu tuhuop.” Yawu sâanom yamâ matne yuwu mon sâawuap. “O, yenâmâ girawu otmâ Yoanehâlen biwiyeŋe ki katbi?” Yawu sâamu den matne girawu sâam kâpekbanjinom? Anulaknom yakâ. ²⁶ Yâhâ âlâ yuwu mon sâanom. “Yâhâmâ lok yeŋgât sâtgât otmâ nep ya tuhuop.” Yawu sâanom yamâ lohimbi dondâne yuwu sâanomai. “O Yoane yamâ poropete pato, wongât den yawu yai?” Yawu sâam yan nengât nângâŋetâ bâlewuap. Nângâŋetâ bâlemu nongomaihât ki ekunom?” Yakât otmâ hâum pâpgum pilâwi. ²⁷ Yakât otmâ yuwu sâam ekuwi. “Yoaneŋe âlâhât sâtgât âi ya meminiop ya nen ki nanjain.” Sânetâ sâop. “Nâku yawuâk. Âlâhât sâtgât âi yu tuhum gaman yakât ki ekyongowom.” Yawu sâop.

Lohimbi girawu yaŋe Anitâhât den lâuwi.

²⁸ Yesune den âlâen hâum yuwu sâam ekyongop. “Lok âlâhât nanyâhâtne yâhâp. Otmu âwâyetneŋe atane yuwu sâam ekuop. “Nan, gâ âinennehen ari nep kâmet.” Yawu sâop. ²⁹ Sâamu sâop, “O, awon, nâmâ hâkâŋ oan.” Yawu sâop. Yâhâ tipine tatmâ yaŋak ihilâk yahatmâ ari âi ya miop. ³⁰ Yawu otmu âwâyetneŋe imiŋahâlen ari yawuâk sâam ekuop. Yawu sâamu imiŋane yuwu sâop. “Awon, âlepne ariwom,” sâop. Yamâ benne pilâm ki ariop. ³¹⁻³² Yawu olowot gârâmâ nanyâhâtne âlâne âwâyetneŋahât den ya tem lâuowot?”

Yawu sâam âiyongomu yuwu sâwi. “O, yamâ atanaje awâyetnahât tem lâuop,” yuwu sâwi.

Sânetâ sâop. “Yawu gârâmâ yuwu sâmune nângânet. Yoaneje manman âlepne yakât mâtâp ekyongom gaop. Yamâ yeje denje nângânetâ nahat otmu bet pilâwi. Otmu yeje lok nombotne yeknetâ bâlemu sâam ge katyeksai. Yakât otmâ yuwu sâmune nângânet. Lok âlâ me âlâne takesihât tewetsenje meminiwi yapâ kombo mem manminiwi, me imbi nombotne lok ihilâk orop manminiwi yaŋe orotmemeyenje bâlene ya sâam tetem bet pilânetâ yan Yoaneje toen mem katyehop. Yejeâmâ biwi yâhâp otmâ manmai. Biwiyenje pâlâmne otmâ yâkât den nângânetâ ki bulâne otmap. Yakât otmâ tewetsenje kombo meminiwi, otmu imbi lok ihilâk orop manminiwi yawuyenje hewewenje otmâ kulet sâyingim Anitâhât komolân torokatmâ mansai. Yejeâmâ Yoanehât den nângânetâ nahat otmu biwiyenje alitmâ Anitâhât komot bulâne yan ki torokatsai.

Wain kalam ambojahâlen hâum sâop.

(Mareko 12:1-12 Luka 20:9-19)

³³ Otmu yengât topyene teteâkgât den âlâen hâum sâamune nângânet. Lok pato âlâne wain kâmetnet sâam nep lok meyehop. Meyekmu ari dâmân sâhâm hawamgum wain kâmetbi. Otmu wain toŋe ya mem mendâreŋetâ gewuapgât wanŋa hâwiwi. Otmu emetyenje tuhuwi. Ya tuhumm tin pilânetâ galem katyekmâ âlâengen ari sâap kâlep manop. ³⁴ Sâap kâlep manmu wain kehetne puru pato kinop ya ambojane hâruhunihiŋet sâam hoŋ bawalipne yakembâek hângânyongomu takawi. ³⁵ Hângânyongomu takanetâ nep galemne katyehop yaŋe nombotne yongom watyekbi, yâhâ nombotneâmâ kâtnje yongonetâ muwi. ³⁶ Bennje sâap âlâen hângânyongomu takanetâ nombotne yongonetâ muwi. Yâhâ nombotneâmâ watyeknetâ purik sâam ambojahâlen ariwi. ³⁷ Arinetâ ambojane den pat ya nângâm yuwu nângâop. “Bâe, yu oai. Gârâmâ nine nanne ombe bisine hângângumune arimu ekmâ yanâmâ ewe katnomai.” Yawu nângâop. ³⁸ Biwiŋane yawu nângâm ikne nanne hângângumu takamu ekmâ yuwu sâwi. “Bâe, yuâmâ patonnenje ikne nanjane takap. Âwâne mumu yan kalam yuâmâ yâkne ambokumapgât kumunne muâk. Kumunne mumu yan kalam yuâmâ nengât otbuap.” ³⁹ Yawu sâam kum kekae topnehen pilânetâ iop. Yawu. Yakât âiyongomune matne sânetâ nângâwe.

⁴⁰ Yawu otnetâ âi amboŋe ya girawu otbuap?” Yawu sâam âiyongop.

⁴¹ Âiyongomu sâwi. “Yawu otnetâmâ âi amboŋe yaŋe taka yongomu munetâ nep lok ondop meyekmâ

kaweyenjan katyekbuap. Katyekmu yan tem lâuwangim hon bawanjinomai.” Yawu sâwi.

⁴² Sânetâ sâop. “Anitâne hângânnohomu gewan. Yakât poropete âlâne yuwu kulemguoap ya yeje ki mon sâlikum nângâmai.

“Nep lokne nak âlâ ekmâ bâleje sâm mem ketetbi. Bâleje sâm mem ketetbi ya Anitâne lâum kânângâmu kuhupin kârikne otmâ kinsap. Yâhâ emet tuhuwiñe ekmâ yuwu nângânomai. “Bâe, yuâmâ patone nângâmu teteap. Ek-munne sâtne oap.” Yawu nângânomai.” Yawu kulemguoap tap.

⁴³ Den sâop yakât bulâne yiwerene nâhâlen tetemu eksai. Yakât otmâ yuwu sâmune nângânet. Yeje nâhât nângânetâ gemu hâkân otmâ betnihim mansai. Yakât otmâ yen pilâyekmâ pâku lohimbî meyekmune nâhâlen biwi nângân nângânyenane kepeim manjetâ kunyeje pato otmâ yâhâwom. Otmu den âlâen hâum sâwe. ⁴⁴ Lok âlâ me âlâne kuhupin yu ekmâ betbanjinomai yamâ hâhiwin nângânomai. Yawu gârâmâ kuhupin yuje putuk sâm kionmâ yongowuap yamâ dâk dâk hutuk yongomu munomai. Yawu.” Yawu sâop.

⁴⁵ Yawu sâmu yuwu sâm alahuwi. “Bâe, nenne haonmâ ârândân Yesu betbanjinmain. Yakât otmâ Anitâne nen pilânenekbuapgât den yu yap.” Yawu sâm alahum nângânetâ bâleop. ⁴⁶ Nângânetâ bâlemu Yesu mem pâi emetjan katne sâm otbi yamâ yuwu nângâwi. “Lohimbî, sesengâlâk Yesuhâlen torokatmâ mansane yuwu nanjai. “Yesu yu poropete âlâ mansap,” Yawu nângâm mepaemai.” Yakât otmâ pâi emetjan katne sâm otbi ya gorâyinjimu pilâwi.

22

*Lok kutdâ âlâhât nanñane imbi miop yan hâum sâop.
(Luka 14:16-24)*

¹ Yesune den âlâen hâum hotom uminiwi otmu Yura nengât kunlipnenne ya yuwu sâm ekyongop. ² “Anitâne tihitnenne otmâ yâhâwuap. Yakât topne yuwu tap. Lok kutdâ mansai yengâlen hâum sâmune nângânet. Lok kutdâ âlâhât nanñane imbi membe sâm songo bau otmu sot kâle topne topne um hâwurumu kinop. ³ Otmu nanñane imbi membe sâmu yan âwânane hon bawalipne nombotne yuwu sâm hângânyongomu ariwi. “Yen yâhâm gem bukulpipnenne meyeknetâ takanjet.” Yawu sâop. Yawu sâm hângânyongomu ari ekyongonjetâ ki takawi.

⁴ Yawu otjetâ âlâkuâk hon bawalipne nombotne yuwu sâm hângânyongomu ariwi. “Anjoân bukulpipene hângânyongomune ari ekyongonjetâ ki takai ya yeje âlâkuâk

ari yuwu sâm ekyongonjet. “Yen nângânet. Sonjo bau otmu sot kâle yamâ emelâk mem dinñan tuhumunje tap. Yakât takanjetâ nanñaje imbi membuap yakât heronje otmâ nenom.” Yawu sâm ekyongonjet,” sâm hângânyongomu ariwi.

⁵ Hângânyongomu honj bawalipñaje yâhâm gem âlâkuâk ekyongowi. Den ya ekyongonjetâ nângâm nângâm âlâku nângâop dopñan dopñan ariwi. Nombotje kalamângen nep tuhuakne sâm ariwi. Yâhâ nombotñajeâmâ bisinisi tuhuakne sâm ariwi. Nombotje ihilâk mahilâk arim kinbi. ⁶ Yâhâ nombotñajeâmâ lok kutdâje honj bawalipñe hângânyongomu den mem ariwi ya yongonjetâ muwi.

⁷ Yawu otñetâ lok kutdâ yañe den pat nângâm kuk otmâ tembe lâulipñe hângânyongomu ariwi. Ari kapiyenânâk yongom itit kiom bâleñe tuhuyiñgiwi. ⁸ Otmu lok kutdâ yañe honj bawalipñe yuwu sâm ekyongop. “Bukulipnennñaje hâkânj otmâ ki takai. Yakât otmâ sot kâle emelâk um katñetâ tap ya bâlemagât yuwu otnom. ⁹ Hângânyongomune mâtâp kunñan ari kinmâ lohimbi yuken yaken arine sâm oai ya ekyongonjetâ taka sot yu neñet.” Yawu sâop. ¹⁰ Yawu sâm ekyongom hângânyongomu honj bawalipñaje den sâop yawuâk mâtâp kunñan yâhâm gem lohimbi âlepñe bâleñe ya ekyongowi. Ekyongonjetâ taka lok imbi miop ya âwâñahât emelan yâhâ pik ñâtâk ñâtâk sâwi.

¹¹ Yâhâ lok kutdâ yañe lohimbi takawi ya yekbe sâm emet kâlehen yâhâop. Yâhâ tatbi yapâ gâtñe lok âlâñe sângum tok sâsâñe latmâ taka talop ya ekmâ nângâm bâlewanñim yuwu sâm ekuop. ¹² “Bâe, gâmâ girawuhât nannañe imbi membe sâm otmu sângum tok sâsâñe latmâ taka tat? Ya ki ârândânj oap.” Yawu sâop. Yawu sâmu den matñe sâwehât nângâmu umatñe otmu anjolakmâ inâk talop. ¹³ Yan tatmu lok kutdâ yañe honj bawalipñe yuwu sâm ekyongop. “Yene lok yu kâñe bânñe nombot nombot sâhâm lâum yaehen pilâñetâ giâk. Pilâñetâ ge yaehen hâhiwin pato nângâmbisâp. Yawu.” Yawu sâm ekyongop. ¹⁴ Yawu gârâmâ den yuân hâum yakât topñe yuwu sâmune nângânet. Anitâñeâmâ lohimbi kerehâk dâiyekbe sâm oap. Yawu gârâmâ lohimbi getek âlâñe yâkâlen biwiyenñaje kepeim manñetâ manman kârikñahât pat kuyiñgimu mannomai.” Yawu sâop.

Anitâhât pat sâm yu ya katmunñe tatmap ya wanñom.

(Mareko 12:13-17 Luka 20:20-26)

¹⁵ Den ya sâm tiñ pilâmu Parisaio yenjâk perenñ pilâm ba kinmâ yuwu sâwi. “Den âlâen hâum yap yunjeâmâ nengât topnenñe miap. Yakât nângâmunñe bâleap. Yakât benñe girawu otmâ sâmunñe Roma tembe lâunje Yesu mem ari pâi emetñan katñet.” Yawu sâwi. ¹⁶ Yawu sâm honj bawalipñe otmu

Herotgât âi lok nombotņaje Yesu âikuņetâ sâam tâpikgumu topņe mem tetenehât hângânyongowi. Hângânyongonjetâ Yesuhâlen taka yuwu sâwi. “Bawapi, gâhât topge nanġain. Gâņe den imbiâk ki sâmat. Den sâmat ya nâņgâmunņe bonņeâk otmap. Otmu lohimbijne nâņgâhijetâ yahalâkgât nâņgâm âi ki tuhumat. Gâņe lok âlâhât nâņgârâ yahatmu âlâhât nâņgârâ gemu yawu ki otmat. Gâņe uwawapņe bia otmâ manmâ garâ gekmain. Yakât wuân me wuân otnom yakât sârâ nâņgâne. ¹⁷ Roma lok âlâ kunnenņe mansap, kutņe sisa sâam, yâhâmâ haonmâ ârândâņ takesi waņmain. Yawu gârâmâ ya waņmâ yâhânôm me bia? Yakât sârâ nâņgâne.” Yawu sâwi.

¹⁸ Yawu sâņetâ biwiyenē ekmâ yuwu sâam ekyongop. “Yenē nâhâitņe sâam tâpikguwuap sâam âinohoai me? Yenâmâ nimbilamyenē boho boho. ¹⁹ Yakât otmâ kât nanņe mem nihijetâ ekbe.” Yawu sâop.

Yawu sâamu mem waņetâ mem tiripyongom yuwu sâop. ²⁰ “Kât nanņe yu ekņet. Yuân âlâhât towat? Me âlâhât kutņe kinsap.” Yawu sâop.

²¹ Sâamu sâwi. “Roma lok patonenņe, kutņe Sisa sâam, yâkât umutņe yakâ.”

Sâņetâ sâop. “Sisahât pat sâam katņetâ tap otmuâmâ yâk waņnomai. Yâhâ Anitâhât pat sâam katņetâ tatmap yâk waņnomai.” ²² Yawu sâam ekyongomu nâņgâņetâ sâtņe otmu pilâm yahatmâ ariwi.

*Anitâņe mumuņambâ mem yahatnenekbuap.
(Mareko 12:18-27 Luka 20:27-40)*

²³ Sarukaio lok yuwu nâņgâmai. “Anitâņe mumuņambâ mem yahatnenekbuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ mumunņe pesuk sâmap.” Yawu nâņgâmai. Yâkņe yakât topņe nâņgânehât Yesuhâlen ari yuwu sâam ekuwi. ²⁴ “Bawapi, anġoân Mosenē den kulenguop ya yuwu tap.

“Lok âlâņe imbi âlâ memu naom ki mewangimu lok ya mumbuap. Mumu imiņaje yâkât kambut ya galemgum yâkât welâmân nimnaom mem ga katyekbuap.”

Mosenē yawu kulenguop tap. Yakât topņe sâam eknongohât yuwu sâamunņe nâņgâ. ²⁵⁻²⁷ Imi ata nombolân yâhâp manbi. Manmâ anġoân atayenē kunņaje imbi âlâ memu imbiņaje naom ki mewangimu inâk manmâ muop. Mumu imiņaje atañahât kambut ya mem manmâ yâku in muop. Otmu imiyetņaje kambutyetņe ya mem manmâ yâku yawuâk naom barahâk muop. Otmu imi ata ya hârokņe kambutyenē yawuâk mem manmâ inâk muwi. Aiop, kambutyenē yâku yawuâk muop. ²⁸ Imi ata nombolân yâhâp ya kerekņe imbi ya mewi. Gârâmâ sâp pato tetemu Anitâņe mumuņambâ mem

yahatnenekbuap yanâmâ imbi yamâ âlânje membuap?" Yawu sâmu âikuwi.

²⁹ Sânetâ sâop. "Anitânje poropetelipnje otmu lok nombotnje den ekyongomu kulemgui yakât topnje yeje ki nanjai. Otmu Anitâ iknje wâtje pato tatbanjiap yakât topnje gurâ ki nanjai. Yawu gârâmâ yeje nângâm hilipgum den yawu yai. ³⁰ Yakât otmâ yuwu sâmune nângânet. Anitânje lohimbi mumunambâ mem yahatyekbuap yanâmâ himbimân Anitâhât anjelolipnaje ki miakmai ya yengât dop otmâ iknjiâk iknjiâk mannomai. ³¹ Yâhâ Anitânje mumunambâ mem yahatyekbuap yakât topnje yuwu sâmune nângânet. ³² Emelâk Anitânje yuwu sâmu Mose ekuop.

"Nâje Awaraham, otmu nanje Isaka, otmu sesenje Yakop yâk yengât kunyeje tatmâ gaman." Yawu kulemguiop.

Anitânje Mose den ekumu kulemguiop yakât topnjeâmâ yuwu. Emelâk nengât tâmbâlipnenje manmâ gawi. Otmu yapâ torokatmâ manmâ ganjetâ ganjetâ benje nen yu mansain yu. Otmu gâmâlâk nengât sâmu sen tetem mannomai. Nen kerek nengât kunnenje yamâ Anitâ. Topnje yawu tap." Yawu sâop.

³³ Yawu sâmu lohimbi yan kinbinje den ya nângânetâ âlâ kândâkdâ olop.

*Mosehât girem den girawu yaje kun kunje oap?
(Mareko 12:28-31 Luka 10:25-28)*

³⁴ Otmu Sarukaionje Yesuhât den matje sâne sâmu hâmu pâp gum pilâwi yakât den pat Parisaionje nângânetâ bâlemu Yesuhâlen ariwi. ³⁵ Ari yâk yengâlen gâtje âlâ Mosehât girem den kâsikumu ningiminiopnje yahalop. Yahatmâ Yesuje den sâmu hilipgumu pâi emetjan katjetâ talâkgât yuwu sâmu âikuop. ³⁶ "Bawapi, yuwu âihohomune nângâ. Anitânje girem den Mose ekumu kulemguiop yapâ gâtje girawu ya yakât nângârâ yahatsap?"

³⁷ Sâmu sâop. "Anitânje den âlâ Mose ekumu kulemguiop ya yuwu tap.

"Isirae ambolipnje yen ekyongomune nângânet. Nengât Kutdânenje yamâ Anitâ iknje konok tatmap. Nenje yâkâlen biwi nângân nângânnenenja kepeim yâk konok mepaenom. Otmu yâkât lau konok nângâm lâmu watmâ mannom." Yawu tap.

³⁸ Den yan yuje kunje oap. ³⁹ Yâhâ den âlâmâ yuwu tap.

"Nenjahât nângâmunje yahatmap yawuâk buku nombotnje yengât nângâmunje yahatbuap." Yawu tap.

⁴⁰ Anitâhât den yâhâp yan yujeâmâ kunje pato oap. Yâhâ Mose otmu Anitâhât poropete bulânje manbinje den yâhâp yukât nângâm den topnje topnje kulemgui." Yawu tap.

*Dawitihât senâmbâ gâtŋe yakât sâm Yesuŋe Parisaio âiyongop.
(Mareko 12:35-37 Luka 20:41-44)*

⁴¹ Yawu sâm benŋe purik pilâm yuwu sâm âiyongop.

⁴² “Anitâŋe hânġângumu gewuap. Yakât topŋe girawu nanġai?”
Sâmu sâwi. “Gewuap yamâ Dawitihât sen.”

⁴³ Sâŋetâ sâop. “Yawu gârâmâ Anitâhât Wâtġât Mâmâŋahât
Heakŋe Dawiti mâmâŋe otbaŋgimu den kulemguop ya yuwu
tap.

⁴⁴ “Anitâŋe nâhât patone yuwu sâm ekuop. “Gâŋe nâhât
gotnan ga kinmâ nâhât hahit mem kasalipge yongom
mem ge katyekbuat.” Yawu sâop.”

⁴⁵ Dawitiŋe den yawu sâop yakât yuwu sâmune nânġâŋet.
Anitâŋe hânġângumu gewuap yakât Dawitiŋe yuwu sâop.
“Yamâ patone,” sâop. Yawu gârâmâ yeŋeâmâ “Yâkŋe hâmbâi
ge galemnongowuap,” sâmai. Den sâmai yamâ Dawitiŋe den
sâop ya orop ki lâuaksawot.” Yawu sâop.

⁴⁶ Yawu sâm âiyongomu matŋe kâpekbaŋgine sâm hâum
pâpġum pilâm gem itoŋ galaŋ otmâ âlâkuâk ki âikuwi.

23

*Parisaioŋe otminiwi yawu ki otmâ mannom.
(Mareko 12:38-39 Luka 11:43,46 Luka 20:45-46)*

¹ Yesuŋe lohimbi nombotŋe otmu hoŋ bawalipŋe nen yuwu
sâm eknongop. ²⁻³ “Mosehât girem den kâsikum ningimai
otmu Parisaio yeŋġât den ya biwinenŋe kepeim lâum
manmâ yâhânom. ⁴ Yamâ nenŋe yâk yeŋġât amutgen man-
munŋe yu ya otŋetġât den undipŋe topŋe topŋe sâm ningi-
mai yamâ yeŋe gurâ denyenŋe ya ki lâum watmai. Yakât
otmâmâ yâkŋe otmai memai yawu ki otnom. Yâkŋe den sâm
ningimai yan umatŋe kakŋan manmain. Yawu manmunŋe
biwinenŋe mem huruŋ pilânehât ki tânnongomai. ⁵ Nenŋe
nânġâyinġimunŋe yahalâġġât nengât sennenŋan kinmâ orot-
meme topŋe topŋe yuwu otmai. Mitihât pepa ya mem loto-
hom kunyenŋan sâhâm manmai. Otmu mitihât hâk katipŋe
kâkâlep, senŋe âlâlâ hâmeŋe pato, mânunġakŋetâ holuŋ holuŋ
sâmu miti emetŋan yâhâm gemai.

⁶ Miti emetŋan yâhâ lohimbi senyenŋan ewanâk tatnehât
nânġâmai. ⁷ Otmu lohimbi hawamyongom tatmaiŋe
nenekŋetâ yahatmu mepaenekŋetġât nânġâmai. Yawu
otmâ manŋetâ ya ekmune bâleap.

⁸ Otmu yakât torehenŋe yuwu sâmune nânġâŋet. Yenâmâ
dop konohâk oai. Yakât otmâ yeŋġâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe
bukulipnaŋe nekŋetâ yahatmu mepaenekŋetġât nânġânomai
otmuâmâ yakât nânġâmune dondâ bâlewuap. Nâ konok
Kutdâyeŋe mansan.

9-10 Otmuâmâ nâ konok kunyeņe mansan. Yakât otmâ lok âlâ me âlâ ekmâ kunnenņe mansap sânomaihât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ nengât kunnenņe, me awoņnenņe Anitâ konok, himbimân tap. Yakât otmâmâ lok âlâ me âlâ ekmâmâ awoņnenņe ki sânomai. ¹¹Yâhâ den yan yukât topņeâmâ yuwu tap. Yeņgâlen gâtņe lok âlâ me âlâņe yeņahât nâņgâņetâ gemu lohimbî hoņ bayiņgiwuap ya yeņgât Anitâņe nâņgâmu yahatbuap. ¹²Yâhâ yeņgâlen gâtņe âlâ me âlâņe yeņahât nâņgâņetâ yahatbuap ya yeņgât Anitâņe nâņgâmu gewuap.” Yawu sâop.

Yesuņe Parisaio sârekyongop.

(Mareko 12:40 Luka 11:39-42,44,52 Luka 20:47)

¹³Yawu sââmâmâ benņe Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi otmu Parisaio yuwu sâm ekyongop. “Mosehât girem den kâsikum ningimai otmu Parisaio yeņeâmâ topyeņe kurihiakmâ Anitâhât amutgen mannehât ki nâņgâmai. Yeņeâmâ lohimbî nombotņe bulâņanâk Anitâņe tihitnenņe olâkgât nâņgâm mansai yâk mem ge katyekmâ mâtâp maņguyiņgimai. Yawu otmai yakât nâņgâmune bâleapgât yeņgâlen umatņe topņe topņe teteyiņgiwuap. ¹⁴Otmu imbi kambut emetyeņambâ watyekmâ senņe âlâlâyeņe kombo meyiņgimai. Yawu otmâ lohimbî senyeņan topyeņe kurihiakmâ oain sâm oain sâm otmâ Anitâ mepaem den kâlep huhumai. Yenâmâ lok perâkņe. Yakât otmâ hâmbâi Anitâņe matņe umatņe kâpekyiņgiwuap.

¹⁵Otmu yeņeâmâ lohimbî âlâ me âlâ meyekņetâ yeņgâlen torokatmâ denyeņe lâum manmai. Yâhâ yeņeâmâ hemgât pat otmâ mansai. Yawu gârâmâ lohimbî yeņgât den lâum mansai yaņe gurâ yawuâk hemgât pat mansai.

¹⁶Otmu yuwu sâmai. “Lohimbî nombotņeâmâ opon kâmbukņahât gahatņan kinmâ den hikumai yamâ bonņe bia yakât otmâ den ya ki lâunomai. Yâhâ kondo goliņak tuhuwi yakât gotņan kinmâ den hikumai yamâ bulâņanâk. Yakât otmâ den ya lâunomaihât dop tap.” Yawu sâmai. ¹⁷Yawu sâmai yamâ topņe nâņgâm tâpikgum sâmai yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Girawuyakât nâņgâņetâ yahatmap? Kondo me senņe âlâlâ yakât me opon kâmbukņe kâlehen kondo me senņe âlâlâ katņetâ tatmap yakât? Yeņe gurâ yakât topņe ki naņgai.

¹⁸Otmu torokatmâ sâwe. Yeņe yuwu sâmai. “Lohimbî nombotņe opon kâmbukņahât alata gotņan yâhâ kinmâ den hikunomai ya gurâ bonņe bia, yakât otmâ ya ki lâunomai. Yakât denņe bia. Yâhâ yâkņe hotom une sâm alata gotņan yâhâ kinmâ lama kum yan den hikunomai yaņeâmâ bulâņe otbuap yamâ lâunomaihât dop tap.” Yawu sâmai. ¹⁹Yawu sâm nâņgâm tâpikgumai. Yakât âiyongomune sâņet. Girawu yakât nâņgâņetâ yahatmap? Senņe âlâlâ Anitâhât pat kumai ya me

alata yakât? Yeŋe yakât topŋe nâŋgâm hâum pâpŋuai yakât sâmunne nâŋgâŋet. ²⁰ Lohimbi nombotŋe hotom une sâm alata gotŋan yâhâ kinmâ lama kum yan den hikumai yaŋeâmâ alata yakâlâk den ki hikumai. Alata otmu lama yâhâp yâhâp yakât den hikumai. Topŋe yawu. ²¹ Yâhâ lohimbi opon kâmbukŋan yâhâ yan den hikumai yanâmâ opon kâmbukŋahât ki hikumai. Opon kâmbukŋahât amboŋe yamâ Anitâ. Yakât otmâ yâkât senŋan kinmâ den hikumai. ²² Otmu himbimân Anitâ Kutdânenŋe tap yakât otmâ himbimân ekmâ den hikumai yanâmâ himbim amboŋe Anitâ yâkât senŋan kinmâ den hikumai.

²³ Yakât otmâ yen Parisaio otmu Mosehât girem den kâsikum ningimai yeŋeâmâ topŋe ya nâŋgâm tâpikgumai. Yenâmâ lok perâk. Yeŋeâmâ wahap tâŋât, hote, gitâk, kimi, ya mem ketetmâ bâlâk ŋerek osetyeŋan konok ya mem Anitâhât pat kuwaŋgimai. Yâhâ Anitâhât den nombotŋe umatŋe pato ekyongomu kulemgui yamâ loŋgâmai. Loŋgâem yan yuwu otmâ mansai. Lohimbi yeŋgât den sâm hâreyiŋgimai yan Anitâŋe nâŋgâmu ârândâŋ olâkgât ki nâŋgâmai. Yawu otmâ den tâŋ tâŋâk ki sâm hâreyiŋgimai. Otmu buku nombotŋe yeŋgât weyeŋe ki nâŋgâm tânyongomai. Otmu biwiyenŋe Anitâhâlenâk ki katŋetâ tatmap. Yakât otmâ hâmbâi Anitâŋe matŋe umatŋe yinŋiwuap. ²⁴ Yu ya otmai yakât den âlâen hâum sâwe. Lok nombotŋe senyeŋe bok sâsâŋeŋe ki ekmâ mâtâp tâpikgumai. Yakât dopŋeâk yeŋe Anitâhât den bulâŋe ya betbaŋgim den tâŋât tâŋât ya lâum mansai. Yakât otmâ hâmbâi yakât matŋe umatŋe menomai.”

²⁵ Otmu torokatmâ yuwu sâop. “Bâe, Mosehât girem den kâsikum ningimai otmu Parisaio yenâmâ lok perâk, nimbilamyenŋe yâhâp. Yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Imbi âlâŋe aman mem hâkŋeâk pirimu biwiŋan sot wahapŋe yawuâk tatbuap. Yakât dopŋeâk yeŋe bukulipyeŋeŋe yekŋetâ yahalâkgât hâkyeŋeâk piriakmai. Yawu gârâmâ manman bâleŋe, me nâŋgâm bâle, me orotmemeyeŋe kiŋoŋ ya biwiyenŋeŋe nâŋgâmai. Yawu nâŋgâŋetâ yaŋe mem bâleŋe tuhuyekmap. Yeŋgât topyeŋe yawu tap yamâ ki enâkmâ naŋgaŋgimai. ²⁶ Biwiyenŋan yawu tap gârâmâ aŋgoân yeŋe biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe ya sâm pitiaknomai. Yawu otnomai yanâmâ hâkgât wahap wuân me wuâŋgât nâŋgâŋetâ tâŋât otbuap. Yâhâ ki otnomai yamâ yiwereŋe umatŋe teteyiŋgimap yu wangim umatŋe pato witgumâk teteyiŋgiwuap.

²⁷⁻²⁸ Parisaio otmu Mosehât girem den kâsikum ningim mansai yeŋgât topyeŋe teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Lok kurihiyekmain ya yeŋgât sum kakŋanâmâ awu tawu kâmetmunŋe baŋbaŋ sâm sekŋe âlepŋe otmâ imap. Yâhâ lâm

kâlehenâmâ tâtuk sâam nane gorewan yanje ololonj sâam kinmap. Yengât biwi nângân nângânyenje yamâ yakât dop. Yawu gârâmâ yejeâmâ hâkyenje piriaknetâ salek olâkgâlâk nângâmai. Yamâ biwiyejanâmâ nane gorewan yawu yanje tap. Yakât otmâ yuwu sâawe. Yengât biwi nângân nângânyenan Anitâhât den bulânje ki tatmap. Yakât otmâ hâmbâi Anitânje mem purik pilâyinjimu matnje umatnje menomai.

Parisaionje matnje umatnje menomai.

(Luka 11:47-51)

²⁹ Otmu yejeâmâ yuwu sâamai. “Poropete lok, otmu lohimbi nombotnje âilonjo lonjo manmâ gam muwi ya yengât sumân awu tawu kâmetmunje banbanj sâam sekje âlepje otmâ imap.” ³⁰ Yawu sâam yanjak âlâmâ yuwu sâamai. “Bâe, anjoânâk tâmbâlipnenje manbiân yan nenje manbin mâne poropete lok yu ki yongombâin.” Yawu sâamai. ³¹ Yakât yuwu sâamune nângânet. Emelâk tâmbâlipyenje poropete yongonetâ muwi ya yengât yuwu sâamai. “Nenje tâmbâlipnenje yengât sen mansain.” Yawu sâamai. ³²⁻³³ Yakât otmâ tâmbâlipyenje otminiwi yakât Anitânje matnje umatnje yingiwuap. Yawu gârâmâ tâmbâlipyenje orotmeme bâleje otminiwi ya yeje yawuâk torokatmâ mansai yakât matnje umatnje dondâ yingiwuap. Yamâ yeje wangiyekmâ sânduhân mannomaihât dop âlâ ki tap. Yamâ bulânanâk teteyingiwuap.

³⁴ Otmu topyenje teteâkgât âlâ torokatmâ yuwu sâawe. Hoj bawalipne nombotnje âi sâam yingimune yengâlen taka Anitâhât topnje kâsikum yingim mannomai. Yamâ yeje nâhât den pat bialâkgât yongom mem ge katyeknomai. Nombotnjeâmâ howanân yongom kânângâyeknomai. Nombotnjeâmâ den âiân katyekmâ yongom mem âlâlâ tuhuyeknetâ tiok taok otmâ arim kinnomai. ³⁵ Yakât yuwu sâawe. Emelâk Anitânje ikje hoj bawalipnje hângânyongomu denje lâum manmâ gawi ya gurâ yawuâk tâmbâlipyenje nângâm bâleyingim yongom mem ge katyekbi. Yakât huhopnje ya yeje menomaiâk. Yakât topnje nângânetâ keterahâkgât yuwu sâawe. Embânan topnje katmâ tâmbâlipyenje lok âlâ, kutnje Awe sâam, ya kujetâ muop. Otmu miti lok âlâ, kutnje Sekaraia, yamâ opon kâmbukjan hotom um bam gam kinmu yanâk kujetâ muop. ³⁶ Yawu gârâmâ poropete lok kerek yongonetâ muwi yakât huhopnje yen gurâ umatnje menomaiâk.

Yesuje Yerusalem kapi ambolipje mem ikjan katyekbe sâam olop.

(Luka 13:34-35)

³⁷ Bâe, Yerusalem kapi ambolipje yengât topyenje yuwu tap. Yengâlen âi menjetgât Anitânje ikje hoj bawalipnje

hângânyongomu takanjetâ yongom mem ge katyekmai. Yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Pâi mâmânjane kurâk sâm nanlipje dâiyekmâ kuratyongomu tatmai. Yakât dopjeâk menduhuyekmune nâhât hikinnan manjetgât sâman. Yamâ yeje nâhât hâkân otmâ mansai. ³⁸ Yawuhât Anitâje be-tyongomu kasalipyenjanje taka yongom watyekjetâ kapi yu kâwurumjanjak kinbuap. ³⁹ Yakât otmâ nâje pilâyekmâ ari-wom. Benje sâp âlâen âwurem takamune nekmâ yuwu sâm eknohonomai. “Anitâ Kutdânenjanje tihitnenje otbe sâm mat hângângohomu taka. Yakât otmâ biwinenjanje heronje pato nanjain.” Yawu sâm eknohonomai.” Yesuje yawu sâop.

24

Kasalipyenjanje taka opon kâmbukje huhum iton galanj menomai.

(Mareko 13:1-2 Luka 21:5-6)

¹ Yesuje menenekmu opon kâmbukje pilâm ge kamben-
nenje kakjambâ olelem ekmunje âlâ kândâkdâ olop. Yawu
otmâ yuwu sâm âikuwin. “Pato, yu nângâ. Opon kâmbukje pato
nandoronje yu ekmunje âilonjo oap. Yakât gâje ekdâ girawu
oap? Ya sârâ nângâne.”

² Sâmunje yuwu sâm eknongop. “Opon kâmbukje yu ekjetâ
âilonjo lonjo oap yuâmâ hâmbâi kasalipyenjanje taka huhum
gahaem senje âlâlâ kâlehen tap yu mem iton galanj tuhuno-
mai.” Yawu sâop.

Umatje topje topje teteyingiwuap yakât Yesuje sâop.

(Mareko 13:3-13 Luka 21:7-19)

³ Yawu sâm eknongomu nenje pumje âlâ, kutje Oliwa sâm,
yan yâhâwin. Yan yâhâ yok pilâm Yesu yuwu sâm âikuwin. “Gâ
opon kâmbukjahât den eknongoat yakât bulâje sâp girawuân
tetewuap? Yâhâ sâp pato tâlâhumu gâje âwurem gewuat. Sâp
yan wuân kulem tetemu ekmâ nângâmunje keterakningi-
wuap?” Yawu sâwin.

⁴⁻⁵ Sâmunje sâop. “Lok nombotjanje taka den perâkje
yuwu sâm kâityongonomai. “Nâmâ Anitâje hângânnohomu ge
mansan.” Yawu sâm kâityongonjetâ lohimbi dondâje denyenje
nângâm lohotje otmâ yâk yengâlen torokatnomai. Yawu
otmâ yengât biwiyenjan kionjetâ denyenje nângâm yâk yengâlen
torokatmaihât galemyenje orangim mannomai. ⁶⁻⁸ Otmu kuk
kapam topje topje tetewuap yakât nângâm ki gorâyingiwuap.
Yawu otmâ yuwu nângânomai. “Bâe, emet inânjan Yesuje
eknongop yakât bulâje teteap. Yamâ yu tetewuapgât Anitâje
embânjan sâm kalop.” Yawu nângâm imbiâk nâhâitje “In
yawu âwurem gewuap” yawu ki nângânomai. Anjoân lohimbi
hânjan kulemjan hânje mansai dondâhâlâkje kasa orangim

ahonomai. Otmu sâp yan po pato tetewuap. Otmu mososon membuap. Yawu otmu umatŋe topŋe topŋe tetewuap yakât den âlâen hâum yuwu sâmune nângâŋet. Imbilipyenŋe naom mene sâm hâliliakmâ tatmâ memai. Hâliliakmâ tatmâ naom gemu yanâmâ hâkyenŋe sânduk sâmap. Yakât dopŋeâk umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiwuap yakât kakŋan âwurem gewom. Gemune yanâmâ pesuk sâwuap.

⁹ Yâhâ mitihât kasanŋe nâhât den pat âlepŋe nângâŋetâ nahat otmâ hakyenŋan sâm den âiân katyekmâ yongom mem âlâlâ tuhuyeknomai. Yanâmâ yen nombotŋe yongonŋetâ munomai. ¹⁰ Otmu hilipnongomai sâm yen nombotŋeŋe kiŋgityenŋahât otmâ topyeŋe kurihiakmâ nâhât komolâmbâ hionŋakmâ betyenŋehen kiŋŋmâ kasa oranŋinomai.

¹¹ Otmu sâp yanâmâ lok perâkŋe nombotŋeŋe yahatmâ yenŋahâlâk nângâm yuwu sâm kâityongonomai. “Nenâmâ Anitâhât poropete bulâŋe mansain.” Yawu sâm kâityongonŋetâ lohimbî dondâŋe yâk yenŋâlen torokatmâ hiliwahonomai. ¹² Otmu lohimbî nombotŋeŋe bukulipyenŋe otŋetâ bâleâkgât bukulipyenŋe kendâyiŋgiŋetâ yâk yenŋâlen torokatmâ sambe otnomai. Yawu otnomai yakât huhopŋe yamâ Anitâhât komolân gâtŋe nombotŋe hionŋakmâ biwiyenŋe pâlâmŋe otmu buku ki oranŋim mannomai. ¹³ Yawu gârâmâ umatŋe âlâlâ teteyiŋgiwuap yan lohimbî nombotŋeŋe Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim sâtŋum mannomai. Yamâ Anitâŋe bulâŋanâk mem manman âlepŋan katyekbuap. ¹⁴ Yâhâ Anitâŋe lohimbî kerek yenŋât tihityenŋe otbuap yakât den pat âlepŋe ya lohimbîŋe nângâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe kepeinŋetgât yeŋe hânŋan kulemŋan ari ekyongonomai. Ekyongonŋetâ ârândâŋ otmu Anitâŋe hânŋânnohomu âwurem gewom”. Yawu sâop.

*Yerusalem kapi itit kiom tuhunŋetâ kâwurumŋanŋak kinbuap.
(Mareko 13:14-23 Luka 21:20-24)*

¹⁵⁻¹⁶ Yesuŋe kapam me âlâlâ umatŋe tetewuap yakât yuwu sâm eknongop. “Poropete âlâ, kutŋe Danie sâm, yâkŋe umatŋe topŋe topŋe tetewuap yakât emet inânŋan yuwu kulemguop tap.

“Kasalipyenŋe yeŋe lok kutdâ yenŋahât umutŋe lâum opon kâmbukŋan yâhâ kânângâŋetâ kinbuap.” Yawu kulemguop.

Danieŋe den kulemguop ya nângâm biwiyenŋan katmâ mannomai. Otmu kasalipyenŋe taka yawu otŋetâ bâlewuap ya ekmâ yawuya otmâ yan hilipyongomaihât Yuraia hânân kapi tatmâ arap ya ambolipŋeŋe kapi yeŋe pilâm itonŋe galanŋe otmâ hewukŋehen ari misiŋguraknomai. ¹⁷ Otmu Yerusalem kapi ambolipŋeŋe gurâ yawuâk sururuk sâm ari misiŋguraknomai.

Yawu otmâ emetyenjan yâhâ itâ pareŋe miakne sâŋ yakât ki nânġânomai. ¹⁸ Otmu lohimbî nep tuhuakmâ manno-mainje gurâ âwurem taka emetyenjan iri sikumyenje me senje âlâlâyenje ya miaknehât ki nânġânomai. Yawu otmâ in yawu sururuk sâŋ hewukŋehen ari miŋŋuraknomai.

¹⁹⁻²¹ Sâp yanâmâ imbi tepdâek umat karat mannomai. Otmu ŋaŋa hewâk hewâhâk mem hikakmâ manŋetâ wâtyenje ki tiŋ tiŋ sâwuap yaŋe hiliwahomaihât yenje Anitâ ulitgunomai. Otmu kasalipyenjaŋe to yambu sâpŋan me tatmâ nânġâ nânġâ sâpŋan takamai sâŋ Anitâ yawuâk ulitgunomai. Kasalipyenjaŋe takanomai yanâmâ umatŋe pato nandoroŋe kakyenjan yâhâwuap. Kândikum Anitâ lohimbî katyelehop yapâek umatŋe yan yuwuya âlâ ki teteop. Yawu gârâmâ umatŋe kakyenjan yâhâwuap yukât kakŋan yuwuya âlâ ki tetewuap. ²² Yakât otmâ Anitâŋe ikŋe lohimbilipŋe kerek hiliwahom metemaihât sâp ya mem tâlâwâk tuhuwuapġât sâŋ kalop.”

²³ Otmu sâp yan lok nombotŋaŋe nâhât yuwu sâŋ yen kâityongonomai. “Anitâŋe Yesu hânġâŋgumu âwurem ge tihit-nenŋe otbuap sâop yamâ emelâk hânġâŋgumu endaken ge mansap.” Yawu sâŋetâ ki nânġâyinġinomai. ²⁴ Sâp yanâmâ lok perâkŋe nombotŋaŋe kurihiakmâ oain sâŋ oain sâŋ yuwu sâŋ ekyongonomai. “Nâ galemŋenje manbehât Anitâŋe âi sâŋ nihim hânġâŋnohomu ge mansan.” Yawu sâŋ nâhât lohimbî bulâŋe yaŋe yâk yenġâlen torokatŋetġât kulem topŋe topŋe menomai. Yawu otŋetâ yekmâ betyinġim mannomai. ²⁵ Yâhâ emet inânŋan den ekyongoan yu biwiyenjan katmâ galem oraŋginomai.

²⁶ Yâhâ sâp yan lok nombotŋaŋe den mem yuwu sâŋ ekyongonomai. “Anitâŋe hânġâŋgumu âwurem ge lok ki manmaiâŋgen mansap.” Yawu sâŋetâ yâk ekne sâŋ yaken ki ari-nomai. Me lok nombotŋaŋe den mem yuwu sânomai. “Anitâŋe hânġâŋgumu âwurem ge wosaken me wosaken ge mansap,” sâŋ ekyongonjetâ yâk yenġât den ya ki nânġânomai.

²⁷ Yakât torokatmâ sâwe. Nâ gewom yan yok pilâm ki gewom. Himbim belek sâmu laŋinjaŋe siliŋ siliŋ sâŋ nombotġembâ nombot otmâ haŋ sâmap yakât dopŋeâk Anitâŋe nâ lok bulâŋe hânġâŋnohomu âwurem gewom. Âwurem gemune lohimbî hânŋan kulemŋan mansai kerekŋe nâhât laŋinŋe ekmâ topŋe nânġânomai. ²⁸ Yâhâ umatŋe âlâlâ tetewuap yakât emet inânŋan ekyongom gaman. Yukât bulâŋe hâmbâi tetewuawân ekmâ topŋe nânġâm heŋgeŋgunomai.

Yesuŋe âwurem gewe sâŋ otbuap yan kulem topŋe topŋe tetemu eknom.

(Mareko 13:24-27 Luka 21:25-28)

²⁹ Umatņe topņe topņe tetewuap yanâmâ hilâmgât emet-senņe otmu omoņgât emetsenņe yamâ bok sâmu omoņ sa-hakbuap. Omoņ sahakmu pitu yaņe himbimâmbâ pek sâmu genomai. ³⁰ Sâp yanâmâ Anitâņe yâhâpņe nâ hângânnohomu âwurem gewom yan wâtne tetemu lohimbiję ekmâ kâi bât sânu sânu otmâ hu halak tuhonomai. Sâp yanâmâ Anitâņe yâhâpņe hângânnohomu elem kulewoņboņ kakņambâ gemune nekņetâ sâtņe otbuap. ³¹ Âwurem gewom yan aņelone âlâņe lâmunņe kunmu aņelolipne hângânyongomune emetsenņe ga-haņehen geheņehen hân ewun embun arinomai. Ari nâhât lohimbim manman kârikņahât pat Anitâņe kuyiņgimu mannomai ya kerek menduhuyeknomai.

Bândup baiako yakât dop.

(Mareko 13:28-31 Luka 21:29-33)

³² Sâp yan âwurem gewom yakât nâņgâņetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Nenâmâ bândup baiako huhuakmu ekmâ yanâmâ “Emet kinbe sâmu oap,” sâmain. ³³ Yakât dopņeâk hâmbâi den yan yukât bulâņe tetemu ekmâ yuwu sânomai. “Âo, yu Yesuņe emet inânņan den eknongop yakât bulâņe tetemu eksain. Âwurem gewuapgât sâp tâlâhuap.” Yawu sânomai.

³⁴ Otmu den yan yuâmâ lohimbim âun yu mansai ki muņetâek bulâņe tetewuap. Yakât yuwu sâwe. Den yan yukât bulâņe bulâņanâk tetewuap. ³⁵ Yâhâ hân himbim pitu âlâlâ emelâk Anitâņe kalop ya biatmâ metewuap. Yawu gârâmâ nâhât den yamâ ki biatbuap. Yamâ tat tat kârikņe tatmâ yâhâmbisâp.

Yesuņe âwurem gewuap sâp ya ki naņgain.

(Mareko 13:32-37 Luka 17:26-30,34-36)

³⁶ Sâp pato tetewuap yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Sâp gewom lohimbim kerekņe yakât ki naņgai. Otmu aņelo himbimân tatmai yâkņe gurâ yawuâk ki naņgai. Otmu ninak gurâ ki naņgan. Awoņne himbim amboņe ikņahâk naņgap. ³⁷⁻³⁹ Âwurem gewom yanâmâ pârâk sânu sânuâk gewom. Yâhâ âwurem gewom yakât sâpņe tâlâhuwuap yanâmâ orotmeme girawuya otmâ mannomai yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Emelâk embâņân Noaņe manmu towat teteop dop yawuâk ya tetewuap. Emelâk Noaņe manop yanâmâ lohimbim gulip malap manmâ yeņe âi yeņahâlâk nâņgâm manbi. Yawu manņetâ Noaņeâmâ waņga kâlehen yâhâop. Yawu otmâ nen âlepņe mansainâk sâmu gulip malap manmâ gaņetâ yan Anitâņe nâņgâmu tonjelâk pato gemu to niņ niņ sâmu lohimbim kerek haranyongomu mum metewi. Yakât dopņeâk lohimbim nombotņaņe âlepņe mansainâk sâmu otņetâ yan Anitâņe yâhâpņe nâ hângânnohomu âwurem gewom.

40 Gewom yan lohimbi âi kalamyenje tuhumi gulip malap mannomai yamâ Anitânje nombotnje ya meyekbuap. Nombotnje yamâ pilâyekbuap. 41 Yâhâ mâtâp mannomai gurâ nombotnje meyekmâ nombotnje pilâyekbuap. 42 Yawu gârâmâ nâ Kutdâyeje gewom yakât sâp yeje ki nangai. Yakât otmâ biwi golâ tatmâ sen galem otmâ mannomai. 43 Yakât den âlâen hâum yuwu sâwe. Kapi âlâ me âlâhât kasalipyenaje sâp girawuân taka yongom itit kiom tuhuyinginomai yakât ki ekyongomai. Inâk pârâk sân sânak takamaihât kapi ambolipnaje sen galem manmâ emet kapiyeje galemgunomai. 44 Yakât dopneâk Anitânje hângânnohomu âwurem gewom yakât sâp yeje ki nangai. Yakât otmâ biwi golâ manmâ mambotnihim yâhânomai. Yawu otnomai otmuâmâ âwurem gemune nekmâ heronje nângânomai.

*Hoŋ bawa âlepŋe bâleŋe yâk yetgât topyetŋe
(Luka 12:42-46)*

45 Yakât yâhâpŋe den âlâen hâum yuwu sâwe. Lok kutdâ âlâne kapiŋe pilâm kapi kâlepŋehen ari kandi manmâ âwurem tohowuap. Yaken ariwe sâm yan hoŋ bawaŋe âlâ galem sâm katmâ yuwu sâm ekuwuap. “Arimuneâmâ gâŋe nep lok nombotŋe galem yongowuat.” Yawu sâm ekum pilâyekmâ arimu galem yaje âi ya biwiŋaje mem galem yongomu âilonŋo mannomai. 46 Yawu otmâ galem yongowuap otmuâmâ patonaje âwurem taka heronje otbaŋgiwuap. 47 Yawu otbaŋgim galem pato katmu ikŋe senŋe âlâlâne yakât galem otbuap. 48 Yâhâ purik pilâm sâmune nângâŋet. Hoŋ bawa yaje biwiŋaje yuwu nângâm âi ya hilipguwuap. “O, lok kutdâne arap yuâmâ in yawu ki takawuap. Yamâ sâp kâlep manbuap yakâ. Yakât otmâ wongât nâŋe âi yu membom?” 49 Yawu sâm biwiŋaje pâlâmŋe otmu ki galem yongom heŋgeŋguwuap. Yawu manmâ to kârikŋe nem biwi hâlim otmu umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiwuap. Yawu otmâ lok bâleŋe yeŋgâlen torokatmâ ki orotŋe otmâ manbuap. 50-51 Yawu otmâ biwiŋaje pâlâmŋe otmu patonaje pârâk sân sânak taka kuk otmâ kum yaehen pilâmu ge hâhiwin nângâm yâhâmbisâp.” Yawu sâm eknongop.

25

Imbi sihan bât nombot nombot hârok yan Yesuŋe hâum sâop.

1 Yesuŋe sâp patoen âwurem gewuawân Anitânje menenekmâ ikŋan katnenekbuap yakât den âlâen hâum yuwu sâop. “Lok sihan âlâne imbi membuap yâkât pat kuwaŋgiwi. Otmu ya taka membom sâm den katmu takaop. Yamâ imbi membuap yakât bukulipŋe bâtnombot nombot hârok menduhuakmâ ari mâtâwân kinmâ mambotbaŋgiwi. 2-4 Otmu yâk yeŋgâlen gâtŋe imbi mome yamâ biwiyeŋe

golâek manmâ lambe otmu lambe toņe yâhâp yâhâp miakmâ ariwi. Yâhâ imbi mome âlâmâ biwi pâlâmņe manbi yakât otmâ lambeyeņe ya toņe saņ sâop. Otmu lambe toņe gurâ ki kâsikum miakmâ ariwi. ⁵ Yawu manņetâ sâp kâlêwâk otmu amangât yekmu iwi.

⁶ Im tatņetâ omoņ dereņņan lok yaņe takaop. Takamu kapi yakât mâtâpġât galemņe kinop yaņe ekmâ ekyongop. “Wa, aman aman. Imbi pat kuwaņgiwi lok ya takawo. Yakât otmâ yahatmâ ari penewaņgiņet.” ⁷ Yawu sâm mândiyekmu yahatmâ ariwi. Yawu otmâ lambeyeņe toņe orowâk mem manbiņe tipiņe âlâ sem talop ya meņetâ lanņiņe pato olop. ⁸ Yawu otņetâmâ bukulipyenāņe yuwu sâwi. “O, nenâmâ lambe toņe bia. Yakât otmâ nombotņe ġâim ningiņet.” sâm ulityongowi. ⁹ Sâņetâ sâwi. “Bia, to yu dopnennānak miain. Yawu ġârâmâ yeņak aņġim bero emetņehen ari puluhum miakmâ takanġet.” ¹⁰ Yawu sâņetâ aņġim bero emetņehen ba ariwi. Ari yaken manņetâ bukulipyenāņe ge lok ya penewaņgiņetâ orowâk emet kâlêhen yâhâ gahatņe maņġum sot newi.

¹¹ Nem tatņetâ imbi nombotņe ya belāngen taka yuwu sâwi. “O, lok pato, gahatņe meningirâ kâlêhen gane.” ¹² Sâņetâ sâop. “Bia, ba ariņet. Nâ ki nāņġâyiņġian. Yen wonân ġâtņe?” Yawu sâm watyehop.

¹³ Yakât topņe yuwu sâmune nāņġâņet. Nâ sâp girawuân takawom ya yen ki naņġai. Yakât otmâ galemahom heņġeņġum nâhât sen dâi dâi otmâ mannomai.

*Lok hilâm ihi, konam yakât topņe
(Luka 19:11-27)*

¹⁴ Otmu den âlâen hâum sâmune nāņġâņet. Lok âlâņe kapi kâlêpņehen ariwe sâm âi loklipņe yongonmu ġaņetâ yuwu sâm ekyongop. “Senņe âlâlâ tatnihiap yu galemġum mannomai.” Yawu sâop. ¹⁵ Yawu sâm âi loklipņe tewetsenņe mem dopyenān âlâku ikņiâk ikņiâk yiņġiop yamâ yuwu. Âlâmâ 5000 kina yakât dop waņmu miop. Âlâmâ 2000 kina yakât dop waņmu miop. Bâiņeâmâ 1000 kina yakât dop waņmu miop. Yawu yiņġim yaņak pilâyekmâ ariop. ¹⁶ Yâhâ 5000 kina yakât dop miopņeâmâ âi topņe topņe tuhum yan 5000 kina âlâkuâk tâtâem miop. Ya mem menduhumu 10,000 kina yakât dop olop. ¹⁷ Otmu 2000 kina yakât dop miopņe âi topņe topņe tuhumu 2000 kina dop âlâ tetemu 4000 kina yakât dop olop. ¹⁸ Yâhâ 1000 kina yakât dop miopņe âi ki tuhuop. Yâkņeâmâ tewetsenņe ya mem itâ hambuņan mânuņmâ tuņġu topņan katmu in tatmâ gaop.

¹⁹ Otmu patoyenāņe sâp kâlêp manmâ âwurem takaop. Taka âi loklipņe tewetsenņe yiņġiop ya yongonmu ġaņetâ âlâku

ikñiâk ikñiâk yuwu sâam âiyongop. “Tewetsenñe yinñiwan yañe mem âi tuhunetâ amon teteap?” Yawu sâam âi yongop. ²⁰ Yâhâ lok 5000 kina miopñeâmâ 5000 kina yâhâpñe teteop ya mem ga yuwu sâam ekuop. “Lok pato, gâñe 5000 kina nihion yañe mem âi tuhumune âlâku 5000 kina teteop.” Yawu sâam bânñan kalop. ²¹ Bânñan katmu patoñe yuwu sâam ekuop. “Âi mendâ âilonño oap. Yakât otmâ tepne heronñe nânñam âi âlâ torokatmâ gihimune galemguwuat.” Yawu sâop.

²² Yawu sâamu arimu lok 2000 kina miopñe ga ekuop. “Lok pato, gâñe 2000 kina nihion yañe mem âi tuhumune âlâku 2000 kina teteop.” ²³ Yawu sâam wañmu sâop. “Âi mendâ âilonño oap. Yakât otmâ tepne heronñe nânñam âi âlâ torokatmâ gihimune galemguwuat.” Yawu sâop.

²⁴ Yawu sâamu arimu lok 1000 miopñe ga ekuop. “Lok pato, gâhât topge nânñam henñengan. Gâ lok sâtñe. Lok âlâ me âlâñe gâhât nep kâmetñetâ âlemap yamâ gikahâk nemat. Yawu otmat yakât sâñetâ nânñaman. ²⁵ Yakât otmâmâ gâhât kinñitnahât otmâ tewetsenñe nihion ya biatgihimap sâam itâ hambunñan mânunñmâ katmune tatmâ gamap.” Yu mem yawu sâam wañop.

²⁶⁻²⁷ Sâamu sâop. “Gâ lok konam. Nâhât topne emelâk nanñat. Lok âlâ me âlâñe nâhât nep kâmetñetâ âlemap yamâ ninahâk neman. Yakât otmâ gâñe tewetsenñe gihian yu mem kât emetñan katdâ tatmu tewetsenñe âlâkuâk teteop mâne gâñe mem bânñan katdâ ârândânñ otbâp. ²⁸ Yawu ki olon yakât yuwu nanñan. Bukuhanñe 5000 kina mem kinsapñe nâhât tem lâum âi torokatmâ tuhum gap. Yakât otmâ gâhât bânñgambâ 1000 kina yu mem bukuhe wañbom. ²⁹ Yakât yuwu sâamune nânñanñet. Anitâñe lok âlâ me âlâ âi sâam yinñimu biwiyenñe kepeim tuhumai yâhâmâ tâtâem mâmânñe otyinñimu âilonñoâk tuhumai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâ âi sâam yinñimu ki tuhumai yâhâmâ betyongomap. ³⁰ Yakât otmâ lok konam imap yu watñetâ yaehen ge hemgât pat manmâ hâhiwin nânñam hu halak tuhumbisâp.” Yawu sâop.

Yesuñe âwurem ge mem kâsip misip tuhunenekbuap.

³¹ Yesuñe den âlâ torokatmâ yuwu sâop. “Âwurem ge mem kâsipyongomune komot yâhâp otñetâ matñe yinñiwom yakât sâwe. Anitâñe yâhâpñe hânñanñohomu purik sâam gewom yanâmâ anelolipne kerek meyekmune yenñat den sâam hâreyinñinomgât genom. ³² Yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Lama otmu noninñ konohân kinñetâ galemñe hohetyenñan ba kinmâ mem ketetyekbuap. Ketetyekmu yan lama komot ikñiâk otmu noninñ komot ikñiâk kinnomai.

³³ Nâŋe dop yawuâk lohimbi kerek mem ketetyekbom. Nombotŋe nine pat mannomai yamâ bonângen katyekbom, otmu nombotŋe hemgât pat mannomai yamâ kanehen katyekbom. ³⁴⁻³⁶ Otmu nine lohimbi Anitâŋe hân himbim ki kalowân yan manman kârikŋahât pat kuyiŋgiop yâhâmâ yuwu sâm ekyongowom. “Nâ sotgât muwan yanâmâ um nihinetâ newan. Me tohât hâŋ hâŋâk nehop yanâmâ osom nihinetâ newan. Me yengâlen pup takawan yanâmâ buku otnihiwi. Me kundat tetenihiop yanâmâ tihitne otbi. Me senŋe âlâlâhât umburuk otban yanâmâ tânohowi. Me papatolipnaŋe pâi emetŋan mem katnekŋetâ tatban yan nâhât tepyeŋe nâŋgâm buku otnihiwi. Yawu otnihiminiwi yakât awoŋne tihit ambonaŋe manman kârikŋan katyekmu manmâ yâhânomai.” Yawu sâm ekyongowom.

³⁷ Ekyongomune sânomai. “Lok pato, gâŋe den eknongoat yu nâŋgâmunŋe ki keterakningiap. Sâp girawuân sotgât, me tohât, me âlâlâhât sârâ buku otgihiwin? ³⁸ Me sâp girawuân nengâlen takarâ pupŋe gekmâ yan buku otgihiwin? ³⁹ Me pâi emetŋan talon yan, me kundat umatŋe topŋe topŋe tete-hihowân nen yawu tângohowin? Nenâmâ yawu ki otgihiwin nanŋain.” Yawu sânomai.

⁴⁰ Sâŋetâ sâwom. “Yeŋe nâhât komolân gâtŋe âlâ me âlâ geheŋe manbi ya tânyongowi. Yawu otbi yamâ yâk otyiŋgiain sâm nâ otnihiwi.” Yawu sâwom.

⁴¹⁻⁴³ Yawu sâm ekyongom benŋe kanehen kinnomai ya yuwu sâm ekyongowom. “Nâŋe sotgât po nihimu manban yan ki um nihinetâ newan. Me tohât hâŋ hâŋâk nehop yan ki osom nihinetâ newan. Me yengâlen pup takawan yan dâinekmâ emetyeŋan yâhâ ki katnekbî. Me senŋe âlâlâhât umburuk otbanân ki tânohowi. Me kundat umatŋe tetenihiop, me pâi emetŋan mem katnekŋetâ tatban yan gurâ ki taka buku otnihiwi. Yawu otnihiminiwi yakât Anitâŋe emelâk kâlâpgât pat kuyiŋgimu tap. Yeŋe pilânekmâ Satan otmu hoŋ bawalipŋe yengâlen torokatmâ orowâk tatŋetâ kâlâpŋe seyekmu hâhiwin nâŋgâm yâhâmbisâi.”

⁴⁴ Yawu sâm ekyongomune yâkŋe yuwu sâm buiaknomai. “Sâp girawuân gâŋe sotgât, me tohât, me senŋe âlâlâhât sârâ ki tângohowin? Me sâp girawuân nengâlen pup takarâ emelan ki dâihekmâ yâhâ katgekbin. Me kundat tetehihowân, me pâi emetŋan katgekŋetâ talonân yan ki tângohowin? Yakât sârâ nâŋgâneâyâ.”

⁴⁵ Yawu sâm buiakŋetâmâ yuwu sâwom. “Yeŋe nâhât komolân gâtŋe âlâ me âlâ geheŋe manbi ya ki tânyongowi. Yawu otbi yamâ yâk otyiŋgiain sâm nâ otnihiwi.” Yawu sâwom. ⁴⁶ Yawu sâm hâpunmâ pilâyekmune kâlâp pato sem kilik kilik

sâm kinmawân kionjomai. Yâhâ lohimbi nombotņe nâhât pat mansai yamâ meyekmune nine manmanân torokatmâ ya ambokum heron maron manmâ yâhâmbisâi.” Yawu sâop.

26

Yesu muâkgât den hikuwi.

(Mareko 14:1-2 Luka 22:1-2 Yoane 11:45-53)

¹ Yesuņe den yawu sâm tiņ pilâm benņe girawu tete-waņgiwuap yakât nen hoņ bawalipņe eknongop. ² “Halihu Tihit tihit homban tetemu yanâmâ Anitâņe nanņe bulâņe nâ hâņgânohomu gewan yakât topņe teteâkgât howanân nohom kânâņgâneknomai.” Yawu sâop.

³⁻⁴ Sâp yanâmâ hotom uminiwi yengât kunlipyņe otmu Yura nengât papatolipnennņe Kaipasihât emelan yâhâ menduhuakmâ Yesu kumunņe mumbuap sâm yakât den hikuwi. ⁵ Yawu gârâmâ Yesu mem kuņetâ mumu lohimbiņe ekņetâ kuk pato tetemapgât yok pilâm in yawu kumunņe mumbuap yakât den hikuwi.

Imbi âlâņe to kukņe mem Yesuhât kunņan motelemu giop.

(Mareko 14:3-9 Yoane 12:1-8)

⁶ Sâp yanâmâ Yesuņe menenekmu Betani kapiân yâhâwin. Yan yâhâ lok âlâ, kutņe Simon sâm, hâk bâle tetewaņgimu manminiop ya heņgenņuoap yâkât emelan yâhâ orowâk tatmâ sot newin. ⁷ Sot nem tatmunņe imbi âlâņe to kukņe suk sukņe âlâ, hâmeņe yahat yahatņe, ya mem emelan tatbinân gaop. Yâhâ to ya mem Yesuhât kunņan motelemu giop. ⁸ Motelemu gemu nen Yesuhât hoņ bawalipņe ekmunņe ki ârândâņ otmu yuwu sâwin. “Wongât to kukņe suk sukņe yu imbiâk mem motelemu kunņan giap. Ya ekmunņe ki ârândâņ oap. ⁹ Nenņe to yu âlepņe mem arimunņe lok nombotņe puluhuņetâ yakât hâmeņe mem lok umburuk mansai yawu ya tânyongombâingât dop.” Yawu sâwin.

¹⁰ Yawu sâmunņe Yesuņe nâņgâmu ki ârândâņ otmu yuwu sâop. “Imbi yuņeâmâ kulem oap yukât wongât nâņgâņetâ bâleap? Nâņe nâņgâmunne âilonņo oap. Yakât yuwu sâmune nâņgâņet. ¹¹ Lok umburuk mansai yamâ sâp kâlep manņetâ tânyongonomaihât dop tap. Yâhâ nâmâ sâp kâlep ki otmuâk pilâyekbom. ¹² Nâmâ mumune hannohonomai yakât mâtâp menihim imbi yuņe to kukņe suk sukņe ya motelemu kunnan giap. ¹³ Yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Nâhât den pat âlepņe yu hânņan kulemņan ari ekyongonomai. Otmu imbi yuņe kulem otņihap yukât den pat ya gurâ yawuâk ekyongonņetâ nâņgânomai.” Yawu sâop.

*Yurasinje Yesu betnehen kionbuapgât sâop.
(Mareko 14:10-11 Luka 22:3-6)*

¹⁴ Otmu sâp yan Yesuhât hon bawalipne kâiân yâhâp manbin. Gârâmâ bukunenje âlâ, kutne Yurasi sâm, yâkne hotom uminiwi yengât kunlipyeje yengâlen ariop. ¹⁵ Ari yuwu sâm âiyongop. “Yesu wosan tap yan dâiyekmâ arimune menomai yakât matne wuân nihinomai?”

Sâmu sâwi. “Yakât hâmenjeâmâ nenje kât nanje 30 gihi-nom.” Yawu sâm kât nanje ya wanbi. ¹⁶ Wanjetâ miakmâ yakât kaknan girawu otmâ lohotnan menomaihât nângâm manop.

*Yesunje hon bawalipne orop sot newi.
(Mareko 14:12-21 Luka 22:7-14,21-23 Yoane 13:21-30)*

¹⁷ Otmu Tihit tihit Homban ya kutne âlâmâ Natic Homban ya tâlâhumu nenje yuwu sâm Yesu âikuwin. “Natic Homban tâlâhuap yakât hândâhân lohimbî dondâne menduhuakmâ sot um nenomai. Yakât otmâ emet wosan ari sot umunje orowâk nenom?”

¹⁸ Sâmunje sâop. “Yerusalem kapiân yâhâ lok âlâ mem tetem yuwu sâm ekunomai. “Nengât bawapinenje yuwu yap. “Emelâk nâhât sâp tâlâhuap. Yakât otmâ nâne hon bawalipne meyekmune gâhât emelan yâhâ menduhuakmâ sot um nenom.” Yawu yap.” Yawu sâm ekunomai.” Yesunje den yawu sâm eknongop. ¹⁹ Otmu nenje Yesunje sâop yawuâk menduhuakmâ sot newin.

²⁰ Emet omoŋ otmu menduhuakmâ sot nem tatmunje yuwu sâm eknongop. ²¹ “Yuwu sâmunje nângânet. Yengâlen gâtne lok âlâne betnehen kionmâ kasalipne yengât bâtyenjan mem katnekbuap.” Yawu sâop.

²² Yawu sâmu nângâm biwinenje umatne otmu yakât topne nângâne sâm nenje ikniâk ikniâk yuwu sâm âikuwin. “Kutdâ, gâ nâhât me âlâhât yat?”

²³⁻²⁴ Yawu sâm âikumunje yuwu sâm eknongop. “An-itâne sâmu kulenguwi yakât bonje nâhâlen tetemu nohoŋetâ mumbom yakât sâp tâlâhuap. Yakât otmuâmâ yengâlen gâtne âlâne oto konohân nâ orop sot nendomait yâkne betnehen kionmâ kasalipne meyekmâ takawuap. Yawu otnihiwuap yakât matne hâmbâi umatne dondâ membuap. Yakât otmâ mâmâŋaje ki mem ga katbâp yamâ mem ga kalop yawu nanŋan.” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâmu yanâk Yurasinje âikuop. “Lok pato, den yat yu nâhât mon yat?”

Sâmu sâop. “Nâ gâhât yan.”

*Natic newi.
(Mareko 14:22-26 Luka 22:15-20 1 Korinti 11:23-25)*

26 Otmu sot nem tatbin yan Yesuŋe banja mem Anitâ mepaem motokmâ ningim yuwu sâm eknongop. “Yu mem neŋet. Yuâmâ nâhât sunumne yawu oap.” Yawu sâop.

27 Ningimu nemunŋe yaŋak wain to mem Anitâ yâhâpŋe mepaem gâim ningim yuwu sâm eknongop. “Yen to yu mem neŋet. 28 To yuâmâ nâhât hep yawu oap. Gârâmâ nohoŋetâ hepne gamu mumbom Anitâŋe nâhât nâŋgâm den sâm kalop yakât bulâŋe tâŋ tâŋâk tetewuap. Yawu otmu lohimbî kerek yengât tosayeŋe Anitâŋe pilâyŋgiwuapgât mâtâp tetem heŋgeŋguwuap. 29 Nâ sâp yiwerenŋe wain to yu yen orowâk ki nem yâhâwom. Yawu gârâmâ yu nemunŋe ki pesuk yap. Hâmbâi Anitâŋe âlâkuâk hâŋgânnohomu âwurem gewom yanâmâ yen orowâk nem yâhânom.” 30 Yawu sâm tiŋ pilâmu yapâ yahatmâ Anitâ mepaem kiki mewangim ya pilâm Oliwa pumŋan yâhâwin.

Petoroŋe betbanŋgiwuap yakât Yesuŋe sâop.

(Mareko 14:27-31 Luka 22:31-34 Yoane 13:36-38)

31 Mâtâwân yâhâm tatmunŋe yuwu sâm eknongop. “Anitâŋe emet inânŋan poropete âlâ den ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Nâŋe sâmune lama yengât amboyenŋe ya kuŋetâ mumbuap.

Otmu yâk watmâ manmai ya hârok gem tiok taok otmâ arim kinnomai.” Yawu kulemguop tap.

Den yakât bonŋe yu tetewe sâm oap. Yakât otmâ kasalipnaŋe taka menekŋetâ yen kerekŋe kiŋgityenjahât otmâ gem tiok taok otmâ arinomai. 32 Menekmâ ari nohoŋetâ mumbom yamâ benŋe mumuŋambâ yahatbom. Mumuŋambâ yahatmâ Galilaia hânân ari mambotyŋgim tatmune yen aksihâk ariŋetâ menduhuaknom.” Yawu sâop.

33 Yawu sâmu Petoroŋe yuwu sâm ekuop. “Gâhât kasa takanomai yan yâkŋeâmâ kiŋgityenjahât otmâ arinomai. Yâhâ nâmâ bia, nâ ki pilâhekmâ ariwomgât nanŋan.” Yawu sâop.

34 Sâmu sâop. “Nanŋat. Gâŋe omoŋ yukâlâk nâhât “Ki nâŋgâwanŋian,” sâwuap. Yawu sârâ kalimbunŋe otbuap yanâmâ gokorok isewuap.” Yawu sâop.

35 Sâmu sâop. Nâmâ gâ orowâk tatdom. Yawu tetehihimu nâŋe gâ ki pilâhekmâ ariwom. Me kiŋgitnahât gurâ ki otbom. Nâŋe gâhât topgahât âinohoŋetâ ki kurihiwom. Me gohone sâm otnomai yan gurâ nâ orowâk tatmutŋe notgonomai.” Yawu sâop. Yawu sâmu nenŋe gurâ yâkŋe sâop yawuâk sâwin.

Yesuŋe Oliwa pumŋan yâhâ Anitâ ulitguop.

(Mareko 14:32-42 Luka 22:39-46)

36 Ari kapi âlâ, kutŋe Gesemane sâm, yan ariwin. Yan ari Yesuŋe yuwu sâm eknongop. “Yen yuân tatŋetâ nâŋe peren pilâm ba awonŋ orop den tipiŋe alahure.” Yawu sâmu yan ge

tatbin. ³⁷ Yan ge tatmunne Petoro, otmu Yeweri nanyâhâtne meyekmu yenjiâk bawi. Ba kinmâ umatne tetewanjiwe sâmu olop yakât nânghâmu biwiñane umatne otmu yuwu sâmu ekyongop. ³⁸ “Yen yuân galem tatnet. Hâkne biuk sâmu biwine umatne dondâ oap.”

³⁹ Yawu sâmu ekyongom perein pilâm ge pare im Anitâ ulitgum yuwu sâop. “O awon, umatne tetenihiwe sâmu oap yu nânghârâ ki teteâkgât nanngan. Yawu gârâmâ nâhât ombe watmâ ki otbuat. Gike ombeheâk watmâ otbuat.” Yawu sâop.

⁴⁰ Yawu sâmu yahatmâ âwurem ba yekmu aman pâlâmne injetâ mândiyekmâ Petoro yuwu sâmu ekuop. “Yen wongât aman pâlâmne iai? Nâ yiwerenje pilâyekboman. Yakât pâlâmne ki otnet. ⁴¹ Biwiyenjêâmâ hewewen oap. Yâhâ wâtyenjêâmâ houj sâmu aman iai. Yen lohotne otmâ pilânekmaihât golâek tatmâ Anitâ ulitgunet.” Yawu sâop.

⁴² Yawu sâmu yâhâpne purik sâmu ba Anitâ ulitgum sâop. “Awon, sâp yiwerenje umatne yu tetenihiwomap. Yakât mâtâp âlâ menihiwuatgât dop ki otbuap otmuâmâ nanngat yawuâk teteâk. Gike ombeheâk watmâ otbuat.” Yawu sâop. ⁴³ Yawu sâmu yahatmâ âwurem ba honj bawalipne yeksan mâne aman pâlâmne iwi.

⁴⁴ Yawu otnetâ kalimbunje âwurem ba den sâop yawuâk sâmu ulitguop. ⁴⁵ Âwânje orop den otmutâ pesuk sâmu âwurem ba honj bawalipne mândiyekmâ sâop. “Bâe, yen nanngai me? Wongât aman pâlâmne im tai? Emelâk Anitânje yu otbomgât hânghânnohomu gewan. Yakât topne teteâkgât kasalipnane menekmâ ari hilipnohonomai yakât sâp tâlâhuap. ⁴⁶ Bâinj, yen yahatmâ enda yeknet. Nâhât den halop alahum mansai. Gârâmâ yengâlen gâtne betnehen kionsapne taka kinsap. Yakât yahatnetâ ba yekne.” Yawu sâop.

Yesu mewî.

(Mareko 14:43-50 Luka 22:47-53 Yoane 18:3-12)

⁴⁷ Yawu sâmu eknongomu yanâk hotom uminiwi ya yengât kunlipyenje otmu Yura nengât papatolipnennane lok sesengâlâk hânghânnyongonjetâ bukunenje Yurasine dâiyekmu Yesu mene sâmu takawi. Takanjetâ nen orop ahomaingâtân nânghâm kapangât wahap miakmâek takawi. ⁴⁸ Lok takawi ya Yurasine kulem girawu otmu menomai yakât yuwu sâmu ekyongop. “Yesu ya parahumune ekmâ yanâk ga menomai.” Yawu sâmu ekyongom dâiyekmu takawi.

⁴⁹ Gotnenjan takamâmâ kasa ya kinjetâ Yurasine Yesu gotnan tânj tânjâk ga parahum yuwu sâop. “O, patone, mandâ manman.” Yawu sâmu parahuop.

⁵⁰ Yawu otmu Yesune yuwu sâmu ekuop. “O bukune, girawu nânghâm takat ya âlepne ot.” Yawu sâmu kasalipnane

in yawu ga mewi. ⁵¹ Meñetâ kinmu yanâk nengâlen gâtñe âlâñe yahatmâ tewetñe mem hotom uminiwi ya yengât kunyehât hoñ bawa ya ândâpñe nombot topñambâek kârâm hâreop. ⁵² Kârâm hâremu Yesuñe ekmu bâlemu yuwu sâm ekuop. “Ya otdâ bâleap. Yu oat yukât matñe hâmbâi tewet yuñahâk purik sâhihimapgât ya pilâ.” ⁵³ Gâ nâhât topne ki nanğatgât yawu oat. Nâñe âlepñe awoñne ekumune anelolipñe kiñgitñe orowâkñe tânohoñetgât hângânyongomu ge kasalipne yu yongom watyekñetâ arinomaihât dop tap. ⁵⁴ Yawu gârâmâ awoñ ekumune anelolipñe hângânyongomu yawu otbâiâke yamâ ikñak âi sâm nihiop yakât mâtâp manğunetâ bonñe ki tetewuap. Yakât otmâ sâm nihiop ya ârândân olâkgât nanğan. Yawu sâop.

⁵⁵ Yawu sâm kasalipñe yuwu sâm ekyongop. “Yen unam tewet otmu kapangât sâtñe metñe âlâlâ mem takai. Yeñe nâhât lok bâleñe sâm menekne sâm takai me? Me lok bâleñe âlâ kune sâm takai? Ya ekumune bâleap. Hilâm ârândân nâmâ Anitâhât opon kâmbukñan yâhâ den kâsikum yingim gaman. ⁵⁶ Yan bân menekbâi yamâ emet inânñan Anitâñe poropetelipñe den ekyongomu kulemgawi yakât bulâñe âun teteap.” Yawu sâmu ekmunñe hâknenñe biuk sâmu yahatmâ tiok taok otmâ arim kinbin.

Yesu muâkgât sâm den hakñan sâwi.

(Mareko 14:53-65 Luka 22:54-55,63-71 Yoane 18:13-14,19-24)

⁵⁷⁻⁵⁸ Nenâmâ kerehâk kiñgitnenñahât otmâ gem tiok taok otmâ arim kinmunñe Petoroñe ikñiâk betyenehen tihâk watyekmâ ariop. Otmu hotom uminiwi ya yengât kunyeñe, kutñe Kaipa sâm, yâkâlen Yesu mem ariwi. Mem ariwi sâp yanâmâ Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi otmu Yura nengât kunlipnenñane menduhuakmâ kinbi. Menduhuakmâ kinñetâ Petoro yâhâmâ emet ginñan tembe lâuñe emet yakât galem kinbi ya yengât hohetyeñan ari kinmâ den girawu hikunomai sâm yakât ândâp katmâ nângâop.

⁵⁹ Ândâp katmâ nângâmu âi pâi tuhuwi. Otmu girawu tuhumunñe muâkgât den golâ topñe topñe gahaem hakñan sâwi. ⁶⁰ Yawu otmâ lok dondâñe den girawuân hâum sâñetâ kunlipyeñane nângâñetâ ârândân otbuap yakât pâpğawi. ⁶¹ Yawu gârâmâ hohetyeñan gâtñe lok yâhâp yañe yahatmâ emelâk Yesuñe den sâop ya nângâm hilipgum den imbiâk hakñan sâowot. “Lok yuñeâmâ yuwu sâmu nângâwit. “Anitâhât opon kâmbukñe emelâk tuhuwi yuâmâ nâ niniâk liakum yâhâpñe hilâm kalimbu kâlehen tuhum manğuwom. Lok âlâ me âlâñe ki tânnohonomai.” Yawu sâop.” Yawu hakñan sâmutâ Yesuñe olotoñâk kinop.

62 Olotoŋâk kinop yakât Kaipaŋe yahatmâ kinmâ Yesu yuwu sâam ekuop. “Gâ wongât otmâ den âlâlâ âihohomunŋe yakât matŋe ki kâpeksat? Yawu otdâ ekmunŋe ki ârândân oap.” Yawu sâop. 63 Yawu sâamu benŋe Yesuŋe yâhâpŋe olotoŋâk kinop. Olotoŋâk kinmu witgum sâop. “Bâiŋ witgumâk âihohowe. Anitâ manman ambonjahât senŋan âihohowoman yukât matŋe sârâ nâŋgâne. Gâ Anitâŋe ikŋe nanŋe bulâŋe ya hâŋgâŋohomu ge yu mansat me bia? Sârâ nâŋgâne.” Yawu sâop.

64 Sâamu sâop. “Yu yat yakâ. Nâmâ Anitâŋe hâŋgânnohomu gewan. Yawu gârâmâ hâmbâi Anitâŋe wâtŋe nihim âlâkuâk hâŋgânnohomu elem kulewoŋboŋ kakŋambâ âwurem ge yengât kunyeŋe tatmâ yâhâmbisâm. Sâp yan Anitâhât wâtŋe ya nâhâlen tetemu eknomai.” Yawu sâop.

65-66 Yawu sâamu Kaipaŋe nâŋgâmu bâlemu yahatmâ ikŋe sâŋgum mem duhatmâ bukulipŋe yuwu sâam ekyongop. “Bâe, ikŋahât nâŋgâmu yahatmu Anitâhât kawenŋan kinbe sâam oap. Yuâmâ den kâmbukŋe hâliliŋe yap. Yakât girawu tuhunomgât nanŋai?” Yawu sâam âiyongop.

Sâamu sâwi. “Kunetâ muâk,” yawu sâwi.

67 Yawu sâam kundennan tâpŋuwi. Tâpŋum gâtŋaŋe sâŋgum âlâ mem senŋe sâhâm kâtâpŋunetâ kinop. Senŋe sâhâm kâtâpŋum ândâpŋe huhuwi. Ândâpŋe huhum nombotŋaŋe yuwu sâam âikuwi. 68 “Bâiŋ, ândâpŋe âlâŋe huhuap? Anitâŋe hâŋgânnohomu gewan sâamat. Ya bulâŋe sâamat otmuâmâ yiwereŋe âlâŋe ândâpŋe huhumu eksat yakât sârâ nâŋgâne.” Yawu sâam kum senŋan gem mem âlâlâ mâŋgâewi.

Petoroŋe Yesu betbaŋgiop.

(Mareko 14:66-72 Luka 22:56-62 Yoane 18:15-18,25-27)

69 Otmu Petoroŋe emet ya hawiŋanâk kinmu hotom uminiwi ya yengât lok kunyeŋahât hoŋ bawa imbi âlâŋe ekmâ yuwu sâam âikuop. “Gâmâ Yesu Galilaia amboŋe orop manŋetâ yekman.” Yawu sâop.

70 Yawu sâamu lok dondâhâlâk kinbiŋe nekmâ nâŋgâmaiâhât Petoroŋe kurihiakmâ yuwu sâop. “Gâŋe den yat yakât ki nanŋan.” 71 Yawu sâam pilâyekmâ endunâken ba kinmu imbi âlâŋe ekmâ lok yan kinbi ya yuwu sâam ekyongop. “Lok emet, lok yuâmâ Nasaret kapiân gâtŋe yâk orowâk manŋetâ yekman.”

72 Yawu sâam ekyongomu sârereakmâ yuwu sâop. “Anitâhât senŋan kinmâ yuwu sâamune nâŋgâŋet. Nâ lok yakât ki nâŋgâwanŋiman.” Yawu sâop.

73 Sâamu sâwi. “Yesuâmâ Galilaia hânân gâtŋe nanŋain. Yâhâ gâ gurâ yawuâk Galilaia yengât engat ya sârâ nanŋain yukâ. Yakât otmâ gâmâ yâkât komolân gâtŋe gekŋain.” Yawu sâwi.

⁷⁴ Sânetâ sârereakmâ sâop. “Bâin, âlepne Anitâhât sennan den membom otbuawâmâ yâkne matne nihiwuap. Lok sâm tai yuâmâ bulânanâk ki nângâwanġian.” Yawu sâop. Yawu sâm oan mâne yanâk gokorok isiop. ⁷⁵ Gokorok isian mâne Yesune emet inânġan den ekuop ya nângâmu teteop. “Gâne nâhât “ki nângâwanġian” sârâ kalimbuġe otmu yan gokorok isewuap.” Den ya nângâmu tetemu biwiġe ŋasinâk pato otmu pilâyekmâ ikġiâk ba kinmâ hik ŋâik ŋâihâk isiop.

27

Yesu mem Pilatohâlen ariwi.

(Mareko 15:1 Luka 23:1-2 Yoane 18:28-32)

¹⁻² Otmu emet haġ sâmu yanâk hotom uminiwi ya yengât kunlipyeġe otmu Yura nengât kunlipnennġe Yesu muâkgât sâm den hikuwi. Yawu otmâ Yesu bâtnan kum sâhâm dâim Roma yengât kiap âlâ, kutne Pilato sâm, yâkât den sâsâ emetġan ariwi.

Yurasi hiwawahop.

(Aposolo 1:18-19)

³ Otmu bukunenġe Yurasiġe Yesu mumbuapġât den sâm hârewanġiwi yakât den pat nângâmu bâleop. Nângâmu bâlemu yâkne kât nanġe 30 wanġi ya mem sururuk sâm ari yuwu sâm ekyongop. ⁴ “Otmune dondâ bâleap. Yesu yamâ tosaġe bia yamâ nâġe otmâ tâpikguwan. Yawu otmâ tosa umatġe mian.” Sâmu sâwi. “Tosa amboġe. Gikak hengenġuwuat.”

⁵ Yawu sânetâ nângâmu bâlemu pilâyekmâ tewetsenġe wanġi ya mem ari opon kâmbukġan yâhâ sorokenâk pilâmu ġiop. Pilâm gem sururuk sâm ari hiwawahop.

⁶ Yâhâ hotom uminiwi yengât kunlipyeġe tewetsenġe pilâop ya mem yuwu sâwi. “Tewetsenġe yuâmâ Yurasiġe Yesu betġehen kionop yakât hâmeġe. Yawu ġârâmâ yuġe opon kâmbukġahât pat sâm katmunġe ki ârândânġ otbuap. Yawu ġârâmâ yuwu mon otnom? ⁷ Yu mem lok âlâġe amanġ tuhumap yâkâlen hân puluhunom. Puluhum lok kâlepġehembâ taka manmai ya yan hanyongombisâi.” Yawu sâwi. ⁸ Yawu otmâ hân ya puluhuwi yakât kutne yuwu, “Hepġak puluhuwi,” yawu kunbi. Sum yakât kutne yawuâk tap.

⁹⁻¹⁰ Othi yakât bonġe teteop yamâ emet inânġan Anitâġe sâmu poropete âlâ, kutne Yeremia sâm, yâkne kulemguop ya yuwu. “Isirae nengât kunlipnennġe lok âlâ muâkgât sâm hârewanġim yakât kât nanġe 30 kasaġe wanġi. Tewetsenġe wanġi ya mem ari lok âlâ amanġ tuhuminiop yâkâlen hân puluhunomai sâm Anitâġe den eknohop.” Yawu sâm kulemguop tap.

*Yesuŋe olop miop yakât Pilatoŋe âikuop.
(Mareko 15:2-5 Luka 23:3-5 Yoane 18:33-38)*

¹¹ Yâhâ hotom uminiwi otmu Yura nengât kunlipnennjaŋe Yesu mem Pilatoŋe sâŋ hâreâkgât yâkâlen ari den âiân katbi. Katŋetâ tatmu Pilatoŋe yuwu sâŋ âikuop. “Yura yengât lok kutdâ sâmai ya gâ me?” Yawu sâop.

Sâmu sâop. “Oŋ, den bulâŋe yat.” Yawu sâop.

¹² Otmu Yesu mem ariwi nombotŋaŋe yâkât hakŋan sâwi. Hakŋan sâŋetâ den matŋe ki sâop. ¹³ Ki sâŋ olotoŋâk kinmu Pilatoŋe topŋe nâŋgâwe sâŋ Yesu yuwu sâŋ âikuop. “Girawu otmâ den sâŋ tai yakât matŋe ki kâpekyiŋgiat?”

¹⁴ Yawu sâŋ âikumu den bieak kinop. Yawu kinop yakât ekmu sâtŋe olop.

*Yesuŋe kuŋetâ muâkgât Pilatoŋe den sâŋ hârewaŋgiop.
(Mareko 15:6-15 Luka 23:13-25 Yoane 18:39-19:16)*

¹⁵⁻¹⁹ Otmu Pilatoŋe yuwu nâŋgâop. “Lohimbi dondâŋe Yesuhât nâŋgâŋetâ yahatmap. Yakât otmâ hotom umai ya yengât kunlipyenjaŋe nâŋgâŋetâ bâlemu yanjak muâkgât sâŋ hârewaŋgim nâhâlen mem takai.” Yawu nâŋgâm enŋat yâhâp otmâ kinmu yanâk imbiŋaŋe yuwu sâŋ den katmu takaop. “Nâ amanân awun eksan yakât topŋe yuwu. Yesu yamâ tosaŋe bia. Gârâmâ gâŋe ihilâk ki otbaŋgiuwat.” Den yawu sâŋ katmu takaop.

Yâhâ Tihit tihit hombaŋ ârândâŋâk Pilatoŋe yuwu otminiop. Lok tosa otŋetâ pâi emetŋan katyekŋetâ tatminiwi yapâ gâtŋe âlâ me âlâhât lohimbiŋe nâŋgâŋetâ dopŋan otmu lok âlâ holaŋbuat sâminiwi ya holaŋyekmu geminiwi. Yakât otmâ Yesu me lok bâleŋe, kutŋe Yesu Barawa sâŋ, âlâ me âlâ holaŋmu gewuapgât nâŋgâm Pilatoŋe lohimbi ya yuwu sâŋ âiyongop. “Âlâ holaŋmune gewuap? Barawa me Yesu holaŋmune yengâlen giâkgât nanŋai?”

²⁰ Yawu sâŋ âiyongomu hotom uminiwi ya yengât kunlipyenje otmu Yura nengât kunlipnennjaŋe lohimbi biwiyenjan kioŋmâ yuwu sâwi. “Barawa holaŋdâ gemu Yesu kuŋetâ muâk,” sâŋet sâŋ enŋatyenjan gewi. ²¹ Yâhâ Pilatoŋe yahatmâ kinmâ yuwu sâŋ âiyongop. “Yenâmâ âlâ holaŋmune giâkgât nanŋai.”

Sâmu sâwi. “Barawa holaŋdâ giâkgât nanŋain.” Sâŋetâ sâop. ²² “Yesu yuâmâ Anitâŋe hâŋgâŋgumu giop sâmai yâkât girawu otbaŋgiowmgât nanŋai?”

Sâmu ŋerekŋe berendenâk sâwi. “Yâk howanân kum kânâŋgâŋetâ muâk.”

²³ Sâŋetâ âiyongop. “Bâe, yuâmâ ki orotŋe. Wuân otmu bâleopgât yawu yai?”

Yawu sâmu âlâkuâk yahatmâ sâwi. “Howanân kum kânângânetâ muâkgât nanġain.” Yawu sâwi.

²⁴ Yawu sâmu kunyeŋe kârikŋe otŋetâ kuk pato tetemap sâmu Pilatoŋe yahatmâ kinmâ topyeŋe teteâkgât to osom katmâ senyeŋanâk bâtŋe piriakmâ ekyongop. “Yu otne sâmu oai yamâ yeŋgât tosa. Yuŋe nâhât wahap ki oap. Yawu gârâmâ senyeŋanâk kinmâ to yu piriakmune neksai.” ²⁵ Sâmu sâwi. “Sâmunŋe kuŋetâ mumbuap yukât tosa yamâ nen otmu nengât sen tetem sambe otnomai ârândân menenekbuap.” Yawu sâmu hârewi.

²⁶ Yawu sâmu hâreŋetâ Pilatoŋe sâmu Barawa ya holaŋetâ giop. Yawu otmâmâ tembe lâulipŋe ekyongomu Yesu mem kândâtŋe lawitŋetâ hepŋak kiŋ pisiliŋ sâop. Yawu otŋetâ Pilatoŋe hânġanyongomu howanân kuŋetâ muâkgât mem ariwi.

Tembe lâulipŋe Yesu mem âlâlâ tuhuwi.

(Mareko 15:16-20 Yoane 19:2-3)

²⁷ Tembe lâulipŋe Yesu mem ya pilâm emet âlâen katŋetâ talop. Yawu otmâ tembe lâu bukulipyeŋe nombotŋe meyekŋetâ gawi. ²⁸ Gam Yesuhât hâk katipŋe tuhum pilâwanġim hâk katipŋe kâkâlep, kuriŋ takop takop yamâ lok kutdâŋe mânunġakmâ manminiwi yawuya ya mem mânunġangiwi. ²⁹ Yawu otmâ tâk âlâ sâtŋe metŋe, hatman yawuyaŋe mem goŋgoŋgum lok papato yeŋgât ŋerendenŋe ya dop kum kunġan kepeim âlihitanġiwi. Âlihitanġim kapam âlâ bâtŋe bonângen waŋetâ mem gotŋan ba senġan gem giriŋbanġim yuwu sâmu ekuwi. “Bâe, Yura yeŋgât lok kutdâ pato. Yakât otmâ torokatmâ mangât nanġain.” Yawu sâmu senġan gewi. ³⁰ Senġan gem kundenġan tâpġuwi. Otmu kapam waŋbi yaŋak bâtŋan hindâm kunġan lawitbi. ³¹ Yawu otmâmâ hâk katipŋe kuriŋ ya mem tuhum pilâm ikŋe hâk katipŋe mânunġanġim yaŋak mem howanân kum kânângâne sâmu dâim ariwi.

Yesu howanân kuwi.

(Mareko 15:21-32 Luka 23:26-43 Yoane 19:17-27)

³² Ariwi yamâ ikŋahâk howanŋe lâuakmu ariwi yakât otmâ wâtŋe houŋ sâmu lok âlâ, kutŋe Simon sâmu, yamâ Kirene gâtŋe ya mem tetem sâwanġinetâ Yesuhât howan ya tângum mem lâumu orowâk ariwi. ³³ Ari hân âlâengen, kutŋe Golihata sâmu, yan ariwi. Kut yakât topŋeâmâ “Lok Kunŋe Hahitŋe,” yawu. ³⁴ Yan ari Yesuŋe hâhiwin dondâ nânġâmapġât wain to otmu to ŋasin bâleŋe ya orowâk menduhum ġaim waŋetâ nemu ŋasinbanġimu ukum pilâop.

³⁵ Otmu hâk katipŋe tuhum pilâmâmâ ikŋe howanân kum kânângânetâ kinmu hâk katipŋe ya mem “Âlâŋe miakbuap?” sâmu mem ketetmâ katbi. Mem ketetmâ katŋetâ tatmu pepa

duhatmâ tipi tapi tuhum kutyene iknjiâk iknjiâk kulemgum amanân mânunjetâ giop. Mânunjetâ gemu mem gulip malap tuhum yapâ pepa âlâ menjetâ kut teteop yaŋe miahop.³⁶ Yawu otmâ yakât kakŋan in ge tatmâ ekbi.³⁷ Yawu otmâ howan yakât kunŋan yuwu kulemgum katbi. “Lok yu kutŋe Yesu. Yâhâmâ Yura yengât lok kutdâ.” Yawu sâm kulemgowi.³⁸ Otmu sâp yanâk lok komborâ yâhâp yotgom lâum kânângâyelekŋetâ nombot nombot kinowot.

³⁹ Otmu lohimbî nombotŋe mâtâp ya watmâ howan hâlânjâmâ arim takawiŋe Yesu ekmâ lauyene butelim yuwu sâwi.⁴⁰ “Gâŋe emelâk yuwu sârâ nângâwin. “Opon kâmbukŋe yamâ nâŋe liakum hilâm kalimbu biwiŋan tuhum maŋuwom,” yawu sârâ nângâwin. Yawu gârâmâ howanâmbâ pek sâm kâpehâkmâ ge. Gerâ yanâmâ nenŋe “O, Anitâhât nanŋe bulâŋe” sânom.” Yawu sâwi.

⁴¹ Yawu sâŋetâ benŋe hotom uminiwi ya yengât kunlipyene otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwiŋe senŋan gem lohimbî kinbi ya yuwu sâm ekyongowi.⁴² “Lok yuâmâ Yura nengât lok kutdâ sâmai. Yuŋe lok nombotŋe tânyongomu ekmain. Yâhâ girawu otmuâmâ ikŋeâmâ ki tânahom howanâmbâ kâpehâkmâ giap? Kâpehâkmâ gemu eknom otmuâmâ biwinenŋe yâkâlen katmâ tem lâuwanŋinom. Yâhâ ki kâpehâkmâ gewuawâmâ yuwu sânom. “Âo, lok yuâmâ imbiâk otmap.” Yawu sânom.⁴³ Yawu otmâmâ ikŋak yuwu sâop. “Nâmâ Anitâhât nanŋe bulâŋe. Biwine yâkâlenâk kinsap.” Ikŋahât yawu sâop. Gârâmâ bâiŋ Anitâŋe tângumu howanâmbâ kâpehâkmâ gemu ekne.” Yawu sâwi.

⁴⁴ Yawu sâm senŋan gem kinjetâ yanâk lok bâlene yotgom kânângâyelekŋetâ nombot nombot kinowot yâku yawuâk senŋan giowot.

Yesu muop.

(Mareko 15:33-41 Luka 23:44-49 Yoane 19:28-30)

⁴⁵ Otmu hilâm kârikŋan, 12 kilok olop yan Anitâŋe nângâmu emetsenŋe bok sâmu omoŋ sahaŋop.⁴⁶ Omoŋ sahakmâ yapâ ari emetsâpŋe 3 kilok otmu emet laŋinŋe âlâkuâk pilâop. Yawu otmu Yesuŋe kândâtŋe kuwihakmâ Yura nengât denân yuwu sâm halahuop. “Eli, Eli lama sapaktani.” Yawu sâop. Sâop yamâ topŋe yuwu. “O, Awonŋ, wongât nângâm kâkâsuk otmâ betnihiat?” Yawu sâop.

⁴⁷ Otmu lok nombotŋane nângâm tâpikgum yuwu sâwi. “Eli-hât mon sâm ahom kuakmâ tap.”⁴⁸ Yawu sâŋetâ hohetyenŋan gâtŋe âlâŋe sururuk sâm ari sâŋum âlâ mem nak bâtbâtŋe potonŋan pân pân kepeim wain to bâlene yan katmâ mem yâhâ Yesuŋe niâkgât launŋan kalop.⁴⁹ Yawu otmu bukulipŋane yuwu sâm ekuwi. “Pilâ. Eliaŋe himbimâmbâ ge tânguâkgât

nângâm kutje kunsap mon? Pilârâ in ekne.” Yawu sâwi.
⁵⁰ Yawu sâw kinjetâ Yesuñe kârikñeâk halahum yanak bâñe kambiamñe tok sâmu muop.

⁵¹ Otmu emelâk lohimbi inñane opon kâmbukñe yakât biwiñe ekmai sâw sângum kâlep pato hikunjetâ ya kâtâpguminiop. Sângum yañe pâñambâek tok sâw hâreakmâ nombot nombot otmu tetekñan olop. Yawu otmu mososon pato miop.

⁵² Mososon pato memu yan hân orotok sâmu lohimbi nombotñane emelâk Anitâhât tem lâum manminiwi ya yengât sum añ sâw kinmu pindilakmâ yahatbi. ⁵³ Sumâmbâ pindilakmâ yahatmâ manbi yañe ari Yesuñe mumuñambâ yahalop yanâmâ Yerusalem kapiân yâhâñetâ yan kapi ambolipñe orowâk enakbi.

⁵⁴ Yesu muop sâp yanâmâ tembe lâu hâlâñmâ kinbiñe mososon pato miowân kulem âlâlâ tetemu ekñetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâwi. “Lok yuâmâ bulâñanâk Anitâhât nanñe.” Yawu sâwi.

⁵⁵ Otmu imbi nombotñe yan kinbi yâhâmâ Galilaia ambolipñe. Yâkñeâmâ Yesuhât hoñ baminiwi yamâ kutyene yuwu. ⁵⁶ Âlâmâ Maria Matala kapiân gâtñe, âlâmâ Mariahât nambene Yakowo yet Yose mâmâyetñe, yâhâ âlâmâ Yoane yet Yakowo yâk yetgât mâmâyetñe.

Yesu lâum ari hanguwî.

(Mareko 15:42-47 Luka 23:50-55 Yoane 19:38-42)

⁵⁷ Emet ñiñ sâmu yan lok âlâ, kutje Yosep sâw, yâhâmâ Arimata kapi amboñe. Yâkât iri sikumñe pato tatbangiop. Otmu yâkñe Yesuhâlen biwiñane kepeim manop. ⁵⁸ Lok yañe Yesu lâum ari hanguwe sâw Pilatohâlen ari tetewangiop. Tetewangimu launñan mem tembe lâulipñe hângânyongomu ari howanâmbâ Yesu mem wañbi. ⁵⁹⁻⁶⁰ Mem wañetâ bukulipñe orop Yesu lâum ari kât mâtâpñe âlâ dikin yawuya emelâk Yosepñe yan hannohonomai sâmu nanlipñane kât mâtâpñe kusânâmâ mem tiñgâlonjetâ kinop ya lâum ariwi. Otmu sângum kaok âñe yañe katipgum kâlehen lâum ba katñetâ talop. Katñetâ tatmu kât âlâ lâum hâpunñetâ ba mâtâpñe ya mañguop. ⁶¹ Otmu imbi yâhâp, Maria Matala kapi amboñe otmu nambene Yakowo yet Yose mâmâyetñane yan ge tatmâ we bâle nâñgâm talowot.

Tembe lâu katyekñetâ galem kinbi.

⁶² Otmu emet hañ sâmu, tatmâ nâñgâminiwin sâp yakât omonânâk hotom uminiwi yengât kunlipyene otmu Parisaio yañe Pilatohâlen ariwi. ⁶³ Ari yuwu sâw ekuwi. “Patonenñe, den tiñe sâmunñe nâñgâ. Yesu lok perâk yañe emelâk den âlâ yuwu sâop ya nañgat. “Nâ nohoñetâ mum hilâm kalimbu hân

kâlehen im yapâ mumuñambâ yahatbom.” Yawu sâop. ⁶⁴ Ya ki yahatbuap yawu nanğain. Yawu gârâmâ hon bawalipñaje lâum ari âlâengen misinğutñetâ tatmu den imbiâk yuwu sâm lohimbî kâityongonomai. “Yâhâmâ emelâk mumuñambâ yahat-sap.” Yawu sâm kâityongom anğoân yakât nânğâñetâ yahalop ya witgum torokatñetâ umatñe topñe topñe teteningiwuap. Yâhâ yawu otmaihât gâñe tembe lâu nombotñe katyekdâ ari sum yakât galemñe kinñetâ hilâm kalimbu pesuk sâekgât nanğain.” Yawu sâm ekuwi.

⁶⁵ Sâñetâ sâop. “Bâin nâhât tembe lâu meyekñetâ ari sum galemğum kinnomai.” Yawu sâop.

⁶⁶ Yawu sâmu tembe lâulipñe meyekmâ sumângen ariwi. Ari kât hâpunmu mâtâpñe mañguop ya ekmâ deñgop kutakum mem ginñan katñetâ merakiop. Yawu otmâ Yesuhât bukulipñaje tuhumm gik beretek pilâm kâlehen yâhâmaihât Sisahât towat deñgowân katbi. Deñgowân katmâ tembe lâu galem katyekñetâ kinñetâ âwurewi.

28

Yesuñe mumuñambâ yahalop.

(Mareko 16:1-10 Luka 24:1-10 Yoane 20:1-18)

¹ Emet hañ sâmu yanâk Maria, Matala kapiân gâtñe otmu nambeñe orowâk sumângen ariowot. ² Arimutâ yanâk mososon pato memu anjelo âlâ hâk katipñe kaok bolañ bolañ yañe himbimâmbâ pârâk sânsânâk giop. Ge kât pato âlâ Yosep bukulipñaje lâum hâpunñetâ ba sum mâtâpñe mañguop ya yâkñe lâum hâpunmâ pilâm kakñan yâhâ talop. ³ Otmu anjelo yakât kundennaje lañinñe dondâek pilâop. ⁴ Kât pat kakñan ge tatmu ekmâ tembe lâu yañe umutyene arimu kâi bâtyene sâñ sâñ sâmm derepyongop. ⁵ Yawu otmâ anjeloñe imbi yâhâp yuwu sâmm ekyotgop. “Yet kinğityetñahât ki otset. Yetñe Yesu howanân kuwi ya ekde sâmm takawot ya nanğan. ⁶ Yâhâmâ yuân ki tap. Emelâk mumuñambâ yahatbom sâop yawuâk otmâ yahatmâ arap. ⁷ Yakât otmâ kâlehen yâhâ Yesuhât welâm ekmâ nânğâm in yawu âwurem ari hon bawalipñe yuwu sâmm ekyongoromawot. “Kutdânenñaje emelâk mumuñambâ yahatmâ Galilaia hânângen ari tap. Yawu gârâmâ yen yawuâk ariñetâ penanğinomai.” Yawu sâmm ekyongoromawot.”

⁸ Yawu sâmu nânğâm koahowot yamâ biwiyetñe herone pato nânğâowot. Yawu otmâ ya pilâm sururuk sâmm hon bawalipñe yengâlen ariowot. ⁹ Arimutâ Yesuñe mâtâwân teteyitgim yuwu sâop. “Wa, imbi yâhâp.” Yawu sâmu koahowot yamâ ekmâ nânğâm mepa sanğan otbañgiowot. ¹⁰ Yawu otbañgimutâ yuwu sâop. “Yet ki nânğâm koakset. Yerâmâ

sururuk sâm hoŋ bawalipne ari ekyongomutâmâ Galilaia hânân ari mambotnihinomai.” Yawu sâop.

Tembe lâu yaŋe den golâ gahaem sâm haok tuhuwi.

¹¹ Yawu sâm ekyotgomu mâtâwân arim tatmutâ tembe lâu sum galemŋe kinbiŋe sururuk sâm ari kapi patoen yâhâ hotom uminiwi yeŋgât kunlipyeŋe kulem teteop yakât ekyongowi. ¹² Yakât ekyongonetâ opon kâmbukŋahât galemlipeŋe orowâk menduhuakbi. Menduhuakmâ den hikum tembe lâu yaŋe Yesuhât sum galem kinbi ya tewetsenŋe hâmeŋe pato yingim “den golâ yuwu sânomai,” sâm eŋgatyenjan gewi. ¹³ “Nen omoŋ derep kâmbukŋan aman pâlâmŋe imunŋe Yesu hoŋ bawalipŋaŋe tihâk taka lâum âlâengen ari hanguai.” Yawu sânomai. ¹⁴ Yawu gârâmâ Pilatoŋe den yu nâŋgâm hilipyongomapgât nenŋe sârereyekmâ topŋe yu kurihinom. Yakât ki nâŋgâm ketet otnomai.” Yawu sâwi.

¹⁵ Yawu sâm hâmeŋe yinginetâ miakmâ sâwi yawu otbi. Yâhâ den golâ yamâ sâm haok tuhum alahum ariwi. Yakât otmâ sâp yiwereŋe yu Yura kapi ambolipŋaŋe den yukât yawuâk alahum manmai.

Yesuŋe den bâiŋe sâm ekyongop.

(Mareko 16:14-18 Luka 24:36-49 Yoane 20:19-23)

¹⁶ Otmu yakât kakŋan nen hoŋ bawalipŋe kâiân konok Galilaia hânân ariwin. Ari Yesuŋe pumŋe âlâ yan menduhua-knom sâop yan yâhâ menduhuakbin. ¹⁷ Menduhuakmâ kinmunŋe Yesu teteningimu ekmâ biwi hero pato nâŋgâm mepaewin. Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋaŋe ekmâ eŋgat yâhâp otbi. ¹⁸ Yâhâ Yesuŋe gotnennjan ga kinmâ yuwu sâm eknongop. “Anitâ Awoŋnaŋe mâmâŋe otnihimu yâkât wâtŋan kinmâ himbimân gâtŋe me hânân gâtŋe, ehekŋe ki ehekŋe kerek yeŋgât kunyeŋe tatmâ yâhâmbisâm. ¹⁹ Yawu gârâmâ den kâsikum yingim gan yu mem hânŋan kulemŋan ari lohimbi kâsikum yinginetâ nâhâlen biwiyenŋe kepeim mannomai. Yawu gârâmâ Awoŋne otmu nâ otmu Wâtgât mâmâŋahât Heak nenâmâ konohâk oain. Yawu tatmain yakât yeŋe nengât kulân lohimbi toen mem katyekŋetâ nenŋe ti-hityeŋe otmâ yâhânom. ²⁰ Otmu nâŋe yen orowâk manmâ den kâsikum yingim gan ya kerehâk kâsikum yinginetâ bi-wiyenŋe tiŋâk lâum mannomai. Otmu sâp ârândânŋ mâmâŋe otyingimune nâ orop biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmâ mannomai. Otmu sâp pesuk sâwuap yanâmâ âwurem gemune penanŋiaknom.” Yawu sâm den bâiŋe eknongop. Bâiŋ, den pesuk yap.

Mareko Yesuhât Den Pat Âlepņe Marekoņe kulemguop.

Yoaneņe âi topņe kalop.

(Mataio 3:1-12 Luka 3:1-9,15-17 Yoane 1:19-28)

¹ Anitâhât nanņe Yesu Kiristo yâkât den pat âlepņe yakât topņe ya yuwu. ² Poropete âlâ, kutņe Yesaia sâm, Anitâņe yuwu sâm ekumu kulemguop.

“Anitâņe nanņe yuwu sâm ekuop. “Nine hoņ bawa âlâ ekum hâņgângumune kulet sâm ari mâtâp meņgihiwuap.” Yawu sâm nanņe ekuop.”

³ Yawu sâmâmâ torokatmâ mâtâp mewañgiwuap yâkât yuwu sâop.

“Lok ki manmaiângen, lok âlâ yan ari manbuap. Lohimbi yâkâlen takanomai ya yuwu sâm ekyongowuap.

“Lok kutdâhât mâtâp ya mem pitinjet. Otmu mâtâp mewañginjet. Otmu uk sâm huruņ sâm, pumņe lauņe yamâ kum kilikmâ mem ârândâņ merândâņ tuhuņetâ ya talâk.”

Yawu sâm ekyongop.” Yesaiaņe den yawu kulemguop tap yakât bulâņe yamâ Yoanehâlen teteop.

⁴ Yoaneņe lohimbi toen katyekbe sâm yakât topņe katmâ yahatmâ lok ki manmaiângen ari manop. Yaken ari manmâ lohimbi dondâņe yâk ekne sâm arinjetâ yuwu sâm ekyongop. “Orotmemeyeņe kiņgoņ âlâlâ otmâ mansai ya kerek betbaņginjetâmâ toen katyekbom. Toen katyekmune Anitâņe tosayeņe pilâyinģiwuap.” Yawu sâm ekyongop. ⁵ Yawu sâmu ya nâņgâm hân pato âlâ, kutņe Yuraia sâm, ya ambolipņe otmu kapi âlâ, kutņe Yerusalem sâm, ya ambolipņe kiņgitņe orowâkņe yâkâlen ari orotmemeyeņe bâleņe ya kerehâk sâm tetenjetâ Yoran toen katyehop.

⁶ Yâhâ Yoaneņe hâk katipņe yamâ soņgo âlâ, kutņe kamele sâm, yakât somotņe mendenmâ ya kepeiakmâ manminiop. Otmu kamele hâkņe let yawu pâņan sâhâm kuratguahop. Otmu dopon, neņgopdâ, me goņgaraņ yawuya nem manminiop.

⁷ Yawu manmâ lohimbi yuwu sâm ekyongop. “Lok âlâ nâhât betnehen taka mansap. Yâhâmâ lok kutdâ otmu wâtņe pato tatbaņgiap. Nâmâ lok tâņât, lok in yawuya. Yawu gârâmâ nâņe yâkât itâkat kâpekmâ golewañgiwomgât dop ki tap. Otmu tânguomgât dop gurâ ki tap. Nâņeâmâ yâkât amutgen manmâ yâhâwom.

⁸ Otmu yeŋe orotmemeyeŋe bâleŋe betbaŋŋetâmâ toen katyebom. Yâhâ biwiyeŋe yâkâlen katmâ mannomai yanâmâ Anitâŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hângângumu ge mâmâŋe otyiŋgiwuap. Mâmâŋe otyiŋgimu manman bulâŋe mannomai.” Yoaneŋe Kutdâhât nâŋgâm yawu sâŋ ekyongop.

Yoaneŋe Yesu toen kalop.

(Mataio 3:13-4:11 Luka 3:21-22 Luka 4:1-13)

⁹ Otmu sâp yan Yesuŋe kapi âlâ, kutŋe Nasaret sâŋ, Galilaia hânân tap yan manop. Hilâm âlâen kapi ya pilâm Yoane ekbe sâŋ Yoran to ginŋehen ariop. Yan arimu Yoaneŋe mem toen kalop. ¹⁰ Toen mem kalop sâp yanâk himbim pâroŋ sâmu Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe kembâ hâtgum ge Yesu mâmâŋe otbaŋgiop. ¹¹ Giop yanâk himbimâmbâ Anitâŋe yuwu sâop. “Gâ nine nanne kambiamne. Nâ biwinaŋe gâhâlâk nâŋgâm kepeihekman.” Yawu sâop.

¹² Otmu yakât kakŋan Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe Yesu hângângumu hewukŋe kârikŋe lok ki manmaiângen ariop. ¹³ Yan ari manmu hilâm 40 pesuk sâop. Sâp yan weke bâleŋe yeŋgât kunyeŋe, kutŋe Satan sâŋ, yâkŋe Yesuhât biwiŋahât topŋe ekmâ nâŋgawe sâŋ olop. Yawu otmu yakât kakŋan Anitâŋe aŋelolipŋe hângânyongomu ge Yesuhât tihitŋe otmâ tânguwi.

Yesuŋe âi topŋe kalop.

(Mataio 4:12-17 Luka 4:14-15)

¹⁴ Yawu otmâ yakât kakŋan Yoane mem pâi emetŋan katŋetâ talop yakât den pat Yesuŋe nâŋgâop. Ya nâŋgâmâmâ nep topŋe katbe sâŋ âwurem Galilaia hânângen ariop. Ari Anitâŋe tihitnenŋe otmap yakât den pat yuwu sâŋ ekyongop. ¹⁵ “Anitâŋe tihitnenŋe otbe sâŋ oap. Yakât otmâmâ yeŋe orotmemeyeŋe bâleŋe betbaŋgim den pat âlepŋe ekyongoan yukâlâk nâŋgâm mem mete tuhum manŋet.” Yawu sâŋ ekyongop.

Yesuŋe hoŋ bawalipŋe imbât meyehop.

(Mataio 4:18-22 Luka 5:1-11)

¹⁶ Den pat ya ekyongom yâhâm gem Galilaia dengân pato yakât ginŋan ari imi ata yâhâp yelehôp. Kutyetŋe Anderea yet Simon. Yâhâmâ iŋan mem dâire sâŋ dengân tânâmŋan ba iŋan itâŋe pilâm kinowot. Pilâm kinmutâ yelemekmâ yuwu sâŋ ekyotgop. ¹⁷ “Yerâmâ nâhâlen ga torokatset. Yiwerenŋe iŋan dâim mansawot. Gârâmâ nâŋe meyelekmune nâhât wâtŋan kinmâ lok dâiyekmutâ nine komolân torokatnomai.” Yawu sâŋ ekyotgop. ¹⁸ Yawu sâmu yanâk senŋe âlâlâ yetŋe pilâm yâkâlen torokatmutâ orowâk ariwi.

¹⁹ Yapâ ari lok âlâ, kutŋe Yeweraio sâŋ, yâkât nanyâhâtŋe, kutyetŋe Yakowo yet Yoane orowâk kinŋetâ yehop. Otmu

Yeweraionje âi lok meyekmu orowâk wangaen tatmâ injan itâñe hâreahop ya gârem tatbi. Gârem tatñetâ yekmâ yan nanyâhâtñe yotgonop. ²⁰ Yotgonmu nâñgâm âwâyetñe otmu âi loklipñe pilâyekmâ Yesuhâlen torokatmutâ orowâk ariwi.

Yesuñe weke bâleñe watmu gaiakmâ ariop.

(Luka 4:31-37)

²¹ Otmâ ya pilâm Kapanaum kapi yan ari manbi. Ari manñetâ Yura nengât tatmâ nâñgâ nâñgâ sâp yan Yesuñe miti emetñan kapi ambolipñe orowâk menduhuakñetâ Anitâhât topñe sâm ekyongop. ²² Ekyongomu nâñgâñetâ bonñe otmu biwiyenjañe heronje otmâ yuwu sâwi. “Mosehât girem den kâsikum ningimainje den sâmai ya nâñgâmunñe porap otmap. Yâhâ lok yuñeâmâ den eknongoap yu nâñgâmunñe âlâ kândâkdâ oap.” Yawu sâwi.

²³ Yawu sâm kinñetâ lok âlâ weke bâleñe mem mângâemu manminiop yañe miti emetñan yâhâop. Yâhâmu weke bâleñe biwi nâñgân nâñgânñe mem purik pilâmu kârikñan halahum yuwu sâop. ²⁴ “Bâe, Yesu Nasaret amboñe. Gâ wongât nâhâlen takat? Hilipnohowe sâm takat me? Gâhât topge nanjan. Gâmâ, Anitâhât nanñe bulâñe mansat. Otmu Anitâñe hângângohomu bukulpne orowâk hilipnongowe sâm gion.” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâmu yuwu sâm sâwanjiop. “Kâmbukñe. Gâ gaiakmâ ba ari.”

²⁶ Sâmu weke bâleñe yañe gaiakmâ ba arimu lok ya senñe gâwân gâwân sâmu lauñe barakñajak pato otmâ ge iop. ²⁷ Yawu otmâ ge imu lohimbi miti emetñan tatbiñe ekñetâ sâtñe otmu yuwu sâm alahuwi. “Bâe, girawu? Ki orotñe oap. Wâtñe pato tatbangiap yakât otmâ weke bâleñe sâwanjimu denñe lâum gaiakmâ ba arap.” Yawu sâwi. ²⁸ Yâkât den pat ya sâñetâ Galilaia hân nombot nombot huhum lingarakmâ ariop.

Yesuñe sâmu Petoro hewunñe âlepñe olop.

(Mataio 8:14-17 Luka 4:38-41)

²⁹ Yesuñe miti emetñambâ gem Yakowo yet Yoane meyekmu Simon yet Anderea yetgât emelan yâhâwi. Otmu Simon hewunñe hâkñe kâlâp otmu im talop. ³⁰ Yesuñe kâlehen yâhâmu emelan tatbiñe mesek kuop yakât topñe ekuwi. ³¹ Ekuñetâ mândemu yahatmu yanâk hâkñe sânduk sâop. Hâkñe sânduk sâmu emetsenñe purik sâowân sot um yinjiop.

³²⁻³³ Sot um yinjiomu nem tatñetâ omonj olop. Omonj otmu yan kapi ya ambolipñe lohimbi kundat yongop otmu weke bâleñe mângâeyekmu manminiwi ya meyekmâ ari emet yakât gotñanâk menduhuakmâ kinbi. ³⁴ Menduhuakmâ kinñetâ Yesuñe kundat topñe topñe teteyinjiop ya sâmu âlepñe

otbi. Otmu weke bâlenaje mângâeyehop ya gurâ watyekmu gaiakmâ ariwi. Watyehop yanâmâ Yesuhât topne ekmâ nângâwi. Ya lohimbi sâam tetem ekyongonjetâ nângâmai sâam kuyingiop. Otmu omon sâamu kapi yan iwi.

Yesune ikne den pat âlepne ekyongop.

(Luka 4:42-44)

³⁵ Otmu emet engatne nângâm Yesune yahatmâ kapi ya pilâm lok biaengen ari Anitâ orop den alahuowot. ³⁶ Alahum tatmutâ Simon bukulipne orop yahatmâ pâinnetâ biatmu yuwu sâwi. “Yu wosaken arap?” Yawu sâam pâinmâ kapi ya pilâm ari mem tetewi. ³⁷ Ari ekmâ yuwu sâam ekuwi. “Kapi ambolipnaje taka pâingeksai. Yakât âwurem bane.”

³⁸ Yawu sânetâ yuwu sâam ekyongop. “Yu hâlânâ kapi tatmâ arai yâkne yawuâk Anitâhât topne nângânetâ keterahâkgât gewan. Yakât otmuâmâ pilâyekmâ kapi nombotne yengâlen arinehât nanjan.” Yawu ekyongom meyekmu ariwi. ³⁹ Meyekmâ ari Galilaia hânân kapi tipi tapi tatmâ arap yakât ambolipnaje den pat âlepne nângânetgât miti emetne ârândân yâhâm gem ekyongop. Otmu weke bâlenaje lohimbi mângâeyekbi ya gurâ kerek watyehop.

Lok âlâ hâk bâle tetewangiop ya Yesune mem hengeguop.

(Mataio 8:1-4 Luka 5:12-16)

⁴⁰ Otmu sâp yan lok âlâ hâk bâle tetewangimu manopne Yesu ekmâ gotnan ba yuwu sâam ekuop. “Gâne sârâ kundat topne topne biatningiwuapgât dop tap. Yawu sânetâ nanjan. Yakât otmâ âlepne otbomgât nângâwuât yamâ âlepne otbom.” Yawu sâop.

⁴¹ Yawu sâamu Yesune wenje nângâm ekuop. “Nângâhian. Âlepne walipgohomune hâk bâle ya biatgihiâk.” ⁴² Yawu sâam walipgumu biatbangimu âlepne olop. ⁴³ Yawu otmu yuwu sâam ekum hângânguop. ⁴⁴ “Gâ otgihan yukât den pat bukulipge ki ekyongowuat. Hotom umai yengâlen konok arirâ hâkge eknomai. Yawu otmâ yan Mose ne hotom u uhât girem den kulemgup ya lâum Anitâhât hotom umbuat. Hotom umbuat ya ekmâmâ lohimbine hâk bâle biatgihiap yukât topne nângânomai.” ⁴⁵ Yawu ekum hângângumu ari iliwetmâ den pat ya sâam haok tuhuop. Sâam haok tuhumu lohimbi dondâne nângâwi. Yakât otmuâmâ lohimbi kigitne orowâkne Yesune tânyongoâkgât pawarak guwarak otmai hât yanjak Yesune kapi tete ki yâhâm giop. Otmu yanjak kapi ya pilâm lok ki manmaiângen ari manop. Lok ki manmaiângen manop yakât patne nângâm lohimbi dondâne ari mem tetewi. Ari mem tetenjetâmâ mem hengeyongop.

2

*Yesuŋe lok pareŋe yâkât tosa pilâwanŋiop.
(Mataio 9:1-8 Luka 5:17-26)*

¹ Yesuŋe tipinŋe tatmâ âwurem Kapanaum kapiân ariop. Ari emetŋan yâhâop. Emetŋan yâhâop yakât den pat ya kapi ambolipŋaŋe nâŋgâm yâkât emelan ari titâkuwi. ² Ari titâkuŋetâmâ kawe biatmu nombotŋe emet umbinŋan kinmâ ândâp katbi. Yawu otŋetâ den pat âlepŋe ekyongop. ³ Ekyongom tatmu yanâk lok pareŋe âlâ talop yâkât bukulpinŋe imbât yaŋe Yesuŋe mem kuwihâk sâŋm mem gerelân katmâ yâkâlen lâum tohowi. ⁴ Lâum tohowi yamâ lohimbî dondâŋe emet umbinŋan kinmâ mâtâp maŋguyinŋiwi. Mâtâp maŋguyinŋetâ yakât otmâ yâk yengâlen hâum pâpŋum “Girawu tuhune tuhune?” otmâ mâtâpŋât pâinbi. Mâtâpŋât pâinmâ emet gimbâŋan getek getek lâum yâhâwi. Yâhâ emet gimbâŋe mem kusatmâ mem katŋetâ Yesuhât gotŋan giop. ⁵ Otmu Yesuhâlen biwiyenŋaŋe kepeiwi yakât topŋe ekmâ lok pareŋe ya yuwu sâŋm ekuop. Anitâŋe tosahe yiwerenŋe pilâhihiap.” Yawu sâŋm ekuop.

⁶ Yawu sâŋm ekumu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi yaŋe den sâop ya nâŋgâŋetâ bâlemu biwiyenŋaŋe yuwu nâŋgâwi. ⁷ Anitâ ikŋak otmapŋât dop. Yâkŋe konok tosanenŋe pilâningimap. Gârâmâ lok yuŋeâmâ Anitâ mem ge katmâ wangiwe sâŋm oap. Yamâ ekmunŋe bâleap. Yawu sâŋm Yesuhât nâŋgâŋetâ bâleop.

⁸ Nâŋgâŋetâ bâlemu biwiyenŋe ekmâ yuwu sâŋm ekyongop. “Yeŋe nâ nekŋetâ lok bâleŋe otmune biwiyenŋaŋe yawu naŋgai. Yakât nâŋgâmune ki ârândân oap. Yakât otmâ yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. ⁹ Wuân âi tuhumune ekŋetâ dopŋan otbuap? Yuwu mon sâŋm ekuwom. “Nâŋe tosahe pilâhihian.” Yawu sâwom me? Me “Gâ getek yahatmâ geretge lâuakmâ ari,” sâwom? ¹⁰ Yakât nine topne yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Nâ Anitâŋe hâŋgânnohomu gewangâŋt tosayenŋe haonmâ pilâyinŋim mansan. Anitâŋe nep sâŋm nihiop yukât topŋe ekmâ nâŋgâm heŋgeŋuŋetgât yu otbe.” ¹¹ Yawu sâŋm ekyongom yaŋak lok pareŋe ya yuwu sâŋm ekuop. “Gâ yahatmâ geretge lâuakmâ emetgan ari.” Yawu sâop.

¹² Yawu sâmu senyenâŋak yahatmâ geretŋe lâuakmâ emetŋehen ariop. Arimu lohimbî hâlâŋmâ kinbiŋe Yesuŋe Anitâhât wâtŋan kinmâ nep miop ya ekŋetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâwi. “Lok yuwuyaek âlâ ki ekmain. Yâhâ yiwerenŋe puwâk otmu eksain.” Yawu sâŋm Anitâ mepaewi.

*Yesuŋe hoŋ bawanŋe âlâ miop ya kutŋe Lewi
(Mataio 9:9-13 Luka 5:27-32)*

¹³ Otmu hilâm âlâen Yesuŋe Kapanaum kapi ya pilâm Galilaia denġân ginŋehen ariop. Arimu lohimbi dondâŋe denŋe nânġâne sâŋ kapiyeŋe pilâm watmâ ariwi. Watmâ ari penewanġinetâ Anitâhât topŋe ekyongop. ¹⁴Ekyongom pesuk pilâmu itoŋ galon otŋetâ kapiân âwurem ariop. Ari mâtâwânâk Alipaio nanŋe, kutŋe Lewi sâŋ, yâkŋeâmâ takesi membe sâŋ tewetsenŋe emetŋan tatmu ehop. Tatmu ekmâ yuwu sâŋ ekuop. “Nâhâlen torokatdâ orowâk mandehât nanġan.” Yawu sâop.

¹⁵ Yawu sâmu Lewiŋe tewetsenŋe meminiop nep ya pilâm yahatmâ Yesuhâlen torokatmu orowâk ariowot. Orowâk ari Lewihât emelan yâhâmutâ Yesu hoŋ bawalipŋaŋe peney-itġinetâ orowâk tatmâ den alahuwi. Den alahum tatŋetâ Lewihât bukuliŋe otmu lok nombotŋe Mosehât girem den ki lâum manminiwiŋe Yesuhât den nânġâne sâŋ emelan yâhâŋetâ orowâk tatmâ sot um newi. ¹⁶Nem tatŋetâ Parisaio nombotŋe Mosehât girem den sâŋ kâsikum ningiminiwiŋe belânġembâ kinmâ yekŋetâ ki ârândân otmu hoŋ bawalipŋe yuwu sâŋ âiyongowi. “Wongât Yesuŋe lok bâleŋe yu orop menduhuakmâ lau konok niai?” Yawu sâŋ âiyongowi.

¹⁷ Yawu sâŋ âiyongoŋetâ Yesuŋe den ya nânġâm Parisaio yuwu sâŋ ekyongop. “Den âlâen hâum sâŋmune nânġâŋet. Lok mesekyeŋe bianŋe dokta yeŋġâlen ki arimai. Lok kundatyene orop me hâhiwin teteyiŋgimap yaŋe konok dokta yeŋġâlen arimai. Yakât topŋe yuwu sâŋmune nânġâŋetâ keterahâk. Yeŋġâlen gâtŋe nombotŋaŋe yuwu sâmai. “Nen lok âlepŋe, nen orotmemenenŋe âilonġo dondâ otmâ mansain.” Yawu sâŋ pâlâmŋe manmai. Lok yawuya yeŋġât sâŋ ki gewan. Yeŋe lok bâleŋe sâŋ kewilâyekŋetâ belânġen manmai yawuyaŋe orotmemeyeŋe bâleŋe pilâm Anitâhâlen biwiyeŋe kepeim denŋe lâum bulâŋe mem tetenġetgât gewan.” Yawu sâop.

*Yesuhât hoŋ bawalipŋe sâp sâsâŋan sot barak ki manminiwi.
(Mataio 9:14-17 Luka 5:33-39)*

¹⁸ Yoane bukuliŋe otmu Parisaio lok nombotŋaŋe Anitâhât âi menehât nânġâm yâkâlen biwiyeŋaŋe hikum sâp sâsâŋanâk sot barak manminiwi. Yawu manminiwi yakât otmuâmâ yâk yeŋġâlen gâtŋe nombotŋaŋe Yesuhâlen ari yuwu sâŋ ekuwi. “Nen Anitâŋe nânġâningimu ârândân olâġgât sot barak mansain. Sot barak manmâ sâp kâlep Anitâ mepaem ulitgum gamain. Yâhâ gâhât hoŋ bawalipŋaŋeâmâ otmain yawu ki otmai. Wongât hilâm ârândân sot kutakamai?” Yawu sâwi.

¹⁹ Sâŋetâ sâop. “Yakât den âlâen hâum sâŋmune nânġâŋet. Lok patoŋe imbi miakbe sâŋ bukuliŋe meyekmu orowâk tatmâ sot um nem herone otnomai. Herone otnomaiân sot barak ki tatmai. Yâhâ hâmbâi mâne kasalipyeŋaŋe taka bukuyeŋe

kunjetâ mumbuap yanâmâ engat hako nângâm sot barak man-nomai. ²⁰ Yakât yuwu sâmunê nângânet. Yiwerenêâmâ nâ orowâk mansain yakât otmâ sot barak ki mansai. Hâmbâi mâne nâ nohonjetâ mumbom sâp yan engat hako nângânomai.” Yawu sâop.

²¹ Otmu orotmeme embânân otminiwi ya otmu ikne orot-meme âine kâsikum yingiop yanê ki lâuahop. Yakât otmâ yâhâp yâhâp menduhum lâunomaihât dop ya ki olop. Yakât topne nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Nen sot me salup me âlâlâ une sâm yan hâpu golâenâk mânunmâ titâkum umain. Gârâmâ hâpu tekañan mânunmâ kâlâwân katmain yamâ hâpu tekañe ya sem huhumu sot yanê golâ kinmap.” Yawu sâop. ²² Otmu den âlâen yuwu hâum sâop. “Imbi âlâne lepa dorokum tâk masipguwuap. Masipgum katmu tatmâ hângine otbuap. Yâhâ yakât kakñan tâk âine orop menduhum lowaim iri osowuap. Iri osomâmâ senne âlâlâne mânunbuap yan dâimu tiririk sâmu tok sâwuap. Yakât otmuâmâ nenne tâk âinajak menduhum lowaimain. Yawu otmain yanâmâ senne âlâlâ umatne mânunnomân yamâ dâimu ñirik ñirik sâm ki tok sâwuap. Yâhâ hângine otmu âine menduhunom yamâ dâimu titâk sâwuap. Yamâ ki orotje.” Yawu sâop.

*Yesu hon bawalipne orop tatmâ nângâ nângâ sâp ya kuwi.
(Mataio 12:1-8 Luka 6:1-5)*

²³ Tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen Yesune hon bawalipne nen kerek menenekmu âi kalam biwinjambâ ariwin. Ari mâtâp tânâmñan po ningiop. Yawu otmuâmâ buku nombotne yengât kalamân sot talop ya mem newin. Yawu otmunne Parisaionne nenekmâ Yesu yuwu sâm âikuwi. ²⁴ “Gâ wongât ândâp bok oat? Mosenê girem den kulenguop ya lâumâun ya tatmâ nanngain. Yakât girawu otmuâmâ hon bawalipganê bukulipyene yengât kalamâmbâ sot mem golâ niai? Ya otjetâ yekmunne bâleap. Yakât otmâ gâne kuyingirâ âlâku ki otnomaihât nanngain.” Yawu sâwi.

²⁵⁻²⁶ Yawu sânetâ purik pilâyingim sâop. “Emelâk embânân Dawitine olop yakât den pat sâlikum ki nângâm hengenjumai. Yakât topne nângânetâ keterahâkgât yuwu sâmunê nângânet. Dawitine olop sâp yan hotom uwi ya yengât lok kunne âlâ manop, kutne Awiata sâm. Sâp yan Anitâhât hotom um manbine banja tuhum Anitâhât pat sâm katminiwi ya yâkne konok neminiwi. Lok inneâmâ bia. Hilâm âlâen Dawiti otmu ikne tembe lâulipne sotgât bâlenjetâ yan ikñak Anitâhât miti selepñan yâhâop. Yâhâmâmâ Awiatañe sot kâmbukne sâm kalop ya ihilâk mem niop. Mem nem nombotne talop ya mem tembe lâulipne ge kâsikum yingimu newi. ²⁷ Yawu otbi yakât otmâ tatmâ nângâ nângâ sâp yukât topne sâmunê nângânetâ

keterahâk. Emelâk embânân Anitâne tatmâ nângâ nângâ sâp ya katningiop yamâ âlâlâ otmaingât ki sâm kuningim kalop. Yamâ nenje Anitâ heronje nângâwanjim mepaem biwi sânduk mannehât sâm kalop. ²⁸ Yâhâ Anitâne hângânnohomu ge mansan nâmâ tatmâ nângâ nângâ yakât ambonje. Otmu yakât bonjeâmâ nâne konok mem teteman.” Yawu sâm ekyongop.

3

*Tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen Yesune lok âlâ henjenjuop.
(Mataio 12:9-14 Luka 6:6-11)*

¹ Tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen Yesune miti emetjan yâhâop. Yâhâ lok âlâ bâtje mum pâlâmne olop yanâk tatmu ehop. ² Yawu gârâmâ “Tatmâ nângâ nângâ sâpjan Yesune lok parene ya mem henjenjuwuap me bia?” sâm Parisaio nombotjane Yesu mem den âiân katne sâm bamu bam watbine gotyetjan ba kinbi. ³ Gotyetjan ba kinjetâ Yesune lok parene ya yuwu sâm ekuop. “Yahatmâ kin.” ⁴ Sâmu yahatmâ kinmu benje Parisaio ya yuwu sâm ekyongop. “Moseje den kulemguop ya topne girawu tap? Tatmâ nângâ nângâ sâpjan lok henjemyongonom me hilipyongonom?” Yawu sâop. Yawu sâm âiyongomu biwiyene umatne otmu olotojâk kinbi. ⁵ Olotojâk kinjetâ yekmu bâleop. Yekmu bâlemu kunyene kârikne otmâ hiliwahonomai yakât nângâm tepne nângâyingiop. Tepne nângâyingim lok parene ya yuwu sâm ekuop. “Bâtge kuwihak.” Yawu sâmu bâtje pilâmu kuwihakop. ⁶ Panmu kuwihakmu Parisaione ya ekmâ yakât nângâm bâlewanjim pilâyekmâ gem ariwi. Gem ari bukulipyene nombotjane lok pato âlâ, kutje Herot Antipa sâm, yâkâlen torokatmâ manbi ya yengâlen ari orowâk menduhuakbi. Menduhuakmâ Yesu kujetâ muâkgât alahu gulahu otmâ den hikuwi.

Yesune ikje den pat âlepne kâsikum yingiop.

⁷ Otmu Yesune honj bawalipne nen menenekmu miti emetjambâ gem Galilaia dengân ginnehén ariwin. Arimunje kapi gotje tete ya ambolipne dondâne Yesune mem henjegnongogâkgât nengâlen takanjetâ henjemyongop. Henjemyongop yakât den pat alahum sâm haok tuhujetâ lohimbî kinjitje orowâkne kapi âlâembâ âlâembâ taka menduhuakbi yamâ yu ambolipne. ⁸ Nombotjeâmâ Yuraia hân yakât kapi kunje, kutje Yerusalem sâm, ya ambolipne. Otmu kapi pato ya hawamgum kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipne. Yâhâ nombotjeâmâ Irumaia ambolipne. Yâhâ nombotjeâmâ kapi tipi tapi Yoran to nombotgen tap ya ambolipne. Yâhâ nombotjeâmâ kapi kutyetje Tiro otmu Siron ya ambolipne. ⁹⁻¹⁰ Lohimbî yawuyane henjegnongogâk sâm taka hawamnongowi. Hawamnongonetâ lohimbî

dondâ hengemyongop. Hengemyongom tatmu mem hâmbin gumbin tuhunenekbi. Mem hâmbin gumbin tuhunenekbi yakât otmâ in yawu pilâyekmâ arinehât nângâm Yesu eknongomu wanja âlâ dengân ginjan talop ya mem dâimunje gotnennanâk gaop.

¹¹ Otmu lohimbi nombotje weke bâleñaje mângâeyehop ya Yesu watyekmu gaiakmâ den kârikjan halahum yuwu sâwi. “Nenje topge nanjan. Gâmâ Anitâhât nanje bulâje.” Yawu sâwi. ¹² Yawu nângâwi yakât otmâ lohimbi ekyongonetâ nângâmahât sâm kuyingop.

*Yesuhât hoj bawalipje yengât kutyeje
(Mataio 10:1-4 Luka 6:12-16)*

¹³ Otmu yakât kakjan Yesu hoj bawalipje kâiân yâhâp nengât âi sâm ningiwe sâm otmâ nongonmu lohimbi ya pilâyekmâ ari ekbin. ¹⁴ Arim ekmâ orowâk pumjan yâhâmunje yuwu sâm eknongop. “Yen orowâk manmâ Anitâhât topje kâsikum yingiwomgât meyeksan. Den kâsikum yingim hângânyongomune ari nâhât den pat âlepje sâm ekyongonomai. ¹⁵ Ekyongom yan weke bâleñaje lohimbi nombotje mângâeyekmap ya watyekjetâ gaiakmâ arinomai.” Yawu sâop.

¹⁶ Nen menenehop yamâ kutnenje yuwu. Simon, yamâ kutje âlâmâ Petoro sâm kunop. ¹⁷ Âlâmâ imi ata Yakowo yet Yoane, Yeweri nanyâhâtje. Yâkne nep kârikje tuhuowot ya ekmâ yan Yesu kutyetje âlâ yuwu sâm yotgonop. “Boanesi” sâm yotgonop. Yakât topjeâmâ yuwu. “Denyetje kou kâlâp.” ¹⁸ Âlâmâ Anderea yamâ Simon imije. Otmu nombotjeâmâ Pilip, Batolomaio, Mataio, Toma, Alipaio nanje Yakowo, Taraio, Simon yâhâmâ komot âlâen gâtje ya yengât topyeje yuwu. Kasalipnenje Roma lok ya yengât hâkân otmâ watyekne sâm otminiwi yan gâtje. ¹⁹ Otmu bânjeâmâ Yurasi yamâ Karioto yan gâtje. Yâkneâmâ Yesuhât betjehen kionop ya. Yesu âi ningim yawu sâm eknongomu orowâk pumjambâ gewin.

*Yesu Satan mem ge katbuap yakât sâop.
(Mataio 12:24-32 Luka 11:14-23 12:10)*

²⁰ Pumjambâ gem ari emet âlâen yâhâ tatbin. Yâhâ tatmâ po ningimu sot um nene sâm ot tatmunje lohimbi dondâje Yesu mem hengemnongoâk sâm nengâlen toho emet ya titâkuwi. Titâkum hawam mewam tuhunenekjetâ sot ki newin. Inâk tatmunje Yesu sot ki niop yakât otmâ lohotje olop. Lohotje olop yamâ lohimbi dondâje gânak bamat nânak baman otmâ hâmbin gumbin tuhujetâ hâpunakmâ hengemyongop. Nep tuhum tatmu wâtje houj sâop. Wâtje

houŋ sâmu yan lok nombotŋaŋe ekmâ nâŋgâm tâpikgum yuwu sâwi. “Yesuŋe kunŋe itoŋ galaŋ otmu ki galemahom mansap.”
 21 Yawu sâŋetâ ikŋe hepŋe torehenlipŋaŋe den pat ya nâŋgâm tângune sâm emetyeŋe pilâm tohowi.

22 Mâtâwân tohoŋetâ Mosehât girem den kâsikum ningi-
 miniwi nombotŋe Yerusalem kapiângembâ toho tatbiŋe ekmâ
 yuwu sâwi. “Weke bâleŋe ya yeŋgât amboyeŋe, kutŋeâmâ
 Besewulu sâm, kutŋe âlâmâ Satan, yâkŋe Yesu mâmâŋe ot-
 baŋgimu yâkât wâtŋan kinmâ weke bâleŋe watyeksap.” Yawu
 sâwi.

23 Yawu sâŋetâ nâŋgâm yuwu sâm purik pilâyŋgiop. “Sa-
 tangât weke bâleŋaŋe ki ahom hioŋakmai. 24 Yakât topŋe
 teteâkgât den âlâen hâum sâwe. Lok komot konohâk men-
 duhuakmâ mansaiŋe yahatmâ ahom hioŋakmâ tiok taok ot-
 nomai yamâ kapiyeŋe kâwurumŋaŋak kinbuap. 25 Yâhâ hep
 torehenŋe komot konohâk otmâ mansaiŋe yahatmâ ahom
 hioŋakmâ ihilâk mahilâk otmâ ariai mâne kutyeŋe biatbâp.
 26 Yakât torokatmâ sâwe. Yiwerenŋe Satangât komotŋak ahom
 hioŋakmâ mansai otmuâmâ den yan yuwuâk hiliwahom
 kurin sânomai.”

27 “Nine topne teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune
 nâŋgâŋet. Lok sâtŋe kârikŋe âlâ me âlâŋe ikŋe manmanŋe
 torokatmâ teteâkgât hâmbâŋe mem haŋgalakmâ tembe ta-
 lam lâuakmâ teŋgâen irik irihâk kinbuap. Kinmu yanâmâ
 kasaŋaŋe taka kombo mewaŋgiwe sâm otmu ahoromawot.
 Ahom yan kasaŋaŋe kum itit kiom bâleŋe tuhuwaŋgiwuap.
 Dop yawuâk nâŋe Satan mem ge katbom. Yamâ aŋgoân yâkât
 weke bâleŋe watyekmune gaiakmâ arai.”

28-30 “Yakât otmâ âlâ torokatmâ yuwu sâwe. Yeŋe im-
 biâk nâhâtŋe senduk banearâ bâleŋaŋe mâmâŋe otbaŋgimu
 âi memap nâŋgâmai. Yawu nâŋgâm tâpikguai yakât topŋe
 nâŋgâŋetâ keterahâkgât yuwu sâwe. Lok âlâ me âlâŋe otŋetâ
 bâleap. Me Anitâŋe âi sâm nihim hâŋgânnohomu gewan
 nâhât nâŋgâŋetâ tâŋât oap. Me lohimbiŋe nâhât nâŋgâŋetâ
 giâkgât sâm biwiyeŋan kioŋnomai. Lok yawuyaŋe orot-
 memeyeŋe bâleŋe bet pilânomai ya yeŋgât tosa yamâ Anitâŋe
 pilâyŋgiwuapgât dop tap. Torokatmâ sâwe. Lok âlâ me âlâŋe
 Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe âi tuhuap ya ekmâmâ
 yuwu sâwuap. “Bâe, âi yukât amboŋe yamâ Satan.” Yawu sâm
 yan âi ya ekmâ Satangâlen gâitmâ yâhâmbisâp. Lok yawuyaŋe
 tosa pato dâiwuap yamâ Anitâŋe tosa ya pilâwaŋgiwuapgât dop
 âlâ ki tap.”

*Yesuhât hepŋe torehenlipŋe
 (Mataio 12:46-50 Luka 8:19-21)*

³¹ Yawu sâmb ekyongom tatmu yanâk iknje hepne torehenlipne takawi. Taka tirek topņan kinmâ yuwu sâwi. "Atanenņe gâ ge." ³² Yawu sâņetâ lok âlâ yan talopne yahatmâ Yesu yuwu sâmb ekuop. "Wae, emba nâņgâ. Torehenlipņe taka tirek topņan kinmâ gâhât yai." ³³⁻³⁴ Yawu sâmb Yesuņe nenekmâ yuwu sâmb eknongop. "Hepne torehenlipne taka kinsai. Yawu gârâmâ yuwu sâwe. ³⁵ Anitâhât tem lâum mansai yeņeâmâ nâhât hepne torehenlipne bulâņe oai." Yawu sâmb eknongop.

4

Hote alikņan hâum sâop.

(Mataio 13:1-9 Luka 8:4-8)

¹ Hilâm âlâen Yesuņe Galilaia dengân ginņan ari talop. Yan tatmâ den pat âlepne ekyongop. Ekyongom tatmâ lohimbi dondâņe taka mem hawam mewam tuhuwi. Mem hawam mewam tuhuņetâ yapâ pilâyekmâ waņgaen yâhâop. Waņgaen yâhâmu lohimbi takawi ya dengân ginņan ge tatņetâ waņga orotok sâmb endâņân baop. ² Endâņân bam waņgaen kinmâ iknje den pat yakât topņe nâņgâņetgât den âlâen hâum yuwu sâmb ekyongop.

³⁻⁸ "Den âlâen hâum sâmbune nâņgâņet. Lok âlâņe hote alikņe mem hâilonņbe sâmb newâņgen ariop. Ari hote alikņe ya nombot nombot mem hâilonņmu giop. Nombotņeâmâ mem hâilonņmu mâtâwân ge talop. Yâhâ nombotņeâmâ mem hâilonņmu hân toņe biaen ge talop. Yâhâ nombotņeâmâ hele bâleņe iowân giop. Yâhâ nombotņeâmâ tep tep kum hân âilonņgo lonņo tuhuwi yan mem hâilonņmu ge talop. Yawu gârâmâ hote alikņe mem hâilonņmu âlâen âlâen giop yakât topņeâmâ yuwu. Nombotņe mâtâwân ge talop yamâ nâņe in yawu taka kerek kârâm newi. Yâhâ nombotņeâmâ hân toņe biaen giop yamâ gihitņe kakņeâk pilâop. Yakât otmâ sikop kârikņe kumu yan in yawu mum hâlâlâņ sâop. Yâhâ nombotņeâmâ hewukņan me hele pato biwiņan giop yamâ âilonņgo tetem pururuk sâop. Pururuk sâmb hewukņane langumu derepgum gimbangumu orok sâop. Yâhâ nombotņe hân âlepņan giop yaņeâmâ tetem pururuk sâmb âilonņgo yahalop. Yâhâ nombotņeâmâ tetem papato kewereop. Kândikum teteop ya wangiop. Yâhâ nombotņeâmâ hote pawut purik papato sâmbain dop yawuya teteop.

⁹ Nâņe den yan yu biwiyenjan katmâ nâņgâm heņgenņunomai." Yawu sâop.

Topņe yuwuhât Yesuņe den âlâ me âlâen hâum sâop.

(Mataio 13:10-17 Luka 8:9-10)

¹⁰ Otmu lohimbi kerekņe yahatmâ itonņ galanņ otmâ gem ariwi. Ariņetâ nombotņe yamâ konok konok âwurem gawi. Âwurem gaņetâ nen honņ bawalipņe kâiân yâhâp orowâk

Yesuhâlen ari yuwu sâam âikuwin. “Den âlâen hâum kinmâ yat ya nângâmunnje ki keteraksap. Yamâ topnje sârâ nângâmunnje keterahâk.” Yawu sâwin. Yawu sâam âikumunnje yuwu sâop.

¹¹ Anitânje tihitnennje otmâ gamap yakât topnje yeje tipinje nanjai. Yâhâ lok nombotnje nâhâlen ki torokatmâ mansainjeâmâ biwiyenje pâlâmnje otmâ mansai. Biwiyenje pâlâmnje otmâ manjetâ yakât den âlâen âlâen hâum ekyongoman.

¹² Yakât otmâ

“yâkne nâhât hâkânj otmâ nekmâ kâkâsuk otmâi. Yawu otmâ biwiyenje alitmai. Yakât otmâ nâhât topne ki nângânetâ keterakmap. Yâhâ biwiyenje pâlâmnje otmâ nâhât den pat yu nângânetâ tânjât oapgât hiliwahonomai. Yamâ nângâm henjenjuaî mâne biwiyenje Anitâhâlen katmâ denje lâunjetâ tosayenje emelâk pilâyinjimbâp.” ”

*Hote mem hâilonjmu giop yakât topnje
(Mataio 13:18-23 Luka 8:11-15)*

¹³ Yawu sâam benje yuwu sâam eknongop. “Nânje den yan yu ki nângâm henjenjuaî. Yakât otmuâmâ wuân denân hâum sâamune yeje nângânetâ keterakbuap? Aiop yuwu sâamune nângânet. ¹⁴ Lok hote alikne mem hâilonjmu giop yamâ nenje Anitâhât den lohimbî sâam ekyongomunnje nângâmai yakât dop. ¹⁵ Yâhâ alikne nombotnje mem hâilonjmu mâtâwân giop yakât topnje yuwu. Yamâ lohimbî nombotjanje Anitâhât den nângâmai yanâmâ Satannje den ya kum mem gulip tulumap.

¹⁶ Yâhâ hote mem hâilonjmu nombotnje hân tonje biaen giop yakât topnje yuwu. Lok yawuya nâhât den pat âlepne ekyongomune nângâm heronje otmâ manmai. Nângânetâ den ya kakneâk gem biwiyenjan gihitnje kârikne ki memap. ¹⁷ Yawu gârâmâ Anitâhât kasalipnje takanjetâ yekmâ kinjityenjahât otmâ in yawu bet pilâmai. Me bukulipyenje nombotjanje senyenjan gemai yan lohotnje otmâ pilâmai.

¹⁸ Yâhâ hote nombotnje mem hâilonjmu hele biwinjan giop yakât topnje yuwu. Lohimbî nombotnje den ekyongomune nângânetâ bonnje otmap. ¹⁹ Nângânetâ bonnje otmu sâp kâlep ki otmuâk hângât iri sikum, me tewetsenne, me âlâlâ ekmâ biwi nângân nângânyenjanje yan hikum nângâm manmai. Yawu manmai yakât otmâ biwi yâhâp otmâ manjetâ manman âlepne ki teteyinjimap.

²⁰ Yâhâ hote mem hâilonjmu nombotnje hân tonje orowân giop yakât topnje yuwu. Lok yawuyanjeâmâ den pat âlepne nângâm henjenjumai. Nângâm henjenjum tinjâk lâum manjetâ manman âilonjgo longo teteyinjimap. Yâk yengât topyenne yawu. Nânje hoteân hâum yan yamâ topnenneâmâ yawu.” Yawu sâop.

*Lok topnenje Lambeân hâum sâop.
(Luka 8:16-18)*

²¹ Yesuje den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Nenje emet kâlehen tatmâ lambe saum tungunan ki katmain. Gârâmâ helenân gâitmunje kinmâ sem lanjinje pilâmu ekmâ gem yâhâmain. ²² Yakât topnje yuwu. Lok âlâ me âlâje otjetâ bâlemu kurihimai yamâ hâmbâi mâne teteknan otmu eknom. Yâhâ omoj kâtâpnan otjetâ ki ekmain yamâ hâmbâi mâne han sâmâ teteknan eknom. ²³ Nâje den yan yu biwiyenânâk katmâ topnje nângâm henjenjunomai.”

²⁴ Otmu den âlâ yuwu torokalop. “Den yan yukât topnje teteâkgât sâmune nângâjet. Yen oap amboje ikniâk ikniâk mansai. Yakât otmuâmâ nâhât den nângâm lâunomai me kum pilânomai yakât matje Anitâje yingimu âlâku ambojan ambojan menomai. ²⁵ Lok âlâ me âlâje nâhât den nângâm biwiyenân katmâ mannomaije ya nângâjetâ keterakbuap. Yâhâ lok âlâ me âlâje nâhât den nângâjetâ nahat otmu bet pilânomaije biwiyenje pâlâmje manmâ ki nângâjetâ keterakmâ henjenjuwuap.” Yawu sâm eknongop.

Anitâje tihitnenje otmap yakât topnje

²⁶ Yawu sâm Anitâje tihitnenje otmâ menenekbuap yakât topnje teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Lok âlâje newân ari yu me ya kehetje katmap. ²⁷ Katmu tatmâ mâne mâne pururuk sâm ga takamap. Pururuk sâm ga takamap yakât topnje ki nângâmain. ²⁸ Yamâ hân kâlehen tatmâ yapâ pururuk sâm ga takam yanjak esenje huhumap. Esenje huhum yanjak pato otmâ yan bonje otmap. Yamâ kehetje hânâmbâ pururuk sâmap yapâ gâtjanje bonje otmawân osetje ya tatmain yakât ki nângâm ketetmâ gulip malap otmain. ²⁹ Bonje otmâ nenehât dop otmuâmâ mem ari um nemain. Yakât topnje yuwu sâmune nângâjet. Anitâhât den lok biwiyenân katmunje tatmu yâk yengâlen bonje tetewuap yakât ki gorâningimap.” Yawu sâop.

Bândup yakât topnje

(Mataio 13:31-32,34 Luka 13:18-19)

³⁰ Yawu sâm den âlâ yuwu torokatmâ eknongop. “Yenje biwiyenje Anitâhâlen kepeinetâ tihityenje oap yakât topnje teteâkgât wuân denân hâum sâmune nângâjetâ keterakbuap? Yuân hâum sâmune nângâjet. ³¹ Nak âlâ kutje bândup yamâ lok âlâje kehetje tipinje âlâ mem ari kalamnan kalop. ³² Katmu tatmu kâmje ga takam yanjak yâhâm kâlep pato otmâ nak nombotje wangiyekmap. Yawu otmu nâi wosapâ wosapâ taka awatje kun kunjan kerem tatmai.” Yawu sâop.

³³ Yesuŋe ikŋe den pat âlepŋe ekyongom yanâmâ den âlâen âlâen hâum sâm ekyongominiop. ³⁴ Sâm ekyongomu nânġâŋetâ ârândân otmu yanâmâ pilâyekmâ âlâengen ariminio. Pilâyekmâ nenŋeâk tatbin yan topŋe nânġâmunŋe keterahâkgât den kâsikum ningiminiop.

Yesuŋe sâmu to siru nân nân sâop.

(Mataio 8:23-27 Luka 8:22-25)

³⁵ Yesuŋe den yawu sâm tiŋ pilâm emetsâpŋe otmu yuwu sâm eknongop. “Waŋgaen yâhâ denġân yu hâtikgum nombotgen arine,” sâmu nenŋe lohimbî ya pilâyekmâ waŋgaen yâhâ hâtikgum nombotgen ariwin. ³⁶ Arimunŋe nombotŋe gurâ betnenŋan watnenekmâ tohowi. ³⁷ Denġân ya tânâmgumunŋe yanâk siru puŋ puŋ sâm pilâop. Siru puŋ puŋ sâm pilâmu toŋe waŋga kâlehen gemu guhutbe sâm olop. ³⁸ Guhutbe sâm olop yan Yesuŋeâmâ kum ihi ya katmâ ya kakŋambâ aman pâlâmŋe iop. Aman im tatmu nen hoŋ bawalipŋaŋe yahatmâ waŋga hâmeŋehen yâhâ mândem ekuwin. “Wa, waŋga yu denġân kâlehen guhulakbe sâm oap. Yakât otmâ gâ wongât aman pare pare ot tat?” Yawu sâwin.

³⁹ Yawu sâmunŋe yahatmâ siru ya kuwaŋgiop. Kuwaŋgimu to yaŋe nân nân sâop. ⁴⁰ Nân nân sâmu yuwu sâm âinongop. “Yen wongât kiŋgityeŋahât oai? Anitâŋe haoŋmâ ârândânŋ tihitnenŋe otmap yakât topŋe ki naŋgai hâ? Wongât biwi yâhâp oai? Nâŋe tânyongowomgât dop ki tap. Yawu mon sâm oai?” Yawu sâm eknongop.

⁴¹ Yawu sâm eknongomu yuwu sâm alahuwin. “Bâe, lok yukât topŋe girawu? Siru kuwaŋgimu yaŋak to yaŋe nân nân yap.” Yawu sâwin.

5

Yesuŋe weke bâleŋe watyekmu gaiakmâ bau yeŋgâlen ariwi.

(Mataio 8:28-34 Luka 8:26-39)

¹ To nân nân sâmu denġân ya hâtikgum ba nombot endaken kapi âlâ, kutŋe Gerasene sâm, yan ariwin. ² Yan ari waŋgaembâ lâum kionmâ arimunŋe lok âlâ weke bâleŋaŋe mânġâeminiop yamâ sumânġembâ takamu ekbin. ³⁻⁵ Yâhâ yâkât topŋe yuwu. Lok yamâ sumân bam gam otmâ ihilâk mahilâk manminiop. Ihilâk mahilâk manmu yan weke bâleŋaŋe mânġâemu omoŋe hilâmŋe sumânġen ari im yahatmâ isem hu halak tuhuminiop. Hu halak tuhum kâlân, me nak duwiŋan, me hân teŋ sâŋan me âlâen âlâen yan ikŋe kun kândâtŋe ahom kuakminiop. Yawu otmâ sâtŋe kârikŋe otmu kapi ya ambolipŋaŋe ari kâiŋe bâtŋe mem sâhâm kuratguminiwi yamâ tâmbiriŋ sâmu hâreakminiop. Yâkât otmuâmâ tâk kârikŋe, kutŋe sein sâm, yaŋe kâiŋe bâtŋe mem menduhum

sâhâminiwi. Yâhâ ya gurâ yawuâk tâmbirin sâmu hâreakminiop. Yawu otmu ekñetâ tepyeñe hindâm pilâm kapiyenjan ariwi. Lok yakât topñe yawu.

⁶ Lok yañe ewâñân kinmâ Yesu ekmâmâ mem bâlenekmap sâmu yakât ulitguwe sâmu in yawu yâkâlen giop. ⁷⁻⁸ Yâkâlen ge kinmu Yesuñe weke bâleñe ya watbe sâmu otmâ yuwu sâmu ekuop. “Lok yukâlembâ gaiakmâ ari.”

Yawu sâmu hu halak tuhum yuwu sâmu ulitguop. “Yesu, topge nañgan. Gâ Anitâhât nanñe. Yamâ wongât nâhâlen takat? Nâ hâhiwin ki nihi. Inâk âwurem arihât nañgan.” Yawu sâmu ulitguop.

⁹ Ulitgumu sâop. “Ahonakdâ nâñgâwe.”

Sâmu sâop. “Nâñe weke bâleñe nombotñe meyekmune orowâk tatmâ lok yu mem mânggâem mansain. Yakât nengât kutnenñe “Komot Pato,” yawu. ¹⁰ Aiop, gâñe nâñgâningirâ sumânâk manmâ yan kâlepñehen ki arinehât nañgain.” Yawu sâwi.

¹¹ Yâhâ talapñan bau sesengâlâkñe tomot tuhum kinñetâ yekbi. ¹² Yekmâ yuwu sâmu Yesu ekuwi. “Gâñe watnenekbuat otmuâmâ, âlepñe watnenekdâ bau enda yeñgâlen arinom.” Yawu sâwi. ¹³ Yawu sâñetâ watyekmu yâkâlembâ gaiakmâ bau ya yeñgâlen ge mânunjakbi. Bau yeñgâlen ge mânunjakmâ mânggâyekñetâ sururuk sâmu ba hem patoembâ tâwoñ sâmu deñgânân kionñetâ haranyongop. Otmu bau yamâ amon kitâ kinbi? Bau yamâ kiñgitñe orowâk. Yakât dop yamâ 2000 ya wangiop.

¹⁴ Bau kiñgitñe orowâkñe deñgânân kionñetâ haranyongop. Yakât otmâ galeyongom manbiñe ekmâ sururuk sâmu kapi ambolipñe ya ekyongowi. Ekyongonñetâ yakât topñe nâñgâne sâmu Yesuhâlen takawi. ¹⁵ Otmu emelâk weke bâleñeñe lok mânggâenñetâ ihilâk mahilâk manminiop yamâ nâñgân nâñgânñe keterakbangimu hâk katipñe mânunjakmâ tatmu ekbi. Ekñetâ sâtñe otmu lohimbi Yesu orop kinbi ya âiyongowi. ¹⁶ Âiyongonñetâ Yesuñe weke bâleñe watyekmu gaiakmâ bau mem hilipyongowi yakât den pat ekyongowi. ¹⁷ Ekyongonñetâ nâñgâm kuk otmâ Yesuñe pilâyekmâ âlâengen ariâkgât ekuwi.

¹⁸ Yakât otmâ Yesuñe menenekmu wañgaen yâhâmunñe yan lok weke bâleñe watbangiop yañe yuwu sâop. “Nâ girawu otbom? Yen orop arinehât nañgan.”

¹⁹ Sâmu sâop. “Bia, gâ nen orop ki arinom. Yiwerenñe Anitâñe nâñgâhahimu nâñgân nâñgânge keterakgihiap. Yakât otmâ kapihehen ari gike hepge torehenlipge yakât den pat ya ekyongowuat.” Yawu sâop.

²⁰ Yawu sâmu kapi bâlâk ñerek tatmâ arap ya yeñgâlen ari yakât den pat ekyongomu nâñgânñetâ sâtñe olop.

Imbi âlâ mesek umatŋe tetewanŋiopŋe Yesuhât sâŋgum walipgum âlepŋe olop.

(Mataio 9:18-26 Luka 8:40-56)

²¹ Yawu otmâ Yesuŋe menenekmu kapi ya pilâm wanŋa mem âwurem ariwin. Âwurem ari wanŋaembâ ge dengân ginŋan kinmunŋe lohimbi dondâŋe Yesu ekne sâŋm taka hawamnonŋom kinbi. ²² Yawu otmâ kinŋetâ miti selepŋahât galem ya yengât lok kunŋe, kutŋe Yairo sâŋm, yâkŋe gotŋan ga mepaem ekuop. ²³ “Baratne, ombe bisine konohâk ya sihanâk katnenekbe sâŋm oap. Yawu gârâmâ gâŋe ari wâirâ âlepŋe olâkgât nanŋan.” Yawu sâop. ²⁴ Yâhâ nenŋe takawin yakât den pat ya lohimbi dondâŋe nâŋgâm Yesu ekne sâŋm taka mem hawam mewam tuhunenekŋetâ orowâk ariwin.

²⁵ Yâhâ imbi âlâ orowâk ariwin yâkât topŋeamâ yuwu. Imbilipnenŋaŋe emetsenŋe ekmai dop yawu ki olop. Yâhâ imbi yuâmâ emetsenŋe ekma yâhâmu yambu kâiân yâhâp olop. ²⁶ Yambu kâiân yâhâp yu biwiŋan dokta yengâlen arimu hep ya saŋ sâekgât âi pato meŋetâ tewetsenŋe pato imbiâk pilâminiop. ²⁷ Yawu otminiop yakât otmâ Yesu takaop pat ya nâŋgâm peneningimu orowâk ariwin. ²⁸ Orowâk arim yan biwiŋaŋe yuwu nâŋgâop. “O, nâmâ Yesu wâiwomgât dop ki oap. Yawu gârâmâ sâŋgum potonŋan in walipguwom.” Biwiŋaŋe yawu nâŋgâop.

²⁹ Yawu otmâ walipgumu yanâk hepŋe saŋ sâmu hâkŋe nâŋgâmu âilonŋo olop. ³⁰ Yâhâ walipguop yanâk Yesuŋe hâkŋe katmâ nâŋgâop. Hâkŋe katmâ nâŋgâm yanâk enŋatŋe kakŋambâ olelem yekmâ “Âlâŋe walipnohoap?” sâŋm âiyongop.

³¹ Yawu sâŋm âiyongomu yan kurihiakŋetâ nenŋan gâtŋe âlâŋe yuwu sâop. “Lohimbi dondâŋe hawam mewam tuhunenekŋetâ wâiakmâ kinsain. Yakât otmâ gâ girawu nâŋgâm yat? Yan gâtŋaŋe mon walipgohoi.” ³² Yawu sâŋm ekumu senŋe senŋe olop. ³³ Senŋe senŋe otmu imbi yaŋe kâi bânŋe kârân kârân sâmu kinop. Yawu otmâ Yesuhât gotŋan ba walipgum yan âlepŋe olop yakât topŋe kerek ekuop.

³⁴ Sâmu sâop. “Toune, biwihe nâhâlen katdâ yakât Anitâŋe nâŋgâhihimu hepge saŋ yap. Lohotŋan ba ari.” Yawu sâŋm ekuop.

³⁵ Yawu sâŋm ekum kinmu yanâk Yairohât honŋ bawalipŋe nombotŋaŋe emelambâ taka yuwu sâŋm ekuwi. “Baratge emelâk bâleap. Yakât otmâ lok pato yu imbiâk sârâ gamap.”

³⁶ Yawu sâŋetâ Yesuŋe nâŋgâm ki nâŋgâm yawu otmâ Yairo yuwu sâŋm ekuop. “Yakât ki gorâhihiâk. Biwihe nâhâlen katmâ enŋat yâhâp ki ot.” Yawu sâop. ³⁷ Yawu sâŋm lohimbi nombotŋe katyekmu kinŋetâ Petoro, Yakowo otmu imiŋe Yoane meyekmu ariwi. ³⁸ Ari Yairohât emet gotŋan ba kinmâ gilâp

nângâwi. Yâhâ emet kâlehen lohimbi dondâñe kahân tatmâ isem we bâle pato nângâwi. ³⁹ Yawu otmâ isem tatñetâ yuwu sâm ekyongop. “Baratyetñe ki bâleap, in aman pâlamñe iap. Yakât wongât otmâ olo gilâp bâleñe oai?”

⁴⁰ Yawu sâm ekyongomu nângâñetâ ki bonñe otmu girinbangiwi. Girinbanginjetâ Yesuñe hângânyongomu yaihen kionñi. Yaihen kionjetâ âwâñe mâmâñe otmu honñ bawalipñe kalimbu ya meyekmu imbi sihan talowân yâhâwi. ⁴¹ Yâhâñetâ Yesuñe imbi sihan ya bâtnjan mem denyenjan yuwu sâm ekuop. “Talita, koum.” Yakât topñeâmâ yuwu. “Barat tipinje, yahatmâ kin.”

⁴² Sâmu yanâk yahatmâ bam gaop. Yawu otmu âwâñe mâmâñe ekmutâ âlâ kândâkdâ olop. ⁴³ Yawu otmuâmâ Yesuñe sâmu sot um wañetâ niop. Yawu otmâ bukulipyetñe ki ekyongoromawot sâm kuyitgiop.

6

Yesuhât kapilipñe betbangiwi.

(Mataio 13:53-58 Luka 4:16-30)

¹ Yawu otmâ Yesuñe ikñe kapiân âwurem ariwe sâm otmâ menenekmu orowâk yahatmâ ariwin. ² Ari manmunñe tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen Yesuñe miti emetñan yâhâ den kâsikum yinñgiop. Den kâsikum yinñgimu lohimbi dondâñe nângâñetâ âlâ kândâkdâ otmu âiahom yuwu sâwi. “Bâe, lok yuâmâ nengâlen gâtñe. Âlâñe nângân nângân topñe topñe yu ekumu taka kâsikum ningiap? Me wosapâ ari kândiwahom taka kulem âlâlâ miap? Yu ekmunñe sâtñe oap. ³ Yamâ hep torehenlipñe nângâyinñgiain. Imilipñe, kutyenñe Yakop, Yose, Yurasi otmu Simon. Yâhâ garilipñe ya gurâ nângâyinñgiain. Yâhâ mâmâyeñe Maria yâhâmâ nenñan gâtñe. Yakât otmâ oap miap yukât girawu nângânom?” Yawu sâwi. Yâhâ hep torehenlipñe nângâyinñgiwi yakât otmâ den kâsikum yinñgim manop yamâ nângâñetâ nahat otmu betguwi.

⁴ Yawuhât Yesuñe biwiyenahât topñe ekmâ yuwu sâm ekyongop. “Anitâhât poropetelipñe kapi âlâen ari yâkât den kâsikum yinñjetâ nângâñetâ bulâñe otmap. Yâhâ yâkñe hep torehenlipyeñe den kâsikum yinñjetâ nângâñetâ nahat otmap.” Yawu sâop.

⁵⁻⁶ Yesuñe den kâsikum yinñgimu nângâñetâ nahat olop yakât otmâ lohimbi dondâñe biwiyenñe yâkâlen ki katbi. Lohimbi nombotñe biwiyenñe yâkâlen katñetâ henngemyongop yamâ getek âlâ. Yawu otñetâ yekmâ nângâmu sâtñe otmu ho-hetyenjan kulem amon âlâek miop. Yawuhât ikñe kapi pilâm kapi âlâlâ yengâlen ari Anitâhât topñe nângâñetâ keterahâkgât den kâsikum yinñgiop.

*Yesuŋe hoŋ bawalipŋe meyekmâ âi sâm yinŋiop.
(Mataio 10:5-15 Luka 9:1-6)*

⁷ Otmu Yesuŋe hoŋ bawalipŋe kâiân yâhâp nen menduhunenekmâ yuwu sâm eknongop. “Sâmune nâŋgâŋet. Yen kapi âlâen âlâen ari Anitâhât topŋe sâm ekyongonomai yamâ nâŋe mâmâŋe otyinŋimune weke bâleŋe watyekŋetâ gaiakmâ arinomai. ⁸ Hâŋgânyongomune arinomai yanâmâ lok yâhâp yâhâwâk menduhuakmâ yuwu otmâ arinomai. Âi topŋe katne sâm sot me senŋe âlâlâ umatdâek ki miakmâ arinomai. Me natik ki miaknomai. Me itâkat ki golenomai. Me tewet-senŋe hakyenŋan ki tatbuap. ⁹ Me pet me hâk katipŋe ya hourâ hourâ ki miaknomai. Yâhâ kâiyenŋahât katipŋe katmâ howan konok tinanŋunomai. ¹⁰ Otmu kapi âlâen arinomai yanâmâ emelan dâim yâhâ katyekŋetâ yanâk tatnomai. Kapi tatnomai ya ambolipŋaŋe orotmemeyeŋe bâleŋe betbanŋim biwiyeŋe Anitâhâlen katŋet sâm nâhât den pat âlepŋe ekyongonomai. ¹¹ Yâhâ kapi âlâen ari den ekyongonŋetâ nâŋgâŋetâ gemu bet pilânomai yamâ hâmbâi Anitâŋe matŋe umatŋe yinŋiwuap. Yakât otmuâmâ yeŋe yuwu otmâ kâi katnomai. Kâiyenŋan wahap me bokosok me yu ya horatbuap yamâ tâlim gik beretek meŋetâ gemu betyinŋim pilâyekmâ ba âlâengen arinomai. Ariŋetâ towat ya ekmâ kâi katsap yawu nâŋgânomai.” Yawu sâop.

¹² Yawu sâm eknongomu ariwin. Yâhâp yâhâwâk ari lohim-biŋe orotmemeyeŋe bâleŋe betbanŋim biwiyeŋe Anitâhâlenâk katnomaihât Yesuhât den pat âlepŋe ekyongowin. ¹³ Den pat âlepŋe ekyongom yan weke bâleŋaŋe mângâeyekbi ya gurâ watyekmunŋe gaiakmâ ariwi. Yâhâ lohimbi nombotŋe mesek otbi me kundat topŋe topŋe teteyinŋiop yamâ meyekmâ nak âlâ, kutŋe oliwa sâm, yakât kehethâhât tonŋe mem kunyenŋan lâwâleyekmâ Anitâ ulitgumunŋe âlepŋe otbi.

Yoane kuŋetâ muop.

(Mataio 14:1-12 Luka 3:19-20 9:7-9)

¹⁴ Nenŋe yawu otyinŋiwin yakât den patŋe pererenŋ sâm arimu lohimbi dondâŋe nâŋgâwi. Nâŋgâmâmâ nombotŋaŋe Yesuhât yuwu sâwi. “Lok âlâ, kutŋe Yoane sâm, yâkŋe embânâmbâek topŋe katmâ toen katyekmâ gaop. Yamâ emelâk nengât lok kutdâ, kutŋe Herot sâm, yâkŋe tembe lâulipŋe hâŋgânyongomu ari kuŋetâ muop. Muop yamâ munŋambâ yahatmâ kulem topŋe topŋe yu mem gap.” Yawu sâwi.

¹⁵ Yâhâ nombotŋaŋeâmâ yuwu sâwi. “Poropete lok âlâ, kutŋe Elea sâm, emelâk himbimân yâhâop yaŋe mon purik sâm ge kulem âlâlâ yu me mansap.” Yawu sâwi.

Yâhâ nombotjañeâmâ yuwu sâwi. “Emelâk embânjan poropete lok nombotjañe Anitâhât tem lâum kulem topñe topñe mem âiyenye tuhuwi. Yakât dopñeâk lok yuñe Anitâhât den eknongom kulem topñe topñe memap.” Yawu sâwi.

¹⁶ Yawu sâw alahuñetâ Herotjeâmâ denyenye nânġâm yuwu sâop. “Yoane yamâ sâwune enġatje hârewi. Yâkñe munuñambâ yahatmâ kulem topñe topñe yu miap.” Yawu sâop. ¹⁷⁻¹⁸ Otmu Herotje sâwu Yoane kuñetâ muop yakât topñe yuwu. Herot yet Pilip yamâ imi ata. Anġoân Pilipñeâmâ imbi, kutñe Herotia sâw, ya miop. Memu manmâ manmâ imbi yañe lokñe hâkân otmâ pilâmuâmâ kahañe Herot ya orop miahowot. Yakât otmâ Yoaneñe nânġâmu bâlemu yuwu sâop. “Nenġât girem den kuawot ya ekmune dondâ bâleap.” Yawu sâop.

¹⁹⁻²⁰ Yawu sâw kuyitgimu imbi yañe Yoanehât dondâ nânġâm bâlewanġiop. Nânġâm bâlewanġim yan Yoane girawu otmâ kuñetâ muâk nânġâm manminiop. Yâhâ Yoaneñe Anitâhât launye lâum uwawapñe bia manmâ gaop yakât Herotje ekmâ nânġâmu âlâ kândâkdâ otmu gorâwanġiop. Gorâwanġimu yan imbiñahât mâtâp manġuwe sâw otmâ tembe lâulipñe hânġanyongomu ari Yoane mem sâhâm pâi emetjan katñetâ tatminiop. Yan tatmâ Herotġât sâtġât otmâ yâkâlen ari Anitâhât den kâsikum wanġmu nânġâm heronje otminiop. Yawu ġârâmâ den sâop ya nânġâmu biwiñan hâumu biwi yâhâp otminiop.

²¹ Yawu otminiop yamâ imbiñaneâmâ Yoane kuñetâ muâkġât nânġâminiop. Mâne mâne mâne yakât bonñe teteop yamâ yuwu. Sâp âlâen Herotje teteop yakât nânġâm heronje otne sâw bukulipñe nombotje taka sot um nene sâw menduhuakbi. Menduhuakbi yamâ Roma lok nombotje, otmu tembe lâulipñe ya yenġât kunlipyene, otmu kapi tipi tapi Galilaia hânân tatmâ arap ya yenġât papatolipyene kerehâk menduhuakmâ sot nem heronje nânġâwanġiwi. ²²⁻²³ Sot nem heronje otñetâ yanâmâ baratyetñeñe yahatmâ kep ândeop. Kep ândemu ekmâ biwiyene âlepñe otmu heronje nânġâwi. Heronje nânġânjetâ Herotje yuwu sâw ekuop. “Barat. Anitâhât senñan kinmâ sâwune nânġâ. Iri sikum senñe âlâlâ tatnihiap yu me ya ekñâlemat ya âlepñe eknohorâ nombotje kâsikum gihiwom.”

²⁴ Yawu sâw ekumu imbi yañe ari mâmânje yuwu sâw ekuop. “Awoñnane ikñe iri sikumñe me senñe âlâlâ tatbanġiap ya “nombotje gihiwom,” yap. Yakât otmâ wuân membomġât nanġat?” Sâwu sâop. “Yoane yamâ kuñetâ muâkġât nanġan. Yakât otmâmâ “Yoane enġatje hârem kunñe mem ga nihñet,” yawu sâw ekuwuat.” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâmu baratñaŋe tepŋe yahatmu sururuk sâmu âwurem ari yuwu sâmu ekuop. “Gâŋe tembe lâulipge ekyongorâ in yawu ari Yoane enŋatŋe hârem kunŋe kondoân katmâ mem ga nihinjetgât nanŋan.” Yawu sâmu.

²⁶ Yawu sâmu âwâñaŋe Anitâhât senŋan sâmu kârikŋe tuhuop yakât nânŋâm biwiñaŋe umatŋe dondâ olop. Yawu otmu bukulipŋe yengât senyenŋan kinmâ den ya ekuop yakât anulakman sâmu den ya lauŋan miop. ²⁷ Yawu otmâ tembe lâu âlâ hânŋângumu sururtuk sâmu pâi emetŋan yâhâ Yoane enŋatŋe hâreop. ²⁸ Enŋatŋe hârem kunŋe mem kondoân katmâ mem ge waŋop. Waŋmu lâum mâmânahâlen ari tiripgumu ekmâ biwiŋe heronŋe olop. ²⁹ Yakât den pat ya Yoane hon bawalipñaŋe nânŋâm lâum ari kât giopŋe âlâ, dikin yawuya yan katbi.

Lok 5000 ya sot mem yinŋiwi.

(Mataio 14:13-21 Luka 9:10-17 Yoane 6:1-13)

³⁰ Yâhâ emelâk Yesuŋe nen hon bawalipŋe hânŋânngomu kapi âlâen âlâen ari yâkât den pat âlepŋe kâsikum yinŋiwin. Kâsikum yinŋim pesuk pilâm âwurem Yesuhâlen tohowin. Yâkâlen toho den kâsikum yinŋiwin me otbin mewin yakât ekuwin. ³¹ Orowâk den alahum tatmunŋe yan lohimbi dondâŋe bam gam hâmbiŋ gumbiŋ tuhunenekŋetâ sot ki um newin. Inâk tatbin yakât otmâ Yesuŋe yuwu sâmu eknongop. “Lohimbi dondâŋe nengâlen taka mem awawi guwawi tuhunenekŋetâ girawu otmâ sot nenom? Me girawu otmâ tatmâ nânŋâm den alahunom? Yakât otmâ pilâyekmâ ari nenniâk tatmâ nânŋâm hâknennŋe menom.” Yawu sâmu. ³² Yawu sâmu kapi ya pilâm ge waŋga âlâ mem dengân ya hâtikgum lok ki manmaiângen ariwin.

³³ Kapi ya pilâmunŋe lohimbi nombotŋe nenekmâ ya pilâm dengân ginŋeâk watnenekmâ ariwi. Ariŋetâ kapi âlâlâ dengân ginŋan tatmâ arap ya ambolipñaŋe kapiyeŋe pilâm peneyinŋiŋetâ ari ari dengân ginŋan kinmâ mambotningiwi. ³⁴ Yawu otmâ kinŋetâ waŋgaembâ gemunŋe Yesuŋe yekmâ yuwu nânŋâop. “Lama amboyenŋe bianŋe manmai yakât dopŋeâk lohimbi yuŋe ihilâk mahilâk mansai.” Yekmâ wenŋe nânŋâm Anitâhât den topŋambâek kâsikum yinŋiop. ³⁵⁻³⁶ Kâsikum yinŋimu emetsâpŋe otmu yan yuwu sâmu ekuwin. “Emetsenŋe emelâk purik yap. Gârâmâ yu tain yu hâlânŋmâ kapi tipi tapi âlâ ki tap. Yakât po yinŋimu wâtyenŋe houŋ sâmapgât gâŋe hânŋânyongorâ ariŋet. Hânŋânyongorâ ari yenahâk sot puluhum um nenomai.”

³⁷ Yawu ekumunŋe yuwu sâmu eknongop. “Âlepŋe yenahâk sot kâsikum yinŋiŋet.”

Sâmu sâwin. “Lohimbi dondâ taka tai. Yakât otmuâmâ nen girawu otmuâmâ lohimbi dondâ yuâmâ sot um yingimunje nejetâ dopyejan otbuap? Nenje sot puluhum um yinginom yuâmâ lok âlâne emetsenje nombolân yâhâp yakât biwijan âi tuhum pesuk pilâm hâmenje memap yakât dop otbuap. Yawu gârâmâ girawu otmuâmâ yat yu watnom? Yu ki orotje.” Yawu sâwin.

³⁸ Sâmunje sâop. “Yengâlen sot amon tap? Ba ekmâmâ ga sâjetâ nângâwe.”

Sâmu ba sâlikum ekmâ ga yuwu sâm ekuwin. “Nengâlen banja kândâkdâ mome otmu ijan yâhâp yawuâk tap.” Yawu sâwin.

³⁹ Sâmunje sâop. “Yeje lohimbi yu ekyongonjetâ kâsiwahom komot tipi tapi tatmâ arinet.” Yawu sâop. ⁴⁰ Yawu sâmu komot tipi tapi tatjetâ komot 50 olop. ⁴¹ Ge tatjetâ sot ya mem himbimân pak sâm ekmâ Anitâ mepaeop. Anitâ mepaem banja ya motokmâ tipi tapi tuhum ningimu lohimbi ya kerehâk yingimunje newi. ⁴² Yâhâ ijan gurâ yawuâk yingimunje nejetâ dopyejan olop. ⁴³ Nejetâ dopyejan otmu sot nombotje talop ya hâwurum mânunmunje saka saka kâiân yâhâp pik sâop. ⁴⁴ Otmu lok sot newi yamâ sâlipyongomunje 5000 yakât dop olop.

*Yesuje to kakjambâ tâlim takaop.
(Mataio 14:22-33 Yoane 6:15-21)*

⁴⁵ Sot nem pesuk pilânetâ Yesuje hângânnongom yuwu sâop. “Yeje wanja yu mem kulet sâm Besaita kapiân arinet Arinetâ nâmâ lohimbi yu hângânyongomune arinetâ yengât betyenjan watyekbom.” Yawu sâop. ⁴⁶ “Yawu sâm hângânnongomu arimunje lohimbi ya gurâ hângânyongomu yahatmâ iton galaŋ otmâ ariwi. Arinetâ iknjiâk tatmâ Anitâ ekuwe sâm pumjan yâhâop. ⁴⁷ Pumjan yâhâ âwâne orop den otmutâ emet omon olop. Âwâne orop den otmutâ pesuk sâmu gem dengân ginnehen kinmâ nenehop. Nenâmâ ari dengân tânâmgum nip nip otbin. ⁴⁸ Yawu arim tatmunje ariwinângembâ siru pato awawi guwawi pilâop. Awawi guwawi pilâmu arine sâm ba hâum pâpgum tatmunje emet emelâk orotok sâop. Yawu otmu tânâmjan hâum pâpgu gupgu ot tatmunje Yesu ikjak to kakjambâ tâlim takamu ekbin. ⁴⁹⁻⁵⁰ To kakjambâ takamu ekmâ tepnenje hindakmâ hu halak tuhum yuwu sâwin. O, yuâmâ weke mon takap.” Yawu sâm kiŋitnennjahât otmâ kâi bânneŋe sân sân sâop.

Yawu otmunje yuwu sâm eknongop. “Yen wongât otmâ kiŋityenjahât otmâ kâi bânneŋe sân sân yap? Nâ ninak takan yukâ.” ⁵¹ Yawu sâm wanjaen mem pitik pilâmu siru ya sânduk sâm ŋiniŋ ŋiniŋ sâop. Sânduk sâm ŋiniŋ ŋiniŋ sâop ya ekmunje

âlâ kândâkdâ olop. ⁵² Yawu gârâmâ emelâk banġa mome motkmâ kâsikum yingimu lok 5000 yaġe neġetâ dopyeġan olop ya ekmâ Yesuhât topġe nâġġawin mâne saru kakġan takamu siru ġiniġ ġiniġ sâop ya ekmunġe ki âlâ kândâkdâ otbâp. Yawu gârâmâ biwi nâġġân nâġġannenġe pâlamġe ologġât Yesuġe yu ya olop yakât topġe ki ekmâ nâġġamunġe keterahop.

Yesuhât sâġumġe wâim âlepġe otbi.

(Mataio 14:34-36)

⁵³ Dengân ya hâtikgum hân âlâ, kutġe Genesaret sâġm, yan ari kionġmâ waġa hikumunġe kinop. ⁵⁴ Hikumunġe kinmu kapi ya ambolipġe taka Yesu ekmâ nâġġawi. ⁵⁵ Ekmâ nâġġâm kapi tipi tapi hân ya hawamġum tatmâ arap yan ari lohimbi kundat, me mesek, me umatġe topġe topġe teteyingiop ya meyekbi. Ya mem gerelân katyekmâ Yesuġe wosaken ar-iop yan lâuyekmâ ari heġġemyongoâġġât yuwu sâġm ulitġuwi. ⁵⁶ “Lok pato, Nengâlen ġâtġe kundat me umatġe topġe topġe teteyingimu tatmai yu meyekmâ tohoain. Yawu gârâmâ sombemân menduhum katyekmunġe gotyeġanâġ arirâ ġâhât sâġġum ya konok wâim yan âlepġe otġetġât nanġain.” Sâġġetâ sâop. “Den yai ya âlepġe otġet.” Yawu sâġmu nombotġaġe sâġġumġe wâim yaġak âlepġe otbi.

7

Launennġaġak ki sâġm mepaem mannom.

(Mataio 15:1-9)

¹⁻⁴ Parisaio kerekġe tâmbâlipnenġe yeġġât den lâum kinmâ sot mem nene sâġm bâtyeġe piriakmâ sot mem neminiwi. Me wosapâ wosapâ ari sot puluhuminiwi ya yawuâġ anġoân pirim heġġeġumâmâ um neminiwi. Inâġ ki newi. Yâhâ tâmbâlipnenġe yeġġât orotmeme otminiwi ya ġurâ yawuâġ mem manbi yamâ yuwu. Katmâ bero, kondo, hâhâp, osom bero, me âlâlâ ya tuhuwi ya ġurâ yawuâġ pirim salek salehâġ tuhum yan neminiwi. Otmu buku nombotġaġe yawuâġ otġet sâġm kendâyingġetâ yaġak lok kiġġitġe orowâġġe denyeġe lâum yawuâġ otminiwi. Parisaio ya yeġġât topyeġe yawu.

Yâhâ Parisaio otmu Mosehât ġirem den kâsikum ningiminiwi nombotġaġe Yerusalem kapi pilâm Yesuhâlen taka âi pâi tuhuwi. Âi pâi tuhuġetâ yan nenġe tâmbâlipnenġe yeġġât den kum bâtnenġe ki pirim newin.

⁵ Yawu otmunġe nenekmâ nâġġaġetâ bâlemu Yesu yuwu sâġm âikuwi. “Hoġ bawalipġaġe tâmbâlipnenġe yeġġât den kum bâtyeġe ki pirim niai. Yawu otmâ sot inâġ neġetâ nâġġamunġe dondâ bâleap.” Yawu sâwi.

⁶ Sâġġetâ purik pilâyingim yuwu sâġm ekyongop. “Yenâmâ nimbilamyenġe yâhâp. Yakât otmuâmâ embâġân emet inânġan

poropete lok âlâ, kutņe Yesaia sâam, yâkņe yengât topyene teteâkgât den kulemguop ya yuwu.

“Lohimbi yuņe lauyenņanak nâ mepaenekmai. Yâhâ bi-wiyenņeâmâ ki hikunekmai. ⁷ Yâkņe lok senyenņan kinmâ yeņe engâtyeņeâk otmâ den sâam nâhâlen gâitmai. Yâhâ lauyenņanak perâk perâk sâam orotmemeyeņe yakâlâk nâņgâņetâ yahatmu nâhâlen gâitmai. Yawu.”

⁸ Den kulemguop yakât bulâņe yengâlen teteap. Yeņe Anitâhât den bulâņe yamâ betbangim tâmbâlipyene yengât nâņgân nâņgânyenņan teteop ya nâņgâņetâ yahatmu ya konok lâum manmai. ⁹ Yakât otmâ yuwu sâamune nâņgâņet. Yeņe Anitâhât den bulâņe ya katipgum yeņe nâņgân nâņgânyenņan tetemap ya sâam lohimbi biwiyenņan kionjetâ nâņgâņetâ bulâņe otmap. ¹⁰ Yakât topņe yuwu sâawe. Anitâņe Mose ekumu girem den âlâ kulemguop ya yuwu tap. “Yen âwâ mâmâlipyeņe yengât nâņgâyiņgim denyeņe lâum manņet.” Otmu âlâmâ yuwu tap. “Yen âwâ mâmâlipyeņe den bâleņe ki hâiyeknomai. Yâhâ yengâlen gâtņe âlâ me âlâņe den yu kunomai yanâmâ mumuhât yongonomai.” Den yawu tap. ¹¹ Yawu gârâmâ yeņe girem den ya kum mansai yakât sâawe. Yeņe yuwu sâamai. “Lohimbi âlâ me âlâņe âwâņe mâmâņe yuwu mon sâam ekyotgonomai. “Awoņ, meņ, sombo otdomawot yanâmâ nâņe sot me senņe âlâlâ âlepņe tânyotgowom.” Yawu sâam ekyotgonomai.” Yawu gârâmâ sombo otdomawolân Yura nengât denân yuwu mon sâam ekyotgonomai. “Koropan” Yawu ekyotgonomai yakât topņe yuwu, “Anitâhât pat kuwan.” Topņe yawu. Yâhâ torokatmâ yuwu mon sâam ekyotgonomai. “Senņe âlâlâ yuâmâ Anitâhât pat kuwan yakât otmuâmâ mem miti emetņan ari katmune tatbuap yakât yaņe ki mem tânyotgowom. Inâk tatset.” ¹² Yawu sâam betyotgoņetâ hâhiwin kakņan mandomawot. Yawu yâhâ sâp yiwereņe nanlipyeņeņe âwâ mâmâlipyeņe betyiņgim tewetsenņe mem miti emetņanâk katņetgât yeņe kendâyiņginomai. ¹³ Yamâ Anitâņeâmâ yakât nâņgâmu dondâ gemap. Yeņe Anitâhât den nâņgâņetâ nahat otmu yawu otmai. Yâhâ yeņe orotmemeyeņe âlâlâ otmai yan Anitâhât den bulâņe betbangim yeņahâlâk nâņgâņetâ yahatmap.”

*Orotmeme yu otmunņeâmâ yaņe mem bâlenenekbuap.
(Mataio 15:10-20)*

¹⁴ Yesuņe Parisaio lok yawu sâam ekyongomu ariņetâ lohimbi inņe manbi ya yâhâpņe sâamu yâkâlen gaņetâ yuwu sâam ekyongop. “Yuwu sâamune nâņgâm biwiyenņan katņet. ¹⁵ Wuân me wuân neņetâ tepyeņan gemap yaņeâmâ ki mem bâleyekmap. Yâhâ nâņgân nâņgânyenņan tetemap ya sâņetâ lauyenņambâ ga takamap yaņeâmâ bulâņanâk mem bâleyekmap.

16 Den yan yu biwiyenjan katnomai yanâmâ topnje nângâm henngunomai.” Yawu sâop.

17 Yawu sâm ekyongomu pilâyekmâ emet kâlehen yâhâwin. Emet kâlehen yâhâ den ekyongop yakât topnje eknongomu nângâne sâm âikuwin. 18-19 Âikumunje sâop. “Bâe, hilâm ârândâj den ekyongom gaman yamâ girawu otmuâmâ ki nângânjetâ keterakmap? Lohimbi inje nângâm pâpgumai yakât dopneâk yeje nângâm pâpgumai. Yakât âlâkuâk sâmune nângânjet. Sot nejetâ tepyenjan gemap yanjak tetmâ pilâmai. Yawu gârâmâ sot nemai yanje biwi nângân nângânyenje ki mem bâleyekmap.” Yawu sâm eknongop. Yakât yuwu nângâmain. Sot, me hân tete topnje topnje, me nâi sonjo topnje topnje kalop yamâ âlepneâk hârok. Yanje ki mem bâlenenekmap. Yawu nângâmain.

20 Otmu Yesuje torokatmâ yuwu sâop. “Yu me ya nângân nângânyenambâ tetemap yamâ lauyenambâ ga takamap. Yanjeâmâ dondâ mem bâleyekmap. 21 Orotmemeyenje yuwu otmai yanje umut biwiyenje otmu nângân nângânyenje mem bâlemap. Manman ihilâk mahilâk manmai. Me kombo mianjimai. Me ahomai. 22 Me buku âlâhât imbi ekmâ otmai. Me loklipyenje yengât betyenehen kionmai. Me tepyenje umatje otmap, me nem natak, me wawi. Me kâirahomai, me nângâm bâleanjimai, me den hakoa oranjimai, me den guruk sahanjimai, me den belângen sahanjimai, me den imbiâk sâmai, me den golâ sâmai. Me karasuja, me sait topnje topnje karanjimai. Me kâut pilanjimai. 23 Yu sâm aran yujeâmâ lok nângân nângânyenambâ tetemap. Yakât otmâ yuje mem bâleyekmap.”

Imbi âlâje Yesuhâlen biwiye kalop.

(Mataio 15:21-28)

24 Yawu sâm menenekmu kapi ya pilâm Tiro kapi pato ya hâlânjâmâ kapi tipi tapi tatmâ arap yan ariwin. Yan arimunje lohimbî dondâje taka mem hâmbinj gumbinj tuhunenek-maihât Yesuje sâmu emet âlâen yâhâwin. Yâhâmunje lohimbî nombotjanje Yesu ekmâ den katjetâ arimu lohimbî dondâje nângâwi. 25-26 Yâhâ imbi âlâ, Poinikia kapi Siria hânân tap yapâ gâtje âlâje Yesu taka talop yakât den pat ya nângâm takaop. Yâhâ weke bâlejanje baratje mângâeminiop ya Yesuje watmu gaiakmâ ariâkgât ulitguop.

27 Ulitgumu yuwu sâm ekuop. “Gâmâ pâku imbi. Yawu gârâmâ Awarahamgât sen ya yengâlen sâm ge âi membomgât hânngânnohomu gewan. Yakât otmâ den âlâen hâum sâmune nângârâ keterahâk. Nan baralipnenje sot um yingimunje nemai. Nem tatjetâ lauyenambâ hindâm soso gotjan ki pilâmain.”

²⁸ Sâmu sâop. “Lok pato, den yat yu nângâmune bulâne oap. Gârâmâ gâku yuwu sâmunne nângâ. Nan baralipyene sot nenjetâ lauyenambâ wahapne gemap ya gurâ sosone ihilâk nemai.” Yawu sâop.

²⁹ Sâmu sâop. “Imbi, biwihane yawu nângâm den yat yu nângâmune ârândân oap. Yakât otmâ weke bâlene yiwereneâk gaiakmâ arap. Yakât otmâ lohotjan ari.” Yawu sâop.

³⁰ Yawu sâmu yanâk emetjan âwurem ari baratne ya ehop. Emelâk weke bâlene gaiakmâ arimu hâkne sânduk sâmu talop.

Yesune lok kopa henjenguop.

³¹ Yesune Galilaia dengân yan âwurem ariwe sâmu otmâ menenekmu Tiro kapi pilâm ba Siron kapi wangim ari kapi bâlâk nerek tap, yapâ ari Galilaia dengân ginjan ga takawin.

³² Ga takamunne lok âlâ ândâpne bok sâsâne kopa kum den awawi guwawi sâminiop ya bukulipnane mem Yesuhâlen takawi. Mem taka Yesune wâimu ândâpne pâron sâmu nimbilamne keterakmâ hewewen olâk sâmu ulitguwi. ³³ Ulitgunjetâ lohimbî ya pilâyekmâ memba perej pilâm baowot. Ba ikne bâtnan tâp tuhum lok yakât ândâpnan wâim yanak nimbilamnan wâiop. ³⁴ Yawu otmâ himbimân pak sâmu ekmâ “Epapata” sâop. Den sâop yakât topne yuwu. “Pâron sâek.”

³⁵ Yawu sâmu ândâpne pâron sâop. Yawu otmu laune hewewen otmu den sâop. ³⁶ Yawu otmâ âwurem gamutâ Yesune kulem miop yakât buku nombotne ki ekyongonomai sâmu lohimbî ya kuyingio. Kuyingiap yamâ denne ki nângâwi. Yawu otmâ den ya sâmu haok tuhujetâ lohimbî dondâne nângâwi. Yakât otmâ kuyingim yâhâmu nângâwi yamâ iliwetmâ sâmu haok tuhuwi. ³⁷ Sâmu haok tuhujetâ nângâm yuwu sâwi. “Lok yune lohimbî umatne topne topne teteyingimu mansai ya henjemyongom mansap yakât nângâmunne âilonjo dondâ oap. Lohimbî ândâpyene bok sâmu mansai ya sâmu pâron sâmu den nângâmai. Otmu kopa otmâ mansai ya sâmu lauyene hewewen otmu den sâmai.” Yawu sâwi.

8

*Lok 4000 ya sot kâsikum yingwi.
(Mataio 15:32-39)*

¹ Yesune lok kopa ya mem henjenguop yakât den pat ya lohimbî kinjitne orowâkne nângâm Yesuhât denne nângâne sâmu taka menduhuakbi. Menduhuakmâ tatnetâ den kâsikum yingimu hilâm kalimbu pesuk sâmu sotyene nem tin pilâwi. Yakât otmuâmâ Yesune sâmu yâkâlen bamunne yuwu sâmu eknongop. ² “Lohimbî yu orowâk tatmâ gamunne hilâm kalimbu oap. Yawu gârâmâ sot miakmâ takawi ya nem tin pilai. Yakât tepne nângâyingian. ³ Yâhâ nombotne tai yuâmâ

kâlepnehembâ tohowi. Sot barak âwurem ari mâtâwân sen biri yingimapgât inâk ki arinomial.”

⁴ Yawu sâmu yuwu sâmu ekuwin. “Yuâmâ lok ki manmaiângen mansain. Yawuhât nen sot wosapâ mem yingimunje nejetâ dopyejan otbuap?” Yawu sâwin. ⁵ Sâmunje sâop. “Yengâlen wuân sot tap?”

Sâmu sâwin. “Banja kândâkdâmâ nombolân yâhâp.”

⁶ Yawu sâmunje Yesuje lohimbî ekyongomu ge tatbi. Ekyongomu ge tatjetâ Anitâ mepaem banja ya mem motokmâ ningiop. Ningimu kâsikum yingimunje newi. ⁷ Otmu injan titipâ amon âlâek nengâlen talop ya mem Anitâ mepaem hionmâ ningimu kâsikum yingimunje newi. ⁸ Nejetâ dopyejan otmu hângânyongomu ariwi. Sot nejetâ torehenje talop ya menduhum mânunmunje saka saka nombolân yâhâp pik sâop. ⁹ Yâhâ lohimbî ya sâlipyongomunje 4000 yakât dop wangiop. ¹⁰ Lohimbî yanje arinetâmâ menenekmu wanjaen yâhâ kapi âlâ, kutje Dalimanuta, yaken ariwin.

Yesuje kulem âlâ tuhuâkgât Parisaioje ekuwi.

(Mataio 16:1-4 Luka 12:54-56)

¹¹ Dalimanuta kapi mem wanjaembâ gemunje Parisaio nombotjanje Yesu ekmâ yuwu sâwi. “Gâ Anitâje hângângohomu gion ya perâk me bulânanâk sâmai? Yakât sârâ Anitâje nângâhîhimu himbimâmbâ kulem âlâ tetemu ekmâ topge nângâne.” Yawu sâwi.

¹² Yawu sânetâ biwiyenje ekmâ nângâm biwiñje umatje otmu yuwu sâmu ekyongop. “Bâe, yenjêamâ wongât kulem tetemu ekne sâmu nanjai? Ya nângâmune ki ârândân oap yakât ya ki otbom.” ¹³ Yawu sâmu pilâyekmu wanjaen yâhâm dengân nombot hâtikgum ariwin.

Parisaio otmu Sarukaio yâk yengât matuk kelunje

(Mataio 16:5-12)

¹⁴ Wanjaen ariwin yamâ sot getek âlâ miakmâ ariwin. ¹⁵ Yakât otmâ Yesuje yuwu sâmu eknongop. “Parisaio otmu Herot yâk yengât matuk kelunjanje mem bâleyekmapgât galem oranginomial.” Yawu sâop.

¹⁶ Yawu sâmu nenje yakât topje nângâm pâpgum yuwu sâmu alahuwin. “Sot getek âlâ miain. Yakât mon yap.”

¹⁷⁻¹⁸ Yawu sâmu alahumunje biwinenjahât topje ekmâ yuwu sâmu eknongop. “Yen wongât sotgâlâk biwiyenje katmâ den yan yukât topje ki nângânetâ keteraksap? Me kulem topje topje mem gaman ya ekmâ topje ki nângâmai? Wongât in yawu nelâm yongomap? Yakât sâwe. ¹⁹ Sot momeâk mem motokmâ lok 5000 ya yingimunje nejetâ dopyejan olop. Sot

nejetâ torehenje talop ya saka saka amon mânujetâ pik sâop?"

Sâmu sâwin. "Kâiân yâhâp pik sâop," sâwin.

²⁰ Sâmunje sâop. "Sâp âlâen lohimbi 4000 ya gurâ banja nombolân yâhâp yanjahâk yingimunje newi. Nejetâ torehenje talop ya saka saka amon mem mânujetâ pik sâop?" Sâmu sâwin. "Nombolân yâhâp pik sâop yakâ," sâwin.

²¹ Sâmunje sâop. "Yakât otmâ den yan yukât topje emelâk nânġâmbâiâyâ." Yawu sâm eknongop.

Yesuje lok senje bok sâsâne henġenġuop.

²² Yawu sâm eknongomu ari Besaita kapi mewin. Wanġaembâ gemunje yan kapi ambolipnaje Yesu ekmâ nânġâm lok âlâ senje bok sâsâne ya dâim toho Yesuje wâimu âlepje olâkgât ulitguwi. ²³ Ulitgunjetâ lok ya dâim ari kapi betjehen kinmâ bânġan tâp tuhum senġan wâim yuwu sâm âikuop. "Senge hâreakmu âlâlâ ekdâ keteraksap me bia?"

²⁴ Yawu âikumu senje tipije hâreakmu ekmâ sâop. "Âe, nâ lok yu yekmuneâmâ âwâlele otmâ nak yawuya uwawap guwawap otmâ tai." Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâmu yâhâpne bânġan tâp tuhum senġan wâiop. Wâimu senje hâreakmu pak sâm ekmu keterahop yakât otmâ yuwu sâm ekuop. ²⁶ "Gâ kapiân ki yâhâwuat. Kapi betjehebâ hawamġum ari emetgan yâhâwuat." Yawu sâm ekum hânġangumu ariop.

Petoroje Yesuhât topje sâm teteop.

(Mataio 16:13-20 Luka 9:18-21)

²⁷ Arimuâmâ nengu yapâ yahatmâ kapi pato âlâ, kutje Kaisaria sâm, kutje âlâmâ Pilipo, yakât kapi tipi tapi hâlânġmâ tatmâ arap yan ariwin. Mâtâwân arim tatmunje yuwu sâm âinongop. "Lohimbiġe nâhât girawu nânġâmai?"

²⁸ Sâmu sâwin. "Nombotnaje gâhât yuwu sâmai. "Yoaneġe lohimbi toen katyekminiop ya emelâk kunjetâ muop ya mumunġambâ yahatmâ mansap," yawu sâmai. Yâhâ nombotnajeâmâ, "Poropete âlâ, kutje Elea sâm, emelâk himbimân yâhâop yanje purik sâm ge mansap," sâmai. Yâhâ nombotnajeâmâ, "Poropete âlâ muop ya mumunġambâ yahatmâ mansap," sâmai." ²⁹ Sâmunje sâop. "Yawu gârâmâ yenjeâmâ nâhât girawu nânġâmai?"

Sâmu Petoroje yuwu sâop. "Anitâġe hânġânġohomu ge mansat ya nânġâmunje bulâġe oap." Yawu tetekġan sâop.

³⁰ Sâmu yuwu sâm kuningiop. "Yenje nâhât topne ki sâm tetem lohimbi ekyongonomai." Yawu sâop.

Petoroje Yesuhât mâtâp manġuwanġiwe sâm olop.

(Mataio 16:21-28 Luka 9:22-27)

³¹ Otmu sâp yapâek âlâlâ otbanjinomai yakât tetekņan eknongop. Yamâ yuwu sâm eknongop. “Nâ lok bulâņe mansan. Yawu gârâmâ hotom umai yeņgât kunlipyeņe otmu Isirae nengât papatolipnenņe otmu Mosehât girem den kâsikum ningimai ya kerekņe biwi konohâk otmâ yan nâhât sâm bâlenihim mem âlâlâ tuhumm nohoņetâ mumbom. Mum yan hân kâlehen hilâm kalimbu tatmâ benņe yapâ mu-muņambâ yahatbom.” Yawu sâm eknongop.

³² Yawu sâm eknongomu Petoroņe sâmu perer pilâm yetņiâk ba kinmâ kuwaņgiwe sâm olop. ³³ Kuwaņgiwe sâm otmu yanâk Yesuņe nengât orowâk nâņgâņet sâm purik pilâm nenekmâ yuwu sâm den matņe kâpekbaņgiop. “Yawu yatgât Satanņe tepņe heroņe otbuap. Yâhâ Anitâņe den sâm nihiop ya den yat yuņe ki miap. Gâmâ loggât nâņgân nâņgân yat. Ya nâņgâmune ki ârândâņ oap. Yakât otmâ pilânekmâ ari.” Yawu sâop.

³⁴ Yawu sâm ekumu peneningimutâ Yesuņe lohimbi dondâ mambotbaņgim kinbi ya ekyongomu gotnenņan gaņetâ yuwu sâm eknongop. “Lohimbi âlâ me âlâņe biwiyeņe nâhâlen katmâ orowâk manne sâm yeņahât ki nâņgâņetâ yahatbuap. Me iri sikum me âlâlâ tatyņgiap yakât ki nâņgâm ketet otmâ eņgat yâhâp otnomai. Nâhât den haonmâ ârândâņ nâņgâm tem lâunihim mannomai. ³⁵ Yawu gârâmâ benņe lok âlâ me âlâņe manmanyeņe alilaknomai yamâ hiliwahonomai. Yâhâ lok âlâ me âlâņe nâhâlen biwiyeņe kepeim manmâ nâhât den pat âlepņe yu lohimbi ekyongonomai. Ekyongonomai yakât otmâ yongonetâ munomai yamâ Anitâņe mu-muņambâ mem yahatyekbuap. ³⁶ Yâhâ lok âlâ me âlâņe iri sikum me manman topņe topņe yan biwi nâņgân nâņgâņeņe hikum manmâ munomai yaņe girawu otnomai. Yeņahâk mu-muņambâ yahatnomaihât dop âlâ ki tap. ³⁷ Yawu gârâmâ manman yawuyakât matņe umatņe Anitâņe yingiwuapgât. ³⁸ Lohimbi yu yeņgât topyeņe teteâkgât yuwuyaen hâum sâwe. Imbi nombotņe loklipyeņe betyeņehen kioņmai yakât dopņeâk yeņeâmâ Anitâhât betņehen kioņmâ orotmemeyeņe otmai ya ekmune dondâ bâleap. Yawu gârâmâ nâ lok bulâņe den kâsikum yingim mansan. Yeņgâlen gâtņe âlâ me âlâņe nâhât den nâņgâņetâ nahat otmu betnihinomai yamâ matņe yuwu kâpekyingiwom. Hâmbâi sâp patoen Himbim Awonņe yâhâpņe hâņgânnohomu aņelolipne meyekmune hânân genom. Sâp yan yeņgâlen gâtņe âlâ me âlâņe nâhât den nâņgâņetâ nahat otmu betnihimai yamâ nâku yawuâk betyongomune matņe umatņe menomai.” Yawu sâop.

9

¹ Yesuŋe yawu sâŋ eknongomu lohimbi yaŋe itoŋ galan otmâ ariwi. Ariŋetâmâ yuwu sâŋ eknongop. “Yakât topŋe sâŋune nâŋgâŋet. Yen ki mum meterjetâek Anitâŋe tihityeŋe otbe sâŋ lok bulâŋe nâ hâŋgânnohomu âwurem ge tihityeŋe otbisâŋ.” Yawu sâop.

*Yesu, Mose, Elea den sâŋ alahuwi.
(Mataio 17:1-13 Luka 9:28-36)*

² Yâhâ hilâm nombolân konok pesuk sâmu yakât kakŋan Yesuŋe Petoro, Yakowo otmu imiŋe Yoane meyekmu nen pilânenekmâ pumŋe âlâen yâhâwi. ³ Yâhâ kinŋetâ Yesuhât kun kundenŋe âlâ otmu sâŋgumŋaŋe laŋinŋe pilâm kaok bolan bolan otmu sikopŋe elemân hâumu kaok siliŋ siliŋ otmap yakât dopŋe ki olop, ya wangiop. ⁴ Yawu otmu Elea otmu Mose emelâk Anitâŋe meyelehop yaŋe tetem kinmutâ yâk orop den alahu gulahu otbi. ⁵⁻⁶ Mose yet Elea tetemutâ hoŋ bawalipŋaŋe yelekâm umutyeŋe ariop. Umutyeŋe arimu hâmbiŋ gumbiŋ otbi. Yakât otmâ Petorohât hanŋe tâlâhumu yuwu sâŋ Yesu ekuop. “Lok pato, kulem teteap yuwuya âlâ ki ekmain. Yu ekmunŋe âlâ kândâkdâ oap. Yawu gârâmâ gâŋe sârâ selep kalimbu tuhunehât nanŋan. Gâhât âlâ, Mosehât âlâ, Eleahât âlâ.” Yawu sâop.

⁷ Yawu sâmu yanâk elem patoŋe ge pumŋe ya kâtâpgumu yakât biwiŋambâ Anitâŋe den âlâ yuwu sâop. “Bulâŋanâk yuâmâ nine nanne ombe bisine. Yakât otmuâmâ den sâwuap ya yeŋe mem biwiyeŋan katmâ tem lâuwangim mannomai.” Yawu sâop. ⁸ Yawu sâmu elem ya hâreakmu Yesu ikŋeâk kinmu ekbi.

⁹ Yaŋak pumŋambâ âwurem ge mâtâwân tatŋetâ Yesuŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Pumŋan kulem âlâ tetemu eksai yakât lok ihilâk ki ekyongonomai. Hâmbâi nohoŋetâ mum yahat-bom yakât kakŋanâmâ kulem eksai yukât topŋe ekyongonŋetâ nâŋgânomai.” Yawu sâop.

¹⁰ Yawu sâmu ki ekyongowi. Yâhâ ikŋak “mum yahat-bom” sâop yakât nâŋgâm kiwilim yeŋiâk alahuwi. ¹¹ Yawu gârâmâ Elea tetemu ekbi yakât nâŋgâm Yesu yuwu sâŋ âikuwi. “Mosehât girem den kâsikum ningimainjeâmâ yuwu sâmai. “Anitâŋe tihitnenŋe otbe sâŋ hoŋ bawa âlâ hâŋgângumu gewuap yamâ Eleaŋe yâhâpŋe tetewuap yan kulet sâŋ mâtâp mewangiwuap.” Yawu sâmai. Yamâ girawuhât sâmai?”

¹²⁻¹³ Sâŋetâ sâop. “Yamâ bulâŋanâk yai. Elea yâhâpŋe tetewuawân yai yakât mâtâp mewangiwuap. Yawu gârâmâ yuwu sâŋune nâŋgâŋet. Emelâk Anitâŋe poropete den ekyongomu kulemguwi yakât topŋe yuwu tap. Anitâŋe tihitnenŋe otbe sâŋ hoŋ bawa âlâ hâŋgângumu gewuap yamâ Yura

ambolipņaje mem âlâlâ tuhum betguņetâ sât gum mumbuap. Den yawu tap yakât topņe girawu tap? Yakât yuwu sâmunen nânġâņet. Elea yamâ emelâk manop. Yâhâ Elea manop yakât dopņeâk lok âlâņe tetem manmu ekbi yamâ yeņġât papatolipyeņaje nânġâm hilipgum eņġatyeneâk otmâ mem âlâlâ tuhuwi. Mem âlâlâ tuhuwi yan emelâk den kulemguwu yakât bonņe teteop.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuhât hoņ bawalipņaje weke bâleņe watne sâm hâum pâpġuwu.

(Mataio 17:14-21 Luka 9:37-43)

¹⁴ Mâtâwân gem tatņetâ yan lohimbi dondâņe lok âlâhât nanņe nengâlen dâim takanġetâ tângune sâm hâum pâpġum pilâwin. Hâum pâpġum pilâmunņe yanâk Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi nombotņaje sennenņan geņetâ sahaņġim kinmunņe bukulipnenņe pumņehembâ gem peneningiwi. ¹⁵ Peneningiņetâmâ lohimbi yaņe Yesu ekņetâ tepyeņe yahatmu yâkâlen ba heroņe otbaņġiwi. ¹⁶ Heroņe otbaņġiņetâ Yesuņe yuwu sâm âinongop. “Yeņe Mosehât girem den kâsikum ningimai ya orop girawuhât den sahaņġiai?”

¹⁷ Yawu sâm âinongomu yanâk naom yakât âwâņaje yuwu sâop. “Lok pato, hoņ bawalipġaje tânotgoņet sâm nanne yu dâim takan yakât topņe yuwu. ¹⁸ Weke bâleņaje nanne mânġâemu kopa manmâ gamap. Yâhâ mânġâemap yan senņe ġâwâņ ġâwâņ sâm hânân ge imu nekamņe kâtiņ sâm lauņe barak barak otmap. Yawuhât hoņ bawalipġe yuņe weke bâleņe yu watņet sâm dâim taka ekyongomune hâum pâpġum pilai.” Yawu sâop.

¹⁹ Yawu sâmu Yesuņe ya nânġâmu ki ârândâņ otmu olelem nenekmâ yuwu eknongop. “Yen orop sâp kâlep manmâ gam. Yamâ wongât biwi nânġân nânġânyeņaje ki tânngowuap naņġai? Yawu nânġâm biwiyenņe nâhâlen tiņâk ki kepeiai yakât nânġâm biwine ġiap. Yawu ġârâmâ pilâyekmâ yâhâwom yan girawu mannomai?” Yawu sâm eknongom âwâņe ekumu nanņe dâim gaop.

²⁰ Naom ya dâim gamu weke bâleņaje Yesu ekmâ mânġâemu senņe ġâwâņ ġâwâņ sâm hânân ge kârâņ kârâņ sâm lauņe barak barak otmu iop.

²¹ Yawu otmu Yesuņe âwâņe yuwu sâm âikuop. “Umatņe yu amâti tetewaņġiop?”

Sâmu sâop. Lepatņambâek tetewaņġimu yuwu otmâ gamap. ²² Weke bâleņaje sâpņanâk mem mânġâemu toen ge hana-homap. Me senņe ġâwâņ ġâwâņ sâm kâlâwân kioņmap. Yawu otmap yan bâsok hiliwahomap. Yawu ġârâmâ tepge nânġânitġim tânotgowuatġât dop tap me bia?” Yawu sâop.

23 Sâmu sâop. “Gâŋe wongât biwi yâhâp otmâ den yu âinohoat? Yakât yuwu sâmune nângâ. Lok âlâ me âlâŋe nâhâlen biwi nângân nângânyenâŋe kepeimainŋe yu me ya otnhât nângâmai yamâ tânyongomune ârândâŋ otnap.” Yawu sâop.

24 Sâmu sâop. “Den yat yu nângâmune bulâŋe otmâ biwinâŋe gâhâlen kepeiwe sâm oan. Yamâ gikak nângânihirâ den yat yukât bulâŋe tetenihiâkgât nanŋan.” Yawu sâop.

25 Yawu sâmu lohimbi dondâŋe taka hawam mewam tuhuwihât Yesuŋe weke bâleŋe yuwu sâm ekuop. “Weke bâleŋe, yuwu sâmune nângâ. Gâŋe naom yu mângâerâ kopa manmâ gap yâkâlembâ gaiakmâ ba âlâengen ari man. Yâhâpŋe ki âwurem taka mângâewuat.” Yawu sâop.

26 Yawu sâmu weke bâleŋeŋe mângâem hu halak tuhum kârônbanŋim yâkâlembâ gaiakmâ arimu derep kum iop. Derep kum imu lohimbi gotŋan kinbiŋe yuwu sâwi. “Bâe, yu hiliwa-hoap yukâ.” 27 Yawu sâŋetâ Yesuŋe bâtnan memu yahatmâ kinop.

28 Yahatmâ kinmu lohimbi ya pilâyekmâ emelan yâhâ tatbin yan yuwu sâm Yesu âikuwin. “Yu topŋe girawuhât nenŋe weke bâleŋe watne sâm hâum pâpŋuain?”

29 Sâmunŋe sâop. “Yamâ weke bâleŋe watmune ariap yuâmâ kârikŋe bâleŋe. Yâhâ yeŋe watne sâm hâum pâpŋuai. Yawu gârâmâ weke bâleŋe yuwuya âlâ ekmâmâ anŋoân biwiyeŋe Anitâhâlen kepeim ulitgunomai yanâmâ watŋetâ denyenŋe nângâm gaiakmâ ariwuap.” Yawu sâop.

Yesuŋe ikŋak mumbuap yakât sâop.

(Mataio 17:22-23 Luka 9:43-45)

30-31 Yesuŋe den kâsikum ningiwe sâm otmâ menenekmu yok pilâm kapi ya pilâm Kapanaum kapiân arine sâm Galilaia hân yapâ ariwin. Mâtâwân ari tatmunŋe Yesu Anitâŋe hâŋgângumu giop kasalipŋeŋe sâp ki kâlep otmuâk kuŋetâ mum hilâm kalimbu hân kâlehen tatmâ mumuŋambâ yahat-buap yakât eknongop. 32 Eknongomu nângâmunŋe ki ketera-hop. Yakât otmâ yâhâpŋe âikune sâm otmunŋe umatŋe otmu pilâwin.

Huruŋ huruŋ manmâ yâhânom.

(Mataio 18:1-5 Luka 9:46-48)

33-34 Mâtâwân ari nengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe sâp patoen kunnenŋe pato otbuap yakât sâm pawarak guwarak otbin. Yakât sahanŋim ari Kapanaum kapi mewin.

Yâhâ Petorohât emelan yâhâ tatmunŋe Yesuŋe yuwu sâm âinongop. “Mâtâwân ya wongât sahanŋiai?” Yawu sâmu in den nângânâk tatbin. 35 Yawu tatmunŋe yuwu sâm eknongop. “Yeŋambâ gâtŋe âlâ me âlâŋe kunyeŋe pato otne sâm

otnomai yaŋe yenjahât nâŋgâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmâ hoŋ bayinŋinomai. Hoŋ bayinŋim manbuap lok yawuyakât nâŋgâmune ârândân oap.” Yawu sâop.

³⁶ Yawu sâmu naom tipinje âlâ gotnenŋan kinop ya mem yâkâlen hâum yuwu sâmu eknongop. ³⁷ “Lohimbi âlâ me âlâŋe tem lâunihim naom tipinje yuwuya buku otbaŋginomai. Lohimbi yaŋe otbaŋgiain sâmu yan nâ buku otnihinomai. Otmu nâ otnihiaian sâmu awoŋne hâŋgânnohomu gewan yâk buku otbaŋginomai.” Yawu sâop.

Lohimbinje nengât ki nâŋgâŋetâ gemap yaŋe buku otningimai.

(Luka 9:49-50)

³⁸ Yawu sâmu Yoaneŋe yuwu sâmu ekuop. “Lok pato, lok ondowân gâtŋe âlâŋe kutgan gohonmâ weke bâleŋe watyekmu gaiakmâ ariwi ya ekmâ nenŋe nâŋgâm bâlewanŋim kuwanŋiwin.”

³⁹ Sâmu sâop. “Lok âlâ me âlâŋe kutnan nohonmâ kulân kulem âlâ menomai yaŋe yakât kakŋan ki sâmu bâlenihinomai? Yakât otmâ lok yawuya ki kuyinŋinomai. ⁴⁰ Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lohimbi nombotŋaŋe nengât ki nâŋgâŋetâ gemap yaŋe nengât buku manmai. Biwinane yawu nanŋan. ⁴¹ Yeŋe biwi nâŋgân nâŋgânyeŋaŋe nâ hikunekmâ nâhât den lâum mannomai. Yanâmâ manŋetâ lohimbi âlâ me âlâŋe manmanyenŋe ekmâ nâhât hoŋ banihim mansai sâmu, buku otyinŋim tânyongonomai yakât hâmeŋe hâmbâi menomai. Yawu.”

Otŋetâ bâleâk sâmu ki kendâyinŋinom.

(Mataio 18:6-9 Luka 17:1-2)

⁴² “Yawu gârâmâ nimnaom titipâ yenŋâlen hâum sâmune nâŋgâŋet. Lok âlâ me âlâŋe nimnaom titipâ nâhât pat manmai yu yenŋât mâtâp maŋguyinŋinomai. Yamâ hâmbâi matŋe umatŋe menomai.

⁴³⁻⁴⁴ Yakât torokatmâ sâwe. Bulâŋe hârenomaihât ki sâwe. Topŋe nâŋgâŋetgât yakât den âlâen hâum sâwe. Lok âlâ me âlâ bâtyenŋe otmâ hilipgunomai. Yawu otmâ hilipgunetâ bâtyenjahât tosa yakât otmâ umut biwiyeŋe hem kâlâwân arimapgât ya hârem pilânomai. Hemgât kâlâp yaŋe ki bok sâwuap. Yâhâ lok mum tâtuk sâmu nane gorewane nembuap yakât dopŋeâk hâhiwin pato nâŋgâm yâhâmbisâi. Topŋe yuwuhât yan. Wuân me wuânŋe lok âlâ me âlâ dâiyekmu otŋetâ bâlemu hem kâlâpgât pat otmaihât ya pilâm biwiyeŋe Anitâhâlen katnomai. Yawu otmâ manman kârikŋe menomai.

⁴⁵⁻⁴⁶ Torokatmâ âlâen hâum sâwe. Lok âlâ me âlâŋe yu me ya ekŋâlem kâiyenŋe sururuk sâmu ari otmâ tâpikgunomai. Otmâ tâpikgunomai yan kâiyenjahât tosa yakât otmâ umut biwiyeŋe

hem kâlâwân arimapgât ya hârem pilânomai. Hemgât kâlâp yaņe ki bok sâwuap. Yâhâ lok mum tâtuk sâmu nane gorewaņe nembuap yakât dopņeâk hâhiwin pato nâņgâm yâhâmbisâi.

⁴⁷ Otmu âlâen hâum sâwe. Yâhâ lok âlâ me âlâņe senyeņe nombot me nombot yaņe yu me ya ekņâlem otmâ tâpikgunomai. Otmâ tâpikgunomai yan senyeņahât tosa yakât otmâ umut biwiyene hem kâlâpgât pat otmâp sâm yakât âlâ gusuhutmâ pilânomai. Gusuhutmâ pilâm biwiyene Anitâhâlen katmâ tem lâuwaņgim mannomai yamâ manman kârikņe yingiwuap. ⁴⁸ Yawu gârâmâ hemgât kâlâp yaņe ki bok sâwuap. Yâhâ lok âlâ mum tâtuk sâmu nane gorewaņe nembuap yakât dopņeâk hâhiwin pato nâņgâm yâhâmbisâi. ⁴⁹ Yâhâ hâhiwin ya ki pesuk sâyingiwuap.

⁵⁰ Yâhâ yeņgât topyene teteâkgât den âlâen hâum sâmune nâņgâņet. Nenâmâ kâtembe mem solân hoņmain yanâmâ sot ya nemunņe launenņan memap. Dop yawuâk yenâmâ lohimbî yeņgât hohetyeņan mannomai yanâmâ manmanyene ekņetâ herone otbuap. Kâtembe yamâ ukenņe. Yawu gârâmâ nenņe helenâņ ki hikum ikaimunņe yamâ pâlâmņe otmâp. Pâlâmņe otbuap yamâ girawu otmunņe yâhâpņe ukenņe otbuap. Yakât otmuâmâ yeņe tem lâunihim buku oraņgim mannomai yanâmâ Anitâņe yekmu ârândâņ otbuap.” Yawu sâop.

10

Lokņe imbiņe ki pilaknomai.

(Mataio 19:1-12 Luka 16:18)

¹ Yesuņe yawu sâm eknongomu yapâ yahatmâ ari Yoran to hâtikgum Yuraia hânâņgen ariwin. Arimunņe lohimbî dondâņe denņe nâņgâne sâm takanetâ emelâk den kâsikum yingiminiop yawuâk kâsikum yingiop. ² Den kâsikum yingim tatmu Parisaio nombotņane taka “Den girawuyaen hâum sâmunņe yan matņe sâm tâpikgumu yaņak den âiân katnom,” yawu nâņgâm yaņak yuwu sâm âikuwi. “Mâtâp girawuya tap? Lok âlâ me âlâņe imbilipyene pilâyeknomaihât mâtâp âlâ tap me bia?” Yawu sâwi.

³ Sâņetâ sâop. “Âinohoai yakât matņe nâku âiyongomune sâņet. Den yai yakât emelâk Moseņe girem den kulemguop ya sâņetâ nâņgâwe.”

⁴ Sâmu sâwi. “Moseņe girem den âlâ yuwu kulemguop. “Lok âlâ me âlâņe imbiņe pilâwe sâm âlepņe pilakdomawot yakât topņe kulemgum waņmu miakmu watmu ariwuap.” Moseņe ya otnomgât âlepņe sâop.” Yawu sâwi.

⁵ Yawu sâņetâ Moseņe den kulemguop yakât Yesuņe yuwu ekyongop. “Tâmbâlipyene biwiyene kârikņe otmu yeņahâlâk nâņgâm manminiwi. Yakât otmâmâ Moseņe kuyingiwehât

otmâ ki kulemgup. ⁶ Gârâmâ kândikum emelâk Anitâñe hân himbim kândikyotgop yan lohimbi yâhâp ya katyelehop. ⁷⁻⁸ Katyelekmâ den yuwu sâam ekyotgop. “Lok âlâ me âlâñe âwâñe mâmâñe pilâyelekmâ imbiñâit mandomawot.” Den yawu tap. Yawu gârâmâ orowâk manmâ biwi nâñgân nâñgânyetñe konohâk otbuap. Yakât otmâ ki hionjakmâ ikñiâk ikñiâk otdomawot. ⁹ Anitâñe menduhuyelekmu konohâk olowot. Yakât otmâ lok âlâ me âlâñe ki hionyeleknomai.” Yawu sâop.

¹⁰ Yawu sâam ekyongomu ariñetâ emelan yâhâ den sâop yakât sâam âikuwin. ¹¹ Âikumunñe yuwu sâop. Lok âlâ me âlâñe imbiñe yakât hâkâñ otmâ pilâm imbi ondop membuap. Yamâ lok yanñe tosa umatñe membuap. ¹² Otmu imbi âlâ me âlâñe lokñe pilâm lok ondop membuap ya gurâ yawuâk tosa umatñe membuap.” Yawu sâop.

Yesuñe nan baralipyenñe lukuleyehop.

(Mataio 19:13-15 Luka 18:15-17)

¹³⁻¹⁴ Hilâm âlâen lohimbi nombotñane nan baralipyenñe meyekmâ Yesuhâlen ariwi. Ari Yesuñe kunyenñan mem Anitâ ulitgumu lukuleyehâkgât ekuwi. Yawu otñetâ nenñe yekmunñe ki ârândânñ otmu kuyiñgiwin. Kuyiñgimunñe Yesuñe nenekmu ki ârândânñ otmu yuwu sâam eknongop. “Kâmbukñe, ki kuyiñginñet. Anitâñe nimnaom titipâ me gin mandu yengât tihityenñe otmap. Yakât otmâ dâiyekmâ nâhâlen ganñet. ¹⁵ Yakât sâamune nâñgânñet. Nimnaom titipânñe Anitâhât den nâñgâm in yawu yâkâlen biwiyenñane kepeimai. Yâhâ oai yakât dopñeâk âwâ mâmâlipyenñane otnomai yamâ Anitâñe meyekbuap.” ¹⁶ Yawu eknongom nimnaom titipâ ya âlâku ikñeâk ikñeâk lâuyekmâ kunyenñan mem Anitâñe lukuleyehâkgât ulitguop.

Lok iri sikumyenñe pato tatyinñiñop yâk yengât topyenñe.

(Mataio 19:16-30 Luka 18:18-30)

¹⁷ Otmu kâlâwahom arine sâam otmunñe lok âlâ sururuk sâam taka yuwu sâam âikuop. “Bawapi, manman koko salek amboñe mansat. Yakât otmâ sârâ nâñgâwe. Nâñe girawu otmune ârândânñ otmu Anitâñe manman kârikñahât pat kunihiwuap?”

¹⁸ Sâamu sâop. “Wongât nâhât “Manman koko salek amboñe” yat? Anitâ konohâk manman koko salek amboñe tatmap. ¹⁹ Yakât otmâ gâñe âinohoat yakât matñe yuwu sâamune nâñgâ. Anitâñe girem den Mose ekumu kulemgup ya sâalikum nâñgâmat me bia? Ya yuwu tap. Gâ lok nombotñe ki yongorâ munomai. Otmu buku âlâhât imbi ki ekmâ otbuat. Kombo ki meyiñgiwuat. Hakyenñan ki sâuwat. Den perâk ki sâam kâityongowuat. Âwâ mâmâhe yetgât lauyetñe lâum amutyetñan manbuat.”

20 Sâmu sâop. “Bawapi. Girem den sâm arat yuâmâ njanambâek lâum manmâ gaman.” Yawu sâop.

21 Sâmu sâop. “Yuwu otbuat. Senje âlâlâ pato tatgihiap ya kâsikum buku nombotje umburuk mansai ya yingiwuat. Yawu otmâ nâhâlen torokatdâmâ Anitâje manman kârikjahât pat kuhihiwuap.” Yawu sâop. 22 Yawu sâmu iri sikum me senje âlâlâ dondâ tatbanjiop yakât nângâmu biwiye umatje otmu hâmenje bâleop. Yawu otmâ yanjak pilâm âlâengen ba ariop.

23 Ba arimu nengu kapi ya pilâm mâtâwân ari atmâ Yesuje engatje kakjambâ olelem nenekmâ yuwu sâm eknongop. “Lok iri sikum pato tatyngiapjeâmâ Anitâhâlen biwiyenaje kepeim tem lâuwangine sâm otjetâ hâi hâije otmap.” Yawu sâop. 24-25 Yawu sâmu nângâmunje ki keterakmu yakât den âlâen torokatmâ yuwu sâm eknongop. “Bukulipne, yuwu sâmune nângâjet. Pusije selon watmu pin pinjan arimu yan watmâ ba membe sâm hâum pâpgumap. Yakât dopjeâk lohimbî iri sikumyene pato tatyngiapje Anitâje tihityene olâkgât mâtâp ya watmâ arine sâm otjetâ hâi hâije otbuap. Lohimbî nombotje iri sikum pato tatyngimayaje yehâhâlâk nângâmai. Lohimbî yawuyaje Anitâhâlen biwiyene katnomaihât nângâjetâ umatje otmap.” Yawu sâop.

26 Yawu sâmu nângâmunje sâtje otmu yuwu sâm âikuwin. “Lohimbî girawu yaje otjetâ ârândâj otmu Anitâje manman kârikjahât pat kuyingiwuap?”

27 Yawu sâmunje Yesuje sennenje topjanâk ekmâ yuwu sâop. “Anitâhât manman kapiân arine sâm lokgât nângân nângân watmâ arinomaihât dop âlâ ki tap. Yamâ Anitâhât topje âlâ tap. Yakât otmâ yeje yu me ya otne sâm yâkât nângân nângân watmâ otnomaihât dop tap. Yâkje konok manman kârikje ya yingimu mem manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

28 Yawu sâmu Petoroje yuwu sâop. “Bâe, nenâmâ senje âlâlâ kerek betbanjim gâhâlen torokatmâ hâhiwin kakjan manmâ gain.” Yawu sâop.

29 Sâmu sâop. “Lohimbije nâhâlen biwiyene katjetgât lok âlâ me âlâje nâhât den lohimbî ekyongomaine âwâ mâmâlipyene, me imi garilipyene, me nan baralipyene, me hep torehenlipyene, me senje âlâlâ siminje tatyngiap ya kerek pilâm nâhât komolân torokatnomai. 30 Yawu otmâ nâhât komolân torokatmâ mannomai yan lohimbî bâlenaje yekjetâ bâlemu mem âlâlâ tuhuyekjetâ hâhiwin nângânomai. Yawu otmâ nâhât lohimbî orop biwi konohâk hikuakmâ mannomai yanâmâ emelâk hep torehenlipyene orop herone otminiwi ya wangim herone pato kakjan mannomai. Otmu

hâmbâi Anitâje meyekmâ manman kârikjan katyekmu man-nomai. ³¹ Otmu lohimbî nombotjanje yenjahâlâk nângâjetâ yahatmap yamâ Anitâje ki meyekbuap. Yâhâ nombotjanje yenjahât nângâjetâ gemu huruñ huruñ manmai ya Anitâje meyekmâ ikjan torokatyekbuap.” Yawu sâop.

Yesu ikjak mumbuap yakât âlâkuâk ekyongop.

(Mataio 20:17-19 Luka 18:31-34)

³² Yesuje yawu sâm eknongomu yapâ yahatmâ Yerusalem kapiângen yâhâwin. Mâtâwân yâhâm tatmâ umatje âlâlâ yâkâlen tetewuap yakât topje yuwu sâm eknongop. ³³ “Yuwu sâmune nângâjet. Yiwerenje Yerusalem kapiân yâhânom. Yan yâhâmunje lok âlâje nângâm bâlenihim hotom umai otmu Mosehât girem den kâsikum ningimai ya yengât bâtyejan katnekbuap. Bâtyejan katnekmu den âiân katnekmâ mumbomgât den sâm hârenihinomai. ³⁴ Den sâm hârenihim Roma lok yengâlen katnekjetâ yâkje yuwu otnihinomai. Sennan gem tâpnohom, mem âlâlâ tuhunekjetâ hâhiwin pato nângâwom. Otmu benje howanân nohojetâ mumbom. Mumune hannohojetâ yan hilâm kalimbu pesuk sâmu yakât kakjan mumuñambâ yahatbom.” Yawu sâm eknongop. Yawu sâm eknongomu Yerusalem yâhânom yakât nângâmunje biwinenje umatje otmu nângâm ketet otbin.

Bukulipnenje yâk yengât hoñ bayinjinom.

(Mataio 20:20-28)

³⁵ Otmu sâp yan Yewerihât nanyâhâtje, Yakowo yet Yoanenje, Yesuhâlen ba yuwu sâm âikuowot. “Bawapi, netje yu me yakât nanğait ya sâmutje âlepje otnitgiwuatgât dop me bia?”

³⁶ Ekumutâ sâop. “Yetje biwiyetjanje girawu nanğawot ya sâmutâ nângâwe.”

³⁷ Sâmu sâowot. “Sâp patoen gâje lohimbî kerek tihitnenje otdâ herenje nângâhihim mepaeheknom. Yanâmâ nângânitgirâ orowâk tatmâ tângohomutje lohimbî kunlipyeje mannomgât nanğait.”

³⁸ Sâmutâ sâop. “Yakât topje ki nângâm denâk sâm yawot. Umatje âlâlâ tetenihimu hâhiwin nângâwom yawuâk nângâromawot me? Otmu hâhiwin kakjan katnekjetâ sât gum mumbom yakât dopjeâk sât gum mundomawot me?”

³⁹ Sâmu sâowot. “Ya âlepje yat. Umatje nângâwualân net gurâ yawuâk nângâromgât nanğait.”

Sâmutâ sâop. “Bonjanâk yawot. Umatje âlâlâ tetenihiwuawân hâhiwin nângâm sât gum mumbom ya yet gurâ yawuâk nângâm mundomawot. ⁴⁰ Yakât sâwe. Lok âlâ me âlâje tânnohojetâ kunlipyeje mannom yakât Anitâ ikjahâk nângâmu tap.” Yawu sâop.

41 Yawu sâmb ekyotgomu yakât den pat nângâmunnje bâlemu Yakowo yet Yoane yetgât nângâm bâleyitgiwin. 42 Nângâm bâleyitgiwin yakât Yesunje nângâmbu bâlemu den âlâen hâum yuwu sâmb eknongop. “Lok papatolipyenaje nângâmbi dopnjan lohimbî galemyongonjetâ yâk yengât amutyenjan manmâ hâhiwin kaknjan manmai. 43-45 Yenêâmâ papatolipyenaje otyingimai yawu ki otnomai. Nâhât den lâum mansainje nâhât honj bam gam nâ tânohonjetgât ki gewan. Nânêâmâ lohimbî honj bayingim sârereyekmâ kinmune nohonjetâ mum-bom. Mum yan tosayenje pilâyingiwom. Yawu otbomgât awonnanje âi sâmb nihim hângânnohomu gewan. Yawu gârâmâ yengâlen gâtne âlâ me âlânje bukulipyenaje nângâyinginetâ yahalâkgât menjetâ hurun hurun otmu yâk yengât amutyenjan mannomai. Otmu yengâlen gâtne âlâ me âlânje Anitânje nenekmu ârândân olâkgât nângâm yawuâk bukulipyenje yengât honj bayinginomai. Yawu.” Yawu sâop.

Yesunje lok senje bok sâsânje henjenjuop.

(Mataio 20:29-34 Luka 18:35-43)

46 Yawu sâmb eknongomu Yeriko kapi mewin. Otmu kapi ya pilâm yâhâmunje lohimbî dondânje betnenjan watnenekbî. Arimunnje lok âlâ senje bok sâsânje, kutne Batimaio sâmb, yamâ Timαιο nanje, mâtâp ginjan talop. Tatmâ senje âlâlâhât umburuk otmâ yanjak lohimbî mâtâwân bam ganjetâ ulityongom tatminiop. 47 Ulityongom tatmu lohimbî yanje “Yesu takap,” sânetâ nângâm yahatmâ halahuop. “Yesu, Dawitihât sen, gânje nâhât wehe nângânihi.” Yawu sâop.

48 Yawu sâmbu lohimbî gotnjan kinbî yanje kuwanjiwi. Kuwanjinetâ witgum halahuop.

49 Yesunje ya nângâm mâtâwân kinmâ “Ekujetâ gaek,” sâmb lohimbî ya ekyongop. Ekyongomu senje bok sâsânje ya yuwu sâmb ekuwi. “Gâhât yap. Yakât otmâ yahatmâ yâkâlen yâhâ.”

50 Yawu sânetâ nângâm in yawu yahatmu dâim yâkâlen bawi.

51 Dâim yâkâlen banjetâ yuwu sâmb âikuop. “Girawu otgihîwehât nangat?”

Sâmbu sâop. “Bawapi, sârâ senne hâreakmu ekbehât nanjan.”

52 Sâmbu sâop. “Gânje nâhâlen biwihe hikuat. Yakât otmâ den yat ya bulânje tetehihiâk.” Yawu sâmbu yan senje hâreakmu ekmâ Yesu betnjan sâop.

11

Yesunje Yerusalem kapiân yâhâop.

(Mataio 21:1-11 Luka 19:28-40 Yoane 12:12-19)

1 Otmu yapâ ari Yerusalem kapi pato yakât gotnjan kapi yâhâp kutyetne Betepahe otmu Betani sâmb, ya Oliwa pumnan tap yan yâhâwin. Yan yâhâ Yesunje honj bawayâhâtnje yâhâp

yuwu sâam hângânyotgop. ² “Kapi tipinje ewapâ tap yan donji nanje âlâ hikum katjetâ kinsap ya lok ki kakñan tatmai ya holañmâ mem geromawot. ³ Holañmutâ lok âlânje yuwu mon sâam âiyotgowuap. “Yet wongât taka yu holañsawot?” Yawu sâamuâmâ yuwu sâam ekuromawot. “Yiwerenje âi teteap. Yakât otmâ patonetñaje yu mendehât hângânotgomu takait. Mem arimutñeâmâ âi ya tuhum pesuk pilâmuâmâ mem âwurem takarom.” Yawu sâam ekuromawot.”

⁴ Yesuje yawu sâam hângânyotgomu yâhâ donji nanje ya emet âlâ hawiñan hikum katbi ya holañowot. ⁵ Holañmâ kinmutâ lok yan kinbinje yelemâ yuwu sâam âiyotgowi. “Bâe. Yet âlânje sâmu yu holañde sâam oawot?”

⁶ Yawu sâam âiyotgoñetâ yâku Yesuje den ekyotgop yawuâk yawuâk sâam ekyongowot. ⁷ Ekyongomutâ nângâyitginetâ holañmâ mem giowot. Mem gemutâ nenje hâk katipñe kâlep katbin ya holañmâ lotohom kakñan katbin. Katmunje kakñan yâhâ talop. Yâhâ tatmu Yerusalem kapiân yâhâwin. ⁸ Yâhâmunje lohimbi dondâ hâruhuakbinje Yesuhât nângâñetâ yahatmu yeñe sângum kâkâlep ya holañmâ mâtâp tete liñgatmâ ariwi. Yâhâ nombotñajeâmâ âliwahap esenje hârem yañe liñgatmâ ariwi. Liñgatmâ arinjetâ donji yañe ya kakñan tâlim tâlim ariop. ⁹ Otmu lohimbi kinjitñe orowâk hâruhuakbinje yuwu sâam mepaewi. “Gâmâ tâmbânenñe Dawiti sen. Gike ombeheâk ki takat. ¹⁰ Anitâñe âi sâam ghiop ya lâum kinmâ nengâlen mat takat. Tâmbânenñe Dawitiñe olop yakât dopñeâk galemnongowe sâam otmâ takat. Yakât nângâm heronje otgihim mepaeheksain.” Yawu sâwi.

¹¹ Yawu sâñetâ yapâ Yerusalem kapiân yâhâwin. Yâhâmunje Yesuje opon kâmbukñan yâhâop. Opon kâmbukñan yâhâ senje âlâlâ mem anji gunji otbi ya in yekmâ purik sâam giop. Otmu emetsenje potok sâwe sâam otmu yakât otmâ menenekmu ya pilâm Betani kapiân âwurem ge iwin.

Lakop sâwanjimu hâlâlân sâam kinop.

(Mataio 21:18-19)

¹² Yan im yahatmâ Yerusalem kapiân âwurem yâhâwin. Mâtâp arim tatmunje Yesu po wanjiop. ¹³ Po wanjimu senje pilâm lakop âlâ mâtâp ginñan kinop ya ehop. Ya ekmâ kehetñe mem nembom sâam gotñan ariop. Ari eksan mâne esen yambunajak pato otmu kehetñe ki kinop. ¹⁴ Yawu kinop yakât yuwu sâop. “Âo, yu kehetñe ki kinsap. Yakât otmâ lakop yukât kehetñe âlâ ki menomai.” Yawu sâop. Yawu sâmu nângâwin.

Yesuje opon kâmbukñan yâhâm watyehop.

(Mataio 21:12-17 Luka 19:45-48 Yoane 2:13-22)

15 Yapâ ari Yerusalem kapiân yâhâwin. Yâhâmunje Yesuje dongi kakñambâ kionmu yanak opon kâmbukñan yâhâwin. Yâhâm yan opon kâmbukñe kâlehen lohimbi senje âlâlâ angi gunji otmâ hâmeje hâukum kinbi ya yekbin. Yekmâ Yesuje nângâm bâleyingim watyehop. Watyekmâ kakñan tat tat, tewo, kembâ emetje tuhumi ya kâlehen katjetâ talop, senje âlâlâyeje mem purik pilâyingimu tiok taok otmâ kinbi.

16 Watyekmu tiok taok otmâ kinjetâ yan lohimbije senje âlâlâyeje ya lâuakmâ ba nombot ga nombot otmâ yaehen kionmai sâmi mâtâp manguyingiop. 17 Mâtâp manguyingim kinmâ yuwu sâmi ekyongop. “Yu oai yukât emet inânñan Anitâje poropete âlâ ekumu kulemgup ya yuwu tap.

“Lohimbi hânñan kulemñan manmâ araije nâhât opon yukât kâlehen yâhâ mepaenekomai.”

Den sâop yakât yuwu sâmune nângâñet. Yeje yukât kâlehen tatmâ lohimbiji kâityongom hâmeje mem yahatmâ angi gunji otmâ gai. Yawu otmâ gai yu ekmune anjgim bero emetje yawuya oap.” Yawu sâmi ekyongop.

18 Yakât otmuâmâ hotom uminiwi yengât lok kunlipeje otmu Mosehât girem den kâsikumi ningiminiwiye den sâop yakât nângâñetâ bâlemu Yesu mem pâi emetñan katne sâmi otbi. Yamâ benje yuwu nângâwi. “Lohimbi sesengâlâkñe Yesuhâlen torokatmâ mansai. Otmu yâkñe den sâmap ya nângâñetâ âlâ kândâkdâ otmu nângâwanjñetâ yahatmap.” Yawu nângâm mem pâi emetñan katne sâmi nângâñetâ umatje otmu pilâwi. 19 Yâhâ Yesuje yawu sâmi ekyongomu nenje yahatmâ pilâyekmâ gem Betani kapiân ari iwin.

Lakop âlâ kinop yakât Yesuje sâmi hâlâlân sâop yakât topñe (Mataio 21:20-22)

20 Yan im yahatmâ Yerusalem kapiân âwurem yâhâwin. Mâtâwân yâhâmunje Yesuje lakop yakât sâop yanje esenje mum hâlâlân sâmi kinop. 21 Yawu otmâ kinmu Petoroñe ekmâ Yesuje lakop yakât sâop ya nângâmu tetemu yuwu sâmi ekuop. “Bawapi, enda ek. Gâñe oran lakop endakât sâon ya esenje mum hâlâlân sâmi kinsap.”

22-23 Yawu sâmi enjatje kakñambâ olelem nenekmâ yuwu sâmi eknongop. “Yeje yu me ya otne sâmiâmâ anjoân biwi nângân nângânyenñe Anitâhâlen kepeim ulitgunjetâ nângâyingimu yanâmâ yakât bulâñe tetemu eknomai. Yakât den âlâen hâum sâmune nângâñet. Yeje pumje yukât Anitâ yuwu mon sâmi ulitgunomai. “Pumje yuje huhuakmâ orotok sâmi giâk,” yawu sâmi biwi yâhâp ki otmâek ulitgunomai otmuâmâ nângânomai yawuâk tetewuap. 24 Yakât otmâ yuwu sâmune nângâñet. Yeje yu me ya Anitâje sâmi teteâkgât nângâm ulitgunomai. Yanâmâ biwiyenñe kepeim yuwu

nângânômai. “Nenŋe Anitâhâlen biwinenŋaŋe kepeim ulitgumunŋe nâŋgâningimap yakât dopŋan teteningiwuap. Yawu.²⁵ Yakât torokatmâ sâmunne nâŋgâŋet. Anitâ ulitgunômai yanâmâ lohimbî nombotŋaŋe yen mem bâleyekbî ya yengât tosayeŋe pilâyinŋinômai. Yawu otnômai otmuâmâ Himbim Âwâyeŋaŋe yengât tosa ya gurâ yawuâk pilâyinŋiwuap.²⁶ Yâhâ lohimbî nombotŋaŋe yen mem bâleyekbî yakât nâŋgâm matŋe kâpekyinŋinômai. Yawu otnômai yanâmâ Himbim Âwâyeŋaŋe yen gurâ otŋetâ bâlem gap yakât matŋe kâpekyinŋiwuap.” Yawu sâop.

*Yesuŋe âlâhât sâtŋât âi miop yakât ki ekyongop.
(Mataio 21:23-27 Luka 20:1-8)*

²⁷ Yawu sâm yapâ ari Yerusalem kapiân yâhâ opon kâmbukŋan yâhâwin. Yan yâhâmunŋe hotom uminiwi ya yengât lok kunŋe, otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi, otmu Yura nengât papatolipnenŋaŋe Yesuhâlen bam yuwu sâm âikuwi. ²⁸ “Gâŋe oran âlâhât sâtŋât otmâ Anitâhât opon kâmbukŋan yâhâ lohimbî watyehon?”

²⁹ Sâŋetâ sâop. “Yeŋe âinohoi gârâmâ nâku âiyongowe. Âiyongomune den matŋe kâpeknihiŋetâmâ nâŋe âlâhât sâtŋât âi yu mem gaman yakât topŋe ekyongowom. ³⁰ Yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Yoaneŋe âlâhât sâtŋât otmâ lohimbî toen katyehop? Anitâhât me ondop yengât sâtŋât otmâ âi ya tuhuop? Ya sâŋetâ nâŋgâwe.” Yawu sâop.

³¹ Yawu sâmu matŋe kâpekbanŋine sâm pâpgum alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Nenŋe yuwu mon sânom. “Yoaneŋe âi miop yamâ Anitâŋe âi sâm waŋmu tuhuop.” Yawu sânom yamâ matŋe yuwu mon sâwuap. “O, yenâmâ girawu otmâ Yoanehât den nâŋgâŋetâ ki bulâŋe olop?” Yawu sâmu nenŋe matŋe girawu sâm kâpekbanŋinom? Anulaknom yakâ. ³² Otmu âlâ yuwu mon sânom. “Yâhâmâ lok yengât sâtŋât otmâ âi ya miop.” Yawu sânom yamâ lohimbî dondâŋe “Yoaneŋe Anitâhât poropete manmâ yâkât sâtŋât âi mem manop,” yawu nâŋgâmai yakâ. Yakât otmuâmâ nenŋe yawu sânom yanâmâ lohimbî kinsai yuŋe nâŋgâm nongonomai yakâ.” Yawu nâŋgâwi. ³³ Yawu nâŋgâm yuwu sâm ekuwi. “Yoaneŋe âlâhât sâtŋât âi meminiop ya nen ki nanŋain.”

Sâŋetâ sâop. “Nâku yawuâk. Nâŋe âlâhât sâtŋât âi yu mem gaman yakât ki ekyongowom.” Yawu sâop.

12

*Wain kalam ambonahâlen hâum sâop.
(Mataio 21:33-46 Luka 20:9-19)*

¹ Yesuᅇ den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Lok pato âlâᅇ wain kâmetᅇet sâm nep lok meyeᅇop. Meyekmu ari dâmân sâhâm hawamgum wain kâmetbi. Otmu wain toᅇe ya mem mendâreᅇetâ gewuapᅇât waᅇga hâwiwi. Otmu emetyeᅇe tuhuwi. Âi ya tuhum tiᅇ pilâᅇetâ nep ya galemgunomai sâm katyekmâ ikᅇe âlâengen ari sâp kâlep manop. ² Arim sâp kâlep manmu wain kehetᅇe ya puru pato kinmâ hululun sâop. Yawu otmu amboᅇaᅇe ikᅇjahât hâruhunihiᅇet sâm hoᅇ bawa âlâ yakembâek hâᅇgâᅇgumu takaop. ³ Takamu wain galemᅇe manbiᅇe kum watᅇetâ âwurem ariop. ⁴ Âwurem arimu yawuâk kalam amboᅇaᅇe hoᅇ bawa âlâ hâᅇgâᅇgumu takaop. Hâᅇgâᅇgumu takamu yâk gurâ yawuâk kum mem âlâlâ tuhuᅇetâ âwurem ariop. ⁵ Yakât otmâ yawuâk kalam amboᅇaᅇe hoᅇ bawaᅇe kalimbunᅇe hâᅇgâᅇgumu takamu kuᅇetâ muop. Kuᅇetâ mumu kalam amboᅇaᅇe hoᅇ bawalipᅇe dondâhâlâk hâᅇgâᅇyongomu ariwi ya gurâ kerehâk yonᅇetâ muwi. ⁶ Aiop, kalam amboᅇaᅇe biwiᅇaᅇe yuwu nâᅇgâop. “Nine nanne ombe bisine hâᅇgâᅇgumune arimu ekmâ yanâmâ ewe katnomai.” Biwiᅇaᅇe yawu nâᅇgâm ikᅇe nanᅇe hâᅇgâᅇgumu ariop. ⁷ Hâᅇgâᅇgumu arimu ekmâ yuwu sâwi. “Bâe, yuâmâ patonenᅇe ikᅇe nanᅇaᅇe takap. Âwâᅇe mumu yan kalam yuâmâ yâkᅇe ambokuwuap. Yakât otmâ kumunᅇe muâk. Kumunᅇe mumu yanâmâ kalam yuâmâ nengât otbuap.” Yawu sâwi. ⁸ Yawu sâm kum kekae topᅇehen pilâᅇetâ iop. Yawu.

⁹ Yawu otᅇetâ kalam amboᅇaᅇe taka girawu otbuap? Yâkᅇe taka yongomu muᅇetâ lok ondop meyekmâ kaweyenᅇan katyekmu kinnomai.

¹⁰ Yakât topᅇe yuwu sâmune nâᅇgâᅇet. Anitâᅇe hâᅇgâᅇnnohomu gewan. Yakât poropete âlâᅇe den yuwu kulemguoᅇ ya yeᅇe ki mon sâlikum nâᅇgâᅇmai?

“Nep lokᅇe emet tuhum nak âlâ ekᅇetâ bâlemu mem ketetbi. Mem ketetbi ya Anitâᅇe lâum kânâᅇgâᅇmu kuhupin kârikᅇe otmâ kinsap. ¹¹ Yâhâ emet tuhuwiᅇe ekmâ yuwu nâᅇgâᅇnomai. “Bâe, yuâmâ patoᅇe nâᅇgâᅇmu teteap. Ek-munᅇe sâtᅇe oap.” Yawu nâᅇgâᅇnomai.” Yawu kulemguoᅇ tap.

¹² Yesuᅇ den âlâen hâum sâop yuᅇe hotom uminiwi ya yeᅇgât lok kunᅇe otmu bukulipyeᅇe yeᅇgât toᅇyeᅇe miop. Yakât nâᅇgâᅇetâ biwiyeᅇen tâlimu Yesu mem pâi emetᅇan katne sâm otbi. Yawu otbi yamâ lohimbi dondâ yan kinbiᅇe Yesuhât nâᅇgâᅇetâ yahalop. Yakât otmâ yâk yeᅇgât nâᅇgâm gorâyiᅇgimu pilâm gem ariwi.

Anitâhât pat sâmu yu ya katmunje tatmap ya wanom.
(Mataio 22:15-22 Luka 20:20-26)

¹³ Otmu sâp yanâmâ Parisaionje Yesuhât nângâjetâ gemu menduhuakmâ den yuwu sâmu hikuwi. “Nenje den girawu yaen hâmu Yesu âikumunje matje sâmu tâpikguwuap? Matje sâmu tâpikguwuap otmuâmâ Roma tembe lâu ekyongomunje mem pâi emetjan katjetâ tatbuap.” Yawu sâmu den hikuwi. Yawu otmâ bukulipyenje nombotje otmu Herotgât âi lok nombotje Yesuhât topje ekjetgât hângânyongowi. ¹⁴ Hângânyongonetâ Yesuhâlen taka yuwu sâmu âikuwi. “Bawapi, gâhât topge nanjain. Gâje den imbiâk ki sâmat. Den sâmat yamâ nângâmunje bonjeâk otmap. Otmu lohimbije girawu nângâhiahai yakât nângâm ki gorâhihimap. Gâje lok âlâhât nângârâ yahatmu âlâhât nângârâ gemu yawu ki otmat. Otmu manman girawu manmunje Anitâje nenekmu ârândân otbuap yakât den tâj tâjâk eknongomat. Yakât otmâ wuân me wuân otnom yakât sârâ nângâne. Roma lok âlâje kunnenje mansap, kutje Sisa sâmu, yâhâmâ haonmâ ârândân takesi wanmain. Yawu gârâmâ yawuâk wanmâ yâhânom me bia? Yakât gâje girawu nanjat? Sârâ nângâne.”

¹⁵ Yawu sâmu âikujetâ biwiyenje ekmâ yuwu sâmu ekyongop. “Yenje nâhâitje sâmu tâpikguwuap sâmu âinohoai me? Yawu gârâmâ kât nanje âlâ mem nihijetâ ekbe.” Yawu sâop.

¹⁶ Yawu sâmu wanjetâ mem tiripyongom yuwu sâop. “Kât nanje yu ekjet. Âlâhât towat kât nanje yuân tap? Me âlâhât kutje tap?”

Sâmu sâwi. “Roma lok patonnenje, kutje Sisa sâmu, yakâ.”

¹⁷ Sâjetâ sâop. “Sisahât pat sâmu yu ya katjetâ tap otmuâmâ yâk wanomai. Yâhâ Anitâhât pat sâmu katjetâ ttmâ yâk wanomai.” Yawu sâmu ekyongomu nângâjetâ sâtnje otmu yahatmâ ariwi.

Anitâje mumunambâ mem yahatnenekbuap.
(Mataio 22:23-33 Luka 20:27-40)

¹⁸ Arinetâ bukulipyenje, kutyenje Sarukaio sâmu, yanje tohowi. Yâkne yuwu nângâmai. “Anitâje mumunambâ mem yahatnenekbuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ mumunje pesuk sâmap.” Yawu nângâmai. Yâkne yakât topje nângânehât Yesuhâlen ari yuwu sâmu âikuwi. ¹⁹ “Bawapi, anjoân Mosenje den kulemguop ya yuwu tap.

“Lok âlâje imbi âlâ memu naom ki mewangimu lok ya mumbuap. Mumu iminaje yâkât kambut ya galemgun yâkât welâmân nimnaom mem ga katyekbuap.”

Mosenje yawu kulemguop tap. Yakât topje sâmu eknongohât yuwu sâmunje nângâ. ²⁰ Imi ata nombolân yâhâp manbi. Manmâ anjoân atayenje kunjaje imbi memu iminaje naom

ki mewanjgimu inâk manmâ muop. ²¹ Mumu iminaje atanjâhât kambut ya mem manmâ yâku in muop. Otmu imiyetaje kambutyetje ya mem manmâ yâku yawuâk naom barahâk muop. ²² Otmu imi ata ya hârokje kambutyenje yawuâk mem manmâ inâk muwi. Aiop, kambutyenje yâku yawuâk muop. ²³ Imi ata nombolân yâhâp ya kerekje imbi ya mewi. Gârâmâ sâp pato tetemu Anitâje mumujambâ mem yahatnenekbuap yanâmâ imbi yamâ âlâje membuap. Yawu sâwi.

²⁴ Sâjetâ sâop. “Anitâje poropetelipje otmu lok nombotje den ekyongomu kulemgowi yakât topje ki nanjai. Otmu Anitâ ikje wâtje pato tatbanjiap yakât topje gurâ ki nanjai. Yawu gârâmâ yeje nângâm hilipgum den yawu yai. ²⁵ Anitâje lohimbî mem yahatyekbuap yanâmâ himbimân Anitâhât anelolipaje ki miakmai ya yengât dop otmâ ikjiâk ikjiâk mannomai. ²⁶ Yâhâ Anitâje mumujambâ mem yahatyekbuap yakât topje yuwu sâmune nângâjet. Nak topjan kâlâp semu laj laj sâop ya Moseje ekbe sâm gotjan baop. Gotjan bamu Anitâje yuwu sâm ekuop.

“Nâje Awaraham, otmu nanje Isaka, otmu sesene Yakop yâk yengât kunyene tatmâ gaman.” Yawu sâm ekumu kulemguop.

²⁷ Anitâje Mose den ekumu kulemguop yakât topjeâmâ yuwu. Emelâk nengât tâmbâlipnenje manmâ gawi. Otmu yapâ torokatmâ manmâ ganjetâ ganjetâ benje nen yu mansain yu. Otmu gâmâlâk nengât sen tetem mannomai. Nen kerek nengât kunnenje yamâ Anitâ. Topje yawu tap. Yamâ yeje den ya nângâjetâ keterakyinjimbâp.” Yawu sâop.

*Mosehât girem den ya girawu yaje kun kunje oap?
(Mataio 22:34-40 Luka 10:25-28)*

²⁸ Yesuje Sarukaio yengât den yawu sâm purik pilâyinjimu nângâjetâ sâtje dop. Otmu Mosehât girem den kâsikum ningiopje den ya nângâmâmâ yahatmâ yuwu sâm âikuop. “Anitâje girem den Mose ekumu kulemguop yapâ gâtje girawu ya yakât nângârâ yahatsap.”

²⁹ Sâmu sâop. “Anitâje girem den Mose ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Isirae yen ekyongomune nângâjet. Anitâ ambonenje pato yâk ikje konok tap. ³⁰ Yakât otmâ nenje yâkâlen biwi nângân nângânnenaje kepeim yâk konok mepaenom. Otmu yâkât lau konok lâum hon bawanjim yâhânôm.”

³¹ Otmu den âlâmâ yuwu tap.

“Nenjahât nanjanjimunje yahatmap yakât dopjeâk bukulpnenje yengât nângâmunje yahatbuap.”

Den yâhâp yan yujeâmâ Anitâje den âlâlâ sâop ya hârohâk mem menduhuap.” Yawu sâop.

³² Sâmu sâop. “Bawapi, den bulâne sârâ nângâmune ârândân oap. Anitâ ikne konok kunnenne pato tatmap. Âlâ ki tap. ³³ Yakât otmâ nen biwi nângân nângânnenne yâkâlen kepeim tem lâuwanġim manmâ yâhânôm. Yâhâ nennâhât nanġanġimunne yahatmap yakât dopneâk buku nombotne yeġgât nângâmunne yahatbuap. Yawu gârâmâ Anitâne nângâningiâkgât noniġ bulimakao me âlâlâ ya gâim hotom umain. Yawu otmâ den yâhâp yat yu lonġâem hotom umunne yakât Anitâne nângâmu dondâ bâlemap.” Yawu sâop.

³⁴ Yawu sâmu Yesune nângâmu ârândân otmu yuwu sâm ekuop. “Gâne Anitâhât topne tipine nanġat. Yakât otmâ biwihane yâkâlen kepeim manbuat otmuâmâ tihitge otmâ manman kâriknahât pat kuhihwuap.” Yawu sâop.

Yawu sâmu nângânetâ âlâ kândâkdâ dop. Otmu sâp yapâek Parisaio, Sarukaio otmu bukulipyenane Yesune den sâm tâpikġuâkgât ki âikuwi.

*Anitâne hânġânġumu ġewuap yakât Yesu âikuwi.
(Mataio 22:41-46 Luka 20:41-44)*

³⁵ Yesune den matne yawu purik pilâwanġim yuwu sâm Parisaio âiyongop. “Yeġgâlen gâtne Mosehât girem den kâsikum yinġim yuwu sâmai. “Anitâne hânġânġumu ge tihitnenne otbuap yamâ Dawitihât senâmbâ tetewuap.” yawu sâmai. Den yawu tap yamâ nângâmune bulâne oap. Yamâ yeġe yakât topne pâpġum mansai. Yakât otmâ yuwu sâmune nângânet. ³⁶ Emelâk Wâtġât mâmânahât Heakne tâmbânenne Dawiti biwiġan kionmu yuwu sâop.

“Anitâne nâhât patone yuwu sâm ekuop. “Gâne nâhât gotnan ga kinmâ nâhât hahit mem kasalipge yongom mem ge katyekbuat.” Yawu sâop.” ³⁷ Den yakât yuwu sâwe. Anitâne hânġânġumu ġewuap yakât Dawitine yuwu sâop. “Yamâ patone,” sâop. Yawu gârâmâ yeġeâmâ “Yâkne hâmbâi ge galemnongowuap,” sâmai. Den sâmai yamâ Dawitine den sâop ya orop ki lâuaksawot. Yakât nângâmune keterahâkgât yeġe eknohoġetâ nângâwe.” Yawu sâop. Yawu sâm âiyongomu matne sâne sâm hâum pâpġum pilâwi.

*Parisaione orotmeme otbi yawu ki otnom.
(Mataio 23:1-36 Luka 11:37-54 Luka 20:45-47)*

Hâum pâpġum pilâm arinġetâ lohimbi nombotnane yâkât den nângânetâ âilonġo olop. ³⁸ Yawu otmâ den kâsikum yinġim yuwu sâop. “Lohimbi nombotnane nenekġetâ yahalâkgât Mosehât girem den kâsikum yinġimaine sânġumyeġe kâkâlep mânunakmai yane holuġ holuġ sâmu yâhâm ġemai. ³⁹ Otmu yeġahât nângânetâ yahatmu miti emetġan me lohimbi senyeġan ewanâk tatnehât nângâmai. ⁴⁰ Yawu otmâ imbi

kambut emetyenambâ watyekmâ senne âlâlâyene kombo meyingimai. Yawu otmâ topyene kurihiakmâ lohimbi senyen kinmâ oain sâam oain sâam Anitâ mepaem den kâlep huhumai. Yawu otmai yakât hâmbâi Anitâne matne amokjan yingimu menomai. Yâk yengât topyene yawu tap yakât otmâ yâkne biwiyenjan kionmahât biwiyene galemahom mannomai.”

Imbi kambut âlâne nanne kurin kurin yâhâp kalop.

(Luka 21:1-4)

⁴¹ Yawu sâam ekyongomu nenne peren pilâm ba tewetsenne kondoân katmai yakât gotjan kinbin. Kinmunne lok iri sikum pato tatyngiop dondâhâlâkne yâhâ tewetsenne mem kondoân katbi. ⁴² Yawu katjetâmâ imbi kambut âlâ senne âlâlâhât umburuk otmâ manopne nanne kurin kurin yâhâp mem yâhâ kalop. ⁴³⁻⁴⁴ Yesune ya yekmâ eknongomu nenne gotjan bamunne yuwu sâam eknongop. “Lok iri sikumyene pato tatyngiapne tewetsenne nombotneâk katsai. Yâhâ imbi kambut yuneâmâ nanne kurin kurin yâhâp kârikne tatbanjimap ya bânne katsap. Yakât otmâ Anitâne imbi kambut yu ekmu âilonngo oap. Yâhâ lok iri sikumyene oropne tewetsenne nombotneâk katsai ya yekmu ki dopjan oap. Yawu.” Yawu sâop.

13

Kasalipyenane taka opon kâmbukne huhum iton galan menomai yakât Yesune sâop.

(Mataio 24:1-2 Luka 21:5-6)

¹ Yawu sâam tin pilâmu opon kâmbuknambâ kionmâ yae-hen gewin. Yae-hen ge kambenenne kaknambâ olelem opon kâmbukne ekmunne âilonngo olop. Yawu otmu bukunen-ne âlâne yuwu sâam Yesu ekuop. “Pato, yu nângâ. Opon kâmbukne pato nandorone yu ekmunne senne âlâlâ kâriknanjak tuhuwi yane âilonngo lonngo oap. Yakât gâne ekdâ girawu oap?” Yawu sâop.

² Sâmu sâop. “Opon kâmbukne yu eknetâ âilonngo lonngo oap yuâmâ hâmbâi kasalipyenane taka huhum iton galan mem senne âlâlâ kâlehen tap yu mem ihilâk mahilâk tuhunomai.” Yawu sâop.

Umatne topne topne teteyingiwuap yakât Yesune sâop.

(Mataio 24:3-14 Luka 21:7-19)

³ Yawu sâam eknongomu ya pilâm pumne âlâ, kutne Oliwa sâam, yan gem yâhâwin. Yan yâhâ tatmâ opon kâmbukne yamâ turembe nombotgen kinsap gârâmâ ya ekmâ yakât den alahuwin. ⁴ Den alahum pilâm Petoro, Yakowo, Yoane otmu Anderea yâkne Yesu orop peren pilâm ba kinmâ yuwu sâam âikuwi. “Gâne opon kâmbuknahât den eknongoat yakât bonne

sâp girawuân tetewuap? Otmu tetewe sâm otbuap yan wuân kulem tetemu ekmâ nângâmunje keterakningiwuap?" Yawu sâm âikuwi.

⁵⁻⁶ Sânetâ sâop. "Lok nombotjañe taka den perâkñe yuwu sâm kâityongonomai. "Nâmâ Anitâñe hângânnohomu ge mansan." Yawu sânetâ lohimbi dondâñe denyene nângâñetâ bulâñe otmu yâk yengâlen torokatnomai. Yakât otmâ engatyenjan geñetâ loholemaihât biwiyene galemgum mannomai. ⁷ Otmu sâp yan kapam gotyenjan me kâlepñehen, me wosapâ wosapâ tetewuap yakât nângâm ki gorâyîngiwuap. Yawu tetemu yanâmâ "Anitâñe emelâk sâm kalop yakât bulâñe teteap," yawu nângânomai. Otmu kapam topñe topñe tetemu yan yeñe nâhâitñe "Getek âwurem gewomap," yawu ki nângânomai. ⁸ Anjoân lohimbi hânñan kulemñan mansai dondâhâlâkñe kasa oranjim ahonomai. Otmu mososon hânñan kulemñan mososon awawi guwawi membuap. Otmu po pato tetewuap. Yawu tetemu umatñe topñe topñe teteyîngiwuap yakât den âlâen hâum sâmune nângâñet. Imbilyenjañe naom mene sâm otmai yan naomñe hâliliakmâ tatmu hâhiwin kakñan kinmai. Yawu otmâ naom ya kionjmu yanâmâ hâkyene sânduk sâmap. Yakât dopñeâk umatñe topñe topñe teteyîngiwuap yakât kakñanâmâ âwurem gewom.

⁹ Yeñe galem tinj tinj oranjim mannomai. Mitihât kasanjañe nâhât den pat âlepñe nângâñetâ gemu bet pilâm yen hakyenjan sâm den âiân katyeknomai. Otmu yeñe miti emetñan yâhâ nâhât den pat sâm ekyongonjetâ nângâñetâ ki bulâñe otmu yongom mem âlâlâ tuhuyeknomai. Mem âlâlâ tuhuyekmâ yan meyekmâ lok kunlipyenjañe den sâm hâreyînginjetgât yâk yengât senyenjan katyekñetâ kinnomai. Yâk yengât senyenjan kinmâ nâhât den pat âlepñe sâm tetem ekyongonomai. ¹⁰ Nâhât den pat yu lohimbi hânñan kulemñan manmaine nângâñetgât yeñe mem sâliwahom ari ekyongonomai ya Anitâñe sâm kalop. ¹¹ Otmu ekyongonjetâ lok nombotjañe den ya nângâñetâ ki bulâñe otmu yen meyekmâ den âiân katyekmâ âi pâi tuhuyeknomai. Yawu otyînginjetâ "Den mâtâpñe girawu watmâ sâm ekyongomunje nângâñetâ keteraknyîngiwuap," yawu nângâm ki gorâyîngiwuap. Sâp yanâmâ Awonñenjañe ikñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge den âlâlâ nângân nângânyenjan katmu nâhât den pat âlepñe sâm kusânâm ekyongonomai. ¹² Otmu sâp yan umatñe topñe topñe teteyîngiwuap yakât yuwu sâmune nângâñet. Imi ata yenhâk ahom hionjaknomai. Yawu otmâ dâiakmâ lok kunlipyene yengâlen ari den âiân karaknomai. Yawu oranjinjetâ kunlipyenjañe mem âlâlâ tuhuyekmâ yongonjetâ munomai. Otmu âwâ nan yâkñe gurâ yawuâk oranjinjetâ yongonjetâ munomai.

13 Yakât torokatmâ yuwu sâwe. Yeje nâ orop biwinenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. Yakât otmâ nâ mem âlâlâ tuhunekjetâ hâhiwin nângâman yakât dopŋeâk yen gurâ hâhiwin yinjinomai. Hâhiwin yinjinjetâ yanâmâ hâkyeje ki biuk sâwuap. Yeje kârihem kinmâ ki betnohonomai yanâmâ Anitâŋe meyekmâ manman kârikŋan katyekmu mannomai.” Yawu sâop.

*Yerusalem kapi itit kiom tuhujetâ kâwurumŋajak kinbuap.
(Mataio 24:15-28 Luka 21:20-24)*

14 Otmu torokatmâ yuwu sâop. “Emelâk emet inânŋan poropete âlâŋe den yuwu kulemuop.

“Kasalipyenjaŋe opon kâmbukŋan yâhâm orotmeme bâleŋe topŋe topŋe otnomai. Yawu otjetâ yekmâ Yuraia hânân kapi tatmâ arap ya ambolipŋaŋe pilâm itoŋ galaŋ otmâ hewukŋehen ari misiŋguraknomai.” Yawu kulemuop.

Den kulemuop yu biwiyenjan katmâ nângâm mannomai. Yawu mannomai gârâmâ kasalipyenjaŋe otjetâ bâlewup ya ekmâ yawuya otmâ yan hilipyongomaihât yahatmâ itoŋ galaŋ otmâ hewukŋehen ari misiŋguraknomai. 15 Otmu Yerusalem kapi ambolipŋaŋe gurâ yawuâk sururuk sâm ari misiŋguraknomai. Yawu otmâ emetyenjan âwurem ari itâ pareŋe miakne sâm yakât ki nângânomai. 16 Otmu lohimbî nep tuhuakmâ mannomaiŋe âwurem taka emetyenjan iri sikumyeŋe miaknehât ki nângânomai. Yekmâ yapâek hewukŋehen ari misiŋguraknomai. 17 Sâp yanâmâ imbi tepdâ umat karat mannomai otmu ŋaŋa hewâk hewâhâk mem hikakmâ manjetâ wâtyeŋe ki tiŋ tiŋ sâwuap yaŋe hiliwahomaihât yeje Anitâ ulitgunomai. 18 Otmu kasalipyenje to yambu sâpŋan takamai sâm Anitâ yawuâk ulitgunomai.

19 Kasalipyenjaŋe takanomai yanâmâ umatŋe pato nandoroŋe kakyenjan yâhâwuap. Kândikum Anitâŋe lohimbî katyelehop yapâek umatŋe yan yuwuya âlâ ki teteop. Yawu gârâmâ umatŋe kakyenjan yâhâwuap yukât kakŋan yuwuya âlâ ki tetewup. 20 Anitâŋe ikŋe lohimbilipŋe kerek hiliwahom metemaihât sâp ya mem tâlâwâk tuhuwuapgât sâm kalop. Yâhâ ki sâm kalop mâne lohimbî hârok muŋetâ hâmeyeŋe ki kinbuapgât dop tetembâp.

21 Otmu lok nombotŋaŋe nâhât yuwu sâm yen kâityongonomai. “Anitâŋe Yesu hângângumu âwurem ge tihitnenŋe otbuap sâop yamâ emelâk hângângumu endaken ge mansap, me wosaken me wosaken ge mansap,” sâm ekyongonjetâ yâk yengât den ya ki nângânomai. 22 Sâp yanâmâ lok perâkŋe nombotŋaŋe topyeŋe kurihiakmâ oain sâm oain sâm otmâ yuwu sâm ekyongonomai. “Nâ galemeyeŋe manbehât Anitâŋe âi sâm nihim hângânnohomu

ge mansan.” Yawu sârn nâhât lohimbî bulânje yanje yâk yengâlen torokatjetgât kulem topnje topnje menomai. Yawu otjetâ yekmâ betyinjim mannomai. ²³ Yawu gârâmâ yâkne engatyejan gejetâ lohotnje otmaihât emet inânjan den ekyongoan yu biwiyenjan katmâ galem oranjinomai.

Yesuje âwurem gewuap yanâmâ anjelolipnaje meneneknomai.
(Mataio 24:29-31 Luka 21:25-28)

²⁴ Umatnje topnje topnje tetewuap yanâmâ hilâmgât emetsenje otmu omongât emetsenje yamâ bok sâmu omon sahakbuap. ²⁵ Omon sahakmu pitu yanje himbimâmbâ pek sârn genomai. ²⁶ Yawu otmu yanâmâ Anitânje yâhâpne hângânnohomu elem kulewonbon kaknambâ gemune kulem âlâlâ tetewuap yan wâtne pato tetemu ekjetâ ae seŋ seŋ otbuap. ²⁷ Sâp yanâmâ anjelolipne hângânyongomune emetsenje gahanehen gehehehen hân ewun embun nâhât pat manmâ arai ya kerehâk mem menduhuyeknomai.

Bândup baiako yakât dop
(Mataio 24:32-35 Luka 21:29-33)

²⁸ Sâp yan âwurem gewom yakât nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâwe. Nenâmâ bândup baiako ya huhuakmu ekmâ yanâmâ “Emet kinbe sârn oap,” sârnain. ²⁹ Yakât dopneâk hâmbâi den yan yukât bulânje tetemu ekmâ yuwu sârnomai. “Âo, yu Yesuje emet inânjan den eknongop yakât bulânje tetemu eksain.” Yawu sârnomai. ³⁰ Otmu den yan yuâmâ lohimbî âun yu mansai ki mujetâek bulânje tetewuap. Yakât yuwu sâwe. Den yan yukât bulânje bulânjanâk tetewuap. ³¹ Yâhâ hân himbim pitu âlâlâ emelâk Anitânje kalop ya biatmâ metewuap. Yawu gârâmâ nâhât den yamâ ki biatbuap. Yamâ tat tat kârikne tatmâ yâhâmbisâp.

Yesuje âwurem gewuap sâp ya ki nanŋain.
(Mataio 24:36-44 Luka 17:26-30,34-36)

³² Sâp pato tetewuap yakât yuwu sârnune nângânet. Sâp gewom lohimbî kerekne yakât ki nanŋai. Otmu anjelo himbimân tatmai yâkne gurâ yawuâk ki nanŋai. Otmu ninak gurâ ki nanŋan. Awoŋne himbim ambone iknâhâk nanŋap. ³³ Sâp girawuân me girawuân âwurem gewom yakât ki nanŋai. Yakât otmâ biwi pâlâmne manmaihât den âlâen hâum yuwu sârnune nângânet. ³⁴ Lok kutdâ âlânje emetne pilâm kapi kâlepnehen ari tipine manmâ âwurem tohowuap. Yawu gârâmâ ariwe sârn otmâ âi loklipne âi sârn yinjim yuwu sârn ekyongowuap. “Âi sârn yinjian yu tinâk mem menomai.” Yawu sârn lok âlâ mem “Hânŋi yukât galem kin,” sârn katmâ ariwuap. ³⁵⁻³⁶ Katmâ arimu yâkne galem kinbuap gârâmâ lok kutdânje sâp girawuân âwurem takawuap ya ki nanŋap. Omon derep kâmbuknan, me

emet engatje nângâmu yan, me emetsâpne, me sâp girawuân me girawuân takawuap ya ki nangap. Yakât otmâ yâkne sen galemâk otmâ manbuap. Yâhâ yakât dopneâk nâne sâp girawuân taka yen meyekbom ya ki nanjai. Yakât otmâ biwi golâek manmâ âi sâm yingiwani ya tinjak mem mannomai. ³⁷ Yâhâ den yan yuâmâ yengâlâk ki yan. Yen otmu hâmbâi lohimbî tetem mannomainje biwi nângân nângânyene nâhâlen kepeim mannomai kerek yengât yan.” Yawu sâop.

14

Yesu muâkgât den sâm hikuwi.

(Mataio 26:1-5 Luka 22:1-2 Yoane 11:45-53)

¹ Otmu Tihit tihit hombanj ya tâlâhuop. Otmu hombanj yakât kutje âlâmâ “Natik Hombanj” yawu sâmain. Hombanj ya tâlâhumu yanâmâ hotom uwi ya yengât kunlipyene otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwiñe menduhuakmâ Yesu kumunje mumbuap sâm yakât den hikuwi. ² Yawu otmâ benje yuwu sâm alahuwi. “Yuâmâ Tihit tihit Hombanj otbuap. Yakât otmâ halihu lohimbî dondâñe taka menduhuaknomai. Yawu gârâmâ sâp yan nenje Yesu mem pâi emetjan katmunje tatmu lohimbîñe eknomai yanâmâ kuk pato tetewuap. Yawu otmunje kuk pato tetemapgât yok pilâm in yawu mem kumunje mumbuap. Yawu sâm den hikuwi.

Yesuhât kunjan imbi âlâñe to kukne orop mem motelemu giop.

(Mataio 26:6-13 Yoane 12:1-8)

³ Otmu Yesuñe menenekmu Betani kapiân yan yâhâwin. Yan yâhâ lok âlâ, kutje Simon sâm, hâk bâle tetewangimu manminiop ya hengenjuop yâkât emelan yâhâ orowâk tatmâ sot newin. Sot nem tatmunje imbi âlâñe to kukne suk sukne âlâ, hâmeñe yahat yahatje ya mem emelan tatbinân gaop. Ga manjuñe mem hindâm Yesuhât kunjan motelemu giop. ⁴ Motelemu gemu lok nombotñane ekñetâ bâlemu yuwu sâwi. “Wongât to kukne suk sukne yu imbiâk mem motelemu kunjan giap. Ya ekmunje ki ârândân oap. ⁵ Nenje to yu âlepñe mem arimunje lok nombotñane 1000 kina yawuyane puluhunjetâ yakât hâmeñe mem ari lohimbî umburuk mansai yawu ya tânyongombâingât dop.” Yawu sâwi. Yawu sâm imbi ya ekmâ sâwi.

⁶ Ekmâ sâñetâ Yesuñe nângâmu ki ârândân otmu yuwu sâm ekyongop. “Kâmbukñe. Pilâñet. Imbi yuñeâmâ kulem oap yukât nâne nângâmune âilonjo oap. Yakât yuwu sâmune nângâñet. ⁷ Lok umburuk mansai yamâ sâp kâlep manñetâ tânyongonomaihât dop tap. Yâhâ nâmâ sâp kâlep ki otmuâk

pilâyekbom. ⁸ Nâmâ mumune lâmân hannohonomai yakât mâtâp menihim imbi yuņe to kukņe suk sukņe ya motelemu kunnan giap. ⁹ Yakât yuwu sâmunne nâņgâņet. Nâhât den pat âlepņe yu hânņan kulemņan ari ekyongonomai. Otmu imbi yuņe kulem otņihiap yukât den pat ya gurâ yawuâk ekyongonjetâ nâņgânomai.” Yawu sâop.

Yurasije Yesu betņehen kionbuapgât sâop.

(Mataio 26:14-16 Luka 22:3-6)

¹⁰ Otmu sâp yan Yesuhât hoņ bawalipņe kâiân yâhâp manbin. Gârâmâ bukunenņe âlâ kutņe Yurasi sâm, yâkņe hotom uminiwi yengât kunlipyenē yengâlen ariop. Ari Yesu menomai yakât hâmenē membuap yakât ekyongop. ¹¹ Ekyongomu nâņgâm heronē otmâ hâmenē waņnomai yakât ekuwi. Otmu girawu tuhum yok pilâm meņetâ lohimbijē ki eknomai yakât nâņgâm manop.

Yesuņe hoņ bawalipņe orop sot newi.

(Mataio 26:17-25 Luka 22:7-14,21-23 Yoane 13:21-30)

¹² Otmu emet haņ sâmu nenņe yuwu sâm Yesu âikuwin. “Natik Hombaņ tâlâhuap. Yakât otmâ hândâhân lama nanņe âlâ gâim katmunņe mem Anitâhât hotom unomai. Yawu gârâmâ emet wosan ari sot umunņe orowâk nenom?” Yawu sâwin.

¹³ Yawu sâm âikumunņe Yesuņe bukuyâhâtnenņe yâhâp yuwu sâm hâņgânyotgop. “Yerusalem kapiân yâhâmutâ hoņ bawa lok âlâ âsâpņe lâuakmu eksomawot. ¹⁴ Lok ya ekmâ betņan watmâ ari emet âlâen yâhâmu ekmâ yan yâhâromawot. Yâhâmâmâ emet yakât ambonē yuwu sâm ekuromawot. “Nengât bawapinenņe yuwu yap. “Nâņe hoņ bawalipne meyekmune emet yukât biwiņe âlâen tatmâ sot um nenom yakât otmâ emet biwiņe ya tiripnotgorâ ekde.” Yawu sâm ekuromawot. ¹⁵ Yawu sâm ekumutâ lok yaņe dâiyelekmâ emet biwiņe âlâ mem heņgenņetâ tap ya tiripyotgowuap. Tiripyotgomu yanâmâ senņe âlâlâ mem dinņan tuhuromawot.” Yawu sâm hâņgânyotgomu yâhâowot. ¹⁶ Yâhâ Yesuņe den ekyotgop ya watmâ senņe âlâlâ mem dinņan tuhuowot.

¹⁷ Mem dinņan tuhumutâ emetsâpņe otmu yan Yesuņe menenekmu emelan yâhâ sot newin. ¹⁸ Nem tatmunņe Yesuņe yuwu sâop. “Sâmunne nâņgâņet. Yeņe nâ orop manmâ lau konok nem buku orangim manmain. Yamâ yengâlembâ lok âlâņe betnehen kionmâ kasalipne yengât bâtyeņan mem katnekbuap.” Yawu sâop.

¹⁹ Yawu sâmu nâņgâmunņe biwinenņe umatņe otmu yakât topņe nâņgâne sâm nenņe ikņiâk ikņiâk yuwu sâm âikuwin. “Gâņe nâhât yat me âlâhât yat?”

20-21 Yawu sâmu âikumunŋe yuwu sâmu eknongop. “Anitâŋe sâmu kulemguwi yakât bonŋe nâhâlen tetemu nohoŋetâ mumbom yakât sâp tâlâhuap. Yakât otmuâmâ yengâlen gâtŋe âlâŋe oto konohân nâ orop sot nendomait yâkŋe yawu otnihiwuap. Yawu otnihiwuap yakât matŋe hâmbâi umatŋe dondâ membuap. Yakât otmuâmâ mâmâŋaŋe ki mem ga katbâp yamâ mem ga kalop yawu naŋgan.” Yawu sâop.

Natik newi.

(Mataio 26:26-30 Luka 22:15-20 1 Korinti 11:23-25)

22 Otmu sot nem tatbin yan Yesuŋe banŋa mem Anitâ mepaem motokmâ ningim yuwu sâmu eknongop. “Yu mem neŋet. Yuâmâ nâhât sunumne yawu oap.” Yawu sâmu mem ningimu newin.

23 Ningimu nemunŋe yaŋak wain to mem Anitâ yâhâpŋe mepaem gâim ningimu newin. 24 Ya mem nemunŋe yuwu sâmu eknongop. “Wain to yuâmâ nâhât hepne yawu oap. Gârâmâ nohoŋetâ hepne gemu mumbom Anitâŋe nâhât den sâmu kalop yakât bulâŋe tâŋ tâŋâk tetewuap. Yawu otmu lohimbî kerek yengât tosayaŋe Anitâŋe pilâyinŋiwuapgât mâtâp tetem heŋgeŋguwuap. 25 Nâ sâp yiwerenŋe wain to yu yen orowâk ki nem yâhâwom. Yawu gârâmâ yu nemunŋe ki pesuk yap. Hâmbâi Anitâŋe âlâkuâk hâŋgânnohomu âwurem gewom yanâmâ yen orowâk nem yâhânom.” 26 Yawu sâmu tiŋ pilâmu yapâ yahatmâ Anitâ mepaem kiki mewanŋim ya pilâm Oliwa pumŋan yâhâwin.

Petoroŋe betbanŋiwuap yakât Yesuŋe sâop.

(Mataio 26:31-35 Luka 22:31-34 Yoane 13:36-38)

27 Mâtâwân yâhâm tatmunŋe yuwu sâmu eknongop. “Anitâŋe emet inânŋan poropete âlâ den ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Nâŋe sâmune lama yengât amboyeŋe ya kuŋetâ mumbuap.

Otmu yâk watmâ manmai ya hârok gem tiok taok otmâ arim kinnomai.” Yawu kulemguop tap.

Den yakât bonŋe yu tetewe sâmu oap. Yakât otmâ kasalipnaŋe taka menekŋetâ yen kerekŋe kiŋgityenahât otmâ gem tiok taok otmâ arinomai. 28 Menekmâ ari nohoŋetâ mumbom yamâ benŋe mumuŋambâ yahatbom. Mumuŋambâ yahatmâ Galilaia hânân ari mambotyŋim tatmune yen aksihâk ariŋetâ menduhuaknom.” Yawu sâop.

29 Yawu sâmu Petoroŋe matŋe yuwu purik pilâwanŋiop. “Gâhât kasa takanomai yan yâkŋeâmâ kiŋgityenahât otmâ arinomai. Yâhâ nâmâ bia, nâ ki pilâhekmâ ariwomgât naŋgan.” Yawu sâop.

³⁰ Sâmu sâop. “Nanġat. Ġaġe omoġ yukâlâk nâhât “Ki nânġâwanġian,” sâwuât. Yawu sârâ kalimbuġe otbuap yan gokorok yâhâpġe isewuap.” Yawu sâop.

³¹ Yawu sâmu kârikġe otmâ yuwu sâop. “Nâmâ ġâ orowâk tatdom. Yawu tetehihimu nâġe ġâ ki pilâhekmâ ariwom. Me kiġitnahât gurâ ki otbom. Nâġe ġâhât topġahât âinohoġetâ ki kurihiwom. Me gohone sâmu otnomai yanâmâ nâ orowâk tatmutġe notġonomai.” Yawu sâop. Yawu sâmu nenġe gurâ yâkġe sâop yawuâk sâwin.

Yesuġe Oliwa pumġan yâhâ âwâġe ulitġuop.

(Mataio 26:36-46 Luka 22:39-46)

³² Ari kapi âlâ, kutġe Gesemane sâmu, yan ariwin. Yan ari Yesuġe yuwu sâmu eknongop. “Yen yuân tatġetâ nâġe awoġ orop ba den tipġe alahure.” Yawu sâmu yan ge tatbin.

³³ Yan ge tatmunġe Petoro, Yakowo, Yoane meyekmu yenġâk bawi. Ba kinmâ umatġe tetewanġiwe sâmu olop yakât nânġâmu biwiġaġe umatġe otmu yuwu sâmu ekyongop. ³⁴ “Yen yuân galem tatġet. Hâkne biuk sâmu biwine umatġe dondâ oap.” Yawu sâmu ekyongop.

³⁵ Yawu sâmu katyekmâ pererġ pilâm ge pare im Anitâġe nânġâmu umatġe ya pesuk sâwanġiâkġât yuwu sâmu ulitġuop. ³⁶ “O Awoġ, ġâmâ yu me ya otbe sâmu ki hâum pâpġumat. Umatġe yu tetenihiwe sâmu oap ya nânġârâ ki teteâkġât nanġan. Yawu ġârâmâ nâhât ombe watmâ ki otbuat. Ġike ombeheâk watmâ otbuat.” Yawu sâop.

³⁷ Yawu sâmu yahatmâ âwurem ba yekmu aman pâlâmġe iġetâ mândeyekmâ Petoro yuwu sâmu ekuop. “Simon, aman pâlâmġe im tat yukâ. Nâ yiwererġ pilâyekboman. Yakât pâlâmġe ki ot.” ³⁸ Yawu sâmu ekum benġe yuwu sâop. “Bi-wiyerġeâmâ hewewerġ oap. Yâhâ wâtyerġeâmâ houġ sâmu aman iai. Yen lohotġe otmâ pilânekmaihât ġolâek tatmâ Anitâ ulitġuġet.” Yawu sâop.

³⁹ Yawu sâmu ekyongom benġe pererġ pilâm ba kinmâ anġoân sâop yawuâk sâmu Anitâ ulitġuop. ⁴⁰ Ulitġum pesuk pilâm âwurem ba hoġ bawalipġe yeksan mâne aman pâlâmġe iwi. Yawu iġetâ mândeyehop. Mândeyekmu yahatmâ anġulakmâ den biaek otbi.

⁴¹ Yawu otġetâ benġe kalimbuġe pererġ pilâm ba Anitâ ulitġuop. Ulitġum pesuk pilâm âwurem ba mândeyekmâ yawu sâmu ekyongop. “Bâe, yen nanġai me? Wongât aman pâlâmġe im tai. Emelâk Anitâġe yu otbomġât hânġânnohomu ġewan. Yakât topġe teteâkġât kasalipnaġe menekmâ ari hilipnohomai yakât sâp tâlâhuap. ⁴² Bâiġ, yen yahatmâ enda yekġet. Nâhât den halop alahum kinsai. Ġârâmâ yerġġâlen ġâtġe betnehen kioġsapġe taka kinsap. Yakât yahatġetâ ba yekne.” Yawu sâop.

Yesu mewi.

(Mataio 26:47-56 Luka 22:47-53 Yoane 18:3-12)

⁴³ Yawu sâm eknongomu yanâk hotom uminiwi ya yengât kunlipyeje otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi otmu Yura nengât papatolipnennje lok sesengâlâk hângânyongonjetâ bukunenje Yurasije dâiyekmu Yesu mene sâm takawi. Takanjetâ nen orop ahomaingât nângâm kapamgât wahap miakmâek takawi. ⁴⁴ Lok takawi ya Yurasije kulem girawu otmu menomai yakât yuwu sâm ekyongop. “Yesu parahumune ekmâ yanâk ga mem arinomai.” Yawu sâm ekyongom dâiyekmu takawi.

⁴⁵ Gotnennjan takamâmâ kasa ya kinjetâ Yurasije Yesu gotnjan ga parahum yuwu sâop. “O, patone, mandâ manman.”

⁴⁶ Yawu sâm parahumu yanâk ga Yesu mewi. ⁴⁷ Menjetâ kinmu yanâk nengâlen gâtje âlâje yahatmâ tewetje mem hotom uminiwi ya yengât kunyehât honj bawaje ya ândâpje nombot ya topjambâek kârâm hâreop. ⁴⁸ Kârâm hâremu Yesuje yuwu sâm âiyongop. “Yen unam tewet otmu kapamgât sâtje metje âlâlâ mem takai. Yeje nâhât lok bâleje sâm menekne sâm takai me? Me lok bâleje âlâ kune sâm takai? Ya ekmune bâleap. ⁴⁹ Hilâm ârândâj nâmâ Anitâhât opon kâmbukjan yâhâ den kâsikum yingim gaman. Yan bân menekbâi yamâ emet inânjan Anitâje poropetelipje den ekyongomu kulemguwi yakât bulâje yu teteap.” Yawu sâop.

⁵⁰ Yawu sâmu ekmunje hâknenje biuk sâmu yahatmâ tiok taok otmâ arim kinbin.

⁵¹ Tiok taok otmâ arim kinmunje yanâmâ lok sihan âlâ sângum kaok latmâ kinopje betyenehen ariop. ⁵² Betyenehen arimu ekmâ mem hilipgum sângumjeâk mem kon pilâjetâ hâk barak yahatmâ sururuk sâm ariop.

Yesu muâkgât den hakjan sâwi.

(Mataio 26:57-68 Luka 22:54-55,63-71 Yoane 18:13-14,19-24)

⁵³⁻⁵⁴ Nenâmâ kerehâk kinjitnennjahât otmâ gem tiok taok otmâ arim kinmunje Petoroje iknjiâk betyenehen tihâk ariop. Otmu hotom uminiwi ya yengât kunyeje yâkât emelan Yesu mem ariwi. Mem ariwi sâp yan hotom uminiwi ya yengât lok kunlipyeje otmu Yura lok nengât kunlipnennje otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi ya kerekje emet yan yâhâ menduhuakmâ kinbi. Yan yâhâ menduhuakjetâ tembe lâu emet yakât galem kinbi je kâlâp ujetâ semu nângâm ikaiakmâ tatbi. Yawu otmâ tatjetâ Petoroje yâk yengât hohetyenjan ba kâlâp nângâm ikaiakmâ talop.

⁵⁵⁻⁵⁶ Otmu emet yan yâhâ menduhuakbi je girawu tuhumunje muâkgât nângâm den golâ topje topje gahaem hakjan

sâwi. Yawu otmâ lok dondâñe den girawuân hâum sâñetâ kunlipyenañe nânğâñetâ ârândân otbuap yakât pâpğuwi. Den sâm ariwi yañe ki lâuahop.

⁵⁷ Yâhâ lok nombotñañe yahatmâ yuwu sâm hakñan sâwi. ⁵⁸ “Lok yuñeâmâ den âlâ yuwu sâmu nânğâwin. “Opon kâmbukñe emelâk tuhuwi yuâmâ nâ niniâk liakum yâhâpñe hilâm kalimbu kâlehen tuhum manğuwom. Lok âlâ me âlâñe ki tânnohowuap.” Yawu sâop.” Yawu nânğâm tâpikgum hakñan sâwi. ⁵⁹ Otmu den sâwi yañe gurâ ki lâuahop.

⁶⁰ Otmu hotom uminiwi ya yengât kunyenañe yahatmâ kinmâ Yesu yuwu sâm ekuop. “Gâ wongât otmâ den âlâlâ âihohomunñe yakât matñe ki kâpeksat? Yawu otdâ ekmunñe ki ârândân oap.” Yawu sâop.

⁶¹ Yawu sâmu benñe Yesuñe olotoñâk kinop. Olotoñâk kinmu witgum âikuop. “Bâin, witgumâk âihohowe. Gâ Anitâñe ikñe nanñe bulâñe ya hânğângohomu ge yu mansat me bia? Sârâ nânğâne.” Yawu sâop.

⁶² Sâmu sâop. “Yu yat yakâ. Nâmâ Anitâñe hânğânnohomu gewan. Yawu gârâmâ hâmbâi Anitâñe wâtñe nihim âlâkuâk hânğânnohomu elem kulewoñboñ kakñambâ âwurem ge yengât kunyene tatmâ yâhâmbisâm. Sâp yan Anitâhât wâtñe ya nâhâlen tetemu eknomai.” Yawu sâop.

⁶³ Yawu sâmu den ya nânğâmu bâlemu yahatmâ ikñe sângum mem duhatmâ bukulpñe yuwu sâm ekyongop. “Bâin, den kâmbukñe hâlililñe sâmu nânğâmunñe pesuk yap. ⁶⁴ Ikñahât nânğâmu yahatmu Anitâhât kawenjan kinbe sâm oap. Yakât otmâ girawu tuhunomgât nanğai?” Yawu sâm âiyongop.

Âiyongomu den yakât alahu gulahu otñetâ biwiyene konohâk otmu yuwu sâwi. “Bâin, yu otmu bâleapgât muâkgât nanğain.” Yawu sâm hârewanğiwi.

⁶⁵ Sâm hârewanğim nombotñañe yahatmâ tâpğuwi. Tâpgum gâtñañe sângum âlâ mem senñe sâhâm kâtâpğunetâ kinop. Senñe sâhâm kâtâpğum ândâpñe huhuwi. Ândâpñe huhum nombotñañe yuwu sâm âikuwi. “Bâin, ândâpge âlâñe huhuap? Yakât sârâ nânğâne.” Yawu otñetâ pesuk sâmu tembe lâu emet yakât galem kinbiñe kum me âlâlâ tuhuwi.

Petoroñe Yesu betbanğiop

(Mataio 26:69-75 Luka 22:56-62 Yoane 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Yawu otbanğineta Petoro yâhâmâ yawuâk kâlâp nânğâm ikaiakmâ talop. ⁶⁷ Tatmâ yanâk hotom uminiwi ya yengât lok kunyehât hoñ bawa imbi âlâñe towatñe ekmâ yuwu sâm ekuop. “Âe, gâmâ Yesu Nasaret amboñe orop manñetâ yekman.” Yawu sâm ekuop.

68 Yawu sâmu nângâm kurihiakmâ yuwu sâop. “Âe, gâñe den yakât ki nanngan. Gâñe den yat yakât topñe ki nângâm hennguan.” Yawu sâmu yahatmâ pilâyekmâ endunâken ba kinmu yanâk gokorok isiop.

69 Gokorok isemu imbi yañe yâhâpñe ekmâ lok yan kinbi ya yuwu sâmu ekyongop. “Wâe, lok yuâmâ Yesu bukulpñe orop manñetâ yekman.” 70 Yawu sâmu Petoroñe yâhâpñe kurihiahop.

Kurihiakmu sâp kâlep ki otmuâk yan kinbiñe Petoro towatñe ekmâ yuwu sâwi. “Wongât kurihiaksat? Gâhât towatge gekmâ nanngan. Bulânjanâk gâmâ Galilaia amboñe.” Yawu sâmu ekuwi.

71 Yawu sâmu ekuñetâ kurihiakmâ yuwu sâop. “Bâin, yuwu sâmunne nângâñet. Nâ Anitâhât senñan kinmâ den membom otmuâmâ yâkñe matñe nihiwuap. Lok yai yakât nâñe bulânjanâk ki nângâwanngian.” Yawu sâop.

72 Yawu yan mâne yanâk gokorok yâhâpñe isiop. Gokorok isian mâne Yesuñe emet inânñan den ekuop ya nângâmu teteop. “Gâñe nâhât “ki nângâwanngian” sârâ kalimbunne otbuap yan gokorok yâhâpñe isewuap.” Yawu sâop ya nângâmu tetemu isiop.

15

Yesu mem Pilatohâlen ariwi.

(Mataio 27:1-2,11-14 Luka 23:1-5 Yoane 18:28-38)

1 Otmu emet hanñ sâmu yan hotom uminiwi ya yengât kunlipyene, Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi otmu Yura nengât kunlipnenne hârokñe in yawu menduhuakmâ Yesu muâk sâmu den hikuwi. Yawu otmâ Yesu bâtnan sâhâm dâim Roma yengât kiap âlâ, kutñe Pilato sâmu, yâkât den sâsâ emetñan ariwi. 2 Dâim Pilatohâlen arinjetâ yâkñe yuwu sâmu âikuop. “Yura yengât lok kutdâ sâmai ya gâ me?” Yawu sâop.

Sâmu sâop. “Onñ, den bulâñe yat.” Yawu sâop.

3 Yawu otmâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyeneñe den golâ topñe topñe sâmu Yesu hakñan sâwi. 4 Yakât otmâ Pilatoñe Yesu yuwu sâmu âikuop. “Den topñe topñe gâhâlen kârâm pilai. Yakât otmâ girawuhât otmâ matñe ki kâpekyingiat?” 5 Yawu sâmu den biaek kinop. Yawu kinop yakât Pilatoñe ekmu sâtñe olop.

Pilatoñe Yesu muâkgât sâmu hârewanngiop.

(Mataio 27:15-26 Luka 23:13-25 Yoane 18:39-19:16)

6 Otmu Tihit tihit hombanñ ârândânñak Pilatoñe yuwu otminiop. Lok tosa otñetâ pâi emetñan katyekñetâ tatminiwi yapâ gâtñe âlâ me âlâhât lohimbine nângâñetâ dopñan otmu lok âlâ holanñbuat sâminiwi ya holanñyekmu geminiwi.

⁷ Yâhâ sâp yan lok bâleŋe âlâ, kutŋe Barawa sâm, yâkŋe kapam ahowiân lok âlâ kumu muop. Yakât otmâ pâi emetŋan mem katŋetâ tatmâ gaop. ⁸⁻¹⁰ Yawu gârâmâ Pilatoŋe yuwu nâŋgâop. “Lohimbi dondâŋe Yesuhât nâŋgâŋetâ yahatmap. Yakât otmâ hotom umai ya yeŋgât kunlipyeŋaŋe nâŋgâŋetâ bâlemu yaŋak muâkgât sâm hârewaŋgim nâhâlen mem takai.” Yawu nâŋgâop. Yâhâ lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe yâkâlen ari menduhuakmâ pâi emetŋan tatbi yapâ gâtŋe âlâ holaŋmu giâkgât ekuwi. Ekuŋetâ yuwu sâm âiyongop. “Nâŋe Yura yeŋgât lok kutdâ yu holaŋmune giâkgât naŋgai me bia?” Yawu sâm âiyongop.

¹¹ Yawu sâm âiyongomu hotom uminiwi ya yeŋgât kunlipyeŋaŋe lohimbiŋe Pilato ekuŋetâ Barawa holaŋmu giâkgât eŋgatyenjan gewi. Yakât otmâ lohimbi yaŋe Barawa holaŋmu giâkgât ekuwi. ¹² Yawu ekuŋetâ Pilatoŋe yuwu sâm âiyongop. “Yawu gârâmâ yeŋgât lok kutdâ yakât girawu otbaŋgiwomgât naŋgai?” Yawu sâop.

¹³ Yawu sâmu yahatmâ den yuwu halahum sâwi. “Yâk howanân kum kânâŋgâŋetâ muâk.”

¹⁴ Sâŋetâ sâop. “Wuân otmu bâleopgât yawu yai?” Yawu sâmu âlâkuâk yahatmâ sâwi. “Howanân kum kânâŋgâŋetâ muâkgât naŋgain.” Yawu sâm sâm hârewi.

¹⁵ Otmu Pilatoŋe lohimbi yaŋe ikŋahât nâŋgâŋetâ ya-halâkgât lauyeŋan mem tembe lâulipŋe ekyongomu Barawa holaŋetâ gem ariop. Otmu Yesu mem kândâtŋe lawitŋetâ hepŋak kiŋ pisiliŋ sâop. Yawu otŋetâ Pilatoŋe hâŋgânyongomu howanân kuŋetâ muâkgât mem ariwi.

*Tembe lâulipŋaŋe Yesu mem âlâlâ otbaŋgiwi.
(Mataio 27:27-31 Yoane 19:2-3)*

¹⁶ Tembe lâulipŋaŋe yahatmâ Yesu mem ya pilâm emet âlâen katŋetâ talop. Yawu otmâ tembe lâu bukulipyeŋe meyekŋetâ ga menduhuakbi. ¹⁷ Menduhuakmâ hâk katipŋe kâkâlep, kuriŋ takop takop yamâ lok kutdâŋe mânunjakmâ manminiwi yawuya mem mânunbaŋgiwi. Yawu otmâ tâk âlâ sâtŋe metŋe, hatman yawuyaŋe mem goŋgoŋgum lok papato yeŋgât ŋerendenj ya dop kum kunŋan kepeim âlihitaŋgiwi. ¹⁸ Yawu otbaŋgim gotŋan ba senŋan gem giriŋbaŋgim yuwu sâm ekuwi. “Bâe, Yura yeŋgât lok kutdâ pato. Yakât otmâ torokatmâ mangât naŋgain.” Yawu sâm senŋan gewi. ¹⁹ Senŋan gem kundennan tâpŋuwi. Tâpŋum kapam âlâ mem kunŋan lawitbi. ²⁰ Senŋan geŋetâ dopŋan otmu hâk katipŋe kuriŋ ya mem tuhum pilâm ikŋe hâk katipŋe mem mânunbaŋgim yaŋak mem howanân kum kânâŋgâne sâm dâim ariwi.

Yesu howanân kuwi.

(Mataio 27:32-44 Luka 23:26-43 Yoane 19:17-27)

²¹ Dâim mâtâwân arim tatñetâ lok âlâ takamu ekbi, yamâ kutñe Simon sâam, Alesande yet Lupu yetgât âwâyetñe. Yâhâmâ Kirene hânân gâtñe. Mem tetem Yesu wâtñe houñ sâopgât sâwanñetâ Yesuhât howan ya tângum mem lâumu orowâk ariwi. ²² Ari hân âlâ, kutñe Golihata sâam, yan ariwi. Kut yakât topñeâmâ “Lok Kunñe Hahitñe,” yawu.

²³ Yan ari Yesuñe hâhiwin dondâ nânğâmapgât wain to otmu to ñasin bâleñe, kutñe Miri sâam, ya orop menduhum gâim wanñetâ nemu ñasinbanğimu ukum pilâop. ²⁴ Ukum pilâmu yâkât hâk katipñe tuhum pilâmâmâ ikñe howanân kum kânânğâñetâ kinmu hâk katipñe ya mem “Âlâñe miakbuap?” sâam mem ketetmâ katbi. Mem ketetmâ katñetâ tatmu pepa duhatmâ tipi tapi tuhum kutyene ikñiâk ikñiâk yan kulemgum amanân mânunñetâ giop. Mânunñetâ gemu mem gulip malap tuhum yapâ pepa âlâ menñetâ kut teteop yañe miahop. Yawu otbi. ²⁵ Yâhâ omonânâk 9 kilok otmu yan howanân kum lâum kânânğâwi. ²⁶ Yawu otmâ howan yakât kunñan yuwu kulemgum katbi. “Lok yuâmâ Yura yenğât lok kutdâ.” Yawu sâam kulemguwi. ²⁷ Otmu sâp yanâk lok komborâ yâhâp yotgom lâum kânânğâyelekñetâ nombot nombot kinowot. ²⁸ Yawu otbi yan Anitâñe emet inânñan den sâop yakât bonñe teteop. Den yamâ yuwu. “Nâñe nine hon bawa hânğângumune gemu lohimbine ekñetâ lok bâleñe yawu olop.” Yakât bonñeâmâ lok bâleñe yâhâp orop yongom lâum kânânğâyekñetâ kinbi.

²⁹ Otmu lohimbine nombotñane mâtâp ya watmâ howan hâlânğmâ arim takawine Yesu ekmâ lauyene butelim yuwu sâwi. “Bâe, gâñe emelâk yuwu sârâ nânğâwin. “Opon kâmbukñe yamâ nâñe liakum hilâm kalimbu biwiñan tuhum manğuwom,” yawu sârâ nânğâwin. ³⁰ Yawu gârâmâ howanâmbâ kâpehkmâ ge.” Yawu sâwi.

³¹⁻³² Yawu sâñetâ benñe hotom uminiwi ya yenğât kunliyene otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwiñe senñan gem yuwu sâam alahuwi. “Lok yuâmâ Anitâñe hânğângumu ge Yura nengât tihitnenñe otmâ kutdânenñe mansap sâmai. Lok yuñe lohimbine nombotñe tânyongmu ekmain. Yâhâ girawu otmâmâ ikñeâmâ ki tânahom howanâmbâ kâpehkmâ giap? Kâpehkmâ gemu eknom otmuâmâ biwinenñe yâkâlen katmâ tem lâuwanğinom. Yâhâ ki kâpehkmâ gewuawâmâ yuwu sânom. “Âo, lok yuâmâ imbiâk otmap.” Yawu sânom.” Yawu sâam senñan gewi. Senñan genñetâ lok bâleñe yotgom kânânğâyelekñetâ nombot nombot kinowot yâkñe gurâ yawuâk senñan giowot.

*Yesu muop.**(Mataio 27:45-56 Luka 23:44-49 Yoane 19:28-30)*

³³ Otmu hilâm kârikjan, 12 kilok olop yan, Anitâje nângâmu emetsenje ya omoŋ sahap. Omoŋ sahakmâ yapâ ari emetsâpje 3 kilok otmu emet lanjinje âlâkuâk pilâop. ³⁴ Yawu otmu Yesuje kândâtje kuwihakmâ Yura nengât denân yuwu sâam halahuop. “Eli, Eli lama sapaktani,” yawu sâop. Sâop yamâ topje yuwu. “O, Awoŋ, wongât nângâm kâkâsuk otmâ betnihiat?” Yawu sâop.

³⁵ Yawu sâmu lohimbi nombotjaŋe nângâm tâpikgum yuwu sâwi. “Eliahât mon sâam ahom kuakmâ tap.” ³⁶ Yawu sânetâ hohetyeŋan gâtje âlâje sururuk sâam ari sângum âlâ mem nak bâtbâtje potonjan pân pân kepeim yaŋe wain to bâleŋe yan katmâ mem yâhâ launjan kalop. Yawu otmâ bukulpje yuwu sâam ekyongop. “Elijaŋe himbimâmbâ ge tânguâkgât nângâm kutje kunsap mon?. In ekne.” Yawu sâop. ³⁷ Yawu sâmu Yesuje den kârikje halahum yaŋak muop.

³⁸ Otmu emelâk lohimbi injaŋe opon kâmbukje yakât biwiŋe ekmai sâam sângum kâlep pato hikujetâ ya kâtâpguminiop. Sângum yaŋe pânjambâek tok sâam hâreakmâ nombot nombot otmu tetekjan olop.

³⁹ Yesu muop sâp yan tembe lâu ya yengât kunyeŋe âlâ hâlâŋmâ kinopje ekmu âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâop. “Lok yuâmâ Anitâhât nanje bulâje.” Yawu sâop.

⁴⁰ Otmu imbi nombotje pereŋ pilâm endâŋân ba kinbi ya yengât hohetyeŋan kinbi ya yengât kutyeŋe Salome, otmu âlâmâ Maria, Matala kapiân gâtje, otmu âlâmâ Mariahât kut nambene otmu yâkât nanyâhâtje yâhâp, kutyetje Yose otmu imiŋe Yakowo yâhâmâ lok sihan. ⁴¹ Imbi yongonsan yamâ Yesu orop Galilaia hânân manmâ hoŋ bawaŋjim gawi. Yâhâ imbi nombotjeâmâ Tihit tihit hombaŋ ya ekne sâam Yerusalem kapiân Yesu orowâk yâhâwi yaŋe kinbi.

*Yesu lâum ari hanguwî.**(Mataio 27:57-61 Luka 23:50-55 Yoane 19:38-42)*

⁴²⁻⁴³ Otmu lok âlâ, kutje Yosep sâam, yâkât topjeâmâ yuwu. Lok yamâ Arimata kapi yapâ gâtje. Emelâk Parisaio, Sarukaio otmu Yura nengât papatolipnennaŋe yâk orop menduhuakmâ den otminiwi. Yakât otmâ lohimbi sesengâlâkje nângâwawŋjetâ yahalop. Otmu Anitâje ikje hoŋ bawa hângângumu ge Yura nengât lok kutdâ otmâ tihitnenje otmâ yâhâwuap yakât biwiŋaŋe mem mambotmâ manmâ gaop. Topje yawu. Yâhâ Yesuje muop yan lohimbi kerekje Tihit tihit Hombaŋ emet haŋ sâmu tetewuap yakât nângâm sot kâle otmu senje âlâlâ mem dinjan tuhuwi. Yakât nângâm Yosepje ikje hâkŋahât tihitje ki nângâm Yesu lâum ari hanguwe sâam

Pilatohâlen ari tetewangiop. ⁴⁴ “Yesu muap,” sâmu ekumu nânghâm Pilatoŋe engat yâhâp olop. Yakât otmâ tembe lâu âlâŋe ari ekmâ taka sâmu nânghawe sâmu hoŋ hânghângumu ariop. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ari ekmâ âwurem taka “Emelâk muap,” sâmu Pilato ekuop. Ekumu Pilatoŋe Yosep nânghawangiop. Nânghawangiopu yâkŋe sângum kaok âlâ puluhup. Yawu otmâ bukulpŋe meyekmu ari howanâmbâ Yesu mem sângum yaŋe katipguwi. Katipgum lâum ari kât mâtâpŋe âlâ, dikin yawuya, yamâ emelâk kusânma mem tingâloŋetâ kinop yan lâum ari katbi. Lâum ari katmâ kât âlâ lâum hâpunŋetâ ba mâtâpŋe ya maŋguop. ⁴⁷ Maŋgumu ariŋetâ Maria Matala kapiân gâtŋe otmu namberŋe, Yose mâmâŋe, orop yan tatmâ ehowot.

16

Yesuŋe mumuŋambâ yahalop.

(Mataio 28:1-8 Luka 24:1-12 Yoane 20:1-10)

¹ Tatmâ nânghâ nânghâ sâp ya pesuk sâmu Maria Matala kapiân gâtŋe, namberŋe ya Yakowo mâmâŋe, otmu Salome yâkŋe Yesu pirinom sâmu kendiŋân ari to kukŋe suk suk âlâ puluhuwu. ² Puluhum emet âlâen yâhâ iwi. Otmu haŋ sâmu yahatmâ sumângen ariwi. Mâtâwân arim yenjâk alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. ³ “Yâhâlen kât pato nandoroŋe hâpunŋetâ mâtâpŋe ya maŋguop. Yakât otmâ âlâŋe tânnongom kât ya hâpunŋetâ kâlehen banom?” Yawu sâwi. ⁴ Yawu sâmu alahum ariwi. Ari senyeŋe pilâm eksain mâne kât pato ya emelâk hâpunŋetâ mâtâpŋe ya tetekŋan kinmu ekbi. ⁵ Ekmâ kâlehen yâhâwi. Kâlehen yâhâm lok sihan âlâ hâk katipŋe kaok kâlep mânunahop yaŋe tatmu ekbi. Ekmâ umutyenŋe ariop.

⁶ Lok yaŋe yuwu sâmu ekyongop. “Yen kiŋgityenjahât ki otŋet. Yesu Nasaret amboŋe howanân kuwi ya ekne sâmu takai ya nanŋan. Yâhâmâ yuân ki tap. Emelâk mumuŋambâ yahatmâ arap. Ga gewâkŋeâk ekŋet. ⁷ Ekmâ arimâmâ Petoro otmu hoŋ bawalipŋe nombotŋe ya yuwu sâmu ekyongonomai. “Yâhâmâ emelâk mumuŋambâ yahatmâ Galilaia hânângen ari tap. Yawu gârâmâ yen yawuâk ari yâk penewangiŋonomai.” Yawu sâmu ekyongonomai.” Yawu sâp.

⁸ Yawu sâmu ekyongomu kiŋgityenjahât otmâ kâi bâtyenŋe sânu sânu sâmu yapâ pilâm sururuk sâmu ba ariwi. Ari lohimbi nombotŋe yakât ki ekyongowi.

Yesuhât den pat âlepŋe Marekoŋe kulemgup yakât den pontŋe âlâ lok âlâŋe yuwu kulemgup tap.

Yesuŋe Maria Matala kapiân gâtŋe tetewangiop.

(Mataio 28:9-10 Yoane 20:11-18)

⁹ Tatmâ nângâ nângâ sâp ya pesuk sâop. Gârâmâ emet haŋ sâmu yanâmâ Yesuŋe mumuŋambâ yahalop. Otmu Maria Matala kapiân gâtŋe, ikŋak emelâk weke bâleŋe nombolân yâhâp watyekmu yâkâlembâ gahaeakmâ ariwi. Anŋoân yâkâlen tetewaŋgiop. ¹⁰ Tetewaŋgimu yanâmâ yâkŋe ari Yesuhât hoŋ bawalipŋaŋe menduhuakmâ yâkât we bâle nângâm tatbi ya yuwu sâm ekyongop. ¹¹ “Yesuŋe mumuŋambâ yahatmâ tetenihiap,” sâm ekyongomu nângâŋetâ porap olop.

Yesuŋe hoŋ bawayâhâtŋe yâhâp teteyitgiop.

(Luka 24:13-35)

¹² Otmu yakât kakŋan Yesuŋe hoŋ bawayâhâtŋe yâhâp mâtâwân teteyitgiop. Teteyitgimu ekmutâ kun kundennaŋe âlâ olop. ¹³ Lok yaŋe ekmâ âwurem sururuk sâm ari bukulipyetŋe yakât ekyongomutâ nângâŋetâ yawuâk porap olop.

Yesuŋe hoŋ bawalipŋe den bâiŋe ekyongop.

(Mataio 28:16-20 Luka 24:36-49 Yoane 20:19-23)

¹⁴ Otmu sâp âlâenâmâ Yesu hoŋ bawalipŋe kâiân konok hârohâk menduhuakmâ sot nem tatbin. Nem tatmunŋe Yesuŋe teteningiop. Otmu mumuŋambâ yahatmu ekmâ taka bukulipnennaŋe eknongonŋetâ nângâmunnŋe porap olop yakât Yesuŋe den sâningiop.

¹⁵ Otmu yuwu sâm eknongop. “Den kâsikum yingim gan yu mem hânŋan kulemŋan ari lohimbi kâsikum yinginomai. ¹⁶ Kâsikum yinginetâ nângâŋetâ bonŋe otmu biwiyennaŋe nâhâlen kepeinetâ toen katyeknomai. Lohimbi yamâ sâp pato tetemu âwurem ge meyekmune orowâk tatmâ yâhâmbisâin. Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋaŋeâmâ nâhât den pat ya nângâŋetâ ki bonŋe otmu biwiyenŋe alitmâ mannomai yamâ sâp patoen Anitâŋe matŋe umatŋe yingimu menomai.

¹⁷ Lohimbi nâhâlen biwiyennaŋe kepeim mannomainŋeâmâ nâhât wâtŋan kinmâ kulem topŋe topŋe yuwu menomai. Nâhât wâtŋan kinmâ weke bâleŋe watyekŋetâ gahaeakmâ arinomai. Otmu nimbilamyenŋe purik sâmu den anŋo sânomai. ¹⁸ Otmu sâtŋe metŋe topŋe topŋe otmu hambe gumbamŋe ki hilipyongonŋetâ munomai. Otmu lohimbi kundat umatŋe teteyingiwuap ya gurâ tânyongonŋetâ âlepŋe otnomai.” Yawu sâm eknongop.

Yesu himbimân yâhâop.

(Luka 24:50-53 Aposolo 1:9-11)

¹⁹ Yawu sâm eknongomu pesuk sâmu Anitâhâlen âwurem yâhâop. Yâhâmu Anitâ âwâŋe orop dop konohâk tawot. ²⁰ Otmu yakât kakŋan kutdânenŋaŋe mâmâŋe otningimu kapi tipi tapi tatmâ arap ya hawamgum yâkât den pat âlepŋe

lohimbi ekyongom manbin. Yawu otmâ kulem topɲe topɲe
memunɲe ekmâ den pat ya nâɲgâɲetâ bonɲe olop.

Luka Yesuhât Den Pat Âlepne Lukaņe kulempuop.

O bukune Teopilo,

¹ Yesuņe hohetnennan manmâ kulem topņe topņe memu lohimbî yâk orop manmâ ya ekbiņe den pat âlepne ya kâsikum ningiwi. ² Den pat ya lok sesenġâlâkņe kulempuwi. ³⁻⁴ Otmu nâņe gurâ den pat ya topņambâek nâņġâm henġenġum kulempum katġihian. Yakât otmâ pepa yu sâlikumâmâ anġoân Yesuhât den pat kâsikum ġihiwi ya nâņġâm henġenġuwuat. Den pat ya yuwu tap.

Anġelo âlâņe Sakaria yâkâlen teteop.

⁵ Emelâk lok kutdâ âlâ, kutņe Herot sâm, yâkņe Yuraia ambolipņe yenġât kunyeņe otmâ galempongom manop. Sâp yan Anitâhât hotom uminiwi ya yenġâlen ġâtņe lok âlâ, kutņe Sakaria sâm. Yâhâmâ Awiahât senâmbâ ġâtņe. Yâkņe imbi âlâ, kutņe Elisapet sâm, ya miop. Yâhâmâ Aron yâkât senâmbâ ġâtņe. ⁶⁻⁷ Otmu lohimbî yuņe inâk kâsi manmâ gam sombo olowot. Yawu manmâ tem lâuwawġim gamutâ Anitâņe yelekmu ârândâņ olop.

⁸ Yâhâ Anitâhât hotom uminiwiņe amboņan amboņan hotom um gaminiwi. ⁹ Otmu hotom u uhât sâp ya tâlâhumu Sakaria mem katņetâ opon kâmbukņahât biwiņe âlâen yâhâ hotom uop. ¹⁰ Hotom uop sâp yan lohimbî nombotņeņe opon kâmbukņe yakât dâmân kâlehen yâhâ kinmâ Anitâ ulitguwi. ¹¹ Ulitgum kinņetâ Anitâhât anġelo âlâ, kutņe Gawirie sâm, hotom uminiwi yakât alata bonângen tetem kinop. ¹² Tetem kinmu Sakariaņe ekmâ pârâk pilâop.

¹³ Yawu otmu anġelo yaņe yuwu sâm ekuop. “Sakaria, ki kinġitġahât ot. Imbihaņe naom miâk nâņġâm Anitâ ulitgum gamat. Yakât otmâ Anitâņe nâņġâhihimu imbihaņe naom membuap. Naom yakât kutņe Yoane sâm kumbuap. ¹⁴ Tetewuap yan lohimbî kinġitņe orowâkņe yet orop heroņe nâņġawâņġinomai. ¹⁵ Nanyetņe yaņe tem lâuwawġim manmu Anitâņe nâņġawâņġimu ârândâņ otbuap. Târârâhâk manmâ to kârikņe ki nembuap. ¹⁶ Yawu manmu Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otbaņġimu Isirae lohimbî kuwikyekmu Kutdâ Anitâhâlen biwiyeņe kepeim mannomai. ¹⁷ Emelâk embâņân Anitâhât poropete âlâ, kutņe Elia sâm, yaņe yâkât wâtņan kinmâ yu ya otminiop ya Anitâņe ekmu ârândâņ otminiop. Yakât dopņeâk nanyetņe manmâ

Kutdâhât mâtâp mewanjiwuap. Yâhâ âwâlipyenaje nan baralipyenje kuk otyingimai ya biwiyenje mem huruŋ tuhuyingimu kaok oranjinomai. Otmu lohimbi kunyenje kârikŋe otmâ Anitâhât den kumai ya ekyongomu orotmemeyenje bâlenje pilâm tem lâuwangim mannomai. Nanyetŋenaje yawu otmâ Kutdâhât mâtâp mewanjiwuap. Yawu.”

¹⁸ Yawu sâmu, Sakarianje yuwu sâmu âikuop. “Net emelâk sombo oait. Yakât otmâ gâhât den ya nângâm biwi yâhâp oan. Girawu otmâ yakât nângâmune bulâŋe otbuap?” Yawu sâop.

¹⁹ Sâmu sâop. “Ahonakmune nângâ. Nâ Gawirie, Anitâhât hoŋ bawanjiman. Yâkŋe hângânohomu ge den yu ekgohoan. ²⁰ Yawu gârâmâ den ekgohomune nângâm biwi yâhâp oat yakât matŋe den biaek manbuat. Yâhâ den ekgohoan yukât bulâŋe tetewuawânâk lauhe hâreakmu den otbuat.” Yawu sâmu yanâk biatmu, lok sombo ya ikŋiâk kinop.

²¹ Lok sombo ya opon kâmbukŋan yâhâ sâp kâlep talop. Yakât otmâ lohimbi yaehen kinbiŋe “Girawu otmâ kâihumboŋ ot tap?” sâmu mambotbangiwi. ²² Yawu otŋetâ yâk yengâlen ge den ekyongowe sâmu otmu enŋatŋe manguakmu kopa olop. Kopa otmâ kinmu ekmâ yuwu sâwi. “Opon kâmbukŋan yâhâmu Anitâŋe biwiŋe mem purik pilâwanjimu kulem âlâ tetemu eksap mon?” Yawu sâŋetâ den sâwe sâmu bânŋajak kai toka olop.

²³ Otmu nep sâpŋe pesuk sâmu kapiân âwurem gem ariop. ²⁴⁻²⁵ Otmu yakât kakŋan imbiŋe ya tepŋe olop. Tepŋe otmâ yuwu sâop. “Anitâ Kutdâŋe nângânihimu tepne oan yakât otmâ ki anulakbom.” Yawu sâmu emetŋanâk tatmu emetsenŋe mome pesuk sâop.

Anelone Maria yâkâlen teteop.

²⁶ Emetsenŋe mome pesuk sâmu yan, Anitâŋe anelo, kutŋe Gawirie, ya yâhâpŋe hângângumu giop. Hângângumu ge Nasaret kapi Galilaia hânân tap yan imbi sihan âlâ, kutŋe Maria sâmu, ya tetewanjiop. ²⁷ Yâhâ imbi sihan ya Dawitihât senâmbâ gâtŋe yakât otmâ lok âlâ, kutŋe Yosep sâmu, yâkât pat kuwanjiŋetâ manop. ²⁸ Anelo yanŋe tetewanjimu yuwu sâop. “Anitâŋe nângâhihim mâmâŋe otgihiap yakât otmâ biwihanje herone otbuat.”

²⁹ Yawu sâmu ekumu nângâm kiwilim biwiŋenaje yuwu nângâop. “Den eknohoap yakât topŋe girawu?”

³⁰ Biwiŋenaje yawu nângâmu yuwu sâmu ekuop. “Anitâŋe nângâhihiap. Yakât otmâ biwihe sânduk sâek. ³¹ Gâŋe tepge otmâ naom membuat yâkât kutŋe Yesu sâmu kunbuat. ³² Lohimbiŋe yâkât nângâwanjiŋetâ yahatmu “Anitâ pato nandoroŋe yâkât nanŋe” sânomai. Otmu emelâk embânŋan

Kutdânenne Anitâne tâmbânenne Dawiti lok kutdâ sâm katmu bukulpne galempongom manop. Yakât dopneâk Anitâne nange âi sâm wanmu ³³ Yakop sen nengât kunnenne kinmâ tihitnenne otbisâp.” Yawu sâop.

³⁴ Sâmu sâop. “Nâ lok orop ki mansan. Yakât otmâ den yat yakât bulâne girawu tetewuap?” Yawu sâop. ³⁵ Sâmu sâop. “Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakne biwihan gemu Anitâne mâmâne otgihimu tepge otmâ naom membuat. Yakât otmâ naom ya koko salehâk manbuap. Yawuhât lohimbine ekmâ kutne “Anitâhât nanne” sâm kunomai. ³⁶⁻³⁷ Den âlâ torokatmâ sâmunne nângâ. Anitâne yu ya otbe sâm yakât ki hâum pâpgumap. Yawu otmâ bukuhe Elisapet kâsi manmâ gamap ya nângâwanjimu tepne otmâ manmâ gamu emet-senne nombolân konok pesuk yap. Imbi kâsi sâmai ya yawu tetewangiap.” Yawu sâop.

³⁸ Sâmu sâop. “Nâ Kutdâhât honj bawa imbi. Yakât otmâ den yat ya bulâne teteâkgât nanjan.” Yawu sâmu anelone pilâm ariop.

Mariane Elisapet arim ehop.

³⁹ Sâp kâlep ki otmuâk Mariane Sakaria imbineit yetgâlen ariwe sâm kapike pilâm kapi âlâ Yuraia hân yakât halângen tap yan ariop. ⁴⁰ Yan arim yâk yetgât emelan yâhâm Elisapet ekmâ herone otbangiop. ⁴¹ Herone otbangiimu yanâk tepne kâlehen naom talop yanne kâlâwahomu nângâop. Yawu otmu Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakne Elisapet mâmâne otbangiimu bukune yuwu sâm ekuop. ⁴²⁻⁴³ “O bukune, Anitâne gâ nângâhihim mâmâne otgihiap. Yakât otmâ imbi kerekne gâhât nângâhihinjetâ yahatbuap. Otmu naom membuat ya Anitâne mâmâne otbangiimu tihitnenne otmu Kutdânenne sâm tem lâuwanjim mannom. Nâmâ imbi inne mansan. Yamâ gâne nâhâlen takarâ nângâmune âlâ kândâkdâ oap. ⁴⁴ Taka nohondâ yanâk naom tepnan tap yunne kâlâwahomu nanjan. ⁴⁵ Otmu den âlâ torokatmâ sâmunne nângâ. Anitâne anelo âlâ hângângumu ge den ekgohop yakât bulâne tetewuap yakât nângâm biwi yâhâp ki oat. Yawu otmâ biwi herone nanjat.” Yawu sâop.

Mariane Anitâ mepaem herone otbangiop.

⁴⁶ Yawu sâmu Mariane yuwu sâm ekuop.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Nâ Anitâhât honj bawa mansan. Yawu gârâmâ Kutdâne Anitâ tihitnenne otmapne nângânihim mâmâne otnihiap. Yakât otmâ lohimbi komotne komotne tetem mannomaine nâhât nângânetâ yahatmu “Anitâne nângâwanjiaap,” sânomai. ⁴⁹ Anitâ Manman koko salek Ambojane mâmâne otnihim kulem miap yukât nângâmune ewe membe otmu

mepaem mansan. ⁵⁰ Otmu lohimbî âlâ me âlâne Anitâhât nânġâm tem lâuwangimai ya wawaeyekmap. ⁵¹ Wâtne pato nandorone tatbaŋgiap. Yakât otmâ yu yakât ki pâpgumap. ⁵² Lohimbî yeŋe eŋgatyeneâk watmâ manmâ hâkyeŋe mepaeakmai ya mem ge katyekmap. Otmu lok kutdâlipyenane lohimbî mem bâleyekmai ya mem ge katyekmap. Mem ge katyekmâ lok geheŋe ya mem yâhâ katyekmap. ⁵³ Otmu lok iri sikumyeŋe orowâk ya misi-hem manmai ya mem ge katyekmu umburuk otmâ manmai. Yâhâ lohimbî po manmai ya tihityeŋe otmâ sot kâlê yinġimap. ⁵⁴ Emelâk embânân tâmbâlîpnenne yeŋgât pat kuyinġiop ya mem mete tuhum Isirae lohimbî nengât tihitnenne otmâ gamap. ⁵⁵ Yawu otmâ tâmbânenne Awaraham yâkât pat kuwanġiop. Pat yakât bulâne nen yâkât sen nengâlen teteap. Yawu.” Yawu sâop.

⁵⁶ Mariane yawu sâm Elisapet ekuop. Otmu yâk orop manmu emetsenne kalimbu pesuk sâmu kapiŋehen âwurem ariop.

Yoane teteop.

⁵⁷⁻⁵⁸ Maria âwurem ariop yakât kakŋan Elisapetne nanne miop. Yâhâ Kutdâne nânġawangimu nanne miop yakât nânġâm hep torehenlipne otmu kapi ambolipnane herone nânġawangîwi.

⁵⁹ Otmu hilâm nombolân kalimbu pesuk sâmu yan hep torehenlipnane menduhuakmâ naom yakât hâkŋahât undip tuhuwangine sâm, âwâne Sakaria, yâkât kutne membuap sâwi. ⁶⁰ Yawu sâŋetâ mâmânane kuyinġim yuwu sâop. “Bia, kutne Yoane sâm kunom.” Yawu sâop.

⁶¹ Yawu sâmu yuwu sâm ekuwi. “Âlepne yat yamâ bukulipge me hep torehenlipge yeŋgât kut âlâ yawuya ki tap.” ⁶² Yawu sâm kuanġiwi. Otmu “Âwânane girawu nanġap?” sâm bâtyenane kai toka otmâ tape kiripi mem wanbi.

⁶³ Tape kiripi mem wanġetâ yuwu kulemguop. “Kutne Yoane sâm kunom,” yawu kulemguop. Kulemgumu ekmâ nânġânġetâ âlâ kândâkdâ olop. ⁶⁴ Yawu otmâ Sakariahât lauŋe hâreakmu Anitâ mepaeop. ⁶⁵⁻⁶⁶ Yawu otmâ Anitâne naom ya mâmâne otbaŋim ikne den biwiŋan katmu lohimbî ekyongowuap yakât sâm mepaeop. Kulem yawu teteop yakât nânġânġetâ sâtne otmu kapi ambolipnane yakât den pat sâm haok tuhuŋetâ lohimbî Yuraia halângen manmâ ariwiŋe nânġâm yuwu sâm alahuwi. “Naom yu lok otbuawân girawu otbuap?” Yawu sâm nânġâwi.

Sakariane Yesuhât sâm ekyongop.

67 Sakariaņe Anitâ mepaeop yan Wâtġât māmâņahât Heakņe biwiņe mem hewewerņ tuhumu yuwu sâop.

68-69 “Ambonenņe Anitâņe nen lohimbilipņe manman bâleņambâ menenekmâ tihitnenņe otbe sâm tâmbânenņe Dawiti yâkât senâmbâ ġâtņe âlâ kânâņġâwuap. Yawu otmâ māmâņe otbaņġimu yâkņe manman âlepņan katnenekbuap. Yakât otmâ mepaene. 70-71 Yâhâ kasalipnenņe nongom itit kiom tuhuningimaihât sâreerenekmâ tihitnenņe otmu mannom. 72 Yakât nâņġâm emelâk embâņân tâmbâlipnenņe yengât pat kuyiņġiop yakât ki nelâmġuop. Ya mem mete tuhumm poropetelipņe ekyongomu kulemġuwi. 73-74 Yâhâ yâkņe kasalipnenņe yengât bâtyeņambâ menenekmu biwinenņe sânduk sâm tem lâuwaņġim manmâ yâhânomġât pat Awarahamġât kuwaņġiop. 75 Yakât otmâ nen Isirae lohimbilipņe tem lâuwaņġim ki kiņġitnenņahât otmâ manmâ yâhânom. Yawu otmâ uwawaņņe bia manmunņe nenekmu ârândâņ otbuap.” Yawu sâm mepaeop.

76-77 Otmu den âlâ torokatmâ nanņahât yuwu sâm ekyongop.

“Nanne yuņe Kutdânenņe kulet sâwaņġim ari mâtâp mewâņġiwuap. Otmu nenņe orotmemenenņe bâleņe bet pilâm Anitâhâlen biwinenņe kepeimunnęe tosanenņe pilâningiwuap yakât den eknongomu nâņġânom. Yakât otmâ lohimbilipņe biwihâlâkņe yâkât nâņġâņetâ yahatmu “Anitâ yahat yahatņe yâkât poropete” sânomai. 78 Yakât den âlâen hâum sâmune nâņġâņet. Nen omoņ bâleņan dop yawu manmain. Yâhâ emet haņ sâwe sâm otmaņ yanâmâ pitu kâmņe papato yaņe tetemu tatmâ yaņak emet haņ sâmaņ. Emet haņ sâmu emetsenņe ga takamaņ. 79 Yakât dopņeâk Anitâņe kaok nâņġâningim ikņe hoņ bawa himbimâmbâ hâņġâņumu ge ikņe laņinņe biwinenņan pilâmu haņ sâningimu yâkât mâtâp watmâ yâhâmunņe manman kârikņan katnenekbuap. Yawu.”

Sakariaņe yawu sâm ekyongop.

80 Otmu naom ya kâiņe hâwimu lok otmâ nâņġân nâņġânņe keterakbaņġiop. Yawu otmâ âwâņe māmâņe pilâyelekmâ ari lok ki manmaiâņgen manop. Yan ari manmâ Isirae lohimbilipņe hohetyeņan âwurem taka âi tuhuwuap yakât mambotmâ manop.

2

*Yesu teteop.
(Mataio 1:18-25)*

1-2 Yâhâ Elisapetņe nanņe Yoane miop sâp yan kiap pato âlâ, kutņe Kurinio sâm, yâhâmâ Siria lohimbi yengât kunyene pato manop. Otmu Roma lok yengât lok kutdâ âlâ manop, kutņe Ahusto sâm. Yâkņe puwâk lohimbi amon mansai ya yengât dop nângâwe sâm olop. Yakât otmâ Roma yengât amutgen lohimbi hân âlâen âlâen tatmâ ariwi yengât kutyene kulemgunomaihât den katyngim ariop. ³ Yakât otmâ lok kerekņe kutyene katne sâm kapiyene tâmbâņan ariwi.

⁴⁻⁵ Otmu emelâk embâņan Isirae yengât lok kutdâ âlâ manop, kutņe Dawiti sâm, yâkņe Yuraia hânân kapi âlâ, kutņe Betelem, yan teteop. Yawu gârâmâ Ahustoņe den katyngiop yan Dawitihât senâmbâ gâtņe, lok âlâ, kutņe Yosep sâm, yâku yawuâk kapiņe tâmbâņan ariop yamâ yuwu. Yosepgât imbi sâm pat kuwanņiwi, yamâ kutņe Maria sâm, yâhâmâ tepdâek manop. Yawu gârâmâ orowâk kapiyetņe, kutņe Nasaret, Galilaia hânân tap, ya pilâm Betelem hân tâmbâņan ariowot. ⁶ Arimutâ omoņ otmu kapi yan lombaņe ari emet iminiwi ya kândikum ariwiņe gewâk meņetâ pik sâop. Yakât otmâ emetgât ekmutâ biatmu bulimakaohât emetņan yâhâ talowot. ⁷ Tatmutâ yanâk naom kâlâpgumu nanņe miop. Mem bulimakaoņe sot kondoân neminiwi yan sâņgumân katipgum katmu iop.

Lama galemयोगom tatbi yakât den pat

⁸ Otmu kapi ya gotņan lok nombotņane bau âlâ, kutņe lama sâm, ya galemयोगom tatbi. ⁹ Tatņetâ yan Anitâhât aņelo âlâņe yâk yengâlen tetemu, yâkât laņinņane siliņ siliņ sâmu ekmâ umutyene ariop.

¹⁰ Umutyene arimu yuwu sâm ekyongop. “Kiņgityeņahât ki otņet. Nâņe den âilonņo ekyongowe sâm teteyiņgian. Yakât yuwu sâmunne nângâņet. ¹¹ Anitâņe ikņe hoņ bawa hângâņgumu ge sârereyekmâ tihityene otbuap sâmai ya yiwerene Dawitihât kapiân teteap. Yâkât kutņe Kiristo. Yâkņe kutdâyene otmâ tihityene otbuap yakât nângâm lohimbi kiņgitņe orowâkņe herone otnomai. ¹² Otmu mâmâņane ņaņa ya sâņgumân katipgum bulimakaoņe sot kondoân nemai yan katmu iap ya ari mem tetenomai. Ya mem tetenomai yan den ekyongoan yukât nângâņetâ bulâņe otbuap.” Yawu sâm ekyongop.

¹³ Yawu sâm ekyongomu yanâk aņelo kiņgitņe orowâkņe tetem bukuyene penewangim yuwu sâm Anitâ kiki mewangim mepaewi.

¹⁴ “Anitâņe lohimbi yekmu ârândâņ otmap yâhâmâ biwi sânduhân katyekmu buku oraņginomai. Yakât otmâ yeņe herone otmâ Anitâ Himbim Amboņe mepaenet.”

¹⁵ Yawu sâm kiki mewangim mepaem himbimân âwurem yâhâņetâ lama galemguwiņe yuwu sâwi. “Kutdâņe aņelo

hângângumu ge den eknongoap. Yakât otmâ kapiân yâhâm ekne.”

¹⁶ Yawu sâam lama ya katyekmâ kapiân sururuk sâam yâhâ Maria, Yosep, nanyetŋe mem teteyekbi. Mem tetem yan Marianaŋe nanŋe ya sângumân katipgum katmu iop ya ekbi. ¹⁷ Ekmâ yan aŋeloŋe teteyiŋgim ŋaŋa yakât den pat ekyongomu nâŋgâwi ya ekyotgowi. ¹⁸ Ekyotgoŋetâ nâŋgâmutâ âlâ kândâkdâ olop. ¹⁹ Yawu gârâmâ Marianaemâ den ya nâŋgâm biwiŋan katmâ manop. ²⁰ Yâhâ Anitâhât aŋeloŋe lama galemŋe den ekyongop ya ekŋetâ bulâŋe otmu yâkŋe âwurem ari Anitâ mepaem heronŋe otbaŋgiwi.

Simion yet Hana yâk yetgât den

²¹ Yesu teteop yakât kakŋan hilâm nombolân kalimbu pesuk sâamu hâkŋahât undip tuhuwaŋgim kutŋe Yesu sâam kunbi. Yâhâ Marianaŋe tepŋe ki olop sâp yan aŋeloŋe tetewaŋgim kutŋe Yesu sâam kunbuat sâop ya watmâ kunbi.

Yesuŋe Kutdâhât hoŋ bawaŋgiwuapgât Yosep yet Marianaŋe pat kuwaŋgiowot.

²²⁻²⁴ Isirae imbiŋe naom meŋetâ hepyeŋe saŋ sâwuap yan salek otmâ mannomaihât Anitâŋe Mose den âlâ ekumu kulemgum katyiŋgiop yamâ yuwu tap. “Âwâŋe mâmâŋaŋe kembâ me upu kutulup yâhâp mem hotom unihiromawot.” Yawu tap. Den ya lâum Maria yet Yosepŋe Yesu lâum Yerusalem kapiân yâhâowot. Yâhâ emelâk Anitâŋe Mose den âlâ ekumu kulemguop yamâ yuwu. “Nanlipyeŋe kunŋe tetenomai yamâ Kutdâhât hoŋ bawaŋginomaihât pat kuwaŋginomai.” Den yâhâp ya lâum Yesu lâum opon kâmbukŋan yâhâowot.

²⁵ Sâp yan Yerusalem kapiân lok âlâ manop, kutŋe Simion. Yâhâmâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otbaŋgimu Anitâhât tem lâuwaŋgim uwawapŋe bia manmâ gaop. Yawu manmâ Anitâŋe ikŋe hoŋ bawa hângângumu ge Isirae lohimbi tihityeŋe otmâ kasalipyeŋe watyekmu ari-nomai yakât mambotmâ manop. ²⁶ Yâhâ emelâk Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiŋan kionŋmu Anitâhât hoŋ bawaŋe tetem Isirae lohimbi yengât tihityeŋe otbuap ya ekbuap yakât nâŋgâm biwi yâhâp ki olop. ²⁷ Aiop, Yosep yet Marianaŋe Yesu lâum opon kâmbukŋan yâhâowot sâp yan Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe Simion mem hewewenŋe tuhumu yawuâk opon kâmbukŋan yâhâop. Yâhâ kinmu Maria yet Yosepŋe Anitâhât den lâum Yesu lâum yâhâowot. ²⁸ Yâhâmutâ ekyotgumu nanyetŋe waŋmutâ lâum yuwu sâam Anitâ mepaeop.

²⁹ “O Kutdâ pato, gâŋe nâŋgânihirâ yiwerenŋe Isirae nengât tihitnenŋe otbuap yâk eksangât biwine huruŋ yap. Yakât

otmâ inâk ki mumbom. ³⁰⁻³¹ Yâhâ naom yu pato otmu lohimbî âlâ me âlânje yâkâlen biwinenñaje kepeim mannom yan gâñe nengât tihitnenñe otmâ manman âlepñan mem katnenekdâ manmâ yâhânom. ³² Yâhâ pâku lohimbîñe manman âlepñahât mâtâp ekmâ watnomaihât gâhât lañingañe biwiyeñan pilâmu hañ sâyîngiwuap. Yawu otmâ yâkâlen biwiyeñaje kepeim Isirae nengât heronje nânğâninginomai.” Yawu sâop.

³³ Yesu lâum yawu sâm Anitâ mepaemu, âwânje mâmânaje nânğâmûtâ âlâ kândâkdâ olop. ³⁴ Yawu otmâ Anitânje yâk yetgât nânğâyitgiâkgât Simionñe ulitguop. Yawu otmâ mâmânje yuwu sâm ekuop.

“Sâmune nânğâ. Nen Isirae lohimbîñe nangahât nânğâmâmâ hionjaknomgât Anitânje sâm kalop. Nombotñe yâkâlen biwinenñaje kepeim manmâ manman kârikñahât pat yakât bulânje menom. Yâhâ nombotñeâmâ yâk betbangim hiliwahonomaihât pat mannomai. ³⁵ Yawu manñetâ Anitânje ikñe kai toka sâm senyeñan katmu kinbuap. Katmâ kinmu sâm ge katnomai ya yeñgât topyeñe mem tetewuap. Yawu gârâmâ kuñetâ mumbuap yan we bâle pato nânğâwuap. Yawu.” Yawu sâm ekuop.

³⁶ Otmu Simionñe den yawu sâm ekuop sâp yanâk imbi sombo âlâ Anitâhât den sâm tetem lohimbî ekyongom manopñe mem teteyehop. Imbi sombo yakât topñe yuwu. Imbi yakât kutñe Ana sâm, yâhâmâ Panue baratñe, Asehât senâmbâ gâtñe. Yâkñe lokñeit miakmâ manmutâ yambu 7 pesuk sâmu lokñe muop. ³⁷ Lokñe mumu ikñe kambut manmâ gamu yambu 84 pesuk sâop. Yâhâ imbi sombo yaje omoñe hilâmñe opon kâmbukñan tatmâ Anitâ mepaeminiop. Otmu sâp sâsânjan sot barak manmâ ulitguminiop. ³⁸ Otmu yâkñe naom ya mem tetem yâku yawuâk Anitâ mepaeop. Otmu Anitânje ikñe hon bawa hânğângumu ge Isirae tihityeñe otmâ kasalipyenje watyekbuapgât nânğâm biwiyeñaje mem manbi ya Yesuhât ekyongop.

³⁹ Yâhâ Maria yet Yosepñe Anitâhât den tinâk lâum hotom uwañgimutâ pesuk sâmu opon kâmbukñambâ ge Nasaret kapi Galilaia hânân tawân âwurem ariowot. ⁴⁰ Yan ari manmutâ naom ya Anitânje mâmânje otbañgimu kâinje hâwimu nânğân nânğânñe keterahop.

Maria yet Yosepñe Yesu dâim Yerusalem kapiân yâhâowot.

⁴¹ Yura yeñgât Tihit tihit Hombañ ya tâlâhumu Yosep yet Mariñe nanyetñe orowâk Yerusalem kapiân yâhâwi. ⁴² Sâp yan Yesuâmâ yambuñe kâiân yâhâp otbañgiop. ⁴³⁻⁴⁴ Hombañ ya ekñetâ pesuk sâmu lohimbî iton galañ kapiyenñehen arim

kinbi. Sâp yan Maria yet Yosepne nanyetne ki ekmâ lohimbi nombotne orop arap nângâowot. Yawu nângâm yetnjâk Yerusalem kapi pilâm âwurem ariowot. Mâtâwân arim tatnetâ njij sâop. Emet njij sâmu bukulipyetne yengâlen ba pâinmutâ bialop. ⁴⁵ Emet hañ sâmu yahatmâ Yerusalem kapiân âwurem ari iowot. ⁴⁶ Imutâ hañ sâmu pâinmâ opon kâmbukñan yâhâowot. Yâhâ lok Mosehât girem den lohimbi kâsikum yingiminiwi ya yengât denyene nângâm Yesune topñahât âiyongom talop yan mem teteowot. ⁴⁷ Otmu Yesune yâk orop den huhuwi ya lohimbi yan tatbine nângânetâ âlâ kândâkdâ olop. ⁴⁸ Yâhâ âwâne mâmâñe mem tetem pârâk pilâowot. Yawu otmâ mâmâñe yuwu sâm ekuop. “Net âwâheit pâingekmutne biatmu gorâ kakñan takait. Gâne wongât otmâ mângâeneleksat?”

⁴⁹ Sâmu sâop. “Nâne awonñahât nep tuhan ya emelâk nângâmbâwât. Yamâ wongât pâinnekmâ takawot?”

⁵⁰ Yawu sâmu nângâmutâ ki keterakyitgiop. ⁵¹ Yamâ mâmâñeâmâ nanñahât den ya biwiñan katmâ nângâm gaop.

Yawu otmâ âwâne mâmâñe orop Nasaret kapiân âwurem ari manmâ tem lâuyitgim manmâ gam kundenne sânduk sâop. ⁵² Otmu Anitâne mâmâñe otbañgimu nângân nângânne keterakmâ heñgeñguop. Yawu gamu lohimbne ekñetâ âilongo olop.

3

Yoaneñe âi topne kalop

(Mataio 3:1-12 Mareko 1:2-8 Yoane 1:19-28)

¹ Roma yengât lok kutdâ âlâ, kutne Tiwerio Sisa sâm, yâk kânângâñetâ lohimbi kerek nengât kunnene pato otmâ galemyongomu yambu 15 pesuk sâop. Otmu sâp yan kiap âlâ, kutne Pontio Pilato sâm, yâhâmâ Yuraia ambolipne galemyongom manop. Yâhâ lok kutdâ âlâ, kutne Herot, yâhâmâ Galilaia ambolipne galemyongom manop. Yâhâ imine Pilip, yâhâmâ Ituria otmu Taroniti ambolipne galemyongom manop. Yâhâ lok kutdâ âlâ, kutne Lisania sâm, yâkñeâmâ Awilene kapi ambolipne galemyongom manop. ² Yâhâ Anitâhât opon kâmbukñan hotom uminiwi ya yengât kunyene lok yâhâp manowot, kutyetne Anasi yet Kaipa. Aiop, sâp yan Sakaria nanne, kutne Yoane sâm, yâkne lok ki manmaiângen ari manmâ âi topne kalop. ³ Yan manmu Anitâne ikne den biwiñan katmu Yoran to nombot nombot bam gam lohimbi yuwu sâm ekyongop. “Orotmemeyene bâlene ya kerek betgunetâmâ toen katyekbom. Toen katyekmune Anitâne tosayene pilâyingiwuap.” Yawu sâm ekyongop. ⁴ Yâhâ emelâk emet inânñan poropete âlâ, kutne Yesaia sâm, Anitâne yuwu sâm ekumu kulemguop tap.

“Lok ki manmaiângen, lok âlâ yan ari manbuap. Lohimbi yâkâlen takanomai ya yuwu sâam ekyongowuap. “Lok kutdâhât mâtâp ya mem pitinjet. Otmu mâtâp mewanjinjet. ⁵ Otmu uk sâam huruŋ sâam, pumŋe lauŋe ya kum kilikmâ mem ârândân merândân tuhunjetâ ya talâk. Otmu mâtâp gonŋon manŋon ya henŋenŋunomai. Otmu mâtâp gâwikŋe ya mem perereŋ tuhunomai. ⁶ Yawu otmâ Anitâŋe lohimbi kerek yengât tihityeŋe otbe sâam oap yakât topŋe nânŋânomai.” Yawu sâam ekyongowuap.”

Yesaiŋe den yawu kulemguop tap yakât bulâŋe yamâ Yoanehâlen teteop.

⁷⁻⁸ Yoaneŋe den yawu ekyongop sâp yan lohimbi kinŋitŋe orowâkŋe yâkŋe toen mem katnenehâk sâam yâkâlen ariwi. Ariŋetâ yekmâ yuwu sâam ekyongop. “Yenâmâ lok perâkŋe. Otŋetâ bâlem gamap yakât matŋe Anitâŋe meŋet sâamu yakât yeŋeâmâ kinŋityeŋahât otmâ bâleŋe ya pilai mâne âlepŋe otbâp. Yawu gârâmâ den yan yu nânŋânjetâ ki ârândân oap.

Yawu otmâmâ yuwu mon nânŋânomai, “Nenâmâ Awarahamgât komot bulâŋe mansain. Yakât otmâ Anitâŋe nengât ki nânŋâm bâleningimap.” Yawu ki nânŋânomai. Yakât yuwu sâamune nânŋânjet. Anitâŋe sâamu kât yuŋe Awarahamgât komot tetenomaihât dop tap. Yawu gârâmâ yenâmâ ya imbiâk sâamai. Yakât matŋe hâmbâi menomai.

⁹ Yakât den âlâen hâum sâamune nânŋânjet. Emelâk unam sâtŋe katmu tap. Yâhâ nak âlâhât bonŋe ki kinbuap yamâ kârâm panmu ge mum hâlâlânŋ sâamu kâlâpŋe sewuap. Yenâmâ nak yakât dop otmâ mansai.”

¹⁰ Yawu sâam ekyongomu yuwu sâam âikuwi. “Nenŋe wuân otmunŋe ârândân otbuap?”

¹¹ Sâŋetâ sâop. “Lok âlâ me âlâ hâk katipŋe yâhâp tatyinŋiwuapŋe bukulipyenŋe âlâ me âlâ umburuk mannomai ya yekmâmâ âlepŋe âlâ ya yinŋinomai. Otmu sotgât po manmai ya gurâ yawuâk nembe kalem otyinŋinomai.” ” Yawu sâop.

¹² Yawu sâam ekyongomu takesi meme lok nombotŋaŋe yawuâk toen mem katnenehâk sâam yâkâlen taka yuwu sâam âikuwi. “Lok pato, nenŋe wuân otmunŋe ârândân otbuap ya eknongorâ nânŋâne.”

¹³ Sâŋetâ sâop. Kunlipyenŋe “Takesihât dop yuwu meŋet” sâanomai yawuâk menomai. Yeŋe andemŋe ya wanŋim âlâ torokatmâ ki menomai.”

¹⁴ Yawu sâam ekyongomu Roma yengât tembe lâu yawuâk yâkâlen taka yuwu sâam âikuwi. “Girawu nanŋat? Nenŋeâmâ wuân otmunŋe ârândân otbuap?” Yawu sâwi.

Sâŋetâ sâop. “Yeŋe lok ki mem âlâlâ tuhuyekmâ kombo meyinŋinomai. Otmu tewetsenŋe yinŋinjetgât ki hakyenŋan

sânomai. Otmu âi memai yakât hâmenjahât kunlipyenaje puluhuyeknomai yakât nângânetâ ârândâj otbuap. Yawu.” Yawu sâm ekyongop.

Yoaneje lohimbi ya Yesuhât ekyongop.

¹⁵ Yawu sâm ekyongomu nângânetâ âlâ kândâkdâ otmu nângâm yuwu sâwi. “Anitâje ikje honj bawanje hângângumu ge tihitnenje otbuap ya Yoane mon?”

¹⁶ Yawu sânetâ nângâm yuwu sâm ekyongop. “Yeje orot-memeyeje bâleje betbanginetâmâ toen katyebom. Lok âlâ irak betnehembâ âi topje katbuap yâhâmâ wâtje pato tatbangiap. Yakât otmâ nâje yâkât itâkat ya mem kâpekmâ golewanjiwomgât dop ki tap. Otmu tânguwomgât dop gurâ ki tap. Nâjeâmâ yâkât amutgen manmâ yâhâwom. Yâkneâmâ Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu ge mem ketetyekbuap. Nombotje manman âilonjoân mem katyekbuap. Yâhâ nombotjeâmâ hâhiwin kakjan katyekmu mannomai. ¹⁷ Otmu den âlâen hâum sâwe. Yejeâmâ sot ekmâ mem kiwilim komot iknjiâk iknjiâk katmai. Nenenjahât pat otmap ya konohân mem hâwurujetâ tatmap. Yâhâ ki nenenjahât pat otmap yamâ mem pilâmai. Yakât dopjeâk yâkne taka biwinenjahât topje ekmâ mem kâsipnongowuap yakât topje yuwu. Yâkât tem lâum manmâ yâhânom yamâ ikjan mem torokatnenekbuap. Yâhâ nombotjanje yâkât hâkâj otmâ betbangim manmai yamâ watyekmu kâlâwân kionjâ hâhiwin nângâmbisâi.” Yawu sâop.

¹⁸ Yâhâ Anitâje tihityenje otbe sâm oap yakât den pat âlepje ekyongop. Yawu otmâ orotmemeyeje bâleje betbanginet sâm den âlâlâ ekyongom engatyejan giop.

Herotje otmâ hilipguop.

¹⁹ Sâp yan lok kutdâ, kutje Herot sâm, yâkne iminjâhât betnehen kionjâ kahane, kutje Herotia sâm, ya miop. Otmu orotmeme bâleje topje topje otmâ gaop. Yakât otmâ Yoaneje ekmu bâlemu yakât girem den ekuop. ²⁰ Girem den ekuop ya nângâmu bâlemu imbiâk mem pâi emetjan katmu talop. Yawu otmâ tosa âlâ miop.

Yoaneje Yesu mem toen kalop.

(Mataio 3:13-17 Mareko 1:9-11)

²¹ Yoaneje toen mem katnenehâk sâm lohimbi kingitje orowâkne yâkâlen ariwi. Yâkâlen arinetâ toen mem katyehop. Sâp yan Yesu gurâ yawuâk yâkâlen ariop. ²² Arimu toen mem katmu Anitâ mepaeop. Yawu otmu himbim pâronj sâmu Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakne kembâ hâtgum Yesu kakjan ge mâmâje otbangiop. Yawu otmu himbimâmbâ Anitâje yuwu sâop. “Gâ nine nanne kambiamne. Nâ biwinane gâhâlâk nângâm kepeihekman.” Yawu sâop.

Yesuhât tâmbâlip̄hâhât kutyenje
(Mataio 1:1-17)

23-38 Top̄je katmâ Anitâje Atam Ewa katyelehop. Atamgât nanje, Set sâ̄m, ya teteop. Setgât nanje, Enosi sâ̄m, ya teteop. Enosihât nanje, Kenan sâ̄m, ya teteop. Kenangât nanje, Mahalali sâ̄m, ya teteop. Mahalalihât nanje, Yaret sâ̄m, ya teteop. Yaretgât nanje, Enok sâ̄m, ya teteop. Enokgât nanje, Metusela sâ̄m, ya teteop. Metuselahât nanje, Lamek sâ̄m, ya teteop. Lamekgât nanje, Noa sâ̄m, ya teteop. Noahât nanje, Sem sâ̄m, ya teteop. Semgât nanje, Arapasat sâ̄m, ya teteop. Arapasatgât nanje, Kenan sâ̄m, ya teteop. Kenangât nanje, Sela sâ̄m, ya teteop. Selahât nanje, Ewe sâ̄m, ya teteop. Ewehât nanje, Pelek sâ̄m, ya teteop. Pelekgât nanje, Lahau sâ̄m, ya teteop. Lahauhât nanje, Seruk sâ̄m, ya teteop. Serukgât nanje, Neho sâ̄m, ya teteop. Nehohât nanje, Tara sâ̄m, ya teteop. Tarahât nanje, Awaraham sâ̄m, ya teteop. Awarahamgât nanje, Isaka sâ̄m, ya teteop. Isakahât nanje, Yakop sâ̄m, ya teteop. Yakopgât nanje, Yura sâ̄m, ya teteop. Yurahât nanje, Peresi sâ̄m, ya teteop. Peresihât nanje, Hesoron sâ̄m, ya teteop. Hesorongât nanje, Arani sâ̄m, ya teteop. Aranihât nanje, Aramin sâ̄m, ya teteop. Aramingât nanje, Aminarap sâ̄m, ya teteop. Aminarapgât nanje, Nason sâ̄m, ya teteop. Nasongât nanje, Salamon sâ̄m, ya teteop. Salamongât nanje, Boasi sâ̄m, ya teteop. Boasihât nanje, Owet sâ̄m, ya teteop. Owetgât nanje, Yese sâ̄m, ya teteop. Yesehât nanje, Dawiti sâ̄m, ya teteop. Dawitihât nanje, Natan sâ̄m, ya teteop. Natangât nanje, Matat sâ̄m, ya teteop. Matatgât nanje, Mena sâ̄m, ya teteop. Menahât nanje, Melia sâ̄m, ya teteop. Meliahât nanje, Eliakim sâ̄m, ya teteop. Eliakingât nanje, Yonam sâ̄m, ya teteop. Yonamgât nanje, Yosep sâ̄m, ya teteop. Yosepgât nanje, Yura sâ̄m, ya teteop. Yurahât nanje, Simion sâ̄m, ya teteop. Simiongât nanje, Lewi sâ̄m, ya teteop. Lewihât nanje, Matat sâ̄m ya teteop. Matatgât nanje, Yorim sâ̄m, ya teteop. Yoringât nanje, Eliese sâ̄m, ya teteop. Eliesehât nanje, Yosua sâ̄m, ya teteop. Yosuahât nanje, Ere sâ̄m, ya teteop. Erehât nanje, Elimatam sâ̄m, ya teteop. Elimatamgât nanje, Ati sâ̄m, ya teteop. Atihât nanje, Meliki sâ̄m, ya teteop. Melikihât nanje, Neri sâ̄m, ya teteop. Nerihât nanje, Salatie sâ̄m, ya teteop. Salatiehât nanje, Seruwawe sâ̄m, ya teteop. Seruwawehât nanje, Lesa sâ̄m, ya teteop. Lesahât nanje, Yoanan sâ̄m, ya teteop. Yoanangât nanje, Yota sâ̄m, ya teteop. Yotahât nanje, Yosek sâ̄m, ya teteop. Yosekgât nanje Semen sâ̄m, ya teteop. Semengât nanje, Matatia sâ̄m, ya teteop. Matatihât nanje, Mata sâ̄m, ya teteop. Matahât nanje, Nahai sâ̄m, ya teteop. Nahaihât nanje, Esili sâ̄m, ya

teteop. Esilihât nanje, Nahum sâam, ya teteop. Nahumgât nanje, Amosi sâam, ya teteop. Amosihât nanje, Matatia sâam, ya teteop. Matatihât nanje, Yosep sâam, ya teteop. Yosepgât nanje, Yanai sâam, ya teteop. Yanaihât nanje, Meliki sâam, ya teteop. Melikihât nanje, Lewi sâam, ya teteop. Lewihât nanje, Matat sâam, ya teteop. Matatgât nanje, Eli sâam, ya teteop. Elihât nanje, Yosep sâam, ya teteop. Otmu Yosepgât yuwu nângâm hilipguwi. “Yosepgât nanje, Yesu sâam, ya teteop.” Yawu gârâmâ Yesu ya Anitâje himbimâmbâ hângângumu ge manop. Otmu Yesuje manmu yambu 30 otbângimu nep topje kalop.

4

*Satanje Yesuhât biwiñahât topje ekbe sâam olop.
(Mataio 4:1-11 Mareko 1:12-13)*

¹ Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakje Yesu mâmâje otbângimu Yoran to ya pilâm lok ki manmaiângen ariop. ² Yan ari sot barak manmâ gamu hilâm 40 pesuk sâop. Sotgât po wañgimu wâtje houj sâop.

³ Yawu otmu Satanje biwiñahât topje nângâwe sâam yuwu sâam ekuop. “Gâ bonñanâk Anitâhât nanje mansat otmuâmâ kât yu sârâ sot otmu nendâ gekbe. Yawu otdâ yanâmâ gâ bonñanâk Anitâhât nanje bulâje mansat sâwom.” Yawu sâam ekuop.

⁴ Sâmu sâop. “Âlepje yarâke yamâ benje Anitâhât den âlâ yuwu tap.

“Anitâje haonmâ ârândâñ tihitnenje otmap. Yawu gârâmâ sotñak konok wâtnenje miangim manmâ yâhânomgât dop ki tap. Yamâ wongât? Anitâje den sâam ningimap ya gurâ lâum yâhânom. Yawu otmunje ârândâñ otbuap yakâ.”

Den yawu tap yakât otmâ gâje den eknohoat ya ki nângâwom.” Yawu sâop.

⁵ Yawu sâmu pumje gip gipñan dâim yâhâop. Dâim yâhâm yanâmâ hânje hânje lok kutyenje pato ya yengât senje âlâlâ dondâ tatyinjiop ya tiripgum yuwu sâam ekuop. ⁶ “Senje âlâlâ tatmâ arap enda eksat? Nâje yukât kunyenje manman. Otmu yu kerek nâhât pat oap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâje galemeye katnek sâam eknohonomai yamâ âlepje galemeye katbom. Yamâ nâhât wahap. ⁷ Yakât otmâ gâje nâ mepaenek-buat yanâmâ galemeye katgekmune senje âlâlâ yu gâhâlâk hârok otbuap.” Yawu sâop.

⁸ Sâmu sâop. “Maiñ, Anitâje den âlâ sâop ya yuwu tap.

“Anitâ pato konohâk tap. Yâk konok mepaenom. Otmu yakât den konohâk tem lâum hoñ bawañgim mannom.”

Den yawu tap. Yakât otmâ gâñe den eknohoat ya lâuwomgât dop âlâ ki tap.” Yawu sâop.

⁹⁻¹¹ Yawu sâmu yanâk Satanñe dâimu Yerusalem kapi pato yakât opon kâmbukñahât gimbâñan yâhâowot. Yâhâm Satanñe yuwu sâm ekuop. “Anitâñe sâmu den âlâ kulemguiwi ya yuwu tap.

“Kâlân kâihan tenj sâmapgât Anitâñeâmâ anjelolipñe hângânyongomu ge tihitge otñetâ ki hiliwahowuat.”

Den yawu tap. Yawu gârâmâ gâmâ bulâñanâk Anitâhât nanñe mansat otmuâmâ yupâ soñ pilâm kionj. Kiondâ ki gohowuap. Yâhâ gekmâ yuwu nâñgâwom. “O, bulâñanâk lok yuâmâ Anitâhât nanñe mansap.” Yawu sâwom.”

¹² Sâmu purik pilâwanjim sâop. “Bâiñ, den âlâ yuwu tap.

“Anitâñe tihitnenñe otmap. Yakât otmâ “Ihilâk otbe,” ki sânom.”

Den yawu tap yakât otmâ gâñe den eknohoat ya nâñgâmune tâñât oap.” Yawu sâop.

¹³ Yawu sâmu Satanñe pilâm sâp girawuân topñe mem tete-wom nâñgâm manop.

Yesuñe topñe katmâ den kâsikum yinjiop.

(Mataio 4:12-17 Mareko 1:14-15)

¹⁴ Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe Yesu mâmâñe otbanjimu lok ki manmaiângembâ Galilaila hânân âwurem ariop. Âwurem ariop yakât den pat kapi ambolipñe sâm haok tuhñetâ kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipñe kerekñe nâñgâwi. ¹⁵ Yawu otmâ miti emetñe ârândânj ari den kâsikum yinjiomu heronje otbanjiwi.

Nasaret kapi ambolipñe Yesuhât nâñgâñetâ giop.

(Mataio 13:53-58 Mareko 6:1-6)

¹⁶ Yawu otmâ ikñe kapi Nasaret yan ariop. Otmu tatmâ nâñgâ nâñgâ sâp ârândânjâk miti emetñan yâhâ Anitâ mepaeminiop yawuâk olop. Emelâk Anitâñe poropetelipñe ekyongomu Miti pepaen kulemguiwi ya sâlikuwe sâm yahatmâ kinop. ¹⁷ Yahatmâ kinmâ poropete Yesaianje pepa kulemguiop ya wañetâ miop. Mem gahaem ekmâ den yuwu kulemguiop ya mem teteop.

¹⁸⁻¹⁹ “Kutdâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe ot-nihim âi yuwu sâm nihiop. Lohimbi biwiyenje orotok sâmu mansai ya yengâlen ari den pat âlepñe ekyongowom. Yâhâ lohimbi umatñe kakñan mansai yâk holañyekbom. Yâhâ lohimbi senyenje bok sâsâñe ya hêngemyongomune senyenje hâreakmu eknomai. Yâhâ lohimbi mem âlâlâ tuhuyekñetâ hâhiwin nâñgâmai ya mem hewewenj tuhuyekmune biwi heronje nâñgânomai.

Yâhâ Kutdâñe lohimbi nângâyîngim tihityeñe otmâ manman âlepñan katyekmu manmâ heronje nângâwanjinomai yakât sâp tâlâhuap yakât den pat ekyongowom. Yawu.”

²⁰ Den ya sâlikum pepa ya mem gonjongum hon bawa âlâ wanmâ ge talop. Ge tatmu miti emetñan tatbi kerekñe denñe nângâne sâm ândâp katbi. ²¹ Ândâp katjetâ yuwu sâm ekyongop. “Den sâlikum ekyongomune nanjai yukât bulâñe yiwerenje teteap.”

²² Yawu sâm ekyongomu yâkât nângâñetâ yahatmu den âilongo eknongoap sâm nângâñetâ âlâ kândâkdâ olop. Yawu olowâke yamâ nombotñañe yâkât nângâñetâ gemu yuwu sâwi. “O yu Yosep nanñe yukâ.”

²³ Yawu sâñetâ yuwu sâm ekyongop. “Hâmbâi yeñe yuwu sâm eknohonomai. “Lohimbi henjemyongomat gârâmâ gike tânaho.” Otmu den âlâmâ yuwu sâm eknohonomai. “Kapanaum kapiân kulem mem gat yakât den pat sâñetâ nângâmain. Yukât otmâ yuân yawuâk mendâ ekne.” Yawu sâm eknohonomai. ²⁴ Yakât otmâ yuwu sâmune nângâñet. Anitâhât poropetelipñañe kapi âlâen ari yâkât den kâsikum yîngiñetâ nângâñetâ bulâñe otmap. Yâhâ yâk hep torehenlipyeñe den kâsikum yîngiñetâ nângâñetâ tâñât otmap.

²⁵ Yakât den âlâ torokatmâ sâmune nângâñet. Emelâk Anitâhât poropete, Isirae lok âlâ, kutñe Elia sâm, ya manop. Sâp yan emet pato kinmu yambu kalimbu otmu emetsenñe nombolân konok ya pesuk sâop. Yawu otmâ sot biatmu lohimbi kerekñe poyenahât otmâ manbi. ²⁶ Otmu sâp yan Isirae lohimbi yengâlen imbi kambut sesengâlâk manbiâke yamâ Anitâñe Elia ekumu ikñe kapi pilâm Sarepat kapi Siron hânân tap yan imbi kambut âlâ manop yâkâlen ariop. Yâkâlen arimu Anitâñe kambut ya tângumu yâkñe Elia sot um wanminiop.

²⁷ Den âlâ torokatmâ sâmune nângâñet. Anitâhât poropete âlâ, kutñe Elisa sâm, manop, sâp yan Isirae kapi ambolipñe sesengâlâkñe hâk bâle otbi. Otmu yâk yengâlen gâtñe ki âlepñe otbi. Yâhâ lok âlâ, kutñe Naman sâm, yâhâmâ Siria hânân gâtñe, yâk konok âlepñe olop.” Yawu sâm ekyongop.

²⁸ Yawu sâm ekyongomu miti emetñan tatbiñe nângâñetâ bâlemu kuk bâleñe otbi. ²⁹ Yawu otmâ yahatmâ kapi betñehen hem bâleñe tap yapâ hâpuñetâ giâkgât Yesu mem gewi. ³⁰ Mem gewi yamâ Anitâñe mâmâñe otbangimu pilâyekmâ âlâengen ariop.

*Yesuñe Kapanaum kapiân ari den kâsikum yîngiop.
(Mareko 1:21-28)*

³¹ Yapâ pilâyekmâ kapi âlâ Galilaia hânân tap, kutñe Kapanaum sâm, yan ariop. Otmu tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen

miti emetņan yâhâ den kâsikum yingiop. ³² Den kâsikum yingimu nângâretâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâwi. “Lok yuņe Anitâhât sâtġât otmâ den kâsikum ningiap. Nângâmunņe yawu oap.” Yawu sâwi.

³³⁻³⁴ Yâhâ lok âlâ weke bâleņe mem mângâemu manmin-iop yaņe miti emetņan tatmâ Yesuhât denņe nângâop. Yawu otmâ weke bâleņe biwi nângân nângânņe mem purik pilâmu kârikņan halahum yuwu sâop. “Bâe, Yesu Nasaret amboņe. Gâ wongât nâhâlen takat? Hilipnohowe sâm takat me? Gâhât topge naņgan. Gâmâ Anitâhât nanņe bulâņe mansat. Otmu Anitâņe hângângohomu nâ bukulpne orowâk hilipnongowe sâm gion.” Yawu sâop.

³⁵ Yawu sâmu yuwu sâm sâwanġiop. “Kâmbukņe. Gâ gaiakmâ ba ari.” Yawu sâmu weke bâleņe yaņe gaiakmâ ba arimu lok ya senņe gâwânġ gâwânġ sâmu launņe barakņanġak pato otmâ ge iop.

³⁶ Yawu otmâ ge imu ekņetâ sâtņe otmu yuwu sâm alahuwi. “Bâe, wâtņe pato tatbaņgiap yakât otmâ weke bâleņe sâwanġimu tem lâuwanġim gaiakmâ ba arap.” Yawu sâwi. ³⁷ Yakât den pat ya sâm haok tuhuņetâ kapi nombot nombot huhum liņgarakmâ arimu lohimbi kiņgitņe orowâkņe nângâwi.

*Yesuņe sâmu Simon hewunņe âlepņe olop.
(Mataio 8:14-17 Mareko 1:29-34)*

³⁸ Yesuņe yahatmâ miti emetņambâ gem ariop. Ari lok âlâ, kutņe Simon Petoro, yâkât hewunņe mesek pato kumu hâkņe kâlâp otmu im talop. Yakât ekunġetâ emelan yâhâop. ³⁹ Emelan yâhâm ekmâ yan mesek ya sâwanġimu hâkņe sânduk sâop. Yawu otmu imbi yaņe yahatmâ sot um yingimu newi. ⁴⁰ Um yingimu nem tatņetâ emetsenņe purik sâop yan sombemân yâhâ kinop. Kinmu kapi ambolipņe kundat âlâlâ otbi ya lâuyekmâ yâkâlen ariwi. Yawu otņetâ kunyeņan mem heņgemyongop. ⁴¹ Otmu weke bâleņe watyekmu gaiakmâ ari kârikņan halahum yuwu sâwi. “Gâ Anitâhât nanņe.” Yawu sâwi yakât otmâ Yesuhât topņe sâm tetem lohimbi ekyongomaihât kuyingiop.

*Yesuņe den pat âlepņe ya Yuraila lohimbi ekyongop.
(Mareko 1:35-39)*

⁴² Emet haņ sâmu emelambâ gem lok biaengen ariop. Arimu kapi ambolipņe pânņetâ biatmu kapi ya pilâm betņan watmâ ariwi. Ari mem tetem pilânenekmâ âlâengen arimap sâm mem alitbi. ⁴³ Mem alitņetâ yuwu sâm ekyongop. “Nâ kapi ârândân ari Anitâhât den kâsikum yingimune lâum mannomai yakât hângânnohomu gewan.” Yawu sâop.

44 Yawu sâam Yuraia hânân kapi tipi tapi tatmâ arap yan ari miti emetnje ârândân yâhâm gem den kâsikum yingioip.

5

*Yesuje honj bawalipnje nombotnje meyehep.
(Mataio 4:18-22 Mareko 1:16-20)*

1 Hilâm âlâen Yesuje Genesaret dengân ginñan ari kinop. Ari kinmu lohimbi dondânje Anitâhât den nângâne sâam yâkâlen ari mem hawam mewam tuhuwi. 2 Yawu otñetâ wanja yâhâp talop yakât ambolipñanje wanjaembâ gem inñan itânje pirim kinbi. 3 Pirim kinñetâ Yesuje lok âlâ, kutnje Simon sâam, yâkât wanjaen yâhâm yuwu sâam ekuop. “Ga puli kuñetâ endun bane.” Yawu sâamu puli kum endun bañetâ lohimbi yanje dengân ginñan ge tatbi. Ge tatñetâ Yesuje yahatmâ wanja hâmenjan yâhâ kinmâ den kâsikum yingioip. 4 Den kâsikum yingimu pesuk sâamu Simon yuwu sâam ekuop. “Dengân tânâmñan ba inñan itânje pilâñetâ gemu inñan dondânje yakât kâlehen kutakulakñetâmâ mem dâinñetâ gawuap.”

5 Sâamu sâop. “Lok pato, nenje omoñje inñan itânje pilâmunñe giap yamâ inñan âlâ ki miain. Yawu gârâmâ gâhât den ya lâum yâhâpñe ba inñan itânje ihilâk pilâmunñe gewuap.” Yawu sâop.

6 Yawu sâamu inñan itânje pilâñetâ gemu inñan dondâhâlâk yakât kâlehen kutakulakñetâ mem dâinñetâ tiririk sâam tok sâwe sâam olop. 7 Tok sâwe sâam otmu yanjak benje bukulipyenje wanja âlâen kinbi ya sâñetâ ga tânyongowi. Tânyongonñetâ inñan itânje ya mem dâinñetâ wanja yâhâp pik sâamu guhulakde sâam olowot.

8-10 Yawu otmu Petoro otmu bukuyâhâtñe, imi ata, kutyetñe Yakowo yet Yoane, Yeweri nanyâhâtñe, yâkñe inñan dondâ ya ekñetâ âlâ kândâkdâ olop. Ekñetâ âlâ kândâkdâ otmu yakât otmâ Simon Petoroñe Yesu mepaem yuwu sâop. “Mainj, Kutdâ, mat oarâke. Gâmâ lok âlepñe. Yawu gârâmâ nâmâ lok bâleñe. Yakât otmâ nâñe hâmehan kinbomgât dop bia.”

Sâamu sâop. “Biwi yâhâp ki ot. Yiwerenje inñan dâiat. Yâhâ hâmbâi lok meyekdâ nâhâlen biwiyenñe kepeim mannomai.”

11 Yawu sâam ekumu puli kuñetâ wanja ya dengân ginñan yâhâmu yan âiyenje pilâm Yesuhâlen torokatñetâ orowâk manbi.

*Lok âlâ hâk bâle tetewanjimu manop ya Yesuje henjenñuop.
(Mataio 8:1-4 Mareko 1:40-45)*

12 Yesuje kapi ya pilâm âlâen arimu lok âlâ hâk bâle kârîkñe tetewanjimu manopñe Yesu ekmâ yan gotñan bam yuwu sâam âikuop. “Lok pato, gâñe sârâ kundat topñe topñe biat-ningiwuapgât dop tap. Yawu sâñetâ nanñan. Yakât otmâ nângânihirâ hâk bâle yuñe pesuk sânihiâkgât nanñan.” Yawu sâam âikuop.

¹³ Sâmu sâop. “Nângâhiahian. Âlepņe, walipgohomune hâk bâle biatgihiâk.” Yawu sâm walipgumu yanâk biatbangimu âlepņe olop. ¹⁴ Yawu otmu Yesuņe yuwu sâm ekuop. “Gâ otgihian yukât den pat bukulipge ki ekyongowuat. Hotom umai yengâlen konok ari ekyongowuat. Ekyongom yan Moseņe hotom u uhât girem den kulempuop ya watmâ kinmâ Anitâhât hotom umbuat. Hotom umbuat ya ekmâmâ lohimbņe hâk bâle biatgihiap yukât topņe nângânomai.” Yawu sâm ekumu ariop.

¹⁵ Yapâ ari iliwetmâ den pat ya sâm haok tuhuop. Sâm haok tuhumu den pat ya liņgarakmâ kapi ârândân arimu lohimbî kiņgitņe orowâkņe Yesuhât den nângâne sâm yâkâlen ariwi. Yâhâ lohimbî kundat otbi gurâ Yesuņe mem henġemnongoâk sâm yâkâlen ariwi. ¹⁶ Yâkâlen ari mem hawam mewan tuhunetâ yakât pilâyekmâ lok biaengen ari Anitâ orop den olowot.

*Yesuņe lok pareņe yâkât tosaņe pilâwanġiop.
(Mataio 9:1-8 Mareko 2:1-12)*

¹⁷ Hilâm âlâen Yesuņe lohimbî den kâsikum yingiop. Yawu otmu Parisaio lok otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi ya nombotņe kapi âlâlâ Galilaia otmu Yuraia hânân tatmâ arap ya pilâm yâkâlen ariwi. Yâhâ nombotņe âlâmâ Yerusalem kapi pato yapâ ariwi. Kapi âlâlâ ya pilâm lohimbî yâk yengâlen ari tatmâ yâk orop oset guset otmâ kinbi. Yawu otņetâ Anitâņe Yesu mâmâņe otbangimu lohimbî henġemyongowuapgât dop teteop. ¹⁸ Sâp yan lok pareņe âlâ mem gerelân katmâ lâum yâkâlen ariwi. Lâum arinġetâ lohimbî dondâņe emet umbiņan kinmâ mâtâp manġuyingiwî. ¹⁹ Mâtâp manġuyinginġetâ yakât otmâ yâk yengâlen hâum pâpġuwî. Hâum pâpġum mâtâpġât pâninmâ emet gimbâņan getek getek lâum yâhâwî. Yâhâ emet gimbâņe mem kusatmâ mem katņetâ lohimbî hohetyeņan Yesuhât gotņan ġiop. ²⁰ Otmu Yesuhâlen biwiyeņaņe kepeiwi yakât topņe ekmâ lok pareņe ya yuwu sâm ekuop. “Anitâņe tosahe yiwerenġe pilâhihiap.”

²¹ Yawu sâmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi otmu Parisaio yâkņe nângânġetâ bâlemu biwiyeņe ekmâ yuwu sâm ekyongop. ²² “Yeņe nâ nekņetâ lok bâleņe otmune biwiyeņaņe yawu naņgai. Yakât nângâmune ki ârândân oap. ²³ Wuân âi tuhumune ekņetâ dopņan otbuap? Yuwu mon sâm ekuwom. “Nâņe tosahe pilâhihian.” Yawu sâwom me? Me “Gâ getek yahatmâ geretge lâuakmâ ari,” sâwom. ²⁴ Yakât nine topne yuwu sâmune nângânġet. Nâ Anitâņe hânġânnohomu ġewangât tosaņe pilâyingim mansan. Anitâņe âi sâm nihiop yukât topņe ekmâ nângânġetġât oan.” Yawu sâm ekyongop.

Yawu sâ m ekyongom topne ekmâ keteraknetgât lok parene ya yuwu sâ m ekuop. “Gâ yahatmâ geretge lâuakmâ emetgan ari.” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâmu in yawu yahatmâ Anitâ mepaem geretne lâuakmâ emetnehén ariop. ²⁶ Arimu lohimbî hâlân mâ kinbîne Yesune Anitâhât wâtñan kinmâ nep miop ya eknetâ âlâ kândâkdâ otmu Anitâ mepaem yuwu sâwi. “Âun yukârâmâ wahap ki orotne tetemu eksain.” Yawu sâwi.

Yesune hon bawanje âlâ miop ya kutne Lewi.

(Mataio 9:9-13 Mareko 2:13-17)

²⁷ Otmu Yesune emelambâ gem ariop. Ari takesi meme lok âlâ, kutne Lewi sâ m, yâkne tewetsen ne emetñan tatmu ehop. Tatmu ekmâ yuwu sâ m ekuop. “Ga. Nâhâlen torokatdâ orowâk mandehât nanñan.” ²⁸ Yawu sâ m ekumu Lewine tewetsen ne meminiop ya pilâm yahatmâ Yesuhâlen torokatmu orowâk ariowot. ²⁹ Yawu otmâ Lewine Yesuhât herone nânğawanğim dâimu emetñan yâhâowot. Emetñan yâhâmutâ takesi meme lok otmu lok nombotne meyekmu ganetâ sot pato uyiñgimu newi. ³⁰ Nem tatnetâ Parisaio lok otmu Mosehât girem den kâsikum yiñgiminiwi ne belângen kinmâ yekmâ nânğanetâ bâlemu hon bawalipne yuwu sâ m âiyongowi. “Wongât Yesune takesi meme lok otmu lok bâlene yu orop menduhuakmâ lau konok niai?”

³¹ Yawu sâ m âiyongonjetâ Yesune den ya nânğâm Parisaio yuwu sâ m ekyongop. “Den âlâen hâum sâ mune nânğanet. Lok mesekyene bianje dokta yengâlen ki arimai. ³² Yâhâ lok kundatyene orop me hâhiwin teteyiñgimap yanje konok dokta yengâlen arimai. Yakât topne yuwu sâ mune nânğanetâ keterahâk. Yengâlen gâtne nombotñane yuwu sâ mai. “Nen lok âlepne, nen orotmemenen ne âilongo dondâ otmâ mansain.” Yawu sâ m pâlâmne manmai. Lok yawuya yengât sâ m ki gewan. Yene lok bâlene sâ m kewilâyeknetâ belângen manmai yawuyanje orotmemeyene bâlene pilâm Anitâhâlen biwiyenane kepeim denne lâum bulâne mem tetenjetgât gewan.” Yawu sâop.

Yesuhât hon bawalipne sot barak ki manminiwi.

(Mataio 9:14-17 Mareko 2:18-22)

³³ Yesune den yawu sâ m ekyongomu lok nombotñane yuwu sâ m ekuwi. “Yoane bukulipne otmu Parisaio lok nombotñane Anitâhât âi menehât nânğâm yâkâlen biwiyenane hikum sot barak manmâ Anitâ mepaem manmai. Yamâ gâhât hon bawalipganjeâmâ sot kutakamai.”

³⁴ Sânetâ sâop. “Yakât den âlâen hâum sâ mune nânğanet. Lok patone imbi miakbe sâ m bukulipne meyekmu orowâk tatmâ

sot um nem heronje otnomai. Heronje otnomaiân sot barak ki tatnomai. Yâhâ hâmbâi mâne kasalipyenaje taka bukuyenje kuñetâ mumbuap yanâmâ engat hako nângâm sot barak man-nomai. ³⁵ Yakât yuwu sâmunne nângâñet. Yiwerenjeâmâ nâ orowâk mansain yakât otmâ sot barak ki mansai. Hâmbâi mâne nâ nohonjetâ mumbom sâp yan engat hako nângânomai.” Yawu sâop.

³⁶ Otmu orotmeme embâñan otminiwi ya otmu ikñe orotmeme âñje kâsikum yingiop yanje ki lâuahop. Yakât otmâ yâhâp yâhâp menduhum lâunomaihât dop ki olop. Yakât topñe nângâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Nen sot me salup me âlâlâ une sâm hâpu golâenâk mânunmâ titâkum umain. Gârâmâ hâpu tekañan mânunmâ kâlâwân katmain yamâ hâpu tekañe ya sem huhumu sot ya golâ kinmap.” Yawu sâop. ³⁷ Otmu den âlâen hâum yuwu sâop. “Imbi âlâñe lepa dorokum tâk masipguwuap. Masipgum katmu tatmâ hâñgiñe otbuap. Yâhâ yakât kakñan tâk âñje orop menduhum lowaim iri osowuap. Iri osom senñe âlâlâ mânunbuap yan dâimu tiririk sâmu tok sâwuap. ³⁸ Yakât otmuâmâ nenñe tâk âññajak menduhum lowaimain. Yawu otmain yanâmâ senñe âlâlâ umatñe mânunnomân yamâ dâimu ñirik ñirik sâm ki tok sâwuap. Yâhâ hâñgiñe otmu âñje menduhunom yamâ dâimu titâk sâwuap. Yamâ ki orotñe. ³⁹ Otmu yuwu sâmunne nângâñet. Imbilipnenñaje senñe âlâlâ mem iri âññan mânunmâ hikâm arimai ya lândem iri hâñgiñe bâleñan ki mânunmâ hikâm arimai. Iri âññahâlâk nângâmai. Yawu.” Yawu sâop.

6

*Yesu honj bawalipñe orop tatmâ nângâ nângâ sâp ya kuwi.
(Mataio 12:1-8 Mareko 2:23-28)*

¹ Tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen Yesu otmu honj bawalipñe âi kalam biwiñambâ gem ariwi. Gem ari mâtâp tânâmñan po irik irik yingiop. Yawu otmuâmâ buku nombotñe yengât kalamân sot talop ya mem newi. ² Mem neñetâ Parisaionje yekmâ Yesu yuwu sâm âikuwi. “Mosenje girem den kulemgupop ya lâum âun yu tatmâ nañgain. Yakât girawu otmuâmâ honj bawalipganje bukulipyenje yengât kalamâmbâ sot mem niai? Ya otñetâ yekmunñe bâleap. Yakât otmâ gâñe kuyingirâ âlâku ki otnomaihât nañgain.” Yawu sâwi.

³⁻⁴ Yawu sâñetâ purik pilâyingim sâop. “Emelâk embâñan Dawitiñe olop yakât den pat sâlikum ki nângâm henjenjumai. Yakât topñe nângâñetâ keterahâkgât yuwu sâmunne nângâñet. Dawitiñe olop sâp yan hotom uwi ya yengât lok kunje âlâ manop, kutñe Awiata sâm. Sâp yan Anitâhât hotom um manbiñe banja tuhumi Anitâhât pat sâm katminiwi ya yâkñe

konok neminiwi. Lok injeâmâ bia. Hilâm âlâen Dawiti otmu ikne tembe lâulipne sotgât bâlenjetâ yan iknak Anitâhât miti emetjan yâhâop. Yâhâmâmâ Awiatane sot kâmbukne sâam kalop ya ihilâk mem niop. Mem nem nombotne talop ya mem tembe lâulipne ge kâsikum yingimu newi. ⁵ Yâhâ Anitâne hângânnohomu ge mansan nâmâ tatmâ nângâ nângâ yakât amboje. Otmu yakât bonjeâmâ nâne konok mem teteman." Yawu sâam ekyongop.

*Tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen Yesune lok âlâ hengenjuop.
(Mataio 12:9-14 Mareko 3:1-6)*

⁶ Tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen Yesune miti emetjan yâhâm den kâsikum yingio. Yâhâ lok âlâ bâte bonângen mum pâlâmne olop yan tatmu ehop. ⁷ Yawu gârâmâ "Tatmâ nângâ nângâ sâpnan Yesune lok parene ya mem hengenjuwup me bia?" sâam Parisaio lok otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi ya nombotjane Yesu mem den âiân katne sâam bamu bam watbine gotyetjan ba kinbi. ⁸ Gotyetjan ba kinjetâ Yesune biwiyenahât topne nângâm lok parene ya yuwu sâam ekuop. "Yahatmâ kin."

⁹ Sâamu yahatmâ kinmu benje Parisaio ya yuwu sâam ekyongop. "Sânetâ nângâwe. Mosenje den kulemgup ya topne girawu tap? Tatmâ nângâ nângâ sâpnan lok hengenjuongom me hilipyongom? Yakât sânetâ nângâwe." ¹⁰ Yawu sâam âiyongomu biwiyene umatne otmu olotonâk kinbi. Olotonâk kinjetâ yekmu bâleop. Yekmu bâlemu kunyene kârikne otmâ hiliwahonomai yakât nângâm tepne nângâyingio. Tepne nângâyingim lok parene ya yuwu sâam ekuop. "Bâtge kuwihak." Yawu sâamu bâte pilâmu kuwihakop. ¹¹ Panmu kuwihakmu Parisaio lok otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwine ya ekmâ biwiyene kâlâp otmu gem ariwi. Gem ari Yesu girawu otbângine sâam den alahu gulahu otbi.

*Yesune aposololipne meyehop.
(Mataio 10:1-4 Mareko 3:13-19)*

¹² Emet njan sâamu Anitâ orop den otbe sâam Yesune pumnan yâhâop. Yâhâmu Anitâ orop den otmutâ emet hanj sâop. ¹³ Emet hanj sâamu yan lok orowâk manbi ya sâlipyongom yâk yengâlen gâte lok kâiân yâhâp meyekmâ âi sâam yingio. Yawu otmâ kutyene pato Aposolo sâam yingio. Lok yamâ kutyene yuwu. ¹⁴ Simon yâkât kutne âlâ Petoro sâam imine Anderea, imi ata Yakowo yet Yoane, lok âlâmâ Pilip, Batolomaio, ¹⁵ Mataio, Toma, Alipaio nanje Yakowo. Âlâmâ Simon yâhâmâ komot âlâen gâte ya yengât topyene yuwu. Kasalipyene Roma lok ya yengât hâkân otmâ watyekne sâam otminiwi yan gâte. Âlâmâ Yakowo nanje Yurasi. ¹⁶ Otmu bânjeâmâ Yurasi

yamâ Karioto kapiân gâtje. Yâkneâmâ Yesuhât betjehen kionop ya.

Yesuje lohimbi mem hengemyongop.

(Mataio 4:23-25)

¹⁷⁻¹⁸ Meyekmâ pumnehembâ gâlikñan gemu lok nombotje denje nângâm watbiñe peneyiñgiwi. Peneyiñjetâmâ lohimbi kiñgitje orowâkñe denje nângâne sâmbâ yâkâlen ariwi. Lohimbi yâkâlen ariwi yamâ yuwu. Nombotje Yerusalem kapi pato otmu kapi tipi tapi Yuraia hânân tاتمâ arap ya ambolipñe. Yâhâ nombotje âlâmâ Tiro Siron kapi yâhâp saru giññan tap ya ambolipñe. Lohimbi yañe yâkâlen ariñjetâ den kâsikum yingop. Yâhâ lohimbi nombotje weke bâleñañe mângâeyehop ya ekyongomu gaiakmâ ariñjetâ âlepñe otbi. Otmu kundat otbi ya hengemyongop. ¹⁹ Yâhâ wâtje pato tatbañgiop yakât otmâ lohimbi in wâiwiñe âlepñe otbi. Yakât otmâ lohimbi sambeñe wâim âlepñe otnehât mem hawam mewam tuhuwi.

Yesuje lohimbi den ekyongop.

(Mataio 5:1-12)

²⁰ Yawu otñetâ Yesuje yuwu sâmbâ ekyongop. “Den bonje sâmbune nângâñet. Yen senje âlâlâhât umburuk otmâ manmai yamâ Anitâhâlen biwiñañe kepeñjetâ tihityeñe otmâ yâhâwuap. Yakât otmâ tepyeñe herone otmu mannomai. ²¹ Yâhâ po manmai yen gurâ Anitâñe sot kâle yingimu neñjetâ ârândâñ otyiñgiwuap. Yakât otmâ tepyeñe herone otmu mannomai. Yâhâ we bâle nângâm manmai yenâmâ hâmbâi Anitâñe mem biwi sânduhân katyekbuap. Yakât otmâ tepyeñe herone otmu mannomai. ²²⁻²³ Otmu lok bulâñe nâhâlen biwiñañe kepeim manñetâ lohimbi nombotñañe hakyenñan sâmbâ mem bâleyeknomai yanâmâ yuwu nângâñomai. “Âo, bonñanâk. Anjoân emelâk tâmbâlipnenñañe Anitâhât poropete yawuâk otyiñgiñjetâ bâleop. Otmu âun yu gurâ yawuâk otningimai. Yawu gârâmâ yakât hâmeñe hâmbâi himbimân manman kârikñe mem herone kakñan mannom.” Yawu nângâm tepyeñe herone otmu mannomai.

²⁴ Yawu sâmbâ ekyongom lohimbi manman sânduhân manñetâ tepyeñe umatñe otmap ya yengât yuwu sâmbâ ekyongop. “Lohimbi senje âlâlâ tatyñgiapñe hop sambe kakñan manmai. Yae, hâmbâi manman bâleñan ari olo gilâp otnomai. ²⁵ Yâhâ lohimbi sot pato kakñan kinmai yañe hâmbâi sotgât umburuk otmâ olo gilâp otnomai. Yâhâ lohimbi herone kakñan manmai yamâ hâmbâi gilâp amokñan isem mannomai. ²⁶ Otmu den âlâ torokatmâ sâmbune nângâñet. Emelâk embâñan poropete perâkñañe

Anitâhât den kelangatmâ papatolipyenje kâityongominiwi. Kâityongonjetâ ki nângâmâk papatolipyenjanje heronje otyingwiwi. Heronje otyingwiwiâke yamâ den perâkne sâwi yakât matne Anitâne yingimu mewi. Yawu gârâmâ lohimbine yengât nângâm heronje otyinginomai yan biwi golâ mannomai. Yâhâ heronje otyinginomai yan lohimbine heronje otningiai yakât otmâ Anitâne gurâ yawuâk nenekmu ârândân oap yawu ki nângânomai.”

Kasalipnenje buku otyinginom.

(Mataio 5:38-48)

²⁷ Yâhâ den âlâ torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Sâmune nângânet. Yenje kasalipyenje buku otyinginomai. Otmu lohimbine yengât hâkân otmai yâk gurâ yawuâk buku otyinginomai. ²⁸ Otmu lok âlâ me âlâne Anitâne mem bâleyehâkgât lohimbisait kakyenjan pilânomai yamâ Anitâne lukuleyehâkgât ulitgunomai. Otmu lok âlâ me âlâne mem âlâlâ tuhuyeknomai yamâ yenje ya yengât umam sâyinginomai. ²⁹ Lok âlâ me âlâne mângâeyeknomai yan yakât matne ki kâpekyinginomai. Lok âlâ me âlâne ambonjahât bâlene hân meyingim yanak kiapgâlen yen meyekmâ arinomai. Meyekmâ arinjetâ mâtâwânâk yenje hân âlâkuâk yinginetâ pesuk sâwuap. ³⁰ Lok âlâ me âlâne yu me ya ninginet sâm ulityongonomai yamâ in yawu yinginomai. Me lok âlâ me âlâne senje âlâlâ ekmâ kandi meyinginomai yakât purik sâm ninginet ki sânomai. ³¹ Bukulipyenjanje tânyongonjetgât nângâmai yenje gurâ nângâmai dop yawuâk tânyongonomai.

³² Yâhâ lok nombotjanje yen buku otyinginetâ yengu yâk konok buku otyinginomai yakât Anitâne nângâmu ki ârândân otbuap. Yâhâ lok nombotjanje ki buku otyinginetâ yengu yawuâk yâk ki buku otyinginomai yakât Anitâne yen ki lukuleyekbuap. ³³⁻³⁴ Yâhâ lok nombotjanje yen orop buku konok manne sâm tânyongonjetâ yengu yakât matne yâk konok tânyongomai. Yawu otmai yanje lok bâlene bukulipyenje orop tânahomai orotmeme ya ki wangiwuap. Yakât otmâ Anitâne yen ki lukuleyekbuap.

³⁵ Yenje kasalipyenje buku otyinginomai. Otmu yu me yakât umburuk manmai ya bât belaiâk yingim yakât matne ninginetgât ki nângânomai. Yawu otyinginomai yanâmâ Anitâ yahat yahatjanje meyekmâ nine nanne baratne sâm tihityenje otmu mannomai. ³⁶ Anitâne yen lok bâlene umam sâyingimu yakât matne ki miai. Yakât otmâ lohimbine nombotjanje mem âlâlâ tuhuyeknetâ yengu yakât matne ki kâpekyinginomai.

Lohimbi yengât den ki sâm hâreyinginom.

(Mataio 7:1-5)

37 Otmu yeŋe lohimbi yeŋgât den ki sâŋ hâreyiŋginomai otmuâmâ Anitâŋe gurâ yawuâk yeŋgât ki sâŋ hâreyiŋgiwuap. Otmu yeŋe lohimbi yekmâ ki sâŋ ge katyeknomai otmuâmâ Anitâŋe gurâ yawuâk yen yekmâ ki sâŋ ge katyekbuap. Yâhâ yeŋe lohimbi yeŋgât tosayeŋe pilâyiŋginomai otmuâmâ Anitâŋe gurâ yawuâk yeŋgât tosayeŋe pilâyiŋgiwuap. 38 Yeŋe lohimbi tânyongom senŋe âlâlâ yiŋginomai otmuâmâ Anitâŋe ya wangim hop sambe yiŋgiwuap. Iri mânunŋmâ tâtâkumunŋe pik pato otmap yakât dopŋeâk Anitâŋe yiŋgiwuap. Yakât otmâ Anitâŋe yiŋgimap yakât dopŋeâk yengu yiŋginomai.”

Yesuŋe den âlâen hâum sâŋ ekyongop.

39 Yesuŋe den âlâen hâum yuwu sâŋ ekyongop. “Lok senyeŋe bok sâsâŋaŋak dâiakmâ arinomai yamâ mâtâp tâpikgum ari hemân kionŋnomai. Kionŋmâ hiliwahonomai. 40 Otmu naom âlâ me âlâŋe bawapilipyenŋe ki wangiyeknomai. Naom âlâ me âlâŋe yu me yakât topŋe nâŋgâm henŋenŋunomai yanâmâ bawapilipyenŋe nâŋgâmai yakât dopŋeâk nâŋgânomai.” Yawu sâop.

41 Den âlâen hâum yuwu sâŋ ekyongop. “Gâŋe bukukahât senŋan wahap tipiŋe tap ya ekbuat. Otmu gike sengan gurâ wahap pato tap ya ki enâkmâ nanŋanŋimâk bukukahât yuwu mon sâwuât. 42 “Buku. Sengan wahap ya hâlulum pangihiwe.” Gâ yawu sâwuât otmuâmâ lok perâkŋe. Gike sengan wahap pato tap ya hâlulum pilâkâmâ yanâmâ bukukahât senŋan wahap tatbuap ya hâlulum pilâwanŋiwuat. Wongât? Yuwuhât. Gâŋe gike orotmememehe bâleŋe yakât nâŋgârâ tâŋât otmap. Yawu gârâmâ bukukahŋe otmu kinŋonŋ otmap ya ekdâ dondâ bâlemap. Yawu otbuat yamâ ekmune ki ârândânŋ otbuap.” Yawu sâop.”

Nak topŋe topŋe

(Mataio 7:17-20 Mataio 12:33-35)

43-44 Otmu Lohimbine yeŋe topyenŋe nanŋanŋinŋetgât Yesuŋe den âlâen hâum yuwu sâŋ ekyongop. Nak esenŋe omonŋ omonŋ pilâmap yanâmâ bonŋe bâleŋe ki kinmap. Yâhâ nak esenŋe gimbanŋgumap yanâmâ bulâŋe âlepŋe âlâ ki kinmap. Bia yakâ. Yâhâ kiatŋe manam ki otmap. Otmu manamŋe kiat ki otmap. Otmu giŋ gârârânŋ yaŋe ham ki otmap. Otmu hamŋe giŋ gârârânŋ ki otmap. Yamâ topyenŋe ikŋiâk ikŋiâk. 45 Lok âlâhât biwiŋan nâŋgân nâŋgân âlepŋe me bâleŋe tatmap ya yawuâk lauŋambâ ga takamap. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâhât biwiyeŋan nâŋgân nâŋgân âlepŋeâk tatmapŋe orotmemeyenŋe âlepŋe otmâ uwawapŋe bia manmai. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâhât biwiyeŋan nâŋgân nâŋgân bâleŋeâk tatmapŋe orotmemeyenŋe bâleŋe otmâ bukulipyenŋe mânŋgâeyekmai. Yawu.”

*Lok nângân nângânne orop otmu lok kopa
(Mataio 7:24-27)*

⁴⁶ Yesuŋe lohimbi kinbi ya yuwu sâŋ ekyongop. “Yeŋe “Kutdânenne Kutdânenne,” sâŋ nohonmaiâke yamâ den ekyongoman yamâ ki lâumai. ⁴⁷ Yakât otmâ den âlâen hâum sâŋune nângânnet. Lok âlâ me âlâne nâhâlen gaŋetâ den ekyongomune nângâm heŋgeŋgum lâumai yaŋe dop yuwu manmai. ⁴⁸ Lok nângân nângânneŋe orop yaŋeâmâ emet tuhune sâŋ hân kendâm saran kâkâlep yaŋe kânângâm emet tuhunetâ tiŋ tiŋâk kinbuap. Yawu gârâmâ mososoŋ mem gâsuk gâsuk tuhumu emet ya ŋiwiŋ ŋiwiŋ sâŋ ki putuk sâwuap. Yenâmâ dop yawuya.

⁴⁹ Âlâmâ purik pilâm sâwe. Lok âlâ me âlâne nâhât den nângânnetâ nahat otmu betbaŋgim manmai, lok ya yeŋgât topyeŋeâmâ yuwu. Lok kopa nombotŋe emetyeŋe tuhune sâŋ hân kendâm saran kakŋeâk kânângânomai. Yawu tuhunetâ emet ya saranne kandi kinbuap. Yakât otmâ mososoŋ mem gâsuk gâsuk tuhumu emet ya putuk sâŋ ge imbuap. Yawu.” Yawu sâŋ ekyongop.

7

*Yesuŋe hoŋ bawa âlâ heŋgeŋguop.
(Mataio 8:5-13)*

¹ Yesuŋe den yawu ekyongom yapâ pilâyekmâ Kapanaum kapiân ariop. ² Kapanaum kapiân ariop sâp yan Roma tembe lâu yeŋgât kunyeŋe âlâhât hoŋ bawane mesek sâtŋan kinop. Yâhâ tembe lâu yaŋe ikŋe nanŋahât nângâwaŋgimap yakât dopŋeâk hoŋ bawane yakât nângâwaŋgiop. ³ Yakât otmâ “Yesu taka tap,” yawu sâŋetâ nângâm tembe lâu yaŋe Yesuŋe ga hoŋ bawane heŋgeŋguâkgât Yura yeŋgât papatolipyene nombotŋe hâŋgânyongomu yâkâlen ariwi. ⁴⁻⁵ Ari yuwu sâŋ ekuwi. “Roma tembe lâu yeŋgât kunyeŋe âlâ nengâlen biwiŋaŋe kepeimu nen orop mansain. Lok yuŋe ikŋe tewetsenŋaŋe lok puluhuyekmu nengât miti emetŋe ya tuhuningiwi. Yakât otmâ denŋe nângâm ari tânguwaŋgât naŋgain.” Yawu sâwi.

⁶ Yawu sâŋ ekuŋetâ nângâyŋgimu orowâk ariwi. Ariŋetâ emet ya tâlâhumuâk otmu bukulpŋe hâŋgânyongomu Yesuhâlen ba yuwu sâŋ ekuwi. “O lok pato, bukunenŋe yuwu yap. ⁷ “Nâ lok âlepŋe bia. Yakât gâŋe nâhât emelan gawuatgât ki naŋgan. mâtâwânâk kinmâ denâk sârâ hoŋ bawane yu âlepŋe otbuapgât naŋgan. ⁸ Yâhâ nâ nineâmâ lok patonahât tem lâuwaŋgim yâkât amutgen manman. Gârâmâ patonaŋe nâ gurâ buku nombotŋe yeŋgât kunyeŋe sâŋ nihimu manman. Yakât otmâ nâŋe tembe lâulipne âlâ me âlâ yuken me yaken ariŋet sâŋune âlepŋe nâhât tem lâunihim arimai. Me âi wuân

me wuân tuhuñet sâm âi yingiman ya gurâ âilongo tuhumai. Gâmâ lok pato. Yakât otmâ denâk sârâ âlepñe otbuapgât nanñan.” Yawu sâm den kalop ya bukulipñañe Yesu ekuwi.

⁹ Den yawu ekuñetâ Yesuñe nâñgâmu ewe membe olop. Nâñgâmu ewe membe otmu Isirae lohimbi betñan sâwi ya yuwu sâm ekyongop. “Wâtne pato tatnihiap yakât nâñgâm Roma lok yuñe biwi yâhâp ki oap. Yakât yuwu nanñan. Isirae yengâlen gâtñe âlâ me âlâñe lok yuñe oap yuwu âlâ ki otñetâ yekman. Lok yuñe nâhâlen biwiñañe kepeim den katnihiap yu ekmune âilongo oap.” Yawu sâm ekyongop. ¹⁰ Yawu sâm ekyongomu tembe lâu bukulipñañe purik sâm yapâ pilâyekmâ âwurem ari emelan yâhâm hoñ bawa âlepñe olop ya ekbi.

Yesuñe lok âlâ mumuñambâ mem yahalop.

¹¹ Yesuñe hoñ bawalipñe meyekmâ kapi âlâ, kutñe Nain sâm yan arinjetâ lohimbi dondâhâlâkñe betyeñan sâñetâ ariwi. ¹² Kapi ya hâumâk otñetâ imbi kambut âlâhât nanñe sihanâk muop ya hangune sâm bukulipñañe gerelân katmâ lâum gewi. Yawu otmâ lohimbi tem pato betyeñan sâñetâ gewi. ¹³ Otmu Kutdâñe kambut ya ekmâ tepñe nâñgâm “Ki ise,” sâm ekuop. ¹⁴ Yawu sâm ekum geret lâum gewi yan memu inâk kinbi. Inâk kinñetâ lok sihan ya ekmâ yuwu sâm ekuop. “Yahatmâ kin.” ¹⁵ Yawu sâm ekumu mumuñambâ yahatmâ dendât otmu ekñetâ sâtñe bâleñe olop. Otmu imbi kambut ya nanñeit yetgât Yesuñe “lohotñan manset” sâm ekyotgop.

¹⁶ Otmu lohimbi yan kinbiñe ya ekñetâ sâtñe otmu Anitâ mepaem yuwu sâwi. “Anitâñe ikñe poropete âlâ hâñgângumu taka hohetnennñan mansap.” Yâhâ nombotñañe yuwu sâwi. “Lok yuñe tihitnenñe otmâ manman âlepñan katnenekmu mannongât Anitâñe hâñgângumu taka mansap.” Yawu sâwi.

¹⁷ Yesuñe lok sihan ya mumuñambâ mem yahalop yakât den pat ya lohimbiñe sâm haok tuhuñetâ kapi tipi tapi Yuraia hânân tatmâ arap ya ambolipñe kerekñe nâñgâwi.

Yesuñe Yoanehât sâop.

(Mataio 11:2-19)

¹⁸ Yoane pâi emetñan katñetâ talop yâkâlen ari hoñ bawalipñañe Yesuñe lohimbi henjemyongop yakât den pat ekuwi. ¹⁹ Ekuñetâ nâñgâm hoñ bawayâhâtñe yâhâp den yuwu sâm ekyotgom Kutdâhâlen hâñgânyotgomu ariowot. “Ari yuwu sâm âikuromawot. “Anitâñe ikñe hoñ bawa hâñgângumu ge tihitnenñe otbuap sâmain ya gâ me? Me âlâhât mambotmâ mannom?”

²⁰ Yawu sâm ekyotgom hâñgânyotgomu Yesuhâlen ari yuwu sâm ekuowot. “Yoaneñe lohimbi toen mem katyekmapñe yuwu sâm hâñgânotgomu takait. “Anitâñe ikñe hoñ bawa

hângângumu ge tihitnenne otbuap sâmain ya gâ me? Me âlâhât mambotmâ mannom?" yawu yap." Yawu sâowot.

²¹ Otmu sâp yan Yesuŋe lohimbi kundat otbi ya dondâhâlâk heŋgemyongop. Otmu weke bâleŋaŋe lohimbi mângâeyekbi ya watyekmu gaiakmâ ariwi. Otmu lohimbi senyeŋe bok sâsâŋe ya senyeŋan walipyongomu senyeŋe suk sâmu ekbi. ²² Yawuhât Yesuŋe Yoanehât hoŋ bawayâhâtŋe ya yuwu sâm ekyotgop. "Yerâmâ ari kulem topŋe topŋe memune eksai yukât Yoane ekuromawot. Nâŋe senyeŋe bok sâsâŋe ya walipyongomune senyeŋe suk sâmu eksai. Otmu lok pareŋe manmai ya heŋgemyongomune târârâhâk bam gai. Otmu hâk bâle manmai ya gurâ heŋgemyongomune âlepŋe otmâ mansai. Otmu ândâpyeŋe bok sâsâŋe ya gurâ heŋgemyongomune ândâpyeŋe pâroŋ sâmu den nanŋai. Otmu nombotŋe bâlewi ya mumuŋambâ mem yahatyekmune mansai. Otmu kewilâyekŋetâ mansai ya nine den pat âlepŋe ekyongomune nâŋgâm biwiyenŋe heronŋe otmâ mansai." Yawu sâm Yoane ekuromawot. ²³ Yakât âlâ sâwe. Yawu otyiŋgim mansan yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe nâhât biwi nâŋgâm yâhâp ki otmai ya yengât nâŋgâmune tepne heronŋe oap." Yawu sâm ekyotgom hângânyotgomu âwureowot.

²⁴ Hângânyotgomu âwurem arimutâ Yesuŋe Yoanehât topŋe lohimbi yan kinbi ya yuwu sâm ekyongop. "Yoane lok ki manmaiângen ari manop ya lohimbinŋe ekne sâm yâkâlen ariwi. Otmu yakât den âlâen hâum sâwe. Siru pato pilâm âliwahap mem gâsuk gâsuk tuhumu ekmâ âlemâi. ²⁵ Yawu olop ya ekne sâm ariwi me bia? Me lok âlâŋe hâk katipŋe sekŋe âlepŋe mânunjakmâ manop ya ekne sâm ariwi me? Lok hâk katipŋe sekŋe âlepŋe mânunjakmaiŋeâmâ lok kutdâ yengât emelanâk tatmai. ²⁶ Yâhâ lok ki manmaiângen ki manmai. Yakât otmâ wuân bân ekne sâm yaken ariwi? Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yoaneŋe Anitâhât den pat sâm tetem gaop ya nâŋgâne sâm ariwi. Yâhâ emelâk Anitâhât poropeteliŋaŋe yâkât den tâmbâlipyenŋe ekyongom manbi ya yengât kunyenŋe pato oap. ²⁷ Yâkât nâŋgâm emelâk Anitâŋe den sâop ya yuwu tap. "Gâŋe nine topne sâm tetem ekyongorâ nâŋgâŋetgât nine hoŋ bawane hângângumune kulet sâhihim mâtâp menŋihiwuap." Den yawu tap. Kulet sâop yamâ Yoane. ²⁸ Otmu yakât den yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anitâŋe Yoane nep waŋmu miop yakât nâŋgâmu yahatmap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe Yoane wanginomaihât dop ki tap. Yoaneŋe kulet sânihim âi mem gaop yamâ nine topne ki nâŋgâm heŋgenŋum mansap. Yakât otmâmâ lok âlâ me âlâŋe nâhât den pat âlepŋe yu nâŋgâm Anitâhâlen biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe katnomai yaŋeâmâ Yoane wanginomial.

29 Yawu sâam ekyongomu lohimbi sesengâlâk, lohimbi inje, takesi meme lok, yawu yaŋe nângâŋetâ bulâŋe olop. Yâhâmâ emelâk Yoaneŋe Anitâhât den ekyongomu nângâŋetâ bulâŋe otmu toen mem katyehop. 30 Yamâ Parisaio lok otmu Mosehât girem den lohimbi kâsikum yingiminiwi yâkŋeâmâ Anitâhât mâtâp Yoaneŋe ekyongop yakât hâkâŋ otmâ denŋe nângâŋetâ tâŋât olop. Yakât otmâ toen ki katyehop.

31 Otmu Yesuŋe den âlâ yuwu sâam ekyongop. Yen biwi yâhâp otmâ mansai yakât nângâŋetâ keterakyiŋgiâkgât den girawu yaen hâum sâamune nângâŋetâ keterakbuap. Yuwu mon? 32-34 Nimnaom titipâŋe sombem patoen hâum konok otmâ tatnomai. Tatmâmâ komot âlâ tatnomaiŋe komot âlâ yuwu mon ekyongonomai. “Nenŋe yahatmâ kep tuhum âlâlâ oain. Gârâmâ yen orowâk tuhune sâamunŋe ki tânnongoai. Yakât otmâ nângâmunŋe bâleap.” Yawu otnomai yakât topŋe teteâkgât yuwu sâamune nângâŋet. Yakât dopŋeâk Yoaneŋe heronŋe olâkgât nângâwi. Yamâ nângâwi yawu Yoaneŋe ki olop. Yakât otmâ yâkât hâkâŋ otmâ sâam ge katbi. Otmu âlâku torokatmâ hâum sâawe. Sâp âlâen nimnaom titipâ komot âlâ tatnomaiŋe komot âlâ yuwu sâam ekyongonomai. “Âo, nen we bâle nângâm ombe hakoâk isewin. Yawu otbin yan yeŋe ki nenekbi. Yakât otmâ nângâmunŋe bâleap.” Yawu sâanomai. Yakât dopŋeâk yeŋe otmâ mansai. Gârâmâ yeŋe oai yan ki torokatmâ mansan. Yakât otmâ yen nâhât hâkâŋ oai. Yakât yuwu sâamune nângâŋet. Emelâk Yoaneŋe to kârikŋe me âlâlâ ya nembâpgât dop yamâ yâkŋe ki neminiop. Yakât yeŋe yuwu sâawi. “O, lok yuâmâ yawu otmap.” Yawu sâawi. Yâhâ nâmâ Anitâŋe hângânnohomu ge sot kâlê neman. Yakât otmâ yeŋe nâhât yuwu mon nângâmai. “O, lok yuâmâ sot pato kutakamap. Otmu takesi meme lok otmu lok komborâ yâk orop buku oraŋgim gamai.” Nâhât yawu sâamai. 35 Yawu gârâmâ yakât sâawe. Anitâŋe den sâop ya tiŋâk lâum manmai ya yeŋgât orotmemeyenŋe ekmâ nângâŋetâ bonŋe otbuap. Yawu.” Yawu sâop.

Imbi âlâŋe Yesuhât kâiŋe piriop.

36 Parisaio lok âlâ, kutŋe Simon sâam, yâkŋe Yesu memu emetŋan yâhâ bukulipŋe orowâk menduhuakmâ sot newi. 37 Yâhâ Yesu orowâk sot newi yakât den pat imbi kondarâ âlâŋe nângâmâmâ to kukŋe suk sukŋe âlâ mem emet tatbiân yan yâhâop. 38 Mem yâhâ Yesu betŋehen kinmâ isemu gilâpŋe târâŋ sâam kâiŋan giop. Kâiŋan gemu somotŋe kâlêp pato yaŋe mem gowasiŋmâ kereŋ mewangiop. Yawu otmâ to kukŋe ya moselemu kâiŋan gemu pirim mepaeop. 39 Yawu otmu Simonŋe ekmâ biwiŋaŋe yuwu nângâop. “Imbi kondarâ yuŋe

ki orotņe oap. Yawuhât Yesu Anitâhât poropete mansap mâne imbi yukât topņe nângâm heņgenġum kuwaņgimu ki otbâp.

⁴⁰ Yawu nângâmu Yesuņe biwiņahât topņe nângâm yuwu sâm ekuop. “Simon, den sâmune nângâ.” Sâm u sâop. “Lok pato, sârâ nângâwe.”

⁴¹ Sâm u sâop. “Den âlâen hâum sâmune nângâ. Lok âlâņe bukuyâhâtņe tewetsenņe yitgiop, âlâmâ 50 kina, âlâmâ 5 kina. ⁴² Tewetsenņe yitgimu mem ari yaņe senņe âlâlâ puluhahowot. Otmu yakât kakņan “matņe nihiromawot” sâm ekyotgop. Yawu gârâmâ tewetsenņe ki tatyitgiop. Yakât otmâ yâkâlen ari yuwu sâm ekuowot. “Tewetsenņe ki tatnitgiap. Yakât otmâ girawu otmâ tosa matņe kâpekmutņe pesuk sâwuap?” Yawu sâm ekumutâ yuwu sâop. “Bât belaiâk yitgiwan. Pesuk yap, âlepņe ariyet.” Yawu sâop. Yakât otmâ yuwu âihohomune nângâ. Bukuyetņe tosayetņe pilâyitgimu pesuk sâop. Yakât otmâ bukuyâhâtņe lok girawu yaņe heroņe pato nângâwaņgiop, 50 kina waņop yaņe me 5 kina waņop yaņe?

⁴³ Sâm u sâop. 50 kina waņop yaņe heroņe pato nângâwaņgiop.”

Sâm u sâop. “Âlepņe yat.” ⁴⁴ Yawu sâm imbi ya ekmâmâ Simon yuwu sâm ekuop. Nâņe emetgan gamune to ki gâim katdâ piriaksan. Yamâ imbi yuņeâmâ isemu gilâpņe kâinan gemu pirim somotņe gowasiņmâ keren menihap. ⁴⁵ Gâņe ki parahuneksat. Yamâ imbi yuņeâmâ mepaenekmâ tap. ⁴⁶ Gâņe nak toņe ki katnihiat. Yamâ imbi yuņeâmâ to kukņe suk sukņe, hâmeņe yahat yahatņe ya moselemu kâinan gemu pirineksap. ⁴⁷ Imbi yuņeâmâ nângânihiap. Yakât topņe nângâm heņgenġuwuatgât yuwu sâmune nângâ. Lok âlâņe bukujahât tosa umatņe pilâwaņgimu yakât heroņe pato nângâwaņgiuwap. Yâhâ lok âlâņeâmâ bukujahât tosa hewewen pilâwaņgimu yakât heroņe kakņeâk nângâwaņgiuwap. Yakât yuwu sâmune nângâ. Anitâņe imbi yukât tosa umatņe emelâk pilâwaņgiap. Yakât otmâ mepaenekmâ tap.

⁴⁸ Yawu sâm imbi ya yuwu sâm ekuop. “Tosahe pilâhiahian.”

⁴⁹ Yawu sâm u, Parisaio orowâk tatmâ sot newiņe den ya nângâm biwiyeņe yuwu nângâwi. “Lok yukât topņe girawu? Girawu otmâ “Tosahe pilâhiahian” yawu yap.” Biwiyeņe yawu nângâwi.

⁵⁰ Yesuņe imbi ya yuwu sâm ekuop. “Nâhâlen biwihane kepeiat. Yakât otmâ Anitâņe manman kârikņahât pat kuhihiap. Yakât nângâm lohotņan ari.” Yawu sâop.

8

Imbi nombotņe Yesu orowâk ariwi ya yengât topyeņe

¹ Sâp yakât kakņan Yesuņe hoņ bawalipņe meyekmu kapi ya pilâm kapi tipi tapi tatmâ arap ya ârândân yâhâm gewi. Otmu lohimbiņe Anitâhâlen biwiyenāņe kepeinetâ tihityeņe otyingiwuap yakât den pat âlepņe Yesuņe ekyongop. ² Otmu imbi nombotņe orowâk ariwi ya yengât topyeņe yuwu. Imbi nombotņe emelâk kundat otbi ya hengemyongop. Yâhâ nombotņe âlâmâ weke bâleņeņe mângâeyekbi ya watyekmu gaiakmâ ariwi. Yâhâ yâk yengâlen gâtņe âlâ, kutņe Maria, Matala kapiân gâtņe, ya weke bâleņe nombolân yâhâpņe mângâenjetâ watbaņgiop. ³ Yâhâ âlâmâ, kutņe Yoana sâm. Yâhâmâ Herotgât hoņ bawa âlâ, kutņe Kusa sâm, yâkât imbiņe. Yâhâ âlâmâ, kutņe Susana sâm. Otmu imbi nombotņe iri sikumyeņe orop yâkņe Yesu otmu hoņ bawalipņe tânyongowi. Imbi topyeņe sâm aran yu orowâk ariwi.

Hote alikņan hâum sâop.

(Mataio 13:1-9 Mareko 4:1-9)

⁴ Lohimbi dondâņe kapiyeņe pilâm Yesuhâlen ari men-duhuakņetâ den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. ⁵⁻⁸ “Lok âlâņe hote alikņe mem hâilonņbe sâm newângen ariop. Ari hote alikņe ya nombot nombot mem hâilonņmu giop. Nombotņeâmâ mem hâilonņmu mâtâwân ge talop. Yâhâ nombotņeâmâ mem hâilonņmu hân toņe biaen ge talop. Yâhâ nombotņeâmâ hele bâleņe iowân giop. Yâhâ nombotņeâmâ tep tep kum hân âilonņgo loņgo tuhuwi yan ge talop. Yawu gârâmâ hote alikņe mem hâilonņmu âlâen âlâen giop yakât topņeâmâ yuwu. Nombotņe mâtâwân ge talop yamâ lohimbiņe bam gam tâlim lan tuhujetâ nâiņe kârâm newi. Yâhâ nombotņeâmâ hân toņe biaen giop yamâ gihitņe kakņeâk pilâop. Yakât otmâ in yawu mum hâlâlâņ sâop. Yâhâ nombotņeâmâ hewukņan me hele pato biwiņan giop yamâ âilonņgo tetem pururuk sâop. Pururuk sâmu hewukņeņe langumu derepgum gimbaņgumu orok sâop. Yâhâ nombotņe hân âlepņan giop yaņeâmâ tetem pururuk sâm âilonņgo yahalop. Nâņe den yan yu biwiyenān katmâ nâņgâm heņgenņunomai.” Yawu sâm ekyongop.

Topņe yuwuhât Yesuņe den âlâ me âlâen hâum sâop.

(Mataio 13:10-17 Mareko 4:10-12)

⁹ Yawu sâm ekyongomu hoņ bawalipņeņe den ya topņahât nâņgâne sâm âikuwi. Âikuņetâ sâop. ¹⁰ “Anitâņe tihitnenņe otmâ gamap yakât topņe yeņe tipiņe naņgai. Yâhâ lok nombotņe nâhâlen ki torokatmâ mansaiņeâmâ biwiyeņe pâlâmņe otmâ mansai. Biwiyeņe pâlâmņe otmâ manņetâ yakât den âlâen âlâen hâum ekyongoman. Yakât otmâ yâkņe nâhât nâņgâm hâkâņ otmâ nekmâ kâkâsuk otmai. Yawu otmâ biwiyeņe alitmai. Yakât otmâ nâhât den pat yu nâņgâņetâ

tânjât oapgât hiliwahonomai. Yamâ nângâm hejengeuai mâne biwiyenê Anitâhâlen katmâ denne lâunjetâ tosayenê emelâk pilâyinjimbâp.”

*Hote mem hâilonmu giop yakât topje
(Mataio 13:18-23 Mareko 4:13-20)*

¹¹ Hote alikñan hâum ekyongoan yakât topje sâmunen nângânet. Anitâhât den yamâ hote alikñahât dop oap. ¹² Yâhâ lok hote alikñe mem hâilonmu giop yamâ nenje Anitâhât den lohimbî ekyongomunne nângâmai yakât dop. Hote alikñe nombotje mem hâilonmu mâtâwân giop yakât topje yuwu. Yamâ lohimbî nombotñaje Anitâhât den nângânetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenaje kepeimaihât Satanje den ya kum mem gulip tuhumap. ¹³ Yâhâ hote mem hâilonmu nombotje hân toje biaen giop yakât topje yuwu. Lok yawuya nâhât den pat âlepje ekyongomune nângâm heronje otmâ manmai. Nângânetâ den ya kakñeâk gem biwiyenjan gihitje kârikñe ki memap. Yawu gârâmâ umatje âlâ kakyeñan yâhâmap yan lohotje otmâ pilâmai. ¹⁴ Yâhâ hote mem hâilonmu nombotje hele biwijnan giop yakât topje yuwu. Lohimbî nombotje den ekyongomune nângânetâ bonje otmap. Nângânetâ bonje otmu sâp kâlep ki otmuâk hângât iri sikum, me tewetsenje, me âlâlâ ekmâ biwi nângân nângânyenaje yan hikum nângâm manmai. Yawu manmai yakât otmâ biwi yâhâp otmâ manñetâ manman âlepje ki teteyingimap. ¹⁵ Yâhâ hote mem hâilonmu nombotje hân toje orowân giop yakât topje yuwu. Lok yawuyaneâmâ den pat âlepje nângâm hejengegumai. Nângâm hejengegum tinjâk lâum manmâ yâhânetâ manman âilonjo lonjo teteyingimap. Yâk yengât topyenê yawu. Nâje hoteân hâum yan yamâ topnenneâmâ yawu.” Yawu sâm ekyongop.

*Lok topnenje lambeân hâum sâop.
(Mareko 4:21-25)*

¹⁶ Yesuje den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Nenje emet kâlehen tatmâ lambe saum tungunjan ki katmain. Gârâmâ helenân gâitmunje kinmâ sem laninje pilâmu ekmâ gem yâhâmain. ¹⁷ Yakât topje yuwu. Lok âlâ me âlâje otñetâ bâlemu kurihimai yamâ hâmbâi mâne tetekñan otmu eknom. ¹⁸ Yakât otmâ den ekyongoan yu biwiyenjan katmâ nângâm hejengegunomai. Lok âlâ me âlâje nâhât den nângâm biwiyenjan katmâ mannomainje ya nângânetâ keterakbuap. Yâhâ lok âlâ me âlâje nâhât den nângânetâ nahat otmu bet pilânomainje biwiyenje pâlâmje manmâ ki nângânetâ keterakmâ hejengeguwuap.” Yawu sâm ekyongop.

*Yesuhât hepñe torehenlipñe
(Mataio 12:46-50 Mareko 3:31-35)*

¹⁹ Yawu sâam ekyongom tatmu lohimbî kinñitñe orowâkñe denñe nânğâne sâam mem hawam mewam tuhum kinbî. Yawu kinñetâ ikñe hepñe torehenlipñeñe taka gotñan bane sâam otñetâ lohimbîñe mâtâp manğuyinñetâ betyenñehen kinbî. ²⁰ Betyenñehen kinñetâ lok âlâ Yesu gotñan talopñe yuwu sâam ekuop. "Torehenlipñeñe taka betnenñehen kinmâ gâhât yai."

²¹ Yawu sâamu Yesuñe yuwu sâam ekyongop. "Anitâhât tem lâum mansai yañeâmâ nâhât hepne torehenlipne bulânge oai."

*Yesuñe sâamu to siru nân nân sâop.
(Mataio 8:23-27 Mareko 4:35-41)*

²² Hilâm âlâen Galilaia denğân pato ya hâtikgum nombotgen arine sâam wañgaen yâhâwi. Wañgaen yâhâm hâtikgum nombotgen ariwi. ²³ Arim tatñetâ Yesu amangât katmu aman pâlâmñe iop. Aman im tatmu denğân ya tânâmğunñetâ yanâk siru puñ puñ sâam pilâop. Siru puñ puñ sâam pilâmu tonje wañga kâlêhen gemu guhulakbe sâam olop. ²⁴ Guhulakbe sâam olop yan ekñetâ sâtñe otmu hoñ bawalipñeñe mândem yuwu sâwi. "Wâe, lok pato, wañga yu denğân kâlêhen guhulakbe sâam oap. Harannongomap."

Yawu sâam ekunñetâ yahatmâ siru kuwañgiop. Kuwañgimu to yañe nân nân sâop. Nân nân sâamu yuwu sâam ekyongop. ²⁵ "Wongât biwi yâhâp oai? "Nânge tihityeñe otbomğât dop ki tap," yawu mon nanğai?" Yawu sâam ekyongop. Yawu sâam ekyongomu yuwu sâam alahuwi. "Bâe, lok yukât topñe girawu? Siru kuwañgimu yañak to yañe nân nân yap." Yawu sâwi.

*Yesuñe weke bâleñe watyekmu gaiakmâ bau yengâlen ariwi.
(Mataio 8:28-34 Mareko 5:1-20)*

²⁶ To nân nân sâamu denğân ya hâtikgum ba nombot endaken kapi âlâ, kutñe Gerasene sâam, yan ariwi. ²⁷⁻²⁹ Yan ari wañgaembâ lâum kionmâ arinñetâ kapi amboñe, lok âlâ weke bâleñeñe mânğâeminiop, ya takamu ekbi. Yâhâ yâkât topñe yuwu. Lok yamâ sumân bam gam otmu weke bâleñeñe mânğâemu hâk katipñe tuhum pilâm hâk barahâk manmâ gaop. Otmu ikñe kapi ambolipñeñe ari tâk kârikñe, kutñe sein sâam, yañe kânge bânñe mem menduhum sâhâminiwiâke yamâ tâmbirinğ sâamu hâreakminiop. Yawu otma weke bâleñeñe mânğâemu lok ki manmaiânğen ari ihilâk mahilâk manmin-iop. Lok yakât topñe yawu. Lok yañe ewan kinmâ Yesu ekmâ yâkât gotñan ge kinop. Gotñan ge kinmu Yesuñe weke bâleñe ya watbe sâam yuwu sâam ekuop. "Lok yukâlembâ gaiakmâ ari."

Yawu sâamu hu halak tuhum yuwu sâam ulitguop. "Yesu, topge nanğan. Gâ Anitâhât nanñe. Yamâ wongât nâhâlen

takat? Nâ hâhiwin ki nihi. Inâk âwurem arihât nanġan.” Yawu sâmu ulitguop.

³⁰ Ulitgumu sâop. “Ahonakdâ nângâwe.”

Sâmu sâop. “Nâġe weke bâleġe nombotġe orowâk tatmâ lok yu mem mângâem mansain. Yakât otmâ nengât kutnenġe “Komot Pato,” yawu. ³¹ Aiop, ġâġe nângâningirâ sumânâk mannom. Hem topġan ki hâġgânnonġorâ arinom.” Yawu sâwi.

³² Yâhâ talapġan bau sesenġâlâkġe tomot tuhum kinġetâ yekbi. Yekmâ yuwu sâmu Yesu ekuwi. “ġâġe watnenekbuat otmuâmâ, âlepġe watnenekdâ gaiakmâ bau enda yenġâlen arinom.” Yawu sâwi. Yawu sâġetâ watyekmu gaiakmâ bau ya yenġâlen ge mânunġakbi. ³³ Bau yenġâlen ge mânunġakmâ mâġġâeyekġetâ sururuk sâmu ba hem patoembâ tâwoġ sâmu denġânân kionġetâ haranyongop.

³⁴ Denġânân kionġetâ haranyongomu galemyongom manbiġe ekmâ sururuk sâmu kapi ambolipġe ya ekyongowi. ³⁵ Ekyongonġetâ yakât topġe nângâne sâmu Yesuhâlen takawi. Otmu emelâk weke bâleġeġe lok mângâenġetâ ihilâk mahilâk manminiop yamâ nângân nângânġe keterakbaġġimu hâk katipġe mânunġahop ya ekbi. Ekġetâ sâtġe otmu lohimbi Yesu orop kinbi ya âiyongowi. ³⁶ Âiyongonġetâ Yesuġe weke bâleġe watyekmu gaiakmâ arinġetâ nângân nângânġe keterakbaġġiop yakât den pat ekyongowi. ³⁷ Ekyongonġetâ nângânġetâ sâtġe otmu Yesuġe pilâyekmâ âlâengen ariâkġât ekuwi.

Yakât otmâ Yesuġe hoġ bawalipġe meyekmu waġgaen yâhâwi. ³⁸ Waġgaen yâhâġetâ yan lok weke bâleġe watbaġġiop yaġe yuwu sâop. “Nâ girawu otbom? Yen orop arinehât nanġan.”

³⁹ Sâmu sâop. “Bia, ġâ nen orop ki arinom. Yakât otmâ kapihehen ari gike hep torehenlipġe yakât den pat ya ekyongowuat.” Yawu sâop.

Yawu sâmu kapiân yâhâ Yesuġe henġenġuop yakât den pat kapilipġe ekyongop.

Yesuġe Yairo baratġe mumunġambâ mem yahalop.

(Mataio 9:18-26 Mareko 5:21-43)

⁴⁰ Yawu otmâ Yesuġe hoġ bawalipġe meyekmu kapi ya pilâm waġga mem âwurem ariwi. Âwurem ari waġgaembâ ġenġetâ denġân ġinġan lohimbi dondâġe Yesu ekne sâmu taka kinbi.

⁴¹ Yawu otmâ kinġetâ miti emetġahât galemlipġeġe yenġât lok kunġe, kutġe Yairo sâmu, yâkġe gotġan ba mepaem yuwu sâmu ekuop. ⁴² “Baratne, ombe bisine konohâk ya sihanâk katnenekbe sâmu oap. Yawu ġârâmâ ġâġe ari henġenġuhât nanġan.” Yawu sâop.

Yawu sâmu ekumu Yesuŋe hoŋ bawalipŋe meyekmu ya pilâm Yairohât emelan ariwi. Mâtâwân arim tatŋetâ Yesu takaop yakât den pat ya lohimbi dondâŋe nâŋgâm ekne sâmu yâkâlen arinjetâ orowâk ariwi.

43 Yâhâ imbi âlâ orowâk ariwi yâkât topŋeâmâ yuwu. Imbilipnennŋe emetsenŋe ekmai dop yawu ki olop. Yâhâ imbi yuâmâ emetsenŋe ekma yâhâmu yambu kâiân yâhâp olop. Yambu kâiân yâhâp yu biwiŋan dokta yengâlen arimu hep ya saŋ sâekgât âi pato mewiâke yamâ yawuâk otmâ gaop. 44 Yâhâ imbi yaŋe Yesuhât betŋan bam yâkât sâŋgum potonŋan in walipgumu yanâk hepŋe saŋ sâop. 45 Yâhâ walipguop yanâk Yesuŋe enŋatŋe kakŋambâ olelem yekmâ “Âlâŋe walipnohoap?” sâmu âiyongop.

Yawu sâmu âiyongomu yan kurihiakŋetâ Petoroŋe yuwu sâop. “Lohimbi dondâŋe mem hawam mewam tuhunenekŋetâ pân sâmu kinsain. Yakât otmâ gâ girawu nâŋgâm yat? Yan gâtŋaŋe mon walipgohoi.”

46 Sâmu sâop. “Walipnohoap yan hâkne katmâ nanŋan.” 47 Yawu sâmu imbi yaŋe kâi bânŋe kârân kârân sâmu kinop. Yawu otmâ Yesuhât sâŋgum potonŋan walipgumu hepŋe sâŋ sâop yakât topŋe kerek ekuop. 48 Sâmu sâop. “Toune, biwihe nâhâlen katsat. Yakât otmâ Anitâŋe nâŋgâhahimu hepge saŋ yap. Lohotŋan ba ari.” Yawu sâmu ekuop.

49 Yawu sâmu ekumu kinmu yanâk Yairohât hoŋ bawalipŋe nombotŋaŋe emelambâ taka yuwu sâmu ekuwi. “Baratŋe emelâk bâleap. Yakât otmâ lok pato yu imbiâk sârâ gamap.”

50 Yawu sâŋetâ Yesuŋe nâŋgâm Yairo yuwu sâmu ekuop. “Yakât ki gorâhihiâk. Nâhâlen biwihane kepeim enŋat yâhâp ki ot.” Yawu sâop.

51 Yawu sâmu Yairohât emet gotŋan ba kinmâ lohimbi nombotŋe katyekmu yaehen kinbi. Yaehen kinŋetâ Petoro, Yakowo, otmu imiŋe Yoane, Yairo, imbiŋeit meyekmu emet kâlehen yâhâwi. 52 Yâhâ lohimbi dondâŋe kahân tatmâ isem we bâle pato nâŋgâm tatbi. Yawu ot tatŋetâ yuwu sâmu ekyongop. “Baratyetŋe ki bâleap, in aman pâlâmŋe iap. Yakât otmâ ki isenŋet.” 53 Yawu sâmu ekyongomu nâŋgâŋetâ nahat otmu girinŋangiwi. Emelâk katnenekmâ arap nâŋgâwi. 54 Yâhâ Yesuŋe imbi sihan ya bânŋan mem yuwu sâmu ekuop. “Barat tipiŋe, yahatmâ kin.” 55 Yawu sâmu yanâk yahatmâ bam gaop. Yawu otmu Yesuŋe sâmu sot um wanjetâ niop. 56 Otmu âwâŋe mâmâŋaŋe ya ekmutâ âlâ kândâkdâ olop. Yawu otmâ bukulipyetŋe ki ekyongoromawot sâmu kuyitgiop.

9

*Yesuŋe hoŋ bawalipŋe meyekmâ âi sâm yinŋgiop.
(Mataio 10:5-15 Mareko 6:7-13)*

¹ Yesuŋe hoŋ bawalipŋe kâiân yâhâp menduhuyekmâ âi sâm yinŋim yuwu sâm ekyongop. “Yen nâhât sâtŋât otmâ ari weke bâleŋeŋe lohimbi mânggâeyekŋetâ mansai ya watyŋinŋetâ gaiakmâ arinomai. Otmu lohimbi kundat otmâ mansai ya heŋgemyongonomai.” Yawu sâm ekyongop. ² Otmu lohimbiŋe Anitâhâlen biwiyenŋe kepeinŋetâ tihityeŋe otbuap yakât den pat ekyongom kapi âlâen âlâen ari kundat otbi ya heŋgemyongonomaihât mâmânŋe otyinŋiop. ³ Mâmânŋe otyinŋim yuwu sâm ekyongom hângânyongop. “Âi topŋe katne sâm sot me senŋe âlâlâ umatdâek ki miakmâ arinomai. Natik ki miaknomai. Me itâkat ki goleaknomai. Me tewetsenŋe hâkyenŋan ki tatbuap. Me pet me hâk katipŋe ya hourâ hourâ ki miaknomai. Me howan ki tinanŋum arinomai. ⁴ Otmu kapi âlâen arinomai yanâmâ emelan dâim yâhâ katyekŋetâ yanâk tatnomai. Kapi ya ambolipŋeŋe orotmemeyenŋe bâleŋe betbanŋim biwiyenŋe Anitâhâlen katŋet sâm nâhât den pat âlepŋe ekyongonomai. ⁵ Yâhâ kapi âlâen ari den ekyongonŋetâ nânŋânŋetâ nahat otmu bet pilânomai yamâ hâmbâi Anitânŋe matŋe umatŋe yinŋiwuap. Yakât otmâ kâiyenŋan wahap me bokosok me yu ya horatbuap yamâ tâlim gik beretek meŋetâ gewuap. Ya gemu betyŋim pilâyekmâ ba âlâengen arinomai. Arinŋetâ towat ya ekmâ kâi katsap yawu nânŋânŋomai.” Yawu sâm ekyongop.

⁶ Yawu sâm ekyongom hângânyongomu kapi âlâen âlâen ari yâkât den pat âlepŋe ekyongowi. Den pat âlepŋe ekyongom yan lohimbi mesek otbi ya mem heŋgemyongowi.

*Herotŋe Yesuhât den pat nânŋgâop.
(Mataio 14:1-2 Mareko 6:14-16)*

⁷ Otmu sâp yanâmâ Galilaia yenŋât lok kutdâ âlâ manop, kutŋe Herot Antipa sâm, yâkŋeâmâ Yesuŋe olop miop yakât den pat nânŋgâop. Lohimbi nombotŋeŋe yuwu sâŋetâ nânŋgâop. “Herotŋe tembe lâulipŋe ekyongomu Yoane kuŋetâ muop yamâ mumuŋambâ yahatmâ mansap,” yawu sâwi. ⁸ Yâhâ nombotŋeŋeâmâ yuwu sâŋetâ nânŋgâop. “Poropete lok âlâ, kutŋe Elea sâm, emelâk himbimân yâhâop yaŋe mon purik sâm ge mansap,” yawu sâwi. Yâhâ nombotŋeŋeâmâ yuwu sâŋetâ nânŋgâop. “Anitâhât poropetelipŋe emelâk muwi yâk yenŋâlen gâtŋe âlâ yaŋe mumuŋambâ yahatmâ mansap,” yawu sâwi. ⁹ Yawu sâŋetâ Herotŋe nânŋâm enŋat yâhâp otmâ yuwu sâop. “Emelâk tembe lâulipne ekyongomune Yoane enŋatŋe hârewi. Yakât otmâ lok girawu yaŋe yu ya otmâ

mansap yakât den pat sânetâ nanġan?” Yawu sâmu Yesu ek-behât nâġġam manop.

Lok 5000 ya sot yinġinjetâ newi.

(Mataio 14:13-21 Mareko 6:30-44 Yoane 6:1-13)

¹⁰ Emelâk Yesuġe hoġ bawalipġe hâġġanyongomu kapi âlâen âlâen ari yâkât den pat âlepġe ekyongowi. Ekyongom pesuk pilâm yâkâlen âwurem ari otbi mewi yakât ekuwi. Ekuġetâ meyekmu yenġiâk tatmâ nâġġane sâmu Besaita kapiân ariwi. ¹¹ Kapi yan ariwi yakât den pat lohimbî kiġitġe orowâkġe nâġġam betyenehen watyekmâ ariwi. Ariġetâ yan Yesuġe tepġe nâġġayingim Anitâhâlen biwiyenġe kepeinjetâ tihityeġe otbuap yakât den pat âlepġe ekyongop. Otmu bukulpÿeġe mesek topġe topġe otbi ya meyekmâ takanjetâ mem hengemyongop.

¹² Yawu otmâ Anitâhât den topġambâek kâsikum yinġimu emetsâpġe otmu yan hoġ bawalipġeġe yuwu sâmu ekuwi. “Yu tain yu hâlâġmâ kapi tipi tapi âlâ ki tap. Yakât po yinġimu wâtyeġe houġ sâmapġât ġâġe hâġġanyongorâ arinjet. Hâġġanyongorâ ari yenġahâk sot puluhum um nenomai.” Yawu sâwi.

¹³ Sânetâ sâop. “Âlepġe yeġe sot kâsikum yinġinjet.”

Sâmu sâwi. “Nengâlen baġġa kândâkdâ mome otmu inġan yâhâp yawuâk tap. Lohimbî dondâ taka tai. Yawu ġârâmâ nenġe katġekmâ ari sot puluhuyinġim lâum takanomġât nanġat me?” Yawu sâwi. ¹⁴ Yâhâ lohimbî taka tatbi ya yengâġ dowâmâ 5000 yawuya. Yesuġe yuwu sâmu ekyongop. “Yeġe lohimbî yu ekyongonjetâ kâsiwahom komot tipi tapi, komot 50 dop yawuya tatmâ arinjet.” Yawu sâop. ¹⁵ Yâhâ lohimbî ekyongonjetâ den sâop yawuâk otbi. ¹⁶ Otmu Yesuġe sot ya mem himbimân pak sâmu ekmâ Anitâ mepaeop. Anitâ mepaem baġġa ya motokmâ tipi tapi tuhum hoġ bawalipġe yinġimu lohimbî ya kerehâk yinġinjetâ newi. Yâhâ inġan ġurâ yawuâk yinġinjetâ nenjetâ dopyenġan olop. ¹⁷ Nenjetâ dopyenġan otmu sot nombotġe talop ya hoġ bawalipġeġe hâwurum mânunjetâ saka saka kâiân yâhâp pik sâop.

Petoroġe Yesuhât topġe sâmu teteop.

(Mataio 16:13-19 Mareko 8:27-29)

¹⁸ Otmu hilâm âlâen Yesuġe hoġ bawalipġe katyekmu tatnetâ ikġiâk ba kinmâ Anitâ ulitġuop. Ulitġum pesuk pilâmu hoġ bawalipġe yâkâlen arinjetâ yuwu sâmu âiyongop. “Lohimbîne nâhât ġirawu nâġġamai?”

¹⁹ Sâmu sâwi. “Nombotġeġe ġâhât yuwu sâmai. “Yoaneġe lohimbî toen katyekminiop ya emelâk kuġetâ muop ya

mumuᅇambâ yahatmâ mansap,” yawu sâmai. Yâhâ nombotᅇaᅇemâ, “Poropete âlâ, kutᅇe Elea sâᅇ, emelâk himbimân yâhâop yaᅇe purik sâᅇ ge mansap,” sâmai. Yâhâ nombotᅇaᅇemâ, “Anitâhât poropetelipᅇe emelâk muwi ya yeᅇgâlen gâtᅇe âlâᅇe mumuᅇambâ yahatmâ mansap,” gâhât yawu sâmai.” Yawu sâwi.

²⁰ Sâᅇetâ sâop. “Yawu gârâmâ yeᅇeâmâ nâhât girawu nâᅇgâmai?” Sâᅇu Petoroᅇe yuwu sâop. “Anitâᅇe hâᅇgâᅇohomu ge mansat ya nâᅇgâᅇunᅇe bulâᅇe oap.” Yawu sâop.

²¹ Yâhâ yakât topᅇe sâᅇ tetem lohimbi ekyongomaihât sâᅇ kuyiᅇᅇiop.

Yesu kuᅇetâ mumbuap yakât sâop.

(Mataio 16:20-28 Mareko 8:30-9:1)

²² Den âlâ torokatmâ yuwu sâᅇ ekyongop. “Nâ lok bulâᅇe mansan. Yawu gârâmâ hotom umai yeᅇgât kunlipyeᅇe otᅇu Isirae nengât papatolipnenᅇe otᅇu Mosehât girem den kâsikum ningimai ya kerekᅇe biwi konohâk otmâ yan nâhât sâᅇ bâlenihim mem âlâlâ tuhunekmâ nohoᅇetâ mumbom. Mum yan hân kâlehen hilâm kalimbu tatmâ benᅇe yapâ mumuᅇambâ yahatbom.” Yawu sâᅇ ekyongop.

Manmannenᅇe ki alitmâ manmâ yâhânom.

²³ Otmu Yesuᅇe lohimbi kerehâk yuwu sâᅇ ekyongop. “Lohimbi âlâ me âlâᅇe biwiyenᅇe nâhâlen katmainᅇe nâhâlen torokatne sâᅇ yan yeᅇahât ki nâᅇgâᅇetâ yahatbuap. Me senᅇe âlâlâ tatyᅇᅇᅇiap ya biatningimap sâᅇ yakât ki nâᅇgâᅇ ketet otmâ enᅇat yâhâp otnomai. Nâhât den haonᅇmâ ârândâᅇ nâᅇgâᅇ tem lâunihim mannomai. ²⁴ Yawu gârâmâ benᅇe lok âlâ me âlâᅇe manmanyenᅇe alilaknomai yamâ hiliwahonomai. Yâhâ lok âlâ me âlâᅇe nâhâlen biwiyenᅇe kepeim manmâ nâhât den pat âlepᅇe yu lohimbi ekyongonomai. Ekyongonomai yakât otmâ yongonᅇetâ munomai yamâ Anitâᅇe mumuᅇambâ mem yahatyekbuap. ²⁵ Yâhâ lok âlâ me âlâᅇe iri sikum me manman topᅇe topᅇe yan biwi nâᅇgân nâᅇgânyenᅇe hikum manmâ munomai yaᅇe girawu otnomai. Yeᅇahâk mumuᅇambâ yahatnomaihât dop âlâ ki tap. Nâ lok bulâᅇe den kâsikum yᅇᅇᅇim mansan. Yeᅇgâlen gâtᅇe âlâ me âlâᅇe nâhât den nâᅇgâᅇetâ nahat otᅇu betnihinomai yamâ matᅇe yuwu kâpekyᅇᅇiwom. Hâmbâi sâᅇ patoen Himbim Awonᅇaᅇe yâhâᅇe hâᅇgânnohomu aᅇelolipne meyekmune hânân genom. Sâᅇ yan yeᅇgâlen gâtᅇe âlâ me âlâᅇe nâhât den nâᅇgâᅇetâ nahat otᅇu betnihimai yamâ nâku yawuâk betyongomune matᅇe umatᅇe menomai. ²⁶ Hâmbâi sâᅇ patoen Himbim Awonᅇaᅇe yâhâᅇe hâᅇgânnohomu aᅇelolipne meyekmune

hânân genom. Gem yan manmanyenjahât matņe âlâku ikņiâk ikņiâk kâpekmâ yingiwom. ²⁷ Yuwu sâmu ekyongomune nâņgâm biwiyeņan katmâ mannomai. Yen ki mum metenjetâek Anitâņe tihityeņe otbe sâmu lok bulâņe nâ hâņgânnohomu âwurem ge tihityeņe otbisâm.” Yawu sâop.

*Yesuņe Mose yet Elea orop den alahuwi.
(Mataio 17:1-13 Mareko 9:2-13)*

²⁸ Den yawu ekyongop yakât kakņan hilâm nombolân yâhâp mon pesuk sâmu Yesuņe Anitâ ulitguwe sâmu olop. Yakât otmâ Petoro, Yakowo, otmu imiņe Yoane, meyekmu hoņ bawalipņe nombotņe âlâmâ katyekņetâ tatņetâ yeņiâk pumņe âlâen yâhâwi. ²⁹ Yâhâ kinņetâ Yesuņe Anitâ ulitgum kun kundenņe âlâ otmu sâņgumņe laņiņe pilâm kaok bolañ bolañ olop. ³⁰ Yawu otmu Mose Elea emelâk Anitâņe meyelehop yaņe in yawu tetem kinmutâ ³¹ himbimâmbâ laņiņe siliņ siliņ sâmu hâuyelekmu yâk orop den alahuwi. Yawu otmâ Yesuņe Yerusalem kapiân ari Anitâņe yâkât mâtâp sâmu kalop ya lâumu Yura papatolipyeņe kuņetâ mumbuap yakât ekyogop.

³² Mose yet Elea tetemutâ den otbi yan hoņ bawalipņe aman pâlâmņe iwi. Yâhâ Mose yet Eleaņe Yesu pilâm arire sâmu otmutâ kâlâwahom yahatmâ yekbi. Yekņetâ Petorohât hanņe tâlâhumu yuwu sâmu Yesu ekuop. “Lok pato, kulem teteap yuwuya âlâ ki ekmain. Yu ekmunņe âlâ kândâkdâ oap. Yawu gârâmâ gâņe sârâ selep kalimbu tuhunehât nanņan. Gâhât âlâ, Mosehât âlâ, Eleahât âlâ.” Yawu sâop. ³³ Otmu Mose yet Elia Yesu pilâm arire sâmu otmutâ Petoroņe kulem yakât topņe ki nâņgâmâk Yesu yawu sâmu ekuop.

³⁴ Yawu sâmu yanâk elem patoņe ge pumņe ya mem kâtâpgumu kiņgityenjahât otbi. ³⁵ Kiņgityenjahât otņetâ elem yakât biwiņambâ Anitâņe den âlâ yuwu sâop. “Bulâņanâk yuâmâ nine nanne ombe bisine. Nâņe âi sâmu waņmâ hâņgâņgumune giop. Yakât otmâ den sâwuap ya yeņe mem biwiyeņan katmâ tem lâuwawņim mannomai.” Yawu sâop.

³⁶ Den ya sâmu tiņ pilâmu Yesu ikņeâk kinmu ekbi. Yâhâ hoņ bawalipņe kulem ya ekbi yakât ki sâmu tetem bukulipyeņe ekyongowi.

*Yesuhât hoņ bawalipņe weke bâleņe watne sâmu pâpguwi.
(Mataio 17:14-21 Mareko 9:14-29)*

³⁷ Emet haņ sâmu pumņehembâ geņetâ lohimbi kiņgitņe orowâkņe ari mem teteyekbi. ³⁸ Mem teteyekņetâ ho-hetyeņambâ lok âlâņe halahum yuwu sâmu Yesu ekuop. “Lok pato, gawot. Nine nanne ombe bisine yu gam ek. ³⁹ Yakât topņe yuwu. Weke bâleņe pârâk sânsânâk mâņgâemu senņe

gâwân gâwân sâ m hânân ge imu nekamne kâtin sâ m laune barak barak otmu halahumap. Weke bâlene yan e haonmâ ârândân yawu mângâemap. ⁴⁰ Yawuhât hon bawalipgan e watnet sâ m dâim taka ekyongomune pâpgum pilai." Yawu sâop.

⁴¹ Yawu sâmu Yesune olelem hon bawalipne yekmâ yuwu sâ m ekyongop. "Yen orop sâp kâlep manmâ gain. Yamâ wongât nâhâitne ki tânnongowuap yawu nangai? Yawu nângâm biwiyenane nâhâlen tinjak ki kepeiai yakât nângâmune ki ârândân oap. Yawu gârâmâ hâmbâi nâne pilâyekmâ yâhâwom yan yene girawu mannomai?" Yawu sâ m ekyongom âwâne ekumu nanne ya dâim Yesuhâlen baop.

⁴² Dâim bamu weke bâlene mângâemu senne gâwân gâwân sâ m hânân ge kârân kârân sâ m laune barak barak otmâ iop. Yawu otmuâmâ Yesune weke bâlene ya watmu gaiakmâ arimu âlepne otmâ âwânahâlen ba kinop. ⁴³ Yâhâ Yesune kulem miop yan Anitâhât wâtne tetemu eknetâ ewe membe olop.

Yesu kuwetâ mumbuap yakât âlâkuâk sâop.

(Mataio 17:22-23 Mareko 9:30-32)

Yesu kulem miop ya eknetâ ewe membe olop sâp yan hon bawalipne yuwu sâ m ekyongop.

⁴⁴ "Den yuwu sâ m ekyongomune nângâm biwiyenan katmâ mannomai. Anitâne nâ lok bulâne hângânnohomu ge mansan. Nâhât kasalipnane sâp ki kâlep otmuâk meneknomai." Yawu sâop. ⁴⁵ Yawu sâ m ekyongowâke yamâ Anitâne nângân nângânyene mem kopa tuhuyekmu nângânetâ ki keterahop. Yakât otmâ âikune sâ m otnetâ umatne otmu pilâwi.

Hurun hurun manmâ yâhânom.

(Mataio 18:1-5 Mareko 9:33-37)

⁴⁶ Sâp âlâen Yesuhât hon bawalipnane osetyen an gâtne âlâ me âlâne kunyene pato otbuap yakât sâ m pawarak guwarak otbi. ⁴⁷ Yawu otmâ sahanginetâ Yesune biwiyenahât topne nângâm yan naom tipine âlâ lâum gotyen an katmu kinmu ⁴⁸ yuwu sâ m ekyongop. "Lok âlâ me âlâne tem lâunihim naom tipine yuwuya buku otbanjinomai. Lohimbi yan e naom tipine otbanjinain sâ m yan nâ buku otnihinomai. Otmu nâ otnihiaian sâ m Anitâne hângânnohomu ge mansan yâk buku otbanjinomai. Yengâlen gâtne âlâ me âlâne yenahât nângânetâ gemu hurun hurun manmai ya yengât Anitâne nângâyingimu yahatmap." Yawu sâop.

Lohimbine nengât ki nângânetâ gemap yan e buku otningimai.

(Mareko 9:38-40)

49 Yawu sâmb ekyongomu Yoaneŋe yuwu sâmb ekuop. “Lok pato, lok ondowân gâtŋe âlâŋe kutgan gohonmâ weke bâleŋe watyekmu gaiakmâ ariwi ya nenŋe ekmâ nâŋgâm bâlewanŋim kuwanŋiwin.” Yawu sâop.

50 Yawu sâmbu yuwu sâmb ekyongop. “Lohimbi nombotŋaŋe yengât ki nâŋgânetâ gemap yaŋe yengât buku manmai. Yakât otmâ lok yawuya ki kuyiŋginomai.” Yawu sâop.

Samaria kapi ambolipŋaŋe Yesu ekmâ ki buku otbanŋiwi.

51 Yesuŋe himbimân âwurem yâhâwuap yakât sâp tâlâhuop. Yakât otmâ Samaria hân tânâmbâmbâ Yerusalem kapiân ariwe sâmb biwiŋaŋe nâŋgâop. 52 Yawu otmâ Samaria ya yengât kapi âlâen ari inomaihat hoŋ bawalipŋe nombotŋaŋe kulet sâmb ari emet âlâ mem heŋgeŋguŋet sâmb hâŋgânyongomu ariwi. 53 Ari kapi ambolipŋe ya ekyongonetâ Yesu Yerusalem kapiân ariwuap yawu nâŋgâmâmâ emetyeŋe alitbi. 54 Emetyeŋe alitŋetâ hoŋ bawayâhâtŋe yâhâp, Yakowo yet Yoane, yakât nâŋgâmutâ bâlemu yetŋe eŋgatyetŋeak otmâ Yesu yuwu sâmb âikuowot. “Lok pato, nâŋgânitgirâ sâmutŋe himbimâmâ kâlâp punduŋ sâmb ge seyehâk.”

55-56 Yawu sâmutâ kuyitgimu kapi ya pilâm âlâengen ariwi.

Lok yuwuyaŋe Yesuhât tem lâuwânŋim mannomai.

(Mataio 8:19-22)

57 Mâtâwân arim tatŋetâ lok âlâŋe mem teteyekmâ Yesu yuwu sâmb ekuop. “Gâ yuken yaken otbuat yamâ nâ orowâk.”

58 Sâmbu sâop. “Nine topne hâum pâpguatgât yuwu sâmbune nâŋgârâ keterahâk. Soŋgoâmâ nak duwiŋan imai. Yâhâ nâiâmâ nak kakŋan kerem tatmai. Yâhâ nâmâ Anitâŋe hâŋgânnohomu ge mansan yamâ emet âlâ ki tatnihiap. Yakât otmâ gâ orowâk arinom otmuâmâ girawu otnom?” Yawu sâmb ekuop.

59 Yesuŋe lok âlâ mem tetem yuwu sâmb ekuop. “Nâhâlen torokatdâ orowâk mandehât nanŋan.”

Sâmbu sâop. “Lok pato, awoŋ âun bâleap. Yakât otmâ nâŋgânihirâ ari awoŋne kurihiwe. Kurihim âwurem gamune orowâk arirom.”

60 Sâmbu sâop. “Lohimbi biwi pâlâmŋe manmâ Anitâhât den ki lâum manmaiŋe hanguŋet. Gâŋeâmâ katyekmâ taka Anitâhât den pat âlepŋe lohimbi ekyongowuat.” Yawu sâop.

61 Yâhâ lok âlâŋe Yesu yuwu sâmb ekuop. “Lok pato, gâ orowâk arirehât nanŋan. Yawu gârâmâ nâŋgânihirâ hep torehenlipne yengâlen âwurem arimune iseŋŋim katyekmâ âwurem gamune arirom.”

62 Sâmbu sâop. “Den yat yakât matŋe den âlâen hâum yuwu sâmbune nâŋgâ. Lok âlâ me âlâŋe nâhâlen torokatne sâmb

hep torehenlipyeje katyeknetâ kinnetâ wangaen yâhânomai. Yawu otmâ tepyeje nângâyîngim purik sâm âwurem ari yekne sâm otnomaije nâhâlen torokatjetâ âi sâm yîngiwomgât dop ki tap.” Yawu sâop.

10

Anitâhât den ekyongonet sâm Yesuje lok 72 hângânyongop.

¹ Sâp yakât kakņan Yesu Kutdânenņaje lok 72 mem sâlipyongop. Yawu otmâ lok yâhâp yâhâwâk menduhuakmâ kulet sâwangim mâtâp mewanġinomaihât âi sâm yîngim hângânyongop. ² Den âlâen hâum yuwu sâm ekyongom hângânyongop. “Kâlâmân sot pato tap. Yâhâ Anitâņe nep lok katyekmu mem hâwurum kinsaiâkâ yamâ ki dopņan oap. Yakât otmâ Anitâņe lok âlâkuâk katyehâkgât ulitgum mannomai.” Yawu sâm ekyongop.

³ Otmu hoņ bawalipņaje topyeje nanġanġetgât den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Lama yamâ pâlâmņe kinmai. Yâhâ sosoneâmâ sâtņe bâleņe tatmai. Yawu ġârâmâ lama yaņe dâiakmâ arinomai yamâ sosone yîngim neyekbuap. Dop yawuâk nâņe hângânyongomune sâtņe metņe kâlehen arinomai.

⁴ Hângânyongomune arinomai yan bāt barahâk arinomai. Itâkat ki goleaknomai. Me kâi katipņe katnomai yakât houņe âlâ ki menomai. Me tewetsenņe hâkyeņan ki tatbuap. ⁵ Otmu kapi wosapâ arine sâm otnomai yan mâtâwân lok orop den kâlep ki huhunomai. Inâk tâņ tâņâk kapiân arinomai.

Otmu kapi ambolipņe âlâ me âlâņe emelan dâim yâhâ katyeknetâ yan yuwu sânomai. “Anitâņe tihityeņe otmu yâkât wâtņan kinmâ yâhâm heroņe kakņan mannomai.” ⁶⁻⁷ Yawu sâm ekyongonetâ heroņe otyînginomai otmuâmâ yan tatmâ nâhât den pat âlepņe kâsikum yînginetâ nângâm yanâmâ bulâņe yâk yeņġalen tetewuap.

Yâhâ kapi ambolipņaje buku otyînginomai yakât nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nângânet. Lok âlâ me âlâ nep sâm yînginetâ tuhumai yakât hâmeņe meņetâ ârândâņ otnap. Yakât otmâ kapi ambolipņaje yen buku otyîngim sot um yînginomai otmuâmâ kapi yan tatnomai.

Yâhâ nombotņaje denyeņe nângânetâ nahat otmu betyînginomai otmuâmâ yengu yawuâk betyînginomai.

⁸ Yâhâ kapi âlâen ari den ekyongonetâ nângânetâ bulâņe otmu buku otyînginomai otmuâmâ ⁹ yan tatmâ lohimbî kundat otnomai ya mem heņgemyongonomai. Yawu otmâ Anitâhâlen biwiyenņe kepeņetâ tihityeņe otbuapġât den pat âlepņe ekyongonomai.

10 Yâhâ kapi âlâen ari den ekyongonjetâ nângânetâ nahat otmu betyinjginomai otmuâmâ hâmbâi Anitâne matje umatjeâk yingiwuap. Yakât otmâ kapiân ari lohimbî senyenjan kinmâ yuwu sâm ekyongonomai. 11 “Anitâne tihityenje otbe sâm oap. Yamâ yeje yâkât hâkâj otmâ betbangiai. Yakât otmâ kâinenjan wahap me bokosok me yu ya horatsap yamâ tâlim gik beretek memunje gemu betyinjim arinom.” Yawu sâm ekyongom pilâyekmâ arinetâ towat ya ekmâ kâi katsap yawu nângânomai.

12 Kapi ambolipnaje orotmemeyenje bâlene ya ki betbangim Anitâhâlen biwiyenje katsai ya yengât yuwu sâmune nângânet. Sâp patoen Sotom kapi ambolipnaje orotmemeyenje bâlene otminiwi yakât matje menomai. Otmu yen gurâ yawuâk orotmeme bâlene torokatmâ otmâ mansai. Yakât otmâ yejeâmâ Sotom ambolipnaje matje menomai ya wangim matje umatje pato hâlilije menomai.” Yawu sâm ekyongop.

*Lohimbî biwi kârik otmâ manbî ya Yesuje sârekyongop.
(Mataio 11:20-24)*

13 Lohimbîje orotmemeyenje bâlene ki pilâm Anitâhâlen biwiyenaje kepeim manbî. Yakât otmâ Yesuje sârekyongom yuwu sâm ekyongop. “Mainj, Korasin otmu Besaita kapi ambolipje yengât sâwe. Yengâlen kulem topje topje mem gamune ekjetâ tâjât otmap. Yamâ emelâk embânân Tiro Siron kapi ambolipnaje kulem yawu ya ekbi mâne orotmeme bâlene otmâ gawi ya betbangim Anitâhâlen biwiyenaje kepeimbâi. 14 Yawu gârâmâ yeje orotmeme bâlene otmâ mansai ya ki pilâm Anitâhâlen biwiyenje katsai. Yakât otmâ hâmbâi Tiro Siron kapi ambolipnaje matje umatje menomai ya wangim yeje umatje amokjan menomai. 15 Otmu Kapanaum kapi ambolipje yengât sâwe. Yen gurâ yenjâhâlâk nângânetâ yahatmu hâkyenje mepaeakmâ yuwu sâmai. “Nenâmâ emelâk Anitâne himbingât pat kuningimu mansain’ ” Yawu sâmaiâke yamâ yuwu sâmune nângânet. Yeje orotmemeyenje bâlene ya ki betbangim Anitâhâlen biwiyenje katsai. Yakât otmâ yenâmâ hemgât pat mansai. Hâmbâi mâne Anitâne yakât matje umatje pato hâlilije yingimu menomai.” Yawu sâop.

16 Ya yengât yawu sâm hoj bawalipje yuwu sâm ekyongop. “Den ekyongoan yu nine den bia. Yu Anitâne sâm nihioy ya ekyongoan. Yakât otmâ lohimbîje denyenje nângânomai yan yengât den nanjain sâm nâhât den nângânomai. Yâhâ lohimbîje denyenje nângânetâ nahat otbuap yan yengât den nângâmunje nahat oap sâm nâhât den nângânetâ nahat otbuap. Otmu lohimbîje nâhât den nângânetâ nahat otbuap yamâ Anitâne hângânnohomu gewan yâkât den nângânetâ nahat otbuap.” Yawu sâm ekyongop.

Lok 72 hângânyongomu ariwi yaŋe âwurem takawi.

17 Lok 72 âi sâm yingim hângânyongomu ariwi yaŋe âwurem taka otbi mewi yakât herone nâŋgâwanġim Yesu yuwu sâm ekuwi. “Kutdâ, kutgan gohonmâ weke bâleŋe watyekmunŋe gaiakmâ ariwi yakât nâŋgâmunŋe âlâ kândâkdâ oap.” Yawu sâwi.

18 Sâŋetâ sâop. “Yeŋe ari weke bâleŋe watyekbi yan hâkne katmâ nâŋgâwan. Yawu otmâ belek sâmu ekmain yakât dopŋeâk Satanŋe himbimâmbâ ge kumu ekban.

19 Yakât otmâ yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Soron hambene me sâŋe metŋe kakŋan tâliŋetâ yan hilipyongomap sâm mâmâŋe otyingim yâhâwom. Otmu nâhât sâtġât otmâ weke bâleŋe me yu ya lohimbi mângâeyekmai ya sâyingiŋetâ yengât tem lâuyinginomai. 20 Yawu gârâmâ weke bâleŋeŋe yengât tem lâuyinginomai yakât nâŋgâm Anitâ mepaenomai. Yâhâ Anitâŋe himbimân tatmâ kutyene nâŋgâm manman kârikŋahât pat kuyingimu tap yakât otmâ Anitâhât nâŋgâm herone pato otbaŋginomai.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuŋe tep hero nâŋgâm Anitâ mepaeop.

(Mataio 11:25-27 Mataio 13:16-17)

21 Yawu sâm ekyongop sâp yanâk Anitâhât Wâtġât mâmâŋahât Heakŋe biwiŋan gemu biwi hero pato nâŋgâm Anitâ yuwu sâm mepaeop. “Awoŋ, hân himbim kândikyotgon amboŋe, gâhât tep âlep pato nâŋgâhiahian. Otmu lok nombotŋeŋe gâhât topge nâŋgâne sâm nâŋgân nâŋgân emetŋan yâhâwi. Parisaio otmu Sarukaio lok yawuya. Yawu gârâmâ nâŋe gâhât den lâum manmâ gan yakât dopŋeâk yâkŋe lâum manmâ gai mâne ârândân otbâp. Yakât topŋe nâŋgâmaihât gâŋe nâŋgân nâŋgânyene ki mem hewewen tuhuyingimat. Yawu gârâmâ lok nombotŋe, kutyene bia, belângen manmai yaŋeâmâ topne nâŋgâŋetġât gâŋe nâŋgân nâŋgânyene mem hewewen tuhuyingimat. Gâŋe nâŋgâmat, yawuâk tetemap. Yakât mepaeheksan.” Yawu sâm âwâŋe ekuop.

22 Âwâŋe yawu sâm ekum tiŋ pilâm benŋe lok 72 âwurem takawi ya yuwu sâm ekyongop. “Himbim amboŋe tatmap yâhâmâ awoŋne. Yâkŋe mâmâŋe otnihimu wuân me wuân otbomġât dop tap. Otmu nâŋe awoŋnahât topŋe nâŋgâwanġim heŋgenġuan. Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋeŋe awoŋnahât topŋe nâŋgâŋet sâm ekyongowom yaŋe nâŋgâwanġim heŋgenġunomai.” Yawu sâm ekyongop.

23-24 Yawu sâm ekyongom katyekmu ariŋetâ hoŋ bawalipŋe kâiân yâhâp yuwu sâm ekyongop. “Emelâk embânân Anitâhât poropete lok otmu lohimbi nombotŋe yâkât tem lâum manbi yaŋe kulem nâŋe mem mansan yu ekne sâm yakât mambotmâ

gam inâk muwi. Otmu yakât dopņeâk yâkņe himbingât den pat nâņe ekyongom mansan yu nâņgâne sâĥ mambotmâ gam inâk muwi. Yakât otmâ den yuwu sâĥmune nâņgâņet. Yeņeâmâ sâp yiwereņe yu nâ orowâk manmâ gam kulem topņe topņe memune ekmâ nâhât den nâņgâm heroņe kakņan mansai.” Yawu sâĥ ekyongop.

Lok âlâņe kasaņe ekmâ buku otbaņgiop.

²⁵ Mosehât girem den kâsikum yingiminiopņe Yesuhâlen ariop. Ari Yesuņe den sâĥ hilipgumu pâi emetņan katņetâ talâkgât yuwu sâĥ âikuop. “Lok pato, sârâ nâņgâwe. Nâņe girawu otmune ârândâņ otmu yanâmâ Anitâņe manman kârikņahât pat kunihiwuap?”

²⁶ Sâĥmu sâop. “Moseņe girem den kulemguop ya sârâ nâņgâwe.”

²⁷ Sâĥmu sâop. “Anitâņe girem den âlâ Mose ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Isirae ambolipņe yen ekyongomune nâņgâņet. Nengât Kutdânenņe yamâ Anitâ ikņe konok tatmap. Nenņe yâkâlen biwi nâņgân nâņgânnenņe kepeim yâk konok mepaenom. Otmu yâkât lau konok nâņgâm tem lâuwaņgim mannom. Otmu mâtâp sâĥ ningiop ya tâņ tâņâk watmâ yâhânom.” Yawu tap. Yâhâ den âlâmâ yuwu tap.

“Nenņahât naņgaņgimunņe yahatmap yakât dopņeâk buku nombotņe yeņgât nâņgâmunņe yahatbuap.” Yawu tap.”

²⁸ Sâĥmu sâop. “Âlepņe yat. Yawu otmâ manmâ yâhâwuat otmuâmâ Anitâņe manman kârikņahât pat kuhihiwuap.” Yawu sâop.

²⁹ Yawu sâĥmu lok yaņe irelakmâ yuwu sâĥ ekuop. “Nâ bukune âlâ?”

³⁰ Yawu sâĥmu Yesuņe den âlâen hâum yuwu sâĥ ekuop. “Yura lok âlâ Yerusalem kapi pilâm Yeriko kapiângen ariop. Mâtâwân arim tatmu kasalipņe mem tetem kum panņetâ ge iop. Ge imu senņe âlâlâņe ya kombo mewawņgim pilâm ariwi. Pilâm ariņetâmâ mumbe sâĥ olop. ³¹ Mumbe sâĥ otmu Anitâhât hotom umai ya yeņgâlen gâtņe âlâņe mâtâp yawuâk ari ekmâ lauņe butelim inâk wangim ariop. ³² Otmu opon kâmbukņahât hoņ bawa âlâ, Lewi senâmbâ gâtņe mâtâp yawuâk ari mem tetem gotņan bam ekmâ biwi pâlâmņe otmâ ariop. ³³ Yâhâ Yura lohimbine Samaria lohimbi ya yeņgât nâņgâņetâ gemu betyingimai. Yawu otyingimaiâkâ yamâ Samaria gâtņe lok âlâ mâtâp yawuâk ari Yura lok ya mem teteop.

³⁴ Ekmâ tepņe nâņgâm gotņan bam hepņe piriwawņgim, marasin mem lâwâlem sâhâwawņgiop. Otmu lok ya lâum ikņe

donji kakñan katmâ mem kapiân ari lombañe emet iminiwi yan katmu tatmu omoñ konok galemguop. ³⁵ Yâhâ emet hañ sâmu ariwe sâm otmâ emet yakât amboñe tewetsenñe wañmâ yuwu sâm ekuop. “Tihitñe otmâ mandâ tewetsenñe gihian yu ekdâ ki ârândân otbuap otmuâmâ hâmbâi âwurem takawom yan eknohorâ âlâ gihiwom.” Yawu sâm ariop.

³⁶ Otmu yakât âihohowe. Lok kalimbu ya yengâlen gâtñe girawu yañe buku otbañgiop nañgat?”

³⁷ Sâmu sâop. “Samaria gâtñe lok yañe tepñe nâñgâwañgim tihitñe olop ya.”

Sâmu sâop. “Bukulipge tânyongomat dop yawuâk kasalipge tânyongowuat. Yawu.” Yawu sâm ekuop.

Mata yet Maria

³⁸ Yawu sâm ekum Yesuñe hoñ bawalipñe meyekmu lohimbi katyekmâ kapi âlâen ariwi. Kapi ariwi yan imbi âlâ, kutñe Mata sâm, garinjeit manowot. Yâkñe Yesu otmu hoñ bawalipñe dâiyekmu emetyetñan yâhâwi. ³⁹ Yâhâ tatñetâ garinje, kutñe Maria sâm, yâkñe Kutdâhât gotñan ba tatmu den kâsikum wañop. ⁴⁰ Yâhâ Matañe ikñiâk sot uyiñgimu garinjañe ki tânguop. Yakât nâñgâm bâlewañgim sâop. “Kutdâ, garineâmâ konam. Nâ niniâk sot uan. Yakât nâñgâmune bâleap. Ekurâ tânnohoâkgât nañgan.”

⁴¹ Sâmu sâop. “Mata, gâ wahap tâñât yakât nâñgârâ ya-hatsap. ⁴² Garihaneâmâ nâhât den nâñgâwe sâm otmu yakât nâñgâmune âlepñe oap. Yakât otmâ den âlâ ki sâwe. Pesuk yap.” Yawu sâop.

11

Anitâ orop den otnom yakât topñe yuwu tap.

(Mataio 6:9-15 Mataio 7:7-11)

¹ Sâp âlâen Yesuñe Anitâ ulitgum talop. Ulitgum tiñ pilâmu hoñ bawañe âlâne gotñan ba yuwu sâm ekuop. “Kutdâ den âlâ ekgohowe. Yoanehât hoñ bawalipñane wuân me wuângât sâm Anitâ ulitgunomai yakât topñe ekyongop yawuâk eknongorâ nâñgâne.”

² Yawu sâmu yuwu sâm ekyongop. “Anitâ yuwu sâm ulitgunomai. “Himbim awoñnenñe, topge âlâ kândâkdâek tap. Yakât nâñgâm mepaehekmâ mannom. Gike sâtgât otmâ anjelolipgane haonmâ ârândân hoñ bahihimai yawuâk nenñe gurâ tem lâuhihim mannom. ³ Otmu gâne hilâm ârândân tihitnenñe otmâ dopnenñanâk ningimat. ⁴ Otmu lohimbi nombotñane mem bâlenenekmâ tai ya yengât nâñgâm umam sâyñgim tosayeñe pilâyñgimain yakât dopñeâk gâne umam sâningim tosanenñe pilâningiwuat. Otmu Satanñe kendâningimu otmunñe bâlemap sâm ulitgohoingât mâtâp

meningi.” Yeŋe yawu sâŋ Anitâ ulitgum mannomai.” Yawu sâop.

⁵⁻⁶ Otmu den âlâen hâum yuwu sâŋ ekyongop. “Omoŋ derep kâmbukŋan yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe bukuyenahât emet hawiŋan ari kinmâ kotok kunmâ yuwu sâŋ ekunomai. “O bukune, sâŋune nâŋgâ. Lomba âlâ nâhât emelan taka tap. Nâ emetnan sot ki tap. Yakât otmâ sot kâsikum nihirâ mem ari um waŋmune niâk.” ⁷ Yawu sâmu emetŋanâk tatmâ yuwu sâwuap. “Girawu otmâ omoŋ derep kâmbukŋan mândeneneksat? Emet gahatŋe emelâk maŋguain. Gârâmâ yahatmâ ki mem gihiwom.” Yawu sâŋ ekuwuap. ⁸ Yâhâ bukuyen emelanâk tatmâ sot ki waŋbuap otmuâmâ den otmâ dewaemu yahatmâ sot ya ihilâk waŋbuap. ⁹ Yakât yuwu sâŋune nâŋgâŋet. “Yeŋe wuân me wuâŋgât nâŋgâŋ Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim ulitgunetâ âlepŋe nâŋgâŋiŋiwuap.

¹⁰ Otmu âlâen hâum sâwe. Yeŋe buku âlâhât emelan yâhâne sâŋ, “Wâe tat me?” sâŋetâ nâŋgâŋiŋimu yanâmâ emet kâlehen yâhânomai. Yakât dopŋeâk Anitâ ulitgunetâ nâŋgâŋiŋiwuap. Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim ulitgumai yamâ âlepŋe nâŋgâŋiŋiwuap. Otmu pâin guin otmai yamâ âlepŋe ikŋak mâmâŋe otyiŋgimu biwiyenŋe sânduk sâwuap.

¹¹⁻¹² Otmu den âlâen hâum sâŋune nâŋgâŋet. Yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâhât nanŋe po waŋgimu âwâŋe ulitgumu yan âwâŋe ki nenene ya waŋbuapgât dop ki tap. ¹³ Otmu yen nombotŋe Anitâhât topŋe ki nâŋgâŋ heŋgeŋgumaiŋe nan baralipyenŋe yawu otyiŋgimai. Anitâ awoŋnenŋe himbimân tatmapŋe nen ikŋiâk ikŋiâk topnenŋe ekmâ nâŋgâmap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyiŋgiâkgât Anitâ ulitgunomai yan yeŋe nan baralipyenŋe otyiŋgimai ya wangim tâŋ tâŋâk yinŋiwuap. Yawu sâŋ ekyongop.

*Yesuŋe Anitâhât wâtŋan kinmâ weke bâlenŋe watyehop.
(Mataio 12:22-30 Mareko 3:20-27)*

¹⁴ Weke bâlenŋe lok âlâ mâŋgâemu laŋe maŋguakmu den biaek manmâ gaop. Otmu Yesuŋe weke bâlenŋe ya watmu gaiakmâ arimu laŋe hâreakmu den olop. Yawu otmu lohimbi yan kinbiŋe ekŋetâ sâtŋe olop. ¹⁵ Yawu gârâmâ Parisaio lok nombotŋe ekmâ Yesu nâŋgâŋe bâlewaŋgim yuwu sâwi. “Yâkât topŋeâmâ yuwu. Yâhâmâ weke bâlenŋe mâmâŋe otbaŋgiap. Yakât otmâ ya yeŋgât patoyenŋe, kutŋe Besewulu sâŋ, kutŋe âlâmâ Satan yâkât wâtŋan kinmâ watyekmap.” Yawu sâwi.

¹⁶ Yâhâ Yesuŋe otmâ hilipgumu mem pâi emetŋan katŋetâ talâkgât nombotŋeâmâ topyene kurihiakmâ yuwu sâwi.

“Anitâne nânghihimap otmuâmâ sârâ kulem âlâ himbimâmbâ tetemu ekmâ topge nânghanom.”

17 Yawu sânetâ Yesuje biwiyenahât topne ekmâ nânghâm yuwu sâm ekyongop. “Yeje nânghâm tâpikguai. Yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâmune nânghânet. Lok komot konohâk mansaije yahatmâ ahom hionakmâ tiok taok otnomai yamâ kutyene biatbuap. Yâhâ kapi âlâ konohâk tatmaine yenahâk yahatmâ ahom hionaknomai yamâ kâwurumyeneâk kinbuap.

18 Yakât den âlâ torokatmâ sâwe. “Besewulune mâmâne otnihimu weke bâlene watyekmune gaiakmâ arimai,” yawu sâmai. Yawu gârâmâ Satangât komotyenahâk ahom hionaknomai yamâ den ekyongoan yuwuâk tetemu Satangât kutne biatbâp. 19-20 Nâmâ Anitâhât wâtñan kinmâ weke bâlene watyekmâ yan amboyeje Satan ya mem ge katsan. Yakât otmâ âlâku yu torokatmâ sâwe. Yeje imbiâk nâhâitne Satangât wâtñan kinmâ weke bâlene watyeksap yawu nânghâmai. Yakât nâne yuwu sâm purik pilâmune nânghânet. Yeje âlâhât wâtñan kinmâ weke bâlene watyek sai? Yeje “Anitâhât wâtñan kinsain” yawu sâmai. Girawu otmuâmâ nâhât yawuâk ki nânghâmai? Yeje nâhât nânghâm tâpikgumai, yawu nanjan. Yawu gârâmâ Anitâne tihityene otmâ wawaeyekmâ nâ hânghânnohomu ge âi yu mem mansan.”

21 Otmu torokatmâ yuwu sâmune nânghânet. Nine topne teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nânghânet. Lok âlâne hâmbâne mem hanjalakmâ tembe talam lâuakmâ yâhâm gem senje âlâlâne galemgumu âilongo tatbanjimap.

22 Yawu gârâmâ kasanje lok sâtne kârikñane taka kum itit kiom bâlene tuhuwanjiwuap otmuâmâ yâkât tembe talam, kapangât senje âlâlâ, iri sikum, ya kerek mewangim ariwuap. Yakât dopneâk nâne weke bâlene amboyeje, Satan, mem ge katbom.

23 Yakât otmâ yuwu sâmune nânghânet. Lok buku ki otnihimaineâmâ kasa otnihimai. Yâhâ lok âlâ me âlâne ki tânnohomaineâmâ mâtâp manjunihimai dop yawu otmap. Yawu.”

Weke bâleneje weke bâlene nombotne dâiyekmu lok mânghâyekmai.

(Mataio 12:43-45)

24 Yesuje den âlâ yuwu sâm ekyongop. “Nâne yengât topyene yu sâm pitingum henjenjumune nânghânet. Yeje yuwu nânghâm tâpikgumai. “Nenjahâk kuwihakmâ manman âilongo manmâ yâhânom.” Yen yawu nânghâm tâpikguai yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Weke bâleneje lok âlâ mânghâemap ya gaiakmâ emet sondañangen ariwuap. Otmu

lok ondopgâlen karakmâ mem bâlewe sâam yakât pâinmâ manbuap. Pâinmu biatmu yuwu nângâwuap. “O, emelâk lok âlâ mem mângâeminiwan. Gârâmâ lok yamâ ninahâk gaiakmâ tohowan. Yawu gârâmâ âlâkuâk âwurem ari lok yâkâlenâk karakbom.”²⁵ Yawu sâam âwurem ari ekmâ yuwu sâawuap. “Bâe, lok yuâmâ hejgemahom mansap. Nâhât wâtne tipine. Yakât otmâ weke bâleje nombotje wâtyeje pato tap ya ari meyekbom. Ari meyekmune taka orowâk lok yu mângâenom.” Yawu sâop.

²⁶ Yawu sâam ari weke bâleje bât nombotgen yâhâp ya meyekmu taka lok angoân hâhiwin kakjan manop yamâ witgum mângâenjetâ umatje dondâ tetewanjimu manbuap. Yakât otmâ yuwu sâamune nângânet. Yeje yenjahâk hejgemahom mannomaihât dop âlâ ki tap.” Yawu sâop.

²⁷ Yesuje den yawu sâam ekyongomu nângânetâ lohimbî hohetyenjan imbi âlâ kinop yanje yuwu sâam ekuop. “Den eknongot ya nângâmune ewe membe oap. Yakât otmâ âi mem mansat ya mâmâhaje ekmâ gâhât tepje heronje nângâhihim mepaehekmâ mansap yawu nanjan.”

²⁸ Sâamu sâop. “Âlepje yat yamâ Anitâhât den nângânetâ bulâje otmu lâum manmai yanjeâmâ heronje kakjan mannomai.” Yawu sâop.

Yesuje kulem âlâ tuhuâkgât Parisaionje ekuwi.

(Mataio 12:38-42 Mareko 8:12)

²⁹ Yesuje kulem âlâ tuhumu eknehât nângâm lohimbî kinjitje orowâkje Yesuhâlen ari mem hawam mewam tuhuwi. Yawu otjetâ yuwu sâam ekyongop. “Yeje yuwu otjetâ ekmune bâlemap. Yeje biwi yâhâp otmâ kulem witgumâk memune eknehât nângâmai. Yâhâ nâmâ kulem konohâk memune eknomai. Yuwu sâamune nângânet.³⁰⁻³² Angoân poropete âlâ, kutje Yona sâam, yâkâlen kulem âlâ tetemu Niniwe kapi ambolipnaje ekbi. Yakât dopjeâk nâhâlen kulem âlâ tetemu eknomai. Yakât den âlâ sâawe. Angoânâmâ lok âlâ, kutje Solomon sâam, Dawiti nanje, ya nângân nângânje pato tatbanjiop. Otmu yâkât kut patje ya emelâk sâam han tuhujetâ arimu imbi pato âlâ kapi kâlepnehên manopje nângâop. Nângâm yanâmâ ekbe sâam tohop. Yakât sâamune nângânet. Solomongât nângân nângân pato tatbanjiop. Yawu gârâmâ nâmâ Solomongât kunje mansan. Otmu nâje kapi kâlepnehên ki mansan. Hohetyenjan manmâ den kâsikum yinjim mansan. Yamâ yenjeâmâ nâhât den nângânetâ nahat otmâp. Yakât otmâ mem ge katnekne sâam oai. Yakât otmâ hâmbâi sâp patoen imbi pato yanjeâmâ lok senyenjan yahatmâ kinmâ yeje nâhât den kum mansai yengât topyeje sâam

tetemu anulaknomai. Yawu otjetâ Anitâñe yakât matñe âlâku ikñeâk ikñeâk yinjiwuap.

*Sennenñe yamâ lambehât lañinñe yakât dop oap.
(Mataio 5:15 Mataio 6:22-23)*

³³ Yesuñe den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Nenñe emet kâlehen tatmâ lambe saum tunğunjan ki katmain. Gârâmâ helenân gâitmunñe kinmâ sem lañinñe pilâmu ekmâ gem yâhâmain. ³⁴ Senyenñe yamâ lambe lañinñe yakât dop oap. Senyenñe âlepñe tatmu yanâmâ ekmâ gem yâhâmai. Yâhâ senyenñe bok sâwuap yanâmâ mâtâp tâpikgum hewukñan kionnomai. ³⁵ Yakât otmâ yuwu sâmune nângâñet. Bi-wiyenjan Anitâhât lañinñe pilâmap ya bok sâmapgât biwi nângân nângânyenñe galemahom manman âlepñeâk manmâ yâhânomai. ³⁶ Yawu manmâ yâhânomai yanâmâ lambenñe sem lañinñe pilâmu emet biwiñe han sâmu ekmâ tatmai yakât dop otbuap.

*Parisaioñe otminiwi yawu ki otmâ mannom.
(Mataio 23:1-36 Mareko 12:38-40 Luka 20:45-47)*

³⁷ Den yawu sâm tin pilâmu Parisaio âlâñe Yesu dâim emetñan yâhâop. Yan yâhâ Parisaio otmu Mosehât girem den kâsikum yinjinimiwi yâk orop sot newi. ³⁸ Yawu gârâmâ angoân Yesuñe bânñe ki piriahop. Sot ya inâk mem nemu ekñetâ sâtñe otmu pârâk pilâwi. ³⁹ Pârâk pilâñetâ Yesuñe yuwu sâm ekyongop. “Parisaio yenğât topyenñe teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nângâñet. Imbi âlâñe amanñe mem hâkñeâk pirimu biwiñan sot wahapñe yawuâk tatbuap. Yakât dopñeâk yenñe bukulipyenñe yekñetâ yahalâkgât hâkyenñeâk piriakmai. Yawu gârâmâ manman bâleñe, me orotmemeyenñe kinğon ya biwiyenñe nângâmai. Yawu nângâñetâ yanñe mem bâleñe tuhuyekmap. ⁴⁰ Yenğât topyenñe yawu tap yamâ ki enakmâ nanğanğimai. Anitâñe lohimbî kândikyotgop yan hâkyetñe bi-wiyetñe yâhâp yâhâp ya katyitiop. ⁴¹ Yakât otmâ angoân yenñe biwi nângân nângânyenñe ya sâm pitiaknomai. Yawu otnomai yanâmâ hâkgât wahap wuân me wuângât nângâñetâ tâñât otbuap. Yâhâ yawu ki otnomai yamâ yiwerenñe umatñe teteyinğim gap yu wangim umatñe pato teteyinğiwuap.

⁴² Parisaio yenñeâmâ nângâm tâpikgumai. Yenñeâmâ wahap tâñât, hote, gitâk, wahap yawuya mem ketetmâ bâlâk ñerek osetyenjan konok ya mem Anitâhât pat kuwanğimai. Yâhâ Anitâhât den ekyongomu kulemgowi yamâ lonğâemai. Lonğâem yan yuwu otmâ mansai. Lohimbî yenğât den sâm hâreyinğimai yan Anitâñe nângâmu ârândân olâkgât ki nângâmai. Yawu otmâ den tâñ tâñâk ki sâm hâreyinğimai. Otmu buku nombotñe

yengât weyeje ki nângâm tânyongomai. Yakât otmâ hâmbâi Anitâje matje umatje yingiwuap.

⁴³ Yeje miti emetjan yâhâ lohimbi senyejan ewanâk tatnehât nângâmai. Otmu lohimbi hawamyongom tatmaiye nenekjetâ yahatmu mepaenenekjetgât nângâmai. Yawu otmâ manjetâ ya ekmune bâleap. ⁴⁴ Parisaio yengât topyeje teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Emelâk lok mujetâ hanyongowi ya yengât sum kakjambâ ki nângâmâk bam gamai.” Yawu sâm ekyongop.

⁴⁵ Yawu sâm ekyongomu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi hohetyejan gâtje lok âlâje yuwu sâm ekuop. “Bawapi, gâje Parisaio lok den sâyingiat ya je nen gurâ yawuâk meneneksap.”

⁴⁶ Sâmu sâop. “Nenje yengât amutgen manmâ yu ya otnehât den undipje topje topje sâm ningimai. Yamâ yejeâmâ denyeje ya ki lâum watmai. Den sâm ninginetâ umatje kakjan manmain. Yawu manmunje biwinenje mem huruj pilâninginehât ki tânnongomai. Yakât otmâ Anitâje matje umatje yingimu menomai.

⁴⁷ Yejeâmâ yuwu sâmai. “Poropete lok mum gawi ya yengât sumân awu tawu kâmetmunje banban sâm sekje âlepje otmâ imap.” Yawu sâmai. Yamâ yengât tâmbâlipyenaje poropete lok ya yongonetâ muwi. ⁴⁸ Yakât yuwu sâmune nângânet. Tâmbâlipyenaje poropete yongonetâ muwi ya yengât sumân yeje awu tawu kâmetmâ galemgumai. Yawu otmâ yongowi yakât nângânetâ ârândâj oap yawu yeksan. ⁴⁹ Otmu pepa âlâ, kutje “Anitâhât nângân nângânje” sâm, yan den âlâ yuwu kulemguwi tap. “Hoŋ bawalipne nombotje âi sâm yingimune yengâlen taka Anitâhât topje kâsikum yingim mannomai. Yamâ yeje nâhât den pat bialâkgât nombotje mem âlâlâ tuhuyeknomai. Yâhâ nombotje âlâmâ yongonetâ munomai.” Den yawu tap. ⁵⁰ Yakât yuwu sâwe. Emelâk Anitâje ikje poropete hângânyongomu denje lâum manmâ gawi ya gurâ yawuâk tâmbâlipyenaje nângâm bâleyingim yongom mem ge katyekbi. Yakât huhopje ya yeje menomai. Yakât topje nângânetâ keterahâkgât yuwu sâwe. ⁵¹ Embâjan topje katmâ tâmbâyeje lok âlâ, kutje Awe sâm, ya atanje kumu muop. Otmu poropete âlâ, kutje Sekaraia, yamâ opon kâmbukjan yâhâ hotom um bam gam kinmu yanâk kujetâ muop. Yawu gârâmâ Awe kumu muop yapâek manmâ gam poropete kerek yongonetâ muwi yakât huhopje ya yeje menomaiâk.

⁵² Mosehât girem den kâsikum ningimai yejeâmâ Anitâhât den kurihinetâ tap. Yejeâmâ Anitâhât hâkâj otmâ yâkât den nângâm hâum pâpgumai. Yawu otmâ lohimbi nombotjanje yâkât den nângâm tem lâuwanjine sâm otmai ya yengât mâtâp

manꝑuyiꝑimai. Yawu otmai yakât nâꝑgâꝑmune bâleap. Yakât otmâ umatꝑe topꝑe topꝑe teteyiꝑgiwuap.” Yawu sâꝑ ekyongop.

⁵³ Yawu sâꝑ ekyongom emelambâ gem ariop. Sâꝑ yakât kakꝑan Parisaio otmu Mosehât girem den kâsikum yiꝑgiminiwiꝑe Yesuhât nâꝑgâꝑm bâlewaꝑgim sâꝑ ge katbi. ⁵⁴ Otmu den sâꝑ hilipgumu nâꝑgâꝑm den âiân katne sâꝑ yu yakât âi pâi tuhumm gawi.

12

Nimbilam yâhâꝑ ki otnom.

(Mataio 10:26-27)

¹ Otmu lohimbî kiꝑgitꝑe orowâkꝑe Yesuhât den nâꝑgâꝑe sâꝑ taka pâꝑ sâꝑwi. Taka pâꝑ sâꝑ Yesu hoꝑ bawalipꝑe mem awawi guwawi tuhuyekbi. Yawu otmâ kinꝑetâ Yesuꝑe hoꝑ bawalipꝑe yuwu sâꝑ ekyongop. “Parisaio yâk yengât matuk keluꝑaꝑe mem bâleyekmapgât galem oraꝑgim mannomai. Parisaio yamâ nimbilamyꝑe yâhâꝑ otmâ topyꝑe kurihiakmâ manmai. ² Yakât otmâ ya yengât den âlâ yuwu sâꝑmune nâꝑgâꝑet. Tihâꝑgen wahap yu me ya otmâ gai. Ya ki tik tatbuap. Hâmbâi tetekꝑan tetemu eknom. Yâhâ yu me ya otmâ kurihiakmai. Ya gurâ tetekꝑan tetemu eknom. ³ Yakât otmâ yuwu sâꝑmune nâꝑgâꝑet. Yenâmâ nâ orowâk manmain. Yawu gârâmâ den nombotꝑe nenniâk tatmâ ekyongoman ya hâmbâi yꝑe lohimbî ekyongonꝑetâ nâꝑgâꝑnomai.

Anitâꝑe wawaeneneksap.

(Mataio 10:28-31)

⁴ Yesuꝑe torokatmâ yuwu sâꝑ ekyongop. “Lok senyꝑan kinmâ den ekyongonꝑetâ nâꝑgâꝑetâ nahat otmu yen nombotꝑe yongonꝑetâ munomai. Yongonomai yamâ umut biwiꝑe ki hilipgunomai. Lok topnenꝑe yawu tap. Yakât otmâ ya yengât ki kiꝑgityꝑehâhât otnomai. ⁵ Yâhâ Anitâhât topꝑeâmâ âlâ tap. Hâmbâi mâne yâkꝑe konok umut biwiꝑe hilipguwuapgât dop tap. Yakât otmâ yꝑe yâkât den konok lâum mannomai.

⁶ Otmu yakât âlâ sâwe. Anitâhât den lâum manmain nen haonmâ ârândâꝑ yâkꝑe tihitnenꝑe otmap yakât topꝑe nâꝑgâꝑetâ keterahâkꝑat den âlâen hâum yuwu sâꝑmune nâꝑgâꝑet. Gironꝑ gironꝑ ekmain yamâ nâi tâꝑat. Yamâ ki galemgumain. Yawu gârâmâ gironꝑ gironꝑ âlâ mumbuap yakât topꝑe himbim amboꝑaꝑe emet inânꝑan nâꝑgâꝑmu tap.

⁷ Yawu gârâmâ nenâmâ gironꝑ gironꝑ yakât dop bia. Nenâmâ Anitâ ikꝑe kundenꝑe towat manmain. Yawu otmâ Anitâꝑe topnenꝑe kerehâk nanꝑap. Somotnenꝑe tipi tapi yakât topꝑe gurâ nâꝑgâꝑmu tawâk. Yâkꝑe tihitnenꝑe otmap. Yakât nâꝑgâꝑm biwi yâhâꝑ ki otmâ manmâ yâhânom.

*Topnennje ki kurihiakmâ Yesu betbanjinom.
(Mataio 10:19-20,32-33 Mataio 12:32)*

⁸ Lohimbi âlâ me âlâje “Yesuhâlen biwinaje kepeim tem lâuwangim mansan,” yawu sâmb lohimbim ekyongonomai yâhâmâ hâmbâi nâ lok bulâñaje himbim awonñahât anjelolipñe yengât senyenjan kinmâ topyenje sâmb tetemune Anitâñe manman kârikñan katyekbuap. ⁹ Yâhâ lohimbim âlâ me âlâñe “Nâ Yesu ki nâñgâwangian,” yawu sâmbim otmuâmâ nâku lok bulâñe himbim awonñahât anjelolipñe yengât senyenjan kinmâ “Nâ ki nâñgâyinjian,” yawu sâmbim. Lohimbim yawu otmai yaje matñe umatñe menomai. Yawu.

¹⁰ Yakât otmâ den âlâ torokatmâ yuwu sâmb. Anitâñe âi sâmb nihim hâñgânnohomu gewan. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâñe nâhât nâñgâñetâ tâñât otbuap. Me nâhât nâñgâñetâ giâkgât lohimbim kendâyinjinomai. Orotmeme yawuya ki witgum mannomai otmuâmâ ya yengât tosa yamâ Anitâñe pilâyinjiwuapgât dop tap. Otmu torokatmâ sâmb. Lok âlâ me âlâñe Anitâñe Wâtgât mâmâñahât Heakñe yu me ya otbuap ya ekmâmâ yuwu mon sâmbuap. “Bâe, âi yukât ambonje yamâ Satan.” Yawu sâmb yan âi ya ekmâ Satangâlen gâitbuap. Yawu otmâ yâhânomai ya yengât Anitâñe pilâyinjiwuapgât dop âlâ ki tap. Lok yawuyaje tosa pato menomai.

¹¹ Otmu den âlâ sâmbim nâñgâñet. Yenje galem tinjak orangim mannomai. Kasalipyenñe nâhât den pat âlepñe nâñgâñetâ nahat otmu yen meyekmâ miti emetñan me kiap yengâlen ari den âiân katyekmâ âi pâi tuhuyeknomai. Yawu otyinjinjetâ “Den mâtâpñe girawu watmâ sâmb ekyongomunñe nâñgâñetâ keterakyingiwuap,” yawu nâñgâmbim ki gorâyinjiwuap. ¹² Sâmb yanâmâ Awonñennñe ikñe Wâtgât mâmâñahât Heak hâñgângumu ge den âlâlâ nâñgân nâñgânyenjan katmu nâhât den pat âlepñe sâmb kusâmbim ekyongonomai.

Senje âlâlâ yakât nâñgâmbim yahatbuap.

¹³ Lohimbim kinbi ya yengât hohetyenambâ lok âlâñe Yesu yuwu sâmb ekuop. “Lok pato, sâmbim nâñgâ. Awonñetñahât bânñe bânñe ya atanaje ikñiâk mem alitmâ mansap. Yawu gârâmâ gâñe ekurâ nombotñe hionñmâ nihiâkgât nanjan.”

¹⁴ Sâmbim sâmb. “Nâñe yet galem yotgom manbehât lok kunnennñe ki sâmb nihiop. Yakât otmâ imbiâk nâhâlen ga den ya eknohoat. ¹⁵ Yakât otmâ yuwu sâmbim nâñgâñet. Senje âlâlâ me iri sikum ya Anitâñe biwinenñahât ki sâmb katningiop. Yamâ hâknennñahât sâmb kalop. Yawuhât bukulpennñe iri sikumyenje orop manmai ya yekmâ tep bâle ki nâñgâyinjinom.”

¹⁶ Yawu sâmb den âlâen hâmbim yuwu sâmb. “Lok kutdâ âlâhât kalamân siwit kehetñe pato teteop. ¹⁷ Yawu otmu biwinñe

yuwu nângâop. “Siwit kehetnje pato tap yu mem emet girawuân katmune tatbuap? ¹⁸ Yuwu otbom mon? Emet tipinje siwit kehetnje katman ya kândonmâ pato tuhum yan siwit kehetnje katmune tatbuap. ¹⁹ Katmune tatmu yanâmâ hop sambe kakñan manmâ heronje maronje nângâm manmâ yâhâwom.” ²⁰ Yawu sâmu Anitânje yuwu sâmu ekuop. “Gâ kopa. Omondânje mumbuat. Yakât otmâ iri sikumge wawaerâ tatgihimap ya lok âlânje membuap.” Yawu sâop.

²¹ Yâhâ den ekyongoan yukât topnje yuwu tap. Lohimbinje iri sikumyenjahât tepyene umatnje otmâ mansai ya yengât Anitânje nângâmu bâlemap. Yakât otmâ mujetâ pesuk sâmap.” Yawu sâop.

*Anitânje tihitnenje otmâp. Yakât otmâ ki gorâningiwuap.
(Mataio 6:25-34)*

²²⁻²³ Yawu sâmu lohimbî ekyongom benje honj bawalipnje yuwu sâmu ekyongop. Senje âlâlâ me iri sikumyene yakât ki nângânetâ yahatbuap. Manmanyenjahât bulânje yamâ umut biwiyene. Yâhâ yengât manman yamâ Anitânje emelâk senje âlâlâ lâtakuyingimu manmai. Yakât otmâ yuwu ki nângânomai. “Nenne sot wosapâ ba mem tetenom? Me iri sikum me âlâlâ ya girawu mem tetem manmâ yâhânom.” Yawu ki sâmu biwi yâhâp otmâ gorâ kakñan mannomai. ²⁴ Yawu gârâmâ den âlâen hâum yuwu sâmune nângânet. Kembâ ekmain. Yâhâmâ âi kalam ki tuhum hâhiwin nângâmai. Yamâ himbim ambonanje haonmâ ârândân sot yingimap. Yenâmâ nâihât dop ki mansai. Yenâmâ lok. Otmu yen gurâ yawuâk Anitânje haonmâ ârândân tânyongom gamap. ²⁵⁻²⁶ Yawu gârâmâ yenhâhât girawu mannom sâmu yakât ki nângâm kiwiliñ otnomai. Yene wâtyenjan torokatmâ manmâ yâhânomaihât dop âlâ ki tap. Yawu otnomai yan hâum pâpgunomai.

Yakât topnje yuwu sâmune nângânet. ²⁷ Hahop ekmain. Hahop yamâ titi pan pan pilâmu ekmunje âilonjo lonjo otmâp. Yâhâ emelâk lok kutdâ âlâ, kutnje Solomon sâmu, yâkne hâk katipnje kulem melem mânunakmâ manop. Yane hahop surinje sekne âlepne tetemap yakât dopnje ki miop. ²⁸ Yâhâ hahop surinje ekmunje âilonjo otmâp. Yawu gârâmâ ikñahâk ki yahatmâ titi pan pan otmâ kuririn sâmu kinmap. Anitânje nângâopgât yuwu kinmap. Yiwereneâmâ tetem âilonjo kinbuap. Yâhâ pek sâwuap yanâmâ hânân ge tâtuk sâwuap. Yenâmâ hahopgât dop ki mansai. Yenâmâ lok. Yakât otmâ biwiyenjanje yuwu ki nângânomai. “Anitânje pâlâmne otmâ ki tihitnenje otmâp.” Yawu ki nângâm mannomai.

²⁹ Yakât yuwu sâmune nângânet. Bulânanâk Anitânje haonmâ ârândân tihitnenje otmâ yâhâwuap. Yakât biwi yâhâp ki otnomai. ³⁰ Yawu gârâmâ lok nombotnje Anitâhât topnje

ki nângâmaiŋe sângum me iri sikum me senŋe âlâlâ yakât nângâŋetâ yahatmap. Yawu otŋetâ ki ârândâŋ otmap. Yakât otmâ otmaiân yeŋe ki torokatnomai. ³¹ Yeŋeâmâ lohimbi nombotŋaŋe Anitâhâlen biwiyenŋaŋe kepeinet sâm yâkât den ekyongonŋetâ nângânomai. Yawu otmâ manŋetâ himbim awonŋenŋe topyeŋe nângâmapŋe dopyenŋan yingimu ki umburuk mannomai.

Bukulipnennŋe tânyongonom.
(Mataio 6:19-21)

³² Yakât otmâ yâkâlen biwiyenŋaŋe kepeim ki gorâyingingimu mannomai. Awoŋnennŋe Anitâŋe heronŋe nângâyingingim tihityeŋe otmâ yâhâmbisâp. Yawu otmâ hâmbâi mâne manman kârikŋan mem katyekmu manmâ yâhâmbisâi. ³³ Yakât otmâ senŋe âlâlâ tatyŋgiap yamâ mem buku nombotŋe ki tatyŋgiap ya kâsikum tânyongonomai. Yawu otŋetâmâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap. Otmu himbimân mannomaihât pat kuyŋgiop yakât bulâŋe yingimu menomai. Otmu himbimân manman sânduhân mannomai yan talanŋe ki kumbuap, me selonŋe ki hârewuap, me ki bumbunguap, me kombo ki otnomai. ³⁴ Yawuhât Anitâhâlen biwi nângân nângânyenŋaŋe kepeim manŋetâ ârândâŋ otbuap.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuŋe âwurem gewuap sâp ya ki nanŋain.

³⁵⁻³⁶ Yesuŋe den âlâ yawu sâm ekyongop. “Yen biwi golâ otmâ mannomaihât den âlâen hâum sâmune nângâŋet. Hoŋ bawalipŋe yeŋgât lok kutdâyenŋaŋe kapi kâlepŋehembâ âwurem taka emet hawiŋan kinmâ kotok kunmu nângâm in yawu gahatŋe mewanŋinomai. Yakât otmâ lambeyeŋe saum katŋetâ sem tatmu mambotbanŋinomai. ³⁷ Yawu otmâ mambotbanŋim tatnomai yanâmâ âwurem taka mem teteyekmâ heronŋe nângâyingingiwuap. Heronŋe nângâyingingim itâŋe kâpekmâ katmu tatmu sot um yingiwuap. ³⁸ Yâhâ omoŋ dereŋŋan kapi ambolipŋe kerekŋe aman pâlâmŋe inomai yanâmâ âwurem takawuap. Taka hoŋ bawalipŋe sen golâ otmâ mambotbanŋim tatŋetâ mem teteyekbuap otmuâmâ buku otyŋgingiwuap. Buku otyŋgingimu yâkŋe heronŋe nângâwanŋinomai. ³⁹ Yen biwi golâ otmâ mannomaihât den âlâen hâum sâmune nângâŋet. Kapi âlâ me âlâhât kasalipyenŋaŋe sâp girawuân taka yongom itit kiom tuhuyŋginginomai yakât ki ekyongomai. Inâk pârâk sân sânâk takamaihât kapi ambolipŋaŋe sen galem manmâ emet kapiyeŋe galemgunomai. ⁴⁰ Yakât dopŋeâk Anitâŋe hângânnohomu âwurem gewom yakât sâp yeŋe ki nanŋai. Yakât otmâ biwi golâ manmâ mambotnihim yâhânomai. Yawu otnomai otmuâmâ âwurem gemune nekmâ heronŋe nângânomai.” Yawu sâm ekyongop.

*Hoŋ bawa âlepŋe bâleŋe yâk yetgât topyetŋe
(Mataio 24:45-51)*

⁴¹ Yesuŋe yawu sâŋ ekyongomu Petoroŋe yuwu sâŋ âikuop. “Kutdâ den âlâen hâum eknongoat yu nengâlâk yat me lok kerek nengât yat?”

⁴² Yawu sâŋ âikumu Yesuŋe purik pilâwanŋim den âlâen hâum yuwu sâŋ ekuop. “Lok kutdâ âlâŋe kapiŋe pilâm kapi kâlepŋehen ari kandi manmâ âwurem takawuap. Yaken ariwe sâŋ yan hoŋ bawaŋe âlâ galem sâŋ katmâ yuwu sâŋ ekuwuap. “Arimuneâmâ gâŋe nep lok nombotŋe galem-yongowuat.” Yawu sâŋ ekum pilâyekmâ arimu galem yaŋe âi ya biwiŋaŋe mem galem-yongomu âilonŋo manno-mai. ⁴³ Yawu otmâ galem-yongowuap otmuâmâ patoŋaŋe âwurem taka heronŋe otbaŋgiwuap. ⁴⁴ Yawu otbaŋgim galem pato katmu ikŋe senŋe âlâlâŋe yakât galem otbuap. ⁴⁵ Yâhâ purik pilâm sâŋmune nâŋgâŋet. Hoŋ bawa yaŋe biwiŋaŋe yuwu nâŋgâm âi ya hilipguwuap. “O, lok kutdâne arap yuâmâ in yawu ki takawuap. Yamâ sâp kâlep manbuap yakâ. Yakât otmâ wongât nâŋe âi yu membom?” Yawu sâŋ biwiŋaŋe pâlâmŋe otmu ki galem-yongom heŋgeŋguwuap. Yawu manmâ to kârikŋe nem biwi hâlim otmu umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiwuap. Yawu otmâ lok bâleŋe yeŋgâlen torokatmâ ki orotŋe otmâ manbuap. ⁴⁶ Yawu otmâ biwiŋaŋe pâlâmŋe otmu manbuap yan patoŋaŋe pârâk sâŋ sâŋâk taka kuk otmâ kum yaehen pilâmu ge hâhiwin nâŋgâm yâhâmbisâp.

⁴⁷ Yakât topŋe yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Lohimbi nombotŋaŋe nâhât den nâŋgâm heŋgeŋgunomai yanâmâ yakât nâŋgâŋetâ gemu betbaŋginomai. Yawu otnomai yakât matŋe Anitâŋe matŋe amokŋan yiŋgimu menomai. ⁴⁸ Yâhâ lohimbi nombotŋe âlâŋeâmâ nâhât den nâŋgâm pâpgumai yaŋe otŋetâ bâlemap yâhâmâ Anitâŋe matŋe kakŋeâk yiŋgimu menomai. Yakât otmu yuwu sâŋmune nâŋgâ. Lok âlâ me âlâ âi sâŋ yiŋgimune ya tuhum heŋgeŋgunomai ya yeŋgât nâŋgâmune ârândân otbuap. Yâhâ lok âlâ me âlâ âi pato sâŋ yiŋgimune ya biwiyeŋaŋe tiŋâk lâum tuhunomai ya yeŋgât gurâ yawuâk nâŋgâmune ârândân otbuap.” Yawu sâŋ ekuop.

*Yesuŋe giop yakât lohimbi hionakmâ mansai.
(Mataio 10:34-36)*

⁴⁹ Yesuŋe den âlâ yuwu sâŋ ekyongop. “Anitâŋe lohimbi yeŋgât biwiyeŋahât topŋe nâŋgâm kâsipyongom matŋe âlâku ikŋiâk ikŋiâk yiŋgimu menomai yakât hâŋgânnohomu gewan. Yâhâ matŋe yiŋgimu meŋetâ pesuk sâmbâp. ⁵⁰ Otmu umatŋe âlâ tetenihimu hâhiwin nâŋgâwom ya tetenihim pesuk sâekgât naŋgan. ⁵¹ Otmu den âlâ yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Nâhât

yuwu ki sânomai. “Nâhâit yamâ buku konok otnehât himbimâmbâ giop.” Yawu ki sânomai. Nâñe hânân gewan yakât yen hionjaknomai. Hionjakmâ yuwu oranjinomai. ⁵² Lohimbi nanñe baratñe mome manmainñe hionjakmâ komot yâhâp otnomai. Komot âlâhât yâhâp, âlâhârâmâ kalimbu yawu otnomai. ⁵³ Âwâ nan me mâmâ barat kuk oranjim hionjaknomai. Otmu iranñe iranñe ya gurâ yawuâk kuk oranjim hionjaknomai.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuñe kulem âlâlâ tuhuop yakât topñe hâum pâpguwi.

(Mataio 16:2-3 Mareko 8:11-13)

⁵⁴ Yesuñe hoñ bawalipñe yawu sâm ekyongomâmâ benñe lohimbi kinbi ya yuwu sâm ekyongop. “Op surumbup memuâmâ yuwu sâmai. “Gelâk gewe sâm oap”. Sâñetâ yawu otmap. ⁵⁵ Otmu elem tok sâwe sâm otmuâmâ yuwu sâmai “Sikop kumbe sâm oap.” Sâñetâ yawu otmap. ⁵⁶ Yen lok perâkñe. Yeñe elem kulewoñboñ yakât topñe ekmâ nâñgâm henñenñuai. Yâhâ nâñe kulem âlâlâ memune eksai yakât topñeâmâ girawuhât ki ekmâ nâñgâm henñenñuai?

⁵⁷ Wongât enñgatyeneâk otmâ orotmeme âlepñe me bâleñe ya ki ekmâ kiwilim mansai? Yen lok perâkñe yakâ.”

Den sâm tetem kaok nanñanñinom.

(Mataio 5:25-26)

⁵⁸ Bukulipyeñe âlâ me âlâñe kuk otyingim den âiân katyekne sâm dâiye kmâ kiapgâlen arinomai. Yamâ mâtâwânâk ari sâm tetem kaok nanñanñinomai. Yâhâ yawu ki otnomai yamâ kiapgâlen ari den sâm tetenñetâ yâkñe mem pâi emetñan katyekbuap. Pâi emetñan katyekmu tatmâ yeñe ombeyeneâk yaihen ki genomai. ⁵⁹ Kiapñe pâi emetñan tatnomai sâm sâp katyিংgiwuap ya pesuk sâmu yanâmâ genomai.” Yawu sâm ekyongop.

13

Anitâhâlen biwinenñane kepeim mannom.

¹ Yawu sâm ekyongop sâp yanâk lok nombotñane Yesuhâlen ari den pat yuwu sâm ekuwi. “Galilaia ambolipñane noniñ bulimakao gâim Anitâhât hotom uwi sâp yan kiap âlâ, kutñe Pilato sâm, yâkñe tembe lâulipñe hânñgânyongomu Galilaia ambolipñe yongonñetâ hepyeñe gemu noniñ bulimakao hepñe orop oset guset olop.” ² Yawu sâm ekuñetâ yuwu sâm ekyongop. “Pilatonñe tembe lâulipñe hânñgânyongomu yawu yongowi yakât yuwu mon sâmai. “Muwi yengât tosa bâleñe yanñeâmâ Galilaia lok ondop yengât tosa ya wangim amokñan miap.”

³ Yawu ki tap. Yawu gârâmâ yeñe orotmemeyeñe bâleñe ki pilâm Anitâhât den lâunomai otmuâmâ yawuâk matñe yingimu

menomai. Otmu yakât den âlâ torokatmâ sâmunê nânġâġet.
⁴ Yerusalem kapi ambolipġe kâi nombotġen kalimbu Siloam hem topġan kinġetâ kândun kum ge kurihiyehop ya yeġġât yuwu ki sânomai. “Tosayeġe bâleġe yaġeâmâ Yerusalem kapi ambolipġe nombotġe yeġġât tosayeġe wangioġ. Yakât otmâ hân ya kândun kum ge kurihyekmu muwi.” Yawu ki tap.
⁵ Yakât otmâ âlâku sâmunê nânġâġet. Yeġe orotmemeyeġe bâleġe ki pilâm Anitâhâlen biwiyeġeġe kepeinomai otmuâmâ yengu yawuâk hiliwahonomai.”

⁶ Den ya sâmu tin pilâm den âlâen hâum yuwu sâmu ekyongop. “Lok âlâġe koset âlâ kalop. Koset ya pato otmâ bulâġe kinbuapġât sâpġe tetemu taka amboġeġe bulâġe hâuwe sâmu ekmu bia olop. ⁷ Yakât otmâ kalam galemġe yuwu sâmu ekuop. “Bulâġe hâuwe sâmu ekmunê biatmu yu yambu kalimbu oap. Yakât otmâ koset ya kârâm pilârâ ge iâk.” Yawu sâop.

⁸ Sâmu sâop. “Lok pato, pilârâmâ yambu yu inâk kinâk. Hâmbâi topġe lawitmâ pitimunġe yanâmâ bulâġe kinbuap. ⁹ Yâhâ ki kinbuap otmuâmâ kârâm pilâmunê ge imbuap.” Yawu.”

Tatmâ nânġâ nânġâ sâpġan Yesuġe imbi âlâ heġġeġuop.

¹⁰ Tatmâ nânġâ nânġâ sâp âlâen Yesuġe opon kâmbukġan yâhâm den kâsikum yinġioġ. ¹¹ Den kâsikum yinġioġ sâp yan imbi âlâ talop yamâ weke bâleġeġe mânġâemu kun kândâtġe konok otmâ pareġe manmâ gamu yambuġe kâi nombotġen kalimbu pesuk sâop. ¹² Yesuġe imbi ya ekma kunġan mem yuwu sâmu ekuop. “Imbi, yiwereġeâk âlepġe otbuat.” ¹³ Yawu sâmu kunġan mem kuwihakmâ tâġ tâġâk kinmâ Anitâ mepaeop.

¹⁴ Yâhâ Yesuġe tatmâ nânġâ nânġâ sâpġan imbi ya heġġeġuop ġârâmâ miti emetġahât galemġeġe galemġeġe nânġâmu bâlemu lohimbi yuwu sâmu ekyongop. “Nep tuhu tuhuhât sâpġe yamâ hilâm nombolân konok tap yan takanġetâ heġġemyongombâpġât dop. Yawu ġârâmâ tatmâ nânġâ nânġâ sâpġan imbi heġġeġuap yu ekmunê dondâ bâleap. Ya ki orotġe.”

¹⁵ Yawu sâmu Yesuġe purik pilâwangim yuwu sâop. “Bâe, yen lok perâkġe. Tatmâ nânġâ nânġâ sâpġe ârândân yeġe donġi bulimakaoyeġe pekeâmbâ holanġekmâ dâim ari to yinġinomaihât dop tap. Yawu ġârâmâ donġi me bulimakao umutyeyeġe bia yakât nânġâmunê tâġât otmap. ¹⁶ Yâhâ imbi yuâmâ Awarahamġât senâmbâ ġâtġe. Yawu ġârâmâ Satangât weke bâleġeġe mânġâemu pareġe otmâ manmâ ġap. Nâġe tatmâ nânġâ nânġâ sâpġan heġġeġumunê ki bâleap.” ¹⁷ Yawu sâmu ekyongomu sâmu ge katbiġe nânġâm anulakbi. Yâhâ lohimbi inġeġe Yesuġe olop miop ya ekma heronġe otbanġiminiwi.

*Bândup yakât topņe**(Mataio 13:31-33 Mareko 4:30-32)*

¹⁸ Yesuņe yuwu sâam ekyongop. “Anitâhâlen biwiyenane kepeim manņetâ tihityene otmap yakât topņe teteâkgât wuân denân hâum sâamune nânġânġetâ keterakbuap? ¹⁹ Yuân hâum sâamune nânġânġet. “Nak âlâ kutņe bândup yamâ lok âlâne kehetņe âlâ mem ari kalamņan kalop. Katmu tatmu kâmņe ga takam yaņak yâhâm kâlep pato otmu nâi wosapâ wosapâ taka awatņe kun kunņan kerem tatmai.” Yawu sâop.

Matuk keluņe yakât topņe

²⁰ Otmu torokatmâ yuwu sâam ekyongop. “Lok komotņe komotņe wosapâ wosapâ mansaiņe biwiyene nâhâlen katmâ tem lâunihijġgât yeņe ari nâhât den pat âlepņe ekyongonomai. ²¹ Yakât topņe teteâkgât den âlâen hâum sâamune nânġânġet. Imbi âlâne dâmbia golanġuwuap. Golanġumâmâ matuk mendâremu keluņe gemu dâmbia orop menduhumu ukenņe bâleņe otbuap. Dop yawu.” Yawu sâop.

*Himbimgât mâtâpņe yamâ gâwik gâwikņe**(Mataio 7:13-14,21-23)*

²² Yerusalem kapi pato yakât mâtâp arap ya hâlânġmâ kapi tipi tapi tap. Kapi yan ari Yesuņe Anitâhât den lohimbi kâsikum yinġiop. ²³ Yawu otmu lok âlâne yuwu sâam Yesu âikuop. “Lok pato, yuwu sâam âihohowe. Lok getek âlâ himbimân yâhânomai me girawu?”

²⁴ Sâamu sâop. “Himbimgât mâtâp yamâ gâwik gâwikņe. Yakât otmâ yapâ lohimbi sambeņe arine sâamâmâ hâmbinġ gumbinġ otmâ hâum pâpġunomai. Yakât otmâ yeņe mâtâp ya tâņ tâņâk watmâ arinomai. Yakât yuwu sâamune nânġânġet. ²⁵ Nâ mâtâp amboņe. Yakât otmâ mâtâp maņġuyinġimune lok dondâhâlâkņe arine sâam hâum pâpġum amutġen kinmâ yuwu sâanomai. “Lok pato, nânġânġingirâ gane.”

Sâņġetâ sâwom. “Nâ ki nânġânġingian. Yen wonân?”

²⁶ Yawu sâam âiyongomune yuwu sâam eknohonomai. “Gâņe kapinennan taka tatmâ den kâsikum ningirâ orowâk tatmâ sot newin.”

²⁷ Sâņġetâ sâwom. “Yen wonân? Nâ ki nânġânġingian. Yeņe orotmeme bâleņe otmai. Yakât otmâ arinġet.” Yawu sâwom. ²⁸ Yâhâ hâmbâi mâne Anitâņe yen mem ketetyekbuap. Yawu otmâ Awaraham, Isaka, Yakop, otmu Anitâhât poropetelipņane tatmâ sot nem heroņe otbaņġinomai ya yekmâ yeņe tep bâle nânġânġenomai. Yawu otmâ hâhiwin nânġâm hu halak tuhumbisâi. ²⁹ Yakât otmâ yuwu sâamune nânġânġet. Sâp yanâmâ lok topņe topņe, emetsenņe ga takamap yakembâ otmu purik sâmap yakembâ, otmu torehen torehen kinġitņe orowâkņe taka menduhuakmâ nem heroņe otņġetâ Anitâņe

tihityeŋe otbuap. ³⁰ Yâhâ lohimbi nombotŋaŋe yeŋahâlâk nâŋgâŋetâ yahatmap yaŋe Anitâ orop ki tatnomai. Yâhâ nombotŋaŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmai yamâ Anitâŋe meyekmu ikŋan torokatnomai.

Yesuŋe Herotgât sâop.
(Mataio 23:37-39)

³¹ Sâp yanâk Parisaio lok nombotŋaŋe ari yuwu sâm Yesu ekuwi. “Herotŋe gohowe sâm oap. Yakât otmâ kapi yu pilâm âlâengen ari.”

³² Sâŋetâ sâop. “Sâp yuâmâ weke bâleŋe watyekmâ mansan. Otmu kundat otmâ mansai ya heŋgemyongom mansan. Yâhâ hândâhân yuwuâk otbom. Yâhâ halihu nep sâm nihiop ya tuhum pesuk pilâwom.” Den ekyongoan yu Herot, lok perâkŋe ya, ekunomai. ³³ Nâŋe yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anitâhât poropeteliŋaŋe ikŋahât den sâminiwi ya kerek Yerusalem kapi ambolipŋaŋe yongonjetâ muwi. Yakât otmâ âun hândâhân âi tuhuwom. Gârâmâ halihuâmâ Yerusalem kapiân ari âi tuhum pesuk pilâwom.”

Yesuŋe Yerusalem kapi ambolipŋe yeŋgât topŋe nâŋgâop.

³⁴ Yawu sâm ekyongom Yerusalem kapi ambolipŋe yeŋgât tepŋe nâŋgâm yuwu sâop. “Bâe, Yerusalem kapi ambolipŋe yeŋgât topyeŋe yuwu tap. Yeŋgâlen âi meŋetgât Anitâŋe ikŋe hoŋ bawalipŋe hâŋgânyongomu takanjetâ yongom mem ge katyekmai. Yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Pâi mâmâŋaŋe kurâk sâm nanlipŋe dâiyekmâ kuratyongomu tatmai. Yakât dopŋeâk menduhuyekmune nâhât hikinannanŋetgât sâman. Yamâ yeŋe nâhât hâkâŋ otmâ mansai. ³⁵ Yawuhât Anitâŋe betyongomu kasalipyenŋaŋe taka yongom watyekŋetâ kapi yu kâwurumŋaŋak kinbuap. Yakât otmâ nâŋe pilâyekmâ ariwom. Benŋe sâp âlâen âwurem takamune nekmâ yuwu sâm eknohonomai. “Anitâ Kutdânenŋaŋe tihitnenŋe otbe sâm mat hâŋgângohomu takat. Yakât otmâ biwinenŋaŋe heronŋe pato nanŋain.” Yawu sâm eknohonomai.” Yesuŋe yawu sâop.

14

Tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan lok âlâ bitâp tetewaŋgiop ya Yesuŋe walipgumu orok sâop.

¹ Tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâp âlâen Parisaio yeŋgât kunyenŋaŋe bukuliŋe nombotŋe Yesu orop dâiyekmu emetŋan yâhâ tatmâ sot newi. Nem tatbi yan Yesuŋe otmâ hilipguwuap me bia yakât Parisaionŋe ekmâ tatbi. ² Ekmâ tatŋetâ lok âlâ bitâp pato tetewaŋgiopŋe Yesu ekbe sâm yâhâop. ³ Yâhâmu Yesuŋe

ekmâmâ Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi otmu Parisaio ya yuwu sâam âiyongop. “Tatmâ nângâ nângâ sâpñan âi ki tuhunomgât Moseñe girem den âlâ kulemuop. Yawu gârâmâ tatmâ nângâ nângâ sâpñan lohimbî heñgemyongowomgât dop tap me bia? Sâñetâ nângâwe.”

⁴ Yawu sâam âiyongomu biwiyene umatne otmu olotonâk tatbi. Olotonâk tatñetâ Yesune lok ya bitâpñan walipgumu orok sâamu emelambâ kionmâ ariop. ⁵ Arimuâmâ emelan tatbi ya Yesune yuwu sâam ekyongop. “Tatmâ nângâ nângâ sâpñan naom âlâ me bulimakao âlâ lâmân kionmu ya pilâñetâmâ lâmânâk tatbuap me mem dâñetâ gawuap?” ⁶ Yawu sâam âiyongomu yawuâk olotonâk tatbi.

Hâknene ki mepaeaknom.

⁷ Yâhâ emet yakât biwiñan Parisaio nombotñane yehâhât nângâñetâ yahatmu kou senñan yâhâ tatbi ya yekmâ den âlâen hâum yuwu sâam ekyongop. ⁸ “Bukuyene âlâne yen orowâk tatmâ sot um nenom sâam dâiyekmu emetñan yâhâ kou senñanâk tatne yawu ki nângânomai. ⁹ Yâhâ lok papato nombotne yen orowâk dâiyekbuap yâkne kou senñanâk tatnomaihât nângâwuap. Yawu gârâmâ yene kulet sâyingim kou senñan tatnomai yan lok papato takañetâmâ emet ambonane yen yuwu mon sâam ekyongowuap. “Wa, bukulpne, yuâmâ yengât kawe bia, keterakñet.” Yawu sâam ekyongomu anulakmahât angoân yâhâmâmâ kou topñan tatnomai. ¹⁰ Yawu tatñetâ emet ambonane kundup mem kou senñan lingatbuap. Lingatmâ “gam yâhâ tatñet” sâam ekyongomu yanâmâ yâhâ tatnomai. Yawu otñetâ yanâmâ bukulpnyenane nângâyinginetâ âilongo otbuap. ¹¹ Yakât topne yuwu sâamune nângâñet. Lok âlâ me âlâne yehâhât nângâñetâ gewuap ya yengât Anitane nângâmu yahatbuap.”

¹² Yawu sâam ekyongom emet ambonane ya yuwu sâam ekuop. “Kapi ambolipne orop herone otmâ sot um nenom sâam imi atalipge, me wârâ toulipge, me hep torehenlipge, me bukulpge, me lok iri sikumyene orop mansai ya ki dâiyekmâ garâ sot nenomai. Yâhâ lok yawuya dâiyekmâ garâ sot nenomai otmuâmâ hâmbâi yakât matne sâam dâiheketâ yâk orop sot neñetâ pesuk sâawuap. ¹³ Yakât otmâ yuwu sâamune nângâ. Gâne herone otmâ sot um lok dâiyekbuat otmuâmâ lok tâñât, kopa, parene, senyene bok sâsâne yawuya dâiyekbuat. ¹⁴ Lok yawuya dâiyekmâ bêt belaiâk sot um yingirâ nem herone otnomai. Yawu gârâmâ hâmbâi Anitane lohimbî mumuñambâ mem yahatnenekbuap yan ikñak yakât matne gihiwuap. Yakât otmâ biwihanane herone nângâwuap.” Yawu sâop.

*Himbimân heronje otnomgât sâop.
(Mataio 22:1-10)*

¹⁵ Yawu sâam ekumu nem tatbi ya yengâlen gâtne âlânje den ya nângâmâmâ yuwu sâam ekuop. “Anitânje himbimân man-nomgât pat kuningimu mansain. Yakât otmâ sâp patoen An-itâhât kapiân tatmâ sot nem heronje otnom yakât nângâmune tepne heronje oap.”

¹⁶ Yawu sâam ekumu den âlâen hâum yuwu sâam ekuop. “Lok kutdâ âlânje bukulpnje orowâk heronje otmâ sot um nenomai yakât sâp kalop. ¹⁷ Yâhâ sâpnje otmu yan songo bau me sot kâle topnje topnje um hâwurumu enj âtâmun kinop. Ya ekmu ârândânj otmu honj bawa âlâ hângângumu ari yâkât bukulpnje yuwu sâam ekyongop. “Songo bau sot kâle yamâ emelâk umunje siap. Yakât otmâ ganjetâ heronje otmâ nenom,” yawu yap” sâam ekyongop. Ekyongomu hâkânj otbi.

¹⁸ Lok angoân ekuop yanje yuwu sâop. “Nâmâ hân puluhuan ya ekbe sâam ariwom. Yakât otmâ lok kutdâ ya ekurâ ki nângânihimu bâlewuap.” Yawu sâop.

¹⁹ Yâhâ âlânjeâmâ yuwu sâop. “Bulimakao bâlâk njerek puluhumune kapi kâlepnehen tap ya ari meyekmâ takawom. Yakât otmâ lok kutdâ ya ekurâ ki nângânihimu bâlewuap.” Yawu sâop.

²⁰ Yâhâ âlânjeâmâ yuwu sâop. “Yiwerejeâk imbi mian. Yakât otmâ ki gawom?” Yawu sâop. ²¹ Yawu sânetâ honj bawa yanje âwurem ari lok kutdânje den sâwi ya ekumu nângâmu bâleop. Nângâmu bâlemu honj bawañe ya yuwu sâam ekuop. “In yawu ari mâtâp kunjan kinmâ lok umburuk, me lok pareñe, me ândâpyeñe bok sâsânje, me senyeñe bok sâsânje, lok yawuya yuken yaken arine sâam oai ya ekyongorâ taka sot yu neñet.” Yawu sâam ekum hângângumu ari mem teteyekmâ ekyongomu taka emetjan yâhâ tatbi. Yâhâ tatnetâ honj bawañe yanje yâkâlen yâhâ yuwu sâam ekuop. ²² “Lok kutdâne, den yat ya oan. Otmu emelan yâhâ tai yamâ ki pik yai. Yakât otmâ girawu nanjat?”

²³ Sâamu sâop. “Yakât otmâ âlâku ari lohimbî kewilâyeknetâ mansai ya mem teteyekmâ ekyongorâ takanomai. Takanjetâ yanâmâ emetne pik sâwuap. ²⁴ Yâhâ bukulpne angoân ekyon-goat yamâ nâhâlen ki takanomai.” Yawu sâop.” Yesunje yawu sâam ekuop.

*Manmannenje ki alitmâ manmâ yâhânom.
(Mataio 10:37-38)*

²⁵ Lohimbî kingitnje orowâkñe Yesu betjan arinetâ purik sâam yuwu sâam ekyongop. ²⁶ “Lok âlâ me âlânje nâhâlen torokatmâ orowâk mannom yawu nângânomai otmuâmâ âwâ mâmâlipyeñe, me imbi naomlipyeñe, me imi atalipyenje,

me wârâ toulipyenê betyînginomai. Otmu yenê manmanyenê ki alitnomai. ²⁷ Otmu lok âlâ me âlânê nâhât den lâum âi tuhujetâ bukulipyenê nângâm bâleyîngim hilipyongone sâm otnomai yanâmâ hâkyenê alitmâ betnihinomai. Lok yawuya nâhât pat ki otnomai. ²⁸ Yakât nângâjetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nângâjet. Lok âlâ me âlânê emet tuhune sâm angoân tewetsenê amon yanê senê âlâlâ puluhum emet ya tuhunomai yakât nângânomai. ²⁹ Gârâmâ yawu ki otnomai otmuâmâ emet ya mem kânângâjetâ tewetsenê biatmu pâñan pilânomai. Yawu otnomai yanâmâ lohimbiñe emet ya torehenñeâk kinmu ekmâ yakât den pat alahu gulahu otmâ senyenjan gem girînyîngim yuwu sânomai. ³⁰ “Lok yuñeâmâ saran kânângâjetâ giop yamâ tewetsenê biatmu pâñan pilâñetâ inâk tap.” Yawu sânomai.

³¹ Yâhâ den âlâen hâum yuwu sâmune nângâjet. Lok kutdâ âlâ me âlânê kasalipyenê orop ahonomai yanâmâ in yawu yâk yengâlen ki surutuk sâm arinomai. Yamâ angoân biwiyenê yuwu nângânomai. “Nen yu getek âlâ, lok 10,000 yawu mansain. Yâhâ kasalipnenê endaken lok kinjetne orowâk, 20,000 yawu mansai. Yakât otmâ nenê yongonongât dop ki otbuap.” ³² Yenahât yawu nângânomai otmuâmâ ki kundutmâ arinomai. Angoân kasalipyenê orop buku konok manne sâm hoñ bawalipyenê hângânyongonjetâ ari mem lohotne tuhuyeknomai. ³³ Yakât otmâ yuwu sâmune nângâjet. Yengâlen gâtne âlâ me âlânê senê âlâlâyenê me iri sikumyenê kerehâk pilâm nâhâlen torokatnomai otmuâmâ nângâyîngimune orowâk mannom.

Kâtembe yakât dop

(Mataio 5:13 Mareko 9:50)

³⁴ Yengât topyenê teteâkgât den âlâen hâum sâmune nângâjet. Kâtembe ihim solân hoñmâ sot ya nemunê launenjan memap. Yakât dopñeâk yenâmâ lohimbi hohetyenjan manmâ manman âlongo manñetâ yekmâ Anitâ heronê nângâwangim mepaenomai. ³⁵ Yâhâ kâtembe helenân ki hikum ikainom yanâmâ pâlâmñe otbuap. Yawu otmu girawu tuhummunê âlâkuâk ukenê otbuap? Yamâ ki orotne. Pâlâmñe sâm lâum pilâmain. Den yuâmâ biwiyenânâk katmâ manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

15

Lama âlâ gulip otbangimu ki pilâwuap yan hâum sâop.

(Mataio 18:12-14)

¹ Sâp âlâen takesi meme lokne yenahât nângâjetâ yahatmu lohimbi kâityongom takesi mem yahatmâ kombo

meyiŋgiminiwi yâk otmu lok nombotŋe ândâp kârik otmâ Mosehât girem den ki lâum manminiwi ya dondâhâlâkŋe Yesuhât den nâŋgâne sâam yâkâlen ariwi. ² Ariŋetâ yan Mosehât girem den kâsikum yinŋiminiwi otmu Parisaio lok yâkŋe nâŋgâŋetâ bâlemu Yesuhât yuwu sâwi. “Yesuŋe takesi meme lok otmu lok nombotŋe Mosehât girem den ki lâumai ya meyekmu orowâk sot niai. Yawu otmu dondâ bâleap.”

³ Yawu sâŋetâ nâŋgâm Yesuŋe den âlâen hâum yuwu sâam ekyongop. ⁴ Lok âlâhât lama 100 yawu kinbaŋgiwuap. Gârâmâ ya yengât hohetyeŋambâ konok âlâŋe misiŋgurakbuap. Yawu otmu amboŋaŋe nombotŋe ya katyekmu kinŋetâ konok misiŋgurakbuap ya pâinmâ yâhâm gewuap. Yawu otmâ nombotŋe katyekmu kinnomai ya yengât ki nâŋgâm ketet otbuap. ⁵⁻⁶ Yâhâ misiŋgurakbuap ya mem tetem yanâmâ tepŋe welâmŋan gemu lâum kapiân âwurem ariwuap. Kapiân âwurem ari bukulipŋe yongonmâ yuwu sâam ekyongowuap. “Lama misiŋgurahop ya mem tetean. Yakât otmâ sot um nem heronŋe otne.” Yawu sâuwuap. ⁷ Yakât dop kum yuwu sâamune nâŋgâŋet. Lok 99, yâkŋe yuwu nâŋgâmai. “Nen lok âlepŋe, orotmemenenŋe âilonŋo otmâ mansain.” Yawu nâŋgâm biwi pâlâmŋe mansai. Lok yawuya yengât Anitâŋe heronŋe pato ki nâŋgâyinŋimap. Gârâmâ, lok konohâkŋe orotmemeneŋe bâleneŋe bet pilâm Anitâhâlen biwiŋaŋe kepeim tem lâuwaŋgiwuap yanâmâ Anitâŋe heronŋe pato nâŋgâwaŋgiwuap. Yawu.”

Tewetsenŋe kionbaŋgimu pâinbuap yan hâum sâop.

⁸ Yâhâ Anitâŋe lohimbî meyekmâ tihityeŋe otmap yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâamune nâŋgâŋet. Imbî âlâ kina yâhâp yakât dop tatbaŋgiwuap. Yâhâ 20 toea kionbaŋgimuâmâ ki pilâuwuap. ⁹ Yakât pâinmâ arim mem tetem yanâmâ bukulipŋe yongonmâ yuwu sâam ekyongowuap. “Wâe, tewetsenŋe kionnihiop ya mem tetean. Yakât otmâ heronŋe otne.” Yawu sâuwuap. ¹⁰ Yakât yuwu sâamune nâŋgâŋet. Lok konohâkŋe orotmemeneŋe bâleneŋe bet pilâm Anitâhâlen biwiŋaŋe kepeim tem lâuwaŋgiwuap yanâmâ himbimân Anitâhât aŋelolipŋaŋe lok yakât heronŋe nâŋgâwaŋginomai.”

Lok âlâ nanŋaŋe iri sikum mem gulip tuhuop yan hâum sâop.

¹¹ Yesuŋe den âlâen hâum yuwu sâam ekyongop. “Lok âlâ nanyâhâtŋe yâhâp manbî. ¹² Manŋetâ nanŋe betŋan gâtŋaŋe âwâŋe yuwu sâam ekuop. “Awonŋ, senŋe âlâlâ nâhât sâsâŋe ya nihirâ miakbe.” Yawu sâamu senŋe âlâlâ yâkât sâsâŋe ya kâsikum waŋmu miop. ¹³ Yawu otmu nanŋe ya nep tuhum getek manmâ, senŋe âlâlâ ya puluhum yakât hâmeŋe tewetsenŋe miakmâ mâtâp kâlêwâŋgen ariop. Ari heŋ otmâ ihilâk

mahilâk manmâ tewetsenje miakmâ ariop ya kerek pilâm metem umburuk manop. ¹⁴⁻¹⁶ Umburuk manop yan po pato teteop. Po pato tetemu naom yaŋe sotgât pâinmâ kapi anboŋe âlâhâlen arimu bau galemguwuap sâm âi waŋop. Bau galemgum kinop yan po dondâ waŋgimu bau yakât sot wahapŋe mem nembe sâm otmu kuwaŋgiwi. ¹⁷ Yawu otbaŋgiŋetâ nâŋgân nâŋgânje tetemu yuwu nâŋgâop. “Awoŋnahât nep loklipŋaŋe sot pato nem mansai. Nâ nanŋe tâŋ tâŋ yamâ yuân manmâ sotgât otmâ hiliwahowoman. ¹⁸ Yakât otmâ yahatmâ awoŋnahâlen âwurem ari yuwu sâm ekuwom. “Awoŋ, otmune bâleop yakât tosa Anitâhâlen otmu gâhâlen umatŋe oap. ¹⁹ Yakât otmâ aŋulaksan. Yawu gârâmâ nâŋgânihim nep lok sâm menekdâmâ hoŋ bahihim manbom.” Yawu sâm ekuwom.” Yawu nâŋgâop.

²⁰ Yawu nâŋgâm yahatmâ kapi ya pilâm akŋangen takamu âwâŋaŋe senŋe pilâm ehop. Ekmâ tepŋe nâŋgâm sururuk sâm ari nanŋe lâum hâmeŋe hârem niop.

²¹ Yawu otmu nanŋaŋe yuwu sâm ekuop. “Awoŋ, otmune bâleop yakât tosa gâhâlen otmu Anitâhâlen umatŋe oap. Yawu otmâ aŋun pato gihiwan. Otmu nâhurâ aŋulaksan.”

²²⁻²⁴ Yawu sâm ekumu âwâŋaŋe hoŋ bawalipŋe yuwu sâm ekyongop. “Nanne emelâk betnohom ariop ya âwurem takap. Yâhâ “emelâk muop mon,” yawu nâŋgâm manmâ gaman. Yamâ âwurem takamu ekmâ tepne hâlâlâk welâmŋan giap. Yakât otmâ in yawu ba hâk katipŋe âiŋe mem ga mânunbaŋgiŋet. Yawu otmâ handop âlâ mem barahanŋan katŋet. Otmu kâi katipŋe katbaŋgiŋet. Nenŋe heronŋe otbaŋginomgât bulimakao nanŋe gâim uŋetâ siâk.” Yawu sâm ekyongomu bulimakao nanŋe gâim uŋetâ semu nem heronŋe otbaŋgiwi.

²⁵⁻²⁶ Heronŋe otbaŋgiŋetâ yan nanŋe kunŋe yaŋe newâŋgembâ taka kapi ginŋan kinmâ heronŋe maronŋe girinŋ get get otmâ kinbi ya nâŋgâm hoŋ bawa âlâ kunmu gamu yuwu sâm âikuop. “Wongât heronŋe otmâ tai?”

²⁷ Sâmu sâop. “Imihe ari gulip olop ya âwurem takap. Yakât otmâ âwâyetŋaŋe eknongomu bulimakao nanŋe ya kum gâim umunŋe siap.” Yawu sâop.

²⁸ Yawu sâm ekumu nâŋgâm âwâŋahât nâŋgâm bâlewaŋgim kapi betŋehen kinop. Yâhâ hoŋ bawa yaŋe âwâŋe ekumu âwâŋaŋe ba kinmâ “Nan, ga,” sâm ekuop.

²⁹ Ekumu hâkâŋ otmâ yuwu sâop. “Nanŋat. Nâŋe tem lâuhihim âi mem manmâ gamune yambu dondâ pesuk yap. Yawu otgihiman yamâ gâŋe ki heronŋe otnihimat. Otmu nonin nanŋe âlâ ki nihirâ bukulpne orop um nem heronŋe otmain. ³⁰ Yawu gârâmâ nangaŋe senŋe âlâlâ hârok gâwârehihim ari

imbi kondarâ orop manmâ tewetsenŋe pilâm meteop. Yâkŋe âun âwurem takamu hoŋ bawalipge ekyongorâ bulimakao nanŋe kum gâim uŋetâ semu nem heronŋe otbaŋgiai. Yakât nâŋgâmune dondâ bâleap.”

³¹ Yawu sâmu âwâŋaŋe yuwu sâm ekuop. “Nanne, gâŋe nâ orop sâp kâlep manmâ gamat. Otmu senŋe âlâlâ tatnihiap ya gâhât pat sâm kuhihimune tap. ³² Yawu gârâmâ imihe “emelâk muop mon,” yawu nâŋgâm manmâ gan ya âwurem takap. Yakât otmâ heronŋe otbaŋgimunŋe ârândânŋ oap.” Yawu sâop.

16

Galemŋe senŋe âlâlâ mem ihilâk tuhuop yan hâum sâop.

¹ Yesuŋe hoŋ bawalipŋe den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Lok kutdâ iri sikumŋe tewetsenŋe otmu âlâlâ ya pato dondâ tatbaŋgiop. Yakât otmâ lok âlâ mem galemgunihîâkgât sâm âi waŋop. Yawu gârâmâ lok yaŋe lok kutdâŋahât tewetsenŋe mem gulip tuhuop. Yawu otmu lok kutdâ yakât hoŋ bawalipŋe nombotŋaŋe yakât den pat yuwu sâm ekuwi. “Lok âlâ galem sâm âi waŋon yâkŋe senŋe âlâlâ mem ihilâk tuhuhîhiap.”

² Yawu sâm ekuŋetâ lok kutdâyeŋe yaŋe lok ya yuwu sâm ekuop. “Gâŋe nâhât tewetsenŋe mem gulip tuhunihîat” yawu sâŋetâ nanŋan. Yakât otmâ galem âlâku ki katgekbom. Yakât otmâ puluhu puluhu pepa ya mem garâ senŋe âlâlâ tatnihiap yakât topŋe mem tetewom.”

³ “Yawu sâm hâŋgângumu ari biwiŋaŋe yuwu nâŋgâop. “Lok kutdâne watnekbomap. Yakât otmâ giratbe? Wâtne pato ki tatnihiap. Yakât otmâ âi umatŋe tuhuwomgât dop âlâ ki tap. Otmu senŋe âlâlâ gewe yâhâwe yakât lok bât kandi bero manbom sâm yakât anulaksan. ⁴ Yiwerenŋe nâŋgâmune teteap. Bukulipne yengât tosa pato lok kutdânahâlen tap ya mem gemune heronŋe nâŋgânihinomai. Yawu nâŋgânihim lok kutdânaŋe watnekbup yanâmâ menekŋetâ orowâk mannom.” Biwiŋaŋe yawu nâŋgâop.

⁵ Yawu nâŋgâm bukulipŋe yengât tosa pato lok kutdânahâlen talop yâk âlâku ikŋiâk ikŋiâk mem dâiyehop. Yâhâ angoân gaop ya yuwu sâm âikuop. “Gâhât tosa lok kutdânahâlen amon tap?”

⁶ Sâmu sâop. “Nak bulâŋahât toŋe ya âsâp 100.” Sâmu sâop. “Âlepŋe toсахahât pepa yu mem 50 ya kulemgû.”

⁷ Yawu sâm ekumu arimu lok âlâ gamu yuwu sâm âikuop. “Lok kutdânahâlen tosa amon tap?”

Sâmu sâop. “Siwit kehetŋe ya itâ 1000.”

Sâmu sâop. “Tosahahât pepa yu mem 800 ya kulemgû.”

⁸ Yawu ekyongop yakât den pat nângâm lok kutdâñe galemñe yakât nângân nângânñe pato tatbanjiap nângâm heronje pato nângâwanjiop. Wongât? Yuwuhât. Anitâhât den ki lâumai nombotñe iri sikumyene galemgum manman sânduhân manmai yakât nângân nângânñe pato tap. Yuwu otmâ Anitâhât den lâumai ya yengât nângân nângânñe ya wangiap.

⁹ Yakât otmâ yuwu sâmunne nângânñet. Yene Anitâhât tem lâuwanjim iri sikum, me tewetsenñe, senñe âlâlâ ya galemgum henjenjum lohimbî yu me yakât umburuk oai ya kâsikum yinjim tânyongonomai. Buku otyinjim manmâ yâhânñetâ hâmbâi sâp pesuk sâuwawân Anitânñe manman kârikñan katyekmâ yakât hâmenñe yinjim menomai. Yawu.”

Âi tâñât me âi pato yakât topñe.

¹⁰ Yesunje den yuwu sâm ekyongop. “Lok âlâ me âlânñe âi tâñât biwiyenñe tinjâk lâum tuhum manmaineâmâ âi pato yawuâk biwiyenñe lâum tuhum henjenjunomai. Yâhâ lok âlâ me âlânñe âi tâñât tuhum hilipgumaineâmâ yakât dopñeâk âi pato tuhum hilipgunomai. ¹¹ Yakât otmâ yene tewetsenñe me hângât wahap topñe topñe yawuya ki galemgum henjenjunomai otmuâmâ hâmbâi Anitânñe manman bulânñe ki yinjiwuap. ¹² Yâhâ bukulipyene yengât senñe âlâlâ hilipgunomai otmuâmâ Anitânñe yengât pat kuyinjiop ya hâmbâi ki yinjim menomai.

¹³ Yakât nângânñetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmunne nângânñet. “Lok konokñe lok kutdâ yâhâp yetgât âi menduhum ki tuhuyitgiwuap. Âlâhât biwinñe kepeim heronje kakñan tuhuwanjiwuap. Yâhâ âlâhârâmâ hâkânñ kakñan nep ya ki tuhum henjenjuwuap. Yakât topñe yuwu sâwe. Hângât manman me iri sikum yan biwiyene arimu manmaine girawu otmâ Anitâ tem lâuwanjim mannomai? Yamâ ki orotñe.” Yawu sâop.

Yesunje Parisaio den ekyongop.

¹⁴ Yesunje yawu sâm ekyongomu Parisaio nombotñe iri sikumyene alilakmâ manbinne nângânñetâ gemu senñan gewi. ¹⁵ Senñan geñetâ yuwu sâm ekyongop. “Lohimbî yekñetâ yahatmu koko salehâk mansai yawu sâñetgât yene lohimbî senyenñan kinmâ Anitâhât den lâuain sâm otmai. Yamâ Anitânñeâmâ yengât biwiyenahât topñe nangap. Yu ya otmâ manmai ya lohimbîne ekñetâ âlepñe otmap yamâ Anitânñe ekmu bâlemap.”

¹⁶ “Den âlâ sâmunne nângânñet. Mosenje girem den âlâlâ kulemguop otmu Anitâhât poropetelipñe den kulemguwî ya tatmâ gam Yoane teteop yan andemñe oap. Otmu Yoane

teteop sâp yapâek lohimbiņe Anitâhâlen biwiyenāņe kepeinētâ tihityeņe otbuap yakât den pat âlepņe ekyongom gan. Yawu otmâ lohimbi kiņgitņe orowâkņe nâņgâņetâ bulâņe otmu yakât bulâņe mene sâm oai. ¹⁷ Hân himbim gulip otbuapgât Anitâņe sâm kalop. Yamâ Mosehât girem den ya kum gulip tuhunomgât dop âlâ ki tap.”

¹⁸ “Den âlâ sâmune nâņgâņet. Lok âlâ me âlâņe imbinahât hâkâņ otmâ pilâm imbi ondop membuap. Yamâ lok yaņe tosa umatņe membuap. Yâhâ lok âlâ me âlâņe imbi pilâ pilâņe ya membuap ya yawuâk tosa umatņe membuap. Otmu imbi âlâņe lok pilâ pilâņe ya membuap ya yawuâk tosa umatņe membuap.” Yawu sâm ekyongop.

Lok iri sukumņe orop otmu lok umburuk ya yetgât den.

¹⁹ Yesuņe den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Lok kutdâ âlâ iri sikum tewetsenņe pato tatbaņgiopņe yuwu otmâ manminiop. Hâk katipņe âilonņo lonņo haņgalakmâ hilâmņe hilâmņe sot topņe topņe nem hop sambe kakņan manminiop. ²⁰ Yâhâ lok âlâ umburuk manop, yâkât kutņe Lasaro sâm. Yâhâmâ use kârikņe tetewangimu hâhiwin kakņan manminiop. ²¹ Yawu otmâ lok kutdâ yaņe emetņan tatmâ sot nemu wahapņe gowelan kionņop ya mem nembe sâm Lasaro emet gowetņan iminiop. Emet gowetņan im tatmu sosoņe taka useņe ya nimbilakuminiwi. ²² Sâp âlâen lok umburuk ya mumu Anitâhât anjelolipņe lâum yâhâ Awaraham gotņan katņetâ talop. Yâhâ sâp ki kâlep otmuâk lok kutdâ ya yawuâk mumu hangui. ²³ Yâhâ mumu umutņe hem topņan kâlâp sem talowân ge tatmâ hâhiwin pato nâņgâop. Yawu otmâ senņe pilâm Awaraham yet Lasaro yeļhop.

²⁴ Yelekmâ den kârikņan halahum yuwu sâm Awaraham ekuop. “Awoņ, yuwu sâmune nâņgâ. Kâlâp kâlehen tatmâ hâhiwin bâleņe naņgan. Yakât otmâ Lasaro ekurâ hâlipņe to wâimâmâ nimbilamnan katmu sânduk sâek.”

²⁵ Yawu sâmu Awarahamņe yuwu sâop. “Nanne, yuwu sâmune nâņgâ. Emelâk heroņe otmâ hop sambe kakņan manon ya pesuk yap. Lasaro yâhâmâ hâhiwin kakņan manop ya gurâ yawuâk pesuk yap. Yakât otmâ tep hero kakņan tap. Gâmâ hâhiwin pato nâņgâm tat. ²⁶ Yâhâ hohetnennan hem pato kinsap. Yakât otmâ yupâ gâtņe âlâ me âlâņe gâhâlen gene sâm hâum pâpgunomai. Otmu yenğâlen gâtņe âlâ me âlâņe yuân gane sâm yawuâk hâum pâpgunomai.”

²⁷⁻²⁸ Sâmu sâop. “Awoņ, den âlâ sâmune nâņgâ. Kapinan imilipne mome mansai. Yâkņe yuân ge hâhiwin nâņgâmai hât Lasaro hâņgângurâ ari girem den ekyongomu nâņgân nâņgânyeņe pâroņ sâekgât naņgan.”

29 Sâmu sâop. “Yawu bia. Moseŋe girem den âlâlâ kulempuop otmu Anitâhât poropetelipŋaŋe den kulempuwi ya sâlikum nâŋgânomai. Nâŋe ki hâŋgângumune âwurem gewuap.”

30 Sâmu sâop. “Awoŋ, yuwu sâmune nâŋgâ. Moseŋe den kulempuop otmu Anitâhât poropetelipŋaŋe den kulempuwi ya sâlikumai yamâ ki tem lâumai. Yakât otmâ muwi yâk yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe mumuŋambâ yahatmâ ari ekyongonomai otmuâmâ orotmemeyeŋe bâleŋe bet pilâm Anitâ tem lâuwaŋginomai.”

31 Sâmu sâop. “Nanne, yuwu sâmune nâŋgâ. Moseŋe girem den âlâlâ kulempuop otmu Anitâhât poropetelipŋaŋe den kulempuwi ya sâlikum nâŋgâŋetâ nahat otmu ki lâumai. Yakât otmâ muwi yâk yeŋgâlen gâtŋaŋe mumuŋambâ yahatmâ ari ekyongonomai otmuâmâ yakât dopŋeâk yâkât den nâŋgâŋetâ nahat otmu ki lâunomai. Yakât otmâ ki hâŋgângumune âwurem gewuap.” Yawu sâm ekuop.” Yesuŋe den âlâen hâum yawu sâm ekyongop.

17

Tosa yakât topŋe

(Mataio 18:6-7,21-22 Mareko 9:42)

1 Yesuŋe hoŋ bawalipŋe yuwu sâm ekyongop. “Lohimbi kerekŋe lohotŋe otmâ yuwu yawu otŋetâ bâlemu tosa meŋetgât Satanŋe kendâyiŋgimap. Otmu lohimbi âlâ me âlâŋe bukulipyenŋaŋe otŋetâ bâleâkgât kendâyiŋgimai yamâ Anitâŋe matŋe umatŋe yiŋgimu menomai. ² Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâŋe bukulipyenŋe kendâyiŋginetâ otŋetâ bâlemap yâhâmâ mâmâlipyenŋe ki mem ga katyekbâi yamâ mem ga katyekbi. ³ Yakât otmâ biwiyenŋe galemahom manmâ yâhânomai.

Bukuhe âlâŋe bâleŋe topŋe topŋe mâŋgâehekmu ekurâ yetŋiâk tatmâ den hengenŋuromawot. Yawu otmutâ ârândâŋ otmu buku konok mandomawot. ⁴ Yâhâ hilâm konok yakât biwiŋan bukuhaŋe orotmeme kiŋgoŋ mâŋgâehekma yahatmu nombolân yâhâpŋe otbuap. Yawu gârâmâ mâŋgâehekbuap ya sâm tetem tosaŋe pilâwaŋgiwuatgât ekgohowuap otmuâmâ âlepŋe tosaŋe pilâwaŋgiwuat.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuhâlen biwinenŋaŋe kepeinomgât sâop.

5 Yawu sâmu hoŋ bawalipŋaŋe yuwu sâm ekuwi. “Kutdâ, den eknongomat ya kerek nâŋgâmunŋe yakât bulâŋe tetewuapgât naŋgain. Yakât otmâ mem hewewen tuhunenekdâ gâhâlen biwinenŋaŋe tiŋâk kepeim mannom.” Yawu sâwi.

6 Sâŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Den âlâen hâum yuwu sâmune nâŋgâŋet. Nak âlâ, kutŋe bândup, yamâ lok âlâŋe

kehetje tipije âlâ mem ari kalamjan kalop. Katmu tatmu kâmje ga takamu yanjak yâhâm kâlep pato otmâ nak nombotje wangim kinmap. Yakât dopjeâk nâhâlen biwiyenaje kepeim manmâ yâhâ lakop endo kinsap enda ekujetâ denyenje nângâm hindakmâ saruân kionbuap.” Yawu sâop.

Nenje Anitâhât nep mem yuwu otmâ mannom.

⁷ Den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Yengâlen gâtje âlâ me âlâhât hoj bawalipyenaje nonij bulimakao galemgum nep tuhum emetsâpjan kapiân âwurem ganjetâ yuwu ki sâm ekyongonomai. “Emetyenjan yâhâ tatjetâ sot um yingije.”

⁸ Yawu bia. Yuwu mon sâm ekyongonomai. “Sot um nihijetâ nemune ârândânj otmu yeje sot um nenomai.” Yawu sâm ekyongonomai. ⁹ Yakât yuwu sâmune nângânet.

Lok kutdâlipyenaje hoj bawalipyenje nep sâm yingimai ya tuhujetâ ki mepaeyekmai. In nângâyinjjetâ ârândânj otmap.

¹⁰ Yengât topyeje yawu tap. Nep sâm yingimune ya tuhum pesuk pilânomai yan yuwu sânomai. “Nen hoj bawa mansain. Nep sâm ningiop ya konok tuhumain.” Yawu sânomai. Yawu sâm ekyongop.

Lok hâk bâle teteyinjgiop ya Yesuje hengemyongop.

¹¹ Yesuje Yerusalem kapiân ariwe sâm Galilaia hân tânâmjambâ arim yanjak Samaria hân hâlânmâ kapi bâinjehen tap yan ariop. ¹² Yâhâ kapi ya ambolipje lok nombolân imbât hâk bâle teteyinjgimu manminiwi. Otmu Samaria gâtje lok âlâ hâk bâle tetewangimu manminiopje yâk yengâlen torokatmu lok bât nombot nombot hârok yawu otbi. Yâkje Yesu ekmâ kâlepnehembâ kinmâ ¹³ den kârikjan yuwu sâm ekuwi. “Wâe lok pato, Yesu, gâje nângâningihât nanjain.” Yawu sâwi.

¹⁴ Sânetâ sâop. “Hotom umai yengâlen arinetâ hâkyenje eknomai.” Yawu sâm ekyongomu ariwi.

Yâhâ mâtâwân arim tatjetâ hâkyenje âlepje olop. ¹⁵⁻¹⁶ Hâkyenje âlepje otmu enakmâ Samaria gâtje ya iknjiâk âwurem ari Yesuhât gotjan ba kinmâ herone otbangim mepaeop.

¹⁷ Yawu otmu Yesuje lohimbi yan kinbi ya yuwu sâm ekyongop. “Lok bât nombot nombot hârok hengemyongoan. Yamâ lok nombolân imbât yamâ wonâmbâ? ¹⁸ Wongât Samaria gâtje yujak Anitâ mepaewe sâm âwurem takap?” Yawu sâm ekyongop.

¹⁹ Yâhâ lok ya yuwu sâm ekuop. “Nâhâlen biwihanje kepeiat. Yakât otmâ Anitâje nângâhijimu âlepje oat. Yakât otmâ lohotjan bam ari.”

*Yesu âwurem gewuap yakât sâop.
(Mataio 24:23-28,37-41)*

²⁰ Sâp âlâen Parisaio lok nombotņaje Yesu yuwu sâm âikuwi. “Sâp girawuân Anitâņe tihitnenņe otmu manman sânduuhân mannom?” Sâņetâ sâop. “Anitâņe topņe katmâ tihityeņe otbuap sâp yan kulem topņe topņe ki tetemu ekmâ kiwilinomai. ²¹ Yakât otmâ yuwu ki sânomai. “Yuân topņe katmâ tihitnenņe otbuap. Me endaken topņe katmâ tihitnenņe otbuap.” Yawu ki sânomai. Yuwu sâmune nâņgâņet. Anitâņe emelâk tihityeņe otbe sâm hâņgânnohomu ge mansan.” Yawu sâop.

²² Yawu sâm ekyongomu arinjetâ hoņ bawalipņe yuwu sâm ekyongop. “Hâmbâi sâp âlâen nâ lok bulâņe âwurem ge tihityeņe otmune biwiyeņe sânduuk sâekgât biwiyeņe ja ya mem mannomai. Gârâmâ sâp yan ki âwurem gemune neknomai. ²³ Yawu gârâmâ sâp yan lok nombotņaje yuwu sâm ekyongonomai. “Anitâņe Yesu hâņgângumu âwurem ge tihitnenņe otbuap sâop yamâ emelâk hâņgângumu ge endaken mansap, me wosaken me wosaken ge mansap.” Yawu sâm ekyongonjetâ yâk yengât den ya ki nâņgânomai. Yawu otmâ ki pâinnekmâ âlâen âlâen arinomai. Nâ gewom yan yok pilâm ki gewom. ²⁴ Himbim belek sâmu laņinņaje siliņ siliņ sâm nombotgembâ nombot otmâ haņ sâmap yakât dopņeâk Anitâņe nâ lok bulâņe hâņgânnohomu âwurem gewom. Âwurem gemune lohimbî hânņan kulemņan mansai kerekņe nâhât laņinņe ekmâ topņe nâņgânomai. ²⁵ Yâhâ aņgoânâmâ Yura nengât papatolipnenņaje nâhât hâkâņ otmâ hâhiwin nihinjetâ sâtgum mumbom. ²⁶ Yâhâ âwurem gewom yanâmâ pârâk sân sânak gewom. Yâhâ âwurem gewom yakât sâpņe tâlâhuwuap yanâmâ orotmeme girawuya otmâ mannomai yakât yuwu sâmune nâņgâņet.

Emelâk embâņân lok âlâ, kutņe Noa sâm, manmu towat teteop dop yawuâk ya tetewuap. ²⁷ Emelâk Noaņe manop yanâmâ lohimbî gulip malap manmâ yeņe âi yeņahâlâk nâņgâm manbi. Yawu manņetâ Noaņeâmâ wanğa kâlehen yâhâop. Yawu otmâ nen âlepņe mansainâk sâm gulip malap manmâ gaņetâ yan Anitâņe nâņgâmu tonjelâk pato gemu to niņ niņ sâm lohimbî kerek haranyongomu mum metewi.

²⁸ Yâhâ yakât dopņeâk lok âlâ, kutņe Lot sâm, yâkņe manmu towat teteop dop yawuâk ya tetewuap. Emelâk Lotņe manop yanâmâ lohimbî gulip malap otmâ soņgo bau sot kâle nem yeņahâlâk nâņgâņetâ yahalop. Imbi aņgi guņgi otbi. Emet opon tuhuwi. Nep topņe topņe tuhujetâ Lotņe Sotom kapi ya pilâm ariop. ²⁹ Yawu otmâ nen âlepņe mansainâk sâm gulip malap manņetâ Anitâņe nâņgâmu himbimâmbâ kâlâpņe punduņ sâm ge kapi ambolipņe kerek sem gulip tuhuyehop. ³⁰ Yakât dopņeâk lohimbî nombotņaje âlepņe mansainâk sâm otņetâ yan Anitâņe yâhâpņe nâ hâņgânnohomu gewom.

³¹ Sâp yan yuwu otnomai. Lok âlâ me âlâ kapi hâlânjâmâ mannomainje kasalipyenje takanjetâ yekmâ emetyenjan ki âwurem ari itâ parenje menomai. Otmu lohimbî newân kinnomaije kasalipyenje takanjetâ yekmâ âwurem ari emetyenjan iri sikumyenje miaknehât ki nângânomai. ³² Emelâk embânân himbimâmbâ kâlâpne punduŋ sâm ge Sotom kapi ambolipne sem gulip tuhuyehop sâp yan Lot imbiŋaje kambenje kakŋambâ olelem ekmâ kâtembe olop. Yakât den pat yenje nângâm hâkyenje miangim mannomai. ³³ Yakât otmâ yuwu sâmune nângânjet. Lok âlâ me âlâne manmanyenje alitnomai yamâ hiliwahonomai. Yâhâ lok âlâ me âlâne nâhâlen biwiyenjan kepeim tem lâunihijetâ yan lohimbî belângen mansainje yekjetâ bâlemu yongoŋetâ munomai yamâ Anitâne mumuŋambâ mem yahatyekbuap. ³⁴ Sâp gewom yan lok oponân inomai yamâ Anitâne nombotne ya meyekmâ nombotne pilâyekbuap. ³⁵ Yâhâ lohimbî âi kalam tuhum gulip malap mannomai gurâ nombotne meyekmâ nombotne pilâyekbuap. ³⁶ Yâhâ hat mannomai gurâ nombotne meyekmâ nombotne pilâyekbuap.”

³⁷ Yawu sâm ekyongomu yuwu sâm âikuwi. “Kutdâ, kapi wonân mem kâsipnongowuat?”

Sânjetâ sâop. “Yâhâ umatne âlâlâ tetewuap yakât emet inânjan ekyongom gaman. Yukât bulâne hâmbâi tetewuawân ekmâ topne nângâm henŋenŋunomai.” Yawu sâop.

18

Imbi kambutne kiap ulitguminiop yan hâum sâop.

¹ Yesuhât hoŋ bawalipnaje hilâm ârândân Anitâ orowâk den otmâ ki lohotne otnomaihât den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. ² “Kiap âlâ lohimbî yengât den sâm hâreyingim yan Anitâhât nângâmu gemu ki ewe katyehop. ³ Yâhâ kapi amboŋe, imbi kambut âlâ, yakâlen ari sâm guhuŋmâ yuwu sâm ekuminiop. “Âlepne den sâm hârerâ imbi âlâne mângâenehop yakât matne kâpekbaŋgiwom.”

⁴ Yawu sâm ekuminiop yamâ denne ki nângâm gaop. Yawu otmâ gamu sâp kâlep otmu biwiŋaje yuwu nângâop. “Anitâhât nângâmune gemap. Otmu lohimbî ki ewe katyekman. ⁵ Yawu gârâmâ imbi kambut yuŋe haonmâ ârândân kâi kâi liŋnihim tatmâ mem kopa tuhunekmapgât ihilâk nângâwanŋiwom.” Yawu sâop.

⁶ “Yâhâ imbi yanje kiap ya ekumu tânguop yamâ yuwu. ⁷ Nen Anitâhât tem lâuwanŋim manmainne haonmâ ârândân ulitgum yâhânom otmuâmâ nângâningiwuap. Yâkne biwi pâlâmne otmâ dennenne ki nângâwuapgât dop âlâ ki tap. ⁸ Ulitgumunne in yawu nângâningiwuap. Yawu nângânomai.

Yawu gârâmâ Anitâne nâ lok bulâne hânġânnohomu him-bimâmbâ âwurem gewom sâp yan lohimbi kiŋgitne orowâkne nâhâlen biwiyenane tiġâk kepeim mambotnihim mannomai me bia?" Yawu sâop.

Parisaio yet takesi meme lok

⁹ Lok nombotnane yenahât nânġânetâ yahatmu "nen lok âlepne, uwawapne bia mansain" sâm bukulipyene yengât nânġânetâ gemap. Lok yawuya yengât nânġâm Yesune den âlâen hâum yuwu sâop. ¹⁰ "Lok yâhâp opon kâmbuknan yâhâm Anitâ ulitguowot. Âlâmâ Parisaio. Otmu âlâmâ takesi meme lok. ¹¹ Parisaio yanġeâmâ iknâhât nânġâmu yahatmu senne ewan pilâm ekmâ yuwu sâop. "O Anitâ, yuwu sâmune nânġâ. Lok nombotnane kapam kumai, kombo otmai, otġetâ bâlem gap. Nâ yawuya bia. Otmu takesi meme lok endo kinsap nâ endawuya bia. ¹² Hilâm nombolân yâhâp yakât biwiġan hilâm yâhâp sot barak manmâ nânġâhihim mepaehekman. Otmu tewetsenne senne âlâlâ tatnihiap yakât sâsânġambâ konok hârem gâhât pat kuhihiman." Yawu sâop.

¹³ Otmu takesi meme lok yanġeâmâ gulunġan kinmâ kâmgum den tâlâwâk yuwu sâop. "O Anitâ, tepge nânġânihi. Nâ lok bâlene mansanâke yamâ ki pilânekbuat," yawu sâop.

¹⁴ Yakât yuwu sâmune nânġânet. Anitâne takesi meme lok yâkât nânġâwanġim tosanġe pilâop. Yâhâ Parisaio yâhâmâ tosanġe yawuâk tatbaŋgiop. Yâhâ lok âlâ me âlâne hâkyene mepaeakmâ manmai yamâ Anitâne mem ge katyekbuap. Yâhâ lok âlâ me âlâne yenahât nânġânetâ gemu huruġ huruġ manmai ya yengât Anitâne nânġâmu yahatbuap." Yawu sâm ekyongop.

Yesune nan baralipyene lukuleyehop.

(Mataio 19:13-15 Mareko 10:13-16)

¹⁵ Sâp yanâmâ lohimbi nombotnane nan baralipyene meyekmâ Yesuhâlen ariwi. Ari Yesune kunyenġan mem Anitâ ulitgumu lukuleyehâkgât ekuwi. Yawu otġetâ hoġ bawalipnane yekġetâ ki ârândânġ otmu kuyiŋgiwi. ¹⁶ Kuyiŋġetâ Yesune nimnaom ekyongomu ġanġetâ hoġ bawalipne yuwu sâm ekyongop. "Kâmbukne, ki kuyiŋġet. Anitâne nimnaom titipâ yu yengât tihityene otmap. Yakât otmâ dâiyekmâ nâhâlen ġanġet. Yeġe kuyiŋġetâ ekmune ki ârândânġ oap. ¹⁷ Yakât yuwu sâmune nânġânet. Nimnaom titipâne Anitâhât den nânġâm in yawu lâuwanġim manġetâ tihityene otmap. Yakât dopneâk yeġe tem lâuwanġinomai yanâmâ Anitâne tihityene otbuap. Yawu otmâ sâp pato tetewuawân meyekbuap. Yâhâ yawu ki otnomai otmuâmâ

Anitâñe betyongomu belângen tatnomai.” Yawu sâm ekyongop.

*Lok iri sikumyene pato tatyin giap yâk yen gât topyene
(Mataio 19:16-30 Mareko 10:17-31)*

¹⁸ Yawu sâm ekyongomu Yura yen gât papatolipyene âlâñe Yesu yuwu sâm âikuop. “Bawapi, manman koko salek amboñe mansat. Yakât otmâ sârâ nâñgawe. Nâñe girawu otmune ârândân otmu Anitâñe manman kârikñahât pat kunihiwuap?”

¹⁹ Sâmú sâop. “Wongât nâhât “Manman koko salek amboñe” yat? Anitâ konohâk manman koko salek amboñe tatmap. ²⁰ Yakât otmâ gâñe âinohat yakât matñe yuwu sâmune nâñgâ. Anitâñe girem den Mose ekumu kulemguop ya sâlikum nâñgâmat me bia? Ya yuwu tap. Buku âlâhât imbi ki ekmâ otbuat. Lok nombotñe ki yongorâ munomai. Kombo ki meyingiwuat. Hakyen an ki sâwuat. Den perâk ki sâm kâityongowuat. Âwâ mâmâhe yetgât lauyetñe lâum amutyetñan manbuat.”

²¹ Sâmú sâop. “Bawapi. Girem den sâm arat yuâmâ ñañanambâek lâum manmâ gaman.” Yawu sâop.

²² Sâmú sâop. “Yuwu otbuat. Senñe âlâlâ pato tatgihiap ya kâsikum buku nombotñe umburuk mansai ya yingiwuat. Yawu otmâ nâhâlen torokatdâmâ Anitâñe manman kârikñahât pat kuhihiwuap.” Yawu sâop. ²³ Yawu sâmú iri sikum me senñe âlâlâ dondâ tatban giop yakât nâñgâmu biwiñe umatñe otmu hâmeñe bâleop.

²⁴ Hâmeñe bâlemu ekmâ Yesuñe yuwu sâm hon bawalipñe ekyongop. “Lok iri sikum pato tatyin giapñeâmâ Anitâhâlen biwiyenñe kepeim tem lâuwangine sâm otñetâ hâi hâñe otmap.

²⁵ Yakât topñe nâñgâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nâñgâñet. Pusiñe selon watmu pin pinñan arimu yan watmâ ba membe sâm hâum pâpgumap. Yakât dopñeâk lohimbî iri sikumyene pato tatyin giapñe Anitâñe tihityene olâkgât mâtâp ya watmâ arine sâm otñetâ hâi hâñe otbuap.

²⁶ Yawu sâmú nâñgâñetâ sâtñe otmu yuwu sâm âikuwi. “Lohimbî girawuyen otñetâ ârândân otmu Anitâñe manman kârikñahât pat kuyingiwuap?”

²⁷ Sâñetâ sâop. “Anitâhât manman kapiân arine sâm loggât nâñgân nâñgân watmâ arinomaihât dop âlâ ki tap. Yamâ Anitâhât topñe âlâ tap. Yakât otmâ yene yu me ya otne sâm yâkât nâñgân nâñgân watmâ otnomaihât dop tap. Yâkñe konok manman kârikñe ya yingimu mem manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

²⁸ Yawu sâmú Petoroñe yuwu sâop. “Bâe, nenâmâ senñe âlâlâ kerek betban gim gâhâlen torokatmâ hâhiwin kakñan manmâ gain.” Yawu sâop.

²⁹ Sâmu sâop. “Lohimbiñe nâhâlen biwiyenje katñetgât lok âlâ me âlâñe nâhât den ekyongonomaiñe âwâ mâmâlipyenje, me imi garilipyenje, me imbi naomlipyenje, me hep torehenlipyenje, me senje âlâlâ siminñe tatyinjiap ya kerek pilâm nâhât komolân torokatnomai. ³⁰ Yawu otmâ nâhât komolân torokatmâ mannomai yanâmâ emelâk hep torehenlipyenje orop heronje otminiwi ya wangim heronje pato kakñan mannomai. Otmu hâmbâi Anitâñe meyekmâ manman kârikñan katyekmu mannomai.” Yawu sâm ekyongop.

Yesunje mumbuap yakât kalimbunje sâop.

(Mataio 20:17-19 Mareko 10:32-34)

³¹ Yesunje hoñ bawalipñe kâiân yâhâp meyekmâ yuwu sâm ekyongop. “Yuwu sâmune nângâñet. Yiwerenje Yerusalem kapiân yâhânom. Yan yâhâmunñe emelâk emet inânñan Anitâhât poropetelipñanje lok bulâñe nâhât den kulemgum gawi yakât bulâñe tetewuap. ³² Yâhâ lok âlâñe nângâm bâlenihim hotom umai otmu Mosehât girem den kâsikum ningimai ya yengât bâtyenjan katnekuap. Bâtyenjan katnekmû den âiân katnekmâ mumbomgât den sâm hârenihinomai. Den sâm hârenihim Roma lok yengâlen katneketâ yâkñe yuwu otnihinomai. Sennan gem tâpnohom, mem âlâlâ tuhunekñetâ hâhiwin pato nângâwom. ³³ Otmu benje howanân nohoñetâ mumbom. Mumunñe hannohoñetâ hilâm kalimbu pesuk sâmu yakât kakñan mumunambâ yahatbom.” Yawu sâm ekyongop.

³⁴ Yawu sâm ekyongomu Yerusalem yâhânomai yakât nângâñetâ biwiyenje umatñe otmu nângâm ketet otbi.

Yesunje lok senje bok sâsâñe henjenjuop.

(Mataio 20:29-34 Mareko 10:46-52)

³⁵ Mâtâwân arim tatñetâ lohimbi kinjitñe orowâkñe beyenjan watyekbi. Yawu otmâ arinjetâ Yeriko kapi tâlâhumu mâtâp ginñan lok âlâ, senje bok sâsâñe talop. Tatmâ senje âlâhât umburuk otmâ yanak lohimbi mâtâwân bam ganjetâ ulityongom tatminiop. ³⁶ Yawu otmâ lohimbi kinjitñe orowâkñe mâtâp yawuâk arinjetâ kâiyenje munñe nângâmâmâ yakât âiyongomu sâwi. ³⁷ “Yesu Nasaret kapiân gâtñe takap.” Yawu sâwi.

³⁸ Yawu sâñetâ nângâm den kârikñan halahum yuwu sâop. “Yesu Dawitihât sen, gâñe nâhât wehe nângânihi.”

³⁹ Yawu sâmu lohimbi gotñan kinbiñe kuwanjiwi. Kuwanjiñetâ witgum halahuop.

⁴⁰⁻⁴¹ Witgum halahumu Yesunje nângâm mâtâwân kinmâ “Ekuñetâ gaek,” sâm lohimbi ekyongop. Ekyongomu senje bok sâsâñe ya lok nombotñanje dâim yâkâlen banjetâ yuwu sâm âikuop. “Girawu otgihiwehât nanjat?”

Sâmu sâop. “Lok pato, sârâ senne hâreakmu ekbehât nanġan.”

⁴² Sâmu sâop. “Gâġe nâhâlen biwihe hikuat. Yakât otmâ den yat ya bulâġe tetehihiâk.”

⁴³ Yawu sâmu yan senne hâreakmu ekmâ Yesu betġan sâm Anitâ mepaeop. Yawu otmu lohimbġe ya ekġetâ âlâ kândâkdâ otmu yâku yawuâk Anitâ mepaewi.

19

Lok tâlâwâk, kutġe Sakaio sâm, yâkât den pat

¹⁻² Yesuġe Yeriko kapiân yâhâmu lok âlâ, iri sikumġe pato tatbaġġiop, kutġe Sakaio sâm, yâhâmâ takesi meme lok yengât kunyeġe manminiop. ³ Yâhâmâ lok tâlâwâk yakât otmâ lohimbġe hohetyeġan kinmâ tik sâm Yesu ekbe sâm otmu ki ihiop.

⁴ Yakât otmâ yahatmâ wangiyekmâ sururuk sâm ari nak âlâ mâtâp ġinġan kinop ya lâum pitik pitik yâhâ kakġan tatmâ biwiġaġe yuwu nâġġâop. “Yesu yupâ gam bamu ekbom.”

⁵ Yawu nâġġâm tatmu Yesuġe nak amutġen ga kinmâ senne pilâm ewun Sakaio ekmâ yuwu sâm ekuop. “Sakaio, âun gâhât emelan yâhâ tatmâ nâġġâwom. Yakât otmâ in yawu pilâm ġerâ arine.”

⁶ Yawu sâm ekumu pilâm ge heroġe otmâ dâimu emetġan ariowot. ⁷ Emetġan ari yâhâmutâ lok kerekġe ekġetâ bâlemu sâm ġuhunmâ yuwu sâwi. “Wongât otmâ Yesuġe lok bâlenġahât emelan yahap? Ya ki orotġe.” Yawu sâwi.

⁸ Yâhâ Sakaioġe Yesu yuwu sâm ekuop. “Kutdâ, sâmune nâġġâ. Tewetsenġe me senne âlâlâ tatnihiap ya mem hionġmâ lohimbġe umburuk mansai ya kâsikum yinġiwom. Otmu lohimbġe kâityongom yengât tewetsenġe konok meyingiwan ġârâmâ yakât matġeâmâ nâġe imbât yinġiwom.” Yawu sâop.

⁹⁻¹⁰ Sâmu sâop. “Lohimbġe bâleġe hem nâpumân ge hiliwahomaihât nâġġâm Anitâġe nâ lok bulâġe hâġġânnohomu ġewan. Yawu ġârâmâ lohimbġe nâhâlen biwiyeġaġe kepeġetâ yanâmâ manman kârikġahât pat kuyinġiwuap. “Yâhâ ġâ Awaraham sen. Gâġe nâhâlen biwihġe kepeiat. Yakât otmâ Anitâġe manman kârikġahât pat kuhihiap.

Lok hilâm ihi, konam yakât den

(Mataio 25:14-30)

¹¹ Yeriko kapi ya pilâm Yerusalem kapi ġotġan ariwi. Yesuhât den nâġġâm lohimbġe orowâk ariwi yaġe biwiyeġaġe yuwu nâġġâwi. “Anitâġe Yesu mâmâġe otbaġġimu kasalipnenġe watyekmu arinomai. Yâkġe yawu otmâ manman sânduhân katnenekbuap yakât sâpġe tâlâhuap.”

¹² Biwiyeġaġe yawu nâġġâwi yakât otmâ Yesuġe den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Lok kutdâ âlâġe lok âlâ mem kânâġġâmu yâkġe lohimbġe galemyongowuapġat sâpġe

tâlâhuop. ¹³ Yawu otmâ lok yaņe lok kutdâņahâlen ariwe sâmu âi loklipņe bâlâk ñerek yongonmu gaņetâ tewetsenņe kina bâlâk ñerek ya ârândâņâk yingim yuwu sâmu ekyongop. “Pilâyekmâ kâlepņehen ariwom. Yawu gârâmâ tewetsenņe yingian yuņe mem âi tuhuņetâ tewetsenņe tetewuap yakât dopņe âwurem takamune tiripnohoņetâ ekbom.” ¹⁴ Yawu sâmu pilâyekmâ ariop. Yâhâ lohimbi nombotņane lok yakât hâkâņ otmâ galemnye ki olâkgât nâņgâm lok hoņ hâņgânyongonņetâ lok kutdâyeņahâlen ari yakât denņe sâwi.

¹⁵ Denņe sâņetâ lok kutdâyeņane ki nâņgâyingiop. Yawu otmâ lok yawuâk galem sâmu kânâņgâop. Yawu gârâmâ lok kapi kâlepņehen ariop yaņe âwurem taka âi loklipņe tewetsenņe yingiop ya yongonmu gaņetâ âlâku ikņiâk ikņiâk yuwu sâmu âiyongop. “Tewetsenņe yingiwon yaņe mem âi tuhuņet amon teteap?” Yawu sâmu âiyongop.

¹⁶ Yâhâ âi lok aņgoân gaopņe yuwu sâop. “Lok pato. Gâņe kina bâlâk ñerek nihion yaņe mem âi tuhumune âlâku kina bâlâk ñerek teteop.”

¹⁷ Sâmu sâop. “Âlepņe, tewetsenņe tipņe gihiwan yaņe mem âi tuhurâ âilonņo teteap. Yakât otmâ nâņe galem katgekmune kapi bâlâk ñerek ya ambolipņe galemयोगowuat.”

¹⁸ Yawu sâmu hoņ bawa âlâņe gam sâop. “Lok pato. Gâņe kina bâlâk ñerek nihion yaņe mem âi tuhumune âlâku kina bânombot teteop.”

¹⁹ Sâmu sâop. “Âlepņe, nâņe galem sâmu katgekmune kapi bânombot ya galemयोगowuat.”

²⁰⁻²¹ Yawu sâmu ekumu arimu hoņ bawa âlâņeâmâ ga sâop. “Lok kutdâ, pato, gâhât topge nâņgâm heņgeņguan. Gâ lok sâņe. Lok âlâ me âlâņe gâhât nep kâmetņetâ âlemap yamâ gikahâk nemat. Yawu otmat yakât sâņetâ nâņgâman. Yakât otmâmâ gâhât kiņgitnahât otmâ tewetsenņe nihion ya biatgi-himap sâmu sâņgumnaņe kurihim katmune tatmap.” Yawu sâmu kina bâlâk ñerek ya amboņahât bânņan kalop.

²² Sâmu sâop. “Gâ lok konam. Gikak den yat yawuâk mem purik pilâhihiwe. Sâmune nâņgâ. Lok âlâ me âlâņe nâhât nep kâmetņetâ âlemap yamâ ninahâk neman yawu sâņetâ naņgat. ²³ Yakât otmâ tewetsenņe gihiwan yu mem kâmetņan katdâ tatmu tewetsenņe âlâkuâk teteop mâne nâņgâmunne ârândâņ otbâp.”

²⁴ Yawu sâmu ekum lohimbi yan kinbi yuwu sâmu ekyongop. “Bukuņane kina bâlâk ñerek mem kinsapņe nâhât tem lâmu âi tuhum gap. Yakât otmâ lok yukât bânņambâ kina bâlâk ñerek ya mem bukuņe waņet.”

²⁵ Sâmu sâwi. “Yawu gârâmâ emelâk kina bâlâk ñerek miap.”

²⁶ Sâñetâ sâop. “Yuwu sâmunê nâñgâñet. Anitâñe lok âlâ me âlâ âi sâm yingimu biwiyenâñe kepeim tuhumai yâhâmâ tâtâem mâmâñe otyingimu âilonçoâk tuhumai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâ âi sâm yingimu ki tuhumai yâhâmâ betyongomap. ²⁷ Yâhâ nâñe galemyeñe ki manbehât yeñe lok kutdânennahâlen ari denne sâwi. Yawu gârâmâ lok ya ekyongonjetâ yuân ga sennennanâk yongonjetâ munjet.” Yawu sâm ekyongop.” Yesuñe den yan hâum ekyongop.

Yesuñe Yerusalem kapiân yâhâop.

(Mataio 21:1-11 Mareko 11:1-11 Yoane 12:12-19)

²⁸ Yesuñe honj bawalipñe meyekmâ yapâ arinjetâ lohimbi kiñgitñe orowâkñe betyenjan sâwi. ²⁹ Yawu otmâ ari Yerusalem kapi pato yakât gotñan kapi yâhâp, kutyetñe Betepahe otmu Betani sâm, ya Oliwa pumñan tap yan yâhâwi. ³⁰ Yan yâhâ Yesuñe honj bawayâhâtñe yâhâp yuwu sâm hâñgânyotgop. “Kapi tipñe ewapâ tap yan donji nanñe âlâ hikum katñetâ kinsap ya lok ki kakñan tatmai. Ya holanmâ mem geromawot. ³¹ Holanmutâ lok âlâñe yuwu mon sâm âiyotgowuap. “Yet wongât taka yu holanñawot?” Yawu sâmuâmâ yuwu sâm ekuromawot. “Yiwereñe âi teteap. Yakât otmâ patonetñeñe yu mendehât hâñgâñnotgomu takait.” Yawu sâm ekuromawot.

Yesuñe yawu sâm hâñgânyotgomu yâhâ ekyotgop yawuâk mem teteowot. ³² Donji nanñe emet âlâ hawinjan hikum katbi ya holanowot. Holanmutâ ambonañe yelekmâ sâop. ³³ “Bâe. Yet âlâñe sâmu yu holanñe sâm oawot?”

³⁴⁻³⁵ Sâmu sâowot. “Yiwereñe âi teteap. Yakât otmâ patonetñeñe yu mendehât hâñgâñnotgomu takait.” Yawu sâm ekumutâ nâñgâyitgimu holanmâ mem giowot. Mem ge yetñe hâk katipñe kâlep kalowot ya holanmâ lotohom kakñan kalowot. Katmutâ kakñan yâhâ talop. ³⁶ Yâhâ tatmu Yerusalem kapiân yâhâwi. Yâhâñetâ lohimbi kiñgitñe orowâk hâruhuakbiñe Yesuhât nâñgâñetâ yahatmu yeñe hâk katipñe kâkâlep ya holanmâ mâtâp tete liñgatmâ ariwi. Liñgatmâ arinjetâ donji yañe ya kakñan tâlim tâlim ariop.

³⁷ Yâhâ Yerusalem kapi pato ya tâlâhumu Oliwa pumñe yakât talapñan gewi. Geñetâ kulem âlâlâ tuhumu ekmâ gawinje yakât nâñgâm heronje otbanjim Anitâ mepaem den kârikñan halahum yuwu sâwi. ³⁸ “Gâmâ tâmbânennje Dawiti sen. Gike ombeheâk ki takat. Anitâñe âi sâm ghiop ya lâum kinmâ nengâlen mat takat. Yakât otmâ heronje otgihim mepaeheksain.” Yawu sâwi.

³⁹ Yawu sâm mepaenjetâ Parisaionje yuwu sâm Yesu ekuwi. “Lok pato, mepaehekmâ mansai ya kuyingirâ hutuk sâñet.”

⁴⁰ Sâñetâ sâop. “Nâñe kuyingimune hutuk sânomaiâmâ kât yuñe âlepñe heronje otnihim den sâm mepaeneknomai.”

Yesuŋe Yerusalem kapi ekmâ isiop.

41 Yerusalem kapi ginŋan ari tatmâ ekmâ tepŋe nâŋgâm isem yuwu sâop. 42 “O, kapi ambolipŋe. Biwi sânduhân manne sâm yakât mâtâpŋe yiwerenŋe teteap yamâ ekŋetâ ki keterakyiŋgiap. 43-44 Yiwerenŋe Anitâŋe wawaeyekmâ tihityenŋe otbe sâm hâŋgânnohomu takanâke yamâ nâhât nâŋgânihiŋetâ tâŋât oap. Yakât matŋe sâp âlâen kasalipyenŋe taka hawamyongom mâtâp maŋguyiŋginomai. Mâtâp maŋguyiŋgim paŋ kârîkŋe tap enda limbâronŋum ge emetyenŋe huhum gahaem itit kiom tuhuyiŋgim yongonŋetâ munomai. Yawu otyiŋgiŋetâ kapi yuŋe kâwurumŋaŋak kinbuap.” Yawu sâop.

Yesu opon kâmbukŋan yâhâ watyehop.

(Mataio 21:12-17 Mareko 11:15-19 Yoane 2:13-22)

45 Yawu sâmu Yerusalem kapi patoen yâhâwi. Yâhâŋetâ Yesuŋe donŋi kakŋambâ kionŋmu yaŋak yapâ opon kâmbukŋan yâhâwi. Yâhâ opon kâmbukŋe kâlehen lohimbîŋe senŋe âlâlâ anŋi guŋgi otmâ kinbi ya yekmâ Yesuŋe nâŋgâm bâleyiŋgim yuwu sâm ekyongop. 46 “Yu oai yukât emet inânŋan Anitâŋe poropete âlâ ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbi hânŋan kulemŋan manmâ araiŋe nâhât opon yukât kâlehen yâhâ mepaeneknomai.”

Den sâop yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yeŋe yukât kâlehen tatmâ lohimbî kâityongom hâmeŋe mem yahatmâ anŋi guŋgi otmâ gai. Yawu otmâ gai yu ekmune anŋim bero emetŋe yawuya oap. Opon kâmbukŋe yu kâlehen ki orotŋe otŋetâ ekmune bâleap.” Yawu sâm watyekmu yahatmâ tiok taok otmâ arim kinbi.

47 Otmu hilâm ârândânŋ Yesuŋe opon kâmbukŋan yâhâ lohimbî den kâsikum yiŋgiop. Yawu otmu hotom uminiwi ya yeŋgât kunlipyenŋe otmu Mosehât girem den kâsikum yiŋgiminiwi otmu Yura yeŋgât papatolipyenŋe Yesu kune sâm otbi. 48 Yawu gârâmâ lohimbî kiŋgitŋe orowâkŋe Yesuhât denŋe nâŋgâŋetâ âlâ kândâkdâ otmu mem hawam mewam tuhum kinbi. Yakât otmâ kune sâm hâum pâpŋum pilâwi.

20

Yesuŋe âlâhât sâtŋât âi miop ya ki sâm tetem ekyongop.

(Mataio 21:23-27 Mareko 11:27-33)

1 Sâp âlâen Yesuŋe opon kâmbukŋan yâhâ kinmâ ikŋe den pat âlepŋe lohimbî kâsikum yiŋgiop. Sâp yan hotom uminiwi ya yeŋgât kunlipyenŋe, otmu Mosehât girem den kâsikum yiŋgiminiwi, otmu Yura yeŋgât papatolipyenŋe yâkâlen ba yuwu sâm âikuwi. 2 “Gâŋe oran âlâhât sâtŋât otmâ Anitâhât opon kâmbukŋan yâhâ lohimbî watyehon?” Yawu sâm âikuwi.

³ Sânetâ sâop. “Yeñe âinohoai gârâmâ nâku âiyongowe. Âiyongomune den matñe kâpeknihiñetâmâ nâñe âlâhât sâtğât âi yu mem gaman yakât topñe ekyongowom. ⁴ Yakât yuwu sâmunne nâñğâñet. Yoaneñe âlâhât sâtğât otmâ lohimbi toen katyehop? Anitâhât me ondop yeñğât sâtğât otmâ âi ya tuhuop? Ya sâñetâ nâñğâwe.” Yawu sâop.

⁵ Yawu sâmu matñe kâpekbangine sâmu pâpgum alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Nenñe yuwu mon sânom. “Yoaneñe âi miop yamâ Anitâñe âi sâmu wañmu tuhuop.” Yawu sânom yamâ matñe yuwu mon sâwuap. “O, yenâmâ girawu otmâ Yoanehât den nâñğâñetâ ki bulâñe olop?” Yawu sâmu nenñe matñe girawu sâmu kâpekbanginom? Anulaknom yakâ. ⁶ Otmu âlâ yuwu mon sânom. “Yâhâmâ lok yeñğât sâtğât otmâ âi ya miop.” Yawu sânom yamâ lohimbi dondâñe “Yoaneñe Anitâhât poropete manmâ yâkât sâtğât âi mem manop,” yawu nâñğâmai yakâ. Yakât otmâ nenñe yawu sânom yanâmâ lohimbi kinsai yuñe nâñğâm nongonomai yakâ.” Yawu nâñğâwi. ⁷ Yawu nâñğâm yuwu sâmu ekuwi. “Yoaneñe âlâhât sâtğât âi meminiop ya nen ki nañgain.” ⁸ Sâñetâ sâop. “Nâku yawuâk. Nâñe âlâhât sâtğât âi yu mem gaman yakât ki ekyongowom.” Yawu sâop.

*Wain kalam amboñahâlen hâum sâop.
(Mataio 21:33-46 Mareko 12:1-12)*

⁹ Yesuñe den âlâen hâum yuwu sâmu ekyongop. “Lok pato âlâñe wain kâmetñet sâmu nep lok meyeñop. Meyekmu ari dâmân sâhâm hawamgum wain kâmetbi. Otmu wain toñe ya mem mendâreñetâ gewuapğât wañga hâwiwi. Âi ya tuhum tin pilâñetâ nep ya galemgunomai sâmu katyekmâ ikñe âlâengen ari sâmu kâlep manop. ¹⁰ Ari sâmu kâlep manmu wain kehetñe ya puru pato kinmâ hululuñ sâop. Yawu otmu amboñañe ikñahât hâruhunihiñet sâmu hoñ bawa âlâ yakembâek hâñğângumu takaop. Takamu wain galemñe manbiñe kum watñetâ âwurem ariop. ¹¹ Âwurem arimu yawuâk kalam amboñañe hoñ bawa âlâ hâñğângumu takaop. Hâñğângumu takamu arimu yâk gurâ yawuâk kum mem âlâlâ tuhuñetâ âwurem ariop. ¹² Âwurem arimu yawuâk kalam amboñañe hoñ bawañe kalimbunñe hâñğângumu takamu yawuâk mâñğâeñetâ âwurem ariop. ¹³ Âwurem arimu kalam amboñañe “Giratbe” sâmu nâñğâop. Nâñğâmu tetemu biwiñañe yuwu nâñğâop. “Nine nanne ombe bisine hâñğângumune arimu ekmâ yanâmâ ewe katnomai.” Biwiñañe yawu nâñğâm ikñe nanñe hâñğângumu takaop. ¹⁴ Hâñğângumu takamu ekmâ yuwu sâwi. “Bâe, yuâmâ patonenñe ikñe nanñañe takap. Âwâñe mumu yan kalam

yuâmâ yâkne ambokuwuap. Yakât otmâ kumunne muâk. Kumunne mumu yanâmâ kalam yuâmâ nengât otbuap.” Yawu sâwi. ¹⁵ Yawu sâw kum kekae topnehen pilânetâ iop.

“Yawu otjetâ kalam ambonaŋe taka girawu otbuap? ¹⁶ Yâkne taka yongomu muŋetâ lok ondop meyekmâ kaweyenjan katyekmu kinnomai.” Yawu sâop.

Yawu sâw ekyongomu nângânetâ porap otmu “Yawu ki otyingiwuap yakâ” sâwi.

¹⁷ Yawu sânetâ yuwu sâw âiyongop. “Anitâhât poropete âlâne den kulemguop yukât topne eknohoŋetâ nângâwe.

“Nep lokne emet tuhum nak âlâ eknetâ bâlemu mem ketetbi.

Mem ketetbi ya Anitâne lâum kânângâmu kuhupin kârikne otmâ kinsap.” Yawu kulemguop tap.

¹⁸ Yâhâ lok âlâ me âlâne kuhupin yu ekmâ betbanjinomai yamâ hâhiwin nângânomai. Yawu gârâmâ kuhupin yuŋe putuk sâw kioŋmâ yongowuap yamâ dâk dâk hutuk yongomu munomai.” Yawu sâop.

Anitâhât pat sâw yu ya katmunne tatmap ya waŋnom.

(Mataio 22:15-22 Mareko 12:13-17)

¹⁹ Yesuŋe den âlâen hâum sâop yuŋe hotom uminiwi ya yengât kunlipyene otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi ya yengât topyene miop. Yakât nângânetâ biwiyenjan tâlimu Yesu mem pâi emetjan katne sâw otbi. Yawu otbi yamâ lohimbi dondâ yan kinbiŋe Yesuhât nângânetâ yahalop. Yakât otmâ yâk yengât nângâm gorâyingimu pilâm Yesuŋe den sâw tâpikguwuap nângâm yakât ekmâ kinbi.

²⁰ Yâhâ Yesuŋe sâw tâpikguwuap yanâmâ mem Roma lok yengât bâtyenjan katjetâ yâkneâmâ mem pâi emetjan katjetâ talâkgât nângâm lok perâkne nombotne meyekmâ tewetsenŋe yingim engatyenjan gewi. Engatyenjan geŋetâ yâkne Yesuŋe den sâw tâpikguâkgât yâkâlen ari topyene kurihiakmâ yuwu sâw âikuwi. ²¹ “Bawapi, gâhât topge nanŋain. Gâne den imbiâk ki sâmat. Den sâmat yamâ nângâmunne bonneâk otmap. Otmu lohimbiŋe gâhât girawu nângâhihiai yakât nângâm ki gorâhihimap. Gâne lok âlâhât nângârâ yahatmu âlâhât nângârâ gemu yawu ki otmat. Otmu manman girawu manmunne Anitâne nenekmu ârândân otbuap yakât den tâŋ tâŋâk eknongomat. ²² Yakât otmâ wuân me wuân otnom yakât sârâ nângâne. Roma lok âlâne kunnene mansap, kutne Sisa sâw, yâhâmâ haonmâ ârândân takesi waŋmain. Yawu gârâmâ yawuâk waŋmâ yâhânom me bia? Yakât sârâ nângâne.”

²³ Yawu sâw âikuŋetâ biwiyenjahât topne nângâm yuwu sâw ekyongop. ²⁴ “Kât nanne âlâ mem nihiŋetâ ekbe.” Yawu sâop.

Yawu sâwu waŋetâ mem tiripyongom yuwu sâop. “Kât nanne yu eknet. Âlâhât towat kât nanne yuân tap? Me âlâhât

kutņe tap?” Sâmu sâwi. “Roma lok patonnenņe, kutņe Sisa, yakâ.”

²⁵ Sâņetâ sâop. “Sisahât pat sâm sâsâņe sâm yu ya katņetâ tap otmuâmâ yâk waņnomai. Yâhâ Anitâhât pat sâm katņetâ tatmap yâk waņnomai.” ²⁶ Yawu sâm ekyongomu nâņgâņetâ sâtņe otmu den biaek kinbi. Yawu otmâ Yesuņe lohimbi senyeņan kinmâ sâm tâpikgumu mem Roma lok yeņgât bâtyeņan katne sâm otbi yamâ pâpgum pilâm ariwi.

Anitâņe mumuņambâ mem yahatnenekbuap.

(Mataio 22:23-33 Mareko 12:18-27)

²⁷ Sarukaio lok yuwu nâņgâmai. “Anitâņe mumuņambâ mem yahatnenekbuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ mumuņe pesuk sâmap.” Yawu nâņgâmai. Yâkņe yakât topņe nâņgânehât Yesuhâlen ari yuwu sâm âikuwi. ²⁸ “Bawapi, aņgoân Moseņe den kulemguop ya yuwu tap.

“Lok âlâņe imbi âlâ memu naom ki mewañgimu lok ya mumbuap. Mumu imiņe yâkât kambut ya galemgum yâkât welâmân nimnaom mem ga katyekbuap.”

Moseņe yawu kulemguop tap. Yakât topņe sâm eknongohât yuwu sâmunņe nâņgâ. ²⁹ Imi ata nombolân yâhâp manbi. Manmâ aņgoân atayeņe kunņe imbi memu imbiņe naom ki mewañgimu inâk manmâ muop. ³⁰ Mumu imiņe atañhât kambut ya mem manmâ yâku inâk muop. ³¹ Otmu imiyetņe kambutyetņe ya mem manmâ yâku yawuâk naom barahâk muop. Otmu imi ata ya hârokņe kambutyeņe yawuâk mem manmâ inâk muwi. ³² Aiop, kambutyeņe yâku yawuâk muop. ³³ Imi ata nombolân yâhâp ya kerekņe imbi ya mewi. Gârâmâ sâp pato tetemu Anitâņe mumuņambâ mem yahatnenekbuap yanâmâ imbi yamâ âlâņe membuap.” Yawu sâwi.

³⁴ Sâņetâ sâop. “Hânân yuân imbi aņgi guņgi otmâ miakmâ manmai. ³⁵ Yâhâ Anitâņe lohimbi mumuņambâ mem yahatyekmu manman kârikņan mannomai. Sâp yanâmâ himbimân Anitâhât aņelolipņe ki miakmai ya yeņgât dop otmâ yeņe ikņiâk ikņiâk mannomai. ³⁶ Anitâņe nine nanne baratne sâm lohimbi meyekmu aņelolipņe yeņgât dop otmâ manman kârikņan mannomai. ³⁷ Yâhâ Anitâņe mumuņambâ mem yahatyekbuap yakât topņe yuwu sâmune nâņgâņet. Nak topņan kâlâp semu laņ laņ sâop yakât den pat Moseņe kulemguop. Den kulemguop yan Kutdâhât yuwu kulemguop. “Yâhâmâ Awaraham, otmu nanņe Isaka, otmu seseņe Yakop yâk yeņgât kunyeņe ttmâ gamap.” Yawu kulemguop tap. ³⁸ Den kulemguop yakât topņeâmâ yuwu. Emelâk nengât tâmbâlipnenņe manmâ gawi. Otmu yapâ torokatmâ manmâ gaņetâ gaņetâ benņe nen yu mansain yu. Otmu gâmâlâk nengât sen tetem mannomai. Nen kerek nengât kunnenņe

yamâ Anitâ. Topņe yawu tap. Yamâ yeņe den ya nâņgâņetâ keterakyiņgimbâp.” Yawu sâop.

³⁹⁻⁴⁰ Yawu sâmu den âlâhât ekune sâm otņetâ umatņe otmu pilâm Mosehât den kâsikum yiņgiminiwi nombotņe yuwu sâm ekuwi. “Bawapi, den purik pilâningim eknongoat yakât nâņgâmunņe ârândâņ oap.” Yawu sâm ekuwi.

*Anitâņe hâņgâņgumu gewuap sâminiwi yakât Yesuņe âiyongop.
(Mataio 22:41-46 Mareko 12:35-37)*

⁴¹ Yawu gârâmâ Yesuņe yuwu sâm âiyongop. “Anitâņe hâņgâņgumu ge tihitnenņe otbuap yamâ Dawitihât senâmbâ tetewuap.” yawu sâmai. ⁴² Yawu gârâmâ Dawiti ikņak yuwu sâop.

“Anitâņe nâhât patone yuwu sâm ekuop.

⁴³ Gâņe nâhât gotnan ga kinmâ nâhât hahit mem kasalipge yongom mem ge katyekbuat.” Yawu sâop.” ⁴⁴ Dawitiņe den yawu sâop yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Anitâņe hâņgâņgumu gewuap yakât Dawitiņe yuwu sâop. “Yamâ patone,” sâop. Yawu gârâmâ yeņeâmâ “Yâkņe hâmbâi ge galemnongowuap,” sâmai. Den sâmai yamâ Dawitiņe den sâop ya orop ki lâuaksawot. Yakât nâņgâmunne keterahâkgât yeņe eknohoņetâ nâņgâwe.” Yawu sâop. Yawu sâm âiyongomu matņe sâne sâm hâum pâpgum pilâwi.

Mosehât girem den kâsikum yiņgiminiwi ya Yesuņe sâm ge katyehop.

(Mataio 23:1-36 Mareko 12:38-40 Luka 11:37-54)

⁴⁵ Yâhâ lohimbi yan kinbiņe denņe nâņgâm biwi golâek manņetgât den kârikņan yuwu sâm hoņ bawalipņe ekyongop. ⁴⁶ “Lohimbi nombotņe nenekņetâ yahalâkgât Mosehât girem den kâsikum ningimainne sâņgumyeņe kâkâlep mânunjakmâ yane holuņ holuņ sâmu yâhâm gemai. Otmu yeņahât nâņgâņetâ yahatmu miti emetņan yâhâ senņanâk tatnehât nâņgâmai. ⁴⁷ Yawu otmai yamâ imbi kambut emetyeņambâ watyekmâ senņe âlâlâyeņe kombo meyiņgimai. Yawu otmâ topyeņe kurihiakmâ lohimbi senyeņan kinmâ Anitâ hâkyeņajak mepaemai. Yawu otmai yakât otmâ Anitâņe matņe amokņan yiņgimu menomai. Yâk yeņgât topyeņe yawu tap yakât otmâ yâkņe biwiyeņan kioņmai hât biwiyeņe galema-hom mannomai.” Yawu sâm ekyongop.

21

Imbi kambut âlâņe nanņe kuriņ kuriņ yâhâp kalop.

(Mareko 12:41-44)

¹ Yawu sâm ekyongomâmâ Yesuņe senņe pilâm lohimbi iri sikumyeņe pato tatiņgiopņe tewetsenņe mem kondoân

katmâ arinjetâ yehop. ² Katmâ arinjetâmâ imbi kambut âlâ senje âlâlâhât umburuk otmâ manopje tewetsenje nanje kuriņ kuriņ yâhâp mem yâhâ kalop. ³⁻⁴ Katmu Yesuje ekmâ hoņ bawalipje yuwu sâmb ekyongop. “Lok iri sikumyeņe pato tatyņgiapje tewetsenje nombotņeak katsai. Yâhâ imbi kambut yuņeâmâ nanje kuriņ kuriņ yâhâp kârikņe tatbaņgimap ya bâiņe katsap. Yakât otmâ Anitâņe imbi kambut yu ekmu âilongo oap.” Yawu sâop.

Kasalipyenaje taka opon kâmbukņe huhum itoņ galaņ menomai.

(Mataio 24:1-2 Mareko 13:1-2)

⁵ Yawu sâmbu lohimbi kinbi nombotņaje opon kâmbukņe ekņetâ âilongo otmu yuwu sâwi. “Anitâhât opon kâmbukņe yu senje âlâlâ kârikņajak tuhuwi yu ekmunje âilongo loņgo otmâ sem sereakmâ iap.”

⁶ Yawu sâņetâ Yesuje yuwu sâmb ekyongop. “Opon kâmbukņe yu ekņetâ âilongo loņgo oap yuâmâ hâmbâi kasalipyenaje taka huhum itoņ galaņ mem senje âlâlâ kâlehen tap yu mem ihilâk mahilâk tuhunomai.” Yawu sâop.

Umatņe topņe topņe teteyņgiwuap yakât Yesuje sâop.

(Mataio 24:3-14 Mareko 13:3-13)

⁷ Sâmbu sâwi. “Bawapi, gâņe opon kâmbukņahât den eknon-goat yakât bonje sâp girawuân tetewuap? Otmu tetewe sâmb otbuap yan wuân kulem tetemu ekmâ nâņgâmunje keterakningiwuap?” Yawu sâwi.

⁸ Sâņetâ sâop. “Lok nombotņaje taka den perâkņe yuwu sâmb kâityongonomai. “Nâmâ Anitâņe hâņgânnohomu ge mansan,” yawu sânomai. Me yuwu mon sânomai. “Sâp pesuk sâwomap. Yakât otmâ nâhâlen torokatmâ tem lâunihijetâ nep menom,” yawu sânomai. ⁹ Otmu sâp yan kapam gotyeņan me kâlepņehen, me wosapâ wosapâ tetewuap yakât nâņgâm ki gorâyiņgiwuap. Yawu tetemu yanâmâ “Anitâņe emelâk sâmb kalop yakât bulâņe teteap,” yawu nâņgânomai. Otmu kapam topņe topņe tetemu yan yeņe nâhâitņe “Getek âwurem gewomap,” yawu ki nâņgânomai. ¹⁰ Aņgoân lohimbi hâņņan kulemņan mansai dondâhâlâkņe kasa oraņgim ahonomai. ¹¹ Otmu himbimâmbâ kulem topņe topņe tetemu yan umatņe âlâlâ yuwu teteyņgiwuap. Hâņņan kulemņan mososoņ awawi guwawi membuap. Po pato teteyņgiwuap. Mesek topņe topņe teteyņgimu lohimbi dondâhâlâkņe munomai.

¹² Yawu gârâmâ umatņe âlâlâ sâmb aran yu ki tetewuap yan mitihât kasane nâhât den pat âlepņe nâņgâņetâ gemu hakyenjan sâmb den âiân katyeknomai. Den âiân katyekmâ mem âlâlâ tuhuyekmâ hâhiwin yiņginomai. Otmu yeņe miti emetņan yâhâ nâhât den pat âlepņe ya ekyongonjetâ yâkņe

nângâñetâ ki bulâñe otbuap. Yawu otmâ meyekmâ lok kunlipyenañe den sâm hâreyiñginetgât yâk yengât senyenjan katyekñetâ kinnomai. ¹³ Yâk yengât senyenjan kinmâ yeñe nâhât den pat âlepñe sâm tetem ekyongonomai. ¹⁴ Sâp yan “Den mâtâpñe girawu watmâ ekyongomunñe nâñgâñetâ keterakiñgiwuap” yakât ki nâñgâm gorâyinñiwuap. ¹⁵ Sâp yanâmâ nâñe den âlâlâ nâñgân nâñgânyenjan katmune lauyene hewewen otmu den pat âlepñe sâm kusânâm ekyongonomai. Sâm kusânâm ekyongonjetâ kasalipyenañe denyene ya kuyinñine sâm hâum pâpñunomai. Yakât ki nâñgâm kiwilin otnomai. ¹⁶⁻¹⁷ Sâp yan yeñe nâ orop biwinenñane kepeakmâ konohâk otmu mannomai yakât nâñgâm âwâ mâmâlipyene, imi atalipyene, wârâ toulipyene, hep torehenlipyene, bukulipyene, otmu lohimbi kerekñe nâñgâyinñinetâ gemu hakyenjan sâm den âiân katyeknomai. Den âiân katyekmâ nombotñe yongonjetâ munomai. ¹⁸⁻¹⁹ Yawu otyinñinetâ yanâmâ hâkyene ki biuk sâwuap. Yeñe kârihem kinmâ ki betnohonomai yanâmâ Anitâñe meyekmâ manman kârikñan katyekmu mannomai.” Yawu sâop.

*Yerusalem kapi itit kiom tuhuñetâ kâwurumñanjan kinbuap.
(Mataio 24:15-21 Mareko 13:14-19)*

²⁰ Yesuñe torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Kasalipyene yengât hep bero kinñitñe orowâkñe taka Yerusalem kapi hawamgum kinñetâ kapi ambolipñane yekmâ yuwu nâñgânomai. “Nongom itit kiom tuhunenekne sâm takai mon?” Yawu nâñgânomai. ²¹ Yerusalem kapi hawamgum kinñetâ yekmâ Yuraia hânân kapi tatmâ arap ya ambolipñane pilâm iton galañ otmâ hewukñehen ari misiñguraknomai. Otmu Yerusalem kapi ambolipñane gurâ yawuâk sururuk sâm ari misiñguraknomai. Yâhâ nep tuhuakmâ mannomaiñe âwurem taka kapiân iri sikumyene miaknehât ki nâñgânomai. Yekmâ yapâek hewukñehen ari misiñguraknomai. ²² Sâp yan Yura lohimbine otñetâ bâlemap yakât matñe menomai yakât nâñgâm emelâk emet inânñan miti pepaen kulemuwi.

²³ Imbi tepdâ umat karat mannomai, otmu ñaña hewâk hewâhâk mem hikakmâ manñetâ wâtyene ki tinñ tinñ sâwuap yan hewukñehen arine sâm otñetâ ki ihiwuap. Sâp yan umatñe pato nandoroñe kakyenjan yâhâwuap. ²⁴ Nombotñe yongonjetâ munomai. Yâhâ nombotñe âlâmâ hikum meyekmâ kapi âlâengen arinjetâ hoñ bayinñim mannomai. Yawu otyinñim Yerusalem kapi itit kiom tuhuñetâ kâwurumñanjan kinbisâp yakât Anitâñe sâm kalop. Yâhâ Anitâñe nâñgâyinñimû âlâkuâk âwurem taka kasalipyene watyekñetâ arinjetâ kapiyene ya mem miwirikunomai.” Yawu sâop.

Yesuŋe âwurem gewe sâŋ otbuap yan kulem topŋe topŋe tetemu eknom.

(Mataio 24:29-31 Mareko 13:24-27)

25-26 “Umatŋe topŋe topŋe tetewuap yanâmâ hilâmgât emet-senŋe, omoŋgât emetsenŋe, pitu âlâlâ himbimâmbâ pek sâŋ geŋetâ kulem topŋe topŋe tetemu ekmâ kiŋgityeŋahât otmâ “Wosapâ ari misiŋguraknom,” sâŋ tepyeŋe hârok hindânomai. 27-28 Kulem yawuya tetewuap yan nâŋe âwurem ge meyekmâ manman kârikŋan katyekmune mannomaihât sâpŋe tâlâhuap sâŋ senyeŋe ewaken pilâm nâ neknomai. Sâp yanâmâ Anitâŋe yâhâpŋe hâŋgânnohomu elem kulewoŋboŋ kakŋambâ gemune kulem âlâlâ tetewuap yan wâtne pato tetemu ekŋetâ ae sen seŋ otbuap.

Bândup baiako yakât dop.

(Mataio 24:32-35 Mareko 13:28-31)

29-30 Sâp yan âwurem gewom yakât nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâwe. Nenâmâ bândup baiako ya huhuakmu ekmâ yanâmâ “Emet kinbe sâŋ oap,” sâmain. ³¹Yakât dopŋeâk hâmbâi den yan yukât bulâŋe tetemu ekmâ yuwu sânomai. “Âo, yu Yesuŋe emet inânŋan den eknongop yakât bulâŋe tetemu eksain.” Yawu sânomai.

³²Otmu den yan yuâmâ lohimbî âun yu mansai ki muŋetâek bulâŋe tetewuap. Yakât yuwu sâwe. Den yan yukât bulâŋe bulâŋanâk tetewuap. ³³Yâhâ hân himbim pitu âlâlâ emelâk Anitâŋe kalop ya biatmâ metewuap. Yawu gârâmâ nâhât den yamâ ki biatbuap. Yamâ tat tat kârikŋe tatmâ yâhâmbisâp.” Yawu sâŋ ekyongop.

Biwi golâek mannom.

34-35 Otmu Yesuŋe torokatmâ yuwu sâŋ ekyongop. “Gakom katŋetâ seloŋe ga goka nem gakom ya kum pesuk pilâmu dâk dâk hutuk kumap yakât dopŋeâk nâŋe pârâk sânsânâk tetem gemune yanâmâ lohimbî kerekŋe otmai memai yakât matŋe Anitâŋe yinŋimu menomai. Yakât otmâ yeŋe to kârikŋe ki nem biwi hâlim otnomai. Me sot kâlê, soŋgo bau, me senŋe âlâlâ topŋe topŋe miakmâ manman sânduhân manne sâŋ yakâlâk biwiyenŋe ki hikum mannomai. ³⁶Yawu otmâ manmâ umatŋe topŋe topŋe teteyinŋimu biwiyenŋe orotok sâmu loholemaihât biwi golâek manmâ Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim ulitgum mannomai. Yawu manŋetâ nâŋe âwurem ge lohimbî biwiyenŋehât topŋe ekmâ nâŋgâm den sâŋ hâreyinŋiwom yanâmâ yeŋe ki aŋulaknomai.” Yawu sâŋ ekyongop.

³⁷⁻³⁸Yâhâ omoŋânâk ârândâŋ lohimbî kiŋgitŋe orowâkŋe Yesuhât denŋe nâŋgâne sâŋ opon kâmbukŋan yâhâ tatŋetâ den kâsikum yinŋim gaop. Yawu otmâ emet ŋiŋ sâowân kapi ya pilâm Oliwa pumŋan kapi âlâ tap yan yâhâ iminiop.

22

Yesu muâkgât den sâh hikuwi.

(Mataio 26:1-5,14-16 Mareko 14:1-2,10-11 Yoane 11:45-53)

¹ Otmu Natic Hombaŋ ya tâlâhuop. Otmu hombaŋ yakât kutŋe âlâmâ “Tihit tihit Hombaŋ” yawu sâmai. ² Hombaŋ ya tâlâhumu yanâmâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyenŋe otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwiŋe menduhuakmâ Yesu kumunŋe mumbuap sâh yakât den hikuwi. Yawu gârâmâ Yesu mem kuŋetâ mumu lohimbiŋe ekmâ kuk ot-maihât yok pilâm lohottŋan mem kuŋetâ mumbuap yakât den hikuwi.

Yurasinŋe Yesu betŋehen kionbuapgât sâop.

³⁻⁴ Otmu sâp yan Yesuhât hoŋ bawalipŋe kâiân yâhâp yâk yengâlen gâtŋe âlâ, kutŋe Yurasi sâh, yâkât biwiŋan Satanŋe kionŋop. Satanŋe biwiŋan kionmu hotom uminiwi yengât kunlipyenŋe otmu opon kâmbukŋahât tembe lâu yengât kunlipyenŋe yengâlen ariop. Ari Yesu menomai yakât ekyongop. ⁵ Ekyongomu nâŋgâm heronŋe otmâ hâmenŋe waŋnomai yakât ekuwi. ⁶ Otmu girawu tuhuh yok pilâm meŋetâ lohimbiŋe ki eknomai yakât nâŋgâm manop.

Yesu hoŋ bawayâhâtŋaŋe sot um mem dinŋan tuhuowot.

(Mataio 26:17-25 Mareko 14:12-21 Yoane 13:21-30)

⁷ Natic Hombaŋ ârândâŋ lama nanŋe gâim katmâ An-itâhât hotom uminiwi. ⁸ Sâp ya tetemu Yesuŋe Petoro yet Yoane yuwu sâh ekyotgom hâŋgânyotgop. “Yetŋe kulet sâh Yerusalem kapiân yâhâ sot umutâ gamunŋe orowâk nenom.”

⁹ Sâmu sâowot. “Emet wosan ari sot umutŋe semu ganŋetâ orowâk nenom?”

¹⁰ Sâmutâ sâop. “Kapiân yâhâmutâ hoŋ bawa lok âlâ âsâpŋe lâuakmâ arimu ekdomawot. Lok ya ekmâ betŋan watmâ ari emet âlâen yâhâmu ekmâ yan yâhâromawot. ¹¹ Yâhâmâmâ emet yakât ambonŋe yuwu sâh ekuromawot. “Nengât bawap-inenŋaŋe yuwu yap. “Nâŋe hoŋ bawalipne meyekmune emet yukât biwiŋe âlâen tatmâ sot um nenom.” Yawu yap yakât otmâ emet biwiŋe ya tiripnotgorâ ekde,” yawu sâh ekuromawot. ¹² Yawu sâh ekumutâ lok yaŋe dâiyelekmâ emet biwiŋe âlâ mem heŋgeŋguŋetâ tap ya tiripyotgowuap. Tiripyotgomu yanâmâ senŋe âlâlâ mem dinŋan tuhuromawot.”

¹³ Yawu sâh hâŋgânyotgomu yâhâowot. Yâhâ Yesuŋe den ekyotgop watmâ senŋe âlâlâ mem dinŋan tuhuowot.

Yesuŋe hoŋ bawalipŋe orop sot newi.

(Mataio 26:26-30 Mareko 14:22-26 1 Korinti 11:23-25)

¹⁴ Mem dinŋan tuhuhmutâ emetsâpŋe otmu yan Yesuŋe hoŋ bawalipŋe nombotŋe meyekmu yâhâ sot newi. ¹⁵ Nem tatŋetâ

Yesuŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Sâŋmune nâŋgâŋet. Anitâhât den ki lâum manmaine menekmâ Roma yengât bâtyeŋan katnekŋetâ yâkŋe mem âlâlâ tuhunekŋetâ sâtŋum mumbom. Yakât otmâ aŋgoân yen orop tatmâ lau konok sot nem buku oraŋgim mannomgât nâŋgâm biwinaŋe mem manmâ gan. ¹⁶ Yâhâ hâmbâi Anitâŋe hâŋgânohomu âwurem gewom yanâmâ nâhât âine yakât bulâŋe bâiŋe tetewuap. Sâp yanâmâ nenŋe menduhuakmâ orowâk tatmâ sot nem yâhânom.”

¹⁷ Yawu sâŋ wain to mem Anitâ mepaem yingim yuwu sâŋ ekyongop. “Wain to yu mem gâim aŋgim neŋet. ¹⁸ Nâŋe sâp yupâek wain to yu yen orowâk tatmâ ki nem yâhâwom. Yamâ benŋe nenomain yuŋak ki pesuk sâwuap. Hâmbâi Anitâŋe hâŋgânohomu âwurem gewom yanâmâ yen orowâk tatmâ nem yâhâmbisâin.

¹⁹ Otmu baŋga mem Anitâ mepaem motokmâ yingim yuwu sâŋ ekyongop. “Yu mem aŋgim neŋet. Yuâmâ nâhât sunumne yawu oap. Nâŋe yengât matyeŋe membom. Yakât otmâ sâp sâsâŋan baŋga nem yâhânomai yan nâ nâŋgânihim mannomai. Yawu sâŋ mem yingimu newi.

²⁰ Sot nem tiŋ pilâŋetâ Yesuŋe wain to ya yâhâpŋe mem yingim yuwu sâŋ eknongop. “Wain to yuâmâ nâhât hepne yawu oap. Gârâmâ nohoŋetâ hepne gemu mumbom yan Anitâŋe nâhât den sâŋ kalop yakât bulâŋe tâŋ tâŋâk tetewuap. Yawu otmâ Anitâŋe lohimbî kerek yengât tosayeŋe pilâyingiwuapgât mâtâp tetem heŋgeŋguwuap. ²¹ Yawu gârâmâ yengâlembâ lok âlâŋe betnehen kioŋmâ kasalipne yengât bâtyeŋan mem katnekbuaŋ. ²² Nâ lok bulâŋe nohoŋetâ mumbom ya Anitâŋe sâŋ kalowâke yamâ lok yaŋe yawu otnihiwuap yakât matŋe Anitâŋe matŋe umatŋe waŋmu membuap.” Yawu sâop.

²³ Yawu sâŋ ekyongomu topŋe nâŋgâne sâŋ “âlâhât yap” sâŋ âiahowi.

Yesu hoŋ bawalipŋe sâŋ kuaŋgiwi.

²⁴ Yesu hoŋ bawalipŋe yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe sâp patoen kunyeŋe pato otbuaŋ yakât sâŋ kuaŋgiwi. ²⁵ Sâŋ kuaŋŋetâ Yesuŋe den âlâen hâum yuwu sâŋ ekyongop. “Lok papatolipyeŋe nâŋgâmai dopŋan lohimbî galemyongomai. Galemyongoŋetâ lohimbîŋe yâk yengât amutyenŋan manmâ “Kutdâlîpneneŋe” sâŋ heroŋe nâŋgâyingimai. ²⁶ Papatolipyeŋe otyingimai yawu yeŋeâmâ ki otnomai. Yengâlen gâtŋe âlâ me âlâ bukulipyeŋe yengât nâŋgâyingîŋetâ yahalâkgât yeŋe meŋetâ huruŋ huruŋ otmu yâk yengât amutyenŋan mannomai. Otmu yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe bukulipyeŋe yengât kunyeŋe pato tatne nâŋgâmaiŋe bukulipyeŋe yengât hoŋ bayinginomai. ²⁷ Sâŋetâ nâŋgawe.

Lok girawuya yengât lohimbije nângâyîngîjetâ yahatmap? In tatmâ sot nemai ya yengât nângâyîngîjetâ yahatmap me sot, sot um hoŋ kakoloŋ otyîngîmai ya yengât nângâyîjetâ yahatmap? Bulâŋanâk in tatmâ sot nemai ya yengât nângâyîngîjetâ yahatmap yakâ. Yawu gârâmâ nâŋeâmâ hoŋ bayîngîman.

²⁸ Nâ hâhiwin kakŋan manmâ gamune yeŋe ki pilânekmâ âlâengen arai. ²⁹ Yakât otmâ sâp patoen nâŋe tihityeŋe otmâ galemyongowomgât pat awoŋnaŋe kunihiop. Yakât dopŋeâk yeŋe Isirae lohimbi komot kâiân yâhâp ya galemyongono-maihât nâŋe nep sâm yîngîan. ³⁰ Sâp patoen orowâk tatmâ nenom. Yanâmâ yeŋe Isirae lohimbi komot kâiân yâhâp ya yengât den sâm hâreyîngînomai ya sâm yîngîan.” Yawu sâop.

Petoroŋe betbaŋgiwuap yakât Yesuŋe sâop.

(Mataio 26:31-35 Mareko 14:27-31 Yoane 13:36-38)

³¹ Yawu sâm ekyongom benŋe Simon Petoro yuwu sâm ekuop. “Simon, den âlâen hâum yuwu sâmune nâŋgâ. Matuk mendâremunŋe toŋe gemu helekŋe mem pilâmunŋe arimap yakât dopŋeâk Satanŋe topyeŋe mem tetewe sâm hâhiwin yîngîwuapgât Anitâ ekuop. ³² Ekumu Anitâŋe nângâwaŋgîm ya sâm kalop. Yawu gârâmâ biwiyenŋe houŋ sâmapgât Anitâ ulitguwan. Ulitgumune yakât otmâ gâ gikiâk betnohowuat. Yawu otmâ sâp ki kâlep otmuâk nâhâlen biwihanŋe tinâk kepeim bukulipge mem hewewenŋe tuhuyekbuat.” Yawu sâop.

³³ Yawu sâmu Petoroŋe yuwu sâm ekuop. “Kutdâ, gâ pâi emetŋan katgekŋetâ tatbuat yamâ nâ orowâk yan tatdomgât nanŋan. Me gâ gohoŋetâ mumbuat yanâmâ nâ orowâk not-gonomaihât nanŋan. Nâŋe gâ ki pilâhekmâ ariwom.”

³⁴ Sâmu sâop. “Petoro, yuwu sâmune nâŋgâ. Gâ betnohom ki nângâwaŋgîan sâm kurihiakbuat. Kurihiakdâ kalimbunŋe otmu gokorok isewuap.” Yawu sâop.

Kapam yâhâp mem ariwi.

³⁵ Yawu sâm ekum benŋe hoŋ bawalipŋe kerek yuwu sâm ekyongop. “Emelâk hâŋgânyongomune tewetsenŋe, itâkat, kâi katipŋe, senŋe âlâlâ barahâk ari den kâsikum yîngîwi sâp yan umburuk otmâ manbi me bia?” Sâmu sâwi. “Bia.”

³⁶⁻³⁷ Sâŋetâ sâop. “Emelâk yawu otbiâke yamâ yiwerenŋe yuâmâ tewetsenŋe, itâkat senŋe âlâlâ ya miakmâ arinomai. Yâhâ emelâk emet inânŋan nâhât nâŋgâm den âlâ yuwu kulemgowi yakât bulâŋe nâhâlen tetewuap. “Yâkât nângâyîjetâ lok bâleŋe yawu oap.” Den yakât bulâŋe nâhâlen tetewuap yakât otmâ yengâlen gâtŋe âlâ me âlâ kapam ki tatyîngîap yâkŋeâmâ yengât hâk katipŋe tuhum pilâm yanŋe mem kapam puluhunomai.

38 Sâmu sâwi. “Kutdâ, yu ek, kapam yâhâp tap.”
Sânetâ sâop. “Pesuk yap, yakât denje âlâ ki sâwe.”

Yesuje Oliwa pumjan yâhâ Anitâ ulitguop.

(Mataio 26:36-46 Mareko 14:32-42)

39 Yâhâ Yesuje omoŋ ârândâŋâk Yerusalem kapi ya pilâm kapi âlâ Oliwa pumjan tap yan yâhâ iminiop. Yakât otmâ hoŋ bawalipŋe meyekmu Yerusalem pilâm Oliwa pumjan yâhâwi. 40 Mâtâwân yâhâm tatŋetâ hoŋ bawalipŋe katyekbe sâmu yuwu sâmu ekyongop. “Biwiyeŋe houŋ sâmu lohotŋe otmâ pilânekmaihât Anitâ ulitguŋet.”

41 Yawu sâmu ekyongom perer pilâm bam gâtŋaŋe ge tatmâ Anitâ ulitgum yuwu sâop. 42 “O awoŋ, umatŋe tetenihiwe sâmu oap yu nâŋgârâ ki teteâkgât nanŋan. Yawu gârâmâ nâhât ombe watmâ ki otbuat. Gike ombeheâk watmâ otbuat.” Yawu sâmu ekuop. 43 Yawu sâmu ekumu biwiŋe houŋ sâmapgât anjelo âlâŋe himbimâmbâ ge mâmâŋe otbaŋgiop. 44 Yawu otmu hâkŋe biuk sâmu nâŋgâm Anitâhâlen biwiŋaŋe tiŋâk kepeim ulitguop. Ulitgumu ohowak birik birik kumu hep kâŋe papato tirinŋ târâŋ sâmu gemu ekmain yakât dopŋe tirinŋ târâŋ sâmu hânân giop.

45 Yawu otmâ ulitgum tiŋ pilâm yahatmâ hoŋ bawalipŋe yengâlen ba yekmu biwiyeŋe umatŋe otmu yanjak aman pâlâmŋe iwi. 46 Aman pâlâmŋe injetâ mândeyekmâ yuwu sâmu ekyongop. “Yen wongât aman pâlâmŋe iai? Lohotŋe otmâ pilânekmaihât yahatmâ golâek tatmâ Anitâ ulitguŋet.” Yawu sâop.

Yesu mewi.

(Mataio 26:47-56 Mareko 14:43-50 Yoane 18:3-12)

47 Yawu sâmu ekyongomu bukuyeŋe âlâ, kutŋe Yurasi, yâkŋe lok sesengâlâk dâiyekmu takawi. Takarjetâ Yurasi kulet sâyinŋim Yesuhâlen ba parahuop. 48 Parahumu Yesuŋe yuwu sâmu ekuop. “Menekŋetgât dop kum parahunekdâ ekmu bâlêp.” Yawu sâop.

49 Yawu sâmu ekumu Yesu mem âlâlâ tuhumai sâmu hoŋ bawalipŋaŋe yuwu sâmu âikuwi. “O kutdâ, nâŋgâningirâ tewet mem lawityekne.” 50 Yawu sânetâ yâk yengâlen gâtŋe âlâŋe yahatmâ tewetŋe mem hotom uminiwi ya yengât kunyenahât hoŋ bawaŋe ya ândâpŋe bonâŋen ya topŋambâek kârâm hâreop. 51 Kârâm hâremu Yesuŋe “Pilâŋet,” sâmu kuyinŋgiop. Yawu sâmu kuyinŋim hoŋ bawa yakât ândâpŋe ya mem katmu katarahop.

52 Yawu otmâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyeŋe, otmu opon kâmbukŋahât tembe lâu yengât kunlipyeŋe otmu Yura yengât papatolipyeŋe yekmâ Yesuŋe yuwu sâmu ekyongop. “Yen unam tewet otmu kapamgât sâŋe metŋe âlâlâ lâum

takai. Yeŋe nâhât lok bâleŋe sâŋ menekne sâŋ takai me? Me lok bâleŋe âlâ kune sâŋ takai? Yu ekmune bâleap. ⁵³ Nâŋe hilâm ârândâŋ Anitâhât opon kâmbukŋan yâhâ lohimbi den kâsikum yinŋim gaman. Yan bân menekbâi. Yamâ sâp yi-wereŋe yu Omonŋât Amboŋaŋe biwiyeŋe mem hâlimgumu meneknomaihât Anitâŋe sâŋ kalop.” Yawu sâop.

Petoroŋe Yesu betbaŋgiop.

(Mataio 26:57-58,69-75 Mareko 14:53-54,66-72 Yoane 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Yesuŋe yawu sâŋ ekyongomu hotom uminiwi ya yeŋgât kunyeŋe pato yâkât emelan dâim ariwi. Dâi ariŋetâ Petoroŋe yok pilâm betyeŋan watyekmâ ariop. ⁵⁵ Yesu mem emelan yâhâŋetâ tembe lâu yaŋeâmâ emet hawiŋan ba kâlâp uŋetâ semu nâŋgâm ikaiakmâ tatbi. Yâhâ Petoro yâku yawuâk kâlâp nâŋgâm ikaiakmâ talop. ⁵⁶ Yawu tatŋetâ hon bawa imbi âlâŋe Petoro ekmâ yuwu sâŋ tembe lâu tatbi ya ekyongop. “Lok yuâmâ yâk orop manŋetâ yekman.” Yawu sâop.

⁵⁷ Yawu sâmu Petoroŋe kurihaiakmâ yuwu sâop. “Lok enda ki nâŋgawaŋgian.” Yawu sâop.

⁵⁸ Yawu sâmu tatŋetâ benŋe lok âlâŋe ekmâ yuwu sâop. “Gâ yâk orop manmat.”

Sâmu sâop. “Nâ bia.”

⁵⁹ Yawu sâmu sâp ki kâlêp otmuâk benŋe lok âlâŋe ekmâ yuwu sâop. Yesuâmâ Galilaia amboŋe. Otmu gâ gurâ yawuâk Galilaia gâtŋe. Yakât otmâ gâmâ yâkât komolân gâtŋe geksan. Nâŋgâmune yawu oap.” Yawu sâop.

⁶⁰ Sâmu sâop. “Lok sâŋ tai endamâ bulâŋanâk ki nâŋgawaŋgian.” Yawu sâŋ oan mâne gokorok isiop. ⁶¹ Gokorok isian mâne Yesu Kutdâŋe purik sâŋ Petoro ehop. Ekmu yan Yesuŋe emet inânŋan den yuwu sâŋ ekuop ya nâŋgâmu teteop. “Gâŋe nâhât “ki nâŋgawaŋgian” sârâ kalimbuŋe otmu yan gokorok isewuap.” ⁶² Den ya nâŋgâmu tetemu biwiŋe ŋasinâk pato otmu pilâyekmâ ikŋiâk ba kinmâ hik ŋâik ŋâihâk isiop.

Yesu mem âlâlâ tuhuwi.

(Mataio 26:67-68 Mareko 14:65)

⁶³ Otmu tembe lâu nombotŋe Yesu galemŋum kinbiŋe senŋe sâhâm kâtâpŋum ândâpŋe huhuwi. ⁶⁴ Ândâpŋe huhum nombotŋaŋe yuwu sâwi. “Bâiŋ, ândâpŋe âlâŋe huhuap?” ⁶⁵ Yawu sâŋ senŋan gem hâim hilitbi.

Yesuŋe ikŋe topŋe sâŋ tetem ekyongop.

(Mataio 26:59-66 Mareko 14:55-64 Yoane 18:19-24)

⁶⁶ Yawu otŋetâmâ emet haŋ sâmu yanâk Yura yeŋgât papa-tolipyenŋe, otmâ hotom uminiwi ya yeŋgât kunlipyenŋe, otmu

Mosehât girem den kâsikum yingiminiwiŋe menduhuakŋetâ tembe lâulipyenŋe Yesu mem yâhâ katŋetâ kinmu yuwu sâm âikuwi. ⁶⁷ “Anitâŋe tihitnenŋe otbe sâm hângângohomu ge mansat me bia?”

Sâŋetâ sâop. “Nine topne sâm tetem ekyongomuneâmâ nângâŋetâ ki bulâŋe otbuap. ⁶⁸ Yâhâ den âlâ âiyongomuneâmâ yeŋe matŋe ki sânomai. ⁶⁹ Yawu gârâmâ nâ lok bulâŋe pilâyekmâ himbimân yâhâwom. Himbimân yâhâ Anitâ yahat yahatŋe, Wâtgât Amboŋe, yâk orowâk tatdom.”

⁷⁰ Yawu sâmu nângâm pârâk pilâm yuwu sâm ekuwi. “Kutne “Lok Bulâŋe” sâm gikak ahonakmat. Yakât nângâmunŋe “Anitâhât Nanŋe” yawu oap. Yakât sârâ nângâne. “Nâ Anitâhât nanŋe mansan,” yawu sâmat me.”

Sâŋetâ sâop. “Den yu yai yakâ. Nâmâ Anitâŋe hângânnohomu gewan.”

⁷¹ Sâmu sâwi. “Bâiŋ, den kâmbukŋe hâlililŋe sâmu nângâmunŋe pesuk yap. Iknahât nângâmu yahatsap.” Yawu sâwi.

23

Yesu dâim Pilatohâlen ariwi.

(Mataio 27:1-2,11-14 Mareko 15:1-5 Yoane 18:28-38)

¹ Yawu sâm yahatmâ Yesu dâim Pilatohâlen ariwi. ² Yâkâlen dâim ari katŋetâ kinmu yuwu sâm hakŋan sâwi. “Roma lok yeŋgât kunyeŋe pato yâk takesi ki waŋet” sâm lohimbil enŋatyenŋan gemap. Otmu iknahât nângâmu yahatmu yuwu sâm ekyongomap. “Nâ Kiristo, lok kutdâ. Ninak galemiongom manmâ yâhâwom.” Yawu sâm hakŋan sâwi.

³ Yawu sâm Pilato ekuŋetâ yâkŋe purik sâm Yesu yuwu sâm âikuop. “Yura lohimbil yeŋgât lok kutdâ sâmai ya gâ me?”

Sâmu sâop. “Oŋ, den bulâŋe yat.” Yawu sâop.

⁴ Yawu sâmu hotom uminiwi otmu lohimbilŋe denŋe nângâne sâm ga kinbil ya Pilatoŋe yuwu sâm ekyongop. “Lok yukât tosa ki mem tetean.”

⁵ Yawu sâmu iliwetmâ yuwu sâwi. “Yawu gârâmâ Galilaia Yuraia hânân kapi tatmâ arap yan lok yuŋe yâhâm gem kapi ambolipŋe den kâsikum yingim enŋatyenŋan gemu kuk kapam otmâ emet mem yâhâ katmai.” Yawu sâwi.

Yesu dâim Herotgâlen ariwi.

⁶ Yawu sâm Pilato ekuŋetâ yuwu sâm âiyongop. “Lok yuâmâ Galilaia gâtŋe me?”

⁷ Sâmu sâwi. “Oŋ, yan gâtŋe.”

Sâŋetâ sâop. “Ya Herotgât wahap, nâhât bia.” Yawu sâop.

Sâp yan Herotŋe Galilaia hân pilâm Yerusalem kapiân ari tatmâ nângâop. Yakât otmâ Pilatoŋe ekyongomu Yesu dâim

Herotgâlen ariwi. ⁸ Yâhâ Yesuņe olop miop yakât den pat ya Herotņe emelâk nâņgâop. Yakât otmâ Yesuņe kulem âlâlâ tuhumu ekbeâk nâņgâm manmâ gaop. Yakât otmâ Yesu dâim yâkâlen ariņetâ ekmâ tep âlep nâņgâop. ⁹ Otmu den hakņan sâwi yakât âikumu den biaek kinop. ¹⁰ Den biaek kinmu hotom uminiwi otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwiņe yahatmâ kinmâ den topņe topņe hakņan sâwi. ¹¹ Yawu otņetâ Herotņe otmu tembe lâulipņe orowâk senņan gem hâim hilitbi. Yawu otņetâ Herotņe tembe lâulipņe ekyongomu hâk katipņe kâkâlep, kuriņ takop takop lok kutdâņe mânunakminiwi yawuya mem katbaņgiwi. Yawu otbaņgim Pilatohâlen dâim âwurem ariwi. ¹² Dâim âwurem ariņetâ ekmâ “Herotņe nâņgânihiap,” sâm Pilatoņe Herotgât nâņgâmu yahatmu buku olowot. Yawu gârâmâ emelâk emet inâņņan kasa oraņgim gaowot ya sâp yan pesuk sâop.

Yesu den sâm hârewaņgiwi.

(Mataio 27:15-26 Mareko 15:6-15 Yoane 18:39-19:16)

¹³ Yâhâ Pilatohâlen dâim âwureņetâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyeņe otmu Yura papatolipyene ya yengât den Pilatoņe katmu ikņe den sâsâ emetņan ari menduhuakbi. Menduhuakņetâ yan lohimbî inņe dondâhâlâkņe yekmâ denyene nâņgâne sâm ba hawamgum kinbi. ¹⁴ Pilatoņe yuwu sâm ekyongop. “Lok yuņe lohimbî yengât engatyenņan gemu kuk kapam otmai,” yawu sâm yeņe nâhâlen dâim takai. Nâhâlen dâim takanetâ senyenâk âi pâi tuhumi sâm hârewaņgim ekmune tosaņe bia oap. ¹⁵ Yakât otmâ Herotņe sâm hârewaņgiâkgât yâkâlen hâņgânyongomune dâim arai. Otmu yâkņe gurâ âi pâi tuhumu biatmu benņe nâhâlen yâhâpņe mem takai. Bulâņanâk yuwu sâmune nâņgâņet. Lok yukâlen tosa âlâ ki mem tetean.” Yawu sâop.

¹⁶⁻¹⁷ Tihit tihit Hombaņ ârândâņâk Pilatoņe yuwu otminiop. Lok tosa otņetâ pâi emetņan katyekņetâ tatminiwi yapâ gâtņe âlâ me âlâhât lohimbîņe nâņgâņetâ dopņan otmu lok âlâ holaņbuat sâminiwi ya holaņyekmu geminiwi. Yakât otmâ yuwu sâm ekyongop. “Lok yu kumunņe mumbuap yamâ tosa âlâ yâkâlen ki mem tetean. Yakât otmâ nâņgânihiņetâ tembe lâulipne ekyongomune hâhiwin waņetâ holaņmune gewuap.” Yawu sâop.

¹⁸⁻¹⁹ Yâhâ sâp yan lok bâleņe âlâ, kutņe Barawa sâm, yâkņe kapam ahowiân lok âlâ kumu muop. Yakât otmâ pâi emetņan mem katņetâ tatmâ gaop yakât lohimbî kerekņe den kârikņan halahum yuwu sâwi. “Barawa holaņdâ giâk. Yâhâ Yesu yamâ kuņetâ muâk.”

²⁰ Yawu sâwiâke yamâ Pilatoņe Yesu holaņmu giâkgât nâņgâm âlâkuâk sâop. “Nâmâ Yesu holaņbom.”

21 Yawu sâmu lohimbi yaŋe iliwetmâ den kârikŋan halahum yuwu sâwi. “Yesu howanân kum kânâŋgâŋetâ muâk, Howanân kum kânâŋgâŋetâ muâk.”

22 Yawu sâŋetâ Pilatoŋe âlâkuâk yuwu sâm ekyongop. “Wuân otmu bâleap? Nâŋe âi pâi tuhum tosa âlâ yâkâlen ki mem tetean. Yakât otmâ tembe lâulipne ekyongomune hâhiwin waŋetâ yanâmâ holaŋmune gewuap.”

23 Yawu sâmu kunyeŋe kârikŋe otmâ sâwi. “Howanân kum kânâŋgâŋetâ muâk.” Yawu sâŋetâ Pilatoŋe loholem lauyenan miop. 24 Lauyenan mem Yesu kuŋetâ muâk sâm sâm hârewaŋgiop. 25 Yâhâ Barawahât nâŋgâŋetâ yahalop gârâmâ yâk holaŋmu giop.

Yesu howanân kuwi.

(Mataio 27:32-44 Mareko 15:21-32 Yoane 19:17-27)

26 Pilatoŋe tembe lâulipne ekyongomu Yesu dâim ariwi. Dâim mâtâwân arim tatŋetâ lok âlâ, kutŋe Simon sâm, yâhâmâ Kirene hânân gâtŋe, newâŋgembâ takamu mewî. Mem Yesuhât howan ya kamberan katŋetâ lâum Yesu betŋan sâop. Otmu lohobi dondâhâlâkŋe betyeŋan watyekmâ ariwi.

27 Yâhâ imbi nombotŋe Yesuhât we bâle nâŋgâm dondâ isem orowâk ariwi. 28 Iseŋetâ Yesuŋe purik sâm yekmâ yuwu sâm ekyongop. “Nâhât ki iseŋet, yeŋe otmu nimnaomlipyeŋe yeŋahât iseŋŋiŋet. 29 Hâmbâi umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgimu yuwu sânomai. “Bâe, imbi kâsi, imbi sihan, yâhâmâ naom barak mansai. Yakât otmâ yâk yeŋgât nâŋgâmunŋe âlepŋe oap. Nenŋeâmâ girawu otmâ arinom.” Yawu sânomai. 30 Yâhâ lohimbi nombotŋe pumŋe yukât yuwu sânomai. “Bâok sâm kurihinenehâk. Otmu kât kândun kum kurihinenehâk.” Yawu sânomai. Yakât den âlâen hâum yuwu sâmune nâŋgâŋet. 31 Nâ nak golâ yakât dop oan, yenâmâ nak mumuŋe yakât dop oai. Nak golâ uŋetâ semu kâliŋgumap yamâ nak mumuŋe uŋetâ sem laŋ laŋ sâmap. Nâ nohoŋetâ mumbom yamâ yenâmâ yongom meteyeknomai. Yakât otmâ yeŋahât iseŋŋiŋet.” Yawu sâm ekyongop.

32 Yâhâ tembe lâulipyeŋe pet kulem lok yâhâp orowâk yongone sâm meyekmâ ariwi. 33 Arim hân âlâ, kutŋe, Lok Kunŋe Hahitŋe sâm, yan ari Yesuhât hâk katipŋe tuhum pilâm ikŋe howanân kum kânâŋgâŋetâ kinop. Yawu otmâ pet kulem lok yâhâp ya yotgom lâum kânâŋgâyelekŋetâ nombot nombot kinowot. 34 Yawu otyiŋŋiŋetâ Yesuŋe yuwu sâm Anitâ ulitguop. “Awoŋ, otnihiai yukât topŋe ki naŋgai. Yakât otmâ tosayeŋe pilâyŋgihât naŋgan.”

Yawu sâmu tembe lâulipyeŋe yâkât hâk katipŋe mem “Âlâŋe miakbuap?” sâm mem ketetmâ katbi. Mem ketetmâ katŋetâ tatmu pepa duhatmâ tipi tapi tuhum kutyeŋe ikŋiâk

iknjiâk yan kulemgum amanân mânunjetâ giop. Mânunjetâ gemu mem gulip malap tuhun yapâ pepa âlâ menjetâ kut teteop yanje miahop. Yawu otbi.

³⁵ Otmu Yura yengât papatolipyenaje Yesu girinbanjim lohimbî ekmâ kinbi ya yuwu sâmb ekyongowi. “Lok yunje lohimbî nombotje tânyongomu ekmain. Yâhâ Anitâje hângângumu ge Yura nengât tihitnenje otmâ kutdânenje mansap otmuâmâ iknje tânahom howanâmbâ kâpehakhmâ giâk.” Yawu sâmb senjan gewi.

³⁶ Otmu tembe lâulipyenaje gurâ yawuâk senjan gem girinbanjiwi. Yawu otmâ yâk yengâlen gâtje âlâje ari sângum âlâ mem nak bâtbâtje potonjan pân pân kepeim yanje wain to bâleje yan walipgum mem yâhâ laujan kalop. ³⁷ Laujan katmâ yuwu sâmb senjan giop. “Gâmâ Yura yengât lok kutdâ mansat otmuâmâ kâpehakhmâ ge.” Yawu sâop.

³⁸ Yâhâ howan yakât kunjan den yuwu kulemgum katbi. “Lok yuâmâ Yura yengât lok kutdâ.” Yawu sâmb kulemgowi.

³⁹ Yâhâ pet kulem lok yâhâp yotgom kânângâyelekjetâ kinowot ya âlâje yawuâk senjan gem yuwu sâmb sâwanjiop. “Bâe, lok kopa. Anitâje tihitnenje otbe sâmb hângângohomu ge mansat. Yakât otmâ kâpehakhmâ gem net orowâk tânotgorâ gene.”

⁴⁰ Yawu sâmbu bukunaje nekamjan yuwu sâop. “Girawu otmâ Anitâ ki ewe katsat? Papatolipnenaje dop konohâk sâmb hâreningiai. ⁴¹ Yâhâ netjeâmâ otmutje bâleop. Yakât otmâ sâmb hârenitjim notgojetâ mundom yanje ârândân oap. Yâhâ lok yuâmâ tosa ki olop yamâ imbiâk kuai. ⁴² Yawu sâmb bukunje ekuop. Denje purik sâmb Yesu yuwu sâmb ekuop. “Yesu, yuwu sâmbune nângâ. Anitâje hângângohomu âwurem ge galemnongowuat yan nâ nângânihiwuat.”

⁴³ Sâmbu sâop. “Emet ki nijn sâmbuâk mum yâhâ manman sânduhân tatdom.”

Yesu muop.

(Mataio 27:45-56 Mareko 15:33-41 Yoane 19:28-30)

⁴⁴ Yawu sâmb ekumu hilâm kârikjan, 12 kilok olop yan Anitâje nângâmbu emetsenje bok sâmbu omoj sahap. Omoj sahakmâ yapâ ari emetsâpne 3 kilok otmu emet lanjenje âlâkuâk pilâop. ⁴⁵ Otmu emelâk lohimbî inje opon kâmbukje yakât biwinje ekmai sâmb sângum kâlep pato hikunjetâ ya kâtpguminiop. Sângum yanje pânambâek tok sâmb hâreakmâ nombot nombot otmu tetekjan olop. ⁴⁶ Sâp yanâk Yesunje den kârikjan halahum yuwu sâmb Anitâ ekuop. “Awoj, mumbe sâmb oan. Yakât otmâ umutne me.

⁴⁷ Yesu muop sâp yan tembe lâu ya yengât kunyene âlâ hâlânmâ kinopje ekmu âlâ kândâkdâ otmu Anitâ mepaem

yuwu sâop. “Yuâmâ lok âlepne.” Yawu sâop. ⁴⁸ Otmu lohimbi kinbiņe kulem âlâlâ tetemu ekņetâ âlâ kândâkdâ otmu muop yakât nânġâm biwiyeņe umatņe otmu emetyeņehen âwurem ariwi.

⁴⁹ Otmu imbi nombotņane Galilaia hân pilâm Yesu betņan takawi yâkņe bukulipyeņe orowâk kâlepņan kinmâ kulem teteop ya ekbi.

Yesu lâum ari hanguwi.

(Mataio 27:57-61 Mareko 15:42-47 Yoane 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Otmu lok âlâ, kutņe Yosep sâm, yâkât topņeâmâ yuwu. Lok yamâ Arimata kapi ya Yuraia hânân tap yapâ gâtņe. Otmu Anitâņe Isirae lohimbi yeņġât tihityeņe otmâ ikņe hoņ bawane hânġângumu gewuap sâminiwi yâkât mambotmâ lohotņan manmâ gaop. Yâhâ emelâk hotom uminiwi ya yeņġât kunlipyeņe otmu Mosehât girem den kâsikum yinġiminiwi otmu Yura yeņġât papatolipyeņane Yesu muâġġât den sâm hârewaņġiwiâke yamâ yâkņe nânġâmu ki ârândân otmu sâyinġiop. Lok yaņe Yesu lâum ari hanguwe sâm Pilatohâlen ari tetewaņġiop. ⁵²⁻⁵³ Tetewaņġimu launjan mem bukulpņe meyekmu ari howanâmbâ Yesu mem sâņġum kaokņe katipġuwi. Katipġum lâum ari kât mâtâpņe âlâ, dikin yawuya, yamâ emelâk kusânâmem mem tinġaloņetâ kinop yan lâum ari katbi. ⁵⁴ Yâhâ momeņe emetsâpņe sâp yan lâum ari katbi.

⁵⁵ Emet nņin sâwe sâm otmu yan imbi nombotņane Galilaia hân pilâm Yesu betņan takawiņe Yosep orowâk ari sâņġum kaokņe Yesu katipġum kât mâtâpņan katņetâ talop ya ekbi. ⁵⁶ Ekmâ to kukņe suk suk âilonġo mem ga Yesu pirine sâm otmâ kapiân âwurem ariwi. Yâhâ emelâk embânân Moseņe girem den âlâ kulemġuop ya yuwu tap. “Tatmâ nânġâ nânġâ sâpņan âi ki tuhunomai.” Den ya lâum kapiân in tatmâ nânġâwi.

24

Yesuņe mumuņambâ yahalop.

(Mataio 28:1-10 Mareko 16:1-8 Yoane 20:1-10)

¹ Emet haņ sâmu imbi yaņe yahatmâ to kukņe suk suk mem sumâņgen ariwi. ² Ari senyeņe pilâm eksain mâne kât pato lâum hâpunņetâ ba mâtâpņe ya maņġuop ya âlâengen ba talop. Yawu otmu mâtâpņe ya tetekņan kinmu ekbi. ³ Ekmâ kâlehen yâhâm Yesuhât pâinbi. ⁴ Yesuhât pâinņetâ biatmu kinņetâ yanâk aņelo yâhâp yâk yetġât hâk katipņe kaok bolan bolan yaņe pârâk sânsânâk teteyinġim kinowot. ⁵ Teteyinġim kinmutâ yelekâ pârâk pilâm umutyeņe ariop.

Umutyenye arimu yuwu sâm imbi ya ekyongowot. “Yenâmâ wongât lok senne golâ ya pâinmâ sumân takai? ⁶ Emelâk yahatmâ arap. Emelâk yenye Galilaia hânân yâk orop manjetâ den ekyongop yakât nelâm yongoap me? ⁷ Emelâk yuwu sâm ekyongop. “Lok âlâne nâ lok bulâne nângâm bâlenihim Roma yengât bâtyenjan mem katnekmu nohojetâ mumbom. Mumune hannohojetâ hilâm kalimbu pesuk sâmu yan yahatbom.” Yesunye yawu sâm ekyongop.” Yawu sâowot.”

⁸ Yawu sâm ekyongomutâ nângân nângânyenye pâronj sâmu nângânetâ teteop. ⁹ Nângânetâ tetemu pilâyelekmâ âwurem ari yakât den pat Yesu hoj bawalipne kâiân konok otmu bukulipyenye nombotje 10 ekyongowi. ¹⁰ Imbi sumân ariwi ya yengât kutyenyeâmâ yuwu. Maria, Matala kapiân gâtne, âlâmâ Yoana, âlâmâ Maria Yakop mâmâne. Yâkneâmâ bukulipyenye orowâk ari den pat ya Yesu hoj bawalipne ekyongowi. ¹¹ Ekyongonetâ nângânetâ porap olop. ¹² Yawu gârâmâ Petoroje yahatmâ sumângen sururuk sâm ari lâm sâtjanâk kinmâ ehop. Eksan mâne sângum kâlep mem Yesu katipgum katbi yanahâk tatmu ehop. Êkmâ “wuân kulem eksan” sâm nângâm kiwilim emetjan âwurem ariop.

*Lok yâhâp Emausi kapiângen ariowot.
(Mareko 16:12-13)*

¹³ Sâp yanâk Yesuhât komolân gâtne lok yâhâp Emausi kapi Yerusalem kapi gotjanâk tap yan ariowot. ¹⁴ Mâtâwân arim tatmâ papatolipyenjanje Yesu kujetâ muop yakât alahum weyetne nângâowot. ¹⁵ Yawu otmâ arim tatmutâ Yesunye teteyitgimu orowâk ariwi. ¹⁶ Orowâk ari kundenje ehworâke yamâ lok ondop orop arain yawu nângâowot. ¹⁷ Yawu nângâmutâ Yesunye yuwu sâm âiyotgop. “Wuân denje alahuwot?” Sâmu hâmeyetne bâlemu kinowot.

¹⁸ Yawu otmâ bukuje âlâ, kutne Keleopa sâm, yâkne yuwu sâop. “Yâhâlen papatolipnenjanje otbi yakât den pat Yerusalem kapi ambolipne kerekne nangain. Yakât otmâ girawu otmâ yakât pâpkuat?”

¹⁹ Sâmu sâop. “Wuân otbihât yat?”

Sâmu sâop. “Wâe, wonângen? Yesu, Nasaret amboje otbangiwi yakât alahum gait. Anitâne Yesu mâmâne otbangimu yâkât den kâsikum ningim kulem topne topne tuhum manmâ gaop. ²⁰ Yakât otmâ lohimi kerekne nângâwanjetâ yahatminiop. Yamâ hotom umai otmu papatolipnenjanje yâkât den nângânetâ nahat otmu “Kujetâ muâk” sâm sâm hârewangiwi. Yawu sâm hârewangim Roma lok galemlipnenje ekyongonetâ yâkne lauyenjan mem howanân kujetâ muop. Yakât den pat alahum gait. ²¹ Yâkne Isirae nengât kasalipnenje yongom watyekmu arinomial yawu nângâm biwinenjanje mem

manmâ gawin. Yamâ yâhâlen kuŋetâ muop. ²²⁻²³ Âun emet haŋ sâmu imbi nombotŋaŋe sumângen ari kulem âlâ tetemu eksai. Kulem tetemu ekmâ âwurem taka yakât yuwu sâm eknongoai. “Anjelo yâhâp teteningim “Yesu mumuŋambâ yahatsap” yawu sâm eknongoawot.” ²⁴ Imbi yaŋe yawu sâm eknongoŋetâ bukulipnetŋe nombotŋaŋe sumângen ari imbi yaŋe den yai ya yeŋe senyeŋan Yesu ekŋetâ ki tap.”

²⁵ Yawu sâm ekumutâ Yesuŋe yuwu sâop. “Nâŋgân nâŋgânyetŋe umatŋe. Emelâk Anitâŋe poropeteliŋe den ekyongomu kulemguwi ya nâŋgâmutâ ki keterakyitgimap. Yakât otmâ yuwu sâmune nâŋgâyet. ²⁶ Anitâŋe tihitnenŋe otbe sâm ikŋe hoŋ bawaŋe hâŋgângumu ge manmu kuŋetâ hâhiwin nâŋgâm muop. Muop yamâ mumuŋambâ yahatmâ tatmâ yâhâmbisâp ya Anitâŋe sâm kalop.” ²⁷ Yawu sâm topŋe katmâ Mose otmu Anitâhât poropeteliŋaŋe miti pepaen den kulemguwi ya sâm kusânmâ ekyotgop.

²⁸ Yawu otmâ Emausi kapi ginŋan ariwi. Yan arimâmâ Yesuŋe katyelekmâ kapi âlâengen ariwe sâm olop. ²⁹ Yawu otmu alitmâ yuwu sâowot. “Emet ŋiŋ yap yakât otmâ orowâk yuân tatne.” Yawu sâm emetyetŋan orowâk yâhâwi. ³⁰ Yâhâ tatmâ sot um newi. Sot um nem tatŋetâ Yesuŋe baŋga mem Anitâ mepaem motokmâ torehenŋe yitgiop. ³¹ Yitgimu yanâk nâŋgân nâŋgânyetŋe pâroŋ sâmu kundenŋe ekmutâ keterakyitgiop. Ekmutâ keterakyitgimu yanâk gulip olop. ³² Gulip otmu bukuŋe âlâ yaŋe bukuŋe yuwu sâm ekuop. “Mâtâwân takain yan Anitâhât poropeteliŋe nombotŋe otmu Moseŋe miti pepaen den kulemguwi yakât topŋe sâm kusânmâ eknogomu nâŋgâm biwine yahatsap.” Yawu sâop.

³³ Yawu otmu in yawu yahatmâ Emausi kapi ya pilâm âwurem Yerusalem kapiân ariowot. Âwurem ari Yesu ikŋe hoŋ bawalipŋe kâiân konok otmu bukulipyenŋe nombotŋe orowâk menduhuakmâ tatbi yâk yengâlen yâhâowot. Yâhâmutâ yuwu sâm ekyotgowi. ³⁴ “Kutdâ mumuŋambâ yahatmâ Simon Petoro tetewaŋgimu eksap.”

³⁵ Yawu sâm ekyotŋetâ benŋe kutdâŋe mâtâwân yâk teteyitgim emetyetŋan ari baŋga mem motokmâ yitgimu yan kundenŋe ekmutâ keterakyitgiop yakât ekyongowot.

*Yesuŋe hoŋ bawalipŋe kâiân konok teteyiŋgimu ekbi.
(Mataio 28:16-20 Mareko 16:14-18 Yoane 20:19-23)*

³⁶ Den ya ekyongomutâ yanâk Yesuŋe pâràk sânsânâk teteyiŋgiop. ³⁷ Teteyiŋgimu ekmâ “weke takap,” sâm pâràk pilâm kiŋgityeŋahât otbi. ³⁸⁻³⁹ Yawu otŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Wongât biwiyenŋe ahom niaksap? Nâŋe teteyiŋgian

yuwu weke ki teteyiŋgimap. Yakât otmâ kâine bâte ne yu walip-nohom nâŋgâm heŋgeŋguŋet. Weke bia. Nâ ninak gamune eŋaksain. Yakât otmâ biwiyene sânduk sâek.” Yawu sâop.

⁴⁰⁻⁴¹ Yawu sâm ekyongomu nâŋgâŋetâ porap olop yamâ kâine bâte ne kuwi ya tiripyongomu ekmâ olowâke yamâ herone nâŋgâwaŋgiwi. Yawu otŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Sot âlâ tap otmuâmâ mem nihiŋetâ nembe.” ⁴²⁻⁴³ Yawu sâm ekyongomu iŋan âlâ hot um katbi ya waŋetâ mem niop. Mem nemu ekmâ “weke bia” sâm tepyene hâlâlâk nâŋgâwi.

⁴⁴ Yesuŋe iŋan ya nem tiŋ pilâm yuwu sâm ekyongop. “Emelâk yen orowâk manmâ den topŋe topŋe kâsikum yiŋgim gawan yan den âlâ yuwu sâm ekyongowan. “Emelâk emet inânŋan Mose, Dawiti, otmu Anitâhât poropeteliŋe nom-botŋaŋe nâhât nâŋgâm miti pepaen den kulemgumini yakât bulâŋe tetem heŋgeŋguwuapgât Anitâŋe sâm kalop.” Yawu sâm ekyongowan.” ⁴⁵ Yawu sâm ekyongom den kulemguwi ya kâsikum yiŋgimu nâŋgâŋetâ.

⁴⁶ Den ya nâŋgâŋetâ keterakiŋgimu den bâiŋe yuwu sâm ekyongop. Emelâk emet inânŋan miti pepaen den âlâlâ kulemguwi yakât topŋeâmâ yuwu tap. Anitâŋe lohimbî kerek yengât tihityene otbe sâm ikŋe hoŋ bawa hâŋgâŋgumu ge manbuap. Manmu lok bâleŋaŋe mem âlâlâ tuhuŋetâ hâhiwin nâŋgâm mumbuap. Mumu hanguŋetâ hilâm kalimbu pesuk sâmu Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatbuap. ⁴⁷⁻⁴⁸ Yakât otmâ lohimbîŋe orotmemeyene bâleŋe bet pilâm nâhâlen biwiyeneŋe kepeinomai otmuâmâ Anitâŋe tosayene pilâyiŋgim meyekbuap. Otmu yene ari nahat den pat âlepŋe sâm haok tuhuŋetâ lohimbî hânŋan kulemŋan manmâ araiŋe nâŋgânomai. ⁴⁹ Otmu nâŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumune ge âi sâm yiŋgian yukât mâmâŋe otyiŋgimu menomai ya awoŋnaŋe sâm kalop. Yakât otmâ Yerusalem kapiân tatmâ mambotnomai.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuŋe himbimân âwurem yâhâop.

(Mareko 16:19-20 Aposolo 1:9-12)

⁵⁰ Yerusalem kapi pato yakât gotŋan kapi âlâ, kutŋe Betani sâm, ya tap. Yan meyekmâ ari Anitâŋe mâmâŋe otyiŋgiâkgât ulitguop. ⁵¹ Yawu otmâ pilâyekmâ himbimân yâhâop. ⁵² Himbimân yâhâmu mepaem tepyene herone otmu Yerusalem kapiân âwurem ariwi. Âwurem ari opon kâmbukŋan yâhâ Anitâ mepaewi. Yawu.

Nâ bukuhe,
Luka

Yoane Yesuhât Den Pat Âlepņe Yoaneņe kulemguop.

Yesuhât topņe

1 Anitâhât Kai Toka yaņeâmâ embâņâmbâek Anitâņe hân himbim ki kândikyotgop yapâek Anitâ orop dopyetņe konohâk tatmâ gaowotņak tatmâ gawot. ²⁻³ Kândik mindikum topņambâek Kai Toka yaņe Anitâ orop tatmâ gaowot yan Anitâhâlen kândiwahom himbimân dewutâ, emetsenņe, pitu topņe topņe ekmain ya otmu hânân âliwahap topņe topņe ehekņe, ki ehekņe kerehâk kândikyongop. Yamâ ya yengâlen gâtņe âlâņe ikņahâk ki teteop, bia kârikņe. ⁴ Kai Toka yaņe manman kârikņahât amboņe oap. Yakât otmâmâ laņinņe ikņambâ gâtņe yaņe lohimbi biwinenņan pilâmu haņ sâningim gamap. ⁵ Yawu otmâ omoņ bâleņan pilâmu omoņ kâlehen manmaine kâtâpgune sâm hâum pâpgum gamai.

⁶⁻⁷ Otmu Kai Toka yakât laņinņaņe lohimbi biwinenņan pilâmu ya ekmâ nâņgâmunņe bulâņe otmu yâkâlen biwinenņaņe katnehât Anitâņe lok âlâ, kutņe Yoane, ya âi sâm waņmu takaop. ⁸ Taka laņinņe amboņahât amutgen manmâ kulet sâm mâtâp mewangim yâkât den pat âlepņe sâm tetem eknongom manminiop. ⁹ Yâhâ laņinņahât amboņe yakât topņe yuwu tap. Yâkņe lohimbi kerek nengât biwinenņan laņinņe pilâmu ekmâ nâņgâmunņe keterakningiâkgât ge hohetnenņan manop.

¹⁰ Kai Toka yaņe ge hohetnenņan manop yan lohimbi kiņgitņe orowâkņe topņe nâņgâm hâum pâpgum ki ekņetâ keterahop. Ikņak Anitâhâlen kândiwahom lohimbi katyelekmu yapâ tetem gawiņe amboyeņe ekmâ topņe hâum pâpguwi. ¹¹ Yâhâ dop yawuâk ikņe torehenlipņe yengât hohetyeņan takamu ekņetâ ki keterakyiņgiopgât betbaņgiwi. ¹² Yawu gârâmâ nen lok nombotņaņe yâkâlen biwinenņe katbin yamâ mâmâņe otningimu Anitâhât nan baralipņe otmâ mansain. ¹³ Anitâhât nan baralipņe otmâ mansain yakât topņe yuwu tap. Lohimbi katyelekmu yapâ tetem gamunņe gamunņe sambe sambe oain yakât otmâ Anitâhât nan baralipņe ki otbin. Me lok nombotņaņe nengât sen yaņe tetem sambe otņet sâm imbi miakmâ manbi yaņe gurâ bia. Anitâ ikņak mâmâņe otningimu yakât nan baralipņe otmâ gain.

¹⁴ Bâiņ, Kai Toka yaņe ge imbi tepņambâ tetem lok otmâ hohetnenņan manmâ tep âlep nâņgâningiop. Nâņgâningimu

manmanŋe ekmunŋe bulâŋe otmu Anitâhât nanŋe ombe bisinŋe dopyetŋe konohâk yawu otmutâ yelekbin. ¹⁵ Yâhâ lok otmâ manmu Yoaneŋe ekmâ lohimbi yuwu sâŋ ekyongop. “Emelâk lok yukât nâŋgâm yuwu sâŋ ekyongowan. “Nâŋe embânâmbâek meŋnahât tepŋambâ ki tetewan yapâek tatmâ gaop. Yakât otmâmâ nâŋe kulet sâŋ mâtâp mewanŋim yâkât amutgen mansan.” Yawu sâŋ ekyongowan.” Yawu sâop.

¹⁶ Yawu gârâmâ manman kârikŋe yakât ambonaŋe tep âlep nâŋgâningimap ya pesuk sâwuapgât dop âlâ ki tap. Yamâ witgum nâŋgâningim yâhâwuap. ¹⁷ Emelâk Anitâŋe Mose ekumu girem den topŋe topŋe kulemguop ya ekmunŋe manman tawi tawiŋe oap. Yâhâ sâp yiwerenŋeâmâ Anitâŋe Yesu Kiristo hâŋgângumu ge wawaeneneksap ya ekmunŋe bulâŋe dondâ oap. ¹⁸ Nenŋe Anitâ ki ekmain. Yawu gârâmâ yâkŋe ikŋe nanŋe ombe bisinŋe hâŋgângumu ge manop. Yâkŋe yawu olop yan nenŋe Anitâhât topŋe nâŋgâm heŋgeŋgunehât yâkŋe sâŋ tetekŋan tuhumu nâŋgâm heŋgeŋguwin.

Yoaneŋe lohimbi toen katyehop.

(Mataio 3:1-12 Mareko 1:2-8 Luka 3:2-18)

¹⁹ Kândikum lohimbinŋe orotmemeyenŋe bâlenŋe ya betbanŋinetâ Yoaneŋe âi topŋe katmâ toen katyehop. Toen katyekmu yakât topŋe nâŋgâne sâŋ hotom uminiwi yengât kunlipyenŋe bukulipyenŋe nombotŋe hâŋgânyongowi. Hâŋgânyongoŋetâ hoŋ bawalipyenŋe meyekŋetâ orowâk Yerusalem kapi pato pilâm ge Yoanehâlen ari âikuwi. “Gâ topgahât sârâ nâŋgâne.”

²⁰ Âikuŋetâ sâop. “Anitâŋe hoŋ bawa âlâ hâŋgângumu ge tihitnenŋe otmâ galemnongowuap sâmai ya nâ bia.”

²¹ Sâmu sâwi. “Yawu yatgât âlâkuâk sârâ nâŋgâne. Emelâk embânân poropete âlâ, kutŋe Elia sâŋ, manop. Yâkŋe yâhâpŋe tetem hohetnenŋan manmâ Anitâŋe hoŋ bawa âlâ hâŋgângumu ge tihitnenŋe otmâ galemnongowuap yakât mâtâp mewanŋiwuap yamâ gâ me âlâhât mambotmain.”

Sâŋetâ sâop. “Bia, yai yamâ nâ bia.”

Sâmu sâwi. “Anitâŋe poropete âlâ hâŋgângumu ge mâtâp meningiwuap nâŋgâmain ya gâ me âlâhât mambotmain.

Sâŋetâ sâop. “Lok ya nâ bia.”

²² Sâmu sâwi. “Topge ki eknongoat. Yakât otmâ yiwerenŋe âwurem ari papatolipnenŋe girawu sâŋ ekyongomunŋe nâŋgâŋetâ ârândâŋ otbuap? Bâiŋ, gike topge tâŋ tâŋâk sârâ nâŋgâneâyâ.”

²³ Sâŋetâ sâop. “Nâŋe lok ki manmaiângen manmune lohimbinŋe nâhâlen takaŋetâ yuwu sâŋ ekyongom mansan.

“Pumņe lauņe uk sâṁ huruņ sâṁ ya kum kilikmâ mem ârândâņ merândâņ tuhuņetâ tatbuap. Yawu otmâ lok kutdâhât mâtâp mewañņet.”

Den yu poropete âlâ, kutņe Yesaia sâṁ, yâkņe kuleṁguop.”

²⁴ Yawu sâṁu Parisaio lok orowâk takawiņe yuwu sâṁ âikuwi. ²⁵ “Anitâņe hoņ bawa âlâ hâņgâņgumu ge tihitnenņe otmâ galemnongowuap sâṁain ya “nâ bia” yawu yat. Me Eliaņe yâhâpņe tetewuap ya gurâ bia. Me poropete lok âlâ me âlâ gurâ bia. Yawu yat gârâmâ topņe girawuhât otmâ lohimbi toen katyekmâ mansat?”

²⁶ Sâņetâ sâop “Nâmâ toen mem katyekman. Yâhâ lok kutdâ âlâ hohetyeņan mansap yâkât wâtņe âlâ tatbaņgiap ya ekņetâ ki keteraksap. ²⁷ Hâmbâi lok yaņe âi topņe katmâ tuhumu eknomai. Nâmâ lok inņe mansan. Yakât otmâ nep tuhuwuap yawuya tuhuwomgât dop bia. Me yâkât itâkat gurâ kâpekmâ golewaņgiwomgât dop âlâ ki tap.” Yawu sâṁ ikņahât nâņgâmu giop.

²⁸ Yâhâ Yoaneņe kapi âlâ, kutņe Betani sâṁ, ya Yoran to nombotgen tap yan manmâ toen katyekminiop. Den matņe yawu ekyongomu purik sâṁ Yerusalem kapiân âwurem ariwi.

Yoaneņe Yesu toen kalop.

²⁹ Otmu emet haņ sâṁu Yesuņe Yoanehâlen ariop. Arimu akņangembâek ekmâ yuwu sâṁ lohimbi mem toen katyehop ya ekyongop. “Lok enda ekņet. Endamâ Anitâņe hâņgâņgumu ge lamahât dop otbuap. Yakât otmâ dop kum sâṁune nâņgâņet. Nengât tosa pesuk sâningiâkgât opon kâmbukņahât galem mansaiņe hotom une sâṁ yan lama nanņe kum gâim uņetâ semu hotomņaņe yâhâmu Anitâņe nâņgâningimap. Yakât dopņeâk lok endane tosanenņahât otmâ kawenenņan kinmu kuņetâ mumbuap yakât otmâ Anitâņe hâņgâņgumu ge mansap. ³⁰ Otmu emelâk lok yukât topņe yuwu sâṁ ekyongowan. “Hâmbâi yâkņeâmâ âi topņe katmâ tuhumu eknomai. Nâņe embâņâmbâek meņnahât tepņambâ ki tetewan yapâek tatmâ gaop. Yakât otmâ nâņe kulet sâṁ mâtâp mewañņim yâkât amutgen mansan.” ³¹ Emelâk ki nâņgâwaņgiwan. Yâhâlen puwâk takamu ekban. Otmu yen Isirae lohimbine yâkât topņe nâņgâņetâ keterahâkgât nâņe mâtâp mewañņim toen mem katyeksan.

³²⁻³³ Nâhâlen takamu toen katban yakât topņe yuwu sâṁune nâņgâņet. Emelâk nâņe yâkât topņe ki nâņgâṁ manban yan Anitâņe nâņe toen katyekbom yakât yuwu âi sâṁ nihim hâņgâṁnohop. “Gâņe lohimbi toen katyekbuat yanâmâ nine Wâtgât mâmâņahât Heak hâņgâņgumune ge lok âlâhât kunņan tatbuap lok yaņe lohimbi manman âilonņoân katyekmu Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otyiņgiwuap.” Yawu

sâm eknohop. Yawu sâmu eknohomu launje lâum lohimbi toen katyekmâ yanak lok eksai yu toen katban. Toen katmune yanak himbim pâronj sâmu Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakje kembâ hâtgum ge mâmânje otbanjiop. ³⁴ Mâmânje otbanjimu yakât topnje nânjgâm henjenjguan. Yâhâmâ Anitâhât nanje mansap.” Yoaneje Yesu takamu ekmâ yawu sâop.

Yesuje nâ otmu Anderea menelehop.

³⁵ Emet hanj sâmu Yoaneje ikrje honj bawayâhâtne, nâ otmu lok âlâ, kutje Anderea, Simon Petorohât iminje, menelekmu dengân âlâ, kutje Galilaia sâmu, yakât ginnehen ariwin. ³⁶ Arimunje Yesuje gam wanginenekmâ bamu Yoaneje ekmâ yuwu sâmu eknogop. “Lok yu wanginenekmâ bap enda ekset. Yâhâmâ Anitânje hânjgângumu ge lamahât dop otmâ nengât toсахât otmâ kawenenjan kinmu kujetâ mumbuap yakât otmâ Anitânje hânjgângumu giop.” Yawu sâop.

³⁷ Yawu sâmu, nânjgâmutje bonje otmu Yoane pilâm Yesu betnan sâmutje orowâk ariwin. ³⁸ Yesuje purik sâmu yuwu sâmu eknogop. “Yet wongât betnan watneksawot?” Sâmu sâwit. “Kutdâ, gâ emet girawuân imat?” ³⁹ Sâmutje sâop. “Orowâk ari emet ya tiripyotgowom.” Yawu sâmu orowâk ari emetnan yâhâ tatmâ den huhuwin. Den huhum tatmunje emetsenje emelâk purik sâmu giop.

⁴⁰⁻⁴¹ Otmu bukune Andereaje, pilânelekmâ yahatmâ, ari atane, kutje Simon, mem tetem yuwu sâmu ekuop. “Anitânje lok âlâ hânjgângumu Yura nengât tihitnenje otmâ galemnon-gowe sâmu ge mansap ya eksait.” Yawu sâop. Lok yakât kutjeâmâ Kiristo. ⁴² Yawu sâmu netgâlen dâim takamu Yesuje Simon ekmâ yuwu sâmu ekuop. “Simon, Yoane nanje, gâmâ yiwerenje kutge ânje, Kepa sâmu gohonsan.” Yawu sâop. Kut yamâ Girik yengât denân Petoro. Yakât topnjeâmâ benben me kon yawu.

Yesuje Pilip yet Natanae meyelehop.

⁴³ Otmu emet hanj sâmu Yesuje Galilaia hânângen ariwe sâmu olop. Yawu otmâ yanak lok âlâ, kutje Pilip sâmu, ya ekmâ yuwu sâmu ekuop. “Garâ, orowâk arire.” ⁴⁴ Otmu Pilip yamâ Anderea yet Petoro, orop kapiyene kutje Besaita, ya ambolipje. ⁴⁵ Yesuje Pilip memu yâkne in yawu ari bukune âlâ, kutje Natanae sâmu, ya yuwu sâmu ekuop. “Emelâk Anitânje honj bawa âlâ hânjgângumu ge tihitnenje otmâ galemnongom manbuap yakât Mose otmu Anitâhât poropetelipnaje kulemgui ya eksain. Yâhâmâ Yosep nanje, Nasaret kapi amboje,” yawu sâop. ⁴⁶ Yawu sâmu sâop. “Yakât nânjgâmmune gemap. Nasaret kapi ambolipje âlâ me âlânje tânnongonomaihât dop âlâ ki tap.” Sâmu sâop. “Bâinj. Gam ek.”

⁴⁷ Yawu sâmu Natanaeje Yesuhâlen takamu yan, yuwu sâm eknongop. “Yu ekñet. Lok yuâmâ Isirae amboñe otmu tân tâñâk mansap.” Yawu sâop. ⁴⁸ Yawu sâmu Natanaeje âikum sâop. “Gâ wonângen manmune nehongât yawu yat? Sâmu sâop. “Gâ Pilipñe ki gohonsap yan lakop kuriñ amutgen Anitâ mepaem tatdâ geksan.” ⁴⁹ Sâmu sâop. “Kutdâ gâ Anitâhât nanje. Isirae nengât kunnenje mansat.” ⁵⁰ Sâmu sâop. “Lakop kuriñ amutgen geksan yakât otmâ topge nanjan. Yu sâm tetem ekgohoan yakât otmâ yat. Yawu gârâmâ hâmbâi kulem topñe topñe memune ekdâ âlâ kândâkdâ otbuap.” ⁵¹ Yawu sâm ekum benje yuwu sâm eknongop. “Bulânjanâk yuwu sâmune nâñgâñet. Anitâñe bulânjanâk hâñgânnohomu gewan yakât topñe teteâkgât ewapâ himbim pâroñ sâmu yâkât anjelolipñe mâmâñe otnihim yâhâm gem otñetâ yekmâ nâhât toñe ekmâ nâñgânomai.” Yawu sâm eknongop.

2

Kana kapiân Yesuñe kulem miop.

¹ Yawu sâm eknongomu hilâm yâhâp pesuk sâmu yan kapi âlâ, kutñe Kana sâm ya Galilaia hânân tap yan gâtñe âlâñe imbi membe sâm otmu bukulipñe heroñe nâñgâyitgim menduhuakbi. ² Menduhuyehop ya amboñe Yesu ikñe otmu mâmâñe otmu nen hoñ bawalipñe dâinenekmu orowâk emetyetñan yâhâwin. ³ Yâhâ menduhuakmâ nem tatmunñe wain to ya biatmu Yesu mâmâñe yakât sâm ekuop.

⁴ Ekumu sâop. “Meñ, yakât ki nâñgârâ gorâhihiâk. Anitâ ikñak nâñgâmu âi topñe katbehât nanjan.”

⁵ Sâmu mâmâñe emet amboñe yakât hoñ bawa âlâ yuwu sâm ekuop. “Nannañe yu me ya otñet sâwuap yawuâk otnomai.”

⁶ Otmu emet ya kâlehen aman papato bât nombolân konok ya tatyñgiop yakât topñe yuwu. Yura lohimbi Anitâñe nâñgâningimu ârândân olâkgât to yañe mem sot nenehât senje âlâlâ ya piriminiwin. Otmu yapâ gâtñe to osom neminiwin. Otmu kâi bâtnenñe piriakminiwin.

⁷ Yakât otmâ Yesuñe emet amboñahât hoñ bawalipñe yuwu sâm ekyongop. “Ba to osom mem ga amanân gâñetâ pik sâek.” Yawu sâmu to osom ga gâñetâ pik sâop. ⁸ Yawu otñetâ yuwu sâm ekyongop. “Aiop, yupâ to osom ba galemeyeñe ya wañetâ niâk.” Yawu sâmu osom mem ba wañetâ niop.

⁹ Yawu gârâmâ to yañe emelâk purik sâm wain olop. Yawu otmu galemeyeñe nemu ukenñe otmu biwiñe yuwu nâñgâop. “Wain toñe emelâk biatningiap. Yu nemune ukenñe oap yu wosapâ mem gai?” Yawu nâñgâm yakât topñe hâum pâpñuop. Yawu gârâmâ to osom mem wañbiñe yakât topñe

nângâwi. Yâhâ wain to ya nemu ukenņe otmu yaņak lok imbi miop ya yuwu sâmu ekuop. ¹⁰ “Anġoânâmâ wain ukenņe sâmu bukulipyenņe ġaim yinġinjetâ nem biwiyenņe hâlim otņetâ yakât kakņanâmâ wain pâlâmņe ġaim yinġimai. Yâhâ ġaņeâmâ wain to yu kuratgum tatġât bet mem ga ningirâ nem nângâmune âlâ oap.” Yawu sâop.

¹¹ Yesuņe Kana kapi yan âi topņe katmâ kulem memu ekmunņe âlâ kândâkdâ otmu yâkâlen biwinenņe kepeiwin.

¹² Otmu ya pesuk sâmu Yesuņe imilipņe otmu mâmâņe meyekmu Kana kapi ya pilâm Kapanamu kapi yan orowâk gem ariwin. Gem ari yan tatmunņe hilâm mome pesuk sâop.

Yesuņe opon kâmbukņan yâhâ lok watyehop.

(Mataio 21:12-13 Mareko 11:15-19 Luka 19:45-46)

¹³ Otmu sâp yanâmâ Yura nengât Tihit tihit Homban ya tâlâhumu Yesuņe menenekmu Yerusalem kapiân yâhâwin. ¹⁴⁻¹⁶ Otmu opon kâmbukņan yâhâmunņe yan lok nombotņe kembâ puluhum tatbi otmu lama bulimakao me senņe âlâlâ aņgi ġuņgi otmâ hâmeņe hâukum kinbi ya Yesuņe yahatmâ yuwu sâmu sâyiņgiop. “Awoņnahât opon yu kâlehen ki orotņe otņetâ aņgim bero emetņahât dop oap.” Den yawu sâmu tewet-senņe hâukum kinbi ya yengât kakņan tat tat, tewo, me senņe âlâlâyeņe mem purik pilâyiņgiop. Yawu otmâ lama bulimakao ya yongom watyekmu tiok taok otmâ arim kinbi. Yawu olop. ¹⁷ Otmu tâmbânenņe, kutņe Dawiti sâmu, yâkņe den kulemguop ya nângâmunņe teteop ya yuwu tap.

“O Anitâ, lohimbi nombotņe ġâhât opon kâlehen yâhâ tatmâ ki orotņe otmai sâmu biwinenņe kou kâlâp siap.”

Den yawu tatmap ya nângâmunņe teteop.

¹⁸ Yawu otmâ watyekmu ariņetâ Yura papatolipnenņe ekņetâ bâlemu yuwu sâmu ekuwi. “ġaņe oat yu nângâmunņe dondâ bâleap. Âlâņe mâmâņe otġihimu yu oat? ġaņe wuân kulem mendâ nenņe gekmâ Anitâņe nângâhahimu oat yawu nângâmunņe ârândân otbuap?” Yawu sâwi.

¹⁹ Sâņetâ sâop. “Yeņe Anitâhât opon yu liakunomai. Otmâmâ nâņeâmâ sâp kâlep bia, hilâm kalimbu yakât biwiņan tuhum maņguwom.” Yawu sâop. ²⁰ Yawu sâmu ekyongomu sâwi. “Maiņ, papatolipnenņe opon kâmbukņe yu yambu 46 biwiņan tuhuwi. ġârâmâ ġaņeâmâ girawu otmâmâ “hilâm kalimbu biwiņan tuhum maņguwom” yat. Den yat yakât nângâmunņe ki ârândân oap.” Yawu sâwi.

²¹⁻²² Yesuņe den sâop yakât topņe yamâ âlâ miop. Yuwuhât sâop. Yâhâmâ kuņetâ mumu hilâm kalimbu pesuk sâmu yan yahatbuap yakât topņe sâop. Yakât otmâ mumuņambâ yahalop sâp yanâmâ den sâop ya nângâmunņe bulâņe olop.

²³ Yesuñeâmâ Tihit tihit Homban yan Yerusalem kapiân tatmâ kulem topñe topñe memu lohimbî kiñgitñe orowâkñe ekñetâ bonñe otmu yâkâlen biwiyenñe katbi. ²⁴⁻²⁵ Yawu otñetâ lohimbî nengât biwinenñe ekmapñe topyenñe ekmâ nânğâop. Topyenñe nânğâm yanak yâk yenğâlen ki torokalop.

3

Nikotemoñe manman kârikñahât Yesu âikuop.

¹ Otmu Parisaio yenğâlen gâtñe âlâ, kutñe Nikotemo sâmbi, yâkñe Yura nengât lok kunñe manop. ² Omoñ âlâen lok yanñe Yesuhâlen ari yuwu sâmbi ekuop. “Kutdâ, gâhât topge nanğain. Gâñe kulem topñe topñe memat yu lok nombotñe Anitâ orop ki mansainñe kulem yuwuya menomaihât dop âlâ ki tap.”

³ Sâmbi sâop. “Âinohowe sâmbi oat ya emelâk nanğan. Yakât yuwu sâmbi nânğâ. Lok âlâ me âlâ Anitâñe tihityenñe olâk sâmbi mâmâlipyenñe yenğât tepyenambâ tetewi yakât dopñeâk yâhâpñe tetenjetgât nanğan.”

⁴ Sâmbi sâop. “Bâe, nâ emelâk lok oan. Yakât girawu otmâmâ âlâkuâk meñnahât tepñe kâlehen yâhâ tatmune yâhâpñe menekbuap. Ya ki orotñe.” Yawu sâop.

⁵ Sâmbi sâop. “Yuwu sâmbi nânğâ. Lok âlâ me âlâñe orotmemenñe bâlenñe bet pilâm Anitâhâlen biwiyenñe katnomai yamâ toen katyeknomai. Toen katyekñetâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otyingimu Anitâñe tihityenñe otbuap. ⁶ Yakât torokatmâ yuwu sâwe. Nen kerekñe mâmâlipnenñe yenğât tepyenambâ tetem towat konohâk oain. Yâhâ umut biwinenñe yamâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otningim mem hewewenñe tuhunenekmu manman kârikñahât mâtâp teteningimap. ⁷ Yawu gârâmâ “mâmâhahât tepñambâ teteon yakât dopñeâk yâhâpñe tetewuat,” sâmbi ekgohoan yakât ki nânğârâ sâtñe otbuap. ⁸ Yakât den âlâen hâum sâmbi den ya nânğârâ keterakgihiâk. Siru ya wosapâ topñe katmâ takamap? Otmu wosaken bâñe arimap? Yakât topñe ki nânğâmain. Siru pilâmap ya munñeâk nânğâmain. Yakât dopñeâk Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otyingimu biwiyenñe hewewenñe otmâ Anitâhâlen katmai. Biwiyenñe âlâhâlen kinmap yakât ki enakmâ nanğangimai.” Yawu sâop.

⁹ Sâmbi sâop. “Bâe, den yat ya nânğâm pâpguan. Âlâkuâk sârâ nânğâwe.” ¹⁰ Sâmbi sâop. “Gâñeâmâ Anitâhât den Isirae lohimbî kâsikum yingirâ yakât nânğâhihiñetâ yahatmap. Yakât girawuhât otmâ den yan yukât topñe ki nanğat? ¹¹ Yakât yuwu sâmbi nânğâ. Nenñe sennennañe ekmain otmu biwinenñan tetemu nânğâmain ya sâmbi tetem Parisaio yen ekyongom mansain. Yawu gârâmâ yeneâmâ dennennñe nânğâñetâ gemu bet

pilâmai. ¹² Yâhâ nâñe manman topñe topñe yakât ekyongomuneâmâ nâñgâñetâ ki bulâñe otmap. Yakât otmâmâ girawu otmâ himbingât topñe ekyongomune nâñgâñetâ bulâñe otbuap? ¹³ Lok âlâñe himbimân ki yâhâm purik sâñ ge yakât topñe lohimbî ekyongomap. Nâ konok Anitâñe himbimâmbâ hâñgâñnohomu ge yakât topñe ekyongom mansan.

¹⁴ Emelâk Moseñe yuwu otbomgât dop olop. Isirae lohimbîñe lok ki manmaiângen manmâ otñetâ bâleop yakât matñe hambe sâtñe metñe yañe yingimu muwi. Yakât otmâ Moseñe hambe umutñe hâwim nahân kepeim kânâñgâmu ekmâ yan âlepñe otbi. Yakât dopñeâk lohimbî kerekñe otñetâ bâlemap ya yengât tosayeñe biatyingîâkgât Anitâñe sâmu nâ howanân nohom kânâñgânekñetâ kinbom. ¹⁵ Howanân kinmune yapâ gâtñeñe lok âlâ me âlâñe biwi nâñgân nâñgâñeñeñe nâhâlen kepeim mannomai yamâ tosayeñe biatyingimu manman kârikñan mannomai.” Yawu sâop.

¹⁶ Anitâñe ikñe engatñeâk otmâ lohimbî kerek wawaenenekmâ ikñe nanñe ombe bisinñe hâñgâñgumu ge nengât kawenennan kinmu howanân kuñetâ muop. Yawu gârâmâ yâkâlen biwinenñe kepeim manmâ yâhânom yanâmâ manman kârikñe ya menom. ¹⁷ Anitâñe nanñe hâñgâñgumu ge manman kârikñan torokatnenehop. Yakât otmâ nenñe yâkâlen biwinenñe kepeim manmâ yâhânom yanâmâ sâp patoen den âiân ki katnenekbuap. ¹⁸ Otmu nen Yesuhâlen biwinenñe hikum manmain nenâmâ emelâk manman kârikñahât pat kuningimu tap. Yakât den âiân katnenekbuapgât dop ki tap. Yâhâ lohimbî nombotñeñe Anitâ nanñahât biwiyeñeñe pâlâmñe otmu betbangim mansai yamâ emelâk kâlâwân seyekbuapgât pat kuyingiop. ¹⁹⁻²¹ Yâhâ Anitâñe nen lohimbî kerek mem kiwilinenekmâ matñe ningimu menom yakât topñe yuwu tap. Nen lohimbî kerekñe orotmeme bâleñe otne sâñ yan bukulpnenñeñe nenekmâ nâñgâm bâleningimai sâñ kurihiakmâ tihân otmâ gamain. Yâhâ nenâmâ Yesuhâlen biwinenñe kepeim tem lâuwangim mansainñe topnenñe ki kurihiakmain. Nenñe lok senyeñan kinmunñe manmannenñe tetekñan ekmai. Yâhâ lohimbî nombotñeñe orotmemeyeñe bâleñe ya witgumâk otmâ mansainñe topyeñe kurihiakmâ Yesu, lanñeñe amboñahât hâkâñ otmâ betbangimai.

Yoaneñe ikñe topñe sâñ tetem ekyongop.

²² Otmu Nikotomone pilâm arimu yakât kakñan Yesuñe nen honj awalipñe menekmu Yerusalem kapi pilâm Yuraia hânân ari manbin. Yan manmunñe Yesuhât sâtgât otmâ lohimbî nombotñe toen mem katyekbin. ²³⁻²⁴ Otmu sâp yan Herotñe ki sâmu Yoane mem pâi emetñan katñetâ talop. Sâp

yan Yoaneŋe kapi âlâ, kutŋe Ainon sâŋ, ya Salim kapi gotŋan tap yan ariop. Yan arimu to senŋe sambe yan tap yakât ambolipŋe kiŋgitŋe orowâkŋe yâkâlen ariŋetâ toen katyehop.

²⁵ Toen mem katyehop yan Yura lok âlâŋe Yoanehât hoŋ bawalipŋe yeŋgâlen arimu Yura ambolipŋe Anitâŋe yekmu ârândâŋ olâk sâŋ to piriakbi orotmeme yakât den sahaŋgiwi.

²⁶ Den sahaŋgiŋetâ Yoanehât hoŋ bawalipŋaŋe ari yuwu sâŋ ekuwi. “Lok pato. Emelâk gâ orowâk Yoran to nombotgen manmunŋe lok âlâŋe gâhâlen takamu yâkât nâŋgârâ yahalop. Lohimbi sesenŋâlâkŋe nâŋgâningiŋetâ gemu lok yakâlenâk ariŋetâ toen mem katyeksap. Yakât nâŋgâmunŋe dondâ bâleap,” yawu sâwi.

²⁷ Yawu sâŋetâ yuwu sâŋ ekyongop. “Anitâŋe lohimbi biwiyeŋe mem hewewenŋe tuhumu yâkât nâŋgâwaŋgiŋetâ yahatmu yâkâlen ariai. Lohimbiŋe nengâlen torokatŋetgât enŋatyenŋan ki kionŋnom. Yamâ wongât? Anitâ ikŋak yakât amboŋe oap. ²⁸ Yawu gârâmâ lok yakât yai ya emelâk yâkât topŋe yuwu sâŋ ekyongowan. “Anitâŋe hoŋ bawa âlâ hâŋgâŋgumu ge tihitnenŋe otmâ galemnongowuap ya nâ bia. Nâmâ kulet sâŋ mâtâp mewaŋgian.” Yawu sâwan.

²⁹ Yakât otmâmâ den âlâen hâum sâŋmune topŋe nâŋgâŋetâ keterahâk. Lok âlâ yayalipŋaŋe imbi yâkât pat kuwaŋginomai. Pat kuwaŋgiŋetâ manbuap. Manmâ yâhâm miakdomawot yan heronŋe otnomai. Yakât dopŋeâk lohimbi sesenŋâlâkŋe Yesuhâlen torokatŋetâ heronŋe oan. ³⁰ Sâp yiwerenŋe yupâek lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe nâŋgâwaŋgiŋetâ yahatmu yâkâlen torokatnomai. Yâhâ nâmâ nâŋgânihiŋetâ gemu âi tuhumiŋe tin pilâm gulip otbom.” Yawu sâop.

Yoaneŋe Yesuhât topŋe sâŋ ekyongop.

³¹⁻³² Yoane den yawu sâŋ ekyongop yakât topŋeâmâ yuwu. Nenŋe menŋlipnenŋe yeŋgât tepyeŋambâ tetewin. Gârâmâ manmannenŋahâlâk nâŋgâŋ alahu gulahu otmain. Yâhâ Anitâŋe Yesu hâŋgâŋgumu giop. Yakât otmâ kunnenŋe pato otmâ âwâŋahât topŋe eknongom mansap. Yawu gârâmâ lohimbi getek âlâŋe denŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyeŋaŋe tinâk kepeim mansai. ³³⁻³⁵ Anitâŋe nanŋe wawaemu biwiyetŋe kepeiakmâ konohâk otmu tatmawot. Yawu tatmawot yamâ âwâŋaŋe âi sâŋ waŋmâ hâŋgâŋgumu giop. Gem yan kunnenŋe manmâ Wâtgât Mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otbaŋgimu âwâŋahât den ya tâŋ tâŋâk eknongom mansap. Yâkŋe den eknongop ya nâŋgâmunŋe bulâŋe otmu yâkâlen biwinenŋaŋe kepeimain. ³⁶ Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe Anitâ nanŋahâlen biwiyeŋaŋe kepeim mannomai yamâ manman kârikŋahât pat kuyiŋgiop ya menomai. Yâhâ lok âlâ

me âlâje yâkât den betbangim mannomai yamâ Anitâje kuk otmâ hâhiwin yingimu nângâm tatbisâi.

4

Yesuje Samaria yengâlen ariop.

1-2 Lohimbi dondâje Yoanehâlen arinetâ toen katyehop. Yawu gârâmâ lohimbi kingitje orowâkje Yesuhât nângânetâ yahatmu yâkâlen takanjetâ yâkât sâtgât nen hon bawalipnaje toen katyekbin. Toen katyekbin yakât Parisaionje nângânetâ bâleop. ³ Nângânetâ bâlemu yanjak Yesuje Yuraia hân pilâm Galilaia hânângen âwurem ariwe sâm otmu orowâk ariwin. ⁴ Ari Samaria yengât hân tânâmñambâ hârem ariwin. ⁵ Ari kapi âlâ, kutje Sika sâm, ya mewin. Otmu emelâk embâñânâk kapi yakât gotjan tâmbânenje âlâ, kutje Yakop sâm, yâkje tohât lâm kâlep pato kendâop. Kendâmu yapâek to hindakmâ tumujan tatmu osom nemai. Otmu lâm kendâop ya nanje Yosep pilâwanjiop. ⁶ Nen mâtâwân arim tatmunje sikopje dondâ nongop. Yakât otmâ to ya ginjan ge tatmâ hâknenje mewin.

Manman kârikñahât to yakât amboje yamâ Yesu.

7-8 Yesuâmâ yan tatmu nenâmâ pilâm sot puluhune sâm kapiân yâhâwin. Katmâ yâhâmunje yan ikñiâk tatmu imbi âlâje to osowe sâm kapiângembâ giop. Gemu Yesuje yuwu sâm ekuop. “To osom niñdâ nembehât nanjan.” Yawu sâop.

⁹ Yawu sâmu yan biwiñaje nângâop. “Yen Yura lohimbiñe nenekmâ nângâm bâleningim nengât tera me osom bero yaje ki katmâ nemai.” Biwiñaje yawu nângâm yakât otmâ pârâk pilâm yuwu sâop. “Gâmâ Yura lok. Yawu gârâmâ girawuhât otmâ tohât ulitnohoat? Ya kâmbukje yakâ.” Yawu sâop.

¹⁰ Sâmu sâop. “Anitâje hewewenâk otmâ lâtâpnongomap yakât topne gâje ki nanjat. Otmu nine topne gurâ ki nanjat. Nanjat mâne emelâk manman kârikñahât to yakât ulitnohombât.” Yawu sâm ekuop.

¹¹ Sâmu sâop. “Lok pato, to yuâmâ lâm kâlep pato. Yawu gârâmâ to osowuatgât wahap barahâk tat yukâ. Wuânje mem manman kârikñahât to yat ya osowuat? ¹² Yâhâ tâmbânenje Yakopjeâmâ lâm yu kendâm yupâ to osom neminiop. Otmu nanlipje otmu lama bulimakao osom yingimu neminiwi. Yâhâmâ to yupâek nem manminiwi. Yakopje otmâ manminiop ya wangim otbuatgât nângâm yu yat me?”

¹³ Sâmu sâop. “To yuâmâ lok âlâ me âlâje neñetâ yâhâpje tohât kân kânâk katyekbuap. ¹⁴ Yawu gârâmâ nine manman kârikñahât to osom yingimune nenomai. Ya nenomai yakât otmâ yengâlebâ to yaje punduñ punduñ sâm ga takamu ya

nem manman kârikŋe manmâ yâhânomai. Yakât otmâ tohât kân kânâk katyekbuapgât dop âlâ ki tap.”

15 Sâmu sâop. “Mainj, lok pato. Nâŋe hilâm ârândâŋ to yupâ osowe sâm kapi pilâm gem yâhâm tatman. Yawuâk otmâ manmangât gike to osom niŋdâ nemune yâhâpŋe tohât ki katnekbupagât nanŋan.”

16 Sâmu sâop. “Yawu gârâmâ gâ ari lokge dâirâ orowâk takayet.”

17 Sâmu sâop. “Nâmâ lokne bia.”

Yawu sâmu yuwu sâm purik pilâwanŋiop. 18 “Gâ lok imbât yaŋe mem pilâheki. Yamâ yiwerenŋe menŋekmu mansawot yamâ lokge bulâŋe bia. Yamâ kombo mansawot. Yakât den yat yuâmâ bonŋe.”

19 Sâmu sâop. “Mainj, lok pato. Gâmâ Anitâhât poropete geksan. 20 Yawu gârâmâ ekgohomune nâŋgâ. Emelâk tâmbâlipnennŋe pumŋe yuân yâhâ kinmâ Anitâ mepaeminiwi. Yâhâ Yura lok yenŋeâmâ Yerusalem kapiân yâhâ Anitâ mepaemai. Yamâ lohimbi wosanŋe bonŋe otmai?” Yawu sâm âikuop.

21-24 Sâmu sâop. “Wâe. Imbi, sâmune nâŋgâ. Hâmbâi mâne yen Samaria lohimbi pumŋe yuân Anitâ ki mepaenomai. Otmu nengu yawuâk Yerusalem kapiân Anitâ ki mepaenom. Anitâmâ nen yuwuya bia. Yâkât topŋeâmâ ikŋiâk tap. Yâhâmâ pumŋe me kapi âlâen ki tatmap. Yakât otmâmâ sâp yupâek kapi me pumŋe âlâen me âlâen yâhâ kinmâ Anitâ mepaenom yamâ hâliŋe bia. Yakât otmâ Anitâ awonŋennŋe ikŋe Wâtgât mâmânŋahât Heak hâŋgângumu ge mâmânŋe otningimu awonŋennŋahâlen biwinennŋe kepeim mepaemunŋe nâŋgâmu ârândâŋ otbuap. Yen Samaria ambolipŋeâmâ Anitâhât topŋe ki nâŋgâmâk imbiâk mepaemai. Yawu gârâmâ Anitâŋe hoŋ bawaŋe âlâ hâŋgângumu ge Yura hohetnennŋan tetem yen me nen kerek tihitnenŋe otbuap yakât sâop. Yakât otmâ nenŋeâmâ Anitâhât topŋe nâŋgâm henŋenŋuain.” Yawu sâop.

25 Sâmu sâop. “Yawu gârâmâ Anitâŋe hoŋ bawaŋe âlâ hâŋgângumu ge tihitnenŋe otbuap ya emelâk sâŋetâ nâŋgâwan. Gem yan wuân me wuân teteningiwuap ya bunewâk eknongowuap.” Yawu sâop. Hoŋ bawa yakât kutŋeâmâ Kiristo.

26 Sâmu sâop. “Hoŋ bawa yakât yat yamâ nâ. Anitâŋe hâŋgânnohomu ge mansan.” Yawu sâop. 27 Sâm tan mâne nenŋe sot puluhum takam Yesuŋe imbi ya orop den alahuowot ya ekmâ pârâk pilâm imbi yaŋe wuân den âikuop yakât ki âikum topŋe nâŋgâwin. Me Yesuŋe wongât imbi ya orop den alahuowot yakât gurâ yawuâk.

28 Yawu otmu imbi yaŋe âsâpŋe pilâm kapiângen sururuk sâam ariop. Sururuk sâam ari kapi ambolipŋe yuwu sâam ekyongop. 29 “Wâe. Lok âlâŋe to lâmŋe ginŋan taka tatmâ biwine ekmâ otman meman ya hârohâk sâam tetem eknohoap. Anitâŋe hoŋ bawa âlâ hâŋgângumu gewuap sâamai yaŋe takap mon.” 30 Yawu sâamu nâŋgâm ekne sâam kapi pilâm takawi.

31 Mâtâwân gem tatŋetâ nenŋe sot ne sâam Yesu ekuwin.

32 Ekumunŋe sâop. “Tatnihiap ya nem mansan. Yeŋe yakât topŋe ki nanŋai.”

33 Yawu sâamu alahu gulahu otmâ yuwu sâawin. “Nenŋe yu pilâm kapiân yahain yan lok âlâŋe sot waŋmu niap mon?” Yawu sâam âlâhuwin.

34 Yawu sâamunŋe sâop. “Nâmâ Awonŋaŋe hâŋgânnohomu ge tem lâuwâŋgim nepŋe tuhum mansan yaŋe nâhât sot kâle oap.

35 Otmu nengât nep topŋahât nâŋgâŋetâ keterahâkgât âlâen hâum sâamune nâŋgâŋet. Emetsenŋe imbât pesuk sâamu yan kalamân gâtŋe âlemu mem nemain. Yawu gârâmâ lohimbiŋeâmâ kalamân sot âlem tap yakât dopŋeâk biwiyenŋe hewewenŋe otmâ manman kârikŋan arine sâam otmâ tai. Yeŋeâmâ lohimbi dondâŋe mansai ya yeŋgât nâŋgâm âi meŋet. 36-37 Yakât torokatmâ sâamune nâŋgâŋet. Lok nombotŋaŋe nep tuhumai. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ âlemu mem konok tuhumai. Yâhâ lok âlâ me âlâŋe nâhât nep tuhumai me yakât bonŋe menomai ya yâhâp yâhâp heronŋe kakŋan mannomai. Yâhâ bonŋe âlemu mem katŋetâ tatbuap yaŋeâmâ lohimbiŋe hewewenŋe otmâ Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim manmâ manman kârikŋe menomai yakât dopŋeâk oap. 38 Otmu emelâk lok nombotŋaŋe nâhât nep tuhuwi ya bonŋe âlem kinsaiŋe manman kârikŋe meŋetgât yen hâŋgânyongomune ari meyekŋet.” Yawu sâop.

39 Otmu Yesuŋe Samaria gâtŋe imbi yakât biwiŋe ekmâ olop miop ya tâŋ tâŋâk sâam tetem ekuop yakât kapi ambolipŋe ekyongomu nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Yesuhâlen takawi. 40 Taka “Nen orowâk torokatmâ manbuat,” yawu sâam ekuŋetâ nâŋgâyinŋiop. Nâŋgâyinŋimu kapiyenŋan yâhâ hilâm yâhâp tatbin. 41 Tatmunŋe den pat âlepŋe ekyongomu lohimbi dondâŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋaŋe kepeiwi. 42 Biwiyenŋaŋe kepeim imbi ya yuwu sâam ekuwi. “Anŋoân gâŋe den sârâ nâŋgâmunŋe bulâŋe olop. Yâhâ sâp yiwerenŋe yuâmâ yâkŋe sâreerenenekmâ manman kârikŋe ningiwe sâam ge mansap ya ikŋe lauŋambâ eknongomu nâŋgâmunŋe bulâŋanâk oap. Yakât otmâ yâkâlen biwinenŋaŋe kepeiain.” Yawu sâawi.

Yesuŋe kiap âlâhât nanŋe nâŋgâwaŋgimu âlepŋe olop.

43 Yesuŋe hilâm yâhâp tatmâ den ekyongomu pesuk sâmu orowâk Galilaia hânângen ariwin. 44 Mâtâwân arim tatmunŋe Yesuŋe Yerusalem kapi ambolipŋe den ekyongomu nângâŋetâ gemu bet pilâwi yakât yuwu sâm eknongop. “Anitâhât poropetelipŋe yeŋe kapi me hep torehenlipyeŋe orowâk tatmâ den kâsikum yinŋiŋetâ nângâŋetâ nahat otmap.” Yawu sâop. 45 Galilaia hânân arimunŋe kapi tatmâ arap ya ambolipŋe emelâk tihit tihit homban ekne sâm Yerusalem kapiân yâhâ Yesuŋe kulem topŋe topŋe mem ikŋe den pat âlepŋe ekyongomu nângâŋetâ bonŋe olop yaŋe nenekmâ buku otningiwi.

46 Yawu otningiŋetâ ya pilâm âwurem Yesuŋe aŋgoân Kana kapiân kulem âlâ memu to ya purik sâm wain olop yan ariwin. Arimunŋe Kapanaum ambonŋe, kiap âlâhât nanŋe ya mesek sâtŋan kinop. 47 Mesek sâtŋan kinmu yan âwâŋaŋe Yesuŋe Kana kapiân âwurem taka tap nângâm kapiŋe pilâm Yesuhâlen taka ekuop. “Nanne mesek sâtŋan tatmâ pilânenekbe sâm oap. Yakât otmâ ari heŋgeŋguhât nanŋan.”

48 Sâmu sâop. “Bâe, Galilaia ambolipŋe kulem topŋe topŋe memune ekneâk nanŋai. Ekŋetâ sâtŋe otmu yanâk nâhâlen biwiyenŋe katmai.”

49 Sâmu sâop. “O, lok pato, nanne pilânenekmapgât in yawu ari heŋgeŋguhât nanŋan.” 50 Sâmu sâop. “Nângâwâŋiangât âlepŋe hâmeŋe kinbuap. Yakât otmâ gikiâk emetgan âwurem ari.” Yawu sâop ya nângâmu bulâŋe otmu âwurem ariop. 51 Mâtâwân arim tatmu hoŋ bawalipŋe nanŋe talop yakembâ taka yuwu sâm ekuwi. “Nange yamâ emelâk âlepŋe oap.” 52 Yawu sâŋetâ yuwu sâm âiyongop. “Sâp girawuân âlepŋe oap?” Sâmu sâwi. “Oran hilâm tânâmŋan kundatŋe sânduk sâop,” sâwi. 53 Yawu sâŋetâ kiapŋe yuwu nângâop. “O, bulâŋanâk. Yesuŋe eknohop sâp yanâk nanne âlepŋe olop.” Yawu nângâm Yesuhâlen biwiŋe kalop. Yawu otmâ ari hep torehenlipŋe yakât ekyongomu kerekŋe Yesuhâlen biwiyenŋe katbi.

54 Kândikum Yesuŋe Yuraia hân pilâm Kana kapiân ari kulem memu to ya purik sâm wain olop. Yâhâ kulem yâhâpŋe miop yamâ naom tipŋe ya âlepŋe olop.

5

Yesuŋe lok pareŋe mem heŋgeŋgumu geretŋe lâuakmâ ariop.

1 Yakât kakŋan Yura nengât homban âlâ tetemu Anitâ mepaene sâm lohimbî kiŋgitŋe orowâkŋe Yerusalem kapi patoen menduhuakbi. Otmu sâp yan Yesuŋe menenekmu Yerusalem kapiân yâhâwin. 2 Yerusalem kapi ya hawamgum paŋ sâhâwi yakât hânŋi âlâ, kutŋe Lama sâm, yakât ginŋan

bomba âlâ tap, kutŋe Betesira sâŋ. Otmu bomba yakât ginŋan selep bâtnombot tuhuwi. ³ Otmu selep yan lohimbi tatbi yamâ topyeŋe yuwu. Nombotŋe pareŋe otbi, nombotŋeâmâ kâiyenŋe gonŋonŋe, nombotŋe âlâmâ senyeŋe bok sâ sâŋe. ⁴ Tatbi yaŋe yuwu otminiwi. Sâp âlâen âlâen Anitâhât aŋelo âlâŋe himbimângembâ ge bomba kâlehen gemu luk luk sâminiop. Luk luk sâmu yanâmâ tatbi ya yengâlen gâtŋeŋe aŋgoân toen geminiop yamâ wuân me wuân hâhiwin ya in yawu biatbaŋgiminiop. Yawu otminiwi.

⁵ Otmu tatbi ya yengâlen gâtŋe âlâŋe pareŋe otmâ tatmâ gamu yambu 38 pesuk sâop. ⁶ Yâhâmâ selep âlâen tatmâ aŋelo bomba kâlehen gemu luk luk sâmu gewe sâŋ yakât mambotminiop. Yâhâ Yesuŋe lok ya sâp kâlep yawu otmâ gamap ya ekmâ nâŋgâm âikuop. “Gâ âlepŋe otbehât naŋgat me bia?”

⁷ Sâmu sâop. “On, yawu naŋgan yukâ. Yawu gârâmâ to yu luk luk sâmu gewe sâŋ ok bititik ki otmuneâk lok dondâŋe in yawu gemai. Yakât âlâŋe tânnohomu nâŋe sâŋ gembâm.”

⁸ Sâmu sâop. “Bâiŋ gâ yahatmâ geretge lâuakmâ lohotŋan ari.” ⁹ Yawu sâmu yanâk yahatmâ geretŋe lâuakmâ ariop.

¹⁰ Geretŋe lâuakmâ arimu lohimbi yan kinbiŋe ekmâ nâŋgâm bâlewaŋgim yuwu sâwi. “In tatmâ naŋgain. Yawu gârâmâ gâŋe geretge lâuakdâ gekmunŋe ki ârândâŋ oap. Papatolipnenŋeŋe tatmâ nâŋgâmâin sâwân âi tuhunomgât samut katbi yakât otmâmâ pilâ.” Yawu sâwi.

¹¹ Sâŋetâ sâop. “Yiwereŋe lok âlâ heŋgemnohoapŋe yuwu yap. “Yahatmâ geretge lâuakmâ ari.” Yawu sâmu âlepŋe otmâ yaŋahâmâ yu oan.”

¹² Sâmu sâwi. “Lok heŋgengohoap ya kutŋe kundâ nâŋgâne.” Yawu sâwi. ¹³ Yâhâ Yesuŋe emelâk yok pilâm lohimbi dondâ kinbi ya hohetyenambâ gem ba ariop. Yakât otmâmâ lok yaŋe Yesu ekmâ tiripyongowe sâŋ senŋe senŋe otmâ yâhâm giop yamâ ki ehop.

¹⁴ Otmu yapâ pilâm ge opon kâmbukŋan yâhâ Yesu mem teteop. Mem tetemu Yesuŋe yuwu sâŋ ekuop. “Naŋgat. Nâŋe heŋgengohoan. Yakât otmâ yâhâpŋe otmâ hilipguwuat yamâ hiliwahowuat.”

¹⁵ Yawu sâmu lok yaŋe Yura papatolipnenŋe yengâlen ari “Yesuŋe heŋgemnohoap” sâŋ ekyongop. ¹⁶ Yâhâ Yesuŋe tatmâ nâŋgâminiwin sâpŋan lok ya heŋgenguop. Yakât otmâmâ Yura papatolipnenŋeŋe Yesu mem ge katne sâŋ den hikuwi.

Yesuhâlen biwinenŋeŋe kepeim manman bulâŋe menom.

¹⁷ Den hikuŋetâ benŋe Yesuŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Awoŋnaŋe hilâm ârândâŋ âi memap. Yakât otmâ nâku yawuâk âi membomgât sâŋ nihiop.” Yawu sâop. ¹⁸ Yâhâ

tatmâ nângâ nângâ sâpñan lok ya heñgeñguop yakât nângâñetâ bâleop. Yawu otmâ Yesuñe Anitâhât “Awoñne” sâmu yakât otmâ Yura papatolipnenñaje yuwu nângâwi. “Yâhâmâ Anitâ orop dopnetñe konohâk oap sâm ikñahât nângâmu yahatsap,” yawu sâm yakât kune sâm otbi.

19-20 Yawu otñetâ Yesuñe yuwu sâm ekyongop. “Nine topne ekyongomune nângâñet. Nâñe nine enñatneâk âi ki meman. Âi meman yamâ awoññaje wawaenekmâ tiripnohomu ikñahâk âi memap yawuâk nâ gurâ meman. Yakât otmâ hâmbâi âi âlâ tiripnohom mâmâñe otnihimu memune ekñetâ âlâ kândâkdâ otbuap. ²¹ Awoññaje lok âlâ me âlâhât manmanyenñe torokatbuapgât dop tap. Otmu nâku yawuâk manman kârikñe yinñiwomgât dop tap. ²² Otmu lohimbiñe otñetâ bâlem gamap ya awoññaje bâñe ki sâm hâreyinñiwuap. Âi ya nâñak bâñe sâm hâreyinñiwomgât sâm nihiop. ²³ Yâhâ lohimbiñe Awoñne ewe katmai yakât dopñeâk nâ gurâ ewe katnekñet sâm âi ya nihiop. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâñe betnihimai yañe nâ betnihiaian sâm Awoñne hângânnohomu gewan ya betbañgimai. ²⁴ Lok âlâ me âlâñe nâhât den pat âlepñe nângâñetâ bulâñe otmu biwiyeñe awoñnahâlen katmâ denñe lâum mannomai ya awoññaje emelâk manman kârikñahât pat kuyinñiop. Yakât otmâ manman kârikñahât mâtâwân manñetâ den âiân ki katyekbuap.

²⁵ Den âlâ yuwu ekyongomune nângâñet. Awoñne Anitâñe hângânnohomu ge nine den pat âlepñe ekyongom mansan. Ekyongomune lohimbi biwi pâlâmñe mansai ya yengâlen gâtñe nombotñaje nângâñetâ bulâñe otmu nâhâlen biwiyeñaje kepeim mannomai yañeâmâ manman kârikñahât bulâñe menomai. ²⁶ Yakât topñeâmâ yuwu. Awoñne yamâ manman amboñe. Yawu gârâmâ manman yakât galemñe sâm nihimu yan dopnetñe konok oap. ²⁷ Otmu hângânnohomu ge lohimbiñe otbi mewi yakât bâñe sâm hâreyinñiwomgât sâm nihiop. ²⁸ Yakât otmâ sâp patoen lohimbi muwi yamâ kerek mândeyekmune mumuñambâ yahatmâ otbi mewi yakât matñe menomai. ²⁹ Yâhâ lohimbi nombotñaje Anitâ betbañgim otñetâ bâlem gaop yamâ den âiân katyekmune yakât matñe umatñe menomai. Yâhâ nombotñaje Anitâhât tem lâuwanñim âlepñe manbi yañeâmâ manman kârikñe mannomai. ³⁰ Nine enñatneâk âi ki tuhuman. Anitâñe biwinan katmu tem lâuwanñim den sâm hâreyinñiman yamâ nângâmu ârândân otmap.

Yesuñe kulem âlâlâ miop yan ikñe topñe tetem heñgeñguop.

³¹ Topne teteâkgât ninak sâman mâne nângâñetâ nahat otbâp. ³² Awoñne manman amboñaje nâhât

topne ekmâ nângâñetgât kulem mem gamap yamâ nângâwanjimune bulâñanâk otmâp. ³³ Anjoân hon bawalipyeñe hângânyongonjetâ Yoanehâlen arinjetâ nâhât topne bulâñanâk ekyongop. ³⁴ Yâhâ Yoane me lok âlâñe nâhât topne ki sâm tetewi mâne mâtâp âlâ tetenihimbâpgât dop otbâp. Yawu gârâmâ yâkñe nâhât topne ekyongop ya yiwereñe nângâñetâ bulâñe otmu manman kârikñan manñetgât yan. ³⁵ Yoanehât nângâñetâ keterahâkgât âlâen hâum sâmune nângâñet. Yâkñeâmâ balamgât dop olop. Balam sem lañinñe pilâmu ekmain yakât dopñeâk yâkñe den ekyongomu biwiyenñan hâumu hañ sâyinjiop. Hañ sâyinjiomu anjoân hewewerñak nângâwi. Yawu gârâmâ sâp kâlep ki otmuâk betbañgiwi. ³⁶ Nâhât topne yamâ yâkñe bulâñanâk ekyongop. Yawu gârâmâ awonñane âi sâm nihim hângânnohomu kulem topñe topñe memune yan nâhât topne tâñ tâñâk tetemu ekmai. ³⁷ Yawu gârâmâ awonñe ki ekmâ denñeâk nângâm gamai. ³⁸ Otmu yâkâlen biwiyenñane gurâ ki kepeim manmai. Yakât otmâ awonñane poropetelipñe ekyongomu kulemguwi ya nângâñetâ ki keterakyinjimâp. Otmu nâhât gurâ nângâñetâ nahat otmu yawuâk nâhâlen biwiyenñane ki kepeimai. ³⁹ Yeñeâmâ manman kârikñe mene sâm poropetelipñe den kulemguwi ya haonmâ ârândân sâlikum ekmâ tatmai. Yawu gârâmâ yeñe nâhât topne ekñetâ keterahâkgât den yu poropetelipñane kulemguwi. Yu sâlikum heñgeñgumai mâne âlepñe nâhât topne nângâm heñgeñgumbâi. ⁴⁰ Yamâ yeñe manman kârikñe mene sâm yan nâhât hâkân otmâ biwiyenñe nâhâlen ki katmai.

⁴¹ Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâñe nâhât nângâñetâ ya-halâkgât ki gewan. ⁴² Yawu gârâmâ biwiyenñe Anitâhâlen ki ari kinmap ya emelâk nañgan. ⁴³ Yakât otmâ awonñane âi sâm nihim hângânnohomu gewan yakât nângâñetâ ki bulâñe otmu betnihim mansai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâñe engatyeñeâk otmâ yeñgâlen taka den ekyongomai lok yawuya yeñgât nângâñetâ yahatmu buku otyinjimai. ⁴⁴ Yeñe yeñahâlâk nañganñetâ yahatmap. Yawu gârâmâ Anitâ ikñak yekmu ârândân olâkgât ki nângâmai. Ya otmai yakât nângâñetâ porap otmâp. Gârâmâ nâhât den pat yamâ girawu nângâñetâ bulâñe otbuap? ⁴⁵⁻⁴⁷ Yeñeâmâ nâhât den nângâñetâ gemu bet pilâm nâhâlen biwiyenñe ki katmai. Yamâ nâñe awonñahât senñan kinmâ den âiân ki katyebom. Yakât yuwu sâmune nângâñet. Moseñe Anitâhât girem den kulemguop yamâ “lâum manmunñe Anitâñe tihitnenñe otbuap.” yawu sâmai. Yawu gârâmâ nâhât topne nângâñetâ keterahâkgât Moseñe den ya kulemguop. Yakât otmâmâ Moseñe den kulemguop ya yeñe nângâñetâ bulâñe otmap mâne emelâk biwiyenñe nâhâlen

katbâi. Yawu gârâmâ den ya nângânetâ porap otmap. Gârâmâ nâhât den pat yamâ girawu nângânetâ bulâne otbuap?” Yawu sâm ekyongomu pilâyekmâ opon kâmbukjambâ gem ariwin.

6

Lok 5000 ya Yesuje sot kâsikum yingimu newi.

(Mataio 14:13-21 Mareko 6:30-44 Luka 9:10-17)

¹ Otmu yakât kakjan Galilaia dengân, kutje âlâmâ Tiweria dengân, Yesuje yakât nombotgen ariwe sâm hon bawalipje menenekmu orowâk ariwin. ² Yâhâ emelâk Yesuje mesek topje topje hengemyongop ya ekbi yakât otmâ arimunje lohimbi kinjitje orowâkje betnenjan watnenekbi. ³ Watnenekjetâ ari lohimbi ya pilâyekmâ Yesu orop pumje âlâen yâhâ tatbin. ⁴ Tatmâ Tihit tihit hombaŋ ya tâlâhuop yakât alahuwin.

⁵ Alahum tatmunje lohimbi dondâne watnenekmâ takawi ya Yesuje yekmâ yuwu sâm Pilip âikuop. “Lohimbi dondâ takai yu wosapâ sot puluhum yingimunje nejetâ dopyenjan otbuap?” sâm âikuop. ⁶ Yâhâ sot kâsikum yingimu nejetâ dopyenjan otbuap ya nângâop. Yawu gârâmâ Pilipgât biwiŋe girawu talop ya sâm tetemu nângânehât Pilip âikumu yuwu sâop. ⁷ “Âo, lohimbi dondâne taka tai. Yakât otmâ sot tipije ikjak ikjiâk nenomai yamâ tewetsenje pato pilâm sot puluhunom. Lok âlâne emetsenje nombolân yâhâp biwiŋan âi tuhum hâmeŋe membuap yakât dop otbuap. Yakât otmâ gâŋe den yat yu lauhan menomgât dop bia.”

⁸ Yawu sâmu nengâlen gâtje âlâ, Simon Petoŋe imiŋe, kutje Anderea sâm, yâkne yuwu sâm ekuop. ⁹ “Naom tipije âlâ taka tapje baŋga mome otmu injan yâhâp mem tap. Yawu gârâmâ girawu otne? Sot yuje dopyenjan ki otbuap yukâ.” Yawu sâop.

¹⁰ Yawu sâmu Yesuje yuwu sâm eknongop. “Yeŋe lohimbi yu ekyongonetâ ge tatjet.” Yawu sâmu lauŋan mem lok yeŋgât dowâmâ 5000 yawuya ekyongomunje ge tatbi. ¹¹ Ge tatjetâ Yesuje baŋga ya mem Anitâ mepaem motokmâ tipi tapi tuhum mem ningimu ârândâŋâk kâsikum yingimunje newi. Yâhâ injan gurâ yawuâk mem ningimu kâsikum yingimunje nejetâ dopyenjan olop. ¹² Nejetâ dopyenjan otmu yuwu sâm eknongop. “Sot nombotje tap ya bâlemapgât hâwurum saka sakaen mânunjetâ giâk.” ¹³ Yawu sâmu hâwurum mânunmunje saka saka kâiân yâhâp pik sâop.

¹⁴ Yesuje kulem ya mem ekjetâ sâtje otmu yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Poropete âlâ hohetnenjan tetewuap sânetâ nângâm mambotmain ya yu mon?” Yawu sâwi. ¹⁵ Yawu sânetâ Yesuje biwiyeŋe ekmâ yâkne kutdâyeŋe mem

kânângânekmaihât nângâm pilâyekmâ gem ba pumne âlâen yâhâop.

Yesu je to kakjambâ takaop.

(Mataio 14:22-33 Mareko 6:45-52)

¹⁶⁻¹⁷ Emet omoņ otmu Yesu je in yawu ki âwurem takaopgât nenje yapâ pilâm Kapanaum kapiân arine sâam dengân ginņan gewin. ¹⁸ Ge waņga mem arim tatmunje siru pato pilâmu to dondâ bâleop. ¹⁹ Yawu otmu puli kum tânâmgum arim tatmunje kilomita bâtnombot me nombolân konok dop yawu olop. Yawu otmu arimunje Yesu je to kakjambâ takaop. Takamu ekmâ “wuânje takap?” sâam ekmâ umutnenje ariop. ²⁰ Umutnenje arimu Yesu je nenekmâ yuwu sâop. “Nâ ninak takan. Yawu gârâmâ kiņgityeņahât ki otņet.” Yawu sâop. ²¹ Yawu sâamu tepnenje welâmņan gemu in yawu memunje waņgaen yâhâop. Waņgaen yâhâmu nenje in yawu ari kapi ya mewin.

²² Kapi pilâm tohowin yakât ambolipņaje emet haņ sâamu Yesuhât pâinmâ yuwu sâawi. “Oran waņga konohâk ekbin yamâ Yesu hoņ bawalipņaje yeņiâk mem ariwi.”

²³ Yawu sâam pâinbi. Otmu Tiweria kapi ambolipņaje Yesuhât pat nângâm waņga âlâlâ mem kapiyeņehembâ taka emelâk Kutdânenņaje sot mem yan Anitâ mepaem yingimu newi yanâk taka tatbi. ²⁴ Taka Yesuhât pâinņetâ biatmu yaņak waņga ya yâhâpņe mem Kapanaum kapiân ari pâinbi.

Manman kârikņahât sot yakât amboņe yamâ Yesu.

²⁵ Waņgayeņe Kapanaum kapiân karakmâ ge Yesu mem tetem yuwu sâam âikuwi. “Wa, lok pato gâ amâti takaon.”

²⁶ Yawu sâam âikuņetâ yuwu sâam ekyongop. “Yaihât sâamune nângâņet. Nâņe kulem topņe topņe memune ekmâ topņe ki nângâm heņgeņgumai. Yâhâ sot yingimune neņetâ tepyeņe pik sâop yakât nângâm pâinnekmâ takai. ²⁷ Yakât yuwu sâamune nângâņet. Sot nemain yaņe kâlep ki tâtâmâ yâhâwuap. Yamâ tâtâmâ getek nâsukņe pilâmap. Yakât otmâ sot nemain yakâlâk ki nângânomai. Yawu gârâmâ sot topņe âlâ ikņiâk tap ya nem manman kârikņe manmâ yâhânomai yakâlâk nângânomai. Yawu gârâmâ Awoņne Anitâņe nângânihimu ârândâņ otmu âi sâam nihim hâņgânohomu ge yâkât sâtgât manman kârikņahât sot yingiwom.” Yawu sâop.

²⁸ Yawu sâamu yuwu sâam âikuwi. “Anitâhât den lâune sâam girawu tuhunomgât naņgat?”

²⁹ Sâņetâ sâop. “Anitâņe nâ hâņgânohomu gewan. Yakât otmâ nâhâlen biwiyeņe katmâ mannomaiahât naņgap.”

³⁰⁻³¹ Sâamu sâawi. “Emelâk tâmbâlipnenje lok ki manmaiângen manņetâ Anitâņe himbimâmbâ sot âlâ, kutņe mana sâam,

yiŋgimu nem manbi yakât topŋe miti pepaen yuwu tap. “Himbimâmbâ sot yiŋgimu nem manbi.” Yawu tap. Yawu gârâmâ gâŋe kulem âlâ mendâ ekmunŋe âlâ kândâkdâ otmu den yat yu nâŋgâmunŋe bulâŋe otbuap. Wuân mendâ topge tetemu ekmunŋe bulâŋe otbuap?” Yawu sâwi.

³² Sâŋetâ sâop. “Anitâŋe himbimâmbâ sot bulâŋe yiŋgimap yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Moseŋe himbimâmbâ sot bulâŋe ya ki mem tetem yiŋgiop. Bia. Himbimâmbâ sot bulâŋe yamâ yiwerenŋe Awoŋnaŋe yiŋgimu mansai. ³³ Sot bulâŋe yamâ Anitâŋe nâ hâŋgânnohomu himbimâmbâ ge manman kârikŋe yiŋgim mansan.”

³⁴ Sâmu sâwi. “Bâe. Lok pato, gâ den yat, yuâmâ sot ya haoŋmâ ârândâŋ ningirâ nem yâhânom.”

³⁵ Sâŋetâ sâop. “Manman kârikŋahât sot yan yuâmâ ninahât yan. Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe nâ kepeinekmâ mannomai. Yâhâmâ nâŋe mâmâŋe otyiŋgimune manman kârikŋahât sot yakât yâhâpŋe ki po yiŋgiwuap. Me manman kârikŋahât to yakât yâhâpŋe ki yekbuap.

³⁶ Yawu gârâmâ kulem topŋe topŋe memune yeŋe ekmâ topŋahât hâum pâpŋum nâhâlen biwiyenŋe ki kepeim mansai. ³⁷ Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâŋe nâhâlen biwiyenŋe kepeim manŋetgât Awoŋnaŋe meyekmu mansai. Meyekmu nâhâlen torokatmâ biwiyenŋe kepeinetâ ki betyongowom. ³⁸⁻⁴⁰ Awoŋnaŋe âi sâm nihim himbimâmbâ hâŋgânnohomu gewan. Gem yâkât tem lâum manmune lohimbi âlâ me âlâŋe nekmâ topne nâŋgâm heŋgenŋum nâhâlen biwiyenŋe kepeimai. Lohimbi yawu otmai yamâ nâŋe sâp patoen mumuŋambâ mem yahatyekmune manman kârikŋahât pat emelâk Anitâŋe kuyiŋgimu tap yakât bulâŋe yiŋgimu menomai.” Yawu sâop.

⁴¹ Yawu gârâmâ “sot bulâŋe yamâ Anitâŋe nâ hâŋgânnohomu himbimâmbâ ge manman kârikŋe yiŋgim mansan,” ya sâop yakât papatolipnenŋe nâŋgâŋetâ bâlemu yuwu sâm alahu gulahu otbi. ⁴² “Nenâmâ yâkât topŋe nanŋain. Yâhâmâ Yosep nanŋe yakâ. Âwâŋe mâmâŋe yetgât topyetŋe nanŋain. Gârâmâ wongât “Nâ himbimâmbâ gem mansan,” yap? Yakât nâŋgâmunŋe bâleap.” Yawu sâwi.

⁴³ Sâŋetâ sâop. “Kâmbukŋe. Nâŋgâm bâlenihinetâ ki ârândâŋ oap. ⁴⁴ Awoŋnaŋe hâŋgânnohomu gewan. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâ meyekbuap yâkŋak nâhâlen torokatnomai. Nâhâlen torokatmâ mannomai yamâ sâp patoen nâŋe mumuŋambâ mem yahatyekmune nâ orowâk tatmâ yâhânom. ⁴⁵ Emelâk emet inânŋan poropete âlâŋe den kulemguop ya yuwu tap. “Anitâ ikŋak denŋe lohimbi biwiyenŋan katmu nâŋgâŋetâ

keterakbuap.” Yawu kulemguop. Den yakât bonŋe teteâkgât awonŋaŋe denŋe lohimbi biwiyeŋan katmu nânŋâŋetâ hâumu nâhâlen torokatmai. ⁴⁶ Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâŋe Awonŋahâlen ki yâhâŋetâ den kâsikum yinŋimap. Yawu ki tap. Nâŋe konok Anitâ Awonŋe orop tatmâ yâkât sâtŋât otmâ gewan.

⁴⁷ Yakât otmâ yuwu sâmunne nânŋâŋet. Lohimbi âlâ me âlâŋe nâhâlen biwiyeŋaŋe kepeim manmai yamâ manman kârikŋan mannomaihât pat kuyinŋimune tap. ⁴⁸ Yâhâmâ manman kârikŋahât sot yinŋimune nem manmâ yâhânomai. ⁴⁹ Manman kârikŋahât sot yakât yâhâpŋe torokatmâ sâwe. Tâmbâlipnenŋaŋe lok ki manmaiângen manminiwi yan Anitâŋe himbimâmbâ sot âlâ, kutŋe mana sâm, ya yinŋimu nem gawi. Otmu ya gurâ emelâk mum metewi. ⁵⁰ Gârâmâ himbimâmbâ manman kârikŋahât sot yamâ nâ. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâŋe nine hepne sunumne nemaiŋeâmâ ki hiliwahonomai. ⁵¹ Yâhâ manman kârikŋahât bulâŋe teteyinŋiâkgât nâŋe konok himbimâmbâ ge nine hepne sunumne yu yeŋgât pat kuyinŋiwan yu yinŋimune nem manman kârikŋan mannomai.” Yawu sâop.

⁵² Yawu sâmu Yura nengât papatolipnenŋaŋe nânŋâm alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Lok yuŋeâmâ ki orotŋe yap. Girawu otmâmâ ikŋe sunumŋe ya gahaeakmâ ningimu nenomgât yap? Ki orotŋe yukâ.” Yawu sâwi.

⁵³ Yawu sâm alahuŋetâ Yesuŋe yuwu sâm ekyongop. “Ninahât sâmunne nânŋâŋetâ ki keterakyinŋiap yakât âlâku sâmunne nânŋâŋet. Nâmâ lok bulâŋe mansan. Yakât otmâ nine hepne sunumne yu ki nenomai yamâ manman kârikŋan ki mannomai. ⁵⁴⁻⁵⁶ Yawu gârâmâ nine hepne sunumne yuŋeâmâ manman kârikŋe yakât bulâŋe oap. Yakât otmâmâ lohimbi âlâ me âlâŋe nine hepne sunumne nem mannomai yamâ sâp patoen mumuŋambâ mem yahatyekmunne biwinenŋe kepeiakmâ konohâk otmâ orowâk manmâ yâhânom. ⁵⁷ Awonŋe manman ambonŋaŋe hânŋânnohomu gewan. Yakât otmâ yâkât wâtŋanâk kinmâ yâkŋe tatmap yakât dopŋeâk nâ gurâ mansan. Yâhâ yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe nine hepne sunumne yu nemai yen gurâ nâŋe manmâ yâhâwom yakât dopŋeâk manmâ yâhânomai. ⁵⁸ Yawu gârâmâ emelâk tâmbâlipnenŋaŋe sot âlâ, kutŋe mana sâm, newi yan manman kârikŋe ki ekbi. Yawu otmâ mum gawi. Yâhâ sâp yiwerenŋe yuâmâ nine hepne sunumne nenomai yamâ manman kârikŋan manmâ yâhânomai.” Yawu sâop. ⁵⁹ Yesuŋe Kapanaum yeŋgât miti emetŋan yâhâ den yu ekyongop.

Yesuŋe manman kârikŋe yakât topŋe ekyongop.

⁶⁰ Yesuŋe nengât papatolipnenne yawu sâm ekyongomu yan lohimbiŋe denŋe nâŋgâne sâm yâkâlen torokatmâ manbi nombotŋaŋe alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Den yap yuâmâ nâŋgâmunŋe umatŋe oap yakât otmâ yâkât den yu âlâŋe nâŋgâwuap?” Yawu sâwi.

⁶¹ Yawu sâm hâkâŋ otŋetâ Yesuŋe biwiyenŋe ekmâ yuwu sâop. “Den yan yukât âlâŋe ki ekyongop? Girawuhât otmâ nâŋgâŋetâ umatŋe oap? ⁶² Gârâmâ nâŋe hâmbâi himbimân âwurem yâhâmune nekmâ yanâmâ girawu nâŋgânômai? Nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu nâhâlen biwiyenŋe katnômai me bia? ⁶³ Yakât otmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lohimbi âlâ me âlâŋe yenŋe enŋatyenŋajak otmâ manman kârikŋan mannomaihât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ Anitâhât Wâtŋât mâmâŋahât Heak yâkŋak mâmâŋe otyiŋgimu manman kârikŋan mannomaihât dop tap. Yakât otmâmâ den yan yu nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Wâtŋât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyiŋgimu biwiyenŋe nâhâlen katmâ manman kârikŋe mannomai. ⁶⁴ Yawu gârâmâ yenŋâlen gâtŋe nombotŋane ki nâŋgâŋetâ bulâŋe otmap.” Yawu sâop. Yâhâ lohimbi nombotŋaŋe biwiyenŋe Yesuhâlen ki katbi yâhâmâ emelâk topyenŋe nâŋgâop. Yâhâ lok âlâŋe Yesuhât betŋehen kionbuap ya gurâ yawuâk emelâk topŋe nâŋgâop. ⁶⁵ Yakât nâŋgâm yuwu torokatmâ ekyongop. “Emelâk ekyongoan ya âlâkuâk sâmune nâŋgâŋet. Awoŋnaŋe lohimbi âlâ me âlâ mem hewewenŋe tuhuyekbuap yâkŋak nâhâlen torokatnômai.” Yawu sâop.

⁶⁶ Yawu sâopgât lohimbi nombotŋaŋe nâŋgâŋetâ umatŋe otmu pilâm âlâengen ariwi. ⁶⁷ Arinŋetâ Yesuŋe hoŋ bawalipŋe kâiân yâhâp yuwu sâm eknongop. “Yen gurâ yawuâk pilânekmâ arine sâm oai me bia?”

⁶⁸⁻⁶⁹ Sâmu Petoroŋe sâop. “Kutdâ, gâŋe konok Anitâhât nanŋe bulâŋe manmâ manman kârikŋahât topŋe eknongorâ nâŋgâmunŋe bulâŋe otmap. Gâhât topge emelâk nâŋgâwin yakât otmâ pilâhekmâ lok âlâhâlen ari denŋe lâum manman kârikŋan mannomgât dop âlâ ki tap.” Yawu sâop.

⁷⁰ Yawu sâmu yuwu sâm eknongop. “Bulâŋanâk nâŋe konok meyekban. Yawu gârâmâ weke bâlenŋe ya yenŋât amboyenŋe kutŋe Satan sâm yâkŋe yenŋâlen gâtŋe âlâhât biwiŋan kionmu yâkât tem lâum mansap.” Yawu sâop. ⁷¹ Yâhâ Yesuŋe den sâop yaŋe bukunenŋe Yurasi, Simon nanŋe, yamâ Karioto kapi amboŋe ya miop. Yâkŋe gâmâlâk Yesuhât betŋehen kionbuap yakât.

7

Anitâhât sâtŋât otmâ Yesuŋe den kâsikum yiŋgiminiop.

¹ Otmu yakât kakñan Yura nengât papatolipnennñaje Yesu kune sâam otbi. Yawu otñetâ yanjak Yuraia hân panmâ kapi tipi tapi Galilaia hânân tatmâ arap ya yengâlen ari den kâsikum yingim manop. ² Yan ari manmu tâmbâlipnennñaje selep tuhuminiwi yakât homban ya tâlâhuop.

³⁻⁵ Otmu Yesu imilipñaje denñe nângâñetâ nahat otmu yuwu sâam ekuwi. “Selep tuhuminiwi yakât homban tâlâhuap. Yakât otmâ lohimbi kiñgitñe orowâkñe Yerusalem kapi patoen menduhuakmâ heronje otnomai. Gâñe yan kulem mendâ lohimbiñe eknomaihât kapi yu pilâm Yuraia hânân ari. Yan ari lohimbi nombotñaje gâhât den nângâne sâam otmâ mansai ya senyenjan kulem âlâlâ mendâ ekmâ gâhât den pat sâam haok tuhunomai. Lohimbi kerekñe gâhât nângâñetâ yahalâkgât gâ tetekñan kinmâ kulem mendâ eknomaihât nanñain. Gârâmâ kapi tipi tapi yuânâk manbuat yamâ girawu otmâ kutge pato otbuap?” Yawu sâwi.

⁶⁻⁸ Sâñetâ yuwu sâam ekyongop. “Yeñe engatyenñajak otmâ yu me ya âlepñe otmai. Yakât otmâ Yerusalem kapi patoen yâhâ homban ekne sâam âlepñe ekmâ heronje otnomai. Heronje otñetâ yanâmâ nengât papatolipnennñaje yekmâ ki kuk otyinginomai. Yâhâ nâmâ engatneâk ki otman. Awonñaje sâam nihiop ya watmâ otman. Yakât otmâ lohimbiñe orotmemeyenje bâleñe otmai yakât kuk otnihimai. Yawu gârâmâ nine topne tetemu eknomaihât sâp ki tâlâhuap. Yakât otmâmâ ki yâhâwom. Gârâmâ yeñeâmâ âlepñe homban ari ekñet.” Yawu sâop. ⁹ Yawu sâamu imilipñaje pilâm yenñiak ba ariwi.

¹⁰ Pilâm arinjetâ Yesuñe honñ bawalipñe menenekmu belângen watyekmâ yâhâwin. ¹¹ Yâhâmunñe lohimbiñe menduhuakmâ sot um nem heronje otbi yan Yura nengât papatolipnennñaje Yesuhât pâinbi. Pâinmâ “Yesu wosapâ tap?” sâam âiyongom yâhâm gewi. ¹²⁻¹³ Âiyongom yâhâm geñetâ lohimbi dondâñe kiñgityenñahât otmâ Yesuhât den lohotñan alahu gulahu otbi. Alahum hionjakmâ nombotñaje yuwu sâwi. “Yesuñe âilonño tânnongom mansap,” sâwi. Yâhâ nombotñajeâmâ sâwi. “Bia. Yâkñeâmâ lohimbi kâityongomu mâtâp tâpikgum otmâ hilipgumai,” sâwi.

¹⁴ Otmu homban ya tânâmgumu Yesuñe opon kâmbukñan yâhâ lohimbi kinbi ya den kâsikum yingio. ¹⁵ Den kâsikum yingimu papatolipnennñaje ekmâ pâràk pilâm yuwu sâwi. “Yâhâmâ ekap emetñan ki yâhâop. Yawu gârâmâ miti yap yuâmâ girawu nângâmapgât yap?” Yawu sâwi.

¹⁶ Yawu sâñetâ Yesuñe yuwu sâam ekyongop. “Den yan yuâmâ nine den bia. Anitâñe hângânnohomu ge yâkât sâtgât otmâ denñe ekyongoan. ¹⁷ Yakât otmâ nine engatñajak ki otman ya lohimbi âlâ me âlâne Anitâhât tem lâumainjeâmâ

nângâm heñgenyumai. ¹⁸ Lok âlâ me âlâñe yenjahâk den ekyongomai yanjeâmâ lohimbiñe nâñgâyinñetâ yahalâkgât den ekyongomai. Yâhâ nâmâ Anitâ orop biwinetñe konohâk otmu âi sâm nihim hângânnohop. Hângânnohomu gewan yâkâlâk nâñgâñetâ yahalâk nâñgâm uwawapñe bia tuhum manmâ den imbiâk ki sâman. ¹⁹ Yawu gârâmâ yeñe gurâ Moseñe girem den kulempuop ya kerek ki lâumai. Yakât otmâ topñe girawuhât otmâmâ nâ nohone sâm oai?” Yawu sâop.

²⁰ Yawu sâm ekyongomu lohimbi kinbiñe yuwu sâwi. “Main, wonânñe gohone sâm oai? Gâmâ weke bâlenañe mângâehekmu biwihe hâlim milim otmu yat.”

²¹ Sâñetâ sâop. “Nâmâ tatmâ nâñgâ nâñgâ sâpñan lok pareñe âlâ heñgenyuan. Heñgenyumune kulem ya ekñetâ sâtñe olop yakât nâñgâñetâ bâleap. ²²⁻²³ Nâñe otmune ki bâleop. Yakât yuwu sâmune nâñgâm heñgenyujet. Tâmbâlipnennañe hâkyenjahât torehennan undip tuhanñiminiwi ya yeñe torokatmâ otmâ yâhânomaihât Moseñe girem den kulempuop. Yakât otmâmâ girem den lâuain sâmai yamâ tatmâ nâñgâ nâñgâ sâpñan nanlipyeñe ihilâk hâkyenjahât torehennan undip tuhuyinñimai. Yawu gârâmâ nâñe gurâ tatmâ nâñgâ nâñgâ sâpñan lok pareñe heñgenyuan yakât topñe girawuhât nâñgâñetâ bâleap. ²⁴ Lok âlâ me âlâñe otmai memai ya yeñeâmâ kakñeâk kakñeâk ekmâ yakât sâmai. Wongât otmai memai ya ki ekmâ nâñgâm heñgenyum sâmai. Yakât nâñgâmune ki ârândân oap.” Yawu sâop.

Kapi ambolipñe Yesuhât nâñgâm biwi yâhâp otbi.

²⁵ Yawu sâmu Yerusalem kapi ambolipñe nombotñe yuwu sâwi. “Lok yuâmâ papatolipnennañe kune sâm oai. ²⁶ Lok yuâmâ tetekñanâk kinmâ den kâsikum yinñim mansap. Yakât otmâmâ wongât papatolipnennañe ki kuwanñim mansai? Anitâñe hângângumu giop yawu nâñgâm yakât ki kuwanñimai mon? ²⁷ Yâhâ Anitâñe hângângumu gewuap yâkât hep torehenlipñe ki nâñgânôm. Otmu topñe yamâ hâum pâpñunom. Yâhâ Yesuhât hep torehenlipñe yeñgât hârok nâñgâyinñiain. Yakât otmâ Anitâñe ki hângângumu giop yawu oap.” Yawu sâwi.

²⁸ Yawu sâñetâ Yesuñe opon kâmbukñan yâhâ den kâsikum yinñim yuwu sâm ekyongop. “Bulânânâk yeñe hep torehenlipne yeñgât nanñai. Yamâ benñe nâhât topne nâñgâm hâum pâpñuai. Nâmâ nine enñatneâk otmâ ki gewan. Manman bulânjahât ambonañe hângânnohomu gewan. Yamâ benñe yâkât topñeâmâ yeñe ki nanñai. ²⁹ Nâmâ yâkñe hângânnohomu gewan yakât otmâ yâkât topñe nâñgâm heñgenyuan.” Yawu sâop.

³⁰ Yawu sâmu papatolipnennaje nângâjetâ bâlemu mem pâi emetjan katne sâmu otbi. Yawu gârâmâ mumbuapgât sâp kalop ya ki tâlâhuop yakât membâihât dop ki olop. Yakât otmâ pilâwi. ³¹ Yawu gârâmâ lohimbi nombotjanje denje nângâjetâ bulâje otmu alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Yesuje kulem topje topje mem gap ya Anitâhât hoj bawaje âlâ hângângumu ge tihitnenje otbuap sâmai yaje wangim âlâlâ ki membuap.” Yawu gârâmâ lok sâmai ya bulâjanâk Yesu sâmu yâkâlen biwiyenje katbi.

³² Otmu lohimbi nombotjanje yawu sâmu alahu gulahu otjetâ Parisaioje nângâjetâ bâlemu yakât hotom uminiwi yengâlen arinetâ den hikum Yesu mem pâi emetjan katne sâmu tembe lâulipyenje hângânyongowi. ³³ Hângânyongonetâ Yesuhâlen arinetâ yuwu sâmu ekyongop. “Nâ yen orop sâp tâlâwâk manmâmâ hângânnohomu takan yâkâlen âwurem ariwom. ³⁴ Âwurem arimune pâinneknomai. Yawu gârâmâ ariwom yan gurâ yeje arinomaihât mâtâp âlâ ki tap. Yakât otmâ yâhâpje ki neknomai.” Yawu sâop.

³⁵⁻³⁶ Yawu sâmu yâkje yuwu sâmu alahu gulahu otbi. “Pâinneknomai yan ki neknomai. Otmu ariwom yan gurâ arinomaihât mâtâp ki tap,” yap. Yakât otmâ wosaken arimu yan pâinmâ ki mem tetenom? Anitâhât dengât pâpgumai yengâlen emelâk bukulipnennaje den kâsikum yingim mansai. Ya orop ari mannomaihât yap me wosaken ariwuapgât yap?” Yawu sâwi.

³⁷ Otmu selep tuhuminiwi yakât hombanj ya bia otbe sâmu otmu yan lohimbi kerekje menduhuakmâ kai toka pato otminiwi. Yâhâ menduhuakbiân Yesuje yahatmâ kinmâ yuwu sâmu ekyongop. “Lohimbi âlâ me âlâ manman kârikjahât to yakât yeksap yamâ nâhâlen ga nejet. ³⁸ Emet inânjan poropete nombotjanje den âlâen hâum kulemguwi yakât topje yuwu tap. “Lohimbi âlâ me âlâje nâhâlen biwiyenje kepeim mannomai yamâ biwiyenambâ manman kârikjahât to ya hindakmâ hirik hirik sâmu imbuap.” Kulemguwi yakât topje yawu tap.” Yawu sâop.

³⁹ Yesuje den yu sâop yamâ tohât ki sâop. Yâhâ Yesu himbimân ki âwurem yâhâopgât otmâ Anitâje Wâtgât mâmâjahât Heak ki hângângumu giop. Yâhâ sâp yiwerenje yuâmâ nenje biwi nângân nângânnenje Yesuhâlen katmunje yanâmâ Wâtgât mâmâjahât Heakje nengâlen ge mâmâje otningimap yakât sâop.

⁴⁰ Yawu sâmu nângâm lohimbi nombotjanje yuwu sâwi. “Yamâ poropete pato takawuap sâmain ya mat takamu eksain” ⁴¹ Yâhâ nombotjanjeâmâ yuwu sâwi. “Bulâjanâk Anitâje lok yuje tihitnenje olâkgât hângângumu ge mansap.” Yawu

sâwi. Yawu gârâmâ nombotŋaŋeâmâ nâŋgâm hilipgum yuwu sâwi. “Bâe, Yesu yuâmâ Galilaia amboŋe. ⁴² Yamâ Anitâŋe lok âlâŋe tihitnenŋe otbuapgât hâŋgângumu gewuap yamâ Dawitihât senân gâtŋe. Otmu Betelem kapiân tetewuap. Yâkât topŋe yawu miti pepaen kulemgui tap. Yakât otmâ Yesu yuâmâ Anitâŋe ki hâŋgângumu giop, yawu eksain.” Yawu sâwi. ⁴³ Yesuhât topŋahât yawu sâm alahum hionakbi. ⁴⁴ Yâhâ nombotŋaŋeâmâ pâi emetŋan mem katne sâm otŋetâ umatŋe otmu pilâwi.

Parisaioŋe Yesuhât nâŋgâm betbaŋgiwi.

⁴⁵ Yawu otŋetâ Parisaio otmu hotom uminiwi yengât tembe lâulipyeŋaŋe purik sâm kunlipyeŋe yengâlen arinjetâ yuwu sâm âiyongowi. “Yen wongât Yesu ki mem takai?” ⁴⁶ Sâŋetâ sâwi. “Yâkŋe den sâmu nâŋgâmunŋe âlâ kândâkdâek otmu yaŋak inâk takain. Yâhâmâ topŋe ikŋiâk.” Yawu sâwi.

⁴⁷ Yawu sâŋetâ Parisaioŋeâmâ yuwu sâwi. “Bâe, Yenâmâ denŋe nâŋgâŋetâ biwiyenŋe gulip oap. ⁴⁸ Nenŋeâmâ denŋe nâŋgâmunŋe porap otmap. Otmu kunlipnenŋaŋe nâŋgâŋetâ nahat otmap. Yakât otmâ nenâmâ biwinenŋe alitmâ mansain. ⁴⁹ Yamâ lohimbi inŋe mansai yaŋe Mosehât girem den ki nâŋgâm heŋgeŋgumai. Yakât otmâ Anitâŋe hem nâpumân pilâyekmu ge matŋe umatŋe menomai.” Yawu sâwi.

⁵⁰ Yawu sâŋetâ yâk yengâlen gâtŋe âlâ, kutŋe Nikotemo sâm, yâhâmâ emelâk Yesuhâlen arimu den huhuowot. Yâkŋe yuwu sâm ekyongop. ⁵¹ “Mosehât girem den âlâ yuwu tap. “Lok âlâŋe ikŋe topŋe ki sâm tetem sârereakmuâk yâkât tosa yakât sâm hârewaŋginomgât dop âlâ ki tap.” Den yawu tap yakât nenŋe Yesuhât in yawu sâm hârewaŋgimunŋe ki ârândân otbuap.” Yawu sâop.

⁵² Yawu sâmu bukulipŋaŋe nâŋgâm bâlewaŋgim yuwu sâwi. “Bâe, gâmâ Galilaia ambolipŋe yengât nâŋgârâ yahatmap yukâ. Emelâk miti pepaen kulemgui ya sâlikum yuwu ekbuat. Anitâŋe Galilaia amboŋe âlâ poropete âi ki sâm waŋmap.” Yawu sâwi. ⁵³ Yawu sâm gem itoŋ galonŋ otmâ emetyeŋehen ariwi.

8

Yesuhâlen biwinenŋaŋe kepeinom yanâmâ den âiân ki katnenekbuap.

¹ Otmu Yesuŋe Yerusalem kapi pilâm gem Oliwa pumŋan yâhâop. ² Emet haŋ sâmu kapiân âwurem ari opon kâmbukŋan yâhâmâ lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe denŋe nâŋgâne sâm menduhuakbi. Menduhuakŋetâ den kâsikum yinŋgiop. ³ Den kâsikum yinŋgimu yanâmâ Parisaio otmu Mosehât girem den

kâsikum ningiminiwi yaŋe imbi âlâŋe lokŋe betŋehen kionŋmu mem tetewi. Imbi ya dâim Yesuhâlen den âiân katne sâmu ariwi. Otmu Yesuŋe den sâmu hilipgumu topŋe mem tetenom nâŋgâwi. ⁴ Ari yuwu sâmu âikuwi. “Lok pato, imbi yuâmâ lokŋe betŋehen kionŋmu mem teteain. ⁵ Yawu gârâmâ imbi âlâ me âlâŋe loklipyeŋe betyeŋehen kionŋnomai yamâ kâŋjak yongomunŋe munomaihât Moseŋe girem den âlâ kulemguop. Bâiŋ, gâŋeâmâ girawu naŋgat?” ⁶ Yawu sâŋetâ Yesuŋe den nâŋgânâk tatmâ bâŋŋaŋe hânân kulemguop. ⁷ Kulemgum tatmu witgum âikuŋetâ kuwihakmâ yuwu sâmu ekyongop. “Yenŋâlen gâtŋe âlâ tosaŋe bia yaŋe topŋe katmâ imbi yu kumu yan yen hârokŋe kunomai.” Yawu sâop. ⁸ Yawu sâmu yâhâpŋe yawuâk den nâŋgânâk tatmâ hânân kulemguop. ⁹ Yawu sâmu nâŋgâŋetâ umatŋe otmu aŋgoân kunlipyeŋaŋe sâmu yahatmâ kulet sâmu ariŋetâ ariŋetâ lok ya hârok arim tiŋ pilâwi. Arim tiŋ pilâŋetâ imbi yamâ Yesu orop yetŋiâk kinowot. ¹⁰ Kinmutâ Yesuŋe kuwihakmâ yuwu sâmu ekuop. “Wa tou. Den âiân katgekne sâmu oai ya wosapâ arai?”

¹¹ Sâmu sâop. “Lok pato, lok ya hârok arai.”

Sâmu sâop. “Yawu gârâmâ nâŋe gurâ otdâ bâleap yakât den âiân ki katgekbomgât naŋgan. Yawu gârâmâ gâŋe otdâ bâleap yamâ yâhâpŋe ki otbuat.” Yawu sâop.

Yesuŋe laŋinŋan katnenekmu tatmain.

¹² Yesuŋe ekumu arimu lohimbi kinbi ya ikŋan hâum yuwu sâmu ekyongop. “Nâ hânŋan kulemŋan lohimbi mansai yenŋât laŋinŋe otmâ mansan. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâŋe nâhâlen biwiyenŋe kepeinomai yamâ sâmune laŋinŋe biwiyenŋan pilâmu omoŋ bâleŋambâ ga manman kârikŋahât pat otmâ.” Yawu sâop.

¹³ Yawu sâmu Parisaioŋe yuwu sâmu ekuwi. “Gâ gikgahâlâk mepaeakmâ sâmu tat. Yamâ nâŋgâmunŋe bonŋe ki oap.” Yawu sâwi.

¹⁴ Sâŋetâ sâop. “Nâmâ wosakembâ gewan yakât topŋe naŋgan. Me wosaken âwurem ariwom yakât topŋe gurâ nâŋgâm heŋgeŋguan. Yawu otmâ nâ ninahât topne sâmu tetemune bonŋe otmap. Yawu gârâmâ yeŋeâmâ nâhât topne ki nâŋgâm heŋgeŋguai. Yakât otmâ den yai yu nâŋgâmunne ki dopŋan oap. ¹⁵ Yen gurâ loggât nâŋgân nâŋgân watmai. Yakât otmâ lok âlâ me âlâhât den sâmu hâreyiŋgine sâmu otmaiân topyeŋe kakŋeâk kakŋeâk nâŋgâm sâmu hâreyiŋgimai. Yâhâ nâmâ lok âlâ me âlâhât ki sâmu hâreyiŋgiman. ¹⁶ Yawu gârâmâ sâmu hâreyiŋgim mansan mâne Awonŋaŋe âi sâmu nihim hâŋgânnohomu gewan yâkât sâtgât sâmu hâreyiŋgimune bonŋe otbâp.

17 Yakât topne nângânetâ keterahâkgât yuwu sâmune nângânet. Moseje girem den âlâ kulempuop ya yuwu tap. “Lok âlâ me âlâne iknjiâk bukulpine yengât topyene teteâkgât sâhâreyingiwuapgât dop ki tap. Lok yâhâp me amon yanje denyene hikunomai ya lâuakmâ konok otmap yamâ nângânetâ bonje otbuap.” Yawu tap. 18 Yakât ninahât topne yuwu sâmune nângânet. Awoŋnaŋe hângânnohomu gewan yâku yawuâk nâhât topne teteâkgât mâmâne otnihimu kulem topne topne memune ekmâ gamai ya.” Yawu sâop.

19 Sâmu sâwi. “Âwâhe wosaken mansap? Ya sârâ nângâne.” Sânetâ sâop. “Yene nâhât topne ki nanjai. Gârâmâ Awoŋnahât topne gurâ ki nanjai. Yawu gârâmâ nâhât topne nanjai mâne Awoŋnahât topne nângâwanġimbâi.” Yawu sâop.

20 Otmu opon kâmbukne kâlehen tewetsenne katnetâ geminiop yan lohimbi menduhuaknetâ Yesune den kâsikum yingiop. Sâp yan Parisaio yawu sâm ekyongop. Yawu gârâmâ Yesu pâi emetjan mem katnehât nângâwi yamâ mumbuapgât sâp ki tâlâhuop yanjak ki mewi.

Yesune Himbim Âwânahât sâmu ki nângânetâ keterahop.

21 Yesune yâhâpne yuwu sâm ekyongop. “Nâ pilâyekmâ ariwom. Arimune yen munomaiân yanâmâ nâ ki neknomai. Ki nekmâ yan orotmemeyene bâlene tâtâem otnetâ yakât matne umatne kâpekyingimu hiliwahonomai. Yâhâ nâ ari manbom yan yen gurâ watnekmâ ari mannomaihât dop âlâ ki tap.” Yawu sâop.

22 Yawu sâmu yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Nâ ari manbom yan yen gurâ watnekmâ ari mannomaihât dop âlâ ki tap,” yawu yap. Yamâ girawuhât yap? “Hiwawakbom” sâm nângâm yap mon?” Yawu sâwi.

23 Sânetâ sâop. “Nâmâ himbimâmbâ gewan. Yenâmâ hân yuân tetem manmâ gai. Yawu gârâmâ nine topne âlâ, iknjiâk tap. Yenâmâ hân lok bâlene. 24 Yene orotmemeyene bâlene tâtâem otnetâ yakât otmâ matne umatne kâpekyingimu hiliwahonomai. Yawu gârâmâ awoŋnaŋe hângânnohomu ge manman ambone mansan. Yakât nâhâlen biwiyene katmâ orotmemeyene kiŋgoŋ bet pilânomai yamâ ki hiliwahonomai.” Yawu sâop.

25 Sâmu lauyene butelim yuwu sâwi. “Gâ wuân lok kinmâ yu yat?”

Sânetâ sâop. “Emelâk ekyongoan ya. 26 Yakât otmâ nâ yengât topyene sâm tetem den âiân katyebomgât dop tap. Yawu gârâmâ hângânnohopne yu me ya otmap yamâ bulânanâk. Yakât otmâ yâkât den yawuâk ekyongoman.” Yawu sâop.

27 Yawu gârâmâ Yesuŋe Himbim Âwâŋahât ekyongop yamâ ki nâŋgâŋetâ keterahop. 28 Yakât den âlâ yuwu sâŋ ekyongop. “Yeŋeâmâ nâ lok bulâŋe howanân nohom kânâŋgâneknomai ya ekmâ nâ manman amboŋe mansan yakât topŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu keterakyiŋgiwuap. Otmu Awoŋŋaŋe den sâŋ nihiop yawuâk ekyongom gan ya nine eŋgatneâk ki otman ya gurâ nâŋgâm heŋgeŋgunomai. 29 Hâŋgânnohomu gewan yâk orop biwinetŋe kepeiakmâ konohâk otmu tem lâuwaŋgimune nekmu ârânâdâŋ otmap. Yakât otmâ ki betnohomap.” Yawu sâop. 30 Yawu sâmu lohimbi dondâŋe den sâop ya nâŋgâŋetâ bonŋe olop.

Parisaioŋe Awarahamgât sen manbi.

31-32 Nâŋgâŋetâ bonŋe otmu benŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Yiwereŋe biwiyenŋe hewewenŋ otmu nâhât den nâŋgâŋetâ bulâŋe oap. Yawu nâŋgâm yâhânomai yanâmâ meyekmune nâhât hoŋ bawalipne bulâŋe otnomai. Yawu otmâ Anitâhât topŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu holanŋeykbom.” Yawu sâop.

33 Sâmu sâwi. “Bâe, nenâmâ Awarahamgât sen mansain. Gârâmâ lok âlâ me âlâŋe ki menenekŋetâ hoŋ bayiŋgim mansain. Yakât otmâ topŋe girawuhât otmâ “holanŋeykbom,” yat? Den yat yakât nâŋgâm hâum pâpŋuain.” Yawu sâwi.

34 Sâŋetâ sâop. “Nâŋe den bulâŋe ekyongomune nâŋgâŋet. Lok âlâ me âlâŋe orotmemeyenŋe bâlenŋe otmainŋe yenŋe wâtŋeŋanâk kinmâ ya bet pilâm manman âilonŋoân torokatmâ mannomaihât dop âlâ ki tap. Orotmeme bâlenŋe ya tâtâemâk otmâ manmâ manman bâlenjahât amboŋe ya hoŋ bawaŋginomai.

35 Yakât topŋe teteâkgât den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Lok âlâhât nanŋaŋe âwâŋe orop haonmâ ârândâŋ manmâ yâhâromawot. Yawu gârâmâ âwâŋahât hoŋ bawalipŋaŋe gurâ hâmbâi pilâyelekmâ ondop yenŋâlen ari hoŋ bayiŋgim mannomai. 36 Yawu gârâmâ nâŋeâmâ Anitâhât nanŋe mansan. Gârâmâ nâŋe holanŋeykbom yamâ manman bâlenjahât amboŋe hoŋ ki bawaŋginomai.

37 Yen nombotŋaŋe Awarahamgât sen mansain sâŋetâ ya nanŋan. Yawu gârâmâ nâhât den nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm nâhâitŋe kumunŋe muâk sâmai. 38 Nâmâ Awoŋne orop biwinetŋan den tatmap yamâ tâŋ tâŋâk ekyongom gaman. Yâhâ yenŋeâmâ amboyenjahât sât lâum yu ya otmâ mansai.” Yawu sâop.

39 Yawu sâmu yuwu sâŋ ekuwi. “Nenâmâ Awarahamgât sen.” Sâŋetâ sâop. “Yenâmâ Awarahamgât sen bulâŋe mansai mâne yâkŋe olop miop yawuâk watmâ manbâi. 40 Anitâŋe den bulâŋe eknohomu nâŋgâm gewan yawuâk ekyongoman.

Yâhâ yejeâmâ ya nângâmâk tatmâ tatmâ nâ nohoneâk nângâm manmai. Yeje oai yu Awarahamje olop ya lâuap. ⁴¹ Yamâ yejeâmâ amboyejaŋe olop yawuâk otmâ manmai.” Yawu sâop.

Sâmu sâwi. “Imbi kondarâŋe ki menenekŋetâ san mansain. Awoŋnenjeâmâ Anitâ ikŋe konok tap.”

Parisaioŋe manman bâleŋe ambojahât tem lâuminiwi.

⁴² Sâŋetâ sâop. “Nine eŋgatneâk otmâ ki gewan. Anitâŋe hâŋgânnohomu ge mansan. Yakât otmâmâ âwâyeŋe Anitâ mâneâmâ nâhât den nângâm buku otnihimbâi. ⁴³ Yawu gârâmâ nâŋe den ekyongomune nângâŋetâ umatŋe otmu pilâmai. Yakât otmâ den sâmune nângâŋetâ biwiyenjan ki hâuyekmap. ⁴⁴ Âwâyeŋe Satan manman bâleŋjahât amboŋe, yâkât tem lâunehât nângâmai. Otmu kândikum emelâk orotmeme kiŋgoŋ otmâ gawiŋeâmâ yâkâlen kândiwahom otŋetâ bâlem gamap. Yâhâmâ manman âleŋjan ki manmâ gaopŋjak manmâ gamap. Yâhâmâ perâk yakât mâmâŋe pato oapgât ikŋe eŋgatŋeâk watmâ kâityongomap. Yawu gârâmâ orotmeme âleŋe otbuapgât dop âlâ ki tap.

⁴⁵ Yawu gârâmâ yenâmâ yâkât tem lâum mansaihât nâŋe den bulâŋe yan yuâmâ nângâŋetâ nahat otmap. ⁴⁶ Yâhâ yeŋgâlen gâtŋe âlâŋe den âiân katnekmâ tosa orop mansap sâm nâhâlen gâitbuapgât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ nâŋe den bulâŋe ekyongoman yamâ topŋe girawuhât otmâ nângâŋetâ paha den otmap? ⁴⁷ Lok âlâ me âlâŋe Anitâhât pat manmai yaŋe yâkât denŋe haoŋmâ ârândâŋ lâumai. Yâhâ yenâmâ Anitâhât pat ki manmai. Yakât otmâ nâhât den hâkâŋ otmâ pilâmai.” Yawu sâop.

Awaraham ki manop yapâek Yesuŋe tatmâ gamap.

⁴⁸ Yawu sâmu yuwu sâm bâlewaŋgiwi. “Bâe, Gâmâ Samaria kapi amboŋe. Yakât otmâ weke bâleŋaŋe nângân nângâŋe mem hâlim tuhumu den yu yat.” Yawu sâwi.

⁴⁹ Sâŋetâ sâop. “Nâ weke bâleŋaŋe ki mângâenekmu den sâman. Nâmâ Awoŋne ewe katmâ tem lâuwaŋgiman. Yâhâ yejeâmâ nâ ki ewe katnekmâ tem lâunihim mansai. ⁵⁰ Yawu gârâmâ lohimbijne ewe katneŋetgât ki nanjan. Awoŋne Anitâ ikŋiâk nângânihim lohimbijne ewe katnekmâ tem lâunihijetgât nângâmap. ⁵¹ Yakât otmâ den bulâŋe ekyongomune nângâŋet. Lok âlâ me âlâŋe nâhât tem lâunihim manmai yaŋeâmâ manman kârikjan mannomai.” Yawu sâop.

⁵²⁻⁵³ Sâmu sâwi. “Bâe, Awarahamâmâ emelâk muop. Otmu poropete ya gurâ emelâk muwi. Yâhâ gâŋeâmâ “nâhât tem lâum mannomaijeâmâ manman kârikjan mannomai,” yawu yat. Yawu sâm muwi ya yeŋgât kunyeŋe mansan yawu

nângâmat. Ya ki orotņe. Yakât otmâ bulâņanâk weke bâleņeņe mângâehekmu biwi hâlim oat yawu naņgain. Gâ yawu sâm mepaeaksat yakât nâņgâmunņe dondâ bâleap.” Yawu sâwi.

⁵⁴ Sâņetâ sâop. Nâņe nine mepaeaksan mâne nâņgâņetâ porap otbâp. Yawu gârâmâ Awoņņe hâņgânohomu gewan yâkņeâmâ mâmâņe otnihimu kulem topņe topņe memune ekņetâ yahatmap. Yâhâ yeņeâmâ Awoņnahât topņe ki nâņgâm “Anitâ Ambonenņe” sâm imbiâk kunmai.

⁵⁵ Nâņeâmâ yâkât topņe nâņgâm heņgeņguan. Yawu gârâmâ “ki nâņgâwaņgian,” sâman mâne lok perâkņe otmâ den membâm. Yeņe den mem lohimbi kâityongomai yakât dopņeâk otbâm. Yawu gârâmâ nâmâ yâkât topņe nâņgâm heņgeņgum tem lâuwaņgimune ârândâņ otmap. ⁵⁶ Tâmbâyeņe Awarahamņe nâ tetem âi tuhumune bulâņe tetemu ekbehâlâk nâņgâm nâhâlen biwiņe kepeim heroņe otmâ manop.” Yawu sâop.

⁵⁷ Sâmu sâwi. “Bâe, Awaraham ya emelâhâk manop. Yâhâ gâmâ sihan mansat. Yawu gârâmâ girawu otmâ Awarahamgât topņe nâņgâm yu yat?” yawu sâwi.

⁵⁸ Sâņetâ sâop. “Nâ ninahât topne sâm tetemune nâņgâņet. Embâņân Awaraham ki manop yapâek tatbanņak tatmâ gawanņak tatmâ gaman.” Yawu sâop.

⁵⁹ Yawu sâmu nâņgâņetâ bâlemu “O, Anitâ konok embâņân talopņak tatmâ gamap.” Yawu nâņgâm kât lâum kune sâm otņetâ misiņgurakmâ opon kâmbukņambâ yok pilâm gem ariop.

9

Lok âlâ senņe bok sâsâņe Yesuņe heņgeņguop.

¹⁻² Otmu hilâm âlâen tatmâ nâņgâ nâņgâ sâp yan nen Yesuhât hoņ bawalipņe mâtâwân ariwin. Ari lok âlâ senņe bok sâsâņe ekbin. Lok yamâ mâmâņahât tepņambâ yawuâk teteop. Ekmâ yuwu sâm Yesu âikuwin. “Kutdâ, lok yuâmâ âlâhât toshât otmâ mâmâņahât tepņambâ senņe bok sâsâņe yuwuâk teteop. Ikņe orotmeme bâleņe yakât me âwâņe mâmâņe yetgât tosa yakât yu olop?”

³ Yawu sâm âikumunņe yuwu sâop. “Ya bia. Ikņe orotmemeņe bâleņe me âwâņe mâmâņe yetgât toshât bia. Yawu gârâmâ Anitâhât wâtņan kinmâ heņgeņgumune ekņetâ âlâ kândâkdâ olâkgât mâmâņahât tepņambâ yuwuâk teteop. ⁴⁻⁵ Yakât nâņgâņetâ teteâkgât den âlâen hâum sâmune nâņgâņet. Nâņe kulem topņe topņe mem den ekyongomune yan laņinņe biwiyeņan pilâmu haņ sâyinņimap. Yakât otmâmâ nâ hâņgânohomu gewan yâkņe mâmâņe otningimu tem lâuwaņgim manmunņe yan lohimbiņe yâkât wâtņahât bulâņe ya eknomai. Yawu gârâmâ hâmbâi katyekmâ arimune yan omoņ sahakmu âi tuhunomaihât dop ki otbuap.”

⁶ Yawu sâh hân mem tâpgum golanġumu toâk toâk otmu lok yakât senġan lâwâlem yuwu sâh hânġânġuop. ⁷ “Gâ arimâmâ Siloam denġânân senġe hâmehe piriakbuat.” Yawu sâop. Otmu kut Siloam yakât topġeâmâ yuwu, “hânġânnohop” yawu. Yawu sâh hânġânġumu ari to piriakmu senġe suk sâmu ehop.

⁸ Yawu otmâ âwurem arimu bukulpġe otmu lohimbi emelâk topġe nânġâminiwiġe ekmâ yuwu sâwi. “O, lok senġe bok sâsâġe mâtâp ġinġan tatmâ ulitnongomap ya yu mon?” Yawu sâh alahuwi. ⁹ Nombotġaġe sâwi. “Lok ya yukâ,” sâwi. Yâhâ nombotġaġeâmâ sâwi. “Bia, lok yuâmâ lok yai yawuya,” sâwi.

Yawu sâġetâ lok ya ikġahâk yahatmâ sâop. “Yai, yamâ nâ yukâ.” Yawu sâop. ¹⁰ Yawu ekyongomu yuwu sâh âikuwi. “Gâ girawu otmâ senġe hâreakmu eksat?”

¹¹ Sâġetâ sâop. “Lok âlâ, kutġe Yesu sâh, yâkġe hân mem tâpgum golanġum sennan lâwâlem yuwu sâh eknohoap. “Gâ Siloam denġânân ari senġe hâmehe piriak.” Yap yawuâk watmâ ari piriakmune senne hâreakmu eksan.”

¹² Yawu sâmu âikum sâwi. “Lok ya wosapâ tap?” sâwi. Sâġetâ “Nâ ki nanġan,” sâop.

Parisaioġe âi pâi tuhuwi.

¹³⁻¹⁴ Yawu ġârâmâ Yesuġe tatmâ nânġâ nânġâ sâpġan lok ya henġenġuop. Yakât otmâ lok nombotġe ekmâ kinbiġe lok ya mem den âiân katne sâh Parisaio yenġâlen dâim ariwi. ¹⁵ Dâim arinġetâ Parisaioġe girawu otmâ senġe hâreakmu ehop yakât âikuwi. Âikuġetâ yuwu sâh ekyongop. “Yesuġe hân mem tâpgum golanġum sennan lâwâlemu yaġak ari Siloam denġânân piriakmune senne hâreakmu eksan.” Yawu sâop.

¹⁶ Yawu sâmu Parisaio nombotġaġe yuwu sâwi. “Yesuġe tatmâ nânġâ nânġâ sâpġan hân mem tâpgum golanġuop yamâ âi miop yawuhât dop oap. Yakât otmâ ekmunġe Anitâġe ki hânġânġumu ġiop oap.” Yawu sâwi. Yâhâ nombotġaġeâmâ yuwu sâwi. “Orotmeme bâleġe otmâ manmap mâne kulem yuwuya ki membâp.” Yawu sâh hionġakbi.

¹⁷ Hionġakmâ yaġak witġum lok ya yuwu sâh âikuwi. “Mem sennan lâwâlemu hâreakmu eksan,” yat. Yakât otmâ topġe tipġe nânġâwanġiat ya sârâ nânġâne.” Yawu sâwi.

Sâġetâ sâop. “Yâhâmâ Anitâhât sâtgât henġemnohop yakât ekmune poropete oap.” Yawu sâop.

¹⁸ Yâhâ Parisaio nombotġaġe senġe hâreakmu ehop yakât den pat nânġânġetâ ki bulânġe olop. Yakât otmâ topġe yâhâpġe sâġetâ nânġâne sâh âwânġe mâmânġe yuwu sâh âiyotgowi. ¹⁹ “Nanyetġe senġe bok sâsâġe yawuâk teteop sâhawot. Yamâ yiwerenġeâmâ girawu otmâ eksap? Yakât sâmutâ nânġâne,” sâh âiyotgowi.

20-23 Yâhâ emelâk Yesuŋe lok ya ki heŋgeŋguop yan Pari-saioŋe den yuwu hikuwi. Anitâŋe tihitnenŋe otbe sâm Yesu hâŋgâŋumu giop yakât “lohimbi âlâ me âlâŋe yawu sânomai yamâ kewilâyekmunŋe miti emetŋan ki yâhâm yae-hen mannomai.” Yawu sâwi. Yawuhât âwâŋe mâmâŋaŋe kewilânelekŋetâ yaeheŋ manmait sâm kiŋgityetŋahât otmâ yuwu sâowot. “Netgât nannetŋe yu bulâŋanâk senŋe bok sâsâŋe yawuâk mem ga katbit ya naŋgait. Yawu gârâmâ topŋe girawuhât otmâ senŋe hâreakmu eksap ya ki naŋgait. Yamâ yâkŋe ŋaŋa tap mâne yâkât topŋe ekyongombâit. Gârâmâ ikŋe âikuŋetâ topŋe ekyongoâk.” Yawu sâowot.

24 Yawu sâmutâ nanyetŋe yâhâpŋe yuwu sâm âikuwi. “An-itâhât senŋan kinsat yakât otmâ den bulâŋanâk sârâ nâŋgâne. Nenâmâ Yesuhât topŋe naŋgain. Yâhâmâ lok bâleŋe. Gâŋe yâkât girawu naŋgat?”

25 Yawu sâm âikuŋetâ sâop. “Bâe, yeŋe lok bâleŋe yai yamâ ki naŋgan. Nâmâ senne bok sâmu manminiwan yamâ sâp yiwerenŋe lok yaŋe senne lâwâlemu hâreakmu eksan yamâ naŋgan.” Yawu sâop.

26 Yawu sâmu kunyeŋe kârikŋe otmâ sâwi. “Sârâ nâŋgâne. Gâ girawu otgihimu yan senge yu hâreakop?” Yawu sâwi.

27 Sâŋetâ sâop. “Âo, nâmâ emelâk ekyongoan. Wongât yeŋe usut usulâk âi pâi tuhuneksaï? Yeŋe yâkât hoŋ bawâŋine sâm âinohom tai me?” Yawu sâop.

28 Yawu sâmu sârekuwi. “Wae, gâŋeâmâ yâkât den lâuon. Yâhâ nenŋeâmâ Mosehât girem den lâumain. 29 Anŋoân An-itâŋe girem den Mose ekuop yamâ naŋgain. Yâhâ lok yuâmâ âlâhât sâtŋât otmâ âi memap? Topŋe ki naŋgain.” Yawu sâwi.

30 Sâŋetâ sâop. “Bâe, yai ya nâŋgâmune nahat oap. Lok yaŋe sennan lâwâlemu hâreakmu ekban yamâ yeŋe girawuhât otmâ âlâhât sâtŋât otnihiop yakât nâŋgâm pâpŋuai? 31 Yawu gârâmâ nenâmâ yuwu naŋgain. Orotmeme bâleŋe otmâ manmaiŋe âi tuhune sâm Anitâ ulitŋuŋetâ ki nâŋgâyinŋimap. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe ewe katmâ tem lâuwâŋimainŋe ulitŋuŋetâ âlepŋe nâŋgâyinŋimap. 32 Yawu gârâmâ kândikum emelâk Anitâŋe lohimbi katyelekmu yapâek tetem gawiân kulem yuwu yakât pat âlâ ki nâŋgâman. Yakât otmâmâ yuwu naŋgan. 33 Lok yuâmâ Anitâŋe ki hâŋgâŋumu giop mâne ki heŋgemnohombâp.” Yawu sâop.

34 Sâmu sâwi. “Bâe, Gâmâ mâmâhaŋe menŋehop yapâek manman bâleŋe manmâ gamat. Yakât gâŋe girawu otmâ den kâsikum ningiwe sâm oat? Pilâm ânâmâ ari,” sâm watŋetâ ba ariop.

Senŋe bok sâsâŋe heŋgeŋguop yaŋe Yesuhâlen biwiŋe kalop.

³⁵ Watjetâ ariop yakât den pat Yesuje nângâop. Lok ya mem tetem yuwu sâm ekuop. “Gâñe lok bulâñahâlen biwihane kepeim mansat me bia?”

³⁶ Sâmu sâop. “Lok pato, gâ âlâhât yat? Yiwerene tirip-nohorâ ekmâ biwinane yâkâlen kepeim manbehât nanjan.” Yawu sâop. ³⁷ Sâmu sâop. “Nâ ninahât yan.”

³⁸ Sâmu sâop. “Kutdâ, biwine gâhâlen katsan,” sâm mepaeop.

³⁹ Yawu sâm mepaemu yuwu sâop. “Nâ lohimbî topyene ekmâ kâsipyongowehât gewan. Lok nombotñeâmâ “emelâk nângâmain” sâm mepaeakmai yamâ hâum pâpgunomai. Yâhâ nombotñaneâmâ “ki nângâmain” sâmai yamâ sâmune nângâñetâ hanj sâyinjiwuap.” Yawu sâop.

⁴⁰ Yawu sâmu Parisaio yan kinbinje nângâm yuwu sâm âikuwi. “Mainj, nenje mepaeakmaingât hâum pâpgum ki nanjaningât yat me?”

⁴¹ Sâñetâ sâop. “Nâhât topne nângâm biwiyene nâhâlen kepeimai mâne emelâk tosayene biatyinjimâp. Yâhâ yeneâmâ “emelâk nângâm pesuk pilain” sâm biwiyene nâhâlen ki kepeimai yakât otmâ tosayene ya yawuâk tatmâ yâhâwuap.” Yawu sâop.

10

Yesuje tihit otningimap.

¹ Yesuje ikñan hâum yuwu sâm ekyongop. “Yuwu sâmune nângâñet. Lama amboyenane peke tuhum lama ya kâlehen katyekmu kinmai. Yâhâ lok âlâ me âlâne lama kombo mene sâm lama galemne tirek topñan kinmap yakât otmâ peke betñehembâ mem pitik pilâm yâhâm kâlehen kionmâ kombo membuap. ² Yâhâ lama amboyenane dâiye kmâ nak sândukñehen katyekmu kinñet sâm peke betñehembâ ki kionmap. ³ Yâkñeâmâ tirek tâñ tâñâk yakât galemne ekumu nângâwanjimu kâlehen ba lama kutylene ikñiâk ikñiâk yongomap. ⁴ Yongonmu ga peke hindâmu denje nângâm amboyenane watmâ arimai. ⁵ Yâhâ lok ondopne pup taka dâiye kmâ ariwe sâm yongonbuap yamâ engat towatne ango nângâm ki betñan watnomai.” Yawu sâop.

⁶ Yesuje den yu ikñan hâum sâmu nângâñetâ ki keterahop.

⁷ Nângâñetâ ki keterahopgât yuwu sâop. “Nâmâ lama yengât amboyenane bonje. ⁸ Anjoân nâ hânân ki gewan yanâmâ lok komborâ nombotñane Anitâhât lama taka dâiye kmâ âlâengen arine sâm yongonñetâ denyene ki nângâyinjiwi. ⁹ Nâmâ tirek galemne kinman. Lohimbî âlâ me âlâne manman sânduhân manne sâm otmai yamâ nâhâlembâ gam ba peke kâlehen kinñetâ tihityene otmune kilik milik mannomai. ¹⁰ Otmu lok komborâ yâhâmâ lohimbî mem bâleyekmâ itit

kiom tuhuyingimai. Yâhâ nâmâ manman kârikne yingimune yan manmâ yâhânetgât gewan. Yawu.

¹¹ Otmu âlâkuâk ninahât sâwe. Nâmâ lama galemyeñe âlepne mansan. Yakât otmâmâ lok bâleñe âlâ me âlâñe nâhât lama hilipyongone sâm takanomai yamâ in yawu sârereyekmune nohonomai. ¹²⁻¹³ Yâhâ lama amboyeñe nep lok meyekmu yâkât lama galemyongom yan hâmeñahâlâk nângâmai. Yawu gârâmâ soso hulin âlâñe lama neyekbe sâm takawuap yamâ kiñgityeñahât otmâ pilâyekmâ arinomai. Ariñetâ soso yañe nombotne neyekmu nombotne tiok taok otmâ arim kinno-mai. Yawu.

¹⁴⁻¹⁵ Otmu torokatmâ yuwu sâwe. Anitâ orop biwinetne hikuakmâ konohâk otmu nanğanğiait. Yakât dopneâk nine lama orop biwinenñe kepeiakmâ konohâk otmu nanğanğiain. Yakât otmâmâ nâñe tihityeñe otmâ sârereyekmune nohoñetâ mumune yâkne manman sânduhân mannomai. ¹⁶ Nohoñetâ mumbom yakât kakñan nine lama nombotne emelâk Anitâñe manman kârikñahât pat kuyingimu wosapâ me wosapâ mansai, ya gurâ yongonmune denne nângâm yeñgâlen torokatmâ komot konohâk otñetâ nâ ninak amboyeñe otmâ yâhâwom.

¹⁷⁻¹⁸ Yâhâ tihityeñe otmâ sârereyekmâ mumbomgât awoñne hângânnohomu gewan. Gem biwinetne konok oap yakât otmâ lauñe lâum hewewenğak otmâ kaweyenjan kinmune nohoñetâ mumbom. Yakât otmâmâ awoñne orop biwinetne kepeiakmâ konohâk otmait.

Otmu nine manmannahât topne nanğanğian yakât otmâ lok âlâ me âlâñe yeñahât otmâ hilipnohonomaihât dop bia. Yawu gârâmâ hâmene ki kinbuap sâwangât nohoñetâ mumbom. Yañak benne mumuñambâ yahatbom yangât yawuâk otbom.” Yawu sâop.

¹⁹ Yesuñe den yawu sâmu Parisaioñe nângâm hionakmâ nombotñe yuwu sâwi. ²⁰ “Weke bâleñe mângâemu biwi hâlim otmâ den yu yap. Yakât otmâ wongât ki kuwanğiai? “ ²¹ Yâhâ nombotñeâmâ yuwu sâwi. “Weke bâleñe lok senyeñe bok sâsâñe heñgemyongonomaihât dop ki tap. Yâkne den sâmu nângâmunne sâtne otmap. Gârâmâ weke bâleñe lok mângâeyekmu den ihilâk mahilâk sâmai yakât dop ki oap.” Yawu sâwi.

Parisaioñe Yesu kâtñak kune sâm otbi.

²² Otmu emelâk hâkulipnenñe yâhâpne opon kâmbukne mem miwirikum yañak hotom um Anitâ mepaewi yakât homban tâlâhuop. Otmu homban ya gelâk sâpñan teteop. ²³ Gârâmâ emelâk opon ya tuhuwi yan gelâk ningimap sâm selep bârârâhâk kâlep tuhuwi yakât kutñeâmâ Solomongât selep

yan Yesuŋe yâhâop. ²⁴ Yan yâhâmu Parisaioŋe mem hawam mewam tuhum âi pâi tuhum yuwu sâm âikuwi. “Wongât topge kurihiakdâ nenŋe enŋat yâhâp oain? Anitâŋe hânŋângumu gewuap sâminiwi ya gâ me? Me âlâhât mambotnom? Topge tâŋ tâŋâk eknongorâ nânŋâne.” Yawu sâwi.

²⁵ Sâŋetâ sâop. “Nâ yakât emelâk ekyongom gaman. Yamâ yeŋe nânŋâŋetâ ki bulâŋe otmap. Yâhâ Awoŋnaŋe mâmâŋe otnihimu kulem topŋe topŋe memune ekŋetâ yan topne tetemap. ²⁶ Yawu gârâmâ yenâmâ nâhât lama bulâŋe ki manmai. Nâhât lama bulâŋe manmai mâne kulem memune ekŋetâ bulâŋe otmu biwiyenŋe nâhâlen katbâi. ²⁷ Yawu gârâmâ nâhât lama bulâŋe ya yengât topyeŋe nânŋâm yongonmune betnan watnekmai. ²⁸ Yawu otmai yamâ nâhât wâtнан kinmâ manman kârikŋan mannomai. Yamâ lok âlâ me âlâ, me wahap yu me yaŋe nâhâlembâ mem dâiyekŋetâ hiliwahonomaihât dop âlâ ki tap. ²⁹⁻³⁰ Yâhâ Awoŋne kunneneŋe pato tatmapŋe nâhât lama yaŋe nâ orowâk mannongât pat kuyiŋgim wawaeyekmap. Yakât otmâmâ lok âlâ me âlâ, me wahap yu me yaŋe yâkâlembâ mem dâiyekŋetâ hiliwahonomaihât dop gurâ ki tap. Yâhâ Awoŋ orop dopnetŋe konohâk oap.” Yawu sâop.

³¹ Yesuŋe yawu sâmu nânŋâŋetâ bâlemu kâtŋe mem kune sâm otbi. ³² Kune sâm otŋetâ sâop. “Awoŋnaŋe âi sâm nihioŋ ya âiloŋgo mem gamune ekmai. Yakât otmâmâ wuân otmune bâleapgât kâtŋe mem nohone sâm oai?” Yawu sâop.

³³ Sâmu sâwi. “Âi âiloŋgo mem gaman yat yakât bia. Gâŋe “Anitâ orop dopnetŋe konok oap,” sâmat yakât nânŋâmunŋe bâlemu gohone sâm oain. Gâmâ lok bâleŋe.” Yawu sâwi.

³⁴ Sâŋetâ sâop. “Bâe, Anitâŋe den sâop ya yengât miti pepaen lok âlâŋe kulemguop ya yuwu tap. “Yenâmâ nâhât dowâk mansai.” Anitâŋe den yawu sâop ya kulemguop. ³⁵ Yâhâ miti pepaen den hârok kulemguwi tap ya bulâŋe. Yawu gârâmâ Anitâŋe tâmbâlipyenŋe yengât galemlipyenŋe âi sâm yingim yan “Yenâmâ nâhât dowâk mansai,” sâm ekyongop. ³⁶ Otmu yâk yengât sâop yawuâk nâhât sâm âi nihim hânŋânnohomu gewan. Yakât otmâ “Nâ Anitâhât nanŋe mansan,” yawu sâm ekyongomune ya nânŋâmâk tatmâ nâhâitŋe Anitâhât kawenŋan kinbe sâm oap sâmai ya nânŋâmune ki ârândâŋ oap. Anitâŋe emelâk yâk yengât sâop yawuâk nâhât sâop. ³⁷ Yâhâ nâŋe kulem topŋe topŋe mem gaman ya ekŋetâ Awoŋnahât dop ki otmap otmuâmâ âlepŋe denne nânŋâŋetâ tâŋât otbuap. Yawu gârâmâ kunyeŋe kârikŋe otmâ denne nânŋâŋetâ gemu betnihim mansai. ³⁸ Yakât otmâ kulem mewan ya ekmâ nânŋâm Awoŋ orop dopnetŋe konohâk oap yakât nânŋâŋetâ keterakyiŋgiâk.” Yawu sâop.

³⁹Yawu sâmu nângâñetâ bâlemu mem pâi emetñan katne sâmotñetâ hohetyenambâ gem ba ariop.

⁴⁰Ari Yoran to nombotgen emelâk Yoaneñe lohimbî mem toen katyekmu manbî yan ari manop. ⁴¹⁻⁴²Yan manmu lohimbî kinñitñe orowâkñe arim ekmâ yâkâlen biwiyeñeñe kepeim yuwu sâmu alahu gulahu otbî. “Yoaneñe kulem âlâ ki miop. Yawu gârâmâ yâkñe Yesuhât topñe eknongop yamâ bulâñanâk sâop.” Yawu sâwi.

11

Lasaro bâleop.

¹⁻²Otmu sâp yakât kakñan lok âlâ, Betani kapi amboñe mesek sâtñan kinop, kutñe Lasaro sâmu, touyâhâtñe Maria yet Mata. Yâhâ mesek ki kuop yan Mariañeâmâ to kukñe suk suk âlâ mem Yesuhât kâinñan moselemu gemu pirim somotñeñe kereñ mewañgiop. ³Yâhâ mesek sâtñan kinmâ pilâyelekbe sâmu otmu touyâhâtñeñe Yesuhât yuwu sâmu den katmutâ ariop. “Lok pato, gâ nângâ. Bukuhe yamâ mesek sâtñan kinsap.” Yawu sâowot. ⁴Den yawu katmutâ Yesuñe nângâm matñe yuwu sâmu katmu âwureop. “Imiyetñeñe ki pilânenekbuap. Mesek sâtñan kinsap yakât huhopñe yamâ lohimbî dondâñe Awonñe netgât nângâñetâ yahatbuap.” Yawu sâop. ⁵Yâhâ Yesuñe Mata Maria, Lasaro yâk yeñgât tepñe dondâ nângâop. ⁶Yawu gârâmâ den pat ya nângâm hilâm kalimbu pesuk sâmu yanak nen hoñ bawalipñe yuwu sâmu eknongop. ⁷“Yahatñetâ Yuraia hânân âwurem arine.”

⁸Yawu sâmu nenñe yuwu sâmu ekuwin. “Lok pato, nengât papatolipnenñeñe yâhâlenâk gâ gohone sâmu otbî. Yakât yiwereñeñe âwurem arinom yamâ gohonomai yakâ.”

⁹Yawu sâmunñe Yesuñe den âlâen hâum yuwu sâmu eknongop. “Anitâñe emet hañgât me omoñgât dop yawu katmu tetemap. Yawu gârâmâ hilâmân nenñe mâtâp ekmâ kilik milik arim gamain. Yawu otmâ kâinenñan ki teñ sâmap. ¹⁰Yâhâ omoñdâñe ki ekmâ heñgeñgum arim gamain. Yawu otmâ kâinenñan teñ sâmap. ¹¹Yiwereñeâmâ hilâmngât dop otmu mansain. Yakât otmâ bukunenñe Lasaro in aman pâlâmñe iap gârâmâ ari mândemune yahatbuap.” Yawu sâop.

¹²⁻¹³Otmu Lasaro yamâ emelâk bâleop. Yâkñe den ke-lañgatmâ eknongomu nângâmunnñe ki keterakmu yuwu sâmu ekuwin. “Kutdâ, yamâ aman in iapgât yahatbuap. Yakât otmâ ki arinehât nanñgain.”

¹⁴Yawu sâmunñe Yesuñe den tâñ tâñâk yuwu sâmu eknongop. “Lasaronñe emelâk bâleop. Gârâmâ orowâk tatbit mâne ki bâlembâp. ¹⁵Emelâk bâleop. Gârâmâ kulem memune ekmâ topne nângâm heñgeñgum biwiyeñeñe nâhâlenâk kepeinomai.

Yakât otmâ tepne heronje oap. Bâin, yahatjetâ arine,” yawu sâop.

¹⁶ Yawu sâmu bukunenje âlâ, kutje Toma sâmu, kutje âlâmâ Boho boho, yuwu sâmu eknongop. “Kutdânenjanje arinom nangap. Yakât âlepne nen hârok arimunje nongonjetâ muneâyâ.” Yawu sâop.

Yesuje mumunambâ mem yahatnenekbuap.

¹⁷ Yawu sâmu yahatmâ Betani kapiân ariwin. Yâhâ “Lasaro ya emelâk bâlemu kurihinjetâ hilâm imbât oap” yawu sâmu eknongowi. ¹⁸⁻¹⁹ Yâhâ Betani kapi yamâ Yerusalem kapi pato ya hâlânâmâek tap yakât otmâ bukulipyenje dondâne kapi pilâm kahân takawi.

²⁰ Yâhâ Matanje “Yesu mâtâwân takam tap,” sânetâ nângâm garinje pilâm penewanjiwe sâmu giop. ²¹ Gem ekmâ yuwu sâmu ekuop. “Kutdâ gâ nen orowâk tatbin mâne iminetjanje ki pilânenekbâp. ²² Yawu gârâmâ gâne wuân me wongât Anitâ ulitguwuat ya âlepne nângâhihiwuap.” Yawu sâmu ekuop.

²³ Sâmu sâop. “Imihe âlepne mumunambâ yahatbuap.”

²⁴ Sâmu sâop. “Hâmbâi sâp patoen yahatbuap yamâ nanjan.”

²⁵ Sâmu sâop. “Manman ambonje yamâ nâ. Otmu mumunambâ yahatmâ mannomai ya gurâ ambonje nâek. ²⁶ Yakât otmâmâ lohimbî âlâ me âlâne biwiyenje nâhâlen katmâ manmainje munomai yakât kakjan mumunambâ yahatmâ mannomai. Manmâ yâhâpne munomaihât dop âlâ ki tap. Den yan yu nângârâ bonje oap me bia?” Yawu sâop.

²⁷ Sâmu sâop. “Kutdâ, yat yamâ nângâmune bonje oap. Otmu Anitâne tihitnenje olâk sâmu nanje hângângumu gewuap sâmain yamâ gâ ya nanjan.” Yawu sâop.

Yesuje weje nângâop.

²⁸ Yawu sâmu âwurem ari garinje den halowâk ekuop. “Kutdânenje mâtâwân taka kinmâ gâhât yap.”

²⁹⁻³⁰ Yawu sâmu Marianje Yesu penewanjiwe sâmu yahatmâ sururuk sâmu ariop. ³¹ Yahatmâ arimu bukulipne kak takawi yanje “Marianje weje nângâm sumângen ari isewe sâmu oap,” sâmu yahatmâ betjan watbi.

³² Marianje sururuk sâmu ari Yesu penewanjim isem kinmâ yuwu sâmu ekuop. “Kutdâ, gâ nen orowâk tatbin mâne iminetjanje ki pilânenekbâp,” Yawu sâop. ³³ Yawu sâmu isemu bukulipne watbinje orowâk isewi. Isejetâ yekmâ Yesuje tepne nângâyinjim yuwu sâmu âiyongop. ³⁴ “Yâk wosapâ kurihwi?”

Sâmu sâwi. “Pato, yuân ga ek,” sâwi.

³⁵ Yawu sânetâ Yesuje yekmâ tepne nângâyinjim isem kinop. ³⁶ Yakât otmâ lohimbî kinbinje ekmâ yuwu sâwi.

“Ekñet. Nângân nângânñe yâkâlen kepeim manmapgât yawu oap.” Yawu sâwi. ³⁷ Yâhâ nombotñañeâmâ yuwu sâwi. “Lok senñe bok sâsânñe ya emelâk senñe lâwâlemu hâreakmu ehop. Yawu gârâmâ Lasaro henñenñuop mâne ki mumbâp. Ki henñenñuop yakât nângâmunnñe bâleap.” Yawu sâwi.

Yesuñe Lasaro mumunñambâ mem yahalop.

³⁸ Yawu sâñetâ Yesuñe nângâmû ki ârândânñ otmu sumângen ariop. Lasaro yamâ kârikin kâlehen katñetâ tatmu kât pato âlânñe mâtâpñe manñuwi. ³⁹ Ya ekmâ “Kât ya hâpunñetâ ariâk,” sâm ekyongop.

Ekyongomu Matañe sâop. “Kutdâ, kurihimunnñe hilâm imbât pesuk yap. Yakât emelâk tâtuk sâm korokñe pilap.” Yawu sâop.

⁴⁰ Sâmu sâop. “Yamâ nâhâlen biwihañe kepeim manbuat yanâmâ nânñe Anitâhât wâtñan kinmâ kulem membom ya ekdâ âlâ kândâkdâ otbuap yakât emelâk ekgohowan.” Yawu sâop.

⁴¹ Yesuhât sâtgât otmâ kât pato ya hâpunñetâ arimu yâkñe himbimân pak sâm ekmâ yuwu sâm ulitguop. “Awoñ, gâ ulitgohomune nângânihimat ya nanñan. ⁴² Yawu gârâmâ lohimbî kinsai yuñe gurâ gânñe hânñannohorâ gewan ya ekmâ nângânñetâ bulânñe olâkgât senyenñan kinmâ ulitgohoan.” ⁴³ Yawu sâm purik pilâm Lasaro kunop. “Lasaro, yahatmâ ge.” ⁴⁴ Sâmu uk sâm yahalop. Yâhâ kânñe bânñe yamâ mem sâñgum kaok yanñe sâhâm kuratguwi. Otmu kun kundennñe ya gurâ sâñgumñak sâhâm kurihiwi. Yakât otmâ Yesuñe yuwu sâm ekyongop. “Sâñgum ya holanñmâ pilânñet.” Yawu sâop.

Kaipa otmu Parisaionñe Yesu mumbuap sâm den hikuwi.

(Mataio 26:1-5 Mareko 14:1-2 Luka 22:1-2)

⁴⁵ Yesuñe kulem miop yan lohimbî dondânñe kak taka kinbîñe ekmâ biwiyenñe yâkâlen katbî. ⁴⁶ Yâhâ nombotñañeâmâ kulem miop yakât den pat Parisaio ekyongowi. ⁴⁷ Ekyongonñetâ yanñak Parisaionñe hotom uminiwi ya yenñgât kunlipyenñe ari yuwu sâm ekyongowi. “Lok yuñe kulem topñe topñe memap yakât girawu otne? ⁴⁸ Mâtâp ki manñuwanñinom yamâ lohimbî kerekñe yâkâlen torokatnomai. Yâkâlen torokatñetâ Roma kunlipnennñane nângânñetâ bâlemu tembe lâulipyenñe hânñanyongonñetâ taka nengât opon kâmbukñe kândonñmâ itit kiom tuhuneneknomai.” Yawu sâwi.

⁴⁹ Yawu sâñetâ hotom uminiwi ya yenñgâlen gâtñe lok âlâ, kutñe Kaipa sâm, yamâ yambu yan hotom uwi ya yenñgât kunyenñe pato manop. Yâkñeâmâ yahatmâ yuwu sâm ekyongop. “Yenâmâ nângâm hâum pâpgumai. ⁵⁰ Yakât otmâmâ yuwu sâm

ekyongomune nângâñet. Nen Yura lohimbi kerekñe hiliwahomaingât lok yurjahâk muâk sânom.” Yawu sâop. ⁵¹ Yawu gârâmâ den sâop ya ikñahâk ki sâm teteop. Yâhâmâ yambu yakât hotom uwi ya yengât kunyeñe manop. Yawuhât den ya sâop yakât bulâñe yamâ Yesuñe kawenennan kinmu kuñetâ muop. ⁵² Yâhâ Yura nengâlâk ki muop. Lohimbi wosapâ me wosapâ mansaiñe Anitâhâlen biwiyenye katnomai kerek menduhunenekmu komot konohâk otnom. Otmâ emelâk manman kârikñahât pat kuningiop ya menomgât kawenennan kinmu kuñetâ muop. ⁵³ Otmu Kaipañe sâop yapâek topñe katmâ Yesu muâkgât den hikum mâtâpgât pâinmâ gawi. ⁵⁴ Yakât otmâ Yesuñe hoñ bawalipñe menenekmu Yuraia hân pilâm, kapi âlâ, kutñe Eparaim sâm ya lok ki manmai yakât horatñehen ariwin. ⁵⁵ Yakât kakñanâmâ nengât Tihit tihit hombanj tâlâhumu yan lohimbi dondâñe Anitâñe nângâyinçimu ârândânj olâkgât toen piriakne sâm Yerusalem kapi patoen yâhâwi. ⁵⁶⁻⁵⁷ Sâp yanâmâ hotom uminiwi yengât kunlipyenye otmu Parisaioñe lohimbi yuwu sâm ekyongowi. “Yesu takawuap otmâmâ lok âlâ me âlâñe ekmâ ga eknongomu nenñe pâi emetñan mem katnom,” sâwi. Yakât otmâmâ Yesu ekñetâ biatmu opon kâmbukñan yâhâm yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Yen girawu nançai. Yesu hombanj yu kakñe ki mon ekbuap.” Yawu sâwi.

12

*Mariañe to kukñe âilonço moselemu Yesu kâinjan giop.
(Mataio 26:6-13 Mareko 14:3-9)*

¹ Yâhâ Yura lohimbiñe menduhuakmâ Yesuhât mambotñetâ bialop. Otmu yakât kakñan hilâm nombolân konok pesuk sâmu Tihit tihit hombanj tetewuap ya utâpgumu Yesuñe menenekmu Eparaim kapi pilâm Betani kapiân ariwin. Yâhâ Betani kapi yamâ Yesuñe Lasaro mumuñambâ mem yahalop. ² Yan arimunñe kapi ambolipñe nombotñañe Yesuhât heronje otmâ orowâk menduhuakmâ sot uñetâ newin. Nem tatmunñe Lasaronje Yesu hâlânj tâlop. Otmâ Matañe sot um hâum ningimu newin. ³ Nem tatmunñe gariñañe nak âlâ toñe kukñe suk suk, hâmeñe yahat yahatñe, moselemu Yesuhât kâinjan gemu somotñe kâlep pato yañe mem gowasiñmâ keren mewañgiop. Otmu kukñe yañe pindindin sâm hâmenennan yâhâop. ⁴ Kukñe nângâm nengâlen gâtñe âlâ, kutñe Yurasi, Karioto kapi ambonje yamâ gâmâlâk Yesuhât betñehen kionbuap yañe sâop. ⁵ “Bâe. To kukñe suk suk yu mem ari lok nombotñe yinçimunñe yakât hâmeñe, wan tausen kina yawuya ninginjetâ lohimbi umburuk mansai kâsikum tânyongombâingât dop.” Yawu sâop. ⁶ Otmu yâhâmâ den yu sâop yuâmâ lok umburuk

manbi ya tânyongonehât ki sâop. Yâhâmâ nengât tewetsenŋe katipŋe galemgum kinmâ yapâ kombo meningiminiop. Yakât otmâ ikŋahât nânŋâm sâop. ⁷⁻⁸ Yawu sâmu Yesuŋe yuwu sâmu ekuop. “Kâmbukŋe, ki sâmu guhuŋmâ tatŋet. Kulem miap yu ekmune ârândâŋ oap. Yawu gârâmâ nâ getek nohoŋetâ mum-bom yan to torehenŋe tap yuŋe mem yâhâpŋe pirinekbuaŋ. Yawu gârâmâ yu ki mem hânŋângum tewetsenŋe mem lohimbi umburuk tânyongomai. Yamâ wongât? Yâhâmâ yen orop sâp kâlep manŋetâ tânyongonomai.” Yawu sâop.

⁹ Otmu Yesuŋe Betani kapiân yâhâ talop yan lohimbi dondâŋe nânŋâm ekne sâmu takawi. Otmu yakâlâk bia. Emelâk Yesuŋe Lasaro mumuŋambâ mem yahalop ya nânŋâwihât ekne sâmu takawi. ¹⁰⁻¹¹ Taka Lasaroŋe mumuŋambâ yahalop yakât ekŋetâ âlâ kândâkdâ otmu biwiyenŋe Yesuhâlen katbi. Yakât otmâmâ hotom uminiwi yengât kunlipyenŋe nânŋânŋetâ bâlemu den yuwu sâmu hikuwi. “Lohimbi kiŋitŋe orowâkŋe Yesuŋe Lasaro mumuŋambâ mem yahalop ya nânŋâm yâkâlen torokatmaihât yâhâp yâhâp yotgomunŋe mundomawot,” sâwi.

*Yesuŋe Yerusalem kapiân yâhâmu heronŋe otbaŋgiwi.
(Mataio 21:1-11 Mareko 11:1-11 Luka 19:28-40)*

¹² Emet haŋ sâmu nenŋe yahatmâ Betani kapi pilâm Yerusalem kapiân yâhâwin. Betani kapi pilâmunŋe lohimbi dondâŋe Tihit tihit hombaŋ ekne sâmu Yerusalem kapiân taka tatbiŋe Yesu kapiân takawuap ya nânŋâwi. ¹³ Ya nânŋâm kapi pilâm gem matuk yawuyaek yakât esenŋe hârem mâtâwân kinŋetâ gamunŋe heronŋe otbaŋgim sâwi. “Anitâŋe Isirae nengât tihitnenŋe otbuat sâmu kunnenŋe katgekmaâ âi sâmu gihim hânŋângohomu mat takat. Yakât otmâ Anitâ mepaeain,” sâmu heronŋe otbi. ¹⁴ Heronŋe otŋetâ Yesuŋe donŋi nanŋe âlâ mem kakŋan yâhâ tatmâ kapiân yâhâop. Otmu yâhâop yakât emet inânŋan poropete âlâŋe den kulemguop ya yuwu tap.

¹⁵ “Yen Yerusalem kapi ambolipŋe nânŋânŋet. Yengât kutdâyeŋe donŋi nanŋe kakŋan tatmâ yengâlen takamu ekmâ heronŋe nânŋâwaŋginomai. Yakât otmâ âlâkuâk ki gorâyinŋiwuap.”

Den kulemguop ya yawu tap. ¹⁶ Otmu sâp yanâmâ hon bawalipŋe nenŋe donŋi ya dâim ge waŋmunŋe kakŋan tatmâ kapiân yâhâop. Kapiân yâhâop yan den yakât bulâŋe teteop yakât hâum pâpŋuwin. Yâhâ Yesuŋe himbimân âwurem yâhâop yakât kakŋan yukât nânŋâmunŋe keterahop.

¹⁷⁻¹⁸ Otmu emelâk Yesuŋe Lasaro mumuŋambâ mem yahalop yakât lohimbi dondâŋe ekbi. Otmu yâkŋe bukulipyenŋe ki ekbi ya ekyongonŋetâ nânŋâwihât Yesu ekne sâmu mâtâwân ge penewaŋgim heronŋe otmâ orowâk kapiân yâhâwi. ¹⁹ Heronŋe

otbanġinjetâ Parisaio nombotġaġe ekmâ nâġġâm bâlewanġim yuwu sâġ alahu gulahu otbi. “Bâe, nenġe lohotġe ot tatmunġe lohimbi kinġitġe orowâkġe Yesuhâlen torokatnomosai yukâ. Yakât otmâ girawu otmunġe yan Yesu watmâ tai yu pilâġet?” Yawu sâwi.

Yesuġe mumbuaġ yakât Pilip yet Anderea ekyotġop.

²⁰ Otmu sâġ yanâmâ Girik kapi ambolipġe nombotġaġe Anitâ mepaene sâġ Yerusalem kapiân yâhâwi. ²¹ Kapiân yâhâ Yesu ekne sâġ bukunenġe âlâ, Pilip sâġ, yamâ Besaita kapi yamâ Galilaia hânân tap yan ġâtġe, yâkâlen toho Yesuhât âikuwi. ²² Yesuhât âikuġetâ Pilipġe bukunġe Anderea ekumu orowâk Yesuhâlen ari den ya ekuowot. ²³ Ekumutâ nâġġâm matġe yuwu sâġ ekyotġop. “Bâinġ, Anitâġe nâ lok bulâġe hânġġânnohomu ġewan. Nâhât topne tetemu nâġġâġetâ âlâ kândâkdâ otmu mepaeneknomaihât sâġġe tâlâhuap. ²⁴ Yakât den âlâen hâum sâġmune nâġġâmutâ keterahâk. Senġo alikġe ki mondotmâ hân kâlehen katmain yamâ kâġġe ki gamu bonġe ki otmap. Yâhâ senġo alikġe hân kâlehen katmunġe tatmâ kâġġe pururuk sâġ yahatmâ esenġe huhumap. Yawu otmâ suriġe pilâm yanġak bonġe otmap. Yawu ġârâmâ senġo alikġe konok yapâek bonġe pato tetemap. Yakât dopġeâk nohoġetâ mumune hânân katnekġetâ ġemune yapâ ġâtġaġe lohimbi dondâġe manman bulâġe mem tetenomai. ²⁵ Yakât yuwu sâġmune nâġġâġet. Lohimbi âlâ me âlâġe yeġe manmanyenahâlâk mem mete tuhum mannomai yamâ hâmbâi hiliwahonomai. Yâhâ lok âlâ me âlâġe manmanyenahât ki mem mete tuhum nâhâlâk biwiyeġe katmâ mannomai yanġeâmâ manman kârikġan mannomai. ²⁶ Yâhâ lok âlâ me âlâġe nâhâlen torokatmâ hoġ banihinomai yanġeâmâ tem lâunihim mannomai. Yawu manġetâ Awonġaġe meyekmâ nâhâlen torokatyekmu biwinenġaġe hikuakmâ konohâk otmâ orowâk manbisâin.

²⁷ Yawu ġârâmâ sâġ yiwerenġe yu biwine umatġe oap. Biwine umatġe otmu yakât girawu sâwom. Yuwu mon sâwom? Awonġ, umatġe bâleġe yu kaknan yâhâmapġât nâġġânihirâ pilâm ariwehât nanġan. Yamâ benġe yawu bia. Umatġe yu kaknan yâhâmu sâtġum mumbehât hânġġânnohorâ ġewan. ²⁸ Yakât otmâ sârâ umatġe yu me ya kaknan yâhâwuap yu ekmâ lohimbi dondâġe mepaehekġetġât nanġan.” Yawu sâop.

Yawu sâġmu himbimâmbâ âwâġaġe yuwu sâop. “Emelâk kulem topġe topġe mem ġarâ ekġetâ âlâ kândâkdâ otmu mepaenekmâ ġamai. Yawu ġârâmâ âlâkuâk kulem mendâ ya ekmâ mepaeneknomai.” Yawu sâop.

²⁹ Yawu sâġmu lohimbi yan kinbiġe denġe nâġġâm sâwi. “Âo, himbim ġunġuruġ sâġmu nanġain.” Yâhâ nombotġaġe sâwi.

“Bia, anjelo âlâne den ekumu ombene munjane njawan njawan sâm arimu nanjain,” yawu sâwi.

³⁰ Yawu sânetâ Yesune yuwu sâm ekyongop. Anitâne den yiwerene eknohomu nanjai yuâmâ biwine houj sâmapgât ki yap. Yeje nâhât nângânihetâ keterahâkgât yap. ³¹ Sâp yiwerene yupâek Anitâne lohimbi yengât biwiyene ekmâ mem kiwiliyekmâ sâm hâreyingiwuap. Yâhâ lohimbi bâlene yengât ambojene, kutje Satan sâm, ya mem ge katmune yâkât wâtje pesuk sâwuap. ³² Yakât topneâmâ yuwu. Nâ howanân nohom kânângânekhetâ kinbom. Yawu otbom yan lohimbi kerek dâiyekmune nâhâlen torokatnomaihât nanjan.” Yawu sâop. ³³ Mem âlâlâ tuhetâ mumbuap yakât topje nângânetâ keterakiyngiâkgât Yesune yawu sâm ekyongop.

³⁴ Yawu sâm ekyongomu lohimbi yan kinbine nângânetâ ki ârândân otmu yuwu sâm âikuwi. “Bâin, yat yawu bia. Mosenje den âlâ kulemgup ya yuwu tap. Anitâne hângângumu gewuap yamâ manman kârikjan manmâ yâhâwuap. Yawu gârâmâ gâneâmâ yuwu sâmat. “Anitâne lok bulâne hângânohomu gewan,” ya sâmat. Yamâ girawuhât otmâ “Howanân nohom kânângâneknomai” yat. Yakât otmâ Anitâne lok bulâne hângângumu gewuap yakât topje yamâ nângâm hilipgumat. Yakât otmâ lok âlâhât yat?” Yawu sâwi.

³⁵⁻³⁶ Sânetâ sâop. “Sâp yiwerene yuâmâ sâmune lanjnane biwiyenan pilâmu hanj sâyingimap. Yawu gârâmâ lanjnne bok sâmu omoj bâlene sahakmapgât yeje lanjnahât ambojahâlen biwiyene kepeim lanjnjanâk mannomai. Yâhâ sâp ki kâlep otmâek lanjnne bok sâmu yan omoj sahakbuap. Yawu otmu omojan mannomaine bam gane sâm mâtâp ki ekmâ awawi guwawi otmâ ari hiliwahonomai.” Yawu sâop. Yesune den sâm tinj pilâm pilâyekmâ ge misinjurahop.

Lohimbi kinjtje orowâkne biwiyene Yesuhâlen ki katbi.

³⁷ Yesune hânân manop yan kulem topje topje memu Yura lohimbine yakât topje ekhetâ ki keterakmu yanak yâkâlen biwiyene ki katbi. ³⁸ Yâkâlen biwiyene ki katbi yakât emet inânjan poropete âlâ, kutje Yesaia sâm, kulemgup yakât bulâne teteop.

“Kutdâ, gâhât den pat âlepje ekyongomunje kapi ambolipjane nângânetâ ki bonje otmap. Otmu gâje mâmâne otningirâ kulem topje topje memunje ekhetâ ki keterakmap. Yakât otmâ gâhâlen biwiyenaneâmâ ki kepeimai.” Yawu kulemgup. ³⁹ Anitâhâlen biwiyenane ki kepeiwi yakât topje teteâkgât Yesaiane den âlâ kulemgup ya yuwu tap.

⁴⁰ “Lohimbi nombotjane Anitâhât hâkân otmâ nângâm kâkâsuk mansai. Yakât otmâ biwiyene alitmâ

hiliwahonjetgât yâkne nângân nângânyeje mem gulip tuhuyingimu ki nângânetâ hâumap. Otmu senyeje mem kâtpgumu ki eknetâ keterakmap.” Yawu kulempuop.

⁴¹ Yâhâ Yesu âwânaje âi sâm wanop ya tuhum tin pilâm mu-
muñambâ yahatmu eknetâ âlâ kândâkdâ otbuap ya Yesaianje
emet inânjan ekmâ nângâm kulempuop.

Miti emetjahât galem nombotjanaje biwiyenje Yesuhâlen katbi.

⁴²⁻⁴³ Yawu gârâmâ Yura nengât miti emetjahât galem
nombotjanajeâmâ biwiyenje Yesuhâlen katbi. Yawu gârâmâ
bukulipyejanaje nângâyinjnetâ yahalâkgât lohontanâk manbi.
Yawu manbi yakât Anitâje nângâmu ârândân oap me bia
yakât ki nângâwi. Yawu nângâm Parisaionje nângâm bâleyingim
miti emetjambâ kewilâyeknetâ yaehen manmaihât Yesuhâlen
biwiyenaje kepeiwi yakât ki sâwi.

⁴⁴⁻⁴⁵ Yesuje torokatmâ yuwu sâop. “Lohimbi âlâ me âlâje
nâhâlen biwiyenje kepeimai yamâ biwiyenje nâhâlen kepeiain
sâm awonje hângânnohomu gewan yâkâlen kepeimai. Yâhâ
lohimbi âlâ me âlâje nâhâlâk nângâmai yamâ nângânihiain
sâm awonje hângânnohomu gewan yâk nângâwanjimai. ⁴⁶ Yâhâ
balam sem lanjine pilâmu lohimbinje ekmâ hejengumai
yakât dopneâk nâje hohetyen ge manmune nâhât man-
mannahât lanjinaje biwiyenan pilâmu hanj sâyinjimap. Yawu
otmâ lohimbi âlâ me âlâje omonân torokatmâ manmaihât
biwiyenje nâhâlen kepeim mannetâ hanj sâyingiâkgât gewan.

⁴⁷ Nâje lohimbi den âiân katyekmâ matje yingiwehât
ki gewan. Nâmâ sârereyekmâ manman kârikjan mem
torokatyekbe sâm gewan. Yakât otmâ lohimbi nombotjanaje
nâhât den nângânetâ gemu bet pilâm manmai yamâ den
âiân ki katyekmâ matje yingiwom yakât topje yuwu. ⁴⁸ Den
ekyongomune nângânetâ gemu bet pilâmai den yunahâk
sâp patoen topyeje mem tetemu Anitâje matje yingiwuap.
⁴⁹ Nâje den ekyongom gaman yuâmâ nine enjatneâk
ki ekyongoman. Awojanaje den yu ekyongowuat sâm
hângânnohomu gewan. ⁵⁰ Yakât topje yuwu tap. Awojahât
den ekyongom gaman yu lâum mannoma yânâmâ manman
kârikjan manmâ yâhânomai ya nângâmune bulâje otmâp.
Yakât otmâmâ awonjanaje den yu ekyongowuat sâm nihiop.
Yawuâk ekyongoman.” Yesuje yawu sâop.

13

Yesuje honj bawalipne yengât kâiyeje piriop.

¹ Emet omon otmu hanj sâwuap yan Tihit tihit homban
tetemu Yesuje pilânenekmâ âwânahâlen âwurem yâhâwuap
yakât nângâop. Yakât otmâ nen wawaenenekmâ manmâ

gaop yawuâk torokatmâ manbuap yakât nângâmunje keterahâkgât menenekmu emet âlâen menduhuakmâ sot um newin. ² Otmu bukunenje âlâ orowâk um nem tatbin yamâ Simon nanje, kutje Yurasi sâam, Karioto yan gâtje. Yamâ Satanje emelâk yâkât biwiñan kionmu Yesu betjehen kionbuap yakât biwiñe kalop. ³ Yawu gârâmâ Yesu âwâñanje wâtje wañmâ hângângumu ge wuân me wuân otbuapgât dop tatbañgiop yakât nângâop. Yawu gârâmâ umatje tete-wañgimu yakât kakñan âwâñahâlen âwurem yâhâwuap yakât gurâ nângâm manmanje ki alilop. ⁴ Yawu otmâ nenje bukulipnenje yengât nângâm hoñ bayiñginehât Yesuje nem tatbin yapâ uk sâam yahatmâ sângum kâlep mânunjahop ya tuhum pilâm kereñ âlâ mem pânjan kepeiop. ⁵ Yawu otmâ yahatmâ to mem kondoañ gâiop. To gâim katmâ nen hoñ bawalipje konok konok kâinenje piringiop. Piriâmâ kereñ meningiop. ⁶ Yawu otmâ, Simon Petoro yâkât kâiñe piriwañgiwe sâam otmu yakât Petoroñe nângâmu umatje otmu yuwu sâam ekuop. “Kutdâ, girawuhât otmâ kâine piriwe sâam oat? Pilâhât nanjan.”

⁷ Sâamu sâop. “Wongât kâihe pirihihian yakât ki nanjat. Hâmbâi mâne gâmâ topje nângârâ keterakbuap.”

⁸ Sâamu sâop. “Gâmâ kâine ki piri. Kâmbukje, pilâ.”

Sâamu sâop. “Nâñe kâihe ki piriwom yamâ gâ nâ pilânekâmâ gikiâk manbuatgât nanjan.”

⁹ Sâamu sâop. “Bâiñ, âlepje gâñe pirinekbe sâam oat gârâmâ kâine konohâk ki piriwuât. Gâñe bâte otmu senne hâmene ya orowâk pirinekbuatgât nanjan.”

¹⁰ Sâamu sâop. “Yen kerekñe omoñânâk piriaksaihât salehâk tai. Yawu gârâmâ mâtâp tâlim takai yakât otmâmâ kâiyeñe konok pirian. Yawu gârâmâ yen tai yu osetyeñan gâtje âlâmâ salehâk ki mansap.” Yawu sâop. ¹¹ Yurasiñe ikñe betjehen kionbuap yakât nângâm sâop.

¹² Otmu kâiyeñe ya kerehâk piri pesuk pilâm sângumje holañmâ kalop ya yâhâpñe mem mânunjahop. Mânunjakmâ gewâkñan ge tatmâ yuwu sâam eknongop. “Yiwerene kâiyeñe piriyeñsan yukât topje nângâñetâ keterahâkgât yuwu sâamune nângâñet. ¹³ Yeñeâmâ “Patonenñe” me “Kutdânenñe” sâam nohonmai. Nâñe yengât kunyeñe manman yakât nohonmai ya nângâmune ârândân oap. ¹⁴⁻¹⁵ Yawu gârâmâ nâñe kunyeñe oan yakât otmâmâ yeñe hoñ bawanñgiakmâ mannomañhât dop kum kâiyeñe pirian. Yakât otmâ yengu towat tiripyongoan yuwuâk otmâ mannomañ. ¹⁶ Yakât yuwu sâamune nângâñet. Yeñe hoñ banihim mansai. Yakât otmâ kutdâlipne mannomañhât dop ki tap. Yawu gârâmâ nâñe hoñ hângânyongomune

nâhât tem lâum mannomai. Yawu otjetâ amutyenjan manbomgât dop bia. ¹⁷ Yakât nângâm sâp yiwerenje yu hon bayingian yakât dopjeâk hon bawaŋgiaknomai. Yawu otnomai yanâmâ Anitâje nângâmu ârândânj otmu biwi heronje mannomai.

Yesuje ikje betnehen Yurasije kionbuap yakât sâop.

¹⁸ Nâmâ biwiyenjahât topje nângâm tem lâunihim manjetgât meyekmune mansain. Yawu gârâmâ kerek yengât ki yan. Miti pepaen den âlâ yuwu tap. “Bukune lau konok niat yaŋeâmâ mem purik pilânehop.” Den yawu tap yakât bonje teteâkgât yen tai yu osetyenjan gâtje âlâje mem bâlenekbuap. ¹⁹ Nâje sâp yiwerenje yu den ekyongoan yukât bonje tetewe sâm oap. Tetemu ekmâ yan Anitâ orop dopnetje konohâk oap yakât topje ekmâ nângâm henjenjunomai. ²⁰ Yakât yuwu sâmune nângâjet. Lohimbi âlâ me âlâje buku otnihimai yaŋe nâ otnihaiin sâm yan awonje hângânnohomu gewan yâk otbaŋgimai. Yawu gârâmâ nâje yawuâk hângânyongomune arinetâ buku otyinginomai. Yawu otyinginomai yaŋe yen otyingiaiin sâm yan nâ otnihinomai” Yawu sâop.

Yurasije Yesu betnehen kionbuapgât sâop

(Mataio 26:20-25 Mareko 14:17-21 Luka 22:21-23)

²¹ Yesuje yawu sâm biwiŋe umatje otmu yuwu sâop. “Bulâjanâk ekyongomune nângâjet. Yen tai yu osetyenjan gâtje âlâje betnehen kionbuap.” ²² Den sâop yamâ âlâhât sâop ya ki nângâmunje teteop. ²³⁻²⁴ Yâhâ nâ otmu Yesu biwinetje hikuakmâ konohâk ologgât nâmâ yâk hâlâhmâ tatban. Yakât otmâmâ Petoronje senjaŋak otmu ândâp katmune halowângen eknohom sâop. “Ya ekum ehâ. Yu âlâhât yap?” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâm eknohomu nângâm nâje Yesu yuwu sâm âikuwan. “Bâe, gâ yat yamâ âlâhât yat? Ya sârâ nângâwe.” ²⁶ Âikumune sâop. “Sot mem motokmâ waŋmune nambuap yakât yan.” Yawu sâm sot mem motokmâ Yurasi waŋmu miop. ²⁷ Miop yanâk Satanje biwiŋan kionjop. Biwiŋan kionjumu yaŋak Yesuje nângâm yuwu sâm ekuop. “Gâ yiwerenje yu me ya otbehât nanjat. Ya âlepje otbuat.” Yawu sâop. ²⁸ Yesuje Yurasi yawu sâm ekuop yakât topje bukulipjaŋe ki nângâwi. ²⁹ Yâhâ Yurasije nengât tewetsenje galemgum manminiop. Yakât otmâ bukulipje nombotjaŋe yuwu nângâwi. “Yurasije tewetsenje mem ari sot puluhuâkgât Yesuje ekuap,” yawu nângâwi. Yâhâ nombotjaŋeâmâ “Yurasije tewetsenje sâlikum nombotje hârem lok umburuk mansai ya yinggiâkgât ekuap,” yawu nângâwi. ³⁰ Yesuje sot mem motokmâ waŋmu miop yanâk Yurasije yahatmâ pilânenekmâ ariop.

Biwinenjaŋe kepeiakmâ buku oraŋgim mannom.

³¹⁻³² Yurasi gem arimu Yesuŋe yuwu sâm eknongop. “Anitâŋe nâ lok bulâŋe hânġânnohomu gewan yakât topŋe lohimbi kerekŋe nânġâm henġenġunġetġât kulem âlâ nâhâlen tetewuap. Tetemu lohimbi dondâŋe ekmâ nânġânġetâ âlâ kândâkdâ otmu mepaeneknomai. Yâhâ nânġe Anitâhât tem lâumune kulem tetemu ekġetâ ewe membe otmu yaŋak Anitâ mepaenomai.

³³ Bukulipne, emelâk Parisaio ekyongowan ya yawuâk ekyongomune nânġânġet. Sâp kâlep ki otmuâk pilâyekmâ ariwom. Yawu ġârâmâ ariwom yan ġurâ yeŋe arinomaihât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ pâinneknomai yamâ ki neknomai.

³⁴ Yawuhât den âlâ yuwu ekyongomune lâum mannomai. Nânġe biwinanġe kepeiyekmâ mansan yakât dopŋeâk yengu biwiyeŋanġe kepeiakmâ buku oraŋġim mannomai. ³⁵ Yawu oraŋġim mannomai yanâmâ yeŋe nâhât hoŋ banihim mansai yakât yen yekmâ nânġâyinġim henġenġunomai.” Yawu sâop.

Petoroŋe Yesu betguwuap yakât Yesuŋe sâop.

(Mataio 26:31-35 Mareko 14:27-31 Luka 22:31-34)

³⁶ Yesuŋe yawu sâmu Petoroŋe yuwu sâm âikuop. “Kutdâ, ġâ wosaken ariwuat?”

Sâmu sâop. “Yen pilâyekmâ arimune watneknomaihât dop ki tap. Yawu ġârâmâ hâmbâi sâp âlâenâmâ nâhâlen torokatnomai.” Yawu sâop.

³⁷ Sâmu sâop. “Kutdâ, wongât ġâ orop ki arinom yat? Yâhâ kasalipġanġe gohoŋetâ mumbuat yamâ nâ orowâk notgonomaihât nanġan.”

³⁸ Sâmu sâop. “Bukune, yuwu sâmune nânġâ. ġânġe nâ betnohom topne kurihiwuat. Betnohorâ kalimbuŋe otmu gokorok isewuap.” Yawu sâop.

14

Yesuŋe himbimân kawenennġe henġenġuwuap yakât sâop.

¹ Yesuŋe torokatmâ yuwu sâm eknongop. “Nânġe pilâyekmâ ariwom yakât ki nânġâm ketet otnomai. Yeŋe Anitâ tihit tihit amboŋahâlen biwiyeŋanġe kepeim manmai yakât dopŋeâk nâhâlen ġurâ biwiyeŋanġe kepeim mannomai. ² Awonġe tatmap yan emet biwiŋe dondâ tap. Yawu ki tap mâne, nânġe emelâk yakât sâm tetem ekyongombâm. Nâ in ki ariwom. Yeŋġât kawememune yan ari tatnomaihât ariwom. ³ Ari kaweyenġe henġenġum yanâmâ âwurem taka meyekmune nâ orowâk ari mannom. ⁴ Yâhâ nânġe Anitâhât tem lâum âi sâm nihiop ya tuhummemetem âwurem yâhâwomġât mâtâp ya emelâk ekyongowan.”

Yesuhâlen biwinnenġanġe kepeinom otmuâmâ Anitâhâlen yâhânom.

⁵ Yawu sâmu bukunenŋe âlâ, kutŋe Toma sâmu, yâkŋe yuwu sâmu âikuop. “Kutdâ, gâ wosaken ariuwat ya ki nanŋain. Yakât otmâmâ nengu mâtâp girawu ya watmâ gâhâlen takanom?”

⁶ Sâmu sâop. “Nâ ninak Anitâhâlen arinomai yakât mâtâp oan. Otmu Bulâŋe Amboŋeâmâ nâ mansan. Yakât otmâ lohimbî âlâ me âlâ Anitâhât den ekyongomune nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu nâhâlen torokatmâ mannomai yaŋe manman kârikŋan mannomai. ⁷ Yeŋe nâhât topne nâŋgâm metewi mâne Awoŋnahât topŋe emelâk nâŋgâmbâi. Yawu gârâmâ sâp yupâek nâ nekmâ nâŋgânomai yamâ Awoŋnahât topŋe nâŋgâm heŋgeŋgunomai.” Yawu sâop.

⁸ Yawu sâmu Pilipŋe sâop. “Kutdâ, awoŋnenŋe tiripnongorâ eknehât nanŋain. Ekmunŋe biwinenŋe huruŋ sâwuap.”

⁹ Sâmu sâop. “Pilip, yenâmâ nâ orop sâp kâlep manmâ gain. Yakât otmâ girawuhât otmâ nâhât topne ki nanŋat? Anitâ orop dopnetŋe konohâk oap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe nâhât topne nanŋap yamâ Awoŋnahât topŋe gurâ nanŋap. Topnetŋe yawu tapgât wongât “awoŋnenŋe tiripnongorâ ekne” sâmu eknohoat? ¹⁰ Nâmâ Awoŋ orop biwi nâŋgân nâŋgânetŋe hikuakmâ dop konohâk otmu tatmait yakât topŋe nanŋat.” Yawu sâmu ekum yuwu sâmu eknongop. “Nâŋe den ekyongoman yuâmâ nine eŋgatneâk me ninahâlâk otmâ ki sâman. Awoŋ orop biwi nâŋgân nâŋgânetŋe konohâk otmâ tatmait. Yakât otmâ yâkŋe mâmâŋe otnihimu yâkât wâtŋan kinmâ kulem topŋe topŋe mem gaman. ¹¹ Yawu gârâmâ Awoŋ orop biwi nâŋgân nâŋgânetŋe hikuakmâ konohâk tatmait ya nâŋgâŋetâ bulâŋe olâkgât nanŋan. Ya nâŋgâŋetâ ki bulâŋe otbuap otmuâmâ kulem topŋe topŋe mem gamune ekmai yakât nâŋgânomai yanâmâ netgât nâŋgâŋetâ bulâŋe otbuapgât nanŋan. ¹² Bulâŋanâk ekyongomune nâŋgâŋet. Awoŋnaŋe mâmâŋe otnihimu yâkât wâtŋan kinmâ âi memune bulâŋe tetemap. Yakât otmâ Awoŋnahâlen âwurem yâhâwom yanâmâ âi bulâŋe pato tetemu eknomai. Dop yawuâk lohimbî âlâ me âlâŋe nâhâlen biwiyenâŋe kepeim manŋetâ mâmâŋe otyiŋgiwom. Yawu otyiŋgimune nâhât wâtŋan kinmâ âi meŋetâ bulâŋe tetewuap. ¹³ Awoŋnahâlen arimune yan yeŋe biwiyenâŋe nâhâlen kepeim yu me yakât ulitnohomai yamâ âlepŋe nâŋgâyiŋgiwom. Nâŋgâyiŋgimune bulâŋe tetemu lohimbî ekmâ Awoŋne mepaenomai. ¹⁴ Yakât yâhâpŋe sâmune nâŋgâm heŋgeŋgunet. Yeŋe nâhâlen biwiyenâŋe kepeim yu me yakât ulitnohonomai yamâ âlepŋe nâŋgâyiŋgiwom.

Wâtgât mâmâŋahât Heak gewuap yakât Yesuŋe sâop.

¹⁵ Yeŋe nâhâlen biwiyenâŋe kepeim mannomai yakât bonŋe yamâ nâhât tem lâum mannomai. ¹⁶ Yawu manŋetâ nâŋe Awoŋne ulitgumune yâkŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak

hângângumu ge mâmâñe otyingimu yâkât wâtñan mannomai. ¹⁷ Yâhâ yeñe yâkât wâtñan mansai. Yakât otmâ yeñe yâkât topñe nañgai. Yâhâ hâmbâi yâkñe biwiyenjan ge mâmâñe otyingiwuap. Lohimbi biwiyenjan pâlâmñe otmâ belângen mansainje yâkât topñe ki nañgai. Yakât otmâmâ ya yeñgâlen ki ge mâmâñe otyingiwuap.

¹⁸ Nâ yiwerenjan pilâyekmâ ariwومان. Yâhâ yen mandu yawu otmâ manmaihât nâñe âwurem gewom. ¹⁹ Yâhâ pilâyekmâ yâhâwom yakât kakñan lohimbi biwiyenjan pâlâmñe otmâ belângen manmainjan âlâkuâk ki neknomai. Yawu gârâmâ yenâmâ âlâkuâk neknomai. Otmu nâñe mumuñambâ yahatmâ manman kârikñan manmâ yâhâwom. Yakât otmâ yeñe gurâ mumuñambâ yahatmâ nâhâlen torokatñetâ orowâk manmâ yâhânom. ²⁰ Yâhâ mumuñambâ yahatbom yanâmâ nâ Awonjan orop biwi nâñgân nâñgânnetñe hikuakmâ konohâk tatmait yakât topñe yeñe nâñgâm henjenjunomai. Otmu yen orop biwi nâñgân nâñgânnetñe hikuakmâ konohâk mansain ya gurâ nâñgânnetâ keterakbuap.

²¹ Lohimbi âlâ me âlâñe nâhâlen biwiyenjan kepeim manmai yamâ nâhât den nâñgâm tem lâunihimai. Otmu nâhâlen biwiyenjan kepeim mannomai yamâ Awonjan wawaeyekmâ tihityenjan otbuap. Otmu yeñe nâ orop konohâk otñetâ yanâmâ nâñe biwiyenjan gemune topne nâñgâm henjenjunomai." Yawu sâop.

²² Yawu sâmu Yurasi Simon nanñe yâkât nambenjan yuwu sâmu ekuop. "Kutdâ, sârâ nâñgâwe. Biwinenjan gerâ topge nâñgâm henjenjunom. Yâhâ wongât otmâ lohimbi belângen mansai ya yeñgât biwiyenjan ki gerâ topge nâñgânomai?" Yawu sâop.

²³ Sâmu sâop. "Lohimbi âlâ me âlâñe nâhâlen biwi nâñgân nâñgânyenjan kepeim manmainjan nâhât denne nâñgâm lâumai. Lohimbi yawuya Awonjan wawaeyekmâ tihityenjan otmu net orowâk manmâ yâhânomai. ²⁴ Yâhâ lohimbi âlâ me âlâñe biwi nâñgân nâñgânyenjan nâhâlen ki kepeim manmainjan nâhât den ki lâumai. Yâhâ nâñe den kâsikum yingim gaman yuâmâ nine enjatneâk otmâ ki kâsikum yingiman. Awonjan sâmu nihiop ya kâsikum yingiman. ²⁵ Yâhâ sâp yiwerenjan yu pilâyekmâ yâhâwom yakât topñambâek ekyongoan. ²⁶ Yawu gârâmâ pilâyekmâ yâhâwom yakât kakñan Awonjan ikñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge nâhât âi torokatmâ tâtâem mâmâñe otyingimu nâñe den kâsikum yingiminiwan ya bunewâk nâñgânnetâ keterak yingiwuap.

²⁷ Nâ pilâyekmâ yâhâwom. Biwiyenjan itonjan galanjan otmapgât biwi sânduhân katyeksan. Otmu lohimbi belângen manmainjan

yen biwi sânduhân katyekne sâ m otnomai yamâ imbiâk otnomai. Yâkne otnomai yawu ki otbom. Nâneâmâ yen orowâk manmâ biwi sânduhân katyekmune yanâk manmâ yâhânomai. Yakât nângâm ki gorâyingsiâk. ²⁸ Emelâk yuwu sâ m ekyongoan. “Nâ pilâyekmâ yâhâwom. Hâmbâi mâne âwurem gewom.” Ya nangai. Yâhâ yeje nâhâlen biwiyeñeñe kepeim mansai mâne nâne Awoñnahât sâtgât âi tuhum pesuk pilâm yâkâlen âwurem yâhâwom yakât nângâm herone nângâmbâi. ²⁹ Nâne yiwerene den ekyongoan yukât bulâne tetemu eknomai. Tetemu ekmâ yan topne nângâm heñgeñgunomai. ³⁰ Yiwerene manman bâleñahât amboñeñe hoñ bawalipne hângânyongomu taka meneknomai. Yakât otmâ nâne yen orop den kâlep huhunomgât sâp bia. Yamâ benne manman bâleñahât amboñe yakât amutgen ki mansan. ³¹ Yawu gârâmâ nâne Awoñnahâlen biwinane kepeim yâkât amutgen manman ya lohimbî kerekne nângâñetgât Awoñnahât tem lâuwanñiman. Lâuwanñim umatne tetenihiwuap yu ki tetenihiâk sâ m ki ulitguwom. Yakât otmâmâ yahatñetâ arine.” Yawu sâop.

15

Yesuje wain tâkñan hâum ikñahât topne sâop.

¹ Yesu ikñan hâum yuwu sâ m eknongop. “Nâ wain tâkne yan hâum ninahât topne sâ m ekyongomune nângâñet. Nâmâ wain topne yawuya. Yâhâ yenâmâ wain kele awatne yawuya. Yâhâ Awoñneâmâ wain kalam yakât amboñe yawuya. Ikñahâk wain bulâne kinñitne orowâk kinâkgât hârâtne kum heñgeñgumap. ² Yâhâ awatne âlâhât bonne ki kinmap yamâ Awoñnane hârem panmu hâlâlân sâmap. Yâhâ awatñahât bonne kinmap yamâ bonne kinñitne orowâk kinâkgât hârâtne kum heñgeñgumap.

³ Yakât dopneâk nâne den kâsikum yingim gaman ya nângâñetâ bulâne otmu biwiyeñeñe nâhâlen torokatmai. ⁴ Nâhâlen torokatñetâ biwinenne hikuakmâ konohâk otmu nâhât wâtnan manmâ yâhânomai. Yakât torokatmâ hâum sâwe. Wain awatne pak sâ m gewuap otmuâmâ yan bonne âlâ ki kinbuap. Yakât dopneâk yeje nâhâlembâ dâiakmâ mannomai yanâmâ bonne yengâlen ki tetewuap.

⁵ Nâneâmâ wain topne yakât dop oan. Yâhâ yejeâmâ wain kele awatne yakât dop oai. Gârâmâ yeje nâhâlen torokatñetâ orowâk mannom yamâ yengâlen bonne âilongo tetewuap. Yâhâ yeje nâ pilâneknomai yamâ yengâlen bonne âlâ ki tetewuap. ⁶ Yâhâ wain awatne âlâne bonne ki tetewuap yamâ hârem panmu hâlâlân sâwuap. Hâlâlân sâmu kâlâwân unjetâ sewuap. Yakât dopneâk lohimbî âlâ me âlâne pilâneknomai yamâ Awoñnane panyekmu hem nâpumân ge kionjetâ kâlâpne

seyekbuap. ⁷Yâhâ yeŋe nâhât den lâum manŋetâ biwinenŋaŋe hikuakmâ konohâk otbuap yan yeŋe yu me yakât ulitnohonomai yamâ âlepŋe nâŋgâyiŋgiwom. ⁸Yeŋe nâ orop manmâ tem lâumihinomai yanâmâ yakât bonŋe manman âlonŋo yeŋgâlen tetewuap. Yeŋgât manman tetemu lohimbine yekmâ nâhât hoŋ bawalipne sâm Awoŋne mepaenomai. ⁹Yâhâ Awoŋnaŋe wawaenekmâ tihitne otmâ gap yakât dopŋeâk nâku yawuâk wawaeyekmâ tihityeŋe otmâ gan. Yakât otmâmâ ki betnohonomaihât naŋgan. ¹⁰Nâŋe Awoŋnahât tem lâum manmune yaŋak yâkŋe biwiŋaŋe kepeinekmâ gamap. Yakât dopŋeâk yeŋe nâhât tem lâum mannomai yanâmâ nâku yawuâk biwinane kepeiyekmâ yâhâwom.

¹¹Yeŋe nâhât den nâŋgâm biwiyeŋan katmâ herone kakŋan manŋetgât nâŋe ninan hâum ekyongoan. Yakât otmâ tem lâumihim mannomai. Yanâmâ yeŋgât nâŋgâm nâku yawuâk biwi hero nâŋgâyiŋgiwom. ¹²Yâhâ den âlâ yuwu sâm ekyongomune lâum manŋetgât naŋgan. Nâ orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgiain yakât dopŋeâk yengu yawuâk biwiyeŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgim mannomai. ¹³Yâhâ lok âlâ me âlâŋe buku âlâhât tep âlep nâŋgâwaŋgim sâreŋetâ yakât yongoŋetâ munomai yuŋe buku orotgât mâtâp âlâlâ kerek wangiap. ¹⁴Otmu yeŋe nâhât tem lâum mannomai yamâ nâhât bukulipne yawu mannomai.

¹⁵Yâhâ lok kunŋe âlâŋe ikŋe biwiŋan den tatmap ya hoŋ bawalipŋe ki ekyongomap. Yawu gârâmâ Awoŋnaŋe den eknohomap yamâ nâŋe kerehâk ekyongom gan. Yawu otman yakât nâŋgâm hoŋ bawalipne ki sâyiŋgiwom. Yamâ bukulipneâk sâmune ârândân otbuap. ¹⁶Yawu gârâmâ yeŋe ki menekbi. Nâŋe yen meyekmâ âi sâm yiŋgim hâŋgânyongomune arinomai. Ari lohimbi nâhât den pat âlepŋe ekyongoŋetâ nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu manman kârikŋan mannomai. Yakât otmâ yeŋe wuân me wongât nâŋgâm nâhât wâtnan kinmâ Awoŋne ulitgunomai yamâ âlepŋe nâŋgâyiŋgiwuap. ¹⁷Yakât den emelâk yan ya yâhâpŋe sâmune nâŋgâŋet. Yeŋe biwiyeŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmâ buku oraŋgim mannomai.

Lohimbi belângen manmaiŋe Yesuhât komot yeŋgât hâkâŋ otmai.

¹⁸Lohimbi belângen manmaiŋe kasa otyiŋginomai yanâmâ ki pârâk pilânomai. Kândikum emelâk nâ kasa otnihiwi yawuâk yeŋgât kasa otyiŋginomai. ¹⁹Yâhâ orotmeme bâleŋe otmâ mansai ya yeŋgâlen torokatmâ yawuâk otmai mâne buku otyiŋgimbâi. Yawu gârâmâ yenâmâ emelâk nâŋe nine pat kuyiŋgim meyekmune nâhâlen torokatbi. Yawu torokatbi

yakât otmâ lohimbi yaņe yeņgât hâkâņ otmâ mem ge katyekne sâm otmâi.

²⁰ Nâņe emelâk den yuwu ekyongowan ya biwiyenjan katmâ nâņgânômai. Lohimbiņe lok kunņe otmu yakât hoņ bawalipņe yamâ kapam dop konohâk yongom hâhiwin yiņginômai. Yawu gârâmâ nâ mem âlâlâ tuhunekmâ hâhiwin nihim mansai yakât dopņeâk yen yawuâk mem âlâlâ tuhuyeknomai. Yâhâ lohimbi nombotņe nâ buku otnihim denne nâņgâmâi mâne yen gurâ yawuâk lohimbi nombotņe buku otyiņgim denyeņe nâņgâmbâi. ²¹ Lohimbi belângen mansaiņe Awoņnaņe hâņgânnohomu gewan yâkât topņe ki naņgai. Topņe ki naņgai yakât otmâ yen gurâ kasa otyiņgim mem âlâlâ tuhuyeknomai. ²² Yawu gârâmâ nâņe hânân yu ki ge Awoņnahât topņe ekyongowan mâne yâkņe betnihimbâi yakât tosa ki membâi. Yamâ tosa miai yakât âlâ me âlâhâlen gâitmâ tâwâeyeknomaihât dop âlâ ki otbuap. ²³ Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâņe nâhât hâkâņ otmâ betnihim manmai yaņe nâ otnihiaian sâm Awoņne otbaņgimai. ²⁴ Yakât torokatmâ sâwe. Nâņe hohetyenjan manmâ kulem topņe topņe ki orotņe ya mewan mâne ki ekņetâ tâņât otmu tosa membâi. Yawu gârâmâ kulem meman ya ekmai yamâ Awoņnâit betnitgim mansai. ²⁵ Yawu gârâmâ yeņgât miti pepaen den âlâ tap yakât bonņe teteâkgât yawu oai. Den ya yuwu tap. “Lokņe imbiâk kasa otnihiai.” Den yawu tap.

²⁶ Nâmâ hâmbâi Awoņne ekumune ikņe Wâtgât mâmâņahât Heak hâņgângumu gewuap. Ge lohimbi biwiyenjan kioņmu nâhât den pat âlepņe nâņgâņetâ bulâņe otbuap. ²⁷ Otmu yenâmâ nâ orowâk manmâ âi topņe katmâ gain yakât mem hewewenj tuhuyekmu nâhât den pat âlepņe sâm haņ tuhunomai.”

16

¹ Yesuņe den âlâ yuwu sâm eknongop. “Lohimbi belângen manmaiņe mem âlâlâ tuhuyekmâ hâhiwin yiņginômai yanâmâ ekmâ ki pârâk pilâm betnihim biwiyenje âlâhâlen katmai hât den yu ekyongoan. ² Yakât torokatmâ sâwe. Lohimbiņe yeņgât hâkâņ otmâ miti emetņambâ kewilâyekņetâ ge yae-hen mannomai. Yâhâ hâmbâi mâne belângen mannomai yaņe Anitâhât sâtgât oain sâm yongoņetâ munomai. ³ Yamâ Awoņ orop netgât topnetņe ki nâņgâm henģenģum mem âlâlâ tuhuyeknomai. ⁴ Yâhâ emelâk yakât ki ekyongowan. Yawu gârâmâ pilâyekmâ ariwoman yakât emet inânņan den yu ekyongoan. Arimune yeņjâk tatņetâ mem âlâlâ tuhuyeknomai yanâmâ den ekyongoan yu nâņgâm mannomai.

Wâtgât mâmâņahât Heakgât nep

⁵ Nâmâ hângânnohomu gewan yâkâlen purik sâam âwurem yâhâwom. Yawu gârâmâ yengâlen gâtne âlâ me âlâne nâhât topne girawuhât yâhâwuât sâam ki ânohomai. ⁶ Nâne katyekmâ yâhâwom sâamune nângânetâ biwiyene umatne oap.

⁷ Bukulipne, bulânânâk sâamune nângânet. Nâne ki pilâyekmâ âwurem yâhâwom mâneâmâ Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakne ki ge mâmâne otyingiwuap. Yawu gârâmâ pilâyekmâ âwurem yâhâwom yanâmâ hângângumune ge mâmâne otyingim biwi sânduhân katyekbuap. ⁸⁻⁹ Gem yan lohimbinje nâhâlen biwiyenane ki kepeim tosa otmai ya engatyejan gemu nângânetâ keterakyingiwuap. ¹⁰ Otmu Anitâne lohimbi yekmu ârândân olâkgât âi sâam nihiop ya tuhum tin pilâm katyekmâ âwurem yâhâwom yakât topne gurâ nângâm heengenunomai. ¹¹ Otmu Anitâne manman bâlenahât ambojne sâam hârewanngim mem ge kalop yakât nângânetâ keterakbuap. Yawu nângâm heengenunomai nâhâlen biwiyenane kepeim mannomai.

¹² Nâne sâp yiwerene den umatne topne topne tap ya kâsikum yingimbâm. Yamâ yiwerene yakât topne nângânomaihât dop bia. ¹³ Hâmbâi mâne Anitâne ikne Wâtgât mâmânahât Heak hângângumu ge den bulâne ekyongomu nângânomai. Yawu otmu yâkât topne nângâm heengenunomai. Yâkneâmâ ikne engatneak ki watmâ ekyongowuap. Anitâhât den ya konohâk ekyongom mâmâne otyingimu yu me ya tetewuap ya ekmâ topne nângâm heengenunomai. ¹⁴ Yâhâ lohimbi nine pat mannomai ya yengât biwi nângân nângânyene mem kusânyingimu nâhât topne nângânetâ keterakyingiwuap. Nângânetâ keterakyingimu nâhât nângânetâ yahatmu mepaeneknomai. ¹⁵ Otmu den bulâne Awonahât nângân nângânjan tap ya eknohomap. Yawu eknohomu yanak nâku yawuâk Wâtgât mâmânahât Heak ekumune topne sâam tetem ekyongowuap.

Yesuhât honj bawalipnane engat hako sâp kâlep ki nângâwi.

¹⁶ Nâ yen orop sâp kâlep ki mannom. Pilâyekmâ yâhâwom. Manmâ sâp kâlep ki otmuâk âwurem gewom.” ¹⁷ Yesune yawu sâam eknongomu nângâm pâpguwin. Nângâm pâpgum nennahâk yuwu sâam alahu gulahu otbin. “Yamâ girawuhât yawu yap. “Nâ pilâyekmâ Awonahâlen yâhâmune ki neknomai.” Otmu “pilâyekbom ya kâlep ki otmuâk âwurem gemune neknomai.” yawu yap. ¹⁸ Yawu yap yamâ topne girawuhât otmâ yap?” sâam yakât topne pâpgum alahu gulahu otbin.

¹⁹ Yawu sâam alahu gulahu otmâ yakât Yesu âikune sâam otbin. Yawu nângâmunne biwinenene ekmâmâ yuwu sâam eknongop. “ “Nâne pilâyekmâ yâhâwom gârâmâ sâp kâlep ki otmuâk âwurem gewom,” yawu ekyongomune nângâm

biwi yâhâp otmâ topñahât âinohone sâam oai. ²⁰ Yakât yuwu sâam ekyongomune nângâñet. Nâñe pilâyekmâ ariwom yan nâhât isem enjat hako nângânomai. Enjat hako nângânomai yanâmâ lohimbil belângen mansainje kândâtyeñe kuwiknomai. Otmu yengât biwi nângân nângânyeñe umatñe otbuap yamâ sâp kâlep ki otbuap. Yakât kakñanâmâ âlâkuâk heronje pato nângânomai. ²¹ Den yukât topñe nângâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâamune nângâñet. Imbilipnenñe naom mene sâam hâliliakmâ tatmâ memai. Otmu naom ya kionmu yan hâkyeñe sâanduk sâamu heronje pato nângâm yakât kakñan hâhiwin nângâmai ya nelâmyongomap. ²² Yakât dopñeâk nâñe pilâyekmâ arimune enjat hako nângânihinomai. Otmu sâp kâlep ki otmuâk âwurem gemune nekmâ tepyeñe sâanduk sâamu heronje pato nângânomai. Heronje nângâñetâ lok âlâ me âlâñe yâhâpñe enjat hakoân ki katyeknomai. ²³ Yâhâ sâp yan nine topne ki nângâm pâpgunomai. Yakât otmâ âi pâi ki tuhuneknomai. Den bulâñanâk sâamune nângâñet. Yeñe biwiyeñeñe nâhâlen kepeim wuân me wongât nângâm awonje ulitgunomai yamâ âlepñe nângâyinjiwuap. ²⁴ Yamâ emelâk âi topñe katbin yapâek yeñe wuân me wuângât awonje ki ulitgum ganjetâ yu oap. Yâhâ sâp yiwerenje yupâek âlepñe nâhâlen biwiyeñeñe kepeim awonje ulitgum manñetâ nângâyinjimiu heronje kakñan manmâ yâhânomai.

²⁵ Nâñe yu me yakât den âlâen hâum ekyongoman. Gâmâlâhâmâ awonñahât topñe ya nângâñetâ keterakbuapgât tâñ tâñâk ekyongowom. ²⁶ Sâp yanâmâ nâhâlen biwiyeñeñe kepeim awonje tâñ tâñâk ulitgunomai. Yakât otmâmâ nâñe yengât kaweyenjan kinmâ hilâm ârândânñe ki ulitguwom. ²⁷ Nâmâ âi topñe ki katmâek awonje orop embânâmbâek tatmâ gam yanjak pilâm hânân yuân gewan ya nângâñetâ bulâñe otmu biwiyeñeñe nâhâlen kepeim mansai. Yawu mansai yakât Awonñeñe wawaeyekmâ tihityeñe otmap. ²⁸ Bulâñanâk nâ Awonñahâlembâ gewan. Yakât otmâ âi tuhum pesuk pilâm âwurem yâhâwe sâam oan.” Yawu sâop.

²⁹ Yesuñe yawu sâamu yuwu sâam ekuwin. “Yiwerenjeâk eksain. Gâñe den tâñ tâñâk eknongorâ yakât topñe tetemu nângâmunñe âlepñe oap. ³⁰ Gâñe biwinenñe kerek ekmâ nângâmat. Yawu gârâmâ biwinenñan tap yakât ki hâum pâp gumat. Yakât otmâ Anitâñe hângângohomu ge mansat yakât nângâmunñe bulâñe oap.” Yawu sâwin.

³¹ Sâamunñe sâop. “Âlepñe nâhât topne yiwerenje nângâm biwiyeñeñe nâhâlen tinâk kepeim mansai. ³² Yawu gârâmâ sâp kâlep ki otmuâk kinñityenahât otmâ pilânekmâ tiok taok otmâ âlâhu kapiñan kapiñan arinomai. Arinjetâ nâmâ niniâk ki tatbom. Awonje orowâk tatdom. ³³ Yawu gârâmâ yuwu

sâmune nângânet. Yeŋe nâhâlen torokatŋetâ biwi nângân nângânnenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu biwi sânduhân mannomaihât den yu ekyongoan. Yeŋe yawu manŋetâ lohimbi belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhuyeknomai yanâmâ ki lohotŋe otnomai. Yamâ nâŋe emelâk manman bâlenjahât amboŋe mem ge katmâ kunyeŋe pato mansan ya nângâm mannomai.”

17

Yesuŋe hoŋ bawalipŋe yeŋgât nângâm Anitâ ulitguop.

¹ Yesuŋe den yawu sâŋ eknongom senŋe pak sâŋ himbimân ekmâ âwâŋe yuwu sâŋ ekuop. “Awoŋ, lohimbiŋe nekŋetâ yahatmu mepaeneknomaihât sâp tâlâhuap. Yawu gârâmâ gâŋe mâmâŋe otnihirâ tem lâuhihim mansan. Yakât otmâ lohimbi kerek wawaeyekmâ tihityeŋe otbe sâŋ oat yakât bulâŋe ekmâ mepaehekmâ mannomai. ² Emelâk “Lohimbi kerek yeŋgât kunyeŋe otmâ manbuat” sâŋ âi nihion. Yakât otmâ emelâk lohimbi yeŋgât manman kârikŋahât pat kuyiŋgion yamâ biwiyeŋe mem hewewen tuhurâ nâhâlen torokatnomai yamâ yakât bulâŋe yiŋgiwom. ³ Yâhâ manman kârikŋahât topŋe yuwu. Gâ konok Anitâ bulâŋe tatmâ gamat. Otmu gâŋe tihityeŋe otbe sâŋ nâ hângânnohorâ gewan. Ya lohimbiŋe nângânetâ bulâŋe otmu netgâlen biwiyeŋaŋe kepeim mannomai yamâ manman kârikŋe yiŋgimune menomai. ⁴ Gâŋe âi sâŋ nihim hângânnohorâ gewan ya tuhum pesuk pilâwom yanâmâ lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe ekmâ mepaeheknomai. ⁵ Awoŋ, embâŋân hân himbim ki kândikyotgon yan biwinetŋe konohâk otmâ orowâk tatmâ gawit. Yawu gârâmâ himbim pilâm hân yuân ge mansan. Yakât otmâ sâp yiwereŋe yuâmâ gâhâlen âwurem gamune emelâk orowâk tatmâ gawit yawuâk orowâk tatmâ yâhârom.

⁶ Awoŋ, angoân lok kâiân konok yu lok bâleŋe yeŋgâlembâ meyehon. Meyekdâ nâhâlen torokatŋetâ gâhât topge sâŋ tetem ekyongoman. Ekyongom gamune yan nâhât tem lâum manmai. ⁷⁻⁸ Gâŋe den eknohon yamâ kerehâk sâŋ tetem ekyongomune nângânetâ bulâŋe otmap. Otmu gâŋe hângânnohorâ gewan ya gurâ yawuâk nângânetâ bulâŋe otmap.

⁹⁻¹⁰ Yawu nângâm nâhât âi torokatmâ tuhum tiŋ pilâm net orop mannogât mâmâŋe otyiŋgihât nanŋan. Mâmâŋe otyiŋgirâ nâhât wâtŋan kinmâ den pat âleŋe ekyongoŋetâ lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe nângâm mepaenekmâ mannomai. Yawu otmâ ya yeŋgât nângâm ekgohoan. Yâhâ lohimbi belângen manmai ya yeŋgât ki ekgohoan. ¹¹ O, Anitâ Awoŋne. Topge ikŋiâk tap. Tat tatge âlâ kândâkdâ tatmâ gaonŋak

tatmâ gamat. Otmu tatmâ yâhâwuat. Yiwerenêamâ hon bawalipne pilâyekmâ gâhâlen âwurem gawom. Yawu gârâmâ nâhât hon bawalipne yuñe yuân torokatmâ lok bâleñe yengât hohetyenjan mannomai yamâ gâñe mâmâñe otyingim tihityene otbuat. Mâmâñe otyingirâ netñe biwinetñe konohâk otmap yakât dopñeâk lok yuñe biwi konok otmâ mannomai. ¹² Yawu gârâmâ hon bawalipne yu orowâk manmâ gain yuñe pilânekâmâ ari hiliwahomaihât mâmâñe otyingim gaman. Yâhâ gâñe mâmâñe otnihimat yawuâk mâmâñe otyingiman. Otmu miti pepaen den âlâ tap yakât bulâñe teteâkgât bukuyene âlâ osetyenjan gâtñe âlâñe pilânenekâmâ arap. Yâhâmâ hem nâpumân ge hiliwahowuapgât pat mansap.

¹³ Yâhâ nâ gâhâlen gawoman. Yakât otmâ âi sâm nihion ya memune herone nângânihimat yakât dopñeâk hon bawalipñe nâhât âi torokatmâ tuhunomai yan herone nângâyingiwom. Yakât topñe nângâm herone kakñan mannomaihât nâñe senyenjan kinmâ den ekgohoan yu nançai. ¹⁴ Yâhâ emelâk nâmâ himbimâmbâ ge gâhât den kâsikum yingimune nângâñetâ bulâñe otmu orotmemeyene bâleñe bet pilâm nâhâlen torokatmâ himbimgât pat oai. Yakât otmâ lok bâleñe ya yengât nângâm hâkâñ otmai. ¹⁵⁻¹⁶ Yâhâ nâhâlen torokatmâ himbimgât pat mansai. Yakât otmâ gâñe mem dâiyekdâ pilâm gâhâlen yâhâñetgât ki nançan. Yawu gârâmâ Bâleñahât Amboñe mem hilipyongomapgât mâmâñe otyingihât nançan. ¹⁷ Mâmâñe otyingirâ orotmeme bâleñambâ keterakmâ gâhât den bulâñe lâum manmâ yâhânomai. ¹⁸⁻¹⁹ Gâñe angoânâk âi sâm nihim hângânnohorâ ge tem lâuhihim gâhât den pat âlepñe ekyongom gan. Yakât dopñeâk nâku âi sâm yingim hângânyongomune ari lohimbi den pat âlepñe yakât ekyongonomai.

Yesuñe ikñe komolipñe nengât nângâm Anitâ ulitguop.

²⁰ Awon, sâp yiwerene yuâmâ nâhâlen torokatmâ mansai ya yengâlâk ki sâm ulitgohoman. Hâmbâi lohimbi dondâñe nâhât den pat âlepñe nângâñetâ bulâñe otmu biwiyeñe nâhâlen katnomai ya yengât ulitgohomune nângâ. ²¹ Awon, gâ orop biwi nângân nângânetñe kepeiakmâ konohâk oait. Yakât dopñeâk lohimbi yañe netgâlen biwiyeñe kepeim konohâk otmâ mannomaihât nançan. Yâhâ biwi konohâk otmâ mannomai yanâmâ lohimbi belângen mansaiñe manmanyene ekmâ yuwu nângânomai. “Anitâñe Yesu hângângumu ge mâmâñe otyingimu yañak biwi konok otmâ buku orañgimai.”

²²⁻²³ Otmu gâñe hângânnohom mâmâñe otnihirâ ge hohetyenjan manmune biwinetñe konohâk otmait yakât topñe nângâm hençençuai. Yakât dopñeâk nâñe hângânyongom

mâmâñe otyingimune nâ orop biwiyenê konohâk otmâ man-nomai. Yawu mannomai yanâmâ lohimbi hânñan kulemñan mansainê gâñe wawaenekmat yawuâk wawaeyekmâ tihi-tyenê otbe sârn nâ hânğânnohorâ gewan yakât topñe nânğâm henğenğunomaihât ulitgohoan.

²⁴ Awon, lohimbinê biwiyenê nâhâlen katmai yamâ nâ orowâk himbimân tatnom yakât emelâk pat kuyingion. Otmu gâñe embânân hân himbim ki kândikyotgon yan biwihane kepeinekmâ gâ orowâk himbimân tatbisâit yakât sârn nihion. Yakât otmâ pat kuyingion yakât bulânê tetemu himbimân net orowâk tatmâ mepaeneleknomaihât ulitgohoan.

²⁵⁻²⁶ Awon, lohimbi belângen mansainê gâhât topge ki nanğai. Yawu gârâmâ nânğâmâ gâhât topge nânğâm lok yuñe nâhâlen biwiyenê katmâ mansai ya ekyongomune tipñe nânğânjetâ keteraksap. Yakât otmâ gâñe wawaenekmâ hânğânnohorâ gewan ya nânğâm henğenğuai. Yâhâ nânğe kulem membom yan gâñe wawaeyekmat yakât topñe nânğâm henğenğunomai.” Yawu sâop.

18

Parisaio yengât tembe lâulipyenêñe Yesu mewi.

(Mataio 26:47-56 Mareko 14:43-50 Luka 22:47-53)

¹ Yesuñe yawu sârn âwânê ekumu pesuk sârn hoñ bawalipñe nen menenekmu ba to tipñe âlâ, kutñe Kitoron sârn, ya hâtikguwin. Ya hâtikum nak âlâ, kutñe Oliwa, ya kambatñe kâmetbi yan yâhâwin. ² Yâhâ emelâk manmâ gawin yan Yesuñe menenekmu yan yâhâ tatmâ nânğâminiwin. Yakât otmâ Yurasi kapi ya nânğâop. ³ Yakât otmâ Yurasinê betñehen kionmâ Parisaio otmu hotom uminiwi ya yengât sâtğât otmâ tembe lâulipyenê dâiyekmu unam, tewet, kapamğât senñe âlâlâ miakmâ balam saum nengâlen tohowi. ⁴ Toho mem tetenekñetâ umatñe yu Yesu kakñan yâhâwuap ya emelâk nânğâop yakât otmâ katnenekmâ gotyenñan ba yuwu sârn âiyongop. “Yen âlâhât pâinsai?” sâop.

⁵⁻⁶ Sârn sâwi. “Nenâmâ lok âlâ, kutñe Yesu, yamâ Nasaret kapi ambonê yâkât pâinsain,” sâwi.

Sânjetâ sâop. “Lok yamâ nâ yu.”

Sârn Yurasi otmu orowâk takawinê denñe nânğâm pârâk pilâm umutyenê arimu hânân ge pare iwi.

⁷ Yawu otmâ yâhâpñe âiyongom sâop. “Yen âlâhât pâinsai?”

Sârn yahatmâ kinmâ sâwi. “Lok âlâ, kutñe Yesu, yamâ Nasaret kapi ambonê,” sâwi.

⁸ Sânjetâ sâop. “Nâ emelâk ekyongoan. Lok yamâ nâ yu. Nâ pâinneksai yakât otmâ hoñ bawalipne yu pilâyekñetâ yahatmâ arinjetğât nanğan.” Yawu sâop. ⁹ Yawu sârn yan den emelâk

yuwu sâop yakât bulâñe teteop. “Awoñ, gâñe lok yu mâmâñe otyingirâ nâhâlen biwiyenaje kepeim mansai yu yengât ti-hityenje otmune âlâ ki hiliwahoap.”¹⁰ Yawu sâmu Petoroñe tewetñe mem yahatmâ hotom um manbi ya yengât kunyenje manop yâkât hoñ bawanje, kutñe Maiko sâmu, yamâ ândâpñe nombot ya topñambâek kârâm hâreop.¹¹ Kârâm hâremu Yesuñe ekmu bâlemu yuwu sâmu ekuop. “Yawu otdâ bâleap. Umatñe yu tetenihimu sât gum mumbomgât Awoññe mâtâp sâmu nihiop ya ki watbomgât nanjat hâ? Âlâñe yakât ki ekgohop?” Yawu sâop.

Yesu mem Anasihâlen ariwi.

¹²⁻¹³ Yesuñe yawu sâmu ekumu Roma tembe lâu ya yengât kunyenaje sâmu tembe lâulipñe otmu Parisaio yengât tembe lâulipyenaje Yesu mem bânje sâhâm menduhuwi. Yawu tuhum mem lok sombo âlâ, kutñe Anasi sâmu, yâkât emelan yâhâwi. Anasi yamâ lok âlâ, kutñe Kaipa sâmu, yâkât lamatñe. Yâhâ Kaipa yamâ homban yakât hotom uminiwi ya yengât kunyenje pato manop.¹⁴ Yawu gârâmâ Kaipañeâmâ nen Yura lohimbî kerekñe hiliwahomaingât Yesu konok mumbuapgât nângâm papatolipnenñe ekyongop.

Petoroñe Yesu betguop.

(Mataio 26:69-70 Mareko 14:66-68 Luka 22:55-57)

¹⁵ Yâhâ Yesu mem Anasihât emelan yâhâñetâ Petoro otmu bukunenñe âlâñeâmâ Yesu watmâ ariowot. Yâhâ Anasiñeâmâ bukunenñe ya nângâwanjimap. Yakât otmâmâ Yesu mem emelan yâhâñetâ yawuâk watyekmâ betyenjan yâhâop.¹⁶ Yawu otmâmâ Petoroñeâmâ emet hawinjan peke yakât hânji hâlânjmâ kinop. Yawu gârâmâ bukñe Anasihât emelambâ ge hoñ bawa imbi âlâñe hânji galem gum kinop ya ekumu hânji hindâmu yanâk Petoro gurâ kâlehen yâhâop.¹⁷ Kâlehen yâhâmu imbi yanje ekmâ sâop. “Âo gâmâ Yesu hoñ bawanjim manmat. Yawu geksan.”

Sâmu sâop. “Yu yat yamâ imbiâk yat,” sâop.

¹⁸ Otmu sâp yanâmâ bâlâpñe bâleñe olop. Yakât otmâ tembe lâu nombotñe kâlâp uñetâ semu hoñ bawa nombotñe orowâk menduhuakmâ kâlâp nângâm kinbi. Kâlâp nângâm kinñetâ Petoroñe hohetyenjan ga kinmâ kâlâp nângâop.

Kaipañe Yesu âi pâi tuhuop.

(Mataio 26:59-66 Mareko 14:55-64 Luka 22:66-71)

¹⁹ Yesuñe nen hoñ bawalipñe menenekmâ den kâsikum ningiminiop. Otmu otbin mewin yakât topñe hotom uminiwi ya yengât kunyenaje nângâwe sâmu âikuop.

²⁰⁻²¹ Âikumu sâop. “Wongât âinohat? Kapi ambolipñe orop miti emetjan me opon kâmbukñan yâhâ menduhuakñetâ den

kâsikum yingim gaman. Otmu kapi tipi tapi tatmâ arap, me wosapâ me wosapâ kapi ambolipnaje menduhuakmai yan lok senyenânâk kinmâ den ekyongom gaman. Nâmâ tik tik ki ekyongoman. Yakât otmâ nâ ekyongomune nângâmai ya âiyongorâ yâkne sânomai.” Yawu sâop.

²² Yawu sâmu tembe lâu âlâne yahatmâ Yesu ândâpne huhum yuwu sâm ekuop. “Gâmâ girawu otmâ hotom umai yengât kunyene ya nekamnan yat?” Yawu sâop.

²³ Sâmu sâop. “Nâ den bâlepe yan otmuâmâ yakât topne sârâ nângâwe. Nâmâ den âlepne yan. Yamâ girawuhât ândâpne huhuat?” Yawu sâop.

²⁴ Benpe, Anasipe sâmu Yesu bâtnpe sâhâm menduhuwi ya ki holanmâek mem lamatpe, kutpe Kaipa sâm, yâkâlen dâim ariwi.

Petorone Yesu âlâkuâk betguop.

(Mataio 26:71-75 Mareko 14:69-72 Luka 22:58-62)

²⁵ Yâhâ Petoro yamâ yawuâk kâlâp nângâm kinop. Nângâm kinmu lohimbî orowâk kinbipe towatpe ekmâ nângâmâmâ yuwu sâm ekuwi. “Gâ gurâ Yesu orowâk manmat, yawu gek-sain.” Yawu sânetâ topne kurihiakmâ “Nâ bia,” sâm irelahop.

²⁶ Sâmu hotom umai ya yengât kunyehâhât hon bawa âlâhât ândâpne Petorone kârâm hâreop yakât hep torehenne âlâ orowâk kinbipe Petoro ekmâ yuwu sâop. “Bulânanâk Yesu miai yan gâ orowâk kinnetâ yeksan.” Yawu sâm ekuop.

²⁷ Yawu sâmu “nâ bia” sâm irelahop. Irelakmu yanâk goko-rok isiop.

Yesu mem Pilatohâlen ariwi.

(Mataio 27:1-2,11-14 Mareko 15:1-5 Luka 23:1-5)

²⁸ Otmu Yesu mem Kaipahât emelan arinetâ yan mum-buapgât den sâm hârewanjiwi. Otmu emet hanj sâmu emelambâ mem ge Roma lok yengât kiap âlâ, kutpe Pilato sâm, yâkât emelan ariwi. Yawu gârâmâ Tihit tihit homban yan lama gâim um neminiwi sâp yan lohimbipe angoân pâku lohimbî yengât emetyenan yâhâmai sâm samut katbi. Yakât otmâ Yesu mem ari Pilatohât emet umbinan kinbi. ²⁹ Emet umbinan kinnetâ Pilatone emelambâ ge yuwu sâm âiyongop. “Lok yuâmâ wongât nâhâlen mem takai?”

³⁰ Âiyongomu sâwi. “Lok yupe otmu bâleap. Yâhâ ki otmu bâleap mâne wongât yuwu mem takambâin.” Yawu sâwi.

³¹ Sânetâ sâop. “Yene girawu otbanjinom nanjai ya âlepne yene girem den watmâ otbanjinet.” Yawu sâop.

Sâmu sâwi. “Emelâk mumbuapgât den sâm hârewanjiain. Yawu gârâmâ nenpe lok âlâ kumunpe mumbuapgât mâtâp manguningiwi. Yawuhât otmâ gâpe konok sâm hârewanjiâ mumbuapgât gâhâlen mem takain.” Yawu sâwi.

32 Yâhâ angoânâmâ Yesuŋe “Nohom howanân kânŋngâneknomai,” sâop yakât bonŋe teteâkgât Yura nengât kunlipnennŋe Yesu mem Pilatohâlen ariwi.

33 Bâiŋ, yawu sâŋetâ Pilatoŋe purik sâŋ emetŋan yâhâ Yesuhât sâmu mem gaŋetâ yuwu sâŋ âikuop. “Yura yengât lok kutdâ sâmai ya gâ me?”

34 Sâmu sâop. “Gike engatgeâk otmâ yat me lok âlâŋe ekgo-homu nâŋgâm yat?”

35 Sâmu sâop. “Nâmâ Roma gâtŋe. Nâŋe Yura yengât topyene ki nâŋgâman. Gâŋe girawu olongât papatolipŋe menŋekmâ nâhâlen takai?”

36 Sâmu sâop. “Nâmâ lohimbi yu yengât lok kutdâ ki manbe sâŋ oan. Yâhâ nâŋe yâk yengât lok kutdâ manbe sâŋ oan mâne papatolipnennŋe menekmai sâŋ nine hoŋ bawalipnane yahatmâ tânnohom kapam kumbâi. Nâmâ yuân mansai yengât kutdâŋe mansan.” Yawu sâop.

37 Sâmu sâop. “Gâ bulâŋanâk lok kutdâ mansat?”

Sâmu sâop. “Yu yat yakâ. Nâmâ den bulâŋe yakât topŋe ekyongowehât hân yuân gewan. Yakât otmâ lohimbiŋe den bulâŋe nâŋgâne sâŋ otmai yaŋe nâhâlen torokatmâ mansai.” Yawu sâop.

38 Sâmu sâop. “Wuân den bonŋe ondoŋ âlâ tap yakât yat? Yamâ ki tap.”

Pilatoŋe Yesu muâkgât sâŋ hârewaŋgiop.

(Mataio 27:15-31 Mareko 15:6-20 Luka 23:13-25)

Yawu sâŋ benŋe emet umbiŋan gem Yura nengât papatolipnennŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Lok yukât tosa ki eksan. ³⁹Yawu gârâmâ Tihit tihit hombaŋ ârândâŋ pâi emetŋan lok tatminiwi yapâ gâtŋe âlâ kapi ambolipŋe sâŋetâ holaŋyekmune geminiwi. Yakât otmâ Tihit tihit hombaŋ yuân lok kutdâ yu sâŋmune holaŋetâ ge manâkgât nanŋai me bia? Me lok âlâ sâŋmune holaŋetâ gewuap?” Yawu sâop.

40 Yawu sâmu yahatmâ halahum yuwu sâwi. “Yawu bia. Barawa ya pâi emetŋambâ holaŋdâ giâk.” Yawu sâwi.

Yawu gârâmâ Barawahât topŋeâmâ yuwu. Yâhâmâ lok yongomu yakât otmâmâ pâi emetŋan katŋetâ talop.

19

Pilatohât tembe lâulipŋe Yesu mem âlâlâ tuhuwi.

¹Yawu sâŋetâ Pilatoŋe iŋŋe tembe lâulipŋe ekyongomu Yesu mem tâk âlâ sâtŋe metŋe yaŋe kândâtŋan lawitmâ hâkŋe orowâk mem gahaewi. ²Lawitmâ tâk âlâ, sâtŋe metŋe, kon pan pan me hatman yawuya yaŋe mem kunŋan pân pân kepeiwaŋgiwi. Yawu otmâ sâŋgum kuriŋ pâwâwân yamâ lok kutdâŋe katmâ manminiwi yawuya ya mem latbaŋgiwi.

³ Yawu otmâ senjan gem yuwu sâmu ekuwi. “Bâe. Yura yengât lok kutdâ pato. Gâne torokatmâ kinmâ yâhâwuatgât nanngain.” Yawu sâmu ândâpne huhuwi. ⁴ Yawu otbanjinetâ sât gum kinmu benje Pilatoje emet umbinan ge yuwu sâmu lohimbî ya ekyongop. “Yengât lok kutdâ yukâlen tosa âlâ ki eksan. Yakât otmâ sâmmune mem gejetâ yeje senyenanje ekjet.” Yawu sâop. ⁵ Yawu sâmu Yesu tâk sâtne metne ya kunjan kepeiwanngiwi otmu sângum kurin latbanngiwi ya yawuâk tatmu mem gejetâ yuwu sâmu ekyongop. “Yengât lok kutdâ yu holanmmune giâkgât nanngan.” Yawu sâmu ekyongop.

⁶ Yawu sâmu ekyongomu hotom uminiwi ya yengât kunlipyenje otmu tembe lâulipyenanje Yesu ekmâ kâriknan halahuwi. “Howanân kujetâ muâk,” sâmu yawuâk yawuâk sâwi.

Sânetâ sâop. “Ki otmu bâleap yakât tosa âlâ yâkâlen ki eksan. Yawu gârâmâ nanngai ya yenahâk mem ari howanân kunomai.”

⁷ Sâmu sâwi. “Lok yunje “Nâ Anitâhât nanngan mansan,” sâop. Yawu sâop yanje nengât girem den lonngâeop. Yakât matne muâkgât sâmu hârewanngiain.” Yawu sâwi.

⁸ Yawu sânetâ nanngâm kinngitjahât dondâ otmâ purik sâmu Yesu mem emet kâlehen yâhâop. ⁹ Yâhâ yuwu sâmu âikuop. “Gâ wonân gâtne?” Sâmu den olotojâk kinop. ¹⁰ Yawu kinmu sâop. “Wongât olotojâk kinsat? Holanngekjetâ ge manbuat me howanân gohojetâ mumbuat yamâ nâhât sâlâk watnomai.” Yawu sâop.

¹¹ Sâmu sâop. “Anitâne papatolipge ya biwiyenan kionmu galem sâmu katgekbi. Yakât otmâ lok kasa otnihim gâhâlen hânngânnohomu takan yanjeâmâ tosa miat ya wangim tosa amoknan miap.” Yawu sâop.

¹² Yawu sâmu Pilatoje holanmmune ariâk sâmu nanngâm ketet olop. Nanngâm ketet otmu hotom uminiwi yengât kunlipyenanje tâtâemâk yuwu sâmu ekuwi. Lok âlâ me âlâne “Nâ lok kutdâ pato mansan,” sâmapne gâhât patohe, kutne Sisa sâmu, ya mem ge katbe sâmu oap. Yesunje yawu oap ya eksain. Yakât otmâ gâne Yesu yu holanngâ ariwuap yanâmâ Sisa ki buku otbanngiwuat. Yakât otmâ umatne teteap yukât Sisa ekumunne sâmu hârehihiwuap.” Yawu sâwi.

¹³ Yawu sânetâ Yesu mem yaehen katmu kinmu ikneâmâ sâmu hâre hâre kawenan yan ge talop. Yâhâ kawe yakât kutne yamâ Yura nengât denân “Gawata” yawu. Yâhâ yakât topneâmâ yuwu tap. “kawe konngak tuhuwi” yawu. ¹⁴ Yâhâ emetsenje purik sâmu otmu yan Pilatoje kawen yan ge talop. Yâhâ emet omoj otmu yan Tihit tihit homban yan tetemu âi ki menomaihât sâwi. Yakât otmâ Pilatoje yuwu sâmu ekyongop. “Ekjet. Lok yuâmâ yengât lok kutdâ.”

15 Sâmu sâwi. “Lok yuņe muâkgât nanġain. Yakât otmâ howanân kuņetâ muâk,” yawu sâwi.

Sâņetâ sâop. “Lok kutdâyeņe yu howanân kuņetâ muâkgât nanġai hâ?”

Sâmu hotom uminiwi ya yengât kunlipyeņe yuwu sâwi. “Nengât lok kutdâ âlâ ki tap. Sisa konohâk mansap,” yawu sâwi.

16 Yawu sâņetâ Pilatoņe Yesu ya howanân kuņetâ muâkgât sâm hâreop. Sâm hâremu dâim ariwi.

Yesu dâim ari howanân kuwi.

(Mataio 27:32-44 Mareko 15:21-32 Luka 23:26-43)

17 Yesu ikņahâk howanņe ya lâuakmu ariwi. Otmu kapi pato ya pilâm gem hân âlâ, kutņe yamâ Yura nengât denân Golihata sâm, yan gewi. Yâhâ kut yakât topņeâmâ yuwu tap. “Lok Kunņe Hahitņe,” yawu. 18-19 Yan mem ge howanân kuwi. Kuņetâ Pilatoņe den âlâ yuwu sâm howan kunņan kulemguop. “Yesu, Nasaret kapi amboņe, Yura yengât lok kutdâ.” Yawu kulemguop. Yâhâ den kulemguop yamâ Yura nengât denân, Roma yengât denân, Girik yengât denân kulemguop. Yawu kulemgumu lâum kânânġâwi. Otmu sâp yanâk lok yâhâp yotgom lâum kânânġâyelekuņetâ nombot nombot kinowot. 20 Yâhâ Yesu yamâ Yerusalem kapi pato yakât nombotgen kuwi. Yakât otmâ Yura lohimbî dondâ bam gawiņe ekmâ sâlikuwi. 21 Yâhâ hotom umai ya yengât kunlipyeņe ya nânġâm Pilatohâlen ari yuwu sâm ekuwi. ““Yura yengât lok kutdâ,” yawu kulemgum katsat ya ekmunņe ki ârândâņ oap. Yawu ġârâmâ ya gulipgum yuwu kulemgu. “Lok yuņeâmâ “Nâmâ Yura yengât lok kutdâ,” yawu sâmap.” Yawu kulemgu.” Yawu sâwi.

22 Sâņetâ sâop. “Kulemguan ya pilâņetâ yawuâk talâk.” Yawu sâop.

23 Otmu tembe lâu Yesu mem howanân kuwiņe yâkât senņe âlâlâ mem kâsikuņetâ komot imbât olop. Otmu âlâku konok konok anġim miakbi. Yâhâ sâņgumņe âlâ yamâ kâlep pato ya ewakembâ ġiop yamâ ki ġâre ġâreņe. 24 Yakât otmâmâ ekmâ yuwu sâwi. “Yû nenņan ġâtņe konokņe hâlulâek miakbuap yamâ âlepņe,” sâwi. Yawu sâm pepa tipi tapi mem duhatmâ kutyeņe ikņiâk ikņiâk kulemgum amanân mânuņetâ ge talop. Mânuņetâ tatmu mem gulip malap tuhuwi. Gulip malap tuhum pepa âlâ mewi yan lok kutņe teteop yaņe sâņgum ya hâlulâek miop. Yawu othi. Othi yakât emelâk lok âlâņe miti pepaen kulemguop yakât bulâņe teteop yamâ yuwu.

“Nâhât senņe âlâlâ yamâ mem kâsikum anġim miaksai.

Otmu sâņgumne kâlep pato ya âlâhât kutņe teteap yaņe hâlulâek miaksap.”

Yawu kulemguop yakât bulâñe teteâkgât orotmeme yu otbi.
 25-26 Yesu howanân kuñetâ kinop yakât gotñan imbi imbât kinbi yamâ yuwu. Âlâmâ ikñe mâmâñe, âlâmâ mâmâñahât gariñe, âlâmâ Maria ya Kelopa apetñe, otmu bâñeâmâ Maria, Matala kapiân gâtñe yâk orowâk kinbi. Yâhâ nâmâ Yesu mâmâñahât gotñan kinban. Yawu kinmunñe Yesuñe mâmâñe ekmâ tepñe nâñgâm yuwu sâñ ekuop. “Meñ, pilâyekboman. Gâmâ Yoane orop mandâ galemge otbuap.”²⁷ Yawu sâñ ekum yuwu sâñ eknohop. “Buku, meñnetñe yuâmâ gâñe galemguuat,” sâñ eknohop. Yawu sâñu yapâek nâhâlen torokatmu orowâk manmâ galemguwan.

Yesu bâleop.

(Mataio 27:45-56 Mareko 15:33-41 Luka 23:44-49)

28 Otmu sâñ yan âwâñañe Yesu âi sâñ wañop ya tuhum pesuk pilâop ya nâñgâop. Nâñgâm yan miti pepaen den âlâlâ kulemguwi yakât bulâñe bunewâk teteâkgât kândâtñe kuwihakmâ den kârikñe halahum yuwu sâop. “Nâ tohât neksap.” Yawu sâop.

29 Yawu sâñu kondo âlâ talop yan wain to yakât ukenñe biatmu pâlâmñe olop ya gâñetâ yan giop. Otmu yan kinbiñe keren wahapñe mem keleân sâhâm menduhum wain kâlehen katñetâ ge bârâtguop. Bârâtgumu mem yâhâ Yesu lauñan katñetâ niop.³⁰ Nem yan “Âi sâñ nihiop ya dopñan oap.” sâop. Yawu sâñ goselek sâñ bâleop.

31 Yâhâ emetsâpñan bâlemu omoñ otmu yan Tihit tihit homban pato ya tetewuawân howanân yawuâk kinmaihât hotom uminiwi yeñgât kunlipyenañe ari Pilato yuwu sâñ ekuwi. “Yura nengât Tihit tihit homban tetemu yan lok bâleñe ya howanân kinñetâ yekmunñe bâlewuap. Yawu gârâmâ gâñe tembe lâulipge ekyongorâ ari in yawu kâiyene kum lotohoyekñetâ munomai. Muñetâ yanâmâ howanâmbâ mem kâpekyeknomai.” Yawu sâwi.

32 Yawu sâñetâ tembe lâulipñe hâñgânyongomu ari lok yâhâp yawuâk kâiyetñe kum lotohoyekñetâ muowot.³³ Kâiyetñe kum lotohoyekmâ Yesuhâlen ba eksain mâne emelâk muop yakât otmâ kâñe ki kum lotohowi.³⁴ Yawu gârâmâ tembe lâu âlâñe ingepñe mem Yesuhât gasumñan hâñmu yapâ hep otmu toto gam giop.³⁵ Yâhâ nâmâ gotyenañak kinmâ yekban. Yakât otmâ den kulemguan yu sâlikum nâñgâñetâ bulâñe otmu Yesuhâlen biwiyenañe kepeim manñetgât yu tâñ tâñâk kulemguan.³⁶ Yâhâ miti pepaen den âlâ tap yamâ otbaniñgiwi yan yakât bulâñe teteop ya yuwu.

“Yakât hahitñe konok âlâ ki kum lotohonomai.”

³⁷ Yâhâ den bulâñe âlâ yawuâk teteop ya yuwu.

“Lok âlâ hâuñetâ kinmâ mumbuap ya eknomai.” Yawu tap.

*Yesu howanâmbâ membe sâm Yosepje Pilatohâlen ariop.
(Mataio 27:57-61 Mareko 15:42-47 Luka 23:50-56)*

³⁸ Yawu otmâ lok âlâ, kutñe Yosep, yâhâmâ Arimata kapi amboñe. Yâkñe biwiñe Yesuhâlen katmâ manmap. Yawu gârâmâ emelâk Yura nengât papatolipnenñe yengât kiñgitñahât otmâ topñe kurihakmâ manop. Yakât otmâ Yesu howanâmbâ membe sâm yok pilâm ari Pilato ekuop. Ekumu nâñgâwanñgimu ari bukulipñe meyekmu ari Yesu mewi.

Yesu lâum ari hanguwi.

³⁹ Yâhâ Nikotemo yamâ angoân omoñ âlâen Yesuhâlen arimu den huhuowot yâkñeâmâ Yesu piriwe sâm otmâ to kukñe suk suk âlâ miop. Yawu gârâmâ to yamâ umatñe pato yakât lok âlâ memu Yosepgâlen lâum ariowot. ⁴⁰ Yâhâ Yosep yet Nikotemoñe hangure sâm Yura nengât orotmeme watmâ yuwu olowot. Yesu mem to kukñe yañe piriowot. Pirim sâñgum kâkâlep yañak katipguowot. ⁴¹ Yâhâ Yesu howanân kuwi yaken ya kalam âlâ talop. Kalam yan kât giopñe âlâ emelâk kusânâ mem tiñgâlorañetâ in kamen kinminiop. ⁴² Yawu gârâmâ Yura nengât Tihit tihit hombanân yu me ya tuhumain sâm samut katbi. Yawu gârâmâ Tihit tihit homban ya tâlâhuop. Yakât otmâ lâum kâlepñehen arinomaihât sâp biatmu lâm ya kâlehen lâum ba katbi.

20

Yesu mumuñambâ yahalop.

(Mataio 28:1-8 Mareko 16:1-8 Luka 24:1-12)

¹ Emet enjatñe nâñgâm Maria, Matala kapi amboñe, sumângen ariop. Ari kât pato âlâ hâpunñetâ ge lâm mâtâpñe kum bâp mañguop ya hindakmu mâtâpñe kinop ya ehop. ² Ekmâ pârâk pilâm purik sâm Petero orop netgâlen taka yuwu sâm eknogop. “Papatolipnenñañe Kutdâ sumâmbâ lâum ari wosaken âlâ misinñgutsai?” Yawu sâop.

³⁻⁴ Yawu sâmu net gurâ sumângen ariwit. Nâñe sururuk sâm Petero wangim kulet sâwan. ⁵ Kulet sâm ariwan yamâ lâm kâlehen ki bawan. Yâhâmâmâ lâm sâtñanâk kinmâ olelem eksan mâne sâñgum kâkâlep mem Yesu katipgum katbi yañahâk tatmu ekban. ⁶ In ekmâ kinmune Peteroñe belângen takaop yañak burunduñak gam kâlehen baop. Kâlehen ba sâñgum kâkâlep yawuâk ehop. ⁷ Otmu sâñgum tipñe mem Yesu kunñe katipguwi ya âlâñe kitâ mem ketetmâ henñengum katmu talop ya ehop. ⁸ Yawu otmuâmâ nâku yawuâk kâlehen bawan. Yâhâ kunñe katipguwi yawuâk ekmâmâ Yesu mumuñambâ yahalop nâñgâwan. ⁹ Yawu gârâmâ sum kamen kinmu ekbit yakât

poropete nombotŋaŋe emet inânŋan Yesu mumuŋambâ yahat-
buap yakât topŋe kulemgui ya ki nânŋâmutŋe keterahop.
10 Yawu otmâ benŋe purik sâŋm âwurem ariwit.

Yesuŋe Maria, Matala kapi amboŋe, tetewaŋgiop.
(Mareko 16:9-11)

11 Otmu Mariaŋe betnetŋan taka lâŋm sâtŋan isem kinop.
Isem kinmâ kâlêhen ehop. 12 Ekmu aŋelo yâhâp yaŋe
Yesu katŋetâ iop ya hâlânŋmâ nombot nombot talowot.
Konokŋeâmâ kunŋehen talop. Yâhâ âlâ yaŋeâmâ kâiŋehen
ge talop. 13 Yawu tatmâ yuwu sâŋm âikuowot. “Wongât isem
kinsat?”

Sâmutâ sâop. “Kutdâne yupâ lâŋm ari wosaken âlâ
misiŋgutsai?” yawu sâop.

14-15 Yawu sâŋm kambenŋe kakŋambâ olelem Yesu ehop. Ekmâ
yan “Yuâmâ kalam yukât amboŋe mon?” nânŋâop. Yawu
nânŋâŋmu Yesuŋe âikuop. “Imbi, gâmâ âlâhât pâinmâ isem tat.”
Yawu sâop.

Sâmu sâop. “Lok pato, gâŋe sârâ Yesu lâŋm ari âlâengen
misiŋgutsai otmuâmâ âlepŋe eknohorâ bukulipŋe ari ekyon-
gomune taka menehât nanŋan.”

16 Yawu sâmu kunop. Kunmu purik sâŋm Yesu towatŋe ekmâ
nânŋâm Yura nengât denân “Kutdâ” sâop. Den yukât topŋe
yamâ “Kutdâne.”

17 Sâmu sâop. “Nâ Awoŋnahâlen irak yâhâwoman yakât otmâ
ki wâinek. Gâŋe âwurem ari bukulipne ekyongowuat. Eky-
ongom nâhâitŋe yamâ “Anitâ awoŋnenŋahâlen ewun âwurem
yahap” sâŋm ekyongowuat.” Yawu sâop. 18 Yawu sâmu Mariaŋe
taka den ya nen hoŋ bawalipŋe eknongop.

Yesuŋe hoŋ bawalipŋe teteyiŋgiop.
(Mataio 28:16-20 Mareko 16:14-18 Luka 24:36-49)

19 Otmu emet omoŋ otmu yanâmâ nen hoŋ bawalipŋe papa-
tolipnenŋe yeŋgât kiŋgitnenŋahât otmâ emet âlâen yâhâ men-
duhuakmâ gahatŋe kârikŋe maŋgum tatbin. Menduhuakmâ
tatmunŋe Yesuŋe hohetnenŋan pârâk sânsânâk teteningiop.
Teteningim eknongop. “Biwiyeŋe huruŋ sâek.” Yawu sâop.
20 Yawu sâŋmâmâ biriŋe bātŋe kuwi otmu iŋgeŋe gasumŋan
hâuop yakât gut tiripnongomu ekin. Tiripnongomu ekmâ
biwinenŋe heronŋe olop. 21 Yawu otmâ kinmunŋe yâhâpŋe
sâop. “Yen biwiyeŋe huruŋ sâek. Awoŋnaŋe nâ hânŋânnohomu
gewan yakât dopŋeâk nâku yen hânŋânŋyongomune arinomai,”
sâop. 22 Yawu sâŋm kahapumŋaŋe hânŋutnenekmâ yuwu sâŋm
eknongop. “Yenâmâ Anitâhât Wâtgât mâmânŋahât Heakŋe
mâmâŋe otyiŋgimu yakât wâtŋan kinnomai. 23 Wâtŋan kinmâ

yâkât sâtgât lok âlâ me âlâhât tosa pilâyinjinomai yamâ Anitâne buku otyinjiwuap. Yâhâ lok âlâ me âlâhât tosa ki pilâyinjinomai yamâ matne umatne yinjiwuap.” Yawu sâop.

Yesune gutne Toma tiripgumu ehop.

²⁴Yâhâ Yesune teteningimu gutne ekbin sâp yan bukunenne âlâ, kutne Toma sâp, kutne âlâmâ Boho boho, yâhâmâ nen orowâk ki tatbin.

²⁵Yakât otmâ belângen Toma ekmâ yuwu sâp ekuwin. “Kutdânenne nengâlen tetemu den huhuwin.” Sâmunne sâop. “Âo, yenâmâ den miai. Yawu gârâmâ birine bâte kuwi otmu ingepepe gasumnjan hâuop yakât gutne nine sennan ekmâ mem walipguwom yanâmâ nângâmune bulâne otbuap.” Yawu sâop.

²⁶Yâhâ Sande âlâ otmu yan emelan âlâkuâk yâhâ menduhuakmâ gahatne kârikne mangum tatbin. Sâp yanâmâ Toma orowâk tatbin. Menduhuakmâ tatmunne Yesune teteningim sâop. “Yen biwiyene huru sâek,” sâop. ²⁷Yawu sâp purik pilâm Toma yuwu sâp ekuop. “Bâtnan gut yu wâim ekmâ yajak gasumnjan ya yawuâk mem nângâ. Nâ bulânanâk Anitâne hângânnohomu ge mansan yakât otmâ biwihanen nâhâlen kepeim biwi yâhâp ki otbuat.”

²⁸Sâmu sâop. “O, Kutdâne, bulânanâk gâ Anitâ orop dopyetne konohâk mansat.” ²⁹Sâmu sâop. “Gâne yiwerene gut yu mem eksat yakât otmâ biwihanen nâhâlen kepeiat. Yâhâ lohimbî nombotne ki nekmâ biwiyenajak nâhâlen kepeim mannomai yamâ biwi nângân nângânyene huru sâmu herone otmâ mannomai.” Yawu sâop.

³⁰Yesune kulem topne topne miop yamâ kerehâk ki kulemguan. ³¹Yâhâ olop miop ya ekbin yakât den pat kulemguan yu sâlikum eknomai. Yu sâlikum ekmâ Anitâne tihitnenne otmâ nanne Yesu hângângumu giop yakât nângânetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyenane kepeinomai. Yâhâ yâkâlen biwiyenane kepeim denne lâum mannomai yanâmâ manman kârikjahât pat kuyinjiop ya menomai.

21

Yesuhât sâtgât otmâ hon bawalipne inan dondâ mewî.

¹Sâp yakât kakjan nen hon bawalipne nombotne Tiwéria dengân yakât ginjan menduhuakmâ tatmunne Yesune teteningiop yamâ yuwu. ²Nâ otmu atane, kutne Yakowo, otmu âlâmâ Simon Petoro, âlâmâ Toma, yâkâlâk kutne âlâ Boho boho, âlâmâ Natanae Galilaia hânân kapi âlâ Kana sâp yan gâtnen, otmu lok yâhâp biwiyetne Yesuhâlen kepeim manowot ya orowâk menduhuakbin. ³Menduhuakmâ tatmunne emet nij sâwe sâp otmu Petoro yuwu sâp eknongop. “Nâmâ ge inan dâiwehât nanjan.”

Sâmu sâwin. “Nen orowâk arinom,” sâm gemunje wanjaen orowâk yâhâwin. Ari omoje pâlâmje manbin.

⁴ Emet han sâmu yan Yesuje dengân ginjan kinop. Yâhâ nenâmâ kâlêwângen ki tatbin. 100 mita, dop yawuyaen tatbin yamâ towatje ekmunje ki keterahop. ⁵ Yâhâ Yesuje yuwu sâm âinongop. “Bukulipne, yen injan miai, me bia?”

Sâmu “Bia,” sâwin.

⁶ Yakât otmâ yuwu sâm eknongop. “Injan itâje ya wanja nombotgembâ pannjetâ gewuap yanâmâ injan mem dâinomai.” Yawu sâmu yanjak benje wanja nombotgembâ pilâmunje gemu injan dondâhâlâk ge kutakulakbi. Ge kutakulakjetâ mem dâim wanjaen katne sâm otmunje umatje dondâ olop.

⁷ Yawu otmu nâje Petoro ekuwan. “Lok endamâ Kutdânenje yakâ.” Ekumune uk sâm petje tuhumm katmâ âi tuhuop yakât otmâ tinjinje yawuâk mem kepeiakmâ saruân kionmâ Kutdâhâlen yolonj otmâ ariop. ⁸ Yawu otmuâmâ nenâmâ wanjaenâk tatmâ puli kum injan itâje dâim dengân ginjan yâhâ kionbin. ⁹ Yesuje banja âlâ mem katmu talop. Katmu tatmu injan mem hot umu siop. ¹⁰ Yawu otmâ Yesuje yuwu sâm eknongop. “Yiwereje injan miai ya nombotje mem katjetâ siâk.”

¹¹ Yawu sâmu Petoroje wanja hâmenjan yâhâ injan itârâek mem dâim ginjan gaop. Yâhâ injan 153 ya itâ kâlêhen kutakulakbi. Yawu gârâmâ injan yamâ papatoek yamâ benje injan itâje ya ki berendenj sâop. ¹²⁻¹³ Injan nombotje katmunje semu orowâk newin. Orowâk nem tatbin yamâ âi pâi tuhunomgât nângâmunje umatje otmu pilâwin.

¹⁴ Yâhâ Yesuje mumunjabâ yahalop yakât kakjan dengân ginjan menduhuakmâ tatbin yan teteningiop yanje kalimbunje olop.

Yesuje Petoro den bâinje ekuop.

¹⁵ Nem pesuk pilâmunje Yesuje Simon Petoro yuwu sâm âikuop. “Simon, Yoane nanje, gâjeâmâ bukulpganje biwiyenaje hikunekmâ mansai ya wangiyekmâ biwihanje tinjak hikunekmâ mansat me girawu?” Sâmu sâop. “Kutdâ, yat ya bulâje. Nâmâ buku otgihiman ya nanjat.”

Sâmu sâop. “Yakât otmâ lohimbi nâhâlen yiwerejeâk torokatmâ mansai ya yengât tihityenje otbuat.” ¹⁶ Yawu sâm yanjak yâhâpne yuwu sâm âikuop. “Simon, Yoane nanje, gâje biwihanje tinjak hikunekmâ mansat me bia?” Sâmu sâop. “Kutdâ, yat ya bulâje. Nâje buku otgihiman ya nanjat.”

Sâmu sâop. “Yakât otmâ lohimbi nâhâlen emelâk torokatmâ mansai ya galempongowuat.” ¹⁷ Yawu sâm kalimbunje yuwu sâm âikuop. “Simon, Yoane nanje, gâje buku otnihimat me bia?” Yawu sâop.

Yâhâ Yesuŋe kalimbuŋe âikuop. “Gâŋe buku otnihimat me bia?” yawu sâop yakât Petoroŋe nâŋgâmu biwiŋan hâumu yuwu sâop. “Kutdâ, gâhât sengan senŋe âlâlâ ki tik tatmap. Yakât otmâ nâŋe buku otgihiman ya nanŋat.”

Sâmu sâop. “Yakât otmâ lohimbî nâhâlen torokatmâ mansai ya galemyongom wawaeyekmâ manbuat.

¹⁸ Yâhâ hâmbâi yu me ya tetehihiwuap yakât topŋe sâwe. Gâŋe aŋgoân sihan manon yanâmâ petge mem lalakmâ kapi wosapâ wosapâ ariwehât nâŋgâminion yanâmâ âlepŋe arim tohominion. Yâhâ gâŋe sombo otbuat yanâmâ bâtge pilârâ lok bâleŋaŋe sâhâm menduhum ki ariwe nâŋgâwualâŋgen dâihekmâ arinomai.” Yawu sâm ekuop. ¹⁹ Yâhâ Yesuŋe topŋe yuwuhât ekuop. Hâmbâi Petoroŋe Yesuhât tem lâuwanŋim manmu umatŋe yawu tetewanŋiwuap. Umatŋe tetewanŋiwuap yan ki lohotŋe otmu kuŋetâ mumbuap. Yâhâ ki lohotŋe otbuap ya lohimbîŋe ekŋetâ sâtŋe otmu Anitâ mepaenomai. Yakât otmâ yuwu sâm ekuop. “Gâmâ biwihane nâhâlen tinâk kepeim tem lâunihim manbuat.” Yawu sâop.

²⁰ Yawu sâmu Petoroŋe kambeŋe kakŋambâ olelem nâ nehop. Yâhâ nâ Yesu orop biwinetŋe hikuakmâ konohâk olopgât menduhuakmâ sot bâiŋe newin yan yâk orop hâlâŋakmâ tatbit. Yawu tatbit yakât otmâ âlâŋe betŋehen kionbuap yakât âikuwan. ²¹ Yâhâ Petoroŋe nekmâmâ yuwu sâm Yesu âikuop. “Kutdâ, lok yuâmâ girawu?”

²² Sâmu sâop. “Yâk tatmuâk âwurem takawom me girawu yamâ nâhât wahap. Yawu gârâmâ yâkât manman yakât ki nâŋgâm ketet otbuat.” Yawu sâm ekuop.

²³ Den yawu sâop yamâ bukulipnaŋe nâŋgâm hilipgum kelanŋatbi. Kelanŋatmâ nâhâitŋe “ki bâlewuap” sâwi. Yawu gârâmâ Yesuŋe ya ki sâop. Yâhâ yuwu sâop. “Gârâmâ yâk tatmuâk nâ âwurem takawom me girawu yamâ nâhât wahap. Yawu gârâmâ yâkât manman yakât ki nâŋgâm ketet otbuat,” yawu sâm Petoro ekuop.

²⁴ Den sâop yuâmâ nine orowâk tatmâ nâŋgâminiwan. Yakât otmâ den kulemguan yu bulâŋe dondâ.

²⁵ Otmu Yesuŋe olop miop yakât pâŋe konok kulemguan. Yawu gârâmâ âlâlâ olop ya kerek kulemgum metewomgât dop ki oap.

Aposolo yengât den pat

Yesuŋe aposololipŋe den bâiŋe ekyongom himbimân yâhâop.
O bukune Teopilo,

1-2 Emelâk Anitâŋe Yesu hângângumu ge lok nombotŋe meyekmâ Anitâhât den kâsikum yingim âi sâŋ yingiop. Âi yawu tuhum manmâ gam benŋe âwurem himbimân yâhâwe sâŋ olop yan Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiŋan kionŋmu hoŋ bawalipŋe den bâiŋe ekyongom himbimân âwurem yâhâop. Yakât den pat ya emelâk kulemgum katgihiwan. ³ Roma yengât tembe lâuŋe Yesu kuŋetâ muop yamâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop. Mem yahatmu hoŋ bawalipŋe teteyingim Anitâŋe tihityeŋe otbuap yakât topŋe ekyongom manmâ gamu hilâm lok yâhâp ŋerek pesuk sâop. Yawu otmu Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatmu manmu ekbi yakât nâŋgâŋetâ bulâŋe olop. ⁴ Otmu sâp âlâen yâk orowâk tatmâ sot newi yan Yesuŋe yuwu sâŋ ekyongop, “Yerusalem kapi in yawu ki pilâm arinomai. Awoŋŋane ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hângângumu ge mâmâŋe otyingiwuap yakât emelâk ekyongomune nâŋgâwi ya. Yakât otmâ tipinŋe tatmâ mambotnomai. ⁵ Yoaneŋe lohimbi mem toen katyehop. Yawu gârâmâ sâp ki kâlep otmuâk Anitâŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hângângumu ge mâmâŋe otyingimu manmâ yâhânomai.”

Yesuŋe himbimân yâhâop.

⁶ Yesuŋe den bâiŋe aposololipŋe ekyongop yan yuwu sâŋ âikuwi. “Kutdâ, gâŋe sâp yiwerenŋe yu Isirae lok menenekdâ Roma lok watyekmunŋe ariŋetâ nenŋahâk galemahom mannom me?”

⁷ Sâŋetâ sâop. “Sâp girawuân me girawuân yakât bulâŋe tetewuap ya Awoŋŋe Anitâŋe ikŋahâk nâŋgâmu tap. Otmu sâp ya tâlâhumu kulem girawuya tetemu ekmâ nâŋgânomai ya gurâ ikŋahâk nâŋgâmu tap. Yeŋe yakât topŋe nâŋgânomaihât dop âlâ ki tap. ⁸ Konohâk tap yamâ yuwu. Anitâŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hângângumu ge mâmâŋe otyingimu nâhât den pat âlepŋe lohimbi ekyongonomai. Anŋoân topŋe katmâ Yerusalem kapi ambolipŋe ekyongonomai. Yawu otmâ benŋe lohimbi Yuraia, Samaria otmu kâlepŋehen manmâ arai ya yengâlen ari den pat ya ekyongonomai.”

⁹ Yawu sâŋ ekyongom yan katyekmu kinŋetâ elem kakŋambâ yâhâop. Yawu otmu elem yaŋe kâtâpgumu ki ekbi.

10 Yawu otmâ himbimângenâk ekmâ kinjetâ aņelo yâhâp, yâk yetgât hâk katipņe kaok bolan bolan, yaņe pârâk sânsânâk teteyiņgiowot. 11 Teteyiņgim yuwu sâm ekyongowot. “Galilaia ambolipņe yeņe wongât himbimângenâk senyeņe pilâm ekmâ kinsai? Yesu ekmâ kinjetâek pilâyekmâ himbimân yahap yawuâk himbimângembâ âwurem gemu eknomai.

Yesuhât aposololipņe yengât kutyeņe

12 Yawu sâm ekyongom arimutâ benņe aposolo yaņe Oliwa pumņambâ ge Yerusalem kapiân bawi. 13 Yerusalem kapiân ba emelâk Yesu ki kuwi yan emet biwiņe âlâen yâk orowâk tatmâ sot newi yan yâhâwi. Otmu aposololipņe yengât kutyeņe yuwu. Petoro, imiņe Anderea, Yakowo, imiņe Yoane, Pilip, Toma, Batolomaio, Mataio, Alipao nanņe Yakowo, otmu Yakowo nanņe Yurasi. Âlâmâ Simon, yâhâmâ komot âlâen gâtņe topyeņe yuwu. Roma lok ya yengât hâkâņ otmâ watyekne sâm otminiwi yan gâtņe.

Yurasihât gewâkņan lok âlâ kinâk sâm Anitâ ulitguwi.

14 Yesuhât aposololipņe ikņe mâmâņe imilipņe otmu imbi nombotņe menduhuyekņetâ orowâk tatmâ biwi konohâk otmâ Anitâ ulitguwi.

15 Sâp yan lohimbi nombotņe Yesuhâlen biwiyenņe kepeim manbi, lohimbi 120, yawuyaņe menduhuakmâ tatņetâ Petoroņe yahatmâ kinmâ yuwu sâm ekyongop. 16-20 “Bukulipne, yuwu sâmunne nâņgâņet. Yesuņe lok âlâ, kutņe Yurasi sâm, yâk orowâk menenekmâ nep sâm ningimu hoņ bawanņim gamain. Yâhâ Yurasiņe betņehen kionmâ lok bâleņe dâiyekmu taka Yesu mewi.” Yawu sâop.

Otmu Yurasiņe Yesu mem bâtyeņan kalop yakât hâmeņe sâm hotom uminiwi yengât kunlipyeņe tewetsenņe waņbi. Tewetsenņe waņetâ yaņe mem ari hân âlâ puluhuop. Yawu gârâmâ Yesu betņehen kionop yakât Yurasiņe nâņgâm otmâ hilipguan sâm aņulahop. Yawu nâņgâm yaņak ari hiwawahop. Hiwawakmu tok sâmu ge kum tepņe bâok pilâop. Tepņe bâok pilâmu tepņe komņe kerek hindakmâ giop. Yawu olop yakât den pat nâņgâm Yerusalem kapi ambolipņe hân yakât kutņe “Akerama” sâm kunbi. Yâhâ kut yakât topņeâmâ yuwu tap. “Heņņak puluhawi” yawu.

Otmu Yurasi hiwawahop yakât nâņgâm Petoroņe yuwu sâop. “Emelâk emet inânņan Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe tâmbânenņe Dawiti yâkât biwiņan den âlâ katmu Yura nengât kep âlâ yuwu kulemguop yakât bulâņe teteap.

“Lok âlâ emetņan ki tatmu emetņe kamen kinbuap.”

Otmu kep âlâ yuwu kulemguop.

“Nepņe pilâop ya lok âlâņe mem galemguwuap.” Yawu kulemuop tap.

²¹ Yakât otmâ nenņe bukunenņe âlâ mem Yurasihât gewâkņan katmunņe kinbuap. ²² Kândikum emelâk Yoaneņe âi topņe katmâ lohimbî mem toen katyehop sâp yapâek nenņe Yesuhâlen torokatmâ biwinenņe hikuakmâ konohâk otmâ manmâ gain. Nengâlen gâtņe âlâ mem tetem orowâk tânahom Kutdânenņe Yesu mumuņambâ yahalop yakât den pat âlepņe lohimbî ekyongonom.” Yawu sâop.

²³ Petoroņe yawu sâm ekyongomu lok yâhâp mem teteyelekbi. Lok âlâ kutņe Yosep Yusito, kutņe âlâmâ Basawa sâm, otmu âlâmâ Matia. ²⁴ Mem teteyelekma yuwu sâm Anitâ ulitguwi. “O Kutdâ, gâņe biwinenņahât topņe kerehâk nâņgâmat. Yakât otmâ lok âlâ me âlâhât nâņgârâ ârândân oap yâkât kutņe biwinenņan katdâ ekmâ nâņgânom. ²⁵ Yâhâ Yurasiņe nepņe pilâm ikņe mâtâwân ariop yakât gewâkņan lok ya katmunņe kinmâ yâhâwuap.” Yawu sâm ulitguwi. ²⁶ Yawu sâm ulitgum pepa duwatmâ yan kutyetņe ikņiâk ikņiâk kulemgum aman kâlehen katbi. Yawu otmâ bukuyenņe âlâņe yapâ kutņe Matia kulemuop ya mem teteop. Mem tetemu benņe aposolo kâiân konok yâk yengâlen torokalop.

2

Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe ge aposolo mâmâņe otyiņgiop.

¹ Yesu mumuņambâ yahalop yakât kakņan Sande nombolân yâhâp pesuk sâop. Ya pesuk sâmu Sande tatbi yakât kutņe “Pentikosi hombaņ” yawu kunbi. Pentikosi hombaņ otmu yan lohimbî Yesuhâlen biwiyenņe kepeim manbiņe Anitâ mepa sanġan otbaņgine sâm emet âlâen menduhuakmâ tatbi. ² Menduhuakmâ tatņetâ mun pato âlâ, siru pato memap, mun yawuya himbimâmbâ pilâmu nâņgâwi. ³ Yawu otmâ wahap âlâ, balam nimbilamņe yawuyanņe kunyenņe kakņan teteop. ⁴ Yawu otmu Wâtgât mâmâņahât Heakņe ge mâmâņe otyiņgim lauyenņe mem hewewenņe tuhumu denņe denņe sâm ariwi.

⁵⁻⁶ Sâp yan Yura lohimbî Anitâhât den lâum manminiwiņe Pentikosi hombaņ ya ekne sâm kapiyenņe pilâm âlâengembâ âlâengembâ takawi. Taka Yerusalem kapiân yâhâ tatbi. Yawu otmâ mun pato ya himbimâmbâ pilâmu nâņgâm lohimbî sesenġâlâkņe emet yanâk menduhuakmâ Yesuhât lohimbî yengât denyenņe nâņgâwi. Yawu otmâ lohimbî Yesuhâlen biwiyenņe kepeim manbiņe Yura yengât denânâk sâwiâke yamâ benņe lohimbî takawi yan den ya nâņgâņetâ denyenņe âlâku ikņiâk ikņiâk olop. ⁷ Yawu olop yanak benņe nâņgâņetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâm alahuwi. “Yesuhât lohimbî den

oai yu Galilaia ambolipnje kerek. Nennjan gâtje bia. ⁸ Yakât otmu girawu otmâ nenje den sâjjetâ nanġain? ⁹ Nengât top-nenġeâmâ yuwu. Nen kapi kâlepġehembâ takain. Nen nombotje Pata ambolipnje, nombotje âlâmâ Meria ambolipnje, nombotje âlâmâ Elam ambolipnje, nombotje Mesopotamia ambolipnje, nombotje Yuraia hânân kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipnje, nombotje Kaparokia ambolipnje, nombotje Ponto ambolipnje, nombotje Asia ambolipnje, ¹⁰ nombotje Piriha ambolipnje, nombotje Pampilia ambolipnje, nombotje Aihita ambolipnje, nombotje Apirika ambolipnje, nombotje Kirene kapi nombotje Liwia hân nombot nombot tatmâ arap ya ambolipnje. ¹¹ Nombotje Kereta ambolipnje, nombotje Arawia ambolipnje, otmu nombotje Roma ambolipnje. Nen yawuġe tain. Nen nombotje Yura lohimbi bulâġe. Yâhâ nombotje âlâġeâmâ Yura nengâlen torokatġetâ orowâk mansain. Nen lok topġe topġe. Yawu gârâmâ Anitâġe kulem yu ya otmâ gaop yakât den pat Galilaia kapi ambolipġaġe nenje denânâk sâjjetâ nanġain.” Yawu sâwi. ¹² Yâhâ den ya nâġġaġetâ âlâ kândâkdâ otmu yakât topġe nâġġane sâġ pâpġuwi. Yawu otmâ “Kulem yukât topġe girawu?” sâġ alahuwi.

¹³ Yawu gârâmâ lohimbi nombotġaġe Yesuhât lohimbi yekmâ senyeġan gem yuwu sâwi. “Yeġe wain to dondâ neġetâ biwiyenġe hâlim oap.” Yawu sâwi.

Petoroġe yahatmâ kulem ekbi yakât topġe ekyongop.

¹⁴ Yawu sâjjetâ Yesuhât aposololipġaġe yahatmâ kinmâ Petoroġe lohimbi takawi ya yuwu ekyongop. “Bukulipne otmu lomba taka tai yen kulem tetemu eksai yukât topġe ekyongomune nâġġaġet. ¹⁵ Omoġânâk wain to ki nemain. Yakât otmâ lok yeksai yuġe wain to ki niai. ¹⁶ Emelâk emet inânġan poropete âlâ, kutġe Yoele sâġ, yâkġe den kulemġuop yakât bulâġe yiwerenġe tetemu eksai yu. Emelâk den kulemġuop ya yuwu.

¹⁷ “Anitâġe yuwu sâġ eknohop. Hâmbâi sâp pato tâlâhuwuap yan nâġe nine Wâtġât mâmâġahât Heak hâġġangumune ge lohimbi mâmâġe otyiġġiwuap. Mâmâġe otyiġġimu lohimbiġe nâhâlen biwiyenġe kepeim mannomai yaġe nâhât den sâġ tetem lohimbi ekyongonomai. Otmu biwiyenġe mem purik pilâmu kulem âlâlâ tetemu eknomai. Otmu amanân awun eknomai. ¹⁸ Bulâġanâk sâp yan Wâtġât mâmâġahât Heakġe hoġ bawalipne mâmâġe otyiġġimu nâhât den sâġ tetem ekyongonomai. ¹⁹⁻²⁰ Otmu lohimbi kerek matġe yġġimune menomai yakât sâp tâlâhumu yan nâġġamune himbimân kulem âlâlâ yuwu tetemu eknomai. Hilâġġât emetsenġe bok sâmu omoġ bâleġe sahakbuap. Yâhâ omoġġât emetsenġe yaġeâmâ kuriġ hep

barak barak yawuya otbuap. Otmu umatne topne topne yuwu tetewuap. Kapam tetewuap. Otmu emet kapi kâlâp sewuap. Yawu tetemu eknetâ sâtne otmu hu halak tuhunomai. ²¹ Sâp yan lohimbi âlâ me âlâne nâhâlen biwiyenane kepeim mannomai yamâ meyekmune ki hili-wahonomai.” Anitâne yawu sâm eknohop.” Den yawu kulemguoap tap.

Petoroŋe Yesuhât topne ekyongop.

²² Petoroŋe torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, den âlâ torokatmâ yuwu sâmune nângânet. Anitâne Yesu Nasaret amboŋe ya mâmâne otbaŋgimu hohetnenŋan manmâ kulem topne topne memu ekmunne âlâ kândâkdâ otmu Anitâne hângângumu giop yawu nângâmain. ²³ Yawu gârâmâ yeŋe Yesuhât hâkâŋ otmâ lok bâlene yeŋgât bâtyeŋan katnetâ yâkne mem howanân kuŋetâ muop. Yawu otbaŋgiwi yakât Anitâne emelâk emet inânŋan nângâmu ârândâŋ otmu mâtâp ya sâm waŋop. Mâtâp ya sâm waŋmu yaŋak benne howanân kuŋetâ sâtgum muop. ²⁴ Kuŋetâ muop yamâ sumânâk tatbuapgât dop âlâ ki olop. Yakât otmâ Anitâne mumuŋambâ mem yahalop. ²⁵ Emelâk emet inânŋan tâmbânenne Dawitine Yesuŋe mumuŋambâ yahatbuap yakât nângâm yuwu kulemguoap tap.

“Kutdâ gâ orowâk manmâ gan. Yakât otmâ ki pilânekbuat yawu nanŋan. Biwi yâhâp otmangât mâmâne otnihim gamat. ²⁶⁻²⁷ Yakât otmâ biwine âlepne otmu tem lâuhihim herone nângâhian. Otmu mumbom yan umutne membuat. Otmu mumuŋambâ mem yahatnekbuat. Yawu ot-nihiwuap nângâm biwine ki houŋ sâwuap. ²⁸ Gâne nângân nângâne mem pâroŋ pilânihirâ manmangât mâtâp yakât topne nângâm ba takaman. Otmu gâ orop manmâ yâhâwom yakât nângâm biwine herone otmâ manmâ yâhâwom.” Yawu kulemguoap tap.

²⁹ Tâmbânenne Dawiti yâkât yuwu ekyongomune nângânet. Yâkât sumne ekmain. ³⁰ Anitâne poropete âi sâm waŋmu yâkât den lohimbi ekyongom manmâ gaop. Yawu otmâ Anitâne pat kuwaŋgim yuwu sâop. “Gâhât tepgan gâtne âlâ tetewuap ya mem kânângâmune kawehan kinmâ nine lohimbi galemyongowuap.” ³¹ Anitâne yawu sâm pat kuwaŋgiop. Otmu Anitâne Yesu Kiristo mumuŋambâ mem yahatbuap yakât nângâm Dawitine emet inânŋan den yuwu kulemguoap.

“Mumu yan Anitâne umutne miop. Otmu hâkne tâtuk sâmapgât mumuŋambâ mem yahalop.” Yawu kulemguoap.

³² Anitâne Yesu mumuŋambâ mem yahatmu nen kerekne ekbin. ³³ Anitâne Yesu mumuŋambâ mem yahatmu ikne orop tawot. Otmu emet inânŋan âwâne Anitâne Wâtgât mâmâŋahât Heak hângângumu gewuap yakât pat kuop. Yakât

otmâ Wâtgât mâmâñahât Heak ya hângângumu ge mâmâñe otningimu denñe denñe sâmunñe nanñai.

³⁴ Otmu Dawiti ikñak himbimân ki yâhâop. Yuwu gârâmâ emelâk emet inânñan den yuwu kulemguop.

“Anitâñe nâhât Kutdâne yuwu sâm ekuop.

“Gâ gotnan ga kindâ mâmâñe otgihimune ³⁵ kasalipge yongom mem ge katyekbuat.” Yawu sâop.” Yawu kulemguop tap.

³⁶ Yakât otmâ yuwu sâm ekyongomune nâñgâm biwi yâhâp ki otnomai. Yesu mem howanân kuñetâ muop ya yeñe amboñe oai. Yawu gârâmâ Anitâñe mumuñambâ mem yahatmu kunnenñe tap. Yakât otmâ Kutdânennñe sâmain. Yawu.”

Lohimbi dondâhâlâkñe Yesuhâlen biwiyeñe katbi.

³⁷ Petoroñe yawu sâm lohimbi ekyongomu nâñgâñetâ biwiyeñan hâumu aposolo nombotñe ya orop yuwu sâm âiyongowi. “Wâe, nenñe girawu otmunñe Anitâñe nenekmu ârândân otbuap yakât sâñetâ nâñgâne.”

³⁸⁻³⁹ Sâñetâ sâop. “Anitâ Kutdânennñe ikñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge yen otmu lohimbi kâlepñehen mansai mâmâñe otyingimu Yesuhâlen biwiyeñe kepeim mannomai yakât pat emelâk kuyingio. Yakât otmâ orotmemeyeñe bâleñe bet pilâm Yesuhâlen biwiyeñe katñetâ Anitâñe tosayeñe pilâyingiwuap. Yawu otñetâ benñe nenñe Yesu Kiristohât kulân toen mem katyekmunñe Wâtgât mâmâñahât Heakñe ge mâmâñe otyingimu mannomai.” Yawu sâop.

⁴⁰ Petoroñe biwiyeñan kionmâ den kâlep torokatmâ girem den yuwu sâm ekyongop. “Lohimbi perâkñe ihilâk mahilâk manmai ya Anitâñe matñe umatñe yingimu menomai. Yawu gârâmâ yeñe orotmemeyeñe bâleñe bet pilâm Yesu Kiristohâlen biwiyeñe kepeñetâ yâkñe tihityeñe otbuap.”

⁴¹ Yawu sâm ekyongomu lohimbi kiñgitñe orowâk, dopyeñe 3,000 yawuyañe Petorohât denñe nâñgâñetâ bulâñe otmu Yesuhâlen biwiyeñe katbi. Yawu otñetâ aposololipñe toen mem katyekñetâ Yesuhât komolân torokatbi.

Yesuhâlen biwiyeñe kepeim manbiñe biwi konok otmâ manbi.

⁴² Yesuhât komolân torokatñetâ aposololipñe yâkât den kâsikum yingwi. Kâsikum yingñetâ nâñgâm biwiyeñe hikuakmâ konohâk otmâ Anitâ mepa sanñan otbangim manbi. Otmu sâp sâsânñan menduhuakmâ buku oranjim sot newi. ⁴³ Otmu aposololipñe kulem topñe topñe meñetâ lohimbi belângen manbiñe kulem ya ekñetâ sâtñe olop. ⁴⁴ Yâhâ lohimbi Yesuhâlen biwiyeñe kepeiwiñe biwi konok otmâ sot kâle senñe âlâlâ mem menduhum konohân

katjetâ tatmu yaŋe mem tânahom manbi. ⁴⁵ Otmu lohimbi nombotŋaŋe iri sikumyeŋe puluhum yakât hâmeŋe mewi ya mem bukulipyenŋe nombotŋaŋe yu me yakât umburuk manbi ya kâsikum yinŋiwi. ⁴⁶ Yawu otmâ hilâm ârândâŋ Anitâhât opon kâmbukŋan yâhâ menduhuakmâ biwi konohâk otmâ Kiristohât den alahuminiwi. Yawu otmâ emetsâpŋe ârândâŋ emetyenŋan yâhâ menduhuakmâ sot um neminiwi. Yawu otmâ tep heronŋe nânŋâm Anitâ mepaem manbi. ⁴⁷ Yawu otjetâ lohimbi belângen manbi nombotŋaŋe orotmemeyenŋe ya ekjetâ yahalop. Yawu otmâ Yesuhâlen biwiyenŋe katmâ yâkât komolân torokatmâ sambe othi.

3

Petoroŋe lok pareŋe mem henŋenŋuop.

¹ Isirae lohimbi orotmeme âlâ yuwu otmai. Emetsâpŋe ârândâŋâk opon kâmbukŋan yâhâ Anitâ ulitgumai. Emetsâpŋe âlâen Petoro yet Yoaneŋe Anitâ ulitgure sâm opon kâmbukŋan yâhâowot. ² Otmu lok âlâ mâmânâhât tepŋambâek pareŋe teteopŋe bukulipŋe ekyongomu hilâm ârândâŋ opon kâmbukŋahât gahatŋe âlâ, kutŋe “Mâtâp âilonŋo lonŋo” sâm yan lâum ari katjetâ tatminiop. Yan tatmâ lok opon kâmbukŋan yâhâm geminiwi yaŋe tewetsenŋe nihiŋet sâm ulityongominiop. ³ Otmu sâp yan Petoro yet Yoane opon kâmbukŋan yâhâmutâ yelemâ ulityotgop. ⁴ Ulityotgomu Petoroŋe nânŋâm “Wa, buku” sâm in ekmâ sâop. ⁵ In ekmâ sâmu lok pareŋe yaŋe tewetsenŋe nihiwomap sâm tepŋe kilik kilik sâmu talop. ⁶ Yawu otmu Petoroŋe yuwu sâm ekuop. “Senŋe âlâlâ ki tatnihiap yakât yuwu sâmune nânŋâ. Yesu Kiristo Nasaret ambonaŋe gâ henŋenŋohowuapgât dop tap. Yakât otmâ yahatmâ bam ga.” ⁷ Yawu sâm ekum bâteŋe bonângen memu yahalop. Memu yanâk kâiŋe sâsilipŋe tâŋ tâŋ otmu hewewenâk yahatmâ kinop. ⁸ Yahatmâ kinmâ yâk orowâk opon kâmbukŋan yâhâwi. Yâhâ lok yaŋe heronŋe otmâ soŋ pilâm bam gam Anitâ mepaeop. ⁹⁻¹⁰ Yawu otmâ mepaemu lohimbi kâlehen tatbiŋe ekmâ yuwu sâwi. “Lok pareŋe yuŋe opon kâmbukŋahât mâtâp âilonŋo lonŋo yan tatmâ senŋe âlâlâhât ulitnongomap. Âlepŋe oap yakât nânŋâmunŋe ki orotŋe oap,” yawu sâm nânŋâŋetâ âlâ kândâkdâ olop. ¹¹ Otmu emelâk opon kâmbukŋe ya tuhuwi yan gelâk ningimap sâm selep bârârâhâk kâlep tuhuwi yakât kutŋe “Solomongât selep” sâwi. Lok yaŋe Petoro yet Yoane yetgâlen torokatmu selep yan yâhâŋetâ lohimbi dondâhâlâkŋe betyenŋan yâhâm mem hawam mewam tuhuyekmâ kulem yakât alahu gulahu othi.

Petoroŋe Yesuhât topŋe ekyongop.

12 Yawu otjetâ Petorņe yekmâ yuwu sâŋm âiyongop. “Wongât mem hawam mewam tuhuneneksai? Kulem yu netgât wahap bia. Netņe wâtnetņambâek lohimbi hengemyongoromgât dop âlâ ki tap. Net uwawapņe bia ki mansait. Yakât otmâ ki nâŋgânitginjetâ yahalâk. 13 Topņe yuwu tap. Awaraham, otmu nanņe Isaka, otmu sesene Yakop yâk yengât Anitâ, tâmbâlipnenņe yengât Anitâ, yâkņe ikņe nanņe Yesu hâŋgângumu ge hohetnenņan manop. Yâkât kulân lok yu memutņe Anitâņe hengengumu bam gamu eksai. Yâhâ yeņeâmâ Yesuhât nâŋgâņetâ gemu pâku lohimbi yengât bâtyeņan katbi. Yawu otjetâ Pilatorņe holaņbe sâmu yan yeņeâmâ kunyeņe kârikņe otmâ Yesu ya sâŋm ge katbi. 14 Yâkņe uwawapņe bia manmâ gaop. Yawu gârâmâ yeņe hâkâņ otmâ betbaŋim lok bâleņe, kutņe Barawa sâŋm, yâkât nâŋgâņetâ yahatmu Pilato ekuņetâ lauyeņan mem Barawa holaņmu arimu Yesu kuņetâ muop. 15 Kuņetâ muop yamâ lok inņe ki kuņetâ muop. Manman kârikņahât amboņe ya kuņetâ muop. Kuņetâ muop yamâ Anitâņe mumuņambâ mem yahatmu manmâ teteningimu ekbin. 16 Lok pareņe yuņe âlepņe oap yukât topņe sâŋmune nâŋgâņet. Yesuhât kulân lok pareņe yu memutņe Yesuhâlen biwiņe katsapgât Anitâņe hengengumu bam gamu eksai.

17 Bukulipne, yuwu sâŋmune nâŋgâņet. Yeņe papatolipyeņe orop Yesuhât topņe pâpgum gamai. Yakât otmâ kuņetâ muop. 18 Emelâk emet inâņan Anitâņe Yesuhât nâŋgâm poropetelipņe yengât biwiyeņan den katmu yuwu kulemguwi. “Tihitnenņe otbuap yâkņe aŋgoân hâhiwin nâŋgâm mumbuap.” Yawu kulemguwi tap. 19 Anitâņe tosayeņe pilâyiŋgiâkgât yeņe orotmemeyeņe bâleņe bet pilâm Yesuhâlen biwiyeņe kepeim manņet. 20 Yawu otmâ manņetâ Anitâņe mâmâņe otyiŋgimu biwiyeņe sânduk sâmu mannomai. Sâp yuâmâ Yesu Kutdânenņe himbimân tap. Yawu gârâmâ hâmbâi sâp pato tetewuawân Yesuņe tihitnenņe olâk sâŋm Anitâņe hâŋgângumu âwurem gewuap yakât pat kuningimu tap. 21 Anitâņe embâŋâmbâek emet inâņan poropetelipņe yengât biwiyeņan den katmu kulemguwi yakât topņe yuwu tap. Manmannenņe kuwikningiwuap yakât Anitâņe nâŋgâmu ârândâņ otmu Yesu hâŋgângumu âwurem gewuap. 22 Yakât torehenņe Mosenę yuwu kulemguop.

“Kutdânenņe Anitâņe nâ menekmâ âi sâŋm nihimu taka ikņe den kâsikum yiŋgim mansan yakât dopņeâk Anitâņe nengât komolân gâtņe lok âlâ mem poropete âi sâŋm waņmu ikņe den kâsikum yiŋgimu lohimbiņe tem lâuwaŋginomai. 23 Yâhâ lohimbi nombotņeâmâ denņe nâŋgâm hâkâņ otmâ kunomai ya mem ketetyekmâ hilipy-

ongowuap.” Den yawu kulemguop tap.

²⁴ Otmu emelâk emet inânñan lok âlâ, kutñe Samue, yâk otmu Anitâhât poropetelipñaje Yesu Kiristonje tetem manmâ kulem topñe topñe membuap yakât den yawuâk kulemguwi.

²⁵ Emelâk embânñan Anitâñe Awarahamgât pat kuwanñim yuwu sâmb ekuop. “Hâmbâi gâhât tepgan gâtñe lok âlâñe tetem lohimbi hânñan kulemñan mannomai ya menduhuyekmâ manman âilonñoân katyekmu heronje nânğawañim mannomai.” Yawu sâmb ekuop. Yâhâ Anitâhât poropetelipñaje den ya torokatmâ lohimbi sâmb tetem ekyongom manmâ gawi. Otmu Anitâñe tâmbâlipyenye yengât pat kuyinñiop ya yen gurâ pat yaje meyksap. Gârâmâ yakât bulâñe yen gurâ yawuâk menomai. ²⁶ Yâhâ nen Isirae lohimbiñe orotmemenenñe bâleñe bet pilâm Anitâ nannahâlen biwinenñaje kepeim manman âilonñoân manmâ heronje nânğanomgât anñoân Anitâñe yâk hânğangumu nengâlen giop.

4

Petoro yet Yoane meyelekmâ pâi emetñan katyelekñetâ talowot.

¹⁻³ Anitâñe Yesu mumuñambâ mem yahalop yakât den pat âlepñe ya Petoro yet Yoaneñe lohimbi ekyongowot. Ekyongom tatmutâ opon kâmbukñahât tembe lâu yengât kunyene otmu Sarukaio otmu Anitâhât hotom uminiwiñe den pat ya nânğañetâ ki bulâñe olop. “Yesu mumuñambâ ki yahalop. Ya ki orotñe,” yawu nânğâm den hâreyitgim meyelekmâ ari pâi emetñan katyelekñetâ talowot. Pâi emetñan tatmutâ emet hanj sâop. ⁴ Yâhâ Petoronje lohimbi kiñitñe orowâk Yesuhât den pat âlepñe ekyongomu nânğañetâ bulâñe otmu Yesuhât komolân torokatbi ya yengât dowâmâ 5000 yawu.

Petoronje Yesuhât den pat âlepñe Yura yengât papatolipyenye ekyongop.

⁵ Emet hanj sâmbu Yura yengât papatolipyenye otmu hotom uminiwi ya yengât kunlipyenye otmu Mosehât girem den kâsikum yinğiminiwi yâkñe Yerusalem kapiân menduhuakbi. ⁶ Sâp yan opon kâmbukñahât lok kunñe âlâ, kutñe Anasi, otmu lamatñe, kutñe Kaipa, otmu bukuyâhâtñe Yoane yet Alesanda otmu hep torehenlipyenye orowâk menduhuakbi. ⁷ Otmu Anasiñe tembe lâu ekyongomu Petoro yet Yoane otmu lok parenje âlâ mem henğenñuowot ya meyekmâ ari den âiân katyekbi. Otmu Anasiñe yuwu sâmb âiyotgop. “Âlâhât sâtğât otmâ lok parenje yu henğenñuowot?”

⁸ Yawu sâmb âiyotgomu Anitâhât Wâtğât mâmânñahât Heakñe Petoro mâmânñe otbañgimu yahatmâ kinmâ yuwu sâop. “Yura

papatolipnenne otmu Anitâhât hotom umai yengât kunlipyenne yen yuwu sâam ekyongomune nângânet. ⁹ Netje lok parene yu ekmâ tepnetje nângâwanjim memutje âlepje olop yakât otmâ yene menenekmâ den âiân katnenekjetâ kinsain. ¹⁰ Yakât otmâ lok âlepje olop yukât topje ekyongomune nângânet. Topje yuwu. Yesu Kiristo, Nasaret ambonje, yâhâmâ howanân kujetâ muop. Kujetâ muop yamâ Anitâne mumunambâ mem yahalop. Yakât otmâ yakât wâtjan kinmâ lok yu memutje âlepje otmâ mansap. Yawu gârâmâ yene lok yukâlen kulem teteop yakât den pat Yura lohimbî kerek ekyongonjetâ nângânomai. ¹¹ Emelâk embân Miti pepaen den âlâ yuwu kulemguwi yakât bulâne Yesuhâlen teteap.

“Emet tuhum nep lokje nak âlâ ekjetâ bâlemu mem ketetbi.

Nak mem ketetbi ya Anitâne lâum kânângâmu kuhupin kârikje oap.” Den yawu kulemguwi tap.

Yeneâmâ emet tuhuwi ya yengât dop otmâ Yesu betbanjim kujetâ muop. ¹² Yuwu sâamune nângânet. Anitâne Yesu hângângumu ge manman kârikje yakât mâtâp meningiop. Yakât otmâ yakât wâtjanâk kinmâ manman kârikjan mannomgât dop tap. Lok ondopje mâmâne otningimu manman kârikjan mannomgât dop âlâ ki tap.”

Yura yengât papatolipyenane Petoro yet Yoane sâam hâreyitgiwi.

¹³ Petoro yet Yoane, yâhâmâ nângân nângân emetjan ki yâhâowot. Yawu gârâmâ Yura papatolipyenne yengât senyenjan kinmâ den ya kâlâpne orowâk ekyongowot. Yawu ekyongomutâ yâkne denyetje ya nângânetâ ewe membe olop. Yawu otmu nângân nângânyenne pâron sâamu yuwu sâawi. “O, lok yuâmâ kândikum Yesu orop manmâ gawi. Yakât otmâ den kâlâpne orowâk eknongomutâ nangain.” yawu sâawi. ¹⁴ Otmu Petoro yet Yoane lok hengenjuowot yâk orowâk kinbi yakât otmâ den purik pilâyitgine sâam hâum pâpgum pilâwi. ¹⁵ Yakât otmâ hângânyononjetâ emet betnehen ge kinjetâ Petoro yet Yoane yetgât alahum yuwu sâawi. ¹⁶ “Nenne lok yâhâp yu girawu otyitgine? Yâkne Yesuhât wâtjan kinmâ lok parene emba memutâ âlepje olop yakât den pat Yerusalem kapi ambolipjane emelâk nângâm metei. ¹⁷ Yawu gârâmâ den yuñe kapi ârândân pereren sâam arimu nângâmaihât nenne kuyitgimunne yâkne ki âlâkuâk Yesuhât wâtjan kinmâ lohimbî yakât den kâsikum yinginomai.” Yawu sâawi.

¹⁸ Otmu tembe lâu ekyongonjetâ meyekmâ âwurem ganjetâ yuwu sâam Petoro yet Yoane ekyotgowi. “Yetje ki âlâkuâk Yesuhât den ya lohimbî kâsikum yingirumawot.”

¹⁹ Yawu sâanjetâ Petoro yet Yoane yuwu sâowot. “Yenak nângâm eknet. Yengât den lâum Anitâhât den pilâmutje yâkne

nângâmu ki ârândân otbuap. ²⁰ Yesu Kiristonje den âlâlâ eknon-gom kulem topnje topnje mem gaop yakât den pat ya netnje mem kurihromgât dop ki tap. Ya sâm haok tuhurom yakâ.”

²¹ Yawu sâmutâ yâhâpne kuyitgim holanyeleknetâ gem ariowot. Lohimbi inje kiŋgitnje orowâkne kulem ya ekmâ Anitâ mepaem aposololipnje yengât nângânetâ yahalop. Yakât otmâ Yura papatolipyenaje wahap âlâ ki otyitgiwi. ²² Lok âlepne olop yâkne parene otmâ manmu yambu lok yâhâp ŋerek olop.

Anitâne Yesuhât aposololipne mâmâne otyiŋgiâkgât yâkât lohimbiŋe ulitguwi.

²³ Yura papatolipyenaje Petoro yet Yoane holanyeleknetâ gem bukulipyetne yengâlen âwurem ariowot. Ari papatolipyenaje kuyitgiwi yakât den ya ekyongowot. ²⁴ Ekyongomutâ nângâm biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmâ Anitâ mepaem yuwu sâwi. “Ambonnenje Anitâ. Gâne hân himbim kândikyotgom wahap topnje topnje kalon. ²⁵⁻²⁶ Otmu emelâk emet inânjan gâhât Wâtgât mâmâjahât Heakne tâmbânenne Dawiti yâkât biwiŋan den âlâ katmu yuwu kulemguop.

“Wongât Anitâhât ki nângâmaine yenhât nanŋanŋinetâ yahatmu biwiyene kâlâp siap? Wongât biwi nângân nângânyene hâlim milim otmu Anitâ yet hoŋ bawaŋe mem ge katyelekne sâm oai? Anitâne tihityene otbe sâm ikne hoŋ bawa hâŋgângumu gewuap. Yawu gârâmâ Anitâhât ki nângâmai ya yengât papatolipyenaje biwi konok otmâ mem ge katyeleknomaihât dop âlâ ki tap.” Dawitiŋe den yawu kulemguop tap.

²⁷ Otmu torokatmâ yuwu sâm ulitguwi. “Ambonnenje Anitâ, den âlâ sâmunne nângâ. Dawitiŋe den kulemguop yakât bulâne teteop yakât topnje yuwu. Gâne tihitnenne otbe sâm Yesu hâŋgângurâ ge tem lâuhihim uwawapne bia manmâ gaop. Yawu gârâmâ Herot yet Pilatonje Roma lok otmu Yura nengât papatolipnenne menduhuyekmutâ orowâk tatmâ Yesu mem ge katne sâm den hikuwi. ²⁸ Yawu otbi yan yeŋe enŋatyeneâk ki watbi. Emelâk emet inânjan gâne gike enŋatgeâk otmâ yu ya tetewuap ya sâm kalon. ²⁹ Yakât otmâ yâkne kuniŋinjetâ lohotne otmaingât gâne mâtâp maŋguyiŋim nen hoŋ bawalipge mâmâne otningirâ Yesu Kiristohât den pat âlepne sâm haok tuhunom. ³⁰ Yawu otmâ Yesuhât wâtŋan kinmâ lohimbi mesekyene orop ya heŋgemyongonom. Otmu kulem topnje topnje memunne eknetâ âlâ kândâkdâ otbuap. Yakât otmâ mâmâne otningihât nângâm ulitgohoin.” Yawu sâm ulitguwi.

³¹ Yawu sâm ulitgunjetâ emet menduhuakmâ tatbi ya gâsuk gâsuk sâop. Otmu yanâk Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakne

mâmâñe otyingimu yapâ ari Yesuhât den pat âlepñe ya sâm haok tuhumi lohimbi ekyongowi.

Yesuhât lohimbiñe biwiyene hikuakmâ konohâk otmâ buku orangim manbi.

³² Yesuhât lohimbiñe biwiyene hikuakmâ konohâk otmu senñe âlâlâ tatyngiop ya menduhumi konohân katjetâ tatmu yañe mem tânahom manbi. ³³ Yawu manmâ Yesuñe munambâ yahalop yakât den pat ya aposololipñe lohimbi belângen manbi ya ekyongonetâ nângâñetâ bulâñe olop. Otmu Anitâñe mâmâñe otyingimu kulem topñe topñe meñetâ lohimbi kerekñe yekmâ heronñe nângâyngiwi. ³⁴ Otmu senñe âlâlâñe kâsikumi anging tânahom manbi. Yakât otmâ lok âlâ me âlâñe ki umburuk manbi. Lohimbi nombotñe senñe âlâlâñe puluhonetâ yapâ tewetsenñe mem aposolo yingñetâ galemguwi. ³⁵ Otmu tewetsenñe menduhumiwi yapâ aposolonñe mem lohimbi umburuk manbi ya tânyongonetâ manbi.

³⁶ Otmu sâp yan Kipro kapi ambonñe, lok âlâ, kutñe Yosep sâm, yakât yuwu sâmunen nângâ. Lok yakât kutñe âlâmâ Banawa yawu sâm aposolonñe kunminiwi. Kut yakât topñeamâ yuwu, “Biwi sânduk”. Yosep yâhâmâ Lewi senambâ gâtñe yakât otmâ opon kâmbukñahât âi mem manop. ³⁷ Yâkñe ikñe hân puluhonetâ yapâ tewetsenñe mem aposolo yingñiop.

5

Anania imbiñaitñe otmutâ bâleop.

¹ Lok âlâ, kutñe Anania sâm, yakât imbiñe, kutñe Sapira, biwi konohâk otmâ yuwu olowot. Hânyetñe puluhonetâ yapâ tewetsenñe miowot. ² Yawu gârâmâ tewetsenñe nombotñe ya mem mesambutmutâ tatyngiop. Yâhâ nombotñe âlâmâ Ananiañe mem ari aposolo yingñiop. ³ Otmu Petoronñe yuwu sâm ekuop. “Anania, yuwu sâmunen nângâ. Girawu otmâ Bâleñahât Ambonñe Satanñe biwihan kionbe sâm otmu ki kârikñe otmâ kinsat. Yetñe Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heak kâitgumi hânyetñe puluhumi yakât tewetsenñe nombotñe mem mesambutmutâ tap. ⁴ Hân ya ki puluhumi yan yetñe Anitâhât pat ki otbuap yawu nângâm den hikuowot mâne tewetsenñe alitsawot yuñe âlepñe otbâp. Yâhâ tewetsenñe yuñe Anitâhât pat otbuap yawu sâm kâitnongom nombotñeak katsawot. Yawu otmâ nen ki kâitnongowot. Anitâ kâitguawot.” ⁵⁻⁶ Yawu sâmu Ananiañe den ya nângâm yanâk mum iop. Mum imu lok nombotñe emet kâlehen yâhâm sângumi âlâ mem kurihim lâum ge hangowi. Yâhâ Anitâ

kâitguop yakât matņe mum imu lohimbi yan kinbiņe ekņetâ sâtņe olop.

⁷ Otmu ki kâlep otmuâk imbiņaje lokņahât den pat ki nâņgâmâk Petorohâlen takaop. ⁸ Takamu Petoroņe yuwu sâmu âikuop. “Hânyetņe puluhņetâ yapâ tewetsenņe miowot ya lokgaņe kerehâk ningiap me?”

Sâmu sâop. “Wae, wonângen, kerehâk yingiap yakâ.”

⁹ Sâmu Petoroņe yuwu sâmu âikuop. “Wongât yetņe biwi konohâk otmâ Kutdâhât Wâtgât mâmâņahât Heak kâitguawot? Yakât otmâ yuwu sâmune nâņgâ. Lokge emelâk mumu lâum ari hangum pilâm ga gâhât mambotgihai. Yiwerenņe gâhurâ mundâ lâuhekmâ ari hangohonomai.” ¹⁰ Yawu sâmu ekumu yâku yanâk kâiņe topņan purik sâmu ge muop. Mumu lok ya emet kâlehen yâhâ Sapira lâum ge lokņe lâum ge hanguwu yanâk lâum ge hanguwu. ¹¹ Otmu muowot yakât den pat Yesuhât komotņe nâņgâņetâ sâtņe olop. Yawu.

Yesuhât aposololipņaje kulem topņe topņe mewi.

¹² Aposolo yâkņe kulem topņe topņe meņetâ lohimbiņe ekņetâ âlâ kândâkdâ olop. Otmu Yesuhât komotņe biwiyenņe kepeiakmâ konohâk otmu hilâm ârândâņ Solomongât selep yan yâhâ menduhuakmâ Anitâ mepaeminiwi. ¹³ Yawu otminiwi yan lohimbi dondâhâlâkņe nâņgâyingijetâ yahalop yamâ Yura papatolipyeņaje hilipnongomai sâmu yâk yengâlen ki torokatbi. ¹⁴ Yawu gârâmâ lohimbi nombotņaje Yesu Kutdânennjahâlen biwiyenņe kepeim yâkât komolân torokatmâ manbi. ¹⁵ Otmu kapi ambolipņaje bukulipyeņe pareņe otmâ manminiwi otmu tisi mesek otbi ya Yesuhât aposololipņaje heņgemyongoņet sâmu gerelân katyekmâ lâuyekmâ ari mâtâwân katyekņetâ tatbi. Otmu yuwu nâņgâwi. “Petoroņe mâtâp watmâ gam ariwuap yan umutņaje loņgâyekmu âlepņe otnomai.” ¹⁶ Otmu Yerusalem hâlâņmâ kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipņaje bukulipyeņe tisi mesek otbi otmu weke bâleņaje mâņgâyekmu manminiwi ya meyekmâ aposolo yengâlen takanņetâ heņgemyongowi.

Anitâhât anjelo âlâņe aposolo pâi emetņambâ mem holanyekmu gem ariwi.

¹⁷ Aposoloņe yawu otbi yakât den pat ya hotom uminiwi ya yengât kunyeņe otmu ikņe bukulipņe Sarukaio komolân gâtņaje nâņgâņetâ bâleop. ¹⁸ Nâņgâņetâ bâlemu aposolo meyekmâ pâi emetņan katyekņetâ tatbi. ¹⁹ Katyekņetâ tatņetâ emet nįņ sâmu iwi. Otmu omoņ tânâmņan Kutdâhât anjelo âlâņe mândeyekmu yahatņetâ meyekmâ ge yaehen yuwu sâmu ekyongop. ²⁰ “Yeņe opon kâmbukņan yâhâ manman kârikņahât den pat âlepņe ya topņambâek lohimbi kâsikumu yinginomai.”

²¹ Yawu sâmu emet haŋ sâmu den ya lâum opon kâmbukŋan yâhâ Yesuhât den lohimbi kâsikum yinŋiwi.

Otmu hotom uminiwi yengât kunyeŋaŋe bukulpŋe meyekmu Yura yengât papatolipyene yengâlen arinetâ orowâk menduhuakmâ den emetŋan yâhâwi. Yâhâ tatmâ aposolo meyekmâ takanet sâmu opon kâmbukŋahât tembe lâu nombotŋe hâŋgânyongoŋetâ pâi emetŋan yâhâwi. ²² Yâhâm pâinyekŋetâ biatmu âwurem taka yuwu sâmu ekyongowi. ²³ “Nen pâi emetŋan arim takain. Yâhâ pâi emetŋahât galem yaŋe gahatŋe kârikŋe maŋgum galem kinŋetâ yeksain. Yawu gârâmâ aposolo meyekne sâmu takain,” sâmu ekyongomunŋe gahatŋe mem pilâŋetâ kâlehen yâhâ pâinyekmunŋe biatsap.”

²⁴ Yawu sâŋetâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyene otmu tembe lâu yengât kunyeŋaŋe den ya nâŋgâm “Girawu otmâ gulip oai,” sâwi. ²⁵ Yawu otmâ tatŋetâ yanâk lok âlâŋe taka yuwu sâmu ekyongop. “Wâe, lok pâi emetŋan mem katyekbi ya opon kâmbukŋan yâhâ lohimbi den kâsikum yinŋim kinŋetâ yeksain.”

²⁶ Yawu sâmu ekyongomu yâkŋe opon kâmbukŋahât tembe lâu hâŋgânyongoŋetâ ari lohimbi kinŋitŋe orowâkŋe denyene nâŋgâm kinbi ya yekmâ “Yâkŋe kât mem nongomai” sâmu aposolo ya lohotŋan meyekmâ den emetŋan ariwi.

Aposolone Yesuhât topŋe Yura yengât papatolipyene ekyongowi.

²⁷ Aposolo meyekmâ yâhâ Yura yengât papatolipyene yengât senyeŋan katyekŋetâ kinŋetâ hotom uminiwi ya yengât kunyeŋaŋe yuwu sâmu ekyongop. ²⁸ “Oran Yesuhât den lohimbi ki kâsikum yinŋinet sâmu kuyinŋiwin. Yamâ yeŋe nengât den ya kum Yesuhât den lohimbi kâsikum yinŋinetâ yâkŋe sâmu haok tuhuŋetâ lohimbi kapiân tai ya kerekŋe nanŋai. Otmu Roma tembe lâuŋe Yesu kuŋetâ muop yakât tosa ya nengâlen gâitsai.” Yawu sâwi.

²⁹ Yawu sâŋetâ Petoroŋe purik pilâyinŋim yuwu sâmu ekyongop. “Yengât den ya lâum Anitâhât den kunomgât dop âlâ ki tap. ³⁰ Yengât sâtgât otmâ Roma lokŋe Yesu mem howanân kuŋetâ muop. Mumu hanguwi yamâ topŋe yuwuhât otmâ tâmbâlipnennŋe yengât Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop. ³¹ Isirae lok nenŋe Yesuhâlen biwinennŋaŋe kepeimunŋe Anitâŋe tosanennŋe pilâningiwuapgât yâkŋe Kutdânennŋe Yesu muŋambâ mem yahatmu himbimân orowâk tawot. ³² Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe Yesuhâlen biwiyenŋaŋe kepeim Anitâhât denŋe lâum manmai ya yengât nâŋgâm Anitâŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge mâmâŋe otyinŋimap. Nenŋe yawu otmâ mansain yakât otmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwinennŋe mem sânduk tuhuningimap. Yawu otmâ mâmâŋe

otningimu kulem topņe topņe mem mansain.” ³³ Yawu sâm ekyongomu nânġâņetâ bâlemu aposolo yongone sâm otbi.

Parisaio âlâņe yahatmâ bukulipņe sâm sânduk menduk tuhuyehop.

³⁴ Aposolo yongone sâm otņetâ yan Parisaio lok kutdâ âlâņe Mosehât girem den kâsikum yinġim manop, ya kutņe Gamalie, yâkņe yahatmâ kinmâ tembe lâulipyeņe ekyongomu aposolo meyekmâ emet betņehen ge kinņetâ bukulipņe yuwu sâm ekyongop. ³⁵ “Bukulipne, yeņe lok yu in yawu mem bâleyekmaiât yuwu sâmune nânġâņet. Yeņe nânġâm heņgeņgumâmâ girawu otyinġinomai yakât topņe tetemu ekmâ nânġânomai. ³⁶ Emelâk lok âlâ, kutņe Teuta, ikņahât nânġâmu yahatmu, “Roma lok kasalipnenņe watyekmunņe arinġet” sâm lok 400 ekyongomu yâkâlen torokatbi. Yawu otņetâ ikņe kuņetâ mumu loklipņe itoņ galan otmâ kinbi. Yawu otmâ otņetâ ki ihio. ³⁷ Yakât betņan Roma lok kunyeņe Yura nengât dopnenņe nânġawe sâm otmu sâlipnongowi sâp yan lok âlâ, Galilaia gâtņe, kutņe Yurasi, yâkņe lohimbi meyekmu Roma lok watyekne sâm otbi. Yawu otmu yâkurâ yawuâk kuņetâ mumu loklipņe kerek yongom watyekņetâ tiok taok otmâ arinġetâ kutyene bialop.

³⁸ Yakât otmâ yuwu sâmune nânġâņet. Yeņe aposolo yu ki yekmâ sâņet. Yâkņe yeņe eņgatyeneâk watmâ den ya lohimbi kâsikum yinġim gai otmuâmâ nep yu gulip otbuap. ³⁹ Yâhâ lok yuņe Anitâhât sâtġât otmâ den yu lohimbi kâsikum yinġim gai otmuâmâ nep yu mem ge katyekne sâm otmunņe hâi hâiņe otmu pilânom. Otmu nep yukât amboņe Anitâ mem ge katne sâm otnom. Biwinaņe yawu nanġan. Yawu.” ⁴⁰ Yawu sâm ekyongomu nânġâņetâ ârândâņ otmu tembe lâulipyeņe ekyongonġetâ aposolo yongowi. Yongom Yesuhât den pat âlepņe ya lohimbi ki kâsikum yinġinomai sâm kuyinġim pilâyekņetâ ariwi.

⁴¹ Otmu aposoloņe Yesuhât den pat âlepņe lohimbi kâsikum yinġiwi yakât matņe papatolipyeņe yongowi yakât nânġâņetâ biwiyene âlepņe olop. ⁴² Yawu otmâ hilâm ârândâņ opon kâmbukņan otmu emet tete yâhâm gem Yesu Kiristohât den pat âlepņe ya kâsikum yinġim manbi.

6

Lok nombolân yâhâp meyekmâ nep sâm yinġiwi.

¹ Sâp yan lohimbi kinġitņe orowâkņe Yesuhâlen biwiyene katmâ yâkât komolân torokatmâ manbi. Manmâ senņe âlâlâyeņe konohân menduhunġetâ tatmu yapâ mem tânahom manbi. Yawu ġârâmâ Girik kapi ambolipņe Yerusalem kapiân kandi taka tatbiņe Yerusalem kapi ambolipņe orop senņe âlâlâ menduhom katminiwi yakât nekamân otbi. Nekamân

otmâ Girik kapi ambolipņaje yuwu sâwi. “Senņe âlâlâ menduhum katmunņe tap yapâ nep lokņe mem nengât kambut ki dopņan tânyongoai. Ya ekmunņe dondâ bâleap.”

² Yawu sâņetâ Yesuhât aposololipņaje lohimbi ya menduhyekmâ yuwu sâm ekyongowi. “Nenņe senņe âlâlâ menduhum katņetâ tap yuâk galemgum mannom otmuâmâ Anitâhât den yu lohimbi kâsikum yinginomgât mâtâp ki tetewuap.

³ Yakât otmâ Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otyingimu mansai komot yapâ gâtņe lok nombolân yâhâp mem teteyekņetâ nep yingimunņe senņe âlâlâ yu galemgum kambulipyenē kâsikum yinginomai. ⁴ Yawu otņetâ benņe nenņeâmâ Yesuhât den lohimbi kâsikum yingim Anitâ ulitgum mannom.” Yawu sâwi.

⁵ Den yawu sâņetâ nâņgâņetâ ârândâņ olop. Yakât otmâ lok mem katyekbi ya yeņgât kutyenē yamâ yuwu. Setepano yâkņe Yesuhâlen biwiņaje tiņâk kepeim Anitâhât den lâum manop. Yawu manmu Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otbaņgim gaop. Otmu nombotņe âlâmâ kutyenē yuwu. Pilip, Porokoro, Nikano, Timon, Pamena, otmu bâiņeâmâ Nikolao. Nikolao yamâ Antiok kapi pilâm Yura yeņgâlen torokatmâ Anitâ mepaem manmâ gaop. ⁶ Lok yu meyekmâ aposolo yeņgâlen gaņetâ yâkņe kunyenjan mem Anitâ ulitguwi.

⁷ Otmu Yesuhât komotņe yâkât den pat âlepņe sâm haok tuhunetâ lohimbi kingitņe orowâkņe Yesuhâlen biwiyenē katmâ yâk yeņgâlen torokatņetâ sambe sambe otbi. Yawu otmâ hotom uminiwi yeņgâlen gâtņe dondâņe denyenē ya nâņgâņetâ bulâņe otmu Yesuhâlen biwiyenē katbi.

Setepano mewi.

⁸ Anitâņe Setepano nâņgâwaņgim mâmâņe otbaņgimu kulem topņe topņe memu lohimbiņe ekņetâ âlâ kândâkdâ olop.

⁹ Yawu gârâmâ lok nombotņe Kirene, Alesandiria, Liwia, Kilikia, Asia, kapi yu ambolipņaje opon kâmbukņan yâhâ Setepano hât den kakņan sâwi. ¹⁰ Den kakņan sâņetâ Wâtgât mâmâņahât Heakņe Setepano mâmâņe otbaņgimu den sâmu denyenē ya kum ge kalop.

¹¹ Yawu otyingimu ari lok yaņe lok nombotņe mem teteyekmâ eņgatyenjan geņetâ yâkņe yuwu sâm Setepano hakņan sâm lohimbi ekyongowi. “Setepanoņe Mosehât girem den kelanġatmâ den aņgo lohimbi kâsikum yingimap. Otmu Anitâhât opon kâmbukņahât nâņgâmu gemu Anitâ sâm bâlewaņgimu nanġain.” ¹² Yawu sâņetâ Yura yeņgât papatolipyenē otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi otmu lohimbi nombotņaje nâņgâņetâ biwiyenē kou kâlâp semu Setepano mem den emetņan yâhâ den âiân katbi. ¹³ Den

âiân katmâ angoân lok engatyenjan gewi ya ekyongonjetâ ga Setepano hakjan yuwu sâwi. “Lok yuņe haonmâ ârândân Anitâhât opon kâmbukjahât nânġâmû gemu Mosehât girem den sâm ge katmap. ¹⁴ Yuwu sâmu nanġain. “Yesu Nasaret kapi ambonaje opon kâmbukje huhum itonġ galaġ tuhuwuap. Otmu Moseņe girem den otmu opon kâmbukjahât orotmeme sâm ningiop ya kum orotmeme anġo ningiwuap.” Yawu sâmu nanġain.” Yawu sâm Setepano hakjan sâwi. ¹⁵ Hakjan sâņjetâ menduhuakbiņe Setepano ekņetâ yâkât kundennaje anġelo kundenne yawuya teteop.

7

Setepanoņe Yura tâmbâlipyene yenġât topyene sâop.

¹ Hotom uminiwi ya yenġât kunyenaje Setepano yuwu sâm âikuop. “Den yai yu bulâņe yai me?”

² Sâmu Setepanoņe yahatmâ yuwu sâop. “Papatolipne otmu bukulpne den sâmune nânġanġet.

Awarahamġât sâop.

Tâmbânenņe Awaraham yâkņe Mesopotamia kapi ki pilâm Haran kapiân ariop sâp yan Anitâ yahat yahatņe, Laninņe Ambonaje tetewaņġim yuwu sâm ekuop. ³ “Ġâņe kapihe tâmbâņe, hep torehenlipge, bukulpge pilâyekmâ nâņe kapi âlâ tiripgohowom yan ari manbuat.”

⁴ Yawu sâmu tem lâuwaņġim Kairia hân pilâm Haran kapiân ari manop. Yan manmâ âwâņe bâleop. Âwâņe bâleop yakât kakņan Anitâņe yâhâpņe tetewaņġim yuwu sâm ekuop. “Hân âlâen ari in kandi manbuat.” Yawu sâm ekumu yahatmâ Haran kapi pilâm nenņe mansainân yuân emelâk takaop. ⁵ Yuân taka kandi manop. Yâhâ Awarahamņe imbiņâit kâsi manoworâke yamâ benņe yâkât tepņan ġâtņaje hân yu ambokunomaihât Anitâņe pat kuwaņġiop. ⁶ Yawu otmâ den âlâ yuwu sâm ekuop. “Ġâhât senņe hân yu pilâm kapi âlâen ari manmâ kapi ambolipņe hoņ bayinġim manmâ yâhâņetâ yambu 400 pesuk sâwuap. ⁷ Hoņ bayinġim manņetâ hâhiwin yinġinomai. Yakât otmâ nâņe lohimbi ya matņe umatņe yinġimune pilâyekņetâ âwurem hân yuân taka manmâ nâhât tem lâunihim mepaenekmâ mannomai.” ⁸ Yawu sâm ekum pat kuwaņġiop. Pat kuwaņġiop ya nânġâm mannomaihât hâkyenjahât torehenņan undip tuhuaņġim manmâ yâhânomai ya sâm kalop. Otmu yakât kakņan Awaraham nanņe Isaka tetemu hilâm nombolân kalimbu pesuk sâmu hâkņahât torehenņan undip tuhuwaņġiop. Otmu Isaka nanņe Yakop tetemu yâk gurâ yawuâk hâkņahât torehenņan undip tuhuwaņġiop.

Otmu Yakop nanlipnje kâiân yâhâp tetenjetâ yâk gurâ yawuâk hâkyenjahât torehennan undip tuhuyingiop.

Yosepgât sâop.

⁹ Otmu Yosep atalipnjaŋe yâkât hâkân otmâ mem âlâlâ tuhuwi. Yawu tuhum lok nombotnjaŋe taka Yosep puluhum dâim Aihita hânân ariwi. Atalipnjaŋe yawu otbaŋgiwiâke yamâ Anitâŋe tihitje olop. ¹⁰ Otmu nâŋgân nâŋgânje pato tete-waŋgimu Aihita lok nombotnjaŋe ekŋjetâ âlâ kândâkdâ otmu kunyeŋe, kutje Parao sâm, yâkâlen dâim ariwi. Dâim ariŋjetâ Anitâŋe mâmâŋe otbaŋgimu Paroŋe yâkât orotmemeŋe ekmu ikŋjan gâtŋe otmu ikŋe emet otmu Aihita kapi ambolipje ya galempongom manâkgât âi sâm waŋop.

¹¹ Otmu sâp yan Aihita otmu Kanan hân yuân po pato teteop. Yawu tetemu tâmbâlipnennjaŋe sotgât umburuk otbi. ¹² Yawu manmâ Aihita hânân sot tap yawu sâŋjetâ nâŋgâm Yakopje nanlipje yan hâŋgânyongomu ariwi. ¹³ Aihita arim âwurem taka yakât den pat âwâyeŋe ekuŋjetâ manmâ manmâ benje âlâkuâk hâŋgânyongomu ariwi. Ariŋjetâ Yosepje atalipje teteyiŋgim ikŋjahâk topŋe sâm tetem ekyongop. Teteyiŋgim atalipje dâiye kmâ Paroahâlen ariŋjetâ topyeŋe sâm tetemu nâŋgâop. ¹⁴ Yakât kakŋjan Yosepje âwâŋjahât den katmu âwâŋjaŋe ikŋe senje âlâlâŋe otmu hep torehenlipje lohimbî 75 meyekmu Aihita hânân ariwi. ¹⁵ Yan ari manmâ Yakop ya muop. Otmu nanlipje gurâ yawuâk muwi. ¹⁶ Otmu emet inânŋjan Awarahamje Sikem kapiân Hemohât nanlipje yeŋgâlen hân âlâ puluhuop yan hahityeŋe lâum ari kuri-hiyekbi.

Mosehât sâop.

¹⁷⁻¹⁸ Tâmbâlipnennjaŋe Aihita hânân tetem sambe sambe otbi. Yawu otmâ manŋjetâ Anitâŋe Awarahamgât pat kuwaŋgiop yakât bulâŋe menomaihât sâp ya tâlâhuop. Sâp yan Aihita yeŋgât kunyeŋe âlâ belâŋgen tetem manopje Yosepgât topŋe ki nâŋgâop. ¹⁹ Lok yaŋe tâmbâlipnennje mem ge katyekmâ hâhiwin yiŋgiop. Otmu nimnaomlipyeŋjaŋe tetem sambe sambe otmai sâm nanlipyeŋe tetewi ya lâum kapi betŋehen pilâyekŋjetâ muwi. ²⁰ Yawu gârâmâ tâmbânennje Mose tetemu âwâŋe mâmâŋjaŋe emetyetŋjan tihâk mesambutmutâ tatmu emetsenje kalimbu pesuk sâop. ²¹ Emetsenje kalimbu pesuk sâmu hahitje tiŋ sâmu ekmutâ iwit nanje olop. Yawu otmu saka saka kum kâlehen katmâ toen kalowot. Toen katmutâ to kakŋjan yoloŋ yoloŋ otmâ bam gam tatmu Parao baratjaŋe ek mâ mem taka ikŋjahâk galemguop. ²² Lok otmâ Parao loklipje yeŋgât nâŋgân nâŋgân emetŋjan yâhâmu den kâsikum waŋjetâ nâŋgân nâŋgân pato miop. Nâŋgân nâŋgân

pato memu Aihita ambolipņane ekņetâ sâtņe otmu ewe katminiwi.

²³ Manmu yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâmu Isirae bukulipņe girawu mansai sâm yâk yengâlen ari yehop. ²⁴ Arim yekmu Aihita lok âlâņe Isirae lok âlâ kumu ekmâ Isirae lok ya tângum Aihita lok ya kumu muop. ²⁵ Kumu mumu biwiņane yuwu nângâop. “Anitâņe mâmâņe otnihimu bukulipne tânyongom Paraohât bânņambâ dâiyekmune hân âlâengen ari nennahâk galemahom mannom ya nângâm hengenġuai,” biwiņane yawu nângâop. Yawu gârâmâ Isirae lohimbine ya ki nângâwi. ²⁶ Aiop, emet haņ sâmu Moseņe âlâkuâk ari Isirae lok yâhâp ahom tatmutâ mem teteyelehop. Yawu otmutâ mem hâreylekmâ yuwu sâm ekyotgop, “Wongât yetņe ahoawot?”

²⁷ Yawu sâmu kapam kândikuopņe yuwu sâm denņe kakņan sâop. “Gâ ki nângâhihiain. Âlâņe galem sâm katgekmu takat? ²⁸ Oran Aihita lok âlâ kundâ muop yawuâk nohowe sâm oat hâ?” ²⁹ Yawu sâmu nângâm Moseņe Aihita hân pilâm Mirian hânângen ari manop. Yan manmâ imbi âlâ yaken gâtņe memu yâkņe nanyâhâtņe yâhâp meyelehop.

³⁰ Manmâ gamu yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâmu hân ya pilâm lok ki manmaiângen ariop. Yan ari Sinai pumņe topņan kinmu aņelo âlâņe nak topņan kâlâp semu yan tetem kinmu ehop. ³¹ Ekmu sâtņe otmu “Enda wonņe oap?” sâm ya ekmâ hengenġuwe sâm gotņan bamu Kutdâņe yuwu sâm ekuop. ³² “Nâmâ Awaraham, otmu nanņe Isaka, otmu seseņe Yakop yâk yengât kunyeņe tatmâ gaman.” Yawu sâmu Moseņe kâiņe bânņe sân sân sâmu senņe kâtâpgum kâmgum kinop. ³³ Yawu otmâ kinmu Anitâņe yuwu sâm ekuop. “Hân kinsat yu kâmbukņe. Yakât otmâ kâihe katipņe tuhum pilâ. ³⁴ Yawu sâmune nângâ. Komolipne Aihita hânân manņetâ kapi ambolipņane yongom mem âlâlâ tuhuyekņetâ manmâ gai. Yawu manmâ gaņetâ yekmâ umatņe yapâ holanyekbe sâm gâ tete-hihian. Yakât otmâ mâmâņe otgihim hângângohomune Aihita hânân âwurem ari tânyongowuat.” Anitâņe yawu sâm ekuop.

³⁵ Yâhâ Moseņe Aihita hânân talop yan Isirae lok âlâņe yâkât nângâmu gemu yuwu sâm ekuop. “Âlâņe galem sâm katgekmu takat?” yawu sâop. Yawu gârâmâ Moseņe bukulipņe tânyongom kasalipyene yengât bânņeambâ dâiyekmune hân âlâengen ari mannomai sâm nak topņan kâlâp siop yan aņelo âlâņe tetewangim kinmâ mâmâņe otbanņiop.

³⁶ Anitâņe Mose hângângumu Aihita hânân âwurem ari kulem âlâlâ memu ekņetâ sâtņe kârikņe olop. Yawu otmâ bukulipņe dâiyekmune Aihita hân pilâm taka saru âlâ, kutņe saru kurin sâm, yan kulem âlâ memu ekbi yamâ yuwu. Anitâņe nângâmu to ya keterakmâ torehen torehen otmu mâtâp teteop. Yawu

otmu kâiyeŋe hân lijnâ nombotgen takawi. Taka lok ki manmaiângen manŋetâ Moseŋe kulem topŋe topŋe mem gamu yambu lok yâhâp ŋerek pesuk sâop. ³⁷ Otmu Moseŋe tâmbâlipnenŋe yuwu sâm ekyongop. “Anitâŋe hângânnohomu taka tânyongomune âlepŋe mansai yuwuâk nengât komolân gâtŋe âlâ hângângumu yâkât den kâsikum yingim tihityeŋe otbuap.” ³⁸ Yawu sâm ekyongop. Otmu Moseŋe tâmbâlipnenŋe orop lok ki manmaiângen manmâ Anitâhât den kâsikum yingim gaop. Otmu ikŋe Sinai pumŋan yâhâmu aŋelo âlâŋe Anitâhât girem den kârikŋe sâm ekumu âwurem ge ekyongop.

³⁹ Anitâhât den ya ekyongop yamâ benŋe papatolipnenŋe biwiyeŋe kârikŋe otmâ den ya hâkân otmâ Mose betbaŋgim Aihita hânângen âwurem arine sâm otbi. ⁴⁰ Yawu otŋetâ Moseŋe âlâkuâk katyekmâ Sinai pumŋan yâhâop. Pumŋan yâhâ Anitâ orop den alahumutâ lohimbi yaŋe Mose imiŋe, kutŋe Aron sâm, yuwu sâm ekuwi. “Moseŋe Aihita hânângembâ dâim taka katnenekmâ nengât ki nâŋgâm gulip oap. Yakât otmâ gâŋe nak âlâ mem hâwim kânâŋgârâ kinmu mepaene. Yawu otmâ lâum âwurem Aihita hânân arinom.” ⁴¹ Yawu sâm ekuŋetâ bulimakao umutŋe hâwim kânâŋgâmu kinmu sot um gotŋan katmâ heronŋe otbaŋgim mepaewi. ⁴² Yawu otŋetâ Anitâŋe yekmu bâlemu betyingimu biwiyeŋe gulip otmu pitu mepaewi. Yawu otbi yakât poropete âlâŋe den yuwu kulemuŋop.

“Anitâŋe yuwu yap. Isirae ambolipŋe yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yen lok ki manmaiângen manmâ bulimakao ki gâim nâhât hotom um gawi. Yawu otmâ kasalipyenŋe yengât Porom Lâpiohât hotom um manmâ gaŋetâ yambu lok yâhâp ŋerek pesuk sâop. ⁴³ Otmu pitu mepaem yan kasalipyenŋe yengât Porom Lâpioyenŋe, kutyetŋe Molok yet Lepad, ya yetgât umutyetŋe hâwim selep tuhum yakât kâlehen lâum kânâŋgâyelekŋetâ kinmutâ mepaeyelekbi. Mepaeyelekbi yakât matŋe sâmune Bawilon kapi ambolipŋe taka meyekmâ kapiyenŋan arinŋetâ yeŋe yâk hon bayingim mannomai.” Anitâŋe yawu yap.” Den yawu kulemuŋop tap.

Tâmbâlipnenŋe Anitâhât selep tuhuwi.

⁴⁴ Emelâk embânân tâmbâlipnenŋe Aihita hân pilâm lok ki manmaiângen taka manŋetâ Anitâŋe ikŋe selep tuhuŋet sâm yakât topŋe Mose ekuop. Topŋe ekuop yawuâk watmâ tuhuwi. ⁴⁵ Tâmbâlipnenŋe yakât kâlehen yâhâ mepaemi-niwi. Yawu otmâ manmâ gaŋetâ benŋe Yosuaŋe galemyeŋe olop sâp yan Anitâŋe mâmâŋe otyingimu kasalipyenŋe yongom watyekŋetâ arinŋetâ selep ya yan lâum taka katmâ mepaem manbi. Yawu otmâ manmâ gaŋetâ lok kutdâ âlâ, kutŋe Dawiti

sâm, yâkņe galemyongop. ⁴⁶ Dawitiņe galem yongom manmu Anitâņe ekmu ârândâņ olop. Yakât otmâ opon kâmbukņe pato tuhuwanņiwe sâmb Anitâ ekuop. ⁴⁷ Ekumu ki nâņgâwanņiop. Yakât otmâ Dawiti nanņe, kutņe Solomon sâmb, yâkņe opon ya tuhuwanņiop. ⁴⁸ Yakât otmâ yuwu sâmbune nâņgâņet. Anitâ ambonenņe yahat yahatņe nenņe emet me opon mem kânâņgâmain yan ki tatmap. Yakât otmâ Anitâņe poropete âlâ yuwu ekumu kulemguop.

⁴⁹⁻⁵⁰ “Nâ ninahâk hân himbim kândikyotgowan. Otmu senņe âlâlâ saruân hikiân tatmap ya ninahâk katyekban. Nâ himbimân otmu hânân ârândâņ otmâ tan. Yawuhât opon kâmbukņan yâhâ tat sâmb tuhuniņetâ ârândâņ otbuapgât dop âlâ ki tap. Nâņe oponân ki tatman.” Den yawu kulemguop tap.

Setepanņe sâyiņgiop.

⁵¹ Yen biwiyenē kârikņe. Biwi nâņgân nâņgânyenē ki pâronņ yap. Tâmbâlipyenņe Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heak betgum manbi yen gurâ yawuâk otmâ manmâ gai. ⁵² Emelâk emet inânņan Anitâhât poropetelipņe ikņe hoņ bawa âlâ tetem koko salek manbuap yakât den pat kulemguwi ya kerehâk tâmbâlipyenņe hilipyongowi. Otmu yakât bulâņeâmâ Yesu teteop ya yenē betbanņim howanân kuņetâ muop. ⁵³ Otmu Anitâņe ikņe anjelolipņe hâņgânyongomu ge girem den poropete ekyongonņetâ yâkņe kulemguwi ya yenē ki lâum mansai. Yawu.”

Setepano kuņetâ muop.

⁵⁴ Setepanņe den yawu sâmb ekyongomu biwiyenņan hâumu kuk nâņgâwanņiwi. ⁵⁵ Yawu otņetâ Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otbanņimu himbimân senņe pilâm eksan mâne Yesu Anitâ orop tatmutâ yelekmu âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâmb ekyongop. ⁵⁶ “Himbim pâronņ sâmbu Yesu, lok bulâņe, Anitâ orop tatmutâ yeleksan.” Yawu sâop.

⁵⁷⁻⁵⁸ Yawu sâmbu “Den kâmbukņe hâliliņe yap” sâmb lâum dâim kapi betņehen gewi. Kapi betņehen gem kunlipyenņe yenē hâk katipņe kâkâlep katbi ya tuhum pilâm lok pato âlâ, kutņe Saulo sâmb, yâkât kâiņe topņan katņetâ tatmu kât mem kuwi. ⁵⁹ Setepano ya kâtņe kuņetâ Yesu ulitgum yuwu sâop. “O Kutdâ Yesu, umutne me.” ⁶⁰ Yawu sâmb pilakbe sâmb otmâ yuwu sâop. “Kutdâ, tosa pilâyingihât nanņan.” Yawu sâmb pilahop.

Kuņetâ mumu Sauloņe nâņgâmbu ârândâņ olop.

8

Sauloņe Yesuhât komot mem bâleyehop.

1-3 Setepano kuñetâ muop yan lok nombotņe Anitâhât tem lâum manbiņe isem lâum sumyenjan ari hanguwî. Otmu Sauloņeâmâ Yesuhât komot hilipyongowe sâam emet ârândâņ yâhâm gem pâinyehop. Otmu nombotņe mem teteyekmâ tembe lâulipņe ekyongomu meyekmâ ari pâi emetņan katyekbi. Yawu otyiņņiñetâ lohimbî nombotņane Yerusalem kapi pilâm itoņ galaņ otmâ kapi tipi tapi Yuraia Samaria hânân tatmâ arap yan arim kinbi. Yâhâ Yesuhât aposololipņeâmâ Yerusalem kapiânâk tatbi.

Pilipņe Samaria ambolipņe den pat âlepņe ekyongop.

4 Yesuhât komot Yerusalem kapi pilâm itoņ galaņ otmâ ariwi yane Yesuhât den pat âlepņe kapi ambolipņe ekyongowi. 5-6 Yawu otbi yan yâk yengâlen gâtņe lok âlâ, kutņe Pilip sâam, yâkņe Samaria yengâlen ari Yesuņe tihitnenņe olâkgât Anitâņe hângângumu giop yakât den pat ekyongop. Den pat ya ekyongom kulem topņe topņe memu lohimbîe ekņetâ âlâ kândâkdâ otmu denņe nâņgâņetâ bulâņe olop. 7 Otmu lohimbî nombotņe weke bâleņane mângâeyekmu manminiwi ya watyiņgimu gaiakmâ ariwi. Yâhâ lohimbî nombotņe âlâmâ senyeņe bok sâsâņe otmu pareņe otmâ tatminiwi ya mem heņgemyongop. 8 Yawu otyiņgimu kapi ambolipņane biwiyeņe heroņe olop.

9 Yâhâ kapi yan lok kâmbukņe âlâ manop, kutņe Simon sâam, yâkņe ikņe mepaeakmâ hawat topņe topņe tuhuyiņgimu ekņetâ sâtņe otminiop. 10-11 Yakât otmâ kapi ambolipņe, lok gehene yahat yahatņe, lok kutyene orop, kutyene bia, kerehâkņe yâkât nâņgâņetâ yahatmu yuwu sâam mepaemi-niwi. “Wâtge kârikņe tatgihiap. Yakât otmâ gekmunņe Anitâhât dop oap.” Yawu sâam yâkât kutņe “Wâtgât Amboņe,” sâam yâkât nâņgâņetâ yahatmu manminiwi. 12 Aiop, Anitâņe tihitnenņe otbe sâam Yesu hângângumu giop yakât den pat âlepņe Pilipņe ekyongomu nâņgâņetâ bulâņe otmu Yesu Kiristohâlen biwiyeņane kepeinjetâ toen katyehop. 13 Yâhâ Simon lok kâmbukņe ya gurâ yawuâk Yesuhâlen biwiņe katmu toen kalop. Toen katmu yâkņe Pilip orop manmâ kulem topņe topņe memu ekmu âlâ kândâkdâ otmu yakâlâk nâņgâm manop.

Petoro yet Yoaneņe Samaria kapiân ariowot.

14 Samaria kapi ambolipņane Anitâhât den nâņgâņetâ bulâņe otmu biwiyeņe Yesuhâlen katbi yakât den pat sâam haok tuhuyetâ Yerusalem kapiân arimu aposoloņe nâņgâwi. Pat ya nâņgâm lohimbî yane Yesu Kiristohâlen biwiyeņane tiņâk kepeim manņetgât Petoro yet Yoane hângânyotgoņetâ ariowot. 15-17 Arimutâ topyeņe yuwu sâam ekyotgowi. “Emelâk

biwinenŋe Kutdânenŋe Yesuhâlen katmunŋe yâkât kulân toen katnenekbi. Toen katnenekbi yan Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe ki ge mâmâŋe otniŋgiop.” Yawu sâm ekyotgoŋetâ nâŋgâm Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe ge mâmâŋe otyiŋgiâkgât kunyenŋan meyekmâ Anitâ ulitguowot. Kunyenŋan meyekmâ Anitâ ulitgumutâ ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumu ge mâmâŋe otyiŋgiop.

18-19 Mâmâŋe otyiŋgimu Simonŋe ya ekmu âlâ kândâkdâ otmu yawuâk otbehât nâŋgâm tewetsenŋe mem ari yuwu sâm âiyotgop. “Nâŋe lohimbi kunyenŋan meyekmune yawuâk Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe ge mâmâŋe otyiŋgiâkgât tewetsenŋe yu yitgimune nâŋgânihimutâ nâku yawuâk otbom.” Yawu sâop.

20-21 Yawu sâmu Petoroŋe yuwu sâm ekuop. “Anitâŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumu ge mâmâŋe otyiŋgimap ya gâŋe tewetsenŋaŋe puluhuwuatgât dop âlâ ki tap. Anitâŋe biwihe ekmu ki ârândâŋ otmu kâlâpgât pat mansat. Yakât otmâ netgâlen ki torokatbuat. Tewetsenŋe ya miakmâ ari.

22-23 Biwihahât topŋe yuwu nanŋan. Netŋe kunyenŋan meyekmutŋe kulem tetemu ekdâ biwihe bâleap. Yâhâ yawuâk biwi bâle otmâ mandâ Anitâŋe yakât matŋe gihimu mem hiliwahomatgât nâŋgân nâŋgâŋge bâleŋe ya pilâm biwihe Yesuhâlen kepeim ulitgu. Yawu.”

24 Sâmu sâop. “Den yat yu tetenihimapgât yetŋak nâŋgânihim Anitâ ulitguyet.” Yawu sâop.

25 Aiop, Petoro yet Yoaneŋe Yesuhât den pat âlepŋe kâsikum yiŋgim Yerusalem kapiân âwurem ariowot. Otmu mâtâwân ariowot yan kapi tipi tapi mâtâp hâlâŋmâ tatmâ arap ya ambolipŋe Yesuhât den pat âlepŋe ekyongomutâ nâŋgâwi.

Pilipŋe Yesuhât den pat âlepŋe Itiopia lok ekuop.

26 Otmu yakât kakŋan kulem âlâ Pilipgâlen teteop yakât sâmune nâŋgâ. Aiop, Yerusalem kapi pilâm Gasa kapiân geminiwi mâtâp ya ki arim takam tatŋetâ aŋgom kâtiŋ sâop. Yâhâ ki kâtiŋ sâop sâp yan Anitâhât aŋelo âlâŋe Pilip tetewaŋgim yuwu sâm ekuop. “Gâŋe yahatmâ emet kakŋe ari Yerusalem kapi pilâm Gasa kapiân gemai mâtâp yawuâk watmâ ariuwat.” Yawu sâm ekuop.

27-28 Yawu sâm ekum hâŋgâŋgumu ariop. Aiop, Itiopia kapi ambolipŋe yengât imbi kutdâ âlâ manop, kutŋe Kandake. Otmu Kandakeŋe ikŋe tewetsenŋahât galem pato âlâ hâŋgâŋgumu Yerusalem kapiân ari opon kâmbukŋan yâhâ Anitâ mepaem hotom uwaŋgiop. Hotom uwaŋgim pesuk pilâm ikŋe hân waŋgaŋe beâsi betŋehen hikum pilâŋetâ dâiop yan yâhâ tatmu dâimu kapiŋan âwurem ariwe sâm olop. Mâtâwân arim tatmâ emet inânŋan Anitâŋe poropete âlâ, kutŋe Yesaia,

den ekumu kulemguop ya mem mewalakum sâlikuop. Tatmâ sâlikum gemu Pilipņe ehop. ²⁹ Ekmu yan Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heakņe yuwu sâm Pilip ekuop. “We, beâsiņe hân waņgaņe dâim arap endan bam ek.” ³⁰ Yawu sâm ekumu Pilipņe sururuk sâm ari lok yaņe den sâlikuop ya ekmâ yuwu sâm âikuop. “Den sâlikuat yakât topņe nangat me?”

³¹ Sâmu sâop. “Wâe, lok âlâņe yukât topņe sâm kusân mâ eknohomu nâņġâmbâm. Yakât otmâ ġaņe hân waņgaņan ġarâ orowâk tatmâ topņe eknohoâyâ.” Yawu sâmu Pilipņe yâhâ hâlâņbanġim tatmu orowâk ariowot.

³²⁻³³ Otmu emelâk embâņân Anitâņe Yesaia den yuwu sâm ekumu kulemguop.

“Lama kum ġaine sâm yan lohotņan tatmu lâum arimai yakât dopņeâk lok âlâ kune sâm otņetâ lohotņan kinop. Yawu otmu ki den nepņe pato otmâ in yawu lâum ari kuwi. Otmu lama kune sâm otmâ aņġoân somotņe hâreņetâ pâlâmņe tatmap. Yakât dopņeâk yâkņe pâlâmņe otmâ denyeņe kakņan ki sâop. Yâhâ kuņetâ muowâke yamâ benņe lohimbi kiņġitņe orowâkņe yâkâlen biwiyeņaņe kepeim mannomai ya sâlipyongonomaihât dop âlâ ki tap.” Den yawu kulemguop.

³⁴ Den ya sâlikum lok kutdâ yaņe yuwu sâm Pilip âikuop. “Anitâņe âlâhât nâņġâm poropete ekumu den yu kulemguop? Poropete iķņahât me lok âlâhât sâop?” ³⁵ Yawu sâm âikumu den ya sâm kusân mâ Yesuhât den pat âlepņe ya ekumu nâņġâm ariowot. ³⁶ Ari to âlâ mâtâp ġinņan ġiop yan arimutâ lok kutdâ yaņe ekmâ yuwu sâm ekuop. “E, nâ toen katneġât naņgan. Ya nâņġârâ ġirawu oap?”

³⁷ Sâmu sâop. “Biwihe Yesuhâlen katsat otmuâmâ, âlepņe kioņmâ toen katġebom.”

Sâmu sâop. “Yesu yamâ Anitâ nanņe. Yakât otmâ emelâk biwine yâkâlen katsan.”

³⁸ Yawu sâm beâsi mem sânduk pilâmu kinmu hân waņgaņambâ kioņmâ toen ġiowot. Ge Pilipņe mem toen kalop.

³⁹ Otmu toembâ ġamutâ yan Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heakņe Pilip lâum âlâengen arimu lok yaņe ekmu bialop. Ekmu biatmu biwi heroņe pato nâņġâm ariop. ⁴⁰ Otmu Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heakņe Pilip lâum Asito kapiân ari katmu kinop. Otmu Pilipņe kapi ya ambolipņe otmu kapi tipi tapi ya hâlâņmâ tatmâ arap ya ambolipņe Yesuhât den pat âlepņe ekyongop. Yawu otmâ benņe Kaisaria kapiân ariop.

9

Kutdâņe Saulo tetewaņġiop.

¹ Sâp yan Sauloŋe biwiŋe kâlâp semu Kutdâhât komot hilipyongowe sâm otmâ manop. ² Yawu gârâmâ Damasiko kapiân ari Yesuhât komot pâinyekbe sâm otmâ hotom uminiwi ya yengât kunyeŋe yâkâlen ari yakât ekuop. Ekumu launjan mem pepa âlâ kulemgum Saulo waŋop yakât topŋe yuwu. Sauloŋe pepa ya mem ari Yura yengât papatolipyene Damasiko kapiân manbi ya yingimu yâkŋe nângâwaŋinjetâ yanâmâ Yesuhât komot Damasiko kapiân manbi ya meyekmâ Yerusalem kapiân âwurem taka pâi emetjan katyekmu tatnomai. Topŋe yawu.

³ Pepa ya mem Yerusalem kapi pilâm ariop. Mâtâwân ari Damasiko kapi ya tâlâhumuâk otmu yanâk himbimâmbâ laŋinŋe âlâ kândâkdâ yaŋe siliŋ siliŋ sâm hâuop. ⁴ Siliŋ siliŋ sâm hâuumu hâmbiŋ gumbiŋ otmâ hânân ge pare iop. Hânân ge pare imu yan Yesu Kutdâŋe yuwu sâm ekuop. “Saulo, Saulo, gâŋe wongât iliwetsat?”

⁵ Sâmu sâop. “Gâ âlâ?”

Kâpekbaŋgim sâop. “Nâ hilipnohom gat. Nâ Yesu. ⁶ Gâŋe yahatmâ kapiân yâhâwuat yan lok âlâŋe yu ya otbuat yakât sâm tetem ekgohowuap.” Yawu sâop.

⁷ Yawu sâmu orowâk ariwiŋe den sâop yawuâk nângâwi yamâ Yesu ikŋe ki ekbi. Yakât otmâ den biaek kinbi. ⁸ Yawu otmâ kinjetâ Sauloŋe yahatmâ senŋe omoŋgumu ki ehop. ⁹ Yakât otmâ bukuliŋŋe dâim Damasiko kapiân yâhâwi. Kapiân yâhâ tatmâ sot me to barahâk tatmu hilâm kalimbu pesuk sâop.

Ananiaŋe Saulo mem toen kalop.

¹⁰ Aiop, Damasiko kapi amboŋe âlâŋe Yesuhâlen biwiŋe kepeim manop, kutŋe Anania. Otmu Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiŋe mem purik pilâmu Yesuŋe teta-waŋgim kutjan kunmu ehop. Ekmâ sâop. “Kutdâ, nâ yu tan.”

¹¹ Yawu sâmu Kutdâŋe yuwu sâm ekuop. “Yahatmâ mâtâp âlâ, kutŋe “mâtâp tâŋ tâŋâk” sâm, yan lok âlâ kutŋe Yurasi, yâkât emelan yâhâwuat. Yan yâhâ lok âlâ, kutŋe Saulo, Taso kapi amboŋe emelan yan tap ya mem tetewuat. ¹² Oran ulitnohomu nâŋe biwiŋe mem purik pilâmune yuwu ehop. Gâŋe yâkâlen ari kunjan mendâ senŋe suk sâmu ekbuap.” Yawu sâop.

¹³ Yawu sâm ekumu sâop. “Kutdâ. Saulohât topŋe emelâk sâŋetâ nângâman. Yerusalem kapi ambolipŋe nombotŋe gâhâlen biwiyenŋe kepeim mansai ya hilipyongom hâhiwin yingim mansap. ¹⁴ Otmu Damasiko kapi ambolipŋe nenŋe gâhâlen biwinenŋe kepeim mansain nen menenekmâ Yerusalem kapiân âwurem ari pâi emetjan katnenekbe sâm hotom umai ya yengât kunyenŋe hâŋgâŋuŋetâ takaop.”

15 Sâmu sâop. “Yuwu ekgohomune nângâ. Isirae lohimbi, pâku lohimbi otmu papatolipyenjañe nâhât topne nângâñetgât Saulo âi sâm wañmâ hângângumune yâk yengâlen ari nine den pat âlepñe ekyongowuap. 16 Ekyongomu nombotñañe nângâñetâ bulâñe otbuap. Yâhâ nombotñe âlâñeâmâ nângâñetâ tâñât otmu mem âlâlâ tuhunjetâ hâhiwin kakñan manbuap yakât topñe ekuwom. Yakât otmâ yahatmâ arim ek.”

17 Yawu sâmu Ananiañe yahatmâ emet sâpñe kuwañgiop yan yâhâ Saulohât kunñan mem yuwu sâop. “Bukune Saulo. Yuwu sâmune nângâ. Yesu Kutdânenñe mâtâwân tetehihimu ehonñe nâ hângânnohomu taka kungan memune Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otgihimu senge suk sâmu ekbuat.” 18 Yawu sâm ekumu senñe gara gara gemu suk sâm ekmâ yahatmu toen mem kalop. Yawu otmâ sot um wañetâ nemu wâtñe tinñ tinñ sâmu 19 Damasiko ambolipñañe Yesuhâlen biwiyañe kepeim manbi yâk orowâk manbi.

Sauloñe Yesuhât topñe Damasiko kapi ambolipñe ekyongop.

20 Sâp ki kâlep otmuâk Sauloñe Yura yengât miti emetñe tatmâ arap yan yâhâ Yesuhât topñe ekyongom sâop. “Yesu kuñetâ muop yamâ Anitâhât nanñe bulâñe.” Yawu sâop.

21 Yawu sâm ekyongomu nângâñetâ sâtñe otmu yâkât yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Emelâk bukulipnenñe Yerusalem kapiân manmâ Yesuhâlen biwiyañe kepeiwi yâk hilipyongowe sâm otmâ hâhiwin yingim watyekmu nengâlen taka tai. Yakât otmâ meyekmâ âwurem ari den âiân katyekmu kinñetgât hotom umai ya yengât kunyañe hângângunjetâ takaop. Yawu gârâmâ girawu otmâ Yesuhât den nângâmu bulâñe otmu yakât eknongoap. Ya ekmunñe sâtñe oap.” Den yawu sâm alahu gulahu otbi.

22 Yesuñe tihitnenñe olâkgât Anitâñe hângângumu giop yakât topñe Sauloñe Yura lohimbi ekyongomu dondâhâlâkñe nângâñetâ bulâñe otmu Yesuhâlen biwiyañe katmâ yâkât komolân torokatbi. Yawu otbi yakât otmâ Yura lok nombotñañe nângâñetâ bâlemu yâkât den kakñan sâne sâm hâum pâpguwi. 23 Hâum pâp gum yañak benñe kune sâm yakât den hikuwi. 24 Yawu otmâ Saulo kune sâm mâtâp sâtñan sip galem otmâ kinbi. 25 Sip galem otbi yakât den pat nângâm omonñdâñe Saulo bukulipñañe saka saka pato yakât kâlehen Saulo katñetâ talop. Tatmu ip yañe saka saka yan sâhâm ip potonñan mem tatñetâ pañ kârikñe kâlep pato yakât manu launambâ yaehen kionmâ ba ariop.

Sauloñe Yerusalem kapiân âwurem ariop.

²⁶ Yerusalem kapi ambolipņe Yesuhâlen biwiyeņe kepeim manbi ya yeņgâlen Sauloņe torokatbe sâm otmâ Damasiko kapi pilâm âwurem Yerusalem ariop. Âwurem ari biwiņe Yesuhâlen kalop yakât topņe ekyongop. Yamâ emelâk Yesuhât komot hilipyongom hâhiwin yingiminiop yakât otmâ denņe nâņgâņetâ ki bulâņe otmu betbaņgiwi. ²⁷ Betbaņgiņetâ aposolo âlâ, kutņe Banawa sâm, yâkņe Saulo dâim aposolo yeņgâlen ari sârereop. Sârerem yuwu sâop. “Sauloņe arimu Damasiko mâtâwân Kutdâņe tetewaņgiop. Tetewaņgimu yâkâlen biwiņe kepeim Damasiko kapiân yâhâ yâkât den pat âlepņe Damasiko ambolipņe pahâk ekyongop.” Yawu sâop.

²⁸ Yawu sâm ekyongomu nâņgâm Saulo buku otbaņgiņetâ orowâk manmâ Yerusalem kapi yâhâm gem Kutdâhât den pat âlepņe pahâk ekyongop. ²⁹ Otmu Yura lohimbî nombotņe Girik kapiân tetewiņe nâņgâm denņe kakņan sâwi. Yawu otmâ kune sâm den hikuwi. ³⁰ Otmu Den hikuņetâ Yesuhât komotņe ya nâņgâm Saulo dâim Kaisaria kapiân ariwi. Yan ari katņetâ waņgaen yâhâmu mem ikņe kapi, kutņe Taso sâm, yan ari katmu manop.

³¹ Sauloņe Yesuhâlen biwiņe kepeim manop. Yakât otmâ emet hok imu Yesuhât komotņe lohotņan manmâ biwiyeņe hikuakmâ konohâk otmâ Anitâ mepaeminiwi. Yawu otmâ manņetâ Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otyingimu Yesuhât den pat âlepņe pahâk ekyongonęetâ nâņgâm lohimbî kiņgitņe orowâkņe yâk yeņgâlen torokatņetâ sambe sambe othi.

Petoroņe Yesuhât wâtņan kinmâ lok pareņe heņgeņguop.

³² Petoroņe Yesuhât komot Lita kapiân manbi ya yeņgâlen ariop. ³³ Otmu kapi ya amboņe, kutņe Ainea sâm, yâhâmâ pareņe otmâ manmu yambu nombolân kalimbu pesuk sâop. Petoroņe lok ya ekmâ yuwu sâm ekuop. ³⁴ “Ainea. yuwu sâmune nâņgâ. Yesu Kiristoņe heņgeņgohoapgât yahatmâ gikak kundupge mem lotohom siwitgu.” Yawu sâmu âlepņe otmâ yahalop. ³⁵ Yakât den pat Lita otmu Seron kapi ambolipņe nâņgâņetâ âlâ kândâkdâ otmu lohimbî kiņgitņe orowâkņe Yesuhâlen biwiyeņe katbi.

Petoroņe Tapita mumuņambâ mem yahalop.

³⁶ Kapi âlâ, kutņe Yopa sâm, yamâ Lita kapi hâlâņmâ tap yakât den pat yuwu. Yopa kapi ambolipņe nombotņe Yesuhâlen biwiyeņe kepeim manbi ya yeņgâlen gâtņe, imbi âlâ, kutņe Tapita sâm, kutņe âlâmâ Dokasi, yamâ nenņe denân kutņe “maņgen”. Imbi yaņe lohimbî umburuk manminiwi ya tânyongom manminiop. ³⁷ Tapita ya mesek umatņe tetewaņgimu muop. Yakât otmâ lohimbî tânyongominiop yaņe to

kukņe suk sukņe yaņe hâkņe pirim lâum emet biwiņe âlâen katņetâ talop. ³⁸ Yâhâ Yopa kapi yamâ Lita kapi ginņanâk tap. Otmu sâp yan Petoroņe Lita kapiân ari talop yakât den pat Yesuhât komot Yopa kapiân manbiņe nâņgâm lok yâhâp hâņgânyotgoņetâ ari yuwu sâm Petoro ekuowot. “Imbi âlâ bâlemu miakmâ kinsain yakât otmâ dâihekmutņe orowâk arine.”

³⁹ Yawu sâmutâ Petoroņe kâlâwahom yahatmâ orowâk ariwi. Ari imbi ya katņetâ talop yan dâim yâhâwi. Dâim yâhâņetâ imbi kambut yaņe mem hawamgum isewangim tatņetâ yehop. Yâhâ Tapitaņe ki muop yan sâņgumyeņe gâreyiņgiminiop ya mem tiripgoņetâ ehop. ⁴⁰ Petoroņe ya ekmâ ekyongomu yaehen ge kinņetâ Tapita gotņan ba kinmâ Anitâ ulitguop. Ulitgum imbi ya yuwu sâm ekuop. “Tapita yahat.” Sâmu yanâk senņe suk sâm Petoro ehop. ⁴¹ Petoroņe bânņan memu yahatmâ kinop. Yawu otmâ Petoroņe den sâmu lohimbî yaņe emet kâlehen yâhâ Tapita ekbi. ⁴² Petoroņe Tapita mumuņambâ mem yahalop yakât den pat sâm haok tuhņetâ Yopa kapi ambolipņe dondâhâlâkņe Yesuhâlen biwiyeņe katbî. ⁴³ Otmu kapi yan lok âlâ, kutņe Simon sâm, yâkņe bulimakao hâkņe gahaem yu ya gârem katmu puluhņetâ tewetsenņe meminiop. Petoroņe yâk orop yan im manop.

10

Anjelo âlâņe Konelio tetewangîop.

¹ Kaisaria kapiân lok âlâ manop, kutņe Konelio, yâhâmâ Roma yengât hep bero ya yengât kunņe. ² Yâkņe hep torehenlipņe orowâk Anitâ mepaem tem lâuwangim manminiwi. Otmu yâkņe Yura lohimbî umburuk manminiwi ya yengât tepņe nâņgâyiņgim Anitâ ulitgum tânyongominiop. ³ Yawu otmâ manminiop gârâmâ hilâm âlâen emetsâpņe otmu yan Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe biwiņe mem purik pilâmu anjelo âlâņe tetewangim kutņan kunop. ⁴ Kunmu pârâk pilâm ekmâ sâop. “Kutdâ girawu?”

Sâmu sâop. “Gâņe Anitâ tem lâuwangim lohimbî umburuk manmai ya tânyongom gat. Yakât otmâ Anitâņe nâņgâhihimu âlepņe otmap. ⁵⁻⁶ Yakât otmâ yuwu sâmune nâņgâ. Lok âlâ, kutņe Simon Petoro sâm, yâkņe Yopa kâpiân nambenē orop im mansawot. Otmu nambenahât emet ya saru ginņan tap yan lok hâņgânyongorâ ari Simon Petoro dâim takanomai.” ⁷ Yawu sâm ekum pilâm ba ariop. Arimu Konelione hoņ bawayâhâtņe lok yâhâp otmu hep bero âlâņe Anitâhât denņe lâum manminiop ya ekyongomu gawi. ⁸ Gaņetâ anjeloņe tetewangim den ekuop ya ekyongom hâņgânyongomu Yopa kapiân ariwi.

Wâtgât māmâñahât Heakñe Petoro biwiñe mem purik pilâmu kulem âlâ tetemu ehop.

⁹ Ari mâtâwân im yahatmâ yapâ sâwi yanjak hilâm kârikñan Yopa kapiân ba takawi. Aiop, sâp yan Petoroñe Anitâ ulitguwe sâm emet biwiñe âlâen yâhâop. ¹⁰ Anitâ ulitgum tatmu po wanjiop. Yakât otmâ imbi tatbi ya ekyongomu sot uñetâ siop. Yawu otñetâ Wâtgât māmâñahât Heakñe biwiñe mem purik pilâmu yuwu ehop. ¹¹ Himbim pâronj sâmu añelo âlâñe wahap âlâ kundupdâek pato yawuya kunñe mem menduhum katmu hânân giop. ¹² Yakât biwiñan sonjo, hambe, nâi topñe topñe, neneñe ki neneñe katyehop ya tatmu ehop. ¹³ Gemu yan Kutdâñe Petoro kunmâ yuwu sâm ekuop. “Wa, Petoro. Yu kum ne.”

¹⁴ Sâmu sâop. “Kutdâ yu ki nembom. Ki neneñe bâleñe sâmain yuwuya âlâ ki neman.”

¹⁵ Sâmu sâop. “Yu kum ne sâm ekgohoan yukât ki hâkânj otmâ pilâwuat.” Yawu sâop. ¹⁶ Den ya kalimbuñe ekum yakât kakñan añelo yanje mem himbimân yâhâop.

¹⁷⁻¹⁸ Wâtgât māmâñahât Heakñe Petoro biwiñe mem purik pilâmu kulem tetemu ehop yakât topñe nâñgâm koahop. Nâñgâm koakmâ tatmu Koneliohât hoñ bawalipñaje Yopa kapiân taka Simongât emet mem tetem gahatñan kinmâ den sâwi.

¹⁹ Yâhâ Petoroñe kulem tetemu ehop yakât nâñgâm koakmâ tatmu Anitâhât Wâtgât māmâñahât Heakñe yuwu sâm ekuop. “Nanjat. Lok kalimbu gâ pâingekmâ takai. ²⁰ Yakât otmâ orowâk arine sâm ekgohoñetâ gâñe ki nâñgâm kiwiliñ otbuat. Yahatmâ gem yek.” ²¹ Yawu sâmu Petoroñe yahatmâ gem yekmâ “Wongât takai?” sâm âiyongop.

²² Sâmu sâwi. “Topñe yuwuhât takain. Hep bero kunnenñe, kutñe Konelio, yâkñe Anitâ mepaem manmu nâñgâwanjimu ârândânj otmap. Otmu Yura ambolipñaje yâkât nâñgâñetâ yahatmap. Aiop, yâhâlen Anitâhât añelo âlâñe tetewanjim yuwu sâm ekuop. “Lok âlâ, kutñe Simon Petoro sâm, yâkñe taka den âlâ ekgohoâkgât nanjan. Yakât otmâ lok hâñgânyongorâ ari dâim takañetâ den ekgohowuap.” Yawu sâm ekuop yakât otmâ hâñgânnongomu takain.” ²³ Yawu sâñetâ Petoroñe dâiyekmu emelan yâhâ iwi.

Petoroñe Konelio ari ehop.

Emet hañ sâmu yahatmâ Yopa kapi ambolipñe Yesuhâlen biwiyeñaje kepeim manbi yâk orowâk ariwi. ²⁴ Mâtâwân ari im yahatmâ yapâ sâwi yanjak Kaisaria kapiân ba takawi. Otmu Konelioñe bukulipñe otmu hep torehenlipñe meyekmu ya yengât mambotmâ tatñetâ takawi. ²⁵ Takanjetâ Kone-lioñe Petoroñe ekmâ gem lâum parahum herone nâñgâwanjim

mepaeop. ²⁶ Yawu otmu Petoroŋe yuwu sâm ekuop. “Anitâ konok mepaenongât dop tap. Yakât otmâ nâ wongât mepaeneksat? Nâ lok gâ yuwuya.

²⁷ Yawu sâm ekumu emelan yâhâ menduhuakmâ tatbi ya yuwu sâm ekyongop. ²⁸ “Yeŋe Yura nengât topnenŋe nanŋai. Nenŋe yen pâku lohimbi yekmâ betyিংimain. Otmu nenŋe yen orop tatnongât dop âlâ ki tap. Yakât samut kârikŋe tap. Yakât otmâ nâŋe pâku lok yekmâ bâleŋe sâm nâŋgâyিংimune gemap. Yawu nâŋgâyিংim gaman yamâ yâhâlen Anitâŋe “Yawu ki nâŋgâuwat” sâm yakât topŋe eknohop. ²⁹ Yakât otmâ Konelioŋe lok hâŋgânyongomu nâhâlen ariwi yan yekmâ ki pâpguwan.” Yawu sâm Konelio yuwu sâm âikuop. Wongât dâineketâ takain yukât sârâ nâŋgâwe.” Yawu sâm Konelio âikuop.

³⁰ Yawu sâm âikumu Konelioŋe yuwu sâm ekuop. “Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwine mem purik pilâmu kulem âlâ tetemu ekban yapâek manmâ gamunŋe hilâm imbât pesuk yap. Ya ekgohomune nâŋgâ. Hilâm âlâen emetsâpŋe Anitâ mepaem tatmune lok âlâ, hâk katipŋe laninŋe orowâk, yâkŋe tetenihim yuwu sâm eknohop. ³¹ “Anitâ mepaem mandâ nâŋgâhihimu ârândâŋ otmap. Otmu lohimbi umburuk mansai ya tânyongomat yakât nâŋgâmu âilonŋo otmap. ³² Lok âlâ, kutŋe Simon Petoro sâm, yâkŋe Yopa kapiân nambenŋe orop im mansawot. Nambenŋe bulimakao hâkŋe gahaem yu ya gârem katmu puluhumai yâkât emet saru ginŋan tap. Yakât otmâ lok hâŋgânyongorâ ari Simon Petoro yan tap ya dâim takanomai.” ³³ Yawu eknohomu sâm nâŋe lok yu hâŋgânyongomune gâhâlen ari dâiheketâ orowâk takai. Gâŋe takarâ biwine heronŋe oap. Yakât otmâ gâŋe Kutdâhât den sârâ nâŋgâne.” Yawu sâop.

³⁴ Yawu sâmu Petoroŋe yuwu sâop. “Anitâŋe lok nengât orotmemenengahât nâŋgâmu yâhâwe gewe ki otmap ya yiwerenŋe nâŋgâm heŋenŋuan. ³⁵ Otmu lohimbi komotŋe komotŋe hânŋan kulemŋan manmâ arai ya yengât nâŋgâmu yâhâwe gewe ki otmap. Lohimbi âlâ me âlâŋe Anitâ ewe katmâ tem lâuwanŋim manmai yâhâmâ meyekbuap. ³⁶ Yâkŋe nanŋe Yesu Kiristo hâŋgângumu ge Yura lok nengâlen teteop. Yawu gârâmâ Yesuŋe Yura lohimbi nengâlâk ki giop. Nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi kerek nengât kunnenŋe tatmâ tihitnenŋe otbisâp yakât den pat âlepŋe kâsikum ningim manmâ gaop ya nanŋai. ³⁷⁻³⁸ Otmu nenŋe orotmeme bâleŋe bet pilâm Anitâhâlen biwinenŋenŋe kepeim manŋet sâm Yoanenŋe den eknongom toen katnenekmâ manop. Sâp yapâek Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe Yesu Nasaret kapi ambonŋe mâmâŋe otbaŋgimu Galilaia otmu Yuraia hân

nombot nombot yâhâm gem kulem topņe topņe memu ekmunņe âlâ kândâkdâ otminiop. Satangât weke bâlenņe lohimbi mem mângâeyekbi ya Yesuņe watmâ hengemyongom manop. ³⁹ Yâkņe Yerusalem kapi pato otmu kapi tipi tapi Yuraia hânân tatmâ arap yan yâhâm gem yu ya olop miop ya ekbin. Yawu gârâmâ Yura papatolipnennę yengât sâtgât otmâ Yesu howanân kuņetâ muop. ⁴⁰ Mumu hanguņetâ hilâm kalimbu pesuk sâmu Anitâņe mumuņambâ mem yahalop. ⁴¹ Mumuņambâ mem yahatmu lok ihilâk ki teteyiņgiop. Mumuņambâ yahatmâ nenâk teteningimu eknom ya emet inânņan Anitâņe sâm kalop. Yakât otmâ nengâlen tetemu orowâk tatmâ sot nem den alahu gulahu otbin. ⁴² Yâhâ lohimbi emelâk muwi, me sâp yiwerenę mansain, me hâmbâi tetem mannomai nen kerek den âiân katnenekmâ den sâm hâreningiwuap ya Anitâņe Yesu Kiristo sâm waņop. Yawu gârâmâ sâm hâreningiwuap yakât topņe otmu ikņe den pat âlepņe ya lohimbi hânņan kulemņan manmâ arai ya yengâlen ari ekyongomunņe nâņgâņetgât Yesuņe nep sâm ningiop. ⁴³ Emelâk embâņâmbâek Anitâhât poropeteliņņe Yesuhât nâņgâm den yuwu kulemguwi.

Lohimbi âlâ me âlâņe Anitâhât nannahâlen biwiyenņe kepeim mannomai ya yengât tosa pilâyiņgiwuap.” Yawu kulemguwi tap.”

Petoroņe den yawu sâm ekyongop.

Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe pâku lohimbi mâmâņe otyiņgiop.

⁴⁴ Petoroņe yawu sâm ekyongomu nâņgâņetâ Anitâņe ikņe Wâtgât mâmâņahât Heak hâņgângumu yâk yengâlen giop. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ge mâmâņe otyiņgim nimbilamyenę mem purik pilâyiņgimu den sâsâņe ki sâsâņe sâm Anitâ mepaewi. Aiop, Yura lohimbi, Yopa kapiân manmâ Yesuhâlen biwiyenę katbi yaņe Petoro betņan sâņetâ Kaisaria takawi. Yâhâ pâku lohimbiņe den sâsâņe ki sâsâņe sâm Anitâ mepaewi ya lohimbi takawi yaņe yekņetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâwi. “Anitâņe ikņe Wâtgât mâmâņahât Heak hâņgângumu ge pâku lohimbi yu mâmâņe otyiņgimu ekmunņe âlâ kândâkdâ oap.”

⁴⁷ Yawu sâņetâ Petoroņe sâop. “Emelâk Anitâņe Wâtgât mâmâņahât Heak hâņgângumu ge nen mâmâņe otingiop yakât dopņeâk pâku lohimbi yu yengâlen hâņgângumu ge mâmâņe otyiņgimu yeksain. Yakât otmâ toen mem katyeknomgât dop tap.” ⁴⁸ Yawu sâm ekyongomu yâkņe Yesuhât kulân pâku lohimbi ya toen mem katyekbi. Yakât otmâ Petoro alitņetâ yâk orowâk tipiņe tatmâ Yesu Kiristohât den kâsikum yiņgiop.

11

Petoroŋe pâku lohimbi yengât den pat aposolo ekyongop.

1 Pâku lohimbiŋe Kiristohât den pat âlepŋe nângâjetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenâŋe kepeiwi yakât den pat sâm haok tuhuŋetâ aposolo otmu Yura lohimbi nombotŋe Yesuhâlen biwiyenâŋe kepeim manbiŋe yakât den pat nângâwi. Yawu gârâmâ nombotŋeâmâ nângâjetâ bâleop. Yâkŋe yuwu nângâmai. Pâku lok âlâ me âlâŋe Yesuhâlen biwiyenâŋe katmâ yâkât komolân torokatne sâm otnomai yamâ aŋgoân hâkyenâhât torehenŋan undip tuhuyiŋinom. Yawu nângâwi. ² Yawu gârâmâ Petoroŋe Yerusalem kapiân yâhâmu lok yaŋe yuwu sâm ekuwi. ³ “Gâŋe wongât pâku lohimbi yengât emelan ari bâtyenâmbâ sot mem nion? Lok yaŋe hâkyenâhât torehenŋan undip ki tuhuangim mansai yakât nângâmunŋe dondâ bâleap.” ⁴ Yawu sâŋetâ Petoroŋe yu ya teteop ya topŋambâek yuwu sâm ekyongop.

⁵ “Nâŋe Yopa kapiân ari Kiristohât den pat kâsikum yingim manban. Otmu hilâm kârikŋan Anitâ ulitgum tatmune Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwine mem purik pilâmu yuwu ekban. Himbim pâroŋ sâmu aŋelo âlâŋe wahap âlâ kundupdâek pato yawuya kunŋe mem menduhum katmu gotnan giop. ⁶ Gemu yuwu ekban. Yakât biwiŋan soŋgo, hambe, nâi topŋe topŋe, neneŋe ki neneŋe katyehop ya tatmu ekban. ⁷ Tatmu ekban yan Anitâŋe nohonmâ yuwu sâm eknohop. “Petoro, yu kum ne.”

⁸ Sâmu sâwan. “Kutdâ, yu ki nembom. Ki neneŋe bâleŋe sâmain yuwuya âlâ ki neman.”

⁹ Yawu sâmune yan himbimâmbâ Kutdâŋe yuwu sâm eknohop. “Yu kum ne sâm ekgohoan yukât ki hâkâŋ otmâ pilâwuat.” Yawu sâop. ¹⁰ Kutdâŋe den ya kalimbuŋe eknohomu yakât kakŋan aŋelo yaŋe mem himbimân yâhâop.

¹¹ Himbimân mem yâhâmu yanâk lok kalimbu Kaisaria kapi pilâm emet tatbanân taka yaehen kinbi. ¹² Taka yaehen kinŋetâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe yuwu sâm eknohop. “Orowâk arine sâm ekgohoŋetâ gâŋe ki nângâm kiwiliŋ otbuat.” Yawu sâop. Otmu Yesuhât komot ya yengâlen gâtŋe lok nombolân konok yaŋe betnan sâŋetâ Kaisaria kapiân orowâk ariwin.

Ari hep bero kunyeŋe yâkât emelan yâhâmunŋe den yuwu sâm eknohop. ¹³ “Nâ emetnan tatmune aŋelo âlâŋe tetenihim yuwu sâm eknohop. “Lok âlâ, kutŋe Simon Petoro sâm, yâkŋe Yopa kapiân tap yakât otmâ lok hângânyongorâ ari dâim takanomai. ¹⁴ Dâim takanŋetâ yâkŋe gâ otmu hep torehenlipge den ekyongomu nângâjetâ bulâŋe otmu Anitâŋe

tosayenye pilâm manman kârikjahât pat kuyingimu manno-mai." Anjelonye yawu sârn eknohop." ¹⁵ Konelionye yawu sârn eknohomu nânye Yesuhât den pat âlepnye ekyongowan. Den ekyongomune emelâk Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heak nengâlen ge mâmânye otningiop yakât dopnyeâk yâk yengâlen ge mâmânye otyingiop. ¹⁶ Yâk yengâlen ge mâmânye otyingiop ya ekmâ emet inânjan Kutdânye den âlâ yuwu sârn eknongop ya nângâmune teteop. Den eknongop yamâ yuwu. "Yoanenyeh lohimbi toen mem katyehop. Yawu gârâmâ lohimbiye nâhâlen biwiyenye katnomai yanâmâ Anitânye iknye Wâtgât mâmânjahât Heak hângângumune ge mâmânye otyingiwuap." Kutdânye yawu sârn eknongop. ¹⁷ Otmu nennye Yesuhâlen biwinenye katmunnye Anitânye iknye Wâtgât mâmânjahât Heak nengâlen hângângumu ge mâmânye otningiop yakât dopnyeâk pâku lohimbi yengâlen hângângumu ge mâmânye otyingiop. Yawu gârâmâ Anitânye nângân nângân âlâ katbuap ya nânye kuwanjiwongât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ nângâmune ârândâny oap." Yawu sârn ekyongop.

¹⁸ Petoronye yawu sârn ekyongomu nângânetâ bulânye otmu ki dennye kakjan sâwi. Yawu otmâ Anitâ mepaem yuwu sâwi. "Nângâmunnye âilonjo lonjo oap. Nen Yura lohimbiye Yesu Kiristohâlen biwinenyanje kepeim manmunnye Anitânye manman kârikjahât pat kuyingimu tap. Yâhâ yakât dopnyeâk pâku lohimbiye yâkâlen biwiyenyanje kepeim mannetâ manman kârikjahât pat kuyingimu tap." Yawu sârn Anitâ mepaewi.

Banawanye Antiok kapiân ari ya ambolipnye Yesuhât den kâsikum yingiop.

¹⁹ Setepano kunjetâ muop yan Yura yengât papatolipyenyanje Yesuhât komot yongom watyeknetâ itonj galañ otmâ ariwi. Nombotnye Poinike otmu Antiok kapiân ariwi. Yâhâ nombotnye âlâmâ mâtunya âlâ, kutnye Kipiro sârn, yan ariwi. Anjoân ariwi yanje Yesuhât den pat âlepnye yamâ Yura lok imbi yawuâk ekyongowi. ²⁰ Yawu gârâmâ pâku lohimbi Kipiro otmu Kirene kapi ambolipnye Yesuhâlen biwiyenyanje kepeim manbi. Nombotnyenye kapiyenye pilâm Antiok kapiân ari Kutdâ Yesuhât den pat âlepnye ya kapi ambolipnye ekyongowi. ²¹ Ekyongowi yan Wâtgât mâmânjahât Heaknye mâmânye otyingimu pâku lohimbi kingitnye orowâknye Yesuhât den pat âlepnye ya nângânetâ bulânye otmu yâkâlen biwiyenyanje kepeiwi.

²² Yesuhâlen biwiyenyanje kepeiwi yakât den pat ya sârn haok tuhunjetâ Yerusalem kapiân arimu Yesuhât komotnye nângâm Banawa hângângunjetâ Antiok kapiân ariop. ²³⁻²⁴ Ari Anitânye tihityenye otmu lohotjan manbi ya ekmâ heronye nângâyingiop. Otmu Banawanye Yesuhâlen biwinyanje tinâk kepeim tem lâuwanjim manminiop. Yakât otmâ Wâtgât mâmânjahât

Heakne māmāne otbaŋgimu pâku lohimbî yaŋe Kutdâhâlenâk biwiyeŋaŋe tiŋâk kepeim mannomaihât Yesuhât den kâsikum yingim biwiyeŋe mem hewewen tuhuyehop. Yawu otmu lohimbî sesenġâlâkne nâŋġaŋetâ bulâne otmu Yesuhâlen biwiyeŋaŋe kepeiwi.

²⁵ Otmu Sauloŋe tânnohoâk sâam Banawaŋe Antiok kapi pilâm Taso kapiân ari pâinop. ²⁶ Ari Saulo mem tetem Antiok kapiân âwurem ariowot. Âwurem ari orowâk manmâ Yesuhât den kâsikum yingim manmutâ yambu konok pesuk sâop. Otmu Antiok kapi yan aŋgoân Yesuhât komot ya yengât kutyeneŋe pato, “Kiristohât lohimbî”, sâam yongonbi.

²⁷ Sâp yan lok nombotŋe Anitâhât den sâam tetewiŋe Yerusalem kapi pilâm Antiok kapiân ariwi. ²⁸ Yâhâ yâk yengâlen gâtŋe âlâ, kutŋe Ahawo sâam, emet inânŋan Anitâhât Wâtġât māmâŋahât Heakne po pato tetewuap yakât den biwiŋan katmu sâam teteop. Yawu ġârâmâ yakât kakŋan Roma yengât kunyeneŋe âlâ, kutŋe Kalaurio manop sâp yan po pato ya teteop. ²⁹ Emet inânŋan Ahawoŋe den yawu sâam tetem Yesuhât komot ekyongomu nâŋġaŋetâ bulâne otmu Yesuhât komot Yuraia hânân manbi ya tânyongone sâam tewetsenŋe dopyeŋanâk menduhuwi. ³⁰ Tewetsenŋe menduhum Banawa yet Saulo yitġiŋetâ mem ari Yesuhât komot Yuraia hânân manbi ya yengât galemlipyeŋe yingiwot.

12

Herotŋe sâamu Petoro mem pâi emetŋan katŋetâ talop.

¹⁻³ Tihit tihit Hombaŋ ya kutŋe âlâmâ Natik Hombaŋ ya tâlâhumu sâp yan lok kutdâ âlâ, kutŋe Herot sâam, yâkŋe tembe lâulipŋe ekyongomu Yesuhât komot yongom mem âlâlâ tuhuyekmâ nombotŋe mem pâi emetŋan katyeki. Yawu otmâ tembe laulipŋe ekyongomu Yoane atane, Yakowo ya mem enġatŋe hâreŋetâ muop.

Yawu otmu Yura yengât papatolipyeŋaŋe yakât nâŋġaŋetâ âlepŋe olop. ⁴ Otmu tembe lâulipŋe ekyongomu Petoro ġurâ yawuâk mem pâi emetŋan katŋetâ tatmu tembe lâu kâi nombotgen konok yaŋe galemgum kinbi. Galemgum kinbi yan komot imbât imbât yawu galemgum kinbi. Yawu otmâ Yura lohimbîne natik ya nem pesuk pilânomai yan Herotŋe Petoro mem dâim den âiân katmu kinbuap yakât mambolop. ⁵ Yawu otmâ Petoro mem pâi emetŋan katŋetâ talop yakât den pat nâŋġam Yesuhât komotŋe menduhuakmâ Petorohât nâŋġawaŋgim Anitâ ulitguwi.

Anġelo âlâne Petoro pâi emetŋambâ holaŋmu ġem ariop.

⁶ Otmu emet hanj sâmu yanâmâ Herotņe Petoro mem den âiân katmu kinbuap. Yâhâ omoņe yan Petoro tembe lâu yâhâp hohetyetņan tatmu ip kârikņaje mem bâtyeņe menduhum sâhâm iwi. Otmu tembe lâu nombotņe âlâņeâmâ pâi emetņe yakât gahatņan galemgum kinbi. ⁷ Yawu galemgum kinņetâ Kutdâhât aņelo âlâņe Petoro tetewangim kinmu, yâkât lajinnaje siliņ siliņ sâm pâi emetņe kâlehen hâuop. Yawu otmu aņelo yaje Petoro mândem yuwu sâm ekuop. “Getek, yahat.” Sâmu ip kârikņe ya holaņakmâ gemu Petoro yahalop. ⁸ Yahatmu aņeloņe yuwu sâm ekuop. “Petge mem latmâ kâi katipņe karak. Otmu hâk katipņe kâlep pato ya mânunakmâ betnan sârâ kionde.” ⁹ Yawu otmâ pâi emetņambâ gemutâ Petoroņe biwi yâhâp otmâ yuwu nâņgâop. “Oait yu bulâņe me amanân eksan.” ¹⁰ Yawu nâņgâm gahatņan tembe lâu galem kinbi ya wangiyekmâ, gahatņe âlâen ge yawuâk wangiyekmâ ge paņ sâhâwi yan bamutâ gahatņe paņ sâmu yaehen giowot. Yaehen ge mâtâwân bam tatmutâ aņelo yaje yapâek gulip olop.

¹¹ Gulip otmu Petoro nâņgân nâņgânņe tetemu yuwu nâņgâop. “Yiwereņe nâņgâmune teteap. Kutdâ ikņahâk aņelo âlâ hâņgângumu ge Herot otmu Yura papatolipnenņe yeņgât bâtyeņambâ holaņneksap.”

¹² Yawu nâņgâm yapâ ari Yoane Mareko mâmâņe, kutņe Maria sâm, yâkât emelan yâhâop. Yâhâ hetahân kinmâ lohimbî dondâņe menduhuakmâ yâkât nâņgâwangim Anitâ ulitgum tatņetâ nâņgâop. ¹³ Yawu nâņgâm emet gahatņan kinmâ den tuhuop. ¹⁴ Den tuhumu hoņbawa imbi âlâ, kutņe Lota sâm, yâkņe gahatņan ba ombene towatņe nâņgâop. Yawu nâņgâm tepņe yahatmu inâk âwurem ba “Petoro gahatņan taka kinsap,” sâm ekyongop. ¹⁵ Yawu sâm ekyongomu nâņgâm “Ândâpge maņgumu sâmat,” yawu sâm ekuwi.

Yawu sâm ekuņetâ kârikņe otmâ sâop. “Bulâņanâk, gahatņan taka kinsap.”

Sâmu sâwi. “Yaehen gâtņe otmâ umutņaje taka teteningimap.”

¹⁶ Yawu sâm alahuwi. Otmu belângen gahatņe mem pilâm Petoro kinmu ekmâ biwiyene huruņ sâop. ¹⁷ Yâhâ Petoroņe emet kâlehen yâhâ ekyongomu den hutuk tatņetâ Kutdâņe aņelo âlâ hâņgângumu ge pâi emetņambâ holaņmu yaehen giop yakât den pat ekyongop. Ya sâm tiņ pilâm yuwu sâm ekyongop. “Den pat yu Yakowo otmu bukulipnenņe nombotņe ari ekyongonomai.” Yawu sâm ekyongom âlâengen ariop.

¹⁸ Emet hanj sâmu tembe lâu yaje Petoro ekņetâ biatmu “Girawu oap?” sâm pâinmâ yâhâm gewi. ¹⁹ Pâinņetâ biatmu Herotņe kuk otmâ tembe lâulipņe nombotņe hâņgânyongomu

omone Petoro galemguwi ya yongonjetâ muwi. Yakât kakņan Herotņe Yuraila hân pilâm, ikņe kapi, kutņe Kaisaria sâm, yan ari manop.

Herot bâleop.

²⁰ Herotņe Kaisaria kapiân manop sâp yan Tiro otmu Siron kapi ambolipņane otmâ hilipgunjetâ yakât nângâm kuk olop. Yâhâ kapi yâhâp ya ambolipņane Kaisaria yapâ sot puluhum nem manminiwi. Yakât otmâ Herotņe sâm hâreyingimu sot ki memaihât nângâm Herot orop den heņgenņune sâm yâkâlen ariwi. Ari lok âlâ, kutņe Bilasto, yâhâmâ Herotgât hoņbawalipņe yengât kunņe manop ya tetewangim tewetsenņe waņbi. Tewetsenņe waņetâ yâkņe Herot ekumu den heņgenņunomaihât sâp kalop. ²¹ Sâp kalop ya tetemu Herotņe lok kutdâhât senņe âlâlâņe ya memu hakņan yâhâmu ikņe kakņan tat talân yâhâ tatmâ den ekyongop. ²² Den ekyongomu lohimbi nângâņetâ ewe membe otmu lok kerekņe den kârikņan yuwu sâm ekuwi. “Den eknongoat yu lok denņe bia. Yu Anitâhât den yawuya.” Yawu sâm mepaewi. ²³ Yawu sâm mepaenjetâ Herotņe ikņahât nângâmu yahalop. Yakât otmâ Kutdâhât aneloņe ge kumu hom papato bâleņane tepņe ihim lândemu muop. ²⁴ Herot muop yakât den pat nângâm lohimbi kiņgitņe orowâkņe Anitâ ewe katmâ Yesu Kiristohât den pat âlepņe nângâņetâ bulâņe otmu yâkâlen biwiyenņe kepeiwi.

²⁵ Otmu Yesuhât komot Antiok kapiân manbiņe tewetsenņe menduhum katbi ya Banawa yet Sauloņe mem toka Yesuhât komot Yerusalem kapiân manbi ya yengât galemlipyenņe yingwi. Yawu otmâ Yerusalem kapi pilâm Yoane Mareko ekumutâ orowâk Antiok kapiân âwurem ariwi.

13

Banawa yet Saulo âi sâm yitgim hângânyotgowi.

¹ Yesuhât komot Antiok kapiân manbi ya yengâlen gâtņe nombotņane Anitâhât den sâm tetem lohimbi ekyongominiwi. Yâhâ nombotņe âlâņeâmâ yâkât den kâsikum yingim manminiwi. Lok ya yengât kutyenņe yuwu. Banawa, Simion, kutņe âlâ Helen, lok âlâmâ Lukio Kirene kapi amboņe, âlâmâ Manaen, yâkņe lok kutdâ Herot lepatņambâek yâk orop manmâ gam lok olop. Otmu âlâmâ Saulo. ² Anitâ ulitgunjetâ nângâyingiwuapgât lok yaņe sot barak tatmâ Anitâ ulitguwi. Yawu otņetâ Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe yuwu sâm ekyongop. “Banawa yet Saulo nep sâm yitgimune tuhuromawot yakât yeņe kunyetņan mem hângânyotgonjetâ ariromawot.” ³ Yawu sâm ekyongomu yâkņe âi memutâ bulâņe tetewuapgât kunyetņan mem Anitâ ulitguwi. Ulitgum

hângânyotgoñetâ lok âlâ, kutñe Yoane Mareko sâmb, betyetñan sâmbu orowâk ariwi.

Pauloñe Elima ekumu senñe omoñ olop.

⁴ Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe Saulo, Banawa otmu Yoane Mareko mâmâñe otyingimu Selukia kapiân ariwi. Yan ari yapâ wanğa pato âlâen yâhâñetâ meyekmâ ari pâku lohimbî yengât mâtunja âlâ, kutñe Kipiro sâmb, yan ari katyekmu gewi. ⁵ Wanğaembâ ge pâku lohimbî yengât kapi pato âlâ, kutñe Salami, yan yâhâ Saulo yet Banawanje Yura yengât miti emetñe tatmâ arap ârândân yâhâ lohimbî Yesu Kiristohât den pat âlepñe ekyongowot.

⁶ Kapi yapâ ari kapi tipi tapi mâtâp pato hâlân mâtatmâ arap ya ambolipñe Yesuhât den pat âlepñe ekyongowot. Yawu otmâ Papo kapi patoen ariwi. Yan ari Yura gâtñe, lok kâmbukñe yan manmap yâkât kutñe Barayesu, yâhâ Girik denân kutñe Elima sâmb kumai. Yâkñe ikñe topñe kurihiakmâ “Anitâñe hângânnohomu yâkât den ekyongoman,” yawu sâmb kapi ambolipñe kâityongominiop. ⁷ Otmu kiap âlâ, kutñe Serehio Polasi, yâk orop buku orangim manowot. Yâhâ Serehio Polasi yâhâmâ nânğan nânğanñe pato. Yâkñe Anitâhât den nânğawe sâmb Banawa yet Saulo ekyotgop. ⁸ Ekyotgomu yâkâlen ari den ekumutâ Serehio Polasiñe Yesuhât den nânğâm yâkâlen biwiñe katmapgât Elimañe denyetñe kakñan sâmb kuyitgiop. ⁹ Kuyitgimu Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe Saulo, kutñe ango Paulo, mâmâñe otbangimu Elima ekmâ yuwu sâmb ekuop. ¹⁰ “Gâ Satangât lok. Orotmeme kiñgoñ otmat. Gâñe Kutdâhât den bulânje kelangatmâ lohimbî kâityongomat. Gâ biwihe bap sâsânje. ¹¹ Yawu otmat yakât Kutdânje matñe gihimu senge omoñ otbuap.” Yawu sâop.

Yawu sâmbu senñe omoñ otmu lok âlânje bânñan memu ariromawot yakât nânğâm lok yengât pâinyehop. ¹² Yawu otmu Serehio Polasiñe ekmu sâtñe bâleñe olop. Yawu otmâ Yesu Kutdânennahât den pat nânğâmbu bulânje otmu yâkâlen biwiñan kepeiop.

Pauloñe Pisitia hânân ari den pat âlepñe lohimbî ekyongop.

¹³ Pauloñe bukuyâhâtñe orowâk Papo kapi ya pilâm wanğaen yâhâñetâ yapâ meyekmâ ari pâku lohimbî yengât hân âlâ, kutñe Pampilia sâmb, Perehe kapi tap yan ari katyehop. Katyekmu Yoane Marekoñe pilâyelekmâ Yerusalem kapiân âwurem ariop. ¹⁴ Pilâyelekmâ arimu yetñeâk Perehe kapi ya pilâm pâku lohimbî yengât hân âlâ, kutñe Pisitia sâmb, yan kapi âlâ, kutñe Antiok sâmb, yan ariowot. Yan ari tatmâ nânğâ nânğâ sâp âlâen Yura yengât miti emetñan yâhâ kapi ambolipñe orop menduhuakbi. ¹⁵ Menduhuakmâ yâk yengât

galem âlâŋe yahatmâ Mosehât girem den otmu Anitâŋe poropete ekyongomu den kulemguwi ya kâsikum yinŋiop. Kâsikum yinŋim tir pilâmu galemliyyeŋaŋe Paulo yet Banawa heronŋe otyitgim yuwu sâŋm ekyotgowi. “Den eknongomutâ nânŋâm biwinenŋe hewewenŋ olâk.”¹⁶ Yawu sâŋetâ Paulonŋe yahatmâ “Den nânŋânâk tatŋet,” sâŋm ekyongomu ândâp katŋetâ yuwu sâŋm ekyongop. “Yura bukulipnetŋe, otmu yen pâku lohimbŋe Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim mansai yen kerek yuwu sâŋm ekyongomune nânŋâŋet.¹⁷ Yura lok nengât ambonenŋe Anitâ yâkŋe tâmbâlipnenŋe wawaeyekmâ manman kârikŋahât pat kuyinŋiop. Otmu yakât kakŋan yâkŋe Aihita hânân ari kandi manŋetâ Anitâŋe lukuleyekmu tetem sambe sambe othi. Anitâ wâtŋe pato tatbaŋgiapŋe Aihita bâtyenambâ holanyekmu taka lok ki manmaiângen manbi.¹⁸ Lok ki manmaiângen manbi sâp yan tihityenŋe otmu yambu lok yâhâp ŋerek pesuk sâop.¹⁹ Otmu Kanan hânân takawi yan Anitâŋe mâmâŋe otyinŋimu lohimbŋe komot nombolân yâhâp ya mem ge katyekmâ hânŋeŋe ya mem ambokum manbi.²⁰ Yawu manŋetâ yambu 450 pesuk sâmu Anitâŋe kunliyyeŋe mem kânâŋgâyekmu yâkŋe lohimbŋe galemyongom manbi. Galemyongom manmâ gaŋetâ poropete âlâ, kutŋe Samue sâŋm, ya teteop.²¹ Sâp yan Isirae tâmbâlipnenŋeŋe lok kutdâ âlâŋe galemnongomu manne sâŋm Samue ekuwi. Yakât otmâ Samueŋe lauyenŋan mem Anitâ ulitgumu Benyamingât senâmbâ gâtŋe lok âlâ, kutŋe Kisi sâŋm, yâkât nanŋe, kutŋe Saulo, yâk kânâŋgâmu kunyeŋe manmâ galemyongomu yambu lok yâhâp ŋerek pesuk sâop.²² Yambu lok yâhâp ŋerek pesuk sâmu yâkât gewâkŋan Anitâŋe Yese nanŋe, kutŋe Dawiti sâŋm, ya kânâŋgâm yuwu sâŋm lohimbŋe ekyongop. “Yese nanŋe, kutŋe Dawiti, yâkŋe tem lâunihim mansap. Yakât otmâ wuân me wuângât ekumune denne lâum hoŋ banihiwuap. Yakât otmâ nânŋâwanŋian,” yawu sâop.²³⁻²⁴ Dawitihât senâmbâ gâtŋe âlâ, kutŋe Yesu, Yura lohimbŋe nengâlen tetem tihitnenŋe otbuapgât pat Anitâŋe emelâk embâŋân kuningiop. Pat yakât bulâŋe tetewuap nânŋâm Anitâŋe anŋoân Yoane Yura nengâlen hânŋangumu takaop. Otmu nenŋe orotmemenenŋe bâleŋe bet pilâm Anitâhâlen biwinenŋeŋe kepeimunŋe toen mem katnenekbuap yakât den eknongop.²⁵ Otmu Anitâŋe Yoane âi sâŋm waŋop ya tuhum pesuk pilâwe sâŋm otmâ yan lohimbŋe yuwu sâŋm âiyongop. “Yeŋe nâhât girawu nânŋâmai? Anitâŋe lok âlâ hânŋangumu ge tihitnenŋe otbuap nânŋâmai yamâ nâ bia. Nâmâ lok inŋe. Lok ya nâhât betnehen taka mansap. Nâŋe yâkât itâkat kâpek mâ golewanŋiwomgât dop ki tap. Otmu tânguwomgât dop gurâ bia. Nâŋeâmâ yâkât amutgen manmâ yâhâwom.” Yawu sâop.

²⁶ Bukulipne, Awarahamgât sen, yen otmu pâku lohimbije Anitâhâlen biwiyenjañe kepeim manmai yen yuwu sâm ekyongomune nânġâñet. “Nen kerekñe Yesu Kiristohâlen biwinenjañe kepeimunje manman kârikñahât pat kuningiwom nânġâm Anitâñe Yesu hânġângumu giop. ²⁷ Yawu ġârâmâ Yerusalem kapi ambolipñe otmu Yura papatolipnennjañe Yesuhât topñe ki nânġâm henġenġuwi. Yawu otmâ tatmâ nânġâ nânġâ sâpñe ârândânġ miti selepñan yâhâ poropete yengât den sâlikum nânġâñetâ ki keterakyiñgimu manminiwi. Yakât otmâ yâkñe sâm hârewañġiñetâ kuñetâ muop yan poropete yengât den yakât bulâñe tetem henġenġuop. ²⁸ Yesu hakñan tosa âlâ ki mem tetewi yamâ imbiâk “Howanân kuñetâ muâk” sâm Pilato ekuñetâ nânġâyñgimu kuñetâ muop. ²⁹ Otmu yuwu yawu yu ya otbañġim howanân kuñetâ muop sâp yan emet inânñan Anitâhât poropetelipñane Yesuhât den kulemġuwi yakât bulâñe teteop. Yawu otmu Yesu howanâmbâ meñetâ ġemu lâum ari kât mâtâpñe âlâ, dikin yawuya, yamâ emelâk kusânâ mem tiñġaloñetâ kinop yan lâum ba katñetâ talop. ³⁰ Muop yamâ Anitâñe mumuñambâ mem yahalop. ³¹ Mumuñambâ mem yahatmu lohimbije Galilaia hân pilâm Yerusalem kapiân orowâk ariwi ya teteyñgimu orowâk den huhum ariwi. Yakât otmâ lohimbi yane itonġ galañ otmâ ari yâkât den pat âlepñe Yura kapi ambolipñe ekyongowi. ³²⁻³³ Anitâñe tâmbâlipnennje yengât pat kuyiñgiop yakât bulâñe tetemu menomġât Yesu mumuñambâ mem yahalop. Yakât otmâ Yesuhât den pat âlepñe ekyongom mansait. Yâhâ Yesu mumuñambâ mem yahatbuap yakât nânġâm Anitâñe emet inânñan Dawiti ekumu kep kulemġuop yakât boñ yâhâp yan den yuwu tap.

“ġâmâ nâhât nanne ombe bisine. Yawu ġârâmâ yiwereñe yu yakât topñe sâm teterâ lohimbi kerekñe ekmâ nânġâñet sâm katġeksan.” Yawu tap.

³⁴ Anitâñe Yesu mumuñambâ mem yahatmu âlâku ki mumuap, yakât den âlâ emet inânñan yuwu sâop.

“Nâñe Dawitihât pat kuwañġiwan yakât bulâñe kerekġâhâlen tetewuap.” Yawu sâop.

³⁵ Otmu Dawitiñe Yura nengât kep âlâ yuwu kulemġuop.

“Anitâ pato, ġañe lok bulâñe nâ ki pilânekdâ mum tâtuk sâwom.” Yawu tap.

³⁶ Anitâñe Dawiti âi sâm wañop ya tuhumi lohimbi tihityeñe otmâ manmâ ġam muop. Mumu seselipñe yengât sumân hanguñetâ tâtuk sâop. ³⁷ Yâhâ Anitâñe Yesu mumuñambâ mem yahatmu ki tâtuk sâop. Yâkñe tihitnennje otmap. ³⁸⁻³⁹ Nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi nennje Mosehât ġirem den ya watmâ tem lâuwañġine sâm pâpġumain. Yakât otmâ nennje Anitâhât senñan kinmâ sârereaknomġât dop âlâ ki

tap. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâñe yâkâlen biwiyenaye kepeim manmai ya yengât tosa pilâyinçimap. Otmu yeñe gurâ yawuâk Yesuhâlen biwiyenaye kepeinetâ Anitâñe bulâñanâk tosayeñe pilâyinçiwuap. Yakât otmâ den pat âlepñe ekyongomune nâñgâñetâ bulâñe olâkgât tâmbâlipnenñe yengâlen hâum sâmunne nâñgâñet. ⁴⁰ Emelâk embâñân tâmbâlipnenñe yengât kasalipyenaye taka yongom itit kiom tuhuyekbi yakât den emet inânñan Anitâhât poropete âlâñe ekyongomu ya nâñgâñetâ tâñât olop. Poropeteñe den kulemguop ya yuwu tap.

⁴¹ “Nâhât den nâñgâñetâ gemap ya yengâlen kulem âlâ memune ya ekñetâ tâñât otbuap. Otmu poropetelipnaye kulem yakât topñe sâm tetem ekyongoñetâ gurâ yawuâk nâñgâñetâ tâñât otmu munomai.” Anitâñe den yawu sâm poropete ekumu kulemguop.

Yâhâ tâmbâlipnenñaye Anitâhât den nâñgâñetâ tâñât otmu muwi yakât dopñeâk yeñe Yesu Kiristohât den pat âlepñe yu nâñgâñetâ tâñât otmu hiliwahomaihât den yu ekyongoan.” Pauloñe yawu sâm ekyongop.

⁴² Yawu sâm ekyongomu Paulo yet Banawa miti emetñambâ giowot. Otmu tatmâ nâñgâ nâñgâ sâp âlâen den eknongoromawot sâm galemlipyenaye ekyotgoñetâ ariowot. ⁴³ Miti emetñambâ gem arimutâ Yura lohimbi otmu pâku lohimbi Yura yengâlen torokatmâ Anitâ mepaem manbi yâkñe betyetñan sâwi. Otmu yâkñe Anitâhâlen biwiyenaye tinâk kepeim manñetâ tihityeñe otbuapgât Paulo yet Banawaye den kâsikum yinçim biwiyenaye mem hewewen tuhuyehowot.

⁴⁴ Otmu tatmâ nâñgâ nâñgâ sâp âlâen pâku lohimbi kinçitñe orowâkñe Kutdâhât den nâñgâne sâm miti emetñan yâhâwi.

⁴⁵ Miti emetñan yâhâñetâ pik sâmu Yura lohimbiñe yekmâ nâñgâm bâleyinçim Paulo ekmâ sâwi. ⁴⁶ Yawu otñetâ Paulo yet Banawaye kârikñe otmâ yuwu sâm ekyongowot. “Netñe Anitâhât den yen ekyongorongât sâm nitgimu taka ekyongom mansait. Yamâ yeñe yâkât den nâñgâñetâ ki bulâñe otmu manman kârikñahât pat ki menehât nançai. Yakât otmâ netñe yen pilâyekmâ pâku lohimbi yengâlen ari den pat âlepñe yu ekyongorom. ⁴⁷ Emelâk embâñân Anitâñe poropete âlâ ekumu kulemguop den yakât bulâñe netgâlen teteap. Den ya yuwu tap.

“Omoñe balam saumunñe laninñe pilâmu mâtâp ekmâ arim takamain yakât dopñeâk yen hâñgânyongomune pâku lohimbi yengâlen ari manman kârikñahât den pat ekyongoñetâ nâñgâm biwiyenayan hañ sâyinçimu Kutdâhât mâtâp ekmâ watnomai.”

Den yawu kulemguop yakât bulâñe netgâlen teteap yu.”

48 Yawu sâmb ekyongomutâ den ya pâku lohimbine nângâm tep hero otmâ Yesuhâlen biwiyenane kepeiwi. Yawu otmâ manman kârikjahât pat yakât bulâne menomaihât Anitâne emet inânjan sâmb kalop.

49 Otmu Kutdâhât den pat âlepne ya sâmb haok tuhujetâ lohimbini kinjite orowâkne nângânetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyenane kepeiwi.

Paulo yet Banawa watyelekjetâ ariowot.

50 Yesuhât den pat âlepne sâmb haok tuhuwi. Yakât otmâ Yura papatolipyenane yakât nângânetâ bâlemu kapi ya ambolipne yengât kunlipyene otmu imbi kunne Yura yengâlen torokatmâ Anitâ mepaem manminiwi ya kendâyinjinetâ Paulo yet Banawa watyelekjetâ ariowot. 51 Kapi yapâ ariowot yan hâmbâi Anitâne matne umatneâk yinjiguap yakât otmâ yuwu otmâ kâi kalowot. Kâiyetjan wahap âlâ horalop ya tâlim gik beretek memutâ gemu betyinjim Antiok kapi ya pilâm Ikonion kapiân ariowot. 52 Arimutâ benne kapi ambolipnane Yesuhâlen biwiyenane kepeiwi ya Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakne mâmâne otyingimu herone kakjan manbi.

14

Paulo yet Banawane Ikonion kapiân ariowot.

1 Ikonion kapiân ari Yura yengât miti emetjan yâhâm Yesuhât den pat âlepne ekyongomutâ nângânetâ bulâne otmu Yura lohimbini otmu kapi ambolipne kinjite orowâkne biwiyene Yesuhâlen katbi. 2 Yâhâ Yura lok nombotnane biwiyene kârikne otmâ Yesuhât den nângâm hâkâj otbi. Yawu otmâ kapi ambolipne nombotne biwiyenani kionjetâ Paulo yet Banawa yetgât nângâm bâleyitgiwi. 3 Yawu gârâmâ yâkne kapi yanâk tatmâ Kutdâhât den pahâk ekyongomutâ emetsenne yâhâp mon pesuk sâop. Otmu Anitâne lohimbini tihityene otbe sâmb oap yakât topne ekyongomutâ nângânetâ bulâne olâk sâmb Anitâne mâmâne otyitgimu kulem topne topne miowot. 4 Yâhâ kapi ambolipnane hionakmâ nombotne Yura galemlipyene yengât den hohewi. Yâhâ nombotne âlâneâmâ aposolo yetgât den hohewi.

5 Yawu otmâ hionakbi yakât otmâ Yura galemlipyenane kapi ambolipne otmu Yura lok nombotne yane alahujetâ biwiyene kâlâp semu aposolo ya mem âlâlâ tuhuyelekmâ kâtnne yotgonom nângâm yakât den hikuwi. 6 Den hikuwi yakât pat nângâm aposolone kapi ya pilâm Likaonia hânân kapi yâhâp tap kutyetne Lisitera otmu Derewe yan ariowot. 7 Yan ari manmâ Yesuhât den pat âlepne kapi ya ambolipne ekyongom manowot.

Paulo yet Banawa Lisitera kapiân ariowot.

⁸ Lisitera kapiân lok âlâ mâmâñahât tepñambâek kâñje pareñje tetem manmâ gaop. ⁹ Yâhâ Paulonje Yesuhât den pat âlepñje lohimbî ekyongop ya ândâp katmâ nâñgâm tatmu Paulonje ekmâ yuwu nâñgâop. “Lok yuñje biwiñje Yesuhâlen katmu Anitâñje heñgeñguwuapgât dop tap.” ¹⁰ Yawu nâñgâm yuwu sâmb ekuop. “Yahatmâ kin.” Yawu sâmbu lok yañje uk sâmb yahatmâ kinmâ bam gaop. ¹¹ Yawu otmu lohimbî yan kinbiñje kulem ya ekmâ Likanio yeñje denyenjan den sâmbi. Den sâmbi yakât topñje yuwu. “Hewukñje lok yâkñje lok hâtgum ho-hetnenñjan taka tetem kinsawot.” ¹² Yawu sâmb Banawa ekmâ hewukñje lok âlâ, kutñje Yusi sâmb, ya kunbi. Yâhâ Paulonjeâmâ den ekyongop yakât otmâ hewukñje lok âlâ, kutñje Hemesi sâmb, ya kunbi. ¹³ Yawu sâmb yotgonmâ Paulo yet Banawa yetgât hotom uyitgine sâmb otbi. Otmu hewukñje lok Yusi yakât lok kâmbukñjanje lohimbî sâmbiñgimu birâm topñje topñje lotohom bulimakao engatñjan sâmbi pilâñjetâ gemu engatñje hârene sâmb dâmb opon kâmbukñje kapi betñehen kinsawân ariwi.

¹⁴ Hotom uyitgine sâmb otñjetâ Paulo yet Banawañje ya nâñgâm pârâk pilâm sururuk sâmb hohetyenjan ari kinmâ yetgât hâk katipñje kâkâlep mânunjahowot ya mem duwalowot. ¹⁵ Mem duwatmâ yuwu sâmb kuyiñgiowot. “Bâe, yeñje girawu otne sâmb oai? Nerâmâ lok, yen yuwuyaek. Wongât hotom unitgine sâmb oai? Yeñjeâmâ hewukñje lok tâñjat ya be-tyiñgim Anitâ Manman Ambonañje hân himbim kândikyotgom yu ya kerek kalop yâkâlen biwiyeñjanje kepeim manñet sâmb yâkât den pat ekyongore sâmb takawit. ¹⁶ Otmu emelâk embânâmbâek pâku lohimbî hânñjan kulemñjan mansai ya yeñgât tâmbâlipyenñjanje yeñje engatyenñeak watmâ orotmeme bâleñje topñje topñje otmâ gawi yan undip ki katyiñgiop. ¹⁷ Yawu gârâmâ ikñje topñje tetekñjan ekñjetgât hop sambe lâtpyongomap. Yâkñje sâmbanâk gelâk hâñgângumu gemu kalamyenjan hop sambe tetemap. Yawu tetemu heronje kakñjan manmai.” ¹⁸ Den yawu sâmb ekyongomotâ lok nom-botñjanje kunyeñje kârikñje otmâ bâsok hotom uyitgiwi.

Paulo kâtñje kuwi.

¹⁹ Otmu sâmb yanâmâ Yura lok nombotñjanje Antiok kapi Pisitia hânân tap ya otmu Ikonion kapi ya pilâm Paulo yet Banawa talowolân taka kapi ambolipñje yeñgât engatyenjan geñjetâ Paulo dâmb kapi betñehen ari kâtñje kuwi. Otmu yâkñje Paulohât muap sâmb pilâm ariñjetâ derepgum talop. ²⁰ Yawu otmâ kapi ambolipñje nombotñje Yesuhâlen biwiyeñje kepeiwiñje kapiângembâ ge ekñjetâmâ yahatmâ kapiân yâhâop. Otmu yan imutâ emet hañ sâmbu Banawa orowâk kapi ya pilâm Derewe kapiân ariowot.

²¹ Derewe kapiân ari Yesuhât den pat âlepņe ekyongomutâ kapi ambolipņe lok kiņgitņe orowâkņe nâņgâņetâ bulâņe otmu Yesuhâlen biwiyenņe kepeiwi. Otmu mâtâp ariowot ya yawuâk watmâ Lisitera, Ikonion, Antiok kapiân âwurem ariowot. ²² Âwureowot yan kapi ârândâņ Yesuhât komot tatbi ya yengât biwiyenņe orotok sâmapgât mem kârikņe tuhuyekmâ yuwu sâm ekyongowot. “Nenņe yen orop biwinenņe Yesu Kiristohâlen kepeimain. Yawu otmâ manmunņe lohimbi belângen manmainņe mem âlâlâ tuhuneneknomai. Yawu otninginetâ ki lohotņe otmâ mannom otmuâmâ Anitâņe manman kârikņahât pat kuningiop yakât bulâņe ningimu menom.” Yawu sâm ekyongowot.

²³ Otmu Anitâhât nâņgân nâņgânņan tatmap ya Wâtgât mâmâņahât Heakņe mem biwi nâņgân nâņgânyetņan katmu nâņgâmutâ keterakyitgiâkgât sot barak tadmâ ulitguowot. Yawu otmutâ nâņgâytigimu yâkņe Yesuhât komotņe komotņe ya yengâlen ari galemlipyeņe mem katyehowot. Otmu Anitâņe mâmâņe otyingimu Kutdâhâlen biwiyenņe tiņâk kepeimannjetgât ulitgum pilâyehowot.

²⁴ Kapi ya pilâm Pisitia hân ya inâk wangim Pampilia hânân takaowot. ²⁵ Yan taka Yesuhât den pat âlepņe Perehe kapi ambolipņe ekyongom yapâ pilâyekmâ Atalia kapi saru ginņan tap yan giowot. ²⁶ Otmu yapâ wanņa patoen yâhâmutâ meyelekmâ ari Antiok kapi patoen katyelekmu giowot. Yâhâ kândikum pâku lohimbi yengâlen ki ariowot sâp yan Anitâņe mâmâņe otyitgimu nepņe memutâ bulâņe tetewuap nâņgâm Yesuhât komotņe Anitâ ulitgum hâņgânyotgoņetâ yapâ ariowot.

²⁷ Otmu Paulo yet Banawaņe Antiok kapiân âwurem taka Yesuhât komot menduhuyehowot. Menduhuyekmâ Anitâņe mâmâņe otyitgim mâtâp meytigimu Yesuhât den pat âlepņe pâku lohimbi ekyongomutâ yâkņe nâņgâņetâ bulâņe otmu Yesuhâlen biwiyenņe kepeiwi yakât den pat kerek ekyongowot. ²⁸ Otmu yan yâkņe Yesuhât komot orop sâp kâlêwâk manbi.

15

Paulo yet Banawa Yerusalem kapiân ariowot.

¹ Lok nombotņe Yuraia hân pilâm Antiok kapiân ari yuwu sâm Yesuhât komot ekyongowi. “Nanlipnenņe tetenjetâ hilâm nombolân kalimbu pesuk sâmu yanâmâ hâkyenahât torehenņan undip tuhuyinginomgât Mosenę girem den âlâ kulemguop.” Den yawu tap ya yen pâku lohimbiņe ki lâum mannomai otmuâmâ Anitâņe ki meyekmâ manman kârikņan katyebuap.”

² Yawu sâ m ekyongonjetâ benne Paulo yet Banawaŋe denyenje kakŋan sâmutâ kuk pato otbi. Yawu otbi yakât otmâ yuwu sâ m den hikuwi. “Paulo yet Banawa lok nombotŋe orowâk hâ ngânyongomunŋe Yerusalem kapiân ari aposolo otmu Yesuhât komot yengât galemlipyenŋe ekyongonjetâ umatŋe teteap yu sâ m henjenŋunomai.” Yawu sâwi.

³ Yawu sâ m hâ ngânyongonjetâ ariwi. Yapâ ari Poinike otmu Samaria hânân ariwi. Yan ari kândikum Yesuhât den pat âlepŋe pâku lohimbi ekyongomutâ nâ ngânetâ bulâne otmu Kutdâhâlen biwiyenŋe kepeiwi yakât den pat Yesuhât komot tatmâ arai ya ekyongonjetâ nâ ngâm tepyenŋe heronŋe pato olop. ⁴ Otmu Yerusalem kapiân arijetâ aposolo, Yesuhât komot, otmu yâk yengât galemlipyenŋe yekmâ heronŋe otyiŋgiwi. Heronŋe otyiŋgim Anitâne mâmâne otyitgimu pâku lohimbi yengâlen nep miowot yakât topŋe ekyongowot. ⁵ Ekyongomutâ Parisaio lok nombotŋe Yesuhâlen biwiyenŋe kepeiwiŋe yahatmâ yuwu sâ m ekyongowi. “Pâku lokŋe Mosehât girem den watmâ hâkyenahât torehenŋan undip tuhuanginetâ âilonŋo otbuap.” Yawu sâwi.

Petoronŋe den ekyongop.

⁶ Den ya henjenŋune sâ m aposolo otmu galemlipyenŋe yenjâk menduhuakbi. ⁷ Menduhuakmâ den sahanŋim tatŋetâ Petoronŋe yahatmâ yuwu sâ m ekyongop. “Bukulipne, yuwu sâ mune nâ ngânet. Nâne pâku lohimbi yengâlen ari Yesuhât den pat âlepŋe ekyongomune nâ ngâm Yesuhâlen biwiyenŋe kepeinomaihât Anitâne mem sâlipnohom âi sâ m nihiop ya nanŋai. ⁸ Anitâne nen lok kerek biwinenŋahât topŋe nâ ngâmapŋe ikŋe Wâtgât mâmânahât Heak hâ ngângumu Yura nengâlen giop. Otmu yakât dopŋeâk Anitâne Wâtgât mâmânahât Heak hâ ngângumu ge pâku lohimbi biwiyenŋe mem hewewenŋe tuhumu Yesuhâlen biwiyenŋe katbi. Yakât otmâ Anitâne pâku lohimbi nâ ngâyiŋgimap. ⁹ Nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi orop dop konohâk mansain. Pâku lohimbiŋe biwiyenŋe Yesuhâlen katbi yan yâk yengât tosa pilâyiŋgiop. ¹⁰ Yakât otmâ yenŋe wongât Anitâ wangim umatŋe âlâ pâku lohimbi kakyenŋan katne sâ m oai? Emelâk embânâmbâek tâmbâlipnenŋe girem den lâum hâum pâpguminiwi. Otmu nen gurâ yawuâk lâum hâum pâpgumain. ¹¹ Yakât otmâ girem den lâunŋet sâ m nenŋe ki sâyiŋginom. Yesu Kutdâne pâku lohimbi mâmâne otyiŋgimu yâkâlen biwiyenŋe kepeimai. Yakât otmâ yâkŋe manman kârikŋahât pat yakât bulâne yiŋgimu menomai. Otmu nen gurâ yawuâk.” Yawu sâop.

¹² Otmu Anitâñe Paulo yet Banawa mâmâñe otyitgimu pâku lohimbi yengâlen ari kulem topñe topñe memutâ ekñetâ ewe membe olop yakât den pat ekyongomutâ nâñgâwi.

Yakowoñe den ekyongop.

¹³ Paulo yet Banawañe den sâm tiñ pilâmutâmâ Yakowoñe yahatmâ den yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, den sâmune nâñgâñet. ¹⁴ Anitâñe pâku lohimbi tihityeñe otmu nombotñeñe ikñan biwiyenñe kepeim mansai ya manman kârikñahât pat kuyiñgiop yakât den pat Simonñe eknongomu nanñain. ¹⁵ Emelâk emet inânñan Anitâñe poropete âlâ den ekumu kulemguop yakât bulâñe tetemu eksain. Den ya yuwu tap.

¹⁶ “Kutdâñe yuwu yap. “Hâmbâi Dawitiñe Isirae lohimbi galemyongoap ya yengât kasalipyenñe taka yongom itit kiom tuhuyiñgiñetâ kapi kâwurumñeâk kinbuap. Otmu nâñgâmune ârândâñ otmu sese hâkulipyenñe âwurem taka kâwurum ya pitim kapi âiñe tuhumi yan mannomai. Sâp yan Dawitihât senâmbâ gâtñe mem kânâñgâmune lohimbi tihityeñe otmu âilongo longo mannomai. ¹⁷ Yawu otmâ pâku lohimbi hânñan kulemñan mannomai ya nine pat kuyiñgiwan yâkñe Kutdâhâlen ari hoñ bawanñim mannomai.

¹⁸ Emelâk emet inânñan Kutdâñe den yawu sâm teteop.”

Poropete den yawu kulemguop.

¹⁹ Yakât otmâ biwinane yuwu nanñan. Pâku lohimbiñe Anitâhât den lâum Yesuhâlen biwiyenñe kepeine sâm otmai ya yengât ki undip katiñginom. ²⁰⁻²¹ Emelâk embânâmbâek Yura nengât papatolipnennñe tatmâ nâñgâ nâñgâ sâp ârândâñ miti emetyenñan yâhâ Mosehât girem den sâlikum manmâ gawi. Otmu âun yu nen gurâ yawuâk sâlikum nâñgâm manmain. Yakât otmâ girem den yuwu kulemgum katiñginom. “Pâku lohimbiñe Porom Lâpio mepaem sotbân gotyenn katnomai yapâ gâtñe ki mem nenomai. Otmu noniñ bulimakao engatñe sâhâm manñuñetâ mumbuap ya otmu yakât hepñe ki nenomai. Otmu kâwâ konda ki otnomai.” Den yawu kulemgum katiñginom. Yawu.” Yakowoñe den yawu sâop.

Pâku lohimbiñe Yesuhâlen biwiyenñe kepeiwi ya yengât pepa kulemgum katiñgiwi.

²² Yawu sâmu aposolo otmu galemlipyenñe Yesuhât komot orop menduhuakmâ biwiyenñe hikuakmâ konohâk otmu lok yâhâp mem teteyelekñetâ Paulo yet Banawa orop Antiok kapiân arinomaihât pâinyelekbi. Yawu otmâ lok yâhâp, kutyetñe Yurasi Basawa yet Sila sâm, yâk mem katyelekbi. ²³ Lok yâhâp yuñe Paulo yet Banawa orop Antiok kapiân

arinomai sâmb pâku lohimbi yengât pepa yuwu kulemgum yingim hângânyongowi.

“O Bukulipnenje,

Yen pâku lohimbi, Antiok, Siria, Kirikia kapi ambolipnaje Yesu Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansai yen Anitâne meyekmu nen orop komot konohâk oain. Yakât otmâ nen aposolo otmu Yesuhât komot Yerusalem kapiân mansai ya yengât galemlipyenaje herone nângâyingim pepa yu kulemgum katyingiain. ²⁴ Umatne âlâ yengâlen teteop ya nengâlebâ lok nombotnaje yene engatyeneâk otmâ yengâlen taka den topne topne ekyongonetâ nângâwi. Nenje lok ya ki âi sâmb yingim hângânyongowin. ²⁵⁻²⁷ Yakât otmâ nenje menduhuakmâ lok yâhâp, kutyetne Yurasi yet Sila sâmb mem katyelekmâ hângânyotgomunje taka den ekyongomotâ nângânomai. Yâkne Banawa yet Paulo yâk orop yengâlen takanomai. Paulo yet Banawane Kutdâ Yesu Kiristo hon bawangim hâhiwin kakjan manmawot. ²⁸ Anitâne biwi nângân nângânnenjan katmu nângâmunje tetemu undip ki katyinginom yawu nangain. Yâhâ girem den pâne tâlâwâk ekyongoin yu lâunjetâ ârândân otbuap. ²⁹ Pâku lohimbinje Porom Lâpio mepaem sotbân gotyenan katnomai yapâ gâtne ki mem nenomai. Otmu nonin bulimakao engatne sâhâm mangunjetâ numbuap ya otmu yakât hepne ki nenomai. Otmu kâwâ konda ki otnomai. Girem den yu lâum manjetâ ârândân otbuap. Yawu. Nen bukulipyene Yerusalem kapiân mansain.”

³⁰ Pepa yawu kulemgum yingim hângânyongonetâ mem Antiok kapiân ariwi. Antiok kapiân ari Yesuhât komotne mem menduhuyekmâ pepa ya yingwi. ³¹ Pepa ya yinginetâ sâlikum nângâwi. Otmu biwiyene orotok sâmapgât lohotjan mannomai sâmb kulemgowi ya sâlikum nângânetâ tepyene herone olop.

³² Anitâne Yurasi yet Sila mâmâne otyitgimu yâkne lohimbi ya den kâlewâk ekyongom biwiyene mem hewewen tuhuyehowot. ³³⁻³⁴ Yawu otmâ Yesuhât komot Yerusalem kapiân âwurem ariyet sâmb hângânyotgowi. Yawu sâmb hângonyotgowi yamâ Silaneâmâ pilâm yan manmu Yurasi ne ikniâk âwurem Yerusalem ariop.

Paulo yet Banawa pilahowot.

³⁵ Paulo yet Banawane Antiok kapiân manmâ Yesuhât komolân gâtne lok nombotne orop Kutdâhât den lohimbi kâsikum yingwi. ³⁶ Sâp âlâen Paulone Banawa yuwu sâmb ekuop. “Netne angoân kapi tipi tapi tatmâ arap yan ari Kutdâhât den kapi ambolipne ekyongomotne nângânetâ bulâne otmu Yesuhâlen biwiyenaje kepeiwi. Yâkne girawu mansai yakât nângâm ari yekdom.”

³⁷ Yawu sâmu Banawañeâmâ Yoane Mareko orowâk arinom sâop. ³⁸ Emelâk Yoane Marekoñe âi pâñan pilâm Pampilia hân yan pilâyelekmâ Yerusalem kapiân âwurem ar-
iop. Yakât otmâ Banawañe Yoane Mareko orowâk arinom
sâop ya Pauloñe nâñgâmu ki ârândân olop. ³⁹ Yakât otmâ
Paulo yet Banawa sâmu kuanjim pilahowot. Pilakmâ Ba-
nawañe Yoane Mareko memu orowâk wanga pato âlâen
yâhâmutâ meyelekmâ Kipiro mâtuña yan ari kionowot. ⁴⁰ Yâhâ
Pauloñeâmâ Sila memu Kutdâñe tihityetñe olâk sâmu Yesuhât
komotñe hânñeñotgonetâ ariowot. ⁴¹ Ari Siria, Kirikia hân ya
hâtikgum Yesuhât komolipñe kapi tipi tapi yan manmâ arai
yâk yengât biwiyenñe orotok sâmapgât mem kârikñe tuhuye-
howot.

16

Pauloñe Timoteo memu orowâk ariwi.

¹ Paulo yet Silañe Kirikia hân ya pilâm Derewe otmu Lisitera
kapiân ariowot. Lisitera kapi yan lok âlâ manop, kutñe
Timoteo, yâkât topñeâmâ yuwu. Âwânñe yamâ Girik lok. Yawu
gârâmâ âwânñe Yura imbi miop. Yawu gârâmâ Timoteo
mâmânâitñe Yesuhâlen biwiyetñe kepeim manminiowot.
² Lisitera otmu Ikonion kapi ambolipñe Yesuhâlen biwiyenñe
kepeim manminiwiñe Timoteohât nâñgâñetâ yahalop yakât
otmâ yâkât topñe Paulo ekuwi. ³ Paulo ekuñetâ nâñgâm
Timoteo orowâk arirom sâmu yakât ekyongop. Yawu gârâmâ
Yura lohimbi yan manbiñe Timoteo âwânñe ya Girik amboñe
ya nâñgâm metewi. Yakât otmâ Pauloñe Mosehât girem
den lâum Timoteo hâkñahât torehenñan undip tuhuwanjiop.
⁴ Yawu otmâ kapi ârândân ari aposolo otmu Yesuhât ko-
motñe Yerusalem kapiân manbi yâk yengât galemlipyenñe
girem den kulemgum katyñgiwi ya lâum mannomai sâmu
Yesuhât komolipñe ekyongowi. ⁵ Yawu otñetâ Yesuhât ko-
motñe Kutdâhâlen biwiyenñe tinâk kepeim Anitâhât den
lâum manbi. Otmu yawu manñetâ hilâm ârândân pâku lo-
himbi nombotñe âlânñe Yesuhâlen biwiyenñe kepeim yâk
yengâlen torokatñetâ sambe sambe oti.

*Wâtgât mâmânahât Heakñe Paulo biwiñe mem purik pilâmu
kulem âlâ tetemu ehop.*

⁶ Paulo yet Silañe kapi tipi tapi Asia hânân tatmâ arap yan
ari Yesuhât den pat âlepñe lohimbi ekyongore sâmu otmutâ
Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakñe undip katyitgiop. Yakât
otmâ kapi tipi tapi Pirihiya otmu Galatia hânân tatmâ arap
ya ambolipñe Yesuhât den pat âlepñe ekyongom ariowot.
⁷ Yawu otmâ Misia hân bânñehembâ ari Bitinia hânân arire sâmu

otmutâ Yesuhât Wâtgât mâmâjahât Heakņe yawuâk undip katyitgiop. ⁸Undip katyitgimu Misia hân ya hâtikgum ari saru ginņan Toroa kapi tawân gemutâ nâņe mem teteyelekmâ yâk yetgâlen torokatban. ⁹Yawu otmâ emet nņņ sâmu orowâk iwin. Otmu omonđâņe Yesuhât Wâtgât mâmâjahât Heakņe Paulo biwiņe mem purik pilâmu kulem âlâ yuwu tetemu ehop. Makeronia gâtņe lok âlâņe tetem kinmâ Paulo ulitgum yuwu sâop. “Gâņe Makeronia nengâlen ga tânnongowuat.” ¹⁰Kulem tetemu ehop ya Paulonņe eknotgomu nâņgâm yuwu sâwin. “Makeronia hânân ari Yesuhât den pat âlepņe ekyongonomgât Anitâņe sâm ningiap.” Yawu sâm Makeronia hânângen arine sâm mitiwahom tatbin.

¹¹Otmu emet haņ sâmu waņga patoen yâhâmunņe menenekmâ Toroa kapi ya pilâm ari emet nņņ sâowân Samotarake mâtuņa yan ari katnenekmu gewin. Emet haņ sâmu yapâ menenekmâ ari Niapoli kapiân katnenekmu gewin. ¹²Otmu kapi ya pilâm Pilipi kapiân ariwin. Pilipi kapi yamâ Makeronia hân yakât kapi kunņe. Roma lohimbi kiņgitņe orowâkņe yan manbi. Pilipi kapi yan tatmunņe hilâm mome mon pesuk sâop. ¹³Otmu kapi betņehen to âlâ tap yan Yura lohimbiņe Anitâ ulitguminiwi yakât kawe âlâ tap. Yakât otmâ tatmâ nâņgâ nâņgâ sâpņan lok pâinyekmâ yan gewin. Yan ge imbi nombotņe mem teteyekmâ yâk orop ge tatmâ Yesuhât den pat âlepņe ekyongowin. ¹⁴Otmu Tiatira kapi amboņe, imbi âlâ, kutņe Litia sâm, yâkņeâmâ sâņgum gârem katmu puluhunjetâ yapâ tewetsenņe miakmâ manminiop. Imbi yaņe Anitâ mepaem manminiop yakât otmâ Kutdâņe biwiņe mem hewewerj tuhumu ândâp katmâ Paulohât den nâņgâmu bulâņe otmu Yesuhâlen biwiņaņe kepeiop. ¹⁵Yakât otmâ imbi ya otmu ikņe sen ya kerehâk toen mem katyekbi. Toen mem katyekņetâ imbi yaņe yuwu sâm eknongop. “Kutdâhâlen biwinaņe kepeimune manman kârikņahât pat kunihiap yakât otmâ nâhât emelan takaņetâ yan orowâk tatnom.” Yawu sâmu nenņe yâkât emelan yâhâwin.

Roma yengât tembe lâunņe Paulo yet Sila meyelekmâ pâi emetņan katyelekbî.

¹⁶Sâp âlâen Anitâ ulitgum manminiwi yakât kawenņan gemunņe, hoņbawa imbi âlâņe mem tetenenehop. Otmu weke bâleņaņe kakņan memu lohimbi yengâlen ari yu ya teteyiņgiwuap yakât topņe sâm tetem ekyongominiop. Yawu otmu tewetsenņe me senņe âlâlâ yakât hâmeņe sâm waņminiwi ya mem ari galemlipņe yingiminiop. ¹⁷Aiop, imbi yaņe Paulo ekmâ betnenņan gam den kârikņan yuwu sâop. “Lok yunņe Anitâ yahat yahatņe hoņ bawanġim manman kârikņan manmâ yâhânomgât topņe eknongone sâm takai.” ¹⁸Hilâm ârândâņ

betnennan gam yawu otningiminiop. Yakât otmâ Paulone nânghâmu ki ârândân otmu purik sâmu weke bâlene ya yuwu sâmu ekuop. “Nâne Yesu Kiristohât sâtgât ekgohomune gaiakmâ ba ari.” Yawu sâmu yanâk weke bâlene yanje yâkâlembâ gaiakmâ ba ariop. ¹⁹ Yâhâ imbi yakât galemlipanye tewetsenye me senye âlâlâ yâkâlembâ âlâku ki menomai ya nânghâwi. ²⁰ Yakât otmâ Paulo yet Sila mem dâiyelekmâ sombemân yâhâ Roma yengât kiaplipyenye yengât senyenan katyeleknetâ kinmutâ yuwu sâmu hâkyetnan sâwi. “Yura lok yunje kapinennan taka ki orotne otjet sâmu meme sâsâ tuhunenekmutâ nânghâmunye dondâ bâleap. ²¹ Yâkne orotmeme ânye, nen Roma lohimbine ki otmain ya otjet sâmu kâsikum ningim tawot.” ²² Yawu sânetâ lohimbine sombemân kinbine nânghâm bâleyitginetâ Roma yengât kiaplipyenyan yetgât hâk katipne mem duwatmâ tuhum pilâm tembe lâlipyenye ekyongonetâ kapamne dondâ yotgowi. ²³ Yotgonetâ hâkyetne bân bâlângum hewâk pato otmu pâi emetnan mem yâhâ katyeleknetâ tatmutâ gahatne ya kârikneâk mangum henjenyum katyeleknetâ tatsset sâmu galem ya ekuwi. ²⁴ Eketâ pâi emetne yakât biwine âlâ tânâmnan tap yan dâim ari katyelekmâ nak âlâ hionmâ nombot nombot tuhuwi yapâ kâiyetne pilâmutâ arimu nak ya mem menduhum sâhânetâ yan talowot.

²⁵ Otmu omonj tânâmnan Paulo yet Silane kep mem Anitâ mepaem tatmutâ lok nombotne pâi emetnan katyeknetâ tatbi yanje nânghâyitgiwi. ²⁶ Yawu otmâ mososon pato mem pâi emetne ya gâsuk gâsuk sâmu yakât gahatne kerek hindakmâ an sâmu kinop. Otmu pâi emetnan ip kâriknanje sâhâyeknetâ tatbi ya yengât ip kârikne nerek holanakmâ kisik pâsok sâop. ²⁷ Yawu otmu galem yanje amanâmbâ yahatmâ gahatne ya an sâmu kinmu ya ehop. Ya ekmâ lok bâlene kerek yaehen kionmâ arai sâmu tewetne mem dâim ikne engatne kârâm hâreakbe sâmu olop. ²⁸ Yawu otmu ekmâ Paulone yuwu sâop. “Nen hârok tain yakât otmâ gike engatge ki hâreak.”

²⁹⁻³⁰ Yawu sâmu galem yanje balamgât sâmu bukulipnanje balam saum wanjetâ pâi emetnan yâhâm gem yehop. Tatnetâ yekmâ kâi bânne kârân kârân sâmu, Paulo yet Sila dâiyelekmâ gemâmâ yuwu sâmu âiyotgop. “Nâne girawu otmune Anitâne manman kârikjahât pat kunihiwuap?”

³¹ Sâmu yuwu sâmu ekuowot. “Kutdâ Yesu Kiristohâlen biwihanje kepeim manbuat otmuâmâ Anitâne manman kârikjahât pat kuhihwuap. Otmu imbihe naomge yâku yawuâk.” ³² Yawu sâmu Yesu Kutdâhât den pat âlepne yâk otmu hep torehenlipne yawuâk ekyongowot. ³³ Ekyongomutâ galem yanje hepyetne piriyyitgiop. Piriyyitgimu ikne otmu imbine naomne hârok mem toen katyehowot. ³⁴ Yawu otmâ Paulo

yet Sila dâiyelekmu ikne emelan yâhâ sot um yitginetâ niowot. Otmu Anitâhâlen biwiyenaje kepeiwi yakât biwi hero pato otbi.

³⁵ Emet hanj sâmu Paulo yet Sila holanyelekjetâ ariromawotgât Roma yengât kiaplipyenaje tembe lâu hângânyongonjetâ pâi emetjan ariwi.

³⁶ Pâi emetjan ari “holanyelekdâ kionmâ ariyet” sâm galem ya ekuwi. Ekujetâ pâi emetjan yâhâ Paulo yuwu sâm ekuop. “Kiaplipnennaje den katjetâ takap. Yakât otmâ holanyelekmune kionmâ ariromawot.”

³⁷ Yawu sâmu Paulone tembe lâu ya yuwu sâm ekyongop. “Nerâmâ “Roma lok”. Yakât otmâ wongât angoân kiaplipyenaje ki âinotgom topnetne nângâwi? Yawu otmâ lok senyenjan kapamne imbiâk notgom pâi emetjan mem katnelekjetâ tait. Yamâ yeje netgât yohân kionmâ ariyet sâm hângânyongonjetâ taka eknotgonjetâ nângâmune ki dopjan oap. Kiaplipyenje yepak taka eknotgonjetâ yanâmâ kionmâ arirom.” Yawu sâm ekyongop.

³⁸ Yawu sâm ekyongomu tembe lâu yaje purik sâm ari kiaplipyenje teteyingiwi. “Paulo yet Sila yamâ Roma lok.” Yawu sâm kiaplipyenje ekyongonjetâ yâkne nângâm pârâk pilâwi. ³⁹ Pârâk pilâm yâk yetgâlen ari den lohotjan ekyotgom pâi emetjambâ dâiyelekmâ ge hângânyotgonjetâ kionowot. ⁴⁰ Yapâ kionmâ Tiatira kapiân ari Litiahât emelan yâhâowot. Yan yâhâ Yesuhât komot mem teteyekmâ biwiyenje orotok sâmapgât den ekyongom biwiyenje mem hewewenjuh tum yapâ pilâyekmâ ariowot.

17

Paulo yet Sila Tesalonike kapiân ariowot.

¹ Paulo yet Silane kapi ya pilâm kapi yâhâp, kutyetne Ampipoli otmu Apolonia, yan ariowot. Yan ari yan Yura yengât miti emetne ki tap yakât otmâ kapi yâhâp ya wangim Tesalonike kapiân ariowot. ² Yan ari Yura yengât miti emetjan yâhâ Yura lok orop Anitâhât den emelâk miti pepaen kulemgowi yakât alahunjetâ tatmâ nângâ nângâ sâp kalimbu pesuk sâop. ³ Yawu otmâ Yesuhât topne yuwu sâm ekyongowot. “Yesune tihitnenne olâk” sâm Anitâne hângângumu giop. Gemu lok bâlenaje kum mem âlâlâ tuhunjetâ sâtgum muowâke yamâ benje Anitâne mumunambâ mem yahalop. Yakât topne emet inânjan Anitâhât poropetelipnaje miti pepaen kulemgowi tap.” Yawu sâm ekyongowot. ⁴ Yawu sâm ekyongomutâ Yura lohimbi getek âlâ otmu kapi yakât lok papatolipne yengât imbilipylene nombotne otmu Girik

lohimbi Yura yengâlen torokatjetâ Anitâ mepaeminiwi. Lohimbi yuŋe Paulo yet Banawaŋe den sâowot ya nângâjetâ bulâŋe otmu Yesuhâlen biwiyenjaŋe kepeiwi.

⁵Yawu gârâmâ Yura lohimbi sesengâlâkŋe den ya nângâjetâ ki bulâŋe otmu lok hilâm ihi nombotŋe mâtâwân in yâhâm gewi ya ekyongonjetâ menduhuakbi. Menduhuakjetâ Yura lok yaŋe lok menduhuyekbi ya tepyenjan kânângâjetâ dâiakmâ Paulo yet Sila pâinyelekmâ Yasongât emelan ariwi. ⁶Emelan ari pâinyelekŋetâ biatmu Yason otmu Yesuhât komolân gâtŋe lok nombotŋe meyekmâ papatolipyenŋe yengâlen ari den âiân katyekmâ yuwu sâwi. “Yasonŋe lok yâhâp dâim emetŋan katyelekmu tawot. ⁷Yâkŋe lohimbi kendâyingimutâ kuk kapam otmai. Yâkŋe nengât kapiân taka tatmâ Roma kunnenjahât den bet pilâm lok kutdâ âiŋe, kutŋe Yesu sâm, “yâkŋe tihitnenŋe otmap” yawu sâm yâkât den lohimbi eknongom tawot.” ⁸Yawu sâŋetâ kapi ambolipŋe otmu papatolipyenjaŋe den ya nângâm biwiyenjan tâlimu kuk pato otbi. ⁹Yawu otmâ papatolipyenjaŋe Yason otmu bukulipŋe ekyongonjetâ tewetsenŋe katmâ pâi emetŋe puluhum kionjbi.

Pauloŋe Yesuhât topŋe Berea kapi ambolipŋe ekyongop.

¹⁰Emet omoŋ otmu Yesuhât komotŋe Paulo yet Sila yohân hângânyotgonjetâ Berea kapiân ariowot. Yan ari Yura lohimbi yengât miti emetŋan yâhâ Pauloŋe Yesuhât den pat âlepŋe ekyongop. ¹¹Yâhâ Tesalonike kapiân Yura lohimbiŋe biwi kârikŋe otmâ denyetŋe nângâjetâ giop. Yâhâ Berea kapiânâmâ lohimbi yaŋe biwi hewewen otmâ ândâp katmâ Paulohât den nângâneâk otbi. Yawu otmâ “Den eknongoap ya bulâŋe me bia” sâm hilâm ârândâŋ yakât alahu gulahu otmâ Anitâhât den miti pepaen kulemguiwi ya sâlikuwi. ¹²Yawu otmâ yâk yengâlen gâtŋe kiŋgitŋe orowâkŋe Yesuhâlen biwiyenjaŋe kepeiwi. Otmu Girik lohimbi yahat yahatŋe nombotjaŋe yawuâk.

¹³Yawu gârâmâ Pauloŋe Berea kapiân ari Anitâhât den ekyongomu nângâjetâ bulâŋe olop yakât den pat sâm haok tuhuŋetâ Tesalonike kapiân arimu Yura lohimbiŋe nângâjetâ bâleop. Nângâjetâ bâlemu Berea kapiân ari kapi ambolipŋe biwiyenjan kuiŋ kuiŋ kendâyingiwi. ¹⁴Yawu otjetâ Sila yet Timoteo yamâ Berea kapiân talowot. Yâhâ Paulo yamâ Yesuhât komotŋe ekuŋetâ kapi ya pilâm saru ginŋan ariop. ¹⁵Otmu Yesuhât komolân gâtŋe lok nombotjaŋe Paulo dâim ari Aten kapiân katmâ âwurene sâm otjetâ yuwu sâm ekyongop. “Yenŋe Sila yet Timoteo ekyotgonjetâ in yawu takaromawot.” Yawu sâm ekyongomu âwurem Berea ariwi.

¹⁶Pauloŋe Sila yet Timoteo yetgât mambotyitgim Aten kapiân talop. Yan tatmâ Porom Lâpio topŋe topŋe hâwim

kânângâñetâ talop ya ekmâ biwiñe kâlâp siop. ¹⁷ Yawu otmâ Yura lohimbi yengât miti emetñan yâhâ Yura lok nombotñe otmu Girik lok nombotñane Yura yengâlen torokatmâ Anitâ mepaeminiwi yâk orop tatmâ den sahañgiwi. ¹⁸⁻²¹ Aten kapi ambolipñe otmu lok nombotñe kâlepñehembâ taka yan kandi manbiñe den ango teteminiop yakât topñe nângâm heñgengune sâam alahu gulahu otmâ manminiwi. Yawu gârâmâ Paulone hilâm ârândâñ sombemân ari lohimbi ya Yesuhât den pat âlepñe ekyongomu den sahañgiminiwi. Otmu kapi yan lok nângân nângânyene orop komot yâhâp manbi, kutyene Epikue, otmu âlâmâ Sitoik. Komot yapâ gâtñane Paulo orop tatmâ den sahañgiwi. Nombotñane Paulohât yuwu sâwi. “Lok yuñe den ihilâk sâmap. Nângân nângânñe bia.” Yawu sâwi. Otmu Anitâne Yesu mumunambâ mem yahalop yakât den pat âlepñe Paulone ekyongomu nombotñane yuwu sâwi. “Lok yuñe lohimbi ondowângen mansai ya yengât Porom Lâpio yakât yap.” Yawu sâam den âiân katne sâam den sâsâ emetñe âlâ, kutñe Aripako sâam, yan dâim yâhâ katñetâ kinmu yuwu sâam âikuwi. “Gâñe den ango eknongom gat ya nângâmunñe ki keterakningimap. Yakât otmâ topñe sâam heñgengurâ nângâne.” Yawu sâwi.

Paulone Anitâhât den ekyongop.

²² Yawu sâñetâ Paulone yahatmâ kinmâ yuwu sâam ekyongop. “Aten kapi ambolipñe yengât orotmemeyene âlâlâ ekmâ yuwu nanñan. ²³ Yene Porom Lâpioyene topñe topñe mepaem manmai. Nâñe kapiyenan bam gam Porom Lâpioyene dondâ hâwim kânângâñetâ kinsap ya eksan. Yawu gârâmâ lâpio âlâhât kawene inâk tap yan den yuwu kulemgum katñetâ tap ya sâalikuan. “Lâpio âlâhât topñe ki nângâmain yâkât kawene.” Ki nângâmai ya imbiâk mepaemai yâkât topñe âun yuân ekyongomune nângânomai. ²⁴ Kutñeâmâ Anitâ. Anitâne hân himbim amboñe oap. Yâkñe hân himbim kândikyotgom wahap topñe topñe katmâ meteop. Opon kâmbukñe tuhumain yan ki tatmap. ²⁵ Anitâne tihitnenñe otmâ galemngomomu manman âilonño manmain. Yakât otmâ nenñe wuân me wuângât Anitâne umburuk otmu tângunomgât dop âlâ ki tap. ²⁶ Kândikum emelâk yâkñe topñe katmâ lok, kutñe Aram sâam, ya tuhuop. Yawu gârâmâ yâkâlambâ gâtñane lok topñe topñe tetem gañetâ gañetâ sambe sambe otmâ hânñan kulemñan manmâ arain. ²⁷ Biwi nângân nângânnenñe pâronñ sâamu Anitâhât towatñe mem tetenomgât tetem manmâ mumain yakât dop yâkñe katningimap. Otmu yupâ yapâ ari tatnom sâamunñeâmâ yakât andemñe yâkñak sâam ningiop. Yâkñe kâlepñehen ki ya tap. ²⁸ Yakât otmâ lok âlâne den yuwu kulemguop tap.

“Yâkñe kurihinenekmû mansain.”

Otmu yengâlebâ gâtŋe lok nombotŋaje yuwu sâmai,
 “Nen yâkât sen mansain.” Yawu sâmai.

²⁹ Anitâŋe umut biwinenŋe katningimu yâkât sen mansain. Yakât otmâ nenŋe enŋatnenŋeâk otmâ kât, goli, me siliwa, yaŋe mem Anitâhât kundenŋe tuhunomgât dop âlâ ki tap. ³⁰ Anitâhât topŋe hâum pâpŋum manmâ gamai yakât nâŋgâm ki hilipyongop. Yawu gârâmâ âun yukârâmâ ya pesuk yap. Âun yukârâmâ lohimbi hânŋan kulemŋan manmâ arain nen kerekŋe orotmeme bâleŋe bet pilâm yâkâlen biwinenŋaje kepeim tem lâuwenŋinomgât sâop. ³¹ Otmu ikŋe hoŋ bawanŋaje nen lohimbi kerek den âiân katnenekmâ topnenŋe mem tetem matŋe ningimu ârândânŋ otbuap yakât sâpŋe kalop. Otmu nen kerekŋe lok yakât topŋe nâŋgâm henŋenŋunomgât Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop.” Yawu sâm ekyongop.

³² Yâhâ “mumuŋambâ mem yahalop” yawu sâm ekyongomu lok nombotŋaje nâŋgâŋetâ tânyeŋe hutuk sâmu senŋan gem girinŋanŋiwi. Yâhâ nombotŋajeâmâ yuwu sâm ekuwi. “Den yat yu sâp âlâen âwurem ga âlâkuâk sârâ nâŋgânôm.” ³³ Yawu sâŋetâ Paulonŋe pilâyekmâ kionŋop. ³⁴ Otmu lok nombotŋaje Yesuhâlen biwiyenŋaje kepeim Paulohâlen torokatbi. Yâk yengâlen gâtŋe lok âlâ, kutŋe Dionisio sâm, yâhâmâ nâŋgân nâŋgânŋe pato. Yâkŋe Aripako emelan yâhâ lok nombotŋe orop den otminiwi. Otmu imbi âlâ, kutŋe Damari sâm, otmu lohimbi nombotŋe ki yongonsan.

18

Paulonŋe Korinti kapiân ariop.

¹⁻² Paulonŋe Aten kapi pilâm Korinti kapiân ariop. Yura gâtŋe lok âlâ, kutŋe Akuila sâm, yâhâmâ Ponto hânân teteop. Otmu imbiŋe, kutŋe Pirisila sâm, miakmâ Roma kapiân manowot. Kapi yan manmutâ Roma yengât kunyeŋe, kutŋe Kalaurio sâm, yâkŋe Yura lohimbi kerek yapâ watyekmu kapi ya pilâm itonŋe galanŋ otmâ ariwi. Yawu otmâ yâkŋeâmâ Korinti kapiân taka manowot. Otmu Paulonŋe âi yuwu mem manminiop. Yâkŋe sâŋgum kârikŋe gârem kândâkdâek pato yaŋe mem selep tuhumu lohimbiŋe puluhunŋetâ yapâ tewetsenŋe mem manminiop. ³ Otmu Akuila imbiŋâitŋe nep yawuâk mem manminiowot. Paulonŋe Akuila imbiŋâit mem teteyelekmu emetyekŋan dâimutâ ari nep mem orowâk manbi. ⁴ Manmâ Paulonŋe tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâp ârândânŋâk Yura lohimbi yengât miti emetŋan yâhâ Yura otmu Girik lohimbi Yesuhâlen biwiyenŋaje kepeinŋetgât enŋatyenŋan gem yâkât den pat âlepŋe ekyongominiop.

⁵ Otmu Sila yet Timoteonŋe Makeronia hânângembâ takamutâ penaŋgiakbi. Yapâek Paulonŋe âi ya pilâm Anitâŋe Yesu

hângângumu ge tihitnenne otmap yakât den pat haonmâ ârândân ekyongom manop. ⁶ Ya ekyongomu nângânetâ tânjât otmu bet pilâm sâam ge katbi. Yakât otmâ Paulonje yâk yengât nângâmu giop yakât dop kum hâk katipnje kâlep ya mem pân pângumu wahap gemu yuwu sâam ekyongop. “Hiliwahonomai yakât tosa nâhâlen ki gâitnomai. Yamâ yeje wahap. Sâp yupâek yen betyîngim pâku lohimbî yengâlen ari Yesuhât den pat âlepnje ekyongowom.” ⁷ Yawu sâam ekyongom miti emetjambâ pilâyekmâ kapi ambonje lok âlâ, kutnje Titio Yasto sâam, yâknje Yura yengâlen torokatmâ Anitâ mepaem manminiop. Yâkât emet miti emetnje gotjan tuhumu talop. Yawu gârâmâ Paulonje yan arimu yâk orop manowot. ⁸ Yan manmâ Paulonje Yesuhât den pat âlepnje lohimbî ekyongomu miti emetnje yakât galemnje, kutnje Kirisipo sâam, yâk otmu hep torehenlipnje orowâk nângânetâ bulânje otmu Yesuhâlen biwiyeñaje kepeiwi. Otmu Korinti kapi ambolipnje kingitnje orowâknje Yesuhât den pat ya nângânetâ bulânje otmu yâkâlen biwiyeñaje kepeinetâ toen mem katyekbi.

⁹⁻¹⁰ Otmu omoñ âlâen Wâtgât mâmâñahât Heaknje Paulo biwiñe mem purik pilâmu Kutdânje tetewangim yuwu sâam ekuop. “Biwihe orotok sâamu lohottnje otmatgât ninâk mâmâñe otgihimune den pat âlepnje pahâk ekyongom yâhâuwat. Kapi yukât ambolipnje dondânje nâhâlen biwiyeñaje kepeim mansai. Yakât otmâ lok âlâ me âlânje mem âlâlâ tuhuheknomaihât dop âlâ ki tap.” ¹¹ Yawu sâam tetewangim ekumu kapi yanâk manmâ Yesuhât den pat âlepnje kâsikum yîngim manmu yambu konok otmu kakjan emetsenñe nombolân konok pesuk sâop.

Paulo hakjan sâam den âiân katbi.

¹² Sâp yan Roma kunyeñaje kiap âiñe âlâ, kutnje Galio sâam, ya mem Akaia kapi ambolipnje yengât kiap pato sâam katmu galemyongom manop. Yawu gârâmâ Yura lok nombotñaje den hikunjetâ biwiyeñaje konohâk otmu Paulo mem kiapgâlen ari den âiân katbi. ¹³ Den âiân katmâ yuwu sâam hakjan sâwi. “Nen Yura lohimbîñe Mosehât girem lâum manmain ya lok yuñe kelangatmâ den ango kâsikum ningim yu lâunjet sâam meme sâsâ tuhunenekmâ mansap.” Yawu sâwi.

¹⁴ Yawu sâñetâ Paulonje den matnje kâpekyîngiwe sâam otmu yanâk Galionje den hârewangim Yura lok yuwu sâam ekyongop. “Yen Yura lok, yeje meme sâsâ tuhunekñetâ nângâmune bâleap. Lok yuñe yu me ya otmu bâleap mâne denyenje nângâyîngimbâm. Yawu ki oap yakât otmâ yuâmâ yengât wahap. ¹⁵ Lok kutnje me girem denyenje yuwu yawu tap yakât sâam tai. Yakât otmâ yeñak sâam heñgeñgunomai. Yu nâhât wahap bia.” ¹⁶ Yawu sâam watyekmu gewi.

17 Ge kapi ambolipņaje nāngām bâlem miti emetņahât galemņe pato, kutņe Sostene sâ, ya kuwi. Yawu otbaņģinjetâ kiapņe yekmâ ki yekmâ yawu olop.

Pauloņe Yerusalem kapiân âwurem ariop.

18 Pauloņe Korinti kapi yan Yesuhât komolipņe orop sâp kâlep manbi. Yâhâ sâp yan Keņgeria kapiân ari “wahap âlâ gâmâlâk otbom,” sâ, yakât dop kum bukulpipņe ekyongomu somotņe korotok hârewaņģiwi. Somotņe korotok hârewaņģinjetâ Korinti kapiân âwurem ariop. Âwurem ari Akuila yet Pisisila meyelekmu Yesuhât komot pilâyekmâ Siria hânângen arine sâ, waņģaen yâhâwi. 19 Waņģaen yâhânetâ meyekmâ ari Epeso kapiân katyekmu pilakbi. Pilakmâ Pauloņe Yura yengât miti emetņan yâhâ Yesuhât den pat âlepņe ekyongomu yakât alahu gulahu otbi. 20 Otmu Pauloņe yâk orop yan sâp kâlewâk manâkgât ekuņetâ kuyiņģim yuwu sâ, ekyongop. 21 “Anitâņe nângânihiwuap otmuâmâ yengâlen yâhâpņe âwurem takam yekbom.” Yawu sâ, pilâyekmâ waņģaen yâhâop.

Waņģaen yâhâmu yapâ mem Kaisaria kapiân ari katmu giop. 22 Yapâ ari Yesuhât komolipņe Yerusalem kapiân manbi yâk orop tipņe tatmâ benņe yapâ pilâyekmâ Antiok kapiân ariop. 23 Otmu Antiok kapi ya pilâm ari Yesuhât komolipņe Galatia otmu Pirihiâ hânân manmâ ariwi yaņe biwiyenņe Yesuhâlenâk katmâ manņetgât mem hewewenņe tuhuyehop.

Apoloņe Epeso otmu Korinti kapiân ari den pat âlepņe ekyongop.

24 Yura lok âlâ nângân nângânņe pato manop, kutņe Apolo sâ, yâhâmâ Alesandiria kapi amboņe. Yâkņeâmâ Anitâhât den kulemgui ya sâlikum nângâm pesuk pilâm hewewen otmâ den ya lohimbî kâsikum yingim manminiop. 25 Otmu Yoaneņe emelâk toen mem kalop yakât otmâ Yesuhât den yamâ tipņe nângâop. Yawu tipņe nângâowâke yamâ biwiyen hewewen otmu den ya lohimbî kâsikum yingim manminiop. 26 Yawu otmâ Yura lohimbî yengât miti emetņan yâhâ Yesuhât den pahâk ekyongomu Akuila yet Pisisilaņe denņe nângâm emetyetņan dâim ari orowâk manmâ Anitâhât den mâtâpņe sâ, heņģeņģum ekumutâ nângâop. 27-28 Otmu Apoloņe Epeso kapi pilâm Akaia hânân ariwe sâ, olop. Yakât otmâ Akaia arimu buku otbaņģinomaihât nângâm Yesuhât komotņe pepa âlâ kulemgum waņģetâ ikņak miakmâ ariop. Mem ari Yesuhât komot Korinti kapiân manbi pepa ya tiripyongomu sâlikum ekmâ buku otbaņģinjetâ orowâk manbi. Otmu Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otbaņģimu emelâk Anitâhât poropeteliņņe yâkât den kulemgui ya

topɲambâek kâsikum yinɲiop. Otmu Anitâɲe tihitnennɲe otbe sâɲm Yesu hânɲgâɲgumu giop yakât topɲe sâɲm kusânɲmâ ekyongomu nânɲgâɲɲetâ bulâɲe olop. Otmu Yura lok nombotɲe orop den sahanɲgiwi ya den amokɲan ekyongomu nânɲgâɲm pâɲɲguwi. Yawu otmâ Yesuhât komot mem hewewenɲ tuhuyekmu biwiyenɲe Yesuhâlenâk kinop.

19

Pauloɲe Epeso kapiân ariop.

¹ Apoloɲe Korinti kapiân ari manop sâɲp yan Pauloɲe pumɲe âlâ hâtikgum nombot ari Epeso kapiân gem Yesuhât komot âlâ mem teteyekmâ yuwu sâɲm âiyongop. ² “Kândikum biwiyenɲe Yesuhâlen katbi yan Anitâɲe ikɲe Wâtɲgât mâmâɲahât Heak hânɲgâɲgumu ge mâmâɲe otyinɲgiop me bia?”

Yawu sâɲm âiyongomu sâwi. “Anitâhât Wâtɲgât mâmâɲahât Heak yakât ki nânɲgâɲmain.”

³ Sâɲɲetâ sâop. “Yen toen mem katyekbi yakât topɲe sâɲɲetâ nânɲgâwe.”

Sâɲmu sâwi. “Yoaneɲe lohimbi den ekyongom toen mem katyehop yawu otmâ toen mem katnenekbi.”

⁴ Sâɲɲetâ sâop. “Lohimbiɲe orotmemeyenɲe bâlenɲe bet pilânomaihât Yoaneɲe toen mem katyehop. Yawu gârâmâ den âlâ yuwu torokatmâ sâop. “Lok âlâ nâhât betnehen taka mansap yâkât nânɲgâɲɲetâ yahatmu yâkâlen biwiyenɲe kepeinomai.” Den sâop ya Yesuhât sâop.

⁵ Yawu sâɲm ekyongomu nânɲgâɲɲetâ bulâɲe otmu Yesuhât kulân toen mem katyekbi. ⁶ Toen mem katyekbi yan Pauloɲe kunyenɲan memu Anitâɲe Wâtɲgât mâmâɲahât Heak hânɲgâɲgumu ge mâmâɲe otyinɲgim nimbilamyenɲe mem purik pilâyinɲgimu den sâsâɲe ki sâsâɲe sâwi. Yawu otmâ ari Anitâhât den lohimbi ekyongowi. ⁷ Lok kâiân yâhâp yanɲe yawu otbi.

⁸ Otmu tatmâ nânɲgâ nânɲgâ sâɲp ârândânɲ Pauloɲe Yura yenɲgât miti emetɲan yâhâ Anitâɲe tihityenɲe otbe sâɲm Yesu hânɲgâɲgumu giop yakât den pat âlepɲe ekyongomu nânɲgâɲɲetâ bulâɲe otmu biwiyenɲe yâkâlen katɲetɲgât enɲgatyenɲan giop. Yawu otmu emetsenɲe kalimbu pesuk sâop.

⁹ Lohimbi nombotɲanɲe den pat ya nânɲgâɲɲetâ bulâɲe otmu Yesuhâlen biwiyenɲe kepeiwi. Yâhâ nombotɲe âlânɲeâmâ ândâpyenɲe kârikɲe otmâ biwiyenɲe alithi. Yawu otmâ lohimbi senyenɲan kinmâ Yesuhât den ya sâɲm bâlewi. Yakât otmâ Pauloɲe pilâyekmâ ari Tirano den emetɲan hilâm ârândânɲ Yesuhât komot orop menduhuakmâ yâkât den alahuwi. ¹⁰ Yawu otmâ manɲetâ yambu yâhâp pesuk sâop. Otmu Kutdâhât den ya sâɲm haok tuhuɲetâ Asia hânân arimu

yan Yura lohimbî otmu kapi ambolipnje kiŋgitnje orowâknje Kutdâhât den pat ya nâŋgâwi.

Siwa nanlipŋaŋe otmâ tâpikguwi.

¹¹ Anitâŋe Paulo mâmâŋe otbaŋimu kulem topŋe topŋe memu lohimbîŋe ekŋetâ âlâ kândâkdâ olop. ¹² Lohimbî nombotŋaŋe Paulohât sâŋgum otmu sâŋgum tipinje ârit piriakmap ya mem bukulipyenje kundat otbi yâk yengâlen ari yaŋe wâiyekŋetâ âlepŋe otbi. Yâhâ nombotŋe âlâmâ wâiyekŋetâ weke bâlenjaŋe gaiakmâ pilâyekmâ ariwi. ¹³⁻¹⁴ Yura yengât miti emetŋe âlâhât lok kunŋe, kutŋe Siwa sâŋm, nanlipŋe nombolân yâhâpŋe kapi tatmâ arap ya hawamgum ari weke bâlenje watyekmâ manminiwi. Yawu otmâ Paulohât nep sâŋgumŋe wâiyekŋetâ weke bâlenjaŋe gaiakmâ ariwi yakât den pat nâŋgâŋetâ yahatmu Yesu Kutdâ kutŋe kunmâ weke bâlenje âlâ watne sâŋm yuwu sâŋm ekuwi. “Yesu Kutdâhât den Paulonje lohimbî ekyongomap yâkât sâtgât otmâ gaiakmâ ari.”

¹⁵ Yawu sâŋetâ yuwu sâŋm purik pilâyinŋiop. “Yesu nâŋgâwanŋian, otmu Paulo gurâ nâŋgâwanŋian. Yâhâ yenâmâ âlâlâ? Yenâmâ ki nâŋgâyanŋian.”

¹⁶ Yawu sâŋm lok weke bâlenjaŋe mâŋgâeminiop yaŋe naom ya yongom hâk katipŋe otmu petyenje lâum duwatyanŋim mem âlâlâ tuhuyehop. Yongom mem âlâlâ tuhuyekmu hâkyenje hewâk hewâk papato yaŋe emelambâ gem hâk barahâk ariwi. ¹⁷ Otmu yakât den pat kapi ambolipnje nombotŋaŋe sâŋm haok tuhunjetâ Yura lohimbî otmu kapi ambolipnje kerekŋe nâŋgâŋetâ sâtŋe otmu Kutdâ Yesuhât nâŋgâŋetâ yahalop. ¹⁸ Yawu otmâ lohimbî Yesuhâlen biwiyenje katbi kiŋgitnje orowâkŋe Yesuhât komot yengâlen ari yu ya otŋetâ bâleminiop ya sâŋm tetewi. ¹⁹ Otmu hawat topŋe topŋe, kara suŋa mem manbîŋe yakât pepa kerehâk mem ga lohimbî senyenjan kinmâ kâlâwân pilâŋetâ sem gulip olop. Pepa unjetâ siop yakât hâmeŋe emelâk tewetsenŋe âlâhât tipinje yaŋe puluhuwî. ²⁰ Yawu otmâ Kutdâhât den lâum manŋetâ manmanyenje kilihahop. Otmu Kutdâhât den ya sâŋm haok tuhunjetâ lohimbî kiŋgitŋe orowâkŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Yesuhâlen biwiyenjaŋe kepeiwi.

²¹ Otmu yakât kakŋan Paulonje Yesuhât komot Epeso kapiân manbî yuwu sâŋm ekyongop. “Yesuhât komot Makeronia otmu Akaia hânân manmâ arai ya yengâlen ari biwiyenje mem hewewenŋe tuhuyekmâmâ yapâ Yerusalem kapiân ariwom. Yan ari tipinje tatmâ pilâyekmâ yapâ ari Roma kapiân ariwom.” ²² Yawu sâŋm ekyongom lok yâhâp, orowâk nep tânâhom manbî, kutyetŋe Timoteo yet Erasto, yâk hâŋgânyotgomu Makeronia hânângen kulet sâŋm ariowot. Otmu ikŋeâmâ Asia hânânâk tipinje manop.

Epeso kapiân umatŋe âlâ Yesuhât komot teteyinjiop.

²³ Yâhâ sâp yan Epeso kapi ambolipŋe kiŋgitŋe orowâkŋe Porom Lâpioyeŋe bet pilâm Kutdâhâlen biwiyenaje kepeim manbi. Yakât otmâ umatŋe âlâ teteop yakât topŋe yuwu. ²⁴ Lok âlâ, kutŋe Demetirio, yâkŋe ikŋe bisinisi yuwu tuhum manminiop. Kât âilonŋo lonŋo âlâ, kutŋe siliwa, yanje mem Lâpioyeŋe âlâ, kutŋe Atemi sâm, yâkât opon kâmbukŋe yakât umutŋe tuhum manminiop. Umutŋe tuhumu kapi ambolipŋe otmu kandi taka yan manminiwiŋe ya puluhujetâ yapâ tewetsenŋe pato mem nombotŋe ikŋe nep loklipŋe puluhuyekminiop.

²⁵ Yâhâ kapi ambolipŋe kiŋgitŋe orowâkŋe Porom Lâpioyeŋe bet pilâwi yakât otmâ Demetirionje nep loklipŋe otmu bukulipyenje nombotŋe menduhuyekmâ yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, Atemi opon kâmbukŋehât umutŋe tuhum yapâ tewetsenŋe pato memain ya nanŋai. ²⁶ Yawu gârâmâ lok âlâ, kutŋe Paulo, yâkŋe Epeso nengâlen taka kapi yu ambolipŋe otmu Asia ambolipŋe lohimbi kiŋgitŋe orowâk yuwu sâm ekyongomap. “Lok âlâlâŋe enŋatyenjanak nânŋâm Porom Lâpio me yu yakât umutŋe tuhumi yamâ bulâŋe bia.” ²⁷ Yawu sâm ekyongom mem biwi hâlim tuhuyekmap. Yakât otmâ topŋe yuwuhât nânŋâm ketet oan. Nen Epeso kapi ambolipŋe, kapi nombotŋe Asia hânân tatmâ arap ya ambolipŋe otmu lohimbi hânŋan kulemŋan mansai, nen kerekŋe Atemi yâkât nânŋâmunŋe yahatmu mepaem manmâ gain. Yawu gârâmâ lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe Atemi bet pilâm âlâhâlen biwiyenaje kepeim mannomai otmuâmâ yâkât opon kâmbukŋe yu gaho gaho membuap. Otmu nengât âi yu biatningiwuap.”

²⁸ Yawu sâm ekyongomu biwiyenje kum den kârikŋan yuwu sâwi. “Epeso nengât Lâpio, Atemi, yâkât nânŋâmunŋe yahât yahatŋe otmap.” ²⁹ Yawu sâm den kârikŋan sâŋetâ kapi ambolipŋe kerekŋe nânŋâŋetâ bâleop. Nânŋâŋetâ bâlemu menduhuakmâ Makeronia hânân gâtŋe, lok yâhâp, kutyetŋe Gaio yet Arisatako, Paulo orop takawi yâk yetgâlen pârâk sânsânâk ari yotgone sâm mem dâiyelekmâ sombemân ariwi. ³⁰ Yawu otbi yakât den pat Paulonje nânŋâm yâk yetgâlen ariwe sâm otmu yan Yesuhât komotŋe mem alitbi. ³¹ Otmu Paulo bukulipŋe lok papato nombotŋenje yâk ki arim yelekbuap sâm den katŋetâ arimu Paulonje nânŋâm ki arim yelehop.

³² Yâhâ lok nombotŋenje topŋe ki nânŋâmâk imbiâhâk ari lok menduhuakbi ya torokatye kmâ kuk otmâ den ihilâk mahilâk otbi. ³³ Yawu otŋetâ umatŋe yu nengâlen gâitmai sâm Yura lok nombotŋenje bukuyenje âlâ, yâkŋe yahatmâ kapi ambolipŋe kuyinŋimu pilâŋet sâm mem katŋetâ senyenjan yâhâ kinop.

³⁴ Yâhâ kinmâ bătŋe pilâm kum kuratyongom den ekyongowe sâmu otmu kundenŋe ekŋetâ Yura gâtŋe otmu den emelâk sâwi ya witgum den beresenjâk yuwu sâwi. “Epeso nengât Lâpio, Atemi, yâkât nânġâmunŋe yahat yahatŋe otmap” yawu sâwi.

³⁵ Yawu sâŋetâ sâp kâlewâk otmu Epeso yengât kaunsoli kuskus yâkŋe sâmu lohotŋe tuhuyekmâ yuwu sâmu ekyongop. “Epeso kapi ambolipŋe, yuwu sâmune nânġâŋet. Nenġak Atemihât opon galemġumain. Otmu himbimângembâ kât pato âlâ ġiop ya mem manmain. Yakât topŋe lohimbî hânġan kulemġan mansai kerekŋe nanġai. ³⁶ Yakât otmâ lok ġirawu yaŋe ya sâmu ge katnomai? Yakât otmâ mete pirik otmai hât biwiyenŋe ġiâk. ³⁷ Lok meyelekmâ ġai yuŋe Lâpionenġahât oponân ki yâhâ kombo meningiwot. Otmu Atemi ki mem bâleawot. Yenġâmâ imbiâk lok yâhâp yu mem dâiyelekmâ takai. ³⁸ Yâhâ Demetirio otmu nep loklipŋaŋe lok âlâhât nânġâŋetâ bâlemu den âiân katne sâmu oai otmuâmâ kiap yengâlen mem ari sâp sâsâŋan sâmu tetenomai. ³⁹ ġârâmâ den âlâ tap ya sâmu henġenġune sâmu oai otmuâmâ papatolipnenŋe yâk yengâlen ari sâmu henġenġunomai. ⁴⁰ Yamâ âun yu den ekyongonġetâ tepyenŋe yahatmu kuk otmâ kapam tetewe sâmu oap. Yakât otmâ lok kutdânenġaŋe nânġâm yukât âinongowuap otmuâmâ sârereaknomġât dop âlâ ki otbuap. Yakât otmâ pilâŋet.” Yawu sâop. ⁴¹ Yawu sâmu nânġâŋetâ ârândânŋ otmu itonġ galanŋ otmâ ariwi. Umatŋe bâlenŋ Yesuhât komot teteyiŋġiop yakât topŋe yawu.

20

Paulonŋe Makeronia otmu Akaia hânân arim takaop.

¹ Kapi ambolipŋe tepyenŋe welâmġan ġemu itonġalonŋ otbî yakât kakŋan Paulonŋe Yesuhât komolipŋe menduhuyekmâ den bâiŋe ekyongom biwiyenŋe mem hewewenŋ tuhuyekmâ Makeronia hânân ariop. ² Hân yan Yesuhât komot manmâ ariwi yâk yengâlen ari Yesu Kiristohât den kâsikum yinġim biwiyenŋe mem hewewenŋ tuhum yapâ pilâyekmâ Akaia hân, nengâlingen âwurem takaop. ³ Nengâlen takamu orowâk manbin. Yâkŋe Yesuhât komot den kâsikum ningimu emetsenŋe kalimbu pesuk sâop. Otmu pilânenekmâ Siria hânânġen ariwe sâmu saru sâtŋan ge wanġaen yâhâwe sâmu otmu Yura lok nombotŋaŋe kune sâmu den hikuwi yakât den pat nânġâm lok nombotŋe orowâk Makeronia hân yapâ ariwi. ⁴ Otmu lok orowâk ariwi ya yengât kutyenŋe yuwu. Piro nanŋe, kutŋe Sopata sâmu, yâhâmâ Berea kapi ambonŋe. Âlâmâ Tesalonike kapi amboyâhâtŋe, kutyetŋe Aristako yet Sekundo. Yâhâ âlâmâ Derewe kapi ambonŋe, kutŋe ġaio. Âlâmâ Timoteo, otmu Asia hân yapâ ġâtŋe lok yâhâp, kutyetŋe Tikiko yet Toropimo. ⁵ Lok

yamâ pilânenekmâ kulet sâam ari Toroa kapi Asia hânân tap yan ari mambotningim manbi. ⁶ Yâhâ nenje Pilipi kapiân tatmunje Natik Hombar ya pesuk sâamu kapi ya pilâm wanja patoen yâhamunje menenekmâ ariop. Ari hilâm mome pesuk sâamu Toroa kapiân ari katnenekmu ge yâham peneyingiw. Peneyingim yan yâk orop tatmunje hilâm nombolân yâhâp pesuk sâop.

Pauloje lok âlâ mumunambâ mem yahalop.

⁷ Otmu tatmâ nângâ nângâ sâapje pesuk sâamu natik nene sâam emet âlâen yâhâ menduhuakbin. Otmu emet harj sâamu kapi ya pilâm arinom gârâmâ yakât otmâ Pauloje den kâlep pato eknongomu tatmunje omonj kâmbukje olop. ⁸ Otmu emet biwinjan tatbin yan balam saum katjetâ sem harj sâamu tatbin. ⁹ Yâhâ Pauloje den kâlep eknongomu, lok âlâ, kutje Yutiko sâam, yanje Paulohât den nângâm senje aman aman otmu siru meme kuwi yan iop. Yan im tatmu yapâ kum kionjop. Yâhâ emet yakât biwinje kalimbu kakjan amokjan tuhuwi yapâ kionjmâ kumu muop. Yawu gârâmâ lok nombotjanje in yawu ge mem ekmâ “bâleap”, yawu sâam eknongowi. ¹⁰ Yawu otmâ Pauloje ge lok ya mem yuwu sâam ekyongop. “Ki isenjet. Yu tepje yawuâk mândim tap.” ¹¹ Yawu sâamu lok ya yahatmu emelan yâhâjetâ sot um nem tatmunje Pauloje Yesuhât den kâsikum ningimu den alahu gulahu otmunje emet harj sâop. Emet harj sâamu pilâyekmâ ariwin. ¹² Otmu lok mumunambâ mem yahalop yakât tepyeje welâmnan gemu emetyenjan ariwi.

Pauloje Toroa kapi pilâm Milete kapiân ariop.

¹³ Pauloje saru hâlânmâ Aso kapiân ariwe sâam katnenekmâ arimu nenje wanjaen yâhamunje menenekmu Aso kapiân ariwin. ¹⁴ Yan arimunje penangiakmâ orowâk ariwin. Yawu otmâ Mitilene kapiân ariwin. ¹⁵ Yapâ ari emet harj sâamu yâhâpnan Kio mâtunja wangim ari kalimbujan Samo mâtunja yan ariwin. Yapâ ari imbâtnan Milete kapi mewin. ¹⁶ Yâhâ Pentikosi hombarj tâlâhuop. Yakât otmâ Pauloje Yerusalem kapiân in yawu ariwe sâam olop. Otmu yapâ ari Yesuhât komot Epeso kapiân mansainje alitnenekjetâ yan tatmunje sâap kâlep otmagât kapi ya wangim Milete kapiân tânjâk ariwin.

Pauloje Epeso yengât galemlipyeje den ekyongop.

¹⁷ Milete kapi ari wangaembâ gemunje Pauloje lok âlâ hon hânngangumu Epeso kapiân ari Yesuhât komot yengât galemlipyeje ekyongom dâiyekmu takawi. ¹⁸ Takanjetâ Pauloje den yuwu sâam ekyongop. “Anjoân nâje Asia hân pato yuân taka yen orop manban. Taka manmâ âi topje katmâ Yesu Kiristohât den kâsikum yingim gawan ya nanjai. ¹⁹ Kutdâhât

tem l auwanġim huruġ huruġ manm  hoġ bayinġim manban. Otmu Yura lohimbi nombotġaġe nohom mem  l l  tuhunekġet  h hiwin kakġan manban. ²⁰ Yawu g r m  ki lohotġe otm  Yesuh t den kurihiwan. Yen manman  lepġan mannomaih t lohimbi senyeġan kinm  Yesuh t den pat  lepġe pah k ekyongowan. Otmu emetyeġan gur  ari Yesuh t den topġamb ek k sikum yinġim manban. ²¹ Yawu otm  Yura lohimbi otmu kapi ambolipġaġe orotmemeyeġe b leġe bet pil m Kutd  Yesuh len biwiyeġaġe kepeim manġet s m girem den ekyongom eġatyenġan gewan. ²² Otmu Anit h t W tg t m m ġah t Heakġe biwina kionmu tem l auwanġim pil yekm  Yerusalem kapi n ariwe s m oan. Yawu g r m  arimune girawu otnihinomai ya ki n ġġam heġeġuan. ²³ Yawu g r m  kapi  r nd ġ arim takamune yan W tg t M m ġah t Heakġe Anit h t biwiġan tap ya mem biwina katmu Yerusalem ariwom yan p i emetġan katnekm  mem  l l  tuhuneknomai ya nanġan. ²⁴ Yawu g r m  Anit ġe lok kerek tihitnenġe otbe s m oap yak t den pat  lepġe lohimbi ekyongowomġat Kutd  Yesuġe  i s m nihiop. Nep yu tuhum pesuk pil wom s m yak t biwinaġe mem nine manmannah t n ġġamune ki yahatsap.

²⁵ Anit ġe tihitnenġe otmap yak t den pat  lepġe k sikum yinġim gan. Otmu arimune yen orop  l ku ki eġaknom. ²⁶⁻²⁷ Yak t otm  yiwereġe den yuwu s m ekyongomune n ġġaġet. Anit ġe lok kerek neng t tihitnenġe otbe s m nanġe Yesu Kiristo h ġġangumu ge kawenenġan kinmu howan n kuġet  muop. Yawu g r m  lohimbi  l  me  l ġe y k len biwiyeġaġe kepeim mannomai ya Anit ġe meyekm  manman k rikġan katyekmu heroġe kakġan mannomai. Yak t otm  den topġamb ek k sikum yinġim gan. Yak t otm  lohimbi  l  me  l ġe den yak t n ġġaġet  gemu Yesu betgunomai otmu m  tosa ya n h len ki g itnomai. Yam  amboġe ikġe. ²⁸ Anit h t nanġaġe kawenenġan kinmu kuġet  muop y k len biwinenġaġe kepeim manmain otmu m  ikġe pat kuningiop yak t bul ġe ya menom. Y k t komotġe lohotġe otmaih t W tg t m m ġah t Heakġe yen meyekm  galem yongomap. Yawu otmu yeġe biwi gol ek manm  y k t w tġan kinm  Yesuh t komot galem yongonomai.

²⁹ Pil yekm  ariwom yan wu n teteyinġiwuap yak t den  l en h um yuwu s mune n ġġaġet. Lama yam  p l mġe kinmai. Yawu kinġet  yan soso hulinġe taka nombotġe yinġim neyekmai. ³⁰ Yak t dopġe k yeġġalen g tġe lok nombotġaġe Yesu Kiristoh t lohimbi den pat  lepġe kelanġatm  ekyongonomai. ³¹ Yak t otm  biwiyeġaġe gol ek mannomai. Otmu n ġe omoġe hil mġe Anit h t den topġamb ek yen kerek otmu ikġi k ikġi k k sikum yinġim h hiwin kakġan manm 

gamune yambu kalimbu pesuk yap. Den kâsikum yingim gaman ya mem mete tuhummannomai.

³² Otmu yukârâmâ katyekmâ arimune Anitâne tihityeje otbuap. Anitâne tihityeje otmap yakât den pat âlepne nângâm manmâ yâhânetâ biwiyene ki houj sâwuap. Yâkât den tinjak lâum yâkât amutgen mannomaine otmuâmâ manman kârikjahât pat kuyingiop yakât bulâne menomai.

³³⁻³⁵ Yesune den âlâ yuwu sâop. “Sot me iri sikum me senje âlâlâ bukulpnenne yengât tatyngiap yapâ mem kâsikum ninginetâ herone nângâmain. Yawu gârâmâ sot me iri sikum senje âlâlâ tatningiap yapâ mem kâsikum yingimâmâ herone pato nângâmain.” Yawu sâop. Den sâop ya watmâ yeje tânnohom tewetsenne me hâk katipne me senje âlâlâ kâsikum nihinet sâam ki ulityongominiwan. Yamâ nâ ninâk nep mem yapâ tewetsenne mem dâim sot me senje âlâlâ puluhum nine otmu bukulpne orowâk Anitâ hoj bawaingimain ya tânahom manmain. Otmu lohimbimesek otbi me wâtyene gemu manbi ya tânyongom gan ya gurâ yeje nanjai. Yakât otmâ nâne kâi towat otmâ gan yawuâk watmâ manjetgât nanjan.” Yawu sâam ekyongop.

Den yawu sâam ekyongomu kâmgunetâ ulitguop. ³⁶⁻³⁸ Otmu Paulone “Arimune âlâku ki enajnom” sâop yakât nângânetâ tepyene dondâ hako otmu iseangim lâum parahuakmâ katjetâ wanjaen yâhâop.

21

Paulone Yerusalem kapiân âwurem ariop.

¹ Katyekmâ wanjaen yâhâmunne menenemâ mâtuja âlâ, kutne Kosi sâam, yan tâj tânjâk ariop. Emet hanj sâamu yapâ pilâm ari Loto mâtuja wangim Patara kapiân ariwin. ² Yan ari wanja pato âlâ Poinike kapiân ariwe sâam olop ya mem tetewin. Otmu yapâ wanja yan yâhâmunne menenemâ ariop. ³ Ari sennenne pilâm Kipiro mâtuja ekmunne gâwu gâwu olop. Ya wangim ari Siria hânân kapi âlâ, kutne Tiro sâam, ya saru ginjan tap yan ariwin. Otmu wanjaembâ gemunne nep lokne wanjaen yâhâ senje âlâlâ yapâ lâum ba kending emetjan katjetâ talop. ⁴ Yawu otjetâ nenneâmâ kapiân yâhâ Yesuhât komot mem tetyekmâ orowâk manmunne hilâm nombolan yâhâp pesuk sâop. Sâp yan Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakne lohimbimesek otbi me wâtyene gemu manbi ya tânyongom gan ya gurâ yeje nanjai. Yakât otmâ nâne kâi towat otmâ gan yawuâk watmâ manjetgât nanjan.” Yawu sâam ekyongop. ⁵ Otmu wanja yanje kapi ya pilâm ariwe sâam otmu yan lohimbimesek otbi me wâtyene gemu manbi ya tânyongom gan ya gurâ yeje nanjai. Yakât otmâ nâne kâi towat otmâ gan yawuâk watmâ manjetgât nanjan.” Yawu sâam ekyongop. ⁶ Yawu otmâ

parahuakmâ wanġaen yâhâmunġe yâhâmâ kapiân âwurem takawi.

Lok âlâ, kutġe Ahawo sâam, yâkġe Paulo den ekuop.

⁷ Wanġaen yâhâmunġe menenekmâ Tiro kapi ya pilâm Tolemai kapiân ari katnenekmu ge kapiân yâhâwin. Kapiân yâhâ Yesuhât komot mem teteyekmâ orowâk tatmâ den huhuwin. ⁸ Otmu emet haġ sâamu pilâyekmâ Kaisaria kapiân ari lok âlâ, kutġe Pilip sâam, yâkât emelan yâhâ tatbin. Pilip ya emelâk Yerusalem kapiân Yesuhât komotġe lok nombolân yâhâp meyekmâ nep sâam yingwi ya yengâlen gâtġe. ⁹ Otmu baralipġe imbât, imbi tat tatġe manbiġe Anitâhât den lohimbi kâsikum yingim manbi. ¹⁰ Nenġe yâk orowâk tatmunġe lok âlâ, kutġe Ahawo sâam, yâkġe Anitâhât den sâam tetem manminiop. ¹¹ Yakât otmâ yâkġe Yuraia hân pilâm nengâlen taka Paulohât letġe mem holaġbanġimâmâ ikġe kâiġe bâtġe menduhum sâhâm yuwu sâam eknongop. “Anitâhât Wâtġât mâmâġahât Heakġe yuwu yap. “Let yukât amboġe Yerusalem kapiân ariwuap yan Yura nengât papatolipnennġe yuwu sâhâm pâku lok yengât bâtyeġan katnomai.” Yawu yap.”

¹² Ahawoġe yawu sâam eknongomu, nânġâm nen otmu kapi ambolipġe “Pauloġe Yerusalem kapiân arimap,” sâam kuwanġiwin. ¹³ Kuwanġimunġe sâop. “Wongât tepyeġe bâlemu kunihai? Nâġe Yerusalem kapiân yâhâ Yesuhât den pat âlepġe lohimbi ekyongowom. Yawu gârâmâ Yura nengât papatolipnennġe pâi emetġan mem katneknomai yakât ki nânġâm gorânihiwuap. Otmu yâkġe nohonomai yanâmâ hâkne ki biuk sâuwuap.” Yawu sâop.

¹⁴ Yawu sâamu witgum ekuwin yamâ nânġâmu ki ârândânġ otmu iliwelop. Yakât otmâ pilâm yuwu sâawin. “Wuân me wuân Kutdâhât biwiġan tap ya tetewanġiwuap. Ya Anitâhât wahap.” Yawu sâawin.

¹⁵ Otmu nenġe Pilip orop tipġe tatmunġe Pauloġe eknongomu kapi ya pilâm Yerusalem kapiânġen ariwin. ¹⁶ Yâhâ Kaisaria kapi ambolipġe Yesuhâlen biwiyeġe kepeim manbi ya nombotġe orowâk ariwin. Otmu lok âlâ, Kipiro mâtuġa yan gâtġe, kutġe Neson sâam, yâhâmâ embâġambâek Yesuhâlen biwiġe kepeim manmâ gaop yâkât emetġe mâtâp pato ya hâlânġmâ tap yan yâhâ iwin.

¹⁷ Otmu emet haġ sâamu yapâ ari Yerusalem kapiân yâhâ Yesuhât komotġe orowâk manbin. ¹⁸ Emet haġ sâamu yahatmâ Yakowohât emelan yâhâwin. Yan yâhâ tatmunġe Yesuhât komot ya yengât galemlipyenġe kerekġe taka peneningġetâ orowâk tatmâ den huhuwin. ¹⁹ Yawu otmâ Anitâġe Paulo mâmâġe otbanġimu pâku lohimbi yengâlen ari Yesuhât den

pat âlepne ekyongomu nângânetâ bulâne otmu Yesuhâlen biwiyene katbi yakât den pat ekyongop.

Paulone Mosehât girem den lâuop.

²⁰ Paulone den pat ya ekyongomu nângânetâ Anitâ mepaem yuwu sâm Paulo ekuwi. “Bukunenne, yuwu sâm ekgohomunne nângâ. Yura lohimbi kingitne orowâkne Yesuhâlen biwiyenane kepeim manmâ Mosehât girem den lâumai. ²¹ Yâkne gâhât yuwu sânetâ nangain. “Yura lohimbi nombotne pâku lohimbi yâk yengâlen ari mansainne Mosehât girem den pilânet sâm gâne engatyejan gemat. Otmu nanlipyene yengât hâkyenjahât torehennan undip ki tuhuyinginet sâm kuyingimat. Yawu otmâ Yura lohimbi nengât orotmemenenne pilânet sâm kuyingimat. Yawu sânetâ nangain. ²² Otmu gâ Yerusalem kapiân taka tat yakât den pat getek nângânomai. ²³ Yâhâ yâkne nângâm bâlehihimaihât yuwu otbuatgât nangain. Nengâlen gâtne, lok imbât yâkne yuwu sâm den hikuwi. “Nenne Mosehât girem den lâum wahap âlâ otmunne pesuk sâwuap yan Anitâhât hotom uwanjim somotnenne korotok hâreanjinom.” Yawu sâm den hikuwi. Yawu gârâmâ tewetsenne ki tatyngiap. Yakât otmâ opon kâmbukjan ki yâhâm Anitâhât hotom uwanjim somotyene korotok hâreanngiai. Inâk mannetâ sâp emelâk katbi ya tâlâhuap. ²⁴ Yakât otmâ hândâhân gâne opon kâmbukjan yâhâ tânyongom tewetsenne katyngiwuat. Yawu otdâ hilâm nombolân yâhâp pesuk sâmu Anitâhât hotom uwanjim somotyene korotok hâreanjineta pesuk sâwuap. Yawu otdâ lohimbi ne gekmâ yuwu nângânomai. “Paulo hakjan sânetâ nangain ya imbiâk sânetâ nangain. Yâkneâmâ Mosehât girem den lâumu eksain.” Yawu sânomai. ²⁵ Yawu gârâmâ pâku lohimbi ne Yesuhâlen biwiyenane kepeim manmai ya yengât pepa yuwu kulemgum katyngiwin. “Pâku lohimbi ne belângen manmaine Porom Lâpio mepaem sotbân gotyejan katnomai yapâ gâtne ki mem nenomai. Otmu nonin bulimakao engatne sâhâm manguneta mumbuap ya otmu yakât hepne ki nenomai. Otmu kâwâ konda ki otnomai.” Yawu sâm den katmunne ariop.” Yawu sâm Paulo ekuwi.

²⁶ Yawu sânetâ Paulone lauyenan mem lok imbât ya yengâlen torokalop. Emet hanj sâmu yâk orowâk opon kâmbukjan yâhâwi. Opon kâmbukjan yâhâ Anitâne yekmu ârândâj olâkgât hotom umai ya ekyongomu piriyecki. Otmu lok imbât yane “Mosehât girem den lâum wahap âlâ otnom,” sâm den hikuwi ya sâp girawuân lama gâim hotom uneta pesuk sâwuap yakât sâp Paulone sâm kalop.

Yura lohimbi nombotnane Paulo mem kune sâm otbi.

²⁷ Hilâm nombolân yâhâp pesuk sâmu, Pauloŋe opon kâmbukŋan yâhâmu Yura lok nombotŋe Asia hânângembâ kandi taka tatbiŋe ekmâ nâŋgâm bâlewanŋiwi. ²⁸ Yawu otmâ Paulohât yuwu sâm lohimbî yan kinbi ya den kâlâp ekyongowi. “Wâe, Isirae lok, yuwu sâmunŋe nâŋgâŋet. Pâku lohimbî nengât nâŋgâm bâleningîŋetgât lok yuŋe ya yengâlen ari sâm ge katnenekmâ engatyeŋan gemap. Otmu Mosehât girem den otmu nengât opon kâmbukŋahât orotmeme ya gurâ yawuâk sâm ge katmap. Otmu âun yukârâmâ pâku lok âlâ dâim nengât opon kâmbukŋan orowâk yâhâm giawot. Yawu otmâ nenŋe yan yâhâ Anitâ mepaem yuwu yawu otnom yakât undip katningiap.” Yawu sâwi yamâ topŋe yuwuhât imbiâk sâwi. ²⁹ Emelâk Pauloŋe Epeso kapi amboŋe âlâ, kutŋe Toropimo sâm, yâk orop kapi tânâmŋan bam gam otmutâ yelekmâ “Imbiâk yâku opon kâmbukŋan yâhâm giawot,” yawu sâm hilipguwi.

³⁰ Paulohât yawu sâm ekyongonêtâ nâŋgâm yapâ Yura lohimbî kiŋgitŋe orowâkŋe tepyeŋe kâlâp punduŋ sâmu nombotŋe in yawu sururuk sâm opon kâmbukŋan yâhâm Paulo mem gewi. Mem geŋetâ yan opon kâmbukŋahât tembe lâu âlâŋe yekmâ “opon kâlehen yâhâ otŋetâ bâlemap,” sâm gahatŋe maŋguop. ³¹ Gahatŋe maŋgumu Paulo mem kune sâm otŋetâ yan lok âlâŋe yekmâ sâop. “Yerusalem kapi ambolipŋe kerekŋe kapam kune sâm otmâ menduhuaksai,” yawu sâm den katmu Roma tembe lâu yengât kunyeŋe pato yâkâlen arimu nâŋgâop. ³² Nâŋgâm pârâk pilâm tembe lâu yengât kunlipyeŋe ekyongomu tembe lâu kiŋgitŋe orowâk meyekmâ opon kâmbukŋan ariwi. Yan ariŋetâ Yura lok nombotŋe Paulo kum kinbiŋe yekmâ kiŋgityeŋahât otmâ pilâŋetâ talop. ³³ Pilâŋetâ tatmu tembe lâu yengât kunyeŋe patoŋe tembe lâu nombotŋe ekyongomu Paulo mem ip kârikŋe yâhâp mem yaŋe bâtŋe sâhâwi. Yawu otŋetâ kunyeŋe lohimbî kinbi ya yuwu sâm âiyongop. “Lok yu wonân gâtŋe. Wuân otmu bâleap yakât kune sâm oai?”

³⁴ Yawu sâm âiyongomu den ihilâk mahilâk nâku sâwe gâku sâwe otŋetâ gulip malip olop. Yawu otmu topŋe nâŋgâm heŋgeŋuwe sâm tembe lâulipŋe ekyongomu Paulo dâim kiap yengât emetyeŋehen ariwi. ³⁵⁻³⁶ Emetyeŋehen ari tirehân yâhâne sâm otŋetâ yan lohimbî kiŋgitŋe orowâkŋe kuk bâleŋe otmâ “Paulo mem kumunŋe muâk,” sâm mem hawam mewam tuhuyekmâ mâtâp maŋguyiŋiwi. Mâtâp maŋguyiŋiŋetâ tembe lâu yaŋe Paulo dâim limbârŋyekmâ emet gahatŋan yâhâ kinbi.

³⁷ Emet gahatŋan yâhâ kinŋetâ Pauloŋe Girik yengât denân

yuwu sâmu tembe lâu yengât kunyeŋe âikuop. “Den âlâ ekgo-howe sâmu oan.”

Sâmu sâop. “Ae, gâ Girik den nâŋgâmat. ³⁸ Nâŋe nâŋgâm tâpikguan. Emelâk Aihita kapi amboŋe âlâŋe Roma lok watnenekbe sâmu lok 4,000 meyekmu lok ki manmaiângen ari menduhuakbi. Gâhât lok ya sâmu oan. Yawu gârâmâ Girik denân yat. Yakât otmâ nâŋe nâŋgâm tâpikguan yawu nanŋan.”

³⁹ Sâmu sâop. “Nâmâ Yura lok, Kilikia hânân Taso kapi pato tap ya amboŋe. Âlepŋe, gâŋe nâŋgânihirâ lohimbi yu den âlâ ekyongowe.”

⁴⁰ Yawu sâmu nâŋgâwanŋimu Pauloŋe tirek kunŋan kinmâ bâtŋe pilâm kum kuratyongomu den hutuk sâŋetâ Yura yeŋe denân yuwu sâmu ekyongop.

22

Pauloŋe ikŋe topŋe sâmu tetem ekyongop.

¹ “Bukulipne otmu papatolipne, yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lok nombotŋaŋe den haknan sâŋetâ nanŋai yakât matŋe yuwu sâmu ekyongomune nâŋgâŋet.” Yawu sâop. ² Yura yeŋe denyeŋan yawu sâmu ekyongomu nâŋgâm den biaek tatmâ ariwi. ³ Yawu otŋetâ yâkŋe torokatmâ yuwu sâop. “Nâ Yura lok, Kilikia hânân Taso kapi tap ya amboŋe. Yawu gârâmâ awonŋaŋe menekmâ Taso kapi pilâm taka opon kâmbukŋahât nâŋgân nâŋgân emetŋan katnekmu manmâ pato otban. Otmu bawapi yengât kunlipyenŋe pato âlâ, kutŋe Gamalie sâmu, yâkŋeâmâ Anitâhât den kâsikum nihimu mem mete tuhum manmâ gan. Yakât otmâ Moseŋe girem den topŋe topŋe kulemguoŋe ya kerek nâŋgâm ba takaman. Otmu papatolipnenŋaŋe den âlâlâ torokatmâ kulemgum manmâ gawi ya tâŋ tâŋâk watmâ âlâ ki wangian. Otmu yeŋe Anitâhât tem lâune sâmu otmai, nâ gurâ yawuâk otman. ⁴ Yawu otmâ lohimbiŋe Yesuhâlen biwiyenŋe kepeim manbi ya mem âlâlâ tuhuyekmâ tembe lâu ekyongomune lohimbi ya kiŋgitŋe orowâk hikum pâi emetŋan katyekŋetâ tatbi. Otmu nombotŋe yongonŋetâ muwi. Yawu otyiŋgim manban. ⁵ Yâhâ Anitâhât hotom umai ya yengât kunyeŋe pato otmu Yura nengât papatolipnenŋaŋe otban mewan ya kerek nanŋai. Yâkŋeâmâ Yura nengât papatolipnenŋe Damasiko kapiân manbi ya yengât pepa âlâ nihim yuwu sâmu hâŋgânnohoŋetâ mem ariwan. “Pepa yu papatolipnenŋe yiŋgirâ nâŋgâhihiŋetâmâ lohimbi Yesuhâlen biwiyenŋe kepeim mansai ya mem teteyekmâ bâtyenŋan hikuyekmâ meyekmâ âwurem takarâ matŋe yiŋginom.” Yawu sâmu pepa ya nihiŋetâ mem Damasiko kapiân ariwan.

Pauloŋe Yesuhâlen biwiŋaŋe kepeiop yakât den pat

⁶ Otmu hilâm kârikņan mâtâwân ari Damasiko kapi ya tâlâhumâk otmu yanâk himbimâmbâ laņinņe âlâ kândâkdâ yaņe siliņ siliņ sâm hâunehop. ⁷ Siliņ siliņ sâm hâunekmu hâmbiņ gumbiņ otmâ hânân ge pare imune Yesu Kutdâņe yuwu sâm eknohop. “Saulo, Saulo, gâņe wongât iliwetsat?”

⁸ Sâmu sâwan. Gâ âlâ?”

Sâmune sâop. “Nâ hilipnohom gat ya. Nâ Yesu, Nasaret kapi amboņe.”

⁹ Yawu sâmu bukulpne nâ drop ariwiņe laņinņe ya ekbiâke yamâ benņe den eknohop yamâ ki nâņgâwi. ¹⁰ Yawu otmu nâku Yesu yuwu sâm âikuwan. “Kutdâ, yaņak nâ girawu otbomgât naņgat?”

Sâmune sâop. “Yahatmâ Damasiko kapiân yâhârâ yan yu ya otbuat yakât emelâk Anitâņe lok âlâ sâm kalop yâkņe ekgohomu nâņgâwuwat.” ¹¹ Yawu sâop. Yawu otmu laņinņe siliņ siliņ sâm senne hâum omoņgumu ki ekban. Yakât otmâ bukulpnaņe dâinekņetâ Damasiko kapiân yâhâwin.

¹² Damasiko kapiân lok âlâ manop, kutņe Anania. Yâkņe Anitâ mepaem Mosehât girem den tiņâk lâum manmu Yura lohimbije yâkât nâņgâņetâ yahalop. ¹³ Yâkņe nâhâlen ga sâop. “Bukune Saulo, senge suk sâmu ek.” Yawu sâm eknohomu yanâk senne suk sâmu ekban. ¹⁴⁻¹⁵ Otmu den torokatmâ yuwu sâm eknohop. “Anitâņe emelâk embâņâmbâek Yura tâmbâlipnenņe yengât tihityeņe otmâ gaop. Otmu nen gurâ yawuâk tihitnenņe otmap. Otmu ikņe biwiņan tap ya gâņe nâņgâm tem lâuwanņiwuatgât yâkņe nâņgâhihim ikņe nanņe koko salek Amboņe ya hâņgângumu ge tetehihim den ekgohomu nâņgâon. Yesuņe den ekgohomu naņgat otmu wuân me wuân ekmâ manmâ gat ya lohimbije ekyongorâ nâņgânomaihât Anitâņe meņgekâm âi sâm gihiop. ¹⁶ Yakât otmâ Yesuhâlen biwihaņe kepeirâ yâkât kulân toen mem katgekmmune tosahe pilâhihiwuap.” Yawu sâm eknohop. Otmu Ananiaņe den eknohop ya otban.

¹⁷ Yawu otmâ Damasiko kapi pilâm Yerusalem kapiân âwurem taka opon kâmbukņan yâhâ Anitâ mepaewan. ¹⁸ Anitâ mepaem tatban yan yâkņe biwine mem purik pilâmu Kutdâne tetenihim yuwu sâm eknohop. “Gâņe nâhât den pat âlepņe kapi yu ambolipņe ekyongorâ nâņgâņetâ tâņât otmu bet pilânomai. Yakât otmâ in yawu yahatmâ kapiâmbâ gem ari.”

¹⁹ Yawu sâm eknohomu yuwu sâm purik pilâwanņiwan. “Yesu Kutdâ, âlepņe yat. Yawu gârâmâ nâņe opon kâmbukņahât tembe lâu meyekmâ miti emetņe ârândâņ ari lohimbije gâhâlen biwiyeņe kepeim manbi ya mem teteyekban. Mem teteyekmâ tembe lâu ekyongomune kapamņe yongom pâi emetņan mem katyekņetâ tatbi. ²⁰ Otmu Setepanone gâhât

den pat âlepne Yura nengât papatolipnenne ekyongop yan yâkne mânunak mânunakyeje kâlep ya menduhum nâhâlen katjetâ galemgun kinmune kujetâ muop. Kujetâ muop yakât nângâmune ârândân olop. Yawu otyinjiwan yakât den pat sâm haok tuhujetâ Yura lohimbi kerekne nanjai.”

²¹ Yawu sâm ekumune Kutdâne yuwu sâm eknohop. “Gâne kapi yu pilâm pâku lohimbi yengâlen ari nâhât den pat âlepne ekyongowuatgât nanjan. Yakât otmâ kapiâmbâ gem ari.” Yawu sâop.

Paulo kune sâm otbi.

²² Lok nombotjanje hewewen otmâ ândâpyeje katmâ denje nângâwi. Yamâ benje Paulone “pilâyekmâ pâku lohimbi yengâlen ariwom” yawu sâm ekyongomu nângânetâ bâlemu in yawu kuk otmâ yahatmâ yuwu sâm halahuwi. “Lok bâleje yuwuya emelâk kujetâ mumbâwâ. Yakât otmâ dâim ari kujetâ muâk.” ²³ Yawu sâm kuk bâleje otmâ yakât dop kum mânunak mânunakyeje kâlep ya tuhun pilâm nukum alatmâ kujetâ yahalop. ²⁴ Yawu otjetâ tembe lâu yengât kunyeje patone tembe lâulipne ekyongomu Paulo dâim emet biwijan yâhâwi. Otmu Yura lohimbiye topne girawuhât kuk otmâ Paulo kujetâ muâkgât sâwi ya Paulone sâm tetemu nângâwehât tembe lâu kunyejanje “kum âlâlâ tuhujet” sâm yinjiop.

²⁵ Yawu otmâ bâteje kâine sâhâm kune sâm otjetâ yan Paulone tembe lâu yengât kunlipyene âlâ gotjan kinop ya yuwu sâm âikuop. “Nâmâ Roma amboje. Yakât otmâ wongât angoân den âiân ki katneksai. Ihilâk kapamne nohone sâm otjetâ nângâmune ki ârândân oap.”

²⁶ Yawu sâm ekumu tembe lâu yengât kunyeje pato yâkâlen ari yuwu sâm ekuop. “Lok kune sâm oain ya Roma amboje. Yakât otmâ wuân otbanjinomgât nanjat?”

²⁷ Yawu sâm ekumu Paulohâlen ari yuwu sâm âikuop. “Gâmâ Roma amboje me bia?”

Sâmu Paulone “on” sâop.

²⁸ Yawu sâm ekumu tembe lâu yengât kunyejanje ikjahât yuwu sâm ekuop. “Nâne kut “Roma amboje” mewan yamâ tewetsenne pato yinjimune kut ya sâm ninginetâ mewan.”

Sâmu sâop. “Nâmâ Roma amboje tetewan.”

²⁹ Yawu sâmu Yura lohimbiye topne girawuhât kuk otbi ya tembe lâulipne âikune sâm otbiye pârâk pilâm dâiakmâ kinbi. Otmu kunyeje patone tembe lâulipne ekyongomu Roma amboje mem kâine bâteje sâhâm bâsok kuwi yakât nângâm pârâk pilâm gorâwanjiop. Yakât otmâ Paulo dâim ari pâi emetjan mem katjetâ talop.

³⁰ Emet han sâmu Yura lohimbine topne girawuhât kuk otmâ Paulo kune sâam otbi yakât topne nângawe sâam otmâ tembe lâu yengât kunyene patone hotom uminiwi ya yengât kunlipyene otmu Yura yengât papatolipyene ekyongomu den sâsâ emetjan yâhâ menduhuakbi. Menduhuakjetâ tembe lâulipne ekyongomu Paulo holanmâ dâim yâhâ senyenjan katjetâ kinop.

23

Paulone Yura yengât papatolipyene den ekyongomu den kaknan sahangim hionakbi.

¹ Paulone Yura yengât papatolipyene yengât senyenjan kinmâ yuwu sâam ekyongop. “Bukulipne, yuwu sâamune nângânet. Nâne Mosehât girem den otmu poropete yengât den ya kerehâk lâum manmâ gamune Anitâne nekmu ârândân otmâp. Biwinane yawu nanjan.”

² Yawu sâmu hotom uminiwi ya yengât kunyene, kutne Anania sâam, yâkne lok nombotne Paulohât gotjan kinbi ya yuwu sâam ekyongop. “Yene ândâpne huhuget.”

³ Yawu sâam ekyongomu Paulone yuwu sâam purik pilawanjiop. “Nimbilangge yâhâp. Yakât otmâ Anitâne gohowuap. Mose otmu papatolipnennane den kulemguwu ya gâne lâum lohimbine sâam hâreningiwuatgât papatolipnennane âi sâam gihim katgekjetâ kinsat. Yawu gârâmâ gâne nâhât “Ândâpne huhuget” sâam ekyongoat yan girem den ya lonngâeat.” Yawu sâop.

⁴ Yawu sâmu gotjan kinbine yuwu sâam ekuwi. “Anitâhât hotom umai ya yengât kunyene ya hâim hilitsat.”

⁵ Sânetâ sâop. “Bâe, otmâ tâpikguan. Mose ne den âlâ yuwu kulemguo. “Papatolipyene âlâ me âlâhât ki sâam bâleyingiwuat.” Den yawu kulemguo tap. Yawu gârâmâ lok yu Anitâhât hotom umai ya yengât kunyene otmâ mansap ya ki nângâmâk den oan.” Yawu sâop.

⁶ Yâhâ lok menduhuakmâ tatbi ya nombotne Sarukaio. Yâhâ nombotneâmâ Parisaio. Yakât otmâ Paulone yuwu sâam ekyongop. “Bukulipne, yuwu sâamune nângânet. Nâmâ Parisaio komolân gâtne. Otmu awone sesene yawuâk Parisaio lok manowot. Yawu otmâ Anitâne mumunambâ mem yahatnenekbuap yawu nângâm biwinane memâk mansan. Topne yakât otmâ den âiân katnekjetâ kinsan.”

⁷ Yawu sâam ekyongomu Parisaio otmu Sarukaione den kaknan sahangim hionakbi. ⁸ Topne yuwuhât den kaknan sahangim hionakbi. Parisaione den kalimbu yu nângânetâ bulane otmâp. “Anitâne mumunambâ mem yahatnenekbuap.” Otmu âlâmâ yuwu “anelo katyekmu tai”.

Otmu bâiņeâmâ yuwu, “Weke bâleņeņe lohimbi nombotņe mângâeyekmu umatņe kakņan manmai.” Yâhâ Sarukaioņeâmâ den kalimbu yu nâņgâņetâ ki bulâņe otmap. ⁹ Yakât otmâ Paulohât den ya nâņgâm denyeņe kakņan sahaņgiwi. Yawu otmâ arinjetâ Parisaio nombotņe Mosehât girem den lohimbi kâsikum yinġiminiwi yâkņe yahatmâ yuwu sâm Sarukaio ekyongowi. “Nen Parisaio lok yukât nâņgâmunņe tosa âlâ ki tatbaņgiap oap. Yâhâ aņelo me weke bâleņeņe den ya biwiņan katmu lohimbi ekyongomap mâne yakât gurâ den âlâ ki sâmbâin. Pesuk yap.

¹⁰ Yawu sâm Sarukaio ekyongonjetâ tepyeņe yahatmu kuk oraņģinjetâ tembe lâu yengât kunyeņeņe yekmâ tepņe kalihumu Paulo mem kuņetâ mumap sâm tembe lâulipne ekyongomu hohetyeņan ge Paulo dâim emetyeņehen âwurem ari katņetâ talop.

¹¹ Otmu emet omoņ otmu yan Kutdâņe Paulo tetewaņgim yuwu sâm ekuop. “Biwihe ki orotok sâmu manbuat. Nâhât den pat âlepņe Yerusalem kapi ambolipņe ekyongorâ naņgai yakât dopņeâk ari Roma kapi ambolipņe ekyongorâ nâņgânmai.” Yawu sâop.

Yura lok nombotņe Paulo kune sâm den hikuwi.

¹²⁻¹³ Emet haņ sâmu Yura lok nombotņe, lok yâhâp ñerek mon, yawuyaņe biwiyeņe kepeiakmâ konohâk otmâ den yuwu sâm hâreaņgim hikuwi. “Sot barak manmâ yâhâ hâmbâi Paulo kumunņe mumbuap yanâmâ sot nenom.” Yawu sâm samut kuaņgiwi. ¹⁴ Yawu otmâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyeņe otmu Yura yengât papatolipyeņe yengâlen ari den hikuwi ya ekyongowi. ¹⁵ Otmu den torokatmâ yuwu sâm ekyongowi. “Yeņe den mem Roma tembe lâu yengât kunyeņe yuwu sâm kâitgunomai. “Gâņe tembe lâulipge ekyongorâ Paulo dâim nengâlen ga katņetâ kinmu denņe yâhâpņe sâm heņģeņgunom.” Yawu sâm kâitģuņetâ Paulo dâim genomai yan nenņe mâtâwân teņģâ tatmâ kunom.” Yawu sâwi.

Den hikuwi ya Paulo behâtņe nâņgâm taka yayaņe ekuop.

¹⁶ Den sâm hikuwi ya Paulo behâtņe nâņgâop. Nâņgâm tembe lâu yengât oponyeņan yâhâ yayaņe ekuop. ¹⁷ Ekumu Paulone tembe lâu yengât kunlipyeņe âlâ yuwu sâm ekuop. “Yengât kunyeņe pato yâkâlen naom yu dâim arirâ den umatņe âlâ ekuwuap.”

¹⁸ Yawu sâm ekumu dâim kunyeņe yâkâlen ari yuwu sâm ekuop. “Naom yu gâhâlen dâim takamune den umatņe âlâ ekgohoâk sâm Paulone eknohomu dâim gâhâlen takan.”

19 Yawu sâam ekumu kunyene yane lok sihan ya dâim endânân ba kinmâ halowân yuwu sâam âikuop. “Wuân den eknohowe sâam takat?”

20 Sâamu sâop. “Hândâhân Yura lok nombotjane den perâkne yuwu sâam katjetâ takawuap. “Hotom umai ya yengât kunlipyene otmu Yura yengât papatolipyene nen orowâk menduhuakmâ Paulohât den yâhâpne sâam hejengegunom. Yakât otmâ tembe lâulipge ekyongorâ Paulo dâim genomai.” Den perâkne yawu sâam katjetâ takawuap. 21 Yawu gârâmâ lok dondâne, lok yâhâp nerek mon, yawuyane biwiyene kepeiakmâ konohâk otmâ sot barak mansai. Yawu manmâ Paulo kujetâ mumbuap yanâmâ sot nenomai yakât sâam hârengim den hikuai. Yawu otmâ hândâhân tembe lâulipge ekyongorâ Paulo dâim mâtâwân genomai yan lok yane tejgâen tatmâ kunomai. Yakât otmâ den matje katyinjigiuwat yakât mambotsai.”

22 Sâamu sâop. “Bâin, den eknohoat yu lok âlâ kiâk kârikne ekuwuat.” Yawu sâam hârewangim hângângumu gem ariop.

Tembe lâu yane Paulo dâim Kaisaria kapiân ariwi.

23-24 Tembe lâu yengât kunyene patone tembe lâu yengât kunlipyene yâhâp yuwu sâam ekyotgop. “Tembe lâulipne 200 meyekmutâ kâiyene hân tâlim arinomai. Otmu lok 70 meyekmutâ yâkneâmâ beâsi kakjan arinomai. Otmu lok 200 meyekmutâ yâkneâmâ ingep lâuakmâ arinomai. Paulo ikneâmâ beâsi kakjan ariwupgât nanjan. Yawu otmâ Paulo galemgum hejengegunom kiap pato âlâ, kutje Peliki, Kaisaria kapiân tap yâkâlen dâim arinomai.” 25 Yawu sâam ekyotgom Pelikihât pepa yuwu kulemgum katbangiop.

26 “O bukune Peliki.

Âlepne nanje gâ kiap pato mansat. Nâne tep âlep nângâhihim topne yuwuhât ekap yu kulemgum katgihian. 27 Tembe lâulipnane lok mem gâhâlen takai yukât kutje Paulo sâam. Yâkât topne yuwu. Yura lok nombotjane mem kune sâam otbi. Yuwu gârâmâ lok yu Roma amboje. Yakât otmâ nâne tembe lâulipne meyekmune ari Yura bâtyenambâ mem kâpekbin. 28 Otmu yâkne topne girawuhât kune sâam otbi ya nângâwe sâam yâhâlen hotom umai ya yengât kunlipyene otmu Yura yengât papatolipyene ekyongomune menduhuakmâ den âiân katbi. 29 Den âiân katmâ mem âi pâi tuhuwi yamâ denyene nângâmune kumunje mumbuapgât dop ki oap. Me pâi emetjan katmunje tatbuapgât dop gurâ yawuâk ki oap. Yura yengât papatolipyene lok yu orop girem denyene yakât sâam den kakjan sahanginetâ nângâwan. 30 Otmu oran lok nombotjane Paulo kune sâam otmâ den hikuwi yakât den pat nângâm gâhâlen hângângumune takap. Yakât otmâ Yura

lok nombotņaje Paulo hakņan sâwi ya ekyongomune gâhâlen taka sâm tetem ekgohoņetâ nâņgâm den âiân katbuat. Den yawuâk.

Nâ bukuhe,
Kalaurio Lisia.”

³¹ Pelikihât ekap yawu kulemguoop ya yitgimu tem lâuwanņim tembe lâulipņe meyekmutâ Paulo mem Antipatiri kapiân ariwi. ³² Otmu emet haņ sâmu tembe lâu nombotņe kâiyeņe hân tâlim ariwiņe purik sâm âwurem ariwi. Yâhâ beâsi kakņan ariwiņeâmâ Paulo dâim Kaisaria kapiân ariwi. ³³ Kaisaria kapiân yâhâ pelikihât emelan ari pepa ya mem waņetâ sâlikuop. ³⁴ Sâlikum yuwu sâm Paulo âikuop. “Gâ wonân gâtņe?”

Sâmu sâop. “Nâ Kilikia hânân gâtņe.”

³⁵ Sâmu sâop. “Den âiân katgekne sâm oaiņe takanņetâ gâhât den sâm hârehihinom.” Yawu sâm tembe lâu ekyongomu Paulo dâim lok kutdâ âlâ, kutņe Herot, yâkât emelan yâhâ katņetâ tatmu mem galemņum tatbi.

24

Yura lok yaņe Kaisaria kapiân ari Paulo hakņan sâwi.

¹ Hilâm mome pesuk sâmu hotom uminiwi ya yeņgât kunyeņe pato âlâ, kutņe Anania sâm, ya otmu Yura papatolipyeņe nombotņe otmu den tângu tângu lok âlâ, kutņe Tetulo sâm, yâk kerekņe Kaisaria kapiân ge kiap Peliki yâkâlen ba Paulohât hakņan sâwi. ² Den hakņan sâņetâ, kiapņe tembe lâu ekyongomu Paulo dâim den âiân katņetâ kinmu Tetuloņe yahatmâ kiap yuwu sâm ekuop.

“O Kiapnenņe Peliki. Âlepņe nanņe galemņongorâ buku konok manmain. ³ Otmu kuwiknenekdâ orotmemenenņe âlepņeâk otmâ manmain. Yakât otmâ nen kerekņe heroņe nâņgâhihim mepaeheksain. ⁴ Yawu gârâmâ den sâmune kâlep otmappât gâņe gârâmâ nâņgânihirâ den tâlâwâk âlâ sâwe. ⁵ Lok den âiân kinsap yukât nâņgâmunņe dondâ bâleap. Komot âlâ, kutyeņe Nasaret sâm, yâk yeņgât kunyeņe otmâ manmâ lok yuņe Anitâhât den kelaņgatmâ lohimbi biwiyeņan gemap. Yawu otmâ hânņan kulemņan ari Yura lohimbi kuk otņetâ kapam teteâkgât kendâyiņim meme sâsâ tuhuyekmâ mansap. ⁶ Otmu nenņe Anitâ mepaem nengât opon kâmbukņan yâhâ orotmeme âlâlâ otmain yakât mâtâp maņguningiwe sâm otmâ pâku lok âlâ dâimu opon kâmbukņan yâhâre sâm otmutâ yan mewin. Yawu otmâ Moseņe girem den âlâlâ kulemguoop ya lâum den sâm hârewaņgine sâm otbin. ⁷ Yawu otmunņe kiap pato Lisiaņe taka nengât bâtnenņambâ miop. ⁸ Yawu otmâ gâhâlen taka den âiân katņet sâm hâņgânnongomu takain.

Yakât otmâ topņe girawuhât den âiân katmunņe kinsap ya gikak âikurâ sâam tetewuap.”⁹ Tetuloņe yawu sâam ekumu Yura lok orowâk takawiņe tângum denņe hohewi.

Pauloņe sârereakmâ kiap Peliki den ekuop.

¹⁰ Tetuloņe yawu sâam ekumu Pelikiņe Paulo ekmâ hâmeņaak otmu yahatmâ yuwu sâam ekuop. “Gâ nengât kiap pato mandâ yambu sambe pesuk yap. Yawu otmâ nengât orotmeme kerehâk nâņgâm meteate. Yakât otmâ ki nâņgâm kiwiliņmâ den ekgohowe. ¹¹ Emelâk nâņe Anitâ mepaewe sâam Yerusalem kapiân yâhâwan. Yawu otmune hilâm kâiân yâhâp pesuk yap. Sâp ki kâlep oap yakât otmâ yu ya otmâ gan ya ekgohomune nâņgârâ biwihe yâhâp otbuap otmuâmâ lohimbine nekbi ya âiyongorâ sâam tetem ekgohonomai.

¹² Aiop, opon kâmbukņan yâhâwan yan lohotņan tatmâ lok âlâ me âlâhât den kakņan âlâ ki sâawan. Me miti emetņe tatmâ arap yan yâhâm gem me kapi sombemân bam gam otban yan gurâ lohotņanâk manmâ lohimbine kapam kuņetgât âlâ ki kendâyingiwani. Yâku lohotņanâk manmune nekbi. ¹³ Yakât otmâ lok yuņe imbiâk haknan sâam den ekgohoai yakât bulâņe âlâ tiripgohonomaihât dop âlâ ki tap. ¹⁴ Yakât otmâ yuwu sâamune nâņgâ. Mâtâp âiņe teteop yakât Yura papatolip-nenņane nâņgâņetâ ki bulâņe oawâke yamâ benņe nâņeâmâ nâņgâmune bulâņe otmap. Yawu gârâmâ, emelâk Mosenņe den kulemguop otmu Anitâhât poropetelipņane den kulemguwi ya nâņe tiņâk lâuman. ¹⁵ Otmu Anitâņe lohimbini âlepņe otmu lohimbini bâleņe ya kerehâk mumuņambâ mem yahatyekbuap yakât lok yuņe nâņgâņetâ bulâņe otmap. Otmu nâhurâ yawuâk nâņgâmune bulâņe otmap. ¹⁶ Otmu lohimbini âlâ me âlâņe nâņgâm bâlenihimai sâam uwawapņe bia otmâ manmâ gan. Yawu otmâ manmune Anitâņe biwine ekmu ârândâņ otmap biwinane yawu nanņan.

¹⁷ Yâhâ emelâk embâņân nâņe Yerusalem kapi pilâm kâlepņehen ari manmune yambu nombolân yâhâp mon pesuk sâop. Yawu gârâmâ kapi ya ambolipņane bukulipne Yerusalem kapiân mansai ya tânyongone sâam tewetsenņe menduhum nihiņetâ hoņ bayingim mem âwurem takawan. Âwurem taka Yerusalem kapiân yâhâ bukulipne yingimune mewi. ¹⁸ Otmu sâp yan Yura nengât orotmeme âlâ tap ya watmâ Anitâhât hotom umbe sâam opon kâmbukņan yâhâwan. Opon kâmbukņan yahan mâne lok haknan sâam taiņe mem tetenekbi. Mem tetenekbi sâp yan lohimbini yan kinbine kuk otmâ kapam âlâ ki kuwi. ¹⁹ Yawu gârâmâ Yura lok nombotņane Asia hânângembâ kandi taka tatbine den haknan sâwi. Otmu girawu otmâ hilipguwan yakât âlepņe

gâhâlen den sânomai. ²⁰ Yâhâ tembe lâu yengât kunyene patone hotom umai ya yengât kunlipyene otmu Yura nengât papatolipnenne ekyongomu menduhuakmâ den âiân mem katnekjetâ kinban. Yawu otmâ âi pâi tuhunekmâ wuân tosa otmune mem tetewi ya lok kinsai yune sâm ekgohonjetgât nanjan.

²¹ Yâhâ den âiân katnekjetâ kinmâ den konohâk ekyongomune nombotjane nângâjetâ bâleop yamâ yuwu. “Anitâje mumujambâ mem yahatnenekbuap biwinane yuwu nanjan. Yakât otmâ den âiân katnekjetâ kinsan.” Yawu sâm ekyongowan.

²² Yawu sâm ekuop. Yâhâ Pelikije Yesuhât den pat âlepne nângâm henjenguop. Yakât otmâ kuyingim yuwu sâm ekyongop. “Tembe lâu yengât kunyene pato, kutje Lisia sâm, yâkne Yerusalem kapiângembâ takawuap yan denyene sâm hârewom.” ²³ Yawu sâm tembe lâu âlâne Paulo galemgum kinop ya yuwu sâm ekuop. “Paulo mem lohotjan galemgum kinbuat. Otmu bukulpjane ga tângune sâm otnomai yanâmâ ki kuyingiwuat.” Yawu sâop.

Paulo mem pâi emetjan katjetâ tatmu yambu yâhâp pesuk sâop.

²⁴ Pelikije Yura imbi miop, kutje Durusila sâm. Yakât otmâ imbiânit den sâsâ emetjan yâhâ tembe lâulipne ekyongomu Paulo dâim gawi. Dâim ganjetâ kinmâ lohimbije Yesu Kiristohâlen biwiyanane kepeim biwi sânduhân manmai yakât topne ekyotgop. ²⁵ Yawu gârâmâ den topne topne torokatmâ yuwu ekyotgop. Nenne buku oranjim uwawapne bia manmain yakât topne ekyotgop. Otmu âlâmâ biwinenne galemahom lohotjan manmain yakât topne ekyongop. Otmu âlâmâ sâp patoen lohimbî kerekne otmai memai yakât topne Anitâje ekmâ âlâku ikjiâk ikjiâk den âiân mem katyekmâ matje yingiwuap yakât topne ekyotgop. Yawu ekyotgomu nângâm Pelikije gorâwanjimu yuwu sâm ekuop. “Yiwereje sâp pesuk yap. Yakât otmâ hâmbâi tembe lâulipne âlâkuâk ekyongomune mengekma ganjetâ den huhurom.” ²⁶ Yawu sâop. Yawu sâm tembe lâulipne ekyongomu Paulo dâim ariwi. Yâhâ Paulone pâi emetje puluhum tewetsenne nihimu membom sâm Pelikije yâk orop den kâlep huhum manmâ gaowot.

²⁷ Otmu Yura yengât papatolipyenane herone nângâwanjinetgât Pelikije Paulo ki holanop. Yakât otmâ pâi emetjanâk tatmâ gamu yambu yâhâp pesuk sâop. Otmu Peliki arimu yâkât gewâkjan kiap âlâ, kutje Porokio Pesto sâm, ya Roma yengât kunyene hângângumu taka galemylene otmâ manop.

25

Roma yengât kunyenaje den sâm hârewangiâkgât Paulone sâop.

1 Roma yengât kunyenaje kiap Pesto âi sâm wanmâ hângângumu Kaisaria kapiân takaop. Takamu hilâm kalimbu pesuk sâmu Kaisaria kapi pilâm Yerusalem kapiân yâhâop. ² Yan yâhâmu hotom uminiwi ya yengât kunlipyenje otmu Yura yengât papatolipyenaje yâkâlen menduhuakmâ Paulohât hakņan sâwi. Otmu “Paulone Kaisaria kapi pilâm Yerusalem kapiân takamu tengâen tatmâ kunom,” sâm den hikuwi. Yakât otmâ ³ “Paulo Yerusalem kapi yuân hângânguņetâ takaek,” yawu sâm Pestone den katmu tembe lâulipņe yengâlen ariâkgât ulitguwi.

4 Ulitguņetâ Pestone yuwu sâm ekyongop. “Paulo Kaisaria kapi yakât pâi emetņan tap. Nâņe kapi yuân tipņe tatmâ âwurem gewom. ⁵ Yakât otmâ yengât kunlipyenje nâ orowâk Kaisaria kapiân arimunņe Paulo den âiân mem katmune kinmu hakņan sânomai.”

6 Yawu sâm ekyongomu hilâm bâlâk ñerek mon pesuk sâmu, Yerusalem kapi pilâm Kaisaria kapiân gewi. Yâhâ emet han sâmu Pestone den sâsâ emetņan yâhâ tembe lâulipņe ekyongomu Paulo dâim ga katņetâ kinop. ⁷ Yawu otmâ Yura yengât papatolipyenje Yerusalem kapiângembâ gewiņe hawamgum kinmâ den umatņe âlâlâ hakņan sâwi yamâ bulâņeâmâ ki teteop. ⁸ Yawu otņetâ Paulone sârreakmâ denyenje kakņan yuwu sâop. “Nâņe Yura nengât girem den âlâ ki lonğâem manmâ gan. Me opon kâmbukņan ki yâhâm otmâ hilipguman. Me Roma yengât kunyenje ki sâm ge katman. Me yâkât ki nâņgâm bâlewanğiman.”

9 Yawu sâmu Yura yengât papatolipyenaje herone nâņgâwanğiņetgât nâņgâm Pestone yuwu sâm Paulo âikuop. “Tembe lâulipņe ekyongomune menğekmâ Yerusalem kapiân yâhâņetâ yan denge sâm hârehihiwomgât naņgat me bia?”

10 Sâmu sâop. “Roma yengât den sâsâ emetņe yuân katneņetâ kinsan. Yakât otmâ gâņe yuân tatmâ nâhât den sâm hârenihiwuat. Gikahâmâ nâhât topne naņgat. Nâņe Yura lohimbî âlâ me âlâ ki mem bâleyekmâ manmâ gan. ¹¹ Yawu gârâmâ girem den âlâ kum kâpekban mâne âlepņe nohombâi. Yâhâ gâņe den âiân katnekdâ kinsan. Otmu yâkņe den hakņan sânomai yakât bulâņe ki tetewuap otmuâmâ lok âlâ me âlâņe menekmâ yâk yengât bâtyenjan katneknomaihât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ Roma yengât kunyenje ikņak denne sâm hârenihiwuapgât naņgan.” Yawu sâm ekuop.

¹² Yawu sâam ekumu Pestone yakât topne nângâwe sâam ikne bukulpne nângân nângânyene orop yakât âiyongop. Âiyongomu alahu gulahu otmâ matne ekuwi. Matne ekujetâ lauyenan mem Paulo yuwu sâam ekuop. “Roma nengât kunnenne ikjak den sâam hârehihiwuapgât nangat. Yakât otmâ yâkâlen hângângohomune ariuwat. Yawu.” Yawu sâam ekuop.

Lok kutdâ ala, kutje Akiripa sâam, yâkne Pestohâlen ariop.

¹³ Hilâm âlâen lok kutdâ âlâ, kutje Akiripa sâam, garinâit Pesto herone otbângire sâam Kaisaria kapiân giowot. Yâhâ Akiripa garine yâkât kutje Beanike. ¹⁴ Hilâm âlâen Pestone Paulohât den pat ya Akiripa yuwu sâam ekuop. “Kiap hângine, kutje Peliki sâam, yâkne lok âlâ, kutje Paulo sâam, pâi emetjan katmu tatmu âi pilâm ariop. ¹⁵ Otmu Yerusalem kapiân yâhâwan sâp yan Anitâhât hotom umai ya yengât kunlipyene otmu Yura yengât papatolipylene nâhâlen ga menduhuakbi. Yawu otmâ nâne Paulohât den sâam hârewangimune kujetâ mumbuapgât nângâm den âlâlâ hakjan sâwi. ¹⁶ Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâne lok âlâhât hakjan sâmai yanâmâ nâne Roma nengât orotmeme âlâ watmâ angoân lok ya mem den âiân katman. Yawu otmune den ambonane lok yakât senjan kinmâ hakjan sânetâ yan sârereakmâ ya sâam purik pilâyingimap. Yawu otmâ den sâam hâreyingiman yakât topne Yura papatolipne ekyongowan. ¹⁷ Otmu sâp ki kâlep otmuâk Paulo hakjan sâne sâam otmâ nâhâlen takawi. Otmu emet han sâmu ekyongomune ganjetâ den sâsâ emetjan yâhâ menduhuakbin. Yawu otmâ tembe lâulipne ekyongomune Paulo dâim ga katjetâ kinop. ¹⁸ Yawu otmâ Yura yengât papatolipylene den hakjan sânetâ nângâmune tânjât olop. Yâkne Paulo orop yengât girem den âlâhât sâam kuangim tatbi. ¹⁹ Otmu lok âlâ, kutje Yesu sâam, emelâk muowâke yamâ benje “Anitâne mumunambâ mem yahatmu mansap,” yawu nângâm Paulone lohimbî ekyongomap. Yakât otmâ Paulone den yawu ekyongomap ya gurâ yawuâk den kakjan sahangiwî. ²⁰ Yawu orangim kinbi yakât otmâ girawu otmâ den bulâne mem tetewom sâam kopa otban. Yawu otmâ Paulo yuwu sâam ekuwan. “Tembe lâulipne ekyongomune mengekâm Yerusalem kapiân yâhânetâ yan denge sâam hârehihiwomgât nangat me bia?”

²¹ Sâamune sâop. “Roma yengât kunyene ikjak denne sâam hârenihiwuapgât nangan. Yakât otmâ pâi emetjan katnekdâ tatmâ yâkât mambotmâ manbom.” Yawu sâop. Yakât otmâ tembe lâulipne ekyongomune pâi emetjan mem katjetâ tatmâ gap.”

²² Pestone yawu sâam ekumu Akiripane yuwu sâop. “Lok ya ikne launambâ den gemu nângâwehât nangan.”

Sâmu sâop. “Hândâhân ekgohomu nângâwuat.”

²³ Emet hanj sâmu Akiripa yet Beanike yâkne menjâleakmâ den sâsâ emetjan yâhâmutâ tembe lâu yengât kunyenje pato otmu kapi ambolipne yahat yahatne betyetjan yâhâwi. Otmu Pestone tembe lâulipne ekyongomu Paulo dâim ga katjetâ kinop. ²⁴ Sâp yan Pestone yuwu sâm ekyongop. “Lok kutdâ Akiripa otmu bukulipne, yuwu sâmune nângânet. Yura lohimbi Kaisaria otmu Yerusalem kapiân mansainje nâhâlen taka lok kinsap yu kumunne mumbuapgât den hakoek eknohomai. ²⁵ Yawu gârâmâ nâne den âiân katmune kinmu âi pâi tuhum tosa âlâ ki mem tetewan. Yawu gârâmâ ikne nângân nângânjanjeâmâ Roma kunnennane denje sâm hârewanjiwuapgât nangap. Yakât otmâ yâkâlen hângângumune ariwuap. ²⁶⁻²⁷ Yâhâ yâkne wuân otmu bâleop yakât pâi emetjan katmune kinsap yakât topne nângâm pâpguan. Yakât otmâ den imbiâkbân kulemgum kunnennahâlen hângângumune arimap sâm pilâwan. Yawu otmâ lok kutdâne Akiripa otmu bukulipne yenje âi pâi tuhunjetgât tembe lâulipne ekyongomune dâim ga katjetâ kinsap. Wuân otmu bâleop yakât topne yenje mem tetenomai otmuâmâ yakât den pat kulemgum katmune ariwuap.” Yawu sâm Akiripa ekuop.

26

Paulone ikne topne sâm Akiripa ekuop.

¹ Yawu otmâ Akiripane Paulo yuwu sâm ekuop. “Gâku sârereakdâ nângâwe.” Yawu sâm ekumu yahatmâ kinmâ yuwu sâm ekuop.

² “Yura lokne den haknan sâmai. Yakât otmâ âun yukârâmâ lok kutdâne Akiripa gâne nângânihirâ sârereakmâ nine topne ekgohowe. Yakât otmâ herone nângâhihian. ³ Gâne Yura nengât orotmemenenne nângâm meteat. Otmu Mosenje girem den âlâlâ kulemguop yakât nângâm sâm kuangian ya gurâ yawuâk nangat. Yakât otmâ nângânihirâ nine topne ekgohowe.

⁴ Nâ naom tipine tânjâlâmbâek Yerusalem kapiân manmâ gan. Yakât otmâ Yerusalem kapi ambolipne otmu kapi âlâlâ Kilikia hânân tatmâ arap ya ambolipnane nângânihiai. ⁵ Parisaio lokne Yura nengât girem den âlâlâ tijâk lâum orotmemenenne tânj tânjâk watmâ Anitâ mepaem manmai. Otmu nâne angoân opon kâmbukjan yâhâwan sâp yan embânjâmbâek yâk yengâlen torokatmâ manmâ gan. Yâhâ lok haknan sâm kinsainje yakât topne nangai. Yakât otmâ den yukât âiyongorâ ekgohonomaihât dop tap. ⁶⁻⁷ Nâ pâi emetjan mem katneketâ mansan yakât topne ya âlâhât bia. Anitâne tâmbâlipnenne yengât nângâm manman kârikjahât kuningiop yakât bulâne

mene sâm nen Isirae komot kâiân yâhâp mansain nen kerekņe omoņe hilâmņe Anitâ mepaem biwinenņane hikum mansain. O, lok kutdâne Akiripa yuwu sâm ekgohomune nângâ. Anitâņe manman kârikņahât pat kuningiop yakât bulâņe membomgât nanġan. Yakât otmâ Yura lok yuņe den âiân katnekņetâ kinsan. ⁸ Yâhâ Anitâņe Yesu Kiristo mumuņambâ mem yahatmu tihitnenņe otmâ tap. Yawu gârâmâ Anitâņe lohimbi mumuņambâ mem yahatnenekbuap yakât Yura lohimbi nombotņane nângâņetâ ki bulâņe otmap.

⁹ Emelâk Yesu Nasaret kapi amboņe yâkât nângâmune giop. Yakât otmâ yâkât den pat âlepņe ki sâm haok tuhuņet sâm lohimbi yâkâlen biwiyeņane kepeim manminiwi ya mem âlâlâ tuhuyekmâ hâhiwin yingiminiwan. ¹⁰ Yerusalem kapiân manban yan topņe katmâ Anitâhât hotom umai ya yengât kunlipyeņe yengâlen ari ekyongomune pepa kulemgum nihiwi. Pepa ya mem sâtyeņe lâum tembe lâu ekyongomune lohimbiņe Yesuhâlen biwiyeņane kepeim manminiwi ya kinġitņe orowâk meyekmâ pâi emetņan katyekņetâ tatbi. Otmu nombotņe den âiân mem katyekmâ yongonġetâ munomaihât sâm hâreyingġetâ nângâmune ârândân olop. ¹¹ Otmu nâņe Yura nengât miti emetņe tatmâ arap yan yâhâ mem teteyekmâ Yesu betġuņet sâm mem âlâlâ tuhuyekmâ hâhiwin yingiwani. Yawu otmâ tepne kâlâp sem pâku lohimbi yengâlen ari nengât miti emetņe kapiyeņan tatmâ arap yan yâhâm gem yongom watyekmâ gawan.

¹² Yawu otyingiwomgât hotom umai ya yengât kunlipyeņane pepa kulemgum nihim hângânnohoņetâ bukulipne nombotņe meyekmune Damasiko kapiân ariwin.”

Pauloņe Yesuhâlen biwiņane kepeiop yakât den pat

¹³ O, lok kutdâne Akiripa, gâņe nângânihirâ den torokatmâ yuwu sâmune nângâ. Damasikohât mâtâwân ari hilâm kârikņan himbimâmbâ lanġinņane siliņ siliņ sâm hâunenehop. Siliņ siliņ sâm hâunenehop ya ekmune sikopņe kârikņe pilâm irik irik sâmap ya wangim âlâ kândâkdâ olop. ¹⁴ Siliņ siliņ sâm hâunenekmu hâmbiņ gumbiņ otmâ hânân ge pare imunņe yan Yesu Kutdâne Yura nengât denân yuwu sâm eknohop. “Saulo Saulo, gâ wongât iliwetsat? Sosonġe yu me ya hilipyongomap sâm yeņe ipņe mem enġatņan hikunġetâ dâiakmâ hâhiwin nângâmap. Yakât dopņeâk nâņe meņġekmâ hekuhek-mune dâiakmâ hâhiwin nanġat.”

¹⁵ Sâmu sâwan. “Gâ âlâ?”

Sâmune kâpeknihim sâop. “Nâ hilipnohom gat. Nâ Yesu. ¹⁶ Nâņe âi sâm gihimune hoņ banihim manmâ yâhâwuat yakât

tetehihian. Yakât otmâ yahatmâ kin. Wuân me wuân ot-
 buat ya ekgohomune nângâ. Nâñe sâp yiwerene yu tete-
 hihim den ekgohoan yu otmu hâmbâi sâp âlâen tetehihim
 den ekgohowom ya lohimbi hânñan kulemñan manmâ arai
 ya yengâlen ari ekyongowuat. ¹⁷ Ekyongom ariuwat yan
 Yura lok otmu pâku lok nombotñane den ya nângâñetâ tâñât
 otmu mem âlâlâ tuhuheknomai. Mem âlâlâ tuhuhekneta
 yan nâñe tihitge otmâ bâtyenambâ mengekbo. ¹⁸ Otmu
 mâmâñe otgihimune lohimbi omoñ bâleñan manmâ Satangât
 tem lâuwangimai ya yengâlen ari nine den pat âlepñe eky-
 ongorâ nângâñetâ Anitâhât lañinñane biwiyeñan pilâmu hañ
 sâyinñiwuap. Hañ sâyinñimu omoñgât manman bâleñambâ
 keterakmâ nâhâlen biwiyeñane kepeineta Anitâñe tosayeñe
 pilâyinñiwuap. Tosayeñe pilâyinñim nine nanne baratne
 sâm ikñe lohimbi yengât nângâm manman kârikñahât pat
 kuyinñiopiop ya yengât gurâ yawuâk kuyinñiwuap.” Yesuñe yawu
 sâm eknohop.

Pauloñe olop miop yakât ekyongop.

¹⁹ Lok kutdâ Akiripa, torokatmâ yuwu sâmune nângâ.
 Yesuñe himbimâmbâ ge tetenihim den eknohop ya lâum
 manmâ gan. ²⁰ Lohimbiñe orotmemeyene bâleñe bet pilâm
 Anitâhâlen biwiyeñane kepeim tem lâuwangim lohotñan man-
 nomaihât nâñe topñe katmâ den pat âlepñe ya Damasiko
 kapi ambolipñe ekyongowan. Otmu kapi ya pilâm Yerusalem
 kapiân âwurem taka yawuâk ekyongowan. Otmu yapâ ari
 kapi tipi tapi Yuraia hânân tatmâ arap ya ambolipñe ekyon-
 gowan. Otmu bâñeâmâ pâku lohimbi yengâlen ari den pat
 âlepñe ya ekyongowan. ²¹ Yawu otmâ âwurem taka Yerusalem
 kapiân yâhâwan. Otmu Anitâ mepaewe sâm opon kâmbukñan
 yâhâmune yan menekmâ nohone sâm otbi. ²²⁻²³ Yamâ Anitâñe
 tihitne otmâ gap. Yakât otmâ âun yukârâmâ senyeñan kinmâ,
 lok yahat yahatñe otmu geheñe, yen kerek Yesuhât den pat
 âlepñe ekyongoan. Den ekyongoan yu den âñe bia. Anitâñe
 tihitnenñe otbe sâm ikñe hoñ bawa hângângumu ge lohimbi
 lok otmâ manop. Yawu gârâmâ lok nombotñane yâkât hâkân
 otmâ mem bâleñe âlâlâ mângâñetâ sât gum muop. Muowâke
 yamâ benñe Anitâñe mumuñambâ mem yahatmu tap. Yakât
 otmâ nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbiñe yâkâlen
 biwinenñane kepei manmâ yâhâm munom otmuâmâ nen
 gurâ yawuâk Anitâñe mumuñambâ mem yahatnenekbuap.
 Yesuhât den ekyongoan yu emelâk emet inânñan Mose otmu
 Anitâhât poropetelipñane kulemguiwi.” Yawu sâm ekyongop.

²⁴ Pauloñe yawu sâm ekyongomu Pestone uk sâm yahatmâ
 den kârikñan yuwu sâop. “Paulo, gâ biwihe gulip oap. Nângân

nângân emetjan sâp kâlep manmâ gaon yanjak mon biwihe gulip oap.” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâmu Paulone yuwu sâmu purik pilâwanjiop. “O lok kutdâne Pesto, biwine ki gulip oap. Den ekgohoan yu bulâne. Gârâmâ gâneâmâ pup takat. Yakât otmâ Yura nengât topnenne ki nanjat. ²⁶ Yawu gârâmâ bukuhe Akiripaneâmâ topnenne nângâm meteap. Emelâk embânâmbâek Anitâhât poropetelipjane den kulemgui yakât bulâne tetekjan tetemu ekmâ yakât topne ki hâum pâpgumap.”

²⁷ Paulone Pesto yawu sâmu ekum benne purik sâmu Akiripa yuwu sâmu ekuop. “Lok kutdâne Akiripa, yuwu âihohowe. Anitâne emelâk poropetelipne den ekyongomu kulemgui ya nângârâ bulâne oap me bia? Nângâmune biwihane nângârâ bulâne oap yakâ.”

²⁸ Sâmu Akiripane sâop. “Gâne Yesuhât topne eknohorâ yâkâlen biwine in yawu ki katbom.”

²⁹ Sâmu sâop. “Yesuhâlen biwihe in yawu katbuat, me biwihe alitmâ manmâ yâhâuwat yakât ki nanjan. Yawu gârâmâ Yesuhâlen biwinahe kepeim yâkât den pat âlepne ekgohoan yu gâ otmu lok kinsai yuhe nângânetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyejane kepeinomialhât Anitâ ulitgum mansan. Nâne yu ya otmâ mansan yawuâk otmâ manomialhât nanjan. Yamâ ipne hikunekmâ pâi emetjan katnekjetâ kinsan yakât ki yan.” Yawu sâop.

³⁰ Yawu sâmu tinj pilâmu yahatmâ den emetjambâ ge iton galaŋ otmâ ariwi. ³¹ Otmu Akiripa, Pesto, Beanikene yuwu sâmu alahuwi. “Lok yu den âiân katmâ âi pâi tuhuainâke yamâ benne kujetâ mumbuapgât dop ki oap. Me pâi emetjan katjetâ tatbuapgât dop gurâ yawuâk ki oap.” ³² Yakât topne sâmu alahu gulahu otjetâ Akiripane Pesto yuwu sâmu ekuop. Roma kunnene iŋjak den sâmu hârewanjiuwapgât Paulone ki sâop mâne gâne holaŋdâ ge ari manbuap.” Yawu sâop.

27

Wanġa patone Paulo mem Roma kapiângen ariop.

¹ Pestone Paulo hângângumu Roma kapi Italia hânân tap yan ariuwapgât sâpne kalop. Yâhâ sâp ya tâlâhumu tembe lâulipne ekyongomu Paulo pâi emetjambâ mem saru ginjan genetâ peneyiŋiwin. Yâhâ Roma yengât tembe lâu komot âlâ, kutyeŋe “Roma lok kutdâhât komot,” ya yengât kunyeŋe âlâ, kutje Yulio sâmu, yâkne Paulo otmu pet kulem lok nombotne âlâ galemyongoâk sâmu Pestone bâtnan katyekbi. ² Otmu sâp yan wanġa pato âlâ Aramitem kapi yakembâ taka talop. Wanġa ya Asia saru ginjan kapi tipi tapi tadmâ arap yan ariwe sâmu olop. Yawu otmâ lok âlâ, kutje Aristako

sâm, yâk Tesalonike kapi Makeronia hânân tap ya amboņe, yâk orowâk waņgaen yâhâwin. ³ Waņgaen yâhâmunņe yapâ pilâm menenekmâ ariop. Emet haņ sâmu waņga ya Siron kapiân arimu Yulioņe Paulo nâņgâwaņgimu waņgaembâ ge bukulpņe yeņgâlen ariwin. Bukulpņe yeņgâlen arimunņe sot um ningiņetâ nemunņe mâtâpgât senņe âlâlâ menduhum ningiwi. ⁴ Ya mem pilâyekmâ âwurem ge waņgaen yâhâmunņe menenekmâ ariop. Otmu ariwinângembâ siru pato pilâmu yakât otmâ Kipiro mâtuņa otmu Asia hân pato ya hohetyetņan ariwin. ⁵ Otmu Kilikia Pampilia hân hâlâņmâ ari saru gulunę hâtikgum ba Mira kapi Likia hânân tap yan ariwin. ⁶ Yan ari waņgaembâ gewin. Otmu waņga âlâ Alesandiria kapiângembâ taka talop yaņe Italia hânângen ariwe sâm olop ya Yulioņe mem teteop.

⁷⁻⁸ Yakât otmâ waņga yan yâhâmunņe menenekmâ ari siru pato pilâmu yaņak lohotņanâk Kiniro kapiân ariop. Yan ari sirunę wi sâm waņga mem purik pilâwe sâm otmu kapi ya wangim Kirit mâtuņa yakât hân potonņe, kutņe Salomoni sâm, ya waratgum ariwin. Otmu saru gulunę âlâ, kutņe Saru Gulunę Âlloņgo sâm, ya Lasia kapi gotņan tap yan arine sâm hâi hâiņe otmu ariwin.

Waņga ya guhulakbuap yakât den Pauloņe ekyongop.

⁹ Saru gulunę yan tatmunņe sikop sâpņe tâlâhuop. Yakât otmâ Pauloņe girem den yuwu sâm Yulio, waņga amboņe otmu nep lok yeņgât kunyeņe ekyongop. ¹⁰ “Sâmune nâņgâņet. Kapi yu pilâm arinomgât dop âlâ ki oap. Yâhâ pilâm arinom otmuâmâ siru pato bâleņe pilâmu waņga guhulakmu senņe âlâlâ biatmu sarunę nen kerek harannongowuap yakât nâņgâm kiwiliņ oan.” ¹¹ Yawu sâm ekyongomu nep lok yeņgât kunyeņe otmu waņga amboņaņe denņe kuwaņgimutâ Yulioņe yâk yetgât denâk nâņgâop. ¹² Yâhâ saru gulunęan tatbin ya ekņetâ sikop sâpņan waņgaņe yan tatbuapgât dop ki olop. Yawu gârâmâ Kirit mâtuņa yan saru gulunę âlâ tap, kutņe Poiniki sâm. Poiniki saru gulunę yakât hân hâmeņaņe siru kâtâpgumap. Yakât otmâ Yulioņe yuwu sâm eknongop. “Poiniki saru gulunęan ari tatnom. Otmu gelâk sâpņe tetemu yapâ pilâm Roma kapiângen arinom.” Yawu sâm ekyongomu yapâ pilâm ariwin.

Siru pato pilâop.

¹³ Otmu betnennęhembâ siru inin kumu ip sâhâtwi ya mem dâiņetâ gamu waņgaņe menenekmu Kirit ginņe hâlâņmâ ariwin. ¹⁴ Arimunņe pumņehembâ siru pato bâleņe pilâop, yakât kutņe Kahu sâm, ¹⁵ yaņe kum waņga lâum purik pilâwe sâm olop. Yawu otmu hâhiwin pato nâņgâmâmâ pilâm in tatmunņe

ihilâk mahilâk otmâ ariop. ¹⁶ Arim arim arim mâtuŋa tipiŋe, kutŋe Kauta sâŋ, yakât nombotŋen arimunŋe tipiŋe âlepŋe olop. ¹⁷ Yâhâ waŋga yakât diŋgi saruân gemap sâŋ nep lok yaŋe mem dâiŋetâ waŋga kakŋan yâhâmu sâhâwi. Otmu neŋ kârikŋe âlâ, yakât kutŋe Siriki sâŋ, yan waŋga ya yâhâmap sâŋ yâkŋe sâŋgum pato ya dâiŋetâ gemu betnennehembâ siru pato bâleŋe pilâmu ariwin. ¹⁸ Emet haŋ sâmu siru pato bâleŋe kumu waŋga gemap sâŋ senŋe âlâlâ nombotŋe saru kâlehen lâum pilâmunŋe gemu ariwin. ¹⁹ Otmu emet haŋ sâmu siru yawuâk kumu yakât otmâ senŋe âlâlâ bâiŋe lâum panmunŋe giop. ²⁰ Otmu omoŋe hilâmŋe siru kârikŋeâk kum imu yan elem patoŋe kâtâpnongomu omoŋ sahaŋop. Yawu otmâ hiliwahonom sâŋ biwinnenŋe orotok sâop.

Pauloŋe den ekyongom mem hewewenŋe tuhuyehop.

²¹ Siru kârikŋeâk kumu yan lok nombotŋe sot ki nemâk tatbi. Yawu tatŋetâ Pauloŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Den ekyongowan ya nâŋgâŋetâ bulâŋe olop mâne Kirit mâtuŋan tep sânduk tatbâin. Yawu otmâ senŋe âlâlâ kiŋgitŋe orowâk ki gulip otbâp. ²²⁻²⁶ Yawu gârâmâ ambone Anitâŋe aŋelo âlâ hâŋgâŋgumu ge omoŋe tetenihim nohonmâ yuwu sâŋ eknohop. “Gâŋe Roma yeŋgât kunyeŋe yâkâlen ari den ekuwuatgât Anitâŋe sâŋ kalop. Anitâŋe nâŋgâhihimu lok gâ orop waŋgaen taiŋe ki hiliwahonomai. Yakât otmâ ki kiŋgitgahât otbuat.” Yawu sâŋ eknohop.

Bukulipne, yuwu sâŋmune nâŋgâm biwiyenŋe huruŋ sâek. Waŋga yuŋe bulâŋanâk huhuakmâ gulip otbuawâke yamâ benŋe nenâmâ ki hilipnongowuap. Siru pato bâleŋe pilâmu waŋga lâum putuk pilâmu mâtuŋa âlâhât sâŋŋan kumu huhuakbuap. Yawu otmu nenŋe âlepŋe hikinŋan yâhânom. Anitâhât aŋeloŋe den yawu eknohomu nâŋgâm biwi yâhâp ki oan. Den eknohoap yukât bulâŋe bulâŋanâk tetewuap.” Pauloŋe yawu sâŋ ekyongom biwiyenŋe mem hewewenŋe tuhuop.

²⁷ Siru pato bâleŋe pilâmu waŋga ya bam gam purik gurik otmu tatmunŋe Sande yâhâp pesuk sâop. Otmu omoŋe tânâmŋan waŋga nep lokŋe “hân utâpŋuain mon” sâwi. ²⁸ Yawu sâŋ “yakât dopŋe pilâm ekne,” sâŋ ip pilâŋetâ amokŋan ge kumu yan yakât dopŋe mita lok konok ŋerek lok âlâhât bâlâk ŋerek yawu olop. Otmu yapâ tipiŋe ari âlâku ya pilâŋetâ ge kumu yan yakât dopŋe mita lok konok ŋerek lok âlâhât bâtnombot yawu olop. ²⁹ Otmu neŋ kârikŋan yâhâmain sâŋ kiŋgityenahât otmâ, waŋga betŋan aŋga imbât talop ya pilâŋetâ giop. Yawu otmâ “emet haŋ sâek,” sâŋ ulitgum tatbi. ³⁰ Tatmâ nep lokŋe pilânenekmâ arine sâŋ otmâ diŋgi âlâen yâhâ den

mem yuwu sâwi. “Nenŋe diŋgi yu mem wanŋa hâmenjan yâhâ wanŋahât anŋa âlâ pilâmunŋe gewuap.”

³¹ Yawu sânetâ nânŋâm Paulonŋe Yulio otmu tembe lâulipŋe yuwu sâm ekyongop. “Nep lok yuŋe pilânenekmâ ariŋetâmâ, nen saruân gemunŋe harannongowuap.”

³² Yawu sâm ekyongomu ipŋe mem diŋgi sâhâwi ya hârem pilânetâ diŋgi ya saru kakŋan ihilâk mahilâk bam ariop.

³³ Emet enŋatŋe nânŋâmu yan Paulonŋe lok kerehâk yuwu sâm eknongop. “Nen sot ki nem tatmunŋe Sande yâhâp pesuk yap. ³⁴ Yâhâ wâtannenŋe houŋ sâmapgât sot nene. Sot nemunŋe wâtannenŋe tiŋ tiŋ sâmu wanŋaŋe neŋ kârikŋan yâhâm huhuakbuap yan âlepŋe hikiânŋen yâhânom.” ³⁵ Yawu sâm eknongom Anitâ mepaem sot âlâ mem niop. ³⁶ Otmu nenŋe ekmâ biwinenŋaŋe holaŋakmu sot mem newin. ³⁷ Yâhâ wanŋaen tatbin nen lok 276 sot ya mem nemunŋe tepnenŋe ârândânŋ olop. ³⁸ Yawu otmâ nep lokŋe wanŋa biwiŋambâ sot lâum saruân pilânetâ gemu wanŋa yaŋe hewewenŋ otmâ ariop.

Wanŋa ya huhuahop.

³⁹⁻⁴⁰ Emet haŋ sâmu hân ya ekmunŋe ki keterahop. Yawu otmâ saru atenŋe âlâen yâhâmunŋe neŋ biaen ekmâ, nep lokŋe “wanŋaŋe yan ari ginŋan yâhâek,” sâm wanŋahât anŋa yakât ip hâreŋetâ gemu sâŋgum pato ya dâiŋetâ yâhâmu siruŋe memu saru ginŋan yâhâwe sâm olop. ⁴¹ Yawu gârâmâ ya wangim neŋ kârikŋan yâhâop. Neŋ kârikŋan yâhâmu hâmenŋe kârikŋe otmâ tatmu saru pato pilâm wanŋa betŋe ya kumu huhuahop.

⁴² Kumu huhuakmu “pet kulem lokŋe saru kakŋambâ yolonŋ otmâ arimai,” sâm tembe lâuŋe yongone sâm otbi. ⁴³ Yongone sâm otŋetâ yan kunyenŋaŋe Paulo ya kumai sâm kuyiŋgiop. Kuyiŋgim “yolonŋ otmâ manmainŋe soŋ pilâm gem ariŋet,” sâm ekyongomu lok nombotŋaŋe soŋ pilâm ge yolonŋ otmâ ba hikiânŋen yâhâwi. ⁴⁴ Otmu yolonŋ ki otmâ manbiŋe wahap âlâ, nak papaŋe pato yawuya mem kakŋan yâhânetâ lokoyekmu yâhâwi. Yawu otmâ nen kerekŋe hikiânŋen yâhâwin.

28

Melite mâtuŋan ariwi.

¹ Hikiânŋen yâhâ mâtuŋa yakât kutŋe nânŋâne sâm ambolipŋe âiyongomunŋe kutŋe “Melite” sâm eknongowi. ² Yâhâ gelâk ningimu bâlâpŋahât otmunŋe yâkŋe buku otningim kâlâp hâwurum uŋetâ semu nânŋâm ikaiakmâ tatbin. ³ Kâlâp nânŋâm ikaiakmâ tatmunŋe yan Paulonŋe launŋaŋe kârânŋ kârânŋ sâm kâlâp âlâ hâwurum katmu siop. Yawu otmu hâmiwuk âlâ kâlâp biwiŋambâ ga yolondonŋ sâm bâtnan ihim kepeim kinop. ⁴ Yawu otmu kapi ambolipŋaŋe ekmâ yuwu sâm alahuwi.

“Lok âlâ kumu muop yakât matņe. Saruņe ki harangumu muap. Yawu gârâmâ saru ginņan yâhâmu matņe yu tete-waņgiap.” ⁵ Yawu sâņetâ Pauloņe hâmiwuk ya bânĵambâ kum pilâmu gemu kâlâpņe siop. Kâlâpņe semu Paulo hâmiwukņe ki ihioy yawuyaek otmâ bânĵe welâm welâm olop. ⁶ Yawu otmu ekmâ yuwu sâwi. “Hâmiwukņe ihimu yakât hâkņe suk sâmu in yawu gem mumbuap mon?” Yawu sâm dâņĵâk ekmâ kinbi. Ekmâ kinmâ yu ya ki tetewaņgiop yakât otmâ ekmâ sâwi. “Lok yu hewukņe lok. Hâkņe yâhâp.”

Lok âlâ mesek olop ya Pauloņe henĵenĵuop.

⁷ Lok kutdâ âlâ, kutņe Popilio sâmu, yâkņe kapi tatbin ya hâlânĵmâ manop. Yâhâ lok yaņe buku otningim emetņan dâinenekmu yâhâ orowâk im tatmunņe hilâm kalimbu pesuk sâop. ⁸ Otmu Popilio âwâņe teņņan arimu mesek olop. Mesek otmâ tatmu Pauloņe yâkâlen ba Anitâ ulit-gum kunņan mem henĵenĵuop. ⁹ Mem henĵenĵuop yakât den pat ya sâmu haok tuhunĵetâ nânĵâm lohimbî mesek topņe topņe teteyiņgiopņe takanĵetâ mem henĵemyongop. ¹⁰ Mem henĵemyongomu yakât matņe lohimbî nombotņe tep âlep nânĵawaņgim senni âlâlâ yahat yahatņe mem taka ningiwi. Yawu otmâ mâtuņa yan manmunņe emetsenni kalimbu pesuk sâop. Yâhâ gelâk sâpņe tâlâhumu kapi ya pilâm arine sâmu otmunņe kapi ambolipņe herone nânĵaningim mâtâpĵat natik lâum waņgaen katņetâ talop.

Melite ya pilâm Roma kapi patoen ariwi.

¹¹ Otmu emelâk sikop sâpņe tâlâhuop sâp yan waņga pato âlâ Alesandiria kapiângembâ taka talop. Yâhâ Alesandiria kapi ambolipņe lâpioyene yâhâp, boho boho, ya ulityot-gom manmai. Yakât otmâ waņga amboņe lâpio yakât umutņe hâwim waņga hâmeņan lâmu kânânĵâmu kinop. Yakât otmâ waņga yakât kutņe “Lâpionenni boho boho” sâmu kunbi. ¹² Waņgaen yâhâmunņe yapâ menenekmâ ari Sirakusi kapiân ariop. ¹³ Yan ari tatmunņe hilâm kalimbu pesuk sâmu yapâ ari siru pato pilâm mem awawi guwawi tuhunenekmu Lehiom kapiân ariwin. Emet haņ sâmu, betnenņehembâ siru pato pilâmu ari hilâm yâhâp pesuk sâmu yan Puteoli kapi Italia hânân tap yan ariwin. ¹⁴ Yan ari waņgaembâ gemunņe kapi ambolipņe Yesuhâlen biwiyene kepeim man-biņe taka mem buku otningĵetâ orowâk manmunņe sande konok pesuk sâop. Otmu yapâ pilâm Roma kapiângen ariwin. ¹⁵ Mâtâwân arim tatmunņe Yesuhât komotņe Roma kapiân manbiņe nengât den pat nânĵâwi. Yawu otmâ nombotņe taka Apio kapiân tatmâ mambotningiwi. Nenni yan arimunņe penanĵiakbin. Yâhâ nombotņe âlânĵeâmâ taka

kapi âlâ, kutnje Anjim Bero Emet Kalimbu sâmb, yan mambotninginetâ arimunje penanjiakbin. Yan Paulonje yekmu biwinje holaņakmu Anitâ mepaem tep heronje nânġâop.

Paulonje Yesuhât den pat âlepje Yura yengât papatolipyenje ekyongop.

16 Roma kapiân arimunje tembe lâu yengât kunyenaje Paulo nânġâwanġimu pâi emetjan ki katbi. Yawu otmâ emet tâġâlân katjetâ tembe lâu konokje galemġumu orowâk manowot.

17 Hilâm kalimbu pesuk sâmbu Yura yengât papatolipyenje ganjetâ den otnom sâmb Paulonje den katmu yâk yengâlen ariop. Yawu otmâ yâkne nânġâwanġim ganjetâ yuwu sâmb ekyongop. “Bukulipne, nine topne ekyongomune nânġânet. Yura bukulpnenne Yuraia hânân manmai me pâku lohimbî yengâlen ari manmai yâk ki mem bâleyekmâ manmâ gan. Me emelâk embânġâmbâek tâmbâlpnenne Mosehât girem den âlâlâ lâum orotmemenenne topne topne katningiwi ya ki lonġâem manmâ gan. Yawu otmâ uwawapne bia manmâ gawanâke yamâ benne bukulpnenne nombotnje Roma lok yengâlen ari den imbiâk haknan sâmbi. Yakât otmâ Roma yengât tembe lâulpnenne Yerusalem kapi yakât pâi emetjan mem katnekjetâ tatban. 18 Pâi emetjan mem katnekjetâ tatmune Roma yengât kunlipyenje topne girawuhât den âiân katnekbi ya nânġâne sâmb âi pâi tuhunekbi. Âi pâi tuhunekjetâ mumbomġât dop ki olop. Yanak holaņekne sâmb otbi. 19 Yawu otbiâke yamâ benne Yura papatolipnenne kârikne otmâ kuyinġinetâ yapâ gâtņaje Roma lok kutdâne denne nânġâm hârenihiwuapġât sâmban. Yâhâ nânje papatolipne den âiân katyekbe sâmb ki otman. 20 Anitâne Yura nengât tihitnenne otmâ ikne hon bawaje hânġangumu gewuapġât nânġâm biwinenne memâk manmain. Yawu ġârâmâ Anitâne emelâk hânġangumu ġiop biwinaje yawu nanġan. Yakât otmâ pâi emetjan katnekbi. Yâhâ Anitâhât hon bawaje yâkât topne ekyongowe sâmb dâiyekmune takai.”

21-22 Sâmbu sâmbi. “Bukulpnenne Yuraia hânân manmaine ġâhât den ki kulemġum katjetâ takap. Me lok âlâ ki hânġangunjetâ nengâlen taka sâmb bâlehihimu nânġâwin. Yawu ġârâmâ lohimbî hânġan kulemġan manmâ araije Yesuhât komot yengât sâmb bâleyinġimai. Yakât otmâ ġâhât nânġân nânġânân tap ya eknongorâ nânġâne sâmb oain. Yawu ġârâmâ âun yukârâmâ ki alahunom. Hâmbâi bukulpnenne nombotnje ki takai yâk orowâk taka tatmunne den huhunom.” Yawu sâmb ekuwi.

²³ Yawu sâp den huhunomgât sâp katbi. Otmu sâp sâwi ya otmu omoñânâk Yura lok dondâhâlâkne Paulohât emelan yâhâ menduhuakbi. Menduhuakñetâ Anitâñe tihityeñe otmap yakât den pat âlepñe Pauloñe ekyongomu emet ñiñ sâop. Otmu emelâk embâñâmbâek Mose otmu Anitâhât poropeteliñeñe den kulemguwi yakât bulâñe Yesuhâlen teteop yakât topñe kâsikum yingñetâ nâñgâwi. Yawu otmâ biwiyeñe Yesuhâlen katñetgât nâñgâm eñgatyenjan giop. ²⁴ Yâhâ nombotñeñe denñe nâñgâñetâ bulâñe olowâke yamâ benñe nombotñe âlâñeâmâ nâñgâñetâ nahat otmu bet pilâwi. ²⁵ Yawu otmâ den kakñan sahañgñetâ Pauloñe yuwu sâp ekyongop. “Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe poropete lok âlâ, kutñe Yesaia sâp, den yuwu sâp ekumu kulemguop yakât bulâñe yengâlen teteap.

²⁶ “Gâñe Isirae lohimbi yengâlen ari yuwu sâp ekyongo. “Anitâñe yuwu yap. Yeñe biwi pâlâmñe otmâ nâhât den nâñgâñetâ tâñât otmap. Otmu nâhât hâkâñ otmâ nâñgâm kâkâsuk otmâ kâhâenek sai. ²⁷ Yakât otmâ biwiyeñe alitmâ nâhât topne ki nâñgâñetâ keterakyiñgiwuap. Yawu otmâ hiliwahonomai.” Den yawu tap.

²⁸ Yakât otmâ yuwu sâp mune nâñgâñet. Anitâñe lohimbi kerek nengât tihitnenñe otbe sâp oap yakât den pat pâku lohimbi yengâlen ari ekyongonomgât sâp ningiop. Ekyongomunñe nâñgâñetâ bulâñe otmu yâkâlen biwiyenñe kepeinomai.” ²⁹ Pauloñe yawu sâp ekyongomu den kakñan sahañgim pilâm emelambâ gem ariwi.

Paulo Roma kapiân manmu yambu yâhâp pesuk sâop.

³⁰⁻³¹ Pauloñe Roma kapiân manmu yambu yâhâp pesuk sâop. Otmu sâp yan lohimbi kiñitñe orowâkñe yâkâlen ariñetâ Anitâñe tihityeñe otbe sâp nanñe Yesu hângângumu giop yakât den pat ya pahâk ekyongop. Otmu Yesu Kiris-tohâlen biwiyenñe katñet sâp eñgatyenjan giop. Yawu. Anitâ gâ orop manbuap.

Nâ bukuhe,
Luka

Roma **Pauloŋe Roma yeŋgât ekap** **kulemgum katyiŋgiop.**

O bukulipne,

¹⁻⁵ Yen Roma kapi ambolipŋe Anitâŋe Yesu Kiristohât pat kuyiŋgim yâkât komolân torokatyeŋhop. Nâ Paulo, nâŋe pepa yu kulemgum katyiŋgian.

Yesu Kiristo, Anitâhât nanŋe, Dawitihât senâmbâ gâtŋe

Bukulipne, Anitâŋe Yesu Kiristo hânŋângumu giop yâkât hon bawa manmâ gaman. Lohimbi hânŋan kulemŋan manmâ araiŋe Kiristohât topŋe nânŋâŋetâ bulâŋe otmu biwiyenŋe yâkâlen katŋetgât Anitâŋe menekmâ aposolo âi sâŋ nihimu den pat âlepŋe ekyongom manman. Den pat yakât topŋeâmâ emet inânŋan Anitâŋe poropetelipŋe ekyongomu Miti pepaen kulemguwi ya yuwu tap. Anitâhât nanŋe, Kutdânenŋe Yesu Kiristo yâkŋe Yura nengât tâmbânenŋe, lok pato âlâ, kutŋe Dawiti sâŋ, yâkât senâmbâ gâtŋe. Yawu gârâmâ Anitâŋe kulem âlâ kândâkdâ miop yamâ Yesu Kiristo mumuŋambâ mem yahalop. Yâkât nânŋâmunŋe Anitâhât nanŋe tâŋ tâŋâk otmap. Otmu Anitâŋe ikŋahâk tep âlep nânŋânihim nanŋe hânŋângumu ge nâhâlen tetem aposolo âi sâŋ nihiop. Âi sâŋ nihimu yanak benŋe pâku lohimbine biwiyenŋe yâkâlen katmâ denŋe lâuŋetgât ya yeŋgâlen ari den pat âlepŋe ekyongom manman. ⁶⁻⁷ Yen Roma kapi ambolipŋaŋe Yesu Kiristohât tem lâuwaŋgim manŋetgât Anitâŋe wawaeyekmâ yâkât komolân torokatyeŋhop. Yakât otmâ Awonŋenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristo yâkŋe eŋgatyetŋeâk otmâ nânŋâyiŋgim tihityenŋe otmutâ biwi nânŋân nânŋânyenŋaŋe hikuakmâ konohâk otmâ sânduk sâekgât nânŋâyiŋgim ulitgum gaman.

Pauloŋe Roma kapi ariwom nânŋâm biwiŋaŋe mem manop.

⁸ Topŋe katmâ yuwu sâŋmune nânŋâŋet. Emelâk yeŋe Yesu Kiristohât den pat âlepŋe nânŋâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe katmâ tem lâuwaŋgim gai yakât den pat yu lohimbi hânŋan kulemŋan manmâ araiŋe nânŋâŋetâ âilonŋo otmap. Yakât otmâ Yesu Kiristohât wâtŋan kinmâ yeŋgât nânŋâm Anitâ Awonŋe mepaem mansan. ⁹ Yawu otmâ manmâ Anitâŋe âi sâŋ nihiop ya biwinanŋe tiŋâk kepeim pâku lohimbine yâkâlen biwiyenŋaŋe kepeim manŋetgât ya yeŋgâlen ari nanŋahât den pat âlepŋe ya ekyongomune nânŋâm biwiyenŋan katŋetâ bulâŋe yâk yeŋgâlen tetem gap.

10-12 Otmu dop yawuâk Roma kapi ambolipņane Yesu Kiristohâlen biwiyenņane tiņâk kepeim manņetâ Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otyiņgiâkgât nanņan. Yawu nâņgâm haonņmâ ârândâņ “girawu otmâ takam yekbe” sâm Anitâ ulitguman. Yawu gârâmâ Anitâņe nâņgânihimu yengâlen takawom yanâmâ biwinenņane kepeiakmâ konohâk otmu yan tânahom yâkâlen biwi nâņgân nâņgânnenņane tiņâk kepeimunņe kârihem tatbuap. Yawu nâņgâm Anitâ ulitgum manmâ gan ya yâkņe nanņap.

13 Yawu otmâ pâku lohimbi kapi wosapâ me wosapâ mansai yâk yengâlen ari den kâsikum yingimune biwiyenē Kiristohâlen katbi. Yakât dopņeâk yengât bukulipyenē nombotņe Anitâhât topņe ki nâņgâmaiņe Kiristohâlen biwiyenē katņetgât yengâlen taka yâkât den pat âlepņe ekyongowom. Yakât biwinanē hikuman yamâ mâtâpġât hâum pâpġuman. 14-15 Lohimbi kerek ya yengâlen ari den pat âlepņe ekyongomune nâņgâņetgât Anitâņe âi sâm nihiop. Yakât nâņgâm lohimbi nombotņe pepa emetņan yâhâm nâņgân nâņgânyeņe orop mansai otmu nombotņe pepa emetņan ki yâhâwi, otmu Girik lohimbi kapi tete manmâ nep âlâlâ tuhumai, otmu pâku lohimbi kâlepņehen me bârâ betņehen manmai, ya hârokņe Yesuhât topņe nâņgâņetgât nâņgâyiņgim mansan. Yakât otmâ Roma yengâlen taka den pat âlepņe ekyongowe sâm biwine hewewen otmu mansan.

16-17 Bukulipne, Yesuhât den pat âlepņahât topņe yuwu sâmunē nâņgâņet. Lohimbi âlâ me âlâ, nen Yura lohimbi aņġoânâk den pat âlepņe nâņgâm Kiristohâlen torokatbin, me yen pâku lohimbi den ekyongomunņe yawuâk yâkâlen torokatbi, nen hârokņe yâkâlen biwinenņane kepeim mannom yamâ Anitâņe tosanenņe pilâningim manman kârikņahât pat kuningiop yakât bulâņe menom. Anitâ Wâtgât Amboņe yâkâlen biwinenņane kepeim mannom yamâ ki hâum pâpġunom. Den yan yuņe emelâk poropete âlâņe den kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâņe Anitâhâlen biwiyenņane kepeim tem lâuwanņinomai yamâ manman kârikņan mannomai.”

Pâku lohimbi yengât topyene

18 Bukulipne, pâku lohimbi yengât nâņgâm den âlâ yuwu sâmunē nâņgâņet. Pâku lohimbi yengât topyeneâmâ yuwu. Yâkņe bukulipyenē otmu lohimbi wosaken me wosaken mansainē Anitâhât den nâņgâņetâ bulâņe otmap sâm den ya kurihim Anitâ betbaņgim orotmeme kiņġon otmâ mansai. Yakât otmâ Anitâņe pâku lohimbi betyongomu mansai yakât topņe ekyongomune nâņgâņet. 19-20 Kândik mindikum, Anitâņe ikņe wâtņan kinmâ hân himbim kândikyotgom wahap topņe topņe kalop yapâ gâtņane yâkât topņe ikņiâk tap ya kerek ekmâ

nângâmai. Wahap topņe topņe kalop yan ikņe wâtņahât towatņe tetemu ekmai. Ekmâ tat tat memene kârikņe tat-baņgiap yawu nângâmai. Yawu nângâm Anitâ ki ekmain yamâ yâkņe wahap âlâlâ kalop yan ikņe topņe tetemu ekmai. Yakât otmâ Anitâhât topņe ki naņgain sâm irelaknomaihât dop âlâ ki tap. ²¹ Yawu gârâmâ Anitâņe wahap topņe topņe kalop yamâ lohimbi nombotņane yâkât bāt towatņe ekmâ yan ki ewe katmâ mepaemai. Yawu otmâ yaņak nângân nângânyene gulip malap otmu wahap tâņât me hâliņe bia yawuyakât nângâņetâ yahatmap. Yawu nângâm biwi nângân nângânyene maņguakmu nângâņetâ ki keterakmap. ²² Yawu gârâmâ nângân nângânnenņe orop mansain yawu sâm nângâm tâpikgumai. ²³ Yawu nângâm tâpikgum Manman amboņe Anitâ yahat yahatņe yâk betbaņgimâmâ senņe âlâlâ topņe topņe, nâi seloņ, me soņgo bau, me hambe gumbam, umutyene hâwiņetâ kundenyene tetemu ya mepaemai. Me Porom Lâpio yawuya yeņgât umutyene hâwim kânângâņetâ kinmu yakât nângâņetâ bulâņe otmu mepaemai.

²⁴ Yawu otņetâ yakât Anitâņe betyongomu yeņe nângân nângânyeneâk watmâ yuwu otņetâ kiņgoņ otmap. Emet huhumai, me kâwâ konda otmai, me wahap ki orotņe otmai. ²⁵ Yâhâ Anitâhât den bulâņe hâkâņ otmâ bet pilâm den perâkņe nângâņetâ bulâņe otmu Anitâ Hân Himbim Amboņe betbaņgimai. Betbaņgim ikņak wahap topņe topņe kalop yakât nângâņetâ yahatmu yanâk biwiyene kepeim manmai. Yamâ nenâmâ yawu ki otnom. Nenâmâ Anitâ konok mepaem manmâ yâhânom. Ya bonņanâk.

²⁶⁻²⁷ Yâhâ pâku lohimbiņe manman kiņgoņ manņetâ Anitâņe yekmu bâlemu betyongomu yaņak yeņe engatyeneâk otmâ orotmeme kiņgoņ ya witgum yuwu otmâ manmai. Lohimbi miakmâ orowâk manmai orotmeme ya pilâmai. Yawu otmâ imbilipyene loklipyene pilâyekmâ imbi bukulipyene orop ekņâleañgim otmâ hilipgumai. Otmu loklipyene gurâ yawuâk imbilipyene pilâyekmâ bukulipyene orop ekņâleañgim orotmeme kiņgoņ otmai. Yawu tâpik gupik otmâ manmai yakât huhopņe mesek topņe topņe teteyiņgimap.

²⁸ Otmu Anitâhât den bulâņe nângâņetâ nahat otmu betbaņgim nângâm gulip manmai. Yakât otmâ Anitâņe betyongomu biwi nângân nângânyene gulip malap otmu orotmeme kiņgoņ me âlepņe ya ki ekmâ ketetmai. Yawu otmâ yan orotmeme kiņgoņ otmâ manmai. ²⁹ Orotmeme kiņgoņ otneâk nângâmai yamâ yuwu. Kâwâ konda otmai. Me sen buhu buhu oraņgimai. Me bukulipyene yeņgât iri sikum me senņe âlâlâ tatyiņgimap ya ekņâlem mene sâm biwiyene nângâmai. Me dewaeak dewaeak manmai. Me wawi,

me misinjem nemai, me kâirahomai, me nângâm bâleanjimai. Me ahom hionjakmai. Me bukulipyene yongonjetâ mumai. ³⁰ Me bukuhât den belângen sâsâ. Me sâm bâleanjimai. Me âwâ mâmâlipyene yengât lauyene ki lâumai. Yawu otmai yan yenjahât nângânetâ yahatmu Anitâhât nângânetâ gemap. Otmu bukulipyene yengât yawuâk nângânetâ gemu mem ge karakmai. Otmu wuân me wuân kândikum otjetâ dondâ bâlewup yakât nângânetâ biwiyenânâk kinmap. ³¹ Yawu otmâ hep torehenlipyene, me imi ata, me wârâ tou ya orop we âlep ki nanjanjimai. Me bukulipyene orop den hikumai yamâ ki watmai. Me tepyene kou kâlâp semu kuk oranjimai yan kaok ki oranjimai. Kuk yawuâk tatmâ yâhâekgât den hâmeân hâlulu sâmai. Me lohimbi âlâ me âlâne umatne kakjan manmai ya ki yekmâ nângâyingimai. ³² Lohimbi âlâ me âlâne orotmeme bâlene topne topne yawuya otmai yamâ hem kâlâwân ge hiliwahonomai yakât Anitâne den sâm kalop. Lohimbi den ya nângâm hejengumainje kunyene kârikne otmâ orotmeme bâlene ya tâtâemâk otmâ mansai. Yawu gârâmâ buku nombotjanje orotmeme bâlene yawu otmai yamâ yekmâ herone nângâyingimai. Pâku lohimbi yengât topyeneâmâ yawu.

2

Yura lohimbi yengât topyene

¹⁻² Yawu gârâmâ Yura lohimbi yengât nângâm yuwu ekyon-gomune nângânet. Pâku lohimbine orotmeme kinjon otmâ manmai ya yengât manmanyene ya yene eknetâ bâlemu nângâm bâleyingimai me sâm hâreyingimai. Yawu gârâmâ yâkne otmai yakât dopneâk yene gurâ yawuâk otmai. Yakât otmâ yene sâm hâreyingimai yakât dopneâk Anitâne yen gurâ sâm hâreyingiwup. Yanâmâ yâkât senjan sâm buiaknomaihât dop âlâ ki otbuap. ³ Pâku lohimbi nombotjanje orotmeme kinjon otmâ manmai yamâ Anitâne sâm hâreyingim yakât matne yingimap yane ârândân otmap, yene yawu nângâmai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâne bukulipyene yengât manmanyene ekmâ nângâm bâleyingim sâm hâreyingimap yamâ bukulipyenane manman bâlene otmai yawuâk torokatmâ otmai. Yawu gârâmâ sâp patoen Anitâne orotmeme kinjon wuân me wuângât matne umatne yingiwup yanâmâ lohimbi yawuya ki wangiyekbuap. Yamâ yingimu menomai yakâ. ⁴ Yakât otmâ yuwu ki nângânomai. “Anitâne wawaenekmâ kuk in yawu ki otmap. Me ki tepne kou kâlâp semap. Yakât otmâ yâkne ki den âiân katnenekmâ matne umatne ningiwup,” yawu ki nângânomai. Yawu nângânomai yamâ nângâm hilipgunomai. Yakât topne yuwu sâmune nângânet. Yene orotmemeyene kinjon ya bet pilâm Anitâhâlen biwiyenane

kepeim manñetgât yâkñe wawaeyekmâ tihityeñe otbe sâm mambotyngimap. Yeñe yakât nânğâñetâ porap otmap.

5-6 Nânğâñetâ porap otmu kunyeñe kârikñe otmâ betbañgimai. Yawu otmâ orotmeme kiñgoñ yawuya torokatmâ otmâ mannomai yamâ sâp patoen Anitâñe lohimbi kerek nengât manmannenñahât matñe âlâku ikñiâk ikñiâk kâpekningiwuap. Sâp yanâmâ matñe âlâhât tipñe yingimu menomai.

7-11 Anitâñe Yura lohimbi me pâku lohimbi kerek nengât biwinenñe ekmâ konohâk menduhunenekmâ matñe dopnenñan tâñ tâñâk kâpekningiwuap. Otmu sâp patoen Anitâñe nânğâningimu yahatmu ikñe senñan koko salehâk kinmâ manman kârikñan mannom sâm lohimbi nombotñeñe yâkâlen biwiyenñe kepeim orotmeme âilongo longo otmâ manmai. Yawu otmai yamâ Anitâñe nânğâyingimu yahatmu nan baralipne koko salek sâm manman kârikñahât bulâñe yingimu biwiyenñe huruñ sâwuap. Yâhâ lohimbi nombotñeñe yenahât nânğâñetâ yahatmu tepyeñe umatñe otmu Anitâhât den kum manman kiñgoñ manmai. Lok yawuyamâ Anitâñe kuk otyingim matñe umatñe yingimu mem hâhiwin dondâ nânğâmbisâi.

12-15 Anitâñe Yura lohimbi me pâku lohimbi kerek nengât biwinenñe ekmâ otbin mewin yakât matñe tâñ tâñâk kâpekningiwuap yakât topñe sâmune nânğâñet.

Anitâñe ikñe nânğân nânğânñan tatmap ya Mose ekumu girem den âlâlâ kulemguo. Yakât otmâ Yura lohimbi âlâ me âlâñe girem den ya nânğâm ki watmai yâhâmâ Anitâñe yekmu ki ârândân otmap. Lohimbi âlâ me âlâñe girem den âlâlâ kerek lâum mansai yâhâmâ yekmu ârândân otmap. Yawu gârâmâ Yura lohimbi kerekñe girem den ya lâum hâum pâpgum tosa miai. Yakât otmâ Anitâñe den âiân katyekmâ matñe umatñe yingiwuap.

Yâhâ pâku lohimbi yâhâmâ Anitâñe girem den ya ki ekyongop. Yawu gârâmâ ki nânğâm yenahâk otmâ hilipgum tosa memai. Ya âlâkuâk torokatmâ otnomai yamâ yawuâk matñe umatñe yingimu menomai.

Yawu gârâmâ Anitâñe ikñe nânğân nânğân ya biwi nânğân nânğânyenñan katmu orotmeme âlepñe me orotmeme bâleñe yâhâp yâhâp ya ekmâ kiwilimai. Yawu otmâ Anitâhât nânğân nânğân ya pâku lohimbi âlâ me âlâñe engatyeñeñak otmâ watmai yan girem den ekyongomu watmai yawu oap. Yâhâ yawu otñetâ ârândân otmap yan biwiyenñe sânduk sâmap. Yâhâ otñetâ bâlemap yañe biwi nânğân nânğânyenñan hâumu otmâ hilipguain sâm biwiyenñan nanğañgimai. ¹⁶ Yakât otmâ den pat âlepñe yakât pâñe konok yuwu sâmune nânğâñet. Hâmbâi

mâne sâp pato tetewuawân Anitâņe sâmu Yesu Kiristoņe nen hârok biwinenņahât topņe ekmâ sâm hâreningim tihân otmain memain me biwinenņanâk nâņgâmain yakât matņe ya âlâku amboņan amboņan ningiwuap.

Yura lohimbiņe yeņahât nâņgâņetâ yahalop.

17 Yâhâ Yura lohimbiņe yeņahât nâņgâņetâ yahatmu yuwu sâmai. “Nenâmâ Yura lohimbi. Emelâk Anitâņe nâņgâningimu yahatmu ikņe pat kuningiop. Yakât kakņan Mose ekumu girem den âlâlâ kulemguoپ yakât topņe nenņahâk nâņgâmain. Yakât otmâ Anitâņe tihitnenņe otmu ikņe komot bulâņe mansain.” Yawu nâņgâm yeņahât nâņgâņetâ yahatmap. 18 Yâhâ yeņe yuwu me yawu otņetgât Anitâņe sâm kalop yakât topņe yuwu nâņgâmai. “Nenņeâmâ girem den yakât topņe nâņgâm heņgeņgum yanak benņe orotmeme bâleņe ya ekmâ ketetmâ orotmeme âlepņeâk otmain. 19-20 Yawu otmâ girem den ya nâņgâmunņe biwinenņan hâumu manman bulâņahât mâtâp ya teteningimu tâņ tâņâk watmain. Yakât otmâ pâku lohimbiņe mâtâp ya ki nanņgai yâhâmâ Anitâhât den kâsikum yingimunņe nâņgânomaihât dop tap. Me nombotņane girem den ya ki lâum manmâ mâtâp tâpikgumai yamâ tiripyongomunņe mâtâp ya tâņ tâņâk watnomai. Me nombotņane ihilâk mahilâk manmai yamâ kuwikyekmunņe âilonņo mannomai. Me nombotņane nâņgâņetâ ki keterakyingimayamâ ekyongomunņe han sâyingiwuap.” 21 Yeņe nâņgâm tâpikgum mâtâp ya tâņ tâņâk ki watmai. Yamâ topņe girawuhât otmâ bukulipyene mâtâp ya watņet sâm den kâsikum yingine sâm oai? Yâhâ lohimbiņe senņe âlâlâ kombo ki mianņiņet sâm ekyongomai. Yamâ wongât otmâ yeņe gurâ kombo mianņimai? 22 Me loklipyene me imbilipyene betyeņehen ki kionņet sâm ekyongomai. Yamâ benņe yeņe gurâ buku nombotņe yeņgât imbilipyene orop ihilâk ekņâleanņimai. Otmu kasalipyeneņe Porom Lâpio mepaemai ya ekņetâ dondâ bâlemay. Yamâ wongât yeņe gurâ yâk yeņgât opon kâmbukņan yâhâ Porom Lâpio tatmawân senņe âlâlâ kâmbukņe sâm katmai ya kombo meyingimai? 23 Anitâņe Yura lohimbi nengât nâņgâm girem den Mose ekumu kulemguoپ. Yeņe yakât yawu nâņgâm yeņahât nâņgâņetâ yahatmap. Yamâ benņe girem den ya lonņeņetâ pâku lohimbiņe yekmai yan Anitâhât nâņgâņetâ gemap. 24 Den yan yuņe emelâk poropete âlâņe den kulemguoپ ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Yura kapi ambolipņane orotmeme bâleņe otmâ mansai. Yakât otmâ pâku lohimbiņe Anitâhât nâņgâņetâ dondâ gemap.”

25 Otmu yakât torokatmâ yuwu sâmune nâņgâņet. Anitâņe Yura lohimbi nâņgâyingim manman âlepņahât pat kuyingiop

yakât otmâ hâkyeņe torehenņan undip tuhuangimai. Yawu tuhuangim girem den tâņ tâņâk watmai yanâmâ Anitâņe nâņgâyiņgimap. Yawu gârâmâ girem den ya kumai yanâmâ hâkyenān undip tap yakât nâņgâm undip ki tuhuangiwi yawu yekmu otmap. ²⁶ Yawu gârâmâ pâku lohimbī yeņgât sām manman âlepņahât pat ki kuyiņgiop yakât otmâ hâkyeņe torehenņan undip ki tuhuangimai. Yamâ Anitâņe ikņe nâņgân nâņgânņambâ girem den ya Mose ekumu kulemguoṑ. Yâhâ pâku lohimbīe girem den ya pâṑgumai ya yeņgât biwiyeņan Anitâhât nâņgân nâņgân tatmap ya tâņ tâņâk watmai. Yanâmâ Anitâņe yekmâ nâņgâyiņgimu hâkyeņe torehenņan undip tap yawu otmap. ²⁷ Yura lohimbī hâkyeņe torehenņan undip tap yeņe girem den sâlikum topņe nâņgâm heņgeņgumai yamâ ki lâumai. Yakât otmâ pâku lohimbī hâkyeņe torehenņan undip ki tap yaņe Anitâhât nâņgân nâņgân watmaiņe sâṑ patoen yen mem den âiân katyekmâ sām hâreyiņginomai. ²⁸ Yakât topņe yuwu sāmune nâņgâņet. Anitâņe lohimbī yeņgât nâņgâm manman âlepņahât pat kuyiņgiop ya girawu yaņe yakât bulâņe menomai? Lok yaņe imbiâk hâkyeņe torehenņan undip tuhuangim topyeņe kurihiakmâ lohimbī senyeņan kinmâ Anitâ mepaemai yâkņe bulâņe ya ki menomai. ²⁹ Yâhâ Wâtgât mâmâņahât Heakņe lohimbī mem hewewen tuhuyekmu Anitâhâlen biwiyeņaņe kepeim mansai yâkņe bulâņe ya menomai. Lohimbīe Anitâhâlen biwiyeņaņe kepeimai ya yeņgât nâņgâyiņgimu ârândâņ otmap. Yaņeâmâ bukulipyenāe nâņgâyiņgiņetâ yahalâkgât ki nâņgâmai.

3

Anitâņe Yura lohimbī kerek ki betyongop.

¹ Kândikum emelâk Anitâņe Yura nengât tâmbâlipnenņe yeņgât nâņgâyiņgimu yahatmu ikņe pat kuyiņgiop. Yakât otmâ hâknenņe torehenņan undip tuhuangim gamain. Anitâņe nâņgâningimap yakât topņe yuwu tap. ² Anitâņe ikņe den bulâņe ya tâmbâlipnenņe ekyongomu yakât amboņe otbi. Yawu otmâ pâku lohimbī yeņgâlen ari yakât topņe ekyongonjet sām yiņgiop. Sām yiņgiop yaņak sâṑ yiwerenņe nen menenek-sap.

³ Yawu gârâmâ nengâlen gâtņe kiņgitņe orowâkņe Anitâhâlen biwiyeņaņe ki kepeim manmâ gai. Yawu otmâ gai yakât matņe Anitâņe nen Yura lohimbī kerek betnongowuap me bia? ⁴ Yamâ bia kârikņe. Yakât otmâ lohimbīe Anitâ orop biwiyeņaņe hikuakmâ konohâk otmu den hikuwi. Den ya kelanġatmâ âlâ sâmai, otmu nombotņe hârem pilâmai. Yawu gârâmâ yâkņe otmai yawu Anitâņe ki otmap. Den yan yuņe

emelâk lok âlâñe den kulemgüop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“O, Anitâ, nenñe otmunñe bâlemap yan den sâm hâreningirâ ekmunñe ârândân merândân otmâp. Yakât otmâ lok âlâ me âlâñe nâñgâm bâlehihiñetâ ki bonñe otmâp.”

⁵ Yawu gârâmâ lokgât nâñgân nâñgân watmâ den yuwu ekyongomune ekñet. Nenñe otmunñe bâlewuap yan Anitâñe den sâm hâreningimu lohimbiñe nâñgâñetâ sâtñe otmu mepaenomai. Mepaenomai yakât kakñan matñe umatñe ningiwuap yakât otmâ nâñgâm bâlewuñgim imbiâk umatñe ningiap yawu sâmunñe ki ârândân otbuap. ⁶ Yawu gârâmâ nenñe otmunñe bâlemap yan Anitâñe imbiâk matñe umatñe ningimap otmuâmâ sâp patoen biwinenñahât topñe nâñgâm den sâm hâreningimu ki ârândân otbuap. Yawu gârâmâ Anitâñe imbiâk mambiâk otningimap yawu ki nâñgânom.

⁷ Yâhâ nâñgân nâñgân âlâ yuwu ki nâñgânom. Nenñe Anitâ orop biwinenñañe hikuakmâ konohâk otmu den hikuwin. Den yamâ nombotñe hârem pilânom. Yawu gârâmâ nenñe otmain yawu Anitâñe ki otmâp. Yâhâ nenñe den nombotñe hârem pilânom yanâmâ Anitâñe ki betnongowuap yakât nâñgâm lohimbiñe mepaenomai. Anitâ mepaenomai yan topñe girawuhât otmâ den sâm hâreningim matñe ningiwuap? ⁸ Yâhâ lohimbiñe witgum mepaenñetgât nenñe ihilâk otneâk nâñgânom yamâ dondâ bâlewuap. Yawu gârâmâ lohimbi nombotñañe imbiâk nâhât ihilâk otmunñe bâleâkgât nâñgâmap sâmâi. Yawu sâm den haknan sâmâi. Lohimbi nombotñañe yawu nâñgâmai yamâ hâmbâi sâp patoen Anitâñe matñe umatñe yingimu menomai.

Nen kerekñe otmunñe bâlemu tosa orop manmain.

⁹ Bukulipne, Anitâñe Yura lohimbi nengât nâñgâmu yahatmu pâku lohimbi yenñgât nâñgâmu gemap me bia? Yamâ bia kârikñe. Nen Yura lohimbiñe pâku lohimbi yenñgât amutyeñan katnenekmu mansain. Yawu ki tap. Nenñe yen pâku lohimbi orop orotmemenenñe bâleñe me manman kiñgoñ otmâ gain. Yakât otmâ nen kerekñe matñe menomgât pat mansain. ¹⁰ Den yan yuñe emelâk poropete nombotñañe den kulemgüwi ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi kerekñe koko salek me uwawapñe bia ki mansain. ¹¹ Nengâlen gâtñe âlâ me âlâñe Anitâhât nâñgân nâñgânñe girawu tap ya ki nâñgâm manmain. Me lok âlâ me âlâñe Anitâ ki ewe katmâ mepaemain. ¹² Otmu Anitâñe mâtâp yuwuâk watmâ manñet sâm katningiop yamâ lok kerekñe tâpikgum mâtâp bâleñan manmâ gain. Yawu gârâmâ lok hârokñe buku orañgim uwawapñe bia

mannomgât dop âlâ ki tap. ¹³⁻¹⁴ Otmu lok mujetâ hany-ongomunje tâtuk sâm hâkyeje korokje bâleje pilâmap yakât dopjeâk lohimbi nombotjaŋe den perâkje sâm bukulipyene kâityongomai. Otmu hâmwuk me soron hambene yawuyaŋe ningimu mumain yakât dopjeâk lohimbi yawuyaŋe bukulipyene orop sâm bâleangimai. Me den bâleje hâiakmai. ¹⁵ Otmu lokje kapam kune sâm in yawu tepyeŋe kâlâp semu yahatmâ kapam kumai. ¹⁶ Otmu haonmâ ârândâŋ bukulipyene yengât nângâm bâleyingim mem âlâlâ tuhuyekmâ manmanyene hilipgu-mai. ¹⁷ Yawu otmâ bukulipyene orop biwi nângân nângânyenjaŋe ki hikuakmâ konohâk otmap. ¹⁸ Lohimbi yawuyaŋe Anitâhât nângâm ki ewe katmai.” Top-nenneâmâ yawu.

¹⁹⁻²⁰ Otmu Anitâhât den yakât topje yamâ yuwu. Yura lohimbi kerekje yâkât den tem lâuwaŋgim mannehât girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop. Yawu gârâmâ nenje yâkât girem den ya watmâ tem lâuwaŋgimain yamâ hâum pâpgumain. Yakât otmâ nenje pâku lohimbi orop yâkât senjan kinmâ sâreareakmunje nenekmu ârândâŋ otbuapgât dop âlâ ki tap. Yâhâ yâkât girem den nângâmmain yan biwinenjan hâumu tosa orop mansain sâm naŋgaŋgim aŋulakmain.

Kiristone manman bâlejahât paŋgoŋâmbâ holaŋnenehop.

²¹ Yawu gârâmâ Anitâŋe tosanenje pilâningim tihitnenje otmap yakât mâtâp âiŋe teteop. Yakât topje nângâmunje keterakningiâkgât emet inânjan Mose otmu poropete lok nombotjaŋe den kulemguwi. Yawu gârâmâ mâtâp âiŋe yaŋe girem den hâŋiŋe orop ki lâuaksawot. Mâtâp âiŋe yakât topjeâmâ yuwu. ²²⁻²⁴ Nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi dop konohâk mansain. Topnenje kâsiwahomunje ikŋiâk ikŋiâk otbuapgât dop ki tap. Nen kerekje otmunje bâlemu tosa orop manmain. Yawu manmunje Anitâŋe nenekmu ki ârândâŋ otmap yawu nângâmmain. Yawu gârâmâ Anitâŋe ikŋahâk wawaenenekmâ Yesu Kiristo hângângumu ge sâreerenekmâ kawenenjan kinmâ howanân kuŋetâ muop. Yâkâlen biwinenjaŋe kepeim manmunje Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmu Kiristone manman bâlejahât paŋgoŋâmbâ holaŋnenehop.

²⁵⁻²⁶ Otmu yakât torokatmâ sâmune nângâŋet. Emelâk embânân tâmbâlipnenjaŋe orotmeme bâleje otmâ manbi yakât matje Anitâŋe in yawu ki yingiop. Yawu gârâmâ orotmeme bâleje otminiwi yakât nângâmu dondâ bâleop yakât topje tetekjan eknehât ikje nanje Yesu Kiristo hângângumu ge nengât tosehât otmâ muop. Yawu otmu biwinenje

yâkâlen katmunje Anitâje nengât kaok nângâningim tosa-
nenje pilâningiop.

²⁷⁻²⁸ Den ekyongoan yukât topje yuwu sâmunne nângânet. Nennjahâk otmâ Anitâhât girem den tâj tâjâk lâum manmâ gamunje nenekmu ârândâj otbuapgât dop tap me bia? Yawu bia. Yawu tap mâne nenne hâknenne mepaembâin. Yakât otmâ mâtâp konok tap yamâ yuwu. Yesu Kiristohâlenâk biwinenjae kepeim manmunje Anitâje nenekmu ârândâj otmap.

²⁹ Yakât otmâ yuwu sâmunne nângânet. Anitâ Tihit tihit ambonjae engat yâhâp ki otmap. Yawu otmâ nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi mâtâp ikñiâk ikñiâk ki sâm ningiop. Yâhâmâ tihitnenje otbe sâm menduhunenekmâ mâtâp konohâk sâm ningiop tap. ³⁰ Yakât otmâ nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi orop Yesu Kiristohâlen biwinenjae kepeim manmain yanâmâ Anitâje nenekmu ârândâj otmap. ³¹ Yawu gârâmâ Moseje girem den âlâlâ kulemguop ya ki gulip olop. Yakât otmâ nenne biwinenne yâkâlen kepeim denje tem lâuwanjgim manmain yan girem den ya lâumunje nengâlen bulâje tetemap yawu oap.

4

Awarahamje Anitâhâlen biwiñaje kepeim manop.

¹ Nengât tâmbânenje âlâ, kutje Awaraham sâm, yâkne manman girawu manmu Anitâje ekmu ârândâj olop ya ekmâ nângâne. ² Awarahamje ikñjahâk otmâ manman âilonjo manmu yakât Anitâje ekmu ârândâj olop mâne ikñjahâlâk nângâmu yahatbâp. Yawu gârâmâ ikñjahât ki nângâmu yahalop. ³ Yakât topje Moseje kulemguop ya yuwu tap.

“Anitâje Awarahamgât pat sâm kuwanjiop ya Awarahamje nângâm yâkâlen biwi nângân nângânjae kepeim biwi yâhâp ki otmâ manop. Yawu otmâ manmu Anitâje biwiñe ekmu ârândâj olop.”

⁴ Yakât yuwu sâmunne nângânet. Nenne âi tuhumm main yakât hâmenje sâm tewetsenje ningimai. Yâhâ tewetsenje ningimai yan “Âo, tewetsenje yingian yuâmâ tep âlep nângâm in kâsikum yingian,” yawu ki sâmai. Âi tuhumm main yakât hâmenje sâm tewetsenje ningimai. ⁵ Yâhâ Anitâje yeje otmai yawu ki otmap. Lok âlâ me âlâje nengât tosa pilâningiâk sâm Anitâhâlen biwiñaje kepeim manmai ya yengât biwiñjahât topje nângâm tosayeje pilâyinjgimap. Yâhâ lok nombotñaje nennjahâk yu ya tuhumm yakât matje tosanenne pilâningiwuap yawu sâmai yamâ ki nângâyinjgimap. Topje yawu tap.

⁶ Otmu tâmbânenne Dawitiŋe yakât topŋe nânġâop yamâ yuwu. Anitâŋe nengât orotmeme bâleŋe me âlepŋe ya ki ekmâ ketetmâ yakât dopŋan matŋe kâpekningimap. Yawu otmâ lok âlâ me âlâŋe biwiyenŋe yâkâlen katŋetâ tatmap ya yengât nânġâyiŋgimu ârândânŋ otmap. Lohimbi yawuyanŋe heronŋe kakŋan manmâ otbi mewi yakât ki gorâyiŋgiwuap. Dawitiŋe yawu nânġâm yan den kulemguop yamâ yuwu tap.

⁷ “Lok âlâ me âlâŋe orotmeme bâleŋe otminiwi ya yengât tosa Anitâŋe pilâyiŋgim yakât ki nânġâwuap. Lohimbi yawu yanġeâmâ biwi heronŋe nânġâmai. ⁸Yawu manmunŋe Anitâŋe matŋe umatŋe ki ningiwuap nânġâm heronŋe kakŋan mannomai.”

⁹ Yâhâ heronŋe kakŋan manmâ yâhânomai yakât Dawitiŋe kulemguop yamâ Yura lohimbi nen konok meneneksap me bia? Yamâ bia. Yen pâku lohimbi orop heronŋe kakŋan man-nomgât kulemguop. Yakât otmâ Awarahamŋe olop yakât den pat Mosenŋe kulemguop ya yâhâpŋe ekne. Yamâ yuwu tap.

“Anitâŋe Awarahamgât pat kuwaŋgiop ya nânġâm biwi nânġân nânġânŋaŋe Anitâhâlen kepeim biwi yâhâp ki otmâ manop. Yawu otmâ manmu Anitâŋe ekmu ârândânŋ olop.”

¹⁰ Yâhâ Awarahamŋe girawu olop yakât Anitâŋe ekmu ârândânŋ olop? Iknjak hâkŋe torehenŋan undip tuhuahop yakât otmâ Anitâŋe ki ekmu ârândânŋ olop. ¹¹ Anġoân hâkŋe torehenŋan undip ki tuhuahop yan Anitâŋe pat kuwaŋgiop yakât nânġâm biwi nânġân nânġânŋaŋe yâkâlen kepeim biwi yâhâp ki olop. Yawu otmu Anitâŋe ekmu ârândânŋ olop. Ekmu ârândânŋ olop yakât kakŋan yakât nelâmnohomap sâm hâkŋe torehenŋan undip tuhuahop. Yakât topŋe yuwu sâmune nânġâŋet. Awarahamŋe hâkŋe torehenŋan undip ki tuhuahop yan Anitâŋe biwiŋe ekmu ârândânŋ otmu pat kuwaŋgiop. Yakât otmâ pâku lohimbi hâkyeŋe torehenŋan undip ki tuwaŋgim mansaiŋe Anitâhâlen biwiyenŋaŋe kepeim manŋetâ yekmu ârândânŋ otmap. Yakât otmâ emelâk Awarahamgât pat kuwaŋgiop ya yawuâk kuyiŋgimu yâkât sen mansai. ¹² Otmu Yura lohimbi hâknenŋe torehenŋan undip tuwaŋgimain nengu Awarahamŋe olop yawuâk otnom otmuâmâ Anitâŋe nengât nânġâmu Awarahamgât sen bulâŋe otbuap.

¹³ Yâhâ Anitâŋe girem den Mose ki ekumu kulemguop yan Awarahamŋe biwiŋe yâkâlen kepeim manop. Yawu manmu Anitâŋe ekmu ârândânŋ olop. Yakât otmâ hân himbim kândikyotgowân wahap topŋe topŋe katmu yapâ tetem sambe sambe oap ya galemġum yâhâmbisâi sâm Awaraham otmu yâkât sen orowâk kuningiop. ¹⁴ Yakât topŋe yuwu sâmune

nângâñet. Anitâñe Awarahamgât pat kuwañgiop yakât bulâñe mene sâñ nennahâk yu ya otmâ menomgât dop talop mâñe Anitâñe pat kuwañgiop ya hârem pilâmbâp. Yakât otmâ Anitâhâlen biwi nângân nângâñennañe kepeim tem lâuwañgim manbâingât mâtâp biatbâp.

¹⁵ Yâhâ lohimbi kerekñe nennahâk Anitâhât den lâum pâpgumain. Yawu torokatmâ mannom yakât matñe Anitâñe kuk otingim matñe ningimu menom. Yawu gârâmâ Anitâñe girem den ki sâñ kalop mâñe, ki tatbâpgât otmâ ki kumbâin. Yawu gârâmâ lohimbi kerekñe lâum pâpgum gamunñe bâleop.

¹⁶ Awarahamñe Anitâhâlen biwiñañe kepeim manmu ekmu ârândâñ otmu pat kuwañgiop. Yawu gârâmâ nenñe yawuâk Anitâhâlen biwinennañe kepeim mannom yakât emet inânñan ikñe engatñeâk otmâ nengât sâñ pat ya torokatmâ kuningiop. Pat yakât bulâñe biatningimapgât nenñe biwinenñe Anitâhâlen kinmap me bia ya ikñak ekma nângâmap. Otmu girem den lâumain me ki lâumain yakât ki nângâmap. Topñe yuwuhât nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi orop biwinennañe yâkâlen kepeim Awarahamgât sen bulâñe mansain. Yakât otmâ pat kuwañgiop yakât bulâñe hâmbâi menom. ¹⁷ Yakât otmâ Anitâñe Awarahamgât pat kuwañgim yuwu sâñ ekuop.

“Nâñe lohimbi komotñe komotñe gâhât sen sâñ katyekmune nângâhihiñetâ yahatbuap.” Den yawu tap.

Awarahamñe biwiñe Anitâhâlen tinâk kepeim manmu ekmu ârândâñ olop yakât otmâ pat kuwañgiop ya ki hârewañgiwuap. Pat ya tetewuap yakât emet inânñan nângâm kuwañgiop. Yakât otmâ ikñak nângâop ya yawuâk tetem henjenñuop. Otmu Awarahamgât pat kuwañgiop ya nengât torokatmâ kuningiop ya menomgât lohimbi kerek mumuñambâ mem yahatnenekbuap. ¹⁸ Yakât Anitâñe Awaraham ekuop ya yuwu tap.

“Gâhât biwihambâ kâu pato kândâkdâñe hurunduñ sânomai.”

Yawu sâñ ekumu nângâmu bulâñe otmu ya tetenihiâk sâñ biwiñañe kepeim biwi yâhâp ki otmâ manminiop. Yawu manop yakât otmâ Yura lohimbi me pâku lohimbi nen kerekñe yâkât sen bulâñe mansain. ¹⁹ Yâhâ Awarahamgât yambu 100 otbomâk otmu yan Anitâñe pat kuwañgim den hikuop. Yawu otmâ naom membâwâtgât dop yamá emelâk wangimu kâsi manmâ gaowot. Yawu manoworâke yamá Awarahamgât biwiñe ki giop. ²⁰⁻²¹ Yawu manmâ Anitâhât den yakât nângâm biwi yâhâp ki otmâ manmâ gaop. Anitâñe pat kuwañgiop yakât bulâñe mem tetenihiwuap sâñ biwiñañe yâkâlen kepeim kârikñe otmâ manminiop. ²² Yawu nângâm

manminiop yakât Anitâñe ekmu ârândân olop. ²³ Anitâñe den Awaraham ekuop yamâ yâkât konok nâñgâm ki sâop. Nen Awarahamgât sen bulâñe mansain nen kerek nengât sâop. ²⁴⁻²⁵ Anitâñe Kutdânenñe Yesu âi sâam wañmâ hângângumu ge tosanenñahât otmâ sâreerenekmâ kawenennan kinmu kasalipnenñe kuñetâ muop. Yakât nâñgâm nenñe Anitâhâlen biwinenñe kepeim manmunñe nenekmu ârândân otbuap nâñgâm Kutdânenñe Yesu mumuñambâ mem yahalop.

5

Anitâñe kaok nâñgâningimap yakât nâñgâm heronje otbisâin.

¹ Kutdânenñe Yesu Kiristonje tosanenñahât otmâ muop yâkâlen biwinenñe kepeim manmunñe Anitâñe nenekmu ârândân otmu kaok nâñgâningimap yamâ topñe yuwu. ² Anitâñe ikñe enjatñeâk otmâ tihitnenñe otbe sâam Yesu Kiristo hângângumu ge muop. Mum yahatmâ nenñe Anitâ orop mannomgât mâtâp âiñe mem teteningim yâkâlen yâhâop. Yawu olop gârâmâ nenñe biwinenñe yâkâlen kepeimnenñe Anitâñe tihitnenñe otmu manmain. Yâhâ yâk orop himbimân mannom yakât nâñgâm heronje otmâ biwinenñe kepeim manmâ yâhânom. ³⁻⁴ Yawu gârâmâ biwinenñe Kiristohâlen kepeim manmunñe lok nombotñe nâñgâm bâleningim mem âlâlâ tuhunenekmai. Yawu tuhunenekmaiâke yamâ benñe biwinenñe ki orotok sâamap. Yakât otmâ Anitâñe nenekmu ârândân otmu orowâk himbimân mannomgât pat kuningiop yakât bulâñe menom nâñgâm mannom. ⁵ Yawu manmunñe Anitâñe wawaenenekmâ ikñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge biwinenñe mem hewewenñe tuhumu yâkât wâtñan manmâ yâhâm bulâñe menom.

⁶ Yâhâ nen lok bâlenñe nennahâk tânahom pat yakât bulâñe menomgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ bulâñahât pâpgumaingât Anitâñe Kiristo kawenennan kinmâ mumbuap sâam sâp kalop ya ekmu ârândân otmu hângângumu ge nengât sâam muop. ⁷ Yakât topñe nâñgâñetâ keterahâkgât nennan hâum yuwu sâamune nâñgâñet. Bukunenñe âlâñe tânnongom uwawapñe bia manmap ya kasalipñe taka kune sâam otnomai yanâmâ nennan gâtñe lok âlâñe bukunenñahâlângen otmâ nâñgâmu heronje otmu sârerem kinmu kuñetâ mumbuap. Yâhâ bukunenñe âlâñe girem den ya tâñ tâñâk watmap yamâ kalemñe orop ki manmap. Yâhâ kasalipñe taka kune sâam otnomai yanâmâ nen kerekñe yâkâlingen otmâ ki sârerenom. “Otmâp ambonje ikñahâk sâreerahâk,” sâanom. ⁸ Yawu gârâmâ nenñe bukulpnenñe otyingimain yawu Anitâñe ki otningimap. Nenñe otmunñe bâlem gaop yan tosa orop

manminiwin yan Anitâñe wawaenenekmâ ikñe nanñe Kiristo hânġângumu ge sâreerenenep. Sâreerenenekmâ kinmu kuñetâ muop yan Anitâhât biwiñe ekmain. ⁹⁻¹⁰ Yâhâ nenñe embânñan manmâ gawin yan Anitâ betbañgimunñe nânġâm bâleningimu manbin. Yawu ġârâmâ nanñe hânġângumu ge kawenenñan kinmu kuñetâ muop. Kuñetâ muop yâkâlen torokatmunñe Anitâñe nenekmu ârândân otmu kaok nânġaningiop. Yawu otmâ buku otningim Kutdânenñe mumuñambâ mem yahalop. Yakât otmâ manman kârikñan katnenekmu orowâk manmâ yâhâmbisâin. Yakât nânġâmune uruk uruhâk otmap. ¹¹ Otmu Kutdânenñe Yesu Kiristohâlen biwinenñane kepeimunñe Anitâñe buku otningiop yawu nânġâm mepa sañgan otbañgim heronñe kakñan mannom.

Aramñe Anitâhât den kuop yakât huhopñe mumu teteop.

¹² Yawu ġârâmâ embânñambâek orotmeme bâleñe otminiwi yakât matñe mum gaminiwi. Yakât topñe yuwu sâmune nânġânjet. Tâmbânenñe Aramñe Anitâhât den kum otmâ hilipguop yakât matñe Anitâñe mumuhât pat kuwañgiop. Yawu otmu yapâek orotmeme bâleñe torokatmâ otmâ ġañetâ ġañetâ sâp yiwerenñe yuâmâ nen kerekñe yawuâk otmâ gain. Yakât otmâ mumuhât pat mansain. ¹³⁻¹⁴ Yâhâ embânñan Aramñe Anitâhât den ya loñġâem otmâ tâpikguop. Otmu yapâek Anitâhât nelâm yongomu enġatyeneâk watmâ otñetâ bâleminiop yakât huhopñe mum gara gara otbi. Yawu ġârâmâ Anitâñe ġirem den âlâlâ Mose ki ekumu kulemguop yan yawu otbi. Yawu otbi otmu Aramñe kândikum Anitâhât den kum otmu bâleop ya orop ki lâuahowot, yawu nânġâmain.

Yâhâ den sâm aran yukât topñe nânġânjetâ keterahâkgât Aram yet Yesu Kiristo yetġât sâwe. ¹⁵ Yâk yetġât topyetñe ikñiâk ikñiâk yakât otmâ manmangât mâtâp yâhâp tirip-nongowot. Âlâ yuwu. Aramñe otmâ tâpikguop yapâek lohimbî kerekñe orotmeme bâleñe otmain. Yawu otmâ mumuhât pat manmâ gain. Otmu benñe âlâmâ yuwu. Anitâñe ikñe enġatñeâk otmâ tihitnenñe otmâ manman kârikñahât pat kuniñgiop yakât topñe ikñiâk tap. Yakât bulâñe meñet sâm Yesu Kiristonñe nânġaningim ge lohimbî kerek nengât sâm muop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenñane kepeim manmunñe menenekmu ikñe orowâk manmâ yâhâmbisâin. Yakât nânġâmune uruk uruhâk otmap.

¹⁶⁻¹⁷ Otmu Aram yet Yesu Kiristo yetġât manman bulâñe yamâ ikñiâk ikñiâk oap. Aramġât yan yakâlâk sâwe. Aramñe Anitâhât den loñġâem otmâ tâpikguop yanâk yakât matñe “mumbuap” sâm hârewañgiop yapâek mumu yu teteop. Yâhâ Yesu Kiristonñe âwânñahât denñe tem lâuwañgim nengât tosanenñahât otmâ kawenenñan kinmu kuñetâ

mum yahalop. Yâkâlen biwinenŋaŋe kepeimunŋe Anitâ Awonŋenŋaŋe nâŋgâningim lok kiŋgitŋe orowâk tosanenŋe pilâningiop. Pilâningim ikŋahâk tihitnenŋe otmu orowâk manman kârikŋan mannom.

Kiristoŋe manman kârikŋahât mâtâp meningiop.

18-19 Yakât otmâ yuwu nâŋgânom. Anŋoân Aramŋe Anitâhât den lonŋâem otmâ tâpikguop yapâek lohimbi kerekŋe orotmeme bâleŋe otmâ gawi. Yakât otmâ Anitâŋe Aramgât “mumbuap” sâm hârewaŋgiop. Yakât dopŋeâk munomai sâm den sâm hâreyiŋgiop. Topŋe yawuhât nen mumuhât pat manmâ gain. Yawu gârâmâ Yesu Kiristoŋe âwâŋahât denŋe tem lâuwangim kawenennan kinmu kuŋetâ mum yahalop. Yâkâlen biwinenŋaŋe kepeimunŋe manman bâleŋahât paŋŋoŋâmbâ menenekmâ manman kârikŋahât pat kuningiop.

20-21 Anitâŋe girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anŋoân Anitâŋe ikŋe nâŋgân nâŋgân lohimbi biwiyeŋan kalop ya ki watmai. Lohimbine yeŋe eŋgatyeneâk watmâ otŋetâ bâlem gaop. Yawu gârâmâ girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop ya otmâ hilipguminiwin yakât sâlikum nâŋgâmunŋe topnenŋe tetemu aŋulakbin. Aŋulakmâ yan mumuhât pat otbin yakât nâŋgâmunŋe biwinenŋe giop. Yakât otmâ biwinenŋe dondâ gemu bâlemain sâm Anitâŋe ikŋe eŋgatŋeâk otmâ Yesu Kiristo hâŋgângumu ge manman kârikŋahât mâtâp meningiop. Yakât otmâ nenŋe yâkâlen biwinenŋaŋe kepeimunŋe âwâŋaŋe nenekmu ârândâŋ otmâp. Yawu otmâ manman kârikŋahât kapiân yâhâmunŋe orowâk manbisâin.

6

Manman bâleŋe bet pilâwin ya âlâkuâk ki miwirikum mannom.

¹ Den ekyongoan yukât topŋe yuwu ki nâŋgânom. “Yesu Kiristoŋe sârerenenekmâ kawenennan kinmu kuŋetâ muop. Yakât otmâ Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmu haonmâ ârândâŋ tosanenŋe pilâningimap. Tosanenŋe yawu pilâningim yâhâwuap nâŋgâm orotmeme bâleŋe ya witgum otmâ yâhânom.” Yawu nâŋgâmain yamâ nâŋgâm hilipgumain.

² Mâtâp yawuya âlâ ki tap. Emelâk Kiristohâlen biwinenŋe katmâ manman bâleŋe bet pilâwin ya girawuhât otmâ miwirikum witgum otmâ mannom. Ya ki orotŋe. ³ Yakât topŋe teteâkgât den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Kiristo kuŋetâ mumu hangowi. Yâhâ yâkâlen biwinenŋaŋe tiŋâk kepeiwin yan manmannenŋe hâŋgiŋe ya biatningimu Kiristoŋe muop yakât dopŋeâk toen katnenekbi. ⁴ Anitâ Wâtgât Ambonŋe ikŋe wâtŋambâ Kiristo mumuŋambâ mem

yahalop yakât nângâmunje âlâ kândâkdâ otmap. Otmu yakât dopjeâk mâmânje otningimu manman ânje mem denje tem lâuwangim mannehât nângâmap. Yakât otmâ Kiristohâlen torokatmâ manmannenje bâleje bet pilâwin ya girawuhât otmâ miwirikum witgum otmâ mannom. Ya ki orotje.

⁵ Nenne Kiristohâlen biwinenjahe hikuakmâ konohâk otmâ mansain. Yakât otmâ Kiristone manmanje ki alitmâ muop yakât dopjeâk manmannenje hângije ya pilâwin. Yawu gârâmâ Anitâje Kiristo mumujambâ mem yahalop yakât dopjeâk sâp pato tetewuawân mumujambâ mem yahatnenekmu Kiristo orowâk biwinenjahe hikuakmâ konohâk otmu mannom. ⁶⁻⁷ Yawu gârâmâ nenje otmâ hilipgumunje Anitâje nângâm bâleningiâkgât Bâlejahât Amboje, Satanje mem lohotje tuhunenekmap. Yawu gârâmâ nen munom yan yâkne mem lohotje tuhunenekmu otmunje bâlewuapgât mâtâp ki tetewuap. Yakât otmâ yuwu nângâmain. Sâp yiwerenje yu Satanje mem lohotje tuhunenekmu hon bawangim otmunje bâlemap yakât mâtâp ya biatningiâk sâm Kiristone manmanje pilâm howanân kujetâ muop. Yakât dopjeâk manmannenje hângije pilâwin. ⁸ Yawu otbin yanak Kiristone mumujambâ yahatmâ manman ânje mem tatmap yâkâlen biwinenjahe kepeim mansain. Yakât otmâ manman yawuya hanjalakmâ orowâk manbisâin, yawu nângâmain. ⁹⁻¹⁰ Yâhâ Yesu Kiristone muowân lohimi kerek nengât orotmeme bâleje yakât matje mem tosanenje pilâningiop. Yawu otmâ Anitâje mumujambâ mem yahalop. Yahatmâ tap gârâmâ Mumuhât Amboje Satangât amutgen ki manmâ yâhâpne mumbuap. Ya bia kârikje. ¹¹ Otmu yakât dopjeâk nenje Mumuhât Amboje Satan betbangim Anitâ konok mepaem denje tem lâuwangim mannehât Yesu Kiristone âwâjahâlen yâhâmu orowâk tawot.

¹² Nenne Yesu Kiristohâlen biwinenjahe kepeim mansain. Yakât otmâ biwinenjahe nângân nângân bâleje âlâlâ tetewuap ya bet pilâm Manman Bâlejahât Amboje ki hon bawanginom. ¹³ Yawu otmâ yan nângân nângân ya ki watmâ otmâ hilipgunom. Yawu gârâmâ emelâk hiliwahonmgât pat otbin ya Anitâje hârem manman kârikjahât pat kuningiop. Yakât otmâ yâkât wâtjan kinmâ hon bawangim tâj tâjâk mannom. ¹⁴ Anitâje ikje engatjeâk otmâ wawaenenekmâ girem den âlâlâ papatolipnenjahe yeje engatyejeâk watmâ kulemgujetâ ya lâuminiwin yapâek holanjenekhop. Holanjenekmâ mâmânje otningimu tem lâuwangim orotmeme bâleje ki miwirikum Bâlejahât Amboje hon bawanginom.

Manman Âlepjahât Amboje Anitâ hoj bawanjinom.

¹⁵ Girem den âlâlâ ya tâj tâjâk watnomgât dop ki olop. Yakât otmâ Anitâje ikje engatjeâk otmâ wawaenenekmâ yapâ holaņnenedhop. Yawu otningiopgât otmâ nenje ihilâk mahilâk manmâ ki gorâningiwuap nâņgânom me? Yamâ bia.

¹⁶ Nenje lok âlâ me âlâhât amutgen manmain yamâ hoj bayıngimain. Yakât otmâ yeje orotmeme bâleje tâtâemâk otnomai yanâmâ Bâleņahât Amboje hoj bawanjinomai. Yakât matje Anitâje betyongomu ge hiliwahonomai. Yawu gârâmâ yeje Anitâhât den tem lâuwangim orotmeme âlepjeâk otmâ mannomai yanâmâ yekmu ârândân otbuap. ¹⁷⁻¹⁸ Topje yuwuhât Anitâ mepaeman. Kândikum emelâk yeje orotmeme yeje bâleje otmâ manmâ Bâleņahât Amboje hoj bawanjiminiwi. Yawu gârâmâ Yesu Kiristohât den pat âlepje nâņgânetâ bulâje otmu tiņâk kepeim tâj tâjâk lâuwi. Yâhâ Bâleje Ambojahât paņgoņâmbâ Anitâje holaņyekmu yapâek hoj bawanjim gamai. Yakât nâņgâm Anitâ mepaeman.

¹⁹ Yâhâ den umatje sâm aran yu topņambâek ekyongoan mâne in yawu ki nâņgâm hengenġumbâi. Yakât otmâ topje tipje nâņgânetâ keterahâkgât lok nenje orotmemenenņan hâum ekyongoan. Yakât ki nâņgânihiņetâ bâlewuap. Kândikum emelâk orotmeme bâleje otne sâm kendaņim girem den hârohâk loņgâeminiwi. Yawu gârâmâ sâp yiwerenje yuâmâ orotmeme âlepjeâk otmâ tânahom mannomai.

²⁰ Kândikum emelâk Bâleņahât Amboje hoj bawanjim orotmeme bâleje otminiwi yan orotmeme âlepje yakât ki nâņgâminiwi. ²¹ Yâhâ sâp yiwerenje yuâmâ otbi mewi yakât nâņgâm anulakmâ mansai. Emelâk otbi yamâ bulâje wuân menom nâņgâm ya otbi? Orotmeme bâleje ya witgum otmâ mansaije hiliwahonomai. ²² Yawu gârâmâ Yesu Kiristone bâleņahât paņgoņâmbâ holaņyekmu Anitâhâlen biwiyenaje tiņâk kepeim hoj bawanjimai. Yakât bulâje yamâ Anitâje yekmu ârândân otmap. Otmu hâmbâi manman kârikņan mannomai. ²³ Yakât topje yuwu sâmune nâņgânet. Lohimbi âlâ me âlâje Bâleņahât Amboje hoj bawanjim orotmeme bâleje otmai yakât matje ikje orowâk hiliwahonomai. Yawu gârâmâ Anitâje ikje engatjeâk wawaenenekmâ Kutdânenne Yesu Kiristo hâņgâņgumu ge mum yahalop. Yawu olop gârâmâ lohimbi âlâ me âlâje yâkâlen biwiyenaje kepeim mannomai yamâ meyekmu orowâk manmâ yâhâmbisâi.

7

Lohimbiņe miakmai yan hâum sâop.

¹ Bukulipne, yuwu sâmu nâņgânet. Papatolipnennaje yeje engatyejeâk watmâ girem den topje topje ekyongominiwi

ya lâum manmunne neneknetâ ârândân otmap. Yawu gârâmâ munomân mâtâp yaŋe biatbuap. Yakât topne yeŋe emelâk nâŋgâm henŋenŋuwi. ²⁻³ Yakât otmâ den âlâen hâum sâmunen nâŋgânet. Lohimbi miakmai yan papatolipnennane girem den âlâ yuwu ekyongomai. Imbi yaŋe ikne enŋatneâk otmâ lokne pilâm ari lok ondop ki membuap. Yawu gârâmâ imbi yaŋe lokne tatbuap ya pilâm lok ondop orop ari manbuap yanâmâ lokne betnehen kionmâ girem den ya lonŋeap sânomai. Yâhâ lokne bâlemu manmâ imbi kambut yaŋe lok âlâ ari membuap yanâmâ girem den ya ki lonŋewuap. ⁴ Den hâum yan yukât topne yuwu tap. Yesu Kiristone nengât sâmuop yan papatolipnennane yeŋe enŋatyeneâk watmâ girem den ekyongonetâ kulemguwu ya pesuk sâop. Yakât otmâ yâkâlen biwinennane kepeiwin yanâmâ girem den âlâlâ yaŋe yawuâk pesuk sâningiop. Yakât otmâ Kiristone mumunambâ yahalop yâk orop biwinennane hikuakmâ konohâk otmu yâkât wâtjan kinmâ Anitâ hoŋ bawanŋim manmain. ⁵⁻⁶ Otmu torokatmâ sâmunen nâŋgânet. Anŋoân papatolipnennane yeŋe enŋatyeneâk watmâ girem den topne topne ya tâŋ tâŋâk lâunomai sâmu ningiwi. Yamâ benne girem den lâum pâpguminiwin. Lâum pâpguminiwin yan biwinenambâ nâŋgân nâŋgân bâlêne âlâlâ teteminiop. Yakât otmâ girem den ya nâŋgâmunne biwinenjan hâunenekminiop. Biwinenjan hâunenekmu tepnenne yahatmu otneâk nâŋgâm Mumuhât Amboŋe hoŋ bawanŋiminiwin. Yâhâ Kiristone yapâ holaŋnenekmu Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakne mem hewewenŋe tuhunenekmu Anitâ hoŋ bawanŋimain.

Girem den nâŋgâmunne biwinenjan hâumap.

⁷ Papatolipnennane yeŋe enŋatyeneâk watmâ girem den âlâlâ ekyongominiwi yapâ Kiristone holaŋnenehop yan biwinenne hewewenâk otmu Anitâ hoŋ bawanŋimain. Yakât otmâ Anitâne girem den Mose ekumu kulemguop yakât bâlêne sânom me? Yawu ki sânom. Mosehât girem dengât topne nâŋgâmain yan orotmemenenne bâlêne yakât topne keterakningimap. Yâhâ “Lok âlâ me âlâne bukulipyene yengât imbilipyene ki yekjâlem ihilâk otnomai,” girem den ya ki nâŋgâwan mâne otmâ hilipgumbâm yakât biwinan ki hâunekmu keteraknihimbâp. ⁸ Yawu gârâmâ girem den ya nâŋgâmunne biwinan hâuop yan yu ya topne topne ihilâk otmune bâlêminiop. Yâhâ girem den ya ki nâŋgâwan mâne orotmemene bâlêŋahât topne ki tetem henŋengumu ekbâm. ⁹ Anŋoân girem den ki kâsikumu nihiwi yan biwine sânduk sâmu lohotjan manban. Yawu gârâmâ bukulipyene yengât imbilipyene me iri sikumyene ki ekjâlem ihilâk otjet sâmu

eknohowi. Girem den yawu tap yakât nângâwan yan biwinambâ nângân nângân bâleŋe topŋe topŋe tetemu tepne yahatmu otbeâk nângâminiwan. ¹⁰ Yakât otmuâmâ nenŋe orotmemenŋe bâleŋe bet pilânehât Anitâŋe girem den kalop yaŋe biwinan hâunekmu ihilâk otbehât nângâm yan hiliwahowomgât pat otban. ¹¹ Girem den ya nângâmune biwinan hâunehop yan Kâitgu kâitgu Amboŋe, Satanŋe orotmemene bâleŋe otminiwan yaŋe mem mete tuhunihimu biwine dondâ giop. ¹² Yawu gârâmâ Anitâŋe ikŋe biwi nângân nângânŋambâ girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop yaŋe ki bâleop. Otmu yakât torehenŋe âlâ ki tâpiahop. Anitâŋe ya kerek ekmu ârândâŋ olop. Yawu nanŋan.

¹³ Yakât topŋe nângânŋetâ keterahâkgât ninan hâum sâmune nângânŋet. Yuwu mon sâmune yan ki ârândâŋ otbuap. “Girem den yamâ âlepŋe. Yawu gârâmâ ya nângâmune biwinan hâunekmu biwine dondâ giop.” Yawu ki nângâwom. Wuânŋe mem bâlenekmu biwine giop yakât yâhâpŋe sâmune nângânŋet. Girem den ya nângâmune biwinan hâunehop yan orotmeme bâleŋe otminiwan yakât nângâmune haŋ sânihimu biwine giâkgât Kâitgu kâitgu Amboŋe Satanŋe ya mem mete tuhunihiminiop. Yawu otmâ girem den yaŋe orotmemenŋahât topŋe mem tetekŋan tuhumu ekmain.

¹⁴ Girem den yamâ Anitâŋe ikŋe biwi nângân nângânŋambâ Mose ekumu kulemguop ya nângâmain. Yawu gârâmâ lok topnenŋeâmâ yawu bia. Nenâmâ biwi nângân nângânŋambâ manman bâleŋe topŋe topŋe tetemu otmâ Bâleŋahât Amboŋe Satan hoŋ bawanŋimain. ¹⁵ Yâhâ nâŋe otman meman yakât nângâmune ki dopŋan otmap. Orotmeme bâleŋe ki otbom yawu sâman yamâ benŋe ihilâk ihilâk witgumâk otman. Yâhâ orotmeme âlepŋe otbeâk nângâman yamâ otbe sâm pâpguman. ¹⁶ Yawu gârâmâ orotmeme bâleŋe bet pilâwan ya âlâkuâk ki otbom yawu sâman yamâ benŋe otman. Yawu otman yanâmâ girem den yaŋe biwinan hâunekmap. Yakât otmâ girem den yakât nângâmune âlepŋe otmap. ¹⁷ Yâhâ otmune bâlemap yan nine enŋatneâk ki otman. Nângân nângân bâleŋe biwinan tatmâ tetemap ya watmâ otman. ¹⁸ Yakât otmâ wuân âlepŋe biwinan tatmap? Yawuya âlâ ki tap. Yakât otmâ nâŋe âlepŋe otbeâk nângâman yamâ hâum pâpguman. ¹⁹ Hâum pâpgum yan ki otbom sâman ya otmune bâlemap. ²⁰ Yâhâ ki otbom sâman ya otmune bâlemap yanâmâ biwinambâ nângân nângân bâleŋe tetemap ya otman. Yamâ nine enŋatneâk ki otmâ tâpikguman. ²¹ Yakât otmâ yuwu nângâman. Lok topnenŋeâmâ bâleŋe dondâ. Yawu tap yakât otmâ orotmeme âlepŋe otbe sâm otman yanâk biwinambâ nângân nângân bâleŋe tetemu otmune bâlemap. ²² Yâhâ Anitâhât den biwinaŋe kepeim

lâuwe sâam otmâ manman. ²³Yawu gârâmâ lok biwinenᶇambâ nâᶇgân nâᶇgân bâleᶇe âlâlâ tetemap yakât otmâ Anitâhât den lâuwe sâam otmune hâi hâiᶇe otmu otmâ tâpikguman. ²⁴Yakât nâᶇgâmune biwine dondâ gemap. Yawu gârâmâ lok nenᶇe biwi nâᶇgân nâᶇgânennenᶇe ya watmâ hiliwahomaingât âlâᶇe yapâ menenekbuap? ²⁵Yamâ Yesu Kiristo. Yâkᶇe hiliwahombâingât mâtâwâmbâ menenehop. Yakât otmâ Anitâ mepaembisâin.

Yâhâ den sâam aran yukât topᶇe yuwu nâᶇgânôm. Lok topnenᶇe yamâ bâleᶇe. Yakât otmâ biwinenᶇambâ nâᶇgân nâᶇgân bâleᶇe topᶇe topᶇe tatmâ tetemu yan Bâleᶇahât Amboᶇaᶇe otᶇet sâam biwinenᶇan kioᶇmap. Biwinenᶇan kioᶇmap yanâmâ nenᶇe wâtneᶇᶇanâk kinmâ Anitâhât den lâum hoᶇ bawanᶇim hâum pâpᶇumain. Yawu gârâmâ Kiristohât wâtᶇan konok kinmâ hoᶇ bawanᶇinomgât dop tap.

8

Wâtᶇât mâmâᶇahât Heakᶇe mâmâᶇe otningimu manmain.

¹⁻²Yakât otmâ yuwu sâamune nâᶇgânᶇet. Nenᶇe Yesu Kiristohâlen biwinenᶇe kepeimain yanâmâ Anitâhât Wâtᶇât mâmâᶇahât Heakᶇe mâmâᶇe otningimu yaᶇak Bâleᶇe Amboᶇahât amutgen ki manmain. Yawu manmâ ari hiliwahonomgât mâtâp ya pilâm manman kârikᶇahât mâtâp ya watmain. Yawu otmâ Kiristo orop biwinenᶇaᶇe hikuakmâ konohâk otmu manmain nenâmâ Anitâᶇe den âiân ki katnenekmâ sâam hâreningiwuap. ³⁻⁴Yakât yuwu sâamune nâᶇgânᶇet. Lok biwinenᶇeâmâ bâleᶇe. Yakât otmâ biwinenᶇambâ nâᶇgân nâᶇgân bâleᶇe topᶇe topᶇe tetemu yan girem den ya lâune sâam hâum pâpᶇum tosa orowâk manminiwin.

Yawu otminiwin yakât Anitâᶇe ikᶇe nanᶇe hâᶇgâᶇgumu ge girem den yakât bulâᶇe nengâlen teteâk sâam lok otmâ sârerenenekmâ nengât kawenenᶇan kinmu kuᶇetâ muop yan tosanenᶇahât matᶇe miop. ⁵⁻⁸Yamâ yuwu sâamune nâᶇgânᶇet. Anitâ orop biwinenᶇaᶇe hikuakmâ konohâk otmu manman kârikᶇahât pat kuningiop. Otmu Wâtᶇât mâmâᶇahât Heakᶇe biwinenᶇan kioᶇmâ mâmâᶇe otningimu yapâ biwi sânduhân manmâ hoᶇ bawanᶇimain. Yâhâ lok nombotᶇaᶇe biwiyeᶇambâ nâᶇgân nâᶇgân bâleᶇe tetemap ya otne sâam biwiyeᶇe kilik kilik sâmu mansai. Lok yawuyaᶇe Anitâhât hâkâᶇ otmâ betbaᶇᶇim biwiyeᶇe kârikᶇe otmâ manmai. Yawu otmâ mannomai yamâ Anitâᶇe yekmu ki ârândâᶇ otmu hiliwahonomai.

⁹⁻¹⁰Lok yawuya Kiristohât Wâtᶇât mâmâᶇahât Heakᶇe biwiyeᶇan ki kioᶇmâ mâmâᶇe otyiᶇᶇimu yaᶇak Kiristohât pat ki

mansai. Yawu gârâmâ yenâmâ yawu bia. Yâhâ biwiyenambâ nânġân nânġân bâleġe âlâlâ tetemap ya nânġâm bet pilâmai. Yakât otmâ Anitâhât Wâtġât mâmânġahât Heakġe biwiyenġan kionmâ mâmânġe otyiġgimu Kiristohâlen biwiyenġe tinġak kepeim manġetâ Anitânġe yekmu ârândânġ otmap. Yâhâ hâmbâi munomai yanâmâ tosayenġahât matġe umut biwiyenġe ki hiliwahowuap. ¹¹ Yawu otmâ Wâtġât mâmânġahât Heakġe mâmânġe otyiġgimu manmâ yâhânomai yan Anitânġe yekmâ Kiristo mumuġambâ mem yahalop yakât dopġeâk yen gurâ mumuġambâ mem yahatyekbuap.

¹² Bukulipne, Anitânġe yuwu otmâ mannom sâġ ningiop. Wâtġât mâmânġahât Heak yâkât wâtġan kinmâ Anitâhât tem lâuwanġinom. ¹³ Yawu manmunġe biwinenġambâ nânġân nânġân bâleġe âlâlâ tetemap ya bet pilâm tem lâuwanġim mannom yanâmâ manman kârikġan katnenekbuap. Yawu gârâmâ biwinenġambâ nânġân nânġân bâleġe âlâlâ tetemap yakâlâk nânġâm otmâ hilipġum yâhânom yakât huhopġe yamâ hiliwahonongât pat mannom.

¹⁴ Yakât yuwu sâġmune nânġânġet. Nenġe Anitâhât denġe tem lâuwanġim yâkât Wâtġât mâmânġahât Heakġe biwi nânġân nânġânġenġe mem pâronġ pilânġingiâk nânġâmġain yamâ Anitânġe nenekmu ârândânġ otmu nanne baratne bulânġe sâġ menenekbuap. ¹⁵⁻¹⁶ Otmu nenġe Kiristohâlen biwinenġe katbin yan Anitânġe ikġe Wâtġât mâmânġahât Heak hânġânġumu ge biwinenġan kionmu ki kiġitnenġahât otmâ manġain. Yâhâmâ mâmânġe otningimu Anitâhâlen torokatmunġe nanne baratne sâġ menenehop. Yakât nânġâm “Awoġnenġe, sâġ nânġâwanġimġain. ¹⁷ Anitânġe ikġe nanġe Kiristo hânġânġumu ġemu lohimbi belânġen manbiġe mem âlâlâ tuhuġetâ sâtġum muop. Yâhâ nenġe yâkât tem lâuwanġim manmunġe yâk otbaġgiwi yakât dopġeâk mem âlâlâ tuhunenekġetâ mannom. Yawu mannom yanâmâ Anitânġe himbimân nanġe orowâk tatdomawotġât pat kuwanġiop yakât bulânġe nen gurâ menom. ¹⁸ Hâmbâi sâġ patoen bulânġe menom yanâmâ hânân yuân umatġe topġe topġe teteningimu manġain ya biatmu yakât nelâm nongowuap.

Sâġ patoen Anitânġe manman âilonġoân katnenekbuap.

¹⁹⁻²¹ Embânġân Aram yet Ewanġe otmutâ bâleop yakât matġe Anitânġe hâhiwin kakġan mandomawot sâġ yitġiop. Otmu hânân âli wahap topġe topġe tap ya hârohâk sait kakyenġan pilâop. Yawu gârâmâ hâmbâi sâġ patoen Kiristone âwureġ ġewuawân Anitânġe nanne baratne sâġ menenekmâ manman âilonġoân katnenekbuap. Yanâmâ emelâk sait kakyenġan pilâop ya biatmu âli wahap topġe topġe tap yuġe âilonġoâk tatmâ yâhâwuap ya emelâk sâġ kalop. ²²⁻²³ Yakât topġe

nângâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâwe. Imbilip-nenñaje naom mene sâm naomñe hâliliakmu hâhiwin nângâm tatmâ belângen memai. Yakât dopñeâk hânân âli wahap topñe topñe tatmâ arap otmu nen orowâk hâhiwin kakñan mansain. Yakât otmâ sâp patoen Anitâñe nanne baratne sâm menenekmâ hâknenñe âñe ningimu manman kârikñahât pat yakât bulâñe menehât nângâm mansain. Yâhâ manman kârikñahât pat yakât bulâñe ya ki menom sâm biwi yâhâp otmaingât Anitâñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge mâmâñe otningimap yakât bulâñe nombotñe nengâlen teteap yamâ yuwu. Buku orañim biwi sânduhân manmain, me Anitâhât denñe tem lâuwañgimain, bulâñe yawuya.

²⁴ Yâhâ emelâk biwinenñe Kiristohâlen katbin yan manman kârikñahât pat yakât bulâñe hâmbâi menom yakât biwinenñaje mem manmain. Yawu gârâmâ bulâñe ya kerehâk teteop mâne ya mene sâm biwinenñaje ki mem manbâin.

²⁵ Yawu gârâmâ bulâñe hâmbâi menomai sâm eknongowi ya mene sâm biwinenñaje tiñâk mem manmâ yâhânom.

²⁶⁻²⁷ Yâhâ lohotñe otmunñe biwinenñe gemapgât Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otningimu biwinenñe ârândâñ otmap. Yakât yuwu sâmune nângâñet. Nenñe Anitâ ulitgunom sâm kalop. Yawu gârâmâ wuân me wuân teteningiwuap yan ulitgumunñe nângâmu ârândâñ otbuap yakât topñe ki nângâm heñgenñumain. Yawu gârâmâ Anitâñe biwinenñahât topñe nângâmap. Yawu gârâmâ yâkât biwiñan nângân nângân âlâlâ tatmap ya ikñe Wâtgât mâmâñahât Heakñe nângâm biwinenñan mem katmu ya sâm tetem Anitâ ulitgumain.

Anitâñe tihitnenñe otmâ yâhâwuap yakât ki gorâningiwuap.

²⁸⁻³⁰ Lohimbi âlâ me âlâñe Anitâhâlen biwiyenñaje kepeim tem lâuwañgimai yâhâmâ hân himbim ki kândikyotgop yapâek manmanyenñahât topñe nângâop. Manmanyenñahât topñe nângâm ikñe nanñahât dop otñet sâm ikñan torokatyekmâ nanñaje ya yengât kunyeñe tatbuapgât sâm kalop. Ya yengât nângâm sâm kalop yamâ meyekmap. Meyekmâ yan nângâyîngimu ârândâñ otmu himbingât pat kuyîngimap ya kârikñe tatmâ yâhâwuap. Ya ki biatbuap. Yakât otmâ Anitâhâlen biwinenñaje kepeimain nengât tihitnenñe otmâ mâmâñe otningimap. Yakât otmâ umatñe topñe topñe teteningimawâke yamâ biwi sânduhân manmain.

³¹ Den sâm aran yukât topñe yuwu nângânom. Anitâñe mâmâñe otningimu manman âlepñan manmain. Yakât otmâ lok âlâ me âlâñe mem ge katneneknomaihât dop âlâ ki tap. ³² Anitâñe wawaenenekmâ ikñe nanñe hângângumu ge kawenenñan kinmâ mumbuap yakât nângâm ki alilop. Yawu otmâ wawaenenehop yakât nângâm tihitnenñe otmâ

yâhâwuap yakât ki gorâningiwuap. ³³ Nenje yâkâlen biwinenje katmunje nenekmu ârândân otmu nanne baratne sâm menenekmu manmain. Yakât otmâ lok âlâ me âlâje den âiân katneneknomaihât dop âlâ ki otbuap. ³⁴ Yâhâ Yesu Kiristone nengât kawenennan kinmâ muop. Mumu Anitâje mumunambâ mem yahatmu himbimân yâhâmu âwâje orop tatmâ nengât sâm ulitgumap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâje ki mem ge katneneknomai. ³⁵ Yesu Kiristone wawaenenekmâ tihitnenje otmap. Yakât otmâ umatje topje topje teteningimu hâmbin gumbin manmain sâp yan biwi sânduhân katnenekmâ ki pâpgumap. Me po teteningimap yan gurâ tihitnenje otmâ ki pâpgumap. Me Kiristohât den pat âlepje nângâjetâ gemu bet pilâmaije mem âlâlâ tuhunenekmai yan gurâ sâreerenekmâ ki pâpgumap. Me kapam tetemu nongone sâm otmai yan biwinenje gemap sâm mâmâje otningim ki pâpgumap. ³⁶ Yâhâ umatje topje topje teteningimap yuwuyaje emelâk Anitâhât lohimbî ya yengâlen teteop yakât lok âlâje den kulenguop ya yuwu tap.

“Kutdâ, gâhât tem lâuhihim manmunje kasalipnennaje hilipnongone sâm watnenekmâ mem âlâlâ tuhunenekjetâ sât gum mansain.” ³⁷ Den yawu tap yakât yuwu nângânom. Umatje topje topje teteningiwuap yan Kiristohât wâtjan kinmâ kârikjeâk manmâ yâhânom. ³⁸⁻³⁹ Anitâje wawaenenekmap. Yakât otmâ Kutdânenje Yesu Kiristo yâkâlen biwinennaje tinjâk kepeim mannom yanâmâ umatje topje topje teteningiwuap ya yawuâk wawaenenekbisâp. Yakât yuwu sâwe. Umatje kakjan manmâ yâhâm munom yan menenekbuap. Me weke bâlenaje mângâenenekne sâm otnomai yan watyekbuap. Me anjelo âlâ me âlâje mem ge katnenekne sâm otnomai yan nenekmâ tihitnenje otbuap. Me lok kutdâlipnennaje mem bâlenenekne sâm otnomai yan sâreerenekbuap. Me umatje âlâlâ yiwerenje teteningiwomap me gâmâlâk teteningiwuap yan gurâ mem âlepjan katnenekbuap. Me hân kâlehen tai me ewan himbimân tai me wosapâ wosapâ taije mem ge katnenekne sâm otnomai yan gurâ Anitâje yawuâk tihitnenje otmâ yâhâwuap. Yawu nângâm biwi yâhâp ki otman.

9

Anitâje Awarahamgât pat kuwângiop ya ki biatbuap.

¹ Bukulipne, nâmâ Kiristo orop biwinetje hikuakmâ konohâk oap. Wâtgât mâmânahât Heakje biwine ekmu ârândân oap yawu biwinaje nanjan. Yakât otmâ den sâman yuâmâ bulâjanâk ekyongoman. ²⁻⁵ Yakât otmâ nen

Yura lohimbi topnenne sâm tetem ekyongomune nângâñet. Kândikum emelâk Anitâñe lok komotñe komotñe ya yengât biwiyenñe ekmâ mem sâlipyongop. Mem sâlipyongop yamâ Awaraham, nanñe Isaka, seseñe Yakop, hâkuñe Yura, yu yengât senâmbâ tetem sambe sambe otñetâ ikñe lohimbi bulâñe sâm tihityenñe otminiop. Yawu otmâ hon bawañe hângângumu ge manman âlepñan katyekbuap yakât pat kuyingiop. Pat kuyingim yâk orop den hikum girem den âlâlâ ekyongop. Yawu otmâ ikñahâk hohetyenñan ge manbuap yakât selep tuhuwanñim mepaenñetâ nângâmu ârândânñ olâkgât orotmeme topñe topñe sâm yingiop. Yawu manmâ ganñetâ ganñetâ yâk yengât senâmbâ gâtñe, imbi âlâ, kutñe Maria, yâkâlen Anitâñe Yesu Kiristo hângângumu gemu miop. Yakât otmâ Anitâ Hân Himbim Amboñe mepaem yâhâmbisâin yamâ bulâñanâk. Yawu gârâmâ kapilipne kinñitñe orowâkñe Kiristohât hâkânñ otmâ mansai. Yakât otmâ kâlâpgât pat mansai. Yawu otmâ manñetâ nâñe biwinañe ki orotñe nângâyingiman. Anitâñe betnohomu hiliwahomune yâk meyekmâ nâhât welâmnan mem katyekbuapgât mâtâp tap mâne âlepñe sâmbâm. Den ekyongoan yuâmâ bulâñanâk. Nâñe tosayanñahât otmâ kaweyenñan kinmâ mumbomgât mâtâp tap mâne yawu otbâm.

⁶ Yawu gârâmâ embânñan Anitâñe Awarahamgât pat kuwanñiop ya ki biatbuap. Yawu gârâmâ Isirae lohimbi nombotñanñak Anitâhât lohimbilipñe bulâñe manmâ gai. Yakât topñe yuwu sâmune nângâñet. ⁷ Anitâñe yuwu sâm Awaraham ekuop.

“Gâhât sen yamâ nange Isaka yâkâlebâ tetem sambe sambe otmâ pat kuhihiwan yakât bulâñe menomai.”
Yawu sâm ekuop.

⁸⁻⁹ Yâhâ kândikum den ya ki ekuop yan Awaraham yet Sara yuwu sâm teteyitgiop.

“Hombañ kakñan âwurem takawom yan imbihe Sarañe naom membuap.”

Yawu sâm pat kuyitgiop yakât bonñe yuwu. Sara ikñak naom miop yâkât sen yamâ Anitâhât lohimbi bulâñe otmâ pat kuwanñiop yakât bulâñe menomai. Yâhâ Sara potñe Hahañe naom miop yâkât sen yanñeâmâ pat yakât bulâñe ya ki menomai.

¹⁰ Otmu torokatmâ sâwe. Isakanñe imbi miop yamâ kutñe Leweka. Yâhâ Lewekanñe naom boho yâhâp meyelehop, kutyetñe Esau yet Yakop. ¹¹⁻¹² Yâhâ Anitâñe ikñe enñatñeâk watmâ otmap yakât topñe teteâkgât yuwu sâmune nângâñet. Lewekanñe irak meyelekbe sâm otmu Anitâñe yuwu sâm ekuop.

“Atañajeâmâ imiņe hoņ bawanġiwuap.” Yawu sâop.

Yakât otmâ yuwu nânġanom. Olowot miowot ya Anitâņe ki nânġam ikņe enġatņeâk otmâ imiņe, kutņe Yakop, yâkât senâmbâ gâtņe ikņe lohimbî bulâņe otmâ Awarahamġat pat kuwanġiop yakât bulâņe menomai sâam kalop. ¹³ Sâop yawuâk teteyiņgiopġat Anitâņe poropete âlâ den ekumu kulemġuop ya yuwu tap.

“Yakop sen ya yeņġât nânġâmune yahatsap. Gârâmâ Esau sen yamâ hâkâņ otmâ betyongowan.” Yawu ekuop.

¹⁴ Anitâņe yawu otyiņgiop yakât yâkņe otmâ hilipġuop yawu ki nânġanom. ¹⁵ Yakât yuwu sâamune nânġaņet. Emelâk Isirae lohimbîne otņetâ dondâ bâleop yakât Anitâņe nânġam bâleyiņgim yuwu sâam Mose ekumu kulemġuop.

“Lohimbî otņetâ dondâ bâleap. Yakât otmâ nine enġatneâk otmâ kâsipyongom nombotņe hilipyongowom. Yâhâ nombotņe âlâmâ yekmâ tepne nânġâyîngim umam sâyîngiwom. Yamâ nâhât wahap.” Yawu sâam ekumu kulemġuop.

¹⁶ Yakât topņe yuwu sâamune nânġaņet. Lohimbî âlâ me âlâņe otņetâ bâlemap yan Anitâņe matņe yiņgiwe sâam otmap yan lohimbî ya yeņġât biwiyene ki watmâ otyiņgimap. Me wuân me wuân otningi sâam ulitġumai ya yeņġât lau ki watmâ otyiņgimap. Yâku ikņe nânġan nânġan ya konok watmu ârândâņ otmap. ¹⁷ Yakât topņe yuwu tap. Embâņan Anitâņe Aihita lohimbî yeņġât kunyene pato, kutņe Parao sâam, den ekumu Mosenje kulemġuop ya yuwu tap.

“Gâņe kunge kârikņe otmâ betnohowuat. Yawu otņi-hirâ sâamune umatņe topņe topņe lohimbilipġe yeņġâlen teteyiņgimu hâhiwin nânġanomai. Yanâmâ nâhât wâtne ekņetâ âlâ kândâkdâ otbuap. Ekņetâ yawu otbuap yakât den pat sâam haņ tuhunetâ hânņan kulemņan arimu nânġam mepaeneknomai. Yakât otmâ yâk yeņġât kunyene sâam katġeksan.” Mosenje den yawu kulemġuop tap.

¹⁸ Yakât topņeâmâ yuwu. Lok âlâ me âlâņe otņetâ bâlemap yan Anitâņe kâsipyongom ikņe enġatņeâk otmâ nombotņe yekmâ mem lohotņe tuhuyekmap. Yâhâ nombotņe âlâmâ betyongomu yeņahâk hiliwahonomai.

Anitâņe den eknongop ya ki kakņan sâanom.

¹⁹ Den yawu tap yakât otmâ yuwu mon sâam âinohonomai. “Anitâņe ikņe enġatņeâk otmâ lohimbî nombotņe betyongomap. Betyongomu yanâmâ otmâ tâpikġum hiliwahonomai-hât pat manmai. Yâhâ hiliwahonomai yan Anitâņe otmai ambolipņe sâam yâk yeņġâlen gâitbuap yamâ bâlewuap. Yamâ wongât? Ikņak betyongomu hiliwahonomai yakâ.” ²⁰⁻²¹ Yawu mon sâam âinohonomai yakât yuwu sâamune nânġaņet. Nen kerekņe otmunje bâlemu tosa kakņan manmain. Yakât otmâ

Anitâne den eknongop ya ki kakņan sânom. Yakât topņe nânġâņetâ keterahâkgât amanġ tuhumai yan hâum sâmune nânġâņet. Imbi âlâne ikņe enġatņeâk denġop kutakum amanġ yâhâp tuhuwuap. Tuhum pesuk pilâm âlâ mem bukuņe waņbuap. Waņmu yâkņe mem ari bukulipņe orop yan sot um nem heroņe otnomai. Yawu otmâ amanġ âlâmâ bau me pâi sot um yinġiwom sâm mem kalop. Mem katmu amanġ yaņe amboņe yuwu sâm ekuwuap. “Meņ, ġâņe nâ tuhunekmâ bau me pâi yeņġât sot umbom sâm mem ketetmâ katneksat yakât nânġâmune bâleap.” Yawu sâm amboņe ekuwuap. Yakât otmâ amboņaņe tuhuwe sâm nânġâwuap dopņan tuhuwuap ġârâmâ wuân me wuân otbuap yamâ nânġâwuap dopņan otbuap. Yawu.

²² Yakât topņeâmâ yuwu. Nen lohimbi kerek nenņahâk otmunņe bâlemu hiliwahonomġât pat manmâ gain. Otmu Anitâhât wâtņe pato tetemu ekmâ sâm alahunehât kuk in yawu ki otmâ hilipnongop. Yawu otmâ orotmemen-
nenņe bâleņe pilâm ikņan biwinenņe katnehât lohotņan tuhunenehop. ²³⁻²⁴ Lohotņan tuhunenehop yakât otmâ nen Yura lohimbi nombotņe otmu pâku lohimbi nombotņe mem menduhunenekmu yâkâlen biwinenņaņe kepeim mansain. Yâhâ ikņe biwiņahât topņe tetemu ekmâ mepaenehât ikņahâk wawaenenekmâ umam sâningim nenekmu ârândânġ olop. Yawu ġârâmâ hâmbâi sâp patoen yâk orop himbimân tatmâ heroņe kakņan manmâ yâhânomġât emelâk sâm kalop. ²⁵ Yakât otmâ nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi Anitâne menenekmu biwi konohâk otmâ mansain. Den yan yuņe emet inânņan poropete âlâ, kutņe Hosea sâm, yâk ekumu kulemġuop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi hâkâņ otmâ betyongomune nâhât pat ki mansai yamâ wawaeyekmâ nine nanne baratne sâm meyekbom. ²⁶ Otmu emelâk hân tâmbâen manbi yan yekmâ yeņe nine pat ki mannomai sâm betyongowan. Yamâ hâmbâi meyekbom yan “Anitâ Manman Amboņahât nanņe baratņe bulâne,” sânomai.” Den yawu tap.

²⁷⁻²⁸ Otmu poropete âlâ, kutņe Yesaia, yâkņe emet inânņan Isirae lohimbi yeņġât yuwu kulemġuop.

“Isirae lohimbi dopnenņeâmâ saru sâtņan sak ekmain dop yawu mansain. Yawu ġârâmâ nengâlebâ lohimbi kiņġitņe orowâkņe Anitâ kutdânenņahât hâkâņ otmâ denņe ki tem lâuwawġimai. Yakât otmâ sâp kâlep ki otmuâk yâk yeņġât sâm hâreyinġim hilipyongowuap. Hilipyongowuawân lohimbi getek âlâneâmâ hâmenenņe kinbuap.”

²⁹ Otmu yakât den nombotņe âlâ yuwu kulemġuop.

“Nengât sen âlâkuâk tetem sambe sambe otnomaihât Anitâ Hân Himbim Amboŋaŋe itit kiom tuhuningim nen kerek ki mem gulip tuhunenehop. Yâhâ nen kerek mem gulip tuhunenehop mâne emelâk Sotom Gomora ambolipŋe kerek hilipyongomu kapi kâwurumŋaŋak kinop yakât dopŋeâk teteningimbâp.” Yawu kulemguop.

Yura lohimbiŋe Anitâhâlen biwiyeŋaŋe ki kepeiminiwi.

³⁰ Den sâm aran yukât topŋe yuwu nâŋgânom. Pâku lohimbiŋe Anitâŋe yekmu ârândânŋ olâkgât ki nâŋgâminiwi. Yawu gârâmâ yâkât den pat âlepŋe nâŋgâm yâkâlen biwiyeŋe kepeim manŋetâ yekmu ârândânŋ otmap. ³¹ Yawu gârâmâ nen Isirae lohimbi Anitâŋe nenekmu ârândânŋ olâkgât nâŋgâm girem den lâune sâm pâpguminiwin. Yakât otmâ nenekmu bâleop. ³²⁻³³ Nenŋeâmâ aŋgoân girem den lâum pâpgum Anitâhâlen biwinenŋaŋe ki kepeiminiwin. Nenŋahâk girem den lâum pâpguminiwin. Yakât otmâ Anitâŋe otningiop yakât nâŋgâm Kiristohât dop kum kâlân hâum sâwe. Anitâŋe mâtâwân kât kârikŋe katmu tatmap yan nengâlebâ lohimbi kiŋitŋe orowâk yongomap. Yawu otmâ gai yan poropete âlâŋe den kulemguop yakât bulâŋe tetem gap. Den yamâ yuwu tap.

“Yuwu nâŋgâŋet. Yerusalem kapi Sion pumŋan tap yan kât âlâ katmune tatmap yan kapi ambolipŋe yengât kâiyeŋan teŋ sâwuap. Kâiyeŋan teŋ sâm yongomu ki ekmâ nâŋgâm inâk arinomai. Otmu lohimbi âlâ me âlâŋe ya ekmâ yâkâlen biwiyeŋaŋe kepeim mannomai ya yengâlen bulâŋe tetemu biwiyeŋe dopŋan otbuap.”

10

Yura lohimbi otmu pâku lohimbi kutdâyeŋe Yesu konohâk

¹ Bukulipne, yuwu sâmune nâŋgâŋet. Biwinanŋe yawu nâŋgâman. Nine kapilipnanŋe Kiristohâlen biwiyeŋaŋe kepeim manŋetâ Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuyiŋgiâkgât nâŋgâm ulitgum manman. ² Yawu gârâmâ kapilipnanŋe Anitâhât mâtâp girawu tap yakât pâinmâ tem lâuwanŋine sâm biwiyeŋaŋe hikum mansai yakât topŋe emelâk nâŋgâwan. ³ Yâhâ Anitâŋe nenekmu ârândânŋ olâkgât mâtâp ya ekŋetâ ki keterakyiŋgimap. Yakât otmâ yeŋe engatyeneâk otmâ mâtâpgât hâum pâpgumai. ⁴ Yâhâ girem den lâum manmâ gawi yakât bulâŋe yamâ Kiristo. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâŋe yâkâlen biwiyeŋaŋe kepeimai yamâ Anitâŋe yekmu ârândânŋ otmap.

⁵ Yawu gârâmâ Anitâŋe Yura lohimbi nenekmu ârândânŋ otbuap yakât emelâk Moseŋe den âlâ kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâŋe girem den ya tâŋ tâŋâk watno-mainjeâmâ manman kârikŋan mannomai.”

Yawu gârâmâ lohimbi yawuya âlâ ki tap. ⁶⁻⁷Yâhâ lohimbiŋe Kiristohâlen biwiyeŋaŋe kepeiŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap yakât Moseŋe den âlâ yuwu kulemgup tap.

“Biwiyeŋaŋe yuwu ki nâŋgânomai. “Anitâŋe nenekmu ârândâŋ olâkgât bulâŋe himbimân ewan tatmap. Yawu gârâmâ lok âlâŋe himbimân yâhâ mem gewuapgât dop âlâ ki tap.” Otmu âlâ yuwu ki nâŋgânomai. “Âo, bulâŋe yamâ hân amutgen tatmap. Lok âlâŋe yaken ge mem gawuapgât dop gurâ ki tap.” Yawu ki nâŋgânomai.”

Gârâmâ Kiristoŋe ge tihitnenŋe olâk sâm âlâŋe himbimân yâhâm mem geromawot. Me âlâŋe ge embun lok mumuŋe tatmaiângen Kiristo mem âwurem garomawot. Yawu ki tap. Emelâk Kiristoŋe himbimâmbâ ge hohetnenŋan manmâ muop. Otmu mumuŋambâ yahatmâ tatmap. ⁸Yakât otmâ Moseŋe den nombotŋe torokatmâ kulemgup yamâ yuwu tap.

“Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otbuapgât emelâk den kalop yamâ nâŋgâm alahumunŋe biwinenŋan tatmap.” Yawu tap.

⁹Yâhâ Anitâŋe Yesu Kiristo mumuŋambâ mem yahatmu tatmap yakât den pat lohimbi âlâ me âlâŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu biwiyeŋaŋe Kiristohâlen kepeim tem lâuwangim manmai. Yawu manmâ yakât topŋe sâm tetem bukulipyenŋe ekyongonomai yamâ Anitâŋe tosayenŋe pilâyŋim meyekmu manman kârikŋan mannomai. ¹⁰Yawu tap gârâmâ nenŋe Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeimain yakât otmâ Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmap. Yakât topŋe lohimbi ekyongomunŋe manman kârikŋahât pat kuningiop yakât bulâŋe menom. ¹¹Yâhâ pat yakât bulâŋe yamâ teteningimu menom yakât Moseŋe den kulemgup ya yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâŋe yâkâlen biwiyeŋaŋe kepeim mannomai ya yeŋgâlen bulâŋe tetemu biwiyeŋe dopŋan otbuap.” Yawu tap.

¹²Yâhâ Kutdânenŋe yamâ Yesu Kiristo konok. Yakât otmâ nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi orop dop konohâk mansain. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâŋe “Biwinenŋe gemapgât tihitnenŋe ot” sâm ulitgunomai yamâ in yawu nâŋgâyŋgiwuap. ¹³Den yan yuŋe emelâk poropete âlâŋe den kulemgup ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâ kutdâŋe tihityenŋe olâkgât biwiyeŋe yâkâlen katmâ ulitgunomai yamâ meyekmâ manman kârikŋan katyekbuap.” Yawu tap.

14-15 Yawu gârâmâ Kiristone ikne den pat âlepne ari pâku lohimbî kâsikum yinginehât ki hângânongop mâne ki ari kâsikum yingimbâin. Otmu den ya ki ari kâsikum yingiwîn mâne ki nângâm henjengumbâi. Otmu ki nângâm henjenguwî mâne yâkâlen biwiyene ki katbâi. Otmu angoân yâkâlen biwiyene ki katbi mâne “Biwinenne gemapgât tihitnenne ot” sâmi ki ulitgumbâi. Yakât otmâ ari den pat âlepne pâku lohimbî kâsikum yinginom. Emelâk poropete âlâ, kutne Yesaia, yâkne den kulemguop ya yuwu tap.

“Den pat âlepne ya mat taka eknongoai.”

16 Den yawu kulemguop gârâmâ Yura kapi ambolipne dondâhâlâkne den pat âlepne nângânetâ helekne otmu bet pilâm mansai. Yakât otmâ Yesaianne den yakâlâk torokatmâ kulemguop ya yuwu tap.

“Kutdâ, gâhât den pat âlepne ya lohimbî ekyongomunne nângânetâ bonne bia otmap.” Yawu tap.

17 Den sâmi aran yukât topne yuwu sâmiune nângânet. Lohimbî âlâ me âlâne Kiristohât den pat âlepne ya buku nombotne ekyongonetâ nângânetâ keterakyingimu yanâmâ yâkâlen biwiyene kepeim mansai.

18 Yâhâ Yura kapi ambolipnane den pat âlepne ya emelâk nângâwi. Yakât otmâ embânân lok âlâne den kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbî hânjan kulemjan mansainne Anitâhât topne nângânetâ keterakyingiâkgât iknak wahap topne topne kalop yan ekmâ ikne topne nângâmai.”

19 Yakât otmâ Isirae lohimbine emelâk nângânetâ keterahop. Kândikum emelâk Anitâne Mose ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Yene pâku lohimbî yengât nângânetâ gemap yamâ mem buku tuhuyekbom. Yawu otyingimune yene eweakmâ nângâm bâlenomai. Otmu yâkne nâhât topne ki nângâm hâlim milim mansai. Yamâ biwi sânduhân katyekmune yene yekmâ tepyene kâlâp sewuap.”

20 Yâhâ Anitâne Yesaia den ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbine nine manman âlepnhât mâtâp yakât topne ki nângâm manminiwi yane nângânetâ hanj sâyingimu nâhâlen torokatsai.”

21 Yawu gârâmâ Anitâne Isirae lohimbî yengât nângâm yuwu sâmi ekumu kulemguop.

“Isirae lohimbine nâhâlen torokatnetâ wawaeyekbehât nângâm lohotjan ekyongom gan. Yawu gârâmâ den nângâmai yamâ ândâpyene kârikne otmâ den ya betgu-mai.”

11

Anitâje Yura lohimbi biwiyenje ekmâ kiwiliyekmâ nombotjeâk meyehop.

¹⁻² Emelâk Anitâje Isirae lohimbi iknje pat kuyingiop yamâ ândâpyenje kâriknje otmâ ki tem lâuwanjim gai. Yawu otbi yamâ Anitâje kerehâk ki betyongop. Kândikum emelâk Anitâje hân himbim ki kândikyotgowâmbâek Isirae ambolipnje yengât topyenje nângâm hejengejuop. Yakât otmâ ândâpyenje kâriknje otmâ ki tem lâuwanjim mansai yakât ki pârâk pilâm kerehâk betyongop. Yâkje kerehâk betyongop mâne nâ gurâ orowâk betnongomu yâkâlen biwinanje ki kepeim tem lâuwanjim gambâm. Yâhâ nâmâ Isirae amboje, Benyamingât senâmbâ gâtje. Yakât otmâ emelâk Anitâje tâmbâne Awaraham yâkât pat kuwanjiop ya nâku yawuâk membom. Nâmâ ki betnohop. Yâhâ nen yu mansain nengât dowâk otmâ manminiwi yan poropete âlâ, kutje Elia sâam, yâkje Anitâ ekum tâmbâlipnenne yengât yuwu sâop.

³ “O Anitâ, hotom uhihimain yakât kawe kum gahaem poropete loklipge watyekmâ nombotje yongonetâ muwi. Nâ niniâk tem lâuhihim mansan. Yawu gârâmâ hilipnohone sâam pâinneksai.”

⁴ Yawu sâamu Anitâje yuwu sâam ekuop.

“Nâje nine poropete lok 7000 yawuya mâmâje otyingimune kasalipyenje yengât Lâpio âlâ, kutje Bali sâam, ya ki mepaem gai. Yawu otmâ tem lâunihim mansai.”

⁵ Yâhâ emelâk Anitâje Isirae lohimbi biwiyenje ekmâ kiwiliyekmâ nombotjeâk mem buku tuhuyehop. Yakât dopjeâk sâp yiwerenje yuâmâ Yura lohimbi biwinenne ekmâ kiwilinenekmâ iknje engatjeâk otmâ nombotje betnongop. Otmu nombotje menenekmu biwinenneje yâkâlen kepeim tem lâuwanjim yâkât pat mansain. ⁶ Yâhâ Anitâje otbin mewin ya ekmâ yakât dopjan kiwilinenekmâ nombotjeâk umam sâningiop mâne iknje engatjeâk otmâ menenekmap ya ki sâmbâin.

⁷ Den sâam aran yukât topje yuwu nângânom. Anitâje nenekmu ârândâj olâk sâam Isirae lohimbi dondâje mâtâp katyngiop ya ki watmâ gawi. Yakât otmâ bulâje ki mem mansai. Yawu gârâmâ nen nombotje Anitâ ikjahâk menenekmu mansainje yâkâlen biwinenneje kepeim manmunje nenekmu ârândâj otmap. Yâhâ bukulpnenne kijingitje orowâkje kunyene kâriknje otmâ manbi yakât huhopje Anitâje betyongomu biwi pâlâmje manminiwi. ⁸ Den yan yuje emelâk den nombotje kulemgui ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Kunyeje kârikne otbi yakât huhopne Anitâne betyongomu biwi pâlâmne manmâ denne nângânetâ ki keterakyiŋgimap. Otmu mâtâp watmâ pâpgumai.” Topne yawu tap.

⁹⁻¹⁰ Yawu otminiwi yakât matne Anitâne yinŋiâkgât Dawitne den âlâen hâum yuwu sâm ulitguop.

“Kasalipnane sot me âlâlâ ekmâ biwiyene kilik kilik sâmu mene sâm yan ki ekmâek paŋgoŋân geŋetâ meyhâkgât naŋgan. Me ki nângâm nângâm otmâ ari tupaen kioŋetâ yongowuapgât sâm ekgohoan. Me umatne kakyenjan yâhâmu tânyene houŋ sâmu hâhiwin nângâmbisâihât naŋgan.” Yawu sâm ulitguop.

Anitâne pâku lohimbi mem buku tuhuyehop.

¹¹ Aiop, den ekyongoan yukât topne âlâen hâum sâwe. Yura lohimbine ki nângâm nângâm otmâ ari kâlân kâiyenjan ten sâmu yan tupaen kioŋetâ ki yongop. Yakât topne yuwu sâmune nângânet. Yura lohimbine otmâ tâpikguminiwi. Yâhâ pâku lohimbine Anitâhâlen biwiyenane kepeimai ya yengât tosayene pilâm manman kârikŋahât pat kuyiŋgimap. Yâhâ yâk yengâlen bulâne teteap yakât Yura lohimbine eweakmâ nângâm bâleyiŋgim bulâne orowâk membâinâ sânomai. ¹² Yâhâ Yura lohimbine biwiyene alitmâ Kiristohât hâkâŋ otbi yakât huhopne Anitâne pâku lohimbi mem buku tuhuyekmâ manman kârikŋahât pat kuyiŋgiop. Yakât otmâ hâmbâi Yura lohimbine yengât nângân nângânyene keterakyiŋgimu Kiristohâlen biwiyenane kepeinomai. Yawu otmâ pâku lohimbine orop biwiyenane hikuakmâ konohâk otmâ mannomai. Sâp yanâmâ Anitâne lukulenenekmu hop sambe kakŋan mannom.

¹³ Yura lohimbine nengât topnenne yawu tap. Yâhâ pâku lohimbine yengât yuwu sâmune nângânet. Pâku lohimbine hânŋan kulemŋan manmâ arai ya yengâlen ari Kiristohât den pat âlepne ekyongowehât yâkne menekmâ aposolo âi sâm nihiop ya biwinane tiŋâk kepeim manman. ¹⁴ Yâhâ den pat âlepne ekyongomune Kiristohâlen biwiyene katŋetâ Anitâne manman kârikŋahât pat kuyiŋgimu mansai. Yawu manŋetâ Anitâne Yura bukulpne betyongomu mansai yane eweakmâ nângâm bâleyiŋgim âlâkuâk manman kârikŋahât pat kuyiŋgiâkgât Kiristohâlen biwiyene katnomaihât naŋgan. Yakât otmâ âi sâm nihiop ya tiŋâk mem manman. ¹⁵ Yura lohimbine kiŋgitne orowâkne biwiyene alitmâ Kiristohât hâkâŋ otbi yamâ betyongop. Yâhâ pâku lohimbine sesengâlâkne yâkâlen biwiyenane kepeiwi ya yengât kaok nângâm mem buku tuhuyehop. Yâhâ hâmbâi mâne Yura lohimbine Kiristohâlen biwiyene katnomai ya mem buku tuhuyekmâ manman kârikŋahât pat kuyiŋgiuwap.

¹⁶ Tâmbânenne Awarahamne Anitâhâlen biwiñane kepeim ki biwi yâhâp otmâ manminiop. Yakât otmâ Anitâne manman kârikñahât pat sâam yâk otmu yâkât sen kuyiñgiop ya ki biatbuap. Yakât topne den âlâen hâum sâamune nângâñetâ keterakiñgiâk. Sot um yan torehenne yamâ Anitâhât pat sâam mem ketetmunne ekmu ârândân olop. Yakât otmâ nombotne âlâ yâkât ki mem ketetbin ya gurâ yawuâk ekmu ârândân olop.

Yâhâ nen Yura lohimbiñe yen pâku lohimbi orop Anitâhâlen biwinnenane kepeim manmâ konohâk oain. Yakât nângâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâawe. Koset gi hit kândârâne ya Anitâne ekmu ârândân otmap yakât dopñeâk kele awatne ekmu ârândân otmap. ¹⁷ Koset alikne memain yakât dop yamâ nen Yura lohimbiñe mansain. Yâhâ pâku lohimbi yenâmâ himan ikñak in tetemap yakât dop mansai. Yâhâ koset awatñan bulâne ki kinbuap yamâ amboñane kârâm pilâwuap. Yakât dopñeâk Anitâne Yura lohimbi nombotne betyongop. Yâhâ amboñane ari himan awatne kârâm mem taka koset awatne kârâm pilâwuap yan mem katatgumu âi omoñ omoñ otmâ kinbuap. Yakât dopñeâk pâku lohimbiñe Kiristohâlen biwiyenane kepeimai yen meyekmâ Yura lohimbi bulâne ya yengâlen torokatyekmâ tâmbâlipyene yengât pat kuyiñgiop ya yawuâk yengât kuyiñgimu mansai. ¹⁸ Yakât otmâ awatne kârâm pilâwuap yakât dopñeâk Anitâne Yura lohimbi nombotne betyongom ya yengât kaweyenñan yen katyehop. Yakât otmâ yehahât nângâñetâ yahatmapgât yuwu sâamune nângâñet.

Koset amboñane topne lawitmâ pitim henñengumu yanâmâ awatne lingarakmu bulâne kinbuap. Yakât dopñeâk Anitâne angoân manman kârikñahât pat sâam Awaraham otmu yâkât sen ya yengât kuyiñgiop. Yakât otmâ pat kuyiñgiop ya torokatmâ yawuâk pâku lohimbi yengât sâam kuyiñgiop.

¹⁹ Bulâñanâk pâku lohimbi yengât kaweteyiñgiâkgât Anitâne Yura lohimbi biwiyene kârikne otmâ manbi ya betyongop. ²⁰⁻²¹ Yawu gârâmâ biwiyene kârikne otmu Kiristohât hâkân otmâ yâkâlen biwiyene ki katbihât Anitâne betyongop. Yâhâ yen pâku lohimbiñe yâkâlen biwiyenane tiñak kepeim mansai. Yawuâk torokatmâ mannomai yanâmâ Anitâne ki betyongowuap. Yakât nângâm hâkyene mepaemaihât yuwu sâamune nângâñet. Emelâk Yura lohimbiñe kosetgât dop otmâ manbi. Yawu gârâmâ Kiristohât hâkân otñetâ yanak Anitâne betyongop. Yâhâ yenâmâ himangât dop oai. Yawu gârâmâ himan otmu koset topyetne ikñiâk ikñiâk. Otmu yakât dopñeâk yen pâku lohimbi otmu nen Yura lohimbi topnenne ikñiâk ikñiâk. Yawuâke yamâ Anitâne yen meyekmâ nengâlen torokatyekmu orowâk mansain. Yâhâ yengâlen gâtne âlâ

me âlâŋe Kiristo betgunomai otmuâmâ Anitâŋe biwiyenahât topŋe nâŋgâm amboŋan amboŋan betyongowuap. Yakât nâŋgâm yeŋe Anitâ ewe katmâ manŋet.

²² Den sâm aran yukât topŋe yuwu nâŋgânôm. Yura lohimbiŋe biwiyenŋe kârikŋe otmu Kiristohât hâkâŋ otbi yamâ Anitâŋe betyongom matŋe tâŋ tâŋâk yinŋiop. Yawu gârâmâ yenâmâ Kiristohâlen biwiyenŋe katbi yan umam sâyingim buku tuhuyehop. Otmu biwiyenŋe tinâk kepeim mannomai otmuâmâ yâku yawuâk buku otyinŋiwuap. Yâhâ yeŋe Kiristo betgum mannomai yamâ yen yawuâk betyongowuap. ²³ Anitâŋe Yura lohimbi betyongop ya yeŋgât nâŋgân nâŋgânyenŋe keterakyinŋimu Kiristohâlen biwiyenŋe katnomai yanâmâ Anitâŋe nâŋgâyingim himan awatŋe mem katatgumu âi omoŋ omoŋ otmâ kinsap yakât dopŋeâk ikŋe komolân torokatyekmu manman âlepŋanâk mannomai. Yawu otbuapgât wâtŋe pato tap. ²⁴ Yâhâ Yura lohimbi nen otmu pâku lohimbi topnenŋe ikŋiâk ikŋiâk tap yakât torokatmâ sâwe. Nen Yura lohimbiŋe kosetgât dop mansain. Yâhâ yen pâku lohimbiâmâ himangât dop mansai. Yakât otmâ Anitâŋe yen meyekmâ koset bât bâtŋan torokatyehop. Yawu gârâmâ topyene ikŋiâk tapgât otmâ kârikŋeâk ki tai. Yawu gârâmâ Yura lohimbi betyongop ya yeŋgât topyeneâmâ koset topŋe yawuâk tapgât otmâ Anitâŋe âlâkuâk koset bât bâtŋan torokatyekmu kârikŋeâk kinnomai.

Hâmbâi Anitâŋe Yura lohimbi âlâkuâk mem buku tuhuyekbuap.

²⁵ Bukulipne, yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anitâŋe Yura lohimbi betyongom yen meyekmu mansai. Yakât otmâ yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmapgât yuwu sâm ekyongomune nâŋgâŋet. Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe nâŋgân nâŋgânne mem pâroŋ pilâmu Yura lohimbi topnenŋe nâŋgâm heŋgenŋuan. Isirae lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe biwiyenŋe kârikŋe otmâ mansai ya nanŋai. Yawu gârâmâ pâku lohimbi Kiristohâlen biwiyenŋe katmâ yâkâlen torokatnomai ya yekmâ nâŋgâmu dopŋan otbuap. Yanâmâ Isirae lohimbi nâŋgân nâŋgânyenŋe keterakyinŋimu biwiyenŋe yâkâlen katnomai. ²⁶⁻²⁷ Biwiyenŋe yâkâlen katŋetâ tosayenŋe pilâyingiwuap sâp yan emelâk Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulemguop yakât bulâŋe tetewuap. Den yamâ yuwu tap.

“Nâhât sâtgât Sion pumŋan Yerusalem kapi tap yakât ambolipŋe yeŋgâlembâ lok âlâ tetem Isirae lohimbi yeŋgât tihityenŋe otmâ mem kuwikyekbuap. Yanâmâ orotmemeyenŋe bâlenŋe bet pilâm nâhâlen torokatŋetâ tosayenŋe pilâyingiwom. Pilâyingim orowâk mannomgât pat kuyinŋiwom.” Den yawu tap.

²⁸ Yawu gârâmâ Yura lohimbiņe ândâpyeņe kârikņe otmu Yesu Kiristohât den pat âlepņe nâņgâņetâ gemu bet pilâņetâ yaņak Anitâņe betyongop. Yakât huhopņe yen pâku lohimbiņe den pat âlepņe ya nâņgâņetâ bulâņe otmu yâkâlen biwiyeņe katņetâ manman kârikņahât pat kuyiņgiop. Yâhâ Awaraham, Isaka, Yakop, yâkņeâmâ Anitâhâlen biwiyenâņe tiņâk kepeim tem lâuwangim gawi. Yakât otmâ emelâk yâk yengât nâņgâop yakât dopņeâk yâk sen nâņgâyiņgimap. ²⁹ Yâhâ Anitâņe tâmbâlipyenē nâņgâyiņgimu ârândâņ otmu meyehop. Yakât otmâ bunewâk ki betyongop. ³⁰ Yenâmâ embâņan yene eņgatyenēâk otmâ Anitâhât ki nâņgâwanņim manminiwi. Yawu gârâmâ sâp yiwerenē yuâmâ Isirae lohimbiņe den pat âlepņe nâņgâm hâkâņ otmâ betbaņgim mansai. Yakât huhopņe yen pâku lohimbiņe den pat âlepņe ya nâņgâņetâ bulâņe otmu Kiristohâlen biwiyenâņe kepeim manņetâ Anitâņe umam sâyiņgim tosayenē pilâyiņgiop. ³¹ Yakât dopņeâk Yura lohimbiņe biwiyenē kârikņe otmâ Kiristohât hâkâņ otmâ mansai yaņe hâmbâi yâkâlen biwiyenē katnomai. Yawu otnomai yan yâk yengât nâņgâm umam sâyiņgim tosa pilâyiņgiuwap. ³² Yâhâ nen Yura lohimbi me yen pâku lohimbi kerekņe otmunņe bâlem gap yakât topņe nâņgâmunņe keterakningiâkgât Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe biwinenņan gemap. Biwinenņan gemu keterakningimu orotmemenenēe bâleņe bet pilâm Anitâhâlen biwinenņanē kepeimunņe umam sâningim tosanenņe pilâningimap.

³³ Anitâņe wawaenenekmâ tihitnenņe otmâ gamap. Otmu yawuâk tihitnenņe otmâ yâhâwuap. Yakât otmâ mepaean. Yâkņe yu ya otningim gamap yakât nenņahâk topņe nâņgâne sâm pâpgumain. Yâhâ biwiņan den girawu tatmap ya nenņahâk nâņgânomgât dop âlâ ki tap. ³⁴⁻³⁵ Den yan yuņe emelâk poropete lok nombotņanē den kulemguwî ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Kutdâhât biwiņan den tatmap ya lok âlâ me âlâņe yenahâk nâņgânomaihât dop âlâ ki tap. Otmu Anitâmâ nâņgân nâņgân amboņe. Yakât otmâ wuân me wuângât ki âlâ pâpgumap. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâņe Anitâ den kâsikum waņbuapgât gurâ dop ki tap.” Den yawu tap.

³⁶ Anitâ manman amboņanē hân himbim kândikyotgom hânân âliwahap topņe topņe kalop. Yâhâ ikrak kalowâmbâek hohem tatmâ gap, otmu hohem tatmâ yâhâwuap. Yakât otmâ miti den âlâ tap ya yuwu sâm ekyongomune nâņgâņet.

“Lok âlâ me âlâņe Anitâ tosa katbaņginomaihât dop âlâ ki tap.”

Den yawu kulemgunetâ tap yakât nâņgâm Anitâ mepaem manmâ yâhâmbisâin. Ya bonņanâk.

12

Nenje Kiristohât kâine bâtje yawu manmain.

¹ Bukulipne, yuwu sâmunen nângânet. Anitâne ikñahâk wawaenenekmâ manman kârikñahât pat kuningimu mansain. Yakât dop kum sâwe. Emelâk embân Anitâne papatolipnenne yengât orotmeme topne topne sâm katyîngiop. Yakât otmâ miti lok kunlipyenne mâtâp katyîngiop ya watmâ nonin bulimakao gâim yâkât pat sâm hotom uwanjetâ hâmenan yâhâmu nângâmu ârândân otminiop. Yakât topne nângâm yuwu otnomgât nanjan. Anitâne mâtâp ningiop yu tâj tânjâk watmâ tem lâuwanjim manmâ yâhânom. ² Nenne girawu otmâ Anitâhât tem lâuwanjimunne nenekmu ârândân otbuap? Yamâ yuwu otnom. Lohimbi belângen manmaine yene nângân nângânyenambâ tetemap ya watmâ orotmeme âlâlâ otmai yawu ki otnom. Yâhâ nenâmâ Wâtgât mâmâñahât Heakne Anitâhât biwinenambâ den mem biwinenjan katmu ya lâum manmâ yâhânom.

³ Otmu Anitâne ikñahâk buku otnihim aposolo âi sâm nihiop. Yâkât sâtgât otmâ yuwu sâm ekyongomune nângânet. Anitâhâlen biwinenjan kepeim mansain. Yakât otmâ yâkne ikne âi tuhunomgât bulâne dopnenjan mem teteningimap. Yakât otmâ nenne âlâku ambojan ambojan biwinenjahât topne nanjaninom. Yawu gârâmâ nenjahât nângâmunne ki yahatbuap. ⁴⁻⁵ Yakât otmâ den âlâen hâum sâmunen nângânetâ keterahâk. Kiristone kunnenne oap. Yakât otmâ nenneâmâ yâkât kâine bâtje otmâ mansain. Yâhâ kâine otmâ yan yâkât hoj bam gamain. Otmu bâtje otmâ yan lohimbiye yâkâlen biwiyene katjetgât âi memain. Âi sâm ikñiâk ikñiâk ningiop ya mem tânahom manmâ yâhânom yakât yuwu sâmunen nângânet. ⁶ Nenne yâkâlen biwinenjan kepeim manmain yakât dopjanâk bulâne ikñiâk ikñiâk teteningimap ya yawuâk otnom. Anitâhât den sâm ekyongonomgât biwinenne mem hewewen tuhuop yakât dopjan ekyongonom. ⁷ Otmu den kâsikum yînginomgât biwinenjan kalop otmuâmâ yawuâk den kâsikum yînginom. Yâhâ Kiristohât komot tânyongonomgât biwinenjan kalop otmuâmâ yawuâk tânyongonom. ⁸ Otmu bukulipnenne yengât biwiyene gemap sâm mem hewewen tuhuyeknomgât biwinenjan kalop. Otmuâmâ yawuâk otyînginom. Yâhâ iri sikum me senne âlâlâ tatningiap ya nombotne mem kâsikum lohimbi nombotne yînginomgât biwinenjan kalop yamâ hewewenâk nembe kalem otyînginom. Otmu Kiristohât komot yengât kunlipyene manjet sâm katneneknomai otmuâmâ biwinenjan kepeim tâj tânjâk tihityene otnom. Otmu lohimbi yengâlen umatne

âlâlâ teteyingiwuap yan tânyongonomgât biwinenñan kalop otmuâmâ heronje kakñan tânyongonom.

Biwinenñaje kepeiakmâ ewe karangim mannom.

⁹ Otmu buku orañgine sârn yan hâknjak hâknjak ki orañginomai. Orotmeme bâleñe pilâm orotmeme âilonçoâk watmâ buku orañginomai. ¹⁰ Otmu bukulipyenje orop ewe karangim biwiyenñaje kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. ¹¹ Otmu âi tuhune sârn Anitâhâlen biwiyenñe hikum hewewenjak otmâ tuhunomai. ¹² Otmu lohimbî belângen manmainje mem âlâlâ tuhuyeknomai yan Anitâñe manman kârîknjahât bulâñe hâmbâi ningiwuap nângâm yakâlâk biwiyenñaje mem heronje kakñan mannomai. Otmu biwiyenñe gemapgât haonmâ ârândân Anitâ ulitgunetâ mâmâñe otyingiwuap. ¹³ Otmu bukulipyenñe yengâlen umatñe âlâlâ teteyingiwuap yanâmâ in yawu tânyongonomai. Otmu lomba me lok pupñe yengâlen takanomai ya nembe kalem otyinginomai.

¹⁴ Otmu lok âlâ me âlâñe mem âlâlâ tuhuyeknomai yamâ yakât matñe Anitâñe mem bâleyehâkgât sait kakyeñan ki pilânomai. Yâhâ yâknje lukuleyehâkgât ulitgunomai. ¹⁵ Otmu lohimbî kahân ari we bâle nângâmai yamâ biwiyenñe sânduk sâekgât orowâk tatmâ biwiyenñe mem sânduk tuhuyeknomai. Otmu bukulipyenñaje buku âlâhât nângâñetâ yahatmu heronje kakñan mansap ya yeñe yawuâk heronje otbañginomai. ¹⁶ Otmu yenâmâ Kiristohât komot konohâk mansai. Yakât otmâ biwi nângân nângânyenñaje hikuakmâ konohâk otmu tep âlep nanñanñinomai. Otmu âi sârn yinginomai ya ekmâ tâñât sârn ki bet pilânomai. Otmu ninahâk otmune ârândân otbuap sârn yeñahât ki nângâñetâ yahatbuap. ¹⁷ Otmu lok âlâ me âlâñe yen mem bâleyeknomai yakât matñe ki kâpekyinginomai. Yeñe umam sâyingim buku otyinginomai yanâmâ lohimbîñe yekñetâ ârândân otbuap. ¹⁸ Otmu lok âlâ me âlâñe tepyeñe kâu kâlâp semu yahatmâ yen yongone sârn otnomai yan mem lohotñe tuhuyeknomai. ¹⁹ Otmu lok âlâ me âlâñe yen mem bâleyeknomai yanâmâ Anitâ ikñak matñe kâpekyingiwuap nângâm ki matñe kâpekyinginomai. Yakât emelâk Anitâñe den âlâ Mose ekumu kulenguop ya yuwu tap.

“Ninak matñe yingimune umatñe kakñan manmâ yâhânomai.”

²⁰ Yâhâ âlâmâ yuwu tap.

“Kasalipyenñe po yingiwuap yanâmâ sot mem yinginetâ nenomai. Otmu tohât yekbuap yan gurâ to osom ga yinginetâ nenomai. Yawu otyinginomai yan yâknje anjun pato otnomai.”

Den yawu tap. ²¹ Yâhâ yen mem bâleyeknomai yan matŋe kâpekyiŋgimaihât biwiyene galemahom buku otyiŋginomai. Yawu otyiŋgiŋetâ kasalipyenŋe kaok nâŋgânomai.

13

Gawamangât galemlipnenŋe yenŋât amutgen mannom.

¹ Bukulipne, gawaman me kiap kunlipyene mansai ya yenŋât sâwoman. Lok âlâ me âlâŋe yenjahâk gawamangât lok kunŋe ki otmai. Anitâ ikjahâk gawaman âi sâŋ yinŋim katyekmu kinmai. Yakât otmâ gawaman patoŋe galemlipnenŋe katyekŋetâ mansai ya yenŋât amutgen manmunŋe ârândân otbuap. ² Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe ândâpyene kârikŋe otmâ gawaman yenŋât den kumai yan Anitâhât nâŋgâŋetâ gemap. Yakât otmâ Anitâŋe den sâŋ hâreyiŋgimu matŋe umatŋe menomai. ³⁻⁴ Yâhâ gawamangât lok yanŋeâmâ Anitâhât sâtŋât otmâ tihitnenŋe otmai. Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe orotmeme âlepŋe otmai yanŋe gawamangât lok yenŋât kiŋgityenjahât ki otmai. Lok yawuya yenŋât gawamangât lokŋe nâŋgâŋetâ yahatmap. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe orotmeme bâlene otnomai yakât Anitâŋe nâŋgâmu bâlewup. Nâŋgâmu bâlemu gawamangât lok kunlipyene mâmâŋe otyiŋgimu tem lâuwanŋim matŋe yinŋinomai. Yakât otmâ lok yawuyanŋe gawamangât lok yenŋât kiŋgityenjahât otŋet. ⁵ Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe kilikmâ manne sâŋ otmaiŋe gawamangât den lâum manŋetâ yekŋetâ ârândân otbuap. Yâhâ otŋetâ bâlemu nâŋgâŋetâ biwiyenŋan hâuyekmapgât tem lâuyiŋgim mannomai. Yawu mannomai yanâmâ gawamangât lok yanŋe Anitâhât sâtŋât otmâ hâhiwin ki yinŋinomai.

⁶ Anitâŋe lohimbi tihityene otŋet sâŋ gawamangât lok âi sâŋ yinŋimap. Yakât otmâ âiyene tuhune sâŋ yan takesihât nanŋe katŋet sâŋ ekyongonomai yan im in yawu katŋetâ ârândân otbuap. ⁷ Yâhâ takesi topoŋe topoŋe ya yenŋâlen tap yakât mene sâŋ otŋetâ ewe katyekmâ takesihât tewetsenŋe katnomai.

Manman kârikjahât bulâŋe menomgât sâp utâpŋuap.

⁸ Yâhâ yene lok âlâ me âlâhâlen ari wahap wuân me wuân kandi mene sâŋetâ tepyene hewewenŋ otmu yinŋinomai. Yâhâ amboŋanŋe yakât umburuk otbuawân in yawu yinŋiŋetâ pesuk sâwuap. Yawu otmâ bukulipyene yenŋât nâŋgâŋetâ yahatmu yenjahât nâŋgâŋetâ gewuap. Yawu otmâ manmai yanâmâ Anitâŋe girem den Mose ekumu kulemguoŋ ya kerek lâumai yakât dop otmap. ⁹ Yâhâ girem den yamâ yukât yan.

“Buku âlâhât imbi ki ekmâ otbuat. Me lok nombotŋe ki yongorâ munomai. Me kombo ki meyiŋgiwuat. Me buku

âlâhât senje âlâlâ ki ekñâlem membe sâmbiwihe pârâk pilâwuat.”

Girem den yu otmu nombotje ki ekyongoan yakât den kunne yuwu tap.

“Nennahât nângâmunje yahatmap yawuâk buku nombotje yengât nângâyîngimunje yahatbuap.” Den yawu tap.

¹⁰ Yâhâ lok âlâ me âlâne den yu lâum buku âlâhât nângânetâ yahatmap, lok yawuyane buku âlâ me âlâhât ki nângâm bâleyîngim mem ge katyekmai. Yawu otmâ buku konok otyîngim girem den kerek lâumai yakât dopje otmap.

¹¹ Yawu torokatmâ otmâ mannogât yuwu sâmbiwihe nângânet. Emelâk Yesu Kiristohât den pat nângâmunje bulâne otmu yâkâlen biwinenje katbin yan Anitâne manman kârikñahât pat kuningiop. Yawu gârâmâ pat kuningiop yakât bulâne menogât sâp ya utâpguap. Yakât otmâ kâlâwahom yahatmâ Kiristohât âi tuhune. ¹²⁻¹³ Nen kerekje âi kârikjeâk tuhunehât biwinane nanjan. Yakât otmâ den âlâen hâum sâmbiwihe nângânet. Sâp yiwereje yuâmâ emet hanj sâwe sâmbiwihe topje palalanj yap. Yakât otmâ kâlâwahom yahatmâ manman hângeje pilâm pesuk pilânomai. Orotmeme bâlene âlâlâ ki otnomai. To kârikje ki nem biwi hâlim otnomai. Me ki hionjakmâ tep bâle nanjanjinomai. Orotmeme yawuya bet pilâm yan lohimbî nombotjane lok senyenan kinmâ orotmeme âlepje nanje otjetâ yekmai yakât dopjeâk otmâ mannomai. ¹⁴ Yawu manmâ lohimbîne Yesu Kiristohâlen biwiyenane kepeim manjetgât yâkne olop miop yawu otmâ tem lâuwangim mannomai. Yawu manmâ yâkât den pat âlepje sâmbiwihe haok tuhunomai. Tem lâuwangim mannomai yan emelâk orotmeme bâlene ekñâlem otmâ tâpikguminiwi ya witgum otmain sâmbiwihe galemahom mannomai.

14

Nenne orotmeme tâjât âlâlâ otmain yakât Anitâne ki nângâmu yahatmap.

¹ Den âlâ yuwu sâmbiwihe nângânet. Lohimbî nombotjane Yesu Kiristohâlen biwiyenane tinjâk ki kepeim manmai yamâ yâkât den ki nângâm hejengumai. Yakât otmâ lok yawuya orop den ki sahanjinomai. Lok yawu yamâ buku otyîngim yâk orop biwiyene hikuakmâ konohâk otbuap. ² Yakât yuwu sâmbiwihe nângânet. Lok nombotjane Kiristohât den nângâm hejengum sojgo bau ki ekmâ kiwilim nemai. Yâhâ lok nombotjaneâmâ gorâyîngimu yuwu sâmbiwihe. “Mainj, sojgo bau yukât topje girawu? Porom Lâpio mepaem hotom uyiîngim yan nejetâ torehene in tap ya yu mon?” Yawu sâmbiwihe sojgo bau ya bet pilâm salup konok nemai. ³ Yâhâ sojgo bau

nemaiŋe buku âlâhât ki nângâŋetâ gewuap. Otmu Anitâŋe soŋgo bau nemai ya yekmu ârândânŋ otmap. Yakât otmâ soŋgo bau ki nemaiŋe ya yengât ki nângâm bâleyiŋgim sâm ge katyeknomai. ⁴ Lok âlâ me âlâŋe buku âlâhât nângâm bâleyiŋgimai me sâm ge katyekmai yamâ Anitâ Ambonenŋaŋe yekmu bâlemap. Kutdânenŋe Kiristo ikŋak lok kerek nengât biwinenŋe ekmap. Yakât otmâ hâmbâi nenŋe otmain memain ya ekmâ sâm hâreningiwuap. Yâhâ lok âlâ me âlâŋe Kiristohât tem lâuwanŋimai yamâ mâmâŋe otyiŋgimu hâmbâi sâp patoen yâkât senŋan kinŋetâ yekmu ârândânŋ otbuap.

⁵ Yâhâ Yura lohimbi nengât tatmâ nângâ nângâ hilâm me hombaŋ yamâ topŋe topŋe tap yakât sâwe. Anitâŋe nenekmu ârândânŋ olâk sâm lok nombotŋaŋe hilâm âlâ me âlâhât nângâŋetâ yahatmu yan tatmâ nângâmai. Otmu lok nombotŋaŋeâmâ hilâm âlâ me âlâhât nângâŋetâ dop konohâk otmu yan haoŋmâ ârândânŋ Anitâ mepaemai. Yakât yuwu sâmune nângâŋet. Hilâm âlâen me âlâen Anitâ mepaem tatnomai yamâ yen ikŋiâk ikŋiâk engatyeneâk otmâ yan biwi yâhâp ki otnomai. ⁶ Yâhâ lok âlâ me âlâŋe engatyeneâk otmâ hilâm âlâen me âlâen Anitâ mepaem tatmai yamâ yekmu ki bâlemap. Yâhâ lok âlâ me âlâ soŋgo bau nemaiŋe Anitâ mepaem nenŋetâ ya gurâ yekmu ki bâlemap. Otmu lok nombotŋe âlâ salup konok nemaiŋe yawuâk Anitâ mepaem nenŋetâ yekmu ki bâlemap. Yakât otmâ enjakmâ ki sâm ge karaknomai.

⁷⁻¹⁰ Den sâm aran yukât topŋe yuwu nângânom. Kiristohât lohimbi emelâk muwi, me sâp yiwereŋe mansain me hâmbâi tetem mannomai kerek nengât Kutdânenŋe otmâ galemnon-goâk sâm Anitâŋe hângângumu ge muop. Otmu mumuŋambâ mem yahatmu tatmap. Otmu yâkŋe konok kunnenŋe tatmâ yâhâmbisâp. Yakât otmâ nenŋahâlâk nângâm mannomgât dop âlâ ki tap. Otmu sâp patoen Anitâŋe biwinenŋe ekmâ den sâm hâreningimu Kiristoŋe sâreerenekmâ manman kârikŋan mem katnenekmu orowâk manmâ yâhânom. Yakât otmâ ki sâm bâleanŋinom. ¹¹ Den yan yuŋe emelâk Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Nâmâ Manman Amboŋe. Yakât otmâ lohimbi kerekŋe ewe katnekâmâ metenan kinmâ “Ambonenŋe, gâhât heronŋe nângâhilihian” sâm mepaeneknomai.” Yawu tap.

¹² Yakât otmâ nen kerekŋe Anitâhât senŋan kinmâ otmain memain yakât ekumunŋe nângâwuap.

Bukulipnenŋaŋe manman âlâ manmai ya yekmâ ki nângâm bâleyiŋginom.

¹³ Yakât otmâ ki nângâm bâleanŋinom. Yâhâ bukulipnenŋaŋe otŋetâ bâlemap sâm nenŋahâlâk ki nângâmunŋe yahatmu ihilâk mannom. Yâk orop biwinenŋaŋe hikuakmâ konohâk otmu

mannom. ¹⁴Nâje Kiristo orop biwinetnje hikuakmâ konohâk oap. Yakât yuwu nângâmune bulâje oap. Anitâje wahap topnje topnje, sot kâle, songo bau, me âlâlâ, yuâmâ ki neneje sâam samut ki kalop. Wahap topnje topnje kalop yamâ nenejeâk hârok. Yakât otmâ lok âlâ me âlâje songo bau me sot kâle ekmâ ki neneje sâam samut katmai yamâ yeje engatyejeâk watmâ katmai. Yawu sâmai yakât kakñan ihilâk neñetâ biwiyenjan hâumu anulaknomai yamâ yeje wahap. Anitâje orotmeme yawu otñet sâam ki kalop. ¹⁵Yawu gârâmâ bukulipnenñaje songo bau ki nemai ya yengât senyenjan songo bau ihilâk nenom yamâ dondâ bâlewuap. Kiristonje bukulipnenñaje yawuya orowâk nengât sâreerenekmâ ge muop. Yakât otmâ nenñe lok sen senân tatmâ songo bau nemunñe bukulipnenñaje yawuyaje nenekmâ nengâlen torokatñetâ orowâk nenom yanâmâ samut katbi ya lonğâem ihilâk neñetâ biwiyenje orotok sâwuap. Biwiyenje orotok sâmu Kiristo betbangim orotmemeyenje bâleje pilâwi ya miwirikum otmâ hiliwahomai sâam nenñe lok sen senân kinmâ songo bau ki nenom. ¹⁶Nenñeâmâ songo bau nemain yan biwinenñaje nângâmunñe ki hâunenekmap. Yawu gârâmâ bukulipnenñaje nombotñaje nenekmâ sâam bâleningimaihât lok sen senân tatmâ songo bau ki nenom. ¹⁷Yawu gârâmâ nenñe sot kâle me songo bau kiwilim nombotñe nemain otmu nombotñe ketetmain yakât Anitâje ki nângâmap. Yâhâ biwinenñaje hikuakmâ konohâk otmu tem lâuwangim heronje kakñan mannehât Wâtğât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otningimap. ¹⁸Yawu manmunñe lohimbi belângen manmainje nângâninginjetâ yahatmu Anitâje nenekmu ârândân otmap.

¹⁹⁻²¹Yawu gârâmâ yâhâpñe sâamune nângâñet. Anitâje sot kâle me songo bau katningiop yamâ neneje hârok. Yawu gârâmâ bukulipnenñaje nenekmâ nengâlen torokatñetâ orowâk nemunñe yan yeñak samut katbi ya lonğâemai sâam lok sen senân tatmâ songo bau me to kârikñe ki nenom. Yâhâ bukulipnenñaje wuân me wuângât samut katmai yaje nângâm bâleningimaihât ya yengât senyenjan kinmâ ya ki otnom.

Nen Anitâhât komot konok mansain yuje hionakmain sâam sot kâle me songo bauhâlâk ki nângânom. Yawu gârâmâ biwinenñaje hikuakmâ konohâk otmu tihit oranğinom yakâlâk nângâm mannom. ²²⁻²³Yakât yuwu sâamune nângâñet. Anitâje songo bau me senñe âlâlâhât samut ki kalop ya nângâmain. Yakât otmâ songo bau me âlâlâ nemain yan biwinenñaje nângâmunñe ki hâunenekmap yan heronje nângâmain. Yawu gârâmâ bukulipnenñaje nombotñaje songo bau me to kârikñe me âlâlâ yakât samut katmai ya senyenjan kinmâ ya ki otnom.

Yâhâ Anitâñe konok biwinenñahât topñe nâñgâmap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâñe biwi yâhâp kakñan yu ya otmai me nemai yanâmâ biwiyeñe ekmu ki ârândânñ otmap.

15

Kiristone ikñahâlâk ki nâñgâm manminiop yawu mannom.

¹⁻³ Bukulipne, yeñahâlâk nâñgâmaihât yuwu sâm ekyongomune nâñgâñet. Kutdânenñe Kiristone ikñahâlâk ki nâñgâm manminiop. Yakât emet inânñan lok âlâñe den kulemguop yakât bulâñe Kiristohâlen teteop yamâ yuwu tap.

“Anitâ, lohimbi gâhât sâmbâlehihimainje nâñe tem lâuhihiman yakât mem ge katneksai.” Yawu tap.

Yâhâ Kiristone olop yakât dopñeâk nenâmâ yuwu otnom. Bukulipnennñe Anitâhât den topñambâek ki nâñgâmainje sonjo bau nenehât samut katmai ya yeñgât ki nâñgâm bâleyiñgim nennñahâlâk nâñgânôm. Yawu otmâ Anitâhât den nâñgâm heñgeñuñet sâmbâlohotñan den kâsikum yinñinom. ⁴ Emelâk Anitâñe den ekyongomu kulemguwi ya nâñgâm mannom. Yawu manmunñe umatñe topñe topñe teteningiwuap yan ki pârâk pilâmunñe biwinenñe orotok sâwuap. Emelâk manman kârikñan mannomgât pat kuningiop yakât biwinenñe mem mannom. ⁵⁻⁶ Yâhâ Anitâhâlen biwiyeñeñe kepeim manñetâ umatñe âlâlâ teteyiñgiwuap yan mâmâñe otyiñgimu ki lohotñe otñetâ biwiyeñe orotok sâwuap. Otmu biwi nâñgân nâñgânyeñeñe hikuakmâ konohâk otmu lauyene menduhum Kutdânenñe Yesu Kiristo âwâñe mepaenjetgât nâñgâm ulitgum manman.

Yura lohimbiñe pâku lohimbi orop manman kârikñahât bulâñe menomai.

⁷ Kiristone buku otningimap yan orotmemenenñe yuwu yawu otmain yakât ki nâñgâmap. Yakât otmâ bukulipyene orop biwiyeñeñe hikuakmâ konohâk otmu ki sâmbâleañginomai. ⁸ Yawu otmâ Anitâ mepaem yâhânomai. Otmu emelâk Anitâñe Awaraham, Isaka, otmu Yakop ikñe pat kuyiñgim den ekyongop. Yâhâ sâp yiwerene yuâmâ nenñe pat yakât nelâmguop nâñgâmaingât nanñe Kiristo hâñgângumu Yura lohimbi nengâlen teteop. Nengâlen tetem yan nenñe Anitâhâlen biwinenñeñe kepeim pat yakât bulâñe menomgât kulem topñe topñe mem ikñe den pat âlepñe eknongop. ⁹ Yâhâ yen pâku lohimbiñe yawuâk yâkâlen biwiyeñeñe kepeinjetâ Anitâñe umam sâyiñgim tosayene pilâmu orowâk mepaem mannomgât giop. Den yan yuñe emet inânñan poropete nombotñeñe den kulemguwi ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Yakât otmâ nâñe pâku lohimbi orop manmâ kiki menjihim mepaheknom.”

10 Otmu âlâmâ yuwu tap.

“Emelâk Anitâņe Isirae lohimbi meyekmâ pat kuyiņgiop ya orop pâku lohimbiņe menduhuakmâ heroņe otbaņginomai.”

11 Otmu âlâmâ yuwu tap.

“Lohimbi hânņan kulemņan me wosapâ wosapâ mansai ya orop Kutdânenņe Anitâ mepaene.”

12 Otmu âlâmâ Yesaianę kulemguop ya yuwu tap.

“Dawitihât senâmbâ gâtņe âlâņe tetem pâku lohimbi yengât kunyeņe manmâ tihityeņe otbuap. Tihityeņe otmu lohimbinię yâkâlen biwiyenę kepeim mannomai.” Den yawu tap.

13 Anitâņe manman kârikņahât pat kuningiop yakât bulâņe orowâk menomgât mâmâņe otingimu yâkâlen biwinenę kepeim manmain. Yeņe yawu torokatmâ mannomai yan biwiyenę hikuakmâ konohâk otmu heroņe kakņan mannomai. Otmu Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otyiņgimu pat kuyiņgiop yakât bulâņe menomai sâm Anitâ ulitguman.

Anitâņe Kiristohât aposolo sâm Paulo âi waņop.

14 Bukulipne, yeņe biwiyenę hikuakmâ buku oranġim Anitâhât den yakât ki hâum pâpgum mansai. Yakât otmâ yenahâk den kâsikum anġim tânahonomaihât dop tap. Biwinenę yawu nanġan. ¹⁵⁻¹⁷ Otmu yen pâku lohimbiņe Kiristohâlen biwiyenę kepeim manņetgât Anitâņe ikņahâk nânġânihim Yesu Kiristohât aposolo sâm âi nihiop. Yakât otmâ Kiristohât den pat âlepņe kâsikum yiņgim gan. Yâhâ Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otyiņgimu Anitâhât tem lâuwânġiņetâ yekmu ârândâņ olâkgât nâņe biwinenę tinâk kepeim hoņ bawanġiman. Hoņ bawanġim yan Kiristo orop biwinetę kepeiakmu mâmâņe otnihimu âi memune bulâņe pâku lohimbi yengâlen tetemap. Yakât nânġâmune yahatsap. Yakât otmâ den kulemgum katyiņgian yukât pâne konok konok nânġâm heņgeņgunetgât pahâk ekyongoan. ¹⁸⁻²¹ Kiristone mâmâņe otnihimu âi memune bulâņe teteap yakât sâwe. Emelâk bukulipnę Kiristohât den pat ya Yerusalem kapi ambolipņe ekyongowi. Yakât otmâ yâkņe âi tuhuwi ya torokatmâ tuhuwomgât ki nânġâwan. Yawu gârâmâ nâmâ lohimbi Kiristohât den pat ki nânġâwi ya yengâlen nâņe sâm ari ekyongowehât nânġâwan. Yawu nânġâm Yerusalem kapi pilâm yapâ kapi nombotņe ya yengâlen nep tuhum yaņak Ilurikon mewan. Yan ari den pat âlepņe ekyongowan. Otmu Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otnihimu kulem topņe topņe memune ekņetâ âlâ kândâkdâ otmu Kiristohâlen biwiyenę katbi. Den yan yuņe

emelâk poropete âlânje den kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Yâhâ lohimbi hânjan kulemjan manmâ yâkât den pat ki nanjai ya yengâlen ari puwâk ekyongonjetâ nângânetâ keterakyinjiuwap.” Yawu tap.

Paulone Roma kapi ariwom nângâm yakât ekyongop.

²² Otmu nâje kapi ârândân yâhâm gem den pat âlepne ekyongowan yan yengâlen takawom sâmbu buje berumne biwinaje hikum gaminiwan. ²³ Den ekyongom gamune ârândân oap gârâmâ kapi yu pilâm yengâlen takawom. ²⁴ Taka tipne tatmâ nângâwom yanâmâ yen orop Kiristohât den alahum tep âlep nanjanjinom. Yen orop yan manmâ yapâ yene mâtâp menihinjetâ Sipein hânân ari Kiristohât den pat puwâk ekyongowom. ²⁵⁻²⁷ Otmu Yerusalem kapi ambolipne Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansai ya nombotne senje âlâlâhât umburuk otmâ mansai. Den pat ya Makeronia otmu Akaia ambolipne Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansai ya ekyongomune nângâm tânyongone sâmbu nanje mem menduhum nihiai. Yakât otmâ biwinaje yuwu nanjan. Anjoân nen Yura lohimbi je kapinenne pilâm pâku lohimbi yengâlen ari Kiristohât den pat ekyongowin. Ekyongomunne nângânetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyen je katnetâ Anitâje tosa pilâyinjim manman kârikjahât pat kuyingiop. Yakât matneâmâ pâku lohimbi je Yura lohimbi senje âlâlâhât umburuk mansai ya yengât nanje menduhum nihiai yu mem ari Yerusalem kapi ambolipne yingiwom. ²⁸ Otmu pâku lohimbi Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansai je tep âlep nângâyinjim nanje yu menduhum katyingiai yukât den pat ekyongowom. Ekyongom yanâmâ yâk pilâyekmâ yengâlen takawom. Taka yen orop yan tipne tatmâ nângâm benje yen pilâyekmâ Sipein hânân ariwom. ²⁹ Yengâlen takawom yan Kiristone mâmâje otningimu biwinenaje kepeiakmâ konohâk otmu herone nanjanjinom mannom. Biwinaje yawu nanjan.

³⁰ Bukulipne, Kutdânenne Yesu Kiristone sârerene nekmâ kawenenjan kinmu kujetâ muop. Yakât yene nâhât sâmbu Anitâ ulitgunetâ mâmâje otnihimu lohimbi belângen manmai ya den pat âlepne ekyongomune nângâm Kiristohâlen biwiyen je katnomai. Otmu Wâtgât mâmâjahât Heakne mem hewewen tuhunenekmu biwinenaje kepeiakmâ mansain. Yakât yuwuhât otmâ nâhât biwiyenaje tinjak kepeim ulitgunomai. ³¹ Pâku lohimbi je nanje mem menduhum nihiai yu mem ari Yerusalem kapi ambolipne yingiwom. Yingimune nângânetâ ârândân otbuapgât ulitgunomai. Otmu Yuraia ambolipne Kiristohât den pat nângânetâ gemu bet pilâmai je mem

bâlenekmaihât ulitgunomai. ³² Yawu ulitgunomai yanâmâ Anitâne nângânihimu yengâlen takamune orowâk tatmâ biwinenje sânduk sâmu heronje nanjanjinom. ³³ Otmu Anitâ biwi sânduhân katnenekmapne yen orowâk tatmâ tihityenje olâkgât ulitguman. Ya bonjanâk.

16

Paulone Roma yengât nângâyinjio.

¹⁻² Bukulipne, nâ yengât tep hero nângâyinjian. Yakât otmâ den bâine yu sâm hârewe. Tounenne âlâ, kutje Piwi sâm, yâkne Kengeria ambolipne Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansai ya yengât hon bawa manmâ tânyongomap. Otmu nâ gurâ yawuâk tânnohomap. Yakât otmâ pepa yu bâine kulemguan gârâmâ Piwi waṅmune mem Roma yengâlen takawuap. Takawuap yanâmâ Kutdânenne Kiristone buku otninjio yakât dopneâk yengu buku otbanjinomai. Otmu wahap wuân me wuângât umburuk otmâ âiyongowuap ya in yawu waṅnomaihât nanjan.

³ Otmu yengâlen gâtne lohimbi yâhâp, kutyetne Akuila yet Pirisila, yâk orop biwinenjanje hikuakmu Kiristohât âi meminiwin. ⁴ Âi orowâk meminiwin yan lohimbi belângen mansainje mem bâlenekmai sâm hâkyetne ki biuk sâop. Yawu otmâ tânnohomotâ orowâk nep tuhum gawin. Yakât otmâ nâ otmu pâku lohimbi Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansainje yâk yetgât nângâyitgiain. ⁵ Otmu lohimbi nombotjanje yâk yetgât emelan yâhâ menduhuakmâ Kiristohât den ya alahum kiki mewanjim mepaemai yengât nângâyinjian.

Otmu Asia hânân gâtne, lok âlâ, kutje Epaineto sâm, angoân Kiristohâlen biwine kalop yâkât nângâwanjian. ⁶ Otmu imbi âlâ, kutje Maria, yâkne yengât nângâmu yahatmu hon bayinjim mansap yâkât nângâwanjian. ⁷ Otmu bukuyâhâtnê âlâmâ, kutyetne Andoroniko yet Yunia. Nâne Kiristohâlen biwine ki katban yan biwiyetne yâkâlen katmâ aposolo âi mem gaowot. Yakât otmâ mem pâi emetjan katyeleknetâ orowâk manbin. Yâk yetgât nângâyitgian.

⁸ Otmu bukune âlâmâ, kutje Ambiliato, yâkât nângâwanjian. ⁹ Otmu lok âlâ, kutje Uruwano, orowâk manmâ Kiristohât âi mewit yâkât nângâwanjian. Otmu bukune, Sitaki yakât nângâwanjian. ¹⁰ Otmu bukune âlâmâ, kutje Apele sâm, emelâk yâkâlen umatne âlâ teteop. Yawu tetewanjiop yamâ Kiristohâlen biwinenaje tinjak kepeim kârikneâk kinop, yakât nângâwanjian. Otmu Aristowolohât hep torehenlipne yengât nângâyinjian. ¹¹ Otmu bukune âlâmâ, kutje Herorion, yâkât nângâwanjian. Otmu

Narikisohât hep torehenlipņane Kiristohâlen biwiyenane kepeim mansai ya yengât nângâyingian.

¹² Otmu ata gari Tiripaina yet Tiriposane Kutdâhât tem lâuwanġim yâkât âi tuhum mansawot ya yetgât nângâyitġian. Otmu imbi âlâ, kutņe Peasi, Kutdâhât âi yakât biwiņane tinâk kepeim tuhum mansap yâkât nângâwanġian. ¹³ Otmu lok âlâ, kutņe Lupo, yâhâmâ Kutdâhât tem lâuwanġimu ekmunņe yahatsap. Otmu mâmâņane yâk wawaeop yakât dopņeâk nâ wawaenekmâ gaop yâk yetgât nângâyitġian. ¹⁴ Otmu lok kiņġitņe orowâkņe menduhuakmâ Kutdâ mepaem manmai ya yengâlen gâtņe nombotņeâk kutyene yongonbe. Asingirito, Pilehon, Herema, Patorowa, Hereme, yâk yengât nângâyingian. ¹⁵ Otmu lohimbî yâhâp, Piloloho yet Yulia, emetyetņan bukulipyetņe, Nereo otmu gariņe, âlâmâ Olimpa, lohimbî nombotņe kutyene ki nângâyingian ya orowâk menduhuakmâ Kiristo mepaemai yâk yengât nângâyingian.

¹⁶ Yakât otmâ yu sâlikum nângânomai. Yawu otnomai yan Anitâhâlen biwiyenane kepeim buku oranġim mansai yakât herone nângâm parahuaknomai. Otmu kapiņe kapiņe Akaia otmu Asia hânân tatmâ arap yakât ambolipņe biwiyenane Kiristohâlen kepeim mansaņe yengât nângâyingiai.

¹⁷⁻¹⁸ Bukulipne, den tâlâwâk ekyongomune nângâm heņġenġum biwiyenân katņet. Anġoân topņe katmâ Kiristohât komolâmbâ nombotņane yengâlen toho yâkât den pat âlepņe kâsikum yingiwî. Den kâsikum yingiwî yamâ yeņambâ gâtņe lok nombotņane yeņahât nângâņetâ yahatmu kutdânenņe Kiristohât ki tem lâuwanġimai. Yâkņe den bulâņe ya nângâm kelanġatmâ bukulipyene lohotņan mansai ya kâityongom biwiyenân kionġetâ mâtâp tâpikgum hionakmaiġat galemahom heņġenġum mannomai. Yawu otmâ lok yawuya betyongonomai. ¹⁹ Yâhâ anġoân den pat âlepņe ekyongonġetâ nângâwî yapâek yeņe biwiyene galemahom den ya tâņ tâņâk lâum gawî yakât sâm haņ tuhunġetâ nângâm herone otban. Yeņe yawuâk torokatmâ manġetâ den topņe topņe ekyongonġetâ nângâņetâ Kiristohât den orop ki lâuakbuap ya pilânomai. Yâhâ yâkât den orop lâuakbuap yamâ nângâm biwiyenân katmâ mannomai. ²⁰ Yawu otmâ Anitâņe yengât biwî nângân nângânyeņe mem konohân tuhumu hikuakmâ konohâk otmu ki hionaknomai. Yanâmâ yâkņe mâmâņe otyingimu biwiyene galemahom lok nombotņane Satangât tem lâuwanġim Kiristohât den pat kelanġatmai yamâ watyekġetâ arinomai.

Yâhâ Kutdânenņe Yesu tihitnenņe otmapņe biwî nângân nângânyeņe mem konohân tuhumu kepeiakmâ manġetġat Anitâ ulitġuman.

21 Timoteo orowâk manmâ âi tânahomait yâkņe nânġâyġiap. Otmu bukulpne, Lukio, Yason, Sosipata yâkņe yawuâk nânġâyġiai.

22 Otmu nâmâ kutne Tetio, Pauloņe den yu eknohomu kulemgum katyġġian. Nâņe yawuâk nânġâyġġian.

23 Otmu, lok âlâ, kutņe Gaio, yâkât emelan yâhâ menduhuakmâ Kiristo yet Anitâ mepaeyelekmâin. Yâkņe nânġâyġiap. Otmu lok âlâ kutņe Erasto yâhâmâ kapi ambolipņane takesi katmai ya galemgumap, yâkņe yawuâk nânġâyġiap. Otmu miti lok âlâ, kutņe Kuato, yâkņe yawuâk nânġâyġiap. 24 Kutdânenņe Yesu tihitnenņe otmapņe yen kerek biwi nânġân nânġânyenņe mem konohân tuhumu kepeiakmâ mannomai. Ya bonņanâk.

Den bâņe ekyongop.

25-27 Bukulpne, den yu bâņe sâmunne pesuk sâek. Emelâk embânân Yesu Kiristohât den yukât topņe amokņan talop. Yakât otmâ lohimbi kingitņe orowâkņe yenņe nânġân nânġân watmâ yakât topņe pâpguminiwi. Yawu gârâmâ Anitâhât poropetelipņaneâmâ yakât topņe nânġâm heņgenġum emet inânņan den kulemguwi yu Yesu Kiristone nen aposololipņe kâsikum ningiminiop. Yawu gârâmâ lohimbi hânņan kulemņan manmâ araiņe den yu nânġâm Kiristohâlen biwiyenņe kepeim Anitâhât tem lâuwanġim manņetġât nen gurâ ikņe sâtġât den kâsikum yġġim mansain. Yâhâ Kiristohât den kâsikum yġġian yu nânġâm biwiyenņan katmâ mannomai yanâmâ Anitâņe mâmâņe otyġġimu yâkâlen biwiyenņe tinġak kepeim ki lohotņe otnomai.

Otmu Anitâ nânġân nânġânņe yahat yahatņe yâkņe ikņahâk nanņe Yesu Kiristo hânġâġumge ge kawenenņan kinmâ muop. Mumunambâ yahatmâ himbimân âwurem yâhâmu âwânġait tawot. Yawu nânġâm nenņeâmâ Anitâ Awoņnenņe sâm herone otbanġim mepaem manbisâin. Ya bonņanâk.

Nâ bukuyenņe,
Paulo

1 Korinti Pauloŋe Korinti yengât ekap aŋgoân kulemgum katyĩngiop.

O bukulpne,

¹⁻² Yen Korinti kapi ambolipŋaŋe Yesu Kiristo orop bi-wiyenŋaŋe hikuakmâ konohâk otmu tem lâuwanġim manŋetġât Anitâŋe meyhoh. Nâ Paulo. Emelâk Awoŋnenŋe Anitâŋe Yesu Kiristohât aposolo sâŋ katnekmâ âi nihiop ya mem mansan. Otmu bukunenŋe âlâ, kutŋe Sostene, yâkŋe nâ orop nep tânahom mansait. Yawuhât netŋe heronŋe nâŋġayingim ekap yu kulemgum katyĩngiait. Yâhâ lohimbî hânŋan kulemŋan manmâ araiŋe Kiristohâlen biwiyenŋaŋe kepeim manmai ya Anitâŋe meyekmu komot konohâk otmâ tem lâuwanġim Kutdânenŋe Kiristo mepaem manmain.

³ Otmu yengât nâŋġâm Anitâ yuwu sâŋ ulitguman. “O, Awoŋ, ġaŋe Kutdânenŋe Yesu Kiristo orop Korinti kapi ambolipŋe Kiristohâlen biwiyenŋe katmâ mansai ya yengât nâŋġâm tihityenŋe otmutâ biwi nâŋġân nâŋġanyenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sâekġât ulitgohoan.” Yawu sâŋ ulitguman.

Pauloŋe Korinti kapi ambolipŋe yengât nâŋġâm Anitâ mepaeop.

⁴⁻⁵ Anitâŋe ikŋe enġatŋeâk otmâ meyekbe sâŋ Yesu Kiristo hânġânġumu ġiop. ġârâmâ yâkâlen biwiyenŋe katŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otmap. Otmu Kiristo orop biwiyenŋaŋe kepeiakmâ manŋetâ mâmâŋe otyĩngimu mansai. Yawu otyĩngimu nâŋġân nâŋġanyenŋe holaŋakmu yâkât den pat âlepŋe hewewenġâk ekyongonġetâ bukulpipenŋaŋe nâŋġânġetâ âilonġo oap. Yengât den pat ya nâŋġâm Anitâ mepaeman. ⁶⁻⁷ Yâhâ yen emelâk biwiyenŋe Yesuhâlen katbi yakât nâŋe Kiristohât den kâsikum yĩngiminiwan. Ya nâŋġâm yâkâlen biwiyenŋaŋe kepeinġetâ mâmâŋe otyĩngimu tem lâuwanġim orotmeme bâlenŋe pilâwi yan ki torokatmâ manmâ ġai. Yakât otmâ Wâtġât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyĩngimu manman âlepŋahât bulâŋe topŋe topŋe yengâlen tetemu mansai. Otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristonŋe âwurem ge meyekbuap yakât biwi nâŋġân nâŋġanyenŋe kilik kilik sâmu mamboŋbanġim mansai. ⁸⁻⁹ Yawu ġârâmâ Anitâ nanŋe Yesu Kiristo Kutdânenŋe orop biwi nâŋġân nâŋġanyenŋaŋe hikuakmâ mannomaihât Anitâŋe meyhoh. Meyehoh yakât otmâ ikŋahâk ki betyongowuap.

Yakât otmâ Yesu Kiristohât wâtņan manmâ yâhâņetâ sâp pa-toen âwurem ge meyekbuap yan yâkât senņan koko salehâk kinnomai.

Korinti lohimbije yejahâlâk nanņanņinjetâ yahalop.

10-12 Bukulipne, den umatņe âlâ yengâlen tap yakât sâmune nâņgâņet. Yengâlen gâtņe imbi âlâ, kutņe Koloe sâm, yâkât hoņ bawalipņane taka yuwu sâm eknohowi. “Bukulipge Korinti kapiân mansainje yejahâlâk nanņanņinjetâ yahatmu yuwu sâm den kakņan sahaņgim hioņakmâ mansai. “Âo, Paulo yamâ nengât kunnenņe. Yâkât den nâņgâmunņe bulâņe otmap,” sâmai. Yâhâ buku nombotņaneâmâ hioņakmâ yuwu sâmai. “A, a, yawu bia. Nenâmâ Apolohât den nâņgâmunņe bulâņe otmu tem lâuwawgimain,” sâmai. Yâhâ nombotņaneâmâ yuwu sâmai. “Bâe, wonângen, nenâmâ Petorohât komot. Yâkņe kunnenņe manmâ den bulâņe sâmap ya konok nâņgâmain,” sâmai. Yâhâ nombotņaneâmâ yuwu sâmai. “Oņ, nenâmâ Yesu Kiristohât den nâņgâm lâumain. Âlâlâ yengât den nâņgâmunņe helekņe otmap,” sâmai.” Den pat yawu eknohoņetâ nâņgâmunne ki ârândâņ oap. Bukulipne, Kutdânenņe Yesu Kiristone sârereyekmâ kaweyen kinmu kuņetâ muop. Yakât nâņgâm ki hioņakmâ ikņiâk ikņiâk otnomai. Yawu otmâ kaok oraņgim biwi nâņgân nâņgânyenane hikuakmâ konohâk otmu den kakņan ki sahaņginomaihât nanņan. ¹³ Yawu gârâmâ yengât den pat ya nanņan. Yawu gârâmâ yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Yeņe hioņakmâ nombotņanak Kiristohât komot bulâņe mannomaihât dop ki tap. Yesu Kiristone yen komot konohâk manņetgât menduhuyehop. Yawu gârâmâ yejahâk ki hioņaknomai. Yawu gârâmâ nâņe yengât tosaht otmâ howanân ki nohoņetâ muwan. Me manman kârikjahât pat yakât bulâņe menomaihât nâhât kulân toen ki katyekbi. Yakât otmâ girawuhât otmâ imbiâk nâhâitņe kunnenņe oap sâm den sahaņgimai? ¹⁴ Yawu gârâmâ yengâlen gâtņe lok yâhâp, kutyetņeâmâ Kirisipo yet Gaio yâhâk toen katyelekban. Yakât nâņgâmunne âilonņo oap. Yamâ wongât? Nâņe lok sambe toen mem katyekban mâne dondâek hioņakņetâ umatņe kakyeņan yâhâmbâp. ¹⁵⁻¹⁶ Âo, nelâmnohoap, ya nâņgâmunne teteap. Nâmâ Setepanas imbinje naomņe hârohâk toen katyekban. Yâhâ yengâlen gâtņe âlâ toen katban me ki katban ya ki nâņgâmunne teteap. Yawu gârâmâ yengâlen gâtņe sambeņe nâhâitņe toen katnenehop ya ki sânomai. ¹⁷ Yawu gârâmâ Yesu Kiristone menekmâ âi sâm nihiowân yan lohimbi toen katyekbomgât ki eknohop. Yâhâ ikņak sârerenenekmu howanân kuņetâ muop yakât den pat ya kâsikum yinņiwomgât âi sâm nihiop. Yâhâ den kâsikum yinņiman yan nâhât nâņgâņetâ yahatmu Kiristohât

den pat yakât nângânetâ gemap sâm den pat ya tâŋ tâŋâk ekyongoman. Den ya nine nângân nângân watmâ ki kâsikum yinŋiman.

Kiristoŋe sâreerenekmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop.

¹⁸ Yâhâ Kiristoŋe sâreerenekmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop yakât den pat âlepŋe ya lohimbi hiliwahonomaihât pat mansainŋe nângânetâ tâŋât otmap. Yamâ benŋe nenâmâ manman kârikjahât pat mansainŋe den pat ya nângâmunŋe keterakningimu yâkât wâtŋan kinmâ tem lâuwangimain. ¹⁹ Den yan yuŋe emelâk Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulemuŋuop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lok nombotŋaŋe yeŋe nângân nângân watmâ bukulipyenŋe den kâsikum yinŋimai yâhâmâ biwiyenŋe mem gulip tuhumune nângânetâ ki keterakbuap. Me lok nombotŋe nângân nângânyenŋe oropŋe yeŋe engatyenŋeâk otmâ bukulipyenŋe den ekyongomai yamâ mem kopa tuhuyekmune pâpŋunomai.” Den yawu tap.

²⁰⁻²¹ Yâhâ lok âlâ me âlâŋe yeŋe nângân nângân watmâ Anitâhât den nângâm pesuk pilânomaihât mâtâp yamâ ikŋe engatŋeâk maŋguyinŋiop. Yakât otmâ sâp yiwerenŋe yuâmâ lok nângân nângânyenŋe oropŋe yenjahâk Anitâhât den nângâm pesuk pilânomaihât dop âlâ ki tap. Me lok nombotŋe pepa emetŋan yâhâmaiŋe den girawuya Anitâhât biwiŋan tap yakât nângâne sâm hâum pâpŋumai. Me lok nombotŋaŋe menduhuakmâ yu yakât topŋe nângâne sâm den alahumai yaŋe gurâ Anitâhât den ki nângâm heŋgeŋgumai. Yawu otmâ Kiristohât den pat âlepŋe nângânetâ tâŋât otmap. Yâhâ nenŋeâmâ yâkât den nângânongât mâtâp ki maŋguningimap. Yakât otmâ denŋe nângâmunŋe bulâŋe otmu Anitâŋe nine nanne baratne sâm wawaenenekmâ manman kârikjahât pat kuninŋiop. Yakât otmâ logât nângân nângânâmbâ tetem gap yakât nângâmunŋe gemap. ²²⁻²³ Yâhâ Yura lohimbiŋe kulem topŋe topŋe tetemu ekŋetâ âlâ kândâkdâ otmap yanâk Anitâhâlen biwiyenŋe katmai. Yawu gârâmâ Yesu Kiristo howanân kuŋetâ muop yan kulem teteop yakât ekyongomunŋe nângânetâ gemu bet pilâmai. Yâhâ Girik lohimbiŋeâmâ manmanyenjahât topŋe lok âlâ me âlâŋe sâm kusânâm ekyongonŋetgât nângâmai. Yawu nângâmai yamâ nenŋe Kiristohât den pat âlepŋe ekyongomunŋe nângânetâ tâŋât otmap. ²⁴⁻²⁵ Yawu gârâmâ Yesu Kiristoŋe Anitâhât biwiŋan den âlâlâ tatmap yakât topŋe sâm teteop ya lohimbi nombotŋaŋe nângânetâ tâŋât otmap. Den yakât topŋeâmâ lok âlâ me âlâŋe yenjahâk nângâm heŋgeŋgunomaihât dop âlâ ki tap. Yamâ benŋe nen Yura lohimbi nombotŋe otmu yen Girik me pâku lohimbi nombotŋe Anitâŋe dâinenekmâ mâmâŋe otningimu den pat âlepŋe

ya nângâmunje âlâ kândâkdâ otmap. Yawu otmâ yâkâlen biwinenjaŋe kepeimunje nine nanne baratne sâŋ menenehop. Yâhâ manman kârikjahât pat kuningiop yakât bulâŋe nenjahâk menomgât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ Yesu Kiristo howanân kuŋetâ muop yamâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatmu yâkâlen kândiwahom manman kârikjahât mâtâp mem teteningiop. Mâtâp ya watmâ yâhânom yan bulâŋe ningimu menom.

²⁶⁻²⁸ Bukulipne, den sâŋ aran yukât topŋe nângâŋetâ keterahâkgât yuwu sâŋmune nângâŋet. Emelâk Anitâŋe yen dâiyekmâ Kiristohât komolân torokatyeŋhop yan lohimbi belâŋgen manminiwiŋe nângâyŋiŋetâ girawu teteop yakât sâŋe. Yen yekmâ nângân nângânyeŋe geheŋe sâŋ nângâyŋiŋetâ geminiop. Yakât otmâ lohimbi belâŋgen manmâ nângân nângânyeŋe orop mansaiŋe yen yekmâ aŋulaknomai sâŋ Anitâŋe meyehop. Yâhâ yakât dopŋeâk lohimbi belâŋgen manminiwiŋe yekmâ lok tâŋât me lok inŋe sâŋ nângâyŋiŋetâ geminiop. Yawu gârâmâ Anitâŋe meyekmâ biwi sânduhân katyekmu mansai. Yakât otmâ lok papato me lok kutyeŋe orop belâŋgen manmai yaŋe yekmâ yuwu sânomai. “Biwi sânduhân manŋetâ nenŋe hâmbiŋ gumbiŋ mansain sâŋ aŋulaknomai. ²⁹ Topŋe yawuhât lohimbi âlâ me âlâŋe yenjahât nângâŋetâ yahatmu “Nenjahâk manmunŋe ârândâŋ oapgât manman kârikjan mannom” sâŋ Anitâ ekunomaihât dop âlâ ki tap. ³⁰ Yawu gârâmâ Anitâ ikjahâk menenekmâ mâmâŋe otingimu Yesu Kiristo orop biwinenjaŋe hikuakmâ konohâk otmu mansain. Yawu otmâ yâkât biwiŋan den girawu tap ya biwi nângân nângânnenjan katmu nângâmunŋe keterakningimap. Keterakningimu tem lâuwangimunŋe nenekmu ârândâŋ otmap. Yawu torokatmâ manmâ yâhânomgât manman bâlenjahât paŋŋoŋâmbâ holajnenekmu mansain. Yakât otmâ mâtâp katningiop ya watmâ Kiristohât wâtŋan kinmâ manmâ yâhânom yanâmâ nine nanne baratne koko salek sâŋ menenekbuap. ³¹ Den yan yuŋe Anitâŋe emelâk poropete âlâ den ekumu kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâŋe bukulipnenjaŋe nângâningiŋetâ yahalâk sâŋ ki mepaeaknomai. Yâhâ Kutdâyeŋeŋe mâmâŋe otyiŋmu manman âlepŋahât bulâŋe yeŋgâlen teteap yakât Kutdâyeŋehât nângâŋetâ yahatmu bukulipyenŋe ekyongonomai.” Yawu tap.

2

Kiristohât den pat nângâŋetâ hâi hâiŋe otmap sâŋ den hewewenjahâk kâsikum yiŋgiminiop.

¹ Bukulipne, den sâm aran yukât topnje nângânetâ keterahâkgât ninan hâum sâmune nângânet. Nâne yengâlen puwâk takawan yan Anitâne tihitnenne otmâ Yesu Kiristo hângângumu giop yakât den pat ekyongowan. Ekyongowan yan nângânetâ hâi hâine otmap sâm hewewenâk kâsikum yingiminiwan. Me emelâk pepa emetjan yâhâmune nângân nângân topnje topnje kâsikum nihiminiwi ya ki watmâ ekyongomune nângânetâ hâi hâine otminiop. ² Yawu otmâ Yesu Kiristone kawenenjan kinmu howanân kujetâ muop yakât nângâm hejengejnetgât biwinane kepeim den pat âlepne ya konohâk sâm holanmâ ekyongominiwan. ³ Sâp yan den ya girawu sâm ekyongomune nângânetâ bulâne yengâlen teteâk sâm nângâm biwine ahom niahop. Yawu otmâ lohotjan ekyongominiwan. ⁴⁻⁵ Ekyongominiwan yan den topnje topnje ki sâm biwiyenjan kionjminiwan. Yawu gârâmâ Wâtgât mâmânahât Heakne mem hewewen tuhuyekmu biwiyenane Kiristohâlen kepeiwi. Yakât otmâ yengât manmanyene ekmune Anitâhât wâtjan kinmâ lokgât nângân nângân ya ki watmai yawu oap.

Wâtgât mâmânahât Heakne biwinenjan kionjmu Kiristohât den pat nângâmunne bulâne otmap.

⁶⁻⁸ Nâne nângân nângân girawuya watmâ den ekyongomune lohimbî nombotjane nângânetâ keterakmu Kiristohât nângâm tem lâuwangim mansai. Yakât yuwu sâmune nângânet. Nângân nângân watman yuâmâ lok papatolipnenne yengât nângân nângânyenambâ ki tetemap. Otmu yakât topnje gurâ nângâm pâpgum gai. Yâhâ nângâm hejengejwi mâne Kutdânenne Kiristone Anitâ orop dopyetne konok oap yakât nângâm ki hâkân otmâ howanân kujetâ mumbâp. Lok yawuya gulip otnomai yakât otmâ yâk yengâlen den nângâwe sâm ki ariman. Me lok nângân nângânyene oropne menduhuakmâ yu yakât topnje nângâne sâm alahu gulahu otmai ya yengâlen gurâ ari nângân nângân ya ki meman. Yawu gârâmâ nângân nângân kâsikum yingim gan yukât topnje yuwu tap. Anitâne hân himbim ki kândikyotgop yapâek nângân nângân yu ikne biwijan tatmâ gaop. Yakât otmâ lohimbî nombotjane yene nângân nângân watmâ yakât topnje nângâne sâm hâum pâpgum gawi. Yawu gârâmâ nenne Anitâ orop lajinjan tatmâ manman kârikjan mannomgât nângâm ikne nângân nângân watmâ Kiristo hângângumu ge yakât topnje eknongop. ⁹ Yâhâ Anitâ biwijan nângân nângân talop yakât nângâm poropete âlâne den kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbine Anitâhâlen biwiyenane tinâk kepeim manmai ya yengât nângâm manman âlepjahât pat kuyingimu tap. Manman yakât lok âlâ me âlâ biwiyenane nângâm

pâpgumai. Me senyenjan ki tetemu ekmai. Me yakât den pat ki sâñetâ nângâmai.” Den yawu tap.

¹⁰ Yawu gârâmâ Anitâhât biwiñan den tatmap yakât topñeâmâ ikñe Wâtgât mâmâñahât Heakñe nanñap. Otmu lok biwinenñahât topñe yawuâk nanñap. Yakât otmâ Anitâñe yâk hângâñgumu ge biwinenñan kionñmu Kiristohât den pat nângâmunñe bulâñe olop. ¹¹ Yakât topñe nângâñetâ keterahâkgât lok manmannenñan hâum sâmunne nângâñet. Lok âlâ me âlâñe bukulipyene yeñgât biwiyeñan den girawu tatmap ya ki nângâmai. Yâhâ lok girawuya yeñgât biwiyeñan tatmap ya yeñahâk nângâmai. Otmu yakât dopñeâk lok âlâ me âlâñe Anitâhât biwiñan den tatmap ya ki nângâmai. Yamâ Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe konohâk nângâmap. ¹² Yâhâ nenñeâmâ lok âlâ me âlâhât biwiyeñambâ nângân nângân âlâlâ tetemap ya nângâm biwinenñan ki katmain. Anitâhâlen biwinenñane kepeim manmâ gain. Yakât otmâ yâkñe ikñe enñatñeâk otmâ manman âlepñahât bulâñe topñe topñe ningimu mansain. Yakât topñe nângâm heñgeñgunehât ikñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângâñgumu biwinenñan kionñmap. ¹³ Biwinenñan kionñmap yan lokgât nângân nângân ki watmain. Yâhâ yâkât nângân nângân watmâ Anitâhât den bukulipnenñe kâsikum yingimain. Kâsikum yingimunñe Wâtgât mâmâñahât Heakñe biwiyeñe mem pâronñ pilâmu nângâñetâ keterakyingimap. ¹⁴ Yâhâ Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe lok nombotñe biwiyeñan ki kionñmâ mâmâñe otyingimap yañeâmâ manman âlepñe yakât bulâñe âlâlâ ekñetâ tâñât otmu hâkâñ otmai. ¹⁵⁻¹⁶ Yâhâ nenâmâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe biwinenñan kionñmâ mâmâñe otningimu Kiristohât biwiñan nângân nângân âlâlâ tap yakât ki hâum pâpgumain. Yakât otmâ yu yakât topñe nângâm heñgeñgumain. Yawu gârâmâ lohimbî belângen manmaine topnenñe hâum pâpgumai. Otmu Anitâhât biwiñan nângân nângân âlâlâ tap yakât gurâ hâum pâpgumai. Den yan yuñe emelâk Anitâñe poropete âlâ den ekumu kulempuop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Kutdâhât biwiñan den tatmap ya lok âlâ me âlâñe yeñahâk nângânomaihât dop âlâ ki tap. Otmu Anitâmâ nângân nângân amboñe. Yakât otmâ wuân me wuângât ki âlâ pâpgumap. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâñe den kâsikum wanñbuapgât gurâ dop ki tap.” Den yawu tap.

3

Biwinenñane hikuakmâ konohâk otmu tânahom Anitâ hon bawanñgimain.

1-2 Bukulipne, yengât topyeŋe teteâkgât den âlâen hâum sâumne nângânet. Lepat namân gâtŋe yamâ sot kândâkdâek ki yingimunŋe nemai. Yeŋeâmâ Kiristohât komolân torokatbi yamâ ŋaŋa yengât dop oai. Yâhâ lohimbi belângen mansai yâhâmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiyeŋan ki kionŋmu yaŋak Kiristohât pâpgumai. Yen dop yawu manmâ Kiristohât topŋe ki nângâm heŋgeŋguai. Yakât otmâ sot kândâkdâek yingimune neŋetâ ombeyeŋan tatbuap. ³⁻⁴ Yâhâ lohimbi belângen mansaiŋe Kiristohât den pâpgumai ya yengât dop otmâ mansai yamâ yuwu. Yeŋeâmâ nângâm bâleangim den kakŋan sahaŋgim yuwu sâmai. “O, Paulo yamâ nengât kunnŋe.” Yâhâ buku nombotŋaŋeâmâ hionakmâ yuwu sâmai. “A, a, yawu bia. Nenâmâ Apolohât den nângâmunŋe bulâŋe otmap.” Yawu sâm yan lohimbi belângen manmaiŋe otmai yawuâk yeŋe otmai.

⁵ Yâhâ nâmâ Apolo orop Anitâ hoŋ bawaŋgim Kiristohât den pat âlepŋe ekyongomutŋe yâkâlen biwiyeŋe katbi. Yâhâ Anitâŋe âi ikŋiâk ikŋiâk sâm nitgimu mem manmâ gait yakât nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe.

⁶ Lok âlâŋe nep tuhum sot âlâhât alikŋe kâmetmap yakât dopŋeâk nâŋe yengâlen taka topŋe katmâ Kiristohât den pat ekyongowan. Aiop lok yaŋe sot âlâhât alikŋe kâmetbuap yakât kakŋan bukunŋe âlâŋe newân ari buruŋ tetemu hele tuhuwuap yakât dopŋeâk Apoloŋe nâhât betnehembâ taka âi yu torokatmâ Kiristohât den kâsikum yingiop. Aiop lok yaŋe hele tuhum arimu Anitâŋe konok lukulemu yan bulâŋe tetewuap yakât dopŋeâk mâmâŋe otyingimu yâkâlen biwiyeŋaŋe kepeinetâ yengâlen bulâŋe tetemap. ⁷ Nâŋe topŋe katmâ den ekyongowan. Yâhâ Apoloŋeâmâ den kâsikum yingiop. Yawu gârâmâ Anitâ ikŋak mâmâŋe otyingimu bulâŋe yengâlen tetemu Kiristohâlen biwiyeŋaŋe kepeim gai. Bulâŋe yengâlen tetemap yamâ netgât âi bia. Anitâ ikŋak nângâyingimu tetemap. Yakât otmâ yâkât nângâmunŋe yahalâk. ⁸ Yâhâ Apolo orop Anitâ hoŋ bawaŋgim mansait. Yakât otmâ nângânitgimu dop konohâk mansait. Yâhâ yâkât sâtgât otmâ tem lâuwangim mansait yakât hâmeŋe ikŋiâk ikŋiâk nitgiwuap. ⁹ Yenâmâ Anitâhât kalam yakât dop mansai. Nerâmâ biwinetŋaŋe hikuakmâ konohâk otmu tânahom yâkât sâtgât otmâ kalamŋan ari âi tuhuwangimait.

Kiristone manmannenŋahât topŋe mem tetewuap.

Bukulipne, yakât topŋe nângâm heŋgeŋguŋetgât den âlâen hâum sâwe. Yenâmâ Anitâhât emetgât dop mansai. ¹⁰ Nenŋe topŋe katmâ emet tuhune sâm yan saran lâum kânângâmunŋe gemu yakât kakŋan hohem katmâ kokore pilâm gâremain. Emet yapâ torokatmâ tuhumunŋe âilonŋo lonŋo otmap. Yâhâ

yakât dopņeâk Anitâņe âi sâm nihim mâmâņe otnihimu biwinane tiņâk kepeim pâku lohimbî yengâlen ari topņe katmâ Kiristohât den pat âlepņe ekyongowan.

Otmu yakât kakņan lok nombotņe yengâlen taka den ya kelanġatmaihât nânġâm nânġâm kâsikum yinġinetġât nanġan.

¹¹ Yâhâ emetġât kuhupin lâum kânânġâmunņe ŋiwiņ ŋiwiņ sâm kinmap yakât dopņeâk Anitâņe kuhupin sâm Kiristo kânânġâmu kinmap. Yawu ġârâmâ yâk pilâm âlâ kânânġânômġât dop âlâ ki tap. ¹² Otmu emet ya torokatmâ tâņņe tuhum yan lok nombotņane âwihiop, me bon, me kât kârikņe, me simen, me ain yaņe mem emet kârikņe tuhunomai. Yâhâ lok nombotņe âlâņeâmâ hombot, me hâpu, me nak lohotņane mem tuhuņetâ kandi kandi otbuap. ¹³ Yâhâ emet ya torokatmâ tuhumunņe kârikņe kinbuap me bâlewuap yakât topņe Kiristone âwurem gewuawân mem tetewuap. Sâp yan nenņe amboņan amboņan emet ya torokatmâ tuhum mansain yakât topņe teteâkġât yâkņe sâm kâlâpņe punduņ sâm emet ya semu topnenņe tetewuap. ¹⁴ Yâhâ emet ya tâņņe ki sem biatbuap otmuâmâ Anitâņe hâmeņe âlepņe ningiwuap. ¹⁵ Yawu ġârâmâ emet ya sem biatbuap otmuâmâ hâmeņe ki ningiwuap. Yakât nânġâņetâ keterahâkġât den âlâen hâum yuwu sâwe. Emetnenņan iri sikum me senņe âlâlâ tatningiap ya aksihâk sem gulip tuhum bâsok senenekbuap yakât dopņeâk Anitâhât senņan manmannenņahât bulâņe bia kinmâ anġulaknom.

¹⁶⁻¹⁷ Yakât torokatmâ yuwu sâmune nânġâņet. Anitâhât opon kâmbukņe ya kâlehen ikņe kaweņe tap sâmai yan hâum sâwe. Yenâmâ Anitâhât opon kâmbukņe yakât dop otmâ mansai. Yeņe Kiristohâlen biwiyeņe katbi yapâek Wâtġât mâmâņahât Heakņe ge hohetyeņan tatmâ mâmâņe otyinġim gap. Yakât otmâ yengâlen ġâtņe âlâ me âlâņe yeņahât nânġâņetâ yahatmu tat tat memeyeņe mem bâleaknomai yamâ Anitâņe hilipyongowuap.

¹⁸⁻¹⁹ Yâhâ emelâk den yan ya yâhâpņe sâmune nânġâņet. Yeņe biwiyeņane kâityongomu yeņahât nânġâņetâ yahatmapġât biwiyeņe galemahom mannomai. Yâhâ lohimbî belângen manmaine nânġân nânġân wuân me wuânġât nânġâņetâ yahatmap yamâ Anitâņe nânġâmu tâņât otmap. Yâhâ yengâlen ġâtņe âlâ me âlâņe lohimbî belângen mansai yengât nânġân nânġân watmâ yuwu sâmai. “Nenâmâ nânġân nânġânnenņe orop mansain,” sâmai ya yengârâmâ Anitâņe nânġâyinġimu ġemap. Yâhâ Anitâņe yengât yawu nânġâyinġimu ġemapġât nânġân nânġân ya pilâm yeņahât nânġâņetâ ġiâkġât nanġan. Yawu nânġâm mannomai yan lohimbî belângen manmaine yengât nânġâņetâ ġemu “lok kopa” sânomai yakât ki gorâyinġiwuap.

Den yan yuŋe emelâk lok âlâŋe den kulempuop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lok nâŋgân nâŋgânyeŋe oropŋe menduhuakmâ den hikuwi yakât bulâŋe mem tetene sâŋ nâŋgân nâŋgânyeŋe menduhum buku nombotŋe kâityongonomai. Kâityongone sâŋ otnomai yan Anitâŋe nâŋgân nâŋgânyeŋe mem gulip tuhumu yeŋahâk kâirahom hiliwahonomai.”

²⁰ Yâhâ âlâmâ yuwu tap.

“Lok nâŋgân nâŋgânyeŋe oropŋe yeŋahâk nâŋgân nâŋgânyeŋe menduhum den hikumai yakât Anitâŋe nâŋgâmu helekŋe otmap.” Den yawu tap.

²¹⁻²² Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe yeŋgâlen taka yeŋe den kâsikum yinŋinomai ya yeŋgât ki nâŋgâŋetâ yahatbuap. Yâhâ emelâk Anitâŋe wahap topŋe topŋe hânân kalop yapâek tetem gap. Otmu tetem yâhâwuap. Ya kerek yeŋgât sâŋ pat kuyinŋiop. Yakât otmâ nâ Apolo yet Petoro orop yeŋgât amutyenjan manmâ hoŋ bayinŋim mansain. ²³ Otmu kunnenŋe yamâ Kiristo. Otmu Kiristohât kunŋe yamâ Anitâ konok.

4

Kiristoŋe biwinenŋahât topŋe ekmâ sâŋ hâreningiwuap.

¹ Yakât otmâ nengât yuwu nâŋgânomai. Anitâŋe ikŋe den bulâŋe ya sâŋ tetem ekyongonehât menenekmâ âi sâŋ ningimu Kiristo hoŋ bawanŋim mansain. Yeŋe yawu nâŋgâningiŋetâ dopŋan otbuap. ² Yâhâ Anitâŋe nen kerek âi sâŋ ningimap ya biwinenŋaŋe tinâk kepeim manmâ yâhânomgât sâŋ ningiop. Yawu ki otnom yanâmâ nenekmu dondâ bâlewuap. ³ Yakât otmâ tem lâuwawanŋiman me bia yakât topŋe eknehât yeŋe nâŋgân nâŋgân me lok âlâhât nâŋgân nâŋgân watmâ den âiân katnekmâ sâŋ hârenihinomai yakât ki gorânihiap. Otmu nine biwinahât topŋe girawu tap yakât nâŋgâm nine nâŋgân nâŋgân me lok âlâhât nâŋgân nâŋgân ki watman. ⁴ Yâhâ nine biwinahât topŋe girawu tap ya nâŋgâman yan Kutdâhât den bulâŋe nâŋgâmune biwinan hâumu tosa biaek mansan yawu biwinaŋe nâŋgâman. Yawu gârâmâ Kutdâhât senŋan koko salehâk mansan yawu ki sâwom. Kutdâ ikŋak biwinahât topŋe ekmâ sâŋ hârenihiwuap. ⁵ Yâhâ nenŋe âlâlâ otnehât nâŋgâmain me tihân otmain memain ya Kutdânenŋaŋe âwurem ge mem tetekŋan tuhūm sâŋ hâreningiwuap yakât sâpŋe Anitâŋe kalop. Sâp yan nenŋe Anitâhât den kâsikum yinŋim mansain nengât biwinenŋahât topŋe ekmâ nâŋgâningim hâmeŋe âlâku ikŋiâk ikŋiâk ningiwuap. Yakât otmâ yeŋeâmâ sâp yiwereŋe sâŋ bâleninginetâ ki ârândâŋ otmap.

⁶ Bukulipne, yuwu sâmunne nângânet. Lok âlâ me âlâne Anitâhât nângân nângânne miti denân tap yukât andemne wangim torokatnomaihât dop âlâ ki tap. Yakât topne yeje nângâm henjenjgunetgât den sâm aran yu Apolo orop netjan hâum ekyongomune nanjai. Yakât otmâ yeje buku âlâhât nângânetâ yahatmu âlâhât nângânetâ gemu sâm bâleanjimai yañe dondâ bâleap. ⁷Yen âlâne sâm yingimu yenhât nângânetâ yahatmap? Yawu otjetâ dondâ bâlemap. Yâhâ nângân nângânyene âilonjo tetemap yamâ in ki tetemap. Anitâ ikjak biwiyenjan kionmu yanâmâ ya tetemap. Otmu yâkne wahap âlâlâ kerek bât belaiâk ningimap. Yawu otningimap yakât otmâ nenjahât nângâmunne yahatbuapgât dop âlâ ki tap.

Anitâne Paulo aposolo âi sâm wanmu hon bayingim manop.

⁸ Bâe, yeje “Emelâk nângân nângânnenne keterakningimu Anitâhât den topnambâek nanjai,” sâmai. Me “Nenjahâk manman âilonjoân mansain,” sâmai. Otmu emelâk kunyetne manmunne amutnenjan mansawot netgât yawu sâmai. Yawu sâmai yañe ki ârândân oap. Gârâmâ yeje Anitâhât den topnambâek nângâm kunlipnenne otmâ manman âilonjoân manbâi. Yawu mansai mâne orowâk manbâin. ⁹ Yawu gârâmâ manmannenjahât nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâwe. Tembe lâune lok bâlene meyekmâ den âiân katyekmâ mumuhât pat kuyingimai. Yawu otyingim yanâmâ meyekmâ lohimi senyenjan kânângâyeknetâ kinjetâ mem âlâlâ tuhuyekmai. Yakât dopneâk Anitâne menenekmâ aposolo âi sâm ningim lok kerek yengât amutyenjan katnenekmu lok bâlene yekmâ nângâm bâleyingim mem âlâlâ tuhuyekmai yakât dopneâk nenekmâ nângâm bâleningimai. Nenekmâ nângâm bâleningimai yakât topne anelone nanjai. ¹⁰ Nenâmâ Kiristohât den pat âlepne lohimi belângen mansai ya ekyongomunne nângânetâ nahat otmu nengât lok senduk sâmai. Yâhâ yenhât nângânetâ yahatmu “Nângân nângânnenne orop manmâ biwinenne galemahom mansain,” sâmai. Yâhâ nengât nângânetâ gemu Anitâne ki mâmâne otyingimu bulâne tetemap nengât yawu sâmai. Yawu sâm yan yenhât nângânetâ yahatmu “Anitâne mâmâne otningimu âi topne topne memunne bulâne tetemap,” sâmai. Yakât otmâ lohimi belângen manmaiñe yengât nângânetâ yahatmu ewe katyekmai. Yâhâ nengârâmâ nângâninginetâ gemu lok tawi tawiñe sâmai. ¹¹⁻¹² Bulânanâk hop sambe kakjan ki mansain. Nen bât kandiânâk nemain sâm âihât hâhiwin nângâmain. Yawu otmâ emet kandiân im yahatmâ kapi hawangum den ekyongomain. Yawu manmunne lohimi belângen manmaiñe nenekmâ hâim hilitnenekmai yan Anitâne lukuleyehâkgât ulitgumain. Yâhâ mem âlâlâ

tuhunenekmai yan gurâ den biaek manmâ ki lohotņe otmain. ¹³ Otmu nengât huņ bero sâm hâinenekmai yan gurâ iliwetmâ den lohotņan sâm ekyongomain.

¹⁴⁻¹⁵ Nâ den sâm aran yu nângâm anulakņetgât ki ekyongoan. Anġoân nâ niniâk yengâlen taka Kiristohât den pat âlepņe ekyongomune nângâņetâ bulâņe otmu yâkâlen biwiyeņe katbi. Yapâek yen orop biwinenņe kepeiakmâ âwâ nan yawu manmâ gain. Yâhâ yengât galemlipyenġâmâ sesengâlâk. Gârâmâ âwâyeņeâmâ nâ konohâk. Yakât otmâ yengât nângân nângân ya pâronġ sâekgât wawaeyekmâ girem den yu ekyongoan. ¹⁶ Yeņe nanlipne yawu mansai. Yakât otmâ Kiristone matâp yu wat sâm nihiop ya tâņ tâņâk watman. Nâņe kâi towat otman yawuâk watmâ manņetgât nanġan. ¹⁷ Yakât otmâ bukune Timoteo hângângumune yengâlen taka den kâsikum yingiwuap. Den kâsikum yingimu nângânomai yan nâņe Kiristohât komot den kâsikum yingimune lâum mansai yakât topņe nângâm henġenġunomai. Otmu Timoteo orop biwinetņe Kutdâhâlen kepeim nanņe âwâņeņe tânahomawot yakât dopņeâk tânahom Kutdâhât âi memait.

¹⁸ Yâhâ yen nombotņe nâhâitņe ki takawuap sâm yenahât nângâņetâ yahatmu hâmeyeņe bitmâ bitmâ oai. ¹⁹ Yawu gârâmâ Kutdâņe sâmu matâp tetenihiwuap yan yengâlen in yawu takawom. Taka lok yan yu âlâņe mâmâņe otyingimu yenahât nângâņetâ yahatmu sâm bâlenihim mansai yakât topņe nângâwom. ²⁰ Yâhâ yenahâk den topņe topņe alahum biwiyeņe ki galemahom henġenġumai. Yakât otmâ Anitâņe tihitnenņe otmap yan ikņe Wâtġât mâmâņahât Heak hângângumu biwi nângân nângânnenņan ge mâmâņe otningimu galemahom manmain. ²¹ Yakât otmâ yengâlen taka girawu otyingiwomġât nanġai? Nâņe taka den kâwâ kârihân kuwikyebomġât nanġai me lohotņan taka buku otyingiwomġât nanġai?

5

Lok âlâņe otmu dondâ bâleop ya ketetņetâ manâkġât sâop.

¹ Yengât den pat bâleņe yuwu sâņetâ nângâwan. Yengâlen ġâtņe lok âlâ mâmâņait yaņe ki orotņe otmâ mansawot. Orotmeme otmâ mansawot yawu yakât pâku lohimbine samut kârikņe katņetâ tap. Yâhâ yeņeâmâ yelekmâ ki sâyitġimai. Yamâ yuwuhât yan. Yengâlen ġâtņe lok âlâņe imbi memu nanyetņe teteop. Yawu gârâmâ manmâ manmâ nanyetņe lok otmu mâmâņe ya bâleop. Mâmâņe bâlemu âwâņeņe imbi âlâ miop. Yawu gârâmâ nanņe yaņe mâmâņe orop manmawot. Yawu manmâ lok âwâyetņe senņe buhum betņehen kionmawot. ² Yawu otmawot yakât ki sâyitġim ġai

yakât anulakñet. Otmu lok ya ketetñetâ manbâp. Yawu otbâi yamâ yeñe yelemâ ki yelemâ yawu otmâ yeñahât nâñgâñetâ yahatmap. Yakât nâñgâmune dondâ bâleap. ³ Nâñeâmâ kâlepñehen mansan. Yawu gârâmâ emelâk yen orop tatmâ biwinenñaje sipawahom konohâk otmu den alahuwin. Yakât dopñeâk yuwu ekyongomune nâñgâñet. Yesu Kutdânenñe biwinaje yâk hikum mansan. Otmu yâkñe girawu sâh hâreyiñgiop yawuâk lok bâleñe yukât sâh hârewañgian. ⁴ Yâhâ nâ orowâk tain mâne girawu sâh hârewañgimbâm yakât nâñgâm menduhuakmâ Yesu Kutdânenñe yâkât wâtñan kinmâ yuwu otbaniñet. ⁵ Hâmbâi Kutdânenñaje âwurem ge lohimbibiwinenñahât topñe ekmâ nâñgâm sâh hâreningiwuap. Sâp yan Anitâñe lok yu membuapgât yeñe ketetñetâ ari belângen manmu Satanñe hâhiwin wañbuap. Hâhiwin wañmu orotmeme bâleñe otmâ mansap ya bet pilâm Kiristo tem lâuwaniñiwuapgât den ekyongoan yuwu otnomai.

⁶ Lok yañe mâmâñe orop mansawot ya yetgât den ki sâyitgim gai. Girawuhât otmâ yeñahât nâñgâñetâ yahatmap? Yakât anulakñet. Yâhâ biwinan girawu tap yakât nâñgâñetgât matuk keluñan hâum sâhune nâñgâñet. Imbilipnenñaje dâmbia golangumai. Golangumâmâ matuk mendâreñetâ keluñe gemu dâmbia orop menduhunjetâ matuk keluñe sânduk sâh ârândâñ otmap. ⁷ Yâhâ yakât dopñeâk lohimbibi yâhâp yañe ho-hetyenñan manmutâ orotmeme bâleñe yuñe mem bâleyekbuap. Yawu tetemapgât ketetyelekñetâ belângen ari manset. Yawu otnomai yanâmâ Anitâhât senñan koko salehâk mansai yawuâk torokatmâ mannomai. Yawu manmâ dâmbiaen matuk keluñe ki mendâreñetâ tatmap yakât dopñeâk mannomai.

Yawu gârâmâ den âlâen hâum yuwu sâhune nâñgâñet. Emelâk Tihit tihit Hombañ ârândâñâk Yura lohimbibi nengât tosa biatningiâk sâh hotom uminiwiñe lama nanñe gâim hepñe tuanguminiwi. Hepñe tuangum yan sot um neminiwi. Emelâk lama nanñe gâim hepñe tuanguminiwi yakât dopñeâk Kiristohât hepñe moseleakmu mum yan nengât tosanenñe bunewâk pilâningiop. ⁸ Yakât otmâ heronñe nâñgâwanñim um nenom yan matuk keluñe yañe manman bâleñahât dop oapgât ya orop ki menduhum nenom. Yawu otmâ manman koko salek yawuâk mannom sâh sot inâk nenom.

⁹ Yâhâ lohimbibiñe kâwâ konda otmâ mansai ya orop buku ki oranñiñet sâh pepa kulemgum katyiñgiwan ya ekñetâ ki keterahop. ¹⁰ Yakât otmâ den yakâlâk sâh henñeñgumune nâñgâñet. Pâku lohimbibi nombotñaje kâwâ konda otmâ, me senñe âlâlâ ekñâlem kombo meyiñgimai, me Porom Lâpio mepaemai, yâk betyongom yeñeâk mannomaihât ki sâwan.

Yen lohimbi bâleŋe orop oset guset mansai. Yakât otmâ betyongom yeŋeâk mannomaihât dop âlâ ki tap. ¹¹ Yawu gârâmâ topŋe yuwuhât den ya kulemgum katyŋgiwan. Bukulipyenŋe nombotŋe “Emelâk biwinenŋe Kiristohâlen katbin” sâmaiŋe kâwâ konda otmai, me senŋe âlâlâ ekŋâlem sen buhu buhu otmai, me Porom Lâpio otmu Anitâ orowâk mepaeyelekmai, me den belângen sâmai, me to kârikŋe neŋetâ biwiyenŋe gulip otmap, me kombo meyiŋgimai. Bukulipyenŋe yawu otmai yamâ kewilâyekŋetâ belângen ge manŋetgât den ya kulemgum katyŋgiwan. Otmu yâk orop lau konok ki nenomaihât nanŋan.

¹²⁻¹³ Yâhâ nâŋe lohimbi belângen mansai yeŋgât sâm hâreyiŋgiwomgât Anitâŋe ki sâm nihiop. Anitâ ikŋak biwiyenahât topŋe nâŋgâm sâm hâreyiŋgiwuap. Yawu gârâmâ bukulipyenŋe orowâk biwiyenŋe hikuakmâ konohâk otmu menduhuakmâ Kiristo mepaemai ya yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe otŋetâ bâlemap ya sâm hâreyiŋgiŋet. Sâm hâreyiŋgiŋetâ ki nâŋgânomai ya kewilâyekŋetâ belângen ari mannomai. Yawu otnomai sâm Mosenŋe girem den âlâ kulemgup ya yuwu tap.

“Lok orotmeme bâleŋe otmai ya hohetyenambâ ketetyekŋetâ arinomai.”

6

Lohimbiŋe hionakmâ den âiân karakminiwi.

¹ Bukulipne, den umatŋe âlâ nâŋgâwan yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yeŋgâlen gâtŋe nombotŋe kuk otmâ hionakmaiân anŋoân papatolipnenŋe umatŋe yu kuwikningiŋetâ kaok oraŋŋe sâm yâk yeŋgâlen ki mem ari tiripyongomai. Bukulipyenŋe hionakmai ya meyekmâ ari pâku lok yeŋgâlen den âiân katyekŋetâ yâkŋe sâm hâreyiŋgimai. Den pat yu eknohoŋetâ nâŋgâmune dondâ bâleop. ² Yâhâ nen Kiristohâlen biwinenŋe kepeim manmainŋe lohimbi belângen mansai ya sâm hâreyiŋginom yakât emelâk Anitâŋe sâm kalop. Âlâŋe yakât ki ekyongop? Nâ ekyongowan yakâ. Yâhâ lohimbi belângen mansaiŋe orotmeme bâleŋe otmai ya yeŋgât sâm hâreyiŋginomai. Yakât otmâ den tãŋgât yuwuya yamâ yeŋahâk in yawu kuwikmâ kaok oraŋgimbâi? ³ Otmu hâmbâi sâp patoen aŋelo yeŋgât gurâ sâm hâreyiŋginom yakât sâm kalop. Yawu gârâmâ girawuhât otmâ bukulipyenŋe orop den ki kuwikmâ kaok oraŋgimai? ⁴ Yawu gârâmâ yeŋe kuk otmâ hionakmaiân girawuhât otmâ lohimbi Kiristohât hâkâŋ otmai yeŋgâlen ari den âiân karakmai? ⁵ Yen aŋunyeŋe bia. Yeŋgâlen gâtŋe lok âlâ nâŋgân nâŋgânŋe oropŋe sâm hâreyiŋgimu ârândân otbuapgât dop tap ya nanŋan. ⁶ Yeŋe hionakmaiân lohimbiŋe Kiristohât den nâŋgâŋetâ helekŋe otmu pilâmai

ya yengâlen ari den âiân karakñetâ sâam hâreyingimai ya nângâmune dondâ bâleap.

⁷Yâhâ yeñe hionjakmâ den âiân karakmai yan Anitâhât den lâum pâpñuñetâ yanjak manman âlepñahât bulâñe yengâlen ki tetem henñeñguap. Yakât otmâ buku âlâ me âlâñe mem bâleyekne sâam otñetâ yan ki iliwetmâ matñe kâpekyingimbâi. Me kombo meyingine sâam otñetâ nembe kalem otyingimbâi. ⁸Yawu gârâmâ yehâhât nângâñetâ yahatmu bukulipyene orop sâam bâleangimai. Me kâirahom kombo meangimai. ⁹Lohimbi yawu otmaiñe manman kârikñan ki mannomai. Yakât âlâñe ki ekyongop? Yakât emelâk ekyongowan yakâ. Yenâmâ imbiâk enñatyeneñe kâityongomapgât yuwu sâamune biwiyenjan mem mannomai. Lok yuwuyane manman kârikñan mannomaihât dop âlâ ki tap. Sen buhu buhu otmâ kâwâ konda otmai, me emet huhumai, me imbilipyene pilâyekmâ lok bukulipyene orop manmâ ekñâleakmâ otñetâ bâlemap, me Porom Lâpio kum kâlâpgum mepaemai. ¹⁰Me bukulipyene yengât senñe âlâlâ ekñâlem miakne sâam otmai, me kombo miañgimai, me den bâleñe hâiakmai, me kâirahomai, me to kârikñe nem biwi hâlim otmai. Lok yawuyane Anitâhât kapi himbimân tap ya ki ambokunomai. ¹¹Yâhâ embâñân Kiristohâlen biwiyene ki katbi yan yen nombotñane orotmeme bâleñe yawu otmâ manminiwi. Yawu gârâmâ Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe biwiyene mem hewewenñe tuhumu Kutdânenñe Kiristohâlen biwiyene katñetâ Anitâñe tosayene pilâyingiop. Tosayene pilâyingimu Kiristo orop biwiyeneñe kepeiakmâ konohâk otmu tem lâuwangim manñetâ Anitâñe yekmu ârândânñe otmap.

Kâwâ konda ki otnom.

¹²Yawu gârâmâ yengâlen gâtñe âlâ me âlâñe “Ninahâk yu me ya otbom yakât Anitâñe nekmu ki bâlewup,” yawu mon sâanomai. Yakât otmâ nâñe yuwu sâamune nângâñet. Bulâñanâk yu me ya otnomai yakât Anitâñe yekmu ki bâlewup. Yawu gârâmâ otnomai ya kerekñe yen otmu bukulipyene ki tânyongowup. Yâhâ ninan hâum sâamune nângâñet. Nâñe yu me ya otbom yakât Anitâñe nekmu ki bâlewup. Yawu gârâmâ ya witgumâk otmâ yâhâwomgât biwinane yahatmapgât yawu ki otbom. Biwine galemguakmâ manbom. ¹³Yawu gârâmâ yengâlen gâtñe âlâ me âlâñe yuwu mon sâanomai. “Nenñe sot nemunñe wâtnenñe tiñ tiñ sâekgât Anitâñe sot topñe topñe kalop. Otmu sot nem kârikñe mannongât Anitâñe tepnenñe orowâk katnenedhop. Yakât otmâ sot nemunñe tepnenñan gemap.” Den yawu mon sâanomai yakât yuwu sâamune nângâñet. Sâp pesuk sâuwawân Anitâñe sâamu manman topñe topñe biatmâ metewup. Otmu

lohimbi nengât hâknennje yu kon sâmb âinje menom yakât Anitâne sâmb kalop. Anitâhât tem lâuwangim mannomgât wâtneenne ningimap. Yakât otmâ lohimbi miakmâ biwiyette hikuakmâ konohân mandomawot ya ki hârem kâwâ konda otnom. ¹⁴ Yâhâ yâkne ikne wâtjambâek Kutdânenne munjambâ mem yahalop. Yakât dopneâk nen munjambâ mem yahatnenekbuap.

¹⁵ Yâhâ Kiristohâlen biwiyenne katbi yan yâk orop biwiyenne hikuakmâ konohâk olop. Yakât otmâ yâkâlen biwiyenne tinjâk kepeim manmâ yâkât launje me kâinje bâte otmâ hon bawaŋgim gamai. Yakât girawuhât otmâ kâwâ konda otmai yengâlen torokatmâ yâk orop buku orange sâmb oai? Kâmbukne, pilânetgât nanjan. ¹⁶ Yâhâ lok âlâ me âlâne imbi kondarâ orowâk mandomawot yan hâkyette konohâk otbuap. Âlâne yakât ki ekyongop? Den yan yunje emelâk Moseje den âlâ kulemgup ya miap. Den ya yuwu tap.

“Lok âlâ me âlâne imbijahâlen torokatmu orowâk mandomawot yan hâkyette konohâk otbuap.” Den yawu tap.

¹⁷ Otmu lok âlâ me âlâne biwiyenne Kutdâhâlen kepeim mansaije yâk orop biwiyenne hikuakmâ konohâk otmap.

¹⁸⁻²⁰ Yâk orop biwiyenne hikuakmâ konohâk olop yan Anitâne ikne Wâtgât mâmâjahât Heak hânŋangumu biwiyenan ge tatmap. Biwiyenan ge tatmap yakât otmâ yene engatyeŋeâk watmâ yu me ya otnomaihât dop âlâ ki tap. Kutdânenne Kiristone kawenennan kinmu kuŋetâ muop yan manman bâlenjahât paŋgoŋambâ holaŋnenekmâ Anitâ orop manman kârikŋan mannomgât pat kuningiop. Yakât otmâ biwiyenne yâkâlen kepeim tem lâuwanginomial. Tem lâuwangim mannetâ lohimbi belângen mansaije yekmâ Anitâ ewe katmâ mepaenomial. Yakât otmâ kâwâ konda ki otjet. Yawu otmain sâmb haonmâ ârândân biwiyenne galemahom mannet. Yâhâ lok âlâ me âlâne kâwâ konda otmai yan yene hâkyenne mem bâleakmai. Yâhâ orotmeme bâlene nombotte âlâ otmai yane hâkyenne ki mem bâleakmai.

7

Lohimbi miakmâ mansai yakât den

¹ Otmu yene manman girawu mannom sâmb yakât âinohom pepa kulemgum katniŋetâ ekban. Yakât yuwu sâmbune nânŋânet. Lok âlâ me âlâne imbi barak manmâ Kiristohâlen biwiyenne kepeim yâkât tem lâuwangimainje imbi ki menom sâmbomial yane ârândân otbuap. ² Yawu gârâmâ yengât kapilipylene kiŋgitne orowâkne imbi yekjâlem otmâ tâpikgum mansai. Yakât otmâ yen lohimbiŋe miakmâ biwiyenne

hikuakmâ konohân manñetâ ârândân otbuap. ³⁻⁴ Otmu Anitânje lokñe imbiñe miakmâ mandomawot sâop. Yakât otmâ imbiñaje lokñahât pat mansap. Otmu lokñaje gurâ imbiñahât pat mansap. Yakât otmâ hâkyetñe ki alirakdomawot. ⁵ Yawu gârâmâ lokñaje me imbiñaje Anitâ ulitgumu sâp kâlep otbuap yakât hewewen otbe sâm yan angoân den alahuromawot. Den alahumutâ biwiyetñe hikuakmâ konohâk otmu yan hâkyetñe alirakdomawot yaje ki bâlewuap. Yâhâ ulitguromawot yakât kakñan Manman bâlenjahât Amboñe Satan yâkñe kâityotgomu lohotñe otmâ tâpikgumawotgât âlâkuâk men-duhuakmâ mandomawot.

⁶ Yâhâ lok âlâ me âlânje imbi barak manbom sâmu ârândân otbuap yawu yan. Yawu gârâmâ yeñe yawu manñetgâlâk ki yan. Nine biwinan tap ya ekyongoan. ⁷ Yakât ninan hâum sâmune nânğâñet. Nâmâ imbi barak manmâ hâkne tihitñe otmâ biwine galemahom mansan. Yakât otmâ imbi ki miai yaje nânje mansan yuwu manñetgât nanğan. Yawu gârâmâ nenñe Anitâhâlen biwinenñaje kepeim manmunñe ikñak dopnenñan mâmânje otningimu manman ikñiâk ikñiâk manmain. Yawu otmâ mâmânje otnihimu imbi barak manmâ gan. Gârâmâ lohimbi nombotñe âlâmâ manmanyenje âlâ manmai yamâ Anitânje dopyenñan mâmânje otyinğimu manmai.

⁸ Otmu lohimbi sihan me kambut mansai yengât yuwu sâmune nânğâñet. Nânje imbi barak mansan yakât dopñeâk yeñe lok me imbi barak mannomai yamâ ârândân otbuap. ⁹ Yawu gârâmâ lohimbi nombotñaje hâkyenje tihitñe otnomaihât dop ki tap. Yaje lok me imbi ekñâleñgim otmâ tâpikgumaihât âlepñe miakmâ mannomai.

¹⁰⁻¹¹ Otmu lokñe imbiñe miakmâ biwiyenje Kiristohâlen kepeim mansai ya yengât Kutdânennñaje sâop ya ekyongomune nânğâñet. Yeñe ki pilaknomai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlânje imbilipyenje pilâyeknomai otmuâmâ imbi yaje lok ondop yengâlen ari ki kinnomai. Gâmâlâk loklipyenje yengât tepyenje huruñ sâmu kaok nânğânomai yanâmâ âlâkuâk miakmâ mannomai.

¹² Otmu lohimbi nombotñaje emelâk Kiristohât den pat ki nânğâwi yan miakbi ya yengât nine biwinambâ teteap ya ekyongowe. Lok âlâ me âlânje Kiristohâlen biwiyenñaje kepeim manmai ya yengât imbilipyenñaje Kiristohâlen biwiyenje ki kepeim manmai. Yawu gârâmâ imbilipyenñaje loklipyenje orowâk manne sânomai yamâ ki watyeknomai. ¹³ Otmu imbilipyenje gurâ yawuâk. Imbi âlâ me âlânje Kiristohâlen biwiyenñaje kepeim manmai ya yengât loklipyenñaje Kiristohâlen biwiyenje ki kepeim manmai. Yawu gârâmâ loklipyenñaje orowâk manne sânomai yamâ ki pilâyekmâ âlâengen

ari mannomai. ¹⁴ Lohimbi yaŋe ki pilakmâ mansawot yakât Anitâŋe nan baralipyetŋe orowâk nâŋgâyinŋimap. Yawu gârâmâ ki nâŋgâyinŋimap mâne nan baralipyetŋe betyon-gombâp.

¹⁵ Yâhâ lohimbi Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeim mansaiŋe loklipyenjaŋe me imbilipyenjaŋe Kiristohâlen biwiyenjaŋe ki kepeim mansai yâk orop kaok oranŋinetgât Anitâŋe sâŋ yinŋiop. Yakât otmâ lohimbi Kiristohâlen biwiyenjaŋe ki kepeim manmaiŋe loklipyenjaŋe me imbilipyenjaŋe pilâyekmâ âlâengen arine sâŋ otnomai yanâmâ ki alityeknomai. Yawu otnomai yamâ ârândân otbuap. Pilakdomawot yakât tosa yamâ lohimbi Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeim manmai ya yenŋâlen ki tatbuap. ¹⁶ Yawu gârâmâ ki pilakdomawot otmuâmâ orowâk manmâ lohimbi Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeim manmaiŋe tem lâuwaŋim loklipyenjaŋe me imbilipyenjaŋe Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeinetgât lohotŋan otyinŋinomai. Yawu manŋetâ manmanyenjaŋe ya ekmâ Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeino-maihât mâtâp ki maŋguyinŋinomai.

Anitâŋe menenekmu âi girawu mewin ya yawuâk mem yâhânom.

¹⁷ Yâhâ den sâŋ aran yukât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât Kiristohât lohimbi komotŋe komotŋe den kâsikum yinŋim mansan yakât sâŋmune nâŋgâŋet. Manman amboŋe Anitâŋe manmannenjaŋe ikŋiâk ikŋiâk katningimu manmâ gain. Yawu gârâmâ yene Kiristohât den pat âlepŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu biwiyenjaŋe yâkâlen katŋetâ Anitâŋe meyehop. Yakât otmâ meyehop sâp yan âi girawuya mewi ya yawuâk mem mannomai. ¹⁸ Yakât topŋe teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Anitâŋe nen Yura lohimbi manman âlepŋahât pat kuninŋiop. Yakât dop yamâ hâknennaŋe torehennaŋe undip tuhuaŋim gamain. Yâhâ nengâlen gâtŋe âlâ me âlâ Kiristohâlen biwinnenjaŋe kepeim mansainjaŋe hâknennaŋe torehennaŋe undip tap yakât nâŋgâm topnenjaŋe ki kurihinom. Yawu gârâmâ yen pâku lohimbiŋe biwiyenjaŋe Kiristohâlen katmâ mansaiŋe hâkyenjaŋe torehennaŋe undip ki tuhuaŋinomai. ¹⁹ Yâhâ hâknennaŋe torehennaŋe undip tuhuaŋimain me ki tuhuaŋimain yamâ bulâŋe bia. Yamâ orotmeme tâŋât. Yâhâ Anitâhât nâŋgân nâŋgân watmâ tem lâuwaŋim mansain yaŋe bulâŋe oap. ²⁰ Yakât yâhâŋe sâŋmune nâŋgâŋet. Anitâŋe meyekmâ manman kârikŋahât pat kuyinŋiop sâp yan girawu manbi yawuâk torokatmâ manŋetâ ârândân otbuap.

²¹⁻²² Otmu hoŋ bayinŋimai ya yenŋât yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Lok Kutdâ âlâ me âlâŋe hoŋ baninŋinet sâŋ meyekŋetâ mansai. Yawu gârâmâ Kiristone manman bâlenjahât paŋŋonâmbâ holanyekmu yâkâlen yene biwiyenjaŋe

kepeinetâ Anitâne meyekmu biwi sânduhân mansai. Yakât otmâ lok kutdâlipyene yengât amutgen manmâ hoj bayingim mansai yakât ki gorâyingsiâk. Yâhâ lok kutdâlipyene hângânyongonomai yanâmâ wosaken me wosaken arine sâm otnomai yaken arinomai. Otmu Kutdâ hoj bawanjgim gai yawuâk hoj bawanjgim mannomai.

Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâne lok kutdâhât amutgen ki mansai yengârâmâ yuwu sâmune nângânet. Yeneâmâ Kiristohâlen biwiyene katjetâ Anitâne meyehop. Yakât otmâ Kiristo amutgen manmâ hoj bawanjinomai yakât Anitâne sâm yingiop.

²³ Kutdânenne Kiristone kawenenjan kinmu kujetâ muop yan Anitâne manman bâlenjahât panjonâmbâ holañnenekmâ manman kârikjan mannomgât pat kuningiop. Yakât otmâ lok âlâ me âlâne biwiyenjan kionmâ mem gulip tuhuyekmaiât Kiristohât tem lâuwanjgim manmâ biwiyene galemahom mannomai. ²⁴ Anitâne meyehop yan manman girawuya manbi yawuâk torokatmâ yâk orop biwiyene hikuakmâ konohâk otmu mannomai. Yawu.

Lohimbi sihan ya yengât den sâop

²⁵ Yâhâ lohimbi sihan yengât âinohowi yakât yuwu sâmune nângânet. Yâhâ den sâwe sâm oan yu Kutdânenne ki eknohop. Yawu gârâmâ Kiristone yâkât den pat kâsikum yingiwomgât tepne nângânihim âi sâm nihiop. Ya biwinane tinjâk kepeim manbehât mâmâne otnihim gamap. Yawuhât otmâ den yuwu sâmune nângânet.

²⁶⁻²⁷ Umatne topne topne kaknennjan yâhâwuap. Yakât nângâm sihan mansai yawuâk torokatmâ mannomai yamâ âilonjo. Yâhâ lok imbilipyene orowâk mansai imbilipyene ki pilâyeknomai. ²⁸ Otmu sihan mansai yane miaknomai yan tosa ki menomai. Yawu gârâmâ lohimbi miakmâ mannomai ya yengât kakyenjan umatne âlâlâ yâhâwuap. Umatne âlâlâ yawuya kakyenjan yâhâmapgât otmâ den yu ekyongoan.

²⁹ Bukulipne, den ekyongoan yukât topne yuwu sâmune nângânet. Kutdânenne âwurem gewuap yakât sâp utâpguap. Yakât otmâ sâp yupâek lok imbilipyene orop mansai umatne topne topne kakyenjan yâhâwuap yakât ki gorâyingsiwuap. ³⁰ Otmu weyene nângâm isenomai sâp utâpguap yakât nângâm ki isem we bâle pato otnomai. Otmu tepyene herone otbuapneâmâ herone kakjanâk manmâ yâhânehât ki nângânomai. Otmu senne âlâlâ puluhum ambokunomai ya ekñâlem yenanâk talâkgât biwiyene ki kinbuap. ³¹ Yâhâ hânân senne âlâlâ mem mansain yu kerek gulip otbuapgât Anitâne sâm kalop. Yakât otmâ lohimbine

senje âlâlâ puluhum anji gunji otmai yaŋe manman yawuâk torokatmâ mannomaihât biwiyene ki hikunomai.

³² Yeŋe manman sânduhân manmâ yâhânomai yakât ki gorâyiŋgiâkgât nanŋan. Yâhâ lok sihan me lok tat tatŋe yamâ Anitâŋe yekmu ârândânŋ olâkgât yâkâlen biwiyene hukum tem lâuwaŋgimai. ³³ Yâhâ lok imbi naomlipyene orowâk mansaiŋe umatŋe teteyiŋgimu hâhiwin kakŋan manmai-hât gorâyiŋgimap. Me imbilipyenaye herone otyiŋgiŋetgât yâk yeŋgât nâŋgâm ketet otmai. ³⁴ Imbi naomlipyene yeŋgâlen biwiyene tatmap yan Kutdâhâlen biwiyenaye tinâk kepeim tem lâuwaŋginomaihât biwi yâhâp otmai. Otmu imbi sihan me imbi tat tatŋaneâmâ senje âlâlâ yeŋe yakâlâk ki nâŋgâmai. Yâkŋeâmâ Anitâŋe nenekmu ârândânŋ olâk sâmbiwiyene hewewenŋ otmu Kutdâ hoŋ bawaŋginehât nâŋgâm manmai. Yâhâ imbi loklipyene orowâk mansaiŋeâmâ loklipyenaye herone otyiŋgiŋetgât yâk yeŋgât nâŋgâm ketet otmai.

³⁵ Yeŋe girawu me girawu mannomai yakât undip ki katyiŋgian. Yeŋe umatŋe kakŋan manmai-hât mâtâp yu watmâ mannomaihât ekyongoan. Yenâmâ târârâhâk manmâ Kutdâhât tem lâuwaŋgim biwiyenaye yâkâlenâk hukum mannomaihât nanŋan. Yawu manmâ biwi yâhâp ki otnomai yamâ ârândânŋ otbuap.

³⁶ Otmu imbi sihan lok memehât dop oap yakât âinohowi yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Imbi yamâ hâkŋe katahemu lok nombotŋaye ketetmai sâmbâwâŋaye ikŋe engatŋeâk lok katbaŋgiwe sâm otmâ mansap yakât nâŋgâmunne ârândânŋ oap. Otmu lok yaŋe baratŋe ya membuap yamâ ki bâlewuap. ³⁷ Otmu âwâŋaye baratne alitbom sâmbiwiŋaye nâŋgâmu ârândânŋ otbuap ya gurâ ki bâlewuap. ³⁸ Yakât otmâ yuwu sâwe. Lok yaŋe baratŋe lok katbaŋgiwuap yamâ ki bâlewuap. Yâhâ baratŋe alitbuap otmuâmâ yakât gurâ nâŋgâmunne âilonŋgo oap.

³⁹ Otmu imbi âlâŋe lokŋe pilâm lok ondowâŋgen ariwe sâmbi oap yakât âinohowi yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lokŋe tap yakât otmâ pilâm lok âlâ membuapgât dop âlâ ki tap. Yâhâ hâmbâi lokŋaye mumbuap yakât kakŋan lok âlâ membuap yaŋe ârândânŋ otbuap. Yawu gârâmâ lok nombotŋaye Kiristohâlen biwiyenaye kepeim mansai ya yeŋgâlen gâtŋe membuap. ⁴⁰ Yâhâ biwiŋaye yuwu nanŋan. Imbi kambut âlâ me âlâŋe lok barak mannomai yaŋe herone nâŋgâm Kutdâhât tem lâuwaŋgim mannomai. Otmu den ekyongoan yu Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwinan katmu ekyongoan. Yawu.

8

Porom Lâpio mepaem sot gotyeŋan katminiwi.

¹ Otmu lohimbi nombotŋaŋe Kiristohât den pat âlepŋe nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm Porom Lâpio mepaem sot gotyeŋan katmâ mansai. Yamâ yâk orowâk menduhuakmâ sot yakât torehenŋe neŋetâ bâlewuap me bia yakât âinohowi yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Bulâŋanâk nâŋgân nâŋgânyeŋe pâron sâmu Porom Lâpiohât nâŋgâŋetâ tâŋât otmu biwiyenŋe Kiristohâlen katbi. Yakât otmâ lohimbiŋe Porom Lâpio mepaem sot gotyeŋan katmai yakât torehenŋe yeŋe neŋetâ ki bâlewuap yakât topŋe nâŋgâm heŋgeŋguai. Yawu gârâmâ yeŋgâlen gâtŋe nombotŋaŋe Porom Lâpio yakât topŋe emelâk nâŋgâwin sâmaiŋe hâkyeŋe mepaemai. Hâkyeŋe mepaem bukulipyenŋe Porom Lâpiohât nâŋgâm biwi yâhâp otmai ya yeŋgât ki nâŋgâmai. Yâhâ nombotŋe âlâŋeâmâ bukulipyenŋe yeŋgât biwiyenŋe gemap sâm nâŋgâyiŋgim lohotŋan otyiŋgimai.

² Lok âlâ me âlâŋe Anitâhât biwiŋan nâŋgân nâŋgân tatmap yakât topŋambâek nâŋgânomaihât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ yu yakât topŋambâek nanŋain sâmai imbiâk sâmai. ³ Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe Anitâhâlen biwiyenŋe kepeimai yâhâmâ nâŋgâyiŋgimap.

⁴⁻⁵ Yâhâ bukulipyenŋe Porom Lâpio mepaem sot gotyeŋan katmai yakât torehenŋe yeŋak nemai yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Pâku lohimbiŋe nak me kât tâŋât me himbimân gâtŋe me hânân gâtŋe wuân me wuângât towatŋe hâwim kânâŋgâm “kutdânenŋe, kutdânenŋe” sâm ulitgunetâ ki nâŋgâyiŋgimap. Nenneâmâ Porom Lâpiohât nâŋgâmunŋe tâŋât otmu Anitâ konok “Awoŋnenŋe,” sâm mepaemain.

⁶ Kutdânenŋe Kiristoŋe awoŋnenŋe Anitâhâlen kândiwahom âliwahap topŋe topŋe katmâ meteop. Yakât otmâ Kiristohâlenâk biwinenŋaŋe kepeim wâtŋan kinmâ Anitâhât tem lâuwangim manmâ yâhânom.

⁷ Yawu gârâmâ Porom Lâpiohât den yan yukât topŋe bukulipyenŋe nombotŋaŋe ki nâŋgâm heŋgeŋguai. Emelâk Porom Lâpio mepaem sot gotyeŋan katminiwi yakât nâŋgâm manmai. Yakât otmâ sâp yiwerenŋe yuâmâ pâku lohimbiŋe Porom Lâpio mepaem sot gotyeŋan katmai yakât torehenŋe nene sâm biwi yâhâp otmai. Biwi yâhâp otmâ neŋetâ yaŋe biwiyenŋe mem gulip tuhumap. ⁸ Bulâŋanâk Porom Lâpio mepaem sot gotyeŋan katmai yakât torehenŋe nenom me ki nenom yakât Anitâŋe nâŋgâmu tâŋât otmap. Yakât otmâ Anitâŋe nenekmu bâlemap sâm ki nemain yamâ imbiâk otmain. Me Anitâŋe nenekmu ârândâŋ olâk sâm nemain ya gurâ yawuâk imbiâk otmain.

⁹ Yeŋe Porom Lâpiohât topŋe nâŋgâm heŋgeŋguai. Yawu gârâmâ bukulipyenŋe yekmâ biwi yâhâp otmâ tosa memai sâŋ Porom Lâpiohât sot torehenŋe ya ki nenomai. ¹⁰ Yakât yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Yeŋe nâŋgân nâŋgânyenŋe pâronŋ sâŋmu Porom Lâpiohât nâŋgâŋetâ tâŋtâ otmap. Yawu gârâmâ yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe pâku lohimbî yeŋgât opon kâmbukŋan yâhâ orowâk tatmâ sot nenomai. Orowâk tatmâ sot neŋetâ yan bukulipyenŋe âlâ me âlâŋe yekmâ “Porom Lâpiohât sot torehenŋe neŋetâ ki bâleap,” sâŋ biwi yâhâp otmâ yeŋgâlen torokatŋetâ orowâk nenomai. ¹¹ Yawu otmâ manŋetâ biwiyenŋe orotok sâŋmu Kiristo betgum tosa mem yaŋak hiliwahonomai. Yakât otmâ yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Kiristonŋe yen otmu bukulipyenŋe yeŋgât tosaŋ otmâ muop. Yawu gârâmâ yeŋe Porom Lâpiohât sot torehenŋe neŋetâ yekmâ bukulipyenŋe biwi yâhâp kakŋan nem hiliwahonomai. ¹² Yawu gârâmâ hiliwahonomai yakât matŋe yeŋe tosa pato menomai. ¹³ Yakât otmâ biwinenŋe yawu nâŋgâman. Bukulipne nombotŋenŋe Porom Lâpiohât nâŋgâm biwi yâhâp otmâ manmai. Yakât otmâ pâku lohimbîŋe Porom Lâpio mepaem sot gotyenŋan katmai ya yeŋgât senyenŋan nemune nekmâ yawuâk nem yan tosa memai sâŋ ya ki nembom.

9

Paulonŋe aposolo âi yuwu mem manminiop.

¹ Yawu gârâmâ nâŋe yu me ya otmangât lok âlâ me âlâŋe kunihinomaihât dop âlâ ki tap. Yesu Kutdânennŋenŋe mâtâwân tetenihim aposolo nep sâŋ nihiop. Yakât otmâ yâkât sâtŋgât otmâ den pat âlepŋe ekyongomune nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋenŋe kepeim manmâ gai. ² Yâhâ nâŋe aposolo nep mem mansangât bulâŋe yamâ yeŋe orotmeme bâleŋe betbaŋgim Kutdânennŋe Kiristo tem lâuwaŋgim gai. Yawu gârâmâ lohimbî nombotŋenŋe nâhât nâŋgâŋetâ gemap. Yâhâ yenâmâ nâhât ki nâŋgâŋetâ gemap.

³ Gârâmâ lok yaŋe nâŋgâm bâlenihim sâŋ ge katnekmai sâp yan den matŋe yuwu sâman. ⁴ Nâŋe yen Kiristohât komot mansai yeŋgâlen ari den kâsikum yîŋgim mansan. Yakât matŋe yeŋe sot me âlâlâ tânnohoŋet sâmbâmgât dop tap yamâ ki sâman. ⁵⁻⁶ Yesu imilipŋe, Petoro, otmu aposolo lok nombotŋe, yâhâmâ imbi orowâk ari Kiristohât komot kapiŋe kapiŋe manmâ arai ya yeŋgâlen nep tuhumai. Nep tuhumai yakât matŋe sot me âlâlâ tânyongomai. Yawu gârâmâ yeŋgâlen gâtŋe nombotŋenŋe Banawa orop netgât “ki tânyotgomunŋe yetŋak kapi ambolipŋe yeŋgâlen ari âi tuhumutâ hâmeŋe yitginomai” sâŋetâ ki ârândâŋ oap. Yâhâ nâŋe imbi memune orowâk mansait mâne tânnotgombâihât dop tap. ⁷ Yakât topŋe nâŋgâŋetâ

keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmunen nângânet. Hep bero yanjêamâ gawaman yengât nep tuhumai yan yenje tewetsenjañe sotyenje me kapamgât senje âlâlâ ki puluhumai. Otmu kalam ambonjañe yenje kalamân gâtñe mem nem manmai. Otmu noniñ bulimakao ambolipnjañe yenhâk gâim um nemai. ⁸⁻⁹ Den ekyongoan yu lokgât nângân nângân ki watmâ yan. Emelâk Anitâñe Mose girem den âlâ ekumu kulempuop ya yuwu tap.

“Bulimakaonje nep tuhuyingimu yan bulâñe nemap sâmlauje ki sâhâm mangunomai.” Yawu tap.

Girem den yu Anitâñe bulimakaohâlâk nângâm ki ekuop. ¹⁰ Nenne otmunje bulâñe tetemap yakât nângâm bulimakaohâlen hâum sâop. Nenne bonje tetemu nenomgât nângâm nep kâmetmain. Otmu imbilipnenjañe bonje âlemu orowâk nenomgât hele tuhumai. ¹¹ Yakât dopñeâk nenne âi topñe katmâ Anitâhât den ekyongowin. Ekyongomunje nângâñetâ bonje otmu yanak manman kârikjahât pat kuyingimu mansai. Yawu gârâmâ yakât matñe sot me âlâlâ tânnongombâihât dop. ¹² Yâhâ lok nombotñañe belângen taka den kâsikum yingimai yâhâmâ tânyongomai. Yamâ benje anjoân nenne Kiristohât den pat âlepñe ekyongomunje nângâwihât yenje lok belângen tohoñetâ tânyongomai wangim tânnongombâihât dop.

Yawu gârâmâ Kiristohât den pat âlepñe ekyongomunje nângâwi. Sâp yan nenne tewetsenjahâlâk nângâm den ekyongowin yawu nângâmaihât sot me âlâlâ ya tânnongoñet sâml ki ulityongowin. Yawu otmâ manman kârikjahât mâtâwân undip katyingimain sâml hâhiwin kakñan manmâ gamain. ¹³ Yâhâ den ekyongoan yukât topñe nângâm henjenjuñetgât nen Yura lohimbije Anitâhât hotom uwanjim mepaenehât orotmemenenje ningiop yan hâum yuwu sâwe. Yakât emelâk nângâmai. Nen Yura lohimbije nengât kalamân gâtñe mem Anitâhât pat sâml opon kâmbukñan yâhâ katmain. Yakât torehenje Lewihât komolân gâtñe Anitâhât hoñ bawanjimainje miakmai. Otmu noniñ bulimakao gâim Anitâhât hotom umainje yakât torehenje ya gurâ nemaiâk. ¹⁴ Yakât dopñeâk nenne Kiristo Kutdânenje hoñ bawanjim komolipñe den kâsikum yingimunje benje yâku sot me âlâlâ tânnongonomai sâml kalop.

¹⁵ Yawu gârâmâ yenje mâtâp ya watmâ tânnohoñet sâml ki kendâyingim gaman. Otmu pepa kulemgum katyingian yu gurâ sâlikum ekmâ tatñetâ yengâlen takamune yan tânnohonomaihât ki katyingian. Nâñe hâmenje barak hoñ bayingim gaman. Otmu yawuâk hoñ bayingim yâhâwom. Yawu otmâ manbom yanâmâ lok âlâ me âlâñe nângâm

bâlenihim nâhâitje “Tewetsenjahâlâk nângâm âi memap,” sâm anjun nihinomaihât dop ki otbuap. Yâhâ den yan yu nângâm nâhâitje “Imbiâk sâmap” sâmahât yeje sot me âlâlâ ki tânnohojetâ manmâ mumbomgât ki gorânihimap. ¹⁶Nâmâ Kiristohât den pat âlepje yu kâsikum yingiwomgât sâm nihiop. Yakât otmâ âi yu pilâwan mâne umatje topje topje tetenihimbâp. Yamâ benje ikje sâtgât otmâ nep mem gan yukât nângâm nine hâkne mepaewomgât dop ki tap. ¹⁷Yâhâ nine engatneâk watmâ nep yu meman mâne yeje sot me âlâlâ tânnohojet sâm ekyongombâm. Yawu gârâmâ Anitâje âi yu tuhuwehât menenehop. Yakât otmâ tem lâuwangim manmâ gan. Yawu gârâmâ yeje sot me âlâlâ tânnohojet sâm ulityongomune bâlewuap. ¹⁸Yawu gârâmâ hâmeje wuân membom yakât yuwu sâmune nângâjet. Nâje Kiristohât den pat âlepje yu pâku lohimbî kâsikum yingimune nângâm biwiyenaje yâkâlen kepeim mansai. Yakât matje yu ya tânnohojet sâm ki ulityongoman. Ya yengât nângâmune tepne herone otmap yamâ nâhât hâmenjahât dop oap.

¹⁹Yâhâ lok âlâ me âlâhât sâtgât âi ki meman. Me yuwu yawu ki sânetâ tem lâuyingiman. Yawu gârâmâ lohimbî topje topje kingitje orowâkje Kiristohâlen biwiyenaje katjetgât yuwu hon bayingiman.

²⁰Emelâk Mose otmu Yura lohimbî nengât papatolip-nenjanje girem den topje topje kulemguwi yakât ki nângâm manman. Yawu gârâmâ kapilipnaje Kiristohât den pat âlepje nângâjetâ gemu bet pilâm papatolipyenaje yengât girem den yakâlâk nângâm mansai. Yâhâ ya yengât nângân nângânyenje pâron sâmu yâkâlen biwiyenaje katjetgât nâje girem den âlâlâ ya otmu orotmemeyenje âlâlâ mem mansai yakât dopneâk mem mansan. Yâhâ yâkje nângâm bâlenihim yan Kiristohât den pat yawuâk nângâjetâ gemu betpilâmahât yâk orowâk lohotjan manmâ orotmemeyenje watman.

²¹Yâhâ Mose otmu papatolipyenaje girem den âlâlâ kulemguwi yakât topjahât yen pâku lohimbîje pâp gumai. Yakât otmâ yen orowâk manmâ yan yengât orotmeme âlepje mem mansai ya yawuâk mem manmâ Yura yengât girem dengât ki nângâmâk mansan. Yen gurâ nângâm bâlenihim yan Kiristohât den pat yawuâk nângâjetâ gemu betpilâmahât yen orowâk lohotjan manmâ orotmemeyenje watman. Yawu manmâ yan Anitâhât tem lâuwangim Kiristone den eknongop ya tâj tâjâk watman.

²²Yâhâ pâku lohimbîje Porom Lâpio betbangim biwiyenaje Kiristohâlen katbi. Ya yengât bukulipyenaje nombotjanje Porom Lâpio mepaem sot gotyenjan katmai yakât torehenje nene sâm otmâ biwi yâhâp otmai. Yawu otmâ sot ya ihilâk

neñetâ yañe biwiyene mem gulip tuhumap. Yawu otmu Kiristo betgumai sâam ya yengât dop manmâ sot ya ki neman. Yâhâ lohimbi kingitñe orowâkñe Kiristohâlen biwiyene katñetâ tosayene pilâyinñiâkgât nâñe lok topñe topñe mansai yengâlen ari yene orotmemeyene mem manmai yawuâk mem manman. ²³ Otmu Kiristohâlen biwiyenane kepeñetâ manman kârikñahât pat kuningiop yakât bulâne orowâk menomgât nâñgâm lohotñan manman.

²⁴ Otmu nenñe manman kârikñahât bulâne menomgât nâñgâm manmannenñe girawu manmunñe ârândân otbuap? Yakât topñe nâñgâñetâ keterahâkgât orotmemenenñe âlâen hâum yuwu sâamune nâñgâñet. Senñe âlâlâ âilongo katñetâ tatbuap ya mene sâam lok kingitñe orowâkñe sururuk sâamai. Yawu gârâmâ lok konokñe kârikñe otmâ senñan ariwuap yañe miakbuap. Yâhâ ya membe sâam biwiñane yakâlâk nâñgâm ariwuap. Yakât dopñeâk nenñe manman kârikñahât bulâne mene sâam yakâlâk nâñgâm mannom. ²⁵ Yakât torokatmâ sâawe. Senñe âlâlâ âilongo ya mene sâam sururuk sâanomaihât sâp katmai yakât nâñgâm inânñan dop miakmâ yâhâmai. Yâhâ hâmbâi senñan ariwuapñe senñe âlâlâ âilongo membuap yamâ gulip otbuap, me tâtuk sâawuap. Yawu gârâmâ manman kârikñahât bulâne menom yamâ tat tat kârikñe tatmâ yâhâmbisâp. ²⁶⁻²⁷ Yakât otmâ bulâne ya membe sâam nâñe manman kârikñahât topñe lohimbi kingitñe orowâk kâsikum yinñim gan. Yawu gârâmâ otmâ tâpikgumune Anitâne nekmu bâlemap sâam mâtâp katnihiop yu tãñ tãñâk watmâ manmanne galemahoman.

10

Emelâk Isirae lohimbiñe otñetâ bâleminiop yawu ki otnom.

¹ Bukulipne, yene mâtâp yu tãñ tãñâk watmâ mannomaihât yuwu sâamune nâñgâñet. Emelâk tâmbâlipnenñane Aihita hân pilâm takawi. Sâp yan Mosenñe galemyongom dâiyekmu saru gulunehen takawi. Takanetâ Aihita yengât hep berolipyenñe watyekmâ yongomaihât Anitâne sâamu kulewoñboñ âlâne tetem ge kâtâpyongop. Kâtâpyongomu yan saru hâreakmâ nombot nombot otmu lohimbi kerekñe hân kakñan liñmâ nombot ariwi. ² Yâhâ nenñe Kiristohâlen biwinenñe katbin yan toen katnenekbi yakât dopñeâk tâmbâlipnenñane Anitâhâlen biwiyene katbi. Anitâhâlen biwiyene katñetâ Mosenñe dâiyekmu kulewoñboñe kâtâpyongomu saru hâreakmu nombot nombot otmu hân kakñambâ nombot ariwi. ³ Yâhâ nenñe Kutdâhât tem lâuwangim sâp sâsâñan nâñgâwangim natic neman yakât dopñeâk Anitâhât tem lâuwangim sâp sâsâñan sot âlâ, kutñe mana sâam, ya himbimâmbâ gemu neminiwi.

⁴ Otmu Kutdânenne Kiristohât nângâm wain to nemain yakât dopneâk emelâk Anitâne sâmu kât âlâ bâok sâm yapâ to senne hindakmâ gemu tâmbâlipnenne newi. Yâhâ sâp yan Kiristo ikjak tihityenne otmu lok ki manmaiângen ari manbi. ⁵ Yawu gârâmâ lok ki manmaiângen ari manbi yan Anitâhât den kuwi. Yakât otmâ Anitâne lohimbi kingitne orowâk hilipyongop.

⁶⁻⁷ Anitâhât den kum bulimakao umutne tuhum kânângânetâ kinmu mepaem orotmeme bâlene topne topne otbi. Yakât matne hilipyongomu muwi. Yakât nângâm nengu Anitâne yawuâk hilipnongomap sâm otbi yawu ki otnom. Yâhâ Mose iminane Anitâhât hotom uwanjinom sâop. Yawu gârâmâ emet han sâmu bulimakao umutne yakât hotom uwanjim orotmeme bâlene otmâ mepaewi. Yakât Mosenne den kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbi yunne nonin bulimakao gâim hotom uwanjiwi yakât torehenne nem heronne otbi. Heronne otmâ kâwâ konda dondâ otjetâ bâleop.” Yawu tap.

⁸ Otmu yakât kakjan yâk yengâlen gâtne lok kingitne orowâkne kasalipyenne yengât baralipyenne orop kâwâ konda otbi. Yakât otmâ Anitâne matne yingimu lok 23,000 ya hilâm konohânâk muwi. Yakât nângâm nenne otbi yawu ki otnom.

⁹ Otmu yakât kakjan po yingimu Anitâhât sâm guhunbi. Yawu otbi yakât matne Anitâne sâmu hambe sâtnne bâlenane yingimu muwi. Yakât otmâ umatne teteningimu Anitâhât ki sâm guhunnom. ¹⁰ Otmu sâp âlâen Mose yet Aron yetgât sâm bâleyitgiwi yan yakât matne Anitâne anelo âlâ hângângumu ge lohimbi kingitne orowâk hilipyongop. Yakât nângâm yenne otbi yawu ki otnomai.

¹¹ Tâmbâlipnenne orotmeme bâlene topne topne otjetâ Anitâne sâmu umatne topne topne teteyingiop yakât den pat Mosenne kulemguop. Yakât otmâ nenne den pat ya nângâm biwinenjan katmâ umatne yawuâk teteningimap sâm Anitâhât tem lâuwangim mannom. Otmu sâp pato utâpguap yakât otmâ den yu nângâm mannom.

¹² Yenne Kiristohât mâtâp tâj tâjâk watmunne Anitâne nenekmu ârândâj otmap sâmaiye mâtâp ya pilâm mâtâp bâlenen kionmaihât biwiyenne galemahom manjetgât nanjan.

¹³ Umatne âlâlâ teteyingimu mansai yamâ lok ârândâj yawuâk teteningimap. Otmu umatne topne topne teteyingiuap yan lohotne otmai sâm Anitâne bulânanâk mâmâne otyingiuap. Mâmâne otyingmu yâkât wâtjan kinmâ manman âlepjan mannomaihât mâtâp tetewuap.

Kiristo konok mepaenom.

¹⁴ Bukulipne, yakât topne yuwu sâmune nângânet. Pâku lohimbine Porom Lâpiohât opon kâmbukjan yâhâ sot nene

sâjêta yâk orop ki yâhâ sot nenomai. ¹⁵ Yenâmâ yukât topñahât ki pâpguai. Yakât otmâ den ekyongoan yu nângâjêta ârândân oap me bia? ¹⁶ Kiristoñe kawenennan kinmu kuñetâ hepñe gemu muop. Yakât otmâ ya dop kum wain to gaimunñe hâhâwân gemu yapâ lau konok nem Anitâ mepaemain. Yawu otmâ Kiristo orop biwinennañe hikuakmâ konohâk otmu mansain yakât dop kum wain to ya nemain. Otmu Kiristo howanân kinmâ sât gum muop yakât dop kum banja mem motokmâ anjim nemain. ¹⁷ Yâhâ menduhunenekmu biwinennañe yâkâlen kepeim komot konok mansain. Yakât dop kum banja kândâkdâek mem motokmâ anjim nemain.

¹⁸ Otmu torokatmâ Yura nengât orotmemenenñe âlâen hâum sâmunen nângâjêta. Yura lohimbiñe tosayenahât nângâm noniñ bulimakao hikum Anitâhât pat sâm opon kâmbukñan yâhâ katmai. Katñetâ tatmu hotom umaiñe ya mem Anitâhât hotom uñetâ semap. Hotom uñetâ semu yakât torehenñe noniñ bulimakao hikumai otmu hotom umai ya orowâk nemai. Nemai yan Anitâ orop biwiyenañe hikuakmâ konohâk otmu nângâyinjimnap. ¹⁹ Otmu yakât dopñeak pâku lohimbiñe Porom Lâpio mepaem sot gotyenñan katmâ yakât torehenñe nemai. Yawu gârâmâ Porom Lâpiohât yawu otmai yamâ bulâñe bia. Yakât otmâ sot gotyenñan katñetâ tatmap yakât nângâmune tâñât otmap. ²⁰ Yawu gârâmâ sot yamâ mem gotyenñan katmai. Den ekyongoan yukât topñe yuwu sâmunen nângâjêta. Pâku lohimbiñe Porom Lâpio mepaem sot gotyenñan katmai yanâmâ weke bâleñe mepaem sot mem katyinjimnai. Yakât otmâ yeñe pâku lohimbi orop sot yakât torehenñe nenomai yan weke bâleñe orop biwiyenañe hikuakmâ konohâk otbuap. Yawu otmaiñât sot yakât torehenñe ki nenomaiñât nanñan. ²¹ Yâhâ Kutdânenñahât sât gât otmâ wain to otmu natik nemain yan yâk orop biwinennañe hikuakmâ konohâk otmu mepaemain. Yawu gârâmâ pâku lohimbiñe weke bâleñe orop biwiyenañe hikuakmâ konohâk otmu Porom Lâpio mepaem sot gotyenñan katmai yakât torehenñe nemai. Topñe yawuhât yeñe Kiristo otmu weke bâleñe orowâk biwiyenañe hikuakmâ konohâk otmu mepaeyeleknomaiñât dop âlâ ki tap. ²² Ya kâmbukñe. Pilâñetgât nanñan. Yawu gârâmâ sot torehenñe nenomai yakât Kutdânenñañe nângâm bâleyinjiwuap. Yeñe sârereakmâ Kutdânenñe mem ge katnomaiñât dop ki tap. Yakât otmâ yeñe pilâñetgât nanñan.

²³ Yeñe yu me ya otñetâ ki bâlemap sâmai. Yamâ benñe yu ya otmai ya kerekñe ki tânyongomu biwi konohâk otmâ manmai. ²⁴ Yeñe manmanyenahâlâk ki nângânomai. Bukulipyenñe manman âilonñoân manñetgât nângâm tihityenñe otnomai.

²⁵⁻²⁶ Yâhâ pâku lohimbiñe Porom Lâpio mepaem sot go-

tyenjan katmai yakât torehenje mem ari anjim bero emetjan katmai. Orotmeme yawu otmai yakât yuwu sâmunen nângânet. Lok âlâne den kulenguop ya yuwu tap.

“Hân Himbim Amboje yamâ Anitâ. Yakât otmâ wahap topne topne tatmâ arap yamâ ikne pat.”

Den yawu kulenguop. Yakât otmâ anjim bero emetjan yâhâm sot torehenje ya puluhunomai yanâmâ den ya nângâm sot yakât ki nângâm ketet otmâ puluhunomai.

²⁷ Me pâku lohimbi âlâ me âlâne sânetâ emetyenjan yâhâ tatnomai. Yâhâ tatnetâ sot um yinginomai yan sot yakât ki nângâm ketet otmâ nenomai. ²⁸⁻³⁰ Yawu gârâmâ bukulipyenje Porom Lâpio betbangim Kiristohâlen biwiyenje kepeimai. Yawu gârâmâ pâku lohimbinje Porom Lâpio mepaem sot gotyenjan katmai yakât torehenje nene sâm biwi yâhâp otmai. Lok ya yengâlebâ gâtne âlâ me âlâne yekmâ yuwu mon sânomai. “Bâe, sot yuâmâ Porom Lâpio mepaem gotyenjan katsai yakât torehenje yukâ. Yawu sâm ekyongonomai. Yakât otmâ bukulipyenje yengât biwiyenje bâlemap sâm sot ya ki nenomai. Yawu otnomai yakât otmâ yâkne yekmâ biwi yâhâp ki otnomai.

Yawu gârâmâ yuwu mon sâm âinohonomai. “Pâku lohimbinje Porom Lâpio mepaem sot gotyenjan katmai yakât torehenje nenje mem nene sâm yan angoân Anitâ mepaenom. Yawu otnom yakât nenje wongât otmâ bukulipnenje yengât nângân nângân watmâ sot ya ki nenom? Yâhâ yâkne nenekmâ nângâm bâleninginomai yamâ ki ârândâj otbuap.” Yawu sâm âinohonomai.

³¹⁻³² Den ekyongoan yukât topne yuwu nângânomai. Yene wuân me wuân otnomai me nenomai yan Yura lohimbi, me pâku lohimbi, me Kiristohât komolipne kerekne Anitâ mepaem herone nângâwanjet sâm âilonjoak mannomai. Yawu mannomai yanâmâ manmanyenje eknetâ ârândâj otbuap. ³³ Otmu lohimbi kerekne neknetâ ârândâj otmu Kutdâhâlen biwiyenje katnetâ tosayenje pilâyinggiâkgât nângâman. Yawu nângâm ninahât ki nângâman.

11

Korinti yengât imbilipyenje somotyenje katipgunjet sâop.

¹ Kiristone iknahât nângâmu gemu lohimbi yengât nângâmu yahatmu hon bayingiminiop yakât dopneak otbehât nângâman. Yâhâ yen gurâ yawuak otmâ manjetgât nanjan.

² Yâhâ yene mâtâp girawuya watmunne Anitâne nenekmu ârândâj olâk sâm yakât nângâne sâm âinohowi. Âinohonetâ den kâsikum yingim gan ya watmâ gai. Yakât nângâmune biwine ârândâj otmap. ³ Otmu Anitâ yet Kiristo mepaeyelekne sâm

menduhuakmaiân yan imbilipyenaje sângumajak somotyene katipgunetâ ârândâj otmap me bia? yakât âinohowi. Yakât den yuwu sâam ekyongomune nângânet. Anitâne Kiristohât kunne tatmap. Yâhâ Kiristone nengât kunnenne tatmu yâkât amutgen manmâ tem lâuwangimain. Yâhâ lok nenne gurâ imbilipnenne yengât kunlipyene manmâ tihityene otmain. Yakât dop kum imbilipyenaje lohimbi senyenjan kinmaiân loklipyene ewe katyekmâ somotyene katipgumai. ⁴ Orotmemeyene yawu tapgât lok âlâ me âlâne lohimbi senyenjan kinmâ Anitâ mepaemai, me den ekyongomai yan somotyene katipgunetâ ki ârândâj otmap. Yakât yuwu sâawe. Lok yane somotyene katipgumai yan imbilipnenne lok nengât kunnenne tai yawu otmai. Yawu otmâ Kiristo kunnenne tatmap yâk mem ge katmai. ⁵ Yâhâ imbilipyenaje lohimbi senyenjan kinmâ Anitâ mepaemai, me den ekyongomai yan somotyene ki katipgumai yane loklipnenne yengât kunyene tain sâam yakât dop otmâ loklipyene mem ge katyekmâ anjun yingimai. Yawu otmâ mâtâp pato imbi ne anjune bia manmai ya yengât dop otmai. ⁶ Yakât otmâ yuwu sâamune nângânet. Mâtâp pato imbi ihilâk otmai yane anjaknet sâam somotyene korotok hâreyingimai. Yâhâ imbilipyenaje somotyene ki katipgum lohimbi senyenjan kinmâ Anitâ mepaemai ya anjaknet sâam loklipyene somotyene korotok hâreyingimbâihât dop. Yakât otmâ somotyene katipgunetgât nanjan.

⁷⁻⁹ Otmu Anitâne ikne nângân nângân watmâ hânne mem lok tuhuop. Yakât otmâ lok nenneâmâ Anitâ Kunnenne sâam mepaem somotnenne ki katipgumain. Yâhâ lok tuhuop yakât kakjan “Âlâne lok yu tânguwuap?” nângâm lok yakât gasumne tânne mem imbi tuhuop. Yakât otmâ imbilipyenaje loklipyene ewe katyekmâ somotyene katipgunetgât nanjan. ¹⁰ Yawu otnomai yan Anitâhât anelolipne ikne mepaem tatmaine ki nângâm bâleyingimain. ¹¹⁻¹² Yawu gârâmâ yene imbilipyene yengât nângânetâ gemapgât yuwu sâamune nângânet. Bulâjanâk Anitâne loggât gasumne tânne mem imbi tuhuop. Yawu gârâmâ lok nenâmâ menjlipnenne menenekbi. Anitâ Manman amone yâkne konok kunnenne tatmap. Otmu nenne lokne imbi miakmâ biwinenne hikuakmâ tânahomngât Kutdânenne sâam kalop. Yakât otmâ biwinenne hionakmu ikniâk ikniâk mannomngât dop âlâ ki tap.

¹³ Den ekyongoan yu nângânetâ ârândâj oap me bia? Yakât yuwu sâamune nângânet. Imbilipyenaje somotyene ki katipgum lohimbi senyenjan kinmâ Anitâ mepaemai. Yawu oai yamâ yene orotmeme târârâhâk ki watmai. ¹⁴⁻¹⁵ Yene biwiyenjan tap ya ekmâ nângânet. Imbilipyene yengât ilanyene

ya imbi bukulipyenaje eknetâ âilongo otmap. Yâhâ loklipyenaje yengât ilanyenaje ya lok bukulipyenaje ekmâ “Yu ki orotnje” sârn nângâm bâleyinginomai. Yawu otmai sârn somotyenaje hâreangim yanâmâ enaknetâ ârândân otmap. ¹⁶ Otmu den ekyongongan yu nângâm bukulipyenaje kakjan sârnômâ yanâmâ yenje sârn hâreyingim yuwu ekyongonjetgât nangan. “Kiristohât komot kapije kapije tatmâ arai yengât imbilipyenaje somotyenaje katipgum lohimbi senyenjan kinmâ Anitâ mepaemai. Yawu otjetgât Kiristohât aposololipjanaje sârn katbi.” Yawu ekyongonomai.

Kutdâhât nângâm menduhuakmâ natik yuwu nenom.

¹⁷ Gârâmâ emelâk den kâsikum yingiminiwan yapâ konok lonngânetâ nângâmune dondâ bâleap. Yakât otmâ girem den yuwu ekyongomune nângânet. Yenje menduhuakmâ Anitâ yet Kiristo mepaeyelekmai yan biwinenaje kelihahâk sârn ki galemahomai. ¹⁸ Yenje yenhâlâk nannganjetâ yahatmu nângâm bâleangimai. Yâhâ bukulipyenaje nombotjanaje den pat yu eknohojetâ nângâmune tipije bulâje oap. ¹⁹ Yâhâ yengâlen gâtje nombotjanaje Kiristohât den kelangatnetâ hionakmai yan den kelangatmai ya yengât topyenaje mem tetemai yamâ nângâmune âilongo oap. Kiristohât komot kapije kapije tatmâ araije yawu otmâ lok yawuya yengât topyenaje mem tetemai.

²⁰ Otmu yenje Kutdâhât nângâm menduhuakmâ natik nemai yan yuwu otmâ hilipgumai. ²¹ Lohimbi nombotje sot pato tatyngiapnje yenhât nângânetâ yahatmap. Yenhât nângânetâ yahatmu bukulipyenaje sot tipije tatyngiap ya ki kâsikum yingimai. Yenje yenjeâk nemai. Otmu lok nombotjanaje to kâriknje dondâ nem biwi hâlim otmai. Yawu gârâmâ bukulipyenaje sot tipije tatyngimapnje nenjetâ ki dopjan otyngimap. ²² Yen sot pato nemaije bukulipyenaje yengât nângânetâ gemap. Yawu otmai yan biwiyenaje ki kepeiakmu Anitâhât komot konohâk oai. Yenje sot pato nene sârn angoân yenje emetyenjan tatmâ nembâi. Yakât yen âilongo oai sârn nâje herenje nângâyingiwom me? Yamâ bia.

²³ Yâhâ Kutdânenjanaje natik yukât topnje aposololipnje ekyongop yakât emelâk ekyongowan ya âlâkuâk sârnune nângânet. Emet omoj otmu yan Kutdânenjanaje aposololipnje orowâk sot bânje newi yan Yurasije Kutdâhât betjehen kionop. ²⁴ Otmu omoj yan Kutdânenjanaje Yesuje banja mem Anitâ mepaem motkmâ yingim yuwu sârn ekyongop. “Yuâmâ sinumne yawu oap. Nâje yengât kaweyenjan kinmune nohonomai yakât dop kum banja yu motoksan. Yakât otmâ nângânihim yuwu otmâ mannomai.” ²⁵ Yawu sârn yingimu nenjetâ yanak wain to gâim yingim yuwu sârn ekyongop. “Wain to yu gâim yingimune niai yuâmâ hepne yawu oap. Hâmbâi nohojetâ hepne gemu

mumbomân Anitâñe nâhât nâñgâm mâtâp âiñe kalop yakât bulâñe tetewuap. Yakât otmâ nâñgâñihim yuwu otmâ wain to nem mannomai.” Yawu sâñ ekyongop. ²⁶ Yakât otmâ bañga otmu wain to yu nenomai yanâmâ Kutdânennañe kawennañan muop yakât nâñgâm nenomai. Yawu nem manñetâ Kutdâñe âwurem gewuap sâp yan pesuk sâwuap.

²⁷⁻²⁹ Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâñe yeñahât nâñgâñetâ yahatmu Kutdânennañe kawennañan kinmu kuñetâ muop yakât nâñgâñetâ kakñe otmu bañga otmu wain to yu nemai yan tosa umatñe memai. Yakât otmâ tosa memain sâñ yeñe biwiyenñe ekmâ otmai memai yakât nâñgâñetâ ârândâñ otbuap yanâmâ bañga otmu wain to yu neñetâ umatñe yeñgâlen ki tetewuap. Yawu ki otnomai yamâ Anitâñe matñe yingimu umatñe topñe topñe kakyenñan yâhâwuap. ³⁰ Topñe yukât otmâ kundat me mesek âlâlâ teteyingimu manmâ gai. Otmu bukulipyenñe nombotñañe gurâ hiliwahowi. ³¹ Yâhâ yeñe biwiyenñe ekmâ otmai memai yakât nâñgâñetâ ârândâñ otmu yanak bañga otmu wain to yu nem gawi mâne Anitâñe yakât matñe ki yingimbâp. ³² Yawu gârâmâ lohimbî belângen mansai yâhâmâ Anitâñe den âiân katyekmâ matñe umatñe yingimu menomai. Yâhâ yeñe yâk yeñgâlen torokatmâ yâk orop matñe memai sâñ Anitâñe umatñe kakyenñan katmâ kuwikyeksap.

³³ Bukulipne, den sâñ aran yukât bâñe sâñmune nâñgâñet. Yeñe Kutdâhât nâñgâm menduhuakmâ natik nene sâñ otnomai yan bukulipyenñe hârok takanjet sâñ mamborañginomai. Mamborañgim tatñetâ hârok takanjetâ yan topñe katmâ nenomai. ³⁴ Yâhâ lok nombotñe po yingimu sot pato nene sâñ otmâ emetyenñehen tatmâ sot neñetâ ârândâñ otmu yanâmâ taka natik nenomai. Yawu otñetâ Anitâñe nâñgâmu ki bâlewuap. Yâhâ yakât den âlâ âinohowi yakât matñe yeñgâlen takawom yan yakât alahunom.

12

Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otningimu âi topñe topñe mem mansain.

¹ Bukulipne, Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otningimu âi topñe topñe mem mansain yakât nâñgâm pâpñumaihât yuwu ekyongomune nâñgâñet. ² Emelâk Kiris-tohâlen biwiyenñe ki katbi yan Kâitgu Kâitgu Amboñañe biwiyenñan kionmu yanak Porom Lâpio me wahap tâñât, umut biwiñe bia yawuya hâwim kânâñgâyekmâ yakât nâñgâñetâ bulâñe otminiop. ³ Yawu gârâmâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe lok âlâ me âlâhât biwiyenñan kionmap lok yanñe Yesu ki sâñ bâlewañgimai. Otmu biwiyenñan ki kionmap yanñe Kutdânennañe sâñ Yesu mepaenomaihât dop ki tap.

⁴ Otmu Wâtgât māmâñahât Heak konohâk tatmap. Iknjahâk biwinenñan kionmâ māmâñe otningimu manmannenñahât bulâñe ikñjiâk ikñjiâk teteningimap. ⁵ Manmannenñahât bulâñe ikñjiâk ikñjiâk teteningimap yakât dopñanâk âi topñe topñe mem Kutdânenñe Yesu hoñ bawanñimain. ⁶ Yesu hoñ bawanñimain yan Anitâ ikñjak māmâñe otningimu kulem âlâlâ memain. ⁷ Yâhâ nenñe tânahom mannehât Wâtgât māmâñahât Heakñe biwinenñe mem hewewenñ tuhumu manmannenñan tetemap yamâ yuwu. ⁸ Nâñgân nâñgân âlâlâ Anitâhât biwiñan tap ya Wâtgât māmâñahât Heakñe mem lok nombotñe yengât biwiyeñan katmâ mem hewewenñ tuhuyekmu Anitâhât den topñambâek sâñ kusânñmâ bukulipyenñe ekyongomai. Otmu lok nombotñe âlâmâ ya yengât biwiyeñe mem hewewenñ tuhumu Anitâñe yuwu me yawu otmâ tihitnenñe otmap yakât topñe bukulipyenñe kâsikum yingimai. ⁹ Otmu lok nombotñe âlâmâ biwiyeñe mem hewewenñ tuhumu Anitâhâlen biwiyeñanñe tinâk kepeim wâtñan kinñetâ yengâlen bulâñe yuwu tetemap. Lohimbi mesek topñe topñe teteyingimu mansai ya henñgemyongomai. ¹⁰ Me lok nombotñe âlânñeâmâ Anitâhât wâtñan kinñmâ kulem topñe topñe menñetâ lohimbiñe ekñetâ âlâ kândâkdâ otmap. Me lok nombotñe âlâmâ lauyenñe mem hewewenñ tuhumu Anitâhât den bukulipyenñe kâsikum yingimai yan nâñgânñetâ bulâñe otmap. Me lok âlâ me âlânñe den âiñe ekyongomai yamâ Anitâhâlen mem sâñmai me weke bâlenñahâlen mem sâñmai yakât topñe nâñgâm henñgenñgunñetgât lok nombotñe yengât biwiyeñe mem hewewenñ tuhumap. Me lok nombotñe âlâmâ nimbilamyenñe mem purik pilâyingimu den sâñsânñe ki sâñsânñe sâñmai. Me nombotñeâmâ biwi nâñgân nâñgânñenñe mem pâronñ pilâyingimu bukulipyenñanñe den sâñmai ya nâñgânñetâ keterakmu purik gurik sâñ lohimbi ekyongomai. ¹¹ Yawu gârâmâ Wâtgât māmâñahât Heakñe ikñe enñgatñeâk otmâ biwinenñe mem hewewenñ tuhumu bulâñe ikñjiâk ikñjiâk teteningimu tânahom mansain.

Nen lok topñe topñe mansainñe Kiristohât komot konohâk oain.

¹²⁻¹³ Yawu otmâ lok topñe topñe, nen Yura lohimbi, me yen pâku lohimbi, me lok kutdâ, me lok inñe lok kutdâlipyenñe yengât hoñ bayingimai. Nen kerekñe Kiristohâlen biwinenñe katbin yan toen katnenekñetâ Wâtgât māmâñahât Heak yâkñak māmâñe otningmu komot konohâk manñmâ tânahomain. Nengât biwinenñe mem hewewenñ tuhumu âi ikñjiâk ikñjiâk teteningimu memain. Yawu gârâmâ yâkât wâtñan kinñmâ Kunnenñe Kiristo tem lâuwawñim biwinenñanñe kepeiakmu tânahom yâhânom. Yakât topñe nâñgânñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâñmune nâñgânñet.

¹⁴ Hâknennjeâmâ konohâk. Aiop hâknennjahât torehenje âlâ âlâ yanje âi amboŋan amboŋan tuhumai. ¹⁵ Yakât otmâ kâinenŋanje yuwu mon sâwuap. “Amboŋanje bam gamu nâŋe hân tâlim tatmâ hâkânŋ oan. Yâhâ bâtnanje âi memap yawuâk ki katnihimu meman. Yakât otmâ hâreakmâ pilâwehât nanŋan.” Yawu sâŋ hâreakmâ pilâwuapgât dop âlâ ki tap. ¹⁶ Me ândâpnennanje yuwu mon sâwuap. “Âo, mun pato pilâmu ŋiŋ ŋiŋ sâmu hâhiwin nâŋgâman. Yawu gârâmâ ambonahât senŋanje senŋe âlâlâ onom âlepŋe ya ekmap yawuâk ekbeâk nâŋgâman. Yawu gârâmâ senŋanje âi memap yawu ki katnihimu meman. Yakât otmâ hindakmâ pilâwehât nanŋan.” Yawu sâŋ hindakmâ pilâwuapgât dop âlâ ki tap. ¹⁷ Yawu gârâmâ Anitâŋe sennennjeâk katningiop mâne girawu otmâ sennennanje den nâŋgâmbâin? Me ândâpnennjeâk katningiop mâne girawu otmâ ândâpnennanje kuŋ korok nâŋgâmbâin? ¹⁸ Anitâŋe ikŋe enŋatŋeâk otmâ lok tuhum hâkgât torehenje âlâlâ kalop. ¹⁹⁻²⁰ Yawu gârâmâ hâknennje torehenje âlâ me âlâ ki kalop mâne manmannenŋe ki tetemu âlepŋe manbâin. Hâknennjeâmâ konohâk. Hâknennjahât torehenje yanjeâmâ nep ikŋiâk ikŋiâk memai.

²¹ Yakât otmâ sennennanje bâtnenŋe yuwu sâŋ ki ekuwuap. “Âo, gâŋe âi mendâ gekmune bâleap. Yakât otmâ hindakmâ pilânenekmâ âlâengen ari tat.” Me kunnennanje kâinenŋe yuwu sâŋ ki ekuwuap. “Bâe, hân tâlim arim takamat yakât gekmune bâleap. Yakât gâ hindakmâ gikiâk ari kindâ pânŋanŋak bam gawom.” Yawu sâŋ ki ekuwuap. ²² Yakât otmâ yuwu nâŋgânom. Hâknennjahât torehenje âlâ me âlâ enŋakmunŋe tâŋât otmap ya hârem pilâm âlepŋe mannongât dop ki tap. ²³ Otmu hâknennjahât torehenje nombotŋe âi ki tuhumai yamâ benŋe menjaleakmain yan bukulipnennanje nenekŋetâ âilonŋo otmap. Otmu hâknennjahât torehenje tetekŋan tatmu ekŋetâ aŋulakmain sâŋ hâknennje tihitŋe otmâ pet sâri latmâ kâtâpŋumain. ²⁴ Yâhâ hâknennjahât torehenje nombotŋe âlâmâ tetekŋan tatmai yamâ ki nâŋgâm ketet otmâ kâtâpŋumain. Anitâ ikŋak lok tuhum hâkgât torehenje âlâlâ katmu ârândânŋ olop. Otmu biwi nâŋgân nâŋgânnenŋan kionŋmu keterakningimu hâknennjahât torehenje âlâhât nâŋgâm aŋulakmain sâŋ hâknennje tihitŋe otmain. ²⁵ Otmu Anitâŋe lok tuhum hâkgât torehenje âlâlâ kalop yakât otmâ hionŋakmâ ikŋiâk ikŋiâk tatnomaihât dop âlâ ki tap. Yanjeâmâ tânahomai yan hâknennanje sânduk sâmu kilik milik manmain. ²⁶ Yawu gârâmâ hâknennjahât torehenje âlâ me âlâ hiwinŋe otmap yan hâknennje kerek hâhiwin nâŋgâmain. Yamâ benŋe hiwinŋe ya biatmu yanâmâ hâknennje kerek sânduk sâŋ arimap.

²⁷ Aiop, hâknennjan hâum yan yuŋe Kiristohât komot konok

mansain nen meneneksap. ²⁸ Komot konohâk mansain yamâ Anitâñe âi ikñiâk ikñiâk ningimu mem tânahom manmain yamâ yuwu. Anjoân nen lok nombotñane lohimbi belângen manmai ya yengâlen ari Kiristohât den pat âlepñe ekyongomunñe nâñgânomaihât Anitâñe kut aposolo sâm âi ningiop. Yâhâ lohimbiñe Kiristohâlen biwiyeñe emelâk katbi ya yengâlen ari Anitâhât biwiñan den âlâlâ tatmap ya sâm holanmâ ekyongonjetgât lok nombotñe kut poropete sâm âi yingimap. Yâhâ den kâsikum yinginetgât lok nombotñe âlâmâ kut papasu sâm âi yingimap. Yâhâ âlâmâ kulem menjetâ lohimbiñe ekñetâ âlâ kândâkdâ otbuap sâm lok nombotñe âi sâm yingimap. Yâhâ âlâmâ lohimbi mesekyeñe orop heñgemyongonjet sâm âi yingimap. Yâhâ âlâmâ lohimbiñe wahap wuân me wuângât umburuk otmai ya tânyongonjet sâm âi yingimap. Yâhâ âlâmâ Kiristohât komot ya yengât kunlipyene manñet sâm âi yingimap. Yâhâ âlâmâ lok nombotñe yengât nimbilamyene mem purik pilâyingimu den sâsâñe ki sâsâñe sâmâi. ²⁹ Yawu otmâ âi topñe topñe yingimap. Yakât otmâ yen kerekñe aposolo âi yu ki menomai. Me yen kerekñe poropete âi ya ki menomai. Me yen kerekñe papasu âi ya ki menomai. Me yen kerekñe kulem topñe topñe ki menomai. ³⁰ Me yen kerekñe lok ki heñgemyongonomai. Me kerek yengât nimbilamyene ki mem purik pilâyingimu den sâsâñe ki sâsâñe sânomai. Me bukulipyenane den sâsâñe ki sâsâñe sâmâi ya nâñgâm purik gurik sâm lohimbi ekyongonomaihât âi ya yen kerek ki yingimap. ³¹ Yawu gârâmâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otyingimu bukulipyene tânyongonjetgât nâñgâm biwiyeñe hewewen otmu Anitâ ulitgum mannomai. Yawu otmâ bukulipyene orop biwiyeñane kepeiakmâ tânahom manñetâ ârândân otbuap.

13

Bukulipnenñe orop biwinenñane kepeiakmâ konohâk otmu mannom.

¹ Yakât otmâ yuwu sâmune nâñgâñet. Nimbilammenñe mem purik pilâningimu den sâsâñe ki sâsâñe sâmâin, me anelo yengât den sâmâin yan biwinenñane bukulipnenñe yengâlen ki kepeimain. Yawu otmâ den sâmâin ya nâñgâñetâ hâpu umunñe pâonñe sâmu munñe pato pilâmap, me himbim gunğurunñe sâmap, yakât dopñe otmap.

² Yâhâ Anitâñe ikñe biwiñan nâñgân nâñgân âlâlâ tatmap ya nâñgâm heñgenğum bukulipnenñe den kâsikum yingim yâk yengâlen biwinenñane ki kepeimain. Yawu otmain ya Anitâñe ekmu tãñât otmap. Otmu Anitâhâlen biwinenñane tiñâk kepeim yan lokñe ki otmai ya otmunñe bukulipnenñane

ekŋetâ âlâ kândâk otmap. Yawu gârâmâ biwinenŋaje bukulpnenŋe yengâlen ki kepeim manmain yan Anitâŋe nenekmu gemap.

3 Otmu senŋe âlâlâ tatningimap ya kerek kâsikum lohimbî senŋe âlâlâhât umburuk manmai ya yinginom. Me Kiristohât tem lâuwanginom yakât huhopŋe kasalpnenŋaje menenekmâ kâlâwân uneneknomai. Yawu otnom yamâ biwinenŋaje bukulpnenŋe yengâlen ki kepeinom. Yawu otnom yakât Anitâŋe nâŋgâningimu ki yahatbuap. 4 Yâhâ biwinenŋaje yengâlen kepeim yuwu otmâ mannom. Buku nombotŋaje mem bâlenenekŋetâ yakât matŋe ki kâpekyinginom. Me sâmbâleninginetâ yakât nâŋgâm mem lohotŋe tuhuyeknom. Me nenŋahâlâk ki nâŋgâmunŋe yahatmu hâknenŋe mepaenom. Otmu buku nombotŋe yengât nâŋgâmunŋe ki gewuap. Otmu buku nombotŋe yengât ki nâŋgâm bâleyinginom. 5 Yâhâ up bia bia ki mannom. Otmu nembe kalem oraŋgim mannom. Otmu buku nombotŋaje hâmeân hâluhu otninginetâ yan tepnenŋe ki yahatbuap. Me mem âlâlâ tuhunenekŋetâ yakâlâk nâŋgâm matŋe yingine sâmbâ biwinenŋaje ki mem mannom. 6 Yâhâ lohimbî nombotŋaje otŋetâ bâlewuap ya ekmâ heronŋe ki nâŋgâyinginom. Yamâ benŋe uwawapŋe bia manmâ otŋetâ âilonŋo otbuap ya yengât heronŋe nâŋgâyinginom. 7 Otmu buku nombotŋaje mem ge katneneknomai yan matŋe ki otyinginom. Me tep bâle nâŋgâninginomai yan biwinenŋaje kepeiyekmâ mem tepyene sândukŋe tuhuyeknom. Yawu otmunŋe yâk orop lohotŋan manmâ yâhânomgât biwinenŋaje mem mannom.

8-10 Otmu sâp yiwerenŋe yuâmâ kandi mansain. Yâhâ Anitâhât biwiŋan nâŋgân nâŋgân âlâlâ tatmap ya ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwinenŋan katmu bukulpnenŋe sâmbâ kusânâ ekyongomain. Yawu gârâmâ Anitâhât biwiŋan nâŋgân nâŋgân âlâlâ tatmap ya topŋambâek ki nâŋgâmain. Yakât otmâ nâŋgân nâŋgânnenŋe holaŋakmu yan den kakŋeâk kakŋeâk kâsikum yingimain. Otmu nimbilammenŋe mem purik pilâningimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sâmain ya torokatmâ ki sâmbâ yâhânom. Hâmbâi mâne Kiristonŋe âwurem ge manman bulâŋe ningiwuap yan âi topŋe topŋe mem mansain yu biatbuap. Âi topŋe topŋe hârok biatbuap yamâ biwinenŋaje kepeiakmâ manmain yuwuâk torokatmâ manbisâin.

11 Emelâk nimnaom titipâ tatbinân yanâmâ mete pirik pirik otminiwin. Otmu biwinenŋambâ nâŋgân nâŋgân âlâlâ tetemu âwâ mâmâlipnenŋe ekyongomonŋe nâŋgâŋetâ tâŋât otmin-iop. Yawu gârâmâ papato otmâ nimnaom yengât nâŋgân nâŋgân ya pilâwin. 12 Otmu nenŋeâmâ toen umutnenŋe enŋakmunŋe âwâlele otmap. Yakât dopŋeâk Anitâhât biwiŋan

nângân nângân âlâlâ tatmap ya ki nângâm hengengumain. Yawu gârâmâ Kiristoŋe âwurem gewuap yan Anitâhât biwiŋan nângân nângân topŋe topŋe tatmap ya topŋe nângâm pesuk pilânom. Anitâŋe biwinenŋahât topŋe nângâmap yakât dopŋeâk nenŋe gurâ yâkât topŋe nângânôm. ¹³ Yâhâ den sâm aran yukât topŋe yuwu tap. Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otningimu Kiristo hoŋ bawanŋim âi topŋe topŋe memain yuâmâ âwurem gewuawân pesuk sâwuap. Yakât otmâ yuwuâmâ otmâ mannom. Anŋoân biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋim manmâ yâhânôm. Buku oraŋim Anitâ yet Kiristo yetgâlen biwinenŋaŋe kepeim manmâ yâhânôm. Otmu Kiristoŋe âwurem ge menenekbuap yakât nângâm biwinenŋaŋe mem mannom. Yawu gârâmâ anŋoân biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋim mannomgât Anitâŋe nângâmap.

14

Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe nimbilamyenŋe mem purik pilâyinŋimu den sâwi.

¹ Yakât otmâ biwiyenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu tânahonomaihât nângâm manŋet. Yawu manmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyinŋimu Kiristo hoŋ bawanŋiŋetâ bulâŋe teteâkgât biwiyenŋe Anitâhâlen kepeim mannomai. Yawu gârâmâ Anitâhât den kâsikum bukulipyenŋe yinŋiŋetâ nângâm heŋgeŋuŋetgât âi ya biwiyenŋe mem manŋetgât nanŋan. ²⁻⁴ Yakât otmâ yuwu sâmune nângânŋet. Lok nombotŋaŋe Anitâhât den kâsikum ningimai ya nângâmunŋe keterakningimu manmannenŋe kelihakmu manmain. Lok yawuyaŋe mem hewewenŋe tuhunenekŋetâ biwi sânduhân manmain. Yâhâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe Anitâhât biwiŋan nângân nângân âlâlâ tatmap ya mem lok nombotŋe âlâ yengât biwiyenŋan katmâ nimbilamyenŋe mem purik pilâyinŋimap. Nimbilamyenŋe mem purik pilâyinŋimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sâŋetâ nângâmunŋe ki keterakningimu yaŋak Anitâhât nângân nângân yakât pâpŋumain. Yâhâ Anitâ ikŋak lok yawuya yengât den nângâmap. Yakât otmâ den sâsâŋe ki sâsâŋe sâmai yan yenŋe biwiyenŋeâk ârândânŋ otmap.

⁵ Yâhâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe yen kerek nimbilamyenŋe mem purik pilâyinŋimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sânomai yakât nângâmune ârândânŋ oap. Yawu gârâmâ nimbilamyenŋe mem purik pilâyinŋimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sâmai ya lok âlâ me âlâŋe nângâm bukulipyenŋe purik gurik sâm ekyonŋoŋetâ nângâm heŋgeŋgumai yakât gurâ nângâmune âilonŋo otmap. Yâhâ lok nombotŋeâmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe lauyenŋe

mem hewewen tuhumu lohimbi belângen manmai ya Anitâhât den ekyongomai. Ekyongonjetâ nângâm Kiristohâlen biwiyenye katnetgâlâk biwinaŋe nângâm manman. Lok yawuya yengât nângâmune yahatmap.

⁶ Bukulipne, nâŋe yengâlen takawom yan Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe nimbilamne mem purik pilânihimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sâmune nângâŋetâ ki keterakbuap. Yawu otbom yaŋe ki tânyongowom. Yâhâ yengâlen taka tânyongowom yan Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe Anitâhât den biwinaŋ katbuap ya ekyongowom. Otmu Anitâhât topŋe nângâm heŋgeŋuŋetgât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otnihimu den kâsikum yingiwom.

⁷ Den sâm aran yukât topŋe nângâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Aioŋ tuhumainân lok âlâŋe kep topŋe katmâ membuapŋe ombe kârikŋeâk mem waŋgam kumbuap ya bukulipŋaŋe nângâm yawuâk watnomai. Yâhâ ombe lohotŋan mem waŋgam kârikŋe ki kumbuap yan bukulipŋe nombotŋe atene âlâengen kinnomaiŋe ombe ki mem heŋgeŋum waŋgam gurâ hârem hilipgunomai. ⁸ Otmu âlâen hâum sâmune nângâŋet. Kapi âlâ yongone sâm arinomai. Yâhâ kapi âlâ yamâ emelâk taka mâtâwân teŋgâ tuhum mambotyŋginomai. Mambotyŋginetâ lok tem pato yan gâtŋe kulet sâwuapŋe teŋgâ tuhuai ya yekmâ bukulipŋe ekyongomu alahunomai. Alahum yekmâ kewewetyeknomai. Yâhâ bukuyenye âlâ yakât ki nângâwuap mon yaŋe teŋgâ tuhunomai ya yengât lauyenanâk kioŋmu kuŋetâ mumbuap. Yawu. ⁹ Yâhâ yakât dopŋeâk yengâlen gâtŋe âlâ me âlâhât nimbilamyenye Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mem purik pilâyŋgimu den ki nângân nângânŋe sânomai ya bukulipyenye nângâŋetâ ki keterakbuap. Yakât nângâŋetâ siru den yawu otbuap. ¹⁰⁻¹¹ Otmu torokatmâ yuwu sâwe. Nen lok topŋe topŋe manmâ dennenŋe ikŋiâk ikŋiâk sâmain. Yakât otmâ lok pupŋe âlâŋe hân âlâengembâ taka denyenânâk eknongonomai ya ki nângânom. Otmu nen gurâ dennenŋanâk ekyongomunŋe ki nângânomai. Yawu gârâmâ den nângâmain ya bukulipnennyaŋe sânomai yanâmâ yâk orop hewewenâk alahunom. ¹² Yakât otmâ yuwu sâmune nângâŋet. Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mem hewewen tuhuyekmu âi âlâlâ menehâlâk nângâmai. Yawu nângâm yan wuân âi meŋetâ Kiristohât komot tânyongowuap yakâlâk nângânomai.

¹³ Yâhâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe lok âlâ me âlâhât nimbilamyenye mem purik pilâyŋgimu den ki nângân nângânŋe sâmaiŋe den yakât topŋe nângâm purik gurik sâm bukulipyenye ekyongonjetâ nângânomaihât Anitâ ulitgunet. ¹⁴ Yâhâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe nimbilamne mem purik pilânihimu den

sâm Anitâ mepaeman ya nângâmu ârândân otmap. Yawu gârâmâ den sâman ya biwinaŋe nângâm ki sâman. ¹⁵ Yakât otmâ yuwu otbom. Nimbilamne mem purik pilânihimu den ki sâsâŋe sâman mepaewom, me kiki mewaŋgiwom ya purik gurik sâmunne lohimbî orop kinnom yaŋe nângânomai. ¹⁶⁻¹⁷ Yawu gârâmâ nimbilamyene mem purik pilâyîngimu den ki sâsâŋe sâman Anitâ mepaenomai yanâmâ bukulipyene den yakât topŋe ki nângâmaine yen orop biwi nângân nângân yeneŋe ki hikuakmâ konohâk otbuap. Yâhâ Anitâ mepaenjetâ nângâmu ârândân otbuap. Yamâ bukulipyeneŋe nângânjetâ ki keterakiŋgiwuap. Yakât nângâmunne ki dopŋan oap.

¹⁸ Yâhâ nimbilamyene mem purik pilâyîngimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sâmai yamâ nâku yawuâk nimbilamne mem purik pilânihimu wangiye kmâ sâman. Yakât nângâm Anitâ mepaeman. ¹⁹ Yawu gârâmâ Kiristohât komot menduhuakmâ kinmain yan senyeŋan kinmunne nimbilamne mem purik pilânihimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sâman ariwomgât ki nângâman. Yâhâ senyeŋan kinmâ biwinambâ nângân nângân âlepŋe tetemap ya pâne tâlâwâk ekyongomunne nângâm heŋgeŋuŋetgât nângâman. ²⁰ Bukulipne, nimnaom titipâne yu me ya otnehâlâk nângâmai. Yâhâ yene yawu ki nângânomai. Otmu Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe nimbilamyene mem purik pilâyîngimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sâne sâman yakâlâk ki nângânomai. Wuân âi meŋetâ Kiristohât komot tânyongowuap yakâlâk nângânomai. Yawu gârâmâ lepatŋe wuân âlâ ombe tatmâ ki nângâm bâleŋgimai yakât dopŋeâk otmâ biwi nângân nângânyeneŋe galemahonomai. ²¹ Otmu emelâk Anitâhât poropete nombotŋeŋe yâkât den sâman Isirae lohimbî denyenânâk ekyongonjetâ nângânjetâ gemu bet pilâwi. Yakât otmâ Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbî yuŋe nâhât den nângânjetâ gemu bet pilâman tem ki lâunihim mansai. Yakât otmâ kasalipyene hângânyongomunne hân kâlepŋehembâ taka yene denânâk ekyongonomai. Yawu gârâmâ den ekyongonjetâ yawuâk nângâm hâkân otnomai.”

²² Den yawu tap yakât topŋe yuwu nângânom. Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe launenŋe mem hewewenŋe tuhumu Anitâhât den kâsikum Kiristohât lohimbî yîngimunŋe nângânjetâ bonŋe otmap. Yâhâ lohimbî belângen manmaineâmâ nângânjetâ ki bonŋe otmap. Yakât otmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe nimbilammenŋe mem purik pilâningimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sâmunŋe nângânjetâ biwiyenŋan hâumu “Kulem yu ki orotŋe eksain,” sânomai.

²³ Yakât otmâ yene menduhuakmâ Kiristo mepaenomai

yan Wâtgât mâmâñahât Heakñe yen kerek nimbilamyene mem purik pilâyîngimu lauyene menduhum den ki sâsâñe sânomai yanâmâ bukulipyenane den yakât topñe ki nânğâmâi me lohimbi belângen manmai yane yekmâ, “Bâe, lok yu ondop otmâ biwiyeñe gulip oap,” sânomai. Yawu sâm nânğâyînginjetâ gewuap. ²⁴ Yâhâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe biwiyeñe mem hewewenñe tuhumu Anitâhât den alahumai. Den alahumai yan bukulipyene nombotñane Anitâhât den ki nânğâm heñgenğumai me lohimbi belângen manmai yane denyene nânğâñetâ biwiyeñan hâumu orotmemeyene bâlene yakât nânğâñetâ han sâyîngiwuap. ²⁵ Yakât nânğâñetâ han sâyîngimu, “Anitâne yen orowâk manmâ mâmâñe otyîngimap,” yawu sâm yâk mepaenomai.

Nenñe menduhuakmâ Anitâ yet Kiristo mepaeyeleknom yan ewe karanğinom.

²⁶ Yakât otmâ yeñe menduhuakmâ Kiristo yet Anitâ mepaeyelekne sâm yuwu otnomai. Lok nombotñane kep me kiki mewanğinomai. Yâhâ nombotñe âlâmâ biwiyeñambâ nânğân nânğân âlâlâ tetewuap ya sâm tetem ekyongonomai. Yâhâ nombotñe âlâmâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe den âlâ biwiyeñan katmap ya ekyongonomai. Me nombotñe âlâ yeñgât nimbilamyene mem purik pilâyîngimu den ki sâsâñe sânomai. Me nombotñe âlâ yeñgât biwi nânğân nânğânyene mem pâronñ pilâmu den ki sâsâñe sânomai ya purik gurik sâñetâ bukulipyenane nânğânomai. Menduhuakmâ yawu otmâ tânahom mannomai. ²⁷ Yâhâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe lohimbi nombotñe yeñgât nimbilamyene mem purik pilâyîngimu den sâsâñe ki sâsâñe sânomai yan lok konok me yâhâp me kalimbu yane yahatmâ âlâku ikñiâk ikñiâk sânomai. Yawu otnomai yan lok âlâne den ki sâsâñe sânomai ya purik gurik sâm lohimbi ekyongomu topñe nânğânomai. ²⁸ Yawu gârâmâ lok yawuya âlâ orop ki menduhuaknomai yanâmâ yuwu otnomai. Wâtgât mâmâñahât Heakñe lok âlâ me âlâhât nimbilamyene mem purik pilâyîngimu den sâsâñe ki sâsâñe ya lohimbi senyeñan ki sânomai. Yâhâ biwiyeñanâk nânğâm Anitâ herone nânğawanğinomai.

²⁹ Otmu Wâtgât mâmâñahât Heakñe lauyene mem hewewenñe tuhumu Anitâhât den ekyongonomai ya gurâ yawuâk lok konok me yâhâp me kalimbu yane yahatmâ den ekyongonomai. Den ekyongonomai yamâ târârâk yai me sâm tâpikguai yakât lok nombotñane tatmâ nânğâyînginomai. ³⁰ Otmu bukuyene âlâne yahatmâ kinmâ den ekyongowuwân Wâtgât mâmâñahât Heakñe lok âlâhât biwiñe mem hewewenñe tuhumu yanâk ki yahatmâ yâku den sâwuap. Anğoân bâñe pilâmu

kândikum sâwuap yaŋe ekmâ sâm tiŋ pilâm ge tatmu benŋe yâku yahatmâ ekyongowuap.

³¹⁻³³ Lohimbiŋe menduhuakmâ den kakŋan ki sahaŋginomai. Yawu otmâ ewe karaŋginomai yanâmâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap. Yâhâ menduhuakmâ Anitâhât den alahumaiân yeŋe ki ewe karaŋgimai. Yakât otmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe lauyeŋe mem hewewenŋe tuhuwuap yan ewe karaŋgim den ya âlâku ikŋiâk ikŋiâk yahatmâ ekyongonomai. Yawu otnomai yan lohimbi kerekŋe den ya nâŋgâŋetâ keterakmu yanâmâ biwiyenŋe hewewenŋe otbuap.

Otmu Kiristohât komot kapiŋe kapiŋe manmâ araiŋe orotmeme yuwu otmai. ³⁴ Lohimbi menduhuakmâ Anitâ yet Kiristo mepaeyelekmaiân imbilipyenŋe loklipyenŋe yengât amutgen otmâ den nâŋgânâk tatnomaihât emelâk Anitâŋe Mose ekumu kulemguop. ³⁵ Yakât otmâ imbilipyenŋe wuân me wuân topŋahât pâpgumai yaŋe lohimbi senyenŋan yahatmâ kinmâ topŋe nâŋgâne sâm âikumai yakât den pat nâŋgâmune bâleop. Yawu otmai yamâ aŋun topŋe. Yawu gârâmâ emetyenŋan ari tatnomai yan loklipyenŋe me âwâlipyenŋe âiyongonŋetâ ekyongonomai. ³⁶ Yawu gârâmâ yeŋe wuân nâŋgân nâŋgân mem Kiristohât komot kapiŋe kapiŋe tatmâ arai ya yengât orotmeme ki watmai? Yeŋe kunlipyenŋe manne sâm oai hâ? ³⁷ Yakât otmâ yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Den yan yuâmâ Kutdâhât den ekyongoan. Yakât otmâ lok âlâ me âlâhât biwiyenŋambâ nâŋgân nâŋgân âlâ tetewuap yakât “Yuâmâ Anitâŋe biwinenŋan katmu ekyongoain,” sânomai. Yawu sânomai yan kuyiŋinŋetâ ya pilâm nâ tem lâunihinomai. Otmu lok nombotŋenŋe Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwinenŋe mem hewewenŋe tuhumu Kiristohât hoŋ bawanŋiain sâm ekyongonomai ya gurâ ekyongonŋetâ tem lâunihinomai. ³⁸ Yawu gârâmâ den yan yu lok ya ekyongonŋetâ ki nâŋgâyinŋinomai yamâ yeŋe betyongonomai.

³⁹ Bukulipne, den ekyongoan yukât bâiŋe sâmunne nâŋgâŋet. Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe lauyeŋe mem hewewenŋe tuhumu Anitâhât den bukulipyenŋe kâsikum yiŋginomaihât nâŋgâŋet. Otmu Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe bukulipyenŋe yengât nimbilamyenŋe mem purik pilâyinŋimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sânomai ya ki kuyiŋinŋomai. ⁴⁰ Yakât otmâ den sâsâŋe ki sâsâŋe sânomaiân orotmeme ekyongoan yu watmâ otŋetâ dopŋan otbuap.

15

Anitâŋe Kiristo mumuŋambâ mem yahalop.

1-2 Bukulipne, emelâk Kiristohât den pat âlepŋe kâsikum yiŋgimune nâŋgâm yâkâlen biwiyenŋenŋe kepeim manmâ gai.

Yawuâk torokatmâ mannomai otmuâmâ Kiristone âwurem ge meyekmu manman kârikjahât bulâne menomai. Yâhâ den pat âlepne yakât nângânetâ porap otmu Kiristo betgunomai yanâmâ bulâne ya ki menomai. Bulâne ya ki memaihât den pat âlepne yakât pâne tâlâwâk yuwu sâm hejengejgumune nângânet.

³⁻⁴ Emelâk Kiristohât aposololipne yengâlembâ den kunne mewan ya ekyongomune ki nângâm hejengejuwi. Yakât yuwu sâmune nângânet. Kiristone nengât toсахât huhopne mem muop. Mum hân kâlehen katnetâ tatmu hilâm kalimbu pesuk sâop. Yawu otmu yan Anitâne mumuñambâ mem yahalop yakât den emet inânñan poropete otmu lok nombotñane kulemgowi.

⁵ Yâhâ mumuñambâ yahalop yakât kakñan Petoro orop enakmâ den olowot. Yakât kakñan ikne aposololipne mem teteyekmu yâk orop den otbi. ⁶ Yakât kakñanâmâ lohimbine yâkâlen biwiyenane kepeim manbi ya kinjitne orowâk, dopyene 500 ya wangiop, ya teteyingimu enakbi. Yawu gârâmâ lohimbine ekbi yamâ nombotne muñetâ nombotne yawuâk mansai. ⁷ Otmu yakât kakñan imine Yakowo yâkâlen tetewangimu enakmâ den olowot. Otmu yakât kakñan aposololipne âlâkuâk teteyingimu den otbi. ⁸ Otmu bâineâmâ nâhâlen tetenihim aposolo âi sâm nihiop yakât yuwu sâmune nângânet. Wuân me wuân bilakne kâpekmai yakât dopneâk manmune Kiristone menehop. ⁹ Yâhâ ki menehop yan ikne komot ya mem bâleyekminiwan. Yawu otyingiminiwan yapâ menekmâ aposolo âi sâm nihiop yakât nângâmune âlâ kândâkdâ otmap. Yawu otminiwan yakât ninahât nângâmune gemap. Otmu aposolo yengât kunyene manbehât ki nângâman. ¹⁰ Yawu gârâmâ Anitâne ikne engatneâk otmâ nângânihim Kiristo hângângumu ge tetenihim aposolo âi sâm nihiop. Âi sâm nihimu yâkât wâtñan kinmâ aposolo nombotñane âi memai ya hârohâk wangiyekmâ âi kârikneâk meman. Âi meman yukât amboñe Anitâ. Ikne Wâtgât mâmâñahât Heakne mâmâñe otnihimu âi memune bulâne tetemap. ¹¹ Yakât otmâ aposolo nombotne orop, nenne Kiristohât den pat konok yakâlâk lohimbine ekyongomunne nângâmai. Otmu emelâk den pat yuwuâk ekyongomune nângâm Kutdâhâlen biwiyene katbi.

Anitâne mumuñambâ mem yahatnenekbuap.

¹² Otmu Anitâne Kiristo mumuñambâ mem yahalop yakât den pat ekyongomunne nângâwi. Yawu gârâmâ topne girawuhât otmâ yen nombotñane sâm hilipgum “Hâmbâi mumuñambâ ki yahatnom,” sâmai? ¹³ Den yawu sâmai ya

bulâñe mâneâmâ Anitâñe Kiristo mumuñambâ mem yahalop sâm ekyongomain ya bulâñe ki otbâp. ¹⁴ Otmu Kiristo mumuñambâ ki mem yahalop mâne nenñe imbiâk ekyongomunñe biwiyeñe yâkâlen katbâi. ¹⁵ Otmu Anitâñe mumuñambâ mem yahatnenekbuapgât dop ki tap mâne Anitâñe Kiristo mumuñambâ mem yahalop sâm den golâ ekyongombâin. ¹⁶ Otmu torokatmâ sâwe. Anitâñe mumuñambâ mem yahatnenekbuapgât dop ki tap mâne Kiristo mumuñambâ ki mem yahatbâp. ¹⁷ Otmu Kiristo mumuñambâ ki mem yahalop mâne yâkñe tosanenñe ki pilâm manman kârikñahât pat kuningimbâp. Otmu nenñe biwinenñe yâkâlen imbiâk kepeimbâin. ¹⁸⁻¹⁹ Yâhâ Anitâñe manman kârikñahât pat kuningiop yakât bulâñe mene sâm Kiristohâlen biwinenñe kepeim mansain. Yawu gârâmâ munom yakât kakñan mumuñambâ mem yahatnenekmu manman kârikñan mannomgât dop ki tap mâne nenñe den perâkñe nângâmunñe bulâñe otbâp. Otmu lok belângen manmaine nengât imbiâk otmâ hâhiwin kakñan manmâ gai sâm nângâningimbâi. Otmu emelâk lohimbî nombotñe biwiyeñe Kiristohâlen kepeim mum gawiñe orotmeme bâleñe otminiwi yakât tosa ki pilâyñingimbâp. Yakât otmâ matñe umatñe yingimu hâhiwin nângâmbisâihât dop yawuâk tatbâp.

²⁰ Bulâñanâk Anitâñe Kiristo mumuñambâ mem yahalop. Yakât dopñeâk lohimbîñe Kiristohâlen biwiyeñe kepeim manmâ gam muwi, me nen yâkâlen biwinenñe kepeim mansain, me gâmâlâk yâkâlen biwiyeñe kepeinomaî nen kerek mumuñambâ mem yahatnenekbuap. ²¹⁻²² Lok topnenñeâmâ konok. Tâmbânennê, kutñe Aram sâm, ikñahâk otmâ tâpikgum tosa miop. Yakât huhopñe Anitâñe mumuhât pat kuwanñiop. Yawu otmâ lohimbî yâkâlebâ tetemain nen kerekñe engatnenñeâk watmâ otmunñe bâlemu mum gara gara otmâ gamain. Yawu gârâmâ Kiristoñe mumuñambâ yahalop yan mumuñambâ yahatmâ manman kârikñan mannomgât mâtâp mem kusânniop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenñe kepeim manmâ munom yanâmâ Anitâñe mumuñambâ mem yahatnenekmu manman kârikñan mannom. ²³ Anñoân Kiristoñe mumuñambâ yahalop. Mumuñambâ yahatmâ himbimân yâhâmu Anitâ orop tawot. Otmu âwurem gewuap yan lohimbîñe yâkâlen biwiyeñe kepeim manmâ gam muwi, me nen yâkâlen biwinenñe kepeim mansain, me gâmâlâk yawuâk mannomai nen kerek Anitâñe mumuñambâ mem yahatnenekbuap. ²⁴⁻²⁵ Yawu gârâmâ sâp yupâek Kiristoñe kunnennê tatmâ tihitnenñe otmâ yâhâwuap. Otmu sâp pesuk sâwuawân Kiristohât kasalipñe yu Anitâñe mem ge katyekmu yakât amutgen tatnomai. Lok, âi weke,

emet amboņe, senduk banearâ, susun, me sâtņe metņe topņe topņe ya kerek mem ge katyekbuap. Ya kerek mem ge katyekmu sâp pesuk sâwuap. Sâp pesuk sâmu nen Kiristohât komot kerek mumuņambâ mem yahatnenekmu yu ya topņe topņe kerehâk yâkât amutgen tatnom. Yakât otmâ menduhunenekmâ âwâņe Anitâ yâkât amutgen katnenekmu mannom. ²⁶ Otmu sâp yan Mumuhât Amboņe bunewâk mem ge katbuap. Yakât kakņan nenņe yâhâpņe ki munom.

²⁷⁻²⁸ Yakât topņe teteâkgât emelâk Anitâņe lok âlâ den ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Anitâņe wahap topņe topņe ya nanņahât amutgen katyekmu tatnomai.” Yawu tap.

Yâhâ “wahap topņe topņe” den yuņe nen hânân gâtņe, me himbimân gâtņe, me hân kâlehen gâtņe nen kerehâk meneneksap. Yâhâ Anitâ ikņahâk menenekmâ nanņahât amutgen katnenekbuap. Yakât otmâ den yuņe Anitâ ikņahât ki miap. Otmu nanņahât gurâ ki miap. Anitâņe nen kerehâk menenekmâ Kiristohât amutgen katnenekmu tatnom yanâmâ sâp pesuk sâwuap. Sâp pesuk sâwuap yan Kiristone ai tuhum tiņ pilâm nen kerehâk menenekmâ âwâņe Anitâ yâkât amutgen katnenekbuap. Otmu ikņe gurâ yawuâk âwâņahât amutgen tatbuap. Yawu otmâ Anitâņe kunnenņe pato tatbisâp.

²⁹ Otmu Anitâņe mumuņambâ mem yahatnenekbuap yakât torokatmâ sâwe. Bukulipyenņe nombotņeņe “Mumuņambâ ki yahatnom,” sâmai. Yawu gârâmâ den sâmai ya bulâņe oap otmuâmâ girawuhât otmâ bukulipyenņe emelâk muwi ya yengât nâņgâm kutyenņe mem kinņetâ toen katyeksai? Yâhâ Anitâņe bukulipyenņe mumuņambâ mem yahatyekbuapgât dop ki tap otmuâmâ kutyenņe mem kinņetâ toen mem katyekmai yamâ imbiâk otmai.

³⁰ Bukulipne, torokatmâ sâmune nâņgâņet. Nenņe lohimbi hânņan kulemņan manmâ arai ya yengâlen ari Kiristohât den pat âlepņe ekyongomunņe lohimbi nombotņeņe topņe âlâlâ mângâenenekņetâ hâhiwin kakņan manmâ gamain. Yawu gârâmâ Anitâņe mumuņambâ mem yahatnenekbuapgât dop ki tap mâne ai yu pilâmbâin. ³¹ Lohimbi âlâ me âlâ belângen manmaiņe sâp girawuân me girawuân nohoņetâ mumbom? Yawu nâņgâm manman. Den ekyongoan yu biwinanņe nâņgâmune bulâņe oap. Otmu yakât dopņeâk yengât yuwu nâņgâmune bulâņe oap. Emelâk Kiristohât den pat âlepņe ekyongomune nâņgâņetâ bulâņe otmu yâkâlen biwiyenņe katbi. Yapâek biwiyenņe yâkâlen kepeim manmâ gai yakât nâņgâm mepaeyeksan. ³² Emelâk nâņe Epeso kapi yuân taka Kiristohât den pat âlepņe ekyongowan. Sâp yan kapi ambolipņe

nombotņaje kuk otmâ bâsok hâmene mem gulip tuhuwi. Yawu gârâmâ Anitâņe mumuņambâ mem yahatnenekbuapgât dop ki tap mâne Epeso kapiân yu âwurem taka nep yuwu ki tuhumbâm.

Otmu torokatmâ sâwe. Lohimbi belângen manmaine yuwu sâmai. “Mumunņe pesuk sâwuap. Yakât otmâ enġatnenņeâk watmâ sot kâle soņgo bau nem heroņe kakņan manne.” Den yawu sâmai. Yâhâ Anitâņe mumuņambâ mem yahatnenekbuapgât dop ki tap mâne soņgo bau sot kâle nem heroņe kakņan manbâm. ³³ Otmu lok yawuņaje taka yen orop yawuâk otņetâ dondâ bâleap. Yakât yuwu sâmune nâņġâņet. Lok âlepņaje lok bâleņe orop hero karaņgim yâhâm genomai yanâmâ lok bâleņaje lok âlepņe ya yeņġât enġatyenjan kionetâ otbuap. ³⁴ Yeņe nâņġân nâņġanyeņe keterakyiņgimu bukulipyeņaje Anitâhât den kelaņġatmai ya yeņġât nâņġân nâņġân ki watņetġât naņgan. Ya kâmbukņe. Den ekyongoan yu nâņġâm aņulakņet.

Mumuņambâ yahatnom yan towatnenņe âlâ tetewuap.

³⁵ Yawu gârâmâ yeņġâlen ġâtņe âlâ me âlâņe yuwu mon sâm âinohonomai. “Nenņe girawu otmâ mumuņambâ yahatnom? Me mumuņambâ yahatnom yan towatnenņe girawuya tetewuap?” ³⁶ Yawu sâm âinohonomai yakât matņe yuwu sâmune nâņġâņet. Nowo alikņe mem hân kâlehen katmain ya mumu kâmņe ga takamap. Ga takam hâlihît kânâņġâmunņe ya watmâ yâhâmap. Yâhâ alikņe mem hân kâlehen katmain yamâ mumap. Mumu yaņak kâmņe ga takamu bonņe aņgo tetemap. Yen yukât topņe nâņġâmai yamâ girawu otmâ manmannenņahât topņe pâpġumai? Yawu gârâmâ alikņe mem hân kâlehen katmain yakât dopņeâk mum hân kâlehen mem ba karakmain. Otmu kâmņe ga takamap yakât dopņeâk mumuņambâ yahatnom. ³⁷ Otmu torokatmâ yuwu sâmune nâņġâņet. Ârok kehetņeâk mem hân kâlehen katmain. Yawu gârâmâ kâmņe ga takam bonņe kinmap yamâ towatņe âlâ âlâ. ³⁸ Anitâņe ikņe enġatņeâk otmâ sot âlâlâhât bonņe otmu kehetņe yakât towatņe ikņiâk ikņiâk kalop. ³⁹ Otmu soņgo bau, hambe gumbam, nâi luap, me soki kalapat topņe topņe yamâ towatyene ikņiâk ikņiâk katyehop. Otmu lok manmannenņe gurâ yawuâk ikņiâk katningiop. ⁴⁰ Yakât otmâ hânân âliwahap topņe topņe kalop ya towatņe ekmâ “Yuâmâ hânân ġâtņe,” sâmain. Me himbimân emetsenņe pitu âlâlâ kalop ya gurâ ekmâ “Ewamâ himbimân ġâtņe,” sâmain. ⁴¹ Hilâmġât emetsenņe yakât laņinņe ya ikņiâk. Otmu omongât emetsenņe yakât laņinņe ya gurâ ikņiâk. Otmu pituhât laņinņe ya gurâ ikņiâk tap. Yawu.

42-43 Otmu dop kum den ekyongoan yukât topņe yuwu nâņgânom. Menļipnenņaje menenekbi yan wâtnenņe ki teteop. Yâhâ wâtnenņe tiņ tiņ sâmap yapâek mesek topņe teteningimu mum gamain. Yakât otmâ mumunņe hannon-
goņetâ tâtuk sâmain. Yâhâ Anitâņe mumunņambâ mem ya-
hatnenekbuap yan hâknenņe âiņe ningimu manman kârikņan
mannom. Otmu hâknenņe âiņe ya ningimu enajmunņe âlepņe
nandoroņe otbuap. 44-49 Kândikum emelâk Anitâņe topņe
katmâ hân mem tâmbânenņe, kutņe Aram sâm, yâk tuhumi yan
umutņe biwiņe katbaņgiop. Yâhâ lok tuhuop yakât Moseņe
den kulemguop ya yuwu tap.

“Anitâņe lok tuhumi umut biwiņe katbaņgimu manop.” Den
yawu tap.

Yakât otmâ lohimbi Aramgât towat tetewiņe muop yawuâk
mum gara gara otbi. Otmu nen gurâ dop yawuâk otmâ
mum tâtuk sânom. Yawu gârâmâ lok âlâ himbimâmbâ ge
manop yamâ Kutdânenņe Yesu Kiristo. Yâkņeâmâ umut
biwinenņe mem hewewen tuhumi yâkâlen biwinenņaje
kepeimunņe manman kârikņahât pat kuniņgiop. Yakât otmâ
âwurem ge menenekbuawân Anitâņe mumunņambâ mem ya-
hatnenekmâ hâknenņe âiņe ningiwuap. Yâhâ emelâk Kiri-
stoņe mumunņambâ yahatmâ hâkņe âiņe miop yawuya ningi-
wuap.

50 Bukulipne, den ekyongoan yukât topņe yuwu nâņgânom.
Emelâk tosanenņahât huhopņe hânân yu manmâ yâhâm
munomgât Anitâņe sâm kalop. Yakât otmâ hânân manman
manmain yu torokatmâ himbimân yuwuâk mannomgât dop
ki tap. 51-52 Yâhâ mumunņambâ yahatnomgât Anitâņe den
biwinan kalop yamâ yuwu. Sâp pesuk sâwuawân aņelo âlâņe
lâmun bâiņe kunbuap. Lâmun kunmu Anitâņe in yawu, sen-
nenņe pelen bok otmap yakât dopņeâk mumunņambâ mem
yahatnenekbuap. Mem yahatnenekmu lohimbi manno-
mai ya orop menduhunenekbuap. Menduhunenekmâ man-
mannenņe âiņe ningiwuap yakât dop kum sâwe. 53 Soki
âlâ sâmbâlâkņaje tatmâ kon sâmap. Kon sâm bumbulele
otmap. Yakât dopņeâk nenņe hâknenņe hâņgiņe pilânom.
54-55 Pilâmunņe hâknenņe âiņe ningimu haņgalakmâ manman
kârikņan manbisâin. Yâhâ sâp yiwerenņe yuâmâ hâhiwin
kakņan manmâ mum gamain. Yâhâ hâmbâi hâknenņe âiņe
ningimu menom yan hâhiwin barak manmâ yâhâmbisâin.
Emelâk Anitâņe ya sâm kalopgât otmâ yakât bulâņe tetewuap.
Yâkât poropete âlâņe den kulemguop ya yuwu tap.

“Anitâņe Mumuhât Amboņe mem ge katbuap yapâek lo-
himbi ki munomai.”

Otmu Anitâņe poropete âlâ den yawu ekumu kulemguop.

“Bâe, Mumuhât Amboņe, lohimbi hilipyongowuatgât dop biatsap. Otmu hâhiwin yingim yâhâwuatgât dop gurâ ki tap.” Den yawu tap.

⁵⁶ Yakât otmâ yuwu sâmunne nângâņet. Biwinenņambâ nângân nângân bâleņe topņe topņe tetemu ya watmâ otmunņe bâlemap. Otmunņe bâlemap yan Anitâhât girem den nângâmunņe biwinenņan hâumu girem den ya loņgâem tosa miain sâm nanņanņimain. Yawu manmain yakât huhopņe Manman bâleņahât Amboņe hâhiwin topņe topņe ningimu manmâ mum gamain. ⁵⁷ Yawu gârâmâ Anitâņe tihitnenņe otmâ Kutdânenņe Yesu Kiristo hângângumu ge kawenēnņan kinmâ tosanenņahât matņe miop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenņe kepeim yâkât wâtņan kinmunņe Manman Bâleņahât Amboņe ki mem ge katnenekbuap. Yawuâk manmâ munom otmuâmâ sâp pesuk sâwuawân Anitâņe mumuņambâ mem yahatnenekbuap. Yakât otmâ Anitâ mepaenom.

⁵⁸ Bukulipne, biwiyenņe Kutdâhâlen tiņâk hikum mannomai. Yawu otmâ âi sâm yingiop yakât biwiyenņe tiņâk kepeim tuhuņetâ bulâņe topņe topņe tetewuap.

16

Yerusalem kapi ambolipņe yengât tewetsenņe menduhuwi.

¹ Otmu Yerusalem kapi ambolipņe Kiristohâlen biwiyenņe kepeim mansai ya nombotņe senņe âlâlâhât umburuk mansai ya yengât den pat ekyongomune nângâwi. Yâhâ yeņe girawu tânyongonom sâm âinohowi yakât yuwu sâmunne nângâņet. Galatia kapi ambolipņe tewetsenņe menduhunomai sâm mâtâp tiripyongowan yawuâk yen tiripyongomune otnomai. ² Nâņe yengâlen takawom yan nanņe menduhum katne sâm pâinņetâ biatmapgât nângâm Sande ârândân menduhuaknomai yan nepyenahât hâmeņe memai yakât torehenņe mem Yerusalem kapi ambolipņe yengât pat sâm menduhum konohân katņetâ tatbuap. ³ Otmu takawom yan yeņe bukulipyeņe nombotņe nanņe mem ari Yerusalem kapi ambolipņe yinginomai sâm lok katyekbi ya pepa kulemgum yingiwom. Kulemgum yingimune mem ari Yerusalem kapi ambolipņe tiripyongonētâ buku otyinginomai. ⁴ Yawu gârâmâ nine orowâk arinomgât mâtâp tetewuap otmuâmâ orowâk arinom.

Pauloņe nep tuhuwom sâm nângân nângân kalop.

⁵ Yâhâ nâmâ Epeso kapi yu pilâm yengâlen takawom. Anņoân Makeronia hânân kapi tatmâ arap ya yengâlen ari Kiristohât komolipņe girawu mansai ya kapi ârândân hawamgum yekmâ yanak yengâlen takawom. ⁶⁻⁷ Yengâlen

takamune yen orop tipije mannom. Yawu gârâmâ Kutdânenņaje nâņgânihimu yen orop sâp kâlep manmâ to yambu pesuk sâek sâm mambotbom. Otmu to yambu pesuk sâwuap yan mâtâp menihijetâ wosapâ me wosapâ ariwom yakât ki nanğan.

⁸⁻⁹ Sâp yuâmâ Epeso kapi yuân manmâ Kiristohât den pat âlepņe kâsikum yingimune lohimbi dondâņe yâkâlen biwiyene katnomaihât mâtâp teteap. Otmâ lok dondâņe gurâ mâtâp yu maņgunihine sâm oai. Yakât otmâ tipije tatmâ âi tuhumune Pentikos hombaņ otbuawân kapi yu pilâm Makeronia ariwom.

¹⁰⁻¹¹ Timoteoņe yengâlen takawuap yan ki ekmâ mete kârâ otnomai. Nâņe Kutdâhât hoņ bawañgim âi meman yukât dopņeâk hoņ bawañgim âi memap. Yakât otmâ takamu buku otbaņgim mâtâp mewañgijetâ lohotņan takamu eņaknom. Yâhâ nâmâ bukulipyene orop manmâ yâkât mambotbaņgiain.

¹² Otmu bukunenņe Apolo yâkât yuwu sâmunne nâņgâņet. Bukulipyenņe pilânenekmâ yengâlen âwurenomai yan gâ orowâk arinomai sâm ekum meme sâsâ tuhum gan. Yawu gârâmâ sâp yiwerenēâmâ orowâk takanomaihât hâkâņ oap. Yâhâ sâp âlâen mâtâp tetewañgiwuap yanâmâ âlepņe hâņgângumune yengâlen takawuap.

Den bâiņe sâop.

¹³ Otmu yeņe Kiristohât wâtņan kinmâ yuwu otmâ mannomai. Biwiyenambâ nâņgân nâņgân bâleņe âlâlâ tetemu ya watmâ otmain sâm biwiyene galemahom mannomai. Me bukulipyene nombotņe Kiristohât den kelanjatmaiņe eņgatyenjan kionmai hât biwiyene ki pâlâmņe otbuap. Yawu manmâ Kiristohâlen biwiyenņe hikuakmâ konohâk otmu tânahom mannomai. Otmu lohimbi belângen manmaiņe mâtâp maņguyingimaihât kârihem kinmâ manmanyene galemahom mannomai. ¹⁴ Otmu Kiristo orop biwiyenņe kepeiakmâ konohâk otmu tep âlep nanğan gim hoņ bawañginomai.

¹⁵⁻¹⁶ Bukulipne, angoân yengâlen gâtņe lok âlâ, kutņe Setepanas sâm, hep torehenlipņe orowâk Kiristohâlen biwiyenņe kepeiwi. Yawu otbi yapâek manmâ gai ya topyene nâņgâm heņgeņguai. Otmu Akaia hânân kapi tatmâ arap yakât ambolipņe Kiristohâlen biwiyenņe kepeim manmai ya yengât nâņgâm yâkņe hoņ bayingim mansai. Yakât otmâ yeņe lohimbi yawuya yengât nâņgâņetâ yahatmu amutyenjan manņetgât nanğan. ¹⁷⁻¹⁸ Otmu yen orop ki eņakmâ mansaingât tepne dondâ nâņgânyingian. Yawu gârâmâ Setepanas bukuyâhâtņe, kutyetņe Potunato yet Akaiko sâm, yâkņe yeņe tepeņe nâņgânihia i yakât eknohoņetâ biwine huruņ sâop.

Yakât otmâ tep hero nângâyîngian. Otmu hângânyongomune âwurenomai yan nâje heronje nângâyîngim mansan yakât den pat ekyongonjetâ yen gurâ yawuâk biwiyenje huruŋ sâwuap. Yakât otmâ yengâlen takanomai yan ewe katyeknomaihât nanŋan.

¹⁹ Den bâiŋe sâwومان. Asia hânân yu kapi tatmâ arap yakât ambolipŋaŋe biwiyenje Kiristohâlen kepeim mansaiŋe yengât nângâyîngiai. Otmu lohimbi yâhâp, kutyetŋe Akuila yet Pirusila, lohimbi nombotŋaŋe yâk yetgât emelan yâhâ menduhuakmâ Kiristohât den alahum kiki mewangim mepaemai yaŋe orowâk yengât nângâyîngiai. ²⁰ Otmu bukulpne nâ orowâk tânahom mansainŋe yawuâk nângâyîngiai. Otmu Anitâ yet Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeim mansai yene heronje nanŋanŋinomai.

²¹ Otmu lok ekap yu kulemguaŋ yu ekumune kiripi nihimu nine bâtnaŋe bâiŋehen kutne kulemguan yu ekmâ nâje heronje nângâyîngian yawu nângânomai.

²² Yawu gârâmâ yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe Kutdânenniŋe ki ewe katmâ yâkâlen biwiyenjaŋe kepeim mansai yamâ Anitâŋe hilipyongowuapgât nanŋan. Yakât Kutdânenniŋe âwurem gewuap.

²³ Kutdânenniŋe Yesu tihitnenŋe otmapŋe biwi nângân nângânyenŋe mem konohân tuhumu kepeiakmâ manŋetgât Anitâ ulitguman.

²⁴ Yen orop biwinenjaŋe Kiristohâlen kepeim mansain. Yawu manmâ biwinanŋe kepeiyekmâ nângâyîngim mansan. Yawuâk.

Nâ bukuyeŋe,
Paulo

2 Korinti

Pauloŋe Korinti yengât ekap betŋan kulemgum katyiŋgiop.

O bukulpne,

¹ Yen Korinti kapi ambolipŋe otmu Akaia hânân kapi nombotŋe tatmâ arap ya ambolipŋe orop Yesu Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeim tem lâuwanŋim manŋetgât Anitânje meye-hop. Nâ Paulo. Emelâk Awoŋnenŋe Anitânje Yesu Kiristohât aposolo sâam âi nihiop ya mem mansan. Otmu bukunenŋe âlâ, kutŋe Timoteo, yâkŋe nâ orop tânahom mansait. Netŋe heronje nânŋâyiŋim ekap yu kulemgum katyiŋgiait.

² Awoŋnenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristo yâkŋe engatyetŋeâk otmâ nânŋâyiŋim tihityenje otmutâ biwi nânŋân nânŋânyenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sâekgât nânŋâyiŋim ulitgum gaman.

Anitânje biwi sânduhân katnenekmap.

³⁻⁴ Umatŋe topŋe topŋe teteningimawân Awoŋnenŋe Anitâ, Tihit tihit otmu Biwi Sânduk Amboŋenjaŋe mem hewewenjuhunenekmâ biwi sânduhân katnenekmap. Yakât nânŋâm Kutdânenŋe Yesu Kiristo âwânje mepaem mannom. Otmu bukulpnenŋe yengâlen umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiwuap nenŋe gurâ yâkât wâtŋan kinmâ yan mem sânduk tuhuyeknom. ⁵ Emelâk Kiristoŋe ikŋe den pat âlepŋe ekyongominiop ya nânŋâŋetâ gemu bet pilâm mem âlâlâ tuhunjetâ sâtŋum muop. Otmu nenŋe yâkâlen biwinenjaŋe kepeim tem lâuwanŋim den pat âlepŋe lohimbikyongomunŋe nombotŋenjaŋe nânŋâŋetâ gemu bet pilâm emelâk Kiristo mem âlâlâ tuhuwi yakât dopŋeâk mem âlâlâ tuhuneneksai. Yawu gârâmâ biwinenjaŋe Kiristo orop hikuakmâ konohâk otmu mansain. Yakât otmâ mem âlâlâ tuhunenekmaiân yâkŋe mem hewewenjuhunenekmu biwi sânduhân manmain.

⁶ Otmu yenje Kiristohâlen biwiyenjaŋe tiŋâk kepeim manŋetâ manman kârikŋan katyekbuapgât nânŋâm netŋe tem lâuwanŋim manmutŋe umatŋe âlâlâ kaknetŋan yâhâmap. Yâhâ umatŋe âlâlâ kaknetŋan yâhâmap yan ikŋe wâtŋan kinmâ biwinetŋenjaŋe yâkâlenâk kepeim manmutŋe biwinetŋe ki orotok sâamap. Otmu yen gurâ yawu manŋetâ umatŋe âlâlâ teteyiŋgiwuawân biwiyenje ki orotok sâawuap. ⁷ Yenje yawu manmâ ki lohotŋe otnomai yakât nânŋâm engat yâhâp ki otmait.

⁸ Bukulpne, emelâk Asia hânân manbit yan umatŋe dondâhâlâk kaknetŋan yâhâmu hâhiwin nânŋâwit yakât yuwu

sâmune nângânet. Umatje ya kaknetjan yâhâmu biwinetje orotok sâop yan mumutje hâknetje sânduk sâwuapgât nângâwit. ⁹ Otmu emelâk Anitâje mundomgât sâpne kalop ya tetenitgiwomap sâm biwinetje memâk manbit. Yawu gârâmâ netje wâtnetjanâk torokatmâ mandomgât dop ki tap. Yakât nângâmutje hañ sânitgiâkgât Anitâje nângâmu umatje yu kaknetjan yâhâop. Umatje yu kaknetjan yâhâmu yan biwinetjane yâkâlen kepeim wâtjan kindehât mem hewewen tuhunelehop. Yawu tuhunelekmâ yan lok mumuje mumujambâ mem yahatyekmu mannomai yakât dopjeâk mâmâje otnitgimu biwinetje huruñ sâmu manman âlepjan manbit. ¹⁰ Yawu otmâ umatje kaknetjan yâhâop yapâ menelehop. Otmu sâp âlâen umatje âlâ kaknetjan yâhâwuawân yawuâk yapâ menelekmâ manman âlepjan katnelekbe sâm ki pâpguwuap. ¹¹ Yawu gârâmâ yuwu sâmune nângânet. Umatje kaknetjan yâhâwuap yan yen lok kiñgitje orowâkne biwiyenane hikum netgât nângâm Anitâ ulitgunomai. Anitâ ulitgunetâ yawuâk tepje nângânitgimu hâmenetje kinbuap. Yakât otmâ netgât sâm heronje otbangim mepaenomai.

¹² Yeje nângâm bâlenihimaihât yuwu sâmune nângânet. Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakje mâmâje otnihimu yen otmu lohimbî belângen manmai den perâkne âlâ ki ekyongom gaman. Otmu yu me ya otyingiman ya gurâ uwawapne bia otyingiman. Yawu otyingiman yan lohimbî belângen manmai ya yengât orotmeme me nângân nângân ki watmâ otyingiman. Yakât otmâ Wâtgât mâmânahât Heakje biwine ekmu ârândâñ oap yawu biwinane nanjan. Yakât otmâ ki anulakmâ mansan. ¹³ Emelâk den kulemgumune sâlikum topne nângâm heñgenjunetgât den ya topñambâek kulemgum katyingingiwan. ¹⁴ Yawu gârâmâ yengâlen gâtne nombotjane den ya sâlikum nâhât biwinan girawu tap yakât nângânetâ ki keterakyingimu nângâm bâlenihim gai. Yawu gârâmâ biwinan tap yu nângâm heñgenjum ewe katneketgât biwine mem mansan. Ewe katneketâ biwinenane hikuakmâ konohâk otmu Kutdânenne Yesu Kiristo âwurem gewuawân yâkât senjan kinmâ heronje nanjanjom.

Paulonje Korinti kapi ariwuapgât nângâmu umatje otmu pilâop.

¹⁵⁻¹⁶ Yâhâ yeje heronje nângânihim mansai yakât ki nângâm ketet otman. Emelâk Epeso kapiânâk tatmâ den yuwu katyingingiwan.

“Kapi yu pilâm Makeronia hânân ariwom yan angoân saru hâtikum yengâlen takamune tipine tatnom. Tipine tatmâ mâtâp menihinetâ Makeronia hânân kapi tipi tapi

tatmâ arap ya ambolipņe yekmâ benņe âlâkuâk yengâlen âwurem takamune tatnom. Otmu yapâ yawuâk mâtâp meniņetâ Yuraia hânân ariwom.”¹⁷ Biwinaņe yawu nâņgâm den ya yengâlen katmune takamu ekbi. Sâp yan mâtâp biatmu yengâlen ki takawan. Yakât otmâ nâhâtņe “Taka nenekbom sâop yamâ imbiâk sâop,” yawu mon nâņgâwi. Nâņe yu me ya otbom sâm ekyongoman yakât kakņan ninahâlâk nâņgâmune yahatmu nâņgân nâņgân âlâ ki hâukuman. Me biwi yâhâp ki otman.

18-19 Yâhâ Anitâmâ bulâņe Amboņe. Yakât otmâ yâkņe den imbiâk ki eknongomap. Yakât otmâ nâņe Sila yet Timoteo orop Anitâhât nanņe Yesu Kiristo yâkât den pat âlepņe ya kâsikum yingiminiwin yan Kiristoņe den imbiâk eknongominiop yawu sâm ki ekyongominiwin. Yâkņe Anitâhât den bulâņe eknongominiop ya nenņe gurâ tâņ tâņâk ekyongominiwin.²⁰ Otmu emet inânņan Anitâņe nen Yura lohimbî otmu yen pâku lohimbî tihitnenņe otmâ ikņe hoņ bawâņe hâņgângumu ge manman âlepņan katnenekbuap sâm den hikuop. Yâhâ Yesu Kiristoņe hohetnenņan tetem manop yâkâlen den yakât bulâņe aksisihâk tetem heņgeņguop. Yakât otmâ nenņe bulâņe yakât nâņgâm “ya bonņanâk” sâm Anitâ mepaemain. Anitâ ikņak mâmâņe otningimu Kiristohâlen biwinenņeņe tiņâk kepeim kârihem manmain.²¹⁻²² Yawu manmâ yâhânehât Anitâņe menenekmâ nine nanne baratne sâm pat kuningiop. Pat yakât bulâņe ki biatningiâkgât Wâtgât mâmâņahât Heak hâņgângumu ge biwinenņe mem hewewen tuhunenekmap. Yakât otmâ hâmbâi Anitâņe menenekmâ ikņan torokatnenekmu manman kârikņahât bulâņe menom yakât nâņgâm eņgat yâhâp ki otmain.

23-24 Yengâlen ki takawan yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Yengâlen taka kuwikyekmâ den sâyingiwomgât nâņgâmune umatņe olop. Yawuhât otmâ Epeso kapi pilâm Makeronia hânân tâņ tâņâk takawan. Yeņe Kiristohâlen biwiyeņeņe kepeim mansai. Yakât otmâ den wuân me wuângât nâņgâņetâ bulâņe otmu lâum manņetgât nen Kiristohât aposolopņeņe ki meme sâsâ tuhuyekmain. Yawu otmâ yeņe biwiyeņeņe kepeiakmâ konohâk otmu heroņe nanņanņiņet sâm yen orop buku oraņgim tânahom mansain. Den yan yu Anitâņe nâņgâmu bulâņe oap.

2

1 Yâhâ emelâk yengâlen taka den sâyingiwon yan yengâlen gâtņe nombotņeņe nâņgâm bâlenihiwi. Yakât otmâ âlâkuâk taka den sâyingimune tepyeņe bâlemap sâm pilâm yuân tohowan.² Yawu gârâmâ yengâlen taka den sâyingimune

tepyeņe bâleop mâne yengu yawuâk otmâ tep hero kakņan ki katnekbâi. ³ Yâhâ nâņe topņe katmâ Kiristohât den pat âlepņe kâsikum yingiminiwan. Yakât otmâ yeņe othi mewi yakât nâņgâmune biwine herone otminiop yakât nâņgâm yeņe yawuâk otmâ mannomai, yawu biwinaņe nâņgâwan. Yakât otmâ yeņgâlen takawan mâne tep herone kakņan katnekbâihât dopņe otbâp. Yamâ taka den sâyingimune nâņgâm bâlenihinomai nâņgâm pepa kulemgum katyingimune ekbi. ⁴ Yawu gârâmâ biwinaņe kepeiyekmâ mansan. Yakât otmâ pepa kulemguwan ya sâlikum nâņgâņetâ tepyeņe bâlewuap nâņgâm tepne nâņgâyingim dondâ isewan. Yawu otmâ ya sâlikum nâņgâm nâhâitņe “Nâņgâningimap yaņak pepa yu kulemgum katningimu takap,” sâm nâņgânomaihât yawu kulemguwan.

Lok âlâņe otmâ tâpikguop yâkât tosa pilâwaņgiwi.

⁵⁻⁶ Yeņgâlen gâtņe lok âlâņe otmâ tâpikguminiop. Yakât otmâ lohimbî dondâņe tep bâle pato nâņgâwaņgim den âiân katbi. Den âiân katmâ sâm hârewaņgim kewilâņetâ ari biwiņe gemu manmâ gap. Lok yaņe yen orowâk manmâ otmu bâleop yakât otmâ yeņe kewilâņetâ manmâ gap yakât nâņgâmune ârândâņ oap. Den sâm hârewaņgiwi yamâ pesuk sâwaņgimu yeņgâlen torokalakmu manņetgât naņgan. ⁷ Yâkņe yawuâk tâtâem otmâ manmâ yâhâmu biwiņe mumu yaņak Kiristo betgumapgât yeņak tosaņe pilâm biwiņe mem hewewen tuhunetâ orowâk mannomai. ⁸ Otmu tepyeņe nâņgâwaņgim mansai yakât nâņgâmu keterakbaņgiâkgât buku otbaņginomai. ⁹ Otmu yeņe nâhât sât watmâ lok ya den âiân katmâ sâm hârewaņginomai me bia yawu biwinaņe nâņgâm pepa kulemgum katyingiwian. ¹⁰ Yâhâ otmâ tâpikguop yakât tosa ninahâk ki pilâwaņgiwom. Anġoân yeņe tosaņe pilâwaņginomai yan yeņgât nâņgâmune ârândâņ otbuap. Yeņe yawu otņetâ nâku yawuâk tosaņe pilâwaņgiwom yan Kiristone yakât nâņgâmu ârândâņ otbuap. ¹¹ Otmu Satan Manman bâleņahât Amboņaņe nen kerek hiliwahonehât kâitnongomap yakât topņe nâņgâm heņgeņguain. Yakât otmâ lok yakât tosa pilâwaņginom yanâmâ Satangât mâtâp maņguwaņginom.

Pauloņe Epeso kapi pilâm Makeronia hânân ariop.

¹² Otmu bukune Titone yeņgâlembâ takamu Toroa kapiân penaņgiakmâ yeņgât den pat eknohomu nâņgâwom sâm Epeso kapi pilâm Toroa kapiân ari mambotbaņgiwan. Mambotbaņgiwan yan Kiristo hoņ bawaņgim yâkât den pat âlepņe kapi ambolipņe kâsikum yingiwian. Kâsikum yingimune lohimbî dondâņe yâkâlen biwiyeņe katbi. ¹³ Yawu gârâmâ mambotbaņgimune biatmu yaņak yeņgât nâņgâm dondâ gorânihiop.

Yakât otmâ kapi ambolipņe pilâyekmâ wanğa mem Makeronia hânân takawan. Takamune penanġiakmâ yengât den pat ya eknohop.

Kiristohât den pat ekyongoņetâ nânġânġetâ âilonġo olop.

¹⁴ Yengât den pat eknohomu nânġâm biwine sânduk sâmu Anitâ mepaewan. Nenņe Kiristo orop biwinenņaje kepeiakmâ konohâk otmu manmain yan Anitâņe mâmâņe otningimu yâkât âi memunņe bulâņe tetemap. Mâmâņe otningimu Kiristohât den pat âlepņe sâm haok tuhumunņe hânņan kulemņan arimap. Otmu nenņe hotomņe nânġâmunņe âilonġo otmap yakât dopņeâk lohimbi hânņan kulemņan manmâ araiņe den pat âlepņe ya nânġânġetâ âilonġo otmap. ¹⁵⁻¹⁶ Nânġânġetâ âilonġo otmu Manman Ambonaje mem hewewenġ tuhuyekmu Kiristohâlen biwiyenġe katņetâ manman kârikņahât pat kuyiņgimap. Lohimbi yaņeâmâ den pat ya nânġânġetâ hotomņe âilonġo pilâmap yakât dop otmap. Yâhâ lohimbi nombotņe hiliwahonomaihât pat mansaiņe ya nânġânġetâ korokņe pilâmap yakât dop otmap. Yakât otmâ nânġânġetâ gemu bet pilâm hiliwahonomai. Lok girawuyaje âi yu meņetâ dopņan otbuap? Yakât yuwu sâmunne nânġânġet. Kiristonġe menenekmâ aposolo âi sâm ningiop. Yakât otmâ hoņ bawanġim yâkât den pat âlepņe ekyongomain. Ekyongomain yan hotomņe pilâmu nânġâmunņe âilonġo otmap yakât dopņeâk Anitâņe nânġâningimu âilonġo otmap. ¹⁷ Yâhâ lok perâkņe dondâhâlâkņe biwiyenġe kurihiakmâ tewetsenņahâlâk nânġâm yengâlen taka Kiristohât den pat kelanġatmâ kâsikum yingimai. Yâkņe otmai yawu ki otmain. Anitâ ikņak den âlâlâ biwinenņan katmap ya ekyongomain. Yâkņe nenekmu ârândâņ olâk sâm Kiristo hoņ bawanġim den tâġ tâġâk ekyongomain.

3

Nenņe wâtnenņanâk kinmâ Kiristo hoņ bawanġinomġât dop ki tap.

¹ Den ekyongoan yu nânġâm nâhâitņe “Ikņahât nânġâmu yahatsap” sâmai me bia? Den âlâ yawu sâmunne nânġânġet. Emelâk lok nombotņe yengât bukulipyenaje herone nânġâyingim pepa mem kulemgum yingwi ya mem taka tiripyongoņetâ sâlikum buku otyiņġiņetâ orowâk tatmâ den kâsikum yingim gai. Otmu âiyenġe tuhum pesuk pilâm Kiristohât komot âlâhâlen ari nep tuhunomai yan “Pepa kulemgum ningiņetâ mem ari tiripyongonom,” sâm ulityongonomai. Yawu otmai yamâ nâņe yawu ki otman. ² Yâhâ lok âlâ me âlâņe nâhât âi yukât topņe nânġâne sâm otņetâ pepa âlâ ki tiripyongomune eknomai. Yengât manmanyenġe ekmai yan nâhât pepa ekmai

yakât dop oap. Yakât otmâ yuwu sâmunê nângânet. ³ Kiristone hângânnohomu ikne den pat âlepne ekyongowan. Ekyongomune nângânetâ Anitâ Manman Amboñane ikne Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge mem hewewen tuhuyekmu Kiristohâlen biwiyene katbi. Yakât otmâ yengâlen bulâne teteap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâne manmanyene eknomai yan nâne Kiristo hoñ bawanñiman yakât topne nângâm heñgenñunomai. Yakât otmâ yene pepa kulemgum nihinomai ki nângâman. Otmu torokatmâ sâwe. Emelâhâmâ Anitâne girem den Mose ekumu tape mem kulemguop ya Isirae lohimbine sâlikum Anitâhât topne tipine nângâwi. Yâhâ sâp yiwerene yuâmâ Wâtgât mâmâñahât Heakne Anitâhât biwian den âlâlâ tatmap ya mem biwinenñan katmap. ⁴⁻⁵ Yakât otmâ nenne wâtnenñanâk kinmâ âi memunne bulâne tetemap sânomgât dop âlâ ki tap. Kiristohâlen biwinenñane tiñak kepeim Anitâhât wâtñan kinmâ âi memunne nenekmu dopñan otmap.

⁶ Kiristone manman kârikñahât mâtâp âine mem tetenñi-
giop. Yakât otmâ hoñ bawanñiwêhât Anitâne menekmâ âi sâm nihiop. Otmu Wâtgât mâmâñahât Heakne mâmâne otnihimu mâtâp âine ya watmâ yâhâm yan manman kârikñahât bulâne membom. Yâhâ lohimbine girem den nângâmai yan biwiyenambâ nângân nângân bâlene tetemu otñetâ bâlemap. Yakât otmâ yawuâk torokatmâ otnomai yan matne umatne yinñimu mem hiliwahonomai.

Kiristone mâtâp âine meningiop yakât nângâmunne yahatmap.

⁷⁻¹¹ Emelâk Anitâne girem den Mose ekumu tape mem kulemguop. Yakât kakñan girem den ya Isirae lohimbine ekyongomu nângânetâ biwi nângân nângânyenñan hâumu yan otmâ tâpikguminiwi yakât nângâm añulakbi. Otmu yapâek girem den lâum pâpgum yanak hiliwahonomgât pat mansain yawu nângâm manmâ gai.

Yâhâ sâp yuâmâ Kiristohât den pat âlepne nângâmunne Wâtgât mâmâñahât Heakne mem hewewen tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenñane kepeim mansain. Yawu manmunne Anitâne tosa pilâm manman kârikñahât pat kuningimu mansain yawu nângâmunne biwinenñe huruñ sâmap. Biwinenñe huruñ sâmu Wâtgât mâmâñahât Heakne mâmâne otningimu Kiristo hoñ bawanñim mansain.

Kândikum emelâk Anitâne girem den ya Mose ekumu kulemguop yan ikne lañinñane siliñ siliñ sâm Mosehât kundennan hâumu kaok bolañ bolañ olop. Yawu otmu punñambâ âwurem gemu mâtâwânâk kundenne kâiâkne olop. Kundenne

kâiâkne olop yamâ Isirae lohimbiñe ekñetâ irik irik sâmu dâñâk ki ekbi.

Yâhâ sâp yuâmâ Kiristohât den pat âlepñe nângâmain yan Anitâhât lañinñaje biwi nângân nângânnenñan pilâmu hañ sâningimap yamâ bok sâwuapgât dop âlâ ki tap. Emelâk lañinñaje Mosehât kundenñan hâuop yamâ bialop. Yâhâ sâp yuâmâ lañinñaje lok biwinenñan pilâmap yañeâmâ emelâk gâtñe ya wangim biwinenñan pilâm yâhâwuap. Yakât otmâ nângâmunñe âlâ kândâkdâ otmâp.

¹² Otmu nenñe Kiristohât den pat âlepñe lohimbi kâsikum yinñimunñe nângâmai. Nângâmai yan Anitâhât lañinñaje biwiyenñan pilâmu hañ sâyinñiwuap yakât nângâm den tâñ tâñâk kâsikum yinñimain. ¹³ Yâhâ emelâk Moseñe olop yan hâum sâmune nângâñet. Emelâk Moseñe Sinai pumñan yâhâmu Anitâ orop den olowot. Den otmutâ yan yâkât lañinñaje Mosehât kundenñan hâumu kaok bolañ bolañ olop. Yâhâ den otmutâ pesuk sâmu pumñambâ âwurem gemu mâtâwânâk kundenñe kâiâkne olop. Otmu Anitâhât den Isirae lohimbi ekyongop yan lañinñe biatmu kundenñe ekmai sâm sângum potonñe mem kundenñe kâtâpgum den ekyongop. Yawu ekyongom benñe âlâkuâk Anitâ orop den otde sâm pumñan âwurem yâhâop yan sângum potonñaje kundenñe kâtâpñuop ya mem gahaemu den olowot. Den otmutâ lañinñaje kundenñan hâumu âlâkuâk kaok bolañ bolañ olop. Yawu gârâmâ emelâk Mose otmu Isirae lohimbiñe otminiwi ya watmâ ki otmâ mansain. Yakât yuwu sâmune nângâñet. ¹⁴⁻¹⁶ Moseñe kundenñe kâtâpgumu Isirae lohimbiñe ki ekbi yakât dopñeâk biwi nângân nângânyeñe mañguakmu Anitâhât den ekyongop ya nângâñetâ ki keterakyinñiop. Sâp yapâek Isirae lohimbi tetem manmâ gai ya yengât biwi nângân nângânyeñe yawuâk mañguakmu miti den kândikum kulemgowi ya sâlikum nângâñetâ ki keterakyinñimap. Yawu gârâmâ Moseñe âwurem Anitâhâlen yâhâop yakât den kulemguop ya yuwu tap.

“Kutdâhâlen âwurem yâhâwe sâm sângum potonñaje kundenñe kâtâpñuop ya mem gahaem ehop.” Den yawu tap.

Otmu yakât dopñeâk Isirae lohimbi otmu lohimbi wosapâ wosapâ manmai yañe Kutdânenñe Kiristohâlen biwiyenñe katmai yan ikñak biwi nângân nângânyeñe mem pâron pilâyinñimu miti den ya sâlikum nângâñetâ keterakyinñimap. ¹⁷ Otmu lok âlâ me âlâñe Kutdâhâlen biwiyenñe katmai yan girem den topñe topñe kulemgowi yapâ holañyekmap. Otmu Wâtgât mâmâñahât Heakñe mem hewewenñe tuhuyekmu Anitâhât den nângâñetâ keterakyinñimap. ¹⁸ Otmu Moseñe Kutdâ orop den olowot yan yâkât lañinñaje Mosehât kundenñan hâumu kaok bolañ bolañ olop yan Isirae lohimbiñe Kutdâhât

towatņe ekbi. Yâhâ nen gurâ yakât dopņeâk mansain yakât yuwu sâmunne nâņgâņet. Nenņeâmâ aņgoân Kutdâhâlen biwinenņane kepeim tem lâuwaņgim manbin. Yawu manmunņe Wâtgât mâmâņahât Heakņe mem hewewenņe tuhunenekmu Kutdâņe olop miop yawu otneâk nâņgâwin. Yawu otneâk nâņgâwin yan mâmâņe otningimu olop miop yawu otmâ manne sâm otmunņe nenekmu tipņe âlepņe olop. Otmu yakât kakņan otbin mewin ya wangim tem lâuwaņgim manmunņe nenekmu ârândâņ oap. Otmu yawuâk mâmâņe otningimu manmâ yâhânom yanâmâ Kutdâņe olop miop yawu otmunņe nenekmu dopņan otbuap. Yakât nâņgâm yawuâk otmâ mannom yan lohimbņe manmannenņan Kutdâhât towatņe eknomai.

4

Pauloņe Kiristohât den pat âlepņe ki kelanğatmâ ekyongop.

¹ Nâņe Kiristohât den pat âlepņe pâku lohimbî kâsikum yingiwehât Anitâņe tepņe nâņgânihim aposolo âi sâm nihiop. Yakât otmâ âi yu memune umatņe âlâlâ tetenihimu biwine ki orotok sâmap. ² Kiristohât den pat yamâ bulâņe. Yakât otmâ Anitâhât senņan manmâ den ya ki kelanğatmâ kâityongoman. Lohimbî kerekņe den pat yu nâņgâņetâ bulâņe otmu nâhâtņe “Den bulâņe eknongomap” sâņetgât uwawapņe bia manmâ den tâņ tâņâk ekyongoman. ³⁻⁴ Yawu gârâmâ den pat yu lohimbî belângen manmai ya ekyongomune nâņgâņetâ helekņe otmâ. Ya yeņgât topyeņe yuwu sâmunne nâņgâņet. Anitâhât laņinņane biwiyeņan pilâmu Kiristohât den pat nâņgâņetâ haņ sâyingimâp sâm Manman bâleņahât Amboņane biwi nâņgân nâņgânyeņe kâtâpguyingimu omoņ bâleņan tatmai. Yakât otmâ den pat âlepņe ekyongomune nâņgâņetâ ki keterakyingimâp. Nâņgâņetâ ki keterakyingimâp yakât otmâ Kiristo yet Anitâ topyetņe dop konohâk oap yakât gurâ ki nâņgâņetâ keterakyingimâp.

⁵ Yeņe nâhât nâņgâņetâ yahalâkgât ki nâņgâman. Kutdânenņe Kiristo yâkât tem lâuwaņgim mepaņetgât yâkât den pat âlepņe kâsikum yingim hoņ bayingiman. ⁶ Kândikum emelâk Anitâņe hân himbim ki kândikyotgowân omoņ pato sâhâm iop. Omoņ sâhâop ya Anitâņe sâmu laņinņe pilâop. Yakât dopņeâk lohimbî kerek nenņe omoņ bâleņan manminiwin yan yâkņe sâmu laņinņane biwinenņan pilâop. Biwinenņan pilâmu haņ sâningimu ikņe biwiņan girawu tap yamâ Kiristonęe olop miop yan tetemu ekbin.

Anitâhât wâtņan kinmain yan biwinenņe ki gemap.

⁷ Yawu gârâmâ Anitâhât laņinņane biwinenņan pilâmu haņ sâningimu ikņe biwiņan tap ya nâņgâmain. Umatņe topņe topņe

teteningimu hâhiwin kakñan manmunñe wâtñenñe orotok sâmap. Wâtñenñe orotok sâmu Anitâhât wâtñanâk kinmâ Kiristohât den kâsikum yingimunñe nâñgâñetâ manman âlepñahât bulâñe teteyingimu ekmai. Ya ekmai yan Anitâhât wâtñe ekmai. ⁸ Yâhâ lok belângen manmainñe hâhiwin ninginñetâ biwinenñe orotok sâmap. Yawu gârâmâ Anitâhât wâtñan kinmunñe yanâmâ biwinenñe ki gemap. Yawu manmunñe mâtâp mañguningine sâp pâpñumai. ⁹ Otmu mem âlâlâ tuhunenekmaiân bâsok mumain. Yawu otmai tuhunenekmaiâke yamâ benñe Anitâñe nâñgâningimu hâmenenñe kinmap. ¹⁰⁻¹¹ Emelâk Yura nengât papatolipnenñe Yesu mem ge katne sâp mem âlâlâ tuhum ganñetâ hâhiwin kakñan manmâ muop. Yakât dopñeâk lohimbî belângen manmainñe nen mem ge katnenekne sâp mem âlâlâ tuhunenekñetâ hâhiwin kakñan manmâ bâsok bâsohâk mumain. Yawu gârâmâ Yesuhât wâtñan kinmâ yâkât âi ya memain yan lohimbî yañe nenekmâ Yesuñe mumuñambâ yahatmâ mâmâñe otyingimu âi memai nengât yawu nâñgâmai. ¹² Nenñe yengât nâñgâm âi mem hâhiwin kakñan manmain. Yawu manmain yakât huhopñe yeñe yâkâlen biwiyeñe kepeinñetâ manman kârikñahât pat kuyingimu mansai.

¹³ Emelâk lok âlâ umatñe tetewangimu den kulempuop ya yuwu tap.

“Yâkâlen biwinañe kepeim manban yakât nâñgâm ekuwan.”
Den yawu tap.

Lok yañe Kutdâhâlen biwinañe kepeioy yakât den ekuop. Yakât dopñeâk Kutdâhâlen biwinenñe kepeim ikñe den pat âlepñe lohimbî ekyongomain. ¹⁴ Otmu yâkâlen biwinenñe kepeim manmâ yâhânom otmuâmâ Anitâñe Kiristo mumuñambâ mem yahalop yakât dopñeâk yen orowâk mumuñambâ mem yahatnenekmu yâkât senñan kinnom. ¹⁵ Yakât nâñgâm manman âlepñahât bulâñe yengâlen teteyingiañgât nenñe hâhiwin kakñan Kutdâ hon bawangim ikñe den pat âlepñe kâsikum yingim gain. Otmu yeñe gurâ yawuâk den pat âlepñe ya sâp haok tuhunomai. Sâp haok tuhuñetâ Anitâñe ikñe engatñeâk otmâ lohimbî tihityeñe otmâ Kiristo hâñgângumu ge kawenenñan kinmu kuñetâ muop yakât nâñgânomai. Yakât nâñgâm lohimbî kinñitñe orowâkñe tâtâemâk yâkâlen biwiyeñe kepeim Anitâ heronñe nâñgâwangim mepaenomai.

¹⁶ Yakât nâñgâm umatñe topñe topñe teteningimawân biwinenñe ki gemap. Bulâñanâk nenñe hâhiwin kakñan manmâ yâhâm munom. Yawu gârâmâ hilâm ârândânâk Anitâhât Wâtñan mâmâñahât Heakñe biwi nâñgân nâñgânenñe mem hewewenñe tuhumap. ¹⁷⁻¹⁸ Sâp yiwerenñe yuâmâ Kiristo hon

bawaŋgim hâhiwin kakŋan mansain. Yâhâ hâmbâi sâp patoen Anitâŋe manman kârikŋan mem katnenekmu heroŋe kakŋan manmâ yâhâmbisâin. Yakât nâŋgâm manman kârikŋan mannom sâmbiwinenŋe galemahom manmâ yâhânom. Yâhâ umatŋe topŋe topŋe teteningimu hâhiwin kakŋan manmain yuâmâ sâp ki kâlep otmuâk pesuk sâwuap. Yakât nâŋgâm umatŋe girawuyaŋe kaknenŋan yâhâwuap yakât ki nâŋgâm ketet otmain.

5

Anitâŋe hâknenŋe âiŋe ningimu haŋgalakmâ manman kârikŋan mannom.

¹ Umatŋe girawuyaŋe kaknenŋan yâhâwuap yakât ki nâŋgâm ketet otmain yakât topŋe yuwu. Nenŋe hânân yuân kandi manmain. Anitâŋe selep kandi tuhum katnenekmu yan mansain yawu oap. Yawu gârâmâ manmâ yâhâm munom yanâmâ himbimân yâhâmunŋe hâknenŋe âiŋe ningimu menom yamâ emet kârikŋe tuhum katnenekmu yan manmâ yâhâmbisâingât dop. ²⁻⁴ Yâhâ hânân yu umatŋe topŋe topŋe teteningimu hâhiwin nâŋgâmainân mumuhât hâknenŋe ihiwe ihiwe otmap. Yawu gârâmâ mumunŋe kurihineneknomaihât nâŋgâm ketet otmain. Yâhâ Kiristoŋe âwurem gemu Anitâŋe hâknenŋe âiŋe mem ningimu haŋgalakmâ manman kârikŋan mannomgât nâŋgâmain. ⁵ Otmu Anitâŋe ikŋe orop manman kârikŋan manmâ yâhâmbisâin yakât nâŋgâm pat kuningiop. Yâhâ pat yakât bulâŋe ya ki menom sâmbiwi yâhâp otmaingât ikŋak Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge mem hewewenŋe tuhunenekmap. Yakât otmâ bulâŋanâk manman kârikŋan manmâ yâhânom nâŋgâmain.

⁶⁻⁸ Yakât nâŋgâmunŋe biwinenŋe ki orotok sâmap. Bulâŋanâk hânân yu manmâ Kutdâhât kapi himbimân tap ya ki ekmain. Yawu gârâmâ hân yu pilâm himbimân yâhâm Kutdâ orop mannomgât nâŋgâm biwinenŋe hikum manmain. Yawu manmâ umatŋe topŋe topŋe kaknenŋan yâhâmwân biwinenŋe ki orotok sâmap.

⁹⁻¹⁰ Hâmbâi sâp patoen nen kerekŋe Kiristohât senŋan kinmunŋe otmain memain ya ekbuap. Ekmu ârândâŋ otbuap me ki ârândâŋ otbuap yakât dopŋan den sâmbâreningim amboŋan amboŋan matŋe kâpekningiwuap. Yakât otmâ yuwu nâŋgâmain. Hânân yu torokatmâ mannom me mum himbimân yâhânom yakât ki nâŋgâmain. Yâhâ biwinenŋe Kutdâhâlen kepeim hoŋ bawaŋgim manmunŋe nenekmu ârândâŋ olâkgât nâŋgâmain.

Lok yengât kut patyehâhâlâk ki nâŋgâmunŋe yahatbuap.

¹¹ Yawu otmâ Kutdâ ewe katmâ mansan. Yakât otmâ lohimbine den pat âlepne nângânetâ bulâne olâkgât den tân tânjâk ekyongom engatyeñan geman. Anitâhâlen biwinane tiñâk kepeim tem lâuwanjim gan yakât nângânihimu ârândân otmâp. Otmu yen gurâ yawuâk nângânihiñetâ ârândân oap yakât nângâm biwinane mem mansan. ¹² Yamâ benne nângânihiñetâ yahalâkgât ki nângâman. Yâhâ lok nombotñane gurâ lok âlâ me âlâhât kut patyene nângânetâ yahatmap yâhâk buku otyingimai. Yawu otmai yan buku ya yengât biwiyeñan girawu tap yakât ki nângâmai. Lok yawuyane yengâlen taka nâhât sâmbâlenomai. Yawu otnomai yan nâne Kiristo hoñ bawanjimune umatne âlâlâ tetenihihimu Anitâne tihitne otmâp yakât ekyongonomai. ¹³ Otmu umatne topne topne tetenihihimu hâhiwin kakñan manman yan kârihem kinmâ Kiristohâlen biwinane tiñâk kepeim âi tuhum hoñ bayingiman. Sâp yan lok nombotñane nekmâ nâhâtne “Biwiñe hâlim otmu yu oap,” yawu sâmai. ¹⁴⁻¹⁵ Kiristone lohimbikerek wawaenenekmâ nengât tosa mem kaweneneñan kinmu Anitâne betgumu kuñetâ muop. Yakât otmâ betgumu kuñetâ muop yan nen gurâ tosaneneñahât matne sâmbâ Anitâne betnongomu nongoñetâ muwin yawu olop. Otmu Kiristo mumuñambâ mem yahatmu manman kârikñahât mâtâp mem teteningiop. Yawuhât otmâ tihitnenne otmâp. Yakât nângâmunnne bulâne otmu nenñahât nângâmunnne gemu yâkât tem lâum hoñ bawanjim mannom. ¹⁶ Emelâk Kiristohâlen biwinenne ki katbin yan nângân nângânnenneâk watmâ lok yengât kut patyeneñahâlâk nângâmunnne yahatminiop. Yawu otmâ Kiristohât nângâmunnne tânjât otminiop. Yawu gârâmâ yâkâlen biwinenne katbin yapâek yâkât biwiñan girawu tap ya nângâmain. ¹⁷ Yâhâ lok âlâ me âlâne Kiristohâlen biwiyeñe katmai yan mem hewewenñe tuhuyekmu biwiyeñambâ nângân nângân bâlene tetemap ya bet pilâmai. Bet pilâñetâ biwi nângân nângânyene mem pâronñe pilâyingimu nângân nângân âlepne biwiyeñambâ tetemu watmai.

Anitâne kaok nângâningim tosanenne pilâningimâp.

¹⁸⁻¹⁹ Anjoân nen kerekne Anitâhât nângâmunnne gemu betbanjim gamunnne nângâm bâleningiminiop. Yawu gârâmâ ikne engatneâk otmâ wawaenenekmâ Kiristo hângângumu ge sârenerenekmâ kaweneneñan kinmu kuñetâ muop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenne katmunne nengât kaok nângâningimâp. Kaok nângâningim yan Kiristone nengât otmâ muop yakât nângâm tosanenne pilâningimâp. Otmu lohimbik belângen manmai ya den pat âlepne yu ekyongonehât sâmbâ ningiop. Yawu gârâmâ yâk yengâlen ari ekyongomunnne Kiristohâlen biwiyeñane kepeñetâ yâk gurâ yawuâk kaok nângâyingiwuap.

20-21 Anitâñe Kiristo hângângumu ge koko salehâk manop. Yamâ benñe nengât toсахât otmâ kawenenñan kinmu kuñetâ muop. Yakât otmâ nenñe Kiristo orop biwinenñane kepeiakmâ konohâk otmu manmain yan Kiristonje nengât toсахât otmâ muop yakât nâñgâm kaok nâñgâningimap. Kaok nâñgâningim nenekmu ikñe nanñe baratñe bulâñe otmâ koko salehâk mansain. Otmu yeñe yawuâk Kiristo orop biwiyenñane kepeiakmâ konohâk otmu manñet sâm ikñe sâtgât otmâ ekyongoin.

6

¹ Anitâñe ikñe enñatñeâk otmâ yen orop wawaenenekmâ mâmâñe otningimu manman âlepñahât bulâñe teteningimu manmâ gain. Bulâñe yawuâk teteyiñgimu manmâ yâhâñetgât nâñgâmain. ² Yâhâ emelâk Anitâñe poropete âlâ den ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Emelâk nâñe manman bâlenjahât pañgonâmbâ meyekmâ tihityeñe otbomgât sâp katban ya yiwerenñe teteap. Yakât otmâ ulitnohoñetâ tânyongowom.”

Den yawu tap yakât yuwu sâmune nâñgâñet. Sâp kalop ya yu teteap. Yakât otmâ ulitguñetâ manman bâlenjahât pañgonâmbâ meyekmâ tihityeñe otbuap.

Kiristohât tem lâuwangim biwinenñe galemahom mannom.

³ Nenñe Kiristohât den pat âlepñe lohimbî kâsikum yiñgimain yan nengât nep ekñetâ bâlemu den ya betbañgimai sâm biwinenñe galemahomain. ⁴ Otmu yeñe nengât “Bulâñanâk Anitâhât hoñ bawañgim târârâk manmai,” yawu sâñetgât nenñe yuwu otmâ hoñ bawañgim nep memain. Lohimbî belângen mansaiñe mâtâp mañguningim mem âlâlâ tuhunenekñetâ mâtâpgât pâpgum hâhiwin kakñan manmâ Anitâhâlen biwinenñane kepeim manmâ gain. ⁵ Kiristohât den pat âlepñe ekyongominiwin yan lohimbî nombotñane nâñgâm kuk otmâ mem âlâlâ tuhunenekmâ nongom pâi emetñan katnenekñetâ tatbin. Otmu yapâ holañnenekñetâ ge âi meminiwinân sâp âlâen omoñe ki iminiwin, me sâp sâsâñan sot ki neminiwin. Yawu otmâ âi hâhiwin kakñan tuhum gain. ⁶ Otmu Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otningimu yuwu otmâmain. Manman girawu manmunñe Anitâñe nenekmu ârândâñ otbuap yakât topñe nâñgâm heñgeñgum biwinenñe galemahom uwawapñe bia manmain. Lohimbî nombotñane mem bâlenenekñetâ yakât matñe ki kâpekyiñgimain. Yawu otmâ lohotñan otyiñgim mem buku tuhuyekmain. ⁷ Otmu Anitâhât wâtñan kinmâ den kâsikum yiñgimunñe nâñgâñetâ bulâñe otmap. Yawu otyiñgimunñe nengât nâñgâm Anitâhât tem lâum hoñ bawañgim mansai

nângâmai. Hoŋ bawanŋim manmain yan Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmap. Yawu otmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otningimu lohimbi ekyongomunŋe orotmeme bâleŋe betbanŋim yâkâlen biwiyenŋe katmai. Otmu lohimbi belângen manmainŋe mâtâp maŋuningine sâm otmai yan ki lohotŋe otmain. ⁸ Lohimbi nombotŋaŋe nângâningiŋetâ yahatmap. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ nângâningiŋetâ gemap. Nombotŋaŋe mepaenenekmai. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ den belângen sâm bâleningimai. Nenŋe den bulâŋe ekyongomain yan nengât lok perâkŋe sâmai. ⁹ Lohimbi nombotŋaŋe nengât lok kutdâ sâmai. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ lok inŋe sâmai. Mesek sâtŋan kinmain yan lok nombotŋaŋe nenekmâ getek munomai sâmai yamâ benŋe belângen wâtneŋe tiŋ tiŋ sâmu manmunŋe nenekmâ pârâk pilâmai. Otmu umatŋe âlâlâ teteningimap yan Anitâŋe kuwiknenekmu hâmenenŋe kinmap. ¹⁰ We bâle nângâmain yamâ biwinenŋe heronŋe otmap. Lohimbi nombotŋaŋe nenekmâ lok umburuk sâmai. Yawu gârâmâ lohimbi kiŋgitŋe orowâk den kâsikum yinŋimunŋe manman âlepŋahât bulâŋe topŋe topŋe yenŋâlen tetemap. Bonŋanâk senŋe âlâlâ ki tatningiap. Yawu gârâmâ Anitâŋe himbimân yâhâ mannomgât pat kuniŋiop.

¹¹ Bukulipne, yuwu sâmune nângâŋet. Nângân nângân âlâlâ biwinan tatmap ya âlâ ki kurihian. Nângân nângân ya kerek sâm tetem ekyongoan. ¹² Yeŋe nine nanne baratne yawu mansai yakât otmâ biwinanŋe kepeiyekmâ mansan. Yâhâ yeŋeâmâ biwiyenŋe ki kepeinekmâ mansai. ¹³ Yakât nângâm biwinenŋaŋe kepeiakmâ mannehât nanŋan.

Lohimbi belângen manmai ya orop biwinenŋaŋe ki hikuakmâ nângân nângânyenŋe watnom.

¹⁴⁻¹⁵ Yeŋe lohimbi belângen mansai ya orop biwiyenŋaŋe hikuakmâ nanŋanŋim tânahonomaihât dop âlâ ki tap. Anitâŋe yen yekmu ârândâŋ olâkgât târârâk manmai. Yâhâ belângen mansainŋeâmâ kiŋgoŋ maŋgoŋ manmai. Yeŋeâmâ Laninŋe Amboŋe, Kiristo, yâkâlen biwiyenŋaŋe kepeim tem lâuwanŋim manmai. Yâhâ lohimbi belângen manmai yâkŋeâmâ Omoŋ Amboŋe, Satan, yâkât tem lâuwanŋim manmai. Yawu gârâmâ topyeŋeâmâ ikŋiâk ikŋiâk tap. Yakât otmâ yâk orop biwiyenŋaŋe ki hikuakmâ tânahonomaihât den yu ekyongoan. ¹⁶ Nenâmâ yen orop Anitâ Manman Amboŋahât opon kâmbukŋe yawu mansain. Yakât Anitâŋe den âlâ yuwu sâop.

“Nâŋe nine lohimbi orop tatmâ tihityenŋe otmâ yâhâwom. Tihityenŋe otmune nâhât komot otmâ Anitâ Awoŋnenŋe sâm mepaenekmâ yâhâmbisâi.”

Den yawu sâop. Ambonenŋe Anitâŋe hohetnenŋan tatmâ tihityenŋe otmap. Yakât otmâ pâku lohimbi hohetyenŋan tatmâ

yâk orop biwiyenaje hikuakmâ mannomaihât dop âlâ ki tap.
 17-18 Anitâje den âlâ yuwu sâam ikje lohimbî ekyongop.

“Pâku lohimbîje orotmeme kinjon manmai. Yakât otmâ yeje yâk yengât orotmeme kinjon ya pilâm ga yejeâk manjet. Yejeâk mannomai yanâmâ nine nanne baratne sâam meyekbom. Meyekmune yeje gurâ Awojnenje sâam nâhâlen torokatjetâ orowâk tatnom. Anitâ Wâtgât Ambojaje den yawu sâop.”

7

¹ Bukulipne, yuwu sâamune nângâjet. Anitâje nine nanne baratne sâam menenekmu orowâk tatmunje tihitnenje otbuap yakât pat kuningiop. Yakât nângâm ewewangim yakât senjan koko salehâk manne sâam orotmeme bâlene pilânom. Otmu nângân nângân âlâ me âlâje biwinenje mem bâleningimap ya gurâ pilânom.

Pauloje Korinti yengât biwi hero nângâyinjiminiop.

² Nâje yengâlen puwâk takawan yapâek ki kâityongom manmâ gan. Me yengâlen gâtje âlâ me âlâ ki mem bâleyekmâ gan. Me den kâsikum yingim gan ya nângâm lok âlâ me âlâje Kiristo ki betguwi. Embânâmbâek yawu manmâ gan. Yakât otmâ yeje biwiyenaje nâ orop kepeiakmâ kaok nanjangim mannehât nanjan. ³ Yâhâ yengâlen gâtje nombotjaje nâhâitje “Mem bâlenenekmâ mansap,” nângâmai. Yawu nângâmai yamâ den ekyongoan yu nângâjetâ biwiyenan hâuâkgât ki yan. Bulâjanâk biwinaje kepeiyekmâ manmâ gan. Yakât otmâ sâp kâlep ki otmuâk mumbom, me torokatmâ manmâ yâhâwom yamâ biwinaje yuwuâk kepeiyekmâ manmâ yâhâm mumbom. ⁴ Emelâk den ekyongomune nângâwi ya watmâ gai yakât Titoje eknohomu nângâmune biwine huruj sâop. Yakât otmâ nângân nângân âlâlâ biwinaje yengât nângâman ya pahâk ekyongoan. Yakât otmâ sâp yiwerenje umatje âlâlâ kaknan yâhâmu mansan yuân yengât nângâm biwi hero otmâ mepaeyekmâ mansan. Mepaeyekmâ yengât den pat buku nombotje ekyongoman.

⁵ Yawu gârâmâ Toroa kapi pilâm Makeronia hân yuân takawin sâp yapâek lohimbî belângen manmainje mâtâp manguningine sâam mem âlâlâ tuhunenekjetâ umatje kakjan manmâ gain. Otmu Titoje yengât ki eknohop yan yengât gorânihimu biwine orotok sâamu manban. ⁶ Yawu gârâmâ biwinenje orotok sâamu manmain yan Anitâje mem hewewen tuhunenekmâ mem biwi sânduhân katnenekmap. Yawu otmâ Titohât mâtâp mewangimu nâhâlen taka yengât den pat eknohom yan biwine mem hewewen tuhuop. ⁷ Otmu emelâk den ekyongowan ya nângâjetâ biwiyenan hâumu tepyeje nângâm

kaok nângânihiyai. Yakât otmâ lok nombotņane sâm bâlenihiwi ya kâpekyiņgim sârerenekbi yakât den pat Tito ekuņetâ biwiņe huruņ sâop. Otmu yâkņe taka den pat ya eknohomu biwine huruņ sâmu heroņe dondâ nângâyiņgian.

8-9 Pepa kulemgum katyiņgiwan ya sâlikuņetâ biwiyeņan hâumu tepyeņe bâleop. Yakât den pat eknohomu nângâmune umatņe olop. Yawu gârâmâ tepyeņe bâleop yapâek kuwihakmâ tâņ tâņâk manmâ gai. Yawu otmâ sâp yuâmâ tep bâle kakņan ki mansai. Yakât nângâm tepne heroņe nângâyiņgim emelâk pepa kulemgum katyiņgiwan yakât nângâmune ki umatņe oap. Bulâņanâk angoân tep bâle kakņan katyekban. Yawu gârâmâ Anitâņe nângâyiņgimu kuwihakmâ tâņ tâņâk manmâ gam manman bâleņahât mâtâwân ki kioņbi. ¹⁰ Yeņe tep bâle nângâwi yamâ kuwihakmâ manman kârikņahât mâtâp ya watmâ gai. Yakât nângâmune ki umatņe oap. Yâhâ lohimbi belângen manmaiņe tep bâle nângâmai yan biwiyeņe ņasin otmu hiliwahonomaihat mâtâp watmai. ¹¹ Angoân tep bâle kakņan katyekban. Yakât otmâ yeņe aņulakmâ yaņak eweakbi. Yawu gârâmâ Anitâņe wawaeyekmâ umam sâyiņgiâkgât nâhât den tem lâum in yawu lok ya den sâm hârewaņgim matņe waņbi. Yakât otmâ lok yaņe otmu bâleop yâkât tosaņe yen ki meyeksap. Yakât otmâ Anitâņe nângâmu ârândâņ oap. Otmu nâku yawuâk nângâyiņgian.

¹² Anitâ biwinenņe ekmapņe nekmu ârândâņ olâk sâm den kulemgum katyiņgiwan. Lok âlâņe bukuņe âlâ mem bâlemu kuk olowot yâk yetgâlâk nângâm ki kulemgum katyiņgiwan. Angoân yeņe biwiyeņane nâhât nângâm manminiwi yakât gulipyongomap sâm den yawu kulemgum katyiņgiwan. Den katyiņgiwan ya sâlikum nângâwi yan biwiyeņe nâhât nângâm gaminiwi ya keterakyiņgiop. ¹³ Yakât den pat Titonņe taka eknohomu nângâmune biwine huruņ sâmu mansan.

Otmu yeņe buku otbaņgiņetâ heroņe nanņanņiwi yakât den pat gurâ eknohomu nângâm tepne heroņe oap. ¹⁴ Emelâk yeņgâlen ki takaop yan yeņe Kiristohâlen biwiyeņane kepeim manbi yakât nângâyiņgimune yahatmu ekuwan. Otmu yeņgâlen takaop yan yeņgât den ekuwan ya yawuâk manmâ buku otbaņgiwi. Yakât nângâmune biwine ârândâņ oap. Embâņâmbâek den bulâņe kâsikum yiņgim gan. Otmu nângâyiņgimune yahatmu Tito ekuwan ya yawuâk bulâņe ekuwan. ¹⁵ Otmu pepa kulemgum katyiņgiwan ya mem taka tiripyongomu sâlikum nângâm buku otbaņgiwi. Yawu otmâ Anitâ ewe katmâ nâhât den ya tem lâuwi. Emelâk yeņgâlen takamu nanņanņiwi. Yawu gârâmâ yen pilâyekmâ taka penenihiop ya wangim yapâek yeņgât dondâhâlâk nângâyiņgim mansap. ¹⁶ Nâhât den nângâm tem lâuwi yakât

otmâ yeŋe kârihem kinnomai yakât biwi yâhâp ki oan. Yakât otmâ nângâmune tepne herone oap.

8

Tepyene hewewen otmu tewetsenye menduhuwi.

1-2 Kiristohât komot Makeronia hânân manmâ arai ya yeŋgât den pat sâmunen nângânet. Yâk yeŋgâlen umatne topne topne teteyiŋgimu yapâ gâtne senye âlâlâhât pâinmâ manmâ gai. Yawu manmâ gaiâke yamâ benye Anitâ ikjahâk nângâyiŋgim tihityene otmâ biwi herone kakjan katyekmu manmâ gai. Otmu Yerusalem kapi ambolipne yeŋgâlen umatne teteap yakât den pat ekyongomune tepyene hewewen otmu biwi konohâk otmâ tewetsenye menduhuwi. ³ Tewetsenye menduhuwi yan yeŋe eŋatyeneâk otmâ tipine tatiŋgiop yapâ gâtne ewetâek katbi. Nângâmune yawu olop. ⁴ Otmu nâne mâtâp meyiŋgimune Kiristohât komot tânyongonomaihât âinohowi. ⁵ Âinohonetâ nângâyiŋgimune menduhuwi. Yawu otbi yamâ Kutdâhâlen biwiyenye kepeim Anitâ tem lâuwangiŋ gamai yakât otmâ tewetsenye ya menduhum katiŋgiwi.

⁶ Yakât otmâ kândikum emelâk Titone yeŋgâlen taka Yerusalem kapi ambolipne yeŋgât den pat ekyongomu tepyene nângâyiŋgim tânyongone sâm tewetsenye menduhuwi. Yâhâ âlâkuâk yeŋgâlen taka mem hewewen tuhuyekmu tewetsenye bunewâk menduhum katnetâ mem ariwuap. Yakât otmâ âi yu sâm waŋsan. ⁷ Yeŋe Kiristohâlen biwiyenye tiŋâk kepeim manmâ gamai. Yakât otmâ mâmâne otyiŋgimu manman âlepnhât bulâne teteyiŋgimu hewewen otmâ hoŋ bawangiŋehâlâk nângâm manmai. Yawu otmâ nângân nângânyene holaŋakmu yâkât den pat âlepne hewewenâk ekyongonetâ bukulipyenye nângânetâ âilongo otmap. Otmu nen orop biwiyenye kepeiakmâ konohâk otmu naŋgaŋgimain. Yakât otmâ yeŋe tewetsenye bunewâk menduhunomaihât naŋgan.

8-9 Kiristohât komot Makeronia hânân manmâ araiŋe Yerusalem kapi ambolipne yeŋgât den pat nângâm tepyene nângâyiŋgim emelâk tewetsenye menduhum katiŋgiŋetâ tap. Yâhâ yeŋe Yerusalem kapi ambolipne yeŋgât tepyene yawuâk nângâyiŋgim mansai me bia sâm yakât nângâm tan. Yawuâk nângâyiŋgim mansai otmuâmâ tewetsenye âlâkuâk menduhonetgât naŋgan. Yakât yuwu sâmunen nângânet. Anjoân Kiristone âwâne orop himbimân âilongo tatminiowot. Yawu gârâmâ ikjahâk lohimbî kerek wawaenenekmâ hânân ge lok otmâ manmâ kawenenjan kinmu howanân kuŋetâ muop.

Yawu manmu kuŋetâ muop yakât huhopŋe nenŋeâmâ himbimân yâhâ manman âilonŋoân manmâ yâhâmbisâin. Yeŋe emelâk Kiristohât topŋe nânŋâm henŋenŋuwi. Yakât nânŋâm tewetsenŋe in yawu menduhunŋet sâm ki kendâyinŋiwom.

¹⁰ Yawu gârâmâ âi yukât biwinambâ teteap ya ekyongomune nânŋânŋet. Kândikum emelâk Kiristohât komot kapi nombotŋe tatmâ araiŋe tewetsenŋe ki menduhuwi yan yeŋe sâm tepyeŋe hewewenŋ otmâ in yawu tewetsenŋe menduhuwi. Tewetsenŋe menduhuwi yamâ ki dopŋan oap. Yakât otmâ yâhâpŋeâk menduhunomai yanâmâ âilonŋo otbuap. ¹¹ Kândikum topŋe katmâ tepyeŋe hewewenŋ otmu tewetsenŋe menduhuwi. Emelâk otbi yakât dopŋeâk otmâ tewetsenŋe menduhunŋetgât nanŋan. ¹² Yawu otne sâm yan tewetsenŋe tatyinŋiap yakât dopŋanâk menduhum katŋetâ Anitâŋe nânŋâyinŋimu ârândânŋ otbuap. Yâhâ pato ki tatyinŋiap yaŋe âlâhât pâinmâ tâtâemâk katne sâm otnomai yakât ki nânŋâmap. ¹³⁻¹⁴ Otmu Yerusalem kapi ambolipŋaŋe hâk sânduhân manŋetgât iri sikumyeŋe pato kâsikum yinŋim yeŋe umatŋe kakŋan manŋetgât ki yan. Sâp yiwerenŋeâmâ yâkŋe senŋe âlâlâhât umburuk manŋetâ yeŋe hop sambe kakŋan mansai. Yakât otmâ senŋe âlâlâ tânyongonŋetgât nanŋan. Yâhâ gâmâlâk umatŋe âlâ yenŋâlen tetewuap yanâmâ yâku tânyongonomai. ¹⁵ Yakât yuwu sâmune nânŋânŋet. Emelâk Yura nengât tâmbâlipnennŋaŋe lok ki manmaiângen ari manminiwi. Sâp yan Anitâŋe sâmu sot âlâ, kutŋe mana sâm, omoŋânâk ârândânŋ himbimâmbâ geminiop. Ge hânân tatmu hâwurum yan kâsikum dop konohâk anŋiminiwi. Yakât den pat Mosenŋe kulempuop ya yuwu tap.

“Lohimbi nombotŋaŋe mana dondâhâlâk hâwurum katbi ya bukulipyenŋe kâsikum yinŋiwi. Kâsikum yinŋiwi yakât otmâ bukulipyenŋe nombotŋaŋe mana getek hâwurum katbi ya gurâ dopyenŋan olop.” Den yawu tap.

Titonŋe Korinti yenŋâlen ariwuap.

¹⁶ Anitâŋe biwinenŋe mem hewewenŋ tuhumu yengât nânŋâyinŋim gamain yakât dopŋeâk Titohât biwiŋe mem hewewenŋ tuhumu yengât nânŋâyinŋimap. ¹⁷ Yakât otmâ ki ekuwan yan ikŋe enŋatŋeâk otmâ yenŋâlen tohowom sâm biwiŋe hikuop. Yakât nânŋâm Anitâ mepaeman. ¹⁸⁻¹⁹ Otmu bukunenŋe âlânŋe Kiristo hoŋ bawaŋim yâkât lohimbi kapi tete manmâ arai yenŋâlen ari den kâsikum yinŋim manmu nânŋâwanŋiai. Yawu gârâmâ Yerusalem kapi ambolipŋe yengât tewetsenŋe menduhum katŋetâ tap ya yâk orop mem ari yinŋinomgât sâwi. Yakât otmâ nânŋe hewewenŋ otmâ bukunenŋe ya Tito orop hânŋânyotgomune yenŋâlen taka tewetsenŋe mendomawot. Otmu yakât kakŋan nâ orop

penañgiakmâ tewetsenñe ya mem ari Yerusalem kapi ambolipñe yinginom. Yingimunñe lohimbi kingitñe orowâkñe Kutdâ heronñe otbañgim mepaenomai. ²⁰⁻²¹ Nâñe uwawapñe bia manmune Anitâñe nekmu ârândân olâkgâlâk nâñgâman. Yawu manmune bukulipnañe gurâ ki nâñgâm bâlenihinomai. Lohimbi nombotñañe nâhâitñe “Tewetsenñe gulipguap,” sâm nâñgâm bâlenihimaihât tewetsenñe pato menduhunomai ya âlepñe galemgum henñeñuwom.

²² Yakât otmâ lok kalimbu hângânyongomune takanomai. Yâhâ lok bukunenñe kalimbuñe yâkât yuwu sâmune nâñgâñet. Yâhâmâ biwiñe hewewenñe otmu âi topñe topñe mem Kiristohât komot hon bayingimu ekñetâ ârândân otmu mansap. Otmu yeñe tewetsenñe yu menduhunomai yakât nâñgâm enñat yâhâp ki otmap. Yakât otmâ tânnongoweâk nâñgâmap. ²³ Otmu nâmâ Tito orop tânahom yen hon bayingim manmait. Yâhâ bukuyâhâtñe yuñe Kiristohât komot ya yeñgât sâtgât otmâ tânnongom mansawot. Yawu tânnongomawot yakât nâñgâm lohimbi dondâhâlâkñe Kiristo mepaemai. ²⁴ Yeñe Kiristohâlen biwiyeñañe kepeim manmâ gai yakât nâñgâmunñe yahatmap. Yawu otmâ yeñgât den pat ya Kiristo komot yuân mansai ekyongoman. Yawu gârâmâ bukulipne yu hângânyongomune yeñgâlen takanñetâ mem buku tuhuyeknomai. Mem buku tuhuyeknomai yakât kakñan âwurem ari bukulipyeñe yakât ekyongonñetâ nâñgânomai. Nâñgâm nâhâitñe “Korinti yeñgât bulâñanâk sâmapi,” sânomai.

9

Paulonñe Korinti yeñgât nâñgâmu yahalop.

¹ Kiristohât komot Yerusalem kapiân mansai ya tânyongone sâm tepyeñe hewewenñe otmu tewetsenñe menduhum katñetâ tap. Yakât otmâ in yawu katmâ metenñet sâm ki sâyingian. ² Emelâk tepyeñe hewewenñe otmu tewetsenñe menduhuwi yakât nâñgâm Makeronia hânân Kiristohât komot tai ya yeñgât senyeñan mepaeyekmâ yuwu sâm ekyongowan. “Kândikum emelâk Kiristohât komot Korinti kapiân mansaiñe Yerusalem kapi ambolipñe yeñgât tepyeñe nâñgâm tewetsenñe nombotñe menduhum katñetâ tap. Yâhâ sâp yuâmâ bâiñe menduhum katnomosai. Yakât otmâ yeñe gurâ tewetsenñe menduhum katñetâ takaek sâm mambotyngim tai.” ³⁻⁴ Den yawu ekyongowangât yeñe tewetsenñe ki menduhum katñetâek Makeronia ambolipñe orop yeñgâlen pârâk sânsânâk takanom yan anjulaknomai. Otmu nâhâitñe “Imbiâk kâitnongop,” sâñetâ nâ gurâ yawuâk anjulakbom. Yâhâ yuwu anjulakmaingât bukulipnenñe yu angoân hângânyongomune yeñgâlen takanomai. ⁵ Emelâk

yeŋe tewetsenŋe katmunŋe ariwuap sâŋ den hikum katbi. Yakât otmâ yeŋgâlen taka mem hewewenŋe tuhuyekŋetâ menduhum katŋetâ dopŋan otbuap yakât kakŋan ninak takawom. Takawom yan tewetsenŋe menduhum katŋetâ tatbuap ya ekmâ yeŋe tepyeŋe hewewenŋe otmu menduhuwi nâŋgâwom.

Topŋe yuwuhât Anitâŋe lâ tâpyongomap.

⁶ Yeŋe tepyeŋe hewewenŋe otmu tewetsenŋe tânyongonomai yanâmâ Anitâŋe senŋe âlâlâ lâ tâpyongowuap yakât nâŋgâm den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Lok âlâŋe nep tipiŋe tuhummot sâŋetbuap yakât yakât bulâŋe getek membuap. Yâhâ lok âlâŋe nep pato tuhummot sâŋetbuap otmuâmâ bulâŋe kiŋgitŋe orowâk membuap. ⁷ Yâhâ lohimbiŋe tep hero kakŋan manmâ nembe kalem otyiŋgimai yamâ Anitâŋe nâŋgâyiŋgimap. Yakât nâŋgâm yeŋe biwiyenjahât topŋe ikŋeâk ikŋeâk nanŋangimaimot yakât dopŋan tewetsenŋe katnomai. Otmu tewetsenŋe katnomai yan hâkâŋ kakŋan ki katnomai. Me bukulipyenŋe yeŋgât senyeŋan kinmâ tewetsenŋe tipiŋe katŋetâ yâkŋe yekŋetâ anjolakmai nâŋgâm “Tewetsenŋe ombetâek katnom,” yawu ki nâŋgânomai. ⁸ Anitâŋe wawaeyekmâ lâ tâpyongowuapgât dop tap. Yakât nâŋgâm buku nombotŋe yekmâ tepyeŋe hewewenŋe otmu nembe kalem otyiŋgim tânyongone sâŋ ki pâpŋonomai. Tânyongonŋetâ nombotŋe yeŋan tatbuap yan âlepŋe dopyenŋan otbuap. ⁹ Emelâk lok âlâŋe lohimbi nembe kalem otmai ya yeŋgât nâŋgâm den yuwu kulempuop.

“Lohimbiŋe senŋe âlâlâhât umburuk manmai yekmâ tepyeŋe hewewenŋe otmu tânyongomai. Yakât nâŋgâm Anitâŋe lok yawuya yeŋgât nâŋgâyiŋgim tihityenŋe otbuap.” Den yawu tap.

¹⁰ Otmu yeŋe tepyeŋe hewewenŋe otmu lohimbi senŋe âlâlâhât umburuk manmai ya tânyongonŋetgât Anitâŋe lâ tâpyongomap. Yakât otmâ den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Âi nep mem sâŋet tuhummot sâŋetbuap yan Anitâŋe lukulemu bulâŋe kiŋgitŋe orowâk tetemap. Yakât dopŋeâk yeŋe lohimbi nombotŋe nembe kalem otyiŋginomai yan lâ tâpyongomu lohimbi sesenŋâ tânyongonomaihât dop. ¹¹⁻¹² Otmu Kiristohât komot nombotŋe senŋe âlâlâhât umburuk mannomai yakât den pat ekyongomune nâŋgâŋetâ tepyeŋe hewewenŋe otmu tânyongonomai yan Anitâ mepaenomai. ¹³ Otmu yeŋe Kiristohât den pat âlepŋe ya nâŋgâm biwiyenŋan katmâ yâkâlen biwiyenŋe tiŋâk kepeim manmâ gai. Yawu manmâ tepyeŋe hewewenŋe otmâ tânyongonomai yan yeŋgât nâŋgâm “lohimbi kalemyenŋe orop,” sâŋ yakât Anitâ mepaenomai. ¹⁴ Anitâŋe ikŋahâk lâ tâpyongom mem hewewenŋe tuhuyekmu

tányongonomai yakât otmâ yâkņe yeņgât nâņgâm Anitâ ulitgunomai. ¹⁵ Anitâņe nanņe Yesu Kiristo hâņgâņgumu giop. Nanņahât nâņgâm hop sambe lâ tâpņongomap. Yawu otmap yakât otmâ orowâk mepaem mannom.

10

Pauloņe sârereakmâ ekyongop.

¹⁻² Bukulipne, yuwu sâmunne nâņgâm nâ ewe katneknomai. Kiristoņe hânân yu huruņ huruņ manmâ lohimbi lohotņan otyiņgiminiop. Lohotņan otyiņgiminiop yawuâk nâņe yen otyiņgiman. Yawu gârâmâ yeņgâlen gâtņe lok nombotņane nâhât yuwu otmap sâmai. “Yâkņeâmâ lokgât nâņgân nâņgân perâkņe ya watmâ den eknongomap. Kâlepņehen ari manmap yan den kâlâpņe orowâk katningimu takamap. Yâhâ orowâk tatmain yanâmâ den lohotņan eknongomap.” Yawu sâmai. Wongât otmâ nâhât den belâņgen sâmai? Nâņe yeņgâlen taka lohimbi senyeņan kinmâ den kâlâpņe orowâk sâyiņgiwomgât nanņai me? Ya otbomgât dop tap. Yamâ yeņe ewe katneknomaihât nâņgâm lohotņan ekyongoman. ³ Bulâņanâk lohimbi hârok yeņgât biwiyenambâ nâņgân nâņgân âlâlâ tetemap ya yawuâk biwinambâ tetemap. Yamâ benņe nâņe lohimbi eņgatyenān geman yan lokgât nâņgân nâņgân ki watmâ eņgatyenān geman. ⁴⁻⁵ Nâņeâmâ Anitâhât wâtņan kinmâ Kiristohât den pat âlepņe lohimbi belâņgen mansai ya ekyongoman. Otmu Anitâhât biwiņan nâņgân nâņgân âlâlâ tatmap ya Wâtgât mâmâņahât Heakņe mem biwinan katmu lohimbi nombotņane den kakņan sahaņgimai ya kâsikum yiņgimune nâņgâņetâ keterakyiņgimap. Otmu lohimbi nombotņane yeņahât nâņgâņetâ yahatmu nâņgân nâņgân âlâlâ biwiyenambâ tetemap ya watmai. Yawu otmâ Anitâhât den yakât nâņgâņetâ gemap. Yâk gurâ yawuâk Kiristohât den pat ekyongomune nâņgâņetâ bulâņe otmu yâkâlen biwiyene katmâ tem lâuwāņgimai. Yawu otmâ lokgât nâņgân nâņgân yakât nâņgâņetâ tâņât otmap. ⁶ Otmu yeņe yâkâlen biwiyenāņe tiņâk kepeim tem lâuwāņgim manņetâ taka yekbom. Sâp yan lohimbi nombotņane ândâpyeņe kârikņe otmâ nâhât den pilâmai yamâ sâm hâreyiņgimune matņe yiņginomai.

⁷ Yeņe lok âlâ me âlâhât kut patyeņe nâņgâņetâ yahatmap. Yawu otmai yakât nâņgâmune ki ârândâņ oap. Yeņgâlen gâtņe lok nombotņane nenņe Kiristohât sâtgât otmâ den kâsikum yiņgim mansain nâņgâm yeņahât nâņgâņetâ yahatmap. Otmu nâ gurâ yawuâk Kiristohât sâtgât otmâ den kâsikum yiņgim mansan nâņgâman. Yakât otmâ yâkņe yeņahât nanņaņgimai yawuâk nâhât nâņgânihimbâi. ⁸ Kutdâņe ikņe sâtgât aposolo katnekmu âi meman. Âi mem ikņe komot hânņan kulemņan

manmâ arai ya yengâlen ari den kâsikum yingiman. Den kâsikum yingimune nângânetâ keterakyingimu manman âlepñahât bulâñe teteyingimu mansai. Yakât nângâmune yahatmu yengât den pat lohimbî ekyongoman. Yâhâ biwi nângân nângân yeñe mem hâlim tuhuyingiman sâmb Kiristohât den ya tâñ tâñâk kâsikum yingiman. Âi yawu meman yakât otmâ takawom yan lok nombotñe sâmb bâlenihimaiñe anun nihinomaiñhât dop ki otbuap. ⁹ Yâhâ den kulemgum katyngian yu sâlikum nângâm ki gorâyngiwuap. ¹⁰ Otmu yengâlen gâtñe lok nombotñeñe nâhât yuwu otmap sâmbai. “Kâlepñehen ari manmâ den kâlâpñe orowâk kulemgum katningimu takamap ya sâlikum nângâmune sâtñe kârikñe otmap. Yâhâ takamu orowâk tatmain yan den lohottñan eknongomu nângâmune tâñât otmap.” yawu sâmbai. ¹¹ Nâñe kapi kâlepñehen manmâ den kâlâpñe orowâk kulemgum katyngiman. Yâhâ yengâlen takawom yan yawuâk otyngiwom. Lok sâmb bâlenihimai ya den yu ekyongonetâ nângânomai.

¹² Yengâlen gâtñe lok nombotñeñe bukulipyene yengât nângânetâ gemap. Yawu otmâ yehâhât nângânetâ yahatmu yeñe nângân nângân watmâ manmanyene ekñetâ ârândân otmu lok kunlipyene manne sâmb otmai. Yawu otmai yan otmâ tâpikgumai. Yakât otmâ yâkñe otmai yawu otbomgât ki nângâman. ¹³ Nâmâ Anitâñe âi sâmb nihiop yamâ yuwu. Kiristohât aposololipñe otmu hoñ bawalipñe nombotñeñe âi topñe katmâ den pat âlepñe lohimbî ekyongom gai. Lohimbî ya yengâlenâk âi torokatmâ tuhuwomgât ki sâmb nihiop. Nâmâ pâku lohimbîñe Kiristohât den pat âlepñe ki nângâmai ya yengâlen ari ekyongomune nângânomaiñhât âi sâmb nihiop. Yakât otmâ yengâlen taka topñe katmâ den pat âlepñe ya ekyongowan. Ekyongomune nângâm yâkâlen biwiyenâñe kepeim manmâ gai. Yakât otmâ yengât nângâmune yahatmu yengât den pat ya lohimbî ekyongoman. ¹⁴ Yâhâ nâñe yengâlen taka den pat âlepñe puwâk ekyongowan yan Anitâñe nâhât âi lukulemu bulâñe yengâlen teteop. ¹⁵ Yâhâ yengâlen ki takawan yan bukulipne nombotñeñe yengâlen taka Kiristohât den pat âlepñe puwâk ekyongonetâ nângânetâ bulâñe olop mâne Anitâñe nine âi lukulemu bulâñe Korinti yengâlen teteyingim gap yawu sâmb lohimbî ekyongombâmgât dop ki otbâp. Nâñe Anitâhât tem lâum Kiristohât den kâsikum yingimune nângâm yâkâlen biwiyenâñe kepeim biwi nângân nângânyene galemahom heñgenunomaiñhât biwinâñe meyekmâ mansan. ¹⁶ Yawu otnomai yanâmâ pilâyekmâ pâku lohimbî bârâ betñehen mansai yengâlen ari Kiristohât den pat âlepñe ekyongowom. Yâhâ pâku lohimbî yengâlen

ari den kâsikum yingimune nângânetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyenane kepeinomai. Yawu otnomai yanâmâ Anitâne nâhât âi lukulemu bulâne teteap sâm herone nângâwanjim bukulpne yakât ekyongowom.

¹⁷ Den yan yuñe emelâk poropete âlâne den kulempuop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâne bukulpnennane nângâninginetâ yahalâk sâm ki mepaeaknomai. Yâhâ Kutdâyenane mâmâne otyingimu manman âlepñahât bulâne yengâlen teteap yakât Kutdâyenahât nângânetâ yahatmu bukulpnyene ekyongonomai.” Yawu tap. ¹⁸ Lohimbi âlâ me âlâne yenahât nângânetâ yahatmap yamâ Anitâne nângâyijimu gemap. Yâhâ Anitâne lohimbi âlâ me âlâhât biwiyene ekmu ârândân otmap yamâ nângâyijimap.

11

Paulone aposolo perâkne yengât topyene sâm teteop.

¹ Lok nombotñane yengâlen taka yenahât nângânetâ yahatmu mepaeakmai ya ki kuyingimai. Yawu gârâmâ nâku yawuâk mepaeakmune ki kunihinomai. ² Kiristone âwurem ge meyekmu himbimân yâhâ manman kârikñan mannomai. Yakât Anitâne pat kuyingio. Pat yakât bulâne biatyingimapgât Kiristohâlenâk biwiyenane tinâk kepeim târârâhâk manñetgât nanñan. Anitâne mem hewewen tuhunekmu tepne nângâyijim mansan yakât topne nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nângânet. Lok âlâne baratne, imbi sihan, lok sihan âlâhâlân pat kuwanjiwuap. Pat kuwanjiwuap yakât kakñan lok ondop yengâlen arimap sâm âwânane galem gum manbuap. Yakât dopñeâk nâne Kiristohât den pat âlepne kâsikum yingimune nângâm biwiyen katmâ yâkât pat manmâ gai. Yâhâ yene Kiristo betgumai sâm biwinane nângâyijim mansan. ³ Sâp yiwerene yuâmâ Kiristohâlen biwiyenane tinâk kepeim târârâhâk mansai. Emelâk Satanne hambe hât gum Aram imbiñe, kutne Ewa sâm, yâkâlen tetem yuwu sâm kâitguop. “Nâhât nângân nângân watmâ otbuat yanâmâ nângân nângânge pâron sâmu yu me ya topñambâek nângâwuat.” Yawu sâm kâitgumu yanak hiliwahop. Yakât dopñeâk lok nombotñane yengâlen taka engatyen gem kâityongonetâ Kiristo betgumaihât nângâm ketet otman. Yakât otmâ yuwu sâmune nângânet. ⁴ Anitâne Yesu hângangumu ge olop miop yakât den pat ekyongomune Wâtgât mâmâñahât Heakne mem hewewen tuhuyekmu nângânetâ bulâne olop. Yâhâ sâp yuâmâ lok nombotñane yengâlen taka Yesuhât den kelanjatmâ ekyongomai. Den ya nângânetâ bulâne olâkgât Wâtgât mâmâñahât Heakne ki mem hewewen tuhuyeksap.

Yakât otmâ wuânne mem hewewen tuhuyekmu nângânetâ bulâne otmap?

⁵⁻⁶ Lok yañe den âilongo longo ekyongonetâ nângânetâ ewe membe otmap. Yakât otmâ nângâyinjetâ yahatmu kut “aposolo” yongonmai. Yâhâ nâñeâmâ den sâmunne nângânetâ kâiâkñe otmap. Yamâ Anitâ yet Kiristo yetgât topyetñe nângâm heñgeñuan. Yakât otmâ yâk yetgât den bulâne kâsikum yinçimune nângânetâ keterakyinçimap. Yakât otmâ lok ondop yu “lok aposolo” sâm yongonsai yuñe den ekyongomai yañe nâhât den ki wangiap. Yawu nançan.

⁷ Ançoân yengâlen taka Kiristohât den pat âlepñe kâsikum yinçiwani yan tânnohonet sâmi ki ulityongominiwan. Yen umatñe yinçiman sâmi nep mem yapâ tewetsenñe mem dâimi sot me senñe âlâlâ puluhuakmâ manban. Yawu otmune âilongo manbi yakât wongât nângânihiñetâ bâleap? ⁸ Otmu yen orowâk manmâ den kâsikum yinçiminiwan yan Kiristohât komot kapi nombotñañeâmâ yeñe engatyeneâk otmâ senñe âlâlâ tânnohominiwi. Yawu tânnohonetâ Kiristohât den yen kâsikum yinçiminiwan yan yâk yengât iri sikum mem gulip tuhuwan yakât dopñe oap. ⁹ Otmu senñe âlâlâhât umburuk otmâ manban sâp yan Kiristohât komot Makeronia ambolipñe nombotñañe senñe âlâlâ mem taka tânnohowi. Yakât otmâ yeñe tânnohonetgât ki sâwan. Topñe yawuhât yen orop manmâ gawin yan yeñe ki tânnohom hâhiwin nângâwi. Otmu sâp yupâek tânnohonet sâmi ki ulityongowom. ¹⁰⁻¹¹ Bulâñanâk biwinañe kepeiyekmâ mansan. Otmu Kiristohât den bulâne biwinañe tatmap ya sâmi tetem ekyongoman yakât Anitâñe nançap. Yakât otmâ den kâsikum yinçim gan yan umatñe ki yinçimune hâhiwin nângâm gai yukât den pat lohimbine sâmi haok tuhuñetâ Akaia hân ambolipñe kerekñe nângânomai.

¹² Lok nombotñañe yengâlen taka den kâsikum yinçiai ya yengât nângânetâ yahatmu aposolo sâmi yongonsai. Yâkñeâmâ nâhâitñe “Âi tuhum hoñ bayinçimap yakât dopñeâk nengu hoñ bayinçimain,” sâmi hâkyeñe mepaemai. Nâñeâmâ hâmeñe barahâk Kiristohât den kâsikum yinçim gan yawuâk kâsikum yinçim yâhâwom. Yawu otmune lok hâkyeñe mepaemai ya yengât topyeñe tetekñan yuwu tetemu eknomai. Kiristoñe âi ki sâmi yinçiop ¹³ Yâhâmâ aposolo perâkñe. Kiristoñe âi sâmi nihiop ya mem gaman. Yakât dopñeâk oain sâmi oain sâmi otmâ topyeñe kurihiakmai. ¹⁴⁻¹⁵ Amboyeñeâmâ Satan. Yâkñe kâitnongomawân Anitâhât anelo hâtgumap. Amboyeñe otmap yakât nângâm hoñ awalipñañe gurâ topyeñe kurihiakmâ yengâlen taka kâityongowi. Taka kâityongom orotmeme otmain yuwu otmâ manñetâ Anitâñe yekmu ârândân otbuap sâmi meme sâsâ tuhuyekñetâ lohotñe otbi. Yawu otmâ

nângâyîngîjetâ yahatmu kut “aposolo” sâmb yongonsai. Yamâ benne amboyenaje otmap yawuâk oai yakât otmâ nângâmune ki sâtje oap. Otmâi memai yakât matje umatje Anitâje dopyentan yîngimu menomai.

Paulo mem âlâlâ tuhujetâ umatje kakjan manop.

¹⁶ Emelâk den yan ya torokatmâ sâmbune nângâjet. Den sâmb aran yu nângâm nâhâitje “Nângân nângânje gulip otmu mepaeaksap.” Yawu sânetâ ki ârândân otbuap. Yawu nângâmai yamâ ihilâk nine topne ekyongomune nângâjet. ¹⁷ Hâkne mepaem den sâwoman yuâmâ Kutdânenenaje biwinan ki katsap. Yuâmâ lok nângân nângânyenje bia yengât biwiyenambâ den tetemu ihilâk sâmbai yawu sâwoman. ¹⁸ Yawu gârâmâ angoân yuwu sâmbune nângâjet. Lohimbi kingitje orowâkne bukulipyenaje nângâyîngîjetâ yahalâkgât yenje engatyenje watmâ hâkyenje mepaemai. Yâkne otmai yawuâk otbom. ¹⁹ Yenâmâ nângân nângânyenje orop manmâ yu me yakât topjambâek nângâm mansai. Yawu gârâmâ lok nombotje nângân nângânyenje gulip otmu den ekyongom meme sâsâ tuhuyeksai ya ki watyekjetâ ariai. ²⁰ Lok yawuyaje yengâlen taka yuwu yawu otjet sâmb meme sâsâ tuhuyekjetâ nângâm tem lâuyîngimai. Otmu den kâsikum yîngimai yan senje âlâlâ bât kandiân nemai. Bât kandiân nem watyekjetâ iri sikumyenje biatyîngiwuap. Otmu yenhâk galem karakmâ yengât nângâyîngîjetâ gemu sâyîngim mem bâleyekmai. ²¹ Yâkne yawu otyîngîjetâ nângâyîngîjetâ yahatmap. Yâhâ nâjeâmâ yen orop biwinenaje kepeiakmâ mannongât nângâm lohottjan otyîngiman. Yawu otmune nâhât nângânihîjetâ gemap.

Yawu gârâmâ lok yaje yenhâk nângâjetâ yahatmu hâkyenje mepaemai yakât dopjeâk hâkne mepaewom. Lok nângân nângânyenje bia yengât biwiyenambâ den tetemu ihilâk sâmbai yakât dopjeâk yuwu sâmbune nângâjet. ²² Yâkne yenhâk nângâjetâ yahatmu “Nenâmâ Yura ambolipje,” sâmbai, nâ gurâ yawuâk. Me “Anitâje Isirae lohimbi buku otningim gap,” sâmbai, nâ gurâ yawuâk. Me “Anitâje tâmbânenje Awarahamgât pat kuwangiop yakât bulâje menom,” sâmbai, nâ gurâ yawuâk. ²³ Me “Kiristo hon bawangim mansain,” sâmbai, nâ gurâ yawuâk. Yamâ benne nâjeâmâ Kiristo hon bawangim otman meman yuje yâkne otmai memai ya wangiap. Den yan yu nângâm nâhâitje “Biwiñe hâlim milim otmu mepaeakmap,” ya âlepje sânomai. Nâjeâmâ Kiristohât den pat âlepje lohimbi kâsikum yîngim hâhiwin bâleñe nângâm gan. Otmu sâp dondâhâlâk mem pâi emetjan katnekjetâ manban. Otmu dondâhâlâk nohojetâ bâsok muminiwan yakât topne yuwu. ²⁴ Yura nengât papatolipnennenaje sâmb hârenihîjetâ yan

tâk âlâ sâtņe metņe yaņe kândâtņan dondâhâlâk lawitnekmâ hâkne orowâk mem gahaewi. Yawu otnihim gaņetâ mome olop. ²⁵ Otmu Roma yengât tembe lâulipyenāņe kapamņe nohoņetâ kalimbu olop. Otmu sâp âlâen Anitâhât hotom umai yengât kunlipyenāņe sâņetâ kâņjak nohowi. Otmu pâku lohimbî yengâlen ari Kiristohât den pat âlepņe ekyongowe sâm waņga meminiwan. Gârâmâ waņga kalimbunēâmâ bâlewi. Yâhâ sâp âlâen waņgaņe saruân guhulop yapâ wahap târâpņe mem yoloņ yoloņ otmâ bam gam tatmune hilâm konok pesuk sâmu mem tetenekbi. ²⁶ Otmu lohimbî hânņan kulemņan manmâ arai ya yengâlen ari Kiristohât den pat âlepņe ekyongominiwan yan to papato hâtikumune uwurup patoņe bâsok dâinekmâ ariminiop. Otmu kapiyenāņan yâhâm geminiwan yan kapilipne Kiristohât den nâņgâņetâ gemu bet pilâmaine pâku lohimbî biwiyenāņan kioņetâ nohone sâm otminiwi. Otmu kapi pilâm mâtâwân ariminiwan yan lok komborāņe bâsok hilipnohominiwi. Otmu mâtâp kâlep arim takaminiwan yan hewukņahât sâtņe metņe wangingekminiop. Otmu waņgaen manminiwan yan saru bâlemu umatņe âlâlâ tetenihiminiop. Otmu lok perâkņeņe topyeņe kurihiakmâ Kiristohât komolân torokatmâ nâņgân nâņgânyeņe mem gulip tuhuyiņgiņetâ hiliwahomai sâm yâk yengât nâņgâm ketet otminiwan. ²⁷ Otmu Kiristohât den kâsikum yingiminiwan yan hâhiwin pato nâņgâminiwan. Otmu sâp âlâen omoņe aman âlepņe ki iminiwan, me sâp âlâen sot ki neminiwan, me sâp âlâen hâk katipņahât umburuk otmâ omoņe bâlâpņahât otminiwan. ²⁸ Otmu umatņe topņe topņe kaknan yâhâmu hâhiwin nâņgâm gawan ya pâņe tâlâwâk ekyongoan. Otmu Kiristohât komot yengâlen umatņe âlâlâ kakyenāņan yâhâmap yan mem hewewen tuhuyekbehât nâņgâm biwine ki huruņ sâmap. ²⁹ Lohimbî âlâ me âlâhâlen umatņe âlâ teteyiņgimap ya nâņe lâuyiņgim mem sânduk tuhuyekman. Otmu lohimbî âlâ me âlâņe bâlenjahât paņgoņân kioņmai yan tepne dondâek nâņgâyiņgiman.

³⁰ Nâņe ninahât nâņgâmmune yahatmu mepaeakbehât yeņe naņgai me? Yâhâ nâmâ lohotņe manmâ gamune Anitâņe mâmâņe otnihimu âi tuhumune bulâņe tetem gap yakât nâņgâm mepaem den ya ekyongoan. ³¹ Kutdânenņe Yesu ikņe âwâņe, Anitâ, yâk konok mepaeman. Yakât otmâ den ekyongoan yu bulâņanâk ekyongoan ya ikņak naņgap.

³² Umatņe âlâ tetenihiop yakât bâiņe sâmmune nâņgâņet. Angoân topņe katmâ Yesuhât den pat âlepņe ya Damasiko kapi ambolipņe ekyongowe sâm yan ariwan. Yâhâ Yura papatolipnenņe Kutdâhât den nâņgâņetâ gemu bet pilâmaine kapi yakât lok kutdâ kutņe Arita, yâkât amutgen kiap âlâ manop yaņe pâi

emetņan mem katnehâk sâam ekuwi. Ekuņetâ tembe lâulipņe mem katyekmu mâtap sâatņan nâhât sip galem otmâ kinbi.³³ Sip galem otmâ kinbi yakât den pat nângâm saka saka pato yakât kâlehen tatmune bukulipņane paņ kârikņe kâlep pato yakât manu launjambâ katneņetâ yaehen gewan. Yapâ gem yok pilâm kewewetyekmâ ariwan.

12

Pauloņe himbimân yâhâ kulem âlâ tetemu ehop.

¹ Lok nombotņane yeņgâlen taka hâkyeņe mepaeakmai. Yawu otņetâ yeņe nângâyiņņietâ yahatmap. Yawu gârâmâ nâņe ninahât nângâmune yahatmu hâkne mepaeakbom yamâ yeņe ki nângânihiņetâ yahatbuap nângâman. Yamâ ihilâk sâamune nângâņet. ² Emelâk Kutdâņe nângânihimu Wâtgât mâmâņahât Heakņe biwine mem purik pilâmu kulem âlâ tetemu ekban, me umutņane ari kulem âlâ ehop yakât topņe ki nângâm heņgeņguan. Anitâ ikņak naņgap. Sâp yapâek manmâ gamune yambu 14 pesuk yap. Yakât nângâmune yahatmu topņahât sâamune nângâņet. Nâņe Kiristo orop biwinetņe kepeiakmâ konohâk otmap. Yakât otmâ Wâtgât mâmâņahât Heakņe menekmu himbimân yâhâwit. ³ Yakât âlâkuâk sâamune nângâņet. Menehop yan biwine mem purik pilâmu kulem âlâ ekban, me umutņane ari ehop, yakât topņe ki nângâm heņgeņguan. Anitâ ikņak naņgap. Yawu gârâmâ menekmu Anitâhât kalam, kutņe Paratisi, himbimân tap yan yâhâwit. ⁴ Yâhâwit yan Kutdâņe den eknohop ya ki sâam tetem ekyongowuat sâam kunihop. ⁵⁻⁶ Yakât otmâ ninahât nângâmune yahatmu ki mepaeakmâ yakât topņe sâam tetem ekyongowom. Yawu gârâmâ sâam tetem ekyongowom otmuâmâ den bulâņanâk ekyongowom. Yakât otmâ den ya ekyongomune nângâm nâhâitņe “Nângân nângânņe gulip otmu mepaeaksap,” yawu sâanomai yamâ nângâm hilipgum sâanomai. Yâhâ otman meman yakât lohimbijne nângâņetâ yahatmap. Yâhâ ya wangim nângânihiņetâ dondâ yahatmu mepaenekmai hât emelâk himbimân yâhâ kulem ekmâ den nângâwan yakât topņe ki sâam tetem ekyongowom. Gârâmâ umatņe âlâlâ kaknan yâhâmu lohotņe otman yan Anitâņe mâmâņe ot-nihimap. Yakât ekyongomune Anitâhât nângâņetâ yahatmu mepaenomai.

⁷ Satanņe mâtap maņguningim hâhiwin kakņan katnenekmap. Yâhâ nâņe himbimân yâhâ kulem ekmune âlâ kândâkdâ olop yakâlâk nângâm hâkne mepaemangât Anitâņe Satan nângâwanņimu hâhiwin pato nihimu wâtne orotok sâamu manman. Yakât otmâ ninahât ki nângâmune yahatmap. ⁸ Hâhiwin nihimu wâtne orotok sâop ya âlâkuâk

wâtne tiŋ tiŋ sâek sâm Kutdâ ulitguwan. Otmu yakât kakŋan yâhâpŋe kalimbuŋe ulitgumune yuwu sâm eknohop. ⁹“Wâtge ki tiŋ tiŋ sâmu manbuat. Yawu gârâmâ biwihe gemapgât Wâtgât mâmâjahât Heak hânġângumune ge mem hewewen tuhuhekbuap. Yawu gârâmâ hâhiwin pato nânġâm wâtge orotok sâwuap yan nâhât wâtŋan kinbuat. Wâtŋan kinmâ nâ Wâtgât Amboŋe yakât topŋe nânġâm heŋgeŋguwuat.” Yawu sâm eknohop. Yakât otmâ hâhiwin nânġâwom yan ya sânduk sâekgât ki ulitguwom. Kiristohât wâtŋan kinmâ hoŋ bawanġimune lohimbi yengâlen bulâŋe teteap yakât den pat lohimbi ekyongowom. ¹⁰ Kiristohât den pat lohimbi ekyongomune nânġâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe katŋetgât hoŋ bawanġiman. Yawu otmune lohimbi nombotŋaŋe nânġâm hâkâŋ otmâ hâim hilitnekmai. Otmu lohimbi nombotŋaŋe mem âlâlâ tuhunekŋetâ hâhiwin kakŋan manmune wâtne orotok sâmap. Wâtne orotok sâmap yan Kiristohât wâtŋan kinmâ biwine ki gemap.

Pauloŋe Korinti ambolipŋe buku otyiŋgiop.

¹¹ Lok nânġân nânġânyenŋe bia yengât biwiyenâmbâ den tetemu ihilâk sâmai yakât dopŋeâk den ekyongoan. Yakât otmâ nânġâmune ki ârândânŋ oap. Yawu gârâmâ yenŋe lok perâk yengât nânġâŋetâ yahatmu kut “aposolo” sâm yongon-sai yakât nânġâm den yu ekyongoan. Yenŋe nâhât lok inŋe mansap sâmai. Yawu gârâmâ âi memune bulâŋe tetem gap yaŋe lok perâkŋaŋe âi meŋetâ bulâŋe teteap ya wangiap. Yakât yuwu sâmune nânġâŋet. ¹² Kiristohât aposololipŋaŋe yâkât wâtŋan kinmâ kulem topŋe topŋe meŋetâ lohimbiŋe ekŋetâ âlâ kândâkdâ olop. Otmu nânġeâmâ yengâlen taka kulem topŋe topŋe memune ekbi. Ya ekŋetâ keterakyiŋgimu “aposolo” sâm nohonbâi. ¹³ Nânġe yengâlen taka Kiristohât den kâsikum yinġimune manman âlepŋahât bulâŋe âlâlâ teteyiŋgiop. Yaŋe Kiristohât komot nombotŋe yengâlen ari den kâsikum yinġimune bulâŋe teteyiŋgim gap ya wangiap. Yawu gârâmâ yâkŋeâmâ senŋe âlâlâ tânnohom gai. Yâhâ yenġeâmâ senŋe âlâlâ ki tânnohowi. Otmu nânġe gurâ yen den kâsikum yinġiwan yakât hâmeŋe nihiŋet sâm ki ulityongowan. Yakât otmâ wongât nânġâm bâlenihiai?

¹⁴ Nâmâ sâp ki kâlep otmuâk kapi yu pilâm kalimbuŋe yengâlen takawom. Yenŋe Kiristohâlen biwiyenŋaŋe kepeim tem lâuwânġiŋetgât nanġan. Yakât otmâ umatŋe yinġimune hâhiwin nânġâmâihât tewetsenŋe me senŋe âlâlâhât ki ulityongowom. Emelâk nâ niniâk yengâlen taka Kiristohât den pat âlepŋe puwâk ekyongomune yâkâlen biwiyenŋe katbi. Yawu otyiŋgiwan yapâek âwâyenŋe yawu otmâ mansan. Yakât

topne nângânetâ keterahâkgât yuwu sâmunne nângânet. Nim-naom titipâne âwâ mâmâlipyene ki galemyongomai. Âwâ mâmâlipyeneâmâ galemyongomai yakât dopneâk nâne yen galemyongom mansan. ¹⁵ Yakât otmâ yeje Kiristohâlen bi-wiyenâne kepeim manmâ manman kârikjahât bulâne menomaihât nângâm hon bayingiman. Otmu nâne hâkne siwira-hom in tatbomgât ki nângâman. Yawu hon bayingim manmâ yâhâwom yan nâhât nângânihinetâ gewuap me?

¹⁶ Emelâk yengâlen takawan yan umatne yingimune hâhiwin nângâmaiât tewetsenne me senne âlâlâhât ki ulityongowan ya nanngai. Yawu gârâmâ yengâlen gâtne nombotnâne nâhât yuwu nângâmai. “Paulone bukuyâhâtne yâhâp hângânyotgomu takaowot. Taka Yerusalem yengât tewetsenne menduhum yingiwon ya mem âwurem ari wanowot. Mem ari wanmutâ tewetsenne nombotne mem gulip tuhuop,” nâhât yawu sâmai. ¹⁷ Yawu sâmai yamâ girawu otmâ kâityongowan? Yâhâ hângânyotgomune yengâlen takamutâ tewetsenne menduhum yitgiwi ya ki newan. ¹⁸ Otmu bukuyâhâtne hângânyotgomune yengâlen takaowot. Sâp yan Titone pilâm tatbe sâm otmu meme sâsâ tuhum hângânyotgowan. Yâhâ Tito orop dopnetne konohâk. Yakât otmâ nâne biwinane nângâm otman meman yawuâk otmap. Yâkne yawu manmap yakât otmâ yengâlen taka tewetsenne miowot ya ki mem gulip tuhuowot. Yawu nanngan.

¹⁹ Bukulipne, yeje den sâm aran yu nângâm nâhâitne “Eweakmâ den yu eknongoap,” nanngai mon? Nâmâ Anitâhât senngan yuwu sâmunne nângânet. Nâ ki eweaksan. Kiristo orop biwinetnâne hikuakmâ konohâk otmap. Yakât otmâ den ekyongom yu me ya otyingiman yamâ yeje Kiristohâlen biwiyenâne kepeim tânahonetâ manmanyene kelihahâkgât nângâm otman. ²⁰ Nâne yengâlen taka girawu mannetâ mem teteyekbom? Emelâhâmâ yehâhâk nângânetâ yahatmu nângâm bâleangim den belângen sâminiwi. Yawu otmâ kuk orangim hâiakminiwi. Otmu hionakmâ ihilâk mahilâk manminiwi. Yawu gârâmâ takawom yuân emelâk manbi yawuâk mannetâ mem teteyekbom me âlonngo mannomai yakât nângâm mansan. Yakât otmâ manmanyenahât topne yehâhâk nângâm hâkyene miangiai. Gârâmâ nâne taka girawu otyingiwom yakât yepak nanngangiai. Yakât nângâmâk mansan. ²¹ Yen nombotnâne emelâk ekjâleangim imbilipyene me loklipyene betyenehen kionminiwi. Manman kingon yawuya mannetâ taka mem teteyekbom otmuâmâ biwine dondâ bâlewuap. Yawu mannetâ lohimbil belângen manmaine neneknetâ bâlewuap. Yawu otmu “Anitâne Kiristohât lohimbil ki mâmâne otyingimap,” sâm sennengnan genetâ anulaknom.

13

Kiristohât wâtje pato.

1 Nâmâ sâp ki kâlep otmuâk kapi yu pilâm kalimbunje yengâlen takawom. Takamune lohimbiñe otmâ hilipgumai ya sâm hâreyingiwom. Otmu emelâk Mosenje den yuwu kulemguop ya lâum sâm hâreyingiwom.

“Lok âlâñe ikñiâk bukulipñe âlâ me âlâñe otmâ hilipguno-
mai ya ki sâm hâreyingiwuap. Lok yâhâp me amon kitâ
yañe menduhuakmâ sâñetâ denyenje konok otbuap yamâ
nâñgâñetâ bonñe otbuap.” Yawu kulemguop.

Yakât otmâ takamune buku nombotñe meyekñetâ lohimbi
âlâ me âlâñe otmâ hilipgumai ya sâm tetekñan tuhunjetâ sâm
hâreyingiwom.

2-3 Emelâk yengâlen yâhâpñe takawan yan girem den eky-
ongowan. Ya nelâmyongomapgât ya âlâkuâk sâmunne nâñgâm
biwiyenjan katñet. Emelâk taka den ekyongom pilâyekmâ
âlâengen ariwan sâp yapâek lohimbi nombotñañe ândâpyenje
kârikñe otmu orotmeme bâlenje otbi ya tâtâem otmâ gai.
Otmu lohimbi nombotñe âlâñeâmâ sâp yakât kakñan otmâ
hilipgumai gai. Yawu otmâ gai yakât matñe hâhiwin topñe
topñe teteyingimu umatñe kakñan manmâ gai. Umatñe yawu
teteyingimawân Kiristohât wâtñe tetemu ekmai. Yâhâ nâñe
Kiristohât sâtgât otmâ âi mem gan ya ekñetâ tâñat otmu
yakât enjat yâhâp otmai. Yakât otmâ nâñe yengâlen taka
lohimbi ya sâm hâreyingimune matñe menomai yan Kiristohât
wâtñe pato ya âlâkuâk tetemu eknomai. Sâp yan nâñe yâkât
sâtgât otmâ âi meman yakât topñe nâñgâm henjenjunomai.

4 Bulâñanâk emelâk Kiristo mem howanân kuñetâ muop.
Yamâ Anitâ Wâtgât Amboñe ikñe wâtñan mumunambâ mem
yahatmu tatmâ tihit otningimap. Nâñe yâk orop biwinetñañe
hikuakmâ konohâk otmu mansan. Yakât otmâ emelâk yâkñe
lohimbi hoñ bayingim lohotñan otyingiminiop yakât dopñeâk
nâñe lohimbi hoñ bayingim lohotñan otyingim gan. Anitâñe
ikñe wâtñan Kiristo mumunambâ mem yahalop. Yakât otmâ
Kiristonje mâmâñe otnihimu yâk orop biwinetñañe kepeiakmâ
konohâk otmu yengâlen taka topyenje mem tetewom.

5 Yeñe Kiristohâlen biwiyenñe kepeim mansai me bia yakât
yeñak nanjai. 6 Otmu nâñe yâkâlen biwinañe kepeim wâtñan
kinmâ âi meman yakât yeñe nâñgâñetâ bulâñe otbuapgât
biwinañe mem mansan. 7 Yeñe orotmeme âlepñeâk otmâ
manñetgât Anitâ ulitguman. Yawu manñetâ takawom yan ki
sâm hâreyingiwom. Yawu otmâ nâñe Kiristohât sâtgât otmâ
âi meman yakât topñe ki tetemu lohimbi nâhât nâñgâñetâ
gemapñe eknomai. Yawu gârâmâ yakât ki nâñgâm ketet
otman. 8 Lohimbi âlâ me âlâñe Anitâhât den nâñgâñetâ bulâñe

otmu tem lâuwangimai ya yengât herone nângâyîngim den âiân ki katyekman. ⁹ Yakât otmâ yeŋe Kiristohât tem lâum orotmeme âlepŋeâk otmâ manŋetgât Anitâ ulitguman. Yawu otmâ tem lâuwangim târârâhâk mannomai yan taka herone nângâyîngim lohotŋan otyîngiwom. ¹⁰ Nâŋe mem hewewen tuhuyekmune Kiristohâlen biwiyenŋe tinâk kepeim mannomaihât aposolo sâm katnekmâ âi nihiop. Yâhâ mem ge katyekbomgât ki sâm nihiop. Yawu gârâmâ yengâlen takawom yan den kâlâp ki sâyîngim hâhiwin yîngiwomgât nângâm inânŋan girem den yu kulemgum katyîngian.

Paulone den bâiŋe sâop.

¹¹ Bukulipne, den bâiŋe yuwu sâmune nângâm hengenŋunet. Yeŋe manmanyenŋe kiŋgoŋ ya pilâm kuwihakmâ herone nanŋangim biwi konohâk otmâ manŋetgât nanŋan. Yawu otmâ mannomai yanâmâ Anitâ Tihit tihit Amboŋenŋe wawaeyekmu biwiyenŋe huruŋ sâwuap.

¹² Anitâ yet Kiristo yâk yetgâlen biwiyenŋe kepeim mansai yeŋe herone nanŋanginomai. ¹³ Kiristohât komot yâk orowâk mansain yanŋe nângâyîngiai.

¹⁴ Kutdânennŋe Yesu Kiristone tihityenŋe otmu biwi nângân nângânyenŋe kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. Otmu Awonŋennŋe Anitâŋe mem hewewen tuhuyekmu buku oranŋim tânahom mannomai. Otmu Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyîngimu ewe karangim mannomai. Ya bonŋanâk.

Nâ bukuyenŋe,
Paulo

Galatia **Pauloŋe Galatia yengât ekap** **kulemgum katyĩngiop.**

O bukulipne,

¹⁻² Yen Galatia hânân kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipŋe emelâk biwiyenŋe Yesuhâlen katmâ yâkât komolân torokatbi. Yengât nângâm nâŋe ekap yu kulemgum katyĩngian. Otmu bukulipne nâ orowâk manmâ Yesu Kiristo hoŋ bawanŋim mansainŋe yawuâk nângâyĩngiai. Nâ Paulo, nâ Kiristo hoŋ bawanŋim mansan. Otmu âi mem mansan yu lokŋe ki sâm nihiwi. Me Yesu Kiristoŋe aposololipŋe âi sâm yĩngiop yaŋe ki torokatmâ sâm nihiwi. Anitâŋe nanŋe Yesu Kiristo mu-muŋambâ mem yahalop yâkât otmâ yetŋak nângânihim âi yu sâm nihimutâ mem mansan.

Kiristo kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop.

³⁻⁵ Nâ yengât nângâm Anitâ yuwu sâm ulitguman. “O Awoŋnenŋe, gike eŋgatgeâk otmâ Kiristo hângângurâ giop. Giop yamâ nenŋe lok bâlenjahât orotmeme kiŋgoŋ ya watmâ ari bâlemaingât lauhe lâum kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop. Mum yahalop yapâ bâlenjahât paŋgoŋambâ holaŋnenedhop. Yakât otmâmâ Anitâ heronŋe nângâwanŋim mepaem yâhânom. Otmu Awoŋ, gâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristo yetŋe Galatia ambolipŋe yengât nângâyĩngim tihityenŋe otmutâ yanâmâ biwi nângân nângânyenŋe konoŋhâk otmâ sânduk sâm gaekgât ulit-gohan.” Yawu sâm yengât nângâm Anitâ mepaem gaman.

Kiristohât den pat konok tap.

⁶ Otmu den umatŋe âlâ tap ya sâwoman. Anitâŋe ikŋe eŋgatŋeâk otmâ yen mem dâiyehop. Yawu gârâmâ Kiristo hângângumu gemu yâkâlen biwiyenŋe katbi. Yakât girawu otmâmâ yâk yetgât hâkâŋ otmâ in yawu pilâyelekmâ biwiyenŋe âlâhâlen katnomosai? Den pat âlepŋe tap yamâ Kiristohât den pat konoŋhâk. Âlâ ki tap, bia kârikŋe. ⁷ Yakât otmâmâ lok ondowân gâtŋeŋe taka nângân nângânyenŋe mem gulip-gunehât Kiristohât den pat âlepŋe kelaŋgatmâ biwiyenŋan kionŋsai. ⁸ Yakât yuwu sâmune nângâŋet. Nâŋe emelâk den sâm ekyongowan ya lok âlâ me âlâŋe kelaŋgatnomai, me torokatmâ âlâ ekyongonomai, yamâ Anitâŋe yakât matŋe hilipyongoâkgât nanŋan. Yakât otmâmâ lok wosapâ gâtŋe âlâ me âlâŋe, me aŋelo âlâŋe taka den pat âiŋe sâm ekyon-goŋetâ nângâm kâkâsuk otnomai. ⁹ Nâ den yu emelâk ekyongowan. Girawu otmâ nelâm yongoap. Yakât yâhâpŋe sâmune

nângâñet. Kândikum ninak Kiristohât den pat âlepñe sâm ekyongowan. Ekyongomune nângâñetâ bulâñe otmu mem biwiyenjan katbi. Yamâ benñe lok ondowân gâtñañe taka den yu kelanğatmâ biwiyenjan kionñbi. Yakât otmâ Anitâñe matñe yingimu hemgât kâlâwân seyehâkgât nanjan.

¹⁰ Den yan yu topñe girawuhât yan? Lohimbiñe heronñe nângâñihñetgât yan? Me nekñetâ yahalâkgât yan me? Yawu bia. Yawuhât nângâm oan mâne Kiristohât ki tem lâum hon bawanğimbâm. Yawu gârâmâ topñe yuwuhât yan. Anitâñe nekmu ârândân olâkgât yan.

Yesu Kiristonñe Paulo âi sâm wanñmu miop.

¹¹ Nine topne sâm ekyongomune nângâñet. Emelâk den pat âlepñe ya ekyongomune nângâwi. Den yamâ lok nombotñe yengât lauyenambâ ki mewan. ¹² Me lok âlâ me âlâñe ki kâsikum nihiwi. Ya bia kârikñe. Yesu Kiristonñe nâhât topñambâek nângâek sâm biwi nângân nângânne mem pâron pilâmu nângâmune keterahop. ¹³⁻¹⁴ Yâhâ biwi nângân nângânne ki mem pâron pilâop sâp yan wuân me wuân otmune bâleminiop yakât emelâk ekyongonñetâ nângâwi. Yuwu otminiwan. Lohimbi kerekñe Anitâhât nângâñetâ yahalâkgât Yura nenñe tâmbâlipnenñe yengât orotmeme ya watmâ manminiwan. Yawu otmâ bukulipne lok sihan orowâk manbinân nâñe kârikñe otmâ dondâ wangiyekban. Yakât otmâmâ lohimbiñe nekñetâ yahalop. Yâhâ lohimbi nombotñañe Yura nengât miti pilâm yapâ hionakmâ biwiyenñe Kiristohâlen katmâ yâkât komolân torokatbi. Yâkât komolân torokatñetâ ya yengât mâtâp manğuyingñiwe sâm dondâ mem bâleyekmâ hilipyongominiwan.

¹⁵ Yawu gârâmâ anğoân menñahât tepñambâ ki tetewan sâp yan nâñe Kiristohâlen biwinañe kepeim hon bawanğiwomgât Anitâñe sâm katnihiop. ¹⁶ Yâhâ yâkñe nângâmu ârândân otmu nâñe Kiristohât den pat pâku lohimbi yengâlen ari sâm tetem ekyongowomgât ikñe nanñañe mâtâwân tetenihiop. Mâtâwân tetenihiop yakât kakñan nep topñe katbe sâm lok âlâhâlen ari ki âikum nângâwan. ¹⁷ Me Kiristohât aposololipñe Yerusalem kapiân manbi ya yengâlen gurâ ki ari âiyongom nângâwan. Kiristo ikñak aposolo nep sâm nihiop yanâk pilâm yahatmâ Arawia hânân ari manban. Manmâ manmâ yapâ âwurem Damasiko kapiân ari manban. ¹⁸ Yan ari manmune yambu kalimbu pesuk sâop. Yakât kakñan Petoro in ekbe sâm Yerusalem kapiân yâhâwan yanak yâk orowâk manmutñe sande yâhâp olop. ¹⁹ Sâp yan yâk otmu Kutdânennahât imiñe Yakowo ya yetñiak yelekban. Yâhâ aposolo âlâlâ ya ki yekban. ²⁰ Den yan yu Anitâhât senñan kinmâ yan. Yakât otmâmâ den mian otbuawâmâ matñe nihiwuap.

²¹ Nâje nine kapi Kilikia hânân tap yan ari âi topņe katmâ Kiristohât den pat ekyongom manban. Otmu yapâ pilâyekmâ Siria hânân kapi tipi tapi tatmâ arap yan ari den kâsikum yingim manban. Yakât otmâmâ Yesuhât komot Yuraia hânân manbi yengâlen ki arimune enakbin. ²² Yawu gârâmâ nine topne nângâwi yaņe ari lohimbi yuwu sâm ekyongowi. ²³ Emelâk nâhâtņe “hilipnongominiop. Yâhâ sâp yiwerenĕamâ lohimbi kerekņe Kiristohât nângâņetâ bulâņe otmu biwiyenĕ yâkâlen katņetgât yâkât den pat ekyongom mansap.” ²⁴ Nâhât topņe yawu ekyongonĕtâ nângâm Anitâ mepaewi.

2

Pauloņe Yesu Kiristohât aposololipņe yengâlen torokalop.

¹⁻² Otmu yapâ nâje kapi âlâen âlâen ari den kâsikum yingim manmune yambu 14 pesuk sâop. Yakât kakņan Anitâņe biwi nângân nângâņne mem hewewenĕ tuhumu Banawa yet Tito meyelekmune Yerusalem kapiân yâhâwin. Yan yâhâmunņe Kiristohât komot ya yengât kunlipyenĕ orop tihâk menduhuakbin. Menduhuakmâ nâje emelâk pâku lohimbi yengâlen ari Kiristohât den ekyongowan yakât topņe nângâne sâm âinohowi. Otmu mâtâp maņgunihimai sâm den ya topņambâek sâm tetem ekyongomune nângâņetâ keterahop. ³ Topņe yuwuhât yan. Nenņe Kiristohâlen torokatmâ yan Mosehât girem den nângâmunņe porap otmu ki lâum manbin. Yawu manbin yan bukunenņe Tito, Girik gâtņe, yâhâmâ emelâk nengâlen torokalop yamâ hâkņe torehenņan undip ki tuhuwin yakât den pat ekyongomune nângâwi. ⁴ Yawu gârâmâ lok perâkņanĕ topnenņe mem tetene sâm nengât osetnenņan taka manbi. Taka Mosehât girem den ya yâhâpņe mem miwirikum hâkņe torehenņan undip tuhuwanĕgine sâm kendâningiwi.

⁵ Kendâningim Kiristohât den pat âlepņe ya kelanĕatne sâm otņetâ denyenĕ ki nângâwin. Denyenĕ ki nângâwin yakât otmâ hâkņe torehenņan undip ki tuhuwi. Yakât otmâmâ yengu yawuâk Mosehât girem den ki watmâ mannomai. ⁶ Otmu Yesuhât komotņe papatolipyenĕ yengât nângâņetâ yahatsap. Yamâ Anitâ lok biwinenņe ekmapņe nângâningimu ki gewe yâhâwe otmap. Otmu nâje gurâ yawuâk lok âlâ me âlâhât ki nângâmune yahatmap, me ki nângâmune gemap. Otbi yamâ yâk yengât wahap. Anitâņe konok biwinenņe ekmap. Yawu gârâmâ papatolipyenĕ nâhât den yu ki kum meme sâsâ tuhunekbi.

⁷⁻⁸ Otmu nine topne yuwu sâm ekyongomune ekbi. Emelâk Anitâņe Petoro mâmâņe otbaņgim âi sâm waņmu Yuraia

hânânâk tatmâ Yesuhât den pat âlepne ya kapi ambolipne kâsikum yinjiop. Yâhâ nâneâmâ pâku lohimbi yengâlen ari den yu ekyongowehât mâmâne otnihim âi sâm nihiop. ⁹ Otmu den ya sâm ekyongomune nângânetâ keterahopgât Yakowo, Petoro, Yoane, yâk yengât lok kunyeje manbiñe nâ otmu bukune Banawa buku otnitgim yuwu sâm hângânnotgowi. “Nenâmâ yuânâk tatmâ kapi tipî tapi tatmâ arap yu ambolipne yengâlen âi mem mannom. Yâhâ yerâmâ pâku lohimbi yengâlen ari âiyetne tuhuromawot. ¹⁰ Otmu konohâk tap yamâ yuwu nângâyet. Bukulipnenne nombotne umburuk mansai ya yengât nelâm yotgomap.” Sânetâ sâwan. “Yâk tânyongoromgât nanğait.” Yawu sâm den hikum karakbin.

Paulone Petoro hâme hârewañgiop.

¹¹⁻¹³ Otmu ya pesuk sâmu nâne Banawa mem Yerusalem kapi pilâm orowâk Antiok kapiân ariwit. Yan ari manmâ manmâ âlâengen ari den ekyongowe sâm pilâyekmâ ariwan. Otmu hilâm âlâen Petoroñe Antiok kapi ari pâku lohimbi nombotne biwiyene Kiristohâlen katbi yâk yengâlen torokatmu orowâk manbi. Yawu manjetâ Yakowohât bukulipne Yerusalem kapiângembâ gem Antiok kapiân ari Petoro yuwu sâm hâme hârewañgiwi. “Bâe, otdâ bâleap yakâ. Girawu otmâ pâku lohimbi orowâk sot nem mansai. Ya ki orotne.” Yawu sâm hâme hârewañginetâ bukulipne nombotñane pâku lok yengât hâkyene torehenjan undip tuhuyekbiñe nângâm bâlewangimaihât pâku lohimbi ya pilâyekmâ Yakowohât bukulipne yengâlen torokalop. Petoroñe yawu olop yakât Yura lohimbi nombotñane ya ekmâ pilâyekbi. Pilâyeknetâ Banawañe yekmâ pârâk pilâm yawuâk otmâ yâk yengâlen torokalop.

¹⁴ Yawu otñetâ nâmâ âwurem ari topyene mem tetem nângâmune dondâ bâleop. Yâkne Kiristohât denne tâñ tâñâk ki watmâ manbi. Petoroñe otmu bâleop yakât topne teteâkgât Yesuhât komot ya yengât senyenjan kinmâ yuwu sâm ekuwan. “Petoro, gâ wuân mendâ bâleap? Gâ Yura lok. Yawu gârâmâ Yura nengât orotmeme hângine ya pilâm, pâku lohimbi yengâlen torokatmâ mansat. Yawu gârâmâ wongât pâku lohimbiñe Yura nengât orotmeme hângine otñetgât meme sâsâ tuhuyeksat? Ekmune dondâ bâleap.

Himbim yâhânomgât mâtâp konohâk tap.

¹⁵ Nenâmâ Yura lohimbi. Anitâne girem den âlâlâ Mose ekumu kulenguop ya biwinenjan katmâ nângâmain. Yawu otmâ pâku lohimbiñe Anitâhât den ki lâum mansai yawu ki otmain. ¹⁶ Yawu gârâmâ Anitâhât girem den yan papatolipnenñane yeje engatyeneâk watmâ den âlâlâ torokatmâ

kulemguwi. Yamâ lok âlâ me âlâne papatolipnennane girem den âlâlâ kulemguwi ya lâuñetâ Anitâne yekmu ârândân otbuapgât dop âlâ ki tap. Yâkne Kiristohâlen biwiyene katnomai yamâ Anitâne yekmu ârândân otbuap. Mâtâp âlâ ki tap, bia kârikne. Nenâmâ emelâk Kiristohâlen biwinenne katbin. Yâkât otmâ papatolipnenne yengât girem den yakât nângâmunne tâñât otmap.

¹⁷ Kiristohâlen biwinenne katbin yapâek bukulpipenne Yura lok pilâyekmâ pâku lohimbi, tosayene orop sâminiwin, yengâlen torokatbin. Ya yengâlen torokatmâ papatolipnenne yengât girem den ki lâuaingât Yura lok nombotñane nengât “tosa lok” sâmai. Tosa lok mâne âlâ girawu sâmbâin. Yuwu sâmbâin me? “Âo, Kiristone orotmeme bâleñan dâim ari katnenekmu otmunne bâleap. Yakât otmâ tosa ya Kiristohâlen tap.” Yawu sâm tosa ya Kiristohâlen kârâm pilâwin mâne ki ârândân otbâp. Yawu ki tap. Yawu gârâmâ Yura lok yengât orotmemeyene hâñgiñe ya watmâ ki otnomai.

¹⁸⁻¹⁹ Yakât nângâñetâ keterahâkgât yuwu sâmune nângâñet. Nâmâ papatolipnenne yengât girem den bet pilâwan ya âlâkuâk miwirikum lâuwom yanâmâ nâhât yuwu sâñetâ bonne otbuap. “Anjoân Paulone papatolipnenne yengât girem den bet pilâop yanâmâ tosa miop.” Nâhâtne yawu olop sâñetâ yanâmâ bonne otbuap. Yawu gârâmâ topne yawu ki tap yakâ. Anjoân girem den âlâlâ ya lâuwe sâm tâpik gupik otminiwan. Tâpik gupik otmâ manmâ gamune yane ki tânnohop. Yakât otmâ pilâmune pesuk yap. ²⁰ Pilâmune pesuk sâmu yanahâmâ Anitâne nanne hângângumu ge nâhât kawean kinmâ muop yâkâlen biwine katban. Biwine katmune yâkne tânnohom manman kârikñahât pat kunihiop. ²¹ Yakât otmâ yuwu nanngan. Kiristo muop yan manman hâñgiñe ya betbangim muop. Yâhâ Anitâne mumuñambâ mem yahatmu manman âine miop. Yakât dopñeâk otmâ biwine yâkâlen katban yan papatolipnenne yengât girem den hâñgiñe lâuminiwan ya bet pilâwan. Yakât otmâ Kiristone mâmâne otnihimu yâk orop biwinetne kepeiakmâ konohâk oap. Yakât otmâmâ yâkâlen biwinane kepeim hon bawangim mansan. Kiristone wawaenenekmâ ge kawenennan kinmâ muop yakât ki nângâmunne tâñât otmap. Yamâ yuwu nanngan. Papatolipnenne yengât girem den lâumunne Anitâne nenekmu ârândân otmap mâne Kiristone ge imbiâk muop sâmbâin. Yawu.

3

Yesu Kiristohât mâtâp me girem dengât mâtâp

¹ Bukulpipne, Galatia ambolipne yuwu sâmune nângâñet. Emelâk Anitâne Yesu Kiristo hângângumu ge nengât otmâ

howanân kuñetâ muop yâkât den pat âlepñe ekyongomune nânġâm biwiyenjan katbi. Yanjak benñe girawu otmâ sâp yiwereñe yuâmâ lohotñe otrjetâ Yura kapi ambolipñane yengâlen taka biwiyenjan kionmâ nânġân nânġânyene mem gulip malap tuhuai? Bâe, topñe wongât Kiristohât mâtâp bulâñe ya pilâm Yura nengât orotmeme hânġiñe ya watmâ mansai? Ya ki orotñe. ² Yakât yiwerene âiyongomune sâñetâ nânġâwe. Yeñe papatolipnenñe yengât girem den âlâlâ ya lâuñetâ yanâmâ Anitâñe Wâtġât mâmâñahât Heak hânġângumu ge mâmâñe otyiñgiop me bia? Bia yakâ. Yâhâ nânġeâmâ Kiristohât den pat âlepñe ekyongomune nânġâñetâ bulâñe olop. Yawu nânġâñetâ bulâñe otmu Yesuhâlen biwiyene katbi yanâk Anitâñe Wâtġât mâmâñahât Heak hânġângumu yengâlen giop. ³ Yakât otmâ girawu otmâmâ kopa oai? Ya ekmâ pârâk pilan. Yakât torokatmâ yuwu sâwe. Kândikum emelâk Kiristohâlen biwiyene katmâ Anitâhât Wâtġât mâmâñahât Heak yâkât wâtñan kinñetâ nânġân nânġânyene mem pâron pilâyîngimu Kiristohât mâtâp yawuâk watmâ manbi. Yakât otmâ yeñe yiwerene wâtñenñanâk kinmunñe Anitâñe nenekmu ârândânġ olâk sâm oai ya ekmune ki dopñan oap. ⁴ Yâhâ anġoân Wâtġât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otyiñgimu biwiyenjan herone otbi. Otmu Kiristohâlen biwiyene katbi ya imbiâk otmaiñetâ Yura nengât orotmeme hânġiñe ya pilâñet. ⁵ Yakât âlâku sâwe. Papatolipnenñe yengât girem den âlâlâ lâuai yakât otmâ Anitâñe ki mâmâñe otyiñgimu kulem topñe topñe miai. Yuâmâ Kiristohâlen biwiyene kepeiai yakât otmâ Anitâñe Wâtġât mâmâñahât Heak hânġângumu ge mâmâñe otyiñgimu kulem topñe topñe miai.

Awarahamñe olop yakât topñe

⁶ Yakât topñe teteâġġât Awarahamñe olop ya sâlikum ekñet. Yakât Mosenñe kulemguop ya yuwu tap. “Anitâñe Awarahamġât pat kuwanġiop ya nânġâm yâkâlen biwiñe katmâ biwi yâhâp ki otmâ manop. Yawu otmâ manop yakât Anitâñe ekmu ârândânġ olop.” Yawu kulemguop. ⁷ Yakât otmâ Yura nengâlen ġâtñane me pâku lohimbî yengâlen ġâtñe âlâ me âlâñe biwiyene yawu katmai yamâ Awarahamġât sen bulâñe mansai sâm Anitâñe nânġâyîngimâp. Yakât otmâmâ Anitâñe Awarahamġât pat kuwanġiop yakât bulâñe yen orowâk menomai. ⁸ Yawu ġârâmâ yakât torokatmâ sâwe. Anitâñe pâku lohimbî nombotñe biwiyene yâkâlen katmâ tem lâuwânġiñetâ tosayene pilâyîngiwuap yakât emelâk inânñan nânġâop. Ya nânġâm Kiristo ki hânġângumu giop yan ya nânġâm Awaraham yuwu sâm ekuop. “Hâmbâi ġâhât tepgan ġâtñe âlâñe tetem lohimbî hânñan kulemñan mansai ya men-duhuyekmu manman âilonġoân manmâ herone nânġânomai.”

⁹ Moseŋe yawu kulempuop yakât topŋeâmâ yuwu. Awarahamŋe Anitâhâlen biwiŋe katmâ biwi yâhâp ki olopgât Anitâŋe nâŋgâwaŋgiop. Yakât dopŋeâk otnom yamâ Anitâŋe Awarahamgât pat kuwaŋgiop ya ambokunom.

Girem dengât topŋe

¹⁰⁻¹² Otmu yakât torokatmâ sâwe. Moseŋe yuwu kulempuop. “Lohimbi âlâ me âlâŋe girem den yu tâŋ tâŋâk ki watnomai yamâ Anitâŋe matŋe umatŋe yingimu mem hiliwahonomai.” Yawu tap. Yâhâ sâp âlâen Anitâŋe sâmu Moseŋe den yuwu kulempuop. “Lohimbi âlâ me âlâŋe biwiyeŋe Anitâhâlen katmâ denŋe lâuwaŋginomai yamâ manman kârikŋan katyekmu mannomai.” Yawu kulempuop. Girem den tap ya âlâku sâmune nâŋgâŋet. Ya yuwu tap. “Lohimbi âlâ me âlâŋe girem den ya tâŋ tâŋâk watmâ mannomaiŋeâmâ manman kârikŋan mannomai.” Yawu tap.

¹³ Yawu gârâmâ âlâŋe girem den ya tâŋ tâŋâk watmu ârândâŋ otbuap? Lok yawuya âlâ ki tap, bia kârikŋe. Yakât nen kerekŋe girem den ya lâumain yamâ târârâhâk ki watmain. Yakât nâŋgâm Anitâŋe Kiristo hâŋgâŋumu ge sârerenenekmu howanân kuŋetâ muop. Yakât Moseŋe den âlâ yuwu kulempuop. “Lok âlâ me âlâ nahân yongonêtâ kinnomai ya yeŋgât yuwu sânomai. “Lok yuâmâ Anitâŋe matŋe waŋmu miap,” yawu sânomai.” Yawu sâm kulempuop. ¹⁴ Yakât otmâmâ Yesu Kiristoŋe nengât tosaŋet otmâ kawenŋan kinmu howanân kuŋetâ muop. Yakât otmâmâ Anitâŋe Awaraham pat kuwaŋgiop yakât bulâŋeâmâ ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak ya hâŋgâŋumu ge mâmâŋe otningimu manman kârikŋan manmâ yâhânom.

Anitâŋe sâmu kârikŋe olop.

¹⁵ Nenŋe orotmeme âlâ otmain yan hâum sâmune nâŋgâŋet. Lok yâhâp den hikumutâ kârikŋe otbuap. Ya bukuŋe âlâŋe kelanŋatbuap, me den âlâ torokatmâ sâwuap, me nombotŋe hârewuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ yuwu ekne. Anitâŋe den hikuop ya ki hâukum âlâ sâwuap. Bia kârikŋe. ¹⁶ Anitâŋe Awaraham den ekuop ya yuwu tap. “Nâŋe gâ otmu gâhât tepgan gâtŋe âlâ tetewuap yet den yukât bulâŋe yitgiwom.” Yawu sâm ekuop. Yakât otmâmâ yuwu ki sâop. “Gâ otmu gâhât tepgan gâtŋe tetem mannomai yen kerek yingiwom.” Yawu ki sâop. Yawu gârâmâ Awarahamgât tepŋan gâtŋe konok, Kiristo teteop yanâmâ Anitâŋe Awaraham den ekuop yakât bulâŋe yâkâlen teteop. ¹⁷ Yawu gârâmâ Anitâŋe Awaraham den ekuop ya yambu 430 pesuk sâmu yanâmâ girem den Mose waŋop. Otmu Awaraham den ekuop yakât kakŋan Mose ki

ekuop. Yawu gârâmâ Mose girem den waņop yaņe mem ge katbuap, me Awaraham den ekuop ya hâukum âlâ sâwuapgât dop âlâ ki tap. ¹⁸ Yakât topņe nângâņetâ keterahâkgât yuwu sâmune nângâņet. Anitâņe Awarahamgât manman kârikņahât pat kuwaņgim den ekuop ya girem denân torokatmâ ki sâop. Awarahamâk ekuop. Yawu gârâmâ manman kârikņe ya mene sâm Anitâņe Awaraham den ekuop ya otmu girem den yâhâp yâhâp ki menom.

¹⁹ Yawu tap. Yakât otmâmâ topņe girawuhât Anitâņe girem den Mose ekumu kulemguoop? Topņe yuwuhât. Girem den yaņe lok topnenņe mem teteningimap. Emelâk tâmbâlipnenņe manmâ otņetâ bâlem gaop. Otmu nen gurâ yawuâk otmunņe bâlem gamap. Yawu gârâmâ Awarahamgât tepņan gâtņe Yesu Kiristone teteop. Tetem yan Anitâņe Awarahamgât pat kuwaņgiop yakât bulâņe mem teteningiop. Mem teteningiop yakât otmâ girem den kandi sâop ya pesuk sâop.

Otmu âlâ torokatmâ sâwe. Anitâņe aņelone hângângumu ge girem den Mose ekumu kulemguoop. ²⁰ Yawu gârâmâ Anitâ ikņak ge Awaraham ekuop.

Lohimbi kerekņe Anitâhât girem den târârâhâk ki watmain.

²¹ Yakât otmâmâ girem den otmu Anitâņe Awaraham den ekuop yaņe lâuahowot me bia? Lâuahowot yamâ benņe topyetņe ikņiâk ikņiâk. Yawu gârâmâ Anitâņe girem den sâm kalop yaņe manman kârikņahât mâtâp mem teteningiop mâne yaņak benņe girem den ya lâumunņe ârândâņ otbâp. ²² Yakât nângâņetâ keterahâkgât yuwu sâmune nângâņet. Miti den kândikum kulemguwî yan den âlâ tap yakât topņe yuwu. Yesu Kiristo ki giop yan nen kerekņe girem den lâuminiwin yamâ târârâhâk ki watbin. Yakât otmâ Anitâņe mumuhât pat kuniņgiop. Yakât kakņan Anitâņe manman kârikņahât pat sâm Awaraham kuwaņgiop yakât bulâņe mene sâm Kiristohâlen biwinenņe katnomgât mâtâp teteop.

²³⁻²⁴ Mâtâp teteop yamâ Yesu Kiristohâlen biwinenņe katnehât Anitâņe hângângumu giop. Yâhâ ki giop sâp yan girem den yaņe manmannenņe bâleņe ya mem tetekņan tuhumu mumuhât pat otbin. Mumuhât pat otmâ gamunņe Yesu Kiristone gem yapâ holaņnenekbe sâm nengât sâm muop. ²⁵ Mumu yâkâlen biwinenņe katmunņe Anitâņe nenekmu ârândâņ otmu yakât otmâmâ girem den ya torokatmâ lâunomgât mâtâp bialop.

Kiristohât manman hanġalakmâ manmâ yâhânom.

²⁶ Otmu yeņe yawu otmâ yâkâlen torokatņetâ yaņak Anitâņe nanne baratne sâm meyehop. ²⁷ Yawu otmâ toen mem katyekņetâ yanâmâ manmanyenņe bâleņe ya kon sâm

pilâm Kiristohât manman ya hanğalakmâ yâkâlen torokatbi.
²⁸ Yâkâlen torokatmâ nen hârok Anitâhât komot otmâ mansain. Yawu mansain yakât ki mem kâsipnongomap. Nen Yura lohimbî, me yen pâku lohimbî, me lok kutyeñe orop, me kutyeñe bia, me âwâ nan me mâmâ barat, nen kerek komot konohâk oain. Yesu Kiristonje kunnene oap yakât otmâ Anitâñe nenekmu dop konohâk oain. ²⁹ Emelâk Anitâñe Awarahamgât pat sâam kuwanğiop ya yen gurâ yawuâk kuyiñgiop yakât bulâñe menomai. Yawu gârâmâ yenâmâ topñe yawuhât otmâ Awarahamgât sen sâam katyehop.

4

¹ Emelâk den yan yakât âlâkuâk sâwe. Nenâmâ Anitâhât nanñe baratñe mansain. Yakât topñe nâñgâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâamune nâñgâñet. Nengât orotmeme yamâ yuwu tap. Nenñe munomân nan baralipnenñe nengât bāt tosa ya yâkñe galemgunomai. ² Gârâmâ nenñe ñañayenânâk mum pilâyeknomân mandu otnomai yan hep torehenlipnenñe wawaeyekmâ tihityeñe otmâ. Tihityeñe otñetâ papato otmâ yanâmâ âwâ mâmâlipyeñe yeñgât bāt tosa ya yeñahâk galemguaknomai. Orotmemenenñe yawu tap. ³ Otmu yakât dopñeâk nen Yura lohimbîñe lepat nâñgân nâñgânân manmâ gawin yan Mosehât girem den otmu papapto lipnenñe yeñgât girem den yakât amutgen manmâ gawin. ⁴⁻⁵ Otmu embânân Anitâñe hân himbim ki kândikyotgowân ikñe nanñe hâñgângumu gewuap yakât sâpñe kalop. Sâpñe kalop ya ekmu ârândân otmu nanñe hâñgângumu giop. Hâñgângumu gemu nen kerekñe Anitâhâlen ari torokatmunñe ikñe nanñe baratñe sâam menenehâkgât Yura imbi âlâhât tepñan ge tetem girem den ya tãñâk lâum manop. Yawu manmâ nenñe girem den târârâhâk ki watmâ gawin yakât otmâ sâarereneñekmâ girem den yapâ holañnenehop.

⁶ Anitâ nanñe holañnenehop yakât otmâ nenñe Anitâhât nanñe baratñe otmâ mansain. Yawu nâñgâñehât Anitâñe nanñahât Wâtgât mâmâñahât Heak hâñgângumu ge biwinenñe mem hewewenñe tuhumu Anitâ heronje nâñgâwanğim “Awoñnenñe, kâwiâk nanñe olon,” sâam mepaemain. ⁷ Bukulipne, yengu yawuâk Anitâ heronje nâñgâwanğim mepaem mansai. Yawu gârâmâ yeñe emelâk Anitâhât topñe ki nâñgâm orotmeme kiñgoñ otmâ manminiwi ya pilâm Anitâhâlen biwiyenñe katmâ yâkât komolân torokatbi. Yakât otmâmâ nanne baratne sâam meyekmâ Awarahamgât pat kuwanğiop ya yen gurâ yawuâk kuyiñgiop.”

Paulonje Galatia ambolipñe yeñgât nâñgâm gorâwanğiop.

⁸ Emelâk embânân Anitâhât topņe ki nânġâm manminiwi sâp yanâmâ Porom Lâpio me wahap tâņâtņe yawuya mepaem yakât amutgen manminiwi. ⁹ Yawu gârâmâ emelâk Anitâņe tep âlep nânġâyġim meyekmu yâkât topņe ekmâ nânġâņetâ bulâņe olop. Yakât otmâ yiwerenġâmâ topņe girawuhât otmâ Anitâ betgum Porom Lâpio ya hoņ bawāņine sâm oai? Yaņe manman kârikņan mem katyekbuapġât dop âlâ ki tap yakâ. ¹⁰ Otmu Anitâņe yeņġât nânġâyġimu ârândân olâġġât Yura nengât orotmeme hânġiņe yuwuya watne sâm oai? Yeņe tatmâ nânġâ nânġâ sâp, me sotġât hâi sapa manmai yakât sâp, me hilâm kâmbukņe topņe topņe ya watmâ mansai ya ekmune dondâ bâleap. ¹¹ Nâņe yeņġâlen puwâk taka Kiristohât den pat âlepņe ekyongomune nânġâņetâ bulâņe olop ya bet pilâm orotmemenenņe hânġiņe ya miwirikum watmaiġât nânġâm gorânihiap.

¹² Nâņe Yura nengât orotmeme hânġiņe ya pilâm yen pâku lohimbî mansai yeņġâlen torokatmâ manmâ gan. Yakât otmâ yeņe topņe girawuhât otmâ sâp yiwerenġe pilânekma Yura nengât orotmeme hânġiņe miai. Yeņġâlen puwâk takawan yan yeņe nâ buku otnihim laune lâuwi. Yakât otmâmâ yu oai yu pilâņetġât naņgan.

¹³ Otmu yeņġâlen tohowan yan kundat pato tetenihiop. Yawu tetenihiop yamâ nâņe yen orop sâp kâlêwâk manmâ Yesuhât den pat âlepņe ekyongowan. ¹⁴ Otmu yeņe tânnohom yan ki nânġâm bâlenihim hâkâņ kakņan otbi. Yâhâ anġelo âlâņe yeņġâlen takaop, me Yesu Kiristo ikņak yeņġâlen takamu buku otbaņġimbâi dop yawuâk buku otnihiwi. ¹⁵ Otmu wuân me wuânġât ulityongowan mâne in yawu nihimbâi. Yahâ sâp yiwerenġâmâ girawuhât otmâ nâ pilâneksai? ¹⁶ Nâņe yeņġât tepne nânġâm den bulâņe ekyongowan. Yamâ yeņe yiwerenġe nâhâitņe “nânġâm bâleningim mem ge katnenekbe sâm oap” naņgai? Yakât nânġâmune tepne bâleap.

¹⁷ Otmu nen Kiristohâlen biwi konohâk hikum mansainņe hionaknehât lok ondowân ġâtņeņe taka biwiyeņan kionġbi. Yâhâ yeņe pilânenekma yâk yeņġâlen torokatņetâ yâk orop mepaenenekņetġât yeņġâlen takawi. ¹⁸ Nâņe tânyongowomġât dop âlâ ki talop. Yâhâ lok yaņe biwi konohâk otmâ tânahone sâm yeņġâlen takawi mâne heronġe nânġâyġimbâm. Yawu gârâmâ emelâk nâņe yen orop manmâ biwinenņe kepeim manbin ya girawuhât otmâ biwinenņe holaņakmu mansain?

¹⁹⁻²⁰ Yeņġât den pat ya nânġâmune umatņe olop. Gârâmâ den umatņe yu ekyongowe sâm otmune umatņe oap. Yen orop hâme konok mansain mâne umatņe ya kuwġkbâin. Yakât yiwerenġe mâtâp tetenihimu yeņġâlen takawomġât naņgan. Yakât nânġâm den âlâen hâum sâwe. Imbilipnenņe naom

mene sâm hâliliakmâ tatmâ naom memai, yakât dopneâk yeŋe Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeim tem lâuwanŋinetgât emelâk yeŋgâlen taka Kiristohât den pat âlepne ekyongomune nânŋânetâ bulâŋe olop. Yawuâk torokatmâ manŋetgât biwine yeŋgâlâk nânŋâm tan. Yakât otmâ yiwerenêâmâ Yura nengât orotmeme hânŋine ya lâune sâm otŋetâ yakât otmâ yâhâpne witgum biwiyenŋe Yesuhâlenâk kinâkgât den umatŋe yu ekyongowe sâm biwine umatŋe oap. Yeŋe Kiristo betgumaihât otmâ gorâ bâleŋe nihimu mansan.

Sara yet Haha yâk yetgâlen hâum sâop.

²¹ Yeŋgâlen gâtŋe nombotŋaŋe Mosehât girem den ya lâune sâm otmaiŋe yakât topŋe nânŋânetâ keterahâkgât yuwu sâmune nânŋânet. Mosenŋe den âlâ torokatmâ kulemguop yakât mâtâp yuwu tap. ²² Awarahamgât nanyâhâtŋe yâhâp teteowot. Nanŋe kunŋe yâkât kutŋeâmâ Ismae. Yakât topŋe yuwu tap. Awarahamŋe imbiŋe Sara memu yâkâlen nanyetŋe membuap yakât Anitâŋe bunewâk pat kuyitgiop. Yawu yamâ inâk kâsi manowot. Yâhâ Anitâŋe Awarahamgât den hikuop ya nelâmŋumu ikŋe hoŋ bawa imbi, kutŋe Haha sâm ya miop. Ya memu yâkâlen nanŋe kunŋe miop, yamâ kutŋe Ismae.

Yâhâ nanŋe âlâ, kutŋe Isaka sâm, yâkât topŋeâmâ yuwu. Anitâŋe Awaraham imbiŋâit yetgât pat kuyitgiop yakât ki nelâmguop. Otmu Saraŋe naom membuap sâop yakât otmâ manmâ gam gam nanŋe miop. ²³ Yâhâ nanyâhâtŋahât topy- etŋe yamâ ikŋiâk ikŋiâk oawot. Âlâmâ, Ismae sâm, yâhâmâ Awarahamgâlen Hahaŋe imbiâk miop. Yâhâ âlâmâ, Isaka sâm, Anitâŋe den hikuop yakât bulâŋe Awarahamgâlen Saraŋe miop.

²⁴ Otmu Anitâŋe imbi yâhâp yu yetgât mâtâp ikŋiâk ikŋiâk sâm yitgiop. Yakât otmâ yâk yetgât sen ya gurâ yawuâk komot ikŋiâk ikŋiâk mansai. Yakât topŋe yuwu nanŋan. Imbi kutŋe Haha yaŋeâmâ hoŋ bawanŋiminiop. Yakât otmâmâ yâkât sen tetem sambe sambe otmâ yawuâk hoŋ bawa manmai. ²⁵⁻²⁶ Otmu Haha yâhâmâ Arawia hânân punŋe âlâ tap, kutŋe Sinai, yan Anitâŋe girem den Mose waŋop yakât dop olop. Hahahât sen yaŋe hoŋ bawa otmai dop yawuâk Yura kapi ambolipŋaŋe Anitâŋe girem den kalop ya lâum manmai. Hahahât dopŋe yawu.

Otmu Sarahât dop yuwu. Yâhâmâ Awarahamgât imbiŋe. Yakât otmâmâ yâkât sen tetem sambe sambe otmâ hoŋ bawa ki mansai. Otmu Saraŋeâmâ Yerusalem kapi âiŋe himbimân tap yakât dop olop. Sarahât sen yamâ nen mansain yu. Gârâmâ kapinenŋe himbimân tap yan yâhâ ambokunom. Yakât otmâ girem den hânŋine lâunomgât dop ki tap. ²⁷ Yakât

otmâ Anitâñe sâmu poropete âlâñe den kulemguoop ya yuwu tap.

“Imbi kâsi, yuwu sâmune nâñgâ. Gâñeâmâ naom âlâ ki mion. Otmu naom membe sâmi ki hâliiakmâ tاتمâ hâhiwin nâñgâon. Yakât otmuâmâ gâhât lokñe imbi ondop memu nanñe miop. Yakât otmuâmâ nâñgârâ gorâhimagpât yuwu sâmune nâñgâ. Hâmbâi mâne gâhât sen yañe tetem sambe sambe otmâ potgahât sen ya wangiyeknomai. Yakât nâñgâm biwihe gemu heronñe kakñan man. Yawu.”

²⁸ Otmu yakât den âlâ torokatmâ sâmune nâñgâñet. Anitâñe Awarahamgât sen tetem sambe sambe otnomaihât pat kuwanñiop ya yawuâk nanñe Isaka kuwanñiop. Otmu pat kuwanñiop yakât bulâñe tetemu nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi dop konohâk otmâ Awarahamgât sen mansain. Yakât otmâ imi ata me wârâ tou yawu mansain.

²⁹ Haha yet Sara yetgât topyetñahât torokatmâ sâmune nâñgâñet. Awarahamñe Anitâhât den ya nelâmgumu imbi hon bawanñiminiop ya memu naom âlâ miop. Naom yañe pato olop. Otmu Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe Sara mâmâñe otbawñimu nanñe miop. Sarañe naom memu Haha nanñañe yâkât nâñgâm mem ge katbe sâmi olop. Yakât dopñeâk yiwereñe lohimbi girem den lâum mansainñe nen ki lâum mansain yu nenekñetâ bâlemu mem ge katnenekne sâmi otmâi. ³⁰ Otmu Sarañe Awaraham yuwu sâmi ekumu launñan miop.

“Potne Hahahât nanñe Ismañe gâhât bât tosa ki galemguwuapgât nanñan. Nannetñe Isaka yâkñak gâhât bât tosa galemguum manbuapgât nanñan. Yakât otmâ watyelekdâ ariyet.”

Yawu sâmi ekuop. Awarahamñe Sara launñan miop yakât dopñeâk yeñe otñetgât nanñan. ³¹ Otmu yakât torokatmâ yuwu sâmune nâñgâñet. Nenñe Kiristohâlen biwinenñañe kepeim mansainñeâmâ Sarahât sen oain. Nâñgâmune yawu oap. Yakât girawuhât otmâ yeñgâlen gâtñe nombotñañe girem den lâum yan Haha sen otne sâmi oai? Kâmbukñe, yawu ki otñet.

5

Kiristonñe manman âlepñan katnenekmu mansain.

¹ Otmu nenñe girem den lâum pâpgumunñe tosa teteningimapgât Kiristonñe nengât sâmi gem yapâek holañnenedhop. Yapâ menenekmâ manman âlepñan katnenekmu mansain. Otmu yengu yawuâk holañyekmâ nengâlen torokatyekmu komot konohâk oain. Yakât otmâmâ yeñe ki pilânenekmâ girem den hâñgiñe ya mem miwirikum lâunomai.

² Bukulipne yakât âlâku ekyongomune nângânet. Yeje Anitâne yekmu ârândân olâkgât hâkyenahât torehennan undip tuhuanginomai yamâ dop yuwu otbuap. Yawu otnomai yanâmâ Kiristone manman kârikjahât mâtâp âine meyingiop yamâ nângânetâ tânât oap yakât dop otbuap. Yakât otmâ Kiristone mâmâne otyingiwuapgât dop ya biatbuap.

³ Bukulipne, yawu otmaihât âlâku sâwe. Yeje girem den pâne konohâk lâum hâkyenahât torehennan undip tuhuanginomaihât dop bia. Yawu otnomai yan Anitâne girem den sâm kalop ya hârok lâunomai sâm kalop. Yakât otmâmâ yengâlen umatne dondâ teteyingiwuap. ⁴ Otmu yengâlen gâtne âlâ me âlâne Anitâne yekmu ârândân olâkgât girem den ya miwirikum lâunomai yanâmâ Kiristo pilânomai. Yawu otnomai yanâmâ Anitâne angoân tepne nângâm manman kârikjahât mâtâp meyingiop ya manguyingiwuap. ⁵⁻⁶ Yâhâ nenâmâ biwinenne Yesu Kiristohâlen katmâ mansainne komot konohâk otbin. Nen hâknennahât torehennan undip tuhuangiwin me yen ki tuhuangiwi nenâmâ komot konok otmâ biwinenne Yesuhâlenâk kinmu haonmâ ârândân tep âlep nanganjim hon bawangimain. Yawu otmunne Kiristone âwurem ge sârerenenekmu Anitâne umam sâningim mem manman kârikjan torokatnenekbuap. Yakât otmâ Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakne mem hewewen tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenne kepeim mansain. Kepeim manmâ Kiristone in yawu ge menenekmu yâhâne sâm yakât mitiwahom mambot gumbot otmâ mansain.

⁷⁻⁸ Bukulipne, yen angoân den pat âlepne ya nângâm Kiristohât tem lâum hon bawangiñetâ yekmune âlonngo nandorone olop. Otmuâmâ Kiristohât mâtâp watne sâm otñetâ yan Anitâne undip ki katyingiop. Yakât otmâ sâp yiwereneâmâ âlâne undip manguyingineñetâ âlâengen arine sâm oai? Me âlâne biwiyen kionetâ denyene in yawu nângâwi? ⁹ Bukulipne lok amonne yengâlen takawi? Yakât topne nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nângânet. Bau nasine yamâ tipine âlâ. Yawu gârâmâ yan hâreakmâ sânduk sâm ârândân otmâ bau mem bâlemapgât ya hârem pilâmain. Yakât dopneâk yene yâk yengât den ya pilâm kâkâsuk otmâ manñetgât nanjan. ¹⁰ Yâhâ yengât nângâm ki engat yâhâp oan. Yeje ekap kulemgum katyingian yu sâlikum nângâm denne tem lâunomai. Otmu Yura lok nombotñane biwiyen kionetâ biwi nângân nângânyene iton galon oap yakât matne hâmbâi Anitâne Yura lok ya yingiwuap.

¹¹ Bukulipne, hâkyenahât torehennan undip tuhuangiñet sâm Yura lok nombotñane yengâlen takawi ya yengât topyene âlâ sâmune nângânet. Yanneâmâ imbiâk nâhâitne “Girem

den lâuñet sâh hâkyenjahât torehennan undip tuhuyingim mansap," sâmai. Yamâ den memai. Yâkñe sâmai yawu otyingim mansan mâne, Kiristone nengât sâh muop yakât Yura lokñe den pat ya nângâm ki mem ge katnekne sâh otbâi. ¹² Bukulipne, Yura lok yañe mem biwi hâlim tuhuyeksai yenhât nângâm hâkyenjahât torehennan undip tuhanjigiwi ya hârem pilakñetgât nanjan. ¹³⁻¹⁴ Bukulipne, yengât manmanyenêâmâ âlâ. Yeñe girem den lâuñetgât Anitâñe ki meyehop. Yawu gârâmâ yenhât ki nângânjetâ yahatmu engatyenêak otnomai. Girem den yakât topñe yuwu tap. "Nenjahât nângâmunnje yahatmap yawuâk buku nombotñe yengât nângâmunnje yahatbuap." Yawu tap. Otmu den ya lâum kinmâ yeñe tep âlep nanjanjigim tânahonomai. ¹⁵ Yamâ yeñe ki hionakmâ tep bâle nanjanjigim hiliwahonomai.

Wâtgât mâmânjahât Heakñe mâmânje otningimu mannom.

¹⁶⁻¹⁷ Bukulipne, yuwu sâmune nângânjet. Nenñe biwinenñe kâitnongomu orotmeme bâleñe ekmâ otneâk nângâmain. Yawu otmâ Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heak betbanjigimain. Yawu otmain yanâmâ Heakñe biwinenñan kionmap. Yawu gârâmâ orotmeme bâleñe otneâk nângâmain ya âlâku nângâmunnje biwinenñan hâumu pilâmain. Yakât otmâ Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakñe biwinenñe mem hewewenñe tuhumu yâkât wâtñan kinmâ tem lâuwanjigim gain. ¹⁸ Yen yawu otnomai yanâmâ papatolipnenñe yengât girem den ya yâhâpñe ki lâunomai. Otmu Wâtgât mâmânjahât Heakñe mâmânje otyingimu manmâ yâhânomai.

¹⁹ Emelâk engatnenñeâk watmâ otmunnje bâlem gaop yakât ekyongowan ya âlâku ekyongomune nângânjet. Yeñe engatyenêak watmâ yuwu otñetâ manmanyenje bâleminiop. Kâwâ konda, orotmeme kinjon mem manminiwi. ²⁰ Otmu emet huhuminiwi. Porom Lâpio hâwim kânângânjetâ kinmu ulitguminiwi. Otmu âli hawat bâleñe topñe topñe mem manminiwi, me sait bâleñe karanjigiminiwi, me karasunja tuhanjigiminiwi, me weke mem yan sonjo bau kombo neanjigiminiwi, me bundânje yerakminiwi. Ya otñetâ bâleyingiminiop. Nângâm bâleanjigiminiwi, otmu tepyenñan tatmu tatmu kuk kânjuruk oranjigiminiwi. Otmu yenhât nângânjetâ yahatmu hionakmâ kasa oranjigiminiwi. ²¹ To kârikñe nem biwi hâlim otmâ wahap ki orotñe topñe topñe otminiwi. Orotmeme yawuya otmâ mansai yâhâmâ Anitâñe manman kârikñehât pat ki kuyingio. Yakât otmâ Kiristone yâhâpñe âwurem gewuawân ikñe komolân ki torokatnomai.

²² Yawu gârâmâ lohimbî nombotñe Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakñe mâmânje otyingimu yuwu otmâ manmai. Anitâñe buku otyingio. Yakât nângâm biwiyenje sânduk sâmu

heronje nângâwanġimai. Otmu biwi nângân nângânyenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu kaok nanġanġimai. Bukulipyenjaŋe senje âlâlâhât umburuk otmâ pân guin otmai ya yekmâ nembe kalem otyinġimai. Yenjahât nângâŋetâ ki yahatmap. Otmu buku nombotjaŋe mem bâleyekŋetâ yakât matje ki kâpekyinġimai. Me sâŋm bâleyinġinjetâ yakât nângâŋetâ ki sâtje otmap. ²³ Lohimbi yawu otmainjeâmâ girem den kerek lâuŋetâ ârândân otmap yakât dop oap. ²⁴ Bukulipne, yakât torokatmâ yuwu sâŋmune nângâŋet. Nenje Yesu Kiristohâlen biwinenjaŋe tiġâk kepeimunje Anitâhât Wâtġât mâmâŋahât Heakje mâmâŋe otninġiwuap. Yawu otninġiwuap yanâmâ nenje enġatnenjeâk ki watmâ ihilâk mahilâk otmunje bâlewuap. ²⁵ Yâhâ yaŋeâmâ biwinenje mem hewewen tuhunenehoggât yâkât wâtŋan kinmâ mâtâp sâŋm ningiop ya tâŋ tâŋâk watmâ manmâ yâhânom. ²⁶ Otmu yenjahâlâk ki nângâŋetâ yahatmu hâkyenje mepaenomai. Otmu yenjahât ki nângâŋetâ yahatmu hionakmâ bukulipyenje mem ge katyeknomai.

6

Bukulipnenje lohotŋan otyinġinom.

¹⁻² Bukulipne, yuwu sâŋmune nângâŋet. Yeŋe otjetâ bâleâkgât Satanje mem dâiyekmap. Yawu gârâmâ yenġâlen gâtje âlâ me âlâŋe otjetâ bâlewuap yanâmâ yen nombotje Anitâhât Wâtġât mâmâŋahât Heakje mâmâŋe otyinġimu mansainje yuwu otyinġinomai. Yesu Kiristonje hânân gem lohotŋan manmâ kuwiknenekmâ mâtâp meningiop. Yakât nângâm bukulipyenje lohotŋan otyinġinomai. Otmu yengu yawuâk otjetâ bâlemapġât biwiyenje galem oranġinomai. ³ Nen lok bâleŋeâk kerek mansain. Yawu gârâmâ yenġâlen gâtje âlâ me âlâŋe yeŋe orotmemeyenjahât nângâŋetâ yahatmap yamâ ombeyenjaŋe kâityongomap. ⁴⁻⁵ Nanġai. Âlâku amboŋan amboŋan mannomai. Yakât otmâmâ yeŋe buku âlâlâhât topje ki ekmâ kiwilinomial. Yeŋe biwiyenjahât topje âlâku iknġiâk iknġiâk ekmâ nângâŋetâ ârândân otmu heronje otnomial.

⁶ Otmu papatolipyenjaŋe Anitâhât den kâsikum yinġim mansai ya in yawu tânyongonomai.

⁷ Bukulipne, ombeyenjaŋe kâityongomapġât yuwu sâŋmune nângâŋet. Anitâŋe topnenje ekmâ nângâmap. Yakât otmuâmâ kâitgunomġât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ lohimbiŋe wahap âlâlâ otnomial yakât matje tâŋ tâŋâk kâpekyinġiwuap. ⁸ Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe yenjahâlâk nângâm senje âlâlâ ekmâ biwiyenje yan arimu ihilâk otnomial yamâ sâp patoen Anitâŋe pilâyekmu hemân kionomial. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe Anitâhât Wâtġât mâmâŋahât Heak yâkât nângâm tem lâuwânġim

mannomai yamâ mâmâņe otyingimu manman kârikņan man-nomai. ⁹ Bukulipne, lohimbi hewewenĵâk tânyongonom. Yawu otmâ mannom yamâ Anitâņe nâņgâmu ârândâņ otmu sâp patoen yakât matņe ningiwuap. ¹⁰ Topņe yakât nâņgâm yuwu otnom. Bukulipnennĵaņe Kiristohâlen biwiyeņaņe kepeim mansai ya umatņe topņe topņe teteyingiwuap yanâmâ in yawu tânyongonom. Otmu nombotņe belângen pâlâmņe mansai ya yawuâk tânyongonom.

Den bâiņe sâm hâreop.

¹¹ Bukulipne, yeņgât pepa yu lok âlâ ekumune kulemguaop. Yu kulemgum yaņak kiripi mem nihimu ninak pâņe tâlâwâk kulemguan bātne towatņe yu ekmâ nâhâitņe “Den yu kulemguaop,” nâņgânomai.

¹² Otmu den âlâ emelâk yan yakâlâk torokatmâ sâwe. Yura lohimbi biwiyeņe Kiristohâlen katmâ girem den lâum mansaiņe bukulipyenĵaņe nâņgâyiņiņetâ yahalâkgât yeņgât hâkyeņe torehenņan undip tuhuyiņgine sâm yeņgâlen takawi. Otmu yawuâk bia. Kiristone nengât sâm gemu howanân kuņetâ muop. Yakât buku nombotņaņe nâņgâņetâ tâņât otmu nâņgâm bâleningimai sâm Yura lok yâkņe yeņe hâkyenĵahât torehenņan undip tuhaņgiņet sâm meme sâsâ tuhuyeksai. ¹³ Yawu gârâmâ lok yaņe Mosehât girem den lâum hâkyenĵahât torehenņan undip tuhaņgiwiņe den kerehâk ki lâum mansai. Yawu gârâmâ yeņe yawu tuhaņgiņetâ bukulipyenĵaņe herone nâņgâyiņiņetgât meme sâsâ tuhuyeksai. ¹⁴ Nâmâ lok yawuya bia. Yawu gârâmâ nâņgânihiņetâ yahalâkgât ki naņgan. Nâmâ yuwu naņgan. Kutdânenņe Yesu Kiristo nengât sâm gemu howanân kuwi. Kuņetâ muop yapâek yahatmâ mâtâp âiņe mem teteningiop. Nâņe yakâlâk nâņgâm hângât wahap topņe topņe yakât nâņgâmune tâņât otmap. ¹⁵ Yakât yâhâpņe sâwe. Nen Yura lok hâknennĵahât torehenņan undip tuhaņgiwin me yen pâku lok ya ki otbi nen kerekņe biwinenņe Kiristohâlen katmâ komot konohâk otmâ mansain. Yawu katmâ manmunņe manman âiņe mem teteningimu himbimgât pat mansain yakât nâņgâmune bulâņe oap. ¹⁶ Otmu lohimbi biwiyeņaņe yawu nâņgâm Yesuhât den lâum manmai yamâ Anitâņe we âlep nâņgâyiņgim biwi sânduhân katyekmu manmâ yâhânomai. Yawu otmâmâ Anitâņe Isirae sen bulâņe nengât pat kuningiop ya menomai.

¹⁷ Nâņe Kiristo hoņ bawaņgim manmâ gan. Yakât otmâ mâtâp maņgunihine sâm mem âlâlâ tuhunekņetâ hâhiwin kakņan mansan. Otmu hâknan gut emelâk ekbi. Yakât otmuâmâ lok âlâ me âlâņe hâhiwin ya witgum nihimaihât yeņe lok yaņe yeņgâlen takam meme sâsâ tuhuyeksai ya yeņgât den nâņgâm kâkâsuk otnomai. ¹⁸ Kutdânenņe, Yesu Kiristo

tihitnenne otmapne biwi nângân nângânnenne mem konohân
tuhumu kepeiakmâ manmâ yâhânom. Yawuâk.

Nâ bukuyeje,
Paulo

Epeso

Pauloꝑe Epeso yengât ekap kulemgum katyinjgiop.

O bukulpine,

¹ Yen Epeso kapi ambolipnaje Yesu Kiristohâlen biwiyenaje kepeim Anitâhât tem lâuwanjim mansai. Nâ Paulo. Emelâk Anitâne nângânihimu Yesu Kiristone aposolo sâam âi nihiop ya mem mansan. Nâne herone nângâyingim ekap yu kulemgum katyinjgian.

² Awonnenne Anitâ yet Kutdânenne Yesu Kiristo yâkne engatyetneâk otmâ nângâyingim tihityene otmutâ biwi nângân nângânyenaje kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sâekgât nângâyingim ulitguman.

Wâtgât mâmânjahât Heakne mâmâne otningimu manman âlepñahât bulâne teteningimap.

³ Anitâne ikne nanne, Kutdânenne Yesu Kiristo, hângângumu ge nengât toсахât otmâ muop. Yawu olop yakât otmâ nenne yâk orop biwinenaje kepeiakmâ konohâk otmu manmâ gain. Yakât otmâ Anitâne ikne Wâtgât mâmânjahât Heak hângângumu ge mâmâne otningimu manman âlepñahât bulâne teteningim gap. Yakât nângâm Anitâ mepaem mannom. ⁴⁻⁵ Anitâne ikñahâk wawaenenekmap. Otmu nenne yâkât senjan tosa barahâk kinnomgât nângâm ikne nanne Yesu Kiristo hângângumu ge nengât toсахât otmâ mumbuap yakât emet inânñan sâam kalop. Yakât otmâ nenne Kiristohâlen biwinenaje kepeimunne Anitâne tosanenne pilâningim nine nanne baratne sâam menenekmu mansain. Yakât nângâm yâkne emet inânñan hân himbim ki kândikyotgowân yawu tetewuap ya sâam kalop. ⁶ Otmu ikñahâk wawaenenekmâ nengât sâam nanne hângângumu giop yakât nângâmunne hâu sâsâ otmâp. Yakât otmâ herone nângâwanjim mepaem mannom.

⁷⁻⁸ Kiristone kawenenñan kinmu kuñetâ muop yâkâlen biwinenaje katmunne Anitâne tosanenne pilâningiop. Otmu ikñahâk wawaenenekmâ otningiop yakât nângâmunne âlâ kândâkdâ otmâp. Yakât dop sâamune nângâñet. Nenne saru osomunne sililiñ sâamap. Yakât dopneâk Anitâne wawaenenekmap ya ki pesuk sâuwuap. ⁹⁻¹⁰ Anitâne âliwahap topne topne, ehekne ki ehekne, himbimân ewan tap me hânân yu tap ya kerehâk kalop. Otmu sâp patoen Yura lohimbim otmu pâku lohimbim hârok menduhunenekbuap. Yawu otmâ âliwahap topne topne kalop ya orowâk Kiristohât amutgen

tatmunne kunnenne otmâ tatbuapgât sâam kalop. Yawu gârâmâ emelâk embânâmbâek yakât topne amoknan tatmâ gaop. Yakât otmâ lohimbi nombotnane yene nânġân nânġân watmâ yakât topne nânġâne sâam pâpġum gawi. Yâhâ nenâmâ Anitâne nânġân nânġânnenne mem pâron pilâningimu yakât topne nânġâmain. Anitâne sâp kalop ya iknjak ekmu ârandân otmu den yakât bulâne tetem henġenġuwuap.

¹¹ Otmu Yura lohimbi nengât hohetnennan lok âlâ tetem kunnenne manmâ tihitnenne otbuapgât nânġâm Anitâne yakât pat kuningiop. Yakât otmâ pat kuningiop yapâek nenne lok ya tetem tihitnenne otbuapgât nânġâm biwinennane mem mambotbanġim gawin. ¹² Otmu pat kuningiop yakât bulâneâmâ Kiristone lohimbi kerek nengât tihitnenne otbe sâam Yura lohimbi nengâlen teteop. Nengâlen tetemu nenne yâk orop biwinennane kepeiakmâ konohâk otmu yâkât pat otmâ mansain. Yakât otmâ Anitâhât nânġâmunne âlâ kândâkdâ otmu herone nânġâwanġim mepaem mannom.

Manman kâriknan mannomgât nânġâm engat yâhâp ki otmain.

¹³ Kiristone lohimbi kerek nengât tosanenjahât otmâ ge kawenennan kinmu kuġetâ muop. Yâkât den pat âlepne ya nenne yen pâku lohimbi ekyongomunne nânġânetâ bulâne olop. Den pat ya nânġânetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyenane kepeiwi. Yawu otbi yan Anitâne meyekmâ nine nanne baratne sâam manman kârikjahât pat nen Yura lohimbi kuningiop ya yen gurâ yawuâk kuyingiop. Yakât otmâ ikne Wâtġât mâmâjahât Heak hânġângumu ge lohimbi kerek mâmâne otningiwuapgât sâam kalop. Yakât otmâ ya hânġângumu yengâlen ge mâmâne otyingiop. ¹⁴ Otmu pat kuningiop yakât bulâne sâp patoen menom nânġâm Kiristohâlen biwinennane tinâk kepeim mannom. Yawu manmunne Wâtġât mâmâjahât Heakne biwinennan kionmu pat yakât bulâne menom nânġâm engat yâhâp ki otmâ mannom. Yawu manmunne sâp patoen Anitâne menenekmâ iknan torokatnenekmu manman kâriknan manmâ herone otbanġim mepaem yâhâmbisâin.

Anitâ Wâtġât Ambonane mâmâne otningimu kârihem kinmain.

¹⁵ Yene Kutdânenne Yesu Kiristohâlen biwiyenane kepeim manmâ gai. Yawu manmâ Anitâhât lohimbi orop biwiyenane kepeiakmâ konohâk otmu manmâ gai. Otmu yengât den pat ya bukulpnane eknohoġetâ nânġâm tep hero nânġâyingian. ¹⁶ Yawu nânġâm Kutdânenne Yesu Kiristo âwânâit mepaeyelekman. Otmu Anitâne yuwu otyingiakġât ulitġuman. ¹⁷ Awoġnenne Anitâ lanġinne Ambonane ikne Wâtġât mâmâjahât Heak hânġângumu ge yengât

biwiyeŋan kioŋmu nâŋgân nâŋgânyeŋe keterakyiŋgiwuap. Yawu otmu Anitâŋe tihityeŋe otmap yakât topŋe nâŋgâm heŋgeŋgum yâkâlen biwiyeŋaŋe kepeim mannomaihât yâk ulitguman. ¹⁸ Otmu Anitâŋe yen orop menenekmâ ikŋan torokatnenekmu herone kakŋan manmâ yâhâmbisâingât pat kuniŋgiop. Pat yakât bulâŋe menomgât nâŋgâm biwinenŋe mem mansain. ¹⁹⁻²⁰ Otmu Anitâ Wâtgât Amboŋaŋe ikŋe wâtŋambâek Kiristo mumuŋambâ mem yahalop. Otmu nen gurâ yawuâk mâmâŋe otningimu wâtŋan kinmâ Kiristohâlen biwinenŋaŋe tiŋâk kepeim manmain. Yeŋe yakât nâŋgâŋetâ keterahâkgât nâŋgâm Anitâ ulitguman.

Anitâŋe Kiristo mumuŋambâ mem yahatmu yâkŋe himbimân yâhâmu ikŋe orowâk tawot. ²¹ Himbimân orowâk tatmâ Kiristoŋe Anitâhât hahit mem kinmâ aŋelo himbimân tatmai otmu âi weke, emet amboŋe, senduk banearâ, susun me sâtŋe metŋe topŋe topŋe hânân yu tai kerek yeŋgât kunyeŋe tatmap. Otmu emelâk embâŋân Anitâŋe hân himbim kândikyotgom âliwahaŋ topŋe topŋe kalop ya orowâk Kiristohât amutgen tatmunŋe kunnenŋe tatmap. Otmu yawuâk kunnenŋe tatmâ yâhâwiop. Otmu sâp pesuk sâwuap yan hân himbim yu biatmu Anitâŋe hân himbim aŋgo kândikuwuap. Otmu sâp yan gurâ yawuâk kunnenŋe tatmâ yâhâmbisâp. ²² Yakât otmâmâ âliwahaŋ kerehâkŋe yâkât amutgen tatbuapgât Anitâŋe sâp kalop. Otmu Kiristohât komot mansain nen gurâ yawuâk yâkât amutgenâk tatmunŋe kunnenŋe tatmâ tihitenŋe otmâ yâhâmbisâp gât sâp kalop. ²³ Yakât otmâ Anitâŋe mâmâŋe otningimu Kiristo orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmap. Otmu nenŋe hoŋ bawaŋgimain yan yâkât laueŋe otmu kâiŋe bâtŋe yawu otmâ nep mewaŋgim manmunŋe ârândâŋ merândâŋ otmap.

2

Anitâŋe mem hewewenŋe tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeim manmain.

¹ Emelâk Anitâŋe ki mem hewewenŋe tuhuyekmu Kiristohâlen biwiyeŋe katbi sâp yan yeŋe orotmeme bâleŋe topŋe topŋe otmâ tosa mem manminiwi. Yawu otbi yakât otmâ hiliwahonomaihât pat manbi. ² Sâp yan yeŋe eŋgatyeneâk otmâ manman bâleŋahât mâtâp watbi. Yawu otmâ weke bâleŋe amboyeŋaŋe biwiyeŋan kioŋmu yâkât amutgen manmâ tem lâuwaŋgim manminiwi. Otmu sâp yuâmâ yâkŋe lohimbi belângen mansai ya yeŋgât biwiyeŋan gurâ yawuâk kioŋmu Anitâhât den kumai. ³ Otmu yâkŋe Anitâhât den kum orotmeme bâleŋe otmai ya nenŋe gurâ yawuâk otbin. Yawu gârâmâ emelâk nen kerekŋe nenŋe eŋgatnenŋeâk watmâ

biwinenꞑambâ nângân nângân bâleꞑe âlâlâ teteminiop ya watmâ otminiwin. Yakât otmâ Anitâꞑe lohimbi kerek nenekmu ki ârândânꞑ otmu hiliwahonongât pat otbin.

⁴⁻⁶ Yawu otmâ manbin yamâ ikꞑahâk tepꞑe nângâningim tihitnenꞑe otmâ Kiristo hângângumu ge nengât toсахât otmâ kawenennꞑan kinmu kuꞑetâ muop. Nenꞑe yâkâlen biwinenꞑe katbin yan Anitâꞑe tosanenꞑe pilâningim manman âiꞑe ningimu yakât topꞑe nângâm biwinenꞑe huruꞑ sâop. Otmu Anitâꞑe yen gurâ yawuâk wawaeyekmâ tosayeꞑe pilâm manman kârikꞑahât pat kuyiꞑgimu mansai. Yakât otmâ yen me nen hârok Kiristo orop biwinenꝼꝼe kepeiakmâ konohâk otmu mansain. Otmu sâp pato tetewuap yan Anitâꝼꝼe muꝼꝼꝼambâ mem yahatnenekmu Kiristo orop himbimân yâhâ tatbisâin. Yakât pat kuningimu tap. Yakât nângâm engat yâhâp ki otmain. ⁷ Nenꝼꝼe Kiristohâlen biwinenꝼꝼe kepeimunꝼꝼe Anitâꝼꝼe kaok nângâningim tosanenꝼꝼe pilâmu biwinenꝼꝼe huruꝼꝼ sâmu lohottꝼꝼan manmain. Otmu sâp yupâek lohimbiꝼꝼe yakât nângâꝼꝼetâ hâu sâsâ otbuap. ⁸⁻⁹ Yeꝼꝼe himbimân yâhâ manman kârikꝼꝼan mannomaihât pat kuyiꝼꝼgimu mansai. Yakât nângâm yeꝼꝼahât nângâꝼꝼetâ yahatmu hâkyeꝼꝼe mepaeꝼꝼaihât yuwu sâmune nângâꝼꝼet. Anitâ ikꝼꝼahâk wawaeyekmâ tihityeꝼꝼe otmâ Kiristo hângângumu ge yeꝼꝼgât toсахât otmâ muop. Otmu yeꝼꝼe Kiristohâlen biwiyenꝼꝼe katꝼꝼetâ Anitâꝼꝼe tosayeꝼꝼe pilâyꝼꝼingim manman kârikꝼꝼahât pat kuyiꝼꝼgimu mansai. Yeꝼꝼe wâtyenꝼꝼan ya ki mem tetewi. Yakât otmâ yeꝼꝼahât ki nângâꝼꝼetâ yahatmu mepaeaknomai. ¹⁰ Otmu yeꝼꝼe Kiristohâlen biwiyenꝼꝼe katbi sâp yan Ambonenꝼꝼe Anitâꝼꝼe manman âiꝼꝼe yꝼꝼingimu mem mansai. Yawu manmâ orotmeme âlepꝼꝼeâk otmâ tânahom mannomaihât sâm kalop.

Kiristoꝼꝼe nen lohimbi topꝼꝼe topꝼꝼe menduhunenekmu manmain.

¹¹⁻¹² Kiristoꝼꝼe nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi mem menduhunenekmu komot konohâk otmunꝼꝼe ikꝼꝼak kunnenꝼꝼe tatmap. Yakât topꝼꝼe yuwu sâmune nângâꝼꝼet. Emelâk yen pâku lohimbiꝼꝼe Anitâhât topꝼꝼe ki nângâwi. Yâhâ emelâk embânꝼꝼan Anitâꝼꝼe Awarahangât pat kuwanꝼꝼgiop ya Yura lohimbi nengât gurâ yawuâk kuningiop. Yakât otmâ nenꝼꝼe yeꝼꝼgât nângâmunꝼꝼe gemu yuwu nângâminiwin. “Nen Awarahangât sen mansain yakât otmâ hâknennꝼꝼahât torehenꝼꝼan undip tuhanꝼꝼgimain. Yâhâ yen pâku lohimbiâmâ Awarahangât sen ki oai. Yakât otmâ ketetyekmunꝼꝼe belângen manmâ hâkyenꝼꝼahât torehenꝼꝼan undip ki tuhanꝼꝼgimai. Yakât otmâ Anitâꝼꝼe hiliwahonomaihât pat kuyiꝼꝼgimu mansai.” Yeꝼꝼgât yawu nângâminiwin. Otmu hâknennꝼꝼahât torehenꝼꝼan undip tuhanꝼꝼgiminiwin orotmeme

yaŋe ki tânnongomap. Yakât otmâ orotmeme yakât nângâmune tâjât otmâp. ¹³⁻¹⁵ Otmu emelâk yaŋe Kiristohât topŋe ki nângâm belângen manbi. Yâhâ sâp yuâmâ yâk orop bi-wiyenyaŋe kepeiakmâ konohâk otmu mansai. Yawu gârâmâ Kiristo Biwi kepeiak kepeiak Amboŋe ikŋak nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi kerek nengât tosanenŋahât otmâ kawenennan kinmu kuŋetâ muop. Muop yan yaŋe Anitâhât komolân torokatnomaihât mâtâp meyiŋgiop. Yawu olop yakât otmâ Anitâŋe yen orop kaok nângâningimu biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgimain.

Yâhâ emelâk embâŋân Anitâŋe girem den âlâlâ Mose ekumu kulempuop. Otmu Yura papatolipnenŋaŋe yaŋe nângân nângân watmâ girem den yan den âlâlâ torokatbi. Otmu nenŋe den ya lâum yen ketetyekmunŋe yaehen manŋetâ yen orop kasa kârikŋe manminiwin. Otmu den âlâlâ torokatminiwi yaŋe undip kârikŋe olop. Yawu gârâmâ Kiristoŋe tosanenŋahât otmâ muop yan undip ya mem gahaem yen orop menduhunenekmu komot konohâk otmâ manmain. ¹⁶ Otmu Kiristoŋe tosanenŋahât otmâ kawenennan kinmu howanân kuŋetâ muop yan mem menduhunenekmu Anitâŋe kerek nengât kaok nângâningimap. Otmu nenŋe biwinenŋe sânduk sâmu buku oraŋgim manmain. ¹⁷ Kiristoŋe yawu otniŋgiop yakât den pat aŋgoân nen Yura lohimbi eknongop. Otmu nenŋe yâkât den ya torokatmâ yen kâsikum yiŋgim gain. ¹⁸ Yakât otmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwinenŋan kionmâ yen orop mem hewewen tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeimain. Yawu otmunŋe Kiristoŋe mâtâp mem teteningimu âwâŋe Anitâhâlen biwinenŋaŋe kepeim mepaem mannom.

Nen Anitâhât sen otmâ mansain.

¹⁹ Emelâk nen Yura lohimbine yen pâku lohimbi yekmunŋe kasa kârikŋe otmu keterakmâ ikŋiâk ikŋiâk manminiwin. Yâhâ sâp yuâmâ nenŋe yen orop manman bâlenjambâ keterakmâ orotmeme bâlene pilâm Anitâhâlen biwinenŋaŋe kepeim komot konohâk otmâ mansain. Yakât otmâ Anitâŋe menenekmu ikŋe sen otmâ mansain. ²⁰ Yakât topŋe nângâŋetâ keterahâkgât emet tuhumain yan hâum sâmune nângâŋet. Hân aim saran lâum kânâŋgâmunŋe kinmap yaŋe Kiristohât aposololipŋe otmu poropetelipŋe nengât dop oap. Otmu saran yakât kakŋan hohem katmâ kokore pilâm gârem kâwi huhum pilâmain yaŋeâmâ lohimbi menduhuakmâ Anitâ mepaemai yakât dop oap. Otmu kuhupin lâum kânâŋgâmunŋe ŋiwiŋ ŋiwiŋ sâm kinmap yaŋeâmâ Kiristo ikŋahât dop oap.

21 Otmu kuhupin kakņan gimbâ katmâ geri kum pilâm losohomunņe emet ya âilonņo kinmap yakât dopņeâk nenņe Kiristohât komot konohâk otmâ yâkât wâtņan manmain. Yawu manmâ Anitâhât opon kâmbukņe yakât dop otmâ manmain.

22 Otmu emelâk Anitâņe ikņe opon kâmbukņan ge tatminiop yakât dopņeâk ikņe Wâtgât mâmâņahât Heak hângângumu ge biwinenņan tatmâ mâmâņe otningimu manmain. Yawu otningimu biwinenņane kepeiakmâ konohâk otmu buku konok oranņim manmâ yâhânom.

3

Anitâņe Paulohât nâņgân nâņgânņe mem pâron pilâwanņiop.

1-2 Yen pâku lohimbņe Kiristohâlen biwiyeņane kepeim Anitâhât komolân torokatņetgât Anitâņe ikņahâk nâņgânihim aposolo âi nihimu mem mansan. Âi ya mem Kiristo hoņ bawanņim yâkât den pat âlepņe ekyongoman. Den pat âlepņe ekyongomune lok nombotņane den ya nâņgâņetâ gemu bet pilâm pâi emetņan mem katnekņetâ manmâ gan. ³ Emelâk Anitâhât biwiņan nâņgân nâņgân âlâ nâņgâm gaop ya nâņgâmune keterahâkgât nâņgân nâņgânne mem pâron pilânihimu nâņgâwan. ⁴ Otmu den yakât nâņgâmune biwinambâ nâņgân nâņgân âlâlâ tetemap ya pâņe tâlâwâk kulemgum katyiņgian yu ekmâ nâņgânomai. ⁵ Emelâk embâņâmbâek Anitâņe lohimbî âlâ me âlâhât nâņgân nâņgânne ki mem pâron pilâyiņgiop. Yakât otmâ den yakât pâpguwi. Yawu gârâmâ sâp yuâmâ Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe den ya mem Kiristohât aposololipņe otmu poropetelipņe nengât biwinenņan katmu nâņgâmain. ⁶ Den yakât topņe yuwu sâmunne nâņgâņet. Nenņe Yesu Kiristohât den pat âlepņe yen pâku lohimbî ekyongomunņe nâņgâņetâ bulâņe otmu yâkâlen biwiyeņane kepeim mansai. Yawu manņetâ Anitâņe nen Yura lohimbî orop mem menduhunenekmu komot konohâk otmâ mansain. Yawu manmunņe sâp pato tetewuawân Anitâņe manman kârikņahât pat yakât bulâņe ningimu mem Yesu Kiristo orop heronņe kakņan tatbisâin.

⁷ Anitâņe ikņe enņatņeâk otmâ menekmâ aposolo âi sâm nihiop. Âi ya mem yâkât wâtņan kinmâ Kiristohât lohimbî hoņ bayiņgim yâkât den lohimbî kâsikum yiņgiman. ⁸ Yâhâ emelâk yâkât lohimbî dondâ mem bâleyekminiwan. Yakât otmâ ninahât nâņgâmune gemu Anitâhât lohimbî yenņât amutyenņan mansan yawu nâņgâmune otmap. Yamâ nâņe mem bâleyekminiwan yapâek Anitâņe menekmâ âi sâm nihimu Kiristohât den pat ya yen pâku lohimbî ekyongom gan. Yakât yuwu sâmunne nâņgâņet. Kiristonņe wawaenenekmâ tihitnenņe

otmu manmannenjahât bulâje teteningimu biwinenje huruñ sâmu manmain. Otmu yawuâk otningim yâhâwuap. Yakât topnje nennjahâk nângâm ba takanomgât dop ki tap. ⁹⁻¹⁰ Otmu girawu manmunje Anitâje nenekmu ârândâñ otmu manman kârikjahât pat kuningiwuap yakât den sâm holañmâ pâku lohimbî ekyongomune nângâmai. Otmu Anitâ Hân Himbim Amboñaje nen Kiristohât lohimbî kerek mem hewewen tuhunenekmu Kiristohât den pat sâm haok tuhunom. Yawu otnom yan Anitâhât biwiñan nângân nângân âlâlâ tatmap yakât bulâje topnje topnje tetemu anelolipñaje ekñetâ âlâ kândâkdâ otbuap. Yakât nângâm emelâk embâñambâek yâkñe lok âlâ me âlâhât nângân nângânyenje ki mem pâron pilâyñgiop. Yakât otmâ den yakât topnje pâpñuwi. ¹¹ Yawu otmâ ikñe nângân nângân watmâ sâpñe ekmu ârândâñ otmu Kutdânenñe Yesu Kiristo hâñgângumu giop yan den yakât bulâje teteop. ¹² Nennje Kiristohâlen biwinenñaje kepeim Anitâ pahâk ulitgumunñe nângâningiwuap. Yakât nângâm nenñe biwi yâhâp kakñan ki ulitgunom. ¹³ Nâñe Kiristohât den pat kâsikum yingimune nângâñetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenñaje kepeim mansai. Yakât otmâ lok nombotñaje pâi emetñan mem katneñetâ manmâ gan. Nâñe yenğât nângâm hâhiwiw kakñan mansan yakât nângâm yenje kârihem kinmâ biwiyenñe ki orotok sâwuapğât nanğan.

Kiristone wawaenenekmap yakât Paulone kulempuop.

¹⁴⁻¹⁵ Yen pâku lohimbîñe Kiristohâlen biwiyenñaje kepeim Anitâhât komolân torokatñetâ nen Yura lohimbî orop biwinenñaje kepeiakmâ konohâk otmu mansain. Anitâhât anelolipñe topnje topnje himbimân tatmai otmu âliwahap topnje topnje hânân yu kalop, ehekñe ki ehekñe, kerek nengât manmannenñe Awoñnenñe Anitâ ikñak ningimu manmain. Yâkñe nine nanne baratne sâm menenekmu mansain yakât nângâmune hâu sâsâ otmu mepaeman. ¹⁶⁻¹⁷ Anitâ Manman Amboñaje koko salehâk tatmap. Otmu yu yakât ki pâpñumap. Yawu tatmap yakât nângâmunñe âlâ kândâkdâ otmap. Otmu nâñe yenğât nângâm yâk ulitgumune ikñe Wâtğât mâmâñahât Heak hâñgângumu ge mem hewewen tuhuyekmu Kiristohâlen biwiyenñaje tiñâk kepeim tem lâuwawñgim mannomai. Yawu otñetâ yâk orop biwiyenñaje kepeiakmâ konohâk otmap yakât dopñeâk bukulipyenñe orop biwiyenñaje kepeiakmâ konohâk otmu buku orawñgim mannomai. ¹⁸ Otmu Kiristone wawaenenekmâ kawenennan kinmu kuñetâ muop yakât topnje nângâñetâ keterakyiñgim henğenğûâkgât Anitâ ulitguman. ¹⁹ Yenğât yawu ulitguman. Yawu gârâmâ Kiristone wawaenenekmap yakât topñambâek nângâm metenomgât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ yenje yâkâlen biwiyenñaje tiñâk

kepeim manñetâ yanâmâ Wâtgât māmâñahât Heakñe māmâñe otyiñgiwuap. Māmâñe otyiñgimu manmanyenahât bulâñe âlâlâ teteyiñgimu Kiristoñe wawaeyekmap yakât topñe nâñgâm henñenñunomai. Manmanyenahât bulâñe teteyiñgiwuap yakât dopñanâk âi mem Anitâ hoñ bawanñim manmâ yu yakât ki pâpñunomai.

²⁰ Anitâhât Wâtgât māmâñahât Heakñe māmâñe otniñgim yâhâwuap. Yakât otmâ nenñe Kiristo hoñ bawanñim nep âlâlâ memunñe yakât bulâñe tetewuap nâñgâmain ya wangim tetewuap. ²¹ Yakât nâñgâm Kiristohâlen biwinenñane kepeim hoñ bawanñim manmunñe bulâñe âlâlâ tetemu ekmâ Anitâ mepaem manmâ yâhâmbisâin. Ya bonñanâk.

4

Kiristo hoñ bawanñim tânahom mannom.

¹ Bukulipne, yuwu sâmunne nâñgâñet. Nâñe Kiristohâlen biwinane tiñâk kepeim hoñ bawanñim yâkât den pat lohimbi kâsikum yingiman. Otmu emelâk den ya kâsikum yingimune lok nombotñane nâñgâñetâ gemu bet pilâm pâi emetñan mem katnekñetâ manmâ gan. Otmu den ekyongomune nâñgâñetâ Anitâhât Wâtgât māmâñahât Heakñe biwiyeñe mem hewewenñe tuhumu yapâek Kiristohâlen biwiyeñane kepeim mansai. Yakât otmâ yâkât den ya tiñâk lâum manñetâ lohimbiñe manmanyene ekñetâ ârândâñ olâkgât nanñan. ² Otmu yeñahât nâñgâñetâ gemu huruñ huruñ manmâ bukulipyene orop ewe karañim mannomai. Yawu manmâ buku nombotñane nâñgâm bâleyiñginomai yan biwiyeñane kepeiyekmâ lohotñan otyiñginomai.

³ Sâp yiwerene yuâmâ biwiyeñane kepeiakmâ konohâk otmu mansai. Yawuâk torokatmâ manne sâmâmâ tihit oranñim biwi sânduhân mannomaihât nanñan. ⁴ Anitâhât Wâtgât māmâñahât Heak iññak mem hewewenñe tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenñane kepeim yâkât komot konohâk otmâ mansain. Yawu manmunñe Kiristo iññak âwurem ge menenekbuapñat nâñgâm biwinenñe mem manmain. ⁵ Kutdânenñeâmâ Kiristo konohâk. Otmu yâkât den konohâk lâum manmain. Otmu toen katnenekñetâ Kiristo orop biwinenñane kepeiakmâ konohâk otmap yakât mâtâp konohâk tap. ⁶ Otmu Awonñenñeâmâ Anitâ iññak kunneneñe pato tatmap. Otmu Anitâñe wosapâ me wosapâ ki tatmap yawuya âlâ ki tap. Yakât otmâ himbimân anjelolipñe tai otmu hânân âliwahap topñe topñe kalop ya kerehâk hohem tatmu yâkât wâtñan tatmâ gamain.

⁷ Otmu Kiristoñe iññahâk biwinenñahât topñe ekmâ nâñgâmap. Otmu Wâtgât māmâñahât Heak hânñangumu ge

biwinenjan tatmâ mâmânje otningimap. Yawu otningimu manmannenjahât bulânje iknjiâk iknjiâk teteningimap yakât dopjanâk âi topnje topnje mem Kiristo hoj bawanjomain. ⁸ Den yan yunje emelâk lok âlânje Anitâhât den kulempuop ya miap. Den yamâ yawu tap.

“Lohimbi je hoj bawanjinetgât yâkne meyekmâ himbimân âwurem yâhâop. Yawu otmâ mâmânje otyingimu âi menjetâ yan bulânje âlâlâ teteop.” Den yawu tap.

⁹ Aiop, “himbimân âwurem yâhâop,” den yawu kulempuop. Den ya ekmâ yuwu nângâmain. “Anjoân himbimâmbâ ge hânân manmâ muop,” yawu nângâmain. ¹⁰ Otmu mumunambâ yahatmâ himbimân âwurem yâhâmu Anitâ orop tawot. Yawu otmâ kunnene tatmâ mâmânje otningimu yâkât launje, otmu kânje bânje yawu otmâ hoj bawanjinom. Hoj bawanjim yâkât den pat sâam haok tuhumunje hânjan kulempuop ariwuap. ¹¹ Yâkne mâmânje otningim âi iknjiâk iknjiâk ningimu mem tânahom manmain yamâ yuwu. Lok nombotnaje lohimbi belângen manmai ya yengâlen ari Kiristohât den pat âlepne ekyongomunje nângânomaihât kut aposolo sâam âi ningiop. Yâhâ lok nombotneâmâ nen tânnongonetâ lohimbi Kiristohât den pat âlepne orowâk kâsikum yinginomgât kut bawapi sâam yingimap. Yâhâ lok nombotneâmâ Anitâhât biwinan den âlâlâ tatmap ya sâam holanmâ lohimbi ekyongonomaihât kut poropete sâam âi yingimap. Yâhâ lok nombotneâmâ Anitâhât lohimbi yengât kunlipyene manmâ yâkât den kâsikum yingim galemiongomaihât kut pasto sâam âi yingimap. Yâhâ lok nombotneâmâ pasto tânyongom lohimbi den kâsikum yingionomaihât kut papasu sâam âi yingimap. ¹² Yawu gârâmâ nenje Anitâ nanjahâlen biwinenjanje tinjak kepeim mannom. Yawu manmâ âi ningiop ya mem lohimbi orop tânahom manmunje manmannenje kelihakbuap. ¹³ Yawu otmâ biwi nângân nângânnenjanje menduhuakmâ konohâk otmu Kiristone hânân manmâ olop miop yawuâk otmâ mannom. Yawu otmâ manmunje Anitâne nenekmu Kiristohât dop yawu otbuap. ¹⁴ Yâhâ sâp yu manman girawu mansai yakât topnje nângânetâ keterahâkgât yuwu sâamune nângânet. Nimnaom titipâne bukulipyene orop engalân gianjim âwâ mâmâlipyene yengât den kum ari malon manmai. Yene yakât dopneâk otmâ mansai. Otmu yakât den âlâen hâam sâamune nângânet. Nenje wanja mem saru kakjambâ arimain. Arimainângembâ siru pato pilâmu to dondâ bâlemap. Yawu otmâ wanja ya mem kopa kopa tuhumap. Yakât dopneâk lok perâknaje Kiristohât den kelangatmâ den perâkne topnje topnje kâityongomai. Yawu otmâ nângân

nângânyene mem hâlim milim tuhujetâ mansai. Yawu gârâmâ sâp yupâek yeje biwiyene galemahom manjetâ manmanyene kelihakbuapgât yuwu otmâ mannomai. ¹⁵ Bukulipyene orop biwiyenane kepeiakmâ konohâk otmu Anitâhât den tâŋ tâŋâk watmâ den bulâneak alahunomai. Yawu otnomai yan manmanyenahât bulâne tetem gap ya wangim bulâne pato tetewuap. Otmu Kunnenne Kiristone manop yawuâk manne sâm yâkne olop miop yawuâk otmâ mannomai. ¹⁶ Yakât nângâm yuwu sâmune nângânet. Hâknenneâmâ konohâk. Yawu gârâmâ Anitâne ikne engatneak otmâ hâknenehât torehene âlâ âlâ kalop ya watmâ âi amboŋan amboŋan tuhumai. Yawu otmâ manmammenne tetemu âlepne manmain. Aiop, Kiristone kunnenne tatmap. Otmu nenneâmâ yâkât laune, otmu kâine bâte otmâ hoŋ bawanŋim manmain. Yawu otmâ manmunne yâkne ikne hahit ningimu mem yâkât den tinâk lâum bukulpnenne orop biwinenneke kepeiakmâ konohâk otmu tânahom manmain. Yawu manmunne manmammenne kelihakmu mannom.

Anitâne manman âine ningimu mem mansain.

¹⁷ Otmu yengâlen gâtne lohimbî nombotnane pâku lohimbîne otjetâ bâlemap yawu manmâ otjetâ bâlem gap. Yakât otmâ nâne Kutdâhât sâtgât otmâ kuyinjetgât yuwu sâmune nângânet. ¹⁸ Pâku lohimbî belângen manmaine yeje nângân nângânyene bâne ye watmâ omoŋ kâlehen manmai. Otmu Anitâne manman âine nen ningimu mem mansain. Yakât topnahât pâpgum biwiyene kârikne otmâ hiliwahonomaihât pat mansai. ¹⁹ Otmu ekŋâleangim orotmeme kiŋgoŋ maŋgoŋ otneak nângâmai. Yawu otmâ aŋunyenahât ki otmai.

²⁰⁻²¹ Yâhâ nenne Kiristohât den ekyongomunne nângânetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyenane kepeiwi. Sâp yapâek yâkât tem lâum orotmeme âlepneak otjetgât yâkât den bulâne kâsikum yinŋimunne nângâm gai. ²² Emelâk yeje nângân nângânyene tâŋât ya watmâ senne âlâlâ ekŋâlem otjetâ dondâ bâleminiop. Yawu manjetâ nângân nângânyene gulip malap otmu manmanyene dondâ bâlemu manmâ gawi. Otmu orotmeme bâne otmâ mansai yan mem bâleyekmapgât ya bunewâk bet pilânetgât nanŋan. ²³⁻²⁴ Yawu otjetâ yanâmâ Anitâne biwiyene mem hewewen tuhum nângân nângân âine, ikne yawuya, biwiyenân katbuap. Nângân nângân âine biwiyenân katbuap ya watmâ yâkât den tem lâuwangim biwiyene galemŋum heŋenŋum mannomai. Yawu manjetâ manmanyene kelihakmu Anitâne yekmu ârândâŋ otbuap.

²⁵ Nenne Kiristohât komot konohâk otmâ mansain. Yakât otmâ biwiyene kurihiakmâ manjetâ manmanyenane tawi tawine otmapgât orotmeme bâne ye betŋum pesuk pilâm

den bulâñeâk alahum tihit orañgim mannomai. ²⁶ Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâñe mem bâleyekñetâ kuk otnomai yan Anitâhât den lâum in yawu kaok orañginomai. ²⁷ Yawu otmâ Satan Manman Bâleñe Amboñahât mâtâp mañguwañginomai. ²⁸ Yeñe lohimbi komborâ ekyongonjetâ ki kombo tuhunomai. Yâkñe âi mem manmâ yapâ hâmeñe mem yeñe tânahom nombotñe kâsikum lohimbi umburuk mansai ya tânyongonomai. ²⁹ Den hako ki sahañginomai. Otmu bukulipyenaye biwiyenye galemahom kârihem kinñetgât mem hewewen tuhuyekmâ den lohotñan ekyongonomai. ³⁰ Anitâñe meyekmâ manman kârikñahât pat kuyiñgiop. Yawu gârâmâ sâp pato tetewuap yan pat yakât bulâñe yinñimu menomai. Yakât nâñgâm enjat yâhâp otmaihât ikñe Wâtgât mâmâñahât Heak hâñgângumu ge biwiyenjan ttmâ mem hewewen tuhuyekmu mansai. Yakât otmâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe tep bâle nâñgâyinñimapgât orotmeme bâleñe ki tâtâem otmâ mannomai. ³¹ Yawu otmâ ki kuk otmâ sârehahom den bâleñe hâiaknomai. Otmu ki nâñgâm bâleaññetâ biwiyenye ñasin otbuap. ³² Yâhâ yeñe Kiristohâlen biwiyenaye kepeim manñetâ Anitâñe tosayenye pilâyinñimap yakât dopñeâk bukulipyenye orop tosayenye pilañginomai. Yawu otmâ ewe karañgim lohotñan orañginomai.

5

Manman bâleñambâ keterakmâ Anitâhât tem lâuwañgim mannom.

¹ Anitâñe wawaeyekmâ nine nanne baratne sâm meyekmu mansai. Yakât otmâ yeñe gurâ yawuâk bukulipyenye orop biwiyenaye kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. ² Kiristonje biwiñaye kepeinenekmâ ikñe manmanñe ki alilop. Yawu otmâ Anitâ âwâñahât tem lâuwañgim kawenenñan kinmu kuñetâ muop. Yawu otniñgiop yakât Anitâñe nâñgâmu ârândân olop. Otmu yeñe gurâ yawuâk bukulipyenye orop biwiyenaye kepeiakmâ konohâk otmu buku orañginomaihât nanñan.

³ Yeñe manman bâleñe pilâm yapâ keterakmâ Anitâhât tem lâuwañgim mansai. Yakât otmâ ki ekñâlējañgim kâwâ konda otnomai. Me bukulipyenye yeñgât senñe âlâlâ ki ekñâlenomai. ⁴ Yâhâ orotmeme kiñgoñ otnomai yanâmâ anun pato tetemu dondâ bâlewuap. Yawu gârâmâ bukulipyenye yeñgât senyenjan ki genomai. Me den imbiâk mambiâk ki sahañginomai. Yawu otmâ bukulipyenye yeñgât nâñgâm Anitâ mepaenomai. ⁵ Lohimbi nombotñaye senñe âlâlâ ekñâlem biwiyenye yanâk kinmu yakâlâk nâñgâm manmai. Lohimbi yawu manmai ya yeñgât Anitâñe nâñgâmu Porom Lâpiohâlen

biwiyenaje kepeim mepaemai yawu otmap. Lohimbi yawu otmâ manmaine lohimbi kâwâ konda otmai orop Anitâne manman kârikjahât pat ki kuyingiwuap. Yakât otmâ yâkne Kiristo âwânâit orop himbimân ki tatnomai.

⁶ Lohimbi âlâ me âlâne den imbiâk sâm engatyejan gejetâ orotmeme bâlene yakât nângânetâ bulâne otmapgât yuwu sâmune nângânet. Orotmeme bâlene âlâlâ sâm aran yu lohimbine otnomai yanâmâ Anitâne kuk otyingim matne amokjan yingimu menomai. ⁷ Yakât otmâ lohimbi yawuya orop biwiyenaje ki kepeiakmâ konohâk otmu tânahonomai. ⁸ Emelâk yeje Anitâhât pâpgum omoj bâlejan manminiwi. Yawu gârâmâ ikne lanjinaje biwiyenan pilâmu Kutdâhâlen biwiyenaje kepeim manmâ gai. Yakât otmâ orotmeme bâlene bet pilâm Anitâhât tem lâum mannomai. ⁹ Yawu otmâ manjetâ manmanyene kelihakmu yakât bulâne âlepneâk tetewuap. Yawu tetemu Anitâne manmanyene ekmu ârândâj otbuap. ¹⁰ Yawu gârâmâ yeje manman girawu manjetâ Anitâne yekmu ârândâj otbuap yakât nângâm kiwilim otmâ lohotjan mannomai. ¹¹⁻¹³ Otmu lohimbine omojan ge hiliwahonomaihât pat mansai ya yengât manmanyeneâmâ tawi tawine. Yakât otmâ yâk orop ki buku oranginomai. Yâkneâmâ yok pilâm orotmeme bâlene topne topne orangimai. Yakât nângâm anulakmaingât otmai yakât ki alahumain. Yâhâ nenje yu me yakât nângâmunje han sâningimap yakât topne tetekjan tetemu ekmain. Yakât otmâ yâkne orotmemeyene bâlene yakât nângânetâ han sâyingimu bet pilânetgât yeje den ekyongom engatyejan genomai. ¹⁴ Den ekyongonetâ nângânetâ han sâyingimu yanâmâ yâkne manmanyenahât topne tetekjan tetemu eknomai. Yakât nângâm kep yuwu menjetâ nângâmain.

“Kâlâwahom yahatne. Mumunambâ yahatne. Yawu otmunje Kiristohât lanjinaje biwinenjan pilâmu han sâningiwuap.”

¹⁵⁻¹⁷ Anitâhât biwinan nângân nângân âlâlâ tatmap ya Wâtgât mâmânahât Heakne mem biwiyenan katmu nângânetgât Anitâ ulitgunomai. Yakât otmâ girawu manjetâ Kutdâne yekmu ârândâj otbuap yakât nângâm kiwilim biwiyene galemahom mannomai. Yâhâ sâp yuâmâ lohimbi nombotnaje Anitâhât topnahât pâpgum orotmeme bâlene topne topne otmâ mansai. Yâhâ yejeâmâ yâkne otmai yawu ki otnomai. Yejeâmâ orotmeme âlepne orotgât mâtâp teteyingimu lohimbi buku otyinginetâ yâkne manmanyene eknetâ ârândâj otbuapgât nanjan.

¹⁸ Otjetâ bâlemapgât to kârikne ki nem biwi hâlim otnomai. Yawu otmâ Wâtgât mâmânahât Heakne biwiyenan tatmâ mâmâne otyingiakgât nângâm mannomai. ¹⁹ Yawu manjetâ

biwiyenjan tatmâ mâmânje otyingiwuap yanâmâ biwiyenje heronje otmu Kutdâ kiki pali mewangim mepaem mannomai. ²⁰ Otmu yeje Kutdânenne Kiristo orop biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmu manjetâ wuân me wuân teteyingiwuap yan Awonnenne Anitâ heronje nângâwangim mepaem mannomai. ²¹ Otmu Kiristo ewe katmâ yâkât tem lâuwangim bukulipyenje orop ewe karakmâ buku orangim mannomai.

Imbilipyenje yengât sâop.

²² Imbilipyenje yengât yuwu sâmune nângânet. Kutdânenne Kiristone yengât kunyeje tatmap. Yakât otmâ yeje ewe katmâ loklipyenje yengât amutgen mannomai. ²³⁻²⁴ Yakât yuwu sâmune nângânet. Kiristone ikne lohimbî nen sârelenenekmâ kawenenjan kinmu kujetâ muop. Otmu mumunambâ yahatmâ kunnenne tatmu nenne yâkât amutgen manmain. Yakât dopneâk imbilipyenaje wuân me wuân otmai yan loklipyenje yengât amutgen manmai.

Loklipyenje yengât sâop.

²⁵ Yâhâ loklipyenje yengât yuwu sâmune nângânet. Kiristone ikne lohimbî nen wawaenenekmâ tosanenjahât otmâ kawenenjan kinmu kujetâ muop. Yakât dopneâk imbilipyenje yengâlen biwiyenaje kepeim tihityenje otnomai. ²⁶⁻²⁷ Yakât otmâ yuwu sâmune nângânet. Sâp patoen nen Kiristohât lohimbîne yâkât senjan tosa barak kinmunne menenekmâ onomlipne sâm ikjan torokatnenekbuap. Yakât nângâm tosanenjahât otmâ kawenenjan kinmu kujetâ muop. Otmu nenne manman bâlenambâ keterakmâ yâkâlen biwinenjan kepeimain yakât topne sâm tetemunne yanâmâ toen mem katnenekbi. Toen mem katnenekjetâ Anitâne tosanenne pirim salatak tuhuningimu yâkât senjan koko salehâk manmain. Yawu. ²⁸⁻³⁰ Kiristone ikne lohimbî nen nângâningim tihitnenne otmap. Yakât dopneâk loklipyenaje imbilipyenje nângâyingim tihityenje otnomai yakât yuwu sâmune nângânet. Lok âlâ me âlâne hakyenjan umatne wuân me wuân tetemapgât hâkyenjahât tihitne otmâ galemahom manmai. Yakât dopneâk loklipyenaje imbilipyenje yengât nângâm tihityenje otmâ galempongom mannomaihât nanjan. Yâhâ loklipyenaje imbilipyenje yengât nângâyingimai yamâ yenhât nanngaimai yawu oap. ³¹ Den yan yunje emelâk Anitâne Mose den ekumu kulemguoap ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lok âlâ me âlâne âwâne mâmânje pilâyelekmâ imbinjahâlen torokatmu orowâk mandomawot yan hâkyetne konohâk otbuap.” Den yawu tap.

³² Otmu Mosenje den kulemgupop yaŋe topŋe âlâlâ miop. Yakât nâŋgâmune topŋe âlâ yuwu miap. Kiristoŋe ikŋe lohimbi nen orop biwinnenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu mansain ya. ³³ Otmu âlâmâ yuwu miap. Loklipyenjaŋe yenhât nanŋanŋimai yawuâk imbilipyenjaŋe yengât nâŋgâyiŋginomai. Otmu imbilipyenjaŋe loklipyenjaŋe ewe katyeknomai.

6

Nimnaomlipyenjaŋe yengât sâop.

¹ Otmu nimnaomlipyenjaŋe yengât yuwu sâmunen nâŋgâŋet. Yeŋe âwâ mâmâlipyenjaŋe yengât sâtyenjan tem lâuyiŋgin manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap. ² Yâhâ emelâk Anitâŋe girem den âlâ yuwu sâm Mose ekumu kulemgupop.

“Yeŋe âwâ mâmâlipyenjaŋe yengât nâŋgâyiŋgin denyenjaŋe lâum manŋet.” Yawu sâm ekuop.

Otmu girem den nombotŋe âlâlâ Mose ekumu kulemgupop yamâ inâk sâop. Yâhâ topŋe katmâ girem den yan yu torokatmâ den âlâ yuwu sâm kalop.

³ “Denyenjaŋe lâum manŋetâ Anitâŋe nâŋgâyiŋginimu yanâmâ sâp kâlêwâk mannomai.” Yawu sâm ekuop.

Âwâ mâmâlipyenjaŋe yengât sâop.

⁴ Yâhâ âwâ mâmâlipyenjaŋe yengât yuwu sâmunen nâŋgâŋet. Nan baralipyenjaŋe tepyenjaŋe bâlemu kuk otmaiâk ki mem gin gondondoŋ katyeknomai. Yawu otmâ Kutdâhât den kâsikum yiŋgin galemjonjom henŋenjonjomai. Otmu mete pirik pirik otnomai yan lohotjan kuwikyeknomai.

Âi lok yengât sâop.

⁵ Yâhâ âi lok yengât yuwu sâmunen nâŋgâŋet. Kiristoŋe yen orop manmu yâk hoŋ bawanŋimbâi yakât dopŋeâk lok kunlipyenjaŋe ewe katyekmâ tâŋ tâŋâk hoŋ bayiŋginomai. ⁶ Yâhâ âi ya galemjaŋe yekmu ârândâŋ olâkgâlâk nâŋgâm hâkyenjanak ki tuhunomai. Âi ya tuhunomai yanâmâ Anitâhât den ya tâŋ tâŋâk watmâ Kiristohât tem lâuwangim tiŋâk tuhunomai. ⁷ Yawu otnomai yan lohâk hoŋ bayiŋgiain sâm otnomai yamâ Kutdânenjaŋe hoŋ bawanŋinomai. ⁸ Yakât otmâ den yuwu sâmunen nâŋgâm biwiyenjan katnomai. Lok âlâ me âlâŋe lok kunlipyenjaŋe yengât nep meyiŋginimai me yeŋe âi tuhuakmai yakât sâp patoen Kutdânenjaŋe âi memai ya ekmu ârândâŋ otbuap otmuâmâ hâmenjaŋe âlepŋe yiŋginimu menomai.

Lok kunjaŋe papato yengât sâop.

⁹ Yâhâ lok kunjaŋe papato yengât yuwu sâmunen nâŋgâŋet. Anitâ Kutdâyenjaŋe himbimân tatmapŋe lok âlâhât nâŋgâmu yahatmu âlâhât nâŋgâmu gemu yawu ki otmap. Sâp patoen

yâkne lok kerek nengât biwinnenje ekmâ âlâku iknjiâk iknjiâk dopnennan matne kâpekningiwuap. Yakât otmâ hoj bawalipyenje kunlipyenje ewe katyekmâ lohotjan hoj bayingjetâ benje kunlipyenje gurâ topne âlâlâ ki mângâyeknomai.

¹⁰ Aiop, yenje Kiristo orop biwiyenjanje kepeiakmâ konohâk otmu yâkât wâtjan kinmâ kârihem mannomai. ¹¹⁻¹² Nenje Kiristohât den pat âlepne lohimbi ekyongomunje nângâmâihât lok bâlenjanje mâtâp manjungingim mansai. Otmu yâkne konok bia. Satangât hoj bawalipne, weke bâlene, emet amboje, senduk banearâ, susun, âi weke, senje âlâlâ sâtne metne topne topne, ya kerekne mâtâp manjungingine sâam otmâi. Yakât otmâ Satanje biwiyenjan kionmâ perâkne topne topne kâityongomapgât Anitâne wât yingimu kârihem kinnomai. ¹³ Yuwu otmâ kârihem kinjetâ Satanje hoj bawalipne orop mem ge katyekne sâam hâum pâpgum pilâyeknomai.

¹⁴ Nângân nângân bulâne âlâlâ biwiyenjanbâ tetemu den bulâne sâam lohimbi târârâhâk ekyongonomai. Yawu otmâ yâk orop biwiyenjanje kepeiakmâ konohâk otmu tihit orangim mannomai. ¹⁵ Otmu Kiristohât den pat âlepne lohimbi ekyongonjetâ nângânjetâ biwiyenjan hurun sâekgât mâtâp teteyingiwuap yan hewewenâk ekyongonomai. ¹⁶ Otmu Satangât hoj bawalipnanje yengât manmanyenjanje mem bâleyingimâihât Anitâ yet Kiristo yetgâlen biwiyenjanje tinâk kepeim mannomai. ¹⁷ Yawu manmâ Anitâne manman kârikjahât pat yakât bulâne yingimu mem Kiristo orop heronje kakjan manbisâihât nângâm enjat yâhâp ki otnomai. Otmu Anitâhât den ya lohimbi kâsikum yingijetâ nângânomai yan Wâtgât mâmânjahât Heakne biwiyenjanje mem hewewenjan tuhuwuap. Yawu otyingimu den ya nângânjetâ keterakyingim henjengiwuap. ¹⁸ Otmu Wâtgât mâmânjahât Heakne mem hewewenjan tuhuyekmu yu yakât nângâm Anitâ ulitgunomai. Yawu otmâ biwi golâ manmâ Kiristohât lohimbi kerek yengât nângâm haonjâ ârândân Anitâ ulitgum mannomai.

¹⁹ Otmu Wâtgât mâmânjahât Heakne den âlâlâ biwinnan katmâ mâmâne otnihimu Kiristohât den pat âlepne pahâk ekyongomune nângânomai. Otmu ekyongowom ya nângânjetâ keterakyingiwuapgât yenje Anitâ ulitgunomai. ²⁰ Otmu lohimbi kapi âlâen âlâen manmâ arai ya yengâlen ari Kiristohât den pat âlepne kâsikum yingiwun. Kâsikum yingimune lok nombotnanje nângânjetâ gemu bet pilâm pâi emetjan mem katnekjetâ manmâ gan. Yawu gârâmâ nâne den pat âlepne lohimbi ekyongowomgât Kiristone menekmâ âi sâam nihiop. Yakât otmâ nâne tem lâuwangim den ya pahâk ekyongom ki lohotne otbomgât Anitâ ulitgunomai.

Pauloŋe den bâiŋe sâŋ hâreop.

²¹⁻²² Aiop, bukunenŋe âlâ, kutŋe Tikiko, yâkŋe Kutdâhâlen biwiŋaŋe tiŋâk kepeim hoŋ bawaŋim mansap. Otmu nâŋe bukulpne orop manman girawu mansain yakât yâk hâŋgâŋumune yeŋgâlen takawuap yan topŋambâek ekyongomu nâŋgâŋetâ biwiyenŋe huruŋ sâwuap.

²³⁻²⁴ Otmu yeŋe Kutdânenŋe Yesu Kiristohâlen biwiyenŋe tiŋâk kepeim tem lâuwawŋim mansai. Yakât otmâ Anitâ yet Kiristoŋe nâŋgâyiŋim tihityenŋe otmutâ biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe kepeiakmâ konohâk otmâ huruŋ sâekgât ulitguman. Bâiŋ.

Nâ bukuyenŋe,
Paulo

Pilipi **Pauloŋe Pilipi yengât ekap** **kulemgum katyiŋgiop.**

O bukulpne,

¹ Nâ Paulo, otmu Timoteo, netŋe Yesu Kiristo hoŋ bawanŋim mansait. Yen Pilipi kapi ambolipŋaŋe Anitâhât lohimbi manmâ biwiyenŋe Yesuhâlenâk kepeim mansai yengât nâŋgâyiŋim netŋe ekap yu kulemgum katyiŋgiait. Otmu yengât galem mansai me lok nombotŋaŋe tânyongom mansai. Yâkŋe yawuâk nâ tânnohom mansai nâŋgâmune yawu oap yakât nâŋgâyiŋimâk mansan.

Pauloŋe Pilipi kapi ambolipŋe yengât nâŋgâm Anitâ mepaeop.

² Awonŋennenŋe Anitâ otmu Kutdânennenŋe Yesu Kiristonŋe yetŋe engatyetŋeâk yen nâŋgâyiŋim tihityenŋe otdomawot. Yawu otmutâ biwi nâŋgân nâŋgânyenŋaŋe hikuakmâ konohâk otmâ sânduk sâm gaekgât ulitgum gamait.

³ Nâŋe yengât nâŋgâm Anitâ mepa sanŋan otbanŋim gaman. ⁴⁻⁵ Kândikum yengâlen puwâk taka Yesuhât topŋe sâm tetem ekyongomune nâŋgâm heronŋe otmâ biwiyenŋe yâkâlen katbi. Yawu otbiâmbâek Yesuhât den pat âlepŋe ya sâm haŋ tuhumune liŋgarakmâ ariâkgât Anitâŋe mem hewewenŋe tuhuyekmu haonŋmâ ârândânŋe biwiyenŋaŋe hikunekmâ tânnohom gai. Yakât nâŋgâm biwinanŋe heronŋe otmâ Anitâ mepaem gaman. ⁶ Anitâŋe yengâlen âi topŋe kalop yapâek torokatmâ mem gamap ya ki pilâwuap. Yanak mâne mâne Yesu Kiristonŋe âwurem menenekbe sâm gewuap yanâmâ yenŋe yâkâlen torokatnomai. Otmu Anitâŋe mâmâŋe otyiŋgimu yenŋe heŋgemahom mâtâp tâŋ tâŋâk yanâk arinŋetgât nâŋgâman.

Paulo pâi emetŋan mem katŋetâ talop yakât topŋe

⁷ Bukulpne, torokatmâ yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Nâ biwinanŋe hikuyekmâ manmunne Anitâŋe nâŋgânihimu âilonŋo oap yamâ topŋe yuwuhât. Anitâŋe âi sâm nihioŋ yu biwinanŋe kepeim den pat âlepŋe ekyongom gawan. Yamâ lok nombotŋaŋe den yu nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm yakât den âiân katnekbi. Den âiân katnekbiân den pat âlepŋe yu nâŋgâŋetâ tâŋât otmapgât nâŋe sârereakmâ Kiristohât topŋe teteâkgât sâm ekyongowan. Otmuâmâ topŋe yawuâk nâŋgâŋetâ keterakmu bulâŋe yengâlen teteâkgât den ya topŋambâek sâm holanŋmâ biwiyenŋan kionŋban. Yawu otyiŋgimune nâhât hâkân otmâ yanak âlâkuâk pâi emetŋan katnekŋetâ manmâ gan.

Yawu gârâmâ haonmâ ârândân Anitâne ikjahâk tep âlep nânghâyin gim tihityene otmâ gamap. Yakât otmâmâ nâ gurâ yene tânohom gai. ⁸ Bukulipne, Yesu Kiristone yengât haonmâ ârândân tep âlep nânghâyin gimap. Otmu nâ gurâ yawuâk tep âlep nânghâyin giman. Den yu sâmune Anitâne ekmu âlepne oap.

Anitâhât senjan koko salehâk kinnomai yakât Paulone Anitâ sâm ulitguop.

⁹ Yene biwi nânghân nânghânyene menduhuakmâ konohâk otmâ mansai ya yawuâk torokatmâ manjetgât Anitâ ulitgum gaman. ¹⁰ Yâhâ topne yuwuhât ulitguman. Wahap girawu me girawu ya Anitâne ekmu tânât otmap me hâline otmap. Anitâne ekma yawu otmap ya yenhâk ekma kiwilim yan nânghân nânghânyene keterakmu nânghâm henjenjune gât nâ ulitgum mansan. Yawu otmâ manjetâ yan Yesu Kiristone mâmâne otyin gim manman âilongo longo yakât bonne yengâlen tetemuâmâ mannomai. ¹¹ Yawu otmâ mannomai yakât otmâ lohimbî nombotne manmanyene ekma Anitâ herone nânghawan gim mepaem mannomai. Yawu gârâmâ hâmbâi Yesune âwurem gewuap sâp yanâmâ yene yâkât senjan koko salehâk otmâ anjun bia kinnomai.

Paulo pâi emetjan manopgât Kiristohât den pat sânetâ lingarakmâ ariop.

¹²⁻¹³ Roma yengât tembe lâulipyene yu ya otnihinetâ mansan yakât nânghâm hilipgumaihât topne yu sâmune nânghâm henjenjune. Nâneâmâ Yesu hon bawan gim yâkât den pat âlepne ekyongom mansan. Ekyongom manmune Roma yengât tembe lâulipyeneâmâ lohimbî nombotne den ya nânghâm lâumaihât imbiâk nâ mem pâi emetjan katnekjetâ manmâ gan. Yawu otbi yakât yene biwiyene ki orotok sâek. Yamâ yuwuhât. Pâi emetjan katnekjetâ mansan yakât topne tembe lâu otmu lohimbî nombotne nânghâne sâm oai yanak nine topne otmu Yesuhât den pat yâhâp yâhâp ekyongomune nanjai. ¹⁴ Yawu gârâmâ nâmâ pâi emetjan katnekjetâ mansanâke yamâ benne ki lohotne oan yakât otmâmâ bukulipne nombotne nânghânetâ biwiyene hewewen oap. Biwiyene hewewen otmu yanak biwi nânghân nânghânyene Kutdânenjahâlen kepeim yâkât den pat yakât biwi yâhâp ki otmâ tâtâem ekyongom gai. ¹⁵⁻¹⁶ Anitâne Kiristohât den pat âlepne ya nâne ekyongomune nânghânetâ bulâne olâkgât âi sâm nihio, yakât nânghâm lok nombotneâmâ nâ hikunekmâ tânohom mansai. Tânohom yawuâk den pat âlepne ya ekyongom mansai. Yâhâ nombotne âlâneâmâ lohimbine nâhât nânghânetâ gemu yenhâk nânghânetâ yahalâkgât lok

sensenân kinmâ Yesuhât den pat âlepņe ya ekyongom mansai. ¹⁷ Yawu otmâ hâkyeņajak âi ya tuhum mansai. Yâhâ nombotņe âlâņeâmâ den pat yai yamâ nâhât hâhiwin amokņanâk nâņgâek sâm sâtyeņajak yai.

¹⁸ Yawu otmâmâ topņe yu me ya yakât, biwi perâk oai me, me Anitâhât tem lâum oai me, me topņe girawu me girawuhât manmâ Yesuhât topņe ya sâm ekyongoai. Yakât nâņgâmune tâņât otmap. Yesuhât den pat ya sâņetâ haņ sâm ariap yaņe konohâmâ bulâņe oap. ¹⁹ Bukulipne, yeņe nâhât otmâ haonmâ ârândâņ Anitâ ulitgum mansai. Yawu ulitgum manņetâ Yesu Kiristohât Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otnihimu yâkât tem lâuwanņim hâhiwin kakņan manmune yan biwine houņ sâwuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâmâ biwi hero nâņgâm manmâ yâhâwom.

²⁰ Otmu biwinaņe yuwu naņgan. Kiristohât den pat âlepņe ya lohimbi topņe topņe yâkņe nâņgâņetâ bonņe teteyiņgiâkgât naņgan. Yakât yâhâpņe yu torokatmâ sâwe. Nâhâlen wuân âlepņe tap? Nâ girawu me girawu tuhuneknomai? Hâhiwin nihinomai, me nohoņetâ mumbom yamâ in yakâ. Yâkņe Kiristohât nâņgâņetâ gemap sâm yakât konok gorânihiap. ²¹ Otmu Anitâņe nâhât torokatmâ, "Man," sâwuap yanâmâ Kiristohâlen biwinaņe kepeim mepaem yâhâwom. Yâhâ Anitâ ikņak umutne memu mumbom yan gurâ manman kârikņan manmâ yâhâwom. ²² Yawu gârâmâ âi sâm nihiop ya torokatmâ tuhum manbom, me mum himbimân yâhâwom yakât nâņgâmune ki teteap. Nâņgâm biwi yâhâp oan. ²³ Yakât nâ biwinaņe yuwu naņgan. Yiwereņeâk mum yanâmâ Kiristo orop torokatmâ manbehât naņgan. Yawu naņgan yamâ mumbomân yâhâpņe tânyongowmgât mâtâp âlâ ki tetewuap yakât nâņgâm yeņgât gorânihiap.

²⁴⁻²⁵ Yakât otmâ yeņe biwiyeņe Yesu Kiristo witgum kepeim hoņ bawanņim manmâ yâhâņetgât nâņe yeņgâlen taka tânyongowom. Yakât nâņgâmune uruk uruhâk oap. Anitâņe nâņgânihimu nâņe yen orowâk sâp kâlep manmâ ikņahât topņe nâņgâm heņgeņgum biwiyeņe Yesu Kiristohâlen hikunetâ kinmâ yâhâekgât den kâsikum yiņgiwom. Den kâsikum yiņgimune nâņgâm biwiyeņan katmâ yapâ gâtņe biwi herone pato nâņgâm mannomai. ²⁶ Yawu gârâmâ yeņe nâhât biwiyeņe hikunekmâ Anitâ ulitgum mansai yakât bulâņeâmâ holaņneķetâ yeņgâlen takawom. Takamune yen orop eņakmâ herone otmâ Kiristo mepaenom.

²⁷ Bukulipne, den umatņe âlâ sâm tetemune nâņgâņet. Nâņe yeņgâlen ki takawom otbuawâmâ patyeņeâk nâņgâwom. Yakât otmâmâ yuwu manņetgât naņgan. Yeņe manman âlepņeâk manmâ yâhâņetâ lohimbiņe manmanyeņe ekmâ Kiristohât

den pat âlepne nângânetâ hâumu biwiyene yâkâlen katnetgât nanġan. Yawu otmâ yeŋe biwiyenane Kiristohâlen hikuakmâ konohâk otmâ tânahom mansai ya yawuâk torokatmâ man-nomai. Yakât den pat ya nângâmâmâ tep hero nângâwom. ²⁸ Otmu torokatmâ sâwe. Anitâne yen wawaeyekmâ mâmâne otyingim gamap. Yeŋe yakât nângâm mitihât kasaŋe taka mem âlâlâ tuhuyeknomai yanâmâ kiŋgityenahât ki otmâ bi-wiyene orotok sâwuap. Yeŋe orotmeme yawuya torokatmâ mannomai yamâ yâkŋe yekmâ yuwu nângânomai. “Anitâne bulâŋanâk komot yuâmâ mâmâne otyingimu ki lohotŋe otmâ mansai. Yawu gârâmâ mem ge katyeknomgât dop âlâ ki tap. Yâhâ nenâmâ Anitâne mem ge katnenekbuapgât dop.” Yawu nângânomai. Yawu otmâ yâhânomai yakât yâhâpŋe yu torokatmâ sâwe. ²⁹ Anitâne mâtâp yuwu sâm katyŋgiop. Yeŋe biwiyene Kiristohâlen katmâ tem lâuwangim mansai. Yakât otmâmâ mitihât kasaŋe mem âlâlâ tuhuyeknetâ sâtġum mansai. Sâtġum mannetâ yekmâ yan Kiristohât nângânetâ yahatsap. ³⁰ Yen Anitâne mâtâp sâm katyŋgiop ya watmâ sâtġum manmâ gai yawuâk nâ gurâ sâtġum manmâ gan. Otmu yeŋgâlen puwâk taka âi mewan yan mitihât kasaŋe hâhiwin ningiwi ya nanġai. Yâhâ yiwerenêâmâ âi ya torokatmâ mem mansan ya gurâ nanġaiâk. Otmu Anitâne mâtâp sâm katyŋgiop yakât otmâ kasalipyene takanetâ yekmâ yan kiŋgityenahât ki otmâ enġat yâhâp otnomai. Yawu.

2

Yesu Kiristone himbim pilâm hânân ge lok otmâ huruŋ huruŋ manop.

¹ Bukulipne, den âlâ âiyongowe. Biwi nângân nângânyene Kiristohâlen katmâ yâkât wâtŋan kinmâ mansai. Yakât otmâ yâkŋe yeŋgât tep âlep nângâyingimu biwiyene huruŋ sâm mansai me bia? Otmu Anitâne ikŋe Wâtġât mâmâŋahât Heak hângângumu gem mem hewewen tuhuyekmu tep âlep nanġangim mansai me bia? ² Biwi nângân nângânyenane Anitâ yet Kiristo kepeyelekmâ mannetġât nanġan. Yawu manmâ tep âlep nanġangim biwiyenane konohâk hikuakmâ mannetâmâ nâne aŋgoân biwi herone nângâyingiwan ya wangim nângâyingiwom. ³ Otmu torokatmâ sâwe. Yeŋahât ki nângânetâ yahatmu hâkyene mepaenomai. Yâhâ yeŋe yeŋahât nângânetâ gemu bukulipyene yeŋgârâmâ nângânetâ yahatbuap. ⁴ Otmu yeŋe manmanyenahâlâk ki nângânomai. Bukulipyenane herone kakŋan mannetġât nângânomai. ⁵ Yesu Kiristone ikŋahât nângâmu gemu himbim pilâm ge hânân manop dop yawuâk otmâ mannomai.

⁶ Kiristo yet Anitâ yamâ âlâ âlâ ki oawot. Yâhâmâ dop konohâk tatmâ gamawot yamâ benje Kiristoje ikrâhâlâk ki nângâm manmanje alilop. ⁷ Yâkne ikne engatjeâk otmâ himbim pilâm hânân giop. Yanâmâ Anitâhât towatje ya kon sâm pilâm lok nengât towatnenje hanjalakmâ lok teteop. ⁸ Lok tetem huruŋ huruŋ manmâ Anitâ konok hoŋ bawanŋim yâkne den sâop yawuâk lâum manmâ gaop. Yâkât tem lâum lohotjan manmâ ikne manmanje ki alilakmu mem ge katmâ howanân kuŋetâ sâtŋum muop. ⁹ Yakât otmâmâ Anitâje mu-muŋambâ mem yahalop. Yawu gârâmâ nen lohimbinje Kiris-tohât nângâmunje yahalâkgât nângâm Anitâje kutje âlâmâ “Kutdâ” sâm kunop. ¹⁰ Kutje yawu sâm kunop yakât otmâ nen hânân yuân gâtne, me himbimân gâtne, me hân kâlehen gâtne nen kerehâk menduhuakmâ Yesu mepaem mannehât sâm kalop. ¹¹ Anitâje nengât sâm Yesu hânŋângumu hânân ge kutdânenje otmâ galemnongom mansap. Yawu gârâmâ nen kerekne menduhuakmâ Yesuhât nângâmunje yahatmu Anitâ mepaem manmâ yâhânom.

Emetsenje laŋinje pilâmap yakât dop.

¹²⁻¹³ Bukulipne, nâ aŋgoânâk yen orop manmâ gawan yanâmâ yeŋe nâhât laune tem lâum manbi. Yâhâ sâp yiwereŋeâmâ nâje yen orowâk ki mansan. Yawu mansain gârâmâ yeŋe aŋgoân den tem lâunihiwi ya ki pilâm lohotje otmâ manŋetgât nanjan. Yawu otŋetâmâ Anitâje mem hewewen tuhuyekbuap yapâ yeŋe yâkât tem lâum hoŋ bawanŋinomai. Yakât otmâ yen Anitâje himbingât pat kuyiŋgiop yakât bulâje menom sâm yâkâlen biwi nângân nângânyeŋe kepeim manŋet. Yawu gârâmâ engatyeŋe kâityongomu imbiâk nenŋe wâtnenjanâk manmâ bulâje menom nângâm hilipgumaihât huruŋ huruŋ manmâ yâkât wâtnanâk kinmâ tem lâum mannomai.

¹⁴⁻¹⁵ Otmu Anitâje yekmâ nine nanne baratne bulâje koko salehâk mansai sâm den âiân ki katyekbuap. Yakât otmâ yeŋgâlen umatje topje topje teteyiŋgiwuap yan Anitâ ki sâm bâlewanŋinomai. Me lok bâleŋe mem âlâlâ tuhuyeknomai yanâmâ yâk orop den kakjan ki sahanŋim kuk kânŋuruk oranŋinomai. Yawu otmâ mannomai yanâmâ manmanyenje ya ekmâ yan nângâm bâleyiŋim hakyeŋan sânomaihât dop âlâ ki otbuap. Yeŋe yawu mannomai yakât dop kum sâwe. Omoŋ bâleŋan emetsenje laŋinje pilâmap yakât dopjeâk manman kârikjahât den ekyongonjetâ biwiyeŋan laŋinje pilâmu Anitâhât mâtâp ekmâ watnomai. ¹⁶ Yen yawu torokatmâ manmâ yâhâm den yamâ tiŋâk mem mannomai. Yawu otmâ manmâ

Kiristone yâhâpne âwurem gewuap yanâmâ anjun ki nihino-mai. Nâje yen tânyongowan ya imbiâk ki otban ya Kiristone ekmâ nâhât nângâmu herone otbuap.

17-18 Otmu emelâk papatolipnennane Anitâ mepaem yan noniŋ bulimakao gâim katbangiminiwi. Yakât dopneâk yeŋe manmanyene ki alitmâmâ benne Anitâ hoŋ bawanŋim gawi. Hoŋ bawanŋim gaŋetâ yan mitihât kasaŋe taka mem âlâlâ tuhuyekŋetâ hâhiwin kakŋan manmâ gai. Otmu papatolipnennane noniŋ bulimakao gâim katbangiminiwi yakât kakŋan wain toŋe moselenetâ bâiŋe gemu yan Anitâne nângâmu ârândân otminiop. Yakât dowâk nâ nohoŋetâ hepne moseleakmâ gemu bâiŋe ârândân otbuap. Nohomai sâam manmanne ki alilakbom. Yawu otmune yanâmâ Anitâne nekmu ârândân otbuap. Yakât otmâmâ yen orop biwinennane hikuakmâ konohâk otmâ herone nângânom.

Timoteohât topne

19 Bukulipne, tepne nângâyiŋgiman. Yakât otmâmâ Kutdânenne Yesuŋe nângânihimuâmâ bukunenŋe Timoteo in yawu hângângumune yeŋgâlen takawuapgât nanŋan. Taka yekmâmâ âwurem taka girawu mansai yakât eknohomu biwinane herone nângâyiŋgim manbom. 20-22 Otmu Timoteohât topne sâamune nângâŋet. Lok nombotŋe nâ orop mansain. Yâk yeŋgâlen gâtŋe Timoteo konok nâ orop biwinetŋane hikuakmâ konohâk otmu yeŋe manman âilonŋoân manŋetgât nângâmait. Yamâ lok nombotŋane yeŋahâlâk nângâm Yesuhât âi ya hâkân kakŋan tuhum mansaiŋeâmâ yeŋgâlen taka tânyongonomaihât dop yawuya âlâ ki tap. Timoteohât topneâmâ ikneâk tap. Yâk orop netŋeâmâ nanŋe âwânane tânahomawot dop yawuâk tânahom mansait. Tânahom manmâ yeŋe den pat âlepŋe nângâŋetâ keterahâkgât ya kâsikum yiŋgim gait. Yen gurâ yakât topne nanŋaiâk. 23 Yawu gârâmâ Roma lokŋe girawu otnihinomai yakât sâŋetâ nângâm yanâmâ Timoteo in yawu hângângumune den mem yeŋgâlen takawuap. 24 Yawu gârâmâ Kutdânenne nângânihimu holaŋneŋetâ yeŋgâlen takawomgât nanŋan.

Eporitohât topne

25 Otmu lok âlâhât sâawe. Yeŋgâlen gâtŋe Eporito nâ tânnohoâk sâam hângânguŋetâ takaop. Taka âi tânnohop yakât yuwu sâamune nângâŋet. Nâje âi umatŋan kinmâ gamune yan taka penenihimu biwinetŋe konok otmu tânahom miti âi yu tuhum gait. 26-27 Yawu gârâmâ yâk kundat umatŋe tetewanŋimu bâsok bâleop. Inâk mâneâmâ kunŋe hân kumbâp. Yamâ Anitâne “Ki katnehâk” sâamu gârâmâ hâmeŋe kinop. Sâp yan nâ pâi emetŋan katneŋetâ hâhiwin

kakñan manmâ gan. Yakât kakñan Anitâñe nâhâitgât girawu hâhiwin âlâkuâk nângâwuap sâm Epaporito ya mesek sâtñambâ mem heñgeñguop. ²⁸ Mesek sâtñan kinop yakât den pat emelâk nângâwi. Yakât otmâmâ yeñe Epaporitohât nângâm kiwilimaihât yâhâmâ pilânekmâ yeñgâlen takawehât nañgap. Yakât otmâ in yawu hângângumune takamu ekmâ biwiyeñe herone otbuap. Yeñgâlen takamu nâ gurâ yawuâk herone nângâwom. ²⁹⁻³⁰ Yeñgâlen takamu tep âlepñe nângâwanjim Anitâ mepaem herone pato otbañginomaihât nañgan. Yeñe tânnohone sâm yan hângânguñetâ taka kaweyenñan kinmâ Kiristohât tem lâum tânnohop. Tânnohop yan manmanñe ki alilop. Yawu otmâ hâhiwin kakñan nep tuhum gam bâsok hiliwahop. Yakât otmâmâ yeñe yâk otmu lok nep yawu tuhumai ya yeñgât nângânjetâ yahalâkgât nañgan.

3

Hâkgât orotmeme yu me yakât ki nângânôm.

¹ Bukulipne, den âlâ yawu sâmune nângânjet. Kutdânennñane tihitnenñe otmap. Yakât otmâmâ nângâwanjim biwiyeñane herone otmâ mannomai. Otmu biwiyeñe galemahom manñetgât emelâk den kâsikum yinjiwan. Yâhâ sâp yiwerenñeâmâ yawuâk sâm ekyongomune nângânjetâ keterakñetgât ki horatneksap. Ya yâhâpñe sâmune nângânjet. ² Lok nombotñe, lok perâkñeâmâ nângâm tâpikgum imbiâk hâkyeñe torehenñan undip tuhum hilipguanjim mansai. Otmu “Yengu nenñe oain yawu otñet” sâm meme sâsâ tuhuyeksai. Lok yawuya mansai yamâ lok perâkñe. Yâhâ topyeñe nângânjetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nângânjet. Soso bañe kapi hawangum sot ihilâk nene sâm pâinmai. Yakât dopñeâk lok perâkñe yuñe loggât pâinmâ mansai. Yawuhât yen dâiyekñetâ yâk yeñgâlen ari torokatñetgât sâm hohetyenñan takai. Yawu gârâmâ yeñe galemahom heñgeñgum mannomai. ³ Lok yawuyanñeâmâ yawu nângâmai. “Nen hâknennñe torehenñan undip tuhanjimunñe yanâmâ Anitâñe nenekmu ârândân otmap,” yawu sâmai. Yakât otmâ nâñe yawu sâwe. Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakñe mâmânje otningimu yapâ gâtñane yâk mepaemunñe nângâmu âilonjo otmap. Otmu Yesu Kiristone manman kârikñahât pat kuningiop yakât nângâm herone otmâ mansain.

Yakât torehenñe sâwe. Hâkgât wahap yu me yanñe tânnongowuapgât dop âlâ ki tap. Emelâk hâkyeñe torehenñan undip tuhanjiminiwi yamâ in hâk tâñâlân otbi. Yâhâ yakât bulânñeâmâ nenñe biwinennñane Kiristohâlen kepeim manmunñe yan tetemap. Yawuhât otmâmâ hâkgât wahap

ya pesuk yap. Otmu yakât nângâmune ki yahatmap. ⁴ Yâhâ hâkgât wahap topņe topņe yaņe manman kârikņe ningimap mâneâmâ yakât nângâmune dopņan otbâp. Yamâ emelâk bet pilâwin.

⁵⁻⁶ Yawu gârâmâ benņe papatolipnenņe yeņe eņgatyeneâk watmâ girem den âlâlâ kulenguwi ya ki bet pilâwanân hâkgât wahap yu ya kerehâk otmâ metewan. Yawu otmâ nâņe bukulpne kerek wangiyekban yakât topņe sâmb tetemune nângâņet. Nâ Isirae amboņe, Benyamingât senâmbâ gâtņe. Meņnaņe menekmu hilâm nombolân kalimbu ya pesuk sâmbu girem den sâsâņe sâpņanâk hâkne torehenņan undip tuhuwi. Yâhâ orotmemenenņe tâmbâņe ya kerek ņaņanambâek mem manmâ gawan. Pato otmâ yaņak Parisaio lok yeņgâlen torokatmâ papatolipnenņe yeņgât girem den ya aksisihâk topņambâek nângâm lâum manmâ gawan. Yawu otmâ manmâ ki otmâ tâpikguwan. Bia kârikņe. Yâhâ lok nombotņe girem den yakât nângâņetâ gemap sâmb yakât otmâ biwine kâlâp semu Kiristohât komot ya watyekmâ mem bâleyekban.

⁷⁻⁸ Yawu otmâ manmâ gawan yakât papatolipnenņe nângâņetâ yahalop. Yawu gârâmâ sâp yiwereneâmâ yakât nângâmune tâņât otmap. Nâņe Kutdânenņe Yesu Kiristohât topņe nângâm yâk orop biwinetņe konohâk olâkgât naņgan. Yakât otmâmâ Anitâņe nenekmu ârândâņ olâk sâmb hâkgât wahap topņe topņe yakât nângâmune tâņât otmap. Nângâmune tâņât otmu kerek pilâm pesuk pilâwan. Pesuk pilâm yapâek Kiristo konok watmâ gan yawuâk watmâ yâhâwom. ⁹ Yawu otmâ manmune yâkņe âwurem gem menekmu orowâk tatmâ yâhârom.

Yakât torehenņe sâmbune nângâņet. Girem den lâum manminiwan yakât Anitâņe nekmu ârândâņ otbuapgât dop âlâ ki tap. Bia kârikņe. Yakât otmâmâ ya bet pilâmune pesuk yap. Topņe yakât otmâ biwinaņe Kiristohâlen kepeim manmune yapâ gâtņe Anitâņe wawaenkmâ nanne koko salek sâmbu mansan. ¹⁰⁻¹¹ Kiristoņe âwâņahât sât lâum manmanņe ki alitmâ sâtgum muop. Yakât dopņeâk nâku manmanne ki alitmâ manbehât naņgan. Yâhâ yâkņeâmâ mum yahatmâ tap. Yakât otmâmâ mâmâņe otnihimu tem lâuwanņim manbom. Yawu manmâ sâp pato tetewuawân Anitâņe mumuņambâ mem yahatnekbuaPgât naņgan.

Anitâņe mâtâp sâmb ningiop yamâ tâņ tâņâk watmâ yâhânom.

¹² Bukulpne, yuwu sâmb ekyongomune nângâņet. Nâņeâmâ Kiristoņe manman koko salek manop ya ki mem tetean. Otmu uwawapņe bia mansangât dop gurâ ki oap. Yawu gârâmâ Yesu Kiristoņe menehopgât otmâ ikņe manmanņe âlepņe manop yawuâk manbehât naņgan. ¹³⁻¹⁴ Nâņe Yesu

Kiristohâlen biwine katmune yanâmâ Anitâŋe himbingât pat kunihiop. Yakât bulâŋe membomgât orotmeme hânŋiŋe ya bet pilâm mâtâp sâŋ nihiop ya tâŋ tâŋâk watbom. Ya tâŋ tâŋâk watmâ yâkâlen biwinaŋe kepeim manmâ yâhâwom. Yawu manmuneâmâ sâp patoen yakât bulâŋe nihiwuap.

¹⁵ Bukulipne, nenŋe mâtâp ya watmâ manmunŋe tipiŋe âlepŋe oap nen kerekŋe den yan yu otnom. Yawu gârâmâ yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe nâhât den yukât hâkâŋ otmâ yuwu mon nânŋânomai. “Nenâmâ emelâk Anitâŋe orotmeme-nenŋe ekmu ârândâŋ olop. Yakât otmuâmâ topŋe girawuhât Paulohât den yu watnom?” Yawu sânomai yamâ Anitâŋe topyeŋe mem tetewuap. ¹⁶ Yawu gârâmâ benŋe torokatmâ yuwu sâmune nânŋâŋet. Anitâŋe mâtâp sâŋ ningiop ya watmâ manmunŋe nenekmu ârândâŋ olâkgât ya pânjan ki pilâm âlâengen arinom. Mâtâp ya watmâ gain yawuâk watmâ yâhânom.

¹⁷ Bukulipne, angoân orotmeme yawuya otmune nekbi ya yawuâk otmâ mannomai. Otmu lok âlâ me âlâŋe topyeŋe kurihiakmâ oain sâŋ oain sâŋ otmâ kâityongomaihât yeŋe sen galemâk otmâ mannomai. Sen galem manmâ topyeŋe mem tetenomai. ¹⁸ Yesuŋe manman âilonŋo yakât mâtâp mem teteningiâkgât howanân muop. Yakât otmâ lok yawuyaŋe nânŋâŋetâ bulâŋe biatmu kurihiakmâ mansai. Lok yawuya yengât topyeŋe emelâk ekyongominiwan yakâ. Yâhâ sâp yiwereŋeâmâ ya yengât nânŋâmune tepne dondâ bâlemu isem ahoakmâ mansan. Yakât yâhâpŋe sâwe. Yâkŋeâmâ den pat âlepŋe ya nânŋâŋetâ gemu kumai. ¹⁹ Yawu otmâ orotmemeyeŋe kiŋgoŋ yakât nânŋâŋetâ yahatmap. Bâe, yakât nânŋâm aŋulakmâ pilâmbâiâ. Yamâ biwi nânŋân nânŋânyenŋe hângât senŋe âlâlâ tap yanâk kepeim manmâ gai. Yakât otmuâmâ hâmbâi lok yawuyamâ Anitâŋe matŋe âlâku ikŋiâk ikŋiâk kâpekyiŋgiwuap. Kâpekyiŋgim hemân pa-nyekmu kionmâ hâhiwin kakŋan manmâ yâhânomai. Topyeŋe yawu.

²⁰ Yawu gârâmâ nenâmâ kapinenŋe bulâŋe yamâ himbimân tap sâmain yan yâhâ mannom. Yakât Kutdânenŋe Yesu Kiristoŋe âwurem ge menenekbuap yakât biwi nânŋân nânŋânnenŋe kilik kilik sâmu mambotbanŋinom. Yâkŋe mem sâreerenekmâ manman kârikŋan katnenekmu manbisâin. ²¹ Kiristo ikŋe wâtŋe pato tatbanŋiap yakât dopŋeâmâ yuwu. Yâkŋeâmâ nen hânân mansain me himbimân gâtŋe, me hân kâlehen gâtŋe nen kerehâk mem menduhunenekmâ nengât kunnenŋe pato otmâ yâhâwuapgât dop tap. Wâtŋe pato nandoroŋe tatbanŋiap yakât dop kum sâwe. Soki âlâ sâmbâlâkŋeŋe tatmâ kon sâŋ bumbulele otmap yakât

dopneâk yâkne hâknenne yu mem kon pilâm hâk âine ningi-wuap. Iknak mum yahatmâ hâkne âine miop yawuya ningi mem iknan torokatnenekmu manmâ yâhâmbisâin.

4

Biwi nângân nângânnenne hikuakmâ konohâk otmu manmâ yâhânom.

¹ Bukulipne, tepne nângâyngim yakât tohowe sâm oan. Anitâne âi sâm nihiop ya tâj tâjâk lâum denne kâsikum yingim gan. Yakât otmâmâ sâp patoen hâmeje nihiwuap. Denne kâsikum yingimune Kiristohâlen biwi nângân nângânyenne kepeim manmâ gai yakât nângâm tepne herone dondâ nanngan. Otmu yeje Anitâne mâtâp sâm yingiop yakât bulâne gulip otmapgât kârihem manmâ yâhânetâ ârândân otbuap.

²⁻³ Yawu gârâmâ yengâlen gâtne imbi yâhâp Yuoria yet Sintiki, yâkne nep pawarakmâ hionahowot yakât sânetâ nanngan. Yamâ girawu otmâ hionahowot? Kândikumâmâ imbi yâhâp yu, otmu Kelemen, otmu bukulipyene Kiristohâlen torokatnetâ tânahom den pat âlepne ekyongominiwin. Yakât otmâmâ Anitâne manman kârikjahât pat kuyingiop. Pat kuyingim manman kârikjahât ekap âlâen kutyene emelâk himbimân kulemgum kalop. Topne yawu gârâmâ yâk yetgât galem âlâ mansap, kutne Sisikusi, ekujetâ yuwu sâm ekyotgoâk “Hionaksawot yakât Anitâne nângâmu ki ârândân oap. Yawuâmâ kâmbukne. Biwi nângân nângânyenne Kutdâ hikum biwi kaok otmâ manset.” Yawu sâm ekujetâ ekyotgoâk.

⁴ Bukulipne, yen kerekne Kutdânennehât nângâmâmâ biwi nângân nângânyenne herone otmâ hikuakmâ mannet. Yakât yâhâpne witgum sâwe. Kutdânenne yu me ya otyingim gamap yakât nângâmâmâ biwi nângân nângânyenne hikuakmâ yâkâlenâk kepeim herone nângâm manmâ yâhânomai.

⁵ Otmu Kutdânenne menenekbe sâm âwurem gewuap yakât sâpne utâpguap. Yawu gârâmâ yenhât ki nângânetâ yâhalâk. Lok nombotne yeknetâ ârândân olâkgât lohotjanâk manmâ buku konohâk orangim mannomai.

⁶ Anitâne tihityene otmap yakât otmâ yeje yu me ya otne sâm biwi yâhâp ki otnomai. Yâhâ umatne topne topne teteyngimu yan manmanyene keterahâkgât sâm Anitâ ulitgum mepaenomai. ⁷ Yawu otjetâmâ Anitâ biwiyene ekmapne mem biwi sânduhân katyekmu mannomai. Yenhâk biwi sânduhân manmai yamâ hâum pâpgumai. Yâhâ Anitâne biwi sânduhân katyekbuapgât wâtne tatbangiap. Yakât otmâmâ yâk konohâk mepaem ulitgum mannomai.

Orotmeme yuwu otmâ mannom.

⁸ Bukulipne, den bâiņe yu sâġ hârewe. Yu me ya orotmeme âlepņanâk otmâ manbi ya lohimbiņe nâņgâņetâ âlepņe nanņe olop yawuâk yâhâpņe torokatmâ otmâ mannomai. Yuwu manmâ yâhânomai. Den perâk, me den guruk, me den imbiâk, me den golâ, me den bâleņe maleņe yawuya ki sahaņginomai. Yawu otņetâmâ lohimbi belângen mansaiņe yekmâ lok mulunņe, me lok esepņe, me lok lumbenņe yeņgât yawu sânomai. Yâhâ uwawapņe bia otneâk nâņgâm mannomai. Yawu manmâ tihit otmâ nembe kalem oraņginomai. Yamâ ihilâk mahilâk me gulip malap ki otmâ mannomai. ⁹ Emelâk nâņe yen orowâk manmâ yu me ya âilonņo loņgo otņetgât den kâsikum yingimune mem biwiyeņan katbi yawuâk otmâ mannomai. Yâhâ orotmemene me tat tatmemene manban ya yengu yawuâk otmâ mannomai. Yakât otmâmâ Anitâ Tihit Amboņaņe biwi sânduhân katyekmu orowâk manmâ yâhânomai.

Paulohât manman yakât topņe

¹⁰ Nâņe emelâk embâņân pilâyekban yakât kakņan yeņe yu me yakât tânnohone sâġ yakât mâtâpgât pâinņetâ bialop. Yuâmâ umatņe topņe topņe teteyiņgiop yakât nâņgâm yan. Yawu otmâ mâne mâne mâtâp ekņetâ keterahop. Yakât otmâ biwi nâņgân nâņgânyeņaņe hikuakmâ mâtâpgât tewet-senņe tânnohom katņetâ tohop. Yakât otmâ tep hero pato nâņgâyiņgiman. ¹¹ Den yan yu ki nâņgânihiwi yakât ki yan. Nâņgânihiwi yakâ. Sâp yiwereņe senņe âlâlâ yu me ya dopņan tatnihiap. Yakât otmâ umatņe topņe topņe tetenihiġu yan nâņgâmune ârândâņ otmu Anitâ ki sâwanņian. ¹² Yâhâ sâp âlâenâmâ senņe âlâlâ ki tatnihimawân yan nâņgâm bâle otmâ kendâ kendâek ki otbaņgiman. Yakât nâņgâm âlâen hâum sâwe. Emelâhâmâ nanlipyeņaņe lokgât orotmeme mene sâġ oponân yâhâwi. Oponân yâhâne sâġ otņetâ yan hâhiwin yingiminiwi. Yakât dopņeâk nâņe Anitâņe tihitnenņe otmap yakât topņe nâņgâwe sâġ hâhiwin kakņan manmâ gan. ¹³ Yakât topņeâmâ yuwu. Yesu Kiristoņe mâmâņe otnihimu manman topņe topņe tetenihiġu yan yu me ya otbe sâġ yakât ki hâum pâpņuan.

¹⁴ Otmu yeņeâmâ biwi nâņgân nâņgânyeņaņe nâ kepeinekbi sâp yan yeņe yu me ya tânnohowi yakât nâņgâmune ârândâņ oap. ¹⁵ Otmu emelâk girawu otban yakât topņe naņgai. Emelâhâmâ Kiristohât den pat âlepņe ya sâġ bukulipyeņe ekyongom kapiyeņe hâlâņmâ Makeronia hânân kapi tipi tapi tatmâ arap yan bam gaminiwan. Sâp yanâmâ kapi ambolipņe nombotņaņe nâņgâņetâ bâlemu hioņakmâ ahowi. Hioņakmâ

ahonjetâ yakât otmâ kapi yakât ambolipņe Yesuhâlen torokatbiņe ki tânnohowi. Yeņe konohâmâ tânnohowi. ¹⁶ Otmu yakât kakņan yen pilâyekmâ Tesalonika kapi hawamgum manban yan gurâ yâhâņe yeņahâk tânnohonjetâ manban. ¹⁷ Yakât topņe nâņgâm heņgeņguņetgât yuwu sâmunne nâņgâņet. Sâp yan itâ me yu ya nihiwi yakâlâk ki nâņgâwan. Yâhâ sâp yiwerene yawuâk nâņgâm mansan. Yeņe tânnohonjetâ Anitâņe matņe yingiwuap yakâlâk naņgan. ¹⁸ Otmu yu me yakât pâinmâ manmune yeņe Epaporitoņe waņbi ya mem toho nihimu dopnan oap. Yakât âlâen hâum sâwe. Emelâk papatolipnenņe Anitâņe orotmemeyene ekmu âlepņe olâkgât hotom uminiwi. Uņetâ yan nâņgâyingiminiop. Yakât dopņeâk yeņe biwi nâņgân nâņgânyeneņe hikunekmâ mansai. Yakât otmâ nâ gurâ nâņgâyingimune ârândâņ oap. ¹⁹ Yâhâ yeņe Yesu Kiristohâlen biwiyeņe kepeim manmai yakât otmâ nâ tânnohowi. Yakât otmâ yuwu naņgan. Anitâņe haonmâ tihitnenņe otmâ gamap. Otmu yeņe yu me yakât pâinņetâ dopyeņan yingiwuap. Yakât ki pâpguwuap. ²⁰ Otmu Anitâ Awonnenņe wawaenenekmap yakât otmâmâ yâkât herone otmâ mepaem yâhânom.

Paulone den bâiņe sâm hâreop.

²¹ Bukulipne, nâņe den âlâ naņgan yu sâmunne bâiņe pesuk sâek. Bukulipņe Yesu Kiristohâlen torokatbiņe yeņgât amutgen mansai ya yeņgât nâņgâyingian. Otmu bukulipne nâ orowâk tânahom mansaiņe yawuâk nâņgâyingiai. ²² Otmu Roma lok kunņe pato, kutņe Sisa sâm, yakât hoņ bawalipņe nombotņe hionakmâ Kiristohâlen torokatmâ mansai yaņe gurâ yeņgât nâņgâyingiaiâk. ²³ Otmu Kutdânenņe Yesu Kiristo tihitnenņe otmapņe yen kerek biwi nâņgân nâņgânyene mem konohân tuhumu kepeiakmâ mannomai. Ya bonņanâk.

Nâ bukuyene,
Paulo

Kolosai **Pauloŋe Kolosai yengât ekap** **kulemgum katyinjgiop.**

O bukulpne,

¹⁻² Yen Kolosai kapi ambolipŋe biwiyenŋe Yesu Kiristohâlen katmâ Anitâhâlen torokatmâ denŋe lâum mansai. Nâmâ Paulo. Anitâ Awoŋnennŋe Yesu Kiristohât aposolo lok sâŋ katnekmu âi mem mansan. Otmu bukune Timoteo yâk orop tânahom manmâ gait. Yawuhât heronŋe nâŋgâyingim ekap yu kulemgum katyinjgiat. Kutdânenŋe Anitâŋe tihityenŋe olâkgât yuwu sâŋ ulitgum gamait. “O, Awoŋnennŋe, Kolosai kapi ambolipŋe biwiyenŋe Kiristohâlen katmâ mansai, yâk yengât tepge nâŋgâyingiwuat. Tepge nâŋgâyingim tihityenŋe otdâ biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe hikuakmâ konohâk otmâ sânduk sâŋ gaekgât nanŋait.” Yawu sâŋ ulitgum gamait.

Paulo yet Timoteo yâkŋe topŋe yukât sâŋ Anitâ ulitguowot.

³⁻⁵ Nennŋe himbimân yâhâm manman kârikŋan manmâ yâhânôm yakât Anitâŋe bunewâk pat kuningiop ya biatbuapgât dop âlâ ki tap. Yakât den pat âlepŋe ya nâŋgânetâ bulâŋe otmu biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe Yesuhâlen katmâ yâkâlen torokatbi. Torokatmâ ikŋe komolipŋenŋe biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe menduhuakmâ konohâk otmâ manmâ gai yengât den pat ya nâŋgâwit. Yawu nâŋgâm yanŋak Kutdânenŋe Yesu Kiristohât âwânŋe mepaem gamait.

⁶ Anitâ ikŋahâk tepŋe nâŋgâningiop yakât den pat âlepŋe ya emelâk ekyongomune nâŋgâm mem biwiyenŋan katmâ manmâ gai. Yawu nâŋgâm manmâ biwiyenŋe Yesuhâlen katŋetâ kinmap yakât yenŋe topŋe nâŋgâne sâŋ enŋat yâhâp ki otmâ gai. Otmu den ya yawuâk lok ondopŋe nâŋgâm mem alitŋetâ bonŋe yâk yengâlen teteop.

⁷ Bukunennŋe Eparanŋe Yesuhât den ya biwiŋenŋe kepeim âi ya tuhum manmapŋe Yesuhât topŋe sâŋ ekyongop. ⁸ Yawu sâŋ ekyongomu nâŋgânetâ bonŋe otmu Anitâŋe Wâtŋât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge mâmâŋe otyinjgiop. Mâmâŋe otyinjgimu yanâmâ buku konohâk oranŋiwi yakât den pat sâŋ eknongop.

Kolosai ambolipŋenŋe Anitâhât topŋe nâŋgâm henŋenŋunŋet sâŋ Anitâ ulitguowot.

⁹ Yengât den pat ya nâŋgâm Anitâ yuwu sâŋ ulitgu-mait. “O Anitâ, gâŋe biwiyenŋan kiondâ gike topge otmu nâŋgân nâŋgânŋe ya nâŋgânetâ keterahâk. Otmu gike Wâtŋât

mâmâñahât Heak ya hângângurâ yâk yengâlen ge biwiyenê mem pâron pilâmu gike nângân nângânân manmâ yâhânomai. ¹⁰ Yakât Kolosai ambolipñanê Yesu Kutdânenñahât den lâum manmâ ganjetâ bonñe yâk yengâlen tetemu manmanyenê ekdâ ârândân otbuap. Yawu otmâ manmâ yâhâñetâ nângân nângânyenê tipinê tetemu emelâk topge tipinê nângâñetâ keterahop ya wangim nângâñetgât nanñan. ¹¹ Otmu gâñe mâmâñe otyingirâ gâhât wâtgan kinmâ umatñe yu me ya teteyingiwuap yan biwiyenê ki houñ sâwuap. Otmu lok bâlenê âlâ me âlâñe iton galan otyinginjetâ yan yâk yengât ki nângâm bâlenomai. Yâkñe biwiyenê gâhâlen konok katmâ heronê otmâ manñetgât nanñan. ¹²⁻¹⁴ Omon bâlenahât ambonañe nen omongât pat otnehât nângâmap. Yâkñe mem bâlenenekmapgât gâhât nange Kiristonê tihitnenñe olâkgât mem dâinenekmâ lañinñan katnenekdâ mansain. Yâhâ Kolosai bukulpine yâk orowâk biwinenñe Kiristohâlen katmunñe mâmâñe otningirâ pat kuningion yakât bulâñe menomgât sâm ningion. Yamâ holañnenekmâ lañinñan katnenedhongât yakât biwinenñanê heronê otmâ mepaeheksain.” Yawu sâm yengât nângâm netñe haonmâ ârândân Anitâ ulitgumait.

Kiristo yet Anitâ yâk yetgât dopyetñe yamâ dop konohâk.

¹⁵ Bulâñanâk Anitâ yamâ ki ekmain. Yâhâ nanñe Yesu Kiristo yamâ kunnenñe manâkgât hângângumu gemu ekbin. Âwâ nan yâk yetgât dopyetñe yamâ dop konohâk. ¹⁶⁻¹⁷ Yawu gârâmâ Yesuâmâ Anitâhât launambâ ki sâmu teteop. Yâhâmâ hânân yuân wahap topñe topñe tetem sambe sambe otmâ imu ekmain ya ki tetemuâk topñambâek embânâmbâek orowâk tatmâ gaowot. Tatmâ gamutâ nanñanê âwâñahâlen kândiwahom himbimân anjelo topñe topñe ki yekmain ya katyehop. Otmu hânân âliwahap topñe topñe ya gurâ kerehâk yâkñe konok kalop. Yawu otmâ âliwahap yu ya embânân tetem gaop. Otmu yiwereñe yu tetem gap. Otmu hâmbâi tetem yâhâwuap yakât kunñe yamâ yâk konok. Me himbimân tap, me hânân yuân tap, me hân kâlehen tap, ya yengât kunyene yâk konohâk. Yâhâmâ âliwahap topñe topñe katmâ tihityenê otmâ gamap. ¹⁸ Yakât otmâ nen kerek yâkât komot manmunñe yâkñeamâ kunnenñe tatmap. Kunnenñe tatmâ mâmâñe otningimu nenâmâ yâkât launê otmu kâi bânñe otmâ tem lâuwangim gamain.

¹⁹ Anitâñe ikñe engatñeâk otmâ yan ikñe nanñe orop dop konohâk oawot yakât nângâmu ârândân olop. ²⁰ Yâhâ yu me ya ehekñe, me ki ehekñe, himbimân tap, me hânân tap, me saruân âlâlâ tap ya kerek menduhuakmâ Anitâ ikñan torokatnehât nângâm nanñe hângângumu giop. Gemu yan nengât

tosanenjahât otmâ howanân kuñetâ muop. Yawu gârâmâ Anitâñe kaok nâñgâningim sâp patoen menenekmâ orowâk tatmâ yâhâmbisâingât pat kuningiop.

²¹ Otmu yen emelâk Anitâ betbanjim nelâmâk manmâ gawi. Otmu benñe nâñgâm bâlewanjim orotmeme kinjon otmâ manminiwi. ²² Yawu otmâ manminiwi yamâ benñe yeñe Anitâhât senñan koko salehâk kinnomai. Yawu kinñetâ yan kasalipyenaje hakyenjan sâne sâm otñetâ hâi hâiñe otmu pilânomaihât Anitâñe nanñe hâñgângumu ge muop. Nanñe muop yakât otmâ Anitâñe yengât kaok nâñgâmap. ²³ Otmu Kiristohât den pat âlepñe ya Epararaje ekyongomu nâñgâm biwiyenjan mem katbi. Yakât otmâmâ yâkât den pat yakât bulâñe ya yengâlen gulip otmapgât biwi yâhâp ki otmâek biwiyenaje yâk hikum manmâ yâhânomai.

Pauloñe Kiristohât tem lâum hâhiwin kakñan manmâ gaop.

Otmu nine topne sâm tetemune nâñgâñet. Yâkât den pat âlepñe ya lohimbî hân torehen torehen hârokñe nâñgâñet sâm hânñan kulemñan ari den ya sâm tetem ekyongowehât âi sâm nihiop. ²⁴ Otmu yeñe biwiyenaje yâkâlen kepeim manñetgât sât gum manmu kuñetâ muop. Mum yahalop ya ekmunñe bonñe otmu denñe lâum manmâ gain. Otmu yâk hâhiwin wanjetâ miop yawuâk nen gurâ hâhiwin ninginjetâ mem mansain. Yawu gârâmâ hâhiwin nihim gai ya nâñgâñetâ ârândân olâkgât nâñgâm sât gum pâku lohimbî yengâlen ari âi yu tuhummansan. Yakât ki nâñgâmunne bâleap. ²⁵ Otmu den yan ya yâhâpñe sâwe. Lohimbî hânñan kulemñan manmâ biwiyenje Kiristohâlenâk katmâ manmai ya yengât hoñ bawa otbehât Anitâñe âi yu sâm nihiop. Yâhâ yeñe yâkât den topñambâek nâñgâñetâ biwiyenjan hâumu bulâñe teteyinñiâkgât sâm nihiop. ²⁶ Otmu embâñambâek den yakât topñeâmâ amokñan talop. Yakât otmâ lohimbî nombotñaje yeñe nâñgân nâñgân watmâ den yakât topñe nâñgâne sâm hâum pâpgum gawi. Yâhâ sâp yiwerenñeâmâ Anitâhât topñe ya nen gurâ kerek nâñgâmunñe keterahâkgât teteningiop.

²⁷⁻²⁸ Den sâm teteningiop yakât topñe yuwu. Anjoân Anitâñe Yura lohimbî nengât sâm himbimgât manman kârikñahât pat kuningiop. Yawu gârâmâ yen Anitâhât topñe ki nâñgâm mansainje orotmemeyenje bâleñe pilâm biwiyenje Kiristohâlen katñetâ kinmâ yâhâwuap. Yakât otmâmâ nengât pat kuningiop ya yawuâk yen kuyinñiwuapgât dop tap. Den yukât topñe yawu. Otmuâmâ Anitâhât den âlepñe nandoroñe ya lohimbî nombotñe ki nâñgâmai yâk yengâlen den yanñe tetem sambe sambe otmâ arimu nâñgâñetgât nâñe biwine Yesuhâlen katmâ torokatmâ ekyongom gan. Yawu gârâmâ lohimbî kerekñe nanñain sâm otmaihât Yesuhât topñe sâm

holanꞑmune ikꞑjak nâꞑgâmap dop yawuâk nâꞑgâm yanâmâ Anitâhât senꞑan koko salehâk kinꞑet sâꞑm otman. ²⁹ Yawu kinꞑelâk nâꞑgâm nâꞑe biwinaꝼe nâꝼgâm âi ya mem gan. Yuâmâ Kiristohât wâtꝼan kinmâ tuhumune ârândânꝼ otmap.

2

¹ Otmu torokatmâ sâꝼmune nâꝼgâꝼet. Yen otmu Laorika kapi ambolipꝼe nombotꝼe orop biwiyeye konok otmâ Yesuhâlen katbi. Ya yengâlen ki takamune enjakbin. Otmu nombotꝼe gurâ yawuâk ki yekban. Yen kerek yengât nâꝼgâm âi yu tuhumune hâi hâiꝼe otmu sâtꝼum manmâ gan. ²⁻³ Anitâꝼe ikꝼe nâꝼgân nâꝼgân ya embânânâk ki sâꝼm teteop. Yâhâ yiwereneâmâ nâꝼgân nâꝼgânꝼe bulâꝼe yamâ Kiristohâlen teteop. Nanꝼe hângângumu ikꝼe nâꝼgân nâꝼgân ya sâꝼm teteop. Otmu yâkꝼe sâꝼm teteop ya yeꝼe nâꝼgâm heꝼgenꝼuꝼetgât ekap yu kuleꝼmꝼum katyꝼingian. Yakât otmâmâ yen Laorika kapi ambolipꝼe orowâk biwiyeye orotok sâꝼmapgât buku konohâk oraꝼgim biwiyeye hikuakmâ manꝼetgât nanꝼan. Yawu otmâ mannomai yanâmâ Anitâ yet Kiristo yetgât topyetꝼe nâꝼgâm heꝼgenꝼuꝼnomai sâꝼm biwinaꝼe hikuyekmâ mansan.

⁴ Otmu lok âlâ me âlâꝼe den perâkꝼe sâꝼm biwiyenꝼan kioꝼetâ ya nâꝼgâꝼetâ bulâꝼe otmu yan biwiyeye orotok sâꝼmapgât den sâꝼm aran yu biwiyenꝼe hikunꝼetgât nanꝼan. ⁵ Nâꝼeâmâ kâleꝼpꝼehen mansan. Yawu gârâmâ yen orop biwinenꝼe kepeiakmâ konohâk otmu mansain. Otmu yeꝼe biwiyenꝼe Kiristohâlen tiꝼjak kepeim manmâ gai yakât den pat nâꝼgâm biwinaꝼe heronꝼe otmâ nâꝼgâyꝼingim mansan.

Kiristohât tem lâum yâkât amutgenâk mannom.

⁶ Otmu yakât sâꝼwe. Anꝼoânâk yen Yesu Kiristone kunyeye talâkꝼgât sâꝼm yâkâlen torokatmâ manmâ gawi. Otmu yawuâk yâkât amutgen manmâ yâhânomai. ⁷ Yakât otmâmâ nâꝼe den âlâen hâum sâꝼmune nâꝼgâꝼet. Nak nombotꝼe gihit kândârâꝼe gemu tiꝼ tiꝼ sâꝼmu ekmain. Yen gurâ yawuâk Kiristohâlen torokalakmâ tiꝼ tiꝼjak mannomai. Otmu Eparanꝼe yakât topꝼe emelâk sâꝼm ekyongop. Ekyongomu nâꝼgâꝼetâ bulâꝼe otmu heronꝼe otmâ Anitâ mepaem gawi. Yawuâk wetꝼum mannomaihât nanꝼan.

⁸ Otmu sâꝼp yiwerene yuâmâ lok perâkꝼe yaꝼe den tâꝼjât sâꝼm kâityongoꝼetâ biwi nâꝼgân nâꝼgânyeye yan arimapgât tiꝼjak galemahom mannomai. Den yamâ emelâk tâmbâlipyenꝼe alahum yaꝼak tetem mum gawi. Den yaꝼe Yesu Kiristohât den orop ki lâuaksawot.

⁹⁻¹⁰ Nanꝼgai. Anitâ ikꝼahâk Kiristo oap. Benꝼe yawuâk Kiristone gurâ ikꝼahâk Anitâ oap. Den konohâk oawot

yakât otmâmâ anjelo me weke bâleŋe topŋe topŋe Kiristohât amutgen mansai. Otmu Kiristone himbimâmbâ ge lok otmâ manop. Yakât otmâmâ nenŋe yâkâlen torokatmâ yâkât wâtŋanâk kinmunŋe dopnenŋan oap. Yan âlâ me âlâ torokatmâ otnomgât dop âlâ ki tap.

¹¹ Otmu yakât topŋe yuwu sâmunne nâŋgâŋetâ keterahâk. Naom titipâ lok otmâ lepat nâŋgân nâŋgân ya pilâm oponân ari ine sâm otmai. Yakât dopŋeâk nenŋe nâŋgân nâŋgânnenŋe hâŋŋiŋe ya pilâm Kiristohâlen torokatbin. Yawu gârâmâ manmannenŋe hâŋŋiŋe ya mem miwirikumomgât dop âlâ ki tap. Ya ki orotŋe. ¹² Otmu yakât topŋe âlâ torokatmâ sâwe. Kiristo mumu hân kâlehen hangunetâ manmanŋe bialop. Yakât dopŋeâk toen mem katyekbiân manmanyenŋe hâŋŋiŋe biatyinŋiop. Otmu torokatmâ sâwe. Anitâ wâtŋe pato tatbaŋgiapŋe Kiristo mumunambâ mem yahalop. Yanâmâ manmanŋe âiŋe tetewaŋgiop. Yakât dopŋeâk toen mem katyekbi yakât kakŋan Anitâŋe manmanyenŋe âiŋe yinŋiop. Yakât otmâmâ manmanyenŋe hâŋŋiŋe ya ki torokatmâ miwirikum manŋetgât nanŋan.

¹³ Yawu gârâmâ emelâk yeŋe Anitâhât topŋe ki nâŋgâm yan yu me ya otŋetâ bâlem gaop. Yawu otbi yakât otmâ hemgât pat otmâ gawi. Yawu gârâmâ yiwerenŋe yuâmâ biwiyenŋe Kiristohâlen katmâ manmâ gai. Yawuhât Anitâŋe meyekmâ tosayenŋe pilâm himbingât pat kuyinŋim Kiristohâlen torokatyehop. ¹⁴ Yakât otmâ yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Mosenŋe girem den sâm teteop yamâ târârâhâk lâunomgât dop âlâ ki tatningiap. Nen kerehâkŋe den ya lâum hâum pâpgum gawin. Umatŋe yawu teteningiop yakât matŋeâmâ Anitâŋe sâmu Kiristo ya nengât tosanenŋahât otmâ kawennŋan kinmâ howanân kuŋetâ muop. ¹⁵ Mum yahalop sâp yan Kiristone weke bâleŋe, me emet amboŋe, me senduk banearâ, me susun, me âi weke, me senŋe âlâlâ, sâtŋe metŋe topŋe topŋe kerek mem ge katyehop. Mem ge katyekmâ mem topyenŋe tetekŋan tuhuyekmu yâk yengât dop ki olop.

¹⁶ Yawuhât bukulipyenŋe yu ya âlâlâ ki nenŋet sâm, me ki meŋet sâm, me hilâm kâmbukŋe tat tatgât sâp yan tatmâ nâŋgâŋet sâm yakât samut karangimai yanŋeâmâ ki ârândânŋ otmap. Yamâ wongât? Yuwuhât. ¹⁷ Manman yawuya yamâ manman tawi tawiŋe. Manman ikŋe bonŋe amboŋeâmâ Yesu Kiristo ikŋak oap.

¹⁸ Otmu lok nombotŋeŋe taka yuwu sâm ekyongonŋetâ yâk yengât den ki nâŋgânomai. “Nenŋe Anitâ tâŋ tâŋâk ulitgunomgât mâtâp âlâ ki tap. Yakât otmâmâ anjelolipŋeŋe nengât sâm Anitâ ulitgunetgât yâk mepaeyekne. Yawuhât yawu sâm nenŋahât nâŋgâmunŋe gemu anjelo yengât

nângâmunnje yahalâk. Yawu otmunnjeâmâ Anitâne nenekmu âilonngo otbuap,” yawu sâmai. Lok yawuya yengât topyeneâmâ yuwu. Biwiyene purik sâyingimu kulem topne topne eknetâ tetemap. Yakât konok otmâ yejahât nângânetâ yahat yahatne otmap. Imbiâkbân engatyeneane kâityongomu otmai. ¹⁹ Lok yawuyaneâmâ nengât kunne Kiristo yâkât nângânetâ tânat otmu betbangimai. Yakât otmâ yengâlen taka yuwu oain sâm kendâyinginetâ yâk yengât den ya ki nângânomai. Kiristone nengât kunne tatmap. Yakât yuwu hâum sâmune eknet. Lok girawuyane hahit barak manmap? Lok yawuya âlâ ki tap. Nen kerek hahit wâtjan manmain. Yakât dopneâk Yesu Kiristone ikne hahit ningimu wâtjan kinmâ yan Anitâ tem lâuwanjim manmâ yâhânôm.

Lok nângân nângânân den tetemap ya ki lâunôm.

²⁰ Kiristo muop yan weke bâlene, me âi weke, me emet ambolipne, me susun, sâtnje metne topne topne yawuya mem ge katyekmu yâkât amutgen manmâ gai. Yakât otmâmâ yene Kiristohâlen torokatbinjak topne girawuhât anjelo me âlâlâ ya yengât nângânetâ yahatsap? Me topne girawuhât den meme den eknetâ bonne oap? ²¹ Den meme den ya yuwuhât yan. Sot ukenne ekmâ lauyene nângânetâ “ki nejet” sâm kuyingimai. Yawu sâm kuyinginetâ ekmâ ekmâ kakjambâ “nem ekne,” yawu sâmai. Wisâm “ki mejet,” sâm kuyingimai. ²² Yakât yuwu sâmune nângânet. Sot topne topne nemai ya tepyenan gemuâmâ tetmâ pilâmai. Otmu senne âlâlâhât samut katmai yamâ logât nângân nângânâmbâ tetemap. Yakât otmâ yakât ki nângânetâ yahatbuap. ²³ Otmu lok yawuyane yene Anitâhât anjelolipne mepaeyeknetgât sâm kendâyingiai. Me yejahât nângânetâ gemu Anitâne tepne nângâyingiâkgât iri sikumyene pilâm umburuk otmâ manmâ yâhânetgât biwiyenan kionjai. Den yawuya sâm ekyongoai ya eknetâ bonne ki otbuap. Den yawuyane tânyongomu manmanyene galem gum hen gemahonomaihât mâtâp âlâ ki tap. Yawu gârâmâ ya sânetâmâ nângâm kâkâsuk otnomai.

3

Manmannenne yakât bulâne himbimân tap.

¹ Anitâne Kiristo mumujambâ mem yahatmu manman âine mem yan himbimân yâhâop. Yâhâm wâtne keterakmu âwâne Anitâ orop karangim tatmawot. Otmu âwâneane mumujambâ mem yahatmu manman âine miop yakât dopneâk Anitâne sâm u yene manman âine mem himbimân yâhânomai. Yakât otmâmâ manmanyene bulâne himbimân tap ya miaknehâlâk nângâm manjet. ² Yawu manmâ nângâm hângât wahap âlâlâ

topne topne yakât ki nângânetâ yahalâk. ³ Yâhâ Kiristone hângât senne âlâlâ topne topne tap yakât nângâmu tânjât otmu muop. Yengu yawuâk otnomai. Kiristohâlenâk torokatnetâ Anitâne manman kârikne yingiop yakât bulâne yâk yetgâlen tap. Ki biatbuap. ⁴ Yâhâ Kiristo manman kârikne ambone yâhâpne âwurem ge menenekmu yâhânom. Yanâmâ Anitâne betyongowuap yane nengât nângânetâ sâtne otbuap.

⁵⁻⁷ Otmu embân biwiyene Kiristohâlen ki katmâ torokatbiân yanâmâ orotmeme kingon topne topne otmâ manminiwi. Yen lok emet huhuwi. Me sen buhu buhu orangiminiwi. Me bukulipyene yengât imbilipyene yekjâleminiwi. Me bukulipyene yengât senne âlâlâ yu me ya ekmâ nângâm biwiyenane ya mene sâam hâlim milim otmâ manminiwi. Me dewaeak gawaeak manminiwi. Me wawi, me nem natak, me misinem nemai, me tep umat umat otmâ manminiwi. Orotmeme yawuya otmâ manminiwi yane mem bâleyekminiop. Yawu otmâ Anitâhâlen ari arihât mâtâp ya mem bap manguyingimapgât ya bet pilâm pesuk pilânomai. Yawu otmâ kârikneâk kinmâ yan biwiyene Anitâhâlenâk katmâ denne lâum manmâ yâhânomai. Emelâk orotmeme bâlene mem manminiwi ya ki miwirikum torokatmâ mem mannomai. Yawu otnomaiâmâ yakât matne Anitâne âlepneâk otyingiwuap.

⁸ Yakât âlâ torokatmâ yuwu sâwe. Kuk kânguruk, me nângâm bâle bâle, yawuya ki oranginomai. Me ki tepyene kou kâlâp sewuap. Me den bâlene malene ki hâiaknomai. ⁹⁻¹⁰ Me den perâkne ki sânomai, me den guruk ki otnomai, me den golâ ki gahaenomai. Otmu ki sâam mem ge karaknomai. Emelâk orotmeme bâlene mem manminiwi ya bet pilâm Kiristohâlen torokatbi. Sâp yan yene Anitâhât nângân nângân watmâ yâkât topne nângâm henjengunetgât yâkne biwi nângân nângânyene mem pâron pilâyingim mâmâne otyingim gamap. ¹¹ Yawuhât nenne menduhuakmâ biwi nângân nângânnenne konohân katmunne Yesune nen kerehâk mem menduhunenehop. Mem menduhunenekmu komot konok mansain. Nen Yura lok bulâne hâknenne torehenjan undip tuhuangimain, otmu yen pâku lohimbine hâkyene torehenjan undip ki tuhuangimai. Nen saru lok, me yen hat lok, me wosapâ wosapâ mansai. Nen gin mandu, me âwârâ mâmândâ, nen kerehâk Anitâne nenekmu dop konohâk oain. Mem kâsip misip ki tuhunenekmap. Mem konohâk tuhunenekmu Yesuhâlenâk menduhuakmâ manmunne yâkne konok kunnenne otmap.

¹²⁻¹³ Otmu Anitâne ikjahâk lohimbine nengât topnenne ekmâ nângâmap. Ekmâ nângâmâmâ mem kiwilinenekmâ

yanâmâ lohimbi nombotŋe yâkât hâkân otmâ denŋe nâŋgâm kâkâsuk otmai ya betyongowuap. Yamâ nen biwinenŋaŋe yâk kepeim manmain nen ikŋan torokatnene hâkgât menenekmâ ikŋe nanŋe baratŋe bulâŋe tuhunenehop. Yakât otmâ wawaenenekmâ Kutdânenŋe Kiristo hâŋgâŋgumu tosa pilâningiâkgât gemu kuŋetâ muop. Yakât dopŋeâk yeŋgât bukulipyenŋaŋe nâŋgâm bâleyiŋginomai, me sâm ge katyeknomai, me mem âlâlâ tuhuyeknomai sâp yan yengu yawuâk tosayeŋe pilâyiŋginomai. Otmu yen biwi nâŋgân nâŋgânyenŋaŋe menduhuakmâ konohâk otmuâmâ orotmeme yuwuya oraŋgim mannomai. Biwiyenŋaŋe hikuakmâ konohâk otmâ mannomai. Otmu buku nombotŋe yeŋgâlen umatŋe yuwu yawu teteyiŋgimu sâtŋum manmai ya yekmâ tepyeŋe nâŋgâyiŋginomai. Me buku nombotŋe senŋe âlâlâhât umburuk otmâ pâin guin otmai yawuya yekmâ ihilâk nembe kalem otyiŋginomai. Me bukulipyenŋaŋe sâm bâleyiŋginomai yakât nâŋgâŋetâ ki sâtŋe otbuap. Ihilâk nâŋgâm kaok oraŋginomai. Me buku âlâhât me âlâhât biwiyeŋe ki kendânomai. Me yeŋahât ki nâŋgâŋetâ yahatmu hâkyeŋe mepaenomai. Me sâm bâleyiŋgiŋetâmâ nâŋgâm ki biwiyeŋe ahonomai. ¹⁴ Yawu otmâ buku konohâk otmâmâ tosa pilanŋiŋet. Otmu bukulipyenŋe nombotŋe nâŋgâm bâleanŋim hionakne sâŋetâ yanâmâ yen getehâk eŋgatyenŋan genomai. Yawu otmâ yâk orop biwiyenŋaŋe hikuakmâ konohâk otmu mannomai. ¹⁵ Otmu Kiristohâlen torokatmâ biwi konohâk manŋetâ ikŋak mâmâŋe otyiŋgimu biwi kaok otmâ manŋet sâm Anitâŋe meyeŋop. Yakât otmâmâ Anitâ mepaem yâhânomai. ¹⁶ Otmu biwi nâŋgân nâŋgânyenŋaŋe nâŋgâm tâpikgumaihât Yesuŋe den sâm yiŋgiop. Ya embâŋambâek biwi nâŋgân nâŋgânyenŋaŋe lâum gawi. Kiristohât den nâŋgâm lâum gawi ya alahu gulahu otŋetâ ya kambatŋaŋe biwiyenŋan kinâk. Yawu otmâ yan mitihât ombe san mannomai. Otmu tâmbânenŋe Dawitiŋe Anitâhât kiki pali mewanŋiminiop ya gurâ mem mannomai. Yawu otmâ Anitâ mepaem heronŋe otbaŋginomai. ¹⁷ Otmu Kutdânenŋe Yesu orowâk mannehât Anitâ ikŋak sâm katnenehop. Yakât otmâmâ biwinenŋaŋe yâk hikum alitmâ mannom. Yakât otmâ den yuwu yawu sâmain, me yu ya otmain yanâmâ Yesu Kutdânenŋaŋe girawu otminiop yawuâhâk otmâ mannom yanâmâ Anitâ Awonŋenŋe mepaenom.

Hep torehenŋe torehenŋe yuwu oraŋgim manmunŋe ârândânŋe otbuap.

¹⁸ Yeŋe Yesu Kiristo yâkâlenâk torokatmâ mansai yakât otmâ yuwu otnomai. Topŋe katmâ imbi yeŋgât sâwe. Imbi yenâmâ loklipyenŋe yeŋgât amutgen mannomai.

19 Yâhâ lok yengât yuwu sâwe. Yen gurâ imbilipyenê tihityenê otmâ heñgen̄gum yâk yengât konok biwiyen̄aņe nân̄gâm mannomai. Yawu gârâmâ den bâleņe ihilâk sâm ki hâiyeknomai. Me mem âlâlâ ki tuhuyekmâ hâhiwin yin̄ginomai.

20 Yâhâ nimnaomlipyenê otmu lohimbi sihan yengât sâwe. Yenâmâ Kutdâhâlen emelâk biwiyenê katbi yakât âwâ mâmâlipyenê yengât sâtyen̄an tem lâuyin̄ginomai. Yawu otnomai yanâmâ Anitâņe yekmu ârândâņ otbuap.

21 Otmu âwâ mâmâlipyenê yengât sâwe. Yen nimnaomlipyen̄aņe biwiyenê hâremahât den nân̄gâm kinmâ ekyongonomai. Senyen̄an ki genomai. Yawu otnomai yanâmâ biwiyen̄aņe âilon̄go otbuap.

22 Yâhâ âi lok yengât sâwe. Yenâmâ emelâk Yesuhâlen biwiyenê katbi. Yawu gârâmâ lok kunņe yengât lau lâum kinmâ âi tuhunomai. Otmu âi ya galem̄aņe nenekmu âlepņe olâkgât hâkyen̄aņak ki tuhunomai. 23 Âi tuhune sâmâmâ Kutdânenn̄aņe nenekmu ârândâņ olâkgât biwiyen̄aņe nepgâlâk sipapgum kinmâ tuhunomai. 24 Kiristo yâhâmâ âi kunņe topņe topņe yakât amboņe tatmapgât yeņe âi ya torokatmâ menomai. Yawu otņetâ yanâmâ Anitâņe manman kârikjahât pat kuyin̄giop yakât bulâņe ya hâmbâi himbimân menomai.

25 Yâhâ lok âlâ me âlâņe âi sâm yin̄ginetâ tuhun mansaiņe Anitâhât den kum otmâ tâpikgunomai yakât matņe hâmbâi umatņeâk menomai. Sâp patoen menduhuaknom yan Anitâņe topņe imbiâk mambiâk matņe ki ningiwuap. Orotmemen̄ne ekmâ âlâku ikñiâk ikñiâk ningiwuap.

4

1 Lok kunņe papato yengât sâwe. Anitâ Kutdâyenê himbimân tatmapņe hâmbâi topyenê ekmâ âlâku ikñiâk ikñiâk matņe yin̄giwuap. Yakât otmâ yenahât nân̄gâm hon bawalipyenê tâņ tâņâk otyin̄ginomai.

Kiristohât topņe nân̄gâņetâ keterahâkgât ulitgunom.

2 Bukulipne, yeņe biwi hewewen̄ otmâ Anitâ mepaem mannomai. Otmu Anitâ ulitgune sâm yan biwiyenê uhâk tatmâ yâkâlen konok hikum kinmâ ulitgunomai. 3 Topņe yuwuhât nengât sâm ulitgunomai. Manman kârikņe yakât pat ya Anitâņe Yura lok nengât kuningiop ya yawuâk pâku lohimbi ya torehen torehen mansai yengât pat kuyin̄giwe sâm oap. Yakât Anitâņe mâtâp meningimu den ya nenņe sâm tetem ekyongonomgât ulitgunomai. Nâhât den ya sâm tetem ekyongomâp sâm mitihât kasaņe mem pâi emetņan katnekņetâ tatmâ gaman. 4 Otmu Anitâņe biwiyenê mem hewewen̄

tuhumu nâñe ekyongomune nâñgâñetâ keterahâkgât Anitâ ulitgunomai.

⁵ Otmu lohimbi belângen mansaiñe Yesuhât topñe nâñgâñetâ gemu bet pilâmaihât yeñe tihityeñe oranjim mannomai. Biwi nâñgân nâñgânyeñe ki gulip malap otnomai. ⁶ Me den ihilâk ki alahunomai. Den tâñ tâñâk sâñetâ nâñgâñetâ âilongo otbuap. Yawu gârâmâ lok nombotñeñe den yuwu me yawu âiyongonjetâ yakât hâum pâpgum ki kopa otnomai.

Pauloñe den bâñe sâñ hâreop.

⁷⁻⁹ Bukunenñe âlâ, kutñe Tikiko, yâkñe Kutdâhât hoñ bawa bulâñe manmap. Yawu manmâ tânnohomu biwinetñe menduhuakmâ konohâk oap. Yâhâ bukunetñe âlâ, kutñe Onesimo, yâhâmâ yengât kapiân gâtñe. Yâkñeâmâ kapi pilâm yuân toho Kiristohâlen torokatmu orowâk manmain. Lok yâhâp yu hâñgânyotgomune yengâlen takaromawot. Taka biwi nâñgân nâñgânyeñe gemapgât yu ya teteningim gap yukât kerek sâñ tetem ekyongoromawot. Ekap yu yawuhât kulemgum katyiñgian.

¹⁰⁻¹¹ Lok âlâ, kutñe Aristako, mem pâi emetñan katñetâ orowâk mansait. Otmu âlâmâ, kutñe Mareko, yâhâmâ Banawahât âwâñe nanñe. Otmu âlâmâ Yosua, Yasto nanñe. Yâkñe gurâ yengât nâñgâyiñgiai. Yâhâ Mareko gârâmâ yuwu sâñmune nâñgâñet. Yâkñe yengâlen takamuâmâ buku otbañginomai. Yura lok kalimbu yuñak kapilipyene pilâyekmâ nengâlen torokatsai. Torokatmâ lohimbi dondâñe Yesuhâlen torokatñetgât âi tânnohonjetâ tuhum mansain.

¹² Otmu yengâlen gâtñe âlâ, kutñe Eparara, yâkñe biwiñe Yesu Kiristohâlen kepeim hoñ bawanjim mansapñe yawuâk nâñgâyiñgiap. Otmu yeñe Anitâhâlen torokatmâ tem lâuwanjim manñetgât ulitgum manmap. ¹³ Gârâmâ nâñe Eparara emelâk nâñgâwanñian. Yakât otmâ yâkât topñe tipñe sâñmune nâñgâñet. Yâkñe yen otmu Kiristohât komot âlâ Laorika otmu Hirapoli kapiân mansai kerek yengât nâñgâyiñjim hâhiwin kakñan manmâ gap. ¹⁴ Otmu bukunenñe âlâmâ, kutñe Luka, yâkñeâmâ dokta âi mem mansap. Otmu lok âlâ, kutñe Dema, yâkñe gurâ yawuâk nâñgâyiñjim mansawot.

¹⁵ Nâñe Yesuhât komot Laorika kapiân mansai, otmu âlâmâ Nimpa yâkât emelan menduhuakmâ miti nâñgâm mansai yâk yengât heronñe nâñgâyiñjim mansan, ya ekyongonjetâ nâñgânomai. ¹⁶ Ekap yu mem sâlikum nâñgâm yakât kakñan Laorika yiññetâ yâku sâlikum eknomai. Gârâmâ emelâk ekap âlâ Laorika yengât katban ya gurâ yengu sâlikum eknomai. ¹⁷ Otmu Arikipo ekuñetâ Kutdâñe emelâk âi sâñ wanñmu

tuhum gamap ya yawuâk tuhum yâhâwuap. Yanâmâ Anitâņe ekmu ârândâņ otbuap.

¹⁸ Nâmâ pâi emetņan katnekņetâ manmâ gan. Yakât otmâ nâņgânihinomai. Anitâņe yen orowâk talâkgât naņgan. Otmu lok ekap yu kulemguaņ yuņe sâmunne kiripi nihimu bâiņehen ninak kutne kulemguan.

Nâ bukuyeņe,
Paulo

1 Tesalonike

Pauloŋe Tesalonike yengât ekap aŋgoân kulemgum katyiŋgiop.

O bukulpnennę,

¹ Yen Tesalonike kapi ambolipnęŋe Kutdânenę Yesu Kiristohâlebiwiyeŋęŋe kepeim manmai. Yakât otmâ Awoŋnenę Anitâ yet Kutdânenę Kiristo orop biwiyeŋęŋe hikuakmâ konohâk otmu manmai. Nenâmâ Paulo, Sila, otmu Timoteo. Nennę yengât nâŋgâm ekap yu kulemgum katyiŋgiain.

Awoŋnenę Anitâ otmu Kutdânenę Yesu Kiristoŋe engatyetŋeâk nâŋgâyiŋgim tihityeŋe otdomawot. Yawu otmutâ biwi nâŋgân nâŋgânyeŋęŋe hikuakmâ konohâk otmâ sânduk sâm gaekgât Anitâ ulitgumain.

Tesalonike yengât manmanyęŋe yakât sâop.

²⁻⁵ Emelâk nenę yengâlen puwâk taka Kiristohât den pat âlepŋe ekyongowin. Ekyongomunę Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiyeŋan kioŋmâ mem hewewęŋ tuhuyekmu den ya nâŋgâŋetâ bulâŋe olop. Yâhâ den ekyongowin yan Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiyeŋan ki kioŋmâ mem hewewęŋ tuhuyehop mâne den ya nâŋgâŋetâ tâŋât otbâp. Yawu gârâmâ den ya ekyongomunę nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Kiristohâlen biwiyeŋęŋe kepeim tem lâuwaŋgiwi. Yâkâlen biwiyeŋęŋe kepeim bukulpnyeŋe orop buku oraŋgim manbi. Yawu manmâ lohimbi belâŋgen mansai ya den pat âlepŋe ekyongonetâ nâŋgânomaihât Kiristo hoŋ bawâŋgim hâhiwin nâŋgâm gai. Otmu Kiristoŋe âwurem ge meyekmâ manman kârikŋan katyekbuap yakât nâŋgâm biwiyeŋe mem mansai. Otmu umatŋe âlâlâ kakyeŋan yâhâmwân ki lohotŋe otmai. Yawu manŋetâ Anitâŋe meyekmâ nine nanne baratne sâm manman kârikŋahât pat kuyiŋgimu mansai yakât topŋe tetemu ekmâ engat yâhâp ki otmain. Yengât yawu nâŋgâm Anitâ mepaemain.

Emelâk den kâsikum yiŋgimunę nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu manman âlepŋahât bulâŋe teteyiŋgiop. Sâp yan âlâhât wâtŋan kinmâ nep mem manbin yakât topŋe tetemu ekbi. ⁶ Den pat ya ekyongomunę nâŋgâm Kiristohâlen biwiyeŋe katbi. Sâp yapâek lohimbi belâŋgen manmainę nâŋgâm bâleyiŋgim mem âlâlâ tuhuyekmâ gawi. Yawu otyiŋgiŋetâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiyeŋe mem hewewęŋ tuhumu kârihem kinmâ biwiyeŋe herone olop. Yâhâ kândikum emelâk Yura nengât kunlipnennęŋe Kiristohât hâkâŋ otmâ yawuâk mem âlâlâ tuhuwi. Mem âlâlâ tuhuŋetâ yan yâkŋe manman kârikŋahât

mâtâp meningiwuap yakât nângâm biwi hero nângâop. Nenje yâkâlen biwinenjañe kepeim manmunje yakât otmâ mem âlâlâ tuhunenekmai. Yawu otningimai gârâmâ nenje manman kârikjan mannomgât nângâm biwi hero nângâmain. ⁷ Emelâk yeñe kârihem kinmâ biwi hero nângâwi. Yakât otmâ Makeronia otmu Akaia ambolipñañe Kiristohâlen biwiyeñe kepeimañe den pat yakât alahumai. Yakât otmâ hâmbâi lohimbî belângen manmañe mem âlâlâ tuhuyeknomaiân yâku yawuâk kârihem kinmâ biwi heronje nângânomai. ⁸⁻¹⁰ Yengât den pat alahumai yakât topñeâmâ yuwu. Anjoân nenje yengâlen puwâk taka Kiristohât den pat âlepñe ekyongomunje nângâñetâ bulâñe otmu yakât heronje nângâm mem buku tuhunenekbi. Yawu otmâ Porom Lâpio perâkñe bet pilâm Anitâ Manman bulâñahât Amboñe yâkâlen biwiyeñe kepeim hon bawanjim gai. Emelâk Anitâñe ikñe nanje, Yesu, mumuñambâ mem yahalop. Mem yahatmu himbimân yâhâmu orowâk tawot. Yakât otmâ yen orop yâkâlen biwinenjañe kepeim manmain. Yâhâ lohimbî belângen manmañe orotmeme bâleñe tâtâem otnomai yâhâmâ sâp patoen Anitâñe yakât matñe umatñe yingimu menomai. Yawu gârâmâ sâp yan Yesuñe himbim pilâm âwurem ge sârereyekmu Anitâñe mem manman kârikjan katyekmu manmâ yâhâmbisâi. Yakât mambotbañgimain. Lohimbîñe yengât den pat ya sâm haok tuhunetâ arimu Makeronia otmu Akaia kapi ambolipñe dondâhâlâkñe nanjai. Yakât otmâ Kutdâhât den pat âlepñe ya nanjai. Yakât otmâ nenje yengât den pat yakât yâhâpñe ki ekyongonom.

2

Paulonje yâk yengâlen puwâk ari olop miop yakât sâop.

¹⁻² Nenje anjoân Pilipi kapiân ari Kiristohât den pat âlepñe kapi ambolipñe ekyongomunje nombotñañe nângâñetâ nahat otmu hâim hilitnenekmâ mem bâlenenekbi yakât topñe nanjai. Otmu kapi ya pilâm yengâlen takamunje lohimbî belângen manmañe mâtâp mañguningim mem âlâlâ tuhunenekbi. Yawu otñetâ Anitâñe mem hewewen tuhunenekmu yâkât wâtñan kinmunje hâknennje ki biuk sâop. Yawu otmâ Kiristohât den pat âlepñe ya ekyongomunje nângâñetâ bulâñe olop. ³ Otmu den pat âlepñe ekyongom biwiyeñan kionbin yan ki tâpikgum ekyongowin. Me topnenje ki kurihiakmâ den perâkñe kâityongowin. ⁴ Anitâñe lok biwinenje ekmapñe Kiristohât den pat âlepñe lohimbî ekyongonehât âi sâm ningiop. Yâkñe nenekmu ârândân olâkgât yakât sât lâum âi ya biwinenjañe tinâk kepeim lohimbî ekyongom gamain. Yawu otmain yamâ lohimbîñe

nengât nângâninginetâ yahalâkgât ki nângâmain. ⁵ Me dennenne nângâm tep hero nângâninginetgât ki den âilongo lonjo otmâ biwiyenjan gewin. Me tewetsenye ninginetgâlâk nângâm den pat bulânye ya ki kâimbojyekbin. Yawu manminiwi yakât topne Anitâ ikniâk nanjap. ⁶ Bulâjanâk yen me lohimbî nombotne âlânye mepaenenekjegtât ki nângâwin. ⁷ Kiristo iknak âi ningim hângânnongomu ikne sâtgât otmâ den kâsikum yingim gain. Yakât otmâ yeje ewe katnenekjett sâm ekyongombâingât dop olop yamâ nenye yawu ki ekyongowin. Yâhâ nana namân gâtne yamâ mâmânye sisikgum nam wanjap yakât dopneâk nenye nângâyingim lohotjan otyingiwîn. ⁸⁻⁹ Yawu otyingim biwinenne yengâlen kinmu den pat âlepne kâsikum yingiwîn. Otmu yeje tânnongom hâhiwin nângâmai sâm nenye Kiristohât den pat âlepne kâsikum yingiwîn yan nennahâk âi tuhum yapâ tewetsenye mem senye âlâlâ puluhuakmâ manbin. Nenne yawu otmâ hâhiwin nângâm manbin yakât topne nanjai.

¹⁰ Emelâk nenye yen orop manmâ Kiristohât den kâsikum yingimunye nângâwi yan nengât manman ya ekbi. Nenne Anitâhât tem lâuwangim uwawapne bia manmâ ki otmâ tâpikguwin. Yakât otmâ Anitânye nenekmu ârândâj olop yawu nanjain. ¹¹ Otmu âwâlipyenye nimnaomlipyenye wawaeyekmâ tihityenye otmai yakât dopneâk nenye yen kerek mem buku tuhuyekmâ yuwu otyingiwîn. ¹² Lohimbî nombotne biwiyenye orotok sâop ya mem hewewen tuhuyekbin. Otmu lohimbî nombotne umatne âlâlâ kakyenjan yâhâop yan mem sânduk tuhuyekbin. Yâhâ Anitâneâmâ meyekmâ ikne kapi himbimân tap yan katyekbuap. Yan katyekmu manman kârikjan manmâ herone otbangim mepaenomaihât pat kuyingim tihityenye otmap. Yakât otmâ târârâhâk manjetâ manmanyenye ekmu ârândâj olâkgât ekyongowin.

¹³ Anjoân yengâlen taka Anitâhât den bulânye kâsikum yingiwîn ya nângânetâ yuwu olop. Den eknongonjetâ nanjain yuâmâ lokgât nângân nângânâmbâ ki tetemu eknongoai. Yuâmâ Anitâhât den bulânye oap. Yawu sâm mem biwiyenjan katbi. Biwiyenjan katmâ nângânetâ biwiyenye kelihakmu yâkâlen biwiyenye tinjâk kepeim manmâ gai. Yakât nângâm haojmâ ârândâj Anitâ mepaemain. ¹⁴ Bukulipne, yeje Yesu Kiristohâlen biwiyenye kepeim manjetâ bukulipyenye nombotnaye yekmâ nângâm bâleyingim topne âlâlâ mângâeyekmâ gai. Yakât dopneâk emelâk Yura lohimbî nombotnaye Kiristohâlen biwiyenye katbi yan bukulipyenye nângâm bâleyingim topne âlâlâ mângâeyekbi. Emelâk Anitânye poropetelipne den ekyongomu yâkne Yura nengât tâmbâlipnenye ekyongowi.

Tâmbâlipnennjaŋe den ya nângâŋetâ gemu bet pilâm poropete dondâhâlâk yongonjetâ muwi. ¹⁵⁻¹⁶ Otmu Kutdânenŋe Yesuŋe Anitâhât den ya Yura lohimbi ekyongop. Ekyongomu papatolipyenjaŋe nângâm bâlewanŋim yawuâk mem âlâlâ tuhum kuŋetâ muop. Otmu nen aposololipnjaŋe gurâ pâku lohimbi yengâlen ari Kiristohât den pat âlepŋe ekyongomain. Ekyongomunŋe nângâm Kiristohâlen biwiyenŋe katŋetâ Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuyiŋgimu mansai. Yawu otmain yakât Yura papatolipnennjaŋe mâtâp maŋguningim watnenekmâ mem âlâlâ tuhunenekmai. Otmu pâku lohimbi gurâ mem ge katyekmâ mâtâp maŋguyiŋgimai. Yakât otmâ Anitâŋe nângâmu dondâ bâlemu tâmbâlipnennjaŋe mem bâleyekmâ gawi ya bâiŋe meŋetâ pesuk yap. Yakât otmâ Anitâŋe matŋe umatŋe yiŋgimu umatŋe âlâlâ kakyeŋan yâhâwuap.

Pauloŋe âwurem ari yekbom sâmbiwiŋjaŋe nângâop.

¹⁷ Bukulipne, Yura ambolipŋe miti emetŋahât galem manmai yaŋe mem âlâlâ tuhunenekmâ watnenekŋetâ pilâyekmâ takawin. Nimnaom âwâ mâmâlipyenjaŋe mum pilâyekŋetâ mandu manmai. Ya lohimbiŋe yekmâ tepyenŋe nângâmai. Yakât dopŋeâk nenŋe yengât kapi pilâm takawin yapâek yeŋe mandu towat mansai nângâm tepnenŋe nângâyiŋgim manmâ gain. ¹⁸ Otmu pilâyekmâ takawin ya ki kâlep otmuâk âwurem taka yen yekne sâmbi otbin. Yawu otmunŋe Satanŋe mâtâp maŋguningim yâhâmu hâum pâpgum pilâm Aten kapiân tatbin. Nâŋe yen yekbe sâmbi yawu otban. ¹⁹⁻²⁰ Nenŋe heronŋe nângâyiŋgim yengât den pat ya lohimbi ekyongom mepaeyekmâ mansain yakât yuwu sâmbi nângâŋet. Nenŋe yengâlen taka Kiristohât den pat âlepŋe puwâk ekyongomunŋe nângâm yâkâlen biwiyenjaŋe kepeiwi. Yakât otmâ Kutdânenŋe Yesuŋe âwurem ge yen orop menenekmu yâkât senŋan kinnom. Sâp yan yengât heronŋe nângâmunŋe Kiristonŋe nângâmu âlepŋe otbuap.

3

¹⁻² Aiop, Yura ambolipŋe miti emetŋahât galem manmaiŋe watnenekŋetâ pilâyekmâ Aten kapiân taka tatbin. Otmu yen gurâ girawu mem âlâlâ tuhuyekŋetâ mansai sâmbi yengât nângâm ketet otmâ mansain. Bukune Timoteo, orowâk manmâ Anitâ hoŋ bawanŋim Kiristohât den kâsikum lohimbi yiŋgimain. Yakât otmâ yâkŋe yengâlen taka mem hewewen tuhuyehâkgât hângângumune takamu nâŋe niniâk tatban. ³⁻⁴ Emelâk nenŋe yen ki pilâyekmâ takawin yan yeŋe Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeim manŋetâ lohimbi belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhuyeknomai yakât topŋe ekyongomunŋe nângâwi. Den ekyongowin yakât bulâŋe yamâ mem âlâlâ

tuhuyekbi yan tetemu ekbi. ⁵ Mem âlâlâ tuhuyekbi yan yeŋe lohotŋe otmâ Kiristo betguŋetgât Kâitgu Kâitgu Amboŋe Sattanŋe biwiyenjan kionŋop. Yawu olop. Yakât Kiristohât den pat âlepŋe imbiâk kâsikum yinŋiwin mon sâm gorânihimu Timoteo hânŋângumune yengâlen takaop.

Timoteoŋe Tesalonike ambolipŋe yengât den pat Paulo ekuop.

⁶⁻⁸ Otmu yengâlebâ purik sâm âwurem nâhâlen takaop. Taka yeŋe Kiristohâlen biwiyenjanŋe tiŋâk kepeim buku oranŋim manmâ nâhât tepyeŋe nânŋânihimai yakât den pat eknohop. Eknongomu nânŋâmune tepne welâmŋan giop. Yakât otmâ yengâlen takamune enakmâ tep hero nanŋanŋinongât nânŋâm gan. Yawu gârâmâ sâp yiwerenŋe yuâmâ lohimbî belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhunekŋetâ hâhiwin kakŋan mansan. ⁹ Hâhiwin kakŋan mansan yamâ yeŋe Kutdânenŋe Kiristohâlen biwiyenjanŋe tiŋâk kepeim manmâ gai yakât den pat nânŋâmune biwine hewewenŋ otmu Anitâ heronŋe nânŋâwanŋim mepaeman. ¹⁰ Emelâk Kiristohât den kâsikum yinŋimunŋe nânŋânŋetâ keterakyinŋiopi. Yakât otmâ yengâlen âwurem taka yâkât den topŋambâek kâsikum yinŋimune nânŋânŋetâ keterakyinŋiâk sâm Anitâ ulitgum biwinanŋe mem mansan.

¹¹ Awoŋnenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesuŋe nânŋânihimutâ âwurem taka yekbomgât nanŋan. ¹² Anitânŋe yen mem hewewenŋ tuhuyekmu buku oranŋim mansai yawuâk torokatmâ mannomai. Yawu manmâ biwiyenjanŋe kepeiakmâ konohâk otmu lohimbî belângen manmai ya gurâ nânŋâyinŋinomai. Yawu gârâmâ nenŋe yengât nânŋâyinŋimain yakât dopŋeâk nânŋâyinŋinomaihât nanŋan. ¹³ Yawu nânŋâyinŋinomai yanâmâ Anitâhât wâtŋan kinmâ Kiristohâlen biwiyenjanŋe tiŋâk kepeim mannomai. Yawu manŋetâ Kutdânenŋe Yesuŋe anelolipŋe meyekmâ âwurem gewuap yan Awoŋnenŋe Anitâ yâkât senŋan kinŋetâ yekmu ârândânŋ otmu nine nanne baratne koko salek sâwuap.

4

Manman girawu manmunŋe Anitânŋe nenekmu ârândânŋ otbuap.

¹⁻² Aiop, yuwu sâmunne nânŋânŋet. Manman girawu manŋetâ Anitânŋe yekmu ârândânŋ otbuap yakât den kâsikum yinŋimunŋe nânŋâm lâum manmâ gai. Nen Kiristohât aposololipŋe orop biwinenjanŋe kepeiakmâ konohâk otmu mansain. Yakât otmâ yâkât sâtgât otmâ den pat âlepŋe ya ekyongomunŋe nânŋânŋetâ keterakmu lâum manmâ ganŋetâ yekmunŋe tipiŋe âlepŋe oap. Ya torokatmâ tiŋâk lâum manŋetâ Anitânŋe yekmu âlepŋe

otbuap. ³ Yeŋe târârâhâk mannomaihât Anitâŋe nâŋgâmap. Yawu manmâ kâwâ konda ki otnomai. ⁴⁻⁵ Lok belângen manmaiŋe imbi yekmâ tepyeŋe uk sâmu otmâ tâpikgujetâ umatŋe tetemu yakât kakŋan miakmâ manmai. Yâkŋe otmai yawu ki otnomai. Yeŋeâmâ orotmeme tâŋ tâŋâk watmâ imbi meyekŋetâ lohimbine nâŋgâyinŋetâ yahatbuap. ⁶ Emelâk girem den âlâ yuwu ekyongomunŋe nâŋgâwi. Lok âlâ me âlâŋe bukulipyenŋe yeŋgât imbi yekmâ otnomai yamâ Kutdâŋe yakât matŋe umatŋe yinŋimu menomai. ⁷ Nenŋe Kiristohât mâtâp watmâ kâwâ konda ki otmâ mannehât Anitâŋe menenekmâ ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge biwinenŋe mem hewewenŋe tuhumap. ⁸ Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe den ekyongoan yu betgunomai yamâ nâ betnohoain sâm Anitâ betgunomai.

⁹⁻¹⁰ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiyenŋe mem hewewenŋe tuhumap. Yawu otmu Makeronia hânân Kiristohât komot mansai ya orop biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgim mansai. Yawu otmâ mansai ya yawuâk torokatmâ otmâ mannomaihât nanŋan. Emelâk yakât topŋe ekyongomunŋe nâŋgâwi. Yawu gârâmâ nâŋe den kâlep ki kulemgum katyinŋiwom. ¹¹ Emelâk den ekyongowin ya âlâkuâk ekyongomune nâŋgâŋet. Yeŋe lohottŋan manmâ tat tat memeyenŋe galemŋum hengenŋum mannomai. Yawu manmâ ki konam im bukulipyenŋe nem watyeknomai. Otmu bukulipyenŋe yeŋgât tat tat memeyenŋe yakât nâŋgâm ki enŋatyenŋan genomai. ¹² Yâhâ âi meŋetâ yanâmâ manmanyenŋe tetewuap. Yawu otmâ mannomai yan lohimbine belângen manmaiŋe yekmâ ewe katyeknomai.

Kutdânenŋe Yesu âwurem gewuap yakât sâop.

¹³ Bukulipne, lohimbine belângen manmai yeŋgât sese buwulipyenŋe me âwâ mâmâlipyenŋe mumai yan “muŋetâ pesuk yap” sâm isem we bâle nâŋgâm manmai. Yeŋe yawu otmaiŋe sese buwulipyenŋe me âwâ mâmâlipyenŋe Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim manmâ gam muwi ya yeŋgât sâmune nâŋgâŋet. ¹⁴ Yesuŋe muop yamâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop. Yakât dopŋeâk Yesuŋe himbimâmbâ âwurem gewuawân lohimbine Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim manmâ gam muwi ya Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatyekbuap. Yakât nâŋgâmunŋe bulâŋe otmap.

¹⁵ Otmu Kutdânenŋe Yesuŋe aposololipŋe den kâsikum yinŋiminiop yakât sâmune nâŋgâŋet. Kiristone âwurem ge menenekmu himbimân yâhânom yan ikŋe lohimbine muŋetâ hanyongowi ya meyekmu orowâk yâhânom. ¹⁶ Anŋoân Kutdânenŋe ikŋe aŋelolipŋe yeŋgât kunyeŋe ekumu lâmun kunbuap. Lâmun kunmu Kutdâŋe himbimâmbâ gemu ikŋe

lohimbi muwi ya mumuṅambâ yahatnomai. ¹⁷ Mumuṅambâ yahatṅetâ orowâk elem kakṅambâ yâhâmunṅe Kiristoṅe ge haṅân peneningiwuap. Haṅân peneningimu yâk orop tatmâ yâhâmbisâin. ¹⁸ Otmu biwinnenṅe gemap sâm yakât nâṅgâm alahum biwi sânduhân karakmâ mannom.

5

Kutdânenṅe âwurem gewuap yakât biwi golâek otmâ mannom.

¹ Kutdânenṅe pârâk sânsânâk âwurem ge menenekbuap yan kulem girawu tetemu ekmâ nâṅgânom ya emelâk ekyongomunṅe nâṅgâwi. Yakât otmâ den kâlep ki kulemgum katyiṅgiwom. ² Kutdânenṅe gewuap yakât den âlâen hâum sâmune nâṅgâṅetâ keterakiṅgiâk. Kapi ambolipṅe yeṅgât kasalipyeṅe sâp girawuân taka itit kiom tuhuyiṅginomai ya ki ekyongomai. ³ Kapi ambolipṅe “Nen gulip mansain,” sâm otṅetâ yan kasalipyeṅe taka pârâk sânsânâk yongom kiom tuhuyiṅgimai.

Aiop, umatṅe ya kaknenṅan yâhâmap sâm mâtâp ya maṅgunomaihât dop ki tap. Yakât topṅe nâṅgâṅetâ keterahâkgât imbi tepdâ yeṅgâlen hâum sâmune nâṅgâṅet. Imbi tepdâṅe naom mene sâm otmai yan naomṅe hâliliakmâ tatmu hâhiwin nâṅgâm belângen memai. Yakât dopṅeâk umatṅe ya kakyenṅan yâhâmu hâhiwin nâṅgânomai. ⁴⁻⁵ Bukulipne, Kutdâṅe âwurem gewuap yakât emelâk ekyongomunṅe nâṅgâṅetâ haṅ sâyiṅgiop. Yawu gârâmâ yakât topṅahât ki pâpgum mansai. ⁶⁻⁷ Lok nombotṅeṅe biwi pâlâmṅe manmâ to kârikṅe nem hâlim milim otmai. Yawu otmai yakât umatṅe topṅe topṅe kakyenṅan yâhâwuap ya ki nâṅgâmai. Yâhâ yeṅeâmâ mambotbaṅgim biwi golâek mannomai yanâmâ pârâk sânsânâk takamu ki pârâk pilânomai. ⁸ Otmu biwiyenṅe galemahom yuwu mannomai. Lohimbi belângen manmaiṅe mem bâleyekṅetâ biwiyenṅe gemapṅat Kiristohâlen biwiyenṅe kepeinomai. Me yeṅe sâm bâleangim hionakmaiṅat biwiyenṅe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraṅgim mannomai. Yawu otmâ Kutdâṅe âwurem ge meyekmâ manman kârikṅan katyekbuap yakât nâṅgâm biwiyenṅe mem mannomai. ⁹ Anitâṅe lohimbi kerek nengât manmannenṅahât matṅe âlâku ikṅiâk ikṅiâk kâpekningiwuap. Sâp yanâmâ lohimbi belângen manmâ orotmeme bâleṅe otmai ya matṅe umatṅe yiṅgimu mem hâhiwin kakṅan manmâ yâhâmbisâi. Yâhâ yenâmâ nen orop Kutdânenṅe Yesu Kiristoṅe sârerenenekmâ manman kârikṅan katnenekbuap yakât Anitâṅe sâm kalop. ¹⁰ Kiristoṅe kawenennṅan kinmu kuṅetâ muop. Yakât otmâ yâkâlen torokatmâ manman

kârikñan mannom. Yakât otmâ manmunñe gewuap me mumunñe gewuap sâp yan menenekmu yâk orop tatmâ yâhâmbisâin. ¹¹ Yakât nângâm biwinnenñe gemap sâp sâp yiwerenñe tânahom biwi sânduhân karakmâ mansai yawuâk otmâ yâhânomai.

Pauloñe girem den ekyongop.

¹² Nenne Kutdâhât sâtgât otmâ lok meyekmâ galempongom den kâsikum yinñinet sâp katyekbin ya ewe katyeknomai. ¹³ Galem yañe âi ya biwiyenñe tinâk mem mansai yakât otmâ nângâyinñinetâ yahatmu buku otyinñinetâ yâk orop buku konok otmâ mannomai.

¹⁴ Lohimbi nombotñe konam imai ya sâyinñinetâ âi tuhunomai. Otmu lohimbi nombotñe biwiyenñe orotok sâmu mansai ya mem hewewenñe tuhuyekñetâ biwiyenñe ârândâñ otbuap. Otmu lohimbi nombotñe Anitâhât den ki nângâm henñengumainñe orotmeme inñe ya otmunñe mem bâlenenekmap sâp gorâyinñimap. Lohimbi yawuya Anitâhât den topñambâek kâsikum yinñinetâ nângâm mannomai. Otmu lohimbi nombotñe mem bâleyeknomai ya lohotñan otyinñinomai. ¹⁵ Lohotñan otyinñim matñe ki kâpekyinñinomai. Yawu otmâ buku oranñim tânahom mannomai. Otmu lohimbi belângen manmainñe mem bâleyeknomai ya yawuâk mem buku tuhuyeknomai. ¹⁶⁻¹⁸ Otmu wuân me wuân teteyinñiwuap yan haoñmâ ârândâñ Anitâhât heronñe nângâm mepaembisâi. Orotmeme yu otmâ Kiristo orop biwiyenñe kepeiakmâ konohâk otmu mannomaihât Anitâñe nângâmap.

¹⁹⁻²⁰ Otmu Wâtgât mâmâñahât Heakñe lok âlâ me âlâ lauyenñe mem hewewenñe tuhuyekmu den ekyongonñetâ nângânomai. Yakât ki nângâñetâ gemu kuyinñinomai. ²¹⁻²² Lohimbi âlâ me âlâñe den ekyongonñetâ nângânomai me orotmeme âlâ otñetâ eknomai. Yawu otñetâ yañe Anitâhât den orop lâuakdomawot me bia sâp yakât ekmâ kiwilim henñengunomai. Lâuakdomawot otmuâmâ ya nângânomai. Yâhâ ki lâuakdomawot otmuâmâ ya ki nângânomai.

Den bâinñe sâop.

²³ Anitâ Biwi Sânduk Amboñe manman bâleñe yapâ meyekmâ biwi nângân nângânyenñe galemgumu târârâhâk mannomaihât nângâm ulitguman. Yawu mannomai yan Kutdânenñe Yesu Kiristonñe âwurem ge yekmu ârândâñ otbuap. ²⁴ Anitâñe ikñahâk meyhop. Yakât otmâ yenñe yâkât wâtñan manmâ yâhâm sâp patoen Kiristohât senñan koko salehâk kinnomai.

²⁵ Nengât sâp Anitâ ulitgunomaihât nanñan.

²⁶ Anitâ yet Kiristo yetgâlen biwiyenñe kepeim mansai yenñe heronñe nanñanñinomai.

²⁷ Den yu Kutdâhât sâtgât otmâ kulemgum katyinjian
yu sâlikum bukulipyenê ekyongonjetâ kerekne nângânomai.
²⁸ Kutdânenne Yesu Kiristo tihitnenne otmapne yen orop
tatmu yâkât wâtjan manjetgât Anitâ ulitguman. Bâin.
Nâ bukuyenê,
Paulo

2 Tesalonike

Pauloŋe Tesalonike yengât ekap betŋehen kulemgum katyŋgiop.

O bukulpnenŋe,

¹ Yen Tesalonike kapi ambolipŋaŋe Kutdânenŋe Yesu Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim mansai. Yawu manŋetâ Awonŋenŋe Anitâ yet Kutdânenŋe Kiristo orop biwiyenŋe hikuakmâ konohâk otmap. Nenâmâ Paulo, Sila, Timoteoŋe nenŋe yengât nâŋgâm ekap yu kulemgum katyŋgiain.

² Yengât nâŋgâm Anitâ yuwu sâŋ ulitgumain. “O, Awonŋe Kutdânenŋe Yesu Kiristo orop Tesalonike kapi ambolipŋe Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim mansai ya yengât tihityenŋe otmutâ biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sâekgât ulitgohoain.” Yawu sâŋ ulitgumain.

Kiristone âwurem ge biwinenŋahât topŋe ekbuap.

³ Emelâk yenŋe Kiristohâlen biwiyenŋe katmâ buku oranŋim manŋetâ yekmunŋe ârândânŋe olop. Otmu yapâek yâkât tem lâuwanŋim bukulpnyenŋe orop biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmu manmâ gai yakât nâŋgâmunŋe âlepŋe oap. Yengât nâŋgâm haonŋmâ ârândânŋe Anitâ mepaem yâhânongât nanŋain. Yawu otmunŋe âlepŋe otbuap. ⁴ Otmu lohimbi belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhuyekmâ hâhiwin kakŋan katyekŋetâ manmai. Yawu otyŋginetâ Kiristohâlen biwiyenŋe tiŋâk kepeim ki lohotŋe otmâ manmâ gai. Yakât nâŋgâm mepaeyekmâ yengât den pat ya Anitâhât lohimbi kapiŋe kapiŋe manmâ arai ya ekyongomain.

⁵ Aiop, mem âlâlâ tuhuyekŋetâ hâhiwin kakŋan manmâ gai yan biwiyenŋe ki orotok yap. Yakât otmâ Anitâŋe yekmu ârândânŋe otmu tihityenŋe otmap. Otmu sâp pato tetewuap yan manman sânduhân katyekmu manmâ yâhâmbisâi. ⁶ Anitâŋe otmain memain yakât matŋe dopnenŋanâk kâpekningimu memunŋe ârândânŋe otbuap. Yâhâ yenâmâ lohimbi belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhuyekŋetâ hâhiwin kakŋan mansai. Yakât matŋe yâkŋe yawuâk hâhiwin bâlenŋe yŋgiuwap. ⁷⁻⁸ Yâhâ yenâmâ nen orowâk manman sânduhân mem katnenekmu manbisâin. Sâp pato tetewuap yan Kutdânenŋe Yesuŋe anelolipŋe meyekmu himbimâmbâ genomai. Gem yan mâmâŋe otyŋgimu lohimbiŋe Anitâhât hâkâŋ otmâ Kiristohât den pat âlepŋe ki lâumai ya matŋe yŋginomai. Yawu otmâ kâlâpŋe punduŋ sâŋ ge seyekmu hâhiwin nâŋgâmbisâi. ⁹ Kutdâ Wâtgât Amboŋaŋe lanŋinŋan tatmap yapâek mem ketetyekmu

omony bâlejan tatmâ hâhiwin nângâmbisâi. ¹⁰ Otmu nenŋe yâkâlen biwinnenŋe kepeim manmain. Yakât otmâ yâkât den pat âlepŋe yen ekyongomunŋe nângâŋetâ bulâŋe otmu yawuâk yâkâlen biwiyenŋe kepeim manmai. Yen orop yawu mannom otmuâmâ yâkŋe âwurem ge menenekmu heronŋe nângâwanŋim mepaem manbisâin.

¹¹ Yakât nângâm yengât yuwu sâm Anitâ ulitgumain. “O Awonnenŋe Anitâ, emelâk Tesalonike kapi ambolipŋe Kiristohâlen biwiyenŋe katŋetâ manman kârikŋahât pat kuyingion. Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim denŋe tâŋ tâŋâk lâum hon bawanŋim lohimbi buku otyinginehâlâk nângâmai. Yakât otmâ yâkŋe gâhât wâtgan kinmâ buku otyingim manŋetâ yekdâ ârândân otbuapgât nanŋan. ¹² Gâŋe Kutdânenŋe Yesu Kiristo orop tihityenŋe otmâ mem hewewenŋe tuhuyekmutâ yawuâk manmâ yâhânomai. Yawu manmâ yâhâŋetâ Yesuŋe âwurem ge meyekbuap yan nen hârok yâkât nângâmunŋe yahatmu mepaenom. Otmu yâkŋe gurâ yawuâk nângâningimu yahatbuap. Yawu otmâ heronŋe nanŋanŋinom.

2

Girem Den Kukuŋahât Amboŋe yâkât topŋe.

¹ Kutdânenŋe Yesu Kiristoŋe himbimâmbâ âwurem ge ikŋe lohimbi menduhunenekbuap yakât topŋe nângâm henŋenŋunetgât yuwu sâmune nângâŋet. ² Lohimbi nombotŋe nâhât den golâ gahaem yuwu sâmai. “Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiŋan kionŋmu “Kutdânenŋe getek âwurem gewuap.” sâmu nângâwin,” yawu sâmai. Me yuwu sâmai. “Kutdânenŋe getek âwurem gewuap” sâm lohimbi den kâsikum yingimap.” Yawu sâmai. Otmu nombotŋe yuwu sâmai. “Kutdânenŋe getek âwurem gewuap” sâm pepa kulemgum katningimu ekmain.” Nâhâitŋe “den yawu sâmap” sâŋetâ nângâmune ki bulâŋe otmap. Yakât otmâ den ya nângâm ki pârâk pilâm biwiyenŋe ahom niakbuap. ³ Lok âlâ me âlâŋe wuân me wuân otmâ kâityongonŋetâ biwi nângân nângânyenŋe hâlim milim otmapgât den âlâ yuwu sâmune nângâm biwiyenŋan katŋet. Kutdânenŋe ki âwurem gewuap yan lohimbi kiŋitŋe orowâkŋe gawamangât girem den âlâlâ ya lonŋâem Anitâ pilânomai. Anitâ pilânomai ya yengât kunyenŋe, kutŋe Den kuhuhât Amboŋe ya, tetemu lohimbi kerekŋe ekŋetâ sâtŋe kârikŋe otbuap. ⁴ Yâkŋe ikŋahât nângâmu yahatmu Anitâhât kawenŋan kinbe sâm otbuap. Yawu otmâ lohimbiŋe senŋe âlâlâ Anitâhât pat katŋetâ tap ya mem gulip tuhuwuap. Otmu pâku lohimbiŋe Porom Lâpiolipyenŋe me wahap yu me ya mepaemai ya gurâ mem gulip tuhuwuap. Yawu tuhum lohimbi kerekŋe mepaenekŋet sâm Anitâhât

opon kâmbukņan yâhâ Anitâ oan sâmb kawenņan tatbuap. Yawu gârâmâ emelâk Anitâ Manman Amboņe lok yuņe hiliwahowuapgât sâmb kalop. ⁵ Âlâņe yakât ki ekyongop? Nâņe emelâk ekyongowan yakâ.

⁶ Yawu gârâmâ sâp yiwerenņe yuâmâ Anitâ pilânomai ya yengât kunyenņe, kutņe Den Kuhuhât Amboņe yâkņe tetewuapgât mâtâp maņguakmâ tap. Yakât topņe emelâk ekyongomune nâņgâwi. Den Kuhuhât Amboņe tetemu eknomai yakât sâpņe emelâk Anitâņe kalop. Sâp kalop ya Anitâņe ekmu ârândân otmu lok ya tetewuap. ⁷ Âun yuâmâ Den Kuhuhât Amboņe ki nâņgâwanġiain. Yawu gârâmâ yâkņe lohimbî nombotņe yengât kakyenņan memugirem den âlâlâ loņgâemai. Gâmâlâk wuânņe yâkât mâtâp maņguwanġim tapņe keterakmu yanâmâ tetekņan tetemu lohimbîņe eknomai. ⁸ Ekmâ nâņgâwanġiņetâ lohimbî kiņitņe orowâk kâityongowuap. Yawu gârâmâ Kutdânenņe Yesuņe âwurem ge ekmâ lauņambâ kahapon hâņgutmu lok ya gulip otbuap. Yawu otbaņgiwuap yan lohimbîņe ekņetâ hâu sâsâ otbuap.

⁹ Aiop, Den Kuhuhât Amboņe lohimbî mem bâleyekbuap yakât sâmbune nâņgâņet. Kâitgu Kâitgu Amboņe Satanņe mâmâņe otbaņgimu kulem perâkņe topņe topņe memugirem lohimbîņe ekņetâ ewe membe otbuap. ¹⁰⁻¹² Yawu otmu Kiristohât den pat âlepņe ya nâņgâņetâ gemu bet pilâm hiliwahonomaihât pat mannomai. Yakât otmâ Anitâņe Nâņgân nâņgân perâkņahât Amboņe hâņgângumu ge biwiyenņan kioņbuap. Biwiyenņan kioņmu Den Kuhuhât Amboņe den perâkņe topņe topņe kâityongomu orotmeme bâleņe tâtâem otmâ mannomai. Yawu manņetâ sâp patoen Anitâņe biwiyenahât topņe ekmâ sâmb hâreyiņgimu Kutdânenņe Yesuņe ki sârereyekbuap. Yakât otmâ hiliwahonomai.

Yesu Kiristone menenemâ manman kârikņan katnenekbuap.

¹³⁻¹⁵ Bukulipne, Anitâņe hân himbim ki kândikyotgop yan yen wawaeyekmâ manman kârikņan katyekbom sâmb kalop. Yakât otmâ Wâtġât mâmâņahât Heakņe mem hewewen tuhuyekmu Kiristohât den pat âlepņe ekyongomunņe nâņgâņetâ bulâņe otmu yâkâlen biwiyenņe katbi. Yâkâlen biwiyenņe katņetâ Anitâņe nine nanne baratne sâmb meyehop. Yakât otmâ nenņe yengât nâņgâm haonmâ ârândân Anitâ mepaem yâhânom yawu biwinenņe nanġain. Anitâņe meyehop. Yakât den pat bulâņe orowâk tatmâ kâsikum yinġiwin me âlâengen ari tatmâ ekap kulemgum katyinġiwin. Den ya biwiyenņan katmâ târârâhâk lâum mannomai. Yawu manņetâ yanâmâ Kutdânenņe Yesu Kiristone yen

orop menenekmâ himbim lajinjan katnenekmu tatmâ yâhâmbisâin.

¹⁶ Awoŋnenŋe Anitâŋe ikŋahâk wawaenenekmâ biwinenŋe mem hewewenŋ tuhumap. Yawu otningimu biwinenŋe sânduk sâmu manman kârikŋan mannom sâmbiwinenŋe hikum manmain. Yakât otmâ yengât nângâm Anitâ yuwu sâmbi ulitgumain. “O Awoŋnenŋe Anitâ, gâŋe Kutdânenŋe Yesu Kiristo orop Tesalonike kapi ambolipŋe yengât biwiyenŋe mem hewewenŋ tuhuyekdomawot. ¹⁷ Yawu otyiŋgimutâ lohimbijenŋe yetgât wâtyetŋan kinŋetâ manmanyenŋe kelihakmu orotmeme âlepŋeâk otmâ mannomaihât nanŋain.” Yawu sâmbi Anitâ ulitgumain.

3

Kutdânenŋe tihitnenŋe otmâ ki betnongowuap.

¹ Bukulipnenŋe, yenŋe Anitâ ulitguŋetâ Kiristohât lohimbijenŋe yâkât den pat âlepŋe sâmbi haok tuhunomai. Sâmbi haok tuhunŋetâ lohimbijenŋe wosapâ wosapâ manmâ araiŋe nângâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe kepeinomai. Otmu yenŋe yâkâlen biwiyenŋe kepeim manmâ gai yan lohimbijenŋe manmanyenŋe ekmâ Anitâ mepaem gai. Otmu yâkŋe gurâ Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim manmâ yâhânomai yan lohimbijenŋe manmanyenŋe ekmâ Anitâ mepaenomai. ² Yâhâ nenŋeâmâ den pat âlepŋe ekyongomunŋe lohimbijenŋe nombotŋenŋe nengât den ya nângâŋetâ gemu bet pilâm mem bâlenenekmai. Yakât otmâ yenŋe Anitâ ulitguŋetâ bâtyenŋambâ menenekmâ tihitnenŋe otbuapgât nanŋain.

³ Kutdânenŋe yengât tihityenŋe otbuap. Yawu otmâ mâmâŋe otyiŋgimu yenŋe yâkât wâtŋan kinŋetâ Manman Bâleŋahât Amboŋenŋe mem ge katyekbe sâmbi hâum pâpguwuap.

⁴ Yen den kâsikum yinŋiwin ya nângâŋetâ bulâŋe otmu nen orowâk Kutdâhâlen biwinenŋe kepeim manmain. Yakât otmâ den ya lâum manmâ gai yawuâk lâum manmâ yâhânomaihât enŋat yâhâp ki otmain.

⁵ Lohimbijenŋe belângen manmainŋe mem âlâlâ tuhuyekŋetâ yanâmâ Anitâŋe tihityenŋe otmu Kiristohât wâtŋan kinŋetâ biwiyenŋe sânduk sâmbi mannomai. Otmu Kutdânenŋe biwiyenŋan gemu yakât topŋe nângâm henŋenŋuŋetgât nanŋain.

Nenŋe konam ki inom.

⁶ Kutdânenŋe Yesu Kiristohât sâtgât otmâ yuwu sâmbi nângâŋet. Âi mem mannomai sâmbi den kâsikum yinŋiwin ya bukulipyenŋe nombotŋenŋe nângâŋetâ nahat otmu konam im gai. Yakât otmâ yenŋe den sâyiŋŋetâ âi menomaihât

nanġain. ⁷ Nenne yen orop manbin yan nepġât mâtâpņe tiripy-ongomunņe ekbi ya watmâ nep mem manņetġât nanġain. ⁸ Lohimbiņe senņe âlâlâ tânnongowi yakât matņe yinġiwin. Otmu yeņe nen tânnongone sâm senņe âlâlâhât pâinmaiġât nenņe den kâsikum yinġiminiwin yan nenņahâk nep tuhum yapâ tewetsenņe mem senņe âlâlâ puluhuakminiwin.

⁹ Den kâsikum yinġiminiwin yakât matņe sot me senņe âlâlâ tânnongombâihât dop. Yamâ nenņe nepġât mâtâpņe watmâ manņetġât nânġâm nenņahâk nep memunņe ekbi. ¹⁰ Yawu otmâ yuwu sâm ekyongowin. “Lohimbi âlâ me âlâ konam imai yâhâmâ sot ki yinġiņetâ nenomai.”

¹¹ Yeņġâlen ġâtņe nombotņe konam im bukulipyenē yeņġâlen ari nem watyekmai. Yawu otmâ bukulipyenē yeņġât manmanyenē âlepņe ya mem bâleyinġimai. ¹² Kutdânenņe Yesu Kiristohât sâtġât otmâ girem den ekyongoņetâ ya nânġâm nep meņetâ manmanyenē kuwihakmu mannomai.

¹³ Yeņe orotmeme âlepņeâk otmâ manņetâ biwiyenē ki orotok sâwuapġât nanġain. ¹⁴⁻¹⁵ Otmu den kulemgum katyinġiain yu lohimbi ekyongonomai. Ekyongoņetâ nombotņe Kiristohât den nânġâņetâ gemu bet pilâm mansai ya ki kasa otyinġim watyekņetâ arinomai. Konam imai yakât den sâyinġiņetâ aņulakmâ âi menomai.

Den bâiņe sâm hâreop.

¹⁶ Umatņe âlâlâ teteyinġiwuap yan Kutdâ Biwi Sânduk Amboņe ikņahâk biwiyenē mem sânduk tuhuyinġimu manmâ yâhânomai. Kutdânenņe yen orowâk tatmu mannomai.

¹⁷ Otmu lok ekap kulemguap yu sâmune kiripi nihimu bâiņehen ninak kutne kulemguan. Yu ekmâ nâhâitņe nânġâningim mansap yawu nânġânomai. Ekap âlâlâ kulemguman yamâ yuwuâk watmâ kutne kulemguman.

¹⁸ Kutdânenņe, Yesu Kiristo tihitnenņe otmapņe yen orop yâkât wâtņan manņetġât Anitâ ulitguman. Bâiņ.

Nâ bukuyeņe,
Paulo

1 Timoteo

Pauloŋe Timoteohât ekap anĝoân kulemguop.

O nanne Timoteo,

¹ Nâmâ Paulo. Anitâ Tihit tihit Amboŋaŋe Yesu Kiristo orop biwiyetŋe kepeiakmâ konohâk otmu Kiristohât aposolo katnekmâ âi nihimutâ mem mansan. ² Âi ya mem Kiristohât den pat ekgohomune nâŋgârâ bulâŋe otmu nanŋe âwâŋaŋe tânahomawot yakât dopŋeâk yâkâlen biwinetŋaŋe kepeim tânahom hoŋ bawaŋgimait. Otmu Kiristoŋe âwurem ge nine lohimbi sâŋ menenekmu manman kârikŋan man-nomgât nâŋgâm biwinenŋaŋe mem mansain. Otmu gâhât nâŋgâm Anitâ yuwu sâŋ ulitguman. “O Awon, gâ Kutdânenŋe Yesu Kiristo orop Timoteo nâŋgâwanĝim tihitŋe otmutâ biwiŋe sânduk sâekgât ulitgohoan.” Yawu sâŋ ulitguman.

Lok nombotŋaŋe Kiristohât den pat âlepŋe kelanĝatbi.

³ Nâŋe anĝoân Epeso kapi pilâm Makeronia hânân yu takawe sâŋ den ekgohowan ya âlâkuâk sâŋmune nâŋgâ. Epeso kapi ambolipŋe nombotŋaŋe yeŋe enĝatyeneâk watmâ Anitâhât den bukulipyene kâsikum yinĝim gai. Yawu gârâmâ den ya kelanĝatmâ kâsikum yinĝim gai ya nâŋgâmune Kiristohât den pat yawu ki oap. Yawu gârâmâ gâŋe Epeso kapiân tat yakât otmâ gâŋe kuyinĝirâ pilânomai. ⁴ Yâkŋe Anitâhât den ya wangim tâmbâlipyenŋaŋe yeŋe biwiyenambâ den âlâlâ tetemu alahum gawi ya torokatmâ kâsikum yinĝimai. Otmu tâmbâlipyene yeŋgât topyene girawu tap yakât sâŋ âi pâi tuhuakmai. Yawu otmai yan Kiristohâlen biwiyenŋe tinĝak ki kepeimai. Yakât otmâ nâŋgân nâŋgânyene hâlim milim otmu manmanyene ki kelihakmap. Yakât otmâ gâŋe kuyinĝirâ pilânomaihât nanĝan. ⁵ Nenne Kiristohât den pat âlepŋe yu lohimbi kâsikum yinĝimunŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe tinĝak kepeinomaihât yâkŋe menenekmâ âi sâŋ ningiop. Otmu yâkâlen biwiyenŋe kepeinetâ tosayene pilâyinĝimu biwiyene sânduk sâmu yanak bukulipyene orop biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmu nanĝanĝimai. Yawu otmâ Kiristohât mâtâp tâŋ tâŋak watmai. ⁶ Yawu gârâmâ lohimbi ya yeŋgât topyene ekgohoan yanŋe Kiristohât mâtâp ya tâpikgum den tâŋât alahumai. ⁷ Otmu emelâk Anitâŋe girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop ya nenŋe topŋambâek nâŋgâm bukulipnenŋe kâsikum yinĝiain sâmai. Yawu sâmai yamâ yeŋe girem den yakât topŋahât pâpĝum ki kâsikum

yingim henjenjumai. Yakât otmâ gâne kuyingirâ pilânomaihât nanjan.

⁸ Aiop, Anitâne girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop yakât yuwu sâmune nângâ. Yamâ âlepneak hârok. Yakât torehenne âlâ ki tâpihahop. Yawu gârâmâ lohimbi nombotjane girem den âlâlâ yakât andemne wangim yene nângân nângânyenambâek den torokatmai ya watmunne umatne otmap. ⁹ Otmu lohimbi uwawanne bia manmai ya yengât nângâm papatolipnennane girem den ki ekyongomai. Yâhâ lohimbi orotmeme bâlene otmâ manmaine girem den nângânetâ biwiyenan hâumu kuwihaknet sâm ya ekyongomai. Lohimbi yuwuya yengât yan. Lohimbi nombotjane ândâpyene kârikne otmâ papatolipyene yengât den ki nângâmai. Me kunyene kârikne otmâ Anitâhât nângânetâ gemu girem den ki watmai. Me âwâ mâmâlipyene me bukulipyene yengât nângâm bâleyingim yongonetâ mumai. ¹⁰ Nombotjaneâmâ nep tuhuninginet sâm lohimbi me nimnaom titipâ meyekmâ ip kârikjane hikuyeknetâ tatmâ yâk yengât âi tuhuyingimai. Lohimbi nombotjane loklipyene me imbilipyene betyenehen kionmai. Me loklipyenane imbilipyene pilâyekmâ lok bukulipyene orop ekjâleangimai. Otmu imbilipyenane gurâ yawuâk loklipyene pilâyekmâ imbi bukulipyene orop ekjâleangim orotmeme kingon otmai. Lohimbi nombotjaneâmâ den perâkne sâm bukulipyene kâityongomai. Nombotjaneâmâ bukulipyene yengât imbiâk den hakyenan sâmai. Yâhâ nombotjaneâmâ Anitâhât den kum otmâ hilipjumai.

¹¹ Kiristohât hon bawalipjane Anitâhât girem den ya tân tânjâk kâsikum yingimai yamâ nâne Kiristohât den pat âlepne kâsikum yingiman yu orop lâuaksawot. Den pat âlepne yu nângâmain yan Anitâ ikne topne nângâmunne âlâ kândâkdâ otmu mepaemain.

Anitâne Paulo umam sâwanjiop.

¹² Kutdânenne Yesu Kiristohâlen biwinane kepeim hon bawangim yâhâwomgât ikjahâk nângânihiop. Nângânihim nep sâm nihimu yâkât wâtjan kinmâ den pat âlepne lohimbi kâsikum yingim mansan. Yakât otmâ nâne herone nângâwangim yâk mepaeman. ¹³ Yawu gârâmâ nâne emelâk yâkâlen biwine ki katban sâp yan biwi nângân nângânne manguakmu yuwu otmâ manban. Yâkât den pat âlepne mem ge katban. Yawu otmâ lohimbinne yâkâlen biwiyene katbi ya topne âlâlâ mângâyekmâ mem bâleyekminiwan. Yawu otyingiminiwan yamâ Kiristo ikne otbangiminiwan. Yawu otminiwan yan biwi nângân nângânne manguakmu ki nângâmâk mângâyekminiwan. ¹⁴ Yakât otmâ Anitâne

ikñahâk wawaenekmâ nângân nângânne mem pâron pilânihiop. Yawu otmâ biwine mem hewewerj tuhumu Yesu Kiristohâlen biwinañe kepeiwan. Yawu otban yapâek yâk orop biwinetñane hikuakmâ konohâk otmu manmâ gan yu. Yakât otmâ ikñe komot nângâyinçim hoñ bayinçim gaman. ¹⁵ Bulânânâk Yesu Kiristone nen lohimbî bâleñe sâreerenekmâ tosanenñe pilâningiâk sâm Anitâne yâk hângângumu giop. Yakât nângâmunñe bulâne otmu biwinenñane Kiristohâlen kepeim mannom.

Nâne ninahât nângâmune dondâ gemap yakât yuwu sâmune nângâ. ¹⁶ Lohimbî kerekñe otmunñe bâlemu tosanenñe orop manbin yakât Anitâne mumuhât pat kuningiop. Yâhâ lohimbîñe otñetâ bâleop ya wangim nâñeâmâ dondâ otmune bâlemu tosa pato mewan. Yakât matñe umatñe dondâ membomgât dop olop. Yawu gârâmâ Kiristone biwine ikñan katbehât nângâm lohotñan otnihim matñe ki nihiop. Nine topne yawu tap. Otmu lohimbîñe yâkâlen biwiyeñe katñetâ Anitâne manman kârikñahât pat kuyinçiwuap. Yawu otmu Kiristone wawaenekmâ lohotñan otnihiop yakât den pat ya lohimbîñe nângâm Anitâ mepaenomai.

Otmu Ambonenñe Anitâ konok ki ekmain. ¹⁷ Yâhâmâ tat tat kârikñe tatmâ gaopñak tatmâ gamap. Otmu tatmâ yâhâmbisâp. Yâkñe ki teteop. Otmu biatbuapgât dop gurâ ki tap. Lohimbî tuhuyelehowâmbâek kunnenñe tatmâ tihitnenñe otmâ gamap. Otmu yawuâk tihitnenñe otmâ yâhâmbisâp. Yakât otmâ herone nângâwançim mepaem manmâ yâhânom. Ya bonñanâk.

¹⁸ Nanne Timoteo, yuwu sâmune nângâ. Lohimbî nombotñane Kiristohât den pat bulâne ya kelançatmâ bukulipyenñe kâsikum yinçimai sâm gâñe kuyinçirâ pilânomaihât nângâm nep sâm gihiwan. Emelâk Kiristohât komot ya yençât kunlipyenñe âi sâm gihim kungan mewî. Kungan mewî yan âi tuhurâ bulâne girawu tetewuap yakât Wâtçât mâmâñahât Heakñe biwiyeñan katmu den ekgohowî. Den ekgohowî ya nângâm Kiristohâlen biwihañe tiñâk kepeim yâkât den pat âlepñe ya lohimbî ekyongom manbuat. Yawu mandâ lohimbî âlâ me âlâne mâtâp mañguhîhine sâm otnomai yan kârihem kinbuat. ¹⁹ Yawu mandâ yanâmâ Wâtçât mâmâñahât Heakñe biwine ekmu ârândânç oap yawu biwihañe nângâwuat. Yâhâ lohimbî nombotñane Wâtçât mâmâñahât Heakñe biwinenñe ekmu ki ârândânç olop yawu biwiyeñane nângâwî. Yawu gârâmâ biwiyeñane yawu nângâm yan Wâtçât mâmâñahât Heak ya betgunçetâ biwiyeñe pâlâmñe otmu manmâ ari hiliwahonomaihât pat mansai. ²⁰ Lok yâhâp, kutyetñe Hime-nai yet Alesande, yâkñe yawu otmâ Anitâ sâm bâlewançim

gawot. Yawu olowot yakât nâñe ketetyelekmune yaehen ari manmutâ Satanñe mângâeyelekmu mansawot. Otmu orot-memeyetñe bâleñe ya ekmâ nâñgâm âlâkuâk Kiristohâlen bi-wiyetñe kepeim mansetgât nanjan.

2

Kiristohât lohimbiñe menduhuaknomân yuwu otmâ man-nom.

¹⁻² Gâñeâmâ Kiristohât lohimbi yengât kunyeñe mansat yakât yuwu sâmunne nâñgâ. Kiristohât lohimbiñe menduhuakmâ Anitâhât den ya alahum kiki meytigim mepaeyeleknomaiân ekyongorâ Anitâ yuwu sâm ulitgunomai. Lohimbi belângen manmaiñe nâñgâningiñetâ ârândânñ otmu manman sânduhân mannehât nâñgâm gawamangât lok kunñe otmu galemlipnenñe ya tânyongoâk sâm Anitâ ulitgunomai. Otmu Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otningimu Anitâhât tem lâuwangim mannomai. Yawu manmâ lohimbi ewe katyekmâ lohotñan mannom sâm Anitâ ulitgunomai. Otmu Anitâ ambonenñe lohimbi belângen manmai ya nen orop wawaenenekmâ tihitnenñe otmap yakât nâñgâm ulitgunomai. ³ Yawu ulitgunetâ yanâmâ Anitâ Manman kârikñahât Amboñeñe nâñgâmu ârândânñ otbuap. ⁴ Lohimbi kerekñe Kiristohât den pat âlepñe ya nâñgâñetâ bulâñe otmu yâkâlen biwiyenñe katñetâ manman kârikñahât pat kuyiñgiwuap yakât Anitâñe nâñgâmap. ⁵⁻⁶ Anitâ konok ambonenñe tatmap. Otmu Yesu Kiristo ikñak lohimbi kerek nengât toсахât otmâ ge kawenenñan kinmu kuñetâ mumbuap sâm sâp kalop. Sâp ya ekmu ârândânñ otmu yanâk kuñetâ muop. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâñe yâkâlen biwiyenñe kepeimai yamâ Kiristonñe mem konohân tuhuyekmu biwiyenñe hikuakmâ konohâk otmu Anitâñe kaok nâñgâyñingimap. Otmu kuñetâ muop yan Anitâñe lohimbi kerek nengât tosa pilâningim manman kârikñan torokatnenekbongât nâñgâmap yakât topñe teteop. ⁷ Topñe yawuhât pâku lohimbi yengâlen ari Kiristohât den pat âlepñe kâsikum yñingimune nâñgâñetâ bulâñe otmu yâkâlen biwiyenñe kepeim manñetgât yâkñe menekmâ aposolo âi sâm nihiop. Yâhâ gâñe nâhâtñe “Bulâñanâk eknohop,” yawu sâm den ekgohoan yu Kiristohât komot ekyongorâ nâñgânomai.

⁸ Kiristohât lohimbiñe wosapâ me wosapâ menduhuakmâ Anitâ yet Kiristo mepaeyelekmai ya yuwu sâm ekyongowuat. Lok nombotñe Anitâhât tem lâuwangim bukulipyenñe orop ki sâm bâleangim den kakñan sahangimai. Galemlipyenñe yawuya katyekñetâ lohimbi yengât senyenñan kinmâ Anitâ yu yakât ulitgunomai.

9-10 Otmu imbilipyeŋaŋe Anitâhâlenâk biwinenŋaŋe kepeim tem lâuwaŋgim mansain sâmai. Ya lok âlâ me âlâŋe yekŋâlemai hât hâkyeŋe tihitŋe otmâ senŋe âlâlâ sekŋe âlep âlep yaŋe ki hâkyeŋe menâleaknomai. Otmu imbi ya bukulipyeŋaŋe yekŋetâ yahalâkgât somotyene mendenomai yan senŋe âlâlâ sekŋe âlepŋe orop ki menduhum mendenomai. Yawu otmâ loklipyene ewe katyekmâ amutyenŋan mannomai. Yawu manmâ bukulipyeŋe nembe kalem otyiŋgim tânyongonomai.

11-12 Imbilipyeŋaŋe loklipyene yengât amutyenŋan mannomaihât nanŋan. Yakât otmâ lohimbiŋe menduhuakmâ Anitâ yet Kiristo mepaeyelekmaiân imbi âlâ me âlâŋe yahatmâ senyenŋan kinmâ den kâsikum yingine sâm otmai yamâ kuyiŋgiman. Yâkŋeamâ in denâk nâŋgâm huruŋ huruŋ mannomaihât nanŋan. ¹³ Orotmeme yawu otmâ mannomaihât sâm yingian yakât topŋe yuwu. Emelâk Anitâŋe lohimbi tuhuyelehop. Anŋoânâmâ Aram sâm tuhuop. Yakât kakŋan imbiŋe, kutŋe Ewa sâm, ya tuhuop. ¹⁴ Tuhuyelekmu manowot yamâ anŋoân Satanŋe Ewa kâitgumu Anitâhât den ya lonŋâem otmu bâleop. Yakât kakŋan Ewaŋe lokŋe ekumu yâkŋe imbiŋahât den watmâ yawuâk otmu bâleop. ¹⁵ Yakât otmâ imbilipyeŋaŋe Kiristohâlen biwiyenŋaŋe kepeim loklipyene yengât amutgen mannomai. Yawu manmâ nan baralipyene wawaeyekmâ tihityeŋe otŋetâ yanâmâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otmu manman kârikŋahât pat kuyiŋgiwuap. Otmu Kiristohâlen biwiyenŋaŋe yawuâk kepeim biwiyene galemahom manmâ bukulipyeŋe yengât nâŋgâyinginimai yanâmâ manman kârikŋahât bulâŋe ya menomai.

3

Kiristohât komot yengât kunlipyene

¹ Den bulâŋe yuwu sâmune nâŋgâ. Kiristohât komotŋe lok âlâ me âlâ kunlipyene sâm katnenekmâ âi ningiŋetâ hoŋ bayingine sâm otmai ya yengât Anitâŋe nâŋgâmu âlepŋe otmap. ²⁻³ Lok yawuya yengât manmanyene yakât yuwu sâmune nâŋgâ. To kârikŋe ki nem biwi hâlim otmai. Me ki kuk kâŋguruk otmâ lohimbi mem siriken soroken katyekmai. Otmu tewetsenŋahâlâk ki nâŋgâmai. Yâkŋe târârâhâk manŋetâ ya yengât hakyenŋan tosa âlâ ki tetewuap. Otmu bukulipyeŋe lohottŋan otyiŋgiŋetâ ya yengât nâŋgâm “lok mulunŋe” sâmai. Otmu Kiristohât komolân gâtŋe âlâ me âlâ ya yengât nâŋgâyingim nembe kalem otyiŋgimai. Otmu Anitâ yet Kiristo yetgât den pat topŋambâek kâsikum lohimbi yingiŋetâ yâkŋe nâŋgâŋetâ keterakyiŋgimap.

Otmu imbi yâhâp kalimbu ki meyekmai. ⁴ Biwiyenê galemahom kilik milik manmâ imbi naomlipyenê galemyongom tihityenê otñetâ imbi naomlipyenê ewe katyekmâ tem lâuyingimai. ⁵ Yawu gârâmâ yawu ki otmainê Kiristohât komot yengât galem katyekdâ yâkñe lohimbi ki tihityenê otmâ hoñ bayingimoi. ⁶ Otmu torokatmâ sâwe. Emelâk Satanê ikñahâlâk nângâmu yahatmu otmâ hilipguop. Otmu lok âlâ me âlânê Kiristohâlen biwiyenê katñetâ sâp kâlep ki otmu manmâ gai. Lok yawuya galem katyekdâ yâkñe Satanê olop yawu otmaiñât kunlipyenê sâp ki katyekbuat. ⁷ Otmu lohimbi belângen manmainê sâp bâleyinginetâ biwiyenê kum Satangât pañgoñân kionmaiñât Kiristohât lok âlâ me âlâñât nângâyinginetâ yahatmu eweyingimai lok yawuya kunlipyenê sâp katyekdâ kinnomoi.

Kiristohât komot yengât hoñ bawalipyenê

⁸ Aiop, lok âlâ me âlânê Kiristohât komot hoñ bayinginet sâp mem katyekbuat ya yengât yuwu sâpune nângâ. Yâkñe biwiyenê galemahonetâ manmanyenê kelihakmu lohimbiñe yekmâ ewe katyekmai. To kârikñe ki nemai. Me den perâkñe ki sâmai. Me bukulipyenê yengât iri sikumyênê ki ekñâlem kâityongom meyingimai. ⁹ Otmu Wâtgât mâmâñahât Heakñe nângân nângânyenê mem pâroñ pilâyingimu Kiristohât den pat âlepñe topñambâek nângâm yâkâlen biwiyenê tñâk kepeim manmai. Otmu Anitânê biwiyenê ekmu ârândân otmap yawu biwiyenê nângâmai. ¹⁰⁻¹² Yâkñe imbi yâhâp kalimbu ki meyekmai. Otmu imbi naomlipyenê galemyongom tihityenê otñetâ manmanyenê kelihakmap. Imbilipyenê gurâ Kiristohâlen biwiyenê kepeim yâkât nep tñâk mem lohimbi hoñ bayingimai. To kârikñe ki nemai. Me den guruk me den belângen ki sâmai. Yawu manmâ biwiyenê galemahonetâ manmanyenê kelihakmu lohimbiñe yekñetâ yahatmu eweyingimai. Lok yawuya yengât kutyenê katdâ Kiristohât lohimbiñe manmanyenê ekñetâ ârândân otbuap. Yâkñe manmanyenê ekñetâ yawu otmu yanâmâ mem katyekdâ lohimbi hoñ bayingimoi. ¹³ Otmu yâkñe âilongo lohimbi hoñ bayingimoi yanâmâ lohimbiñe ewe katyekmâ nângâyinginetâ yahatbuap. Otmu yâkñe Kiristohâlen biwiyenê kepeim tem lâuwangim mansai yakât topñe sâp haok tuhum lohimbi belângen manmai ekyongomoi. Yawu.

Yesu Kiristo yâkât topñe.

¹⁴ Sâp ki kâlep otmuâk kapi yu pilâm gâhâlen takamune enakmâ den otdomgât nanjan. ¹⁵ Yawu gârâmâ mâtâp ki tetenihiwuap otmuâmâ pepa kulemgum katgihian yu sâlikum

nenne buku orangim orotmeme girawu otmâ manmunne Anitâne nângâningimu ârândân otmap yakât Kiristohât lohimbi ekyongorâ nângânomai. Anitâ Manman Amboñane nen Kiristohât lohimbi orop tatmap. Yakât otmâ Wâtgât mâmâñahât Heakne Anitâhât biwiñan nângân nângân âlâlâ tatmap ya mem biwinenñan katmu nenne Kiristohât den bulâne ya topñambâek nângâm lohimbi kâsikum yinjinomgât dop tap. ¹⁶ Anjoân lohimbiñe Yesu Kiristohât topne ki nângâñetâek Anitâne hângângumu ge nengât toсахât otmâ kawenenñan kinmu kuñetâ muop. Yâkâlen biwinenñane kepeim manmunne Anitâne nenekmu ârândân otmap. Yakât nângâmunne bulâne oap.

Yâkne lok otmâ hânân ge hohetnenñan manmu kuñetâ muop. Mumu Wâtgât mâmâñahât Heakne mumuñambâ mem yahalop. Yakât otmâ yâkât nângâmunne Anitâhât nanne tâñ tâñâk otmap. Yâkne olop miop ya Anitâhât anelolipñane ekñetâ âlâ kândâkdâ olop. Aposololipñane topne katmâ yâkât den pat âlepne sâñ haok tuhuñetâ lohimbi hânñan kulemñan manmâ arañe nângâñetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyeñane kepeimai. Otmu himbimân âwurem yâhamu Anitâ orop tawot.

4

Lok perâkne yengât topyeñe

¹⁻² Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakne den âlâ biwinan kalop ya sâñ tetemune nângâ. Gâmâlâk lok nombotñane Kiristohât lohimbi yengâlen taka den perâkne ekyongonjetâ nângâm nombotñane hionakmâ yengâlen torokatnomai. Lok yamâ weke bâleñe me senduk banearâne kakyenñan mem biwiyeñe kârikne otmu den perâkne sâñ bukulipyenñe kâityongonomai. Kâityongonjetâ bukulipyenñane Kiristo betgum yengâlen torokatnomai. ³ Lok perâkne yane orotmeme âlâlâne mem bâlenenekmap sâñ lohimbi ki miaknom sâñ samut katmai. Me sot âlâlâ ki nenom sâñ samut katmai. Samut katmai yamâ dondâ otmâ hilipgumai yakât yuwu sâñmune nângâ. Anitâne sot âlek âlek yamâ neneñeâk hârok sâñ katningiop. Neneñeâmâ sot ketetmâ “Yuâmâ neneñe” otmu “Yuâmâ ki neneñe” yawu ki sâñom. Nen Kiristohâlen biwinenñane kepeim yâkât den bulâne watmainne sot âlek âlek nem Anitâ mepaemain. ⁴⁻⁵ Otmu Anitâne wuân me wuân kalop yamâ âlepñeâk hârok. Neneñe wuân me wuân nene sâñ otnom yamâ anjoân Anitâ mepaem yanâmâ nenom. Yawu otnom yanâmâ Anitâne nenekmu ârândân otbuap.

Timoteone yuwu otmâ hoñ bayiñgiâkgât kulemguop.

⁶ Kiristohâlen biwihe kalonâmbâek nenŋe yâkât den kâsikum gihimunŋe nânŋâm heŋgeŋgum biwihan katmâ manmâ gat. Yakât otmâ den ekgohoan yu nânŋâm heŋgeŋgum Kiristo hoŋ bawanŋim yâkât den yu bukulpge kâsikum yinŋiwuat yan Kiristoŋe gekmu ârândân otbuap. ⁷ Yâhâ lok biwiyeŋambâ nânŋân nânŋân tâŋât topŋe topŋe tetemap yakât gâ orop alahune sâŋ otnomai yanâmâ ki nânŋâyinŋiwuat. Gâŋe Anitâhât tem lâuwanŋirâ gekmu ârândân otbuap yakât nânŋârâ keterahâkgât den âlâen hâum sâŋmune nânŋâ. Lok sihan kinŋitŋe orowâkŋe sururuk sânomai. Yawu otnomai yakât nânŋâm wâtyeŋe houŋ sâmapgât inânŋan dop miakmâ yâhâmai. Yakât dopŋeâk biwihe houŋ sâmapgât Anitâhât den biwihan katmâ lâum manmâ yâhâwuat.

⁸ Wâtnenŋe kâriheâk sâŋ inânŋan dop miakmain yamâ âlepŋe. Yâhâ biwinenŋe Anitâhâlen kârihem kinâk sâŋ sâp yupâek yâkât den biwinenŋan katmâ lâum manmâ yâhânom yamâ âilonŋo. Yawu otnom yanâmâ manman âlepŋahât bulâŋe âlâlâ teteningimu biwinenŋe sânduk sâmu mannom. Otmu hâmbâi Anitâŋe sâp patoen manman kârikŋan torokatnenekmu manmâ yâhânom. ⁹ Den ekgohoan yu nânŋârâ bulâŋe otmu yukât biwi yâhâp ki otbuat. ¹⁰ Den yu nânŋâmunŋe bulâŋe otmap. Anitâ Manman amboŋaŋe lohimbi kerek menenekmâ manman kârikŋan katnenekmu mannongât dop tap. Yawu gârâmâ yâkâlen biwinenŋaŋe kepeim manmain nenâk menenekmâ manman kârikŋan torokatnenekmu mannom. Yakât nânŋâm yâkâlen biwinenŋaŋe tiŋâk kepeim hoŋ bawanŋim hâhiwin kakŋan manmain.

¹¹ Den sâŋ aran yu Kiristohât lohimbi kâsikum yinŋirâ lâum mannomai. ¹² Lohimbi nombotŋaŋe gâhât nânŋâŋetâ gemu “naom tipŋe” sâmaihât lohimbi senyeŋan manmâ biwihe galemahom heŋgeŋgum Kiristohât tem lâuwanŋim manbuat. Yawu manmâ den lohottŋan ekyongowuat. ¹³ Sâp kâlep ki otmuâk gâhâlen takawom. Yakât otmâ yuwu otmâ mambotnihim manbuat. Lohimbiŋe menduhuakmâ Anitâ yet Kiristo mepaeyeleknomaiân miti kâsikum yinŋirâ nânŋânomai. Otmu den ya tâŋ tâŋâk watmâ orotmeme wuân me wuân otmâ manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândân otbuap yakât ekyongom mem heweweŋ tuhuyekbuat.

¹⁴ Timoteo, emelâk Kiristohât komot ya yengât kunlipyeŋaŋe âi sâŋ gihim kungan mewi. Kungan meŋetâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otgihimu âi girawu mendâ bulâŋe tetewuap ya yâkŋe biwiyeŋan katmu sâŋ tetem eknongowi. Bulâŋe ya teteâk sâŋ âi yakât biwihaŋe tiŋâk mem tuhuwuat. ¹⁵ Emelâk Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe

mem hewewen̄ tuhuhekmu Kiristone olop miop yawuâk otbeâk nânġâm otdâ gekmunne tipine âlepne olop. Benne yakâlâk nânġâm manmâ gat yakât otmâ tat tat memehe ekmunne âilonġo oap. Otmu yâkâlen biwihan̄e tinâk kepeim manmâ yâhâwuat ya ekmâ Anitâ mepaenom. ¹⁶ Kiristohât den ya kelanġatmâ kâsikum yinġiman sâmbiwihe galemahom manbuatġat nanġan. Yiwerene yu âi mem mansat yawuâk torokatmâ Kiristohât den kâsikum yinġirâ lohimbine yâkâlen biwiyen̄ane kepeim manmâ yâhânomai. Yawu otmâ ġâ orop meyekmâ manman kâriknan katyekmu mannomai.

5

Timoteone yuwu otmâ Kiristohât komot galemyongoâkġat Paulone kulemguop.

¹⁻² Ġâne Kiristohât lohimbi yengât kunyene otmâ galemyongom mansat. Yakât otmâ yuwu otyinġiwuatġat nanġan. Lohimbi âlâ me âlâne otġetâ bâlemu den kâwâ kârik ki otyinġiwuat. Lohimbi sombone otġetâ bâlewup otmuâmâ âwâhe mâmâhe ewe katyelekmâ lohotnan otyitġimat yawuâk otyinġiwuat. Me lohimbi nombotnane otġetâ bâlewup otmuâmâ imi atalipge me wârâ toulipge lohotnan otyinġimat yawuâk otyinġiwuat. Yâhâ imbi yâhâmâ esep esewâk otyinġiwuat.

Imbi kambut ya yengât sâop.

³ Imbi kambut nombotne hep torehenlipyene bia me nimnaom barak manmai yane umburuk manmaihât Kiristohât komot ekyongorâ tihityene otnomai. ⁴ Yâhâ imbi kambut âlâneâmâ nan baralipyene me helipyene orowâk manmai. Yâkne mâmâlipyene me buwulipyene yengât tihityene otmâ hon bayinġinġetâ Anitâne yekmu ârândânġ otbuap. Yawu otnomai yan emelâk nanjayan̄an âwâ mâmâlipyenane me buwulipyenane tihityene otbi yakât matne yâku sombo otnomaiân tihityene otnomai. ⁵ Yâhâ imbi kambut nombotne hep torehenlipyene bia me nimnaom barak manmai yâkneâmâ Anitâne nânġaningiâk sâmbi haonmâ ârândânġ ulitgum mepaemai. ⁶ Aiop benne, imbi kambut nombotne âlâneâmâ “umburuk otmâ umatne kaknan manmaihât kâwâ konda otmâ yapâ tewetsen̄e mem dâimai. Kambut yawuyan̄e yawu manmai yamâ biwiyene mumu hiliwahonomaihât pat manmai. ⁷ Lohimbi belânġen manmaine Kiristohât lohimbi sâmbiyeinġimaihât imbi kambut manmanen̄ahât den ekgohoan yu ġâne sâmbi tetem ekyongorâ tem lâunihinġetġat nanġan. ⁸ Kiristohât lohimbi âlâ me âlâne yene hep torehenlipyene me sese buwulipyene ki tihityene otmai yaneneâmâ Kiristo betgum

lohimbiņe Anitâhâlen biwiyenņe ki kepeim manmai yawu otmai. Yakât otmâ Anitâņe yekmu dondâ bâlemap.

⁹ Aiop, imbi kambut âlâ me âlâņe Kiristohât komot hoņ bayiņgine sâam otmai ya yengât yuwu sâamune nâņgâ. Embâņâmbâek imbi kambutņe nep tuhum Kiristohât komot hoņ bayiņgim gai. Ya yengât kutyenņe kulemgum katdâ tatmu tewetsenņe memai. Otmu imbi kambut ondop yâk yengâlen torokatņetâ kutyenņe kulemguwuat yamâ yuwu. Imbi kambut âlâ me âlâhât yambuyenņe 60 otyiņgiap ya yengât kutyenņe kulemguwuat. Yâhâ lok yâhâp kalimbu ki meyekbi. ¹⁰ Orotmemeyenņe âlepņe yuwu otņetâ Kiristohât komotņe mepaeyekmai. Nan baralipyenņe âilonņo galemयोगom heņgenņum gawi. Otmu lomba takanņetâ emetyenņan dâim yâhâ katyekņetâ tatņetâ sot um yingiminiwi. Otmu hewewenņ otmâ âi âlek âlek mem Kiristohât komot hoņ bayiņgim gai. Otmu umatņe âlâlâ lohimbi kakyenņan yâhâmap yan hewewenņak tânyongomai. Imbi kambut yawu manmâ gai ya yengât kutyenņe kulemguwuat.

¹¹ Yâhâ imbi kambut hâkyenņe heronņe mansai yamâ kutyenņe ki kulemguwuat. Yamâ topņe yuwuhât. Loklipyenņe bâlenņetâ Kiristohât nâņgâm yâkât komot hoņ bayiņgine sâam biwiyenņe katmai. Yawu otmai yamâ gâmâlâk lok yekmâ biwiyenņe pârâk pilâm Kiristohât nep pilâm lok meyekmai. ¹² Kiristohât nep tuhumom sâam biwi katbi ya pilai yakât nâņgâņetâ biwiyenņan hâumu gorâ kakņan mannomai. ¹³ Otmu kutņan hilâm im tatmâ emet ârândân yâhâm gem den golâ, me buku âlâhât den guruk, me den belângen sâsâ yawu sâņetâ dondâ bâlewup. ¹⁴ Yawu otmai hât Kiristohât komot yuwu sâam ekyongohât nanņan. Lohimbi nombotņe belângen manmainņe Kiristohât komot ya yengât sâam bâleyiņgimaihât imbi kambut yawuyanņe lok miakmâ mannomai. Yawu otmâ nimnaomlipyenņe mem ga katyekmâ galemयोगom heņgenņum yan tat tat memeyenņe âilonņo teteyiņgiwup. ¹⁵ Yâhâ imbi kambut nombotņanņeâmâ manman âlepņahât mâtâp ya pilâm Manman bâlenņahât Amboņe Satan yâkât mâtâp watmai. ¹⁶ Otmu Kiristohât komolân gâtņe imbi âlâņe ikņe hep torehenņe âlâņe imbi kambut mansap yakât tihitņe otmâ tânguâkgât nanņan. Tihitņe otbuawân Kiristohât komotņe hewewenņ otmâ imbi kambut nombotņe hep torehenlipyenņe barak manmai ya tânyongonņetâ âilonņo otbuap.

Kiristohât komot yengât galem ya yengât sâop.

¹⁷⁻¹⁸ Kiristohât komot yengât galemlipyenņe nepyenahât hâmeņe yinginņetâ menomaihât yuwu sâamune nâņgâ. Emelâk Anitâņe girem den âlâ Mose ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Bulimakaonje nep tuhuyingiwuap yan sot bulâne nemap sâm lauñe ki sâhâm mangunomai.”

Otmu âlâmâ yuwu tap.

“Lok âlâ me âlâne nep tuhuyinginomai yakât hâmeñe yinginetâ ârândân otbuap.”

Den yawu tap. Yakât otmâ Kiristohât komot yengât galem katyekmâ âi yingwi yañe âi ya mem den pat âlepñe ya lohimbi belângen mansai ya ekyongomai, me Kiristohât komot den kâsikum yingimai ya yengât âi ekñetâ âilongo otmu hâmeñe pato yinginomai hât nanñan. ¹⁹ Otmu lok yâhâp me amon yañe galemlipyene yengât topyene teteâkgât sâm hâreyingine sâm otnomai yan denyene ikñiâk ikñiâk sâñetâ konok otbuap yamâ nângâyingiwuat. Yâhâ lok konokñe ikñiâk sâwuap yamâ ki nângâwaningiwuat. ²⁰ Otmu galemlipyene âlâ me âlâne orotmeme bâleñe otnomai yamâ meyekmâ lohimbi yengât senyenñan katyekmâ sâyingiwuat. Yawu otyingirâ yan lohimbine ya ekmâ manmanyene galemahonomai.

²¹ Nâñe Anitâ yet Yesu Kiristo otmu anelolipyetñe koko salehâk ya yengât senyenñan kinmâ yuwu sâmune nângâ. Galemlipyene âlâ me âlâhât den sâm hâreyingiwuat yan den ekgohan yu tâñ tâñâk watbuat. Yawu watmâ lok âlâhât nângârâ yahatmu, âlâhât nângârâ gemu yawu ki otbuat. Den sâm hâreyingirâ Anitâñe nângâmu ârândân olâkgât târârâhâk sâwuat. ²² Galemlipyene âlâ me âlâne otñetâ bâleop ya yengât den sâm hâreyingirâ nângâñetâ hañ sâyingimu manmanyene kelihakmu mansai. Lok yawuya in yawu ki meyekñetâ Kutdâhât âi witgum tuhunomai. Manmanyene ekdâ ârândân otmu yâhâpñe âi sâm yingiwuat. Yawu gârâmâ âi in yawu yingirâ âlâkuâk otñetâ bâlewuap yakât tosa yamâ lohimbine gâhâlen sâm gâitnomai.

²³ Otmu tep kombohahât otmatgât wain to tipine nembuat.

²⁴ Lok nombotñane bukulipyene yengât senyenñan kinmâ otñetâ bâlemap ya yengât topyene nângâmai. Lok yawuya meyekmâ den âiân katyekñetâ sâm hâreyingiwualân emelâk topyene nângâwan sâwuat. Yawu gârâmâ lok nombotñe âlâneâmâ topyene kurihiakmâ manmai. Yâhâmâ âi pâi tuhuyeknomai yanâk topyene mem tetewuat. ²⁵ Otmu lohimbi nombotñane lohimbi senyenñan kinmâ orotmeme âlepñe otñetâ ekmai. Yawu gârâmâ lohimbi nombotñane orotmemeñe âlepñe otmai ya ekmâ bukulipyene mepaeyekmai sâm orotmeme âlepñe ya tihângen otmai. Yamâ lohimbi âlâ me âlâne ya nângâm sâm haok tuhumi. Yawu otmai yañe tihâk tatbuapgât dop ki tap.

6

¹ Âi lok yengât sâmunê nângâ. Kiristohât lohimbi ya den kâsikum yîngimain yakât lohimbi belângen manmaine den ya nângânetâ helekne otmu Anitâ sâmbâlewangimaihât âi lok nombotne Kiristohâlen biwiyene katmaine kunlipyene eweyîngim lauyene lâum kinmâ âi tuhuyînginomai. ² Yâhâ kunlipyene Kiristohâlen biwiyene kepeim manmai otmuâmâ âi loklipyene ya ki holanyeknetâ ari yene nângân nângân watmâ galemahom mansai. Yakât otmâ âi lok ya ke kunlipyene ki sâmbâleyînginomai. Yâhâ kunlipyene Kiristohâlen biwiyene kepeim manmai yâhâmâ Anitâne nângâyîngimap. Yakât nângâm âi lokne âi kârikneâk mem kunlipyene hon bayînginomai. Den ekgohoan yu kâsikum yîngirâ nângâm mannetgât nanjan.

Senje âlâlâ ki ekjâlem miaknehâlâk nângânom.

³ Kutdânenne Yesu Kiristone den âilongo aposololipne kâsikum yîngiminiop yakât nângâmunnê bulâne otmap. Yakât otmâ lohimbi den ya kâsikum yîngimunnê nângânetâ bulâne otmap. Yâhâ lok nombotne den ya nângânetâ ki ârândân oap sâmbâ yene engatyeâk watmâ den ondop kâsikum yîngimai yamâ dondâ bâlemap. ⁴ Lok ya neâmâ yehâhât nângânetâ dondâ yahatmap yamâ den kâsikum yîngimai yakât topne hâum pâpgumai. Yakât otmâ bukulipyene orop den kakjan sahanginehâlâk nângâmai. Yawu otmâ nângâm bâleangim hâiakmâ sâmbâ ge karakmai. Otmu hionjakmâ den belângen sâmbâ hakyenan sahangimai. ⁵ Yawu otmâ den bulâne pilâm biwi nângân nângânyene mem helej tuhuakmai. Otmu lohimbine tewetsenne ninginetâ hâk sânduhân mannehâlâk nângâm den kâsikum yîngimai.

⁶ Nenne Kiristohâlen biwinenne kepeimain. Yawu otmâ senje âlâlâhât ki ekjâlem manmain yanâmâ Anitâne biwi sânduhân katnenekmu biwinenne ârândân otmap. ⁷ Kândikum mâmâlipnennene menenekbi yan tepyeneambâ hâk barak tetewin. Dop yawuâk hâmbâi mum yan hân yu pilâm senje âlâlâ ki miakmâ arinom. ⁸ Yakât otmâ yuwu nanjan. Anitâne sot, me pet sângum, me senje âlâlâ ya ningimu dopnennanâk mem manmain. Otmu “Getek âlâ ningiap,” sâmbâ ki dewaenom. ⁹ Lohimbi nombotne senje âlâlâ ekjâlem miakmâ hâk sânduhânâk manne nângâmai. Yawu nângâmai yamâ biwi nângân nângânyene hâlim milim otmu bâlenjahât panjonân kionmai. Otmu yehâhâk yapâ ki holanjaknomai. Yakât otmâ yanâk tatmâ hiliwahonomai. ¹⁰ Yâhâ lok âlâ me âlâne senje âlâlâ ekjâlem miakne sâmbâ otmai ya yengât biwiyenambâ nângân nângân bâlene âlâlâ tetemap. Ya watmâ

orotmeme kinḡoḡ otmai. Yawu otmâ Kiristohât lohimbi nombotḡaḡe yâkât mâtâp pilâḡetâ biwi nânḡân nânḡânyeḡe orotok sâmu gorâ kakḡan manmai.

Pauloḡe Timoteo den ekuop.

¹¹ Nanne Timoteo, Anitâḡe menḡekmu hoḡ bawaḡgim mansat. Yakât otmâ ḡaḡeâmâ orotmeme bâleḡe âlâ me âlâ ekmâ betbaḡgiwuat. Yawu otdâ Anitâḡe gekmu ârândân olâk sâm yâkâlen biwihaḡe tiḡâk kepeim tem lâuwaḡgiwuat. Otmu Kiristohât lohimbi nânḡâyiḡgim lohotaḡan otyiḡgiwuat. Otmu lohimbi belâḡen manmaiḡe mâtâp maḡguhihine sâm otnomai yakât nânḡârâ ki sâtḡe otmu biwihe houḡ sâwuap. ¹²⁻¹³ Emelâk Wâtḡât mâmâḡahât Heakḡe mem hewewen tuhuhekmu Kiristohâlen biwihe kalon yan nen Kiristohât lohimbi sennenḡan kinmâ “Kutdâne Yesu Kiristo konok hoḡ bawaḡgim manbom,” sâon. Yawu sâon yan Anitâ Manman Amboḡe otmu nanḡe Yesu Kiristoḡe nânḡâhihimutâ ârândân olop. Emelâk embâḡân Yesu Kiristo ikḡak kiap âlâ, kutḡe Pontio Pilato sâm, yâkât senḡan kinmâ Anitâ orop topyeteḡe konohâk tap ya ekuop. Anitâ yet Kiristo yâk yetḡât sâtḡât otmâ yuwu sâmune nânḡâ. ¹⁴ Yesu Kiristoḡe âwurem ge menenekbuap yakât sâp utâpḡuap. Yakât mambotnomân lohimbiḡe manmange ekḡetâ bâlemu Kiristohât den pat mem ge katmaiḡât biwihe galemahom târârâhâk manbuat. Yawu manmâ âi gihiwin ya tiḡâk membuat.

¹⁵ Anitâ yahat yahatḡe, lok topḡe topḡe manmâ gai ya yenḡât kunyeḡe. Otmu lok kutdâ ya yenḡât kunyeḡe pato. Yâkḡe konok ambonenḡe otmâ tihitnenḡe otmap. Yakât otmâ nânḡâwaḡgimunḡe âlâ kândâkdâ otmap. Kiristoḡe âwurem ge menenekbuapḡât sâp kalop ya ekmu ârândân otbuap yanâmâ âwurem ge menenekbuap. ¹⁶ Anitâ Manman Amboḡe ikḡiâk koko salehâk tatmap. Yakât otmâ ikḡak tatmawân laḡinḡe ya lok âlâ me âlâḡe eknomḡât dop âlâ ki tap. Ikḡe konok kunnenḡe tatmâ tihitnenḡe otmâ yâhâmbisâpḡât heronḡe nânḡâwaḡgim mepaem manmâ yâhânôm. Ya bonḡanâk.

Lohimbi iri sikumyeḡe orop mansai ya yenḡât sâop.

¹⁷ Lohimbi iri sikumyeḡe orop mansai ya yuwu sâm ekyon-gowuatḡât nanḡan. Iri sikumyeḡe biatyinḡgiwuap. Yakât otmâ hâkyeḡe mepaeakmâ iri sikumyeḡe miakmâ hâk sânduhân manne sâm biwiyeḡe yanâk ki katnomai. Anitâ Hop Sambe Amboḡaḡe tihitnenḡe otmâ lâtâpnongomap. Yâkḡe yawu otmap yakât biwiyeḡaḡe yâkâlenâk kepeim heronḡe nânḡânomaiḡât nanḡan. ¹⁸ Yawu mannomai yan tepyeḡe hewewenḡe otmu lohimbi umburuk manmai ya tânyonḡetâ

Anitâñe yen yekmu ârândân otbuap. ¹⁹ Yakât bulâñe Yesu Kiristone âwurem gewuawân meyekmâ manman kârikñan katyekmu manmâ yâhâmbisâi.

Den bâiñe sâop.

²⁰ Nanne Timoteo, emelâk Kiristohât den lohimbi kâsikum yinñiwuat sâam âi gihiwan ya biwihane tinjâk mem tuhuwuatgât nanñan. Otmu lok nombotñane loggât nânñan nânñan tânñat watmâ den kakñan sahanñimai. Lok yawuyane gâ orop den yawu alahune sâam otñetâ ki nânñayinñiwuat. Yâkñe topñambâek nanñain sâamai yamâ sâam hilipñumai. ²¹ Lok nombotñane yawu otmâ Kiristohât mâtâp pilâwi. Bâiñ.

Anitâ gâ orop talâkgât nanñan.

Nâ âwâhe,
Paulo

2 Timoteo Pauloŋe Timoteohât ekap betŋan kulemguop.

O nanne Timoteo,

¹ Nâmâ Paulo. Anitâ ikŋahâk Yesu Kiristohât aposolo sâmbâ ai nihimu mem mansan. Kiristo orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuningimu tap. Yakât den pat lohimbî hânŋan kulemŋan mansai yengâlen ari ekyongowehât Kiristoŋe hânŋânnohop. ² Otmu den pat ya ekgohomune nânŋârâ bulâŋe otmu nanŋe âwânŋaŋe tânahomawot yakât dopŋeâk tânahom yâkâlen biwinetŋaŋe kepeim hoŋ bawanŋimait. Gâhât nânŋâm Anitâ yuwu sâmbâ ulitguman. “O Awonŋ, gâŋe Kutdânenŋe Yesu Kiristo orop Timoteo nânŋâwanŋim tihitŋe otmutâ biwiŋe sâmbâ sâekgât ulitgohoan.” Yawu sâmbâ ulitguman.

Pauloŋe Timoteo mem hewewenŋe tuhuop.

³ Tâmbâlipnâŋe Anitâ hoŋ bawanŋim gaminiwi dop yawuâk nânŋe gurâ hoŋ bawanŋim gan. Hoŋ bawanŋimune Wâtŋât mâmânŋahât Heakŋe biwine ekmu ârândânŋe otmap yawu nânŋâman. Otmu omoŋe hilâmŋe Anitâ ulitguman yan gâhât nânŋâm ulitguman. ⁴ Emelâk Epeso kapiân tatmâ biwinetŋaŋe kepeiakmâ manmâ dondâ iseŋgiwit yakât gâhât nânŋâhîhîman. Yâhâpŋe eŋakmâ tep hero nanŋanŋiromgâlâk nânŋâman. ⁵ Emelâk buwuhe, kutŋe Loisi sâmbâ, yâkŋe Kiristohâlen biwiŋaŋe kepeim manminiop. Otmu mâmâhe, kutŋe Yunike, yâk gurâ yawuâk. Yakât otmâ gâŋe yawuâk yâkâlen biwihaŋe kepeim manmâ gat yakât gâhât nânŋâm eŋgat yâhâp ki otman. ⁶ Yawu nanŋan yakât otmâ emelâk Kiristohât komot yengât kunlipyenŋe orop âi sâmbâ gihim kungan mewin sâp yapâek Wâtŋât mâmânŋahât Heakŋe mâmânŋe otgihimu âi mendâ bulâŋe tetem gap. Otmu bulâŋe yawuâk tetem yâhâwuapgât kârihem kinmâ âi ya biwihaŋe mem tuhuwuat. ⁷ Nenŋe Anitâhâlen biwinenŋaŋe kepeimunŋe lohimbî nombotŋaŋe umatŋe âlâlâ ningimai. Yawu otŋetâ biwinenŋe orotok sâmbâpgât ikŋe Wâtŋât mâmânŋahât Heakŋe mâmânŋe otningimu biwinenŋe galemahom lohimbî lohotŋan otmâ buku otyiŋgimain.

⁸ Kiristohâlen biwine kinmap ya ki kurihim manmâ gaman. Yakât otmâ Kiristohât den pat âlepŋe lohimbî ekyongomune ya lok nombotŋaŋe nânŋâŋetâ gemu bet pilâm pâi emetŋan mem katnekŋetâ manmâ gan. Otmu gâŋe yâkâlen biwihaŋe kepeim nâ orop tânahom den pat âlepŋe ekyongom gawit

ya ki kurihim manbuat. Yawu manmâ lohimbi den pat ya ekyongorâ nângâm biwiyenje yâkâlen katnetgât nanjan. Yâhâ lok nombotjanje den ya nângâm hâkâj otmâ mem âlâlâ tuhuheknomai yan Anitâhât wâtjan kinmâ ki lohonetje otbuat. ⁹⁻¹⁰ Anitâje hân himbim ki kândikyotgowân Yesu Kiristo hângângumu ge nen Anitâhât lohimbi menenekmâ manman kârikjan katnenekbuap ya sâmb kalop. Yakât otmâ nenje otbin mewin yakât ki nângâop. Ikje engatjeak otmâ Kutdânenje Yesu Kiristo hângângumu ge sâreerenekmâ kawenennjan kinmu kujetâ muop. Muop yamâ benje mumujambâ mem yahatmu Mumuhât Amboje Satan ya mem ge katmâ manman kârikje mem teteningiop. Yakât den pat âlepje eknongonetâ nângâwin yan Wâtgât mâmâjahât Heakje mem hewewej tuhunenekmu Kiristohâlen biwinennjan kepeiwin. Yawu otmunje Anitâje nine nanne baratne sâmb manman kârikjahât pat kuningiop.

¹¹ Otmu nâje den pat âlepje lohimbi kâsikum yingiwêhât Anitâje aposolo âi sâmb nihimu mem mansan. ¹² Âi yu mem lohimbi den pat âlepje kâsikum yingimune yakât menekmâ pâi emetjan katnekjetâ hâhiwin kakjan mansan. Yawu mansan yamâ Kiristohâlen biwinanje tinâk kepeim mansan. Yakât otmâ âi nihiop yu biwinanje mem tuhum manmâ yâhâwomgât mâmâje otnihimap. Otmu yawuâk mâmâje otnihimu âi yu tuhum manmâ yâhâm yanjak mumbom. Otmu hâmbâi Kiristone âwurem ge menenekbuawân âi yukât hâmeje nihimu membom yakât nângâm biwi yâhâp ki otman. ¹³ Kiristohât den bulâje yakât mâtâpje nângâm hejengeguhât den kâsikum gihim gan. Den mâtâpje ya ki tâpikgum gike nângân nângân watmâ lohimbi kâsikum yingiwuat. Yawu otmâ Kiristo orop biwiyetjanje kepeiakmâ konohâk otmu Anitâje manman kârikjan katgekbuap yakât biwi yâhâp ki otmâ lohimbi hon bayingiwuat. ¹⁴ Wâtgât mâmâjahât Heakje biwinennjan ge tatmapje mâmâje otgihimu Kiristohât lohimbi ikje den pat kâsikum yingim mem hewewej tuhuyekbuat sâmb âi ghihiwin. Ya biwihanje tinâk mem tuhuwuatgât nanjan.

¹⁵ Emelâk topje katmâ den âiân katnekbi yan Asia hân ambolipjanje tânnohonjet sâmb ekyongowan yamâ yâkje nâ ki tânnohowi. Sâp yan bukuyâhâtnetje, kutyetje Pihelo yet Hemohene, yâkje betnohom âlâengen ariowot. ¹⁶⁻¹⁷ Yawu gârâmâ bukunetje âlâ, kutje Onesiporo, yâkje konok Epeso kapi pilâm Roma kapi yuân takaop. Taka pâinnekmâ kapi hawamgum yâhâm giop. Yâhâ nâmâ pâi emetjan tatmune yan taka mem tetenehop. Mem tetenekmâ pâi emetjan yâhâmune girawu me girawu tuhuneknomai yakât nângâm ki gorâwanjiop. In tihitje bia pâi emetjan gam nekmu orowâk

tatmâ den huhum biwine mem hewewen̄ tuhuop. Otmu Kutdânen̄nāne yâkât imbīne naom̄ne yen̄gât nân̄gâȳin̄gim tihi-tyēne olâkgât ulitguman. ¹⁸ Hâmbâi sâp patoen Kutdânen̄nāne âwurem ge menenekmu Anitâ̄ne biwinen̄nahât top̄ne ekmâ otbin mewin yakât mat̄ne kâpekningiwuawân Onesiporohât nân̄gâwan̄giwuap. Emelâk gâ orop Epeso kapiân manmâ Kiristohât den kâsikum yin̄giminiwit yan yâk̄ne tânnotgominiop ya nan̄gat.

2

Timoteone Kiristo hon̄ bawan̄giwuapgât Paulōne sâop.

¹ Nanne, Timoteo, emelâk Pihelo yet Hemohenēne Kiristohât âi pilâm ariowot yawu ki otbuat. Gâ̄neâmâ Yesu Kiristohât wât̄nan kinmâ kârihem hon̄ baȳin̄gim manbuat.

² Otmu nâ̄ne Kiristohât den pat âlep̄ne ya lohimbi kâsikum yin̄giwan yan gâ orowâk tatmâ nân̄gâm gawi. Otmu âi gihiwan yakât dop̄neâk gâku yawuâk lok nombot̄ne Kiristohâlen̄ biwiyēnāne kepeim manmaīne lohimbi den kâsikum yin̄ginomaihât meyekmâ âi sâ̄m yin̄giwuat.

³⁻⁴ Otmu Kiristohât tem lâum âi târârâhâk mem manbuat yakât den âlâen̄ hâum yuwu sâ̄mune nân̄gâ. Hep beronēâmâ kunlipyēnāne yek̄netâ ârândân̄ olâk sâ̄m yâk̄ne den sâ̄mai ya watmâ ari ot̄netâ dop̄nan̄ otmap. Otmu umat̄ne lâunomai yakât nân̄gâm ki gorâȳin̄gimap. Yâk̄neâmâ lohimbi in̄ne manmaī yawu ki manmai. Yakât nân̄gâm umat̄ne âlâlâ kakgan yâhâwuap yan gâ̄ne Kutdâ tem lâuwangirâ yâk̄ne gâ gekmu ârândân̄ otbuap. ⁵ Otmu den âlâen̄ hâum sâ̄we. Lok kin̄git̄ne orowâk̄ne sen̄ne âlâlâ âilon̄go kat̄netâ tatbuap ya menom sâ̄m emet inân̄nan̄ dop̄ miakmâ yâhâmai. Dop̄ miakmaiân̄ lok âlâ me âlâ̄ne otmâ hilipgumai yamâ galemyēnāne watyekmap. Yakât otmâ gâ̄ne manmange galem̄gum hen̄gen̄gum manbuat.

⁶ Otmu den âlâen̄ hâum sâ̄we. Lok âlâ me âlâ̄ne âi kalam tuhumaīne yapâ sot mem nemai. Otmu gâ̄ne Kiristohât nep̄ ya biwihāne hikum tuhuwuat yakât mat̄ne hâmbâi gihimu membuat. ⁷ Den âlâen̄ hâum ekgohoan yu mem mete tuhuwuat yanâmâ Anitâ̄ne nân̄gân̄ nân̄gân̄ge mem pâron̄ pilâhihimu manman girawu mandâ ârândân̄ otbuap yakât top̄ne nân̄gâwuat.

⁸ Yesu Kiristo yamâ Dawitihât senâmbâ gât̄ne. Yâk̄ne mumu Anitâ̄ne mumun̄ambâ mem yahatmu himbimân̄ yâhâmu orowâk tawot. Yakât nân̄gâm umat̄ne âlâlâ kakgan yâhâmu biwihe ki orotok sâ̄wuap. Nâ̄ne lohimbi hân̄nan̄ kulem̄nan̄ manmâ arai ya yen̄gâlen̄ ari Kiristohât den pat ya ekyongom gan. ⁹ Yakât otmâ nâhât lok bâlenē sâ̄m ip kârik̄nāne hikunekmâ pâi emet̄nan̄ kat̄nek̄netâ hâhiwin kak̄nan̄ mansan. Yâhâ nâ̄neâmâ yawu mansan gârâmâ

Kiristohât den pat ya sâmb haok tuhunomaihât mâtâp yamâ ki manꝓuyiŋgiai. ¹⁰ Den pat ya sâmb haok tuhunetâ Anitâŋe lohimbî meyekmâ manman kârikŋan katyekmu heronŋe kakŋan manmâ yâhâmbisâihât sâmb kalop. Yakât otmâ lohimbî yaŋeâmâ Yesu Kiristohâlen biwiyeŋe katŋetgât nâŋgâm hâhiwin kakŋan mansan ¹¹ Den yuwu ekgohomune nâŋgârâ bulâŋe olâk.

“Yâkŋe manmanŋe pilâm howanân kuŋetâ muop. Yakât dopŋeâk nenŋe manmannenŋe bâleŋe pilâwin. Otmu Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatmu manman kârikŋe mem teteningiop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenŋe kepeim manman kârikŋan manbisâin. ¹² Lohimbî belâŋen manmaiŋe mem âlâlâ tuhunenekŋetâ yâkâlen biwinenŋe kepeim mannom otmuâmâ yâkŋe âwurem ge menenekmu orowâk tatmâ lohimbî galemyongom mannom. Yawu gârâmâ nenŋe betgunom otmuâmâ yâku yawuâk betnongowuap. ¹³ Yâhâ betgum biwinenŋe kârikŋe otmu mannom otmuâmâ matŋe umatŋe kâpekningiwuapgât den sâmb kalop ya ki kumbuap. Ikŋe biwi nâŋgân nâŋgânŋan tatmap ya pilâm yan ondop otbuapgât dop âlâ ki tap. Yawu.”

Timoteonŋe Anitâhât den ki kelanꝓatmâ lohimbî kâsikum yinꝓiop.

¹⁴ Den sâmb aran yu Kiristohât lohimbî ekyongowuat. Otmu Anitâhât senŋan kinmâ kuyiŋgirâ den kakŋan ki sahanꝓinomai. Yâhâ den kakŋan sahanꝓinomai yaŋe mem bâleyekmu hiliwahonomai. ¹⁵ Otmu gâŋe Anitâhât den bulâŋe ki kelanꝓatmâ lohimbî kâsikum yinꝓiwuat. Anitâŋe nekmu ârândâŋ olâk sâmb âi sâmb gihiwan ya biwihanŋe tinâk mem yâkât den tâŋ tâŋâk kâsikum yinꝓiwuat. Yawu otmâ ki anꝓulakbuat. ¹⁶ Yâhâ lohimbî nombotŋe yeŋe nâŋgân nâŋgân watmâ den tâŋât sâmb den kakŋan sahanꝓimai. Yawu otmâ Kiristohât mâtâp pilâm manman bâleŋahât mâtâp watmâ dondâ otmâ hilipgumai. ¹⁷ Yakât dop kum yuwu sâmbune nâŋgâ. Lohimbî âlâ me âlâ hâk bâle teteyiŋgimap yaŋe hârok mem bâleyekmu hiliwahonomai. Yakât dopŋeâk lok yaŋeâmâ den perâkŋe sâmb bukulipyenŋe kâsikum yinꝓinetâ nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu ya watmâ manmâ hiliwahonomai. ¹⁸ Yeŋgâlen gâtŋe lok yâhâp, kutyetŋe Himenai yet Pileto, yâkŋe Kiristohât den bulâŋe pilâm den yuwu kâsikum yinꝓimawot. Mumuŋambâ yahatnomgât dop âlâ ki tap sâmb den perâkŋe kâsikum yinꝓimawot. Den perâkŋe ya kâsikum yinꝓimutâ buku nombotŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Kiristohât den bulâŋe betgum mansai. ¹⁹ Yawu gârâmâ nenŋe saran aim kânâŋgâmunŋe ŋiwiŋ ŋiwiŋ sâmb kinmap yakât dopŋeâk Anitâŋe ikŋe lohimbî meyekmu yâkâlenâk

biwiyenaje kepeim manmai. Yâkâlen biwiyenaje kepeim manmai ya yengât yuwu sâop.

“Lohimbi âlâ me âlâje Kutdâhâlen biwiyenaje kepeim manmai ya yengât biwiyenahât topje nanjap.”

Otmu âlâmâ yuwu sâop.

“Lohimbi âlâ me âlâje “Kutdâhâlen biwinaje kepeim tem lâuwanjiman,” yawu sâam lohimbi ekyongomai yaje orotmeme kingon pilâm manman târârâhâk mannomai.” Yawu.

²⁰ Otmu nen Kiristohât lohimbi bulâje lok perâkne orop hohet guhet mansain yakât topje nângârâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâamune nângâ. Emet pato âlâhât kâlehen kondo hâhâp senje âlâlâ topje topje tuhum katjetâ tatmap. Tuhum katbi yamâ nombotje goli otmu siliwa yaje tuhum katbi. Otmu nombotje âlâmâ dengopje mem kutakum tuhuwi. Otmu nombotjeâmâ nakje hâwim katbi. Yâhâ emet amboñaje senje âlâlâ nombotje yakât nângâjetâ yahatmu hâwurum emet biwiñe âlâen katjetâ tatmap yan lok papato im yahatmai. Yâhâ nombotje âlâmâ yakât nângâjetâ gemu ya hâwurum emet pondoân katjetâ tatmap. Dop yawuâk nenje oset guset manmain. ²¹ Yâhâ Kiristohât lohimbi âlâ me âlâje lok perâkne yengât orotmeme bâleñe bet pilâm keterakmâ yeñeâk mannomai yamâ Kutdâyeñaje âi âlepñe yingimu menomai.

²² Lok nombotñaje nimnaom yengât nângân nângân ya watmâ yu me ya otmai. Yâhâ lok nombotñajeâmâ biwiyene galemahom târârâhâk manmai. Yawu manmai yajeâmâ yu me ya otne sâam anjoân Kutdâ ulitgunjetâ nângân nângân âlepñe biwiyenjan katmap. Otmu gâñe yawu otdâ Anitâñe nângân nângânge mem pâron pilâhihimu Kiristohât den lâum lok âlâ me âlâhât den sâam hâreyingirâ ârândân otbuap. Den sâam hâreyingirâ ârândân otbuap yanâmâ Kiristohât lohimbi orop biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmu buku oranjinomai. ²³ Yâhâ lok nombotñe yengât biwiyenambâ nângân nângân tâñât âlâlâ tetemap ya gâ orop alahune sâam otnomai ya ki nângâyingiwuat. Lok yawuya orop den tâñât alahumai yan den yaje ba tom tomñe otmu yanak den kakñan sahanjimai. ²⁴ Nenñeâmâ Kutdâ hoñ bawanjimain. Yakât otmâ nenñe lohimbi kerek ewe katyekmâ lohotñan den kâsikum yinginom. Yawu otmâ yâk orop den kakñan ki sahanjinom. ²⁵⁻²⁶ Yawu otyinginom yanâmâ Anitâñe biwiyenjan kionjmu nângân nângânyeñe keterakyingimu Kiristohât den nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyene katnomai. Yâkâlen biwiyene katnomai yan Satangât pañgonân kionjmâ hoñ bawanjim gai yapâ holañyekmu Kiristohât tem lâuwanjynomai.

3

Kiristo áwurem gewuap sâp yan lohimbi yuwu otmâ mannomai.

¹ Den âlá yuwu sâmune nângâ. Kiristo áwurem gewuapgât sâp tâláhuwuap yan lohimbiñe yuwu otñetâ bâlewup.
² Lohimbi nombotñaje yenahât nângâñetâ yahatmu hákyeñe mepaenomai. Hákyeñe mepaem tewetsenñahâlá nângâm tepyeñe umatñe otbuap. Yawu otmâ bukulipyenye yengât nângâñetâ gemu nângâm bâleyingim háiyeknomai. Áwâ mâmâlipyenaje mem ga katyekmâ tihityeñe otmâ gamai yakât nângâñetâ porap otmu ki ewe katyekmâ tem lâuyinginomai. Otmu yakât dopñeák Anitâ ki ewe katmâ yâkât den lâunomai. ³ Lohimbi âlá me âlá yekmâ mem bâleyeknomai. Lok nombotñaje otñetâ bâlewup yakât tepyeñe kou kâlâp semu yanâk matñe yinginomai. Otmu den guruk sâm bukulipyenye yengât belângen sânomai. Otmu bukulipyenye kâityongom hâmeyeñe bitnomai. Yâhâ girawu manñetâ âlepñe otbuap yakât ki nângânomai. ⁴ Yawu otmâ Anitâ betbangim yu me ya ekñâlem otmâ hilipgunomai. ⁵ Lok yawuya nombotñaje topyeñe kurihiakmâ Kiristohât lohimbiñe otmai memai yawuák otmâ yengâlen torokatnomai. Yawu gârâmâ biwiyenye manguakmu manñetâ Anitâñe ki mâmâñe otyingimap. Lok yawuyane Kiristohât komolân torokatmaihât sen galemâk manbuat. ⁶⁻⁷ Lok yawuyane yuwu otmai. Imbi nombotñaje otñetâ bâlemap yakât nângâñetâ biwiyenjan hâumu girawu manmunñe Anitâñe nenekmu ârândân otbuap sâm loggât nângân nângân âlá watmâ ya pilâm âlá watmâ tuhumai. Yawu otñetâ nângân nângânyenye hâlim milim otmu Kiristohât mâtâp ekñetâ ki keterakyingimap. Yakât otmâ lok yawuyane imbi yuwuya yengât biwiyenjan kionjetâ den ya nângâñetâ bulâñe otmu lok naomlipyenye yengât manmanyenye mem bâleyingimai. ⁸ Kândikum emelâk Moseñe Anitâhât lau lâum Aihita yengât lok kunñe yâkâlen ari yâkât den ekuop yan Aihita lok yâhâp, kutyetñe, Yane yet Yambere, yâkñe Anitâhât den kakñan sâowot. Yakât dopñeák lok perâkñe yengât yan yane Anitâhât den bulâñe kakñan sâmai. Nângân nângân bâlenahât Amboñe, Satanñe lok ya yengât nângân nângânyenye mem bâleyingimu Kiristohât den pat âlepñe nângâñetâ helekñe otmap. Yakât otmâ hiliwahonomaihât pat mansai. ⁹ Otmu emelâk Yane yet Yambereñe Anitâhât den kakñan sâowot yan topyetñe tetekñan tetemu lohimbiñe ekbi. Yakât dopñeák lok perâkñe yuâmâ sâp kâlep ki otmuák topyenye tetemu Kiristohât lohimbiñe yekmâ lok kopa sânomai.

Pauloñe Timoteo den katbangiop.

¹⁰ Nanne, Timoteo, Anitâne māmâne otnihim tihitne otmâ gap yakât topne nângâm heñgenꞑuat. Emelâk tânahom gawit yan Kiristohâlen biwinane kepeim yâkât den pat âlepne lohimbî kâsikum yingiminiwan. Sâp yan girawu manban ya nehon. Lohimbî nombotꞑane sâmbâlenihiwi ya ewe katyekmâ buku otyingiwani. Otmu umatne âlâlâ kaknan yâhâop yan biwine ki houꞑ sâop. ¹¹ Kapi kalimbu, kutyene Antiok, Ikonion, Listera yan ari tatmâ Kiristohât den pat âlepne kapi ambolipne kâsikum yingiwani. Kâsikum yingimune nombotꞑane den ya nângânetâ gemu bet pilâm mem âlâlâ tuhunekꞑetâ hâhiwin nângâm bâsok muwan. Mumbâm yamâ Kutdâne tihitne otmu hâmene kinop.

¹² Yakât yuwu sâmune nângâ. Lohimbî âlâ me âlâne Kiristo orop biwiyene kepeiakmâ konohâk otmu Anitâ hon bawanꞑimai yâhâmâ lok belângen manmaine mem âlâlâ tuhuyekmai. ¹³ Lok perâkꞑane biwiyene kurihiakmâ Kiristohât lohimbî kâityongom mansai. Yawu otꞑetâ bâlemap yawuâk torokatmâ otmâ yâhânetâ dondâ bâlewuap. Otꞑetâ bâlemap yakât nângânetâ bulâne otmu yawuâk watmâ yâhâm hiliwahonomai. ¹⁴ Yâhâ gâmâ nane Kiristohât den kâsikum gihimune nângâon. Ya nângârâ bulâne otmu yâkâlen biwihane kepeim manmâ gat. Yakât otmâ nâhât topne nanꞑat. Yakât otmâ Kiristohât den yawuâk lâum manbutꞑatꞑat nanꝼan. ¹⁵ Emelâk Anitâhât poropetelipne otmu hon bawalipꝼane yâkât den kulemguwî ya māmâhe buwuhane lepatgambâek kâsikum gihiminiowot. Yakât otmâ den ya nângâm heñgenꝼum Kiristohâlen biwihane tinâk kepeim manbuat. Yawu manmâ yâhâwuat otmuâmâ Kiristone âwurem ge menenekbuap yan Anitâne manman kârikꝼan orowâk katnenekbuap. ¹⁶ Wâtꝼat māmâꝼahât Heakne Anitâhât poropetelipne otmu hon bawalipne yengât biwiyene mem hewewenꝼan tuhumu Anitâhât den ya tâꝼn tâꝼnâk kulemguwî. Yakât otmâ den ya kâsikum lohimbî yingimunne nângânetâ bulâne otmu Anitâhât topne nângâm heñgenꝼunomai. Yawu nângâm orotmeme girawu manꝼetâ yekmu ârândâꝼn otbuap yakât nângânetâ hanꝼan sâyingimu manmanyene kelihakmu mannomai. ¹⁷ Otmu nenne Kutdâhât wâtꝼan kinmâ den ya nângâm heñgenꝼum hon bawanꝼim nepne tuhunom yanâmâ yakât bulâne âilonꝼo tetewuap.

4

¹ Nane Anitâ yet Yesu Kiristo yetꝼat senyetꝼan kinmâ yuwu sâmune nângâ. Kiristone âwurem gewuap yan lohimbî emelâk muwi, me yiwereꝼne mansain yu, otmu hâmbâi tetem mannomai, kerek nengât biwinenꝼe ekbuap. Yawu otmâ

nenŋe yâkâlen biwinenŋaŋe kepeimain nenâmâ menenekmâ manman kârikŋan katnenekmu manbisâin. Yakât nâŋgâm den yuwu sâmune nâŋgâm lâum manbuat. ²⁻⁴ Hâmbâi Kiristone âwurem gewuap sâp ya tâlâhuwuap yan Anitâhât hoŋ bawalipŋaŋe ikŋe den bulâŋe lohimbî tâŋ tâŋâk kâsikum yinŋinomial. Kâsikum yinŋinjetâ lohimbî nombotŋaŋe ki nâŋgâm nâŋgâm mannomai. Ki nâŋgâm nâŋgâm manŋetâ ândâpyeŋe kârikŋe otbuap. Yawu manmâ lok âlâ me âlâŋe den lohotŋan kâsikum ningim herone kakŋan katnenekŋetâ manne sâm yeŋe enŋatyeneâk otmâ lok yawuya yengât pâinyeknomai. Yawu gârâmâ lok perâkŋe mem teteyekŋetâ den tâŋât topŋe topŋe kâsikum yinŋinjetâ nâŋgânomai. Yawu gârâmâ sâp yiwereŋe yuâmâ Kiristohât den kâsikum yinŋinom. Lohimbî belângen manmaine Kiristohâlen biwiyene katŋetgât gâŋeâmâ hewewenŋe otmâ den pat âlepŋe ya sâm holanŋmâ enŋatyenŋan gewuat. Yâhâ nombotŋaŋe nâŋgâŋetâ umatŋe otmap yâhâmâ mem hewewenŋe tuhuyekbuat. Yâhâ nombotŋe âlâŋeâmâ nâŋgâm pâpŋumai yamâ lohotŋan kâsikum yinŋirâ nâŋgân nâŋgânyene pâronŋ sâmu haŋ sâyinŋiwuap. ⁵ Otmu wuân me wuân gâhâlen tetewuap yan biwihe ahom niakmapgât galemahom manbuat. Otmu lok belângen manmaine mem âlâlâ tuhuhekŋetâ hâhiwin kakŋan manmâ yâhâwuat yan Anitâhât wâtŋan kinmâ hoŋ bawanŋim Kiristohât den pat âlepŋe kâsikum yinŋim henŋenŋuwuat.

⁶ Yâhâ nâ otnihinomial yakât nâŋgâm den âlâen hâum sâmune nâŋgâ. Emelâk papatolipnenŋaŋe Anitâ mepaem yan noniŋ bulimakao gâim katbanŋiminiwi. Yakât kakŋan wain to mosenŋetâ gemu yan Anitâŋe nâŋgâmu ârândânŋ otminiop. Yakât dopŋeâk nâ nohoŋetâ mumbom yan hepŋaŋe gemu ârândânŋ otbuap. ⁷ Emelâk Kutdânenŋaŋe menekmâ aposolo âi sâm nihiop ya biwinane tiŋâk mem tuhum gan. Yakât nâŋgâmune ârândânŋ oap. Otmu âlâ torokatmâ tuhumbâmgât dop âlâ ki tap. ⁸ Kutdâhâlen biwinenŋaŋe kepeim manmain. Yakât âwurem ge menenekbuap nâŋgâm mambotbanŋimain. Yâhâ âwurem ge menenekbuawân biwinenŋe ekmâ hâmeŋe tâŋ tâŋâk ningiwuap. Nâŋe hoŋ bawanŋimune nekmu ârândânŋ otmap. Yakât otmâ hâmeŋe âilonŋo nihimu membom. Sâp yan pat yakât bulâŋe nihimu membom.

Den bâiŋe sâm hâreop.

⁹⁻¹² Aiop, bukunenŋe âlâ, kutŋe Dema, yâkŋe ikŋe manmanŋahâlâk nâŋgâmu yahalop. Yawu otmâ nâ pilânekâmâ Tesalonike kapiân ariop. Otmu bukunenŋe âlâmâ, kutŋe Keresese, yâhâmâ hânŋângumune Galatia yengâlen ariop. Otmu bukunenŋe âlâmâ, kutŋe Tito, yâhâmâ hânŋângumune Dalimati yengâlen ariop. Otmu âlâmâ, kutŋe Tikiko, yâhâmâ

hângângumune Epeso kapiân ariop. Bukunenŋe âlâmâ, kutŋe Luka, yâk konok nâ orop mansait. Yâhâ bukunenŋe âlâ, kutŋe Mareko, yâkŋe gurâ Kiristohât lohimbi hoŋ bayiŋgimu nâŋgâmune âilonŋo oap. Yakât otmâ gâŋe mendâ yâk orowâk in yawu takaromawot. ¹³ Otmu Epeso kapi pilâm yuân takare sâm aŋgoân Toroa kapiân garomawot. Yan ga lok âlâ, kutŋe Kapo sâm, yâkât emelan nâhât siruhât hâk katipŋe otmu ekap âlâlâ katban ya mem takaromawot.

¹⁴⁻¹⁵ Lok âlâ, kutŋe Alesande, yâhâmâ goli, siliwa otmu kât kârikŋe âlâlâ um kutakumap. Yâkŋe nâhât den kakŋan sâm dondâ mem bâlenehop. Yakât otmâ yâkât sen galem otdomawot. Yawu otnihiop yakât matŋe Kutdânennŋe kâpekbaŋgiwuap.

¹⁶ Aŋgoân den âiân katnekbi yan bukulpne kerekŋe betnohowi. Yakât Anitâŋe ki nâŋgâyŋgimu bâlewuapgât nanŋan. ¹⁷ Sâp yan Kutdâŋe ki betnohop. Yâkŋe mem hewewen tuhunekmu nine topne ekyongowan. Otmu Kiristohât den pat ya pâku lohimbi yeŋgât kunlipyenŋe ekyongomune nâŋgâm heŋgeŋguwi. Yawu otmâ Kutdâŋe nâŋgânihimu holaŋnekŋetâ gem ariwan. ¹⁸ Otmu yakât dopŋeâk Manman Bâleŋahât Amboŋe, Satanŋe mem bâlenekmapgât Kutdâŋe tihitne otmâ yâhâwuap. Otmu hâmbâi mâne sârerenekmu himbimân manmâ yâhâwom. Yakât nâŋgâm Anitâ heronŋe nâŋgawaŋgim mepaembisân. Ya bonŋanâk.

¹⁹ Den bâiŋe sâwoman. Lohimbi yâhâp, kutyetŋe Akuila yet Pisisila, nâŋgâyitgian. Otmu Onesiporohât imbiŋe naomŋe yeŋgât nâŋgâyŋgian. ²⁰ Yâhâ bukunenŋe Erasto yamâ Korinti kapiân takawin yan katmunŋe mansap. Otmu âlâmâ, kutŋe Toropimo, yâhâmâ mesek otmu yanak Milete kapiân takawin yan katmunŋe mansap. ²¹ To yambu otmâ mâtâp maŋguyitgimapgât in yawu takaromawot.

Yuwulo, Puren, Lino, Kalaria otmu Kiristohât lohimbi nombotŋe gurâ nâŋgâhiihai. ²² Kutdâ orop manbuat.

Anitâŋe ikŋe lohimbi yeŋgât tihityenŋe olâkgât nanŋan.

Nâ âwâhe,
Paulo

Tito **Pauloꝝ Titohât ekap** **kulemgum katbanꝝgiop.**

O nanne Tito,

¹ Nâmâ Paulo. Anitâ Tihit tihit Amboꝝaꝝe Kiristohât aposolo sâꝛm âi nihimu mem hoꝝ bawaꝝgim mansan. Anitâꝝe lohimbi nâꝝgâꝝiꝝgim Kiristohât pat kuyiꝝgimu mansai. Yâkꝝe Kiristohât den nâꝝgâꝝetâ keterakiꝝgimu yâkâlen biwiyeꝝaꝝe kepeim târârâhâk manꝝetgât Kiristoꝝe hâꝝgâꝝnohomu yâkât den bulâꝝe kâsikum yiꝝgim mansan. ²⁻³ Anitâ Den bulâꝝahât Amboꝝaꝝe hân himbim ki kândikyotgop yapâek nen manman kârikꝝahât pat kuningiop. Pat yakât topꝝe sâꝛm tetem lohimbi ekyongowomgât sâꝛꝝe kalop. Otmu sâꝛ kalop ya ekmu ârândâꝝ otmu Kiristo hâꝝgâꝝngumu ge mâtâwân tetenihim âi nihioꝝ. Âi nihioꝝ ya mem yen orop manman kârikꝝan mannom sâꝛm biwinaneꝝ yakât mem mansan.

⁴ Tito, emelâk nâꝝe Kiristohât den pat âlepꝝe ekgohomune nâꝝgârâ bulâꝝe otmu yâkâlen biwihe kalon. Sâꝛ yapâek netꝝe nanꝝe âwâꝝaꝝe tânahomawot yakât dopꝝeâk tânahom yâkâlen biwinetꝝaꝝe kepeim hoꝝ bawaꝝgim gait. Nâꝝe gâhât nâꝝgâꝝm Anitâ yuwu sâꝛm ulitguman. “O Awoꝝne Anitâ, gâꝝe Kiristo hâꝝgâꝝngurâ ge sâreerenekmâ muop. Otmu gâꝝe mumuꝝambâ mem yahatdâ gike orowâk tawot. Yetꝝe Titohât tihitꝝe otmutâ biwi nâꝝgâꝝn nâꝝgâꝝnꝝaꝝe sâꝛnduk sâekgât nâꝝgâꝝman.” Yawu sâꝛm ulitguman.

Kiristohât komot yeꝝgât kunlipyeꝝe

⁵ Anꝝoânâmâ Kirit yeꝝgâlen ari kapi ârândâꝝ hawamgum Kiristohât den pat âlepꝝe ya lohimbi dondâhâlâk ekyongomutꝝe nâꝝgâꝝetâ bulâꝝe otmu yâkâlen biwiyeꝝe katbi. Otmu gâꝝe lohimbi galemyongorâ yâkâlen biwiyeꝝaꝝe kepeim yâk orop konohâk otꝝetâ manmanyeꝝe kelihakbuapꝝat kunyeꝝe katgekban. Kunyeꝝe katgekꝝmâ Kiristohât komolipꝝe yeꝝgâlen ari lohimbi yeꝝgât galemlipyeꝝe lok yuwuya mem katyekbuatꝝat sâꝛm ekgohowan. ⁶⁻⁷ Lok yaꝝe to kârikꝝe ki nem biwi hâlim otmai. Me ki kuk otmâ lohimbi mem siriken soroken katyekmai. Me bukulipyeꝝaꝝe den ekyongoꝝetâ nâꝝgâꝝm yan ândâꝝyeꝝe ki kârikꝝe otmap. Me lohimbi nombotꝝaꝝe otꝝetâ bâlemap yakât tepyeꝝe ki kou kâlâꝛ semap. Me bukulipyeꝝe yeꝝgât iri sikumyeꝝe ekꝝâlem ya meyiꝝgine sâꝛm ki kâityongomai. Yâkꝝe târârâhâk manꝝetâ ya yeꝝgât hakyenꝝan tosa âlâ ki tetemap. Otmu imbi yâhâꝛ kalimbu ki meyekmai. Otmu nimnaomlipyeꝝaꝝe Kiristohâlen biwiyeꝝaꝝe kepeim

tem l auwanɡimai. Otmu  w  m m lipyen  yeng t gur  ki mete pirik otyingimai. Yawu otm  manj t  lohimbin  ki s m b leyingimai. ⁸ Lok yan yun  yuwu manj t   r nd n  otmap. Lohimbi nembe kalem otyingimai. Otmu orotmeme  lep ne otne k n ng mai. Biwiyen  galemahom kilik milik manj t  lohimbin  manmanyen  ekj t   r nd n  otmap. Biwiyen ne Anit h len kepeim tem l uwanɡimai. ⁹ Otmu Anit  yet Kiristo yetg t den bul ne k sikum yingiw n ya n ng m biwi y h p ki otbi. Den yan yu biwiyen ne tin k mem lohimbi k sikum yinginet  n ng m biwiyen  hewewen  otbuap. Y h  lohimbi nombot n m  den k sikum yingimai ya n ng net  t n t otmu den kak n s nomai. Ya yeng t enɡatyen n gen t  den ya n ng net  keterakyingim henɡenɡuwuap.

Lohimbi dond h l k ne den t n t n ng net  n ng n n ng nyen  h lim milim olop.

¹⁰ Top ne yuwuh t otm  lok yawuya meyekm  galemlipyen  katyekbuat. Lohimbi dond h l k ne kunyen  k rik ne otmu den t n t ya bukulipyen  yeng t biwiyen n kion t  n ng n n ng nyen  h lim milim otmap. Otmu Yura lok nombot n ne h kyen  torehen n undip tuhanɡinginetg t dond  s m hilipgumai. Yüküne den  l l  k sikum yingimai ya n ng mune nahat otmap. ¹¹ Yawu g r m  lok imbi naomlipyen  orop ne y k yeng len torokatj t  den t n t k sikum yingimai. Yawu otj t  lohimbin  den k sikum yingimai ya n ng net  bul ne otmap. Yak t otm  tewetsen ne pato meyingimai. Yawu otmai yan anjuyen h t ki n ng mai. Yawu otm  y h mai t kuyingiwuatg t nanɡan. ¹² Emel k emb n n Kirit yeng t t mb lipyen  yeng t poropete  l ne manmanyen h t top ne n ng m den kulenguop ya yuwu tap.

“Kirit kapi ambolip ne kerek ne den per k ne s mai.  i nep ki tuhum konam im tatm  b t kandi n k nemai. Yawu otm  bukulipyen  mem b leyekmai.”

¹³⁻¹⁴ Den kulenguop yak t n ng mune bul ne otmap. Yura neng t t mb lipn n ne yeng t biwiyen mb  den t n t  l l  tetemu alahum gai. Den ya lok yawuyan  torokatm  k sikum anɡim yak t n ng net  yahatmap. Otmu nombot n ne Kiristoh t den bul ne n ng net  helek ne otmu pil m yen  enɡatyen  k girem den  l l  bukulipyen  orop alahum ya watmai. Yawu g r m  logg t n ng n n ng n watm  y h mai t Kiristoh t den k sikum yingir  n ng net  keterakyingimu y k len k biwiyen ne kepeim mannomai. ¹⁵ Lohimbi  l  me  l ne Kiristoh len biwiyen ne kepeim manmai ya yeng t Anit ne nine nanne baratne koko salek s map. Otmu wu n me wu n h n n kalop ya lohimbi yanı ekj t   lep n k h rok otmap. Yawuh t otm  yu me yak t

hâi sapa ki manmai. Yâhâ lohimbi nombotjaneâmâ Kiristohât den nângâjetâ helekņe otmap. Nângâjetâ helekņe otmu yeņe eņgatyeneâk otmâ orotmeme bâlene watmâ gai. Yakât otmâ biwi nângân nângânyeņe hâlim milim otmu orotmeme âlepņe me orotmeme bâlene ya ki ekmâ kiwilimai. ¹⁶ Anitâhâlen biwinenneņe kepeim yâkât den topņambâek nângâmain sâmbukulipyene ekyongomai. Yawu gârâmâ Anitâhât den loņgânejetâ yekmu dondâ bâlemap. Otmu nenņe gurâ manmanyene ekmunņe lok perâkņe yawu otmap. Yakât otmâ âi yingimunņe Anitâhât tem lâum yâkât lohimbi mem hewewen tuhuyeknomaihât dop âlâ ki tap.

2

Titoņe Kiristohât den kâsikum yingiwuapgât Paulone sâop.

¹ Anitâ yet Kiristo yetgât den bulâne topņambâek nângâm lâumunņe manmannenņe kelihakmu mansain yakât topņe kâsikum yingiwuatgât nanņan. ² Lok yaņe biwiyene galemahom to kârikņe ki nenjetâ biwiyene hâlim otbuap. Kiristohâlen biwiyeneņe tiņâk kepeim yâkât lohimbi orop biwiyeneņe kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. Yawu manņetâ lohimbiņe yekmâ ewe katyeknomai. Otmu lohimbi belângen manmaine mem âlâlâ tuhuyeknomai yan biwiyene ki houņ sâwuap.

Imbilipyene yengât sâop.

³⁻⁵ Anitâne imbilipyene yekmu ârândân olâkgât manmanyene galemahom henņeņgum mannomai. Den guruk, me den golâ, me den belângen ki sânomai. Otmu to kârikņe neneâk ki nângânomai. Otmu biwiyene loklipyene yengâlenâk katmâ tem lâuyingim betyenehen ki kionnomai. Yawu otmâ nimnaomlipyene wawaeyekmâ tat tat memeyene galemgum henņeņgunomai. Yawu otmâ manman âlepņahât mâtâp ya baralipyene tiripyongoņetâ watnomai. Otmu lohimbi belângen manmaine yekmâ Kiristohât den pat âlepņe yakât ki sâmbâlenomai.

Lok sihan yengât sâop.

⁶ Otmu lok sihan yaņe yawuâk biwiyene galemahom kilik milik mannomai. ⁷⁻⁸ Yawu manņetgât gâ gikak senyeņan târârâhâk manmâ orotmeme âlepņe otmâ manbuat. Otmu Kiristohât den ya ki kelangatmâ kâsikum yingiwuat. Den ya tâņ tâņâk ekyongorâ ya nângâm den kakņan sânomaihât dop ki otbuap. Otmu lohimbi belângen manmaine sâmbâleningim mâtâp maņguningine sâmbâpņgum pilânomai. Yawu otnomai ya yengât nângâyingiņetâ kakņe otbuap.

Âi lok yengât sâop.

⁹ Otmu kunlipyenjaŋe âi lok ya yekŋetâ ârândâŋ olâkgât ewe katyekmâ yâk yengât tem lâunomai. ¹⁰ Otmu ki kombo tuhunomai. Yawu otmâ Anitâhât den kâsikum yinŋiwin ya biwiyenjaŋe kepeim tâŋ tâŋâk watmâ manŋetâ lohimbi belângen manmaiŋe yekŋetâ ârândâŋ otbuap. Yekŋetâ ârândâŋ otmu Anitâ Tihit tihit Ambojahât nâŋgâŋetâ yahatbuap.

¹¹ Anitâŋe ikŋe engatŋeâk otmâ Yesu Kiristo hâŋgângumu giop. Ge manmâ nengât tosanenŋe pilâningim manman kârikŋahât mâtâp tiripnongop yakât yuwu sâmune nâŋgâ. ¹² Emelâk nenŋe Anitâhât topŋe ki nâŋgâm nenŋe engatnenŋeâk watmâ orotmeme bâleŋe topŋe topŋe otmâ manminiwin. Yawu manmunŋe Kiristohât den pat âlepŋe eknongonŋetâ nâŋgâmunŋe keterakningimu orotmemenenŋe bâleŋe pilâm biwinenŋe galemahom mansain. Yawu otmâ Anitâhâlen biwinenjaŋe kepeim tem lâuwanŋim mansain. Yawu mansain yakât lohimbi belângen manmaiŋe otŋetâ kiŋgoŋ otmap yawu ki otnom. ¹³⁻¹⁴ Anitâ yet Kiristo dopyetŋe konok. Yawu gârâmâ Kiristoŋe nengât toсахât otmâ ge kawenenŋan kinmâ muop. Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop yan Manman Bâleŋe Ambojahât paŋgoŋâmbâ holaŋnenehop. Holaŋnenekmu yâkâlen biwinenjaŋe kepeim mansain. Yawu otmâ orotmeme âlepŋeâk otmâ mannehât menenekmâ tosanenŋe pilâningimu mansain. Yawu manmunŋe yâkŋe âwurem ge sârerenenekmâ manman kârikŋan katnenekmu heronŋe kakŋan manbisâin. Yakât nâŋgâm biwinenŋe mem manmâ yâhânom.

¹⁵ Den ekgohoman yu Anitâhât sâtgât otmâ kâsikum yinŋirâ nâŋgâŋetâ biwiyenŋe hewewenŋ otbuap. Yawu otdâ lohimbiŋe nâŋgâhihiŋetâ ki gewuap. Otmu den yu lohimbi nombotjaŋe ki nâŋgâm nâŋgâm otnomai yamâ sâyiŋgiuwat.

3

Biwinenŋe galemahom lohimbi kerek ewe katyekmâ mannom.

¹ Gawaman patonŋe galemlipyenŋe katyekŋetâ kinsai ya Kiristohât lohimbi kerekŋe yâk yengât amutgen manmâ orotmeme âlepŋeâk otmâ mannomaihât ekyongowuat. ²⁻³ Kândikum emelâk nenŋe Anitâhât topŋe pâpŋum nâŋgân nâŋgân bâleŋe biwinenjaŋembâ teteop ya watmâ otnehâlâk nâŋgâm ihilâk mahilâk otminiwin. Lohimbi âlâ me âlâŋe tep hero kakŋan manŋetâ yekmâ senŋe âlâlâyeŋe ekŋâlem meyiŋgine sâm nâŋgâminiwin. Otmu lohimbi nombotŋe orop kasa oraŋgiminiwin. Yawu otmâ biwi nâŋgân nâŋgânnenŋe dondâ bâlemu manmunŋe kiŋgoŋ maŋgoŋ otminiop. Yawu otminiwin yakât nâŋgâm gâŋe ekyongorâ ki hâiaknomai. Otmu

den belângen ki sahaŋginomai. Lok nombotŋaŋe den kakŋan sahaŋginomai yamâ eweyiŋgim lohotŋan otyiŋginomai. Otmu nombotŋaŋe kuk otmâ mem ge katyekne sâam otnomai ya mem sânduk tuhuyeknomai.

⁴⁻⁵ Emelâk orotmeme bâleŋe topŋe topŋe otmâ manminiwin yan Anitâ Tihit tihit Amboŋaŋe ikŋahâk wawaenenekmâ Yesu Kiristo hâŋgâŋgumu ge hohetnennŋan tetem manmâ nengât tosaŋât otmâ muop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenŋe katmunŋe toen katnenekŋetâ yapâ gâtŋaŋe Anitâŋe tosanenŋe pilâm umam sâningiop. Yawu otmâ ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumu ge biwinenŋan ge kelihahop. Biwinenŋan ge kelihakmu manman âiŋe teteningimu Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuningiop.

⁶⁻⁷ Yâhâ Anitâŋe ikŋahâk Kiristo hâŋgâŋgumu ge nengât tosaŋât otmâ muop. Mum yahatmâ himbimân âwurem yâhâop. Yakât otmâ Anitâŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak nengâlen hâŋgâŋgumu giop. Ge mem hewewenŋe tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenŋe katmunŋe manman âlepŋahât bulâŋe âlâlâ teteningiop. Otmu Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmu nine nanne baratne sâam manman kârikŋahât pat kuningiop. Manman kârikŋahât pat yakât bulâŋe menom sâam biwinenŋe mem mansain. ⁸ Den ekgohoan yu nâŋgârâ bulâŋe otmu biwihan katmâ lohimbî Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim manmai ya topŋambâek ekyongorâ lâum mannomai. Yawu manmâ manmanyenŋe kelihakmu biwiyenŋe galemahom henŋenŋum orotmeme âlepŋeâk otmâ mannomai. Yawu mannomai yan lohimbîŋe manmanyenŋe ekŋetâ ârândâŋ otmu yenŋe biwiyenŋahât topŋe nanŋaŋginomai.

⁹ Yâhâ tâmbâlipyenŋe tetem sambe sambe otbi ya yenŋât den pat ya lok nombotŋaŋe gâ orop alahune sâam otnomai yan ki nâŋgâyîŋgiuwat. Me biwiyenŋambâ nâŋgân nâŋgân tâŋât âlâlâ tetemu den kakŋan sahaŋgine sâam otnomai ya gurâ ki nâŋgâyîŋgiuwat. Yâhâ orowâk den sahaŋginomai yanâmâ nâŋgâm bâleŋgim hionaknomai. Otmu emelâk Anitâŋe girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop ya Yura papatolipnennŋaŋe yenŋe nâŋgân nâŋgân yan torokatbi. Den torokatbi ya lâunomgât sâŋetâ ki nâŋgâyîŋgiuwat. Den alahumai yan biwiyenŋe ki kelihakmu mansai. Yakât otmâ den yawu yakât nâŋgâmune helekŋe otmâp. ¹⁰ Lohimbî yawuyenŋe den tâŋât yakât nâŋgâŋetâ yahatmu den kakŋan sahaŋgiŋetâ Kiristohât lohimbîŋe hionakmaiŋetâ kuyiŋgiuwat. Kuyiŋgirâ ki nâŋgâhihinomai otmuâmâ âlâkuâk kuyiŋgiuwat. Yâhâ ândâpyenŋe kârikŋe otmu yawuâk otmâ yâhânomai yanâmâ Kiristohât lohimbî ekyongorâ betyongonŋetâ mannomai. ¹¹ Lohimbî yawuyenŋe Kiristohât den tâpikgum otmâ hilipgum

manñetâ Anitâñe yekmu bâlemu hiliwahonomaihât pat mansai.

Den bâñe sâop.

¹² Nâñe kapi yu pilâm Nikopoli kapiân ari to yambu pesuk sâek sâm mambotbom. Yakât otmâ gâñeâmâ Kirit pilâm Nikopoli kapiân in yawu takarâ penangiakdom. Yakât nâñgâm bukunenñe âlâ hâñgângumune taka gâhât gewâk mem tatbuap. Yâhâ Atema me Tikiko hâñgângumune takawuap yakât ki nâñgâm heñgeñguan. ¹³ Otmu bukuyâhâtnenñe yâhâp, kutyetñe Sena yet Apolo sâm, yâkñe Kirit yenğâlen kapi titipâ tatmâ arap yan takaromawot. Yâhâ Senañe âi yuwu mem manmap. Lohimbi âlâ me âlâñe otmâ hilipguai sâm tembe lâñe meyekmâ den âiân katyekñetâ kinmai. Yañe topyene sâm teteakñetâ Senañe tânyongomu den sâm hâreyiñgimai. Aiop, gâhâlen takaromawot yan mâtâp meyitgiwuatgât nañgan. ¹⁴ Gâ gikiâk mâtâp meyitgiwuatgât ki yan. Kiristohât lohimbî ekyongorâ orotmeme âlepñeâk otmâ lohimbî umburuk mansai yawuya buku otyiñgim tânyongonomai. Yakât nâñgâm Sena yet Apolo yetgât mâtâp meyitginomaihât nañgan.

¹⁵ Nâ orop nep tânahom mansain orowâk nâñgâhîhiain. Otmu Kiristohât lohimbî ya gurâ nâñgâyîñgiain ya ekyongowuat. Anitâñe yen orop tatmâ tihityene otmu manñetgât nañgan.

Nâ âwâhe,
Paulo

Pilemon Pauloŋe Pilemongât ekap kulemgum katbaŋgiop.

O bukune Pilemon,

¹ Nâmâ Paulo. Nâŋe Kiristohâlen biwinaŋe kepeim yâkât den pat âlepŋe lohimbi ekyongoman. Yawu otmune yakât lok nombotŋaŋe menekmâ pâi emetŋan katneketâ manmâ gan. Otmu bukunenŋe âlâ, Timoteo, yâk orop biwinetŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu tânahomait.

Emelâk gâ orowâk Kiristohât âi mem gawin. ² Yakât otmâ gâ otmu imbihe Apia, yetgât nâŋgâyitgiait. Otmu lok âlâ, kutŋe Arikipo, yâhâmâ hep berone kunlipyene yengât tem lâuyiŋim manmai dop yawuâk Kiristohât tem lâuwaŋim mansap yâkât gurâ nâŋgawaŋgiait. Otmu lohimbi nombotŋe gâhât emelan menduhuakmâ Anitâ yet Kiristo yetgât den alahum mepaeyelekmai yen hârok yengât nâŋgâm ekap yu kulemgum katyiŋgiait.

³ Awoŋnenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristo yâkŋe yetŋe engatyetŋeâk nâŋgâyiniŋim tihityeŋe otmutâ yengât biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe hikuakmâ konohâk otmâ sânduk sâm gaekgât ulitgum gamait.

Pilemonŋe Kiristohât lohimbi hoŋ bayiniŋim manop.

⁴⁻⁵ Gâŋe Kiristohâlen biwihane tiŋâk kepeim tem lâuwaŋim ikŋe lohimbi hoŋ bayiniŋim gamat yakât den pat sâŋetâ nâŋgâwan. Yakât nâŋgâm Anitâ ulitguman yan gâhât nâŋgâm mepa saŋgan otbaŋgiman. ⁶ Kiristo orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu manmunŋe manman âlepŋahât bulâŋe âlâlâ teteningimap. Topŋe katmâ yâkâlen biwinenŋe katbin yan manman âlepŋahât bulâŋe teteningiop yakât topŋe tipŋe nâŋgâwin. Yâhâ gâ orop Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeim manmâ yâhânom yan manman âlepŋahât bulâŋe teteningimap yakât topŋe nâŋgâm heŋgeŋgunomgât Anitâ ulitguman. ⁷ Bukune, gâŋe Anitâhât lohimbi yengât nâŋgâyiniŋim biwiyene mem hewewen tuhum gat yakât den pat sâŋetâ nâŋgâmune biwine hewewen otmu herone nâŋgâm mansan.

Pilemonŋe Onesimo mem buku tuhuâkgât Pauloŋe ekuop.

⁸⁻⁹ Gâhât den pat ya nâŋgâmune âilonŋo otmâp. Yakât otmâ yuwu sâmunne nâŋgâ. Yesu Kiristo ikŋak menekmâ aposolo sâm âi nihimu yâkâlen biwinaŋe kepeim tem lâuwaŋim gan. Yakât otmâ menekmâ pâi emetŋan katneketâ mansan. Otmu Kiristohât sâtgât otmâ hoŋ bawaniŋim gan. Yakât otmâ den

sâm gihiwomgât dop tap. ¹⁰⁻¹¹ Yawu gârâmâ nângâhihiman yakât den lohotjan yuwu ekgohomune nângâ. Emelâk lok âlâ, kutje Onesimo, yâkne gâ hoj bahihim manmâ yâhâwuapgât Roma lok kunje âlâne nep sâm wanop. Yâhâ yâkne hoj bahihim manmâ manmâ otmâ hilipguop. Otmâ hilipguop yakât matje nihimap sâm yâkne gâ pilâhekmâ wanja mem Roma kapi yuân takaop. Yawu gârâmâ sâp âlâen nâne Kiristohât den pat âlepje ekumune nângâmu bulâne otmu yâkâlen biwiñe kalop. Yawu otmâ baralipyenaje âwâ mâmâlipyene tânyongonjetâ mansai yakât dopjeâk yâkne tânnohomu mansait.

¹²⁻¹⁴ Yakât otmâ nâne nângâwanjimune nine nanne kambiamne yawu oap. Nâne Kiristohât den pat âlepje lohimbi ekyongomune nângâmaihât mem pâi emetjan katneketâ manmâ gan. Yawu gârâmâ gâne taka tânnohowuatgât dop ki tap. Yakât otmâ gâne nângârâ Onesimoje nâ orowâk tatmâ tânnohowuapgât nanjan. Yawu gârâmâ ki ekgohomune nângârâek tânnohowuapgât ki nanjan. Yâhâ nâne alit-mune orowâk tatmâ tânnohowuap yamâ gâne nâhâitje ikne engatjeâk otmap yawu nângânihiwuat. Yawu nângânihimatgât nâne hângângumune gâhâlen taka hoj bahihiwuap. Gâhâlen taka hoj bahihim manbuap me pilârâ ikne nângân nângân watmâ manbuap yamâ gikak nângâwuat dopjan otbuat.

¹⁵ Emelâk pilâhekmâ nâhâlen takamu Kiristohât den pat âlepje ekumune yâkâlen biwiñaje kepeim mansap. Yakât otmâ sâp kâlep ki otmuâk nâne hângângumune gâhâlen âwurem taka nep ya biwiñaje tiñâk mem hoj bahihim manbuap. Topje yawuhât mon pilâhekmâ nâhâlen takaop. ¹⁶ Emelâk ki pilâhekmâ nâhâlen takaop yan yâkne gâhât hoj bawa konok manop. Yâhâ sâp yiwerenje Kiristohâlen biwiñaje kepeim mansap. Yakât otmâ hângângumune gâhâlen taka hoj bahihim manbuap. Gâne Onesimo orop Kiristohâlen biwiyetñaje kepeim manmutâ yelekmu dop konohâk otbuap. Yakât nângâm lohotjan otbanjiwuat. Nâne dondâ nângâwanjian. Otmu gâhâlen âwurem takawuap yan gâku yawuâk nângâwanjiwuat.

¹⁷ Gâne nâ orop biwinetñaje kepeiakmâ konohâk otmu Kiristohât lohimbi hoj bayiñimait. Yawu otmâ gâhâlen takamune enjakmâ herone nannganim parahuakdomgât nanjan. Yawu gârâmâ yakât mâtâpne ki tetenihiap. Yakât otmâ Onesimo hângângumune gâhâlen takamu buku otbanjiwuatgât nanjan. ¹⁸ Yâhâ emelâk wuân me wuân gâhât otmâ hilipguop me wuân me wuân wanjâ matje ki gihiop. Yakât gâne eknohorâ nâne matje gâ kâpekgihiwom. ¹⁹ Den yan yu nângâm engat yâhâp otmatgât lok pepa kulemgwap yu eku-

mune kiripi nihimu ninak kulemguan yu ekbuat. “Nâ Paulo, nâŋe Onesimohât tosa yakât matŋe gâ kâpekgihiwom.” Yawu gârâmâ yuwu sâmunne nâŋgâ. Nâ ninahâk Kiristohât den pat âlepŋe ekgohomune nâŋgârâ bulâŋe otmu yâkâlen biwihe kalon. Yawu otdâ Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuhihimu mansat. Buku, yakât matŋe nihi sâm ki ulitgohoman. ²⁰ Gâŋe nâ orop biwinetŋe kepeiakmâ konohâk otmu Kiristo hoŋ bawanŋimait. Yakât otmâ den ekgohoan yu nâŋgâm bukunetŋe gâhâlen takamu buku otbanŋiwuat. Yawu otbuat yan biwine hewewen otmu heronŋe nâŋgâwom.

²¹ Otmu den kulemgum katgihian yu ekmâ nâŋgârâ tepge hewewen otmu buku otbanŋiwuat. Yakât nâŋgâm enŋat yâhâp ki oan.

²² Otmu den âlâ yuwu sâmunne nâŋgâ. Roma yenŋât lok kunyenŋe tembe lâulipŋe ekyongomu yâkŋe holaŋnekŋetâ yenŋâlen takamune enaknongât yeŋe Anitâ ulitgum manmai. Yeŋe Anitâ ulitgumai ya nâŋgâm Roma yenŋât biwiyenŋan kionŋmu holaŋnekŋetâ yenŋâlen takawomgât biwine mem mansan. Yakât otmâ emet henŋenŋunetâ tatmu yan taka imbomgât nanŋan.

Den bâiŋe sâop.

²³ Bukunetŋe âlâ, kutŋe Eparara, yâkŋe Yesu Kiristohât den pat âlepŋe ya lohimbi ekyongop. Yakât otmâ mem pâi emetŋan katŋetâ orowâk tatmâ gait. Yâkŋe nâŋgâyinŋiap.

²⁴ Otmu bukulipnenŋe nombotŋe Kiristohât den pat âlepŋe ya Roma kapi ambolipŋe kâsikum yinŋim mansai ya yenŋât kutyenŋeâmâ yuwu. Mareko, Aristako, Dema, Luka. Yâkŋe gurâ nâŋgâyinŋiai.

²⁵ Kutdânenŋe, Yesu Kiristo, tihitnenŋe otmapŋe biwi nâŋgân nâŋgânnenŋe mem kepeimu konohâk manmâ yâhânom. Ya bonŋanâk.

Nâ bukuhe,
Paulo.

Hewuraio

Anitâ yet Yesu yetgât dopyetņe konohâk oap.

¹⁻² Yura lohimbi, Anitâ nanņahât topņe ekyongomune nâņgâņet. Anġoân topņe katmâ tâmbâlipnennņe ikņe topņe nâņgâm henġenġuņetġât Anitâņe ikņe den poropeteliņņe yeņġât biwiyeņan kalop. Biwiyeņan katmu yâkņe lohimbi ekyongonġetâ nâņġâwi. Poropeteliņņe den sâwi yakât bulâņe yamâ Anitâņe nanņe hâņġâņgumu ġiop. Otmu nanņahât topņe yamâ yuwu. Embâņâmbâek hân himbim ki kândikyotġop yapâek Anitâņe nanņe ombe bisine orop biwiyetņe konohâk otmâ hân himbim pitu me senņe âlâlâ topņe topņe kândikuowot. Otmu senņe âlâlâ kândikuowot ya nanņe galemġuâk sâm Âwâņe sâm waņop. Yawu ġârâmâ nanņe kârikņe otmâ hân himbim me senņe âlâlâ topņe topņe ya hohem tatmap. Otmu tatmâ yâhâwiop. ³ Otmu âwâ nan yâk yetġât topyetņe yamâ dop konohâk oap. Yakât dop kum sâmune nâņġâņet. Sikopņe pilâm denġânân hâumu ġilenġ belen sâmap dop yawuâk Anitâhât towatņe Yesuhâlen tetemu ekbin. Otmu Âwâņe nanņahât nâņġâm nen umam sâningiâġġât nanņe hânân yuân ġe nengât tosanenņahât matņe mem muop. Mumu hanguwi yamâ lohimbiņe yâkât nâņġâņetâ yahalâġġât âwâņe Anitâ manman amboņe mumuņambâ mem yahalop. Yahatmâ himbimân yâhâmu âwâņe Anitâ orop tawot.

Anitâ nanņe anġelo kerek yeņġât kunyeņe tatmap.

⁴ Anitâņe nanņe orop dop konohâk tawot yâkât nâņġâmu yahalop. Yawu otbaņġim anġelo yamâ yâkât amutġen katyehop. Yakât topņe yuwu. ⁵ Emelâhâmâ Anitâņe den yuwu sâm nanņe ekuop ya poropete âlâņe kulemġuop.

“ġâmâ nâhât nanne ombe bisine. Yawu ġârâmâ yiwereņe yu yakât topņe sâm teterâ lohimbi kerekņe ekmâ nâņġâņet sâm katġeksan.”

Yawu sâm ekuop. Otmu torokatmâ sâop.

“Nine nanne kambiamne”. Otmu yâku yawuâk “Awoņne” sâop.

Anitâņe den sâmu kulemġuop yamâ anġelo yeņġât ki sâop. Yesuhât nâņġâm sâmu kulemġuop.

⁶ Anitâhât nanņe himbimânâk tatmâ irak hâņġâņgumu hânân ġewe sâm olop. Sâp yan Anitâņe ikņe nanņahât anġeloliņņe nâņġâņetâ yahatmu haonmâ ârândân mepaenġġât den ekyongop. Yawu otmu anġeloliņņe yâkât nâņġâņetâ yahalop. Otmu Anitâ nanņe anġelo kerek yeņġât

kunyeŋe tatmap. ⁷⁻⁸ Otmu aŋelo yeŋgât topyeŋe yakât Anitâŋe yuwu sâŋ tetemu lok âlâŋe kulempuop.

“Nâŋe aŋelolipne hâŋgânyongomune yâkŋe in yawu laune lâŋmai. Otmu biatŋet sâŋmune gurâ biatnomaihât dop tap.”

Yawu sâop. Yâhâ ikŋe nanŋe tiŋâk yakârâmâ yuwu sâŋ tetemu lok âlâŋe kulempuop.

“O, Pato gikak lohimbilipge hilâm ârândâŋâk tihityeŋe otmâ yâhâmbisâŋgât dop tap. Yâhâ yu me ya otmâ tâpikguuwatgât dop âlâ ki tap. Âilonŋoâk tatmâ yâhâmbisân.

⁹ Otmu orotmeme bâleŋe otŋetâ yakât nâŋgârâ bâlemap. Yâhâ orotmeme âlepŋe otŋetâ yanâmâ yakât nâŋgârâ ârândâŋ otmap. Yawu gârâmâ gâŋe otmat yakât nâ Anitâ patohaŋe yakât nâŋgâmune ârândâŋ oap. Yakât otmâ gâ hâŋgâŋohomune ge lohimbilip komotŋe komotŋe yeŋgât galem pato manbuat. Yawu manmâ mem dâiyekdâ gike orowâk heronŋe kakŋan manmâ yâhâmbisâi.”

¹⁰ Otmu den âlâ yuwu sâop.

“Pato, aŋgoânâk gâŋe hân himbim pitu me senŋe âlâlâ ya topŋe katmâ tuhuon.

¹¹⁻¹² Yawu gârâmâ senŋe âlâlâ topŋe topŋe tuhuon yamâ hâmbâi gulip otbuap. Pet sâŋgum mem haŋgalakmâ mansai yamâ hâreakmâ tâtuk sâwuap yakât dopŋeâk hân himbim yamâ hâmbâi gulip otmâ metewuap. Yâhâ gâŋeâmâ embâŋâmbâek tatmâ gaonŋak tatmâ gamat. Otmu yawuâk tatmâ yâhâmbisân. Otmu itâ hambuŋe me pet hâŋgiŋe yawuya pilâŋetâ tatmâ tâtuk sâmu âiŋe memai yakât dopŋeâk gâŋe sârâ hân himbim gulip otbuap. Gulip otmu yanâmâ yâhâpŋe sârâ âiŋe tetewuap.”

Yawu sâŋ ekuop. ¹³ Otmu Anitâŋe sâp âlâen yuwu sâŋ ekuop.

“Gâŋe nâhât hahit mem kinmâ yan kasalipge mem ge katyekbuat.”

Yawu sâop. Den ya nanŋe ekuop. Aŋelolipŋe ki ekyongop.

¹⁴ Aŋelo yeŋgârâmâ Anitâŋe yuwu sâop. “Nâŋe hâŋgânyongomune hoŋ banihinomai. Hoŋ banihim gemâmâ nâhât komolipne yeŋgât nâŋgâm manman kârikŋahât pat kuyiŋgiwan ya yeŋgât tihityeŋe otnomai.” Yawu sâŋ hâŋgânyongomu gewi. Yawu gârâmâ Anitâ ikŋe nanŋe yâkŋeâmâ kerek yeŋgât kunyeŋe tatmap.

2

Anitâŋe nanŋe hâŋgâŋumu kuwiknenehâkgât giop.

¹Yakât otmâmâ nanŋe hânŋângumu ge hohetnennjan manmâ gaop. Manmâ den sâop ya nânŋâmunnŋe bulânŋe otmu biwinennjan katmâ lâum mannom. Ki lohotŋe otmâ pilânôm.

²Emelâk topŋe katmâ Anitânŋe aŋelolipŋe hânŋânyongomu tâmbâlipnennŋe yengâlen ge den ya sâm tetem ekyongowi. Den ekyongowi yakât bulânŋe teteop. Yâhâ lohimbi nombotŋaŋe den ya nânŋâŋetâ gemu bet pilâwi yamâ Anitânŋe in yawu yakât matŋe yinŋiop.

³⁻⁴Yawu gârâmâ sâp yiwerenŋe yuâmâ Anitânŋe ikŋe nanŋe hânŋângumu mem kuwiknenekbe sâm giop. Mem kuwiknenekbe sâm gem ikŋe den pat bulânŋe ya teteâkgât Yesu Kutdânenŋe ikŋahâk den ya sâm tetem eknongop. Eknongomâmâ Anitânŋe ikŋe nanŋahât den yakât bulânŋe lâuwuap yawu sâm kulem ki orotŋe otminiop. Otmu ikŋe engatŋeâk otmâ Wâtgât mâmâŋahât Heak hânŋângumu yâkât komolân gem heŋgemnongom mâmânŋe otningimu yakât bulânŋe tetemu mewin. Otmu aŋgoân Anitânŋe otbaŋgiwi yakât matŋe yinŋiop. Umatŋe yawuya teteningimap sâm yakât Anitâhât nanŋe bulânŋe yawu sâm ya nânŋâm biwinennjaŋe mem yâhânôm. Ki lohotŋe otmâ pilânôm.

Yesuŋe dâinenekmâ manman kârikŋan katnenekmu manmâ yâhânôm.

⁵Otmu lok nennahât sâwe. Anitâhât aŋelolipŋaŋe lohimbi nengât kunnenŋe mannomaihât yâkŋe ki ekyongop. Bia. Nanŋaŋe lohimbi nengât kunnenŋe pato otmâ tihitnennŋe galem otbisâpgât sâm kalop. ⁶Yawu gârâmâ Anitânŋe yakât sâm lok âlâhât nânŋân nânŋânŋan den yuwu katmu kulemguop.

“O, Anitâ, gâhât nânŋâmunnŋe yahatmap. Nenâmâ lohimbi tâŋât. Yamâ gâŋe gâmâ nengât tepge nânŋâm kunnenŋe tatmâ gamat ya nânŋâmunnŋe bimbi oap.

⁷Otmu nenŋe aŋelo yengât amutgen sâp tâlâwâk manmain. Yâhâ wahap topŋe topŋe kalon ya yengât galemyenŋe otmâ mannom sâm yakât pat kuningion.

⁸Yawu sâm pat kuningion yakât bulânŋe nengât nânŋâŋetâ yahatbuapgât mem katnenekdâ ya galemyongom yâhânôm.”

Den yawu tap. Yawu gârâmâ yakât bonŋe hâmbâi tetewuap. Sâp yiwerenŋe yu nenŋe wahap topŋe topŋe yakât galem ki otmâ mansain. ⁹Yawu gârâmâ nenŋe aŋelo yengât amutgen mansain dop yawuâk Anitânŋe ikŋe engatŋeâk otmâ Yesuŋe buku otningiâkgât hânŋângumu himbimâmbâ ge lok olop. Lok otmâ hânân manop sâp yanâmâ aŋelo yengât amutgen manop. Yawu manmâ nengât sâm hâhiwin nânŋâm muop. Mumu yanâmâ Âwânjaŋe ekmâ, “Nanne kambiamne,” sâm

yan lohimbine yâkât nângânetâ yahalâkgât mumujambâ mem yahalop. Mem yahatmâ manman kârikne yakât amboŋe sâm katmu nengât kunnenŋe otmâ tatmap. ¹⁰ Otmu âwâŋe Anitâŋe emelâk embânân wahap topŋe topŋe kalop ya mem hohem talâk sâm nanŋe âi waŋop. Âi waŋop ya kerek tuhum meteop. Ya nângâmu ârândânŋ otmu yakât otmâmâ nenŋe mum hiliwahonomgât dop ki tap. Yâkŋe dâinenekmâ manman kârikŋan katnenekmu manmâ yâhânôm.

¹¹ Bukulipne, bulâŋanâk Anitâŋe nanŋe hâŋgângumu ge tosa barak manop. Yawu manmâ gam nengât tosanenŋe pilâningimu âwâŋe Anitâŋe nine nanne baratne koko salek sâm menenekmu mansain. Otmu Yesuŋe gurâ nengât yawuâk imi garilipne sâmap. ¹² Yakât bulâŋe tetewuapgât nângâm Yesuŋe âwâŋe yuwu sâm ekuop.

“O, Anitâ, imi garilipnaŋe nâhâlen torokatmâ mansai ya gâhât topge sâm tetem ekyongowom. Otmu kiki menŋihimune nâhâlen torokatŋetâ orowâk mepaeheknom.”

Yawu sâm ekuop. ¹³ Otmu âlâmâ yuwu sâop.

“Nâŋe Anitâhâlen biwinaŋe kepeiman.”

Otmu âlâmâ yuwu sâop.

“Lohimbine Anitâhâlen biwiyenaŋe kepeimai yâk yekmâ nine nan baralipne sâwuap. Otmu nâmâ yâk yengât kunyene sâm katnekmu ya galempongomune orowâk mansain.”

Yawu sâop.

¹⁴ Otmu lohimbi nenŋeâmâ hânân yuân mansain yakât otmâ Anitâŋe ikne nanŋe bulâŋe Yesu himbimâmbâ hâŋgângumu ge lohimbi nengât toсахât otmâ muop. Otmu Anitâŋe mumujambâ mem yahalop yan Satan Mumuhât Amboŋe ya mem ge kalop. ¹⁵ Yawu gârâmâ nenâmâ mumuhât pat otmâ mansain nângâm gorâ kakŋan manmâ gawin. Otmu yawuâk torokatmâ ki mannehât Yesuŋe manman kârikŋahât mâtâp mem teteningiop. ¹⁶ Otmu Anitâŋe anelolipŋe yengât nângâm Yesu ki hâŋgânguop. Yâhâmâ nengât sâm yâk hâŋgângumu giop. Otmu tâmbânenŋe Awarahamŋe Anitâhâlen biwinaŋe kepeim manop nengu yawuâk kepeim manbin. Yakât otmâ tihitnenŋe otbe sâm giop. ¹⁷ Otmu Anitâŋe wawaenenekmâ tosanenŋe pilâningiwe sâm âi sâm waŋop. Âi sâm waŋop ya mem ârândânŋ olâkgât himbimâmbâ ge lok otmâ manop. Otmu sâp yan lohimbi nengât biwi nângân nângânnenŋe ya mem manop. ¹⁸ Otmu nenŋe lohotŋe otnehât Satanŋe perâkŋe topŋe topŋe kâitnongomap yawuâk angoân yâk kâitguop. Kâitgumu ki lohotŋe otmu pilâm ba ariop. Yawu gârâmâ nenŋe lohotŋe otnehât Satanŋe kâitnongomap yan

Yesuŋe māmāŋe otningimu yâkât wâtŋan kinmunŋe mem ge katnenekbe sām pāpgumap.

3

Yesuŋe Mosehât kunŋe tatmap.

¹ Bukulipne, yuwu sāmune nāŋgāŋet. Anitāŋe nanŋe Yesu hāŋgāngumu hānān yu giop. Otmu Anitāŋe mem dāinenekmu Yesuhālen biwi nāŋgān nāŋgānnenŋaŋe kepeim konohāk otmā mansain. Yakât otmā yâkŋe mâtâp mem kulet sāningim âwāŋe Anitāhālen âwurem yâhâ tatmā nengât sām âwāŋe ulitgumap. ² Otmu Moseŋe Isirae lohimbi yengât galem pato man sām Anitāŋe âi waŋop. Âi waŋop ya biwiŋaŋe mem tuhum manmā gaop. Yakât dopŋeāk Yesuŋe nengât kunnenŋe otmā manbuapgât Anitāŋe âi sām waŋop ya tem lâuwangim manop. ³ Yawu gârâmâ Mose otmu Yesu yetgât topyetŋe ikŋiāk ikŋiāk tap yakât nāŋgāŋetâ keterahâkgât den âlāen hāum sāmune nāŋgāŋet. Lok âlāŋe emet pato ikŋiāk tuhumu bukulipŋaŋe ekŋetâ âlepŋe nandoroŋe otmu yâkât nāŋgāŋetâ yahatmu mepaemai. Yakât dopŋeāk Yesuhât komolipŋe, emelāk Mose otmu tâmbâlipnenŋe manmā gawi, otmu âun nen yu mansain, otmu hāmbâi lohimbi tetem mannomai nen kerek ikŋak menenekmā kunnenŋe tatbuap. Yawu tatmu nenŋe yâkât nāŋgāmunŋe yahatmu mepaem yâhâmbisâin. ⁴ Yawu gârâmâ den âlāen hāum yuwu sâwe. Emet yaŋe ikŋak in ki gam yâhâ kinmap. Nenŋe kât, nak me senŋe âlâlâ yaŋe mem emet tuhumain. Dop yawuâk Anitāŋe yu ya topŋe topŋe kalop. Nenŋe ya ekmā yanâmâ Anitāhât bāt tosa sām ekmā nāŋgāmain. ⁵ Otmu Mose yâhâmâ Anitāhât den lâum hoŋ bawaŋim manop. Hoŋ bawaŋim manmā yu me ya gâmâlâk tetewuap yakât sām tetem Isirae lohimbi ekyongom manop. ⁶ Yâhâ Yesu Anitāhât nanŋaŋe nen hârok nengât kunnenŋe tatmā tihitnenŋe otmap. Otmu yâkŋak Mosehât gurâ kunŋe tatmap. Otmu Anitāŋe Yesuhât pat kuningiop ya mene sām Yesuhālen biwinenŋaŋe kepeim mannom otmuâmâ pat yakât bulāŋe ningimu mem Yesu orop tatmā yâhâmbisâin.

Tâmbâlipnenŋaŋe manman sânduhân ki yâhâwi.

⁷ Yawuhât Anitāŋe Wâtgât māmāŋahât Heak hāŋgāngumu ge lok âlâ ekumu den yuwu kulemguop.

⁸⁻¹¹ “Anŋoân yambu 40 yakât biwiŋan, tâmbâlipyenŋaŋe lok ki manmaiângen ari manmā kunyeŋe kârikŋe otmu nâhât den kum manbi. Yawu otŋetâ yâk yengât senyeŋe hâreahâkgât kulem topŋe topŋe memune ekbi. Kulem yawu memune ekmâ nâhât topne nāŋgâwi yamâ biwiyeŋaŋe pâlâmŋe otmu manbi. Otmu nâhât

den ya nângâm bet pilâm iliwetmâ manmâ gawi. Tâmbâlipyenjaŋe manman sânduhân ari mannomaihât nângâm, nâŋe Awarahamgât pat kuwaŋgiwan. Yamâ nâŋe den ekyongowan ya ki lâuiwi. Yakât otmâ kuk otyiŋgim tâmbâlipyenjaŋe nâhâlen torokatmâ manman sânduhân ki mannomaihât sâŋ hâreyiŋgiwan. Yawu otyiŋgimune hâhiwin kakŋan manminiwi. Yeŋe sâp yiwerenje yuâmâ yakât nângâm nâhât den tem lâunihim biwiyenje ki pâlâmŋe otmu mannomai. Yawu mannomai otmuâmâ nâhâlen torokatmâ manman sânduhân mannomai.” Yawu sâop.

¹² Bukulipne, yeŋe den yu sâlikum topŋe nângâm heŋgeŋgunomai. Yen yawuâk biwiyenje orotok sâmu yan manman amboŋe Anitâ ya pilâŋetâ biwiyenje bâlemapgât yen galemahom mannomai. ¹³ Otmu biwiyenje pâlâmŋe otmapgât orotmemeyenje bâlenje bet pilâm Anitâhât den tem lâum haonmâ ârândâŋ bukulipyenje orop mem hewewenju tuhuakmâ tânahom mannomai. ¹⁴ Yeŋe biwiyenje Kiristohâlen katŋetâ kârikŋeâk kinmâ gaop yawuâk kinmu manmâ yâhânomai. Yawu manŋetâ yanâmâ Kiristonje manman kârikŋan mem katyekmu yâk orop tatmâ yâhâmbisâi. ¹⁵ Bukulipyenje orop mem hewewenju tuhuakmâ Anitâŋe den sâmu kulemguop ya nângâm mem mete tuhunomai. Den ya yawu tap.

“Tâmbâlipyenjaŋe lok ki manmaiâŋgen ari manmâ kunyenje kârikŋe otmâ nâhât den kum manbi. Yawu otmâ biwiyenjaŋe pâlâmŋe otmu manbi. Yakât otmâ tâmbâlipyenjaŋe manman sânduhân ki mannomaihât sâŋ hâreyiŋgiwan. Yeŋe yakât nângâm nâhât den tem lâunihim biwiyenje ki pâlâmŋe otmu mannomai.”

Den kulemguop ya yawu tap.

¹⁶ Yakât yuwu sâmune nângâŋet. Lohimbi girawuyenjaŋe Anitâhât den nângâwi yamâ biwiyenjaŋe pâlâmŋe otmu manbi? Yamâ Isirae lohimbi Mosenje angoân dâiyekmu Aihita hân pilâm lok ki manmaiâŋgen ari manbi ya. ¹⁷⁻¹⁸ Otmu Anitâŋe lohimbi girawuya yenŋât yuwu sâŋ hâreyiŋgiop?

“Nâŋe kuk otyiŋgimune nâhâlen ki torokatmâ manman sânduhân mannomai.”

Yawu sâŋ hâreyiŋgiop yamâ lohimbi girawuya yenŋât sâop? Yamâ yuwuhât sâop. Tâmbâlipnennjaŋe lok ki manmaiâŋgen ari manŋetâ yambu 40 pesuk sâop. Lok ki manmaiâŋgen manbi yan Anitâhât den nângâŋetâ gemu bet pilâwi yakât tosaŋe meyekmu hiliwahom hâmeyeŋe gulip olop. ¹⁹ Yakât topŋe yamâ yuwu nanŋain. Nengât tâmbâlipnennjaŋe Anitâhâlen biwi nângân nângânyenjaŋe ki kepeim manbi. Topŋe yakât otmâ Anitâŋe kuk otyiŋgimu manman sânduhân ki

manmâ gawi. Yawu gârâmâ yeje tâmbâlipnenñaje otbi yawuâk otmaihât biwiyenje galemahom henjenjum manmâ yâhânomai.

4

Anitâje mem manman sânduhân katnenekbuapgât mâtâp tap.

¹ Anitâje biwinenñe mem huruñ pilâmu sânduhânâk manmâ yâhânôm yakât sâm kalop. Yakât otmâ Anitâ nenekmu ki ârândân otmapgât biwinenñe galemahom denñe biwinenñan katmâ tiñâk lâum manmâ yâhânôm. ² Emelâhâmâ tâmbâlipnenñaje Anitâhât den pat âlepñe ya nângâwi yamâ yâkâlen biwi nângân nângânyenñaje ki kepeim manbi. Yakât otmâ yâkñe tatmap yan ki mem dâiyekmu yâhâwi. Yan ki yâhâwi yamâ biwiyenñaje ki huruñ sâmu tatmâ yâhâwi. Nen gurâ yawuâk Anitâhât den pat âlepñe ya nângâwin. Yawu gârâmâ tâmbâlipnenñaje otñetâ bâleop yawu otmaingât biwi nângân nângânnenñaje Anitâhâlenâk kepeim launje lâuwangim mannom. ³⁻⁴ Yawu gârâmâ nenâmâ yâkâlenâk biwi nângân nângânnenñaje kepeim mansain. Yawu manmâ yâhâmunñe biwinenñe sânduk sâwuap. Yâhâ tâmbâlipnenñeâmâ yawu ki otbi. Yakât otmâ Anitâje den sâm hâreyinjiop ya yuwu tap.

“Nâñe den ekyongowan ya ki lâuwi. Yakât otmâ nâhâlen torokatmâ manman sânduhân ki mannomaihât sâm hâreyinjiwan.”

Anitâje in tatmâ nângâmap yakât topñe teteâkgât lok âlâñe den yuwu kulemgup.

“Anitâje hân himbim kândikyotgom âliwahap topñe topñe katmâ arimu hilâm nombolân konok pesuk sâop. Yakât kakñanâmâ in tatmâ nângâop.”

Otmu manman sânduhân orowâk tatmâ nângâne sâm yakât Anitâje tâmbâlipnenñe dâiyehop. Dâiyekmuâmâ denñe nângâñetâ gemu betbangim yakât bulâñe ki mewi. ⁵ Yakât otmâ Anitâje den yuwu sâop.

“Nâñe den ekyongowan ya ki lâuwi. Yakât otmâ nâhâlen torokatmâ manman sânduhân ki mannomaihât sâm hâreyinjiwan.”

Anitâje yawu sâm hâreyinjiop. ⁶ Yâhâ tâmbâlipnenñaje den pat âlepñe ya nângâñetâ gemu ki lâuwi. Yakât otmâmâ manman sânduhân ki yâhâwi. Yâhâ nengâlen gâtñe âlâ me âlâñe manman sânduhân yâhâ Anitâ orop manmâ yâhânôm gât dop tap. Yawu gârâmâ nenñe yâkâlen biwi nângân nângânnenñaje kepeim den pat âlepñe ya nângâm lâum mannom yanâmâ hâmbâi Anitâje dâinenekmâ mannom sânduhân katnenekmu manmâ yâhâmbisâin. ⁷ Yakât bulâñe menomgât mâtâp tap

yakât topņe yuwu. Tâmbâlipnennņe manman sânduhân ki manbiņe hâhiwin kakņan manmâ gawi. Yâhâ yapâ torokatmâ lohimbî tetem gawiņe gurâ dop yawuâk manmâ gawi. Yâhâ tetem gaņetâ gaņetâ lok pato âlâ, kutņe Dawiti sâm, yâk teteop. Yawu gârâmâ Anitâņe Dawiti den yuwu ekumu kulemguop.

“Yeņe sâp yiwerenņe yuâmâ nâhât den tem lâunihim biwiyeņe ki pâlâmņe otmu mannomai.”

Dawitiņe yawu sâm ekyongop yamâ angoân tâmbâlipnennņe kunyeņe kârikņe otmâ Anitâhât den kuwi dop yawuâk otbi.

⁸ Otmu embânân angoân Anitâhât den kuwi yakât âlâ torokatmâ sâwe. Emelâk Mose mumu lok âlâ, kutņe Yosua, yâkņe Mosehât gewâkņan kinmâ tâmbâlipnennņe ya meyekmu hân âlâ, kutņe Kanan, yan ari manbi. Yâhâ Yosuaņe manop sâp yanâk manman sânduhân manņet sâm Anitâņe katyehop mâne yakât kakņan Dawiti manop sâp yan “manman sânduhân mannomai” ki sâm ekyongombâp. ⁹⁻¹⁰ Yawu gârâmâ sâp yiwerenņe yu nenņe manman sânduhân manmâ yâhâmbisâingât dop tap. Otmu embânân Anitâņe hân himbim kândikyotgom âliwahap topņe topņe kalop yakât kakņan in tatmâ nâņgâop. Dop yawuâk nengu manmâ yâhâmunņe Anitâņe sâop ya bulâņe tetemu yâkâlen torokatmunņe ikņe orop tatmâ nâņgânom. ¹¹ Yakât nâņgâm yâkâlen biwinennņe tiņâk kepeim manmâ yâhânom. Yawu otmunņe manman sânduhân katnenekmu ikņe orop tatmâ yâhâmbisâin.

Anitâhât denņe nâņgâmunņe biwinennņan hâumu topnennņe mem tetemap.

¹²⁻¹³ Bukulipne, Anitâņe sâmu den kulemguwi ya wonân dop sâwe. Nehemân hâum kinmâ sâwe. Nehemņe lok kambiamņan memap yakât dopņeâk Anitâhât denņe nâņgâmunņe biwinennņan hâum topnennņe mem tetemap. Otmu ikņe senņan misiņguraknomgât dop âlâ ki tap. Nenņe tetekņan kinmunņe biwi nâņgân nâņgânnennņe kerek ekmâ nâņgâmap. Ya ekmâ nâņgâmâmâ biwinennņahât topņe sâm tetewuap yakât biwi nâņgân nâņgânnennņe galemguakmâ denņe lâum mannom.

Yesuņe nengât sâm Anitâ ulitgumap.

¹⁴⁻¹⁵ Otmu nen Satanņe mem lohotņe tuhunenekbe sâm nengâlen âi memap. Yâhâ Yesuņe hânân ge manmâ gaop yan Satanņe yawuâk yâk mem lohotņe tuhuwe sâm nep miop. Yawu otmu ki otmâ tâpikguop. Yâkņe kârikņe manmâ Satan mem ge kalop. Yawu gârâmâ nenņe Kutdânenņe Yesu, Anitâ nanņahât denņe lâum mannom. Yawu otmâ manmunņe yâkņe Anitâ orop tatmâ âwâņe tepņe nâņgâningim umam sâningiâkgât ulitgumap. ¹⁶ Yawu gârâmâ Satanņe mem ge

katnenekbe sâm otbuawân lohotņe otmaingât Anitâ ulitgumunņe mâmâņe otningiwuap. Yâhâ otmunņe bâlewuap otmuâmâ ya sâm tetem ekum yâkâlen biwinenņane kepeimunņe kaok nâņgâningim tosanenņe pilâningiwuap.

5

Anitâņe tosayeņe pilâyingîâkgât hotom uwaņgiminiwi.

¹ Bukulipne, hotom uminiwi yeņgât kunņe manop yâkât topņe ekyongomune nâņgâņet. Anitâņe ikņe nâņgân nâņgânņe biwinenņan katmu lok âlâ nenņe hohetnenņambâ mem tetewin. Mem tetemunņe Anitâņe tosanenņe pilâningîâkgât lok yaņe yâkât senņan kinmâ hotom uminiop. ² Otmu lok ya orowâk Satanņe perâkņe topņe topņe kâitnongomu otmunņe bâlem gaop. Yakât otmâmâ nenņe Anitâhât den ya lâum hâum pâpguwin yan yâkņe tepņe nâņgâningim lohotņan otningiminio. ³ Yawu gârâmâ ikņe orotmeme bâleņe otmu nengât orotmemenenņe bâleņe yakât tosa Anitâņe pilâningîâkgât hotom uwaņgim manmâ gaop. ⁴ Yâhâ ikņe nâņgân nâņgânân âi ya ki miop. Anitâņe topņe katmâ lok âlâ, kutņe Aron, yaņe hotom uyiņgimu tosayeņe pilâyingîâkgât âi ya sâm waņop. Topņe kalop yapâek manmâ gawi yamâ hotom u u lok ya Anitâņe ikņahâk mem sâlipyongom âi ya yiņgim gaop.

Yesuņe nen sârerenenekmâ muop.

⁵ Otmu yawuâk Kiristone ikņe engatņeâk ki watmâ olop. Anitâņe âi ya sâm waņmâ hâņgâņgumu giop. Yâhâ emelâk ki giop yan Anitâņe den yuwu sâm ekuop ya lok âlâņe kulemguop. Den ya yuwu tap.

“Gâmâ nanne ombe bisine. Yawu gârâmâ yiwereņe yu yakât topņe sâm teterâ lohimbî kerekņe ya ekmâ nâņgâņet sâm yakât katgeksan.” Yawu sâop.

⁶ Yawu gârâmâ Anitâņe den âlâ yuwu sâm nanņe ekuop ya lok yaņe kulemguop.

“Anġoân lok âlâ, kutņe Melekiserek sâm, yâkņe lohimbî yeņgât tosayeņahât sâm hotom unihiwuapġât âi sâm waņmune mem gaop. Yawu gârâmâ ġaņe âi ya mem torokat sâm ġihimune tuhum yâhâwuat.” Yawu sâm nanņe ekuop.

⁷ Yawu otmâmâ Yesuņe huruņ huruņ manmâ âwâņahât tem lâuwawņim âi ya tuhum manop. Otmu âwâņaņe mu-muhât mâtâwâmbâ membuapġât dop tatbaņgiop ya nâņgâop. Yâkņe ya nâņgâm yâkâlen biwiņaņe kepeim yapâ menekbuap nâņgâm isem ulitguop. Otmu âwâņahâlen biwiņaņe kepeim manop yakât otmâ nâņgâwawņim mumuņambâ mem yahalop.

⁸ Yâhâ Yesuņe yuwu sâm ki ulitguop. “Nâmâ ġahât nange

bulâje mansan. Yakât otmâ umatje âlâlâ nâhâlen tetenihiwuap yamâ sârâ biatbuap,” yawu sâm ki ulitguop. Yawu gârâmâ sât gum manmâ âwâña je âi sâm waņop ya lâum lohotje ki olop. ⁹ Yawu otmâ âi ya biwiña je tiņâk mem manmu âwâña je ekmu ârândâņ olop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenña je kepeim tem lâuwaņ gim manmunje manman kârikņan katnenekbuapgât mâtâp teteop. ¹⁰ Anitâje emelâk Melekiserek âi sâm waņmu mem manop. Âi yawuâk ikje nanje tâņ tâņ ya waņmu mem yâhâwuap.

Nenjeâmâ lepat nâņgân nâņgânân ki watmâ mannom.

¹¹ Bukulipne, yuwu sâmunne nâņgâņet. Nâņe Yesuhât topje ya kerehâk sâm kusân mâ ekyongowe sâm oan. Yamâ nâņgân nâņgânyeje umatje oap yakât otmâ ihilâk ekyongomune nâņgâņetâ ki keterakbuap. ¹² Yâhâ den yan yuâmâ emelâk ekyongowin yamâ yeje nâņgâm heņgeņguwi mâne sâp yiwereje yu bukulipyen je kâsikum yingimbâi.

Yamâ yeje Yesuhât topje nâņgâm pâp guwi yakât nâņgâmune bâleap. Yakât otmâmâ lok âlâje yâhâpje den kâsikum yingiwuapgât dopje tap. Yeņgât topyen eâmâ yuwu. Yeņgât nâņgân nâņgân yamâ lepat nâņgân nâņgân. Lohimbi papato yeņgât nâņgân nâņgân yawuya nâņgâwi mâne den yan yukât topje âlepje nâņgâm metembâi.

Yawu gârâmâ topyen je teteâkgât den âlâen hâum sâmunne nâņgâņet. Leparâmâ sot nem âkâm yingimunje nemai. Yâhâ sot kândâkdâek ki nemai. Yeje Yesuhât komolân torokatbi yamâ ñaņa ya yeņgât dop oai. Yamâ girawu otmâmâ lepatje nem âkâm yingimunje nemai yawuâk nemai? Yakât yeje topje girawu otmâmâ Yesuhât topje ya topņambâek ki nâņgâm heņgeņguai? Yeje sot kândâkdâek nemai mâneâmâ Yesuhât topje ya nâņgâm heņgeņgumbâi. ¹³ Yamâ yeje lepalân manmâ orotmeme kiņgoņ me orotmeme âlepje yâhâp yâhâp ya ekmâmâ mem kiwilim topje nâņgân omaihât dop ki tap. Yamâ otmâ tâpikguai.

¹⁴ Otmu torokatmâ den âlâen hâum sâwe. Lepat yamâ gâmâlâk papato otņetâ sot kândâkdâek yingimunje nemai. Dop yawuâk lohimbi nombotña je nâņgân nâņgânyeje keterakmu Yesuhât topje ya ekmâ nâņgâm denje lâum manmâ gainje orotmeme âlepje me bâleje ya ekmâ kiwilim mansai. Lohimbi yawuya yeņgât nâņgân nâņgânyeje me manmanyen je ya ekmâ nâņgâmune âlepje nanje otmap.

6

Anitâje nenekmâ ârândâņ olâkgât biwinenje yâkâlen katmâ mannom.

¹ Yakât otmâ den yu yâhâpne ki ekyongowe. Anitâ nenekmu ârândâj olâkgât nenje orotmemenenje kinjon otbin ya bet pilâm sâam tetemâmâ yâkâlen biwi nângân nângânnenje katbin. Otmuâmâ yakât topne yâhâpne ki ekyongowe. ² Otmu âlâmâ yuwu. Toen mem katnenekbi yakât topne ki sâam ekyongowe. Me nenje kunyejan mem kuratgum mem kârikne tuhuyekbin, me mumuambâ yahatnom, me sâp patoen biwi nângân nângânnenjahât topne ekmâ iknjiâk iknjiâk matne ningiwuap yakât topne gurâ yâhâpne ki sâam ekyongowe. Emelâk nângâm metembâihât. ³ Otmu Anitâne biwiyene mem kusânâmâ mâmâne otnihimu yakât den âlâ ânje torokatmâ ekyongowehât nanjan. Yâhâ yiwerene yuâmâ den umatne tap yakât sâamune nângânet.

⁴⁻⁵ Lohimbi nombotjane Kiristohât den pat âlepne nângâwi yan yâkât topne nângâm henjengum biwiyene yâkâlen katjetâmâ himbingât pat kuyingimu mansai. Yawu otmâ Anitâne Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu ge biwiyenjan tatmâ mâmâne otyingimap. ⁶ Yawu gârâmâ yakât kakjan Kiristohât hâkân otmâ betgum manjetâ biwiyene pâlâmne otbuap. Otmu Anitâ nanjane nengât sâam muop yakât nângânetâ tâjât otbuap. Yawu nângâm manmâ yâhânomaije Parisaio Sarukaio yâkne sânetâ Yesu mem howanân kum kânângâwi yâk yengât dop otmâ yakât matne bâlene menomai. Nângân nângân yawuya nângâm manmâ yâhânomai yakât otmâ biwi nângân nângânyene yâkâlen yâhâpne katnomaihât dop âlâ ki tap.

⁷ Yakât nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâamune nângânet. Hân ambolipjane nep kâmetmâ pilânetâ iop. Imu yan gelâk gemu hân toje orop yapâ gâtjane hunsambe teteop. Otmu yapâ sot hâwurum um nem âlepjan manmâ gawi. Yakât dopneâk lohimbi nombotjane Anitâhât den ya nângâm biwiyenjan katmâ yâkât wâtjan kinjetâ yâkne mâmâne otyingimu orotmeme âlepneâk otmai. ⁸ Yâhâ âlâ torokatmâ sâawe. Nep ya kâmetmâ pilânetâ imu yan hewukjane lâum kurihimu languop yamâ orok sâop. Yakât dopneâk lohimbi nombotjane angoân biwiyene Kiristohâlen katmai. Yakât kakjan Anitâhât den ya nângânetâ tâjât otmu pilânetâ yâk yengâlen bulâne âlepne ki tetemap. Yâhâmâ orotmemeyene âlepne ya pilâm orotmeme bâlene otmâ manmai. Yawu otjetâ Anitâne nângâmu bâlemu hâhiwin kakjan mannomai sâam hemgât pat kuyingimu manmai.

⁹⁻¹⁰ Bukulipne, yuwu sâamune nângânet. Yene ki otmâ tâpikgum hiliwahonomai. Yawu gârâmâ Kiristohâlen biwiyenane kepeim manjet sâam biwinane hikum mansan. Yenâmâ Anitâhât tem lâum buku konok oranjim manmâ gai.

Yawu oai yamâ Anitâñe yekmu ârândân̄ oap. Yakât otmâmâ yengât nâñgâm biwiñe pâlâmñe ki otmâ pilâyekbuap. Biwiyeñe Kiristohâlen katbi yakât otmâ biwiyeñe orotok sâmapgât Anitâñe mâmâñe otyiñgiwuap. ¹¹ Yawu gârâmâ yeñe biwiyeñe Yesuhâlen ikñiâk ikñiâk katmâ denñe lâum orotmeme âlepñe otmâ manmâ gai. Yakât otmâ yawuâk torokatmâ manmâ yâhâñetgât nanñan. Yâkâlen biwiyeñeñe kepeim manmâ yâhânomai yanâmâ Anitâñe manman kârikñahât pat kuyiñgimu tap yakât bulâñe yingimu menomai. ¹² Yawu gârâmâ manman kârikñahât pat yakât bulâñe menom sâmbiwiyeñe ki orotok sâmu mannomaihât nanñan.

Yesuñe kulet sâmbiwiyeñe tiripnongop ya tâñ tâñâk watnom.

¹³ Biwiyeñe orotok sâmapgât yuwu sâmune nâñgâñet. Awonñenñe Anitâ yâhâmâ topñe âlâ. Lok me wuân me wuânñe Anitâhât kunñe manbuapgât dop bia. Yawuhât emelâk embânñe Anitâñe tâmbânennñe, kutñe Awaraham, yâkât nâñgâwanñim pat kuwanñiop sâp yan Anitâñe ikñe kutñe ahonakmâ den ya sâmbiwiyeñe tuhum yuwu ekuop.

¹⁴ “Gâhât biwihambâ kâu pato kândâkdânñe hurundun sânomai.” Yawu sâop.

¹⁵ Awarahamñe den ya nâñgâm biwi yâhâp ki otmâ manop yakât bulâñe miop. Otmu den sâop yakât bulâñe yamâ nen yiwerenñe tetem mansain yu. ¹⁶ Anitâñe ikñe kutñe ahonahop yakât topñe nâñgâñetâ keterahâkgât yuwu sâmune nâñgâñet. Nenñe “Wuân me wuân otnom” sâmain yan bukulpennñeñe nengât “lok paha” sâmahât yuwu sâmain. “Anitâhât senñan wuân me wuân otnom, yawu sâmunñeâmâ kârikñe otmap.” Yawu sâmain. Yawu sâmain yamâ yakât bulâñe ki otmâ yanâmâ Anitâñe yakât matñe umatñe ningiwuap nâñgâmain.

¹⁷ Yawu gârâmâ Anitâhât komolân gâtñe âlâ me âlâñe den sâmbiwiyeñe kalop ya nâñgâñetâ bonñe olâkgât nâñgâm ikñe kutñe ahonakmâ den ya sâmbiwiyeñe tuhuop. ¹⁸ Otmu Anitâñe den perâkñe sâmbiwiyeñe kâitnongowuapgât dop âlâ ki tap. Me biwi yâhâp otbuapgât dop gurâ ki tap. Yawuhât yâkâlen biwinenñeñe kepeim manmunñe tihitnenñe otmâ himbingât pat kuniñgiop yakât bulâñe ya bulâñanâk ningimu menom yakât ki gorâningimap. ¹⁹⁻²⁰ Yesu Âwânñe tihitnenñe otmâ manman kârikñan katnenekmu mannomgât yâkâlen arimu orowâk tatmawot. Orowâk tatmutâ emelâk Melekisereknñe Anitâñe lohimbî yengât tosayenñe pilâyingîâkgât sâmbiwiyeñe ulitguop dop yawuâk Yesuñe nengât sâmbiwiyeñe Âwânñe ulitgumap. Yakât nâñgâm yan engat yâhâp ki otmâ. Bulâñanâk himbingât pat kuniñgiop yakât bulâñe menom sâmbiwiyeñe hikuakmâ manmâ yâhânom.

7

Melekiserek yâkât topŋe

¹ Lok âlâ, kutŋe Melekiserek sâŋ, yâkât topŋe sâŋ tete-mune nâŋgâŋet. Melekiserek yâhâmâ kapi âlâ, kutŋe Salem, yapâ gâtŋe. Yâhâ lohimbine yu ya Anitâhât pat kuwaŋgiwi ya mem Melekiserek waŋbi. Kândikum emelâk kapam tetemu Awarahamŋe ikŋe kapam loklipŋe dâiyekmu ari kapi nombotŋe hawamgum tatbi yakât ambolipŋe yongom itit kiom bâleŋe tuhuyekmâ yâk yengât noniŋ bulimakao, lama, senŋe âlâlâ topŋe topŋe ya meyiŋgiwi. Meyiŋim purik sâŋ âwuremu Melekiserek orop mâtâwân enakmâ parahuakmâ Melekiserekŋe heronŋe otbaŋim yuwu sâŋ ekuop. “Anitâ kunneneŋe tatmapŋe mâmâŋe otgihimu lohimbine yengât kunyene manbuat.” Yawu sâŋ ekuop. ² Yawu sâŋ ekumu Awarahamŋe senŋe âlâlâ meyiŋgiwi ya nombotŋe mem hionmâ yakât sâsâŋambâ konok mem Anitâhât pat kuwaŋim Melekiserek waŋop.

Otmu kut Melekiserek yakât topŋe yuwu tap, “Manman âilonŋo lonŋo ambonŋe,” yawu. Otmu kapi kutŋe, yamâ Salem, yakât topŋe yuwu tap, “Biwi sânduk ambonŋe,” yawu. ³ Yâhâ Melekiserek ikŋe hep torehenlipŋe yengât kutyeŋe ki tap. Otmu sâp girawuyaen teteop me muop yakât topŋe gurâ yawuâk ki nanŋain. Yakât dopŋeâk Anitâhât nanŋe Yesu embâŋâmbâek tatmâ gaop. Otmu yawuâk tatmâ yâhâwuap. Yakât otmâ dopyetŋe konohâk oap. Nâŋgâmune yawu oap.

⁴ Melekiserek yamâ lok tâŋât bia. Awaraham yamâ Isirae nengât tâmbâhât lok kutdâ manop. Yâhâ kasalipŋe yongom senŋe âlâlâyeŋe meyiŋimâmâ nombotŋe mem hionmâ yakât sâsâŋambâ konok mem Melekiserek waŋop. Yawu gârâmâ yuwu sânom. Bulâŋanâk Melekiserekŋe Awarahamgât kunŋe manop. ⁵ Yawu gârâmâ yakât kakŋan Awarahamgât hâkuŋe lok âlâ manop, kutŋe Lewi sâŋ, yâkât komolân gâtŋeŋe Anitâhât hotom um manbi. Yâk yengât sâŋ Mosenŋe girem den yuwu kulemuop.

“Lewi senŋe hotom um manmâ yâhânomai. Otmu Isirae lohimbine nombotŋeŋe yu me ya yeŋe sâsâŋambâ konok mem Lewi sen yinŋinomai.” Yawu sâŋ kulemuop.

⁶ Yâhâ Melekiserek yamâ Awarahamgât komolân gâtŋe bia. Yakât otmâmâ Awarahamŋe senŋe âlâlâ mem Melekiserek waŋmu yâkŋe yuwu sâŋ ekuop. “Anitâŋe mâmâŋe otgihimu kunyene manbuat.” Yawu sâŋ ekuop. ⁷ Yakât otmâ topy-etŋe girawu nâŋgânom? Âlâŋe kunŋe manop? Melekiserek yâkŋe me, me Awaraham yâkŋe? Yakât yuwu sâwe. Awarahamŋe Anitâhât pat kuwaŋgiop ya mem Melekiserek waŋop.

Yakât otmâmâ Melekierekne Awarahamgât kunje manop. Nângâmune yawu oap.

⁸ Otmu torokatmâ yuwu sâwe. Senje âlâlâ yu me ya yeje sâsâjambâ kâsikum konok mem Lewi sen yingiminiwi. Otmu Lewi sen mum gawi ya yengât topyeje yamâ kulemgui. Yâhâ Melekierek yakât topneâmâ ki kulemgui. Topne yakât otmâ Melekierekne hotom uminiwi ya yengât kunyeje manop. Nângâmune yawu oap. ⁹⁻¹⁰ Otmu Lewi sen manbi ya gurâ ki tetenjetâek Awaraham Lewihât hâkune yakne Melekierek senje âlâlâ ya wanop. Yawu gârâmâ Lewi sen yakne Awaraham yakâlembâ tetem torokatmâ gawi yakneâmâ yawuâk wanbi.

Bulâje ki teteop yakât otmâmâ Anitâje Lewi sen yamâ mem ge katyehop.

¹¹ Lewi sen yengâlembâ lok kunje âlâ, kutne Aron, Mose imiye. Otmuâmâ Anitâje âiyenjahât topne ya sâm tetem Mose ekumu kulemguiop den ya lâum hotom um manmâ gawi. Hotom um manmâ gawi yapâ manman kârikjahât bulâje ki teteop. Ki tetemu Anitâje Lewi sen yengât nângâmu kakne olop. Nângâmu kakne otmu lok topne âlâ, ikne nanje Yesu hângângumu ge manman kârikjahât mâtâp mem teteningiop. ¹² Otmu Lewi senje hotom u uhâk mâtâp watminiwi ya pesuk sâek sâm yakneâmâ emelâk angoân Anitâje Melekierek âi sâm wanop ya torokatmâ tuhuop. Tuhum pesuk pilâm manman kârikjahât pat yakât bulâje mem teteningiop. ¹³⁻¹⁴ Yawu gârâmâ kutdânenne Yesu yâhâmâ Yura sen yapâ gâtne. Yawu gârâmâ Mosenje Yura sen yengât hotom um mannomai sâm ki ekyongop. Yakât otmâ Yura ambonje âlâje hotom ki uop, bia kârikne.

¹⁵⁻¹⁶ Yâhâ, Yesuneâmâ gem Melekierek yakât âi ya torokatmâ mem manop yakât nâje yuwu nanjan. Anitâje Lewi sen yak yengât orotmemeyene yakât nângâmu tânjât otmu yanjak benje nanje hângângumu ge nengât sâm muop. Mumunambâ yahatmâ Âwâje Anitâhâlen yâhâmu tawot. Tatmâ nengât sâm ulitgumap. ¹⁷ Yakât Anitâje nanje ekumu lok yaje den kulemguiop ya yuwu tap.

“Angoân lok âlâ, kutne Melekierek sâm, yakne lohimbi yengât tosayenjahât sâm hotom unihiwuapgât âi sâm wanmune mem gaop. Yawu gârâmâ âi ya sâm gihimune gâje torokatmâ tuhum yâhâwuat.” Yawu sâop.

¹⁸⁻¹⁹ Otmu yuwuhât sâop. Emelâhâmâ Lewi senje topne katmâ Mosenje den kulemguiop ya lâum hotom um orotmeme topne topne otmâ manmâ gawi. Yamâ benje yak yengâlen bulâje âlâ ki teteop. Otmu yaje tânnongowuapgât dop âlâ ki

teteop. Yakât otmâ Anitâne nângâmu ki ârândân otmu nanne Yesune mâtâp âine meningiâkgât hângangumu giop. Gem âi sâm wanop ya tuhum pesuk pilâm âwâñahâlen âwurem yâhâmu orowâk tawot. Yakât otmâ nenne biwinenñane hewewen otmu Anitâ orop den alahunomgât mâtâp teteningiop. Yakât nângâm yâkâlen biwinenñane kepeim manmâ yâhânom. Yâhâ Yesune mâtâp âine mem teteningiop yakât topne ikñiâk tap yakât torokatmâ âlâ sâwe.

20-21 Angoân Lewi senne topne katmâ hotom une sâm âi ya mewi sâp yan Anitâne yâk yengât den âlâ ki hikuop. Âi ya in topne katmâ mewi. Yâhâ Anitâne ikñahâk den hikum nanne âi sâm wanop. Anitâne den hikum nanne ekuop ya lok yane yuwu.

“Anitâne den yuwu sâm hikumu ya kârikne olop. Âi ya sâm gihimune gâne torokatmâ tuhum yâhâwuat.” Yawu kulempuop.

22 Otmu kândikum Mosenje Lewi sen âi sâm yingimu mem gawi ya pesuk sâop. Yâhâ Yesune Anitâhât senñan âi ya memap yamâ ki pesuk sâwuap. Yakât bulâne tetewuapgât nângâm engat yâhâp ki otmain.

23 Otmu âlâ sâwe. Lewi senâmbâ gâtne lok dondâne âi ya mem mum gawi. Mum ganetâ yâk yengât tepyene kâlehengâtñane nep ya torokatmâ mem gawi. Otmu ya yawuâk âi mem yanak mum gawi. 24 Yâhâ Yesuneâmâ mumu ki pesuk sâop. Yesu yamâ mum yahalop. Yahalop gârâmâ yâhâpne ki mumbuap. Otmu âi miop ya yawuâk mem yâhâmbisâp. Yakât otmâ yâkne Lewi sen kerek yengât kunyene tatmap. 25 Yakât otmâ Anitâne umam sâningiâkgât nenne biwinenñe yâkâlen kepeim manmâ yâhâmunneâmâ Yesune tihitnenne otmâ âwâne ulitgum yâhâwuap. Yanâmâ âwânane nen den âiân katnenekbuapgât dop ki otbuap.

26 Yesune konok sârerenenekbuapgât dop. Yâkât topne ikñiâk tap. Yâhâmâ uwawapne bia manmâ tosa âlâ ki olop. Yawuhât âwâne Anitâne mumuñambâ mem yahalop. Mumuñambâ yahatmâ himbimân yâhâmu orowâk tawot.

27 Otmu torokatmâ sâwe. Lewi senne, angoânâmâ yene tosayene Anitâne pilâyingiangât hotom uminiwi. Otmu yakât kakñanâmâ Anitâne lohimbî yengât tosa pilâyingiangât nângâm hotom uminiwi. Yâhâ Yesune dop yawuya ki olop. Yâhâmâ tosa bia manmâ gam muop. Otmu yamâ ikñahât otmâ ya ki olop. Yakât bulâneâmâ yuwu teteop. Nengât tosa ya âwânane pilâningiâk sâm ikñak nengât sâm mumu ârândân olop. Yawu gârâmâ nengât sâm yâhâpne mumbuapgât mâtâp âlâ ki tetewuap. 28 Otmu yakât den pâne tâlâwâk âlâ sâmune nângânet. Angoânâmâ Mosenje âi yakât topne kulemgum kalop

ya watmâ Lewi sen âi ya sâ m yingimu mewi. Yâhâ lok biwi nângân nângânnenne yamâ bâleŋe, nen hârokŋe otmâ tâpikgum tosa mem gamain. Yâhâ Moseŋe âi sâ m yingimu mem manmâ gawi yakât kakŋanâmâ Anitâŋe ikŋe nanŋe âi sâ m waŋmu miop. Yâhâ Anitâ nanŋahât topŋeâmâ ikŋiâk tap. Yâkŋe âi ya mem târârâhâk manmâ gam muop. Otmu mumuŋambâ yahatmâ himbimân yâhâmu âwâŋe orop tawot. Yakât otmâ âi miop yakât bulâŋe tetewuapgât nângâm enŋat yâhâp ki otmain.

8

Anitâŋe den hâŋŋiŋe pilâm yan âiŋe ya mem kârikŋe tuhuop.

¹ Otmu den kulemguan yukât topŋe yamâ yuwu tap. Nengât Kutdânenne yamâ Yesu. Nenne yâkât topŋe nângâm henŋenŋuain. Yâhâmâ âwâŋe himbimân tatmap yâk orop dopyetŋe konohâk. ² Emelâk angoân tâmbâlipnenŋaŋeâmâ hotom u uhât selep tuhuwi yan Anitâŋe tosayeŋe pilâyinŋiâkgât hotom um gawi. Yâhâ sâp yiwerene yuâmâ Anitâ nanŋaŋe âwâŋe orop tatmâ âwâŋaŋe tosanenne pilâningiâk sâ m ulitgumap.

³ Yâhâ Moseŋe den topŋe kulemgum kalop ya Lewi senŋe lâum Anitâŋe tosa pilâyinŋiâkgât lama me nâi me âlâlâ ya gâim katmâ hotom um gawi. Yâhâ Yesuŋeâmâ lama me âlâlâ ya ekmu tâŋât otmu ikŋe manmanŋe ki alitmâ kawenennan kinmu kuŋetâ muop. ⁴ Mum yahatmâ himbimân yâhâmu âwâŋe orop tatmâ âi ya mem tatmap. Yâhâ hânân yuân Lewi senŋe Yura ambolipŋe yengât girem den watmâ Anitâŋe Yura lohimbî yengât tosa pilâyinŋiâkgât âi mem mansai. Yakât otmâ Anitâ nanŋaŋe torokatmâ nep membâpŋat gewâk ki teteop.

⁵ Lewi senâmbâ gâtŋaŋe hotom u u emetŋan yâhâm âi topŋe topŋe yan memai. Yâhâ yakât bulâŋeâmâ himbimân Anitâ tatmawân tap. Otmu angoân emelâhâmâ Moseŋe hotom um yâhâminiwi yakât selep kuŋet sâ m topŋe kalop yanâmâ Anitâŋe yakât topŋeâmâ yuwu sâ m tetem ekuop.

“Gâ emelâk Sinai pumŋan yâhâ sâp kâlep manon yan himbimân nâhât kawine tap ya tiripgohomune ehon. Yakât otmâ ekyongorâ ya dop kum kuŋet.” Yawu sâ m ekuop.

⁶ Yawu gârâmâ Kutdânenne Yesu ikŋak himbimân yâhâm nenne lohotŋe otmaingât âwâŋe Anitâ ulitgum tatmap. Yakât otmâ yâkŋe Lewi sen kerek yengât kunŋe tap. Otmu âlâ sâwe. Moseŋe den sâ m teteop yakât bulâŋe ki teteop. Yâhâ Anitâŋe ikŋe nanŋe hâŋgângumu ge den eknongop yamâ bulâŋe teteop.

⁷ Yâhâ Mosehât girem den yakât bulâŋe âlepŋeâk tetem gaop mâneâmâ Anitâ nanŋahâlen kulem bulâŋe teteop yu ki tetembâp. ⁸⁻⁹ Yawu gârâmâ Anitâŋe Mose ekumu den

kulemguop yamâ kerehâk ki lâuwi. Ki lâuŋetâ Anitâŋe nâŋgâmu bâlemu yakât den âlâ yuwu sâŋ hikuop yakât topŋe sâŋ tetemu poropete âlâŋe kulemguop ya yuwu tap.

“Angoânâk nâŋe Isirae lohimbi Aihita hânâmbâ dâiyekmâ taka girem den ya yinŋim yâk orop den hikuwan. Yawu gârâmâ yâkŋe den ya hâkânŋ otmâ kuwi. Yakât otmâ nâku yawuâk yengât hâkânŋ otmâ betyongoan. Yakât otmâmâ hâmbâi sâp âlâenâmâ Awarahamgât sen, komot yâhâp, Isirae yet Yura, yâk orop den hikumune yaŋe kârikŋe tatmâ yâhâwuap.

¹⁰ Otmu den topŋe yamâ yuwu. Sâp âlâenâmâ den mâtâpŋe ango hikuwom yakât bulâŋe yamâ nâŋe bi-wiyenjan kâmetbom. Otmu nâŋgân nâŋgânyenjan kulemgu-mune tatmâ yâhâwuap. Yawu otmâ nâŋe yâk orop tatmâ tihityeŋe otmâ yâhâmbisân.

¹¹ Sâp yanâmâ lok yahat yahatŋe me lok geheŋe, kutyenŋe orop me kutyenŋe bia, ya kerehâkŋe nâhât topŋe topŋambâek nâŋgânômai. Yakât otmâ nâhât topne ki pâpgum âi pâi tuhuanŋinômai.

¹² Otmu sâp yanâmâ nâŋe yengât tosa me orotmeme bâleŋe yakât matŋe ki yinŋiwom. Nâŋe umam sâyinŋim otŋetâ bâlem gaop yakât yâhâpŋe ki nâŋgâwom.” Anitâŋe yawu sâop.

¹³ Otmu yakât yuwu sâwe. Den yakât bulâŋe yawu tetewuap. Otmu angoân Anitâŋe den hikuop yakât Moseŋe kulemguop ya bulâŋe ki teteop. Yakât otmâ dop kum yuwu sâmune nâŋgâŋet. Nak âlâ esenŋaŋe gimbanŋum mum beretek sâŋ gemap yakât dopŋeâk den yaŋeâmâ bialop. Yawu gârâmâ Anitâŋe den âiŋe hikuop yakât bulâŋe tetem henŋenŋuwuap.

9

Emelâhâmâ orotmeme yuwu otmâ Anitâ mepaeminiwi.

¹ Otmu emelâk Anitâŋe girem den ya tâmbâlipnenŋe yinŋim yâk orop den hikuop sâp yanâmâ orotmemeyenŋe topŋe topŋe otmâ manŋetâ ârândânŋ olâkgât Anitâŋe yakât topŋe Mose ekumu kulemguop. Otmu âlâmâ hotom ya girawu unômai yakât topŋe ya gurâ yawuâk sâŋ tetem ekuop. ² Yâhâ hotom uminiwi selep yakât topŋeâmâ yuwu. Angoânâhâmâ hotom uminiwi yaŋe âiyeŋe tuhuŋetâ kâtâpyongoâkgât sâŋgum kâlep ya hikuŋetâ ge sârârârâk kinop. Otmu kawe yakât kutŋeâmâ “Anitâ sâŋ mepaenom,” yawu kunbi. Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋe in manmaiŋe ya kâlehen yâhâmai sâŋ samut katbi. Otmu kâlehen yamâ lambe saum katminiwi yakât kawe. Otmu banŋa um yan Anitâhât pat kuwanŋim mem yâhâ katminiwi yakât kawe. ³ Yâhâ yakât kâlehenâmâ sâŋgum âlâ kâlep

pato ya yawuâk hawamgum katmâ hikunjetâ ge hârândânâk kinop. Otmu kawe yakât kutneâmâ “Anitâhât welâmne,” yawu sâam kunbi. Yawu otmâ Anitâne yan ge tatmap nângâm Lewihât komot kunyene yâknak yan yâhâminiop. ⁴ Otmu alata âlâenâmâ sot hotomne topne topne uminiwi yakât kawe. Alata yamâ golinak tuhuwi. Otmu Mosenje emelâk girem den tapeân kulemguop ya mem yakât emetne golinak tuhum katjetâ talop. Otmu âlâmâ angoân Aihita hân pilâm lok ki manmaiângen taka manjetâ yan Anitâne sot âlâ, kutne mana sâam, ya yingiminiop yakât nombotne yamâ belo âlâ golinak tuhum katbi yan mânunmâ katjetâ tatminiop. Otmu âlâmâ Arongât howan ya emelâk elelek sâam kulem olop ya. Ya yâhâp yâhâp mem hâwurum tapeân Mosenje kulemguop ya orop konohân katjetâ tap. ⁵ Otmu yakât kakranâmâ anjelo yâhâp yetgât umutyetne yamâ golinak tuhum yan kânângâyeleketâ kinminiowot yamâ yuwu nângâwi. “Anitâne yâk yetgât hohetyetjan ge tatmâ tihitnennenje otmap. Yakât ikne lanjine pato yane yâk yetgât hohetyetjan tetemu ekmain.” Yawu nângâwi. Yawu nângâm yan hotom uminiwi yâk yengât kunyene nonij bulimakao hepne tuangumu geminiop. Otmu den yu ekyongomune kâlep kâlep olâkgât ki nanjan. Yawuhât tâlâwâk sâowoman.

⁶ Otmu tâmbâlipnennenje yu me ya otnehât nângâwi. Yamâ Lewihât komolân gâtne yane kawe âlâ, kutne “Anitâ sâam mepaenom,” yan hilâm ârândânâk yâhâm lohimbi kerek belângen manbi yengât sâam Anitâ ulitgum mepaewi. Otmu lohimbine yu me ya Anitâ wannehât nângâwi yamâ mem kawe yan katmâ gawi. ⁷ Otmu hotom u u yakât kawe, kutne “Anitâhât welâmne” yan hotom um gawi ya yengât kunje, lok konohâkne, yâhâmâmâ ikne, otmu bukulpne nombotne, otmu Isirae lohimbi kerek yâkne otmâ tâpikgum manbi ya kerek yengât tosa ya Anitâne pilâyingiâkgât yan yâhâop. Otmu yambu konok yakât biwinan hilâm konohâk Anitâhât kawenan yâhâm nonij bulimakao lokne kum ya hepne tuanguminiop. ⁸⁻⁹ Otmu Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakne biwi nângân nângânnenne mem hewewen tuhumu yakât topne yuwu nângâwin. Hotom uminiwi yakât kawean lohimbi kerekhâkne ki yâhâminiwi. Yawu nanjan. Otmu Lewihât komolân gâtne âiyene tuhumi yan Anitâne ya ekmâ tep âlep nângâyingiâkgât ya otminiwi. Yamâ ya ekmâmâ yuwu nanjan. ¹⁰ Orotmemenenne âlâlâ yu me ya ki orotne sâam kuangiwin, me ki nejet sâam, me ki mejet sâam undip karangiwin ya ihilâk lonngâemâmâ otmâ tâpikguminiwin. Otmunne bâleminiop yakât tosa Anitâne pilâningiâkgât hep tuanguminiwi. Hep tuanguminiwi yane tânnongom manman

mem teteningimbâpgât dop ki talop. Yajeâmâ orotmeme-
nenne bâlene ya ekmunne teteâkgât yawu otminiwin. Yawuâk
torokatmâ otmâ ganjetâ Anitâne nângâmu ki ârândâj olop.
Yawu gârâmâ yâkne biwinenne ekmâ nângâm ikne nanne tâj
tâjâkne mâtâp âine meningiâkgât hângângumu giop. Gem yan
hotom uminiwi yakât bonne yamâ yâkne mem teteop.

Yesuneâmâ mâtâp âine mem teteningiop.

¹¹ Otmu yakât topne nângâm hejengejnetgât torokatmâ
yuwu sâmunne nângânet. Hânân yuân hotom u uhât selepne
tuhwi yan Yesune ki yâhâm hotom ya uop. Bia kârikne.
Yâkneâmâ himbimân yâhâm âwâne Anitâ orowâk tatmâ man-
man kârikne yakât pat kuningim yakât bulâne nenne menehât
alahum tatmawot. ¹² Otmu âlâ yuwu sâwe. Hotom um gawi
ya yengât kunjaneâmâ nonij bulimakao gâim hep ya mem
sângum kâlep mem yahatmâ kâlehen baminiop. Bam yan
Anitâhât welâmjan hep tuangumu kakjan geminiop. Yesu
Kirstone yawu ki olop. Yâkneâmâ kawenennejan kinmu kujetâ
muop yan ikne hejane tosanenne piriningiop. Yâkne yawu
otmâ Anitâhâlen yâhâm sârenerenehop. Yawu olop yakât otmâ
nenne yâkât manmanân torokatmâ manmâ yâhânom.

¹³ Yâhâ emelâhâmâ yuwu otminiwi. Lohimbi âlâ me âlâne
lok mumunne wâimai sâm Lewihât komolân gâtjane samut
katminiwi. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâne wâinomai yanâmâ
Lewihât komolân gâtjane bulimakao nanne gâim ujetâ sem
kou otminiop. Kou yane mem lok mumunne wâiop yâkât
hâkjan samut ya biatbangiâkgât moselemeniwi. Otmu âlâmâ
hotom um yan yuwu nângâminiwi. “Yâkneâmâ nonij bu-
limakao gâinetâ yakât hejane gem yan nenne manman
âilonjo lonjo me tosa bia mannehât gem piriap,” yawu
nângâm yan otminiwi. ¹⁴ Yuâmâ Kiristo yâkne giop. Yamâ
Anitâhât Wâtgât Mâmâjahât Heak embânân âlâlâ ki tetemuâk
tatmâ gamap yane mâmâne otbangimu tosa bia manmâ gam
kawenennejan kinmu kujetâ mum yan ikne hejane giop. Yawu
otmâ biwi nângân nângânnenne hewewen otmu Anitâhât tem
lâum hoj bawanginehât manmunne bâlem gaop yakât tosa
yamâ konohâk pirimu biatmâ meteop. Yakât otmâ loggât
orotmeme tâjât ya pilâm biwi nângân nângânnenne yâk
konok hikum yâkât pat manmâ yâhânom.

¹⁵ Otmu torokatmâ sâwe. Anitâne dâinenekmâ manman
kârikne yakât pat kuningim den hikuop yakât bulâne
menehât Kirstone nengât sâm muop. Mum yan otmunne
bâlem gaop yakât Anitâne matje umatje ningimap sâm
yakât manman kârikne yakât mâtâp âine mem teteningiop.
Otmu emelâk Lewi sen yengât amutgen manmâ mâtâp ya

watmâ otmunje bâlem gaop yakât tosa ya Yesunje pilâningim sârerenenehop.

Moseje noniŋ bulimakao hepje mem tuanŋuop.

16-17 Otmu nenŋe orotmemeâmâ yuwu tap. Umatŋe âlâlâ yu me ya teteningimu munomân senŋe âlâlâ yuwu yawuya miaknomai yawu sâmmâmâ nan baralipnenŋe yamâ bâtnenŋe bâiŋe yakât pat kuyiŋgimain. Otmu den ya sâmm pat kuyiŋgimain yakât bulâŋe yamâ orowâk manmâ yâhânômân yan bonŋe ki teteyiŋgiwuap. Nen mumunŋe yakât kakŋan bulâŋe yamâ âlepŋe miaknomai. ¹⁸ Yakât dowâk Anitâŋe anŋoânâmâ den ya sâmm hikuop yakât bulâŋe teteâkgât Moseje den ya kulemgum inâk ki kalop. Yuwu otmâ kalop. ¹⁹ Yâkŋe pepa mem lohimbi komot pato yaŋe Anitâhât den ya topŋambâek nânŋâŋetâ keterahâkgât ekyongomu nânŋâwi. Otmu den sâop yakât bulâŋe ya tetem heŋgeŋguâkgât yâkŋe noniŋ bulimakao hepje ya to orop menduhum memâmâ tuanŋumu pepaen giop. Tuanŋumu gemu nak bât bâtnŋe mem losohomâmâ sâŋgum âlâ mem yakât potonŋan kepeim hewân kalop. Katmu hewâk pato otmuâmâ den ya sâmm teteop yakât bulâŋe teteâkgât hep tuanŋumu lohimbi kerek kakyeŋan giop. ²⁰ Yawu ekmâ topŋe nânŋâŋetgât yuwu sâmm ekyongop.

“Girem den Anitâŋe sâmm hikuop ya lâum manŋetâ bulâŋe teteyiŋgiâkgât hep yuâmâ mem tuanŋuan. Yakât topŋe ekmâ nânŋâm heŋgeŋgunomai.” Yawu sâmm ekyongop.

²¹ Otmu yawuâk wahap yu me ya Anitâŋe nânŋâyŋiâkgât sâmm katbi ya kakŋan gurâ hep mem tuanŋumu giop. ²² Otmu den kârikŋe emelâk kulemguop yakât topŋe yuwu tap. Noniŋ bulimakao me âlâlâ ki gâim hepŋe lâum moseleŋetâ geminiop yanâmâ tosayeŋe yawuâk tatminiop. Yâhâ lâum moselewi yanâmâ Anitâŋe tosayeŋe pilâm umam sâyŋgiopgât mâtâp ya teteyiŋgiop.

Yesunje nengât tosa hât otmâ mumu ârândânŋ olop.

²³ Otmu Moseje hep ya mem senŋe âlâlâ ya kakŋan tuanŋumu giop ya ârândânŋ olop. Yâhâ yiwerenŋe yuâmâ senŋe âlâlâ hep yaŋe tuanŋuop yakât bonŋe himbimân tap. Yakât hep tuanŋuop yaŋe bulâŋe ki olop. Yakât otmuâmâ heŋgeŋguâkgât Yesunje himbimân yâhâop. ²⁴ Yawu gârâmâ Anitâhât kawê bulâŋe ya himbimân tap yakât Yesunje yuân hânân in selep kum yan yâhâ hotom uwi yan ki yâhâop. Yâkŋeâmâ himbimân yan yâhâop yanâmâ yâkŋe nenŋe lo-hotŋe otmaingât âwâŋeŋe mâmâŋe otningiâk sâmm ulitgum tatmap. ²⁵ Otmu torokatmâmâ âlâ yuwu sâmmune nânŋâŋet. Hotom um gawi ya yengât kunyeŋeŋe yambu ârândânŋâk yâhâ noniŋ bulimakao me âlâlâ hepŋe lâum tuanŋuminiop. Yâhâ

Kiristoŋe yambu ârândâŋ ki mum hepŋe gemap. Yâhâmâ sâp konok kuŋetâ muop yan hepŋe gemu ârândâŋ olop. ²⁶ Yawu gârâmâ Kiristoŋeâmâ yâkŋe otminiwi yawu ki olop. Yawu olop mâne emelâk embânân lohimbi kândikyotgop yapâek yambu ârândâŋ kuŋetâ mum hepŋe gembâp. Yâhâ yâkŋeâmâ ya ki olop. Âwânaje tosanenŋe pilâm umam sâningiâkgât mâtâp âiŋe mem teteningim kawenenŋan kinmu sâp konok kuŋetâ muop yan ikŋe hepŋajak nengât tosanenŋe pirimu ârândâŋ olop. ²⁷ Otmu Anitâŋe sâop yakât nen munom yakât kakŋan biwinenŋe ikŋiâk ikŋiâk ekmâ nâŋgâm topnenŋe mem tetewuap. Mem tetemâmâ otbin mewin yakât matŋe âlâku ikŋe ambo ambo ningimu menom. ²⁸ Yakât otmâ lohimbi nengât tosa ya bialâkgât Anitâŋe nâŋgawaŋgimu Yesuŋe nengât tosa hât otmâ muop. Mumu ârândâŋ sâop gârâmâ Yesuŋe yâhâpŋe mumbuapgât dop âlâ ki tap. Emelâk mumu otmu ârândâŋ olop. Yakât otmâmâ nenŋe biwi nâŋgân nâŋgânnenŋe yâkâlen katmâ manmunŋe yanâmâ yâkŋe den âiân yâhâpŋe katnenekbuapgât dop ki otbuap. Yâhâ nenŋe biwi nâŋgân nâŋgânnenŋe yâk kepeim manmunŋe taka menenekmu orowâk ari manmâ yâhânom nâŋgâm biwinenŋe yakât mem mambotbaŋgim mannom.

10

Emelâhâmâ hep tuanŋuminiwi yamâ imbiâk otminiwi.

¹ Otmu emelâk Anitâŋe den âlâlâ Mose ekumu kulemguop ya lâum hotom uminiwi ya yengât kunŋe âlâŋe yambu ârândâŋâk hotom uminiwiân noniŋ bulimakao me âlâlâ hepŋe mem yâhâ tuanŋuminiop. Yakât otmâ lohimbiŋe tosayeŋe ya bunewâk pesuk sâyiŋgimu Anitâhâlen torokatnomai yakât mâtâp ki teteop. Yâkâlen torokatne sâm pâpŋuwi. ² Yâhâ sâp yan tosayeŋe ya pesuk sâop mâne hotom uwi yakât kakŋan âi ya yâhâpŋe torokatmâ ki membâp. Otmu tosayeŋe ya emelâk bialop mâne manman sânduân manbâi. ³⁻⁴ Yawu gârâmâ otŋetâ bâlem gaop yakât nelâm yongomapgât yambu ârândâŋâk hotom uminiwi ya yengât kunyeŋe noniŋ bulimakao yakât hepŋe mem yâhâ tuanŋuminiop. Yawu otŋetâ manmâ gawi yamâ tosayeŋe yakât nâŋgâmâk manmâ gawi.

⁵⁻⁶ Otmu tosayeŋe yawuâk tatiŋgimu manmâ gawi yakât Kiristoŋe âwânŋe Anitâ den yuwu sâm ekuop ya poropete âlâŋe kulemguop.

“Anitâ, Kutdâne, gâmâ noniŋ bulimakao me âlâlâ ya gâim hotom uŋetâ nâŋgârâ ya bonŋe ki otmap. Otmu hep mem tuanŋum mansai yakât nâŋgârâ bonŋe ki otmap. Otmu sot um gâhât pat katmai yakât gurâ nâŋgârâ tâŋât otmap.

⁷Yawu gârâmâ nâñeâmâ lok otmâ hoŋ bahihim gâñe den tâñ tâñâk lâum yan yakât bonñe memune ârândâñ otbuap.”
Yawu sâop.

Yawu sâm yan Yesu Kiristoñe himbim pilâm ge den yakât bulâñe ya mem teteop.

⁸Yâhâ den yakât topñeâmâ yuwu tap. Anjoân Kiristoñe den yuwu sâop.

“Gâmâ yâkñe noniñ bulimakao ya gâim hotom umai, me hepñe mem tuañgunjetâ gemap, me sot um gâhât pat sâm katmai ya kerek ekmâ nâñgârâ bulâñe ki otmap.” Yawu sâop.

Yawu otmâ Isirae lohimbiñe Anitâhât den biwiyenaje ki kepeim lâum gawi, imbiâk lâum gawi yakât Anitâñe nâñgâmu bâleop. ⁹Kiristoñe den sâm teteop yan torokatmâmâ den âlâ yuwu sâop.

“Nâñeâmâ hoŋ bahihim gâhât den tâñ tâñâk lâum yan yakât bonñe memune ârândâñ otbuap.” Yawu sâop.

Yawu otmâ Anitâñe den âlâlâ Mose ekumu kulempuop ya lâum hotom uminiwiñe yakât bulâñe ki mewi. Yakât otmâ Anitâñe bonñe teteâkgât sâm nanñe Yesu Kiristo hângângumu ge muop. ¹⁰Yesu Kiristoñe iñe manmanñe ki alilop. Yawu otmâ Anitâñe âi sâm wañop ya lâum manmâ gam muop. Yakât otmâ tosanenñe kerehâk pilâningimu nenñe Anitâhât senñan añun bia manmâ yâhânomgât mâtâp ya sâm ningiop.

Yesu kuñjetâ hepñe gemu ârândâñ olop.

¹¹Bukulipne, den yu yâhâpñe torokatmâ sâwe. Anitâñe nenekmu ârândâñ olâk sâm Lewi senñe noniñ bulimakao gâim hep tuañgum âlâlâ tâtâemâk otmâ gawi yakât bulâñe ki teteop. ¹²Yawu otmâ ganjetâ Anitâñe tosanenñe pilâningiâkgât Yesuñe nengât kawenenñan kinmu kuñjetâ muop. Yawu otmâ yanâmâ manman kârikñahât bulâñe ya teteop. Yawu otmâ muop gârâmâ yâhâpñe mumbuapgât mâtâp ya ki tap. Emelâk ya otmu ârândâñ olop. Otmu mum yahatmâ Anitâhâlen yâhâ tat tat kârikñe tatmâ yâhâmbisâp. ¹³Anitâñe Satan bâleñe otmu kasa nombotñe mansai ya kerek hilipyongom mem ge katyekbuap yakât Yesuñe mambotmap. ¹⁴Otmu sâmune nâñgâñet. Yesuñeâmâ mum yahalop yâkâlen nenñe biwinenñaje kepeim manmain. Yawu otmunñe Anitâñe tosanenñe kerehâk pilâningimu iñe senñan salehâk manmâ yâhânom.

¹⁵Otmu yukât topñe teteâkgât Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe topñe ya sâm tetemu poropete âlâñe kulempuop ya yuwu tap.

16 “Kutdânenņaje yuwu torokatmâ sâop. Sâp âlâenâmâ den mâtâpņe aņgo hikuwom yakât bulâņe yamâ nâņe bi-wiyerņan kâmetbom. Otmu nâņgân nâņgânyerņan kulemgumune tatbuap.”

17 Yawu sâmmâmâ yuwu torokatmâ sâop.

“Nâņe yeņgât tosa me orotmeme bâleņe yakât matņe ki yingiwom. Umam sâyingiwom. Yawu otmâ yakât yâhâpņe ki nâņgâwom.”

Kutdânenņaje yawu sâop. 18 Otmu “Umam sâyingiwom yakât kakņan otņetâ bâlem gaop yakât yâhâpņe ki nâņgâwom,” yawu sâop. Yawu gârâmâ Lewihât senņe hotom uminiwi ya yanâk pesuk sâop.

Anitâņe pat kuningiop yakât bulâņe menehât nâņgâm manmâ yâhânom.

19 Bukulipne, den sâmm tetean yu nâņgâm heņgeņgumâmâ topne yuwu nâņgânomai. Emelâhâmâ Anitâhât kawe ya sâņgumņe hikum maņguminiwi. Yamâ himbimân manman tap yakât umutņe. 20-21 Yâhâ yakât bulâņeâmâ nengât sâmm Yesu howanân kuņetâ mumu hepņe giop. Otmu mum yahalop. Yâkņe kunnenņe otmâ kulet sâningim Anitâ âwâņahâlen yâhâop. Yawu otmâ yâkņe sâņgum ya gahaem pilâm Anitâhâlen yâhânomgât mâtâp âiņe mem kusânniņgiop. 22 Yawu gârâmâ yakât kakņan nen yuwu sâwin. “Emelâk tosanenņe ya bialop.” Yawu sâmmunņe toen mem katnenehop yakât nâņgâm biwi yâhâp ki otnom. Yawu otmâ Anitâhâlen haonmâ ârândâņ biwi nâņgân nâņgânnenņaje kepeim yâk mepaem manmâ yâhânom. 23 Otmu Anitâņe den perâk ki sâmapņe emelâhâk manman kârikņe yakât pat kuningiop yakât bulâņe mene sâmm yâkâlen biwi nâņgân nâņgânnenņaje kepeim mannom. Yawu otmâ eņgat yâhâp ki otnom. 24 Yawu otmâ bukulipnenņe orop biwi nâņgân nâņgânnenņaje kepeiakmâ konohâk otmu mem hewewerņe tuhuakmâ buku konok oraņgim manmâ yâhânom. 25 Lohimbi nombotņaje lohotņe otmâ ki menduhuakmâ Anitâ mepaem mansai. Nenņeâmâ yâkņe otmai yawu ki otnom. Kutdânenņe Kiristoņe sâp girawuân taka menenekbuap yakât nâņgâm nenņe menduhuakmâ Anitâ mepaem yâkâlâk nâņgâm mannom.

26 Yakât torokatmâ sâwe. Den pat âlepņe ya nâņgâm heņgeņgum Yesuhâlen biwinenņaje kepeim manmâ gain. Yawu gârâmâ nenņe lohotņe otmâ orotmemenenņe bâleņe ya mem miwirikum torokatmâ otmâ yâhânom. Yawu otnom. Otmuâmâ Anitâņe tosanenņe pilâningiâkgât yâhâpņe kuņetâ mumbuapgât dop âlâ ki tetewuap. Bia kârikņe. 27 Yâhâ nenņe orotmemenenņe bâleņe ya miwirikum yâhâpņe torokatmâ otmâ mannom otmuâmâ Anitâņe matņe umatņe ningiwuap.

Yawu otmâ hemân pilânenekmu gemunje kâlâpje senenekmu hâhiwin kakjan manmâ yâhâmbisâingât mâtâp tap. ²⁸ Yakât yuwu torokatmâ sâwe. Emelâhâmâ orotmeme yuwu otmâ manbi. Lok âlâ me âlâje Mosehât girem den ya lonġâenomai otmuâmâ lohimbi yâhâp me kalimbu yaŋe yakât topje ekmâ nâŋgâm ya sâm tetenjetâmâ papatolipyenaje yuwu sâminiwi. “Ya bulâŋanâk orotmeme kiŋoŋ ya otmâ mansap.” Yawu sâm yakât matje in yawu yongonjetâ mumiwi. Orotmeme yawu otmâ manbi. ²⁹ Yakât otmâmâ yuwu torokatmâ sâwe. Anitâ nanje nengât tosanenjahât otmâ kawenennjan kinmu kuŋetâ mumu hepje giop. Yakât nâŋgâŋetâ bulâje otmu lohimbi âlâ me âlâje yâkâlen biwiyenje katmâ mannomai. Yawu gârâmâ yakât kakjan nâŋgâŋetâ tâŋât otmu betgunomai. Yawu otmâ Anitâhât Wâtġât Mâmâjahât Heak ikjahâk mâmâje otyiŋgim tihityenje otmap ya gurâ yawuâhâk betgunomai. Lohimbi yawu manmâ yâhânomai yamâ Anitâ ikjak matje umatje yiŋgimu mem yaŋak hem nâpumân kioŋnomai. ³⁰ Emelâhâk emet inânjan topje tetemu eknehât Anitâje den sâm tetemu poropete âlâje kulemguop ya yuwu tap.

“Ninak matje yiŋgimune mem umatje kakjan mannomai.”

Otmu âlâmâ yuwu sâm tetemu poropete âlâje kulemguop.

“Anitâ ikje lohimbilipnaje denje nâŋgâŋetâ gemu betbaŋginomai yâk den âiân katyekmâ topyenje mem tetewuap. Topyenje mem tetem matje mem purik pilâyiŋgiwuap.”

Yâkje yawu otyiŋgimu hâhiwin nâŋgâm manmâ yâhânomai. ³¹ Yen yawu otmaihât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anitâ manman amboŋaje sâmu hâhiwin kakjan manmaihât kiŋgityenjahât ki oai, hâ? Yawuhât nâŋgâm denje lâum manŋet.

³² Yakât topje yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yeje topje katmâ biwiyenje Yesuhâlen katbi. Yawu otmâ topje ya nâŋgâm heŋgenġuwi. Yawu otmâ biwiyenje yâkâlen hikum lâum manmâ gaŋetâ lohimbi belângen mansaije mem bâleyekbi. Mem bâleyekŋetâ hâhiwin kakjan manmâ gawi.

³³ Otmu lohimbi belângen mansai nombotnaje yeŋġâlen takam lok sensenân kinmâ senyenjan gem yongom mem ge katyekmâ giriŋyiŋgiwi. Yawu gârâmâ yeŋeâmâ yakât sâm yâk yeŋġât senyenjan lohotje ki otbi. Otmu kasalipyenaje bukulipyenaje yawuâk otyiŋgiŋetâmâ yanâmâ yâk yeŋġâlen torokatmâ tânyongowi. ³⁴ Yâhâ bukulipyenaje nombotje yamâ mem pâi emetje kâlehen katyekŋetâ manbi yâk yeŋġâlen ari sot um yiŋgim tânyongowi. Yâhâ lohimbi belângen mansaijeâmâ senje âlâlâ wuân me wuân tatiŋgiop yamâ kombo meyiŋgiwiân yanâmâ ki gorâyiŋgiop. Yenâmâ manman kârikjahât pat Anitâje kuyiŋgiop yakât bulâje yamâ kombo

meyiŋginomaihât dop âlâ ki tap. Yakât nâŋgâm manmâ gam biwi yâhâp ki otbi. ³⁵ Yakât otmâmâ topyeŋe yuwu nâŋgâm heŋgeŋgunomai. Yenâmâ emelâk gihityeŋe ya kârikŋe olop. Yawu gârâmâ umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiwuap otmuâmâ kârihem manman kârikŋahât pat kuyiŋgiop yakât bulâŋe menehât nâŋgâm mannomai. ³⁶ Yawu nâŋgâm Yesuhâlenâk biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe kepeim manmâ Anitâhât tem lâuwangim yakât bulâŋe ya menomai. ³⁷ Yakât yuwu torokatmâ sâwe. Anitâŋe sâmu poropete âlâŋe emet inânŋan den kulemguop ya yuwu tap.

“Takawuap yaŋe kâlep ki otmâek benŋe takawuap. ³⁸ Otmu yeŋe biwiyene nâhâlen katŋetâ manman kârikŋahât pat kuyiŋgiwan. Yakât otmâ ki lohotŋe otmâ biwiyene houŋ sâwuap. Yenâmâ pat kuyiŋgiwan yakât bulâŋe menomai. Yawu gârâmâ yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe mambotŋetâ kâlep otmu biwiyene orotok sâmu betnohonomai otmuâmâ lohimbî yawuya yeŋgât nâŋgâmune bâlemu umatŋe kakŋan katyekmune mannomai.”

Yawu kulemguop tap. ³⁹ Yawu gârâmâ yâkŋe mansai yan ki torokatmâ mannomai. Yâhâmâ Anitâhât den ya nâŋgâŋetâ gemu betbaŋgiwi yakât matŋe yâkŋe ikŋiâk ikŋiâk kâpekyiŋgiwuap. Yâhâ yeŋeâmâ yawu ki otmâ mansai. Yakât otmâ biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe Anitâhâlenâk katŋetâ kinmu yâk konok mepaem manŋetâ Anitâŋe meyekmâ manman kârikŋan katyekbuap.

11

Anitâhât den nâŋgâŋetâ bulâŋe olop yâkŋeâmâ biwi yâhâp ki otbi.

¹ Bukulipne, yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anitâhâlen biwinenŋe kepeimunŋe kinmâ yâhâekgât nâŋgâm mannom. Yakât topŋe yuwu ekyongomune nâŋgâŋet. Anitâŋe den sâop yakât bonŋe yamâ tetewuap. Yakât otmâ nenŋe Anitâhât den yakât nâŋgâm eŋgat yâhâp ki otnom. Teteningiwuap nâŋgâm biwinenŋe nâŋgâmune bulâŋe otbuap. ² Emelâk tâmbâlipnenŋe nombotŋe Anitâŋe den ekyongop ya nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yakât eŋgat yâhâp ki otbi. Yawu otbi yakât otmâ Anitâŋe nâŋgâyiŋgimu ârândân olop.

³ Embâŋân topŋe katmâ Anitâŋe sâmu hân himbim âlâlâ topŋe topŋe biaembâ teteop ya nenâmâ bulâŋanâk ki ekmâ manbin. Otmuâmâ nenŋe Anitâhâlen biwinenŋe kepeiwîn yamâ Anitâŋe yu ya olop yakât den pat sâm teteop ya nâŋgâmune bulâŋe dondâ oap. Den sâm teteop ya nâŋgâm biwi yâhâp ki otmâ manmâ gain. Otmu yakât topŋe

nângâñetâ keterahâkgât emelâk manbi yâk yengât topyene ekmâ nângâne.

4 Yawu gârâmâ tâmbânenne âlâ, kutne Awe sâmb, yâkne Anitâhâlen biwi nângân nângânñaje kepeim manop. Yawu manmâ sâp âlâen lama nanne gâim Anitâhât hotom uop. Yawu otmu Anitâñe yâkât nângâmu ârândân olop. Otmu atañe, kutne Kain sâmb, yâkneâmâ Anitâhât den ya nângâmu bulâñe ki olop. Yakât otmâ yâkneâmâ sot inne hâwurum hotom ya umu Anitâñe ekmu ki ârândân olop. Yakât otmâmâ kâñe tepñan tâlimu imiñe kumu muop. Yâhâ imiñañeâmâ Anitâhâlen biwiñaje kepeim pat kuwanjiop yakât bulâñe hâmbâi membom nângâm manop. Yawu gârâmâ nenne Anitâhâlen biwi nângân nângânñenñaje kepeim yâkne olop yawuâhâk otmâ manmâ yâhânom.

5 Yâhâ lok âlâmâ, kutne Enoko sâmb, yâkneâmâ Anitâhâlenâk biwi nângân nângânñaje kepeim manop. Yawu manmâ gamu Anitâñe yakât nângâwanjimu âilongo olop. Yakât otmâ ki muop. Anitâñe golâek memu yâkâlen yâhâop. Yawu otmâmâ bukulpñañeâmâ “Enoko ya wosaken arap,” sâmb pâinñetâ bialop. 6 Yawu gârâmâ yuwu nanñain. “Anitâ ya bulâñanâk tap. Yakât otmâ nenne yâkâlen biwinenñaje kepeine sâmb otmunñeâmâ yâkne âlepñe nângâningiwuap.” Yawu nanñain. Yawu gârâmâ nenne yâkâlen biwinenñaje kepeim manmunñe yanâmâ yâkne nenekmu ârândân otmap.

7 Otmu dop yawuâk lok âlâ, kutne Noa sâmb, yâkne Anitâhâlen biwi nângân nângânñaje kepeim manop. Yakât otmâ Anitâñe tonjelâk pato takawuap sâmb inânñan ekuop. Ekumu yâkâlen biwi nângân nângânñaje kepeiopgât otmâ engat yâhâp ki olop. Yawu otmâmâ biwiñaje yuwu nângâop. “O yuâmâ nen kerek hiliwahom metenomosain.” Yawu nângâm yan wanja tuhuop. Wanja tuhumb ikne hepñe torehenlipñe ya hârehâk wanjaen yâhâwi. Wanjaen yâhâñetâmâ tonjelâk pato gem to niñ niñ sâmb gam lohimbibi biwi pâlâmñe manbi ya aksihâk haranyongop. Yawu gârâmâ Anitâñe den ekuop ya Noañe nângâmu bulâñe otmu yâkâlen biwi nângân nângânñe kepeim denñe lâuop. Yakât otmâ Anitâñe nângâwanjim manman kârikñahât pat kuwanjiop

8 Yâhâ âlâmâ yuwu. Anitâñe Awaraham ekumb hân âlâ yakât pat kuwanjiop. Yakât pat kuwanjimu Awarahamñe yâkâlen biwi nângân nângânñaje kepeim denñe lâumb kapiñe pilâm kapi âlâengen ariop. 9 Ari mem tetem yuwu nângâop. “Hâmbâi nâhât senñe yuân manmâ yâhânomai yakât bonñe hân yu mian.” Yawu nângâm emet bulâñe ki tuhuop. Selep kandi kumb yan manop. Yawu manmu nanñe, Isaka sâmb, otmu seseñe, Yakop sâmb yâku yawuâk selep kandi kumb yan manmâ

gawi. Yâhâ Awaraham, Isaka, Yakop yâkņe yuwu nâņgâwi. “Hâmbâi nengât sen hân yuânâk manmâ yâhânomai,” yawu nâņgâm yan yanâk manmâ gawi. ¹⁰ Yâhâ Anitâņe Awaraham den ekuop yakât bulâņe hâmbâi tetewuap nâņgâm yâkâlen biwiņaņe kepeim manop. Otmu Anitâņe kapi âlepņe nandoroņe sâop yakât bulâņe himbimân tetewuap yakât gurâ nâņgâm manop.

¹¹ Otmu Awaraham imbiņe, kutņe Sara, yâk gurâ yawuâk biwiņaņe Anitâhâlenâk kepeim manmâ gaop. Saraņe kâsiâk manmâ gam sombo olop. Yâhâ embâņân emet inânņan Anitâņe yuwu sâm ekuop. “Hâmbâi nange tetewuap.” Yawu sâm den ekuop ya nâņgâmu bulâņe olop. Yakât otmâ sombo olowâke yamâ benņe somboņahât nanņe, Isaka sâm, ya mem ga kalop. ¹² Yâhâ Awarahamâmâ sombo dondâ otmâ muhât sâp emelâk wangiop. Yawu manowâke yamâ benņe yâkņe Anitâhâlen biwiņaņe kepeim yâkât den lâum manmâ gaop. Yakât otmâmâ nen yâkât sen mansainņe tetem yanâk torokatmâ manmâ gain yu. Yawu gârâmâ nen Awarahamgât biwiņan gâtņe lok yamâ saru sâtņan sak ekmain yakât dop mansain. Otmu pitu kiņgitņe orowâk ewan kinmu ekmain yakât dop yawu.

¹³ Lohimbi kutyeņe yongonmâ aran yuņeâmâ Anitâņe den sâop yakât bonņe ya hâmbâi tetewuap nâņgâm yâkâlen biwiyeņe kepeim manmâ gam muwi. Otmu den sâop yakât bulâņe yamâ manbi yan ki mem tetewi. Ki mem tetemâmâ yuwu nâņgâwi. “Nen kandi mansain,” yawu nâņgâm biwiyeņe ki giop. Otmu eņgat yâhâp gurâ ki otbi. ¹⁴⁻¹⁵ Lohimbi yu yan Anitâhâlen biwi nâņgân nâņgânyeņe kepeim manmâ, “Nen kandi mansain,” yawu nâņgâm kapi âlâhât pat kuyiņgiop yakât bulâņe tetewuap sâm manmâ gawi. Yawu gârâmâ “Nen kandi mansain,” yawu sâwi yamâ hânyeņe tâmbâņe yakât nâņgâm ki sâwi. Yakât nâņgâm sâwi mâne purik sâm âwurem ari kapi pilâm takawi yan manbâi. ¹⁶ Yawu gârâmâ Anitâņe himbimân kapi âlepņe nandoroņe yakât pat kuyiņgiop ya ambokunom nâņgâm denņe lâum mem mete tuhumm manbi. Anitâhât den tem lâum manmâ yan, “Anitâ Amboneneņe,” yawu sâm mepaem manbi. Yakât otmâ Anitâņe nâņgâyiņgimu ârândâņ olop.

¹⁷⁻¹⁸ Otmu Awaraham yâkâlâk âlâ torokatmâ sâwe. Emelâk embâņân Anitâņe Awaraham yuwu sâm ekuop. “Isakahât biwiņambâ gâhât seselipge hurunduņ sânomai.” Yawu sâop. Yawu sâop yakât kakņan Awarahamgât topņe tetemu ekbehât Anitâņe ekumu ikņe nanņe kumu mumu yâkât hotom umbe sâm nanņe dâim ariop. ¹⁹ Dâim arimâmâ biwiņaņe yuwu nâņgâop. “Nane ombe bisine konok yu kumune mumbuap.

Kumune mumu yanâmâ Anitâñe mumuñambâ mem yahatmu manbuap yakât wâtñe tatbañgiap.” Yawu nâñgâm yanâmâ hotom ya umbe sâñ nanñe dâim ariop. Otmu hâmbâi Anitâñe sâñmu lok mumuñambâ yahatnomai ya nâñgâm kinmâ nanñe mem alata kakñan kalop. Katmu tatmu emelâk tewetñe mem hâuwe sâñ inanañgumu yanâk Anitâñe kuwañgiop. Emelâk muowâke yamâ nanñe mem pilâm ariowot. Yawu.

²⁰ Yâhâ Isakañeâmâ Anitâhâlen biwi nâñgân nâñgânñe kepeim manop yakât otmâmâ yâkâlebâ nanyâhâtñe yâhâp teteowot, kutyetñe Yakop yet Esau sâñ, emet inânñanâk Anitâñe sâñmu teteyitgiwuap yakât pat kuyitgiop.

²¹ Otmu Yakopñe yawuâk biwi nâñgân nâñgânñe Anitâhâlen kepeim biwi yâhâp ki otmâ manop. Yakât otmuâmâ emelâk sombo otmâ kâmgum talop yan Anitâ mepaem nanñe Yosepgât nanyâhâtñe ya pat kuyitgiop.

²² Otmu Yosepñe mumbes sâñ otmâmâ Anitâñe Isirae lohimi Aihita hânâmbâ mem dâiyekbuap yakât emet inânñan seselipñe yuwu sâñ ekyongop. “Hâmbâi mâne yengât sen tetem sambe otmâ manomai. Yawu otñetâ Anitâñe yupâ mem dâiyekmu ari yengât hân sâñ pat kuyiñgiop yan manomai. Yakât otmâ nâmâ mumbom gârâmâ arinomai yan nâhât hahitne mem ari yan kurihineknomai.” Yawu gârâmâ yâkñe ki biwi yâhâp otmâ sâop.

²³ Torokatmâ Mosehât sâwe. Mose âwâñe mâmâñe Anitâhâlen biwi nâñgân nâñgânñe kepeim manowot. Yakât otmâmâ Aihita yengât lok pato, kutñe Parao sâñ, yâkñe yuwu sâop. “Isirae ambolipñe yengât nanlipyeñe ñaña ya yongñetâ muñet,” yawu sâop. Yawu sâñmu Mose âwâñe mâmâñe nanyetñahât kun kundenñe ekmutâ âlepñe otmu Paroahât den ya kum yuwu sâowot. “Nannetñe yu hâmbâi lok pato otbuap.” Yawu nâñgâmâmâ nanyetñe lâum ari âlâengen manmutâ emetsenñe kalimbu pesuk sâop. Yakât kakñan saka saka kâlehen katmutâ to kakñan yolon yolon otmâ talop. Otmu saka saka kâlehen tatmâ isem tatmu Parao baratñe toen arim yañak mem teteop. Yâkñe mem tetemâmâ ñaña ya mem ari golemguop.

²⁴ Yawu otmu Moseñe pato otmâ Aihita yengât lok kunñe pato otbuap yakât nâñgâñmu gemu pilâyekmâ bukulipñe yengâlen yâhâpñe torokatmâ manop. ²⁵ Yâk yengâlen torokatmâ umatñe topñe topñe teteyiñgiwuap yakât nâñgâm ki gorâwañgiop. ²⁶ Yâhâmâ Anitâñe pat kuyiñgiop yakât bulâñe tetewuap yakât nâñgâm yâk yengâlen torokatmu orowâk manbi. Otmu Kiristo yamâ Anitâñe hâñgâñgumu ge manmu nâñgâm bâlewañgim âlâlâ otbañgiwi dop yawuâk otmâ manop. Yawu manmâ gam Aihita ambolipñe Anitâ betbañgim hâk

sânduhân manmâ gawi yâk yengâlen torokatmâ tosa meman sâam kut miop yakât nângâmu tâjât olop.

²⁷ Yawu otmâ Anitâne pat kuyingiop yakât nângâmu bulâne olop. Nângâmu yawu otmu Aihita yengât patoyenahât kinjitnahât ki otmâ âi ya pilâop. Yawu otmâ yapâ pilâyekmâ lok ki manmaiângen ari manop. Yan manmâ “Anitâ Am-bonenne ki ekmain yamâ bulânanâk tatmap,” yawu nângâm kârikneâk manmâ biwi yâhâp ki otmâ manop. ²⁸ Yawu gârâmâ Anitâne ekmu ârândân otmu yâk hângângumu purik sâam Aihita hânân âwurem ariop. Yan ari Anitâne ikne anelone âlâ, kutne Itit kiom Amboene sâam, yâk hângângumu Aihita kapi ambolipne yengât nanlipyene kunne ya yongomu munomaihât yakât topne ekuop. Ekumu nângâm biwi yâhâp ki olop. Otmu anelo yane buku otningiâk sâam yâkât denne lâum lama gâim hepne yane kâsikum yingimu emetyenahât gahatnan mem lâwâlewi. Yuâmâ inânjanâk Anitâne Mose den ekuop ya nângâmu bonne otmu ya watmâ olop.

²⁹ Otmu “Anitâne den sâop ya bonne tetewuap,” nângâm Isirae lohimbine Aihita hân pilâm saru gulune, kutne Saru Kurin sâam, yakât sâtnan ari kinbi. Yan kinjetâ Anitâne sâamu to ya keterakmâ torehen torehen otmu mâtâp teteop. Yawu otmu kâiyene hân linmâ nombotgen bawi. Nombotgen banjetâ Aihita yengât hep bero yâku yawuâk betyenan watyekmâ bawi. Tânamnan bam tatjetâ Anitâne sâamu saru yane tun sâam gam lâum gulip tuhuyekmu haranyongop.

³⁰ Otmu Anitâne den ekyongop yakât bonne tetewuap sâam ya nângânetâ bulâne olop. Yawu gârâmâ manbi yane kapi âlâ, kutne Yeriko sâam, yan kasalipyenane pan kârikne sâhâm yene yakât kâlehen tatbi yan takawi. Yan taka Isirae ambolipnane Anitâhât den lâum pan kârikne ya hawamgum yâhâm gem tatjetâ hilâm nombolân yâhâp pesuk sâop. Hilâm nombolân yâhâp ya pesuk sâamu yanâk pan ya aksihâk ge liwarakmâ iop. Yawu otmu Isirae ambolipnane kasalipyene ya yâhâ yongom metewi. ³¹ Yawu otbi. Yâhâ yawu ki otbi yan mâtâp imbi âlâ manop, kutne yamâ Lahap. Anjoân Isirae lok yâhâp hângânyotgojetâ emet galemne ekde sâam yâhâm giowot. Otmu imbi yane yuwu nângâop. Isirae ambolipnane ki nohonoma nângâm lok yâhâp hângânyotgowi ya kapi ambolipnane yelekmai sâam mem mesangutyelehop. Imbi yane biwi yâhâp ki otmâ mesangutyelehopgât otmâ yâhâ yongowi sâp yan imbi ya konok hâmenne kinop. Yawu.

³² O, bukulpine, den sâamune dâiakmâ kâlep otmapgât den pâne tâlâwâk sâwe. Tâmbâlipnenne nombotnane Anitâhât den yakât bulâne tetemu menom nângâm manmâ gawi ya yengât kutyene yuwu. Gition, otmu âlâmâ Barak, âlâmâ

Samson, âlâmâ Yepita, otmu âlâmâ Dawiti, âlâmâ Samue, otmu Anitâhât poropetelipne nombotne. ³³ Lok yongonsan yuâmâ Anitâne den sâop ya nângânetâ bulâne olop yakât otmâmâ biwi yâhâp ki otbi. Yawu otmâ kasalipyene yongom itit kiom tuhuyekbi. Yâhâ yâk yengâlen gâtne nombotne yamâ meyemâ pusi papato sâtne kârikne, kutne laion sâm, ya tatmaiân pilâyeknetâ gewi. Yamâ Anitâne mâmâne otyingimu mem pâlâmne tuhuyeknetâ ki neyekbi. ³⁴ Yâhâ nombotne âlâmâ mem pilâyeknetâ kâlâp kâlehen kionbi. Yamâ ki seyehop. Yâhâ nombotne âlâmâ kasalipyenane tengâen kinbi yakât nângâm gem kewewetmâ ariwi. ³⁵ Yâhâ naom yâhâp muowot yamâ Anitâne sâmu yâhâpne yahatmutâ herone otbi. Yâhâ nombotne âlâmâ kasalipyenane mem âlâlâ tuhuyeknetâ hâhiwin kakjan manmâ yuwu sâwi. “Âo, hâmbâi sâp patoen mumujambâ yahatmâ herone kakjan manmâ yâhânom. Yakât ki gorâningiâk.” Yawu sâm Anitâhât den ya tân tânâk lâum kinmâ muwi. ³⁶ Nombotneâmâ kasalipyenane meyemâ senyenjan gem yongom mem âlâlâ tuhuyekbi. Yâhâ nombotneâmâ tâk kâriknane mem sâhâyekbi. Yâhâ nombotneâmâ lâm kâlehen panyeknetâ ge yaken tatbi. ³⁷ Nombotne yamâ kasalipyenane kâtne yongonetâ muwi. Nombotneâmâ seheje mem pâñ lâu lâu hâreyekbi. Nombotneâmâ tewetne engatyene hâum tin tân meyekbi. Yâhâ nombotneâmâ kasalipyenane meyemai sâm yan hâkyene alitmâ ari hewuknehen mesangurakbi. Nombotneâmâ sot me senje âlâlâhât pâinmâ in po manbi. Yawu gârâmâ lohimbi belângen manbieneâmâ yâk yekmâ mem bâleyeknetâ manbi. ³⁸ Anitâhât kasalipnane yawu otyingiwu. Yawu otyingim yâk watyeknetâ gem tiok taok otmâ âlâengen âlâengen ari manbi. Yawu otmâ ari lok ki manmaiângen, me dikin kâlehen, me bârâengen ari yan manmâ gawi.

³⁹ Lohimbi yuneâmâ Anitâhâlen biwi nângân nângânyenane kepeim den sâop yakât nângâm biwi yâhâp ki otmâ manmâ gawi. Yakât otmâ yekmu ârândâñ otmu manman kârikjahât pat kuyingiop. ⁴⁰ Yawu gârâmâ Anitâhât lohimbi yane hionakmâ nombotnane kulet sâyingim yenjâk bulâne menomaihât dop ki tap. Yawu nângâm pat ya kuyingimu nengât tâmbâlipnennane manmâ gawi yamâ bonje ya in yawu ki mewu. Yawu gârâmâ nen orowâhâk manman âlepjan manmâ yâhânom.

12

Anitâne ikne nanne baratne sâm menenehop.

¹ Bukulipne, yuwu sâmune nângânet. Nengât tâmbâlipnennane Anitâhât den nângânetâ bulâne otmu yâkâlen

biwiyenaje kepeim manmâ biwi yâhâp ki otmâ manmâ gam muwi. Yakât nângâm den âlâen hâum sâmunen nângânet. Tâmbâlipnenenaje kurâp kinmâ hawamnongom nenekmâ tai yakât yengu yâkne Anitâhât den lâum ki lohotne otmâ gawi yanâk torokatmâ mannomai. Manmâ biwiyene gemu lohotne otmai hât orotmemeyene bâlene ya kerehâk bet pilâm hewewen otmâ Anitâhât den lâum yâkâlen biwiyenaje kepeim manmâ yâhânomai. ² Yawu otmâmâ Yesune kerek nengât nângâningim manman bâlenahât Amboje, kutne Satan, yâkât bâtnambâ menenekmâ yâk mem ge kalop. Yakât nângâm Yesune herone otmâ ki lohotne olop. Yâkne hâhiwin kaknan manmâ senjan gewi yakât nângâm sât gum kinmâ hâkne ki alilahop. Yakât otmâ âwâne Anitâ yâkât lau lâum manmâ muop. Mum yahatmâ kulet sâningim himbimân yâhâm kunnene pato otmâ tap. Otmu âwânaje âi sâm wanop ya biwiyene tinâk kepeim manop. Yawu manmâ ki biwi yâhâp olop. Yakât nengu yawuâk yâkât nângâm torokatmâ manmunne ârandân otbuap.

³ Yesu mem âlâlâ tuhujetâ yan hâhiwin nângâop. Otmu sâp yiwerene yu umatne topne topne teteyingiwuap. Umatne teteyingimu Yesune olop yakât den pat ya nângâm henngumâmâ biwiyenaje ki gewuap. ⁴ Otmu yene lohotne otjetgât Satanne perâkne topne topne mem gamap yan ki lohotne oai. Otmu Anitâhât hâkân otmai ne mem âlâlâ tuhuyekjetâ yan gurâ kârikneâk mansai. Umatne kaknan yâhâmu Yesune kârihem kinmâ hâhiwin nângâm muop. Umatne yawuya yengât kakyenan ki yâhâmap. Yakât otmâ yene yâkâlen biwiyenaje kepeim kârihem manmâ yâhânomai.

⁵⁻⁶ Bukulipne, yuwu sâmunen nângânet. Anitâne tihitnenne otmap yakât nângâm poropete âlâne den kulenguop ya yuwu tap.

“Awojnenne Anitâ yâkne tepne nângâningimap. Otmu nenne otmunne bâlemu mâtâp bâlenen ari hiliwahomaingât yâkne kuwiknenekbe sâm hâhiwin ningimap. Hâhiwin ningimu yanâmâ biwi nângân nângânnenenaje keterakmu yâkâlen torokatmâ komot konohâk manmâ yâhânom. Yawu otningimap yakât nângâm Anitâne yen kuwikyekmu yene yakât ki hâkân otnomai. Otmu yen kuwikyekbe sâm yawu otyingimu yene biwiyenaje ki gewuap.”

Den yawu tap. Yakât yu nângâm mem mannomaiân umatne topne topne teteyingimu biwiyenaje ki orotok sâwuap.

⁷ Yakât yuwu torokatmâ sâmunen nângânet. Nan baralipnenenaje den kujetâ me otmâ tâpikujetâ yanâmâ yongom mem kuwikyekmain. Yakât dopneâk Anitâne sâmu

umatne topne topne teteningimap. Yakât otmâ umatne âlâlâ teteyingiwuap yan yuwu nângânomai. “Main, yuâmâ Anitâne ikne nanne baratne sâm yakât kuwikneneksap.” Yawu nângâm herone otmâ mannomai. ⁸ Yawu gârâmâ Anitâne ki kuwikyekmap mâne yeje ikne nanne baratne bia, mandu tâjât otbâi.

⁹⁻¹⁰ Otmu torokatmâ sâmunne nângânet. Awonlipyeneje yongom mem kuwikyeknetâ yâk yengât amutgen manmâ denyeje lâum manmâ gamai. Yawu gârâmâ Awonyeneje himbimân tatmapne mem kuwikyekmu yakât gurâ ki hâkân otnomai. Yâkne mem kuwikyekmâ gamap yakât bulâneâmâ himbimân ikne orowâk mannomaihât nângâm yawu otyingimap. ¹¹ Otmu yakât torokatmâ âlâ sâwe. Awonyeneje Anitâne kuwikyekmâ gamap yanâmâ hâhiwin nângâm tep bâle otmai. Yâhâ hâmbâi orotmemeyene bâlene yu pilâm ikne orowâk manman sânduhân manmâ yâhânomai.

Bulâne mem tâpikgumain sâm biwinenneje alilangim buku oranjinom.

¹²⁻¹³ Yawu gârâmâ yeje ki ihilâk mahilâk mannomai. Yeje manmanyene ya hejengeum mâtâp tâj tâjâk watmâ arinomai. Yeje yawu otmâ mannetâ yengâlen gâtne âlâ me âlâ biwi yâhâp otmâ mansaine otmâ tâpikgumai ya pilâm yengâlen torokatnomai. Yawu otmâ yeje biwi konohâk otmâ mannomai. ¹⁴⁻¹⁵ Otmu hionakmâ yengâlen gâtne âlâ me âlâne Anitâne pat kuyingiop yâk betbangim yakât bulâne mem tâpikgum hiliwahomaihât yen lohimbi kerehâk biwiyeneje alilangim buku oranjinomai. Otmu yâk orowâk manmâ yâhânom yakât biwiyene yâkâlen kinbuap. Otmu yakât den âlâ sâwe. Bau nasine yane hâreakmâ sânduk sâm ârândân otmâ bau mem bâlemap yakât dopneak yengâlen gâtne âlâ me âlâne otmâ tâpikgum mem bâleyekmahât galemahom mannomai.

¹⁶ Nen Esauhât den pat ya nangain. Âwâneje bâteje bâne ya membuap sâm yâkât pat kuwangiop yakât nângâmu tâjât otmu hâkân olop. Yawu otmâ sotgât nângâm imine ulitgumu imineje sot wanmu niop. Nem yan âwâyetnahât bâteje bâne ya imine wanop.

¹⁷ Yâkne otmâ tâpikguop yakât kakjan yâhâpne otmune tetewuap mâne yakât pâinmu biatmu hâum pâpgum imbiâk iwi tepne kârâm biwine nasin otmu iseop. Yawu otmâ mâtâp ya mem tetewuapgât dop ya ki ehop. Yakât pat ya nângâmain. Otmu yengâlen gâtne âlâ me âlâne yâkne olop yawuak otmâ Anitâne pat kuyingiop yakât nângânetâ gemu Anitâ betgumai sâm yakât galemahom mannomai.

¹⁸⁻¹⁹ Emelâk embânân tâmbâlipnennene manbi otmu yiwereje nenne mansain yukât topne teteakgât yuwu sâmunne

nângâñet. Tâmbâlipnennãñe Aihita hân yapâ pilâm taka pumñe âlâ, kutñe Sinai sâñ, yan tatbi. Yan taka tatñetâ Anitãñe girem den Mose ekuwe sâñ otmu yanâk mun pato pilâop. Lâmun isemap yakât munñe ya wangim pilâop. Otmu sâp yanâk elem pato miop. Yanâk kâlâp semu utun pato sahakmu omonguop. Otmu belek sâñu himbim gunjuruñ sâop. Yawu otmâ mun pato pilâop yan Anitãñe yuwu sâop. “Lohimbi, me sonjo bau, me âlâ me âlãñe pumñe yukât gotñan ganomai yamâ kâtñe yongonjetâ munomai.” Yawu sâop. ²⁰⁻²¹ Yawu sâñu Mosenje pârâk pilâm kâi båtñe sâñsân sâñu yuwu sâop. “Mainj, nâ kiñgitnahât dondâ oan.” Yawu sâop. Sâñu Isirae lohimbi nombotñe yâk orop kinbiñe mun pato ya nãngâm yâku yawuâk kiñgityenahât otmâ hân mem tep mem asim ahom ahom otbi. Yawu otmâ yuwu sâwi. “Âo, Anitâ. Kulem yu topñe âlâ tetemu ekmâ kâi båt sâñsân oain. Yakât nenñe gâ orop wuân me wuângât alahunomgât dop ki oap.” Yawu sâwi.

²² Yawu gârâmâ Anitãñe tatmâ gaop. Otmu tatmâ yâhâwiop. Yâkñe yen orop yawu ki otningimap. Yâhâ pumñe âlâ, kutñe Sion sâñ, yakât dopñeâk Anitãñe himbimân tatmap, yan arinom. Otmu anjelo komotñe komotñe yaneâmâ yâk hawamgum heronje otbañgim mepaemai. Otmu nen gurâ yawuâk yâk yengâlen torokatmâ mepaenom. ²³ Otmu emelâk lohimbi nombotñe Yesuhâlen torokatbi yâhâmâ ikñe pat kuyiñgim kutyenje kulemgumu tap. Lohimbi ya yengâlen arinom. Emelâk tâmbâlipnennje nombotñe Anitâhâlen biwiyenãñe kepeim manmâ muwi. Yâkñe kulet sâningim Anitâ gotñan tai. Yawu gârâmâ lohimbi emelâk meyehop otmu nen mansain yu, nen kerek sâp patoen menduhunenekbuap. Yawu otmâ topnenñe ekmâ nãngâm hãmeñe ikñiâk ikñiâk ningiwuap. ²⁴ Yawu gârâmâ lok âlâhâlen hãum sãwe. Lok âlâ, kutñe Awe sâñ, yâhâmâ atañe kumu muop. Yakât matñeâmâ Anitãñe atañe ya kãpekbañgiop. Yawu gârâmâ nengât sâñ Yesu kuñetâ mumu hepñe giop. Yakât bonñeâmâ nenñe yâk orop torokatmâ manmâ yâhãnomgât mâtâp âiñe meningiop. Yawu gârâmâ Anitãñe mem dâinenekmâ gamu yakât ki hãkãñ otnom.

²⁵ Yâhâ topnenñe teteãkgât den âlâ yuwu torokatmâ sãmune nãngâñet. Anitãñe girem den Mose ekuop yanãmâ lok nombotñe den ya nãngâñetâ gemu bet pilâwi. Yakât kakñan yâkñe sâñu yakât matñe umatñe teteyiñgimu manmanyenje bâleop. Yawu gârâmâ sâp patoen nenñe otbin mewin yakât matñe Anitãñe mem purik pilãningiwuap. Yakât otmâ nanñe Yesu hãngãngumu ge den topñe eknongop ya nãngâm tiñãk lâum manmâ yâhãnom. ²⁶ Emelâk embãñân Anitãñe Sinai pumñan Mose den ekuop yanãmâ hân sâñsân sâop. Ya pesuk sâñu yanãmâ yuwu sâñ ekuop. “Nãñe sãmune hân yu sâñsân

yap. Yâhâ sâp pesuk sâwuawân âlâkuâk sâmune hân himbim yuâmâ huhuakmâ biatmâ metewuap. Otmu emetsenŋe pitu topŋe topŋe ya pek sâm gulip otmâ metewuap.” Yawu sâop.
 27 Anitâŋe den sâop yukât topŋeamâ yuwu. Yâkŋe sâmu hân, himbim, emetsenŋe, pitu topŋe topŋe âlâlâ yu gulip otmâ metewuap. Yakât kakŋanâmâ ikŋe manmanŋajak tetewuap. Sâp yanâmâ Anitâŋe nengât pat kuningiop yakât bulâŋe ningiwuap.

28-29 Anitâŋe nengât sâm manman kârikŋahât pat kuningiop yakât bulâŋe menom. Yakât otmâ yâk mepaem manmâ yâhânom. Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋaŋe Anitâhât den nâŋgâŋetâ gemu bet pilâmai ya yengât topyeŋe teteâkgât den âlâen hâum sâwe. Âliwahap haraŋ haraŋ sâm emetŋe mem tatmap yan kâlâp saum katmunŋe semu gâwuŋajak kinmap. Dop yawuâk Anitâŋe sâmu âlâlâ ya sem gulip tuhumu kouŋajak kinbuap. Yawu gârâmâ Anitâŋe nen buku otningîâkgât yâk mepaem heronŋe otbaŋim mannom.

13

Yuwu otmâ manmunŋe Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otbuap.

1 Orotmeme âlepŋe girawu tap yakât ekyongomune nâŋgâŋet. Yeŋe aŋgoân buku oraŋgiminiwi ya yawuâk torokatmâ buku oraŋgim mannomai. 2 Embâŋân aŋgoânâmâ aŋeloŋe lok hâtgum takaŋetâ lokŋe mem buku tuhuyekbi. Yawu gârâmâ lomba nombotŋaŋe yengâlen takaŋetâ dâim yâhâ emelan katyekmâ sot um yinginomai. 3 Otmu yengâlen gâtŋe nombotŋe mem pâi emetŋan katyekŋetâ tatmâ hâhiwin nâŋgâmai yakât pâi emetŋan taiâk sâm ki gulip malap otnomai. Nenŋe nenŋahâk pâi emetŋan tain mâne girawu otbâinâ nâŋgâm yâk yengât nâŋgânomai. Otmu yengâlen gâtŋe nombotŋe yamâ lohimbi belângen mansaiŋe mem bâleyekŋetâ hâhiwin kakŋan mansai. Otmu yen yawu otyingŋetâ mansai mâne girawu otbâi yakât yâk nâŋgâyinginomai. Yenâmâ Yesuhât komot konohâk mansai yakât otmâ yeŋe hewewenjak yâk tânyongonomai.

4 Otmu den âlâ sâmune nâŋgâŋet. Lohimbi sihan mansaiŋe konda otŋetâ Anitâŋe ya ekmu dondâ bâlemap. Otmu lokŋe imbiŋaŋe miakmâ manmutâ ârândâŋ otmap. Yâhâ yakât kakŋan lok me imbi ondop orop manmai ya Anitâŋe ekmâ dondâ bâlemap. Lohimbi yawu otmai yaŋe tosa umatŋe memai. Yakât hâmbâi Anitâŋe matŋe ya tâŋ tâŋâk yingiwuap.

5 Emelâk Anitâŋe Mose den ekumu kulemguop ya yuwu tap. “Nâhâitŋe ki tihit otningimap sâm gorâyingimu enŋat yâhâp ki otnomai. Ki pilâyekmune umburuk mannomai.”

Yawu sâop yakât otmâ wahap yu me ya tatningiap ya ekmunje ki dopņan otmu ki dewaenom. Otmu dopnenņan tatningiwuap ya wangim ningiâkgât sâam ki ulitgunom. Bia kârikje. Wuân me wuân tatningiap yamâ dopnenņan. ⁶ Anitâņe den sâop yakât topņe nâņgâm yuwu alahum mannom.

“Kutdânenņane haonmâ ârandâņ tihitnenņe otmap. Yakât otmâ lok bâleņane mem bâlenenekne sâam otnomai yanâmâ nenņe yâkât wâtņan kinmâ mâtâpgât ki hâum pâpgunom. Yâhâ yawu otninginomai yan nenņe yakât ki gorâningiwuap. Yawu sâam alahum yâkât wâtņan mannom.”

⁷ Emelâk papatolipyenņe Anitâhâlen biwi nâņgân nâņgânyenņe kepeim yâkât den ekyongominiwi. Yawu otmâ manmâ ki lohotņe otmâ gam muwi. Otmu yengu yâkņe otminiwi yawuâk otmâ Yesu Kiristohâlen biwi nâņgân nâņgânyenņe kepeim ki lohotņe otmâ mannomai. ⁸ Emelâk Yesu Kiristone tatmâ gaop, âun yu tap, otmu yawuâk tatmâ yâhâwioip kârikje. Yakât otmâ ki gorâningiwuap.

⁹ Yawu gârâmâ lok nombotņane yengâlen taka den ango ekyongowi yakât den pat buku nombotņane eknohoņetâ nâņgâwan. Den ekyongowi ya nâņgâņetâ biwi nâņgân nâņgânyenņe gulip malap otmu Yesu Kiristohât mâtâp tâpikgumaihât yuwu sâamune nâņgâņet. Den yamâ tâņât. Yakât otmâ yâkņe den ekyongowi yamâ ki lâunomai. Yeņe den tâņât me orotmeme bâleņe ya pilâmâmâ Anitâņe tep âlep nâņgâyiņgim tihityeņe otmap ya nâņgâm heņgenņum biwiyenņe yâkâlenâk tatbuap. Yawu otmâ manņetâ yâkņe mâmâņe otningim yâhâwuap.

¹⁰⁻¹¹ Yâhâ Anitâņe lohimbi kerek yengât tosa pilâyiņgiâk sâam hotom uminiwi ya yengât kunyenņe yuwu otminiop. Yâkņe selep belângen kinminiop yan lama kum gâim yanâmâ hepņe mem yâhâ alata kakņan hepņe tuanņuminiop. Yawu otmu bukulipņe nombotņe yaņeâmâ belângen kinmâ bonņe yamâ mem uņetâ sem biatminiop. ¹² Otmu dop yawuâk nenņe Kiristohâlen biwinenņane kepeim yâkât pat otnehât yâk mem kapi betņehen ge kuņetâ mumu hepņe giop. ¹³ Yakât otmâ nenņe hotom um katmai yakât nâņgâmunņe gemu selep hâņgiņan yan ki yâhânom. Ya pilâm belângen tatmâ Yesuhâlen torokatmâ yâkât denņe lâum mannom. Yawu otmunņe yanâmâ Yesu otbaņgiwi yawuâk nen otninginomai. Otmu yakât ki gorâningiwuap. ¹⁴ Nenâmâ kapinenņe yu bia. Kapinenņe dondâņe yamâ himbimân Anitâ tatmap ewan tap. ¹⁵ Otmu Kutdânenņe Yesu yâkņe kulet sâaningim himbimân ewan yâhâ tap. Yakât otmâ nenņeâmâ yakât nâņgâm Ambonenņe Anitâ heronje nâņgâwanņim mepaenom. ¹⁶ Otmu

orotmemenenye âlepnye otmunye Anitânye nenekmu ârândân otnap yakât sâwe. Lohimbi nombotnye umburuk man-maihât yejeâmâ yâk nembe kalem otyiŋginomai. Otmu nombotnye hâhiwin kakŋan mansai buku otyiŋgim tânyongonomai. Orotmeme yawu otmâ mannomai yanâmâ Anitânye yekmu ârândân otbuap.

¹⁷ Otmu papatolipyenye yengât yuwu sâmune nângânet. Yen manman kârikŋahât mâtâp hâum pâpgumaihât yâknye yengât galem otmâ galemयोगom mansai. Otmu yâknye Anitânye âi sâm yiŋgiop ya biwiyenaye tiŋâk kepeim mem mansai. Hâmbâi sâp patoen yakât hâmenye yiŋgimu menomai. Yawu gârâmâ biwi nângân nângânyenye gemapgât yeje yâk yengât amutgen manmâ tem lâuyiŋginomai. Tem lâuyiŋgim manŋetâmâ yâknye biwiyenye hewewen otmu galemयोगom henŋenŋunomai.

¹⁸⁻¹⁹ Otmu nânye bukulpine orowâk tatmâ Anitâhât tem lâuwanŋim manmâ orotmeme âlepnye otmâ manmunye nenekmu ârândân oap. Yawu gârâmâ yeje biwi nângân nângânyenye hewewen otmu nengât sâm Anitâ ulitgum mannomai. Otmu Anitânye nâ hângânnohomu yengâlen takawehât gurâ yawuâk ulitgum manŋetgât nanŋan.

Den bânye

²⁰ Bukulpine, den bânye ekyongomune nângânet. Kutdânenye Yesu, yâknye mumu yan Anitânye tosanenye pilâningim manman kârikŋahât pat kuningiop. Otmu âwânye Anitânye mumunambâ mem yahalop. Yawu otmâ pat kuningiop yakât bulânye hâmbâi menomgât mâtâpnye teteop. Ya biatbuapgât dop âlâ ki tap. ²¹ Bulânye ya mene sâm Anitânye mâmânye otyiŋgimu yâkât wâtŋan kinmâ tem lâuwanŋim manŋetâ nângâmu ârândân otbuap. Yawu otmu yanâmâ biwi nângân nângânyenye huruŋ sâmu mannomai. Otmu Yesu Kiristo mepaenomai. Ya bonŋanâk.

²² Bukulpine, yeje biwiyenye gemapgât den tâlâwâk yu kulemgum katyiŋgian. Yawu gârâmâ yeje sâlikumâmâ topnye ya nângâm henŋenŋunet. ²³ Otmu tembe lâu pâi emetnye galemnye tatmapnye nângâmu Timoteo ya pâi emetnambâ ge mansap. Yâkât den pat yawu sânetâ nângâwan. Yawu gârâmâ yâknye taka nâ penenihimu yanâmâ netnye orowâk yengâlen takarom.

²⁴ Otmu yeje pepa yu sâlikum nângâm yengu papatolipyenye otmu Yesuhât komot mansai ya nâhât den pat yu ekyongom buku otyiŋginomai. Otmu Itali ambolipnye lohimbi tohonetâ mansain yâknye yengât tep âlep pato nângâyiŋgim mansai. Yâknye yawu nângâyiŋgim mansai yakât yeje nângânetgât nânye

den pat yu kulemgum katyiŋgian. ²⁵ Anitâŋe tihityeŋe olâkgât
nâŋe haonmâ ârândâŋ ulitguman. Den pat katsan yu yuâk.

Yakowo

O bukulpne,

¹ Yen Yura lohimbî hânnenne tâmbâne pilâm hân âlâengen âlâengen ari mansai. Ari manmâ Yesu Kiristohâlen biwiyenane kepeim yâkât komolân torokatsai. Nâ Yakowo. Nâne Anitâ yet Kutdânenne Yesu Kiristo hoŋ bayitgim mansan. Yakât otmâ yengât nângâm ekap yu kulemgum katyŋgian.

Nenne Anitâ ulitgunom yan biwi yâhâp ki otnom.

²⁻⁴ Bukulpne, yene Kiristohâlen biwiyenane kepeim mansai. Yakât otmâ umatne âlâlâ kakyenân yâhâmu biwiyene ki orotok sâmap. Biwiyene ki orotok sâmap gârâmâ hâmbâi umatne pato âlâ kakyenân yâhâmu hâhiwin dondâ nângânomai yan yâkâlenâk biwiyenane kepeim umatne ya lâum ki lohotne otnomai. Yawu otmâ mannomai yan Anitâne yekmu ârândânŋ otmu manman kârikjahât pat kuyŋgiop yakât bulâne menomai. Yakât nângâm biwi hero nângânet. ⁵⁻⁶ Yene girawu manjetâ Anitâne yekmu ârândânŋ otbuap yakât nângâm yâkâlen biwiyenane kepeim ulitgunomai. Ulitgunomai yanâmâ Anitâhât biwiŋan tatmap ya Wâtgât mâmâjahât Heakne mem biwi nângân nângânyenân katmu nângânetâ keterakyŋgiuwap. Otmu biwi yâhâp ki otmâ ulitgunomai yan hewewenâk nângâyŋgiuwap. Yâhâ lohimbî âlâ me âlâne yu yakât biwi yâhâp kakŋan Anitâ ulitgunomai ya yengât topyene nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nângânet. Nenne waŋga mem saru kakŋambâ arimain. Arimainângembâ siru pato pilâmu to dondâ bâlemap. Yawu otmâ waŋga ya mem kopa kopa tuhumap. Yakât dopneâk lohimbî yan yu yengât biwi nângân nângânyene hâlim milim otmap. ⁷⁻⁸ Yakât otmâ yu ya otnomaihât biwi yâhâp otmâ hâmbiŋ gumbiŋ manmai. Topyene yawu tapgât Anitâ ulitgumai yan ki nângâyŋgimap.

Munomân iri sikumnenne ki miakmâ arinom.

⁹ Bukulpne, yene Kiristohâlen biwiyene katbi yan Anitâne manman kârikjahât pat kuyŋgiop. Otmu yengâlen gâtne lohimbî nombotnane senne âlâlâhât umburuk mansai. Yâhâmâ hâmbâi Anitâne manman kârikjahât pat yakât bulâne yŋgimu menomai yakât nângâm biwi herone nângânet. ¹⁰⁻¹¹ Hâmbâi munomân iri sikumnenne ki miakmâ arinom yakât den âlâen hâum sâmune nângânet. Hahop suriŋe pilâm kuririŋ sâm kinmu ekmunne âilonŋo lonŋo otmap. Yâhâ sâp ki kâlep otmuâk pek sâm hânân ge tâtuk sâmap. Yakât dopneâk nen kerek

mum tâtuk sânom. Yakât otmâ yengât gâtņe lohimbi nom-botņane iri sikumyene orop manmai yengât yuwu sâmune nâņgâņet. Yeņe Kiristohâlen biwiyeņane kepeim manņetâ lohimbi belângen manmaine nâņgâm bâleyiņgim mem ge katyekmai. Yawu otyiņgimai gârâmâ hâmbâi Anitâņe manman kârikņahât pat yakât bulâņe yiņgimu menomai yakât nâņgâm biwi herone nâņgâņet. ¹² Umatņe âlâlâ kakyenān yâhâmu Kiristohâlenâk biwiyeņane tiņâk kepeim Anitâ hoņ bawāņgim mannomai. Yawu manņetâ Anitâņe yekmu ârândâņ otmu manman kârikņan katyekmu mannomai.

Tosa otmunņe bâlemap ya Anitâhâlen ki kârâm pilânom.

¹³⁻¹⁵ Lohimbi wuân me wuân ekņâlem otņetâ bâlemap yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Yu me ya ekņâlemai yan yeņe eņgatyeneâk watmâ otnehâlâk nâņgâmai. Yawu nâņgâmai yakât kakņan otņetâ bâlemu tosa memai. Yawu otmâ manman bâleņahât paņgoņân kioņmâ yawuâk tâtâem otmâ mannomai yamâ hiliwahonomai.

Yakât otmâ yuwu sâmune nâņgâņet. Anitâņe ki otmu bâlemap. Otmu nenņe otmunņe bâleâkgât biwinenņan ki kioņmap. Yâhâ lohimbiņe otņetâ bâlemap yamâ yeņan tap. Otmu tosa otmai yakât gurâ Anitâhâlen kârâm pilânomaihât dop âlâ ki tap. ¹⁶ Yakât otmâ Anitâhâlen kârâm pilânomai yanâmâ yeņe yakât nâņgâņetâ ki bonņe otbuap.

¹⁷ Anitâ Koko salek Amboņane senņe âlâlâ himbimân ekmain ya kalop. Hilâmgât emetsenņane ga takam kârikņe pilâm bolāņ bolāņ sâm ge potok sâmap. Yâhâ omoņgât emetsenņe ya purik sâmu torehenņeâk tetemu ekmain. Otmu ya ari gulip otmu omoņ sahakmap. Yâhâ pitu yamâ omoņe pelen pelen sâm kinmu ekmain. Yâhâ emet haņ sâmu ki ekmain. Yawu gârâmâ Himbim Amboņane yawu ki otmap. Yâkņeâmâ tat tat kârikņe tatmâ gaopņak tatmâ gamap. Otmu yawuâk tatmâ yâhâmbisâp. Otmu biwinenņe mem hewewen tuhumu âlepņeâk otmâ manne yakâlâk nâņgâmap. Yakât otmâ yâkņe ki biwinenņan kioņmu otmunņe bâlemap. ¹⁸ Ikņahâk nine nanne baratne sâm mem hewewen tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenņe katmunņe manman âiņe ningiop. Yakât otmâ Kiristohât pat manmâ Anitâņe yu ya kalop ya yengât kunyene mansain.

Kiristohât den nâņgâm tem lâuwanņinom.

¹⁹⁻²⁰ Bukulipne, yuwu sâmune nâņgâņet. Bukulipyeņane Kiristohât den kâsikum yiņginomai yan ândâp katmâ yâk yengât den nâņgânomai. Yâhâ yeņeâmâ den kâsikum lohimbi yiņgiņetâ ândâpyeņe kârikņe otmâ ki nâņgânomai. Ki nâņgâņetâ lohotņan ekyongonomai. Yâhâ yeņe den kâlâpņe

orowâk katyeknomai yan Anitâñe yen yekmu bâlewup. Otmu lohimbî den ekyongonjetâ nâñgâñetâ gemu bet pilânomai ya gurâ Anitâñe yekmu bâlewup. Yakât otmâ yeñe den kâlâpñe orowâk ki katyeknomai. ²¹ Emelâk yeñe Kiristohât den nâñgâm biwiyenjan katbi ya mem mete tuhûm orotmeme bâleñe âlâlâ bet pilâm Anitâhât den lâum mannomai. Yawu manmâ yâhânomai yanâmâ yâkñe meyekmâ manman kârikñan katyekmu manmâ yâhâmbisâi.

²² Kiristohât den lâum hoñ bawanñet. Yâhâ den ya in nâñgâmai yan “Anitâñe nenekmu ârândâñ oap,” sâmbi biwiyenñe pâlâmñe otmu manñetâ dondâ bâlemap. Yawu nâñgâm manmaine kâirahom hiliwahonomai. Lohimbî yawuya yengât topyeñe nâñgâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nâñgâñet. ²³ Lohimbîñe dunğuan enakmâ somotyenñe hâluhuakmai. ²⁴ Yawu gârâmâ dunğuan ki enakmai yan kundenyenahât towatñe nâñgâñetâ ki keterakyinğimap. ²⁵ Yakât dopñeâk lohimbî nombotñanñe Kiristohât den nâñgâm yan ki biwiyenjan katmâ lâumai. Yawu otmai yan den ya in yawu nelâm yongomap. Yâhâ yeñe yawu ki otnomai. Kiristohât den yamâ bulâñe. Yakât torehenñe âlâ ki tâpiahomap. Ya nâñgâm lâum manmâ bâlenjahât panğonân ki kionmain. Yakât otmâ yeñe den ya tiñâk lâum manmâ yâhânomai yan Anitâñe yekmu ârândâñ otmu biwi hero nâñgânomai.

²⁶ Den âlâ torokatmâ yuwu sâmune nâñgâñet. Lohimbî nombotñanñe mitihât orotmemeâk watmunñe Anitâñe nenekmu ârândâñ otbuap yawu nâñgâmai. Yawu nâñgâm den ihilâk mahilâk sâmai yakât Anitâñe mitihât orotmeme watmai yakât nâñgâmu tâñât otmap. Lohimbî yawu nâñgâmaine kâirahom otmâ hilipgumai. ²⁷ Yeñe Awonnenñe Anitâ yâkât tem lâuwangim yuwu otmâ manñetâ yekmu ârândâñ otbuap. Lohimbî kambut mansai me nimnaom âwâ mâmâlipyeñe mum pilâyekñetâ mandu mansai ya yengât tepyeñe nâñgâm tânyongonomai. Yawu otmâ orotmeme bâleñe bet pilâm biwiyenñe galemahom mannomai yan Anitâñe yekmu ârândâñ otbuap.

2

Buku âlâhât nâñgâmunñe yahatmu âlâhât ki nâñgâmunñe gewuap.

¹ Bukulipne, den âlâ yuwu sâmune nâñgâñet. Kutdânenñe Yesu Kiristo Anitâ orop dopyetñe konohâk. Yakât otmâ yâkât nâñgâñetâ yahatmu yâkâlen biwiyenñanñe kepeim mansai. Yawu manmâ lok kut patyenahâlâk ki nâñgânomai. ²⁻³ Yeñe Anitâ yet Kiristo mepaeyelekmâ kiki meytigimai yan lok

pupņe âlâ, hâk katipņe me pet âilonņo haņgalakmâ takamu ekņetâ yahatmu “lok takap yuâmâ iri sikumņe orop” yawu nâņgâmai. Yawu nâņgâm “lohimbi senyeņan ewanâk tat,” sâm katņetâ tatmap. Yâhâ lok pupņe âlâ, hâk katipņe me pet tok sâsâņe haņgalakmâ takamu ekņetâ gemu “lok takap yuâmâ lok inņe, umburuk mansap,” yawu nâņgâmai. Yawu nâņgâm “ginņehen tat,” sâm katņetâ tatmap. ⁴Yawu otyiņgimai yan lokgât nâņgân nâņgân bâleņe watmâ lok kâsipyongom Kutdânenņe Kiristohât den loņgâemai.

⁵ Lohimbi girawuyane Kiristohâlen biwiyene tijnâk kepeim manmai ya yeņgât nâņgâm Anitâne manman kârikņahât pat kuyiņgimu tap? Yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Lohimbi belângen manmaiņe lohimbi inņe me umburuk manmai ya yeņgât nâņgâyiņgiņetâ gemap. Lohimbi inņe yawuyane Kiristohâlen biwiyene tijnâk kepeim manņetâ ya yeņgât nâņgâm Anitâne manman kârikņahât pat kuyiņgimu mansai. ⁶⁻⁷ Yawu gârâmâ yeņe lohimbi yawuya yekņetâ gemu ginņehen katyekņetâ tatmâ miti nâņgâmai. Yâhâ lohimbi iri sikumyeņe oropņe Kutdâyeņe Yesu Kiristohât nâņgâņetâ gemu sâm bâlewanņim mansai. Yawu manmâ yan yen meyekmâ den âiân katyekmâ senņe âlâlâ meyiņgimai. Yawu gârâmâ yeņe lok iri sikumyeņe orop ya eweyiņgim lohimbi senyeņan katyekņetâ miti nâņgâmai. Yawu otmai yakât nâņgâmune ki ârândâņ otmap.

⁸ Anitâne girem den âlâ Mose ekumu kulempuop ya yuwu tap.

“Nenņahât nâņgâmune yahatmap yawuâk buku nombotņe yeņgât nâņgâyiņgimune yahatbuap.” Yawu tap.

Den ya lâum lohimbi hârok yeņgât nâņgâyiņgiņetâ yahatmu ewe katyekņetâ ârândâņ otbuap. ⁹ Yâhâ lohimbi kut patyeņahâlâk nâņgâmai yan girem den yan yu loņgâem tosa memai. ¹⁰ Lohimbi âlâ me âlâne girem den âlâ loņgâemai yamâ Anitâne yekmu girem den hârohâk loņgâemai yawu otmap. ¹¹ Yakât topņe nâņgâņetâ keterahâkgât yuwu sâmune nâņgâņet. Anitâ ikņak girem den âlâlâ hârok Mose ekumu kulempuop. Girem den âlâ yuwu sâm ekuop.

“Lok âlâ me âlâne bukulipyene yeņgât imbilipyene ki yekmâ otnomai.”

Otmu âlâmâ yuwu sâop.

“Lohimbi âlâ me âlâne lok âlâ me imbi âlâ kuņetâ mumbuap yâhâmâ papatolipyene meyekmâ den âiân katyekņetâ tosa pato menomai.” Yawu sâop.

Anitâ ikņak girem den âlâlâ hârok Mose ekuop. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâne lok me imbilipyene yeņgât be-tyeņehen ki kioņmâ tosa ki miain sâmai. Yamâ benņe

buku âlâ kuñetâ mumbuap yan Anitâñe yekmu girem den hârohâk lonğâem tosa memai yawu otbuap. ¹²⁻¹³ Lohimbi âlâ me âlâñe mem bâleyekñetâ yakât matñe yeñe kâpekyiñgimai. Yawu gârâmâ yeñe otñetâ bâlemap yakât matñe Anitâñe gurâ yingimu menomai. Yâhâ yeñe lok nombotñe yeñgât tosa pilâyingimai otmuâmâ Anitâñe gurâ yen umam sâyingim tosa pilâyingiwuap. Yakât otmâ yeñe Kiristohât den tinâk lâum manmâ bukulipyene yeñgât ki nâñgâñetâ gewuap. Yawu otnomai yanâmâ Anitâñe yekmu ârândân otmu tosa pilâyingiwuap.

Nenñe Kiristo hon bawanğinom yan hâkñak hâkñak ki hon bawanğinom.

¹⁴ Bukulipne, yuwu sâmunne nâñgâñet. Lohimbi âlâ me âlâñe Kiristohâlen biwinenñane kepeim manmain sâmai yamâ ki tem lâuwangim bukulipyene tânyongomai. Lohimbiñe den yawu sâmai yamâ perâk sâmai. Otmu Anitâñe biwiyeñe ekmu bonñe bia otmu ki meyekbuap. ¹⁵⁻¹⁶ Yakât topñe nâñgâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmunne nâñgâñet. Bukulipyene âlâ me âlâñe kapi pilâm mâtâp kâlepñehen arine sâm sot barahâk geñetâ yeknomai. Geñetâ yekmâ “O, gâmâlâk kilik milik ariwion” sâmamâ mâtâpğât natik ki tânyongonomai yanâmâ bukulipyenane nâñgâm bâleyingim wawi sânomai. ¹⁷ Yakât dopñeâk Anitâñe gurâ biwiyeñe ekmu ki ârândân otmu “Kiristohâlen biwiyeñane imbiâk kepeim mansai” yawu sâuwap.

¹⁸ Yawu gârâmâ lohimbi nombotñane yuwu sâmai. “Lohimbi nombotñe Kiristohâlen biwiyeñane kepeimainne bukulipyene ki tânyongomai. Yâhâ lohimbi nombotñe âlâñeâmâ bukulipyene tânyongomai.”

Yawu sâmai yakât nâñe yuwu sâmunne nâñgâñet. Nenñe lohimbi yeñgât biwiyeñe ki ekmain. Lohimbi nombotñane “Kiristohâlen biwinenñane kepeim manmain,” sâmai. Yamâ benñe bukulipyene ki tânyongomai. Lohimbi yawuya yeñgât biwiyeñe Kiristohâlen kinsap me bia yakât ki nâñgâmain. Yawu gârâmâ nâñe “Kiristohâlen biwinane kepeim mansan,” sâman. Yawu sâman yakât bulâñe lohimbi tânyongom manman yan tetemu ekmai.

¹⁹ Yâhâ lohimbi nombotñane yuwu sâmai. “Anitâ bulâñanâk tatmap,” sâñetâ nâñgâmunñe bulâñe otmap. Sâmai yamâ ki sâm tâpikgumai. Den yamâ bulâñe. Yawu gârâmâ senduk banearâ, me emet ambonne, me susun, me weke bâlenane gurâ den ya yawuâk nâñgâñetâ bulâñe otmap. Yamâ yâhâmâ Anitâñe hilipyongowuap yakât nâñgâm gorâ kakñan manmai.

²⁰ Lohimbi âlâ me âlâñe “Kiristohâlen biwinenñane kepeim mansain,” sâmai. Yamâ benñe bukulipyene ki tânyongomai.

Lohimbi yawuyane nângâm hilipgumai. Otmu Anitâne manman kâriknan ki katyekbuap. Yakât topne nângânetâ keterahâkgât tâmbânenne Awarahamne olop yan hâum sâmune nângânet. ²¹ Awarahamne wuân olop ya Anitâne ekmu ârândân olop yamâ yuwu. Anitâne hotom unihi sâm Awaraham ekumu yâkât den lâum kât dawangum alata tuhuop. Alata tuhum nanne, kutne Isaka, mem yakât kaknan katmâ hilipguwe sâm olop. Hilipguwe sâm otmu yan Anitâne kuwanjiop. ²² Awarahamne Anitâhât den inâk ki nângâop. Yâkne yâkât den lâum nanne hilipguwe sâm olop yan Anitâhâlen biwiñane kepeim manmap yakât bulâne teteop. Yawu nângâmain. ²³ Awarahamne Anitâhât denne lâum nanne hilipguwe sâm olop yan Anitâne biwiñe ekmu ârândân otmu kuwangimu pilâop. Yawu olop yan Mosenne den âlâ kulemguop yakât bulâne teteop. Den yamâ yuwu tap.

“Anitâne pat sâm kuwanjiop ya Awarahamne nângâm yâkâlen biwi nângân nângânñane kepeim biwi yâhâp ki otmâ manop. Yawu otmâ manmu Anitâne biwiñe ekmu ârândân olop.” Yawu tap.

Anitâne biwiñe ekmu ârândân otmu buku otbanjiop. ²⁴ Awarahamne olop yakât topne yuwu nângânom. Lohimbi âlâ me âlâne Kiristohâlen biwiyeñe katmai yamâ tem ki lâuwanjimai ya yengât Anitâne nângâmu ki ârândân otmap. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâne Kiristohâlen biwiyeñane kepeim tem lâuwanjimai ya yengârâmâ Anitâne nângâmu ârândân otmap.

²⁵ Imbi kondarâ âlâ, kutne Lahap sâm, yâkâlen hâum sâmune nângânet. Emelâk embânân Isirae yengât lok kunyeñane lok yâhâp hoñ hângânyotgomu ari kasalipyene yengât kapiân yâhâm imbi ya mem teteowot. Mem tetem den mem ariowot ya ekumutâ nângâmu bulâne otmu kapi ambolipñane yotgomai sâm mem mesangutyelehop. Otmu sâp âlâen mâtâp âlâ tiripyotgomu kapi ambolipne kewewetyekmâ âwurem ariowot. Yawu olop yakât Anitâne nângâwangimu ârândân olop.

²⁶ Den sâm aran yukât topne nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nângânet. Bukunenne âlâ bâlewup ya ekma “Emelâk umutne gahaeakmâ arap,” sâm isem we bâle nângâmain. Yakât dopneâk bukulpnennane “Kiristohâlen biwinennane kepeim mansain,” sâmai yamâ tem ki lâuwanjim bukulpnyeñe tânyongomai ya yekmâ yâk yengât “lohimbi perâkne” sâmain.

3

Launenne galemgum hengenngum mannom.

1-2 Bukulipne, den âlâ yuwu sâmunne nângânet. Anitâne bawapi nengât biwinenne mem hewewen tuhumu Anitâ yet Kiristo yetgât den lohimbi kâsikum yingimain yan âi umatne memain. Yamâ âi tângât bia. Yakât otmâ âi ya biwinenne mem den ya tâng tângâk kâsikum yingimain, me den ya kakneâk kakneâk kâsikum yingimain yakât matne yamâ sâp patoen Anitâne dopnenne kâpekningiwuap. Yawu gârâmâ nen kerekne Kiristohât nep mem tâpikgumunne yakât bulâne ki tetem heנגenngumap. Yakât otmâ Anitâne matne umatne ningimain sâm yehe Kiristohât den lohimbi kâsikum yinginomaihâlâk ki nângânmai.

Otmu den âlâ torokatmâ sâmunne nângânet. Lohimbi nombotne bukulipne sâm bâleyingimai, me den bâlene hâiyekmai, me biwiyenambâ nângân nângân topne topne tetemu den ihilâk mahilâk sâmai. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâne lauyene galemngum orotmeme bâlene yawuya ki otmai yanemâ biwi nângân nângânyene galemahom heנגenngum manmai.

3 Yakât nângânetâ keterahâkgât yuwu sâmunne nângânet. Beâsi yamâ tâkne laune sâhâmunne tatmap. Gârâmâ wosapâ me wosapâ arine nângâmain yamâ tâk mem dâimunne yaken arimap.

4 Aiop, wannga mem saru kakne arimain yan hâum sâmunne nângânet. Wannga yamâ pato nandorone. Yawu gârâmâ wannga bânne, kutne sitia sâm, yamâ tipne âlâ. Otmu wannga ya ambonne wosapâ me wosapâ ariâk nângâmap yamâ bânne mem purik gurik tuhumu yaken arimap. 5 Yakât topne yuwu sâmunne nângânet. Launenne yamâ tipne âlâ. Yawu gârâmâ nenne launenambâ den bâlene sâm bukulipnenne ekyongomunne nângânetâ tepyene kâlâp semu umatne âlâlâ tetemap yakât dop kum sâmunne nângânet. Emet pato kinmu songae hâlâlân sâmap yan kâlâp tuhumi katmunne songae ya sem arimap. 6 Yakât dopneâk Manman Bâlenahât Ambonne biwinenne kionngap. Biwinenne kionngum nângân nângân bâlene âlâlâ tetemu ya lohimbi ekyongomunne nângânetâ mannyene bâlem heנגenngumap.

7 Anitâne songo bau, me nâi selon kalop yapâ gâtne âlâlâ mem lohotne tuhuyeknomgât dop tap. 8 Yawu gârâmâ nenne launenne galemngum heנגenngomgât dop âlâ ki tap. Hâmewuk me soron hambenne lohimbi in yawu yingimu mumai yakât dopneâk nenne den bâlene sâm bukulipnenne hâiyekmunne tepyene bâlemap. 9 Anitâne ikne nângân nângân watmâ lohimbi tuhuyelehop. Yakât otmâ nenne den herone sâm awonnenne Anitâ mepaemain. Otmu launenne yapâek den bâlene sâm bukulipnenne hâiyekmain. 10 Anitâ den herone

sâm mepaemain. Otmu bukulipnenne den bâleŋe hâiyekmain. Yakât nâŋgâmune ki ârândâŋ otmap. ¹¹ Yakât otmâ dop kum sâmunne nâŋgâŋet. To senne hindakmap yapâ uwurup ki takamap. ¹² Yâhâ kiatŋe manam ki otmap. Otmu manamŋe kiat ki otmap. Giŋ gârârâŋe ham ki otmap. Otmu hamŋe giŋ gârârâŋ ki otmap. Yâhâ saruâmbâ to ki osom nemain. Yamâ topyetŋe ikŋiâk ikŋiâk tap. Denân hâum sâm aran yukât topŋeâmâ yuwu. Nenne den âlepŋeâk alahunom. Bukulipnenne orop ki sâm bâleŋginom.

Anitâŋe ikŋe nâŋgân nâŋgân mem biwinenŋan kalâkgât ulitgunom.

¹³⁻¹⁸ Lohimbi nombotŋaŋe Anitâŋe ikŋe nâŋgân nâŋgân mem biwiyenŋan kalâkgât ki nâŋgâmai. Yâkŋeâmâ senduk banearâ me weke bâleŋe ya yeŋgâlen kândiwahoŋetâ nâŋgân nâŋgânyenŋe teteyiŋgimap. Yawu otmâ bukulipyenŋe yeŋgât nâŋgâŋetâ gemu yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmu hâkyenŋe mepaemai. Hâkyenŋe mepaem lohimbi yeŋgât kunlipyenŋe manmâ den perâkŋe ekyongomai. Yawu otmâ manmanyenŋe mem bâleŋginom hionakmai. Lohimbi bâleŋe yeŋgât topyenŋe yawu tap.

Yâhâ lohimbi nombotŋe âlâŋeâmâ Anitâ ulitgunetâ ikŋe nâŋgân nâŋgân mem biwiyenŋan katmu nâŋgân nâŋgân âilonŋo teteyiŋgimu târârâhâk manmai. Yawu manmâ yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu bukulipyenŋe yuwu otyiŋgiŋetâ yekŋetâ ârândâŋ otmap. Biwi yâhâp ki otmai. Yawu manmâ Kiristohât den tâŋ tâŋâk lohimbi kâsikum yiŋgimai. Kâsikum yiŋgimai yan bukulipyenŋaŋe den âlâhât âiyongonŋetâ nâŋgâm heŋgeŋgum matŋe kâpekyiŋgimai. Yawu oranŋim den kakŋan ki sahanŋim hionakmai. Lohimbi yawuyaŋe bukulipyenŋe yeŋgât manmanyenŋe ekmâ heŋgeŋgum mem hewewenŋe tuhuyekmâ buku otyiŋgimai. Yawu otyiŋgiŋetâ manmanyenŋe kelihakmu manman âlepŋahât bulâŋe âlâlâ teteyiŋgimu lohotŋan manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otmap.

4

Anitâ Ambonenŋahât amutgen manmâ tem lâuwariŋginom.

¹⁻² Yeŋeâmâ biwiyenŋe ki sânduk sâmu manmai. Yawu otmâ yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmu biwiyenŋambâ nâŋgân nâŋgân bâleŋe topŋe topŋe tetemu heronŋe kakŋan manne sâm otmai. Yawu otmâ senne âlâlâ ekŋâlem bukulipyenŋe orop pawarak guwarak otmâ hionakmai. Otmu lohimbi nombotŋaŋe bukulipyenŋe orop nâŋgâm bâleŋginom ahomai. Yakât Anitâŋe biwi sânduhân katnenekmu mannehât nâŋgâm ki ulitgumai. Yanak benŋe umatŋe kakŋan manmai. ³ Otmu Anitâŋe senne âlâlâ âlepŋeâk ningimu heronŋe kakŋan

manne sâ m dewaemai. Yawu otjetâ biwiyen ekmu bâlemu ki nâ ngây ingim ap. ⁴ Yen e topyen ahât nâ ngâ jetâ keteraky ingi â kgât den â lâ en hâ um sâ mune nâ ngâ jet. Imbi â lâ me â lâ ne loklipyen e yengât betyenehen kionmâ kâ wâ konda otmai yakât dopneâ k yen e Anitâ hât betnehen kionmâ senne â lâ lâ hâ len biwiyen e katjetâ kinmap. Yen e senne â lâ lâ ekñâ lemai yan lohimbi belâ ngen manmai yengâ len torokatmâ otmâ hilipgum Anitâ betgumai. Anitâ betgum mannomai otmuâmâ yâ kne gurâ yawuâ k betyongowuap. Emelâ k Anitâ hât poropetelipnâ ne den kulemgawi yakât topne nâ ngâ mbâ iâ. ⁵ Den yakât topneâmâ yuwu tap. Anitâ ne lohimbi yâ hâ p tuhuyelekmâ umut biwiyetne katyitgiop. Yakât otmâ yâ kâ len biwiyetnâ ne kepeiyetgât nâ ngâ op. Otmu nenne gurâ yawuâ k yâ kâ lenâ k biwinennâ ne kepeim mannomgât nâ ngâ map. ⁶ Otmu biwinenne gemu betgumaingât mem hewewen tuhunenekmâ tihitnenne otmap. Den yan yunne emelâ k lok â lâ ne Anitâ hât den â lâ kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi â lâ me â lâ ne yen ahât nâ ngâ jetâ yahatmap yamâ Anitâ ne nâ ngây ingimu gemu mem ge katyekmap. Yâ hâ lohimbi â lâ me â lâ ne yen ahât nâ ngâ jetâ gemu huruñ huruñ manmai yamâ mem hewewen tuhuyekmâ tihityen e otmap.” Den yawu tap.

⁷ Yakât otmâ Anitâ Ambonennahât amutgen manmâ tem lâ uwan ginomai. Yawu otmâ manjetâ Manman Bâ len ahât Amboñe, Satanne mem ge katyekbe sâ m otbuap yan Kiristohât wâ tnâ n kinjetâ pilâyekmâ ariwuap. ⁸⁻⁹ Yawu otmâ orotmemeyen e bâ len e otmâ on giriñ manmâ gai yakât nâ ngâ jetâ bâ lemu bunewâ k bet pilâ nomai. Yawu otmâ yâ kâ len biwiyen e katjetâ tosayen e pilây ingim biwiyen e mem salek tuhuy ingimu mannomaihât Anitâ ulitgunomai. Yawu ulitgunetâ nâ ngây ingi wuap. ¹⁰ Yawu otmâ yen ahât nâ ngâ jetâ gemu yâ kâ t amutgen karakmâ manjetâ nâ ngây ingimu yahatmu manman kâ riknahât pat kuy ingi wuap.

¹¹⁻¹² Otmu Anitâ ne girem den â lâ Mose yuwu ekumu kulemguop. “Nenne bukulipnenne yengât nâ ngâ munne yahatbuap.” Yawu kulemguop. Otmu lohimbi nombotnâ ne bukulipyen e yengât nâ ngâ jetâ gemap yan girem den yakât nâ ngâ jetâ tâ ñâ t otmu lon gâ em mem ge katmai. Yawu gâ râmâ girem den yakât amboñe yamâ Anitâ konok. Sâ p patoen ikñâ k lohimbi kerek nengât biwinenne ekmâ sâ m hâ reningi wuap. Yawu otmâ nombotne ikñâ n mem katnenekbuap, otmu nombotne â lâ lâ mem ketetyekmu hiliwahonomai. Yakât otmâ yen ahât ki nâ ngâ jetâ yahatmu bukulipyen e yengât nâ ngâ jetâ gemu sâ m bâ ley ingi nomai.

Nenjahâk yuwu yawu otnomgât dop ki tap.

¹³ Yenjahât nângânetâ yahatmap yakât yuwu sâmunen nângânet. Yengâlen gâtne lohimbi nombotņane bukulipyene orop den yuwu mon hikunomai. “Hândâhân kapi patoen ari nep menom. Nep mem manmâ tewetsenne ya mem katmunne pato otmu homban kakņan miakmâ âwurem takanom.” ¹⁴ Den yawu sâm hikunomai yamâ hândâhân wuân me wuân teteyingiwuap yakât topne ki nanğai. Manmanyenjahât topne nângânetâ keterahâkgât elem memap yan hâum sâmunen nângânet. Omonânâk elem mem punne laune me hem turembe ya kurihimap. Otmu sikop tipine kumu yanâmâ elem ya getek hâreakmâ biatmap. Yakât dopneâk nenâmâ sâp tâlâwâk manmâ mumain. ¹⁵ Yakât otmâ yenjahâk “hândâhân yu me ya otnom,” sâm den ki hikunomai. Yâhâ “Anitâne nângâningimu yu me ya otnom.” sânetâ ârândân otbuap. ¹⁶ Yawu gârâmâ sâp yiwerene yuâmâ yenjahât nângânetâ yahatmu, “Nenjahâk yu me ya otnomgât dop tap,” sânetâ dondâ bâlemap. ¹⁷ Yakât yuwu sâmunen nângânet. Lohimbi nombotņane wuân me wuân otņetâ Anitâne yekmu ârândân otbuapgât topne nângâm henğengumai. Lohimbi yawuyane Anitâhât topne nanğain sâm yene enğatyeneâk watmâ yu me ya otmai yanâmâ tosa pato memai.

5

Lohimbi iri sikumyene orop yengât den pat

¹ Lohimbi nombotņe iri sikumyene oropne wawi otmâ nep loklipyene ki tânyongonetâ umatne kakņan manmai. Yawu otmai yakât Anitâne matne mem purik pilâyingiwuap. Yakât yuwu sâmunen nângânet. ² Sâp yiwerene yu hâk sânduhan manmâ gain yuwuâk torokatmâ manmâ yâhanom nângâm yene senne âlâlâ pato hâwurum katņetâ tatmap. Katņetâ tatmu yapâ âlâ ki mem lohimbi nembe kalem otyingimai. Yawu gârâmâ yene senne âlâlâ hâwurum katņetâ tatmap yakât torehenne selone hârem dela dela tuhumu tap. Otmu kalamân gâtne ya tâtuk sâm kuņ korok arimap. ³ Otmu tewetsenne nanne yamâ helenğum towatne ki teteap. Yawu misiheņetâ tatmâ bâleap. Yakât matne Anitâne nângâmu umatne âlâlâ kakyeņan yâhâwuap yan senne âlâlâylene, hâliņe bia, ya ekmâ topyenjahât nângânetâ keterakyingimu isem tep bâle nângânomai. Otmu sâp yiwerene yuâmâ wawi otmâ manmai yakât matne Anitâne kâlâwân katyekmu hâhiwin nângâmbisâi.

⁴ Topne yuwuhât matne umatne yingimu menomai. Nep loklipyene hâhiwin kakņan âi tuhuyingimai yamâ yene hâmeņe alityingimai. Hâmeņe yawu alityinginetâ den guhuņmâ sâm bâleyinginetâ Anitâ yahat yahatne, Wâtgât Amboņane,

denyeŋe nâŋgâm tepŋe nâŋgâyîŋgimap. ⁵⁻⁶ Otmu yeŋe lohimbi inŋe mansai ya yeŋgât senŋe âlâlâyeŋe meyiŋgine sâŋ hakyenjan sâŋ den âiân katyekmai. Den âiân katyekmai yan lohotŋan kinŋetâ sâŋ hâreyiŋgim yanak pâi emetŋan katyekŋetâ tatmai. Otmu nombotŋe yongonŋetâ mumai. Yawu otyiŋgim yeŋeâmâ heronŋe maronŋe otmâ hun sambe kakŋan manmai. Yawu manmai yakât Anitâŋe wuân matŋe yiŋgimu menomai yakât nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Nenŋe bulimakao mem peke kâlêhen katmunŋe tatmu galemgum manmain. Galemgum manmunŋe pato otmu gâinom sâŋ yakât mambotmain. Mambotmâ sâpŋanâk kum gâimain. Yakât dopŋeâk Anitâŋe biwiyenŋe ekmâ matŋe yiŋgiwuapgât sâpŋe kalop. Sâp ya ekmu ârândâŋ otmu matŋe umatŋe yiŋgimu menomai.

Mem âlâlâ tuhunenekŋetâ biwinenŋe ki orotok sâmap.

⁷ Bukulipne, yeŋe yuwu otmâ mannomaihât nanŋan. Lohimbi iri sikumyeŋe oropŋe yen mem ge katyekŋetâ mansai. Yawu gârâmâ yeŋe Kutdânennŋe âwurem ge meyekbuap yakât nâŋgâm mambotbanŋim biwiyenŋe ki orotok sâwuap. Yawu mannomaihât nâŋgâm den âlâen hâum sâŋmune nâŋgâŋet. Nep ambonaŋe nep tuhum kâmetmap. Nep tuhum kâmetmu bulâŋe tetewuap yakât nâŋgâm buruŋ tetem yahatsap ya pitimap. ⁸ Yakât dopŋeâk Kutdânennŋaŋe âwurem ge meyekbuapgât sâp ya utâpŋuap. Yakât nâŋgâm biwiyenŋe ki orotok sâmu mannomai. Yawu otmâ getek gewuap sâŋ biwiyenŋe mem mannomai.

⁹ Yeŋe umatŋe kakŋan mansai. Yawu gârâmâ Anitâŋe matŋe ningimap sâŋ ki sâŋ bâleanŋinomai. Yâhâ sâŋ bâleanŋinomai otmuâmâ yakât matŋe Anitâŋe in yawu yiŋgiwuap. ¹⁰ Emelâk Anitâhât poropeteliŋŋaŋe yâkât sât lâum tâmbâlipnenŋe den ekyongonŋetâ nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm topŋe âlâlâ mângâeyekminiwi. Mângâeyekŋetâ biwiyenŋe ki orotok sâmu manminiwi. ¹¹ Ya yeŋgât nâŋgâmunŋe ewe membe otmu Anitâ mepaemain. Otmu lok âlâ, kutŋe Hiopé, yâhâmâ umatŋe topŋe topŋe kakŋan yâhâmu biwiŋe ki orotok sâmu manop yakât topŋe nanŋai. Manmâ gamu umatŋe ya pesuk sâwanŋimu Anitâŋe lukulemu manman sânduhân manmâ gaop. Yakât otmâ yeŋe yâkŋe otbi yakât nâŋgâm biwiyenŋe ki orotok sâmu mannomai.

¹² Bukulipne, yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Yeŋe Anitâhât senŋan wuân me wuân otne sâŋ, yan sâŋ kârikŋe tuhunomai ya yawuâhâk otnomai. Wonân me wonân gâitmâ sâŋ kârikŋe tuhunomaihât dop ki tap. Yakât otmâ himbimân me hânân ki gâitmâ sâŋ kârikŋe tuhunomai. Anitâŋe nâŋgâmu bâlemapgât denyenŋe bulâŋanâk sânomai.

Bukulipnennje orop biwinennjanje kepeiakmâ konohâk otmu tosa pilanjinom.

¹³ Otmu umatnje âlâlâ kakyenjan yâhâmu biwiyenje bâlewuap yanâmâ Anitâ ulitgunjetâ biwiyenje mem sânduk tuhuwuap. Yâhâ manman sânduhân manjetâ biwiyenje heronje otbuap yanâmâ Anitâ mepaem heronje otbanjinomai. ¹⁴ Yâhâ mesek teteyingiwuap yanâmâ Kiristohât komot yengât galemlipyenje ekyongonjetâ ga nak âlâ, kutnje oliwa, yakât tonje mem piriyekejetâ Anitânje hengemyongoâkgât orowâk yâkâlen biwiyenjanje kepeim ulitgunomai. ¹⁵ Yâkâlen biwiyenjanje kepeim ulitgunjetâ tosayenje pilâyinjim hengemyongowuap. ¹⁶ Yakât otmâ mesek teteyingimu manmainje bukulipyenje ekyongonjetâ ganjetâ orotmeme bâlene mângâeangim gai ya sâmtetem Anitâ ulitgunjetâ hengemyongowuap. Lohimbi âlâ me âlânje Anitâhâlen biwiyenjanje tinâk kepeim tem lâuwanjinmanmainje yu me yakât ulitgunjetâ nângâyinjimap. ¹⁷ Yakât nângâm emelâk Elianje olop yan hâum sâmune nângânet. Eliahât topnje otmu nengât topnennje yamâ dop konohâk. Yawu gârâmâ Elianje emet pato kinâk sâm Anitâhâlen biwinjanje kepeim ulitgumu dewutâ ya irik irihâk kum yâhâop. Yawu otmâ yâhâmu yambu kalimbu otmu emetsenjenombolân konok yakât biwinjan gelâk âlâ ki giop. ¹⁸ Otmu gelâk giâk sâm yâhâpnje ulitgumu nângâwanjinmu gelâk pato gemu sot yanjetetem sambe sambe olop.

¹⁹ Bukulipne, den âlâ yuwu sâmune nângânet. Kiristohât den yamâ bulânje. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlânje Kiristohât mâtâp pilâm mâtâp bâlenjan ari otmâ tâpikgunomai. Otmâ tâpikgum manjetâ bukulipyenjanje den lohotnan ekyongom engatyenjan genjetâ âlâkuâk Kiristohâlen biwiyenjanje kepeim yâkât mâtâp watnomai. ²⁰ Kiristohâlen biwiyenjanje âlâkuâk kepeinomai yan mâtâp bâlenjan ari manmâ otmâ tâpikguwi yakât Anitânje tosa pilâyingiwuap. Anitânje tosayenje pilâyinjim manman kârikjan katyekmu mannomai yakât topnje bukulipyenjanje nângâm heronje otnomai. Bâinj.

Nâ bukuyenje,

Yakowo

1 Petoro Petoroŋe ekap aŋgoân kulempuop.

O bukulpne,

¹⁻² Yeŋe Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeim manŋetâ Anitâŋe himbimân manman kârikŋan mannomaihât pat kuyiŋgimu tap. Yakât otmâ yen hânân yu kandi mansai. Yeŋgât kapi tatmâ arap yamâ kutyeŋe yuwu. Ponto, Galatia, Kapatokia, Asia, otmu Bitini.

Emet inânŋan Awoŋnenŋe Anitâŋe manmanyenahât topŋe nâŋgâop. Yawu nâŋgâm Kiristo hâŋgâŋumu ge tosanenŋahât otmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop. Yawu otmâ yeŋe yâkâlen biwiyenjaŋe kepeim tem lâuwâŋiŋetgât ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋumu ge biwiyenŋe mem hewewen tuhuyehop. Mem hewewenŋe tuhuyekmu Kiristohâlen biwiyenŋe katŋetâ Anitâŋe tosayenŋe pilâyinŋim nine nanne baratne sâm meyekmâ manman kârikŋahât pat kuyiŋgimu tap.

Nâmâ Petoro. Yesu Kiristohât aposolo manbehât ikŋak âi sâm nihimu mem mansan.

Awoŋnenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristo yâkŋe yetŋe enŋatyetŋeâk otmâ nâŋgâyinŋim tihityenŋe otmutâ biwi nâŋgân nâŋgânyenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sâmu manmâ yâhânomaihât nâŋgâyinŋim ulitgum gaman.

Manman kârikŋan mannom sâm biwinenjaŋe yakât mem mansain.

³⁻⁴ Kutdânenŋe Yesu Kiristohât âwâŋe Anitâŋe yâk mumuŋambâ mem yahatmu yâkŋe himbimân yâhâmu orowâk tawot. Otmu Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋumu ge mem hewewenŋe tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenjaŋe kepeim manmain. Yakât otmâ Anitâŋe umam sâningim tosanenŋe pilâm manman âiŋe ningimu manmain. Yawu otmâ nine nanne baratne sâm menenekmâ himbimân yâhâ manman kârikŋan manmâ yâhânomgât pat kuningiop. Manman kârikŋan koko salehâk mannom nâŋgâm heronŋe kakŋan manmâ yâhâmbisâin. Manman yaŋe biatbuap, me bâlewuapgât dop âlâ ki tap. Anitâŋe Yesu Kiristo mumuŋambâ mem yahatmu yâkŋe himbimân yâhâmu orowâk tawot. Yakât nâŋgâm bulâŋanâk manman kârikŋan mannom sâm biwinenjaŋe yakât mem manmâ Anitâ mepaem manmâ yâhânom. ⁵ Otmu Anitâhât wâtŋan kinmâ Kiristohâlen biwinenjaŋe kepeim manmunŋe Anitâŋe tihitnenŋe otmâ yâhâwuap. Otmu sâp pesuk sâwuawân Kiristonŋe âwurem ge

menenekmu himbimân yâhâmunje manman kârikjahât pat Anitâje kuningiop yakât bulâje ningimu menom.

⁶ Yakât otmâ heronje nângâm mannomai. Sâp yiwerenje yuâmâ umatje topje topje kakyejan yâhâmu hâhiwin kakjan mansai. ⁷ Hâhiwin kakjan manmâ Kiristohâlen biwiyejanje tinjâk kepeim ki lohotje otmâ mannomai. Yawu manjetâ sâp ki kâlep otmuâk Kiristone âwurem ge meyekbuap. Meyekmu biwiyejanje yâkâlen tinjâk kepeim tem lâuwanjim gai yakât nângâm Anitâje heronje nângâyingim manman kârikjan katyekbuap. Manman kârikjan katyekmu manjetâ yanâmâ Kiristohât lohimbije nângâyinginetâ yahatmu Anitâ mepaenomai. Umatje âlâlâ kakyejan yâhâmap yakât nângâjetâ keterahâkgât orotmeme âlâen hâum sâmune nângâjet. Emetgât saran aim kânângâmunje sâp kâlep kinmâ ki morok miâk sâm yuwu otmain. Kokolo ya saran hâwimain. Hâwim saran topje lâm kâlehen gewuap ya kâlâpje umunje semu yanâmâ lâum kânângâmain. Yawu tuhumain yan hân kâlehen tatmâ hambe kundutje ki kumu morok membuap. Yakât dopjeâk umatje âlâlâ kakyejan yâhâmap yan Anitâje menenekmu manman kârikjan mannom. Yakât nângâm orotmeme kinjon ya bet pilâm kârihem kinnomai. Yawu. ⁸⁻⁹ Emelâk Yesu Kiristone olop miop ya ki ekbi. Yawu gârâmâ yâkât den pat âlepje ekyongomunje nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyejanje kepeim gai. Otmu sâp yiwerenje yuâmâ yâkje himbimân tatmu ki ekmai. Yawu gârâmâ yeje yâkât tem lâum honj bawanjimai. Otmu yâk orop himbimân manbisâihât nângâm yâkâlen biwiyejanje kepeim tem lâuwanjim mannomai. Yawu manjetâ Anitâje manman kârikjahât pat kuyingimu tap yakât bulâje yingimu menomai. Yakât nângâm heronje nângâm manmâ yâhânomai.

¹⁰⁻¹¹ Anitâje ikje enjatjeâk Yesu Kiristo hângângumu ge nengât toсахât otmâ kawenennjan kinmu howanân kunjetâ sât gum muop. Mumu Anitâje mumunambâ mem yahatmu himbimân âwurem yâhâmu ikje orowâk lajinje kârikjan tawot. Yâhâ hânân ki giop yan Yesu Kiristone Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu ge Anitâhât poropetelipje yengât biwiyejan kionjop. Biwiyejan kionmâ Anitâje Kiristo hângângumu ge tihitnenje otbuap yakât den biwiyejan katmu sâm tetem lohimbie ekyongominiwi. Otmu Kiristone gewuap sâp yan wuân kulem tetemu eknomai yakât topje nângâne sâm nângâm kiwilim âi pâi tuhuakminiwi. ¹² Den yakât topje nângâne sâm otjetâ Anitâje nângân nângânyeje mem pâronj pilâyingiop. Mem pâronj pilâyingimu yenjak munomai yakât kakjan den yakât bulâje tetewuap nângâwi. Den ya emet inânjan ekyongominiwi yakât bulâjeâmâ sâp yiwerenje

Anitâñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge nen Kiristohât aposololipñe mem hewewenñe tuhunenekmap. Yawu otningimu Kiristohât den pat âlepñe kâsikum yingimunñe nâñgâñetâ bulâñe otmu Kiristohâlen biwiyeñe kepeiwi. Yâkâlen biwiyeñe kepeiñetâ Anitâñe tosayeñe pilâyingim manman kârikñahât pat kuyingimu tap. Otmu emelâk Anitâhât poropetelipñe yakât topñe nâñgâne sâm otbi yakât dopñeâk anelolipñe gurâ nâñgâne sâm otmai.

Anitâhât tem lâuwanjim kilik milik mannom.

¹³ Manman kârikñahât pat kuyingiop yakât bulâñe yamâ Yesu Kiristone âwurem ge meyekbuawân Anitâñe yingimu menomai. Ya yingimu menomaihât nâñgâm biwiyeñe mem biwi golâek manmâ galemahom mannomai. ¹⁴ Emelâk Anitâ yet Kiristo yetgât topyetñahât pâpgum yeñe enyatyeñeâk otmâ yu ya ekñâlem orotmeme bâleñe otminiwi ya ki witgum otmâ mannomai. Orotmeme bâleñe ya pilâm Awoñnenñe Anitâ, Koko Salek Amboñe tem lâuwanjim mannomai. ¹⁵ Tem lâuwanjim manman bâleñambâ keterakmâ kilik milik manmâ yâhânomai. ¹⁶ Den yan yuñe emelâk Anitâñe Mose den ekumu kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Nâ Koko Salek Amboñe. Yakât otmâ yeñe manman bâleñambâ keterakmâ manñetgât nâñgâman.” Yawu sâop.

¹⁷ Anitâñe tânyongoâkgât “Awoñnenñe” sâm ulitgumai. Yawu gârâmâ Anitâ biwinenñe ekmapñe lok âlâhât nâñgâmu yahatmu âlâhât nâñgâmu gemu yawu ki otmap. Yâkñe otmain memain yakât matñe âlâku ikñiâk ikñiâk dopnenñanâk kâpekningimu ârândañ otmap. Yakât otmâ sâp patoen Kiristone âwurem ge menenekmu kapinenñe himbimân tap yan yâhâmunñe Anitâñe matñe dopnenñanâk kâpekningiwuap. Yakât nâñgâm yeñe ewe katmâ mannomai. ¹⁸ Emelâk tâmbâlipyenñe orotmeme bâleñe ya imbiâk mambiâk otmâ manminiwi. Otmu yeñe gurâ manman ya torokatmâ yawuâk manmâ gawi. Nen lohimbim kerekñe otmunñe bâlemu tosa orop manmain. Yawu gârâmâ Anitâñe tosa yakât matñe kâpekningiop yan hângât wahap âlâlâ, goli me siliwa tuhu tuhuñe, me tewetsenñe, yawu yakât ki nâñgâop. ¹⁹⁻²⁰ Emelâk embâñân hân himbim ki kândikyotgowân ikñe nanñe ombe bisinñe, Yesu Kiristo, hângângumu ge nengât tosehât matñe meningiwuapgât nâñgâm sâpñe kalop. Sâp kalop ya Anitâñe ekmu ârândañ otmu sâp bâñe yuâmâ Kiristo hângângumu giop. Hângângumu ge koko salehâk manmâ nengât tosehât otmâ kawenennan kinmu howanân kuñetâ muop. ²¹ Yawu gârâmâ Anitâñe mumuñambâ mem yahatmu himbimân âwurem yâhâmu orowâk tawot. Yawu otmu yeñe yâkâlen biwiyeñe kepeiñetâ manman bâleñahât

pangonâmbâ holanyekmu yapâ gâtñaje âwâñe Anitâ yâkâlen gurâ yawuâk biwiyenaje kepeim manmai. Otmu Anitâñe Kiristo mumunambâ mem yahalop yawuâk yen gurâ mumunambâ mem yahatyekmu orowâk manmâ yâhâmbisâin. Yakât nângâm biwiyenaje mem mansai. Yakât otmâ biwiyenaje galemahom târârâhâk mannomai.

22 Yeñe orotmeme bâleñe bet pilâm Kiristohât den bulâñe lâum manmâ ganjetâ yapâ biwiyenaje kelihakmu manmai. Yawu manmâ bukulipyenaje orop biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmap. Yawuhât otmâ buku konok oranjim tânahom mannomai. 23-25 Nen lohimbi kerekñe menlipnenñe yengât tepyenambâ tetewin. Yakât otmâ munomgât pat mansain. Emelâk Anitâñe poropete âlâ den ekumu kulemguop ya den yan yuñe miap. Den yamâ yuwu tap.

“Hahop suriñe pilâm kuririnj sâm kinmu ekmunñe âilonjo lonjo otmap. Yâhâ sâp ki kâlep otmuâk pek sâm hânân ge tâtuk sâmap. Yakât dopñeâk lohimbiñe âi menjetâ bulâñe tetemu bukulipyenaje ekmâ nângâyinñetâ yahatmap. Yawu gârâmâ muñetâ kut patyene biatmu ya yengât den pat ya lohimbi nelâm yongowuap. Yâhâ Anitâñe lohimbi nengât tihitnenñe otmâ yâhâwuap yakât den pat ya ki biatbuap. Yamâ tat tat kârikñe tatmâ yâhâwuap. Den yawu tap.”

Anitâhât den ya nângâmunñe biwinenñan hâumu topnenñe mem tetemap. Yakât otmâ den ya ekyongomunñe nângâñetâ bulâñe otmu Kiristohâlen biwiyenaje kepeim manmâ gai. Yapâ Anitâñe manman âiñe yinñimu mem mansai. Yakât topñe nângâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nângâñet. Mâmâ âwâlipyenaje mem ga katyekmâ galemयोगmai. Yawu gârâmâ hâmbâi âwâ mâmâlipyenaje mum pilâyeknomai.

Yâhâ Anitâñe meyekmâ nine nanne baratne sâm manman kârikñahât pat kuyinñiopñe mum pilâyekbuapgât dop âlâ ki tap. Yâkñeâmâ meyekmu orowâk manmâ yâhâmbisâi.

2

1 Yakât otmâ orotmeme bâleñe kerehâk bet pilânomai. Yawu otmâ bukulipyenaje yengât ki nângâm bâleyinñim den belângen sânomai. Me biwiyenaje ki kurihiakmâ den perâkñe kâityongonomai. 2 Yawu manmâ yâhânomai yan manman kârikñahât bulâñe menomai. Yakât den âlâen hâum sâmune nângâñet. Imbilipnenñenaje naom mem ga katyekmâ nam yinñinñetâ nem yanâmâ nâtâtâk sâm yahatmai. 3 Yakât dopñeâk yeñe Kutdâhât den pat âlepñe ya nângâm biwiyenñan katmâ manñetâ nângân nângânyenñe keterakyingimu manmâ

yâhânomai. Yawu otñetâ Anitâñe meyekmâ manman kârikñan katyekmu mannomai.

Kiristohâlen biwinenñaje kepeim hoñ bawanjim mannom.

4-7 Nenne Kiristohâlen biwinenñaje kepeim hoñ bawanjim mannom yakât topñe nâñgâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nâñgâñet. Emelâk Anitâñe poropete âlâ den ekumu kulempuop ya yuwu tap.

“Nâñe kât âlâ ekmune âlepñe otmu mem Yerusalem kapi Sion pumñan tap yan katmune tatmap. Lohimbi âlâ me âlâñe ya ekmâ yâkâlen biwiyenñaje kepeim mannomai ya yengâlen bulâñe tetemu biwiyenñe dopñan otbuap.” Den yawu tap.

Yeñe yâkâlen biwiyenñaje kepeim manñetâ Anitâñe nâñgâyingimap. Yawu gârâmâ lohimbi nombotñaje yâkât nâñgâñetâ gemu hâkâñ otmai. Yawu otmâ mansai ya yengât yuwu sâmune nâñgâñet. Emelâk Anitâhât den âlâ kulempuwi ya yuwu tap.

“Emet tuhuwiân nep lokñe nak âlâ ekmâ bâleñe sâm mem ketetbi. Mem ketetbi ya Anitâñe lâum kânâñgâmu kuhupin kârikñe oap.” Den yawu tap.

Nak ekmâ bâleñe sâm mem ketetbi ya Anitâñe ekmu ârândâñ otmu lâum kânâñgâmu kuhupin kârikñe oap yamâ Kutdânenñe Yesu Kiristo. Anitâñe mumuñambâ mem yahatmu tap. Otmu yeñe manman bâleñambâ keterakmâ Kiristohâlen biwiyenñaje tiñâk kepeim Anitâhât lohimbi otmâ biwiyenñaje kepeiakmâ konohâk otmu manñetâ yen orowâk tatmap. Otmu Wâtgât mâmâñahât Heakñe mem hewewenñe tuhuyekmu Anitâ mepaem hoñ bawanjim mannomai. Yawu otmâ manñetâ Kutdânenñe Yesu Kiristone yengât sâm Anitâ ulitgumu nâñgâmu ârândâñ otbuap. ⁸ Otmu Anitâñe den âlâ poropete ya ekumu kulempuop ya yuwu tap.

“Kât âlâ katmune tatmap yan kapi ambolipñe yengât kâiyenñan teñ sâwuap. Kâiyenñan teñ sâm yongomu ki ekmâ nâñgâm inâk arinomai.” Den yawu tap.

Kâiyenñan teñ sâm yongomu inâk arinomai yakât dopñeâk lohimbi nombotñaje Kiristohât den pat âlepñe nâñgâñetâ helekñe otmu pilâm yanak hiliwahonomai. Yawu gârâmâ lohimbiñe Kiristohât den pilâmai yan hiliwahonomai yakât Anitâñe emelâk sâm kalop.

9-10 Otmu yeñe gurâ yawuâk omoñ bâleñan manmâ Anitâ ki nâñgâwanjiminiwi. Yawu manminiwi yan Anitâñe yengât nâñgâmu giop. Otmu yeñe hiliwahonomaihât pat manbi. Yawu manbi yamâ ikñahâk nâñgâyingim ikñe lañinñaje biwiyenñan pilâmu hañ sâyingiop. Hañ sâyingimu omoñgât manman bâleñambâ keterakmâ Kiristohâlen biwiyenñe katñetâ

nine nanne baratne sâam meye hop. Meyekmâ ikne pat kuyingimu yâkât komot bulâne otmâ mansai. Yawu manmâ mepaem hoj bawaŋgimai. Otmu yâkne yu ya otyingimu eknetâ ewe membe otmap yakât den pat yenje lohimbî ekyongonetâ nângâm mepaenomaihât meye hop.

Hânân yu kandi mansain.

¹¹ Bukulipne yuwu sâamune nângânet. Yenje himbimân manman kârikŋan mannomaihât pat Anitâne pat kuyingiop. Yakât otmâ yenâmâ hânân yu kandi mansai. Yawu gârâmâ orotmeme bâleŋaŋe biwiyenje mem bâleyingimu manman bâleŋahât paŋgoŋân kioŋmai hât biwiyenje galemahom senne âlâlâ ki ekŋâlenomai. ¹² Yawu otmâ pâku lohimbîne hakyenjan sâmai ya yengât senyenjan uwawapne bia mannomai. Uwawapne bia mannetâ Anitâne yâk yengât biwiyenjan kioŋmu yâkne yengât manmanyenje ya eknetâ biwiyenjan hâumu Kutdâhâlen biwiyenjaŋe kepeim Anitâ herone otbaŋgim mepaenomai.

Gawamangât girem den lâum mannom.

¹³ Otmu lohimbîne Kutdânenŋahât nângânetâ yahalâkgât yenje lohotŋan manmâ gawamangât lok kunne tem lâuwaŋgim mannomai. ¹⁴ Otmu yâkne galemlipyenje katyekmu yâkât sâtgât otmâ lohimbî galemyongom mansai. Yawu manmâ lohimbîne otjetâ bâlemap ya sâam hâreyingim matne yinginetâ memai. Yâhâ lohimbîne orotmeme âlepneâk otmai ya yengât nângâm herone otyingimai. Yakât otmâ yenje galemlipyenje yengât amutgen târârâhâk mannomai. ¹⁵ Târârâhâk mannetâ yanâmâ lohimbî Anitâhât den nângâm hilipgumaiŋe sâam ge katyekne sâam otjetâ umatne otmu pilânomai. ¹⁶ Yengât kunyenje yamâ Anitâ konohâk. Yawu gârâmâ Anitâhât denâk lâunom sâam gawamangât girem den ki loŋgâenomai. Yawu nângâm gawamangât girem den loŋgâem tosa menomai yamâ Anitâhâlen tosa ya ki kârâm pilânomai. Yawu manmâ Anitâhât tem lâum gawamangât lok kunŋahât amutgen mannomai. ¹⁷ Yawu manmâ lohimbî kerek yengât nângânetâ yahatbuap. Otmu Anitâ ewewaŋgim Kiristohât lohimbî buku otyingim manmâ yâhânomai.

Lohimbîne hâhiwin ninginomai yan matne ki kâpekyinginom.

¹⁸ Lok nombotŋaŋe lok kutdâ hoj bayingim manmai yengât yuwu sâamune nângânet. Lok Kutdâlipyenje nombotŋaŋe yen nombotŋe lohotŋan otyinginetâ âilonŋo manmai. Yâhâ lok kutdâlipyenje nombotŋe âlâneâmâ yen nombotŋe hâhiwin yinginetâ umatne kakŋan manmai. Yâhâ yenjeâmâ lok kutdâlipyenje kerek yengât lau lâuyingim huruŋ huruŋ manmâ hoj bayinginomai. ¹⁹⁻²⁰ Otmu lok kutdâlipyenjaŋe

imbiâk hâhiwin yinginomai. Yawu otyinginetâ yeŋe hâhiwin kakŋan Anitâhât den lâum ewe katyekmâ hoŋ bayingim mannomai. Yawu otŋetâ yanâmâ Anitâŋe yeŋgât nâŋgâmu ârândâŋ otbuap. Yâhâ yeŋe otmâ hilipguŋetâ yakât matŋe hâhiwin yinginetâ umatŋe kakŋan mannomai. Umatŋe yawu yinginomai yakât Anitâŋe nâŋgâmu ârândâŋ otbuap. ²¹ Yâhâ lok kutdâlipyenŋe imbiâk hâhiwin yinginomai yan yeŋe orotmeme âlepŋeâk otmâ matŋe ki kâpekyinginomai. Yawu mannomaihât nâŋgâm Anitâŋe meyehop. Emelâk yakât dopŋeâk Yura papatolipnennŋe Kiristo mem bâleŋe âlâlâ mângâeŋetâ sâtgum muop. Yâkŋe yawu olop yakât dopŋeâk yeŋe gurâ yawuâk otŋetâ yan Anitâŋe nâŋgâyingimu ârândâŋ otbuap. ²² Otmu Kiristoŋe ki otmâ hilipguop. Me den perâkŋe âlâ ki sâop. ²³ Otmu Yura papatolipnennŋe hâim hilit balit tuhuwi yakât matŋe ki kâpekyingiop. Otmu mem âlâlâ tuhuwi yan otbaŋgiwi yakât matŋe menomai ki sâop. Otmu howanân kuŋetâ muop yan Anitâŋe biwinenŋe ekmâ matŋe dopnennŋan ningimu ârândâŋ otmap yakât nâŋgâm umut biwiŋe yâkâlen karahop. ²⁴ Yeŋe orotmeme bâleŋe bunewâk pilâm Anitâhât tem lâum orotmeme âlepŋeâk otnomaihât Kiristo ikŋahâk yeŋgât tosaŋet otmâ kaweyenŋan kinmu howanân kuŋetâ muop. Muop yapâ gâtŋeŋe Anitâŋe tosayeŋe pilâm meyehop. ²⁵ Emelâk ki meyehop yan girawu manbi yakât den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Lama yeŋgât galemyeŋe bia yakât otmâ ihilâk mahilâk manmai. Yakât dopŋeâk yeŋe amboyeŋe biaŋet otmâ ihilâk mahilâk otmâ manminiwi. Yâhâ sâp yuâmâ Kiristoŋe umut biwiyeŋe galemgum tihityeŋe otmap yâkâlen biwiyeŋe kepeim lohotŋan manmai.

3

Imbilipyenŋe yeŋgât sâop.

¹⁻² Otmu imbilipyenŋe yeŋgât sâmune nâŋgâŋet. Lok kutdâ yeŋgât hoŋ bawalipyenŋe lau lâuyingimai yakât dopŋeâk imbilipyenŋe loklipyenŋe ewe katyekmâ lau lâuyinginomai. Yawu otmâ Kiristohât den lâum lohotŋan mannomai yanâmâ loklipyenŋe Kiristohât den nâŋgâŋetâ gemu bet pilâmâŋe manmanyenŋe ekmâ yâkâlen biwiyeŋe kepeinomai. Yâhâ yâkâlen biwiyeŋe katŋet sâm yeŋe loklipyenŋe ki kendâyinginomai. ³ Me loklipyenŋe yekmâ Kiristohât heronŋe otbaŋŋetgât somotyenŋe mendenomai yan senŋe âlâlâ sekŋe âlepŋe orop ki menduhum mendenomai. Me sâŋgum me hâk katipŋe âilonŋo lonŋo ki haŋgalakmâ senŋe âlâlâ sekŋe âlep âlep yaŋe meŋâleaknomai. ⁴⁻⁶ Emelâk Yura tâmbâlipnennŋe yeŋgât imbilipyenŋe Anitâhâlen biwiyeŋe hikum tem lâuwaŋgim loklipyenŋe ewe katyekmâ amutyenŋan

manbi. Yawu manjetâ loklipyenaje manmanyen ekmâ Anitâ herone otbængim mepaewi. Awaraham imbiye, kutje Sara, yâkne lokjahât lau lâuwængim yâkât amutgen manop. Otmu Anitâne yen meyekmâ Awarahangât pat kuwængiop ya yawuâk kuyiŋgiopgât otmâ yenâmâ yâk yetgât sen manmai. Yakât otmâ imbilipyenaje Sarane olop yawuâk otmâ loklipyenaje ewe katyekmâ amutyen mannomai. Yawu manmâ Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansai yakât topne loklipyenaje ekjetâ âlepne otbuap. Yene yawu manmâ loklipyenaje lohotjan otyiŋgim manmâ yâhânomaihât Anitâne nâŋgâmap.

Loklipyenaje yengât sâop.

⁷ Otmu loklipyenaje yengât yuwu sâmune nâŋgânet. Imbilipyenaje yengât wâtyen manjetâ tihityen otmâ mansai. Yakât Anitâne yengât nâŋgâm manman kârikjahât pat kuyiŋgiop yawuâk imbilipyenaje yengât kuyiŋgiop. Yawuhât otmâ Anitâhât den lâum imbilipyenaje ewe katyekmâ lohotjan otyiŋginomai. Yawu ki otyiŋginomai otmuâmâ yu me yakât Anitâ ulitgunjetâ ki nâŋgâyinjiwuap.

Yuwu otmâ âlonngo mannom.

⁸ Yen kerekne manman âlonngoân manjetgât yuwu sâmune nâŋgânet. Biwi nâŋgân nâŋgânyenaje kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. Yawu manmâ yejahâlâk ki nâŋgânetâ yahatbuap. Bukulipyenaje yengât nâŋgânetâ yahatmu yâk orop tânahom mannomai. ⁹ Yâhâ lohimbi nombotjanaje nâŋgâm bâleyiŋgim den bâleje hâiyeknomai, me nombotjanaje mem ge katyeknomai. Yanâmâ yene yakât matje kâpekyiŋgine sâm ki nâŋgânomai. Yawu otmâ mem sânduk tuhuyekmâ buku otyiŋginjetgât Anitâne meyekmu yâkâlen biwiyenaje kepeim manmâ gai. Yawu mannomai yanâmâ Anitâne meyekmâ manman sânduhân katyekmâ tihityen otmâ yâhâwuap. ¹⁰ Manman yawu yakât emelâk lok âlâne den kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâne herone kakjan manne sâmâmâ yuwu otmâ mannomai. Den belângen ki sahaŋginomai. Me den golâ ki gahaenomai. Me den bâleje ki hâiaknomai. Me ki den perâkne kâirahonomai. ¹¹ Orotmeme bâleje yawuya bet pilâm biwiyenaje Anitâhâlen katmâ yâkât tem lâum buku oraŋgim mannomai. ¹² Yawu mannomai yanâmâ Anitâ mepaem yu me yakât ulitgunomai yanâmâ nâŋgâyinjiŋgim tihityen otbuap. Yawu gârâmâ lohimbi nombotjanaje orotmemeyenje bâleje ya witgum otmâ mannomai yamâ pilâyekbuap.” Den kulemguop ya yawu tap.

13 Bukulipne, yeŋe orotmeme âilonŋoâk otnehâlâk nâŋgâm mannomai yanâmâ lok âlâ me âlâŋe ki mem ge katyeknomai. 14 Yawu gârâmâ yeŋe orotmeme âilonŋo otmâ manŋetâ lok bâleŋeŋe mem âlâlâ tuhuyeknomai yanâmâ Anitâŋe meyekbuap. Yakât nâŋgâm lok bâleŋe yeŋgât ki kiŋgityeŋahât ot-nomai, otmu umatŋe âlâlâ kakyeŋan yâhâmap sâm yakât ki gorâyinŋiwuap. 15 Yawu nâŋgâm Kutdânenne Kiristohâlen bi-wiyenŋe tiŋâk kepeim ewe katmâ tem lâuwangim manmâ yâhânomai. Otmu âwurem ge meyekbuap yakât nâŋgâm bi-wiyenŋe mem mannomai. Yakât topŋe lohimbi nombotŋeŋe nâŋgânehât âiyongonŋetâ yakât ki hâum pâpgum kopa otnomai. 16 Den matŋe ekyongonomai yan Anitâŋe nenekmu ârândân olâk sâm ewe katmâ lohottŋan ekyongonomai. Kiristo orop biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmu yâkât wâtŋan kinmâ târârâhâk manmai. Yawu manŋetâ lohimbi belângen manmaine sâm bâleyinŋimai. Yâhâ hâmbâi âlâkuâk sâm bâleyinŋim pâpgum pilâŋetâ lohimbi nombotŋeâmâ ya yeŋgât nâŋgâyinŋinŋetâ kakŋe otbuapgât yeŋe biwiyenŋe galemahom mannomai. Yawu manmunŋe Anitâŋe nenekmu ârândân oap nâŋgâm biwiyenŋan ki hâuyekbuap. 17 Yâhâ Anitâŋe lohimbi belângen manmai ya yeŋgât mâtâp ki maŋguyinŋimu yeŋgât manmanyenŋe âlepŋe ya ekmâ sâm bâleyinŋim hâhiwin kakŋan katyekŋetâ yanâmâ yâkŋe tihityenŋe otbuap. Yâhâ yeŋahâk otmâ hilipgunŋetâ yakât matŋe yinŋinŋetâ umatŋe kakŋan man-nomai yakât Anitâŋe nâŋgâmu ârândân otbuap.

18 Otmu yeŋe târârâhâk manŋetâ hâhiwin yinŋinŋetâ biwiyenŋe ki orotok sâwuapgât nâŋgâm nâŋe Kiristoŋe olowân hâum sâmune nâŋgâŋet. Nen lohimbi kerekŋe otmunŋe bâlemu tosa orop manmain. Yâhâ Kiristoŋeâmâ ki otmu bâleop. Anitâŋe nen kaok nâŋgâningiâkgât Kiristo ikŋak tosanenŋahât otmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop. Yakât Anitâŋe nâŋgâmu ârândân otmu umutŋe miop. 19-20 Kândikum emelâk lohim-biŋe orotmeme bâleŋe otmâ manminiwi yan tâmbânenŋe âlâ, kutŋe Noa, yâkŋe Anitâŋe matŋe yinŋimu hiliwahomaihât girem den ekyongop. Ekyongomu nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu orotmeme bâleŋe pilâŋetgât Anitâŋe mambotyinŋiop. Mambotyinŋiop yan girem den ya nâŋgâŋetâ helekŋe otmu orot-meme bâleŋe tâtâem otmâ yâhâwi. Yawu otŋetâ imbiŋe naomlipŋe otmu iranlipŋe meyekmu orowâk waŋga kâlehen yâhâwi. Waŋga kâlehen yâhâ tatŋetâ tonŋelâk pato gem niŋ niŋ sâm gam yâhâ lohimbi Anitâhât hâkân otmâ belângen manbi ya aksisihâk haranyongomu muwi. Sâp patoen lohimbi yaŋe hiliwahonomaihât pat Anitâŋe kuyinŋiop. Yakât otmâ umu-tyenŋe hâruyekmu peke kâlehen kinmai. Ya yeŋgâlen Kiristohât umutŋeŋe ari ikŋe den pat ekyongomu nâŋgâwi.

Otmu lohimbî nombolân kalimbu wanġa kâlehen yâhâ tatnjetâ hâmeyeġe kinop ya yengât yuwu sâmunenânġâġet. Tonġelâk gem to niġ niġ sâm wanġa ya kundutmu yahatmu wanġa kâlehen lohimbî tatbi ya hâmeyeġe kinop. ²¹ Yakât dopġeâk mem toen katyekġetâ manman kârikġahât pat otmâ mansai. Toen mem katyekġetâ manman kârikġahât pat otmâ mansai yamâ to piriakġetâ hâkyeġe salek otmap yawu bia. Yeġe orotmeme bâleġe bet pilâm Kiristohâlen biwiyeġeġe kepeġetâ Anitâġe biwiyeġe ekmu ârândânġ otmu yâkât pat mansai. ²² Otmu Anitâġe Yesu Kiristo mumuġambâ mem yahalop yen gurâ yawuâk mem yahatyekmu Kiristo orop himbimân manbisâihât pat kuyġgimu mansai. Kiristoġe Anitâ orop tatmutâ anġelo himbimân tatmai otmu âi weke, emet amboġe, senduk banearâ, susun me sâtġe metġe topġe topġe hânân yu tai kerek yengât kunyeġe pato tatmap.

4

Anitâhâlen biwinenġe kepeim kârihem mannom.

¹ Kiristo mem âlâlâ tuhuġetâ muop yan Anitâġe menekbuap nânġâm yâkâlen biwiġeġe tiġâk kepeim sâtġum muop. Otmu yakât dopġeâk lohimbî belânġen manmaiġe yen mem âlâlâ tuhuyekġetâ mansai. Yawu otyġġiġetâ Anitâġe menenekbuap nânġâm yâkâlen biwiyeġeġe kepeim kârihem mannomai. Kârihem manġetâ umatġe ya pesuk sâyġġiwuap yakât kakġan biwiyeġe yâkâlenâk kinbuap. Yawu otmâ manġetâ Manman Bâleġahât Amboġeġe mem ge katyekbe sâm hâum pâpġum pilâwuap. ² Yakât nânġâm sâp yupâek lohimbî belânġen manmai ya yengât nânġân nânġân bâleġe ki watnomai. Girawu manġetâ Anitâġe yekmu ârândânġ otbuapġât nânġâm yâkât den tem lâuwânġim mannomai. ³ Pâku lohimbîġe yeġe enġatyeneâk watmâ orotmeme bâleġe otmâ manmai yakât dopġeâk yeġe manminiwi yamâ yuwu. Ekġâleġim tepyeġe uk sâmu otmâ hilipġuminiwi. Otmu to kârikġe nem biwi hâlim otmâ ki orotġe otminiwi. Otmu Porom Lâpio hâwim kânânġâġetâ kinmu ulitġum kâwâ konda otmâ manminiwi. Emelâk orotmeme yawu otmâ manminiwi ya pilâwi. ⁴ Yawu gârâmâ sâp yuâmâ pâku lohimbîġe “yen orowâk to kârikġe nem heroġe otne,” sâġetâ ki nânġâyġġimai. Yawu otmai ya ekġetâ sâtġe otmu meme sâsâ tuhuyekmai. Yawu otyġġiġetâ kârihem kinmai yan sâm bâleyġġim senyeġan gemai. ⁵ Otmu sâp patoen Anitâġe lohimbî kerek, emelâk muwi, me sâp yiwerenġe mansain, me hâmbâi tetem mannomai kerek nengât biwinenġe ekmâ sâm hârenġiwuap. Sâp yan lohimbî belânġen manmaiġe yawu otyġġġimai yakât den âiân katyekmâ matġe umatġe yġġimu

menomai. ⁶ Emelâk embânâmbâek lohimbi kerekne otjetâ bâlemu yanak mum gara gara otbi. Yawu gârâmâ Anitâne tatmâ yâhâwuap yakât dopneâk umutyene tatmâ yâhâwuapgât Kiristone ya yengâlen ari ikne den pat ya ekyongomu nângâwi.

⁷ Manmannenye pesuk sâmu Anitâne biwinenye ekmâ matje kâpekningiwuapgât sâp utâpguap. Yakât otmâ biwiyene galemahom henjengum yu ya teteyingiwuap ya ekmâ ki pârâk pilânomai. Yawu otmâ Anitâ ulitgum manmâ yâhânomai.

⁸ Otmu bukulpnenye orop biwinenjanje kepeiakmâ konohâk otmu nannganimain yan otjetâ bâlemap yakât tosa hewewenâk pilâyngimain. Yakât otmâ yene bukulpnyene orop biwiyenjanje kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. ⁹ Otmu lomba takanjetâ emetyenan dâim yâhâ katyeknetâ tatjetâ sot um yinginomai. Yawu otnomai yakât kaknan ki sâm guhuynomai.

¹⁰ Otmu Wâtgât mâmânahât Heakne biwiyenan kionmâ mâmâne otyingimu bulâne ikniâk ikniâk teteyingimap. Bulâne teteyingimap yakât dopnanâk âi mem tânahom mannomai.

¹¹ Lok âlâ me âlâne Anitâhât den lohimbi kâsikum yinginomai yan den ya tâj tânjâk kâsikum yinginomai. Otmu lohimbi âlâ me âlâne Kiristohât komot tânyongonomai yan Anitâhât wâtjan kinmâ tânyongonomai. Yawu otyingim mannomai yan Wâtgât Amboje Anitâne Yesu Kiristo hângângumu ge manman âine mem teteyingiop yakât nângâm lohimbinje Ambonenye Anitâ sâm herone otbanjim mepaem yâhâmbisâi. Ya bonnanâk.

Umatje âlâlâ teteningimap yan topnenye tetemu ekmain.

¹² Bukulpne, yuwu sâmune nângânet. Sâp yiwerene yu umatje âlâlâ kakyenan yâhâmu hâhiwin nângâm mansai yakât nângânetâ ki sâtnje otbuap. Umatje yawuya lohimbi ârândân teteyingimu biwiyene âlâhâlen kepeinetâ tatmap yakât topne tetemu ekmai. ¹³⁻¹⁴ Emelâk Kiristone orotmeme âlepneâk otminiop yamâ Yura papatolipnennjanje mem âlâlâ tuhujetâ hâhiwin nângâop. Otmu yene yâkâlen biwiyenjanje kepeim orotmeme âlepneâk otmai yakât lohimbi belângen manmanje nângânetâ gemu sâm bâleyingim mem âlâlâ tuhuyekmai. Mem âlâlâ tuhuyekmai yan Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakne yengât biwiyenan ge mem hewewen tuhuyekmap. Mem hewewen tuhuyekmu Kiristone âwurem ge meyekmu manman kâriknan manmâ herone nângâmbisâihât biwiyene huru sâmu herone nângâmai. ¹⁵ Yene lohimbi âlâ me âlâ ki yongonetâ munomai. Me kombo ki tuhuyinginomai. Me ki otmâ hilipgunomai. Me bukulpnyene yengât manmanyene ya ki mem bâleyinginomai. Yâhâ orotmeme bâlene sâm aran yuwuya âlâ otjetâ lohimbinje matje yinginetâ hâhiwin nângânomai yakât Anitâne nângâmu ârândân otbuap. ¹⁶ Yâhâ

yeŋe Kiristohâlen biwiyenaje kepeim orotmeme âlepne otnomai yan lohimbi belângen manmaine yekŋetâ bâlemu mem âlâlâ tuhuyeknomai. Yawu otyiŋgiŋetâmâ Kiristohât pat man-sai yakât nâŋgâm Anitâ mepaem topne ki kurihinomai.

¹⁷ Anitâne lohimbi kerek kuwiknenekbe sâam oap. Yakât otmâ topne katmâ ikne lohimbi nengât biwinenŋe ekmâ umatne kaknenŋan katmu nâŋgâmain yan kuwiknenekmap. Kuwiknenekmap yamâ hâhiwin getek nâŋgâmain. Yawu gârâmâ lohimbiŋe Kiristohât den pat nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm belângen manmai yâhâmâ matne umatne ondop âlâ kândâkdâ yingimu menomai. ¹⁸ Den yan yuŋe emelâk lok âlâne den kulempuop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbiŋe Anitâhât den lâum manmai ya kuwikyekmâ ya yeŋgât kakyenjan umatne katmu hâhiwin nâŋgâmai. Yawu otyiŋgim yakât kakŋan meyekmâ manman sânduhan katyekmu mannomai. Yâhâ lohimbiŋe Anitâhât den nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm orotmeme bâlene tâtâem otmâi yâhâmâ hâmbâi yakât matne amokŋan yingimu menomai.” Den yawu tap.

¹⁹ Yakât yuwu sâamune nâŋgâŋet. Anitâne lohimbi belângen manmai ya yeŋgât mâtâp ki manŋuyingimu yanak yeŋgât man-manyeŋe ekmâ hâhiwin yingimai. Yawu otyiŋgiŋetâ Anitâ Tihit tihit Amboŋahâlen biwiyenaje kepeim orotmeme âlepneâk otmâ mannomai. Yawu otŋetâ tihityeŋe otmâ emelâk pat kuyiŋgiop yakât bulâne yingimu menomai.

5

Galem yeŋgât sâop.

¹ Kiristone ikne komot yeŋgât galemyeŋe man sâam âi ni-himu mem mansan. Galemyeŋe mansan yakât nâŋgâm lok nombotne gurâ yâkât komot yeŋgât galemlipyenŋe mansai ya yeŋgât yuwu sâamune nâŋgâŋet. Kiristo orop manbin yapâek nâne hoŋ bawaŋgim gaman. Otmu Yura papatolip-nenŋane mem âlâlâ tuhunetâ hâhiwin nâŋgâm sât gum muop yakât topne lohimbi ekyongom gaman. Yakât otmâ Kiristone âwurem ge ikne lohimbi menenekmâ manman kârikŋan katnenekmu mannom yan nâne yâkât sât gât otmâ aposolo nombotne orop lohimbi galempongonom. Yakât nâŋgâm girem den yuwu sâamune nâŋgâŋet. ²⁻³ Yen Anitâhât lohimbi yeŋgât galemlipyenŋe manŋet sâam âi yingijiwi. Âi ya tiŋâk mem Anitâhât tem lâum lohimbi hoŋ bayingim heŋgen gum mannomai. Târârâhâk manmâ hoŋ bayiŋgiŋetâ yekmâ girawu manŋetâ Anitâne yekmu ârândâŋ otbuap yakât topne tetemu ekmâ heŋgen gunomai. Yeŋe yawu otmâ galempongom

hâmenjahâlâk ki nângânômai. Me âi ya hâkân kakñan ki tuhunômai. Me yenahât ki nângâñetâ yahatmu lohimbi umatñe kakyenjan katnômai. ⁴ Yawu otyiñgim mannomai yanâmâ. Kunnênñe pato Yesu Kiristoñe âwurem ge yengât nângâmu yahatmu yakât hâmenjeâmâ manman kârikñan katyekmu manmâ yâhâmbisâi.

Lohimbi inñe yengât sâop.

⁵ Yâhâ lohimbi inñe mansainjeâmâ galemlipyenñe yengât nângâyîñgîñetâ yahatmu amutyenjan mannomai. Yen kerekñe yenahât nângâñetâ gemu huruñ huruñ manmâ buku orañgim hoñ bahañginômai. Den yan yuñe emelâk lok âlânñe Anitâhât den âlâ kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlânñe yenahât nângâñetâ yahatmap yamâ Anitânñe nângâyîñgimu gemu mem ge katyekmap. Yâhâ lohimbi âlâ me âlânñe yenahât nângâñetâ gemu huruñ huruñ manmai yamâ mem hewewenñe tuhuyekmâ tihityenñe otmâp.” Den yawu tap.

⁶ Yakât otmâ yuwu sâmunen nângâñet. Sâp yiwerenñe yuâmâ yenñe umatñe kakñan mansai. Yâhâ hâmbâi Anitânñe ikñahâk nângâmu ârândânñe otbuap yan manman sânduhân katyekmu mannomai. Yakât nângâm Anitâ Wâtgât Amboñe yâkât amutgen karakmâ tem lâuwariñgim mannomai. ⁷ Yâkñe tihityenñe otmâp gârâmâ yenñe yâkât wâtñan kinmâ umatñe âlâlâ kakyenjan yâhâwuap yakât nângâm ki gorâyîñgiwuap.

⁸ Kasanenñe Satanñe mem bâlenenekmu hiliwahonomgâlâk nângâmâp. Yakât topñe nângâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmunen nângâñet. Puaianñe bau membe sâm to ginñan sip galem tuhumi tatmap. Yawu otmu bau to ginñambâ tomot tuhumi in yawu urutmâ lâum toen kionmap. Toen kionmu harangumu mumu yanâmâ nem kereñgetmap. Yakât dopñeân nenñe manman bâlenjahât pañgoñân kionmâ hiliwahonehât Satanñe pañgoñ katmap. Yakât otmâ yenñe hiliwahomaihât nângâm biwi golâek manmâ galemahom mannomai. ⁹ Kiristohât lohimbi hânñan kulemñan manmâ arai ya yengât kakyenjan umatñe âlâlâ yâhâmu hâhiwin nângâm mansai. Yawu manmâ Kiristohâlen biwiyenñe tiñâk kepeim mansai. Yâhâ yenñe umatñe âlâlâ kakyenjan yâhâmu hâhiwin nângâm mansai. Yakât otmâ ya yengât nângâm yenñe Kiristohâlen biwiyenñe tiñâk kepeim wâtñan kinñetâ Satanñe mem ge katyekbe sâm hâum pâpgum pilâwuap. ¹⁰ Sâp ki kâlep otmuâk umatñe yu pesuk sâmu Anitâ Biwi Sânduk otmu Tihit tihit Amboñe manman sânduhân katyekmu mannomai. Yawu otmu yâkât wâtñan kinmâ biwiyenñe galemahom henñengum mannomai. Otmu Kiristo orop biwiyenñe kepeiakmâ konohâk otmu manñetâ Anitânñe meyekmâ manman kârikñahât pat

kuyiŋgiop yakât bulâŋe yinŋimu menomai. ¹¹ Anitâ Wâtgât Amboŋe heroŋe otbaŋgim mepaem manmâ yâhânom. Ya bonŋanâk.

Den bâiŋe sâŋ hâreop.

¹² Bukulipne, den bâiŋe sâŋ hârewoman. Nâŋe bukunenŋe Sila den pâŋe tâlâwâk yu ekumune yengât kulemguaŋ. Anitâ ikŋak mâmâŋe otnihimu Kiristohât den bulâŋe lohimbi kâsikum yinŋim gaman. Otmu yengât biwiyenŋe orotok sâmapgât Anitâŋe tihitnenŋe otmap yakât ekyongoan. Otmu Kiristohât den ekyongomune nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe kepeim manmâ gai yawuâk manmâ yâhânomaihât nanŋan.

¹³ Otmu Kiristohât lohimbi nâ orowâk Bawilon kapiân mansain yâkŋe yawuâk nâŋgâyiŋgiain. Otmu nanne Mareko orowâk tânahom Kiristo hoŋ bawangimait yâkŋe gurâ yawuâk nâŋgâyiŋgiap.

¹⁴ Yen Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim mansaiŋe heroŋe nanŋanŋinomai.

Otmu Kiristo orop biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmu wâtŋan kinŋetâ biwiyenŋe sânduk sâmu mannomai. Bâiŋ.

Nâ bukuyeŋe,
Petoro

2 Petoro Petoronje ekap betjan kulemguop.

O bukulpne,

¹ Nâmâ Simon Petoro. Yesu Kiristonje aposolo âi sârnihimu mem hoj bawanjim manmâ gan. Anitâne Yesu Kiristohât aposololipne nengât biwinenne mem hewewen tuhumu Kiristohâlen biwinenne kepeim manmain. Otmu yakât dopneak yengât biwiene mem hewewen tuhumu yâkâlen biwiene kepeim manmai. Anitâ yet Yesu Kiristo dopyetne konohâk. Yakât otmâ Kiristonje lohimbî âlâhât nângâmu yahatmu âlâhât nângâmu gemu yawu ki otmap. Yâkne lohimbî hârok ârândânjâk wawaenekmap.

² Awojnenne Anitâ otmu Kutdânenne Yesu Kiristonje engatyetneak otmâ nângâyinjim tihityene otmawot. Yawu otmawot yakât yâk yetgâlen biwiene kepeim denyetne lâum manmâ gai. Otmu yawuak torokatmâ manjetâ biwi nângân nângânyenne kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sârnâhâwuapgât nângâm Anitâ ulitgum gaman.

Kiristohâlen biwinenne kepeim kârihem mannom.

³⁻⁴ Anitâ yahat yahatne, Wâtgât Ambojane menenekmâ ikne lajinjan katnekmu orowâk mannomgât pat kuningiop. Yakât otmâ Yesu Kiristonje âwurem ge menenekmâ himbimân yâhâ manman âilonjoân katnekmu mannom. Yakât nângâmunne âlâ kândâkdâ otmap. Otmu nenne yâkâlen biwinenne kepeim tem lâuwangim manmunne mâmâne otingimu târârâhâk manmain. Otmu yawuak torokatmâ manmâ yâhamunne nenekmu ârândânj otmu Kiristonje âwurem ge menekbuap. Sâp yan Hiliwaho Hiliwaho Ambojane âlâkuak biwinenne kionmu ekjâleangim otmâ hilipgunomgât dop ki tetewuap. Yawu otmâ Anitâne mem koko salek tuhunenekmu yetne orowâk Kiristo orop biwinenne kepeiakmâ konohâk otmu manman âilonjoân manmâ yâhâmbisâin. ⁵ Yakât nângâm Kiristohâlen biwiene tinjak kepeim manmanyene kelihakmu kârihem mannomai. Yawu manjetâ wuân me wuân teteyingiwuap yan girawu otjetâ Anitâne yekmu ârândânj otbuapgât nângâjetâ keterakyingiwuap. ⁶ Otmu nângâjetâ keterakyingiwuap yakât kakjan otjetâ bâlemapgât biwiene galemahom mannomai. Yawu manjetâ lohimbî belângen manmaine senyenjan genomai me otmain yawuak otjet sârn engatyenjan genomai. Yawu otjetâ Kiristohâlen biwiene tinjak kepeim Anitâhât tem lâuwangim uwawapne bia manmâ ki lohotne otnomai.

⁷ Yawu otmâ Kiristohât lohimbi orop biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmu tânahom mannomai. Otmu lohimbi kerek buku otyingim manmâ yâhânomai. ⁸ Den sâam aran yu tâŋ tâŋâk watmâ Kiristohât tem lâuwanginetâ manman âlepŋahât bulâŋe topŋe topŋe yengâlen tetem heŋgeŋguwuap. Yawu otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristohât biwiŋan girawu tatmap ya nâŋgânomai. ⁹ Yâhâ Kiristoŋe tosayenahât otmâ mumu Anitâŋe tosayeŋe pilâyinŋiop yakât ikŋe lohimbi nombotŋeŋe biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe maŋguakmu gulip malap manmai. Yawu manmâ den sâam aran yu nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm girawu manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap yakât ki nâŋgâm manmai.

¹⁰ Yâhâ yenâmâ Anitâŋe dâiyekmu Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mem hewewej tuhuyekmu yâkâlen biwiyenŋe katŋetâ nine nanne baratne sâam meyekmâ manman kârikŋahât pat kuyinŋiop. Pat yakât bulâŋe biatyinŋimapgât yâkâlen biwiyenaje tiŋâk kepeim yu ya otŋetgât den ekyongoan yu watmâ manmâ yâhânomai. Yawu manmâ ki otmâ tâpikgum Kiristohât mâtâp pilâm mâtâp bâleŋan arinomai. ¹¹ Otmu sâp patoen Anitâŋe biwiyenŋe ekmâ matŋe kâpekyinŋiwuap yan Kutdânenŋe Yesu Kiristoŋe âwurem ge sârereyekmu Anitâŋe manman kârikŋan katyekmu heronŋe kakŋan manmâ yâhâmbisâi.

Petoroŋe mum pilâyekbuapgât sâop.

¹² Den ekyongoan yu emelâk aposololipŋe lok nombotŋe orop yen kâsikum yinŋimunŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu biwiyenjan katmâ nâŋgâm gai ya nanŋan. Yawu gârâmâ den yu nâŋgâm mem mete tuhum mannomaihât ekyongom yâhâwom. ¹³⁻¹⁴ Aiop sâp ki kâlep otmuâk mum pilâyekbom yakât emelâk Kutdânenŋe Yesu Kiristoŋe eknohop. Yakât otmâ inânŋan den ekyongoan yu nâŋgâm biwiyenjan katmâ nâŋgâmâk manŋetgât biwiyenjan kionmâ yâhâwom. Yakât nâŋgâmune ârândâŋ otmap. ¹⁵ Otmu pilâyekbom yakât kakŋan den kulemgum katyŋgian yu sâlikum nâŋgâm mem mete tuhum mannomai.

Anitâŋe Yesu kun kundenŋe mem âlâ tuhumu ekbi yakât Petoroŋe sâop.

¹⁶ Kutdânenŋe Yesu Kiristoŋe âwurem gewuap yan wâtŋe pato tetemu ekmunŋe âlâ kândâkdâ otbuap yakât den emelâk kâsikum yinŋiwin. Den kâsikum yinŋiwin yamâ loggât nâŋgân nâŋgân ki watmâ den golâ kâsikum yinŋiwin. Nenŋe yâk orop manmâ yâkŋe olop miop ya ekmunŋe âlâ kândâkdâ otmu Anitâ orop dopyetŋe konohâk oap yawu nâŋgâwin. ¹⁷⁻¹⁸ Nenŋe yâk orowâk punŋe âlâen yâhâwin yan âwâŋe Anitâŋe yâkât nâŋgâmu yahatmu kulem âlâ yuwu mem ekmunŋe âlâ

kândâkdâ olop. Anitâje Kiristohât kun kundenje mem âlâ tuhumu senjaŋe emetsenje pilâmu irik irik sâmap yawuya tetemu ekbin. Otmu sângumjaŋeâmâ kaok bolan bolan otmu ekbin. Yawu otmu Anitâ yahat yahatje, Lanjinhât Amboŋaŋe yuwu sâop. “Bulâŋanâk yuâmâ nine nanne ombe bisine. Nâje biwinaje yâkâlâk nâŋgâman.” Anitâje himbimâmbâ den yawu sâmu nâŋgâwin.

¹⁹ Otmu embâŋân emet inânjan Anitâje poropetelipje den âlâlâ ekyongomu kulemguwu yakât bulâje tetewuap nâŋgâm enġat yâhâp ki otmain. Otmu yeje gurâ Anitâhât den tâŋ tâŋâk watnomaihât nâŋgâm den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Kapi âlâen arine sâm otmâ omoŋdâje lambe saum ya lanjinnan mâtâp ekmâ arimain. Yâhâ emet haŋ sâwe sâm otmap yanâmâ pitu kâmje papato yaŋe tetemap. Yawu tetemu tatmâ yaŋak emet haŋ sâmu emetsenje ga takamap. Yakât dopjeâk Kiristoŋe ki âwurem gemu mansain sâp yuâmâ Anitâhât den sâlikum nâŋgâmunje haŋ sâningimu Kiristohât mâtâp watmâ yâhânom. Yâhâ âwurem gewuap yanâmâ ikje lanjinjaŋe biwi nâŋgân nâŋgânnenjan pilâmu Anitâ yet Kiristo yetgât biwiyetjan âlâlâ tatmap ya topjambâek nâŋgânom. ²⁰⁻²¹ Emelâk emet inânjan Anitâhât poropetelipjaŋe yâkât den kulemguwu yamâ yeje nâŋgân nâŋgân ki watmâ den ya kulemguwu. Wâtgât mâmâŋahât Heakje Anitâhât den biwiyenjan katmu ya kulemguwu. Yakât otmâ lohimbî âlâ me âlâje yeje enġatyjeâk otmâ den ya sâm kusânâmbâ bukulipyeŋe ekyongonomaihât dop âlâ ki tap. Den yan yu biwiyenjan katmâ nâŋgâm mannomai.

2

Lok perâkje yeŋgât sâop.

¹ Emelâk Anitâhât poropetelipjaŋe yâkât den Isirae lohimbî ekyongominiwi. Sâp yan lok perâkjaŋe oain sâm oain sâm otmâ den perâkje kâityongominiwi. Yakât dopjeâk lok perâkjaŋe yeŋgâlen taka Kiristohât den kelanġatmâ kâsikum yinġinomai. Yâhâ Kiristoŋe yeje tosaŋhât otmâ kaweyenjan kinmu kuŋetâ muop yakât nâŋgâŋetâ tâŋât otmu betgumai. Yakât otmâ hiliwahonomaihât pat mansai. ² Otmu Kiristohât den kelanġatmâ kâsikum yinġinġetâ nâŋgâŋetâ bulâje otmu lohimbî dondâje hionġakmâ yâk yeŋgâlen torokatnomai. Yâk yeŋgâlen torokatnomai yan lohimbî belâŋgen manmaije manmanyenje ekmâ sâm ge katyekmâ Kiristohât den pat nâŋgâŋetâ gewuap. ³ Lok perâkjaŋe yeŋgât iri sikumyeŋe ekŋâlem meyiŋgine sâm den golâ ekyongonġetâ nâŋgâŋetâ bulâje otmu tewetsenje yinġinomai. Yawu otyinġinomai yakât matje umatje yinġimu menomaihât Anitâje sâp kalop. Sâp

kalop ya ekmu ârândâŋ otmu matŋe yingimu mem hiliwahonomaï.

⁴ Bulâŋanâk Anitâŋe matŋe umatŋe yingimu menomai yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Kândikum emelâk aŋelo nombotŋaŋe Anitâhât den kum otmâ hilipguwi yakât matŋe nâpumân pa-nyekmu ge omoŋ kâlehen tatmâ gai. Yawu tatmâ yâhâŋetâ sâp pato tetewuap yan den sâm hâreyingim matŋe umatŋe yingimu mem hiliwahonomaï. ⁵ Otmu emelâk embâŋân lohimbiŋe Anitâ betgum orotmeme bâleŋe otmâ manminiwi. Yawu otmâ manŋetâ lok âlâ, kutŋe Noa sâm, lohimbiŋe Anitâhât den lâum manŋetâ yekmu ârândâŋ olâk sâm yâkŋe girem den ekyongominiop. Otmu girem den ya ekyongomu nâŋgâŋetâ helekŋe otmu orotmeme bâleŋe tâtâem otŋetâ yaŋak Anitâŋe nâŋgâmu tonŋelâk giop. Tonŋelâk gemu to niŋ niŋ sâm lohimbi bâleŋe ya asisihâk haranyongop. Yâhâ lohimbi nombolân yâhâp Noa orop waŋgaen yâhâ tatbi yawuâk hâmeyeŋe kinop.

⁶ Otmu kapi yâhâp, kutyetŋe Sotom yet Gomora, ya ambolipŋaŋe gurâ Anitâhât hâkâŋ otmâ orotmeme bâleŋe otminiwi yakât matŋeâmâ kâlâpŋe ge sem gulip tuhuyehop. Ya yengât den pat nâŋgâmunŋe tetemap yan lohimbiŋe orotmeme bâleŋe otmai yakât Anitâŋe matŋe yingimu menomai nâŋgâm engat yâhâp ki otmain. ⁷⁻⁸ Kâlâpŋe Sotom otmu Gomora kapi ambolipŋe sem gulip tuhuyehop yan Anitâŋe lok âlâ, kutŋe Lot sâm, yâkât nâŋgâwaŋgimu hâmeŋe kinop yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Lotŋe Anitâhât tem lâuwaŋgim orotmeme âlepŋeâk otminiop yakât ekmu ârândâŋ olop. Yâhâ kapi ambolipŋaŋeâmâ Anitâhât den kum den bâleŋe sahaŋgim orotmeme bâleŋe hilâm ârândâŋâk otŋetâ Lotŋe yekmu tepŋe dondâ bâleminiop. Yawu manopgât otmâ Anitâŋe nâŋgâwaŋgimu hâmeŋe kinop.

⁹⁻¹⁰ Yakât dopŋeâk lohimbi Anitâhât tem lâuwaŋgim manmaine manman bâleŋahât paŋgoŋân kioŋmaihât meyekmâ manman âlepŋan katyekmu manmai. Yâhâ lohimbiŋe Anitâhât den kum yeŋe engatyeneâk watmâ orotmeme bâleŋe ekŋâlem otmai yakât matŋe umatŋe sâp patoen yingimu menomai. Yakât otmâ hiliwahonomaïhât pat kuyingimu mansai.

Lok perâkŋe ya yengât wâtyeŋe pato ki tatyŋgiap. Yawu gârâmâ yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmu Anitâhât aŋelolipŋe ikŋe orop himbimân tatmai ya yengât nâŋgâŋetâ gemu sâm bâleyingimai. Yawu otmâ aŋelo yaŋe matŋe ningimai sâm yakât ki gorâyŋgimap. ¹¹ Yâhâ Anitâhât aŋelolipŋe ya yengât wâtyeŋe pato tatyŋgiap. Yawu tatyŋgiap yamâ yâkât senŋan kinmai yan aŋelo bukulipyene nombotŋaŋe otmâ hilipguŋetâ Anitâŋe betyongomu tatmai ya yengât ki sâm bâleyingimai.

12 Yâhâ lok perâkne ya yengât topyeŋe yuwu sâmunne nângâŋet. Anitâŋe soŋgo bau otmu nâi seloŋ topne topne katmu ekmain yamâ umut biwiyene bia. Otmu nenŋe hat ari kum taka um nenomgât sâm kalop. Yâhâ lok perâkneŋe yu yakât topne nângâm pâpgum ihilâk sâm bâlemai. Yakât otmâ yekmunne biwiyene bia mansai yawu otmap. Otmu soŋgo bau kumain yakât dopneâk sâp patoen Anitâŋe lohimbî perâkne ya hilipyongowuap. 13 Yâkne lohimbî hâhiwin yinginetâ umatne kakŋan manmâ gai. Yakât matne sâp patoen Anitâŋe yeŋe gurâ yawuâk hâhiwin yingimu umatne kakŋan mannomai. Otmu yâkne yuwu otŋetâ dondâ bâlemap. Lohimbî senyenŋan kinmâ yu ya ekŋâlem otnehâlâk nângâm otmâ hilipgumai. Otmu yen menduhuakmâ sot nemaï yan yengâlen torokatmâ to kârikne nem biwiyene hâlim otmu otŋetâ bâlemu aŋun yingimai. 14 Otmu imbi âlâ me âlâ yekmai yan ya yengât nângâm biwiyeneŋe otmâ tâpikgum tosa memai. Otmu orotmeme bâleŋe ya ekŋâlem otnehâlâk nângâm. Otmu lohimbî nombotŋeŋe biwi yâhâp manmai ya yengât engatyeŋan geŋetâ otmâ tâpikgumai. Bukulipyene yengât iri sikumyeŋe miaknehâlâk nângâm mem lohotne tuhuyekmai. Yakât otmâ Anitâŋe matne umatne yingimu menomaihât pat kuyingimu mansai.

15 Yâkne Kiristohât mâtâp bulâŋe ya pilâm lok âlâ, kutne Bileam, Beoro nanŋe, yâkne olop yawuâk otmai. Yakât yuwu sâmunne nângâŋet. Bileamne hâmeŋe membom nângâm Isirae lohimbî sait kakyeŋan pilâwe sâm ariop. 16 Arimu Anitâhât aŋelo âlâŋe Bileamgât dongi lauŋe mem purik pilâwanjimu amboŋe den ekuop. Den ekumu nângân nângânne keterakbanjimu sait kakyeŋan ki pilâop. Yawu.

17 To senŋe saŋ kititiŋ sâmap yapâ to ki osomain. Otmu elem kârikne memu emet mem maŋgumap yamâ gelâk ki gemap. Yakât dopneâk lohimbine lok perâkne yengât denyene nângâŋetâ den yaŋe buku ki meyingimap. Yakât otmâ sâp patoen Anitâŋe lok perâkne ya pilâyekmu yaehen ge omoŋ bâleŋeŋe sâhâyekmu tatnomai. 18 Yâkne yeŋahât nângâŋetâ yahatmu nângân nângân tâŋât lohimbî kâsikum yingimai yakât yâkne nângâŋetâ yahatmap. Otmu lohimbî nombotŋeŋe pâku lohimbî yengâlembâ dâiakmâ Kiristohâlen biwiyene katŋetâ sâp ki kâlep oap. 19 Lohimbî yawuya yengât engatyeŋan ge lok perâkneŋe yuwu sâm ekyongomai. “Kiristone girem den yapâek holaŋnenekmu engatnenneâk watmâ yu ya otmâ mannomgât dop tap.” Yawu sâm engatyeŋan geŋetâ orowâk otmâ tâpikgumai. Yawu otmâ Manman Bâleŋe Amboŋahât paŋgoŋân yâhâpne kioŋmâ yâkât amutgen manmai. 20 Yakât yuwu sâmunne nângâŋet. Lohimbine orotmeme bâleŋe bet pilâm

Kutdânenne Yesu Kiristohâlen biwiyeŋaŋe kepeiŋetâ manman bâleŋahât paŋgoŋâmbâ holaŋyekmâ tihityeŋe otmap. Yawu gârâmâ orotmeme bâleŋe bet pilâwi ya miwirikum Manman Bâleŋe Amboŋahât paŋgoŋân âlâkuâk kioŋmâ yâkât amutgen mannomai yanâmâ hiliwahonomaihât pat mannomai. Yawu mannomai yanâmâ emelâk Kiristohâlen biwiyeŋaŋe ki kepeiwi sâp yan tosayeŋahât matŋe menomai sâop ya wangim Anitâŋe matŋe amokŋan yingimu menomai. ²¹ Lohimbi nombotŋaŋe girawu manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap yakât topŋe pâpgum orotmeme bâleŋe tâtâemâk otmâ belângen manmai. Lohimbi yawu yamâ Anitâŋe matŋe yingimu menomai. Yâhâ lohimbi nombotŋe âlâŋeâmâ Kiristohât den nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyeŋaŋe kepeim manmai. Yawu otmai yakât kakŋan yâkât nâŋgâŋetâ gemu orotmeme bâleŋe miwirikum Kiristo betgunomai. Yawu otnomai yâhâmâ sâp patoen Anitâŋe lohimbi belângen manmai matŋe yingimu menomai ya wangim matŋe amokŋan yingimu menomai. ²² Kiristo betgumai ya yeŋgât nâŋgâm den âlâen hâum sâmain yakât nâŋgâmune bulâŋe oap. Den yamâ yuwu tap. Sosoe mohatmap yamâ benŋe yâhâpŋe nemap. Otmu bauŋe bokosohân dakakmap. Dakakmu hâkŋe bokosohâk pato otmap ya hârâŋ sâm bererek sâm gemu âlâkuâk ari bokosohân dakakmap. Yakât dopŋeâk lohimbi orotmeme bâleŋe aŋgoân otbi ya miwirikum otŋetâ dondâ bâlemap.

3

Bulâŋanâk Kiristoŋe âwurem ge menenekbuap.

¹ Bukulipne, yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yeŋe girawu manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap yakât topŋe emelâk kâsikum yingimune nâŋgâwi. Otmu yeŋe den ya nâŋgâm biwiyeŋan katmâ galemahom târârâhâk manŋetgât pepa âlâ kulemgum katyingimune ekbi. Otmu yâhâpŋe yu kulemgum katyingian. ² Emelâk Anitâŋe ikŋe poropeteliŋe den ekyongomu kulemguwi. Otmu Kutdânenne Yesu Kiristo tihitnenŋe otmapŋe nen ikŋe aposololiŋe den eknongomu kâsikum yingimunŋe nanŋai. Den ya kerehâk nâŋgâm heŋgeŋgum biwiyeŋan katmâ manmâ yâhânomaihât yuwu sâmune nâŋgâŋet. ³ Sâp pato tâlâhuwuap yan lohimbi nombotŋaŋe yeŋe eŋgatyeneâk watmâ yu ya ekŋâlem otmâ hilipgunomai. Yawu manmâ Kiristoŋe âwurem ge menenekbuapgât sâop den yakât nâŋgâŋetâ bulâŋe bia otmu yuwu sâm yeŋgât senyeŋan genomai. ⁴ “Kiristoŋe “Âwurem ge meyekbom,” sâop yamâ nenŋe ki eksain. Wosan taka tap ya sâŋetâ ari ekne. Anitâŋe hân himbim kândikyotgowâmbâek lohimbi nengât manmannenŋe dop konohâk tatmâ gamap. Otmu

tâmbâlipnennje mum gara gara otbi yawuâk nen gurâ mumain.” Yawu sâmbu senyenjan genomai. ⁵ Yawu sâmbu senyenjan genomai yan Anitâhât den nânġânetâ gemu yeje nânġân nânġân watmâ sâmbu. Yakât yuwu sâmbu nânġânet. Kândikum emelâk topnje katmâ Anitâne sâmbu biaembâ hân himbim teteop. Otmu saru keterakmu hân teteop. Otmu elem kulewonboŋ tetem yapâek gelâk gemap. Gelâk gemu yaŋak nak me senje âlâlâ topnje topnje tetem âi omoŋ omoŋ otmâ yahatmap. ⁶ Otmu lohimbije Anitâ betgum otjetâ bâleop yakât matje yâkne sâmbu tonġelâk gemu to niŋ niŋ sâmbu lohimbije otmu senje âlâlâ waŋgaen ki yâhâwi ya aksisihâk haranyongop. ⁷ Otmu sâmbu pato tetewuawân Anitâne sâmbu hân himbim ekmain yu kâlâpne sem gulip tuhuwuapġât sâmbu kalop. Sâmbu yan Anitâne lohimbije kerek nengât biwinenje ekma sâmbu hâreningiwuap. Yawu otmâ lohimbije yâkâlen biwiyenjan ki kepeimai yamâ matje yinġimu mem hiliwahonomai.

⁸⁻⁹ Otmu lohimbije nombotjanje “Wongât Anitâne Kiristo in yawu ki hânġângumu âwurem gemap?” yawu sâmbu yakât yuwu sâmbu nânġâm biwiyenjan katjet. Anitâne sâpġât ki nânġâmap. Yakât otmâ yambu 1000 yakât biwiŋan yu ya tetemap yakât nânġâmbu hilâm konok biwiŋan tetemap yawu otmap. Yamâ anġoânâmâ lohimbije orotmeme bâleje bet pilâm Kiristohâlen biwiyenjan katjetâ manman kârikjahât pat kuyinġimu manjetġât nânġâm mambotyinġimaj.

¹⁰ Kutdânenje âwurem gewuap yakât nânġânetâ keterakyinġiâkġât den âlâen hâmbu sâmbu nânġânet. Kapi ambolipne yenġât kasalipyenjanje sâmbu girawuân taka itit kiom tuhuyinġinomai ya ki ekyongomai. Kapi ambolipnanje ki nânġâmâk manjetâ kasalipyenjanje pârâk sânsânâk taka yongom kiom tuhuyinġimai. Yakât dopneâk Kiristone pârâk sânsânâk gewuap. Sâmbu yan kâlâp punduŋ sâmbu himbimân emetsenje pitu âlâlâ ya kerehâk munje orowâk sem gulip tuhuwuap. Otmu hânân yu senje âlâlâ topnje topnje yu gurâ yawuâk sem gulip tuhuwuap. ¹¹ Yakât nânġâm yeje manman bâlenjambâ keterakmâ Anitâhât tem lâuwangim târârâhâk mannomai. ¹²⁻¹³ Otmu Anitâne sâmbu kâlâp pato punduŋ sâmbu himbimân emetsenje pitu otmu hânân senje âlâlâ ya kerehâk sem gulip tuhuwuap. Yakât kakŋan yâhâpne sâmbu hân himbim anġo tetewuap. Hân himbim anġo tetemu yan mem katyekmu koko salehâk manjetâ yekmu ârândâŋ otbuap. Yakât pat emelâk kuyinġimu tap. Yakât otmâ sâmbu pato tetemu Kiristone âwurem ge meyekbuap yakât nânġâm biwi nânġân nânġânyenjanje kilik kilik sâmbu mambotbanġim mannomai.

¹⁴ Yawu mambotbanġim mannomai yanâmâ Anitâne yekmâ

“nine nanne baratne koko salek,” sâ m kaok nâ ngây ingiwuap. Yakât nâ ngâm Kiristohâ len biwiyenaje tinjâ k kepeim manmanyenje kelihakmu kâ rihem mannomai. ¹⁵ Otmu Anitâ ne Kiristo in yawu ki hâ ngâ ngumu â wurem gewuap. Otmu ki â wurem gewuap yan lohimbine yâ kâ len biwiyenaje kepeinetâ Anitâ ne tosayenje pilây ingiwuapgât mâtâ p ki hâ reakmâ tâ n sâ wuap. Yakât nâ ngâm “Wongât Anitâ ne in yawu ki hâ ngâ ngumu gemap?” yene yawu ki sâ nomai. Den yan yu ne Paulone den kulemgum katy ingimu ekbi ya miap. Yakât yuwu sâ mune nâ ngâ net. Anitâ hâ t biwiñan nâ ngân nâ ngân â lâlâ tatmap ya Wâtgât mâmâ ñahâ t Heakne mem bukunen ne Paulo yâ kâ t biwiñan katmu yâ kne kulemgum katy ingimu ekbi. ¹⁶ Paulone ekap â lâlâ katy ingiop yan den yuwuâ k kulemgum katy ingiop. Yawu gârâmâ den kulemgum katy ingiop ya lohimbî nombotñane sâ likum nâ ngâ netâ ki keteraky ingimu nâ ngân nâ ngâ nyen je hâ lim milim otmap. Yakât otmâ den ya kelan gatmâ bukulipyen je kâ sikum yingimai. Yawu gârâmâ emelâ k Anitâ hâ t poropetelipne otmu lok nombotñane yâ kâ t den kulemguwi ya yâ kñak yawuâ k kelan gatmâ bukulipyen je kâ sikum yingimai. Yakât otmâ yenahâ k otmâ tâ pikgum hiliwahonomaihâ t pat mansai.

¹⁷ Den yu emet inânñan ekyongoan. Lok nombotñane Anitâ hâ t den kum yene engatyeneâ k watmai. Lok yawuyane yengâ len taka engatyenan genetâ nâ ngân nâ ngâ nyen je hâ lim milim otmu manman bâ lenahâ t pañgoñân kionmaihâ t biwiyen je galemahom mannomai. ¹⁸ Otmu sâ p yiweren je yuâmâ Kutdâ nen ne Yesu Kiristohâ len biwiyenaje kepeim manmai ya wangim yâ kâ len biwiyenaje tinjâ k kepeim yâ kâ t den tinjâ k lâ um mannomai. Yawu otnomai yanâmâ yâ kne tihityen je otmu manman â lepñahâ t bulâ ne yengâ len teteap ya wangim bulâ ne topne topne tetey ingiwuap. Yakât nâ ngâm Kiristo mepaem manmâ yâ hâ mbisâ in. Ya bonñanâ k.

Nâ bukuyen je,
Petoro

1 Yoane Yoaneje ekap angoân kulemguop.

O bukulpne,

¹⁻² Anitâhât Kâi Toka yañe manman kârikjahât amboñe oap. Otmu Anitâñe hân himbim ki kândikyotgop yapâek Anitâ orop tatmâ gaowotjak tatmâ gawot. Otmu himbim pilâm ge imbihâlembâ tetem lok otmâ hohetnennjan manop. Otmu nen aposololipñe menenekmu orowâk manbin. Manbin yan manman kârikjan mannom yakât den pat eknongomu nâñgâmunñe bulâñe olop. Yakât otmâ nenñe den pat ya yen ekyongom gawin. Den ya torokatmâ ekap yu kulemgum katyinjian. ³⁻⁴ Nenñe Anitâ yet nanñe Yesu Kiristo orop biwinenñane kepeiakmâ konohâk otmu biwi hero kakjan manmain. Otmu yeñe yawuâk manmâ Kiristohât lohimbim orop nanñangim buku oranjim mannomaihât ekap yu kulemgum katyinjian.

Anitâ Koko Salek Amboñe lañinjan tatmap.

⁵ Anitâhât biwinjan nâñgân nâñgân âlâlâ tatmap yakât topñe ikñe nanñane sâmbâ tetem eknongop. Yakât yuwu sâmbâ nâñgânñe. Anitâ Koko Salek Amboñe lañinjan tatmap. Otmu lohimbineâmâ omoñ biwinjan manmâ orotmeme kinjoñ otmâ tosa mem manmai. Yâhâ Anitâhâlen ya âlâ ki tap. ⁶ Nenñe “Anitâ orop biwinenñane kepeiakmâ konohâk otmap,” yawu sâmbâ bukulpnenñe ekyongomain. Yawu ekyongomain yamâ nenñe otmunñe bâlem gamap yan den perâkñe kâityongom Anitâhât den bulâñe ya ki lâumain. ⁷ Yâhâ nenñe Anitâ Koko Salek Amboñahât den nâñgâmunñe hañ sâningimu yâkât tem tinjak lâuwangim manmain. Yawu otmâ manmain yan Kiristoñe nengât tosañe otmâ sâreerenekmâ muop yakât nâñgâm Anitâñe nenñe tosa otmain ya pilâningimap. Tosa pilâningiap nâñgâm bukulpnenñe orop biwinenñane kepeiakmâ konohâk otmu heronñe nâñgâwangim mepaemain.

⁸ Nenñe Anitâhât den bulâñe yakât pâpgum, “Nenñe koko salehâk manmain,” sâmbâ otmuâmâ perâk sâmbâ. Nenñe yawu otmâ hiliwahonomgât mâtâp ya watmain. ⁹⁻¹⁰ Yâhâ nenñe “Orotmeme bâleñe âlâ ki otmain,” sâmbâ yanâmâ Anitâhât den nâñgâmunñe ki bulâñe otmap. Yawu otmâ “Anitâñe den perâk sâmbâ,” yawu nâñgâm hilipgumain. Nenñe tosa-nenñe sâmbâ tetemunñe Anitâñe pilâningiwuapgât den sâmbâ kalop ya kum ondop âlâ ki otbuap. Yakât nâñgâm biwinenñe ekmâ orotmeme bâleñe wuân me wuân otbin yakât nâñgâmunñe hañ sâningimu bukulpnenñe yengât senyenjan kinmâ sâmbâ

tetem Anitâ ulitgunom. Yawu otnom yanâmâ Anitâñe tosa-nenñe pilâningiwuap.

2

Kiristone Anitâ orop tatmâ nengât sâmb ulitgumap.

¹⁻² Yeñe otñetâ bâlemu tosa memaihât ekap yu kulemgum katyñgian. Yesu Kiristone ki otmâ tâpikguop yamâ lohimbi kerek nengât tosanenñahât otmâ kawenenñan kinmu kuñetâ muop. Otmu mumuñambâ yahatmâ himbimân yâhâ Anitâ orop tatmâ nengât sâmb ulitgumap. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâñe otñetâ bâlewuap yan yakât nâñgâm Anitâ ulitguno-mai. Yawu ulitgunetâ yâkñe Kiristohât nâñgâm tosayeñe pilâyñgiwuap.

³ Nenñe Anitâhât tem lâuwangimain yan yâkñe nenekmu ârândâñ otmu yâk orop biwinenñañe kepeiakmâ konohâk otmâp yawu nâñgâmain. ⁴ Yâhâ lohimbi nombotñañe “Nenñe Anitâhâlen biwinenñañe kepeim mansain,” sâmai yamâ yâkât den loñgâemai. Lohimbi yawuyañe Anitâhât den nâñgâñetâ helekñe otmu den perâk sâmai. ⁵⁻⁶ Yâhâ nenñe Anitâhât den tâñ tâñâk watmâ tem lâuwangimain yan yâkñe wawaenenekmâ mâmâñe otningimâp. Mâmâñe otningimâp yakât bulâñeâmâ Yesuñe buku otningiop yawuâk nenñe bukulpnenñe orop buku orañgim manmain. Ya ekmâ yâk orop biwinenñañe kepeiakmâ konohâk otmâp yawu nâñgâmain.

Nenñe buku orañgim mannom.

⁷ Bukulpne, yuwu sâmune nâñgâñet. Kiristone lohimbi kerek buku otningiop. Yakât otmâ yeñe Anitâ orop bi-wiyenñañe kepeiakmâ konohâk otmu Kiristone buku otyñgiop yawuâk yeñe gurâ buku orañgim mannomaihât den emelâk kâsikum yñngimunñe nâñgâwi. Den yu yawuâk kulemgum katyñgian. ⁸ Yâhâ Anitâ orop biwinenñañe kepeiakmâ konohâk otmu buku orañgim manmain yakât mâtâpñe añgoân Kiristone watmu yâkâlen bulâñe tetemu ekbin. Otmu An-itâhât lañinñe bulâñañe biwi nâñgân nâñgânyenñan pilâmu hañ sâyñgimu mâtâp yawuâk watmâ buku orañgim manno-mai. Yawu otmâ manñetâ yanâmâ Omoñ Amboñahât wâtñe gewuap.

⁹ Yâhâ lohimbi nombotñañe “Anitâhât lañinñañe biwinenñan pilâmu hañ sâningimu tem lâuwangim mansain,” sâmai. Yawu sâmai yamâ bukulpnyenñe yengât nâñgâm bâleyñgimai. Yawu otmâ Anitâhât den nâñgâm pâpgum omoñ biwiñan manmai. ¹⁰ Yâhâ lohimbi nombotñe âlâñeâmâ bukulpnyenñe orop biwiyenñañe kepeiakmâ konohâk otmâp. Lohimbi ya yengât biwiyenñan Anitâhât lañinñañe pilâmu

hanj sâyîngimu tem lâuwangim târârâhâk manmai. Yawu manjetâ lohimbiye manmanyeye ekjetâ âlepje otmap. ¹¹ Yâhâ lohimbiye bukulipyeye yengât nângâm bâleyîngimai ya yengât biwi nângân nângânyenjan omoj sahayîngimu ihilâk mahilâk otmâ manmai.

¹²⁻¹⁴ Kiristone himbimâmbâ ge nengât toсахât otmâ kawen-nenjan kinmu kujetâ muop. Yakât den pat ekyongomunje nângânetâ bulâje otmu Anitâje tosayeye pilâyîngiop. Yawu otmu yâk orop biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmap.

Otmu lohimbi papato yengât yuwu sâmunne nângânet. Yeje Anitâhât den tijâk lâum kârihem kinjetâ Manman Bâlejahât Ambojanje mem ge katyekbe sâm pâpgum pilâyekmu man-sai. Ya yawuâk mannomaihât nângâm ekap yu kulemgum katyîngian.

Otmu lohimbi sombo yengât yuwu sâmunne nângânet. An-itâje hân himbim ki kândikyotgop yapâek Kiristone tatmâ gaopjak tatmâ gap. Yeje yâkâlen biwiyenaje tijâk kepeim manmâ ganjetâ yu oap. Yakât nângâm herone nângâyîngim yengât den yu kulemguan.

Anitâhât tem lâuwangim mannom.

¹⁵⁻¹⁶ Lohimbi nombotjanje Anitâhât hâkâj otmai. Yawu otmâ Manman Bâleje Ambojahât amutgen manmâ yuwu otjetâ bâlemap. Hâk sânduhân mansain sâm yejahâlâk nângânetâ yahatmu hâkyeye mepaemai. Yeje engatyeneâk watmâ senje âlâlâ ekjâlem ihilâk otmai. Yawu otjetâ dondâ bâlemap. Yakât otmâ lohimbi yawuya yengâlen ki torokatno-mai. Yâhâ yeje yâk yengâlen torokatmâ yâkne otmai yawuâk otnomai yanâmâ nenje yekmunje Awonnenje Anitâhâlen biwiyenaje ki kepeim mansai yawu otbuap. ¹⁷ Manman Bâleje Ambojahât wâtje gewuap. Otmu lohimbiye senje âlâlâ ekjâlemai yaje biatbuap. Yakât otmâ lohimbi bâleje ya yengâlen ki torokatnomai. Yawu otmâ Anitâje nenekmu ârândâj olâk sâm tem lâuwangim manjetâ manman kârikjan katyekmu manmâ yâhâmbisâi.

Lok perâkne yengât sâop.

¹⁸ Bukulipne, yuwu sâmunne nângânet. Kiristone âwurem gewuapgât sâpne utâpguap. Otmu sâp ya tâlâhuwuap yan lok âlâje tetem Kiristo mem ge katmâ yâkât kawenjan kinmâ lohimbi yengât nângân nângânyeye mem hâlim tuhuyîngiwuap. Yakât den emelâk ekyongomune nângâwi. Yâhâ sâp yuâmâ lok yawuya dondâhâlâkne tetejetâ yekmain. Yakât otmâ Kiristone âwurem gewuapgât sâpne utâpguap yawu nângâmain. ¹⁹ Emelâk lok ya nen orop manbin yamâ biwinenjanje ki kepeiakmâ konohâk olop. Ya yengât topyeye lohimbiye

nângâñetâ keterahâkgât Anitâñe nângâmu pilânenekmâ ariwi. Yâhâ yâkñe nen orop biwinenñane kepeiakmâ konohâk olop mâne ki pilânenekmâ arimbâi.

²⁰⁻²¹ Yâhâ yenâmâ Kiristone Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge biwiyenñan kionmu yanak ikñe den bulâñe nângâm henñengumai. Yakât otmâ nângân nângânyene kuwikyngiwe sâam den ki kulemgum katyngian. Yene Kiristohât den nângâm henñengumai yakât otmâ lok nombotñane topyene kurihiakmâ Kiristohât den kelanğatmâ ekyongomai ya nângâñetâ ki bulâñe otmu topyene tetekñan tetemu ekmai. Yakât nângâm ekap yu kulemgum katyngian.

²² Lok yane Kiristohât den kelanğatmâ yuwu ekyongomai. “Yesuje lohimbi tihitnenñe olâkgât Anitâñe yâk ki hângângumu giop. Kiristoâmâ nen orop dop konohâk mansain.” Yawu sâam Kiristohât nângâñetâ tâñât otmu betgumai yakât dopñeâk âwâñe Anitâhât nângâñetâ tâñât otmu betgumai. ²³ Yakât yuwu sâamune nângâñet. Lohimbi âlâ me âlâñe Anitâ nanñahât hâkân otmâ betbangimai yan Yesuhât hâkân oain sâam yan âwâñe Anitâhât hâkân otmâ betbangimai. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâñe Anitâ nanñahâlen biwiyenñane kepeimai otmuâmâ âwâñahâlen gurâ yawuâk kepeimai.

²⁴ Otmu den pat âlepñe kâsikum yingim gai ya biwiyenñan katmâ lâum manñetgât nanñan. Yawu otmâ mannomai yan Kiristo yet Anitâ orop biwiyenñane kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. ²⁵ Yawu manñetâ yanâmâ Kiristone manman kârikñan manmâ yâhâmbisâihât pat kuyngiop yakât bulâñe yingimu menomai.

²⁶ Lok perâkñane Kiristohât den kelanğatmâ kâsikum yingimai. Den ya nângâñetâ bulâñe otmu Kiristo betgumaihât den yu kulemgum katyngian. ²⁷ Yâhâ yenâmâ Kiristone Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge biwiyenñan kionmâ mâmâñe otyngim gap. Yawu otmâ den bulâñeâk biwiyenñan katmu yu me yakât ki nângâm hilipgumai. Otmu yawuâk otyngim yâhâwuap yanâmâ Kiristohât den nângâm henñengum mannomai. Yawu nângâm henñengunomai yanâmâ lok nombotñane taka den kâsikum ninginjet sâam ki âiyongonomai.

Kiristohât tem lâuwanğim mannom.

²⁸ Otmu Kiristone ikñe lohimbi yen orop menenekbe sâam âwurem gewuap yan yene anulakmâ kâmgumaihât Kiristo orop biwiyenñane kepeiakmâ konohâk otmu tem lâuwanğim mannomai. Yawu otmâ mannomai gârâmâ yâkñe gewuap yan nenñe yen orop yâkât senñan kinmâ hâmeñe âlepñe ningiwuapgât nângânom. ²⁹ Anitâmâ Koko Salek Amboñe. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâñe târârâhâk manmai ya yekmunñe Anitâñe nine nanne baratne sâam meyekmu mansai yawu otmâp.

3

Awoŋnenŋe Anitâŋe wawaenenekmap.

¹ Bulâŋanâk Awoŋnenŋe Anitâŋe wawaenenekmâ nine nanne baratne sâŋ menenekmu yâkât pat otmâ mansain. Yakât nâŋgâmunŋe âlâ kândâkdâ otmâ. Lohimbi belâŋen manmaiŋe Anitâhât den nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm Kiristohâlen biwiyeŋe ki katbi. Yakât otmâ nengât gurâ yawuâk hâkâŋ otmâ betnongom mansai. ² Anitâŋe nine nanne baratne sâŋ menenekmu mansain. Yâhâ hâmbâi sâp patoen manman âiŋe ningimu menom yakât topŋe tipŋe nanŋain. Yawu gârâmâ Kiristoŋe âwurem ge menenekbuap. Sâp yan manman âiŋe ningiwuap yamâ ikŋe manman koko salek yawuya ningimu menom. ³ Manman ya ningimu menomgât nâŋgâm biwinenŋe mem mannom. Otmu Kiristoŋe koko salehâk tatmap yawuâk manne sâŋ yâkât wâtŋan kinmâ orotmeme bâleŋe bet pilâm manmâ yâhânôm.

⁴ Lohimbiŋe otŋetâ bâlemap sâŋ Anitâŋe ikŋe nâŋgân nâŋgân ya lohimbi kerek nengât biwinenŋan katmu tatmap. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâŋe otŋetâ bâlemap yan Anitâhât den ya loŋgâem tosa memai. ⁵ Lohimbi kerek nengât tosa pilâningiwe sâŋ Kiristo Manman Koko Salek Amboŋaŋe himbimâmbâ ge koko salehâk manmâ nengât tosa hât otmâ muop. ⁶ Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâ yâkâlen biwiyeŋe kepeimaiŋe orotmeme bâleŋe bet pilâwi ya ki miwirikum otmâ manmai. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâ orotmeme bâleŋe tâtâem otmaiŋe yâkât den ki nâŋgâmai, otmu yâkâlen biwiyeŋaŋe ki kepeimanmai.

⁷ Lohimbi âlâ me âlâŋe den perâkŋe kâityongonomai ya nâŋgâŋetâ bulâŋe otmapgât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Kiristohât biwiŋan nâŋgân nâŋgân âlâlâ tatmap yakât Anitâŋe nâŋgâmu ârândâŋ otmâ. Otmu emelâk Kiristoŋe Anitâhât tem lâum yu ya otminiop ya Anitâŋe ekmu ârândâŋ olop. Otmu lohimbi âlâ me âlâŋe Anitâhât tem lâum manmai ya yeŋgât gurâ yawuâk Anitâŋe nâŋgâmu ârândâŋ otmâ. ⁸ Yâhâ kândikum emelâk topŋe katmâ Anitâŋe lohimbi tuhuyehep yapâek Satanŋe yâkât den kum lohimbi kâityongom gamap. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâ orotmeme bâleŋe tâtâem otmaiŋe Satanŋe Anitâhât den kumap yawuâk den kumai. Yawu otmâ Satangât pat otmâ mansai. Yâhâ Satanŋe lohimbi nengât biwinenŋan kioŋmu orotmeme bâleŋe otmâ yâhâmaingât Anitâ nanŋaŋe mâtâp maŋguwaŋgiwe sâŋ himbim pilâm hânân ge manop.

⁹ Anitâ ikŋak lohimbi menenekmâ nine nanne baratne sâŋ mâmâŋe otningim gamap. Yakât otmâ nenŋe orotmeme bâleŋe bet pilâwin ya miwirikum tâtâem otnomgât

dop âlâ ki tap. Yakât otmâ orotmeme bâleŋe ki otmâ manmain. ¹⁰ Nen Anitâhât pat otmâ manmainŋe lohimbi Satangât pat otmâ manmai ya orop oset guset manmain. Yakât otmâ manman girawuya manŋetâ yekmunŋe topyene tetem heŋgeŋuwuap yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Yâkŋe Anitâhât ki tem lâuwangimai. Yawu otmâ bukulipyene orop biwiyenane ki kepeiakmâ konohâk otmu buku orangimai. Lohimbi yawuyane Anitâhât pat ki otmâ mansai.

Bukulipnenne orop biwinenŋane kepeiakmâ konohâk otmu mannom.

¹¹ Yâhâ yeŋeâmâ lohimbi kerek nâŋgâyŋim buku otyŋim mannomaihât den emelâk kâsikum yŋimunŋe nâŋgâwi. ¹² Emelâhâmâ lok âlâ, kutŋe Kain sâm, yâkŋe Bâleŋe Amboŋahât amutgen manmâ imiŋe kumu muop yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Imiŋane hotom umu Anitâŋe ya ekmu ârândâŋ olop. Yâhâ ikŋak hotom umuâmâ Anitâŋe ya ekmu ki ârândâŋ olop. Yakât otmâ imiŋahât nâŋgâm bâlewanŋiop. Yawu gârâmâ Kainŋe olop yawu ki otnomai.

¹³ Otmu lohimbi belâŋen manmaiŋe yeŋgât nâŋgâm bâleyŋinomai yan biwiyene ki yahatbuap.

¹⁴ Emelâk nen Kiristohât lohimbiŋe yâkâlen biwinenŋane ki kepeiwin yan hiliwahonomgât pat manbin. Yawu gârâmâ biwinenŋe yâkâlen katmunŋe Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuningimu manmain. Yakât bulâŋeâmâ bukulipnenne orop biwinenŋane kepeiakmâ konohâk otmu manmain ya nâŋgâmain. Yâhâ lohimbi bukulipyene yeŋgât nâŋgâm bâleyŋimainŋeâmâ hiliwahonomaihât pat manmai. ¹⁵ Kiristohât lohimbi âlâ me âlâŋe bukulipyene yeŋgât nâŋgâm bâleyŋimai. Yawu otmai ya yeŋgât Anitâŋe nâŋgâmu bukulipyene yongonŋetâ muai yawu otmap. Otmu nenŋeâmâ yekmunŋe manman kârikŋahât pat ki mansai yawu otmap. ¹⁶ Kiristone sâreerenekmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop yan buku konok orotgât mâtâp bulâŋe teteop ya nâŋgâmain. Yâhâ yakât dopŋeâk nenŋe bukulipnenne hewewenâk tânyongonom. ¹⁷ Otmu lohimbi nombotŋe iri sikumyene pato tatyŋimapŋe bukulipyene nombotŋe senŋe âlâlâhât umburuk otmâ umatŋe kakŋan manmai ya ki tânyongomai. Ki tânyongonŋetâ ya yekmunŋe Anitâhâlen biwiyenane ki kepeim mansai yawu otmap. ¹⁸ Yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Nenŋe bukulipnenne “Âlepŋe tânyongonom,” sâm launenŋanak ki sânom. Yawu otmâ biwinenŋane kepeiyekmâ hewewenâk tânyongonom.

Anitâŋe wawaenenekmâ ki mem ge katnenekmap.

19 Nenje biwinenjaŋe bukulipnenje kepeiyekmâ tânyongomain yan Anitâ Manman Bulâŋahât Ambonjaŋe mâmâŋe otningimu mansain yakât bulâŋe ya tetemu ekmain. Yawu otyiŋgimain yan Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmap yawu biwinenjaŋe nâŋgâmain. 20 Yawu gârâmâ Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmap me bia yakât nâŋgâm biwi yâhâp otmain yanâmâ Anitâ biwinenje ekmapŋe wawaenenekmâ ki mem ge katnenekmap ya nâŋgâmunje biwinenje ârândâŋ otmap. 21 Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmap yawu biwinenjaŋe nâŋgâm yu yakât pahâk ulitgumain. 22 Otmu nenje girawu manmunje nenekmu ârândâŋ otbuapgât topŋe nâŋgâm tem lâuwaŋgim mannom yanâmâ yu yakât ulitgumunje âlepŋe nâŋgâningiwuap. 23 Nenje Anitâ nanje Yesu Kiristohâlen biwinenjaŋe kepeim tem lâuwaŋgim mannomgât yâkŋe sâŋ kalop. Yakât otmâ nenje Kiristohât tem lâuwaŋgim bukulipnenje orop biwinenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu mannom. 24 Otmu Anitâŋe den âlâlâ sâŋ kalop ya lâum manmain yan yâkŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge nengât biwinenjaŋ kionmu Anitâ orop biwinenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu mansain ya nâŋgâmain.

4

Lok perâkŋe yengât topyere

1 Bukulipne, yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. “Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe den âlâlâ biwinenjaŋ katmu sâŋ tetem ekyongomunje nâŋgâŋet,” sâŋ lohimbi âlâ me âlâŋe enŋatyenjaŋ geŋetâ denyenje in yawu nâŋgâmai. Yakât nâŋgâmune ki ârândâŋ otmap. Lok perâkŋe dondâhâlâkŋe den yawu sâŋ lohimbi kâityongomai. Yakât otmâ den sâŋ tetemai ya Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiyenjaŋ katmu sâmai me weke bâlenjahâlen kândiwahom den sâmai yakât topŋe nâŋgâne sâŋ yuwu âiyongonomai. 2 “Yesuŋe lohimbi nengât tihitnenje olâk sâŋ Anitâŋe himbimâmbâ hâŋgângumu ge lok otmâ manop. Ya nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenjaŋe kepeim mansai me bia?” Yawu âiyongonjetâ “On,” sânomai otmuâmâ âlepŋe nâŋgâyiŋginomai. 3 Yâhâ “Bia,” sânomai otmuâmâ betyongonomai. Yâhâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe lohimbi yawuya yengât biwiyenjaŋ den ki katmap. Yâhâ hâmbâi lok âlâŋe tetem topŋe kurihiakmâ Kiristohât kawenjaŋ kinbuap yakât den emelâk ekyongomunje nâŋgâwi. Yawu gârâmâ sâp yuâmâ lok yakât kunje, kutŋe Kâitgu Kâitgu Ambonje, yâkŋe lok perâkŋe mâmâŋe otyiŋgimu den ekyongomai.

4-5 Yâkŋe mâmâŋe otyiŋgimu den ekyongomai yan logât nâŋgân nâŋgân tâŋât watmâ den ekyongomai. Yakât otmâ lohimbi belâŋgen manmainje denyenje nâŋgâŋetâ bulâŋe otmap.

Yâhâ yenâmâ Anitâhât pat mansai. Otmu Ambonenje Anitâ Wâtgât Amboŋaŋe lok perâkŋe yengât amboyenje Satan ya mem ge kalop. Yakât otmâ yenje Anitâhât wâtŋan kinmâ lok perâkŋe yengât den nâŋgâŋetâ ki bulâŋe otmap. ⁶ Otmu nen gurâ yawuâk Anitâhât pat mansain. Yakât otmâ Kiris-tohât lohimbije Anitâhât den topŋambâek nâŋgâne sâŋ otmai ya yâkât den kâsikum yingimunje nâŋgâm biwiyenjan katmâ mansai. Yawu otmai yan Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mem hewewenjuhuyekmu nâŋgâŋetâ bulâŋe otmap ya nâŋgâmain. Yâhâ lohimbihiliwahonomaihât pat mansainje nengât den nâŋgâŋetâ gemu bet pilâmai. Yawu otmai yan Kâitgu Kâitgu Amboŋaŋe nâŋgân nâŋgânyenje mem hâlim tuhuyingimu yanjak nengât den nâŋgâŋetâ gemu bet pilai ya nâŋgâmain.

Biwi Kepeiak Kepeiak Amboŋeâmâ Anitâ

⁷ Bukulipne, yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Lohimbi âlâ me âlâŋe Anitâ orop biwiyenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu manmai yamâ Anitâŋe nine nanne baratne sâŋ meyekmu mansai. Yawu otmâ mâmâŋe otyingimu biwiyenjaŋe bukulipyenje kepeiyekmâ tânyongomai. Otmu nen gurâ yawuâk Anitâŋe mâmâŋe otningimu mansain. Yakât otmâ biwinenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgim mannom. ⁸ Biwi Kepeiak Kepeiak Amboŋeâmâ Anitâ. Yakât otmâ lohimbihombotjaŋe bukulipyenje yengât nâŋgâm bâleyingimai ya yekmunje lohimbibelâŋen mansai yawu otmap. ⁹ Anitâŋe wawaenenekmâ manman kârikŋahât pat kuningiwe sâŋ ikŋe nanŋe ombe bisinje hâŋgâŋgumu ge nengât tosaŋhât otmâ kawenennjan kinmu kuŋetâ muop. Anitâŋe yawu olop yan wawaenenekmap yakât bulâŋe teteop. ¹⁰ Nenjaŋhâk Anitâhâlen biwinenjaŋe ki kepeim manbin. Anjoân ikŋahâk wawaenenekmâ ikŋe nanŋe hâŋgâŋgumu tosanennjaŋhât otmâ kawenennjan kinmu kuŋetâ muop. Yawu otningiop yakât topŋe nâŋgâm yanâmâ yâkâlen biwinenjaŋe kepeim mansain.

¹¹ Anitâŋe wawaenenekmâ yawu otningiop. Yakât otmâ nenŋe bukulipnenŋe orop biwinenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu mannom. ¹² Lohimbi âlâ me âlâŋe Anitâ ki ekmain. Yawu gârâmâ nenŋe biwinenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgim manmain yan Anitâ nen orop tatmap yakât bulâŋe tetemu ekmain.

¹³ Nenŋe Anitâ orop biwinenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu manmunŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumu ge biwinenjan kionŋmu Anitâ nen orop tap ya nâŋgâmain. ¹⁴ Anitâŋe lohimbihikerek tihitnenŋe otbe sâŋ ikŋe nanŋe hâŋgâŋgumu ge sâreerenekmâ kawenennjan kinmu kuŋetâ muop. Nenŋe yâk orop manbin yapâek yâkât den pat âlepŋe lohimbihikyongom gain. ¹⁵ Yâhâ lohimbihâlâ me âlâŋe Anitâhât nanŋe Yesuhâlen

biwiyenaje kepeim tem lâuwangimai yakât lohimbi ekyongomai yamâ biwiyenaje Anitâ orop kepeiakmâ konohâk otmu manmai. ¹⁶ Nenje yakât nângâmunje bulâje otmap.

Biwi Kepeiak Kepeiak Ambojeâmâ Anitâ. Yakât otmâ nenje bukulpnennenje orop biwinenaje kepeiakmâ konohâk otmu manmain. Yawu otmain yan Anitâ orop gurâ biwinenaje kepeiakmâ konohâk otmu manmain. ¹⁷ Nenje yawu otmunje nângâmu ârândâje otmap. Otmu sâp patoen yâkne lohimbi kerek nengât biwinenje ekmâ matje kâpekningiwuap yan nenje Kiristohât mâtâp watmain yakât hâmenje âlepje ningimu menom nângâm Anitâhât senjan kinom.

¹⁸ Nenje Anitâ orop biwinenaje kepeiakmâ konohâk otmap yakât nângâm kingitnenjahât ki otmain. Yâhâ lohimbi nombotaje Anitâ orop biwiyenaje ki kepeiakmâ konohâk otmap. Yakât nângâm matje ningiwuap sâm kingityenjahât otmai.

¹⁹ Anjoân Anitâje wawaenenekmâ biwija kepeinenehop. Yakât nângâm nenje yâkâlen biwinenaje kepeim lohimbi buku otyingim manmain. ²⁰ Yâhâ lohimbi Anitâhât pâpgumaine “Anitâhâlen biwinenaje kepeim mansain,” sâmai yamâ bukulpnye orop manmâ ki buku otyingimai. Yawu manjetâ Anitâhâlen biwiyenaje ki kepeim manmai yakât bulâje tetemu ekmain. ²¹ Yâhâ nenje Anitâhâlen biwinenaje kepeim manmain. Yawu manmâ bukulpnennenje orop buku oranjim mannongât Yesu Kiristone sâm kalop. Yakât otmâ ya otnehâlâk nângâm manmâ yâhânom.

5

Manman Bâlenjahât Ambojae ki mem ge katnenekbuap.

¹ Bukulpne, yuwu sâmunne nângânet. Nenje âwâ mâmâlipnennenje nângâyingimain yawuâk imi atalipnennenje otmu wârâ toulipnennenje nângâyingimain. Yâhâ Yesuje lohimbi nengât tihitnennenje olâk sâm Anitâje hângângumu ge lok otmâ manop. Nenje yâkâlen biwinenaje kepeimunje Anitâje nine nanne baratne sâm menenekmu yâk orop biwnenaje kepeakmâ konohâk otmu manmain. Otmu lohimbi nombotaje Anitâhâlen biwiyenaje kepeimai yamâ imi atalipnennenje otmu wârâ toulipnennenje nângâyingimain yawuâk yâk yenjât nângâyingimain. ² Nenje Anitâhâlen biwinenaje kepeim yâkât den lâumain yakât bulâjeâmâ yawu otmâ yâkât nanje baratne orop buku oranjimain nângâmain. ³⁻⁴ Nenje Anitâhâlen biwinenaje kepeimain yakât bulâjeâmâ yâkât denje tem lâuwangim manmain. Yakât yuwu sâmunne nângânet. Yâkne nine nanne baratne sâm

menenehop yapâek māmâņe otningimu yâkâlen biwinenņaje tiņâk kepeim kârihem manmâ gain. Yawu manmâ tem lâuwanņimunņe ârândâņ merândâņ otmu Manman Bâleņahât Amboņaje mem ge katnenekbe sâm hâum pâpgumap.⁵ Lohimbi belângen manmai yâhâmâ Manman Bâleņahât Amboņaje in yawu mem ge katyekmu yâkât amutgen manmai. Yâhâ nenņe Anitâ nanņe Yesu Kiristohâlen biwinenņaje kepeim mannom yanâmâ Manman Bâleņahât Amboņaje mem ge katnenekbuapgât dop âlâ ki otbuap.

Yesu Kiristone himbimâmbâ ge lok otmâ manop.

⁶ Anitâņe ikņe nanņe Yesu Kiristo hângângumu ge lok otmâ hohetnenņan manop. Hohetnenņan manmâ âi topņe katbe sâm olop yan nambenâņe mem toen katmu Wâtgât māmâņahât Heakņe himbimâmbâ ge Kiristo māmâņe otbaņgiop. Otmu âi ya mem manmâ manmâ benņe howanân kuņetâ muop. Howanân kuņetâ muop yakât kakņan mu-muņambâ yahatmâ himbimân âwurem yâhâop. Yakât topņe nâņgâmunņe bulâņe olâkgât Wâtgât māmâņahât Heak, Bulâņe Amboņaje biwinenņan kioņmap.⁷⁻⁹ Nambenâņe mem toen kalop sâp yan Kiristo âwâņe Anitâņe yâkât topņe sâm tetem lohimbi ekyongomu nâņgâwi. Otmu Kiristo muop sâp yan Anitâņe nâņgâmu kulem âlâlâ teteop. Otmu den sâop otmu kulem teteop ya Wâtgât māmâņahât Heakņe biwinenņan kioņmu yakât ekmâ nâņgâmunņe bulâņe olop. Yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Bukulipnenņaje den pat eknongoņetâ nâņgâmunņe bulâņe otmap. Yâhâ Anitâ ikņe Wâtgât māmâņahât Heakņe biwinenņan kioņmu Kiristohât den nâņgâmain me kulem tetemu ekmain ya bulâņe dondâ otmap.¹⁰ Lohimbi âlâ me âlâņe Anitâ nanņahâlen biwiyenņe kepeim manmai ya yengât biwiyenņan Wâtgât māmâņahât Heakņe kioņmu biwiyenņe ârândâņ otmap. Yâhâ lohimbi nombotņajeâmâ Anitâņe nanņahât topņe sâm tetem eknongop yakât den pat nâņgâņetâ ki bulâņe otmap. Otmu Anitâņe den perâkņe sâmap yawu nâņgâņetâ otmap. Yawu nâņgâm biwiyenņe alitmai.¹¹ Anitâņe ikņe nanņe hângângumu ge manman kârikņahât mâtâp mem teteningiop ya watmâ manmain.¹² Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâņe Anitâ nanņahâlen biwiyenņe kepeim manmai yâhâmâ Anitâņe manman kârikņahât pat kuyiņgimu manmai. Yâhâ lohimbi nombotņajeâmâ Anitâ nanņahât hâkâņ otmâ biwiyenņe alitmâ manmai. Yakât otmâ Anitâņe hiliwahonomaihât pat kuyiņgimu manmai.¹³ Yâhâ yenēâmâ Anitâ nanņahâlen biwiyenņe kepeinēetâ yâkņe manman kârikņahât pat kuyiņgimu mansai. Yakât nâņgâm enġat yâhâp otmaihât ekap yu kulemgum katyiņgian.

¹⁴ Otmu girawu manmunje Anitâne nenekmu ârândân otmap yakât topne nângâm heñgenjum yâkât nângân nângân ya watmâ ulitgumunje yanâmâ nângâningimap. Yakât otmâ yu yakât pahâk ulitgum manmain. ¹⁵ Nenje yâkât nângân nângân watmâ ulitgumunjeâmâ nângâningiwuap ya nângâmunje bulâne otmap. Yakât otmâ yu yakât ulitgumain yan âlepne ningiwuap nângâm engat yâhâp ki otmain.

¹⁶ Otmu bukulipyenane otjetâ bâlewup yan hiliwahonomaihât mâtâp ki watnomai ya yengât yuwu sâmune nângânet. Yâkne Anitâhât den loñgâem otjetâ bâlewup yan Anitâ ulitgunjetâ Wâtgât mâmâñahât Heakne biwiyenjan kionmu orotmeme bâlene ya pilânomai. Yawu otjetâ Anitâne manman âlepnan katyekmu mannomai. Yâhâ bukulipyene nombotne âlâneâmâ biwiyene kârikne otmu Anitâ betgum manmai. Yawu manmâ hiliwahonomaihât mâtâp watmai ya yengât nângâm yene Anitâ ki ulitgunomai. ¹⁷ Lohimbi âlâ me âlâne girawu manjetâ Anitâne yekmu ârândân otbuap yakât topne nângâm heñgenjumai yamâ sâp âlâen yene engatyeñeâk watmâ otjetâ bâlemu tosa memai. Yawu gârâmâ biwiyene ki kârikne otmâ manmai. Yakât otmâ hiliwahonomaihât pat ki mansai.

¹⁸ Anitâne nine nanne baratne sâm lohimbi meyekmâ manman kârikñahât pat kuyingimu manmaine yâkât den ki loñgâem orotmeme bâlene tâtâem otmai ya nângâmain. Yâhâmâ Anitâ nanñane tihityene otmu yanjak Manman Bâleñahât Amboñane mem ge katyekbe sâm pâpgumap.

¹⁹⁻²⁰ Lohimbi belângen manmaine Manman Bâlene Amboñahât amutgen manmâ hiliwahonomaihât pat manmai. Yâhâ nenâmâ Anitâ nanñane tihitnenne otbe sâm himbimâmbâ giop. Nenje yâkâlen biwinenñane kepeimunje Anitâ Manman Kârikñahât Amboñane yakât pat kuningimu mansain. Yawu manmunje nângân nângânnenne keterakningimu Anitâ Bulâne Amboñahât topne nângâmain. Otmu yâkât wâtñan kinmâ topne tipine nângâmain ya wangim topñambâek nângânom. Otmu Anitâ yet nanje Yesu Kiristo orop biwinenñane kepeiakmâ konohâk otmu manmain ya nângâmain.

²¹ Den bâine yuwu sâmune nângânet. Yene Anitâ yet Kirsitohâlen biwiyenñane kepeim manmai. Yawu gârâmâ yene yâk betyotgom âlâhâlen biwiyene ki katnomai. Yawu.

Nâ bukuyene,
Yoane

2 Yoane Yoaneŋe ekap betŋan kulemguoop.

O bukulpne,

¹⁻² Yeŋe Kiristo Bulâŋe Amboŋahâlen biwiyenâŋe kepeiŋetâ Anitâŋe yâkât pat kuyiŋgimu mansai. Nenne yâk orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu manmâ yâhâmbisâin. Yakât otmâ nâ kunyeŋe manmâ galemyongom mansanŋe, nâŋgâyiŋgim ekap yu kulemgum katyiŋgian. Otmu lohimbi nombotŋe Kiristohâlen biwiyenâŋe kepeim mansaiŋe gurâ nâŋgâyiŋgiai. ³ Awoŋnenŋe Anitâŋe nanŋe Kutdânennenŋe Yesu Kiristo orop nâŋgâningim tihitnenŋe otmutâ biwinenŋe sânduk sâekgât nanŋan. Yawu otniŋgimutâ yâk yetgât wâtyetŋan kinmâ den bulâŋeâk alahum buku oraŋgim mannom.

Biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgim mannom.

⁴ Nenne Kiristohât den bulâŋe lâum mannomgât Anitâ Awoŋnenŋaŋe sâm kalop. Yakât otmâ yeŋgâlen gâtŋe nombotŋaŋe Kiristohât den tiŋâk lâum mansai ya yekmune âilonŋgo otmu heronŋe nâŋgâyiŋgiman. ⁵⁻⁶ Yakât otmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yen kerekŋe biwiyenâŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgim manmâ yâhânomaihât emelâk den kâsikum yiŋgimune nâŋgâwi. Den kâsikum yiŋgiwan ya yiwerenŋe yawuâk kulemgum katyiŋgian. Yakât otmâ nenŋe yen orop yawuâk biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu Anitâhât den lâum buku oraŋgim manmâ yâhânom.

Lok perâkŋe yeŋgât sâop.

⁷ Lok perâkŋe yeŋgât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lok perâkŋe dondâhâlâkŋe Kiristohât lohimbi nengâlen torokatbi. Yamâ nenŋe yâk orop biwinenŋaŋe ki kepeiakmâ konohâk otmu manbin. Yawu manbin ya pilânenekmâ ari yuwu sâm lohimbi ekyongomai. “Lohimbi nengât tihitnenŋe olâkgât Anitâŋe Yesu Kiristo himbimâmbâ ki hâŋgângumu giop. Yâhâmâ lohimbi nen yuwuya,” yawu sâm Yesu mem ge katmai. ⁸ Yâhâ nenŋe Kiristohât den pat âlepŋe kâsikum yiŋgimunŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkât âi meŋetâ, manman âlepŋahât bulâŋe âlâlâ teteyiŋgimu mansai. Bulâŋe ya yawuâk teteyiŋgim yâhâwuapgât biwiyenŋe galemahom mannomai. Yawu otmâ yâkât âi tiŋâk mem mannomai otmuâmâ sâp patoen yakât hâmeŋe Anitâŋe dopyenŋan ikŋiâk ikŋiâk yiŋgimu menomai.

⁹ Lohimbi nombotņe bukulipyene den kâsikum yingimai yan Kiristohât den bulâne yakât andemņe wangim yeņe nângân nângân torokatmai. Lohimbi ya yeņgât nângâmunņe yâkņe Anitâ orop biwiyenņe ki kepeiakmâ konohâk otmu manmai yawu otmap. Yâhâ lohimbi nombotņe âlâneâmâ Kiristohât den tâņ tâņâk kâsikum yingimai. Ya yeņgât nângâmunņe yâkņe Awonņenņe Anitâ yet nanņe Yesu Kiristo orop biwiyenņe kepeiakmâ konohâk otmu manmai yawu otmap. ¹⁰ Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâne yeņgâlen taka Kiristohât den andemņe wangim âlâ kâsikum yinginomai yamâ emetyenņan ki dâim yâhâ katyekmâ sot um yinginomai. Me ki herone otyingim yâk orop den huhunomai. ¹¹ Yâhâ herone otyingim yâk orop den huhunomai otmuâmâ yâkņe den perâkņe lohimbi kâsikum yingimai yakât matņe Anitâne yâk yingiwuap ya yen gurâ yawuâk yingimu menomai.

Den bâne sâm hâreop.

¹² Nângân nângân âlâlâ biwinan tap ya hârohâk kulemgum katyingimbâm yamâ nângâmune umatņe otmu pilâm den pâne tâlâwâk yu kulemgum katyingian. Yâhâ hâmbâi nâne yeņgâlen takamune enaknom yanâmâ den yu torokatmâ alahum herone nanņanģinomģât nanņan.

¹³ Otmu Anitâne kapi yu ambolipņe meyekmâ Kiristohât pat kuyingimu manmai yaņe orowâk nângâyingian.

Nâ bukuyeņe,
Yoane

3 Yoane

Yoaneŋe ekap kalimbuŋe kulemguoŋ.

O bukune Gaio,

¹ Nâŋe Kiristohât lohimbi yeŋgât kunyeŋe manmâ nâŋgâyiŋgim yâkât den kâsikum yiŋgim gan. Otmu gâ gurâ yawuâk den kâsikum gihim biwinaŋe kepeihekmâ manmâ gan. Yakât otmâ ekap yu kulemgum katgihian. ²⁻⁴ Gâŋe biwihe galemahom heŋgeŋgum Kiristohât den tiŋâk lâum yâkât mâtâp tâŋ tâŋâk watmâ gat. Yakât bukulipnenŋe nombotŋaŋe taka gâhât den pat eknohoŋetâ nâŋgâm herone dondâhâlâk otban. Yawu gârâmâ sâp âlâen den pat nâŋgâman yan yawu ki otman. Yawu mansat yakât nâŋgâm yuwu sâm gâhât Anitâ ulitguman. “O Awonŋ, gâŋe Gaio nâŋgâwanŋirâ umatŋe âlâ kakŋan ki yâhâwuap. Yawu otmâ hâk sânduhânâk manmâ yâhâwuapgât nâŋgâm ulitgohoan.” Yawu sâm gâhât Anitâ ulitguman.

Yoaneŋe bukuŋe Gaio mepaeop.

⁵ Nâŋe kapi yu ambolipŋe lok nombotŋe hoŋ hâŋgânyongomune gâhâlen takawi. Takawi sâp yan gâŋe Kiristohât den lâum manmat yakât nâŋgâm dâiyekmâ emelan katyekmâ sot um yiŋgion. ⁶⁻⁷ Otmu purik sâm takawi yan Kiristohât lohimbi nengât sennennan kinmâ buku otyiŋgion yakât den pat eknongoŋetâ nâŋgâm herone nâŋgâhihiwin. Otmu nâŋe âlâkuâk hoŋ hâŋgânyongomune pâku lohimbi kapiŋe kapiŋe manmâ arai ya yeŋgâlen ari Kiristohât den pat âlepŋe ekyongom mansai. Den pat ekyongom mansai yakât hâmeŋe ningiŋet sâm ki ekyongonomai. Yawu gârâmâ nep mem mannomai yaŋe gâhâlen takanetâ tatmâ yapâ mâtâp meyiŋgirâ pilâm âlâengen ari nep menomai. Yawu otyiŋgirâ Anitâŋe nâŋgâhihimu ârândâŋ otbuap. ⁸ Nen Kiristohât lohimbi wosapâ me wosapâ manmainŋe lok yawuya yeŋgât nâŋgâyiŋgim senŋe âlâlâ tânyongonom. Yawu otyiŋgimunŋe yâkŋe Kiristohât den pat sâm haok tuhuŋetâ liŋgarakmâ ariwuap.

Dioterepe yet Demetirio yâk yetgât sâop.

⁹ Otmu yeŋe gurâ yawuâk lok yawuya yeŋgât nâŋgâyiŋgim senŋe âlâlâ tânyongoŋetgât den tâlâwâk kulemgum katiŋgimune ekbi. Yâhâ yeŋgâlen gâtŋe lok âlâ, kutŋe Dioterepe, yâkŋe ikŋahâk lohimbi yeŋgât kunyeŋe manbe sâm nâhât den kakŋan sâmap. ¹⁰ Otmu imbiâk nâhât den belângen sâmap. Nâŋe lohimbi hâŋgânyongomune yeŋgâlen takanetâ ki buku otyiŋgimap. Otmu bukulipŋaŋe buku otyiŋgimai sâm

kuyingim topne âlâlâ mângâeyekmap. Yakât otmâ nâne sâp âlâen yengâlen takawom yanâmâ yâkât orotmeme bâlene sâm aran yu lohimbi senyenjan kinmâ sâm tetemune nângânomai.

¹¹ Bukune, yuwu sâmune nângâ. Dioterepeje otmu bâlemap yawu ki otbuat. Lohimbi âlâ me âlâne orotmeme bâlene tâtâem otmai ya yekmunje Anitâhâlen biwiyenaje ki kepeimai yawu otmap. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâne orotmeme âlepneâk otmai ya yekmunje Anitâhâlen biwiyenaje kepeimai yawu otmap. Yakât otmâ gâne gurâ orotmeme âlepneâk otmâ yâhâwuatgât nanjan.

¹² Yâhâ bukunenje âlâ, kutje Demetirio, yâkne târârâhâk manmap. Otmu yâkât manmanje ekmâ nen Kiristohât lohimbinje nângâwanjgim mepaemain. Nâne den ki meman ya nanjat. Yakât otmâ den yan yu nângârâ bulâne otbuap.

Den bâne sâm hâreop.

¹³ Nângân nângân âlâlâ biwinan tap ya hârohâk kulemgum katgihimbâm yamâ nângâmune umatne otmu pilâm den pâne tâlâwâk yu kulemgum katgihian. ¹⁴ Yâhâ sâp ki kâlep otmuâk gâhâlen takamune enakmâ den alahuromgât nanjan.

¹⁵ Biwihe huruŋ sâmu manbuatgât nângâm Anitâ ulitguman.

Bukulipyenaje orowâk nângâhihiain. Otmu bukulipnenje gâ orowâk mansai ya yengât gurâ nângâyingian ya ekyon-gowuat.

Nâ bukuyeje,
Yoane

Yut

O bukulpne,

¹ Awonnenne Anitâne wawaeyekmâ mem hewewen tuhuyekmu Yesu Kiristohâlen biwiyene katbi. Yawu othi yan Anitâne meyekmâ Kiristone himbimâmbâ âwurem ge meyekbuapgât pat kuyingimu manmai. Nâ Yut, Yakowo imine. Nâne Yesu Kiristo hon bawangim manman. Yakât otmâ yengât nângâm ekap yu kulemgum katyngian.

² Otmu yengât nângâm Anitâ yuwu sâmu ulitguman. “O Awon, gâne bukulpne yengât nângâyngim mem hewewen tuhuyekdâ yanâmâ yâk yengât biwiyene sânduk sâmu buku orangim mannomaihât nângâm ulitgohan.” Yawu sâmu ulitguman.

Lok perâkne Kiristohât den kelangatminiwi.

³⁻⁴ Bukulpne, yuwu sâmune nângânet. Anitâne yen orop manman kârikjahât pat kuningiop. Pat kuningiop yakât bulâne menom sâmu girawu mannetâ yekmu ârândân otbuap yakât topne kulemgum katyngian. Yawu gârâmâ emelâk lok nombotne Anitâhât nângânetâ gemu betbangim topyene kurihiakmâ yengâlen torokatbi. Yengâlen torokatbi yapâek yu ya ekjâlem tepyene yahatmu otmâ hilipgum gai. Yawu otmâ eweakmâ tosa ya kârâm Kiristohâlen pilâm yuwu sâmai. “Kiristone girem den yapâ holañnenedop. Yakât otmâ nenne engatnenneâk watmâ yu ya ihilâk otnom,” sâmai. Yawu sâmai yan Kutdânenne Kiristo Tihit tihit Amboñe yâk mem ge katmâ yâkât den kelangatmâ lohimbî den perâkne kâityongom engatyenan gemai. Yâhâ Kiristone Anitâhât den bulâne nen aposololipne kâsikum ningiop. Otmu nenne den yawuâk yen kâsikum yingim gain. Otmu lok perâkne yengât engatyenan gem nângân nângânyene mem hâlim tuhuyngimaihât yene Kiristohât den tâñ tâñâk watmâ mannetgât pepa yu kulemgum katyngian. Yâhâ lok perâkne matne mem hiliwahonomai yakât emet inânñan Anitâhât hon bawalipne den kulemgui.

⁵ Den kulemgui yakât topne nângâm hengenñu. Yawu gârâmâ den ya mem mete tuhum mannetgât yuwu sâmune nângânet. Kândikum emelâk Isirae lohimbîne Aihita hânân umatne kakñan manminiwi. Yawu mannetâ Kutdâne manman âlepñan katyekbe sâmu den ekyongomu nângânetâ bulâne otmu Aihita hân pilâwi. Pilâm taka lok ki manmaiângen manbi yan Anitâne den âlâ ekyongop ya nângânetâ ki bulâne olop. Yakât otmâ Kutdâne matne yingimu mem hiliwahowi.

⁶ Aiop, emelâk embânân Anitâhât anelolipņane otmâ hilipņujetâ matņe yingiop ya yengât yuwu sâmunenânġet. Anitâņe anelolipņe âi yingimu mewi. Yâhâ anelo nombotņane âi yingiop ya hâkân otmâ pilâwi. Yawu otbi yakât matņe nâpumân pilâyekmu ge omoņ kâlehen tatmâ gai. Yawu tatmâ yâhâņetâ sâp pato tetewuap yan den sâm hâreyingim matņe umatņe yingimu mem hiliwahonomai.

⁷ Aiop, kapi yâhâp, kutyetņe Sotom otmu Gomora, otmu kapi tipi tapi hâlânġmâ tatmâ ariop ya ambolipņane anelone otmâ hilipņuwu yawuâk otmâ hilipņuwu. Yâkņe kâwâ konda otmâ orotmeme ki orotņe yawu otmâ manminiwi. Yakât matņe kâlâpņe himbimângembâ gem punduņ sâm sem gulip tuhuyehop. Sotom otmu Gomora kapi ambolipņane otņetâ bâleop yakât dopņeâk lok perâkņane orotmeme bâleņe tâtâem otmâi. Yawu gârâmâ yâkņe Sotom otmu Gomora kapi yakât den pat nânġâņetâ keterakyingimu Anitâņe yeņe orotmemeyeņe bâleņe yakât matņe yawu yingimu menomai yakât topņe nânġâmbâi.

⁸ Aiop, Isirae lohimbiņe otbi, otmu anelo nombotņane otbi, otmu Sotom otmu Gomora kapi ambolipņane Anitâhât den kum otņetâ bâleop yakât dopņeâk lok perâkņane yuwu otņetâ bâlemap. Yâkņe aman topņe topņe ekmâ yakât nânġâņetâ yahatmu Kutdâhât den kum kâwâ konda otmâi. Otmu Anitâhât anelolipņe ikņe orop himbimân tatmai ya yengât nânġâņetâ gemu sâm bâleyingimai. ⁹ Otmu anelolipņe yengât kunyeņe, kutņe Mikae sâm, yâkât wâtņe pato tatbaņgiap. Yawu gârâmâ emelâk tâmbânenni Mose muop. Mumu Mikaeņe hanguwe sâm otmu yanâk Satan orop nekamân olowot. Yawu otmutâ Mikaeņe Anitâ ewewaņgim Satan yuwu sâm hârewaņgiop. “Anitâ ikņak matņe gihiwuap.” Yawu sâop.

¹⁰ Anitâņe sonġo bau otmu nâi seloņ topņe topņe kalop ekmain yamâ umut biwiyeņe bia. Yakât dopņeâk lok perâkņane umut biwiyeņe bia yawu manmai. Yâkņe yu yakât topņe nânġâm pâpġum ihilâk sâm bâlemai. Otmu yu ya ekņâlem ihilâk otmâi yaņe manmanyeņe mem bâleyekmu mansai. ¹¹ Yawu otmâi yakât Anitâņe matņe amokņan yingimu menomai. Emelâk lok âlâ, kutņe Kain, yâkņe imiņahât nânġâm bâleop yakât dopņeâk lok perâkņane lohimbi nânġâm bâleyingimai. Otmu emelâk lok âlâ, kutņe Bileam, yâkņe hâmeņe membom nânġâm Isirae lohimbiņe otņetâ bâleâkġât sait kakyeņan pilâwe sâm olop. Yakât dopņeâk yâkņe hâmeņahâlâk nânġâm Kiristohât den kelaņgatmâ lohimbi kâsikum yingimai. Otmu emelâk, lok âlâ, kutņe Kora, ikņahât nânġâmu yahatmu Mose mem ge katbe sâm olop yakât dopņeâk lok perâkņane Kiristohât aposololipņe nen mem ge katnenekne sâm oai. Yakât An-

itâñe matñe amokñan yingimu mem hiliwahonomaihât pat kuyingimu mansai. ¹² Otmu yen menduhuakmâ sot nemai yan yengâlen torokatmâ to kârikñe nem biwiyene hâlim otmu otñetâ bâlemu anun yingimai. Yawu otmâ yenjâhâlâk nângâñetâ yahatmu otmâ hilipgumai. Ya yengât topyene nângâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmunen nângâñet. Elem kârikñe mem emet mem mañgumap yamâ gelâk ki gemap. Otmu kâpi kâmetmain yan esen yambuñajak pato otmap yamâ bonñe âlâ ki kinmap. Yakât dopñeâk lok perâkñane den âilongo lohimbi ekyongomai ya nângâñetâ den yan buku ki meyingimap. Otmu kâpi ya hârâtñe kum pilâmunñe hâlâlân sâmu lâum menduhum katmâ kâlâwân umunñe semap. Yakât dopñeâk Anitâñe lok perâkñe matñe umatñe yingimu hem kâlâwân kionnomai. ¹³ Otmu siru memu saru pato pilâmap yan saru tun sâmu gaharane tetemu ekmain. Yakât dopñeâk lok perâkñe yengât orotmemeyene bâlene tetemu anulakmai. Otmu omoñe pitu kinmu ekmain ya omoñeâk tetembisâpgât Anitâñe kalop. Yakât dopñeâk lok perâkñe yengât nângâm Anitâñe omoñ bâleñan tatmâ yâhâmbisâihât pat kuyingimu manmai.

¹⁴ Otmu emelâk lok âlâ, kutñe Enoko, Aramgât sen ya tetem ganetâ ganetâ komot nombolân yâhâp olop yan teteop. Yâkñe emelâk emet inânñan lok perâkñe yengât yuwu sâop.

“Sâp pato tetewuap yan Kutdâñe anelolipñe kiñgitñe orowâk meyekmu himbimâmbâ genomai. ¹⁵ Himbimâmbâ genomai yan Kutdânennañe lohimbi kerek nengât biwinenñe ekmâ sâm hâreningim otmain memain yakât matñe dopnennañanâk kâpekningiwuap. Otmu lohimbi nombotñane kunyene kârikñe otmu Anitâhât den kakñan sâmai, otmu nombotñane yâkât den kum orotmeme bâlene tâtâem otmai yâhâmâ matñe amokñan yingimu menomai.” Yawu sâop.

¹⁶ Lok perâkñane yene enyatyeñeâk watmâ yu ya otñetâ bâlemap. Yawu otmâ yenjâhât nângâñetâ yahatmu hâkyene mepaemai. Otmu lohimbi nombotñane nângâyinginetâ yahatmu senñe âlâlâ tânyongonjetgât mem lohotñe tuhuyekmai. Otmu orotmeme bâlene otmai yakât huhopñe yamâ umatñe âlâlâ kakyenñan yâhâmap. Yawu teteyingimap yan yakât sâm guhuñmâ tosa yu lohimbi nombotñane yengâlen kârâm pilâmai.

Girem den ekyongop.

¹⁷ Bukulipne, yuwu sâmunen nângâñet. Emet inânñan Kutdânennahât aposololipñane lok perâkñe yengât nângâm den yuwu sâm yen ekyongowi ya mem biwiyenñan katmâ nângâm manñetgât nanñan. ¹⁸ Den yamâ yuwu sâwi. Sâp pato tâlâhuwuap yan lohimbi nombotñane yene enyatyeñeâk watmâ

Anitâhât den kum yu ya eknâlem otmâ hilipgunomai. Yawu otjetâ Anitâne yakât matne yingiwuap sâam yeje ekyongonomai. Yawu ekyongonjetâ nângânetâ porap otmu yengât den kaknan sâam senyenjan genomai. ¹⁹Yawu gârâmâ sâp yiwerene yuâmâ yâkne biwiyene alitjetâ Wâtgât mâmânahât Heakne nângân nângân âlepne âlâ biwiyenan ki katmap. Yawu otmâ logât nângân nângân tânjât watmâ Kiristohât lohimbi yengât engatyenan genetâ hionakmai.

²⁰⁻²¹Yâhâ yenâmâ Anitâhât den bulâne kâsikum yingimunne nângâwi. Den ya tinâk lâum yâkât amutgen manjetâ tihityene otbuap. Yawu otmu Wâtgât mâmânahât Heakne mem hewewen tuhuyekmu bukulipyene yengât nângâm Anitâ ulitgum mannomai. Otmu sâp pato tetewuap yan Kiristone âwurem ge meyekmu Anitâne yekmu ârândâne otmu umam sâyngim manman kâriknan katyekmu mannomai. Yakât nângâm bukulipyene orop Kiristohâlen biwiyenane kepeim mambotbangim mannomai.

²²Otmu lohimbi nombotnane Anitâhât den nângâm biwi yâhâp otmai. Lohimbi yawuyamâ lohotnanâk otyingim den kâsikum yinginomai. Yawu otyinginetâ nângânetâ keterakyingimu yanâmâ yâkne Kiristohâlen biwiyenane tinâk kepeim mannomai.

²³Yâhâ lohimbi nombotne âlâ yengât nângâm den âlâen hâum sâmune nângânet. Bukunenpe âlâhât emet semu imbipe naompe meyekmu in yawu hânân kionnomai. Yakât dopneâk sâp patoen lohimbi nombotnane hem kâlâwân kionmai hât Kiristohât den kâsikum yinginetâ nângâm yâkâlen biwiyenane tinâk kepeim mannomai.

Yâhâ lohimbi nombotne âlâneâmâ biwiyene kârikne otmu orotmeme bâlene otnehâlâk nângâm manmai. Lohimbi yawuya yengât nângâm tepyene nângâyinginomai. Yawu gârâmâ yâkne otmai yawu ki otnomai.

Anitâ mepaeop.

²⁴⁻²⁵Ambonenpe Anitâ yahat yahatne embânâmbâek tat tat kârikne tatmâ gaopnak tatmâ gamap. Otmu tatmâ yâhâmbisâp. Yeje manman bâlenjahât pangonân kionmai hât Anitâ wâtgât Ambonane tihityene otmu Yesu Kiristohâlen biwiyenane kepeim mannomai. Yawu manjetâ meyekmâ nine nanne baratne koko salek sâam ikne laninne himbimân tap yan katyekmu herone kaknan manmâ yâhâmbisâi. Yakât nângâm herone nângâwanngim mepaem yâhâmbisâin. Ya bonnanâk.

Nâ bukuyene,
Yut

Hâmbâi tetewuap yakât den.

Yesu Kiristone yu ya teteningiwuap yakât topne sâm teteop.

¹ Nâ Yeweri nanne, Yoane. Anjoânâk Yesune honj bawalipne 12 nen menenehop. Nâ yâk yengât komolân gâtne nâne pepa yu kulemgum katyngian. Yakât topne yuwu.

Anitâhât biwi nângân nângânjan tatmap yapâ Yesu Kiristone den yu nângâmu bulâne otmu anelone âlâ hângângum yuwu sâm ekuop. “Nâhât komot anjoân den yukât topne sâm ekyongowan yamâ sâp yiwerene yu sâm tetekjan tuhum yu ekgohowe. Ekgohomune pesuk sâmu yâkne nângânetâ keterahâkgât gâ hângângohomune hânân ge sâm tetem ekyongowuat.” Yawu sâm hângângumu gem nâhâlen den yu sâm teteop. ² Sâm teteop yakât topne yuwu tap. Yu me ya hâmbâi tetewuap yakât Anitâne sâm kalop ya sâm tetem yen Yesuhât komot galemne mansai yuwu sâm ekyongomune nângânet. ³ Sâp pato utâpguap. Yakât otmâ yeje yen yu me ya tetewe sâm oap yakât den yu sâlikumâmâ Yesuhât komot sâm tetem ekyongonomai. Otmu lohimbî nombotjaneâmâ den yu nângâm lâum mannomai yamâ Anitâne mâmâne otyngimu herone otmâ mannomai.

Yesu Kiristo yâkât topne

⁴⁻⁶ Nâmâ Yoane. Nâne Asia hânân Yesuhât komot kapi nombolân yâhâp ya yengât pepa yu kulemgum katyngiwoman. Yakât yen sâlikum topne nângânomai. O Bukulipne, yengât nângâm nâne Anitâ yuwu sâm ulitguman.

“O Anitâ, gâ tatmâ gaon, tatmâ gat, yanjak tatmâ yâhâwuat. Otmu Wâtgât mâmânahât Heak ya gâhâlen tatmap yanje Asia hânân kapi nombolân yâhâp tatmâ arap ya ambolipne mâmâne otyngimu yengât biwiyeje sânduk sâmu manjetgât nângâm mepaeheksan. Anitâ gike engatgeâk nange hângângurâ ge gâhât tem lâuhihim kinmâ topge sâm teteop. Sâm tetemu lohimbî nombotjane ekjetâ bâlemu kujetâ muop. Otmu yanjak mumuambâ yahatnomgât mâtâp anjoân mem kusâningiop. Mumuambâ yahatmâ hânne hânne lok kutdâ topne topne mansai yengât kunyeje tatmap. Yawu tatmap gârâmâ lohimbine yâkâlenâk biwiyejane kepeim manmâ yâhânomai yanâmâ himbingât pat kuyngiop yakât bonje ya menomai. Yawu.” Yawu sâm yengât nângâm Anitâ ulitguman.

Otmu Yesuhât topneâmâ yuwu. Yâkneâmâ nengât tepne dondâ nângâningimap. Yawu nângâningim Anitâne âi sâm wanop ya biwiyeje kepeim manmâ nengât toshât otmâ

kawenennen kinmu kuñetâ muop. Mum yahalop. Yakât otmâ biwinenne yâkâlenâk kepeim manmunne himbingât pat kuningiop. Yakât nângâm nen arun ki otne. Anitâ tâñ tâñâk mepaem ulitgum manmâ yâhânehât Yesuñe mâtâp mem kusânniñgiop. Otmu Yesuñe mâmâñe otniñgimu Anitâhât tem lâum âiñe tuhum yâhânehât mâtâp ya gurâ yawuâk mem teteniñgiop. Yâhâmâ Lanñe otmu Wâtgât Amboñe. Yakât otmâ mepaem manmâ yâhâmbisâin.

⁷ Bukulipne, yuwu sâmunne nângâñet. Yesuñe elem kulewoñboñ kakñambâ âwurem gewuap. Gemu yan lohimbi nombotñe kasa otbañgim mem tuhuwiñe ekmâ isem matñe yingiwuapgât tep bâle nângânomai. Otmu lohimbi nombotñe yâk yengâlen torokatmâ yâkât kasa manmai ya gurâ yawuâk isem tep bâle nângânomai. Ya bonñanâk.

⁸ Anitâ Ambonenne yâhâmâ emelâk embânân hân himbim ki kândikyotgop yapâek tatmâ gaop. Otmu torokatmâ tatmâ yâhâwuap yakât kakñan tatatñe pesuk sâwuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ yâhâmâ wâtñe pato nandoroñe tatbañgiap. Otmu Anitâñe yuwu sâop. “Nâñe sâmunne hân himbim âliwahap topñe topñe ki tete tetebambâ teteheop. Otmu yâhâpñe sâmunne biatbuapgât dop gurâ tatnihiap.” Yawu sâop.

Wâtgât mâmâñahât Heakñe Yoanehât biwiñe mem purik pilâmu ehop.

⁹ Bukulipne, yenâmâ Asia hânân Yesuhât komot mansai. Yeñe Yesuhât den pat âlepñe sâm lohimbi ekyongoñetâ, lok nombotñe nângâñetâ ki ârândân otmu, mem ge katyekne sâm mem bâleyekmai. Otmu nâ gurâ yawuâk mem bâlenekmai. Yawu otniñgiñetâ nenñe ki lohotñe otmâ kinmain. Yawu otmâ sâp ârândânâk Yesuhât lau lâum kinmâ hoñ bawañgim gamain. Otmu nâñe Yesuhât den pat ya lohimbi ekyongomune yawuâk lok nombotñe gurâ nângâñetâ bâlemu nâ menekmâ mâtuña âlâ, kutñe Patimo sâm, yan katnekñetâ mansan. ¹⁰ Manmunne Sande âlâen Anitâñe ikñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge biwine mem purik pilâop. Yawu otmu den kârikñe isemu nângâwan. Yâhâ den nângâwan yamâ lâmun kunmain yakât dopñe bia, ya wangim isemu nângâwan. Otmu yuwu sâm eknohop. ¹¹ “Yoane yu me ya senñan yiwerene tetemu eksat. Yawu gârâmâ gâñe pepa mem kulemgum katdâ Asia hânân kapi tipi tapi nombolân yâhâp tai ya yengât dopyeñan arimu sâlikum nângânomai. Kapi yamâ kutyeñe, Simirina, Epeso, Peahamon, Tiatira, Sariti, Pilarepia, Laorika yawu. Pepa yu yengât kulemgum katdâ arimu ekmâ sâlikum nângânomai.” Yawu sâm eknohop.

¹² “Den yu âlâñe eknohoap” yawu sâm engatne kakñambâ olelem lambe nombolân yâhâp goliñak tuhuwi yan sem

kinmu ekban. ¹³ Otmu ya yengât hohetyenjan lokbân kundenje yawuya kinmu ekban. Otmu sângum kaok âlâ hârândânâk mânurâkmâ kinop. Yâhâ engatjanâmâ kâiput kâlep golinjak tuhuwi ya âmbâkum kinmu ekban. ¹⁴ Yâhâ somotje yamâ iwit iwit pato elembân kaok ekmain yawuya. Yâhâ senje yamâ kâlâp nimbilamje yawuya. ¹⁵ Yâhâ kâinje yamâ kât sem hij hurunduŋ sâmap dop yawuya. Yâhâ denje munjeâmâ to tâlâm pato yerâm kinmu munje nângâmain yawuya. ¹⁶ Otmu pitu nombolân yâhâp ya bâteŋe bonângen mem kinop. Otmu lauŋambâmâ tewet konohâk yamâ sâteŋe nombot nombot nelaŋ nelaŋ ya ge kinop. Yâhâ kun kundenje yamâ sikop hâumu irik irik sâmap dop yawuyaje laŋinje pilâop.

¹⁷ Yawu tetem kinmu ekmâ kiŋgitnahât otmâ kâinje topjan ba pare pare otmâ mum yawu iwan. Yawu imune lok yaŋe bâteŋe bonângen mem katnekmâ yuwu sâm eknohop. “Kâmbuk, kiŋgitgahât ki ot. Hâlihâk kindâ topne sâm tetem ekgohowe. ¹⁸ Anŋoân embânân Anitâŋe hân himbim ki kândikyotkop yapâek tatmâ gawan. Otmu lok otmune yaŋak benje nohoŋetâ muwan. Otmu mumuŋambâ yahatmâ tan. Otmu tatmâ yâhâmbisân. Nâmâ manman kârikje amboŋe. Yakât otmâ yâhâpŋe mumbomgât dop âlâ ki tap. Manman kârikje manmâ yâhâwom. Yawu gârâmâ lohimbi torokatmâ manŋet me hiliwahonjet yakât nâŋe konok sâmune pesuk sâwuap. Otmu lohimbi nombotŋe mum hemgât pat oai yâk holanyekbom me hemân hâpunyekbomgât dop ya gurâ yawuâk. Yamâ nâhât wahap. Topne yawu.

¹⁹ Otmu nâŋe sâp yiwerenjahât me hâmbâihât tetewuap yakât topŋe kerek sâm tetewe. Sâm tetemune kulemgum metemâmâ pepa yu kapi nombotŋe yu tete tatmâ arai ya yengâlen kerehâk katdâ arimu ekmâ nângâŋet. ²⁰ Otmu bâteŋe bonângen pitu nombolân yâhâp meyekmune yeksat yakât topŋe yuwu sâm tetemune nângâ. Pitu nombolân yâhâp yamâ kapi nombolân yâhâp ambolipŋe nâhât komot mansai ya yengât anelo umutyenânâk âlâku konok konok. Otmu lambe nombolân yâhâp golinjak tuhum katŋetâ sem tap yamâ nâhât komot kapi nombolân yâhâp ya.” Yawu sâop.

2

Epeso kapi ambolipŋe yâk yengât sâm kalop.

¹ Yesuŋe yuwu sâm tetem eknohop. “Yoane, gâŋe Epeso kapi ambolipŋe yengât yuwu kulemgum katyŋgirâ ariâk. Nâ Yesu. Bâteŋe bongen pitu nombolân yâhâp mem kinsan. Otmu lambe nombolân yâhâp golinjak tuhum katŋetâ sem tatmap ya yengât hohetyenjan galem kinmâ bam gaman. ² Nâ yengât

manmanyenye ya kerehâk nângâmune âlepnye nanne oap. Lok bâleje, lok perâknye yengâlen taka yuwu sâmb kâityongowi. “Yesunye âi sâmb ningiop ya tuhumbansain.” Yawu sâmb yen kâityongom yengâlân torokatne sâmb takawi. Yawu sâmb takanjetâ yapâ gâtjane umatnye topnye topnye teteyingiop. Yakât yene yâk yengât topnye eknetâ ki ârândân olop yakât otmâmâ watyekbi. Ya nângâmune âlepnye nanne oap. ³ Otmu yenâmâ lok bâleje yane yengâlen torokatne sâmb otjetâ yanâmâ yene nâhât tem lâumbât gum manmâ gawi. Otmu nâhât den nângâm ki hâkân otbi. Yakât nângâmune âlepnye oap.

⁴ Yawu gârâmâ den âlâ yuwu sâmbune nângânjet. Biwiyenjan tap ya ekmâ nângâmune ki ârândân oap. Anjoân embânân Anitâhât den pat âlepnye nângâm yanâmâ nâhâlen biwi nângân nângânyenaye kepeim manbi. Yâhâ sâp yiwerejêamâ biwi yenaye pâlâmnye otmâ mansai. ⁵ Yâhâ anjoânâmâ biwiyene nâhâlen katmâ denne lâumbât manbi ya yawuâk torokatmâ manjetgât nanjan. Yawu gârâmâ yene denne ki lâumbât man-nomai yanâmâ sâmbune yengât hohetyenambâ lambe lanjnye hindakmâ yengâlen omoj sahabuap.

⁶ Otmu nângân nângân âlâ nângâm gawi ya nângâmune âlepnye oap. Komot âlâ, kutylene Nikolao sâmb, yâkneamâ yuwu sâmb. “Âlepnye, orotmeme ihilâk mahilâk otmunje Anitânye nenekmu ârândân otmap. Yakât denne bia.” Yawu sâmb. Yamâ yengâlen takamâmâ yawu otjetgât sâmb kendâyinjinetâ yene hâkân otmâ watyekbi. Nâ gurâ yawuâk yâk yengât nângâm hâkân otmâ manman. Yawu gârâmâ yene yâk yawu otyingwi yakât nângâmune ârândân oap.

⁷ Yengât hohetyenjan gâtnye âlâ me âlânye lohote ki otmâ nâhât den lâumbât manmai. Yakât otmâmâ munomai sâp yanâmâ âlepnye nânye sâmbune Anitâhât kalamân manmangât nak âlâ kinsap yakât kehetnye nemâmâ yane tanyongomu manman kârikjan yan torokatmâ manmâ yâhânomai. Otmu Epeso kapi ambolipnye yen Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heaknye den sâmb tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât yen nângâm henjengum manmâ yâhânomai.” Yakât yawu sâp.

Simirina kapi ambolipnye yâk yengât sâmb kalop.

⁸ Otmu Yesunye iknye komot Simirina kapi ambolipnye mansai yâk yengât yuwu sâmb eknohop. “Lohimbinje Simirina kapiân manmâ biwi nângân nângânyene nâhâlen katmâ mansai yamâ gânye den yuwu kulemgum katyinjirâ ariâk. Nâmâ Yesu. Anjoân embânân Anitânye hân himbim ki kândikyotkop yapâek tatmâ gawan. Otmu yawuâk tatmâ yâhâwom. Otmu mumune yan hân kâlehen katnekbi. Nânye yapâ yahatmâ tanje yuwu sâmb tetemune nângânjet. ⁹ Yengât kasalipyenaye

yen mem bâleyekmâ kombo meyinginetâ hâhiwin kakņan manmâ âlâlâhât pân guin otmâ gai. Ya nanņan. Otmu nâņe mâmâņe otyingimune nâhâlen biwi nâņgân nâņgânyenņe kepeim manmâ gaņetâ yakât nâņe matņe âilonņo yingiwomgât emelâk ya sâm katban. Otmu Yura lok nombotņe yengât sâm bâleyingwi. Ya gurâ topņe nanņan. Yawu gârâmâ yâkņe Anitâhât pat bulâņe ki mansai. Yâhâmâ lok bâleņahât pat oai. ¹⁰ Otmu umatņe âlâlâ yuwu yawu teteyingiwuap yakât kiņgityenahât ki otnomai. Yakât topņe yuwu sâmunne nâņgâņet. Satangâlen torokatmâ manmâ bâleņahât pat mansaiņe yen biwiyenahât topņe ya nâņgâne sâm mem âlâlâ tuhuyeknomai. Otmu mumuhât pat kuyingim nombotņe mem pâi emetņan katyeknomai. Yawu otyinginetâmâ yeņe kârihem kinņetâ yanâmâ nombotņeâmâ munomai. Otmu nombotņe âlâņeâmâ hâhiwin nâņgâm sâtgum mannomai. Yawu otmâ manņetâ yakât kakņanâmâ hilâm bâlâk ñerek otmu yanâmâ pesuk sâyingiwuap. Yâhâ yakât kakņan yenâmâ hâk sânduhân manmâ yâhânomai. Otmu munomaiņe mumuņambâ yahatņetâ yen kerehâk manman kârikņan torokatmâ manmâ yâhânomai. ¹¹ Simirina kapi ambolipņe yen Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe den sâm tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât yen yukât topņe nâņgâm heņgeņgunomai. Nâņgâm heņgeņgum nâhâlenâk biwiyenņe kepeim manmâ yâhâm yâhâpņe munomaihât dop âlâ ki otbuap.” Yakât yawu sâop.

Peahamon kapi ambolipņe yâk yengât sâm kalop.

¹² Otmu Yesuņe ikņe komot Peahamon kapiân mansai yâk yengât yuwu sâm eknohop. “Lohimbi nombotņe Peahamon kapiân manmâ biwiyenē nâhâlen katmâ mansai ya yengât den yuwu kulemgum katyingirâ ariâk. Nâ Yesu. Tewet sâtņe nombot nombot nelan nelan yakât amboņe nâ. Nâņe yuwu sâmunne nâņgâņet. ¹³ Kapi ambolipņe yengât manmanyenahât topņe ya nâ nanņan. Kapi yanâmâ lok sesengâlâkņe Satangâlen torokatmâ orotmeme bâleņe topņe topņe otmâ mansai. Yawu otmâ nâhât komolân gâtņe âlâ, kutņe Antipatoro, yâkņeâmâ nâhât tem lâum manmâ yâk yengâlen lohotņe ki otmâ manop. Ya kuņetâ muop. Kuņetâ muop yakât yen kiņgityenahât ki otbi. Yawu otmâ kârihem kinmâ nâhât tem lâum manmâ gai. Ya nâņgâmune ârândâņ oap. ¹⁴ Yawu gârâmâ yengâlen gâtņe nombotņe orotmeme âlâ yuwu otmai yamâ nâņgâmune bâleap. Yengâlebâ nombotņe lok âlâ, kutņe Bileam sâm, yâkât orotmeme bâleņe ya watbi. Bileamņe anņoân lok âlâ, kutņe Balak sâm, ya ekumu Isirae lohimbiņe kasalipyenē yengât Porom Lâpiohât hotom uminiwi yapâ mem neņet sâm ekyongop. Yawu otmâ torokatmâ kâwâ konda otņetgât kendâyingiop. Yawu olop yakât Bileamņe tosa pato miop.

Otmuâmâ yengâlen gâtne nombotņaje orotmeme yawuâk torokatmâ otņetgât sâam kendâyinġim mansai. Ya nângâmune dondâ bâleap. ¹⁵ Otmu yengâlen gâtne nombotņaje Niko-lao yengâlen torokatmâ ihilâk mahilâk otmâ mansai. Yakât nângâmune yawuâk dondâ bâleap. Yakât otmâ ekyongonġetâ biwi nângân nângânyeņe nâhâlenâk katņetâ kinâkgât sâam ekyongon. ¹⁶ Otmu den sâam tetean yukât nângâņetâ gemu bet pilâmâmâ nâhâlen yâhâņe taka ki torokatnomai. Yawu otnomai yamâ nâņe taka kuk otyinġiwom. Yawu otmâ launan tewet sâtņe nombot nombot nelan nelan yaņe nem hilipyongowuap.

¹⁷ Yamâ yengâlen gâtne nombotņaje yâk yengâlen lohotņe ki otmâ mannomai yâhâmâ mem lâttâpyongom manman kârikņe yakât sot yinġimune nem mannomai. Otmu lanġatyekmâ âlâku ikņe kutņe kândâk kândâk kulemgum iri tete osom katyinġiwom. Kut ya lok âlâ me âlâņe ekmâ nângânomaihât dop ki tap. Âlâku ikņe amboņan amboņan ekmâ nanġanġinomai.

Peahamon kapi ambolipņe yen Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heakņe den sâam tetem eknohop yu ekyongon yakât mâmâņe otyinġimu den yukât topņe nângâm henġenġunomai. Yakât otmâ yu kulemguwe sâam oan. Yesuņe Peahamon ya yengât yawu sâam eknohomu kulemguan.

Tiatira kapi ambolipņe yâk yengât sâam kalop.

¹⁸ Otmu Yesuņe ikņe komot Tiatira kapiân mansai yâk yengât yuwu sâam eknohop. “Yoane ġâ Tiatira yengât ekap yuwu kulemgum katyinġirâ ariâk. Nâ Yesu, Anitâhât nanņe. Otmu nâmâ senneâmâ kâlâp kokotņe lan lan sâamap yawuya. Yakât otmâmâ nâmâ yohân ekman. Otmu kâineâmâ kâlâp milu umunņe kâtņe sem hiņ hurunduņ sâamap yawuya. Yakât otmâ kasalipne tâlim hilipyongowom. Topne yawu.

¹⁹ Otmu yengât manmanyenahât topņe ya nâ nanġan. Otmu orotmemeyeņe ya gurâ nângâm metean. Yeņe nâhâlen biwiyenāe kepeiwi ya yawuâk torokatmâ manmâ gai. Otmu biwiyenāe hikuakmâ buku oranġim mansai. Yâhâ lohimbi nombotņe senņe âlâhât pâinmâ mansai yâk tânyongoai. Otmu lohimbi belângen mansaiņe mem bâleyekņetâ yengu yawuâk ki lohotņe oai. Emelâk orotmemeyeņe âlepņe otbiâke yamâ yiwerenāe oai yuņeâmâ kândikum gâtņe ya tâtâem wangim oai yakât nângâm biwine heronāe oap.

²⁰ Yawu ġârâmâ benņe yengât orotmeme konohâk otņetâ ki ârândâņ otmap. Imbi bâleņe âlâņe yengât hohetyenān kinmâ den perâkņe kâsikum yinġimap ya ki watņetâ ariap. Yâkņe yuwu sâamap. “Nâ Anitâhât poropete imbi. Yâkât lau lâum denņe sâam tetean.” Yawu sâamap. Yamâ den memap. Emelâk imbi yawuya âlâ, kutņe Yesewe sâam, yâk ihilâk mahilâk otmâ

manmâ Anitâhât komot, Isirae lohimbi, mem dâiyekmâ imbilipyenye yekmâ ihilâk otjetgât sâam ekyongominiop. Yawu sâam ekyongop yanje dondâ bâleop. Yâhâ sâp yiwerenje yuâmâ imbi âlâ ya hohetyenjan taka mansapnje Yesewe olop yawuâk otjetgât haonmâ kendâyinjiap. Otmu yâhâmâ kasalipyenye yengât Porom Lâpio yakât hotom umai yapâ mem nenjet sâam ekyongomap. Ya nângâmune dondâ bâleap. ²¹ Yakât yuwu sâamune nângânet. Imbi yanje biwi nângân nângânnye nâhâlen kalâkgât mambotmâ manmâ gan. Yawu otmune ya hâkân otmâ kâriknje dondâ oap. Kâriknje otmâ manmâ orotmemeenje kinjon yamâ ki sâam tetem betbanjimap. ²² Yakât otmâmâ kundat umatnje dondâ tetewanjimu yan nâne ya sâam wanjune hâhiwin nângâm yâhâwuap. Otmu lohimbi nombotnje yâkâlen torokatbinje tosayenje ya ki sâam tetem biwi nângân nângânyenje nâhâlen katmâ mansai yakât matnje umatnje dondâ yingimune mem sâtgum mannomai. ²³ Otmu lohimbi nombotnaje imbi bâleje yâkât komolân torokatmâ otbi mewi ya ekjetâ ârândân olop yamâ nâne matnje yingimune mem hiliwahonomai. Yawu otyingimuneâmâ nâhât komot hânjan kulemjan mansaienje ekmâ topnje yuwu nângânomai. “E, Yesujeâmâ orotmeme-nenje me biwinenjan girawu tap yakât topnje ekmâ nângâm ba takamap. Otmu yu me ya otmain yakât matnje ya tânj tânjâk ningiwuap.” Yawu sâamâmâ orotmeme âlepneâk otmâ mannomai.

²⁴ Otmu yen nombotnaje imbi yukât orotmeme kinjon yan torokatmâ ki otmai. Otmu yâkât komolipnaje Satangât topnje sâam kusânâm ekyongomunje nângânet sâam otjetâmâ yan yenje betyingim mansai. Yakât nângâmune ârândân oap. Yakât umatnje âlâ ki teteyinjiâkgât nanjan. Otmu yenâmâ yuwu sâam ekyongomune nângânet. ²⁵ Anjoânâk nâhât tem lâum torokatmâ manbi. Yawuâk otmâ torokatmâ manmâ gai. Yawu gârâmâ yâhâpnje yawuâk torokatmâ manmâ yâhânetâ nâne taka matnje âilonjo yingimune menomai yakât yuwu sâamune nângânet. ²⁶⁻²⁷ Anitâne âi sâam nihim hângânnohomu gawan. Gemâmâ wâtjan kinmâ tem lâuwanjim gawan. Otmu yakât dopneâk yenâmâ âi sâam yingimune nâhât wâtjan kinmâ yâhânomai. Otmu sâp pato tâlâhumu yanâmâ nâne mâmânje otyingimune kasalipnenje kunyenje kâriknje otmâ mannomai ya yongom itit kiom tuhuyeknomai. ²⁸ Yawu otyinginetâmâ pesuk sâuwap. Otmu sâp patoen yen orowâk heron maron otmâ manmâ yâhânom. ²⁹ Yakât otmâ Tiatira kapi ambolipnje yen Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heaknje den sâam tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât otmâ mâmânje otyingimu den yukât topnje nângâm biwiyenjan katmâ mannomai.” Yawu sâop. Yesuje Tiatira kapi ambolipnje yengât den yu sâam tetem ekno-

homu kulemgum katyĩngian.

3

Sariti kapi ambolipņe yâk yengât sâm kalop.

¹ Otmu Yesuņe ikņe komot Sariti kapiân mansai ya yengât yuwu sâm eknohop. “Yoane, gâ den yuwu sâmune kulemgum katyĩngirâ Sariti ambolipņane sâlikum nâņgâm henņeņgunomai. Nâ Yesu. Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otnihimu pitu nombolân yâhâp meyekmâ kinman.

Nâņe yengât manmanyene ekmune ki ârândâņ otmap. Yeņe topyene kurihiakmâ lok sensenân orotmeme âlepņeâk otmâ gai. Yakât otmâ lohimbi dondâņe yekmâ topyene yuwu nâņgâm tâpikguai. “Main, lohimbi yuņeâmâ biwi nâņgân nâņgânyene ya galemai. Otmu yâkņe yakât pâlâmņe ki oai.” Yawu sâmai. Yawu sâmai yamâ pâpgum topņe ki nâņgâm sâmai. Nâņeâmâ biwiyene ekmâ “biwiyene mumuņe,” yawu naņgan. ²⁻³ Yenâmâ biwiyene pârâk pilâm ekņet. Awoņne Anitâņe yengât manmanyene ya ekmu ki ârândâņ otmap. Otmu nâku yawuâk ekmune ki ârândâņ otmap. Manman aņġoânâk manbi yaņeâmâ himbimgât pat kuyiņgiop ya biatbe sâm oap. Yen ya biatyiņgimap sâm emelâk aņġoânâk miti nâņgâm yan biwiyene nâhâlen katmâ orotmeme âlepņe otmâ manbi ya yawuâk torokatmâ manņet. Yawu manmâ orotmemeyene bâleņe ya bet pilâm biwi golâek manmâ yâhâpņe biwi nâņgân nâņgânyene nâhâlen kepeim manņetġât naņgan. Yâhâ ki otnomai yamâ benņe kasalipyenane inâk pârâk sânsânâk taka itit kiom tuhuyiņgimai yakât dopņeâk nâņe yengâlen pârâk sân sânâk takawom. Sâp yan takawom yakât yeņe ki naņgai.

⁴ Yawu ġârâmâ yengâlen ġâtņe sambe bia, getek âlâ yaņe tipiņe âlepņe oai. Yâhâ yen salek salehâk tosa barak mansai yamâ yongonmune nâhâlen torokatņetâ sâņgum kaok bolañ bolañ âlâku ikņe kândâk kândâk yĩngimune haņġalakņetâ nine orop tatmâ yâhânom. ⁵ Yawu otmâ tosa barak manņetâmâ nâņe yengât nâņgâm nâhât komolân ġâtņe salek salek yawu sâwom. Otmu emelâk manman kârikņahât pat kuyiņgim pepa âlâ mem kutyene kulemguwan. Yamâ kutyene yâhâpņe ki hârewom. Nâņeâmâ awoņne otmu aņelolipne yâk yengât senyeņan kinmâ yengât kutyene yongonmune nâhâlen torokatņetâ orowâk tatmâ yâhâmbisâin. ⁶ Otmu Sariti kapi ambolipņe yen Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heakņe den sâm tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât mâmâņe otyiņgimu nâņgâm henņeņgunomai.” Yesuņe yawu sâop.

Pilarepia kapi ambolipņe yâk yengât sâm kalop.

⁷ Otmu Yesuņe den âlâ yuwu sâm eknohop. “Nâhât komot Pilarepia kapiân mansai ya yengât ekap yuwu kulemgum

katyinjirâ ariâk. Nâmâ Yesu. Orotmemene âlepņe nanņe mem koko salehâk manmâ gaman. Yu me ya otmune bonņeâk tetemap. Anitâņe anņoânâk yuwu sâmbâi nihiop. “Isirae yengât lok kutdâyeņe, kutņe Dawiti sâmbâi, yâkât kawenjan kinbuat. Yan kinmâ manman kârikņahât gahatņe ya mem hindâwuât. Mem hindârâ an sâmbâi kinmu yakât kakņan lok âlâ me âlâņe ya mem maņgunomaihât dop ki otbuap. Yâhâ gahatņe ya mem maņguwuât yamâ lok âlâ me âlâņe mem hindânomaihât dop gurâ ki otbuap.” Yawu sâmbâi nihiop. Yawu gârâmâ gahatņe yakât amboņe yamâ nâ konok. ⁸ Otmu yakât yuwu sâmbâi mem nâņgâņet. Manmanyenē ya ekmune ârândâņ oap. Yeņe biwi golâek manmâ nâhât tem lâum manmâ gai. Otmu nâhât kutne ki kurihim hâkâņ otbi. Yakât nâņgâmune âlepņe oap. Otmu yeņe nâhât den pat âlepņe sâmbâi tetem ekyongonjetgât emelâk nâņe gahatņe ya mem hindâmune kinsap ya naņgai. Otmu kasalipyenē âlâ me âlâņe ya maņgunomaihât dop âlâ ki tap.

⁹ Yuwu sâmbâi mem nâņgâņet. Yura lok nombotņanē nâhât hâkâņ otmâ manmâ yengâlen taka yuwu sâmbâi. “Nenâmâ Isirae lohimbî tâņ tâņ mansain. Yakât otmâ nenâmâ Anitâhât pat otmâ mansain,” yawu sâmbâi. Yawu sâmbâi yan yengât hâkâņ otmâ sâmbâi mem ge katyekσαι. Yawu otyingijetâ nâņgâmune bâleap. Yakât otmâmâ yuwu sâmbâi hâreyingian. “Lok perâkņe, amboņe yamâ Satan,” nâņeâmâ yawu sâmbâi hâreyingian. Yakât otmâ nâņe mem dâiyekmâ yengât amutyenjan katyekmune mannomai. Yanâmâ yengât yuwu sâmbâi. “Bâe, Yesuņe lohimbî yu yengât tepņe nâņgâmu âlepņe nanņe oap yakât nen mem ge katnenekσαι.” Yawu sâmbâi.

¹⁰ Otmu lohimbîņe hânņan kulemņan manmai yengât topyenē teteâkgât nâņe sâmbâi umatņe topņe topņe teteyingiwuap. Yâhâ yengâlenâmâ ki tetewuap. Sâp yanâmâ nâņe tihityenē otmune yeņe kârikņe otmâ mannomai. ¹¹⁻¹² Yâhâ yenâmâ emelâk Anitâņe manman kârikņahât pat kuyingiop ya biatyingimapgât nâņgâm biwiyenē galemahom mannomai. Yawu otmâ mannomai yan kasalipyenē mem ge katyekņetâ kârikņe otmâ mannomai. Yawu manņetâ nâņe kâlep ki otmuâk takawom yanâmâ yen meyekmâ Anitâhât miti emetņe himbimân tap yakât saran kârikņe sâmbâi kânâņgâyekbom. Kânâņgâyekmune ki putuk sâmbâi ge kunomai. Manman kârikņahât pat yukât bulâņe yingimune menomai yan Awonņahât kapi pato, kutņe Yerusalem kapi âiņe sâmbâi, himbimân tap ya gewuap. Gemu ya ambokunomai. Yakât patņe yawuâk kuyingiop. Otmu nâ ninahât pat Anitâņe emelâk kunihop. Yawu gârâmâ yawuâk nâhâlen torokatmâ ya mem ambokunomai.

13 Pilarepia kapi ambolipņe yen Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heakņe den sâm tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât yâkņe mâmâņe otyiņgimu den yukât topņe nâņġâm heņġenġunomai.” Yesuņe yawu sâm teteop.

Laorika kapi ambolipņe yâk yeņġât sâm kalop.

14 Yesuņe torokatmâ yuwu sâm eknohop. “Yoane, nâhât komot Laorika kapiân mansai ya yeņġât ekap yuwu kulemgum katyiņġirâ ariâk. Nâ Yesu. Anġoân embâņân Anitâņe hân himbim ki kândikyotgop yapâek nâņe tatmâ gawan. Otmu nâ Anitâ orop topnetņe konohâk otmu yapâ ġâtņe Anitâņe âi sâm nihiop. Âi sâm nihimu nâņe yâkâlen kândiwahom hân himbim pitu âlâlâ topņe topņe katban. Otmu lohimbiņe Anitâhât topņe nâņġâņetâ haņ sâyiņġiâġġât den bulâņe ekyongom manban. 15 Nâņe yeņġât biwiyeņe ekmune ki ârândâņ otmap. Yenâmâ pâlâmņe manmai. Yakât otmâ nâņe yeņġât ukenņe ki nâņġâyiņġian. Otmu ŋasin gurâ ki nâņġâyiņġian. Yakât topņe nâņġâņetâ keterahâġġât yuwu sâmunne nâņġâņet. Sot nemunņe pâlâmņe otmu âkâm pilâmain yakât dopņeâk yen nine komolâmbâ yekmune pâlâmņe otmu watyekbom.

16-17 Otmu yeņġât topyeņe teteâġġât torokatmâ sâwe. Yeņeâmâ yuwu sâmai. “Nenâmâ Anitâņe nâņġâningimu ârândâņâk oap yakât iri sikum me senņe âlâlâ ya dondâ tatningiap. Hop sambe kakņan mansain.” Yawu sâmai. Yamâ den memai. Yeņe topyeņe ya nâņġâne sâm hâum pâpġuai. Yenâmâ kopa. Otmu nâņġâņetâ ki keterakmap. Otmu topņe ekmâ nâņġâne sâm yakât pânâmâ hâum pâpġumai. Otmu âlâlâ yakât gurâ pâlâmņe mansai. Yawu naņgan. 18 Yawu ġârâmâ yu otņet sâm ekyongomune torokatmâ otmâ manņetâ ârândâņ otbuap. Yiwerenņe yuâmâ senyeņe bok sâmu âlâlâ yakât ekmâ topņe ki naņgai. Yâhâ ġâmâlâhâmâ nâņe sâmunne senyeņe hâreakmu âlâlâ ya ekmâ topņe nâņġânomai yakât dop tatnihiap. Otmu nâhâlen torokatmâ salek salehâk mannomaihât nâhâlen mâtâp tap. Yawu ġârâmâ orotmemeyeņe bâleņe ya pilâm nâhâlen ġamâmâ nâhât manmanne ya mem haņġalakmâ salek salehâk manmâ yâhânomai. Yawu otmâ manņetâ lohimbi nombotņe yekmâ yeņġât nâņġâņetâ yahatmu yakât ki aņulaknomai. 19 Otmu lohimbiņe nâhâlen torokatmâ mansai yaņe nine orop biwinenņe kepeiakmâ konok otmu mansai. Otmu yawuâk torokatmâ mannehât nâņġâm nâhât komolân ġâtņe âlâ me âlâņe otmâ tâpikġune sâm otņetâmâ nâņe biwi nâņġân nâņġânyeņe mem kusân yiņġiman. Mem kusânyiņġimune ekmâ nâņġâm heņġenġum manman âlepņan manmai. Otmu yeņe kunyeņe kârikņe otmâ hiliwahomaihât sâmunne umatņe âlâlâ teteyiņġiwuap. Otmu yeņġâlen takamune umatņe yawuya

teteyiŋgimapgât yeŋe orotmemeyeŋe bâleŋe ya bet pilâm orotmeme âlepŋeâk otmâ manmâ yâhânomai.

²⁰ Nâŋe yeŋgât emet hawiŋan kinmâ den sâmune eŋgatne munŋe nanŋai. Yawu gârâmâ lohimbî âlâ me âlâŋe nâhât den towatŋe nâŋgâm yahatmâ launan membuap yâhâmâ nâ orop biwi konohâk otmâ lau konok nem manmâ yâhânom. ²¹ Otmu nâŋe himbimâmbâ ge Awonaŋe âi sâm nihiop ya tuhûm pesuk pilâmune ârândânŋ oap. Yakât dopŋeâk yeŋe gurâ nâhât den nâŋgâm lâum manŋetâ ârândânŋ otbuap otmuâmâ nâŋe sâmune nâhâlen torokatŋetâ orowâk Awonŋe hâlâŋmâ tatmâ yâhânom. ²² Laorika kapi ambolipŋe yen Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe den sâm tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât otmâ yâkŋe mâmâŋe otyiŋgimu den yukât topŋe nâŋgâm heŋgeŋgunomai.” Yesuŋe yawu sâm teteop.

4

Himbimgât gahatŋe hindakmâ aŋ sâm kinmu Anitâhât kaweŋe ehop.

¹ Otmu ya biatmu himbimân gahatŋe âlâ hindakmâ aŋ sâm kinmu ekban. Otmu den me mun pato âlâ emelâk nâŋgâwan ya yawuâk yâhâpŋe tetemu nâŋgâwan. Yamâ yuwu sâm eknohop. “Yu me ya hâmbâi tetewuap yakât Anitâŋe sâm kalop. Garâ yu tiripgohomune ek.” Yawu sâop.

² Yawu sâmu yanâk Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwine mem purik pilâmu yanâk yâhâ tatmâmâ âlâ yuwu ekban. Anitâŋe kawe talop yan laŋinŋe pato siliŋ siliŋ sâmap yawuyaŋe kundenaŋ yerâmu ekban. ³ Otmu hambe mohat yawuya yaŋe kakŋan hawamgum laŋinŋe golâ golâ pato pilâm kinmu ekban.

⁴ Otmu lok kunŋe 24, hâk katipŋe kaok bolanŋ bolanŋ yawuya hiŋ hârândânŋ sâsâŋe ya mânunakmâ tatbi. Otmu ŋerendenŋ goliŋak tuhuwi yawuya yaŋe kunyeŋan hawamgum horaraŋgim tatbi. Otmu yâk yeŋgât kawe tatatyeneŋe pato yamâ Anitâ hawamgum ikŋiâk ikŋiâk tatbi. ⁵ Yâhâ Anitâ patoyeŋe talop yâkâlebâ belek sâmu ekban. Otmu denŋeâmâ himbim guŋguruŋ sâmu mun pato pilâmap yawuya yakât dop olop. Otmu yâkâlebâmâ kâlâp laŋinŋe sem kilik kilik sâmap yawuya sem kinop. Otmu sem kilik kilik sâop yamâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heak yâku yawuâk, dop yawuâk olop. ⁶ Otmu Anitâhât dâtâpŋan saru pato nâŋ nâŋ sâmu yan emetsenŋe siliŋ siliŋ sâm hâumu beleŋ sâmap dop yawuya yaŋe kâwinân liŋgarakmâ nâŋ nâŋ sâm iop.

Otmu soŋgo papato yawuya imbât mumuhât dop bia yaŋe hawamgum nombot nombot tatbi. Yâhâ senyeŋe yaŋak pato, bet kulet otyiŋgiop. ⁷ Anŋoân ekban yamâ pusi papatoŋe,

kutņe laion sâ, yakât kundenņe yawuya. Yâhâpņe ekban yamâ bulimakao pato yawuya. Yâhâ kalimbuņe yamâ lok kundenņe yawu. Yâhâ imbâtņe yamâ tiwa yawuya. ⁸⁻⁹ Âlâhât konok konok pengamyene nombotgen kalimbu, nombotgen kalimbu yawu talop. Otmu omoņe hilâmņe haonmâ ârândân Anitâ yuwu sâ, kiki mewangimai.

“Anitâ patonenņe gâhât tatatge, gâhât wâtge, gâhât orot-memehe ya ae seņ seņ me hou sâ sâ. Otmu gâhât nâņgâmunņe yahatmap. Gâ embânân tatmâ gaon. Otmu tatmâ gat, mâne tatmâ yâhâwion. Yakât otmâ gâhât nâņgâmunņe âlâ kândâkdâek otmap.”

Yawu sâ, kiki mewangimai.

¹⁰ Otmu sâp âlâ me âlâen kep mem mepaemaiân yan lok kunņe 24 ya kerekņe ñerendenņe ya mem yâkât engatņan horatbangimai. ¹¹ Horatbangim nâņgâņetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâ, kiki mewangimai.

“O, Anitâ patonenņe. Gike nâņgân nâņgâņgan otmat. Otmu gike wâtgan kinmâ hân himbim kândikyotgon. Otmu gikak âliwâhap topņe topņe hânân kalon yaņe torokatmâ yâhâwuapgât dop tatgihiawâk. Otmu nâņgârâ biatbuapgât gurâ dop yawuâk tatgihiap. Yakât otmâ gâ mepaeheksain. Otmu gâhât kutge konok sâ, haņ tuhumunņe yupâ yapâ arimu ârândân merândân otmâ liņgarakmâ imap.” Yawu sâ, kiki mewangimai.

5

Lama Nanņe yâkât nâņgâņetâ yahalop.

¹ Otmu Anitâ patoņe bātņe bonâņgen pepa âlâ mem goņgoņgumu ekban. Pepa yamâ nombot nombot kulemguoop ya sâlikumai sâ, kiki mewangimai. ² Otmu nâņe anjelo kârikņe âlâ ekban. Yâkņe yahatmâ kinmâ kârikņe halahum yuwu sâ, kiki mewangimai. “Pepa gâoņân tap ya âlâņe mem holaņmâ mewalakum sâlikuwuap?” Yawu sâ, kiki mewangimai.

³ Yâhâ himbimân gâtņe, me hânân gâtņe, me wosapâ wosapâ gâtņe âlâ me âlâņe mem mewalakuwuapgât dop bia. Bia kârikņe. ⁴ Yawu ekmâ yaņak nâņgâmunne dopņan ki otmu engat hako nâņgâm hâk ñâik ñâihâk isewan. ⁵ Nâņe yawu isemunne lok kunņe 24 tatbi yâk yengâlen gâtņe âlâņe yuwu sâ, kiki mewangimai. “Kâmbuk. Yura yengât komolân gâtņe pusi pato âlâ, kutņe Laion, yamâ Dawitihât sen, yâkņe mumuņambâ yahatmâ yan Manman bâleņahât Ambone, kutņe Satan, yâk mem ge kalop. Yâkņe âlepņe gâoņ ya holaņmâ pilâm mem mewalakuwuapgât dop tap. Yâkât wâtņe pato tatbangiap. Yakât ki nâņgârâ gorâhahimu ise. Pak sâ, kiki mewangimai.” Yawu sâ, kiki mewangimai.

⁶ Yawu sâmu pak sâm Anitâhât gotñan sonjo papato ya otmu lok kunyeñe ya yengât hohetyeñan Lama Nanñe emelâk kum gâiwi, gutñe orowâk yañe yahatmâ kinmu ekban. Otmu wâtñe pato nandoroñe tatbañgiop yakât dop kum ñilipñeâmâ nombolân yâhâp. Otmu biwinenñe ekmâ nângâmap yakât dop kum senñe gurâ nombolân yâhâp. Otmu Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heak kinmap yakât dop yawuya olop. Otmu nengât nângân nângânnenñe kusânakmu Anitâhât topñe nângânehât ikñak emelâk hângângumu giop. ⁷ Otmu Lama Nanñe yâkñe yâhâ Anitâhât bânñe bongen pepa talop ya miop.

⁸ Memu yan sonjo papato otmu lok kunñe yâkñe ba mem kuku parahu tuhum mepaewi. Yawu otmu lok kunñe wañgam mem kep kuwi. Kep kum yakât kakñan kondo goliñak tuhum katñetâ talop ya kâlehen to kukñe suk suk yañe pindindiñ sâm iop ya kondo konok konok mem Anitâhât lohimbî bulâñe ulitgum mansai ya dop yongom yâk yengât denyenñe nângâekgât mem uk pilâñetâ Anitâhât hâmenñan yâhâop. ⁹⁻¹⁰ Yawu otmâ yan Lama Nanñe ya ekmâ mepaem kiki yuwu sâm mewañgiwi.

“Gâñe lohimbî komotñe komotñe, emetsenñe gahañehen gehenñehen, emelâk manbi, âun yu mansai, mâne hâmbâi teteñem mannomai yapâ gâtñe lok âlâ me âlâñe gâhât nângâñetâ bonñe otbuap yâk sârereyekmâ kaweyenñan kinbe sâm hânân gion. Hânân gerâ gâ gohoñetâ mum yahatmâ benñe Anitâhât senñan kinmâ yâk yengât sâm ulitgumat. Yakât otmâ yâkñe Anitâhât pat otbi. Yakât otmâmâ Anitâhât komolân torokatmâ mepaem hoñ bawañgim manmâ yâhânomai. Yawu otmâ lohimbî nombotñe âlâ manman âilonjo lonjo manñetgât galemlipyenñe sâm katyekdâ galempongom manmâ yâhânomai. Otmu yawu otñetgât wâtge pato tatgihiap yañe pepa yu mem mewalaku.”

Yawu sâm kiki mewañgiwi.

¹¹ Yawu sâm kiki mewañgiñetâ anelo kinñitñe orowâk, sâlipyongonomgât dop bia, yañe yanâk tetem kurâp kinmâ hawamyongom yuwu sâm mepaewi.

¹² “Lama Nanñe ya kuñetâ yapâ mum yahalop. Yakât otmâ mepaem manne. Otmu yâkât orotmemeñe, me tatatmemeñe, me nângân nângânñe yamâ hou sâsâ. Otmu yu me ya otbuapgât dop yakât wâtñe ya emelâk Anitâñe wañop. Yâkñe âlâlâ yakât ambonñe oap.” Yawu sâm mepaewi.

¹³ Yawu sâm mepaem kinñet Anitâñe âliwahap topñe topñe emelâk embâñân kalop, sonjo bau, saruân gâtñe, hân kâlehen gâtñe, wosapâ wosapâ gâtñe, otmu lohimbî himbimgât pat

otbi yâk kerekne menduhuakmâ Anitâ otmu Lama Nanje yâk yetgât yuwu sâm mepaeyelekbi.

“Anitâ yahat yahatne otmu Lama Nanje yetgât wâtyetne ya dop konohâk. Otmu âwâ nan yetgât nângân nângânyetne me, me orotmemeyetne me, me kutyetne ya dop konohâk tatyitgiap. Yakât otmâ mepaeyelekne.” Yawu sâm mepaeyelekbi.

¹⁴ Yawu sâm mepaeyeleknetâ yan sonjo papato imbât tatbi yâkne nângânetâ ârândânâk otmu “Ya bonjanâk,” yawu sâwi. Yawu sânetâmâ lok kunje 24 yâkne yawuâk sâm mepaeyelekbi. Yawu.

6

Lama Nanje yâkne gâon nombolân konok ya mem holanmâ pilâop.

¹ Yawu sâm mepaeyeleknetâmâ Lama Nanjanje pepa ya mem kinmu ekban. Yâkne gâon nombolân yâhâp yapâ gâtne konok mem holanmâ pilâop. Mem holanmâ pilâmu sonjo papato munomaihât dop bia ya yengât kunyene yaŋe yahatmâ halahuop. Halahumu engatne munje yamâ himbim gunjuruŋ sâmap yakât dopne nângâwan. Otmu yâkne yuwu sâop. “Gam ari.” ² Yawu sâmu, beâsi kaok kaok yakât kakjan lok âlâ tatmu ekban. Yâhâmâ beâsi yakât kakjan talop yamâ lok papatone ŋerenden kunyenjan horarangimai yawuya kunjan horatbanjiwi. Otmu yaŋeâmâ kuk otmâ kasalipne itit kiom tuhuyekbe sâmâmâ tembe nananje teikum gâitmâ hâum ariop.

³ Arimu yanâk Lama Nanjanje pepa gâon yâhâpne ya mem holanop. Mem holanmu sonjo papato ya yengâlen gâtne âlâne yuwu sâmu nângâwan. “Gam ari.” ⁴ Yawu sâmu yanâk beâsi kuriŋ yaŋe teteop. Yakât kakjanâmâ lok âlâ talop yaŋe asama pato miakmâek gam ariop. Otmu lohimbi hionakmâ kapam ahonjetgât Anitâne mâmâne otbanjim hângângumu giop.

⁵ Arimu Lama Nanjanje gâon kalimbune ya mem holanop. Mem holanmuâmâ sonjo pato âlâne yuwu sâop, “Gam ari.” Yawu sâmu yanâk beâsi helen ya teteop. Yakât kakjanâmâ lok âlâ talop yaŋe sot me senne âlâlâ kakjan katmâ dop memai ya miop. ⁶ Ya memu sonjo papato tatbi yâk yengâlen gâtne âlâne kârikne halahum yuwu sâm lok beâsi kakjan talop ya ekuop. “Gâne sot âlâ mem aman tipinjan mânunjdâ tatmu hâmbâi po tetewuap yanâmâ yakât hâmeŋe mem yahatbuat. Otmu sot mem itâkalân mânunjmâ yakât hâmeŋe gurâ mem yahatbuat. Otmu hânjan kulemjan po pato tetem ki lingarakmâ imbuap yakât otmâ wain toŋe otmu nak âlâ, kutne oliwa sâm,

yakât tonje yakât hâmenajeâmâ amutgen talâk.” Yawu sâmbân hânghangumu giop.

⁷ Arimu benje Lama Nanñaje gâon imbâtne ya mem holañop. Mem holañmu sonjo papato bâine yañe kârikne halahum yuwu sâop. “Gam ari.” ⁸ Yawu sâmbân yanâk beâsi gimbanj kâiâk mâiâk yañe teteop yakât kakñanâmâ lok âlâñe talop. Otmu yâkât kutñeâmâ Mumuhât Mâtâp Pato yawu. Otmu yâkât betñan lok âlâ, kutñe Hiliwaho Hiliwaho sâmbân, yañe watmâ takaop. Yâkñeâmâ lohimbî mem kâsip misip tuhuyekmâ komot imbât katyehowot. Yawu otmâ komot konohâmâ yongomotâ hiliwahonjetgât wâtýetne taty-itgiop. Otmu sâmutâ mesek umatne teteyingimu lohimbî nombotñeâmâ mum hiliwahowi. Me sonjo sâtñaje tetem yingñetâ muwi. Me po pato tetemu yanâmâ kapam ahom muwi. Otmu kulem yu teteâkgât yâkne gem surutuk sâmbân ba ariowot.

⁹ Arimutâ yanâk gâon momeñe ya mem holañop. Mem holañmu yuwu tetemu ekban. Hotom u uminiwi yakât alata Yerusalem yengât opon kâmbukñan talop ya dop kum âlâ yawuya himbimân katmu talop ya tetemu ekban. Yañeâmâ embun lohimbî emelâk yongonjetâ muwi ya yengât umutyene ya tatñetâ ekban. Yâk yengât topyeneâmâ yuwu. Embânân angoân lohimbî nombotñaje manmâ Anitâhât tem lâum manmâ kasalipyene yengât Porom Lâpio yakât hâkân otbi. Otmu lohimbî nombotñaje Yesu mepaem manñetâ yakât kasalipyene yongonjetâ muwi. Komot yâhâp ya yengât umutyene ya ekban. ¹⁰ Otmu Anitâ yuwu sâmbân ulitguwi. “O, Ambonenñe, topge yamâ ikñiâk tap, ki otmâ tâpikgumat. Yakât otmâ nen kerekne yuwu sâmbân âihohomunne nânghâ. Lohimbîñe hânân manmâ kasa otningim nongonjetâ muwin yakât sâp girawu yaen gâñe matne otyingiwuat?” Yawu sâwi.

¹¹ Yawu sâñetâ yanâk Lama Nanñe yañe sângum kaok konok konok yingimu meñetâ yuwu sâmbân ekyongop. “Yen tipne tatmâ nânghañet. Angoân yen yongonjetâ muwi. Otmu yapâ torokatmâ bukulipyene yawuâk yongonjetâ mum gawi. Otmu torokatmâmâ hâmbâi nombotne âlâ yawuâk yongonjetâ munomai ya Anitâne yekmâ nânghâmu dopñan otbuap. Yanâmâ yen yongowi yakât matne nâku kâpekyingiwom.” Yawu sâop.

¹² Yawu sâmbân gâon nombolân konokne ya mem holañop. Mem holañmu yan yuwu tetemu ekban. Yanâmâ mososon pato miop. Memu yan hilâmgât emetsenñe irik irik sâop yamâ kâlâp gâwunje yawu olop. Yâhâ omongât emetsenñe yañeâmâ kuriñ kuriñ hâum hepnene gemu ekmain yakât dopñeâk olop. ¹³ Otmu siru pato memu nak esenñaje beretek sâmbân

hânân gemap yakât dop otmu himbimâmbâ pitu yaņe aksihâk beretek sâṁ gewi. ¹⁴ Yâhâ nenņe sâṅgum mem pân pân kepehemain. Yakât dopņeâk himbim yamâ ba nombot ga nombot, nombot nombot yaņe yawu kepeiahop. Otmu pumņe papato otmu mâtuņa yaņe aksihâk kaweyeņe pilâm orotok sâṁ gulip malap otbi. ¹⁵ Otmu lohimbi kerek, lok papato me inņe, lok kunņe me tâņât, kaok me helen, iri sikumyeņe orop me umburuk mansai, lok topņe topņe kerehâk ya tetemu wosapâ ba misiņgurakne sâṁ hâum pâpguwi. ¹⁶⁻¹⁷ Ya misiņgurakne sâṁ hâum pâpgum yan yuwu sâwi. “Bâe, yuâmâ sâp pato tâlâhuap. Yawu otmâ Anitâ otmu nanņe yâk yetņak kuk pato otningim sâmutâ âlâlâ yakât wâtņe biatbe sâṁ oap. Yakât otmâ nen yu gulip otmâ metenomosain yukâ. Anitâ nanņaitņe ewun tatmâ nenekdomosawot yamâ embaken hân kâlehen hangunom. Nen yâkât senņan âlepņe wâtnenņe tatningimu eknomgât dop âlâ ki tap. Yakât girawu otmâ misiņgurakne. Yakât otmâ kât pato me, pumņe lauņe yaņe nenehâkgât nanņain.” Yawu sâwi.

7

Isirae lohimbi komotņe komotņe ya yengât kundenyenjan undip katyehop.

¹ Otmu ya biatmu yakât kakņan aņelo imbât kinņetâ yekban. Aņelo imbât yaņeâmâ hân nombot nombot siru pato dondâ pilâop yakât mâtâpņe kum maņguwi. Kum maņgunetâ nâņ nâņ sâop. ² Yawu otmu yan aņelo âlâņe sikop gahaņehen tetem kinmâ Anitâ manman amboņe yâkât komot ya yengât kundenyenjan undipņe katyekbe sâṁ kinop. ³ Yawu kinmâ bukulipņe yuwu sâṁ ekyongop. “Yen siru ya ki pilâņetâ miâk. Nenņeâmâ aņgoân sâp yiwereņe yu Anitâhât lohimbi yamâ ikņahât undip katyekmunņe tâņ tâņâk tetemuâmâ yakât kakņan siru ya pilâņetâ miâk. Mem yan Anitâhât kasa ya meteyehâk. Otmu undipņe orowâk katyekmunņe kinnomai yamâ ki meyekbuap.” Yawu sâop.

⁴ Otmu Isirae lohimbi Anitâhât komolân gâtņe yongonņetâ nâņgâwan yamâ emelâk yâkât pat otbi. Yâk yengât dop yamâ menduhuakņetâ 144,000. Otmu Isirae lohimbi yuņe hionakmâ komot kâi nombotgen yâhâp otbi ya yengât dopyeņe yuwu. ⁵ Yura yâk yengât komolân gâtņe yapâmâ 12,000 yakât dop. Otmu Luwen yâkât komolân gâtņe gurâ 12,000. Otmu Gat yâkât komolân gâtņe gurâ yawuâk 12,000. ⁶ Otmu Asehât komolân gâtņe gurâ yawuâk 12,000. Otmu Naptalihât komolân gâtņe ya gurâ yawuâk 12,000. Otmu Manasehât komolân gâtņe gurâ yawuâk 12,000. ⁷ Otmu Simiongât komolân gâtņe gurâ 12,000. Otmu Lewihât komolân gâtņe gurâ 12,000.

Otmu Isasahât komolân gâtŋe gurâ 12,000. ⁸ Otmu Sewulungât komolân gâtŋe gurâ 12,000. Otmu Yosepgât komolân gâtŋe gurâ 12,000. Otmu bâiŋeâmâ Benyamingât komolân gâtŋe 12,000. Lohimbi komot yuŋe Anitâhât pat otni.

Lohimbi kinŋitŋe orowâkŋe kinmâ Anitâ yet Yesu mepaeyelekki.

⁹ Ya ekmune pesuk sâmu yakât kakŋan lohimbi kinŋitŋe orowâk hânŋan kulemŋan manbi yaŋe taka menduhuakmâ kinŋetâ yekban. Otmu lohimbi ya sâlipyongonomgât dop bia. Yaŋe Anitâ otmu Lama Nanŋe yâk yetgât gotyetŋan kinbi. Kinmâ sâŋgum kaok bolan bolan mânunjakŋetâ ge enŋatyenambâ hârâtâhâk kinmâ ariop. Yâkŋe awu tawu mem lapu lapu tuhumi yuwu sâmi Anitâ mepaem kinbi. ¹⁰ “O, Anitâ Tihit Amboŋe. Gâŋe nen gike pat sâmi kuningion. Yakât otmâ ki hiliwahonom. Otmu gike nange, Lama Nanŋaŋe nengât tosa hât otmâ umatŋe miop. Yakât otmâmâ sâp yiwerenŋe yuâmâ nenŋe manman âlepŋan manmâ gain.” Yawu sâwi.

¹¹ Yawu sâŋetâmâ aŋelo kinŋitŋe orowâkŋe menduhuakmâ Anitâ otmu Lama Nanŋe, sonŋo papato imbât, lok kunŋe yâk kerek hawamyongom kurâp kinbi. Kurâp kinmâ Anitâ mepaem yuwu sâwi. ¹² “Nen Anitâ Ambonennahât wâtŋan manmain. Yâk nânŋân nânŋânŋe âilonŋo. Otmu âlâlâ yakât amboŋe oap. Yâhâmâ lanŋinŋanâk tatmâ gamap. Manman amboŋe yu bulâŋe. Otmu yâkŋe buku âilonŋo otningim gamap yakât mepaembisâin.” Yawu sâwi.

¹³ Yawu sâŋetâ lok kunŋe 24 yâk yengâlen gâtŋaŋe yuwu sâmi âinohop. “Lohimbi yu sâŋgum kaok bolan bolan mânunjakmâ kinsai ya wosakembâ takai? Otmu topyenŋeâmâ girawu?”

¹⁴ Yawu sâmi âinohomu yuwu sâmi ekuwan. “Nâmâ wongât âinohoat? Gâŋe eknohoâyâ.”

Sâmune sâop. “Lohimbi yuâmâ emelâk kasalipyenŋaŋe mem ge katyekne sâmi mem âlâlâ tuhuyekŋetâ hâhiwin kakŋan manmâ gawi. Yawu otyinŋinŋetâ sâtŋum manmâ biwiyenŋe Yesuhâlenâk katmâ manbi. Yakât otmâmâ emelâk Lama Nanŋe hepŋaŋe tosayenŋe piriŋe pat kuyinŋiop. ¹⁵ Yakât Anitâhât senŋan kinmâ sâp ârândânŋ yâk mepaem hoŋ bawaŋgim manmai. Yawu otmâ manmâ yâhâŋetâ Anitâ manman amboŋaŋe galemyongom mâmâŋe otyinŋimap. ¹⁶⁻¹⁷ Otmu Lama Nanŋe yamâ Anitâhât senŋan kinmâ gamap. Yawuhât yâku yawuâk yâk yengât galem otmâ manman kârikŋe yakât to senŋanâk dâiyekmâ arimu yan nem piriakmâ mepaeakmâ mannomai. Yawu otmâ Anitâŋe yâk yengâlen umatŋe âlâlâ teteyinŋimapgât manman sânduhân katyekmâ wawaeyekbuap. Yakât kakŋanâmâ yâhâpŋe torokatmâ enŋat hako otmâ gilâp isenomaihât dop ki tap. Me sotgât yâhâpŋe ki

po yingimu munomai. Me tohât engatyenje ki sanj sâwuap. Me sikopje yongomu yan wâtyenje ki houj sâwuap.” Yawu sâop.

8

Lama Nanje yâkne gâoŋ bâiŋe ya mem holaŋmâ pilâop.

¹ Ya ekmune biatmu Lama Nanjaŋe gâoŋ nombolân yâhâpŋe ya mem holaŋop. Mem holaŋmu yanâk mun ya bialop. Mun ya biatmu Anitâ hawamgum kinbiŋe in tatmâ hutuk sâŋ kinbi. ² Yawu kinjetâ kâlep ki otmâek aŋelo nombolân yâhâp yaŋe Anitâhât senjan tetem kinjetâ yekban. Kinjetâ Yesuŋeâmâ lâmun nombolân yâhâp ya yingimu mewî. ³ Otmu yâk yengâlen gâtŋe âlâŋeâmâ kondo goliŋak tuhuwi ya memâmâ alata yan hotom uwi yakât nombotgen ari kinop. Otmu lohimbî nombotŋe alata amutgen kinmâ yan Anitâ ulitgum manbi ya yengât den ya haŋ sâŋ yâhâmu tepŋe nâŋgâyŋgiâkgât Yesuŋe to kukŋe suk suk yamâ gâimu kondoân ya pik sâŋ iop. ⁴ Pik sâŋ imu aŋeloŋe mem moselemu Anitâhât hâmenjan yâhâop. Yâhâmu yanâmâ tepŋe nâŋgâyŋgiop. ⁵ Otmu ya pesuk sâmu aŋelo yaŋe alata yapâ kâlâp mem kondo kâlehen katmâ mem ari akŋangen panmu hânân sem tok sâŋ giop. Hânân gemu elem ya tok sâŋ belek sâmu himbim guŋguruŋ sâop. Himbim guŋguruŋ sâŋ arimu mososoŋ pato miop.

Aŋelo kândikuŋe lâmunŋe kunop.

⁶ Otmu aŋelo nombolân yâhâp yaŋe lâmunyeŋe âlâku konok konok miakmâ kunne sâŋ otmâ menduhuakmâ kinjetâ yekban.

⁷ Aŋelo aŋgoân lâmun kunop, sâp yanâmâ gelâk kândâk kândâk otmu kâlâp yaŋe hepŋak pato otmâ hânân kioŋmu ekban. Yâhâ hânân giop yaŋeâmâ puŋ sâŋ hewukŋe nombotŋeâk siop. Komot kalimbu gârâmâ yakât hohetyenjambâ gâtŋe konohâk yaŋeâmâ sem meteop. Yâhâwâmâ talowot.

Aŋelo yâhâpŋe lâmunŋe kunop.

⁸ Yawu otmâmâ aŋelo yâhâpŋe lâmunŋe kunmu yan wahap âlâ giop. Yamâ kâlâp pato yawuya. Yaŋeâmâ ge saru kâlehen giop. Saruân gemu yan saru torehenŋe giowângen yaŋeâmâ hewâk pato olop. ⁹ Hewâk pato otmu saruân gâtŋe yan iwi ya aksihâk muwi. Otmu nombotŋe saruân wanŋa mem bam gam otmâ manbi yâk gurâ yawuâk saru kakŋan gulip otbi. Yâhâ nombotŋe pato yamâ âlepŋe hâmeyeŋe kinop.

Aŋelo kalimbuŋe lâmunŋe kunop.

¹⁰⁻¹¹ Aŋelo kalimbuŋe lâmunŋe kunop. Kunmu pitu pato âlâ, kutŋe Kalak sâŋ, yaŋe sem laŋ laŋ sâŋ kioŋop. Yaŋe himbîmbâ ewapâ gemu yan to senŋe senŋe yakât nombotŋeâk

kalak olop. Komot kalimbuñambâ komot konohâk yañeâmâ kalak olop. Yâhâ yâhâp yamâ ukenñe yawuâk olowot. Yawu otmu lohimbi nombotñe to kalak newi yañe muwi.

Añelo imbâtñe lâmunñe kunop.

¹² Añelo imbâtñe lâmunñe kunop. Kunmâ dewutâ emetsenñe pitu topñe topñe lañinyeñe yamâ kâtâpgumu omoñguop. Otmu dewutâ nombotñe yamâ nombolâk pilâmu nomborâmâ omoñguop. Otmu emetsenñe yawuâk, otmu pitu gurâ yawuâk lañinyeñe inin pilâmu sânduk sâm iop. Yawu otmu hilâmgât emetsenñe ya kâtâpgumu hilâm kârikñan omoñ sâhâop. Otmu dop yawuâk omoñgât emetsenñe ya gurâ kâtâpguop.

¹³ Otmu ya biatmu yakât kakñan âlâ tetemu yuwu ekban. Tiwa pato pâp pâp sâm hañân yâhâm arimu ekban. Hañân yâhâm ari kârikñe halahum yuwu sâop. “Bâe, âlâlâ teteap yuâmâ ki orotñe. Añelo nombotñe âlâ yâkñe lâmunyeñe kunne sâm oai. Kunñetâ sâp yanâmâ umatñe topñe topñe lohimbi kakyenñan yâhâwuap. Hâmbâi yan girawu otnomai sâm nâñgâm oan yukâ.” Yawu sâop.

9

Añelo momenñe lâmunñe kunop.

¹ Añelo momenñe lâmunñe kunop. Kunmu yan pitu pato âlâñe himbimâmbâ gemu ekban dop yawuya añelo âlâñe himbimâmbâ gem hânân kioñop ya tetemu ekban yakât topñeâmâ yuwu. Yâkñe hem nâpumñe yapâ âlâlâ bâleñe topñe topñe holañmu yahatmâ ariâkgât himbimâmbâ giop. ² Gem hem nâpum yakât gahatñe ya mem pilâmu añ sâmu utun pato gam yâhâm emetsenñe ya kâtâpguop. Kâtâpgumu omoñ pato saha-hop. ³ Otmu utun yâhâop yakât biwiñambâ dimuñ tem pato ya teteop. Tetem utun ya biwiñambâ gemâmâ kulahâ bâleñeñe ningimap dop yawuâk yingio. ⁴ Otmu amboyeñeâmâ yuwu sâm ekyongop. “Yenâmâ nak me senñe âlâlâ esenñe ya nene sâm ki genomai. Me Anitâhât lohimbi undip katyñeñetâ yâkât pat otmâ mansai yâk yekmâmâ hâhiwin ki yinginomai. Yâhâ nâñe mâmâñe otyingimune ari lohimbi tâñât, undipyeñe bia yamâ hâhiwin pato yinginomai. ⁵ Hâhiwin yingñetâ sât gum manñetâ emetsenñe mome pesuk sâmu yanâmâ sânduk sâwuap.” Yawu sâm hâñgânyongop. ⁶ Hâñgânyongomu ge lohimbi yingñetâ hâhiwin nâñgâwi ya biatyñgiâkgât mâtâp hâum pâpgum manbi. Hâhiwin ya yawuâk nâñgâm manñetâ emetsenñe mome pesuk sâmu yanâk hâkyeñe sânduk sâop.

⁷ Otmu dimuñ yañeâmâ yingine sâm beâsiñe beren beren otmâ kinmap dop yawuâk otmâ kinñetâ yekban. Yâhâ kunyeñeâmâ ñerenden goliñak tuhumai yawuya mem lok papatoñe ñerenden horarañgimai dop yawuyañe horarañgim

kinjetâ yekban. Kun kundenyeŋe yamâ lok nengât kun kunden yawuya. ⁸ Yâhâ somotyene yamâ kâkâlep yaŋe silik solok sâŋ giop. Yâhâ sâtyene yamâ puaiâ sâtŋaŋe kâkitik sâŋap, dop yawuya. ⁹ Yâhâ dihinyeŋahât katipŋe yamâ hâmbâ kârikŋe yawuya. Yâhâ peŋgamyene mun pato pilâop yamâ gâmut huwuwuŋ sâŋ gam arimu nâŋgâmain yawuya bia. Ya wangim dop âlâ olop. ¹⁰ Yâhâ sopyeneâmâ boson boson sopŋe yawuya. Otmu yaŋeâmâ lohimbi kârâyekmu hâhiwin pato nâŋgâwi. Hâhiwin pato nâŋgâwi yakât kakŋan emetsenŋe mome pesuk sâop. ¹¹ Otmu amboyeŋe yamâ aŋelo âlâ hem nâpum pato tumuŋe ki ehekŋe yakât amboŋe. Aŋelo yakât kutŋe yamâ Isirae yeŋgât denân Awaron, yâhâ Girik denân Apolion sâmai. Yakât topŋeâmâ yuwu tap. “Kiom Amboŋe.”

¹² Otmu aŋelo momerâŋe lâmunyeŋe kunbi yapâ umatŋe teteop yamâ bialop. Otmu umatŋe yâhâpŋe otmu kalimbuŋe tetewe sâŋ olop.

Aŋelo nombolân konokŋaŋe lâmunŋe kunop.

¹³ Aŋelo âlâ nombolân konok yaŋe lâmun ya kunop. Kunmuâmâ alata amutgen kinbi yaŋe Anitâ yuwu sâŋ ekuwi. ¹⁴ “Emelâk aŋelo imbât yaŋe to pato âlâ, kutŋe Euparata sâŋ, yan lohimbi bâleŋe yaŋe matŋe menomai yakât mambotmâ tatŋet sâŋ dâmân kâlehen katyekŋetâ tatbi. Katyekŋetâ tatŋetâ emelâk yongone sâŋ yakât hewewen otmâ mitiwahom tatbi. Yâhâmâ matŋe yinginetgât aŋelo lâmun kunmâ kinsap yu hâŋgângurâ holanyekmu arinetgât nanŋain.” Yawu sâwi.

¹⁵ Yawu sâŋetâ yanâk ari holanyekmâ lohimbi kâsipyongoŋetâ komot kalimbu otbi ya yeŋgât hohetyeŋambâ gâtŋaŋe komot konok mem gulip tuhuyekŋetgât sâŋ hâŋgânyongop. ¹⁶ Hâŋgânyongomu emelâk arine sâŋ bunewâk heŋgemahom tatbihât yapâ yahatmâ ariwi. Otmu yâk yeŋgât kapam lok beâsi kakŋan tatbi ya sâlipyongonongât dop bia. Yamâ komot pato, 200 milion yawu.

¹⁷ Otmu kapam lok beâsi kakŋan ariwiŋe kapamgât hâk katipŋe topŋe topŋe mem haŋgalakbi. Nombotŋe kisi kisi, nombotŋe kuriŋ, kâlâp koketŋe kuhuluŋ kuhuluŋ yakât dop me hep yawuya, yâhâ nombotŋe gimban yawuya. Yâhâ beâsi yeŋgât towatyene yamâ yuwu. Kuyene yamâ pusi pato, kutŋe Laion sâŋ, yâkât kunŋe yawuya. Wâtyene pato tatyŋgiop yakât lauyeŋambâmâ kâlâp pato sem kilik kilik sâŋ punduŋ sâŋ kinmap yawuya ekban. Yaŋe ari lohimbi kâsipyongoŋetâ komot kalimbu otbi ya yeŋgât hohetyeŋambâ gâtŋe komot konok sem gulip tuhuyekŋetgât sâwi. ¹⁸⁻¹⁹ Yamâ betyenehen otmu dâtâpyenehen yamâ sâtŋeâk hârok. Yâhâ hapeyenehât sâtŋe yamâ mumakgât sâtŋe dop yawuya bia. Ya

wangiap. Yaņe lohimbi kerek hilipyongomu hâhiwin dondâ nâņgâm muwi.

²⁰ Otmu lohimbi komot kalimbu tatbi. Yapâ gâtņe komot konok emelâk gulip otbi. Yâhâ komot yâhâp tatbi yaņeâmâ orotmemeņe bâleņe ya ki bet pilâwi. Yamâ kunyeņe kârikņe otmâ torokatmâ weke bâleņe yengât nâņgâņetâ bonņe otmu mepaeyekbi. Yâhâ Porom Lâpio yawuya yengât umutyeņe ya hâwiwi, me kâtņak gâiwi, me goliņak me siliwanak um kutakum yaņak mepaewi. Yawu otmâ wahap tâņât, hâliņe bia, yakât nâņgâņetâ yahalop. ²¹ Otmu kombo meyiņgine sâmdondâ yongonjetâ muwi. Me sait bâleņe, me karasuņa, me kâwâ konda me âlâlâ ya otbi. Yawu otmâ manmâ Anitâhâlen biwi nâņgân nâņgânyeņe ki kepeiwi. Orotmeme bâleņe ya torokatmâ otmâ manbi.

10

Aņelo âlâņe pepa mem Yoane waņmu niop.

¹ Otmu ya pesuk sâmu aņelo âlâ ekban. Yamâ wâtņe pato nandorņe tatbaņgiop yaņe himbimâmbâ elem kulewoņboņ biwiņambâ gemu ekban. Aņelo yakât kun kundenņe yamâ sikopņe siliņ siliņ sâmd hâumap yakât dop otmâ laņinņe pilâmu yâkât kun kundenņan yamâ hambe mohat yaņak pato otmu ekban. Kâi pawutņe yamâ kâlâp semu koketņe laņ laņ sâmd imap dop yawuya. ² Yâhâ bâtņan pepa mem talop yaņe perereņ sâop. Otmu kâiņe perereņ sâmd bonângenņe saruân tâlim kanehenņe hânân tâliop. ³ Yawu otmâ yan halahuop. Halahumu elem pato ya hâreakmu himbim guņguruņ sâmu nâņgâwan. ⁴ Topņe ya nâņgâm kulemguwe sâmd ot tatmune benņe, Yesuņe himbimâmbâ den âlâ yuwu sâop. “Yoane, elem kulewoņboņ munņe pilap yakât topņe ki kulemgu. Yamâ inâk ândâwâk nâņgâm biwihanâk katbuat.” Yawu sâop.

⁵ Otmâ aņelo yaņe bâtņe bongen siwiraom panmâ himbimân ekmâ yuwu sâop. ⁶ “Anitâ manman amboņe. Gâ embâņân tatmâ gaon. Otmu tatmâ gat, mâne tatmâ yâhâwion. Wâtge kârikņe pato tatgihiap. Yawu tatgihiapgât otmâ himbimân, hânân, toen, saruân, me senņe âlâlâ wosapâ wosapâ tatmâ arai ya gâņe sârâ tetewi. ⁷ Wâtge pato yawu tatgihiap yakât otmâ sârâ sâp pato yu emelâk tâlâhuap. Yakât otmâmâ sâp yiwereņe yu alata amutgen kinsai ya yengât nâņgâmâmâ kasalipyeņe matņe bâleņe yiņgirâ meņet. Otmu emelâk gâņe poropetelipge den ekyongorâ sâmd tetem gawi yakât bulâņe yiwereņe teteâkgât yakât aņelo nombolân yâhâpņe lâmunņe ya kunâk.” Yawu sâop.

⁸ Yawu sâmu yanâk Yesuņe himbimâmbâ yuwu sâmd eknohop. “Aņelo kâiņe nombotņe hânân tâlim nombotņe saruân

tâlim pepa mem pererej tuhum kinsap ya ari bâtnjan me.” Yawu sâop. ⁹ Yawu sâmu arimune anjelo yaŋe yuwu sâm eknohop. “Pepa yu gihimune mem ne. Nendâmâ lauhan membuap. Yâhâ nem kut pilârâ tepgan gewuawâmâ tepge irik irik sâmu hâhiwin nânġâuwat.” Yawu sâm eknohop.

¹⁰ Yawu sâm mem nihimu newan. Mem nemune kâkânan bâok sâop. Yâhâ tepnan giop yanâmâ hâhiwin nihiop. ¹¹ Hâhiwin nihim yanâmâ yuwu sâm eknohop. “Gâ ihilâk lohimbî hânġan kulemġan kapi wosapâ me wosapâ manmâ arai ya yenġâlen ari yu me ya teteyiŋgiuwapġat topġe sâm tetem ekyongowuat.” Yawu sâm eknohop.

11

Anitâhât hoŋ bawa lok yâhâp yâk yetġât topyetġe

¹ Otmu kapam dop tuhu tuhu ya mem nihim yuwu sâm eknohop. “Gâ yahatmâ ari. Anitâhât opon kâmbukġahât ginġe hotom umai yakât tuŋġe nombot yakât dop tuhum ek. Otmu lohimbî nombotġaŋe Anitâ hoŋ bawanġim mepaem kinsai ya amonġe kinsai ya sâlipyongom dopyeŋe nânġâ. ² Yâhâ Anitâhât topġe ki nânġâmai yamâ yaehen tai yâhâmâ kasalipyenġe taka emet kapiyeŋe Anitâhât kawenġe tap ya limbâronġum hâhiwin yinġinetâ sâtġum mannomai. Sâtġum manġetâ emetsenġe 42 pesuk sâwuap. Yakât otmâ yâhâmâ ki sâlipyongowuat. Pilâyekdâ in tatnomai. ³ Yawu otmâ hâhiwin nânġâm sâtġum manġetâ yan nâŋe hoŋ bawayâhâtne yâhâp katyelekmune lohimbî yaŋe munomaihât kou kendâmahom kunyetġan kepeim Anitâhât topġe sâm ekyongom manmutâ emetsenġe 42 pesuk sâwuap.” Yawu sâop.

⁴ Yâhâ Anitâhât hoŋ bawa lok yâhâp yâk yetġât topyetġeâmâ yuwu. Yâhâmâ nak âlâ, kutġe oliwa sâm, yawuya. Me balam yâhâp sem kilik kilik sâm kinmap yawuya. Yâkġeâmâ Anitâ hoŋ bawanġim yâkât topġe sâm tetem ekyongom mandomawotġat sâm yitgiop.

⁵ Yâhâ tetemu ekban yakât torokatmâ yuwu sâwe. Lohimbî nombotġaŋe orotmeme bâlenġe otmâ mansaiŋe yotgone sâm gotyetġan arinġetâ yâk yetġât lauyetġambâ kâlâp punduŋ sâm seyekbuap. Yakât sâm kalop. ⁶ Lok yâhâp yaŋeâmâ Anitâhât wâtġan kinmâ gelâk âlâ ki giâk sâmutâ ki gewuap. Sâp yan Anitâhât den ekyongoromawot. Yâhâ to senġaŋe hep olâk sâmutâ hep otbuap. Me kundat umatġe topġe topġe teteyiŋgiâkġat nânġâromawot ya gurâ âlepġe teteyiŋgiuwawâk. Yakât wâtġetġe pato tatyitgiap.

⁷ Otmu Anitâhât den ya sâm tinġ pilâromawot yan hem nâpum bâlenġahât ambonġe yaŋe yapâ yahatbuap. ⁸ Yahatmâ kapi âlâ kutġe âiŋe Sotom sâm, otmu kutġe âlâmâ Aihita, yan

Kutdâyetje howanân kuñetâ muop kapi yan ari kasa otyit-gim yotgomu mundomawot. ⁹ Yawu otyitgimu yan mitihât kasa hânñan kulemñan kapi wosapâ me wosapâ gâtñaje yâk yetgât den pat ya nângâm taka yelemâ mem hanyotgo-maihât galemyetje kinñetâ ki mem hanyotgonomai. ¹⁰ Yawu otñetâmâ nombotñaje yuwu sânomai, “Bâe, hoñ bawa yâhâp yuñe taka hâhiwin kakñan katnenekmutâ sât gum manmâ gain ya muawot.” Yawu sâm bukulipyene orop yeñeâk herone nanğangim senñe âlâlâ ançi guñgi otmâ yâhânomai. Otmu yâk yetgât sâm torokatyitgim oñ giriñ otnomai. ¹¹ Yawu otñetâ hilâm kalimbu otmu âlâhât nombolâk ya pesuk sâmu imbâtñan hilâm kârikñan yanâmâ Anitâhât Wât gât mâmâñahât Heakñe ge mâmâñe otyitgimu yahatdomawot. Yahatmâ kin-mutâ yan lohimbi nombotñaje gotyettambâ gam arinomai yañe yelemâ umutyene arimu kinğityeñahât dondâ otnomai. ¹² Yawu otmutâ yanâk himbimâmbâ Yesuñe den âlâ yuwu ekyotgowuap. “Yet yuân gayet.” Yawu sâm ekyotgomu elem kulewoñboñ biwiñambâ yâhâmutâ kasalipyettñaje yelekñetâ sâtñe otbuap.

¹³ Yâhâromawot yanâk mososoñ pato membuap. Memu emetyene mem gâsuk tuhumu amon âlâek yañe putuk sâwuap. Otmu lohimbi matñe 7000 yongomu munomai. Muñetâ yanâmâ lohimbi nombotñe ki hiliwahonomaiñe Anitâhât kulem ya ekñetâ sâtñe otmu yâkât nângâñetâ yahatbuap. ¹⁴ Umatñe yâhâp teteap yamâ pesuk yap. Yakât kakñan kalim-buñe yu tetewe sâm oap.

Anjelo nombolân yâhâpñaje bâiñe lâmunñe kunop.

¹⁵ Anjelo bāt nombolân yâhâpñe, bukuyene bâiñe yañe lâmun kunop. Kunmuâmâ anjelo kinğitñe orowâkñe den kârikñan yuwu sâñetâ gemu nângâwan. “Kutdânenñe Anitâñe nanñe hânğângumu ge lohimbi yeñgât lok kutdâ manmâ tihityene otmâ manbisâp yakât sâp emelâk tâlâhuap.” Yawu sâm mepaewi.

¹⁶ Otmu lok kunñe papato 24 ya Anitâ hawamgum tatmaiñe yuwu sâm Anitâ kiki mewañgiwi.

¹⁷ “O, Anitâ, Wât gât Amboñe. Embâñân hân himbim ki kândikyotgonâmbâek tatmâ gaon. Otmâ tatmâ gamat.

Sâp yiwerene yu topñe katmâ lohimbi hânñan kulemñan manmâ arai yamâ gâñe galemyene pato otmâ yâhâwuat. Yakât nângâmunñe hân himbim pâroñ oap.

¹⁸ Yâhâ lohimbi nombotñaje gâhât topge ekmâ nângâhihinjetâ gemu betgihim komolipge mem âlâlâ tuhuyekmai. Yawu otmâ orotmeme bâleñe otmâ manmâ gai yakât matñe yinğiwe sâm oat. Matñe yinğiwe sâm otdâ kuk pato otmâ ahone sâm oai. Otmu gâñe lohimbi kerek

yengât biwiyenê ekmâ nânġâm matŋe yinġiwuatġât sâp ya tâlâhuap. Yakât otmâ ġâ mepaeheksain.

Otmu sâp yiwerenê yuâmâ poropete nombotŋaŋe ġâhât tem lâum manmâ ġawi, me lohimbî nombotŋaŋe ġâhâlen biwi nânġân nânġanyenê kepeim manmâ ġawi, yâkŋe hâmenê âlepŋe menomaihât sâp yu tâlâhuap. Yakât sâm ġâ mepaeheksain.”

¹⁹ Yawu sâm kiki mewanġinêtâ Anitâhât opon kâmbukŋe himbimân tap yakât ġahatŋe ya hindakmâ aŋ sâm kinop. Hindakmâ aŋ sâm kinmu yakât kâlehen ġirem den sâm kulemgum kalop yakât katipŋe ya tetekŋan otmu ekban. Yawu otmâ belek sâm himbim ġunġuruŋ sâm ġelâk kândâk papato ġiop. Yawu otmâ yan mososon pato memû hân hârohâk sân sân sâop. Yawu tetemu ekban.

12

Imbi âlânê naom memû puaiŋe nem kerenġetbe sâm olop.

¹ Kulem âlâ himbimân yuwu tetemu ekban. Imbi âlâ hâk katipŋe mânunġakmâ talop yakât kundenġeâmâ sikopŋe siliŋ siliŋ sâm hâumap yawuya. Yâhâmâ omongât emetsenŋe laŋinŋe pilâop yakât ġotŋan kinop. Yâhâ kunŋe mâpuŋanâmâ pitu kâiân yâhâp tatbi. ² Otmu imbi yamâ tepdâek. Yawu ġârâmâ naom ya membe sâm hâliliakmu hâhiwin nânġâm isem talop.

³ Yawu olop yakât kulem âlâ himbimân yuwu tetemu ekban. Puaia kuriŋ bâleŋe yawuya. Kunŋeâmâ bât nombotgen yâhâp. Yâhâ kunŋe ya ârândânġâk lok papatoŋe ŋerendenġ horarŋġimai yawuyaŋe hârâtâhâk horarŋġim talop. Yâhâ ŋilipŋeâmâ bât nombot nombot hârok. ⁴ Yâhâ yaŋe himbimân pitu kâsipyongomu komot kalimbu otbi. Komot konok yamâ aksihâk hapeŋaŋe ġâwâreyekmu pek sâm hânân ġewi. Yâhâ komot yâhâp yamâ pilâyekmu yanâk tatbi. Otmu imbi yaŋe naom ya memû puaiŋe nembe sâm imbi yakât ġotŋan ba kinop. ⁵ Yâhâ imbi yaŋe naom miop yaŋeâmâ hâmbâi lohimbî hârok yengât lok kutdâ manmâ tihityenê otbuapġât Anitânê emelâk sâm kalop. Otmu puaiŋe nembe sâm otmu sâp yan Anitânê sâmu naom ya himbimân yâhâmâmâ orowâk talowot. ⁶ Yawu otmu imbi yaŋeâmâ kiŋġitŋahât otmâ sururuk sâm ari lok ki manmaiâŋgen Anitânê yâkât kawe mem henġenġuwangim kalop yan ariop. Yan arimu Anitânê tihitŋe otmâ yâhâmu emetsenŋe 42 ya pesuk sâop.

⁷ Yâhâ imbi yaŋe lok ki manmaiâŋgen ariop sâp yanâmâ himbimân kapam pato teteop. Kapam pato tetemu yan aŋelo patoyenê, kutŋe Mikae sâm, yâkŋe aŋelolipŋe meyekmu puai yakât komolipŋe ya yongom mem ġe katyekbi. ⁸ Mem ġe

katyekmâ himbimâmbâ watyekñetâ hânân yuân gewi. ⁹Yawu gârâmâ puaia kunsain yâkât kutñe yamâ Haknenñan Sâmap, otmu kutñe âlâmâ Satan, yañe lohimbi kerehâk kâityongom mem lohotñe tuhunenekmap.

¹⁰⁻¹¹Otmu alata amutgen kinbi yañe yuwu sâñetâ nâñgâwan. “Satanñe Anitâhât senñan kinmâ haonmâ ârândânñen Anitâhât komolipñe den âiân katnenekmâ mem bâlenenekbe sâmap. Yawu gârâmâ Anitâñe nanñe sâreerenenekhâkgât hâñgângumu gem nengât sâmap muop ya mumuñambâ mem yahalop. Yawu gârâmâ sâp yiwerenñe yuâmâ yâkñe sâmu yâkât anelolipñane Satangât komolipñe watyekñetâ giai. Otmu Lama Nanñe yâkâlen torokatmunñe mâmâñe otningimu Satan otmu yâkât hoñ bawa me mitihât kasa takañetâ lohotñe ki otmâ manbin. Yawu otmâ kârihem kinmâ Lama Nanñe yâkât tem lâuwanñim mepaewin. Mepaemunñe yakât matñe kasalipñane taka nongonñetâ muwin. Yawu gârâmâ Anitâ Kutdânenñe wâtñe pato tatbanñimapñe nen mem heñgeñgunenekbuapñat mâtâp teteap. ¹²Otmu Lama Nanñe ya mumuñambâ mem yahalop yan Satan mem ge kalop. Yâhâ yakât dopñeâk nenñe Satangât hoñ bawa ya mem ge katyekbin. Topñe yawuhât otmâ himbimân gâtñe yeñe heronñe otbanñim mepaem mannomai. Yawu gârâmâ hâmbâi Anitâñe Satan mem ge katbuap yakât Satanñe nâñgâm kuk pato otmâ yakât matñe sâmap hânân ge lohimbi mem ge katyekbe sâmap olop. Yawu gârâmâ yakât nâñgâm tepnenñe dondâ bâleap.” Yawu sâñetâ nâñgâwan.

¹³Yakât otmâ puaiane yuwu nâñgâop. “Bâe, hânân gian yukât matñeâmâ imbi yakât naom ya muâkgât nanñan” yawu sâop. ¹⁴Yawu sâop yakât otmâ Anitâñe sâmu tiwa penñamñe yañe imbi ya âlihithanñiwi. Âlihithanñiñetâ yahatmâ pâp pâp sâmap lok ki manmaiângen Anitâñe kawe heñgeñguwanñiop yan ariop. ¹⁵Arimu puaia kuriñ bâleñe yañe imbi ya hilipguwe sâmap launñe anñmu yapâ uwurup pato gam kionop. ¹⁶To yañe gam kionmâ imbi ya nem kereñgetbe sâmap olop. Yawu olop yamâ imbi yañe torokatmâ manmâ yâhâmu emetsenñe 42 pesuk sâekgât Anitâñe sâmu punñe âlânñe bâok sâmap to ya lâum kurihiop. Lâum kurihimu imbi ya hâmenñe kinop. ¹⁷Hâmenñe kinmuâmâ puaiane ekmâ kuk bâleñe olop. Kuk bâleñe otmâ imbi yakât komolipñane Yesuhât den pat âlepñe ya nâñgâm mem biwiyenñan katmâ Anitâhât tem lâum manbi. Komot yengât puaia yañe kuk bâleñe otyingim itit kiom tuhuyekbe sâmap ariop. ¹⁸Ari saru sâtñan kinop.

13

Sonjo sâtñe kârikñe yamâ kunñe nombolân yâhâp.

¹ Saru sâtņan kinmâ halahumu sonġo âlâ, sâtņe kârikņe, yaņe saruâmbâ gamu ekban. Sonġo sâtņe kârikņe yamâ ņilipņe bāt nombot nombot hârok. Yamâ lok kutdâ yengât irimut horarangimai ya ņilipņan konok konok horarakmâ talop. Kunņe yamâ nombolân yâhâp yanâmâ Anitâ watmâ yâkât kawenjan kinbe sâam yan ikņe kutņe konok konok kulemguaġmu talop. ² Yâhâ orotmemeņe yamâ yinsiwet kârikņe yawuya. Yâhâ kâiņe bātņe yamâ tiwa yawuya. Sâtņeâmâ puaiia sâtņe yawuya. Yâhâ puaiia ya emelâk ekban yakât wâtņan kinmâ tem lâuwanġiop. ³ Yâhâ sonġo yamâ emelâk kasaņe kunņe nombolân yâhâp yakât hohetyenjan gâtņe konok kuop. Kumu hepņe pato ga kionmu wip sâam benņe yaņak sâwâewanġiop. Sâwâewanġimu lohimbi hânņan kulemņan manbiņe ya ekņetâ sâtņe olopġât yâkâlen torokatmâ yâkât nânġâņetâ yahalop. ⁴ Nânġâņetâ yahatmu yuwu sâwi. “Bâe, sonġo kârikņe bâleņe âlâlâ kerek wangiyeksap. Yawu gârâmâ lok girawu yaņe mem ge katbuap?” Yawu sâam sonġo yakât nânġâņetâ yahalop. Yawu gârâmâ sonġo ya konok ki mepaewi. Sonġo yakât amboņe puaiia yaņe mâmâņe otbanġiop yakât otmâ yâk yâhâp yâhâp nânġâyitġiņetâ yahatmu mepaeyelekbi.

⁵ Anitâņe ya ki ekmâ sâyitġiopġât sonġo yaņe Anitâhât nânġâmu gemu mem ge katbe sâam yuwu sâop. “Anitâ ya emelâk wâtņe biatmu mem ge katsan.” Yawu sâam ikņahât nânġâmu yahalop. Yawu otmâ kârikņe otmâ manmu emet-senņe 42 ya pesuk sâop. ⁶ Yâhâ sonġo sâtņe yaņe Anitâ mem ge katbe sâam yakât sâam bâlewanġiop. Dop yawuâk himbimân manbi ya yengât sâam bâleyiņġim manop. ⁷ Yawu otmâ Anitâhât lohimbi ya kuk otyiņġim kerehâk mem lo-hotņe tuhuyekmâ mem ge katyehop. Mem ge katyekmâ lohimbi hânņan kulemņan manbi ya yengât kunņe manop. ⁸ Yakât otmâ lohimbi nombotņe Anitâhât pat ki otbi yamâ sonġo yakât nânġâņetâ yahalop. Yâhâ lohimbi nombotņe Anitâhâlen torokatmâ manbi yaņeâmâ sonġo ya ki mepaewi ya yengât topyeņe yuwu. Emelâk embânân Anitâņe hân himbim ki kândikyotġop sâp yanâk lohimbi yaņe biwiyeņe Lama Nanņe kuņetâ muop yâkâlenâk katmâ mannomai yâk yengât Anitâņe nânġâop. Yâk yengât nânġâm kutyeņe pepaen kulemgum Lama Nanņe waņmu mem manman kârikņe yakât pat kuyiņġiop. Yawu. ⁹ Otmu yeņe den kulemguan yu sâlikum toņe nânġâņetâ keterahâk.

¹⁰ Lohimbi nombotņeâmâ hâhiwin kakņan mannomai. Ya teteyiņġiwe sâam otbuap yan ki misiņġuraknomai. Yawu ot-nomaiân kasalipyenāņe mem pâi emetņan katyeknomai yan sâtġum mannomai. Yâhâ nombotņeâmâ kapamņe mem yon-gonomai. Ya teteyiņġiwe sâam otbuap yan âlâengen ki arino-

mai. Ya ihilâk yongonomai. Umatnje ya teteyiŋgiuwawân yakât nâŋgâm Yesuhâlen biwiyenaje kepeim manmâ yâhânomai. Yawu otmâ manjetâ Anitâŋe meyekbuap. Otmu umatnje topnje topnje teteyiŋgiuwap yan yakât nâŋgâm ki gorâyinŋgiuwap.

Soŋgo sâtŋe kârikŋe âlâŋe lohimbi menduhuyekmâ ikŋe kulem bâtyeŋan otmu meteyeŋan kalop.

¹¹ Otmu kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Soŋgo sâtŋe kârikŋe âlâ ekban yaje hân tumuŋambâ pindilakmâ yahalop. Nilipŋeâmâ lama lokŋahât ŋilipŋe ekmain yawuya. Yâhâ denŋe engatŋe yamâ bau hulin yerâmunŋe hâok hâok sâmap yawu. ¹² Otmu yamâ emelâk angoânâk soŋgo sâtŋe kârikŋe ekban yaje emelâk mâmâŋe otbaŋgiop. Mâmâŋe otbaŋgiop yâkât lohimbi yaje nâŋgâŋetâ yahatmu yâkâlen torokatmâ manjetgât sâm ekyongop. ¹³ Otmu Anitâŋe mâtâp maŋgum ki mem ge kalop yakât otmâ haonmâ ârândânŋ kulem topnje topnje meminiop. Yawu otmâ lohimbi senyeŋan kinmâ sâmu kâlâp pato âlâ himbimâmbâ ge hânân punduŋ sâmu ekbi. ¹⁴ Yawu otmâ yakât lohimbi dondâ yuwu sâm kâityongop. “Yen soŋgo kunŋe sâwâeop yakât umutŋe hâwiŋetâ kundenŋe teteâk.” Yawu sâm yinŋgiop. ¹⁵⁻¹⁷ Yawu sâm yinŋgimu Anitâŋe mâtâp ki maŋguyinŋgiop yakât otmâ yâkât tem lâum umutŋe ya hâwiŋetâmâ mâmâŋe otbaŋgimu yahalop. Yahatmâ ikŋe mepaem manjetgât den sâm yinŋgiop. Den sâm yinŋgim lohimbi topnje topnje, geheŋe me yahat yahatŋe, kutyeŋe orop me kutyeŋe bia, iri sikum tatyinŋgiop me umburuk manbi, ya kerehâk menduhuyekmâ ikŋahât kulem towatŋe bâtyeŋan otmu meteyeŋan kalop. Yawu katyinŋgimu yapâ gâtŋaje yâkŋak sot me senŋe âlâlâ ya ari puluhunomaihât dop ya teteyinŋgiop. Yawu otyinŋgimu yâkât nâŋgâŋetâ yahatmu mepaem manbi. Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋaje yâkât ki nâŋgâŋetâ yahalop yakât otmâmâ matŋe yinŋgimu mem muwi. Yawu. ¹⁸ Otmu yeŋe den kulemguan yu sâlikum nâŋgâŋetâ keterahâk. Yâhâ soŋgo sâtŋe kârikŋe ya tetewuap yamâ dopŋeâmâ 666, dop yajeâmâ lok âlâhât kut ya miop. Yawu.

14

Lohimbi kinŋitŋe orowâkŋe Lama Nanŋe otmu Âwâŋe yetgât nâŋgâŋetâ yahalop.

¹ Otmu ya pesuk sâmu kulem âlâmâ yuwu tetemu ekban. Pumŋe pato âlâ, kutŋe Sion sâm, yamâ Yerusalem kapi yan tap yakât dop yamâ himbimân tap. Lama Nanŋe yaje yan kinmu ekban. Otmu yanâmâ lohimbi dopyeŋe 144,000 Anitâŋe meyekmâ himbingât pat kuyinŋgiop yâkŋeâmâ yâkât senŋan kinbi. Kinmâ amboyâhâtyeŋe, Lama Nanŋe otmu Âwâŋe,

yâk yetgât kutyetne yamâ yeje meteyenjan kulemguaqmâ kinbi. ² Otmu sâp yanâk munje yuwu tetemu nângâwan. Tâlâm pato âlâ yerâmu munje pilâmap yakât dop, me himbim guņguruņ sâmu nângâmain dop yawuya, me âlâmâ, lok dondâne menduhuakmâ wanjam kunjetâ nângâmain yawuya, yaņe haņâmbâ gemu nângâwan. ³⁻⁵ Otmu lohimbî 144,000 yaņe sonjo papato imbât otmu lok kunje 24 yaņe Anitâhât dâtâpjan kinbi yâk hawamyongom kinmâ Anitâ mepaem kiki mewanġiwi. Kiki mewanġinetâ nângâwan. Otmu lohimbî yu yan yuņeâmâ hânân yuân ihilâk mahilâk ki manbi. Yâkne uwawaņe bia manbi. Otmu den perâkne me den guruk ki sâm manminiwi. Lohimbî yawuyaņe Lama Nanġahâlen biwiyenjaņe kepeim manmâ yâkât tem lâum manminiwiņe Anitâ yet Lama Nanġe yetgât pat manbi. Yawu otmâ yâk hawamyongom kinmâ Anitâ mepaem kiki mewanġinetâ yekban. Kiki yakât topneâmâ lok ihilâk mahilâk manbi yaņe ki nângâwi. Lohimbî Yesuhâlen torokatmâ manbi yâkņak kiki yakât topne nângâm mewanġiwi.

Anitâne anelolipne kalimbu hângânyongomu denje sâm tetewi.

⁶ Kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Anitâne anelo âlâ hângângumu haņâmbâ pâp pâp sâm ari lohimbî hânjan kulemjan mansai yâk yeņġâlen ari yuwu sâm ekyongop. ⁷ “Yeņe biwiyenje Yesuhâlen katmâ yâkât tem lâum manmâ embânân anġoânâk Anitâne pat kuyiņġiop ya meņet. Anitâne lohimbî topyeņe ekmâ den sâm hâreyiņġiwe sâm oapġât sâp pesuk sâwomap. Yakât otmâmâ yenâmâ yâkât tem lâuwawġim yâk konok mepaenġet. Ambonenne Anitâne hân himbim kândikyotgop. Otmu âliwahap topne hânân kalop. Yakât yâk konok mepaem mannomai.” Yawu sâm ekyongop.

⁸ Otmu yakât kakņan anelo âlâ tetemu ekban. Yâkne yuwu sâop. “Kapi âlâ, kutne Bawilon sâm, yakât ambolipjaņe lohimbî nombotne hânjan kulemjan manmâ ariwi ya yeņġâlen ariwi. Ari yeņahâk orotmemeyenje kiņġoņ otbi ya yawuâk otġetġât sâm kendâyiņġinetâ nângâyiņġiwi. Yakât matneâmâ Anitâne itit kiom tuhuyekmu kâwurumne kinâk.” Yawu sâop.

⁹⁻¹¹ Otmu yakât kakņan anelo âlâ kalimbuņe tetem yan den kârikne halahum yuwu sâop. “Lohimbî nombotjaņe sonjo sâtnje metne ikne otmu yâkât umutne nahân hâwiņetâ golâ otmâ yahalop yâk yetgât nângâņetâ yahalop. Otmu yâk yetgât kulem yamâ bâtyenjan otmu meteyenjan kulemguaqmâ mansai ya yeņġât Anitâne kuk pato otyiņġim gap. Kuk otyiņġimu yakât otmâ lohimbîne Lama Nanġe muop yâkât anelo koko salek ya yeņġât senyenjan kinġetâ kâlâp patoņe seyekbuap. Seyekmu sâtġum manmâ yâhânomai. In yawu ki pesuk sâyiņġiwuap. Sâp kâlep seyekmâ yâhâwuap.” Yawu sâop.

¹² Yâhâ yenâmâ biwi nângân nângânyenye Yesuhâlen katmâ Anitâhât den lâuwi yamâ ya yawuâk torokatmâ mannomai. Otmu biwiyenye yakât galemnye oranjim mannomai.

¹³ Yesunye Anitâhât gotņan kinopnye yuwu sâam eknohop. “Yoane. Gâ den yuwu sâamune kulengu. Lohimbi biwiyenye nâhâlen kepeim mansai yâk yenġât kasalipyenġe nângânetâ bâlemu yongom mem âlâlâ tuhuyeknetâ munomai. Yamâ sâp âlâen yâknye manman kâriknye memâmâ manman sânduhân manmâ yâhânomai.” Yawu sâop. Yawu sâamu Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heaknye yuwu sâam ekuop. “Bulâņanâk yat. Yâhâmâ Anitâ hoņ bawanġim hâhiwin kakņan manmâ yâhânomai. Yawu ġârâmâ hâmbâi Anitâņe nâņġâmu munomai yanâmâ bulâņe yinġiwuap.” Yawu sâop.

Himbimâmbâ gem lohimbi mem hâwuruyehowot.

¹⁴ Kulem ya pesuk sâamu âlâ yuwu tetemu ekban. Anitâņe Yesu hâņġângumu âwurem gewuap yakât yuwu tetemu ekban. Yesunye kaperam âlâ goliņe tuhu tuhuņe ya karakmâ, iri goleakmâ, âom kela bânġanâk tatmu elem kulewoņboņ kakņambâ ġiop. ¹⁵ Otmu aņelo âlâņeâmâ Anitâ yâkâlembâ gemu ekban. Otmu yaņeâmâ aņelo âlâ elem kulewoņboņ yakât kakņan talop ya yuwu sâam ekuop. “Bâiņ, bonņe memehât sâp yu tâlâhuap. Yakât otmâ âom kela yaņe nak kehetnye mem hâwurum mânunġâ pik sâek.” Yawu sâam ekuop. ¹⁶ Ekumu âom kela yaņe mem mânunġmu pik sâop.

¹⁷ Yawu sâamu yanâk aņelo âlâ Anitâhât opon kâmbukņambâ pilâm ġiop. Yâknye tewetnye sâtņe welâk welâk ya mem ġiop. ¹⁸ Mem gemu yakât kakņanâmâ aņelo âlâ alataen kâlâp um katminiop ya pilâm ġiop. Yaņeâmâ den kâriknye sâam aņelo tewet mem manop ya yuwu sâam ekuop. “Hânân wain kehetnye emelâk purup pato kinsap. Yawu ġârâmâ ġâņe tewet miakmâ ge hârem bonņe me. Ya mem mendârerâ toņe ġiâk.” Yawu sâop. ¹⁹⁻²⁰ Yawu sâamu tewet miakmâ ge bonņe ya hârem mem mendâremu toņe yaņe gem hep olop. Hep otmâ waņġa âlâ kapi yakât betņan kinop yan ge kinop. Yan ge kinmâ lak sâam moseleakmâ hânân ge pik sâam denġân pato olop. Yâhâ denġân yakât kâlepņeâmâ 300 kilomita yawuya olop. Otmu yakât tumunġeâmâ lok kinmu nekamņan otbuapġât dop olop. Yakât dopņeâk lohimbine kunyenye kâriknye otmu orotmeme bâleņe otmâ manmâ ġai yakât matņe menġetġât Anitâņe pilâyekmu genomai.

15

Aņelolipņe nombolân yâhâp yaņeâmâ bumbum âlâlâ ikņiâk ikņiâk mewî.

¹ Otmu yakât kakņan kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Anitâhât opon kâmbukņe himbimân tap yakât kâlehen aņelo nombolân yâhâp yaņe kinņetâ yekmune sâtņe olop. Yawu otmâ aņelo yaņeâmâ bumbum nombolân yâhâp ikņiâk ikņiâk mewi. Yâhâ bumbum yamâ Anitâņe matņe bâiņe yingimu meņetâ bialâkgât. ² Ya mem kinņetâ yan saruwân yawuya pato ekban yamâ omoņânâk hewam sikopņe kumu siliņ siliņ sâmu topņe kuririņ sâmap yawuya olop. Yâhâ saru ginņan Anitâhât lohimbî yaņe iliwetmâ songo sâtņe metņe ya, otmu yakât umutņe nahân hâwiņetâ yahatmâ golâ olop ya, otmu songo sâtņe kârikņe lokgât dop 666 ya miop, ya yengât den kum mem ge katyekbi yaņe saru ginņan kinmâ buņam tâliwi. ³⁻⁴ Yâhâ Moseņe Anitâhât tem lâum manop yâkât heroņe nâņgâm buņam mem tâliwi. Yâhâ âlâmâ Lama Nanņahât nâņgâņetâ yahatmu buņam yuwu sâmu tâliwi.

“O Anitâ, kutdânennę. Gâ wâtge pato dondâ tatgihiap. Âi memat yamâ mendâ âlepņe nandoroņe otmap. Orotmemehe ekmunņe ae seņ seņ, yae yoņgâe otmap. Gâņe lohimbî topņe topņe yengât kunyeņe otmâ tatmâ gaonņak tatmâ gat. Otmu tatmâ yâhâmbisân. Yakât otmâ himbimân taiņe, me nen hânân taiņe gâ konok mepaehekmain. Otmu kut patņe sâmu haņ tuhmunņe ârândâņ merândâņ otmâ imap. Gâ konok uwawapņe bia, âilonņo lonņo tatmat. Yakât otmâ mepaehekmâ yâhânom. Lohimbî hânņan kulemņan manmâ arain nengât tihitnenņe otmat yakât ga mepaehekmâ mannom.” Yawu sâwi.

⁵ Otmu yakât kakņan âlâ yuwu tetemu ekban. Opon kâmbukņe himbimân tap yakât gahatņe ya hindakmâ aņ sâmu kinop. ⁶ Aņ sâmu kinmuâmâ Anitâhât welâmņe ya hawangum sâņgum kâlep hikunęetâ ge hârândâņâk kinop ya tetemu ekban. Yâhâ yan songo papato imbât mumuhât dop bia hâlâņakmâ tatņetâ yekban. Yâhâ gotyeņan aņelo nombolân yâhâp kinbiņe sâņgumyeņe kaok bolâņ bolâņ mânunakbi. Otmu dihinyeņan kâiput goliņe tuhmu âmbâkuņetâ giop. ⁷ Otmu lohimbî orotmemeyeņe kiņgoņ otmâ manminiwiņe matņe mem hâhiwin kakņan manņetgât songo pato âlâņe aņelo nombolân yâhâp ya kondo konok konok mem yingimu mewi. Otmu kondo ya kâlehen bumbum topņe topņe âlâku ikņiâk ikņiâk yaņe pik sâmu iop. Yakât Anitâ manman amboņaņe matņe sâmu yingiwuapgât kondo ya mem kinbi. ⁸ Yawu otmâ kinņetâ yan Anitâ laņiņe amboņe ikņe wâtņe pato tatbaņgimapņe kuk bâleņe olop. Yawu otmu opon kâmbukņahât kâlehen utun bâleņe sahaņop. Utun sahakmâ maņgumu opon kâmbukņahât kâlehen yâhânomaihât dop ki olop. Yawu otmu aņelo nombolân yâhâp yaņe kumâmâ bumbum bâleņe moselenęetâ ge lo-

himbi bâleŋe yeŋgâlen teteop. Otmu yakât kakŋanâmâ kâlehen yâhânomaiahât dop ya teteop.

16

Bumbang moseleŋetâ ge lok bâleŋe yeŋgâlen umatŋe topŋe topŋe teteop.

¹ Anitâŋe aŋelolipŋe nombolân yâhâp ya yuwu sâŋ ekyongop. “Yen gemâmâ matŋe yingiwom yakât bumbang teteyiŋgiâkgât moseleŋetâ giâk.” Yawu sâŋ hâŋgânyongomu gewi. ² Aŋgoân hânân moselemu giop yakât topŋeâmâ yuwu. Lohimbi nombotŋaŋe soŋgo kârikŋe yakât kulem towatŋe meteyenjan tuhuangim nahân umutŋe hâwiŋetâ yahatmâ golâ olop ya mepaewi. Komot yaŋeâmâ bitâp me use kârikŋe ya teteyiŋgiâkgât bumbang ya hânân moselemu giop.

³ Yâhâ aŋelo yâhâpŋaŋeâmâ kondone mem saruân moselemu giop. Moselemu gemu saru yamâ lok hiliwahoneŋetâ hepyeŋaŋe gam gara gara otmâ korokŋe pilâmap dop yawu olop. Yâhâ saruŋe hep gara gara olop yakât kâlehen senŋe âlâlâ tatbi yamâ kerek mum metewi.

⁴ Yâhâ aŋelo kalimbuaŋe kondone mem to senŋan moselemu giop. To senŋan moselemu giop yamâ aksihâk hep otmâ meteop. ⁵⁻⁶ Moselem yan Anitâ yuwu sâŋ ekuop. “O Kutdâne, gâ embânâmbâek tatmâ gamat. Otmu tatmâ yâhâmbisân. Yâhâ lohimbi bâleŋe kunyeŋe kârikŋe otmâ gâhât hâkâŋ otmâ orotmeme bâleŋe otmâ manminiwi ya kerekŋe matŋe mem mum metenjetgât hâŋgânnohorâ ge moselemune giap. Moselemune gemu yan gâŋe den sâon yakât bulâŋe teteap ya nâŋgâmune ârândâŋ oap. Yâhâ poropetelipge nombotŋe yongom mem âlâlâ tuhuyekŋetâ muwi. Muŋetâ yan hepyeŋe hânân giop yakât matŋe gâŋe hep bâleŋe yu yingirâ neŋetâ dopŋan oap. Ya nâŋgâmune ârândâŋ oap.” Yawu sâop. ⁷ Yâhâ alata amutgen kinbiŋe Anitâ yuwu sâŋ ekuŋetâ nâŋgâwan. “Bulâŋanâk Anitâ Kutdânenŋe gâ wâtge kârikŋe tatgihimap. Yakât otmâ den âiân katyekmâ matŋe yingirâ miai ya ekmunŋe dopŋanâk oap.” Yawu sâwi.

⁸ Yâhâ aŋelo imbâtŋaŋe kondone mem sikowân yan moseleop. Moselemu Anitâŋe sâmu sikop yamâ pilâm irik irik sâŋ kâlâpŋe sem laŋ laŋ sâmap yawu otmâ sem meteyehop. ⁹ Otmu kâlâp pato yaŋe punduŋ sâŋ lohimbi ya dondâhâlâk seyehop. Sem bâleyekmu nâŋgâm nâŋgâm iliwetmâ Anitâ bumbang amboŋe yakât awat pilâwanŋiwi. Yawu otmâ yâkâlen biwiyenŋaŋe ki kepeiwi.

¹⁰ Yâhâ aŋelo momeŋe yaŋeâmâ bumbang âlâ moselemu soŋgo sâtŋe metŋe yâkât kawenjan giop. Gemu omoŋ pato kum kepeim imu benŋe lohimbi yâkâlen torokatbiŋe hâhiwin

pato nângâm nimbilamyenê pânjan ihim hâreakbi. ¹¹ Yawu otmâ kunyenê kâriknê otmâ Anitâ himbim ambonjahât awat pilâwanjim orotmemeyenê bâlenê ya witgum otmâ manbi.

¹² Yâhâ anjelo nombolân konoknaje kondone mem to âlâ, kutnê Euparata sâm, yan moselemu giop. Moselemu gemu to yaje aksihâk san kititinj sâop. San kititinj sâmu yan lok kunje nombotnê emetsenê gahanembâ takanomai ya yengât mâtâp meyingiop. ¹³ To ya san sâmu yan puaiya yakât launjambâ weke bâlenê yamâ kesunj pâlâmne yawuya gemu ekban. Âlâmâ naknê mem umutnê hâwiñetâ yahatmâ golâ olop yakât launjambâ kionjmu ekban. Âlâmâ poropete âlâ den perâknê sâm kâityongop yakât launjambâ gemu ekban. ¹⁴ Otmu weke bâlenê dondâ yajeâmâ kulem topnê topnê ya mewi, yajeâmâ lok kutdâ bâlenê yâk yengâlen arim kapamgât kuk teteâkgât mâmânje otyinginetâ Anitâ kum mem ge katne sâm yakât menduhuakbi. Yawu tetemu ekban.

¹⁵ Yâhâ den âlâ Yesunê yuwu sâop ya sâwe. “Nâne hâmbâi pârâk sân sânâk takawom. Otmu nâhât pat mansai yenâmâ hewewen otmâ âlâlâyenê ya mem dunjan tuhuakmâ mambotnihim mannomai. Aman pâlâmne ki inomai. Yenâmâ biwi nângân nângânyenê galemahom nâhât mambotmâ mitiwahom mannomai. Yawu otmâ manñetâ nâ takawom yan ki anjolaknomai. Yawu otmâ heronê otmâ manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

¹⁶ Otmu kapam tetewuap yakât den âlâ torokatmâ sâwe. Weke bâlenê yajeâmâ lok kutdâ dondâ mâmânje otyinginetâ kapi âlâ, kutnê Amaheron sâm, yan menduhuakbi.

¹⁷ Yâhâ anjelo nombolân yâhâpñajeâmâ kondone ya hanân moselemu gemu yanâk Anitânje yuwu sâmu nângâwan. “Bâinj, pesuk yap.” ¹⁸ Yawu sâmu yanâk belek sâmu himbim gunjgurunj sâop. Himbim gunjgurunj sâmu yanâk mososonj pato miop. Mososonj nombotnê memap yakât dop bia, wangim dondâ miop. ¹⁹ Otmu kapi pato, kutnê Bawilon sâm, yan orotmeme bâlenê dondâ otmâ manminiwi. Yakât Anitânje nângâmu bâlemu matnê meñetgât sâmu mososonj pato memu Bawilon kapi ya hionakmâ komot kalimbu otbi. Otmu ya hâlânjâmâ kapi tatbiâ yamâ biatmu kâwurumyenjanak kinop. ²⁰ Otmu saru tânâmñan mâtunja pato tipinê tatbi yamâ aksihâk guhulakmâ meteop. Otmu pumñe gimbânje ya hâlânjâmâ talop ya gurâ bâok sâm gulip otmâ meteop. ²¹ Yawu otmu kât kâriknê kândâk kândâk giop. Yaje gemâmâ lohimbi nombotnê kât yaje kum tâtuk meyhop. Yâhâ nombotnê âlâmâ kunyenê kâriknê otmâ Anitâhât awat pilâm sâm bâlewanjiwi.

17

Imbi kondarâ yâkât topņe

¹ Anjelo nombolân yâhâp yaņe kondoyeņe mem manbi ya yeņgâlen gâtņe âlâņe yuwu sâm eknohop. “Garâ arire. Yu tetemu eksat yukât pâņe konok topņambâek nâņgâhât tiripgohomune ek. Imbi yuâmâ imbi kondarâ. Yâkņe ihilâk mahilâk manmâ to hâlâņmâ kinsap. Yâhâ yiwerene tosanahât matņe Anitâņe waņmu hâhiwin pato nâņgâm yâhâwuapgât dop oap. ² Yawu gârâmâ imbi kondarâ yukât topņeâmâ yuwu sâmune nâņgâ. Lok papato seseņgâlâkņe imbi kondarâ yukâlen torokatmâ yâk orop senņe âlâlâ anņi guņgi otbi. Otmu orotmemeņe bâleņe otminiop ya yawuâk otmâ manbi. Yawu otbi yakât otmâ yaņe biwiyeņe mem hâlim tuhuyekmâ gaop. Topņe yakât otmâ garâ tiripgohomune ek.” Yawu sâop.

³ Yawu sâm dâinekmâ punņe âlâ lok ki manmaiângen yâhâwit. Yan yâhâmutņe Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe biwine mem purik pilâmu kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Imbi kondarâ yaņe soņgo sâtņe metņe yakât kakņan yâhâmu yaņe sokom talop. Soņgo yamâ kuriņ. Otmu yakât ņilipņe yamâ bāt nombot nombot hârok. Yâhâ kunņeâmâ nombolân yâhâp. Yaņe Anitâhât kawerņan kinbe sâm ikņe kutņe konok konok kulemguakmâ talop. ⁴ Otmu imbi yaņeâmâ sâņgum kuriņ hârândâņâk mânunjahop. Mânunjakmâ karan karan hahitņe tuhunjetâ âilonņo nandoroņe olop ya pila-hop. Otmu kâiput golinjak tuhu tuhunņe ya âmbâkuahop. Otmu bâhârâ yamâ golinjak tuhum miop. Bâhârâ memu yanâmâ orotmemeņe kiņgoņ topņe topņe ya ikņe manmannahât bonņe yaņe yan pik ņâtâk ņâtâk sâm iop. ⁵ Yâhâ metenânâmâ ikņe kutņe ya kulemgumu talop. Kut yamâ yuwu. “Bawilon kapi ambolipņe orotmeme kiņgoņ otmâ gawi. Yâhâ imbilipyeņe yamâ imbi kondarâ. Yâk yeņgât mâmâyeņe yamâ nâ.” Ikņe kutņe metenân yawu kulemgumu talop. Yâhâ kut ya lok âlâņe ekmâ nâņgâwuapgât dop bia. ⁶ Imbi yaņeâmâ emelâk lohimbi nombotņe biwiyeņe Anitâhâlen katmâ Yesuhât nâņgâņetâ yahalop yamâ kerek sâmu yongoņetâ muwi. Yongoņetâ muņetâ yan imbi yaņeâmâ yekmu âlepņe otmu biwi hâlim pato olop. Yawu otmu ekmune sâtņe otmu pârâk pilâwan.

⁷ Otmu anjeloņe yuwu sâm eknohop. “Girawuhât nâņgârâ ki orotņe oap? Imbi yuâmâ soņgo sâtņe metņe yaņe sokomap. Yâk yetgât topyeteņe yuwu sâmune nâņgâ. ⁸ Soņgo sâtņe eksat yukât topņeâmâ yuwu. Yâhâmâ emelâk hem nâpumân kionmâ gulip olop. Yapâ gâtņe hâmbâi yâhâpņe yahatmâ gawuap. Gamâmâ lohimbi nombotņe Anitâhâlen ki torokatmâek yaehen manmâ gai. Ya yeņgât kutyeņe yamâ emelâk Anitâņe hân himbim ki kândikyotgowân manman kârikņahât pepaen

Yesuŋe ki kulemgum kalop. Lohimbi yaŋe soŋgo sâtŋe ya ekmâ yuwu sânomai. “Bâe, yuâmâ emelâk manmâ gam gulip olop. Yaŋe yâhâpŋe yiwereŋe teteap.” Yawu sâm nâŋgâŋetâ âilonŋo loŋgo otbuap.

⁹ Otmu aŋeloŋe torokatmâ yuwu sâm eknohop. “Den yan yukât bulâŋe tetewuap yakât topŋe ekmâ nâŋgânomai. Kunŋe nombolân yâhâp yamâ pumŋe nombolân yâhâp yakât dop. Yâhâ imbi yakât dowâmâ kapi pumŋe nombolân yâhâp yakât tânâmŋan talop ya. Yâhâ pumŋe nombolân yâhâp yakât dop yamâ lok kutdâ nombolân yâhâp. ¹⁰ Yâhâ lok kutdâ yamâ momerâ yaŋe muwi. Yawu gârâmâ âlâmâ nombolân konokŋe sâp yiwereŋe yu galemyeŋe otmâ mansap. Yâhâ bâiŋe yamâ hâmbâi tetewuap. Yâhâ tetewuap yanâmâ sâp tâlâwâk galemyeŋe otbe mâne Anitâŋe sâmu mumbuap. ¹¹ Yawu gârâmâ soŋgo sâtŋe yamâ aŋgoânâk manmâ gaop. Yâhâ yiwereŋeâmâ ki mansap. Gâmâlâhâmâ yahatmâ lok kutdâ nombolân yâhâp yâk yengâlen torokatmâ nombolân kalimbuyeŋe otmâ manbuap. Manmâ yâhâm kâlâwân arimu pesuk sâwuap. Topŋe yawu.”

¹² “Otmu ŋilipŋe bât nombot nombot hârok yeksat yamâ lok kutdâ bât nombot nombot yâk yengât dop oap. Yâkŋe yiwereŋe ki mansai, hâmbâi tetenomai. Tetem manŋetâ soŋgo sâtŋe yaŋe mâmâŋe otyiŋgimu orowâk torokatmâ tatmâ yâhânomai. Yâkŋe galemyeŋe otmu sâp tâlâwâk mannomai yakât kakŋan mum biatnomai. ¹³ Yâhâ mannomaiân nâŋgân nâŋgânyeŋe hikuakmâ soŋgo sâtŋe yamâ yâkât wâtŋan kinmâ yâhânomai. ¹⁴ Yâkât wâtŋan kinmâ yan Lama Nanŋe mum ya-halop ya kune sâm yâk orop kasa oraŋim mannomai. Yamâ Lama Nanŋaŋe mumuŋambâ yahatmu âwâŋaŋe sâmu wâtŋe pato nandoroŋe tetewaŋgiop. Yawu otmâ lok topŋe topŋe manmâ gai ya yengât kunyeŋe otmu lok kutdâ ya yengât kunyeŋe pato mansap. Yakât otmâmâ kasalipŋe yongom mem ge katyekbuap. Yâhâ lohimbi yaŋe biwiyeŋe yâkâlen katmâ manŋetâ yakât Anitâŋe ikŋe pat kuyiŋgiop yâhâmâ yâkŋe lok kutdâyeŋe pato oapgât yâkâlen torokatmâ kasalipyeŋe yongom pesuk pilâyeknomai. Yawu.”

¹⁵ Otmu aŋeloŋe torokatmâ yuwu sâm eknohop. “Yoane gâ emelâk eksat. Imbi kondarâ yamâ to hâlâŋmâ kinsap. Yâhâ to yakât dopŋeâmâ yuwu. Lohimbi komotŋe komotŋe hânŋan kulemŋan manmâ den topŋe topŋe sâmai ya yengât dop oap. ¹⁶ Otmu ŋilipŋe bât nombot nombot hârok eksat yamâ lok kutdâ yâk yengât dop oap. Yâkŋe soŋgo sâtŋe metŋe yâkâlen torokatmâ imbi kondarâ ya kasa otbaŋginomai. Kasa otbaŋgim imbi yakât lembân tâkŋe ya mem holaŋbaŋginomai. Mem holaŋbaŋgiŋetâ hâk barak kinbuap. Yawu kinmâ itit

kiom tuhuyetâmâ kâwurumņajak kinbuap. ¹⁷ Otmu yamâ inâk ki tetewuap. Anitâņe biwi nâņgân nâņgâņyeyan ya katmâ mem hewewey tuhuyekmu soņgo sâtņe ya orowâk menduhuakmâ imbi kondarâ ya mem ge katnomai. Anitâņe sâop yakât bonņeâmâ yawu tetewuap.

¹⁸ Otmu imbi kondarâ yamâ kapi pato tap yakât dop. Kapi pato yakât patoyeņeâmâ lok kunņe hânņan kulemņan tatmâ arai yâk yeygât kunyeye otmâ tatmap.

18

Anitâņe sâmu Bawilon kapi kâwurumņajak kinop.

¹ Kulem ya pesuk sâmu yakât kakņan kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Aņelo âlâ himbimâmbâ gemu ekban yakât wâtņe pato tatbaņgiop. Otmu gem yan yâkât laņinņe pato yaņe hânân pilâmu laņ laņ sâop. ² Yâkņe kârikņe halahum yuwu sâop. “Kapi kutņe Bawilon yamâ emelâk kâwurumņajak kinsap. Yiwereneyâmâ weke bâleņe dondâ mansai. Otmu nâi bâleņe ki neneņe, sopņan hepdâek, sâmai dop yawuya, ya pik sâm iap. ³ Emelâk lohimbi kiņgitņe orowâkņe yâk yeygâlen torokatmâ orotmeme kiņgoņ otmâ gam biwi hâlim otbi. Yawu otmâ manbi. Yâhâ lok kutdâņe gurâ yawuâk orowâk orotmeme bâleņe ya otbi. Lohimbi nombotņe yâku aņgi guņgi otne sâmâmâ yawuâk yan torokatmâ hângât senņe âlâlâ otmu bâleņe topņe topņe otmâ manmâ gamai yawuya Anitâņe kerehâk yongom tâtuk meyehop.”

⁴ Yawu sâmu Yesuņe yuwu sâop. “Yen nine komot Bawilon kapiân mansai ya yuwu sâmune nâņgâņet. Bawilon kapi ambolipņe orotmeme bâleņe me kiņgoņ ya otmâ manmâ gamai yakât matņe yinņimune hiliwahonomosai. Yawu gârâmâ yen orowâk yongomaingât orotmeme bâleņe ya pilâm pilâyekmâmâ nâhâlen ga torokatmâ manņet.” Yawu sâm ekyongop.

⁵⁻⁶ Yawu sâm aņelolipņe yuwu sâm ekyongop. “Kapi yukât ambolipņe orotmeme bâleņe otbi yakât topņe Anitâņe kerek naņgap. Yakât otmâmâ matņe yu yinņiap. Kapi yu ambolipņe yeygât orotmeme yamâ imbi kondarâ yeygât orotmeme yawuya. Ya nâņgâmune dondâ bâleap. Otmu kasalipyeye mem bâleyekbi. Yakât matņe yâku yakât dopņanâk mem purik pilâm yinņinomai. Emelâk kapi ambolipņe menduhuakmâ orotmeme bâleņe ya otbi. Yakârâmâ yâku kârikņe otmâ matņe kâpekyinņinomai. ⁷ Yâhâ emelâk kapi ambolipņe hop sambe kakņan manmâ yeyahâlâk nâņgâņetâ yahatmu hâmeyeye bitminiwi. Yakât yengu matņe tâņ tâņâk purik pilâm yinņinomai. Yawu otnomai yakât kakņanâmâ yâkņe dondâ isem buiakmâ mannomai. Yâhâ yiwereneyâmâ

ambolipņaje biwiyenņaje yuwu nanņgai. “Bâe, nenâmâ yiwereņe hop sambe kakņan mansain. Yawu manmâ lohimbi dondâ tânyongom mansain. Yâhâ imbi nombotņaje kambut manmâ tep bâle nâņgâm isem mansai. Yâhâ nenâmâ umatņe âlâ hâtnongowuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ hâk sânduhânâk manmâ yâhânom. Tep bâle nâņgâm ki isem buiaknom.” Yawu nanņgai. ⁸ Yakât otmâ sâmunne pārâk sân sânâk umatņe bâleņe topņe topņe yâk yeņgâlen tetewuap. Po pato tetewuap. Me bumbum, me aman kundat, me aman mesek topņe topņe ya teteyiņgimu hâhiwin pato nâņgâm isem buiaknomai. Isem buiakmâ manņetâ yan kasalipyenņaje taka itit kiom tuhuyekmâ kapiyeņe uņetâ sewuap. Yakât umatņe ya yiņgiwomgât dop tap.” Yawu sâop. Sâop yawuâk tetemu ekban.

⁹ Kasalipyenņaje taka kapiyeņe uņetâ siowân yanâmâ lok kutdâņe anņoânâk manmâ gawiân orotmeme bâleņe Bawilon kapi ambolipņe ya orop otmâ gawi yaņeâmâ kâlepņan kinmâ kapi patoen ekņetâ kâlâp sem utun duk duk sâm yahalop. Utun ya ekmâ yan isem tep bâle otmâ biwiyenņe ahoakbi. ¹⁰ Yawu otmu ekmâ kiņgityeņahât otmâ kâlepņan kinmâ ekmâ yuwu sâwi. “Bâe, bâe, Bawilon kapi patoen yan hop sambe pato kinop. Yâhâ yiwerenņeâmâ pārâk sân sânâk kasalipyenņaje taka matņe yiņgiai. ¹¹ Yâhâ anņoânâmâ yâk orop senņe âlâlâ anņi guņgi otmâ gem yâhâm manbi. Yâhâ yiwerenņeâmâ emelâk manbi ya pilâm hou latmâ mansai.” Yawu sâm tep bâle otmâ isewi. ¹² Yâhâ torokatmâ yuwu sâwi. “Anņoânâmâ Bawilon kapi pato yakât biwiņan hop sambe pato iminiop. Ehekņe ki ehekņe, nâņgân nâņgânņe ki nâņgân nâņgânņe, senņe âlâlâ topņe topņe tuhuwi. ¹³ Yawu tuhum mem manņetâ wuân me wuân âlâhât pâin guin âlâ bia, senņe âlâlâ topņe topņe ya kerehâk tatyiņgiop. Otmu kapi kârikņe bâleņe. Kasalipyenņe mem ge katyekņetâ yâk yeņgât amutgen manmâ hoņ bayiņgim gawi. Yâhâ sâp yiwerenņe yuâmâ kerek biatyiņgiap.

¹⁴ Bâe, senņe âlâlâ topņe topņe mem hop sambe kakņan manminiwi. Yâhâ nep topņe topņe torokatmâ tuhuwi yiwereņe ya emelâk biatmâ kititiņ yap. Otmu senņe âlâlâ yu me ya ekņâlem anņi guņgi otmâ manbi. Ya gurâ kerek kititiņ yap. Otmu yukât kakņan yâhâpņe âlâ torokatmâ tetewuapgât dop âlâ ki tap,” yawu sâwi.

¹⁵ Otmu lok nombotņe kapi kâlepņehembâ taka yan âi topņe topņe tuhum hâmeņe papato meminiwi yaņeâmâ “Kâlâp yuņe punduņ sâm senenekmap,” sâm yakât kâlepņehen kinmâ ekbi. ¹⁶ Yawu ekmâ kinmâ yuwu sâwi. “Bâe, bâe, kapi yuâmâ aksihâk kiom balu balu oap. Emelâhâmâ Bawilon ambolipņe,

me buku nombotņe kâlepņehembâ takawi yanâmâ hâk katipņe kulem topņe topņe yawuya mânunjakmâ manminiwi. Otmu kâiput topņe topņe ya goliņak tuhum âmbâkuakbi ya ekņâlem yawuya mem bam gam otbi. ¹⁷ Yawu otminiwi yakât matņeâmâ yiwerenņe yu meņetâ eksain.” Yawu sâwi.

Otmu waņga ambolipņe, me nep loklipyeņe waņgaen kinmâ ekbi. Otmu nep lok nombotņe hikinângen kinmâ ekbi. ¹⁸ Lok ya kerehâkņe kâlepņan kinmâ senyeņajak pilâm ekmâ yuwu sâwi. “Bâe, kapi yan ya yu mon? Senņe âlâlâ ya kerehâk gulip otmâ meteap. Hâpuwân pekatņe sem yawu tuhuap. Bâleņe dondâ oap.” Yawu sâwi. ¹⁹ Yawu sâņetâ biwiyenņe orotok sâop. Otmu yakât tep bâle nâņgâm yan kou kendâm ahowi. Isem tep bâle nâņgâm yan torokatmâ yuwu sâwi. “Bâe, kapi pato enda eksain. Endaņe âlâlâ ya kerehâk biatmâ kititiņ yap. Yamâ nen waņga ambolipņe âlâengembâ tohom kapi yanâk aņgi guņgi otmâ yapâ tewetsenņe pato dâim hop sambe kakņan manne sâm gain. Ya yiwerenņe kâlâpņe mem hote alikņe tuhuap. Yakât girawu otnom? Me wosapâ ari tewetsenņe yawuya menom? Ya pesuk yap yukâ.” Yawu sâm isem buiakmâ kinbi.

²⁰ Yawu teteyiņgiop yakât aņelo yaņe yuwu sâop. “Yen emelâk poropete nombotņe manbi, otmu aposolo manbi, otmu Anitâhât komot otmâ yâkâlen torokatmâ manbi, yenâmâ kapi yu ambolipņe kasa otyiņgim mem gem katyekbi. Mem ge katyekņetâ yakât matņe yu Anitâņe yiņgiap yakât yen heronņe kakņan manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

²¹ Yawu sâmu aņelo wâtņe kârikņe tatbaņgiopņe kât pato âlâ mem yahatmâ saru tumuņan pilâmu giop. Gemu yanâk yuwu sâop. “Nâņe pilâmune giap. Yakât dopņeâk Anitâņe kapi pato Bawilon yukât ambolipņe ya yawuâk pilâyekmâ gem tepyeņe kum huhumu gulip oai. Gulip otņetâ kâwurumyeņajak kinsap. ²²⁻²⁴ Emelâhâmâ Bawilon yan imbi aņgi guņgi otmâ manbi. Otmu kepgât senņe âlâlâ topņe topņe mem ekņâlem kinmâ oņ giriņ kakņan manbi. Hop sambe kakņan manbi. Âli hawat topņe topņe ya meņetâ lohimbî dondâņe ya ekmâ yu bonņe mon sâm yan nâņgâm tâpikgum manmâ gawi. Yakât otmâ lohimbî hânņan kulemņan tatmâ ariwiņe yâk yengâlen torokatmâ biwiyenņe hikuakmâ manbi. Yawu manmâ gam hop sambe pato teteyiņgimu âlâlâhât ki pâinmâ manbi. Otmu heronņe otmâ buņam me kep topņe topņe tuhum eņgat nombotņe watmâ yakât yeņahât sâm mepaeakmâ manbi. Otmu yeņahât nâņgâņetâ yahatmu hâkyeņe mepaeakmâ manbi. Yakât otmâmâ Anitâ poropeteliņe nombotņe yâkât den sâm tetem ekyongowi. Den sâm ekyongonņetâ nâņgâņetâ gemu yongonņetâ kerehâk mum metewi. Emelâk Anitâhât komot

ya mem ge katyekmâ mem âlâlâ tuhuyekbi yakât matjeâmâ yâku yu teteyiŋgiap. Sâp yiwerenje yuâmâ manman ya emelâk biatmâ kititiŋ yap. Emelâk hân yuân torokatmâ âi topŋe topŋe mem yenjahât nâŋgâŋetâ yahatmu manmâ gawi. Sâp yiwerenje yu gurâ biatmâ kititiŋ yap. Kapi yu yâhâpŋe mem miwirikuŋetâ tetewuapgât dop âlâ ki tap. Yawu.” Yawu sâop. Aŋeloŋe kât pilâmu saru tumuŋe kâlehen giop yaŋe yakât topŋe sâm teteap.

19

Anitâŋe matje yiŋgiop yakât otmâ ikŋe lohimbiŋe mepaewi.

¹ Ya ekmune pesuk sâmu yakât kakŋan den âlâ yuwu nâŋgâwan. “Lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe menduhuakmâ tatmâ Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesu yâk yetgât gotyetŋan kinmâ Anitâ heronje otbaŋgim yuwu sâm mepaewi. ² “O, Anitâ, Wâtgât Amboŋe, Gâŋe yu ya otbe sâm ya otdâ âlepŋe nandoronje otmap. Tihitnenŋe otdâ gâhât amutgen manman sânduhân manmâ yâhânom. Yâhâ imbi kondarâ yâkŋe orotmeme bâleŋe otminiop. Otmu buku nombotŋaŋe yawuâk otŋet sâm kendâyiŋgim gaop. Yakât matje gâŋe yu waŋdâ mem pesuk yap. Yawuhât mepaeheksain. Otmu gâhât komot nombotŋe gâhâlen biwiyeŋaŋe kepeim manbi yamâ imbi kondarâ yaŋe kasa otyiŋgim yongomu muwi. Yakât gâŋe matje yu waŋmu mem pesuk yap. Yakât otmâ gâ mepaeheksain. ³ Gâŋe kapi pato yu ambolipŋe matje yiŋgimu kâwurumŋaŋak kinsap. Yukât kakŋan yâhâpŋe miwirikum torokatmâ mannomaihât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ heronje otgihaiin.” Yawu sâwi.

⁴ Otmu lok kunŋe 24 otmu soŋgo papato mumuhât dop bia yaŋe Anitâ mepaem yuwu sâwi. “Âlepŋe dondâ nenŋe Anitâ konok mem mepaene. Ya bulâŋanâk.” Yawu sâwi.

⁵ Otmu yâk yeŋgâlen gâtŋe âlâŋe yuwu sâmu nâŋgâwan. “Yenâmâ Anitâ hoŋ bawaŋgim lauŋe lâum yâkâlen biwi nâŋgân nâŋgânyeŋaŋe kepeim mansai. Yen lok topŋe topŋe, lok geheŋe me kutyenŋe orop, yen kerehâk menduhuakmâ Anitâ konok sâm mepaem manŋet.” Yawu sâwi.

⁶ Yawu sâŋetâ yanâk den âlâ yuwu tetemu nâŋgâwan. Himbimân gâtŋe dondâŋe menduhuakmâ tatmâ Anitâ mepaenjetâ munyeŋe nâŋgâwan. Munyeŋeâmâ himbim guŋguruŋ sâmap yawu, me to tâlâm pato yerâmu munŋe pilâmap yawu. Yawu otmâ yuwu sâwi. “O, Anitâ, Kunnenŋe pato, Manman Amboŋe, gâŋe tihitnenŋe otmâ tatmâ yâhâmbisân. Yakât otmâ gâ mepaeheksain. ⁷⁻⁸ Otmu lohimbi miakmâ heronje otmâ mansai yakât dopŋeâk gâŋe lohimbi nombotŋe Lama Nanŋe yâkâlen biwiyeŋaŋe kepeim manmâ gawi yakât pat

kuyiŋgiop. Pat kuyiŋgiop ya Lama Nanŋaŋe meyekmâ ikŋe manman kapiân mem ari katyekmu heron maron otmâ manmâ yâhânomai. Yakât sâp yu tâlâhuap. Yâhâ lohimbilipŋe sâŋgum kaok bolan bolan mânunjakmâ mambotmâ kinsai. Sâŋgum kaok mânunjakmâ kinsai yamâ manman uwawapŋe bia manmâ gawi yakât dop. Yakât otmâ mepaeheksain.” Yawu sâwi.

⁹ Yawu sâŋetâ aneloŋe yuwu sâm eknohop. “Den yuwu sâm ekgohomune kulengu. “Lama Nanŋaŋe yiwerenŋe lohimbilipŋe pat kuyiŋgiop yâk orop meyekmâ bât kuangim heron maron otmâ yâhânomai yakât sâp tâlâhuap. Lama Nanŋaŋe yakât bulâŋe mem tetemu lohimbine yâk orop biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmu heronŋe kakŋan manne sâm oai yakât sâm ekyongorâ tep âlep nâŋgâŋet.” Den ekgohoan yuâmâ Anitâŋe sâop.” Yawu sâm eknohop.

¹⁰ Den yawu sâm eknohomu nâŋe anelohât gotŋan bam mepaewe sâm otban. Yawu otmune yuwu sâm kunihiop. “Kâmbuk. Pilâ. Gâ otmu gâhât bukulipge yenâmâ Anitâhât hon bawa, Anitâhât lauŋe lâum hon bawaŋgimai. Otmu nâ gurâ yawuâk hon bawaŋgiman. Yesu yamâ Anitâhât nanŋe bonŋe. Den ekgohoan yuâmâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otnihim biwine mem hon hon tuhunekmu den yu ekgohoan. Yawu gârâmâ yen me nâ yamâ Anitâ otmu Yesu yâk yetgâlâk nâŋgâm mepaeyelekmâ yâhânom.” Yawu sâm eknohop.

Sonŋo sâtŋe metŋe bukuŋâit pilâyeleketâ hemân giowot.

¹¹ Himbim pâron sâmu yakât biwiŋan yuwu ekban. Beâsi kaok kaok âlâ ekban. Lok kakŋan talop yakât topŋeâmâ yuwu. Anitâŋe âi sâm waŋop ya biwiŋaŋe kepeim galemŋum heŋŋeŋumap. Yâhâ lok yenŋât orotmemeyenŋe sâwuap ya bulâŋanâk. Yâkŋeâmâ lohimbilipŋe den âiân katyekmâ mem kâsipyongowuap. Mem kâsipyongomu ârândân merândân otbuap. Yâhâ yâkŋeâmâ matŋe menomai yakât topŋe katbuap.

¹² Yâkât senŋeâmâ kâlâp nimbilamŋe yawuya. Yâhâmâ lok kutdâŋe ŋerendenŋe goliŋak tuhuwi yawuya yaŋe kunŋan horatbaŋŋiŋetâ tatmu ekban. Yâhâ ikŋe kutŋe yamâ ikŋahâk nanŋaŋgimap. Lok âlâŋe ki nâŋgâwaŋgimap.

¹³ Yâhâmâ sâŋgum kaok kâlêp mânunjahop yaŋe ge hârândân sâm kinop yamâ heŋŋak pato. Yâkât kutŋe âlâmâ yuwu sâmai. “Anitâhât Kâi Toka.” Yawu.

¹⁴⁻¹⁶ Otmu lohimbilipŋe bâlêŋaŋe matŋe meŋetgât Anitâŋe sâop yakât otmâ lauŋambâ tewet sâtŋe nombot nombot nelan nelan yaŋe ge kinop. Yaŋe mem lohimbilipŋe sambe galemŋum hâhiwin yinŋimu umutyenŋe arimu kinŋityenahât otmâ hu halak tuhuwi. Otmu sâŋgum kaok yan otmu ârânŋan yuwu

kulemguñetâ talop. “Lok topñe topñe manmâ gai ya yengât kunyeñe. Otmu lok kutdâ ya yengât kunyeñe pato mansap.” Yawu kulemguñetâ talop. Otmu yâkñe sâmu himbingât kapam lok dondâñe yâkâlen menduhuakbi. Menduhuakmâ yanâmâ hâk katipñe kaok bolañ bolañ ya mânunakmâ beâsi kaok kakñan tatmâ hawangum Kutdâyeñe orowâk lok bâleñe yongone sâm tohowi.

¹⁷ Menduhuakmâ tohoñetâmâ añelo âlâ tetemu ekban yañeâmâ sikop senñan kinop. Sikop senñan kinmâ kâe kâe nombotñeñe pâp pâp sâm hanñan gam ariwi ya yongonmâ yuwu sâm ekyongop. “Anitâñe sâp pato kalop ya tetewe sâm oap. Yakât otmâ yen kerek taka menduhuakñet. ¹⁸ Yâhâ lok bâleñe komotñe komotñe beâsi kakñan tatmâ taka ahone sâm oai. Ahom yan himbingât kapam lokñe yongom tâtuk meyeknomai. Yongom tâtuk meyekñetâmâ yeñe taka nem meteyeknomai.” Yawu sâm ekyongop.

¹⁹ Yâhâ sonjo sâtñe metñe otmu lok kutdâ manbi yâkñe kapam ku ku loklipyene ya hâruyekñetâ kerehâk yongone sâm menduhuakbi. Yakât otmâ lok beâsi kakñan talop, kutñe “Anitâhât Kâi Toka,” yâkñe ikñe kapam lok hâruyekmâ orowâk menduhuakmâ yongone sâm oñbi. ²⁰ Yâhâ sonjo sâtñe metñe yañe ikñe hoñ bawa ya angoân mâmâñe otbañgimu yâkñe kulem topñe topñe mem lohimbi kâityongop. Kâityongom ikñahât kulem towatñe bâtyeñan otmu meteyeñan towat kalop. Yakât otmâmâ lohimbi kiñgitñe orowâkñe yâk yetgâlen torokatmâ sonjo sâtñahât umutñe hâwim mepaeyelekbi. Yawuhât himbingât kapam lok yañe yâhâp yâhâp ya pilâyelekñetâ hem topñehen yaken gemutâ kâlâpñe seyelehop. ²¹ Otmu lok beâsi kakñan talop yâkât launambâ tewet kâlep, sâtñe nombot nombot nelañ nelañ yañe mem kasalipñe hâreyekmu mum metewi. Mum metenjetâ kâe kâeñe taka nem meteyekbi.

20

Satan ya kum sâhâm pilâmu iop.

¹ Ya pesuk sâmu yanâk añelo âlâ himbimâmbâ gemu ekban. Añelo yañe gem puaia, yakât kutñe âlâmâ Satan, ya sâhâwe sâm tâk kârikñe mem giop. Tâk kârikñe miakmâek hem nâpumângen kionop. ²⁻³ Kionmâ ge Satan kum sâhâm pilâmu yambu 1000 yakât biwiñan im ariop. Im arimu yambu 1000 ya pesuk sâmu holañmu gamâmâ sâp tâlâwâk biwiñan lohimbi kâityongop.

⁴⁻⁶ Kulem ya pesuk sâmu kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Anitâhât gotñan lohimbi dondâñe menduhuakmâ kinñetâ yekban. Yâkñeâmâ lohimbi meyekmâ den âiân katyekmâ

sâm hâreyiŋgiŋetgât Anitâŋe âi ya sâm yŋgiop. Komot ya yengât topŋeâmâ yuwu. Yâkŋe aŋgoân Anitâhât den ya tâŋ tâjâk lâum manbi. Yawu manmâ Yesu ki betguwi. Me lok bâleŋaŋe soŋgo sâtŋe metŋe otmu ikŋe umutŋe hâwim katbi ya yetgât ki nâŋgâyitgim mepaeyelekbi. Me yâkât kulem towatŋe ya meteyenjan me bâtyenjan ki katŋetâ talop. Yawu otmâ betyitgim manŋetâ yakât yâk yetgât hoŋ bawalipyetŋe kasa otyiŋgim engatyene hâreŋetâ muwi. Otmu yâkŋe aŋgoân mumuŋambâ yahatmâ Yesu Kiristohâlen torokatmâ yâkât komot galemyongom tepyeŋe heronŋe otmu manŋetâ yambu 1000 olop. Yâhâ aŋgoân yahatbi yaŋeâmâ Anitâ yet Yesu Kiristo yâk hoŋ bayitgim mepaeyelekma Yesu orop tatmâ yambu 1000 ya torokatmâ manmâ yâkât komot galemyongom manbi. Otmu yakât kakŋan himbimân manman kârikŋahât pat otbi yakât otmâ hiliwahom hem nâpumuŋan ki gewi. Yambu 1000 ya pesuk sâmu lohimbi nombotŋe âlâŋe mumuŋambâ yahatbi.

Yambu 1000 pesuk sâmu Satanŋe yâhâpŋe tetem lohimbi kâityongop.

⁷ Yambu 1000 pesuk sâmu yakât kakŋan aŋelo âlâŋe hem pato ya nâpum kurumbu yakât kâlehen kionmâ ge Satan mem holaŋop. ⁸ Mem holaŋmu yapâ yahatmâ gamâmâ lohimbi nombotŋe hânŋan kulemŋan manmâ Yesuhât hâkâŋ otbi ya kâityongomu lohotŋe otŋetâ yan dâiyekmâ manop. Yawu otmâmâ kâsipyongomu komot yâhâp otbi. Âlâ, kutŋe Goho sâm, âlâmâ kutŋe Mahoho sâm, yâk kerekŋe Yesuhât hâkâŋ otmâ manbi. Yâkŋe menduhuakŋetâ dopyeŋe saru ginŋan sak ekmain yakât dop. Ya sâlipyongonomgât dop âlâ ki otbuap. ⁹ Yaŋe menduhuakmâ taka Anitâŋe ikŋe lohimbi wawaeyehop ya kerek hilipyongone sâm hawamyongowi. Hawamyongom kinŋetâ Anitâŋe sâmu yan himbimâmbâ kâlâp punduŋ sâm ge sem gâwu gâwu tuhuyehop. ¹⁰ Kâlâpŋe sem metyekmu pesuk sâmu Anitâŋe amboyeŋe Satan ya mem hem nâpum kâlehen pilâmu giop. Otmu soŋgo sâtŋe metŋe otmu hoŋ bawaŋe mâmâŋe otbaŋgimu den perâkŋe sâm kâityongop ya yâhâp yâhâp emelâk pilâyelekmu giowot ya yetgâlen gem torokatmu kâlâpŋe seyekmu hâhiwin pato nâŋgâwi. Otmu hâhiwin ya pesuk sâyiŋgiwuapgât dop âlâ ki tap. Hâhiwin dondâŋan manmâ yâhâmbisâi.

Anitâŋe lohimbi kerekŋe otbi mewiyakât den sâm hâreyiŋgiop.

¹¹ Kulem ya pesuk sâmu âlâ yuwu tetemu ekban. Anitâŋe kakŋan tatat kaok bolaŋ bolaŋ yan ge tatmu ekban. Ge tatmu yan hân himbim dâiakmâ pilahowot. ¹²⁻¹³ Otmu lohimbi in muŋetâ kurihiyekbi, me saruŋe neyehop, me

girawu girawu tuhuyekmu muwi, lok geheje me lok kutyene orop, ya kerehâk mumuñambâ yahatmâ yâkât gotñan kinjetâ yekban. Kinjetâ Anitâje pepa topje topje ya mem mewalakum lohimbi golâ manbiân yan otbi mewi yakât topje kulemgumu tatmap yapâ ekmâ mem sâlikuop. Otmu Anitâ ikñak pepa ya mem sâlikumâmâ otbi mewi ya yengât topyeje ekmâ âlâku ikñiâk ikñiâk den âiân katyekmâ matje yingiop. ¹⁴ Otmu lohimbi nombotje hem kâlâpgât pat otbiñe yan gem torokatmâ sâp kâlep manmâ yâhânomai. Yâkñe âlâ holañakmâ hâk sânduhân mannomaihât dop âlâ ki tap ¹⁵ Yâhâ Anitâje ikñe pat kuyingiop ya yengât kutyene kulemgumu tatmap yañeâmâ yâhâpñe yakât kakñan hiliwahonomaihât dop âlâ ki tap. Yañeâmâ manman kârikñe yakât kapiân ari tatmâ heronje kakñan manmâ yâhâmbisâi.

21

Anitâje sâmu hân himbim ango teteowot.

¹ Ya pesuk sâmu hân himbim hânñe ya Anitâje sâmu bialop. Otmu yâhâpñe sâmu hân himbim âñe tetemu ekban. ² Otmu Anitâje kapi âñe tuhuop, kutje “Yerusalem Anjo” sâm yañe himbimâmbâ gemu ekban. Kapi ya ekmune âlâ kândâkdâ olop. Otmu nenje imbi miakne sâm otmâ menjâleakmain yakât dopñeâk kapi ambolipñe menjâleakbi. ³ Otmu anjelo âlâñe yuwu sâmu nânğawan. “Kutdânenñe Anitâje lohimbi orop haonmâ ârândânñe tatmâ tihityene otmâ yâhâwuap. Yawu otmâ yâk orop biwi nânğân nânğanyenñe hikuakmâ konohâk otmu manmâ yâhâmbisâi. ⁴ Yawu manñetâ yâkñe sâmu umatje topje topje yâhâpñe ki teteyingiwuap. Me hâhiwin nânğâm ki torokatmâ mannomai. Me ki mum kou kendâm ahonomai. Me yâhâpñe gilâp âlâ ki iseañginomai. Wawaeyekmâ hâk sânduk yingimu tep âlep nânğâm heron maron kakñan manmâ yâhânomai.” Yawu sâop. ⁵ Yawu sâmu Anitâ Kutdânenñe yuwu sâmu nânğawan. “Sâmune emelâk âliwahap kerek biatsai. Yakât otmâ anjo kândikyongowoman. Den yan yu bulâñanâk. Yakât otmâ yeñe nânğâm biwiyeñan katmâ manñetâ biwiyeñe ki gewuap. Yawuhât den yan yu kulemgum katdâ talâk. ⁶ Nâñe embâñambâek hân himbim ki kândikyotgowan yapâek tatmâ gan. Niniâk kârikñeâk tatmâ gan. Otmu tatmâ yâhâwom. Âlâlâhât topñeâmâ nâ. Otmu nâhât sâtğât teteopğât nâhât sâtğât biatsap. ⁷ Lohimbi nombotje nâhâlen torokatmâ ki lohotñe otbiñe manman kârikñahât to nene sâm otñetâmâ âlepñe nâñe torokatmâ hâmeñe barak yingimune nem yâhânomai.

Otmu lok âlâ me âlâŋe nâhâlen biwiyenaje kepeim manno-
mai ya yengât nâŋe nine nanne baratne bulâŋe sâŋ meyek-
bom. ⁸ Yawu gârâmâ lok bâleŋe yengât topyeŋe yuwu.
Bukulipyenaje nâŋgâm bâleyiŋgimâihât lohimbi nombotŋe
nâhât den pilâm hâkyeŋe ihiwe ihiwe otmu dâiakmâ hu-
rundun sâŋ ariwi. Yâhâ nombotŋeâmâ biwi nâŋgân
nâŋgânyenaje nâhâlen kepeim ki manŋetgât ihilâk tuhuyekbi.
Nombotŋe den perâkŋe sâŋ kâirahowi. Me den miangiwi.
Me den gurukŋe sahaŋgiwi. Yâhâ nombotŋe kâwâ konda otmâ
manbi. Me imbilipyenaje betyenehen kionŋi. Me loklipyenaje
betyenehen kionŋi. Yâhâ nombotŋeâmâ karasuŋa, me lok
yengât sait, me hawat topŋe topŋe meminiwi. Yâhâ nombotŋe
âlâŋeâmâ Porom Lâpio topŋe topŋe tuhumi kânâŋgâŋetâ kinmu
yakât nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenaje kepeim
manbi. Lok yawuyanaje hem nâpumi kâlehen geŋetâ kâlâpŋe
seyekmu hâhiwin kakŋan manmâ yâhâmbisâi. Yawuhât
yâhâpŋe yapâ holaŋakmâ yahatmâ âi ya torokatmâ tuhuno-
mahât dop âlâ ki tap. Den yan yu bulâŋanâk.” Yawu sâop.

Kapi âiŋe, kutŋe “Yerusalem Anŋo” sâŋ, ya teteopyakât topŋe.

⁹ Otmu anjelo nombolân yâhâp lohimbi hilipyongowi yakât
kondo ya mewu yâk yengâlen gâtŋe âlâŋe yuwu sâŋ eknohop.
“Garâ Lama Nanŋe yâkât pat sâsâŋe ya tiripgohomune ek.”
Yawu sâop.

¹⁰ Yawu sâmu Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwine mem
purik pilâmu anjelo yanje menekmu pumŋe pato âlâen yâhâwit.
Yan yâhâ kinmune, Anitâhât kapi âiŋe, kutŋe Yerusalem Anŋo,
ya himbimâmbâ gemu ekban. Kapi ya ambolipŋe Lama
Nanŋahâlen torokatne sâŋ meŋâleakmâ gewi. ¹¹ Otmu yan An-
itâhât laŋinŋe pato haonŋmâ ârândânŋ sem kinmap. Sem kinmu
yan kapi yanje kaok tembaŋ tembaŋ olop. ¹² Otmu kapi yamâ
dâmân kâlep pato yanje kâlehen talop. Otmu yakât gahatŋe
kâiân yâhâp tap. Yâhâ anjelo kâiân yâhâp yanjeâmâ gahatŋe
yakât âlâku kândâk kândâk galemgum kinbi. Otmu Isirae
lohimbi komot kâiân yâhâp yâk yengât kutyenajeâmâ gahatŋan
ikŋiâk ikŋiâk kulemgunetâ tatmap. ¹³ Otmu kapi yakât dâmân
tuhumi hawamguwi yakât gahatŋe yamâ ârândânŋâk kalimbu
kalimbu yawu katŋetâ talop. Gahatŋe yamâ betŋehen
kalimbu, otmu dâtâpŋehen kalimbu, otmu ginŋehen kalimbu,
yawuâk yawuâk ya katŋetâ tatmu ekban. ¹⁴ Otmu dâmân
ya hoŋ hoŋ sâmap sâŋ kâtŋak mem topŋan kum kurat-
gum tâtâkuwi. Kâtŋe kum kuratguwi yanâmâ aposolo kâiân
yâhâp yâk yengât kutyenaje ya ikŋiâk ikŋiâk kulemgum katŋetâ
tatmap.

¹⁵ Anjelo yanje kapam dop tuhu tuhu âlâ goliŋak tuhuwi ya
mem Yerusalem kapi anŋo yakât dop kuop. ¹⁶ Yâhâ kapi yakât

dopņeâmâ âlâhât tipņe. Yakât otmâ yakât ginņe ârândânġak yakât dop yamâ 2500 kilomita yakât dop. Yâhâ yapâ topņe katmâ ewaken haņġan upu lato yâhâop yamâ 2500 kilomita yakât dop. Nombot nombot yawuâk kerek. ¹⁷ Yâhâ yakât dâmânņeâmâ bapņan bapņan dopņe 64 mita yawu. ¹⁸ Dâmân yamâ kât âlâ, kutņe Yasipa sâm, kaok muņgen muņgen yaņe tuhuop. Kapi yamâ goliņak pato tuhuop ya laņinņe pato pilâm imap. ¹⁹ Yâhâ dâmân yakât topņan kâtņak kum kuratguwi yakât topņe yuwu. Anġoân kuratguwi yakât kât kârikņe kaok muņgen muņgen, yakât kutņe Yasipa. Yâhâ yâhâpņe kât âlâ golâ golâ, kutņe Sapaia. Yâhâ kalimbunġe kât âlâ kaok kâtâp metâp, kutņe Ahet. Yâhâ imbâtņe kât âlâ golâ golâ, kutņe Emerali. ²⁰ Yâhâ momeņe yamâ kât kuriņ kâiâk mâiâk, kutņe Onikisi. Yâhâ yakât betņan kât âlâ kuriņ kuriņâk, kutņe Konilian. Yakât betņanâmâ kât âlâ gimbaņ muņgen muņgen, kutņe Kirisolait. Yâhâ yakât betņanâmâ golâ kâiak mâiak, kutņe Bereli. Yakât betņanâmâ gimbaņ tekop tekop, kutņe Topasi. Yakât betņanâmâ golâ otmu ŋaoņ kâtâp metâp, kutņe Kirisopasi. Yakât betņanâmâ âlâmâ ŋaoņ ŋaoņ, kutņe Haiasin. Yâhâ bâiņe yamâ kuriņ kuriņâk, kutņe Ametisi. ²¹ Otmu gahatņe kâiân yâhâp yamâ emet âli âliņe yamâ pitįa hâkņe kândâkdâek yaņe tuhuop. Yâhâ kapi yakât mâtâp yâhâm gem otmai yamâ goliņak tuhuwi yamâ laņinņe orowâk belek behlâk yawuya.

²² Anitâhât kapi pato yamâ ikņe kai sombem yan Lama Nanġait tatmawot. Yakât otmâmâ yan opon kâmbukņe âlâ ki tuhuņetâ tap. ²³ Yanâmâ Anitâhât laņinņaņe irik irik sâm pilâm laņ laņ sâmap. Nenni lambe mem saum katmunņe laņinņe pilâmap dop yawuya bia, ya waņġim dop âlâ otmap. Otmu Lama Nanņe ikņe laņinņaņe pilâmu laņ laņ sâmap. Yakât otmâmâ sikop me omoņġât emetsenņe laņinyetņe ki pilawot. ²⁴ Yanâmâ kapi ambolipņe yâkņe yan yâhâm gem heroņe maroņe otmâ Anitâ yet Lama Nanņe mepaeyelekmâ manmâ yâhâmbisâi. ²⁵⁻²⁶ Kapi yanâmâ laņinņe pato yaņe pilâmu laņ laņ sâm âilonġo loņgo otmâ imu yakât kâlêhen omoņ me, me kâtâp metâp, me yuwu yawu âlâ ki tatbuap. Yakât otmâ gahatņe ki maņġunomai. Inâk aņ sâm kinmu yan lohimbįe yâhâm gem Anitâ yet Lama Nanņe mepaeyelekmâ hoņ bayitġim manmâ yâhâmbisâi. ²⁷ Yakât otmâ lohimbi orotmeme bâleņe otmâ manbi ya orowâk ki tatnomai. Yâhâ den perâkņe sâminiwi ya gurâ yawuâk yan ki mannomai. Emelâk Lama Nanņaņe ikņe pat ya kuyiņġim pepa âlâ mem kutyeņe kulemġuop lohimbi yaņak kâlêhen yâhâm ġenomai.

Manman kârikŋe yakât topŋe

¹ Otmu aŋelo yaŋe manman kârikŋahât to senŋe âilonŋo lonŋo gam gemap yakât kakŋan gilik belek sâŋ imap ya tiripnohomu ekban. To senŋeâmâ Anitâ yet Lama Nanŋe yâk yetgâlen tap. ² Yapâ hindakmâ gem huhum lingarakmâ kapiân sombem ya ârândâŋ otmâ imap. Yawu otmâ imu manman kârikŋahât nak yaŋe to ya hâlâŋmâ nombot nombot kinmâ arap. Nak yakât kehetŋe yaŋeâmâ haonŋmâ emetsenŋe ârândâŋ bonŋaŋe âilonŋo lonŋo imu nem yâhâpŋe ki hiliwa-honomai. Yâhâ esenŋe nem hâk sânduhân mannomai. Neŋetâ yan mesek me umatŋe topŋe topŋe ya ki teteyiŋgiwuap. ³ Otmu kapi yanâmâ Anitâhât kasalipŋeâmâ ki ganomai.

Anitâ yet Lama Nanŋe yâk yetgât kaweyetŋe yan tatmu lohimbî kerekŋe mepaeyelekmâ hoŋ bayitgim manmâ yâhâmbisâi. ⁴ Yâhâ lohimbî kerekŋe Kutdâyeŋahât senŋan manŋetâ ikŋe kutŋaŋeâmâ yâk yengât meteyenjan kulemgumu tatbuap. ⁵ Yâhâ Anitâ ikŋahâmâ yâk yengât laŋinŋe pato otmâ yâhâwuap. Yakât otmâmâ sikop yaŋe ki pilâwuap. Yanâmâ yâhâpŋe omoŋ âlâ ki tetewuap. Yakât otmâ lambe ki miakmâ mannomai yamâ Anitâhât laŋinŋan tatmâ yâhânomaihât torokatmâ hâk sânduhânâk mannomai.

Bulâŋanâk Yesuŋe yâhâpŋe âwurem gewuap.

⁶ Yâhâ ya pesuk sâmu yakât kakŋan aŋelo yaŋe den yuwu sâŋ eknohop. “Den yan yuâmâ bulâŋe gâŋgâŋâk miap. Emelâk Anitâŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumu poropete yengâlen tetem yâkât den sâŋ tetem ekyongop. Dop yawuâk Anitâŋe nâ hâŋgâŋnohomu âlâlâ topŋe topŋe tetewuap yakât tiripgohomune eksat.” Yawu sâop.

⁷ Yawu gârâmâ emelâhâmâ Yesuŋe yuwu sâop. “Nâmâ yengâlen burunduŋâk takawomgât sâp tâlâhuap. Yen pepa yu sâlikum den yan yu lâum mannomai yanâmâ âlepŋe. Den yan yukât bulâŋe yengâlen tetewuap.” Yawu sâŋ eknohop.

⁸ Yâhâ nâ den kulemguan yu emelâk nâŋgâwan. Otmu âlâlâ tetewuap ya gurâ ekban. Aŋeloŋe yu me ya tetewuap ya tiripnohopgât yâkât gotŋan bam mepaewe sâŋ otban. ⁹ Yawu otmuneâmâ yuwu sâŋ eknohop. “Kâmbuk, pilânek. Nâ gurâ gike yuwuya. Nerâmâ Anitâhât hoŋ bawa. Gâ otmu gâhât bukulpige nombotŋe yeŋe Anitâhât den sâŋ tetem ekyongom mansai. Otmu nâ gurâ yeŋe oai yawuâk otmâ mansan. Lohimbî nombotŋe pepa yu sâlikum ekmâmâ Anitâhât den lâum manmâ hoŋ bawaŋginomai. Otmu nâ gurâ yawuâk hoŋ bawaŋgiwom. Yakât otmâ yen me nâ yamâ Anitâ otmu Yesu yâk yetgâlâk nâŋgâm mepaem yâhânom.

¹⁰ Otmu den yukât bonŋe tetewuap yakât sâp tâlâhuap. Yakât otmâ gâmâ Anitâhât den yuâmâ pepaen kulemgum

katmâ yan ki mem kurihuwat. Tetekñan lohimbi senyenjan sâam mem mewalakum tiripyongowuat. ¹¹ Otmu Lama Nanñe burunduñak takawuap yakât sâpñe utâpguap. Gârâmâ lohimbi nombotñe orotmeme bâleñe otmâ manmaiñe torokatmâ otmâ yâhânomai. Yâhâ lohimbi nombotñeâmâ orotmeme âlepñe otmâ Anitâhât tem lâuwangim manmai yañeâmâ yawuâk otmâ manmâ yâhânomai." Yawu sâop.

¹² Yawu sâam tiñ pilâmu Yesuñe yuwu sâam eknohop. "Nâ yuwu sâamune nâñgâ. Sâp ki kâlep otmuâk âwurem gewom. Nâñe lohimbiñe othi mewi yakât matñe mem kâpekâmâ âlâku amboñan amboñan yingimune menomai. ¹³ Nâmâ Anitâñe hân himbim ki kândikyotgop yapâek tatmâ gan. Otmu tatmâ yâhâwom. Otmu nâmâ âlâhât amboñe. Wahap yu me ya hânân yuân katyekban ya kerehâk nâñgâm meteyeksan.

¹⁴ Nâmâ lohimbi yengât kunyeñe pato. Lohimbiñe nâhâlen biwiyeñeñe kepeim manmâ gai yâkñe Anitâhât kapi ya ambokunomaihât pat kuyingiwani yamâ âlepñe ambokum mannomai. Otmu nâñe manman kârikñahât sot yingimune menomai yan ârândâñak nem torokatmâ mannomai. ¹⁵ Yawu gârâmâ lohimbi nombotñe Anitâhât hâkân otmâ mansai, me senñe âlâlâ ihilâk mahilâk gulip malap otmâ torokatmâ manmâ gai, me lohimbi nombotñe kasa otyingim yongom manmâ gai, me nombotñe hânân âlâlâ Porom Lâpio topñe topñe yakât nâñgâñetâ bulâñe otmu yâk yengâlen biwi nâñgân nâñgânyeñeñe kepeim manmâ gai, me manman bâleñe yakât mâtâwân torokatmâ otmâ manmâ gai, me den perâkñe sâam kâirahom kombo miangim gai, me den mem manmâ gai, yamâ Anitâñe dâiyekmâ ikñan katyekbuapgât dop âlâ ki tap. Yâhâmâ dâmân yaehen tatmâ hâhiwin nâñgâmbisâi. Yawu.

¹⁶ Nâ ahonakmune nâñgâ. Nâmâ Yesu. Nâmâ Dawitihât sen. Nâmâ pitu kâamñe pato emet ki orotok sâamuâk tetemap nâmâ yakât dop. Nâhât sâtgât añelo ya gem den ya sâam ekgohoap. Yawu gârâmâ gâñe den ya nâñgâm nâhât komot ya sâam tetem ekyongowuat." Yawu sâop.

¹⁷ Yawu gârâmâ Yesuhât pat manmai ya Yesuñe getek ge menenehâkgât biwiyeñeñe kilik kilik sâamu Yesuhât mambotmâ mansai. Otmu yen nombotñeñe ekap yu ekmâ sâlikunomai yan yenâmâ getek teteâhâk yawu nâñgâñet. Otmu getehâk tetem gewomap yakât otmâ yen nombotñe manman kârikñahât tohât biwiyeñe kilik kilik sâamap yenâmâ in yawu biwiyeñeñe Yesuhâlen katñet. Yawu otnomai yanâmâ Yesuñe tep âlep nâñgâyingim meyekmu yâk orop manman sânduhân torokatmâ manmâ yâhânomai.

¹⁸ Nâñe den yu bulâñe tetewuap yakât yu tâñ tâñak ekmâ nâñgâm kulemguan. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâñe den yu

tatmu ya wangim yeŋe nâŋgân nâŋgânyeŋe watmâ den âlâ torokatmâ sânomai yaŋeâmâ hâmbâi matŋe umatŋe menomai. ¹⁹ Yâhâ lok âlâ me âlâŋe den yu nâŋgâŋetâ tâŋât otmu mem ge katmâ yeŋe eŋgatyeneâk den âlâ torokatmâ sânomai ya gurâ matŋe umatŋe menomai. Anitâŋe ikŋe kapi âilonŋo yakât pat kuyiŋgiop ya bâtyeŋan hindâwuap. Otmu ikŋe kapiân yâhâ manman kârikŋahât nak kehetŋe nenomaihât mâtâp maŋguyiŋgiwuap. Yawu teteyiŋgimapgât girem den yan yu nâŋgâm biwiyenŋan katmâ manmâ yâhânomai.

²⁰ Otmu Yesuŋe den yukât bulâŋe oap yakât ikŋak yuwu sâop. “Nâ ninak sâmune nâŋgâŋet. Nâmâ burunduŋâk takawomgât sâp utâpguap.” Yesu ikŋak yawu sâop. Otmu den sâop yakât bulâŋe teteâkgât naŋgan. Getehâk tetem giâkgât naŋgan. Yesu Kutdânenŋe gâ hoŋâk taka.

²¹ Otmu Yesuŋe dikin kârikin otningimu yakât amutgen nelâm manne. Bâiŋ. Pesuk yap. Yawu.